

આવતી કાલનાં નાગરિકોનું માસિક

સંસ્થાપક-રવિશંકર રાવળ

સરસ્વતી . (બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાંનું ૧૦મી સદીનું ગુર્જર-રાજસ્થાની શિલ્પ) દેખાંકન : સરિતાબહેન નાણાવૃદ્ધી.

કલા

અને

સંસ્કારપ્રેમી

યુવકો અને યુવતીઓ

જે તમારી ઉંમર ૨૫ વર્ષથી વધુ ન હોય તો તમારી કલા અને સંસ્કારને કેળવવા 'યુવક કલા-સંસ્કાર મંડળ' (Y. A. C. C.) તમને આમંત્રે છે.

• 'વધુ વિગત માટે ત્રણો:
The Gen. Secretary
Youths' Art & Culture Circle,
172, Princess St.
Bombay-2

ચિત્રકાર

કનુ દેસાઈ અને ભદ્રા દેસાઈ

ફિમપ્ર હા. ૩-૦-૦ • પોસ્ટેલ લુઈ
પ્રા. કાપીલય તિ. રાયપુર અમદાવાદ

પ્રકાશન તા. ૧૯-૧-૧૯૪૬

ચિત્રો -

સરસ્વતી	સરિતાબહેન નાગપરી	૫૬
ગોધન	સોમલાલ સાહુ	નિર્વંશી મુખ્યચિત્ર
કવિવર નાનાલાલ :	છવન-ચોપાનનું ચિત્રદર્શન	પાછલા પૃષ્ઠામાં

કાવ્યો -

૪/૬ કમ્પ	ઇન્દુલાલ આંધી	૫
આજનન આવકો	રતિલાલ ડાવા	
અમાર સરજણ	દેશજી ૫૨માર	
કવિ ના . . . ?	અશોક દર્પે	૫

અનિત્ર

સંસ્કૃતિવિકાસપ્રવર્તક રાજ્યગીટ	વસંત ભેપી	૩
રવ. કવિવર નાનાલાલ		૧૧

વાર્તા

મીડાં	પી. રા. બાઈદાસ	૭
-------	----------------	---

લેખો

મતિસાક્ષ-પરિચય (૭)	અમૃતલાલ વ. પેરયા	૬
દિરમાં વિહાન	ભગિનાલાલ ડ. પેરયા	૧૩
સંસ્કારનાં સંદેશ-પૃષ્ઠ ૪૪૫૫૨		૧૫
રસદર્શન [૨૨]	દરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ	૧૭

વિદ્યાગી

દેશદેશના ભેડા (ચિત્રપ્રાન)		૧
દુષાદુષ-ચોકોની કલાકાવ્યા (૫)		૬
કરોટી		૧૦
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો)		૧૬
નર્મી પુરતો		૨૦
માધુકરી		૨૧
આ માસનું પંખી (ચક્રવાક)		૨૬
આ માસ ઇતિહાસમાં		૨૫
છેલ્લું પાનું		૨૬

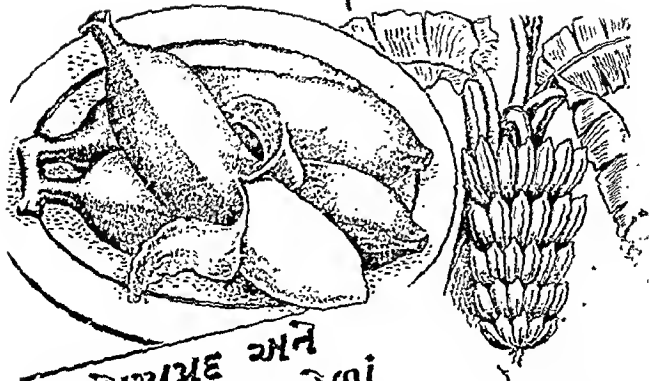
આલોકનો

કોઈ આકર્ષક કાર્યોએ જોડે તો ૧ થયા દોષ તો 'કુમાર' દર માસની ૧૫મી તારીખે નિવર્તિત બન્યો પડે છે. એટલે તે અરસામાં આન ગમે તો તરત એકાદ આકર્ષક કાર્યમાં તેની ફરિયાદ કરવી. અથવા એકાદ જે નખત એક કરીને ખૂબ તરફારી-પૂર્વક પોસ્ટ કરવામાં આવે છે; છતાં આકર્ષકમાં મુગ મળેલા એકાદ ફરિયાદોને, તમારી પાસે વકતી દોષ છે ત્યાં સુધી તો પહેલી વખતને આગે દોષોમાં પ્રવેશ કરીએ છીએ. પરંતુ એવા મુગ થયેલા કેટલાંક મુગોએ ભરપૂર કરી આપવાનું કાય-દેસરનું હતું એવું અમારે માથે રહેતું નથી તેની આદરોએ કૃપા કરી તોષ લેવો.

કુમાર કાર્યાલય સિંગેટ તારીખે તમો કુદરત અને પ્રકાશક અનુભવ પાસે લાઈસાન્સ, કુદરત-અગામીયો કુમાર મિન્ટરો, કુમાર નર્મલિય (સ. ૧૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ. વાર્ષિક લગભગ રૂ. ૬૫૦૦ માસ ૧૨ સિલિંગ કુદરતે નક્કી કરાયાના.

લલિત જનરના સોલ એન્ટર-મેસેસ સ્વાયમિદિગ્ધ પબ્લિશિંગ કંપની, અહીં નિર્મિત, મેસેસ રૂઢી, મુખા-૧; અમદાવાદમાં કોટેલ ટોપીઅ સામે, ગોપીદે.

કુમારમાંનાં સુવર્ણ અપાણો, ચિત્રો અને ફોટો કોપીવાઈટથી રક્ષિત.

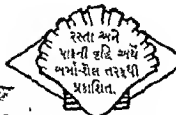

આરોગ્યમદ અને શક્તિદાયક કેળાં

આખા દિવસ કેળાં સર્વ
તકામાં રહે છે અને તેથી આરોગ્ય આ
સહિત આપવા માટે જરૂરી દ્રવ્યો પોષામાં જમા કરે છે. કે
પ્રાથિક ખોરાક છે. તેમાં કાર્બો, પ્રોટીન અને લિપીય દ્રવ્યો રહેલાં હોય છે.
સેકેને દૂધ, માખણ, પનીર કે ઈંડાં આવડું પરંતુ ન હોય તે સોડા માટે કેળાં વિશિ
ખોરાક તરીકે સર્વ મદકરતાં નીવડે.

કેળાં માટે ખાસ સમાજ રાખવાની જરૂર નથી, પણ તેને પુષ્કળ તકની જરૂર પડે છે. નીકી કે બીજા સાધન દ્વા
પુષ્કળ પાણી મળતું હોય અને ખૂબ ખાતર બોધે હોય તેવી જમીનમાં કેળાં પાકે છે. એક એકરમાં લગભગ ૭૩૫ કે
કિગ્રામી સકાય. આમાં તેના પીંચા પણ આવી જાય છે, કારણ કે દરેક કેળાને બોળામાં બોળા ને પીંચા પડે છે. દરેક કે
અને પીંચા ઉપરથી દર વરસે સરેરાશ ૧૨ ડઝન કેળાં જીતે છે. આખા વરસ દરમિયાન કેળાં જીતે છે; ને તે
પોષ્ય કાળજી લઈને કેળાની વાડી ઉછેરવાને સારી અને નિયમિત આગ્રહ થયા કરે છે.

પરંતુ કેળાં જલદીથી જમીની જાય છે, અને વધુ પડતાં પાણી એવંશ કેળાં તબિયતને
નુકસાન કરે છે. ને સારા રસ્તા હોય તો જ કેળાં તમારે ખાવા માટે સારી
રિયતિમાં જલદીથી પહોંચાડી સકાય. આ કાળે સારા
રસ્તાઓની વધુ ને તાત્કાલિક જરૂરિયાત મણાય.

સારા રસ્તા સુખસમૃદ્ધિનાં રાજમાર્ગો છે.

સૌ ન્દ ર્થ ની

બે પે ઢી બો

ઉંમરમાં વીસ વર્ષનો તારાવત અને માનું સૌદર્ભ તેની સોળ વર્ષની દીકરી જેટલું
તાજગીભર્યું અને તેની ચામડી એના જેવીજ યુવાળી અને સુંવાળી છે. આનું
રહસ્ય એ છે કે જ્યારે તે (મા) નાની હતી ત્યારે પોતાની માની સલાહ
માની તેણે તેની મુંઝવ ચામડી પીઅર્સના સાબુ અને ચોખ્ખા પાણીથી
ભાજવી રાખી. આજે આ રૂપવતી દીકરી આજ અસરકારક રીતથી તેની
ચામડીની માવજત કરી રહી છે. આથી વીસ વર્ષ પછી પણ તેની ચામડી
તેની માની ચામડી આજે છે તેવીજ બીલકુલ કાચ વગરની સૌંદર્યવદી થશે.

આવીસ વર્ષ પૂર્વેનું રાષ્ટ્રભૂતોમાં પીઅર્સ સાબુ ખાલીને રહ્યો છે. તેની કુદરતી મુગ્ધ અને
મુગ્ધાવા રેશમ યા રીતે લેવાને બીજા સાબુના સાબુ કરતાં આ સાબુ તરત જુરોજ વધી જાય છે.

પી અર્સ સા બુ

સૌ ન્દ ર્થ ને આ થો

સૌંદર્યનો સુમેળ
રુસ્તમ સાડી

પ્રભત

રુસ્તમ મીલ્સ લી.
દુધેશ્વરરોડ અમદાવાદ.

SURGICAL CO.

એક જ વખતની અમારી મુલાકાત
તમોને હિમેશના અમારા ગ્રાહક બનાવશે

એ. બી. સી.

સર્જિકલ કં.

દેશી તથા વિદાયતી દવાના
અને

સર્જિકલ ઓપરેશન વહેપારી

જીરુમા મસ્જિદ સામે ૧૮૬૮ ગાંધીરોડ
અમદાવાદ

ટ. નં. ૨૭૮૭

પ્રમાણિકતા અને પ્રજાસેવા
એ અમારો મુદ્રાલેખ છે.

નેલી રાણી
નેલી ભૂમિ
નેલી શેર
નેહું છવ્વ
'નવજીવન'

નવજીવન મીલ લી
કલોલ

સીએ નદીઓની જેમ તમારી આમડીની સંભાળ લો!

સાધના બોક્સ

મધ્યમ આંખની સીએ રૂપરૂપરી સાધના કહે છે કે "કુ" લાકડા
લેઈલેટ સાધુને આવી જતી આવી આમડીની સંભાળ લેવાનું
સાધુનું છે." તે નિષ્કર્ષીતપણે આ સાધુનાં દારૂ મોનરેન્સન
સાધુ વાપરે છે. તેનું લાજની આપણું કીલુ તેની આમડીને
પ્રવાહન મુ' રાખી અને નિયંત્રક રાખે છે. વિશ્વ આમડીની
પ્રવાહની હિન્દી નદીઓ તેમની આમડીની સંભાળ લેવા લાગે
લેઈલેટ સાધુ વાપરે છે.

લક્ષ્મી લેઈલેટ સાધુ

ADP. 110-111-112-113

ADP. 110-111-112-113

ખૂંતી ગઈતી હરણી મધરાતભોમે,
તારાની સદિ સરકી હતી સન્યતામાં;
પૃથ્વી અચેતન પરી હતી શનિઅંકે,
ગેહુંતું પહેરી નભ ધૂંધળી ધૂંધકંઠા.
ઓશિતી ત્યાં સળવળી વીજ શેપલોરે,
ડોલાયમાન થઈ દેહલીલા વિરાટ;
જંપી જમ્બલ જલસામિ ધરિત્રી કેરે.
ભાગી જાઉંયો શતસહસ્ર દ્રણા પ્રસારી.

પાતાળ-પિંજરથી બંધનચુકત થેને
વર્ણિ પ્રચંડ નીકળ્યો જલસાશિ વીંધી;
કુતકારથી ધૂંધરી ચાંબલીઓ દિશાની,
ભણે પંડયું જીછળીને નભ ઉર્વી-અંકે.
સાથે અકાંટ જલલોહનું સૈન્ય લેને
ત્યાં જીછળ્યો જલસિ બંધન તોડીફાડી;
ગાઓ, જનો, પથુતણો પરિવાર સુઢાં
દીધાં શમાવી જઈરે જલના અસુરે.
આજોટતી રજની કાજળને ગિછાને,
ભેઈ રહી પ્રકૃતિતાંડવ આર્દ્ર નેને.

ઈન્દુલાલ ગાંધી

• દેહેડા ગાસપર સિંધમાં મએશો કરાજ જલકરપ

અમર મરજવા

‘ન ગોત, બસ જીવું’ પરમ સત્ય સચિતલું
લહી અમર જીવું. પરી જતાં જ જીવી જીવું,
ધરી કદમ કૂદવું, લય ચાલું નહીં આકાશું.
ભાલે આસન સામનો. કપડરયાં પહેરી દગો,
ભાલે સત દડી પડે આસન-એડીની આગળ,
નરંતુ દિલ ના ડગે,
ન ચિત કદંડી ખરે;
આખર ઉરધેથી ચપલ રયાપતું રયાબુને.
નહીં ઉદય અસ્તને? ઉદિત અસ્ત થાયે ન શું?
ન શું જગત જાગતું કુપિત ઘોર વેગા ચકું?
પછી કરવું કં લાના પ્રજ્વલતવનો દૂપણું?
હત્તે ધનદગ્ધો ધણું, અધિક વજ્રપાતો હત્તે,
થત્તે રાખન કંટકે, કદિક બાત ધંસી જત્તે;
ન કિંતુ ગરજો પડી,
દગેશ હસશે સહી; અગર ચેતનો જીવવા
હશે મરજવા બધા મરદ નિદ્રથી જીવતા.
દેશબાજ પરમાર

૧ (જાન્યુઆરી ૧૯૪૬)

આજીવન ગાયકો

ગાન અમે તો ગાશું

ભાઈ, ગાન અમે તો ગાશું.

હૈયે જ્યાં સુધી બંધ વળે નહિ ત્યાં સુધી ગાનને ગાશું: ગાન

આશે શુક્રાળી ને ભાવ સિંદુરિયા મંગલ સૂરે ગાશું,

મોંડવે જૂલતાં બે હૈયાંની વાંસળી મધુરી વાશું;

અમે તો ભાવસમુદ્ર નદાશું:—ગાન

કોઈ સૂતાં હોય નિદ્રાપાથે ફેરવી આડું પાશું,

પ્રાત સમે લઈ ભેરી ભુષાળી, બગીચાનારે ગાશું:

અમે તો તેજભેરણી વાશું:—ગાન

શિશિર ઠરે, વાસંતી વહે! નવરંગિત પુષ્પપુવારા,

ગ્રીષ્મ તપે લોચનિયાં લાગે, વર્ષા માણજીવારા;

અમે તો બેઠેશું અણખૂટ ધારા:—ગાન

યાનંધારે ઉર હિમે ઢળે તો ચે રેલશું સ્વર્ગી ધારા,

પંથ પડેલાં જીર્ણ પર્ણની પાંખીને ધૂધરમાળા;

લહેને આવે શ્વેત નિમાળા:—ગાન

રાત સધન હો, વાટ વિજન હો, નહોયે સાંભળનારા,

મેઘલ સૂરે એકલ વર્ષણું છલવી જીવન-કથારા;

લહેને ડારે વીજ અમકારા:—ગાન

રતિલાલ ડાયા

કયમ ના?...!

મયસં ગાન વિસુધ્ય તંત્રિન મને મંગલચુલ તણું,
આશામાં જડ સેલ, ખેતરવનો, સૌ રયાન સોલમણું,
સમ્યે સમરકાળથી, ગગનના નદાવધુને ઘટી,
ને તોજે મુગતાજનનિરણી મેં આરીજ સો-દર્પકી.
પત્યરમારીય મેં સ્તવ્યાં, તત્તનના કંઠાચખારા મધવા,
ક્યાં કિંતુ વડતાવિમુદ હરેયે સાચી જનારામના!
સેલો, સિંધુ, સરોવરો, તરવરો, પ્રેમા સિદ્ધાખેગિવાં
શું આ વ્યાકુળ દેસની દક્ષિતની વરતુરિયિત સ્વર્ગતાં!

જીભી આ આદો આજમાત સચળીનિર્વાક નિરંતરની,
જૂલઈ મતકામના સ્તવનામો, સો-દર્પવ્યા ગર્દા
ના જ્ઞેને નિજની શિકાપત રહી, જે મેંવત જીવની
મેં રાનકોની વ્યથા નિગનન પરે સુએની નિલાઈ જતી,
સુહને સ્તવની જતી જીવનનો અધિકાર જાહે જતી,
જોનાથી રહેતી અવિસમ્યવના કોમિ જતી આશામી!

અસીરકે ૬૫

२॥

આમાંથી એ વાત છે. દેવતા ઇશ્વરનાં આપણે
સુરૂચિ અને સંસ્કારિત ના નાના લાગતા, જયુ ક્રિદલા ન મદરજના
નસીના થયે દેવને આપ બેઠાએ ધીમે. આપણું વર્તન ને લાગીમાં
આપણે પછી ને પ્રવેશી બધ છે. જતાં કોઈ દિવસ તેનો આપણે
તેનોરખણે વિચાર થયાં નાથ, કામચો આપણને ને આપણી વગુ લાગે
કે આપણીક અને કોઈ નથી બધા ની લાગે છે.

જ્યનને કુળ મહાન પ્રમંથને પરાક્રમેનો જીવંત પદ્ધતીથી મધ્ય-
વાની આપખૂન આદત પડી શ્રદ્ધ એ અરથે આપખૂની નાશવિલાસને,
આપખૂની લાલચને તથા આપખૂની દુષ્ટતાને શત્રુની સંસ્કારી સંસ્કરિ-
ત્તિને ચક્રાસરી દરદરેશળી આવી નાનીનાની પળેા પ્રત્યે આપખૂ-
નેરકારક રહીએ જીએ. પરિણુએ, જ્યનના શત્રુક દેશનના આપખૂની
આ બેખુલ, અપૂરપૂર ને બંધા આપખૂના શત્રુક વાપરીએ નેકીદુખ-
માથી શદનાના પચગિવા ને વળે પચ આપખૂને રક્ષા નેકી રેડી.

દોલ આજ મ મે આ પી વડતા આવા પ્રસંગોની તો હાથીવારી
 વળાવી રાકવડ કાપવું નહિ એ સવાળા બહુ તો વડતંકિષે જે ન
 પડે, શુદ્ધમાલિકો કોને પણ આનમન ન થવા દોવ, ત્યાં કાંઈ ખુશરો
 રૂપ પણ હાથે મેલી જતા આ વિષે અચાલતા નથી પાતળિયતર
 'આલો' ને 'વાર' નો મુખવડ આવા દાલર દોવ' વડતંકિષે માણું
 કે પાણી કોપણ ને પી રત્ન કે હંઠાના પિતા એથી કે જડ પી સેવાર
 માત્ર ન અચકાઈએ કોનાના માગમારનો વચાળ બરા માણું હવાપીને
 આપી અવળી છલછે, અનુભવ કે બજા પડેલા માણસના માગો
 સુધાનાના અમાલને આગને જલાળ આપી કે યે તરફ એવાના રડીને
 પગાળી ફરે. અજમાન દરદેરના કોઈને પણ મારી મેલીએ ના
 હોવાવાચનાના જે સારો દેવાવી જે આ પગને દુરસદ ન મળે આગ
 ની એકની સત્રવડ ખાતર એકેની ખુશેરીની તરફ દિલેજ થવું
 દુઃખ દઈ સદી નહિ, પરમાણ, ભદાર કે અમાલના આવી રહેલી આપણી
 આવી સુકારક પિદેલી કાંચેલીની બારીને કોઈકો વધારી ન

[illegible]

આપણી ગ.મ.જિલ્લા પુનર્ગઠનામાં કે નેની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ ને પ્રશ્નિમાં લઈ 'સુની' રીતે કાલે (૨) પ્રતિભા આપણને ન વડી દેખ તો કાંઈ નહિ, પણ અગાજને તેક ખમ્મે. નાના કે મોટા નું પ્રજા, એક સિદ્ધિ માળની તરીકે અપણું તેક આપણુ દાખમાં જીવે. એવજ ને દેશને કે પશ્ચિમે કે અપણે અપણી ની. એક દાક્ષિણના પેશા એક પ્રજાગની પાત ને નાપીરી છે. એક નવરમા અંતમાંના ફરીને પાળા ફરીતાં, પ્રજાને ન ફરીતા ગાદિ પોતાના જુવાન અરસીએ અપણ પાળતાં એક દાક્ષિણને કમ્પે. 'કેમ કે' ગોત્રીએ આપણી પાસ. આપણી પાતવિત, આપણી રીતકાળ નિર્દેશમાં એવજ એ પ્રજાને તરીકે.

૧૭
 ઈ અપાઠ સુદ આમને આ વિજ્ઞાનાં ઉત્તરોક્તિ જર્ણ
 પૂર્ણ થયાં. દરે જાણના વાણી થયાં. મેં આના આ
 અપતને દિલકારને ને રાષ્ટ્રને પાવક એવું કહ્યું અને
 બીજી પ્રાણના છે. આજ સુધીના રાજ માત્રસાધીય રમતિ તેવાર
 ક્ષવામાં ગયા છે. દરે અધિધર્મમાં કાર્ય, કાર્ય, કાર્ય જનું એકે
 નહિ તેના અર્થ: દલગાળીસ જર્ણ અતન ગર્હનત જર્ણ એકે. આ-
 રોષ, મારી દવા, સાકે પાણી, સાકે યમન, સારો સુદ ખોસક,
 એ બધું ગળી રહેતો તેને પશુ થશે. કાશ્મીની અપારૂપા મેડેએ.
 અર્ચાચીન ગદાસાધુના સેષ અપાતિધેરોમાંના એક, ૨૫. વિજ્ઞ-
 નાથ કાશીનાથ રાજાનાં એ પોતાના સુદગાળીસમાં અગતિને લખેલી
 આ મેધ પદવી મેળના રમણાવ વિરે શેરો પચાસ આપશે. ટપા
 ત્યાં સુધી મેગણે દિલ આપજ એક જ આકાશ રાષ્ટ્ર: રાષ્ટ્રની
 સર્ગશીલુ કલતિ. અને એ આદર્શને મેળનાં મેળને પિત્ર કહ્યો. પદકમાં,
 ક્ષત્રી મુખીખતો લેકી રી, પ્રાપ્ત સુધી રાહદેશ મેળે અવરૂં
 પદકું, બિલા પાનિવલ સુધાં કાશે પદકમાં, છતાં પંજુ એ કલતી
 મેં ટપા વજર પોતાનાં અસિંધારાતલ મેળમે આખર સુધી અથાનું
 ગદાસાધુના અમુક ગદાન કયેલું જઈ રાજે રાજ, કારણ કે કાર્ય પાણ
 અતને નીકળીના નાજનાના અર્થે દુનિયાએ અને જાંબામાં મળેલાં મેળા
 અતની અર્ધકાળો મેળાં અન્નના રાં રાજવતીં અર્ધિ પંજુ મેળા
 જ ગુનની અર્ધરોગીખોમાંનાં એકનું અપતન દર્શન છે.

[illegible]

આશ્વિન મેળાનાં સુખ વર્ષ અને અષ્ટમી માન વર્ષ માટે મે
 ૧૯૮૨ના મેઢિય વર્ષા આશ્વિન મેળાનાં ૧૫માથી ૨૦ વર્ષે તે
 અષ્ટમીનાં ૦૮ રવિય આશ્વિન મેળવતીની પદ્ધતિ વિષે અંગ્રેજી મિત્ર-
 વર્ષ નવા ફેરફારો કરી દેવામાં આવે તે અંગ્રેજી નહિ જણાય.

સંસ્કૃતિવિકાસપ્રવર્તક શૈજવાડે

આપણું એમને માટે ભારે ઇતિહાસમાં આર્ય તરીકે જ ઓળખાઈએ છીએ; પણ મહારાષ્ટ્રનાં મર્યાદાં કિત્તિકાંદે મધ્યકા એ અર્થાગીન ન્યાયતિર્કરે દેશના 'સ્વતંત્રસંસ્કારણ' માટે ભાષાશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, શબ્દકોશ અને ઇતિહાસશોધનાં એ બધાં જ ક્ષેત્રોમાં જે સ્વતંત્ર અને ભારીશ્વરકાર્યકર્તા છે એની માહિતી જ આપણને નથી. એનું ખરું મહત્ત્વ સમજાવવા માટે તે એમને માટે ઘણાંકાંબેલા 'સંસ્કૃતિવિકાસપ્રવર્તક' શબ્દ જ યોગ્ય છે.

'આત્મત કચ્ચે દરજ્જાનું સિક્કા પામેલા, અને પેલા ચૈત્રવવા પર દક્ષિત રાખતાં શબ્દનાં બાળકો કદાચ વિચારોવાળા, કલાત્મક કરવાની છુટકા ધરાવતાં અને સ્વદેશ વિષે પ્રેમ રાખતાં નીચર એવા એક જ મેટ્રીની આપાવકનો વ્યવસાય આખી બિટ્ટી સુધી નાખતાં કરનાર કેવળ એક જ શુદ્ધ અને સાંપડયા દોત તે એ વાળુ વર્ણના અભ્યાસથી મારી પ્રગતિ મુંબાક નિષ્ણામીટના રવાતક સ્ત્રીસુદેહાધી થઈ શકત એમ માટે માનવું છે. તે કુતરાત મન-નિષ્ઠા મેં દેશપ્રિતિ જેવા નૈતિક સુભોના વિદાસ માણવા કેટલા મહં શકત એના હું બરોબર આંદાજ કરી શકું. ચારા ઇવનના આદ્યમા વર્ષથી મારી ખચીસમા વર્ષ સુધીનાં સતતરન્ધાર વર્ષ દેશ, ધર્મ, સ્વભાષા અને સ્વભાવ પ્રાપ્તિની અનામગામાં ચીલાંતે, જે કોઈ સારા શુદ્ધ માણવા દોત તે, એની રીતે એકસ ન પીતવ.' (સંસ્કૃતિ)

સંસ્કૃતિ મારી કુચ્ચ અભ્યાસ માટે તેમજ પુનાની બબ્બીની રેલન કૌશલમાં ભેટવા, કૌશલ માટે જ આપાવકનું માટે એમને બિલ-કુલ પ્રેમ ન દોત. કુચ્ચ કૌશલ એકલ જેલકે જ આપવા એવા ત્યા સીધા જ એ કોમને આ વાંચી કદાચ આશ્ચર્ય થશે. આરે તરક કુદરતનું રમ્ય સોદર્ય જમાવ એની ન્યાયકો કૌશલ આપેલી છે પણ રાજ-વરિને ત્યાં સૌદર્ય શિવાય થઈયું છે પણ દેખાતું હતું ત્યા જ પેશવા અને અંગ્રેજો વચ્ચે હાલો મહં, પેશવા દાખાઈ અને પાતાંવનો મરત થયો. રાજવરિની કદાવાને કદરો ને પદરો એ સ્વાતંત્ર્યના સિવસ ચાહ આવતા, દાસની જરી અવરવા માટે દુઃખ થતું, અને એની અવરવામાં પણ જોજ માણી રહેલા લોકોને જેઈ મુશ્કેલી આપતો. આપાવક માટે પણ એમને ખાસ માન ન હતું. પરીક્ષામાં જિજ્ઞા નજરે પાસ થયેલા એ બુદ્ધિશાળી હાંકો-જેઠા સ્વદેશને માટે થયું હતી શરે-નિષ્ણાનનેનો પાતાની વ્યવસાય ઊઠા, નિષ્ણાઈએને પરી-ક્ષાના કારખાનામાંથી પસાર થવામાં મદદ કરનાર બેઠિસાઓ જ મરત બની રહે છે એ એનાનીથી ભેવાતું ન હતું. આવા હોકા પામેથી દેશના દવાની આસા જ કેમ રખાવ એમ તેમજે અકચાઈને જાણતા.

કૌશલમાં સાધારણ નિષ્ણાઈ માટે છે એક કલાક સરસ કચ્ચન એમને મરતું નહિ, એટલે એ વર્ગમાં બાળે જ દાખર રહેતા. ધણે-ખણે વખત એ ક્રેલાવથમાં જ કાઢતા એ વખતેને એમના કલેક્ટર એમના જ શબ્દોમાં જેઈયું તે એ વાત રમક મરો : 'વંતરિયે બેરો-વાર પંચ વાણે પે બહોતો ને અપાકમાં બઈ ને કલાક સરસ કચ્ચન કરતો. હાં, બેલક, મરતર, મરતર બે કુદની-એની દોઢ-એ દબર મહેનત રોજ થતી. એરલામાં સાત વાગતા, ત્યાર પછી બટી-નસ રોજ કુલ પોતો ને અરધ-પોતો કલાક કૌશલની આસપાસ ફરતો. આશ્ચર્ય નવ સુધીનો વખત વનમનપરો વાંચવામાં હતો.' ત્યાર પછી એક કલાક નીમાં તરતો. ત્યારથી આપવા પછી કોલન કરી રમ પર પાછો આવતો, ત્યાં બરોબર સાડા અઢિવાણેનો દોરો પ (ન-બુઆરી ૧૯૪૬)

મનોદોન.' પછી બીડી ફૂંકવામાં જે ટેવ વખત મનો, કલાકમાં જ દરતું જ નહિ, એટલે ત્યાં તે આપાવક જ મારના, (મદ-સાધની) ધારી બાપમાં આ વાતને 'જાડી મારતો' કે 'જુદી મારતો' હશે. પણ ક્રેલાવથમાં વાચન આ બોલ સિવસ ચાહતું સારું નીમનિદા મતો. પંચિઆત માલસ દોડી ફેરવતા, જે યોતોએ દાખામાં દક્ષ સીધાં દરો એમને જ બળેર પડી શકશે કે આ કમરત કેટલી આ... દોષ છે. શતાત વાણુ કર્યા વધી કદર કે માડા કદર સુધી ગિરો સાં થયાં કરતા અને સાડા કદરો જે ટેવલ જેડાને જુદી તે પર મામલો પામરી સુઝા નહતો, અને દરત જ દેખ આવી નહીં આપવા સંચિત માં છે કલે કરવાનું દરને માટે આ મારીવિકને બોદિક લેવારી લી

સંસ્કૃતિમાં એ વખતના જ્ઞાન એક વિષ્ણુસાંત્રી વિષ્ણુસાંત્રીમાં ક્રેલાઈ એમના પર પછી અચર જ દેશ, સ્વધર્મ અને સ્વભાષાની કોવા કરવાના કોડ એ લેખોમાં એમના મનમાં જમાડયા. અંગ્રેજીવાળા લોકોના મનમાં એ વખતે મરતું જ્ઞાન મેળવી મુશી લી કે બુદ્ધિજા લોકો અને એ જ આપા મોલતા પોતાના પાન-નરી મરતો. જે કાચરીયા અંગ્રેજમાં જ જાળવા. સામ્રા 'ટેવ પણ એ જ ટેવ પછી મરતું પણ આરા નરીયે વળુ ખલાશાળા અંકામોના કાર્યની એમના કિલ નર બીકેધીરે કાઢી અમર પછી ને તેમ. આ મારતિજ જવામીમાંથી કદરવા એ જગુ બળિયો ને વિષ્ણુમારી વિષ્ણુજીવર, પરશુરામનેત માટે-સે ને સશીનામનેત માટે વિષ્ણુ-સાંત્રીએ પોતાના લેખોમાં કેમકે ખરાબ દેશમાં વળેતું કરી મારાની બચતી સમિતો લોકોને ખપાસ આપેલા. માટેએએ નવન મારાની કુચિયોની કુચિયોના કુચક 'વન-વીન' પ્રકર બીન નવા ક ન્યાયમાં લોકોને રચ લેવા કર્યા આમેને એનિદામિક ગદ્યવ્યવા કાચોને મેજતી એ વાચવા માટેયા અને કુનિદામ કેટલી બાળવામાં રાજ આવત કરી આ જગુ બળવાન અમરો નીચે સમર્પનું માનવ પડતું અમુ, એમણે સંસ્કૃતમાં ફેલા જલોના વાચનને ખપાસ એમણે જ આપેલી વિષ્ણુની વાદી પરથી આપમે-યુદેચિવન કુનિદામ. આરેસાં, નિતિજાજી રાજનીનિગમક, મરતર ને, નિગમક, પ્રમીન ને વર્ગનીના જાનમરત, મરતર ને મરતર બાળવન ક્રેલાઈ એમના, વનમરતિગમક, કારસી ને દેવ આપમે' મેલેવનાં પાકપુતરો નો અખાસ કરવાનો ન દેવ નો દેવો મરતર પડતું એ ને

હમેશાં કહેતા. યોગેશ્વરનાં બાળુના ત્યારે નિર્વાહની ચિંતા રહ્યા કરેની જ હતી. થોડા નિમ્ન રૂપરૂપો, પછી અભ્યાસ, ફરી ખાણ રચ્યદોનો અંગ કરીકરોઈ. ૧૮૯૦માં એ બીજી એ. થવા.

મૈત્રુએટ થયા પહેલાં ૧૮૮૪માં તે પરચયા હતા, પણ ૧૮૮૩માં પત્નીને મૃત્યુ થયું. પછી એમણે બીજા વાર સમ કહ્યું જ નહિ અને પરિવારજન જીવિતી જીવન માળવાની રાજઆત કરી.

બી. એ. થયા પછી નિર્વાહ માટે શું કર્યું એ પ્રશ્ન હતો જ. પોતાને પ્રિય એવા શિક્ષકોનો અર્થસાથ એમણે રીતીકર્યો. વિદ્યાર્થીઓને સ્વભાષા માટે શ્રેય રાખતાં એ ખાસ રીતીકર્યા. પણ વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રિય મઈ રાકે એવા એમનો સ્વભાવ ન હતો. ઠોસરનો એમનાથી ખૂબ જ શ્રીતા એમને પણ આખી જિંદગી નિરાશામાં કાઢી નહતી, માટે વહેલીતકે આખી જીંદગી એમણે બંદે કાઢ્યો કે આપણું.

એમનું મહેલ સામાજિક કાર્ય એટલે 'આધાનતર' માસિકનું પ્રકાશન. જેક વિષયનું જ્ઞાન નહતોને શરૂની માધ્યમ દ્વારા એમણે જ દેખ્યું એવા એમનો આશય હતો. એટલે કે વિષયો પર મારાકીમાં શ્રેય ન હતા એવા વિષયો પરના અધિકારી થેએના અંગ્રેજ ક્રંચોના અનુભવ એ માસિકમાં તેઓ આપતા. 'આધાનતર' માસિકે મારાકી સાહિત્યમાં કેટલા એ સારા ક્રંચો કર્યાં છે. એ માસિકમાં તેઓ માટે જોગ્યે માનિક કાલમાં કરણ સામાન્યતા સખે છે કે સ્વતંત્રતા માટે 'આધાનતર' રાજ કહ્યું છે. કેઈ પુરો, સ્વતંત્રતા માટે શું જ જવાબ આપતા રાજાએ સખે છે: 'જન બહુ જ ગિરજસ્થી હોય છે. એમાં દેશનો, આધારનો, ધર્મનો, આચારનો, વિચારનો, ઝોરનો, આગોહવાનો, પૂરેતિવાસનો, સુધારાનો અને દોષોનો પણ સમાવેશ થાય છે.' આ માસિક કડ ગહિત આપ્યું. એ જ આરંભમાં રાજીવ કેળવણીના પૂરેતિવાસનો, વિનપુરસે એવું જ એક માસિક રાજ કહ્યું. પોતાનું કાર્ય હવે બીજા કાળ માથે થવા તેવાર છે એમ એક રાજા પાડ્યો 'આધાનતર' એક મુઠી અને ઇતિહાસના ક્ષેત્ર તરફ જવા.

એ વખતે માન્ટ દફનો ક્રેપેશી મહારાષ્ટ્રનો ઇતિહાસ લખીતો હતો. પણ દફની દક્ષિ રાજેશી ઇતિહાસકારની ન હતી. એણે જ્યાં આધારો તપાસ્યા ન હતા, તેમજ મારાકી સત્તાનો નાથ થવા બાર એમણે જ સારતમાં રાજ્ય કરવાના છે એમ બહુ પહેલાંથી એણે માની લીધું હોય એમ એ ઇતિહાસ જોતા કાણે છે. એમણેના આ-અન પહેલાંની સગવ થોડા પુરાવા પનારી દેવામાં આવીયા છે અને એમણે સમયનો ઇતિહાસ નિરૂપારી રૂપમાં આપ્યો છે. રાજા-વિદ્યાને આ વિનિત સુધારણી હતી. સમયે કેટલી એ વખતે (નદી તરફથી જ દરતાવેલો) છાપી હતી. રાજાએ એ જ માર્ગે જન-સંસ્કારનું કાર્ય કર્યું. ઐતિહાસિક કાળના ભવાંથી મળે ત્યારે મેળની એ પ્રકારમાં લાવવાનો એમણે નિશ્ચય કર્યો. તે એ જ વખતે એક પ્રસંગ બન્યા તેથી એમને એ કાર્ય કરવામાં સારું હોયનું મળ્યું.

સત્તાની જિંદગીના વાઈ શામમાં રાજાએ એક વખતના વિદ્યાર્થી અને પછીના મિત્ર શ્રી મેપર્ડીસ તપા શ્રી પંડિત રહેલા હતા. બાકાના જે મહાનમાં તેમણે રહેલા હતા તે પુણ્યનું હતું. એમાં થયું નહતું કાળેથી દરત હતું. એ એમનો વરખળી પત્નીમાં થયો નાજવા માગતો હતો. આ એ મિત્રેને રાજાએના પ્રયત્નો વિષે સ રી માહિતી હતી, એટલે એમણે પેટું ફંદાર નેવા માયું. બહુ કાળના મોઝી જિંદગીમાં ક્રેપેશી હોય છે એટલે વાગવામાં થઈ જ મુરકેશી પડે છે. સદ્યન્યે આ મિત્રેના હાથમાં જે પહેલી કાળ આવી

તે માળીપતની કેટલી લઘઈમાં જઈ આવેલા મોવિંદેત લુટેલેના હાથમાં હતો મિત્રેને થયો જ આનંદ થયો. મારાકીના ૧૮૬૧માં હાથમાં જના કારણ પર આ કાળેથી થયો પ્રકાર પરી રાકેશી એ એમને લાગ્યું. તે જ દિવસે પરી. કાચરે તાઈ આવી હતા. એમની પાસે બંદી મિત્રેને વાત કરી. કાચરેએ પણ રાજાએના જ નામ રાજાએ તરત મિત્રેને રાજાએને જમ્યું અને તેના પનાથી આવના ને અભ્યાસ રાજ કર્યો. અભ્યાસ એટલે પહેલાં કાળેમાંનું વર્ગીકરણ. ઐતિહાસિક મહત્વના ન હોય તે બાહ્ય પર મુખી, કાળના કાળના તારની કાલવાના. પછી તેને મોડીમારી બાળકોમાં લખવાના; તે પછી લાંબીમારી મોડી એમનું સંપાદન કરવાનું. આ પાટે સવારના પાંચ વાગ્યાથી રાતના અગિયાર મુખી કામ લાગતું. આમ એ મહિના અભ્યાસ આપ્યો. મુશ્કેલીય મારેની નકલ તેવાર મુઠ અને છાપવાનામાં ગઈ. છાપવાનું કામ રાજ મુઠે ત્યાં બીજા આપ્યું આવી. છાપવાનાને આમ લાગી અને એમની હરતિજિતિ હત વાત મુઠ અને પછી મોડી મોડી માગીની સાધિતર કર્યું મુઠનું. અને ૧૮૮૪માં એનો પહેલો બેઠ લઘાર પડ્યો. અને એની પ્રસતાવનાએ ઇતિહાસકારોપતના સાક્ષરો પાછો નાખ્યો. એ જિજ્ઞાસુ પ્રસતાવનામાં સાધનોની કીકા, ચિત્રિકા, ઇતિહાસકારોએ કેટલે શું કર્યું તે મુજબ એવા વિષયો છે પાળીપતમાં મારાકીના હાથમાં મુઠે મુઠે મોવિંદે પેત લુટેલેની કિટુરી પડતું એમ રાજાએએ પહેલી વાર પત્ની એ પ્રકરણ પુરું પાડ્યું. અવિષ્યમાં એમણે આવા બીજા એકોસી એક પ્રકર કર્યા, જેની કુલ પુણ્યકથાનો સરવાળો ૫૮૫૫ માય છે.

ઇતિહાસકારોપતનું કારણ એ મહત્તર સમયનવાં રાજાએ સખે છે: 'દેશી રાજ્યોના અધિપતિઓ નિદ્રામાં પડ્યાં છે, બની-કાચે થોડે છે અને ઇનામકારો કાંઈ કાંઈ છે એ બંને ત્યાં મુખી ન-અથે થોડો રાજ્યના ન્યાયા ન્યાયા થોડો થોડો રાજ્યના પિટુપાનું (અ-તિહાસિક મહાપુરોહ) રાજાએ જ્યારે રાજ્યનું નેહ્યું. આપણું સા-ગર્ય બહુ થોડું છે, છતાં પણ આ પુરવઠાં માટે તે ખરેખરી નાખ્યું નેહ્યું.' અને તેમજની જનિત્યતાથી એમણે એ કહ્યું પણ ખરું.

કેઈ રજે માની લે કે ઐતિહાસિક મહત્વનો આવા બધા ભૂતા કાળેથી મેળની છાપવાનું કામ સહેલું હોય છે. રાજાએ એ કાર્યનું ને વ્યવસ્થા કર્યું છે એના દ્રક સાર નેહ્યું. અમુક ધરમાં ઐતિહાસિક કાળેથી છે એની ખબર મળે. અને એ માણસને આપણે એમણના ન હોય એ પહેલાં તે એ વિચાર થોડેવાર પડે કે એની પાસે બંદી રી રીતે કે કાળના જમ્યો તે તો પતો ન ખાણે. એટલે કેઈ એમણે ખીતાને ત્યાં બંદી અને મરેઠા મારાકી પંડે. એ મુજબ થાય તો થેલા કપર પરિચયપત્ર લખી આપે, અથવા દેશપ્રેમી હોય તો સાથે આવે. જે ત્યાં કાળેથી હોય તેને ત્યાં બંદીએ એટલે જવાબ મળે કાંયે આવે. બીજે દિવસે જમ્યે ત્યારે સાદેખ બહાર ગયા હોય કે કાળમાં હોય; નીજે દહારે બહાર બહાર ગયા હોય ને એથે દહારે હોય કે માંડું હોય. એમ રાજા એકોક જાણનું સાંભળ્યું મળે. ખરેખર તો થવાય નહિ: નહિ તો કાળજ નેવા મેળવવાની આશા ન મુગ્યાની એસની પહે: નદરદી માફકઆમ મહિનો-મેઠાકાલિને થકા ખાકે ત્યારે થેલા જવા પીગયાવા માટે. આખરે દુરથી મેળવેનું દેશી થાય: અમરકાંસ પર પોરડું પીગ્યા ખાકે થેલા થવા પંચ મેઠાથી પરી કે મોકર પંચ પોરડું નીજે કન રવાની ના પડે, એટલે આપણે જ એ નીજે ઉનારીને થય બેઠેરી નાખી પડે કાળેથી થેર તો હઈ જવાય જ નહિ. સંરોધક પ્રામ બિંક છે એમ માણ માની રાકે? એટલે ત્યાં જ મેશી-મહિનાઓ મુખી-અભ્યાસ કરાવે પડે (અનુસંધાન પૃ. ૧૦)ને

મૂર્તિશાસ્ત્ર-પરિચય

ત્રિ

દેવેના સૈયુક્ત સ્વરૂપ થઈ અને તેમના રહેનાર સ્વતંત્ર સ્વરૂપનો વિચાર કરીએ; અને ત્રિદેવોમાં બ્રહ્મા પહેલા એટલે બ્રહ્માથી શરૂ કરીએ. બ્રહ્માની મૂર્તિ તેમનાં ચાર ગરતકથી તરત જોવામાં આવે છે. એથી તે 'ચતુરાનન' પણ કહેવાય છે. થળી સામાન્યરીતે બ્રહ્માને દાદી હોય છે એટલે એની પછે તે સદેવદાથી જોવાથી રાજાય છે. બ્રહ્માનું સામાન્ય સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે :

- (૧) ગરતક : ચાર અને તેમના પર જટામુકુટ; ગદેશ પર દાદી.
- (૨) હાથ ચાર. એક હાથમાં સુલ (શરણ, અમર), બેકમાં અનુભાતા; ત્રીજામાં પુરતક અને ચોથામાં કાન્ડલ (હાંડી). ત્રુતંગુદા શિષ્યકેશોમાં દેવેનાદાસમાંના આધુધા વિષે ગતલેદ જોવામાં આવે છે, એટલે પ્રસ્તુત લેખગાથામાં દસવિલા આધુધા, મૂર્તિઓના તમામ-જોમાં કે સામાન્ય રીતે ગળા આવે છે તે મુલ્લના વર્ણવવામાં આવ્યા છે. (૩) આસન : કમલાસન (પદાસન) (૪) વાદન : હંસ. (૫) બ્રહ્માને બે પત્ની છે; સાવિત્રી ને સરસ્વતી. બે મૂર્તિઓમાં બ્રહ્મા સપત્નીક હોય છે તેમાં તેની ડાબી બાજુ સાવિત્રી ને જમણી બાજુ સરસ્વતી એકી હોય છે.

બ્રહ્માનું સ્વપ્રત્યે ચાર સ્વરૂપ છે : પ્રત્યક્ષિત બ્રહ્મા, વિશ્વકર્મા, લોકપાલ અને ધર્મ. જોમાંથી પ્રારંભના બેની મૂર્તિઓ મળી આવે છે. આ બે સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે : (૧) પ્રત્યક્ષિત બ્રહ્મા-સામાન્ય સ્વરૂપ ઉપરાંત વર્ણન પ્રમાણે જ. ફેર માત્ર એટલે કે તેઓ બેના બદલે ગાત્ર એક જ પાત્રી સાવિત્રી (સામાન્ય) સાથે બેઠા હોય છે. (૨) વિશ્વકર્મા-ગરતક વળ, હાથ દસ તે તેમાંના બેકમાં ગાનદદ (દાદી) અને બેનાથી માથે છે તે ગદા, અને વાદન હાંડી.

બ્રહ્માના પરિવાર દેવતા

બ્રહ્માના પરિવાર દેવોમાં તેની પત્નીઓ સાવિત્રી અને સરસ્વતી બે જ છે. તેમનું વર્ણન અને ત્રુતંગુદાં સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે : (૧) સાવિત્રીનું બીજું નામ બ્રહ્માની કે જાકી છે. તેની જમણી સક્ષમાતૃકાઓ-સાતમાતાઓ-(બ્રહ્મી, માહેશ્વરી, લીમરી, લેખ્યી, પારાદી, માદેવી, મે વામુન્દા)માં પણ વાય છે. તેને સ્વામ્ય સ્વરૂપમાં ચાર મંત્રક અને ચાર દાસ હોય છે, જેમાં દેવોમાં અનુક્રમે અક્ષરક, પુરતક, કમળ, અને કાંટલ એ આધુધા પાશ્વરૂ કહેલાં હોય છે. જોનું રાજ્ય બ્રહ્માના વામાંમાંમાં હોય છે બ્રહ્માની મુખ્ય પત્ની છે.

(૨) સરસ્વતીના, વાગીશ્વરી અને ચારદા એવાં બે સ્વરૂપ છે. તેનું રચાત બ્રહ્માની જમણી બાજુએ છે. તેને એક ગરતક ને તેના પર કર્દમ મુકુટ, ને બે (તેના સ્થિત ચાર) હાથ હોય છે. જ્યારે બે હાથ હોય ત્યારે તેમાં પુરતક અને ત્રીજા હાથ છે; ચાર હાથ હોય ત્યારે ચપાસાના બે હાથોમાં અક્ષર અને અક્ષમાળા હોય છે તેનું વાદન હંસ (કે પેશર) છે. તેના બે સ્વરૂપોનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે : વાગીશ્વરી-આ સ્વરૂપમાં તેને દિંદુ અને બીજી વાંટીના પૂર છે. તેને ત્રણ અને ચાર હાથ હોય છે. હાથમાં દંડ, પુરતક, અક્ષમાળા અને કાંટલ હોય છે, અને ગરતક પર કર્દમ મુકુટ હોય છે. આ વાગીશ્વરીનાં પાશ્માં બે પેદાસ્વરૂપો પણ છે : (૧) ધનુષ્યશ્વરી. જેમાં સ્વરૂપ તે ઉપર પ્રમાણે. પશુ ગરતક ઉપર કર્દમ જટલે જટા-મુકુટ હોય છે; અને (૨) સોહાસ્ય વાગીશ્વરી, જેમાં સ્વરૂપ મૂળ પ્રમાણે જ પણ મુદર વધારે.

'શાર્દૂલ' સ્વરૂપે સરસ્વતી ૧૪ કાંડોની અધિષ્ઠાત્રી તરીકે ૧ (ન-યુઆરી ૧૯૪૬)

પૂલ્ય છે. તેને પાંચ માથાં ને ફર હાથ હોય છે. મહીસુર સમ્પન્ના સુંદરી મહામાં તે આ સ્વરૂપે પૂજ્ય છે.

બ્રહ્માની દશાસના વિષય અને શિવના એટલી પ્રચલિત નથી. હાલ આખા દેશમાં બ્રહ્માસ્વતંત્ર રૂપે પૂજાતા હોય એવાં બે મુખ્ય મંદિરો છે : એક આમરે પાસે પુષ્કરમાં ને બીજું મુન્દરાતમાં દેશ સમ્પન્ના પેટલમાં. આમરે પણ પુરાતન કાળમાં બ્રહ્માની પૂજા હાલ કરવાં છંક નિરંજન થઈ દરો. આમ બ્રહ્માની ઉપાસના સ્વતંત્ર રૂપે જલુ પ્રચાર પામવાની નથી, છતાં દેશના જીવનમાં ફરતું મુન્દરાતમાં જોઈ. આમ જમણી મંદિરો. આ રીતના સ્વતંત્ર રૂપે સિધ્ધા બ્રહ્માનું રચા-સિરમદિરમાં ઉત્તર દિશા તરફના મોખમાં પણ હોય છે, અને જે પ્રકારની મૂર્તિ મૂર્તિઓ મળી આવે છે.

મુન્દરાતમાંની બ્રહ્માની મૂર્તિઓ

બ્રહ્માની મુન્દરાતમાં નેવામાં વૃન્દી મૂર્તિ વિશાળાળી થઈ છે પૂર્વમાં રિચિયાદી આવેલા કુટવાડોના સપ્તમ છતાં કે સાતમાં સોમાં બેધાનીશ વશદ ગદિરમાં એક મોખમાં આવેલી છે બેની વિશિષ્ટતા એ છે કે બે દેવેન દાદી નથી, હજાર મંદરાતના બેધાબ્રહ્મા વાળી બ્રહ્માની મૂર્તિ પણ જલુ પ્રાચીન રીતમાં છે. એટલી પ્રાચીન તે હજુ નહીં વર્ણવે જાય છે. મોદિરાના ૧૧માં સોમાં સુર્યગદિરમાં પણ એક મોખમાં બ્રહ્માની મુદર પ્રતિમા છે. આ પછીની મૂર્તિ પાશ્વરૂ મુદર સ્થાનમાં પ્રાચીન ગદિરમાં મોદિરા આવેલી છે. દેશ માળના ૧૨માં સોમાં મોદિરામાં બ્રહ્માની એક થળી મુદર પ્રતિમા છે. તેમાં બ્રહ્માની બે બાજુ તેના પત્નીઓ સાવિત્રી અને સરસ્વતી બેઠેલાં છે. સમ્પન્ના એટલે મુદરિયમાં પણ મોદર અક્ષર સ્વરૂપે થળી મળી આવેલી બ્રહ્માની એક મુદર પ્રતિમા છે. આ કપાત વડનચરના પ્રાચીન મોદિરમાં પણ કપાત વાગમાં બ્રહ્માની એક પ્રતિમા છે. વડનચરના સાચિલા તળાવ પાસે પણ બ્રહ્માની સાવિત્રી સાથેની મૂર્તિ મળી આવી છે. પાશ્વરૂ અને સિદ્ધપુરનાં દેવોમાં મોદિરામાં પણ બ્રહ્માની પ્રતિમાઓ છે. આ કપાત ઉત્તર મુન્દરાતમાં બ્રહ્માની નેવામાં રચતી પ્રાચીન કાળમાં આ પ્રદેશમાં તેની મોદર પ્રમાણમાં કપાતના થળી હોવાની સાદી પૂરે છે. ઉત્તર મુન્દરાતમાં જોઈએ આવરમાંની કાંડા વસાની હિંમુલ તરફ આવજ થળી મળી છે તેમને બ્રહ્માની પ્રાચીન મૂર્તિઓના નમૂનાઓનું પ્રમાણ મોડું વર્ણવ છે. ખેખાત પાસેના નચરાના અગરોએ અને પાશ્વરૂ મુન્દરાતમાં થળી મળી આવેલા મોદરના નમૂનામાં વચ્ચે છે કે મહીની દિશાએ બ્રહ્માની પૂજા ખામ થઈ નહિ હોય. નમોદર ને લાપીના પ્રદેશ પૂર્વમાં મારી મોખમાં બ્રહ્માની એક પણ પ્રતિમા જલુ મારી નહિ થઈ નથી તેમજ બેની હિંમુલના વિવરમાંથી પણ બ્રહ્માની મૂર્તિઓ મળેલી હોવાનું હજુ અમુકમાં મળી સિધ્ધાવે છે મુંબઈ નહ. સોપારમાંથી દેશમાંના નેની જ મુદર એક બ્રહ્માની પ્રતિમા મળી આવી છે. અમુક કાંડા ૧. પૂ. ૧૫૧

હમેશાં હોવાના કોષ્ટકમાં અનુભવ ત્યારે નિર્વાહની ચિંતા રહ્યા કરતી ન હતી. ચોટા દિવસ રપ્પરગા, પછી અભ્યાસ, ફરી પાછા ટપકનો નેમ કરી ફરીને ઈ. ૧૮૯૦માં મો બી એ. થયા.

અનુચિત થયા પહેલાં ૧૮૮૪માં એ પરવડા હતા, પણ ૧૮૮૩માં પાતળીનું સ્વરૂપ થયું. પછી એમણે બીજા વાર ક્ષત્ર કર્યું નહિ અને પરિવારક વૃત્તિથી જીવન ગાળવાની રાજઆટ કરી.

બી. એ, થયા પછી નિર્વાહ માટે શું કર્યું એ પ્રશ્ન હતો ન. પોતાનો પ્રિય એવો શિક્ષકનો વ્યવસાય એમણે સ્વીકાર્યો. વિદ્યાર્થી-આને રવખાયા માટે પ્રેમ રાજાતાં બા આસ રીજવતા. પણ વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રિય થઈ શકે એવો એમનો મનબલ ન હતો. ડાકરઓ નેગરાતીથી ખુબજ ગીતા એમને પણ આખી જિંદગી નિરાશામાં મહાની ન હતી. આટલે પહેલી તકતવાળી દુઃસાગર એમણે ભલે રાક્યાંમાં રાખ્યાં. એમનું પહેલું સામાજિક કાર્ય એટલે 'આખાન્તર' માસિકનું પ્ર-કાગન. રિંક વિષયનું જ્ઞાન જનતાને મરાઠી માધ્યમ દ્વારા મળ્યું નહોતું એવા એમનો આશય હતો. એટલે એ વિષય પર મરાઠીમાં ગ્રંથ ન હોવા એવા વિષયો પરના પેપરમાંથી લેખકોના અંગ્રેજ એમના અનુવાદ એ માસિકમાં તેઓ આપતા. 'આખાન્તર' માસિક મરાઠી સાહિત્યમાં કેટલા જે સારા ગ્રંથો ઉમેર્યા છે. એ માસિકમાં તેઓ એક કેહાવે માસિક કાલવાનું કારણ સમજાવતાં લખે છે કે રવતરસણુ માટે 'આખાન્તર' શરૂ કર્યું છે. કોઈ પૂછશે, રવતરસણુ એટલે શું? જવાબ આપતાં રાખવાડે લખે છે: 'રવત્ર બહુ ન ગિરવરવડી હોય છે એમ કેસેડા, આખાનો, ધર્મનો, આચારોનો, વિચારોનો, યોગનો, આગોહવાનો, પૂરેતિહાસનો, સુધારાનો અને શોષાનો પણ સમાવેસ થાય છે' આ માસિક કડગભિના માર્યું. એ ન આસલામાં રાષ્ટ્રીય કેળવણીના પુરસ્કારો પ્રા. વિભાગે રજૂ કર્યું ન એક માસિક શરૂ કર્યું. પોતાનું કાર્ય હવે બીજા કોઈ માટે લેવા તૈયાર છે એમ તેણે રાખવાડે એ 'આખાન્તર' બંધ કર્યું અને હિતિદાસના જેવ તરફ વળ્યા.

એ વખતે આનંદ ટંકેના લખેલા મારાસામ્રાટ હિતિદાસ ભળીને હતા. પશુ ટંકેની હિંદુ શાસ્ત્રીય હિતિદાસકારની ન હતી. એણે બધાં મારાસામ્રાટના ન હતાં તેમજ મરાઠી સત્તાનો નાશ થયા બાદ એમને ન ભારતમાં રાજ્ય કરવાના છે એમ ભણે પહેલાથી એણે મના લીધું હોય એમ એ હિતિદાસ એવા લખે છે. એમને આનંદ મના પહેલાથી સમય થોડા પૂરવામાં વાતો દેવામાં આવ્યા છે એ અંગ્રેજ સમયનો હિતિદાસ વિસ્તારથી જાણમાં આવ્યો છે. રાખવાડેની આ દિગ્વિજય મુધારની હતી. સામેની કેટલી જે બળતો (બુદ્ધા તરીકેથી દરતાલે) છાપી હતી રાખવાડેએ એ ન માર્ગને અનુસરવાનું નહોતું. એટલેદાસકારને આખો નવાળો માર્ગ તેમની મેળની એ પ્રકાશમાં લાવવાનો એમણે નિશ્ચય કર્યો. તે એજ વખતે એક પ્રસંગ બન્યો તેથી એમને એ કાર્ય કરવામાં સાહે ઉત્તેજન મળ્યું.

સુભાષ જિંદગાના વાઈ ગ્રામમાં રાખવાડેના એક વજતવા વિદ્યાર્થીએ એ પત્રીના મિત્ર શ્રી બોપડાઈર તથા શ્રી પડિત રહેતા હતા. આડાના કે મહાભાગ તેઓ રહેતા હતા તે પુરાણું હતું એમાં ધનુષ્ય નહોતું કારણેનું કફતર હતું. એ એમને ધરધણ પત્રીમાં વેચવા બાબવા માગતા હતા. આમે મિત્રોને રાખવાડેના પ્રયત્નો વિષે સારી માહિતી હતી. એટલે એમણે પેટું ફતવર એવા માણ્યું. નહોતું કારણે મોટી વિનિમાં લખેલા હોય છે એટલે માંગવામાં જણી ન મુરદેલી પડે છે ગદ્ય અને આ મિત્રોના હાથમાં ને પહેલી કાલજ આવ્યો

તે પાણીપતની છેકડી લશ્કરીમાં નહિ આવેલા મોવિંદેત મુરેશ્વરના હાથમાં હતો! મિત્રોને થયો ન આનંદ થયો. મારાસામ્રાટ ૧૮૬૧માં હાથમાં એના કારણે પર આ કારણેથી થયો પ્રકાશ પરી શકશે એમ એમને લાગ્યું. તે ન હિંદવે પ્રો. કાપડે વાઈ આવ્યા હતા. એમની પાસે નહિ મિત્રોએ વાત કરી. કાપડેએ એ પણ રાખવાડેએ ન નામ સરખું તરત મિત્રોએ રાખવાડેને લખ્યું અને તે ના પાણીની આવવાને અભ્યાસ શરૂ કર્યો. અભ્યાસ એટલે પહેલાં કાગળોનું વર્ગીકરણ. એતિહાસિક ગદ્યવત્તા ન હોય તે બાબુ પર મૂળી, કાગળના કાગળો તારવી કાઢવાના. પછી તેને ચોડાગાપી બાળોમાંમાં લખવામાં તે પછી તારીખવાર ગાંઠની એમનું સંપાદન કરવાનું. આ માટે સવાના માંય વાચાથી રાતના અગિયાર મુધી કામ આવતું. આમ ને મળિયા અભ્યાસ ચાલી. મુદ્રણાલય મારાસામ્રાટની નેમ તૈયાર થઈ અને છાપખાનામાં ગઈ. છાપખાનું કામ શરૂ થયું ત્યાં બીજા આફત આવી છાપખાનાને આશ્ર લાગી અને ક્રેશની હલેતિમિતિ હૃદ બળી ગઈ. ફરી પાછું ચોડાગાપી નામનીમાં લિપિવતર કર્યું થયું. એને ૧૮૮૮માં એણે પહેલો નેડ જાડાર પડ્યો. અને એની પ્રસ્તાવનાએ હિતિદાસકેસોપાધ્યક્ષના પાંચ નાખ્યા. એ પ્રિન્ટન પરતવામાં સાધનોની કીમ, ચિંતિત્વા, હિતિદાસશાસ્ત્ર એટલે જુડકાં જેવુંથે એવા વિષયો છે પાણીપતમાં મારાસામ્રાટ હાથમાં મોવિંદેત મુરેશ્વરની વિનુટી હતું એમ રાખવાડેએ પહેલી વાર બતાવી એ પ્રકરણ ખુબ વાડ્યું. ભવિષ્યમાં એમણે માવા બીજા એકાદી સ્વેષ પ્રકર કર્યું, જેની કુલ પૃષ્ઠસંખ્યાના સરખાતા પરવડ થાય છે!

હિતિદાસકેસોપાધ્યક્ષના કારણ અને મહત્ત્વ સારાભવામાં મારાસામ્રાટ લખે છે: 'દેશી રાજ્યોના અધિપતિઓ નિદ્રામાં પડ્યા છે, બચીર કારો થોરે છે અને હનામકારો કોષ કાઢે છે એ ભગે દેવોં સુધી ભ-મત થયેલા મધ્યમ વર્ગના આખા સિતેમો રાખના પિતૃ બાનું (હિ-તિદાસિક ગદ્યોપક્રમેનું) રસાગ્રણુ જીવંત રાખવું એમ આખા સા-મયે બહુ થોડું છે, છતાં પણ આ પુસ્તકમાં માટે તે ખરચી નાખવું નહોતું' એ તેમનેની કૃતિનિશ્ચયથી એમણે એ કહ્યું પણ ખરું.

કોઈ રખે થાની લે કે એતિહાસિક ગદ્યવત્તા આજ બધા બધા કામનો એમની છાપખાનું કામ સહેલું હોય છે. રાખવાડેએ એ કાર્યનું ને વર્ણન કર્યું છે એના દેક સાર નહોતું. અમુક ધારમાં એતિહાસિક કામનો છે એમની ખબર મળે અને એ માણસને આજે આજના ન હોય એ તો પહેલાં એ ને વિચાર મોડવાના પાસે કેમની પાસે નહોતું શી રીતે રે એકલા નહોતું તો તે પતે ન બન્યા. એટલે કોઈ મોળે ખીલને ત્યાં નહિ એને મારે મારવા પડે. એ ખુસ થાય તો પેલા ઉપર પરિવર્તન પર્ત લગી આવે, અથવા દેવોંથેથી હોય તો સાથે આવે. એને ત્યાં કામનો હોય તેને ત્યાં નહોતું એટલે જવાબ મળે કાલે આવ-વળે. બીજે દિવસે જમતે ત્યારે સાહેબ જાડાર થવા હોય કે કામમાં દોષ; નીજે કદાચે મોકલ જાડાર થયા હોય ને થાયે હોડાર મોકલ માંડું હોય. એમ રાખ એકએક જાડારું સાંભળવનું મળે. ગુરેરે તો ચક્રાય નહિ નહિ કામજ નેવા એજવવાની આશ ન મુખની બેસતી પડે! નફરેટની માફક આગ મહિનો-દોઢમહિનો કામજ આજે ત્યારે થેલો જસ પીતળવા માટે. આખરે દુરથી કામજોનું દેશન થાય! અજરથી થર પેરડુંનું ધૂજ ખાનું હોય થજ પણ એટલી બધી કે મોકડે પણ પોટનું નીચે કન રવાની ના માટે, એટલે આંખણે ન એની મિ. ઉનારીને થજ એમની નાખતી પડે કામનો થેર તો હઈ જવાય ન નહિ. સંશોધક પ્રાગ મ્લિક છે એજ રાખ થાની શરૂ? એટલે ત્યાં ન બેસી-મહિનાએ સુધી નાખાસ કરેવે પડે. (અનુક્રમાં પ. ૧૦૦)

મૂર્તિશાસ્ત્ર-પરિચય

નિ

દેવેના સૈયુક્ત સ્વરૂપ પછી દરે તેમના દરેકના સ્વતંત્ર સ્વરૂપનો વિચાર કરીએ; અને ત્રિદેવતામાં બ્રહ્મા પહેલાં એટલે બ્રહ્માની શરૂ કરીએ. બ્રહ્માની મૂર્તિ તેમનાં ચાર મરતકથી તરત ઓળખાઈ આવે છે. એથી તે 'ચતુરમતક' પદ્મ કહેવાય છે. વળી સામાન્યરિતે બ્રહ્માને શરીર હોય છે એટલે એ રીતે પદ્મ તે સહેલાઈથી ઓળખી શકાય છે. બ્રહ્માનું સામાન્ય સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે :

- (૧) મરતક : ચાર અને તેમના પર જટામુકુટ; ગદેશ પર શાદી.
- (૨) હાથ ચાર. એક હાથમાં સુવ (શરણ, ચાંચો); એકમાં અસ-માદા; ત્રીજામાં પુરતક અને ચાંચમાં કમન્દલુ (કોરી). ત્રુદાલુદા સિદ્ધપંથોમાં દેવેના હાથમાંના આયુધો વિશે મતભેદ જોવામાં આવે છે, એટલે પ્રસ્તુત સંખ્યાળમાં ફરતિલા આયુધો, મૂર્તિશાસ્ત્રના અંગ-ઓમાં ને સામાન્ય રીતે મળી આવે છે તે સુખળના વર્ણવવામાં આવ્યા છે. (૩) આસન : કમ્બાસન (પદ્માસન) (૪) વાહન : હંસ.
- (૫) બ્રહ્માને જે પત્ની ઉગ્રાસિત્રી ને સરસ્વતી ને મુનિઓમાં બ્રહ્મા શાપતીકે હોય છે તેમાં તેની શાપી બાબત સ્થિતિ ને નમણી બાબત સરસ્વતી બેઠેલી હોય છે.

બ્રહ્માનાં સુખાને ચાર સ્વરૂપો છે : પ્રત્યક્ષિ બ્રહ્મા, વિશ્વકર્મા, શોકપાત અને પ્રભો. એમાંથી પ્રારંભના બેની મૂર્તિએ મળી આવે છે. આ બે સ્વરૂપો નીચે પ્રમાણે છે : (૧) પ્રત્યક્ષિ બ્રહ્મા-સામાન્ય સ્વરૂપ ઉપરના વર્ણન પ્રમાણે જ. (૨) પ્રભો બ્રહ્મા ને તેમના બેના બદલીમાં એક જ પત્ની સાવિત્રી (વાગ્ધાત્રી) સાથે તેમના હોય છે. (૩) વિશ્વકર્મા-મરતક ચતુર, હાથ દસ ને તેમનાં એમાં માનદંડ (શરીર) ને નેનાથી માપે છે તે જાણ, અને વાહન શાપી.

બ્રહ્માના પરિવાર દેવતા :

બ્રહ્માના પરિવાર દેવતાં તેની પત્નીઓ સાવિત્રી અને સરસ્વતી બે જ છે. તેમનું વર્ણન અને બુદ્ધિબુદ્ધિ સ્વરૂપો નીચે પ્રમાણે છે :

- (૧) સાવિત્રીનું બીજું નામ કામણી કે જાહી છે. તેની મુખની સુસમાદુર્ભાસો-સાત માતાઓ-(બાહી, માહેશ્વરી, શીમારી, નેપથ્યી, વાશલી, માદેન્દ્રી, ને ચામુન્દા)માં પદ્મ હાથ છે. તેને સામાન્ય સ્વરૂપમાં ચાર મરતક અને ચાર હાથ હોય છે, જેમાં શરૂ કર્યાં અનુક્રમે અક્ષરજ્ઞ, પુરતક, કાળ, અને કમન્દલુ જે આયુધો હાથમાં કહેવાં હોય છે. એનું સાન્ય બ્રહ્માના વર્ણનમાં હોય છે બ્રહ્માની મુખ્ય પત્ની છે.
- (૨) સરસ્વતીની, વાગ્ધાત્રી અને શારદા એવાં બે સ્વરૂપો છે. તેનું સ્થાન બ્રહ્માની નમણી બાબત છે. તેને એક મરતક ને તેના પર કમન્દલુકુટ, ને એ (તમા કવચિત ચાર) હાથ હોય છે. ન્યારે એ હાથ હોય ત્યારે તેમાં પુરતક અને બીજા હોય છે; ચાર હાથ હોય ત્યારે વધારાના બે હાથમાં અક્ષર અને અક્ષરબાળા હોય છે. તેનું વાહન હંસ (કે માર) છે. તેનાં બંને સ્વરૂપોનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે : 'વાગ્ધાત્રી' આ સ્વરૂપમાં તેને દિંદુ અને બીજાં લાંબિયાં પુરે છે. તેને પદ્મ નેત્ર અને ચાર હાથ હોય છે. હાથમાં કમન્દ, પુરતક, અક્ષરબાળા અને કમન્દલુ હોય છે, અને મરતક પર કમન્દલુકુટ હોય છે. આ વાગ્ધાત્રીનાં વર્ણન બે માર્ગો વચ્ચેથી પછી છે : (૧) મનુષ્યાધીશ્વરી, જેમાં સ્વરૂપ તે જ પ્રમાણે, પણ મરતક ઉપર કમન્દલુ બાદે જટા-મુકુટ હોય છે; અને (૨) સોભાળ વાગ્ધાત્રી, જેમાં સ્વરૂપ મૂળ પ્રમાણે જ પણ મરતક વધારે.

• 'શારદા' સ્વરૂપે સરસ્વતી ૧૪ કલાઓની અધિપત્રી તરીકે ૧ (મનુષ્યાધીશ્વરી ૧૬૪૪)

પૂજ્ય છે. તેને પાંચ માથાં ને દસ હાથ હોય છે. મહીસૂર સામ્યના સુંદરીપદમાં તે આ સ્વરૂપે પૂજ્ય છે.

બ્રહ્માની કપાસના વિષ્ણુ અને સિત્તાનેટ્ટી પ્રત્યક્ષિતંત્રથી, હાથ આપાદિતમાં બ્રહ્મા સ્વતંત્ર રૂપે મળતા હોય એવાં બે મુખ્ય મંદિરો છે : એક અલખેર પાકો પુષ્કરમાં ને બીજું મુન્દરાતમાં ઉદર સમ્યના બેટકામાં આવે, પણ મુન્દરાતમાં બ્રહ્માની પૂન હાથ કરતાં કમ્બાવિશેષ પ્રમાણમાં થતી હરી, આમ બ્રહ્માની કપાસના સ્વતંત્ર રૂપે જલુ પ્રચાર પામી નમ્બતી નથી, છતાં દિંદાના બીજા કલાં મુન્દરાતમાં એની પૂન અમળ વધી થઈ હતી. આ રીતના સ્વતંત્ર રૂપ ચિવાય બ્રહ્માનું સ્થાન શિવમંદિરોમાં ઉત્તર દિશા તરફના ઓળખા પણ હોય છે, અને એ પ્રકારની થતી મૂર્તિમાં શાળી આવે છે.

મુન્દરાતમાંની મળાની મૂર્તિઓ :

બ્રહ્માની મુન્દરાતમાં ન્તામાં ન્તની મૂર્તિ ને સાવળથી થોડા પૂર્વમાં દરિયાકાંઠે આવેલા કલપાર્વતના લગભગ છઠ્ઠા કે સાતમા કલામાં બેઠાએલા વરાહ મંદિરમાં એક માળમાં આવેલી છે. એની વિશેષતા એ છે કે તેને શરીર નથી. ઉદર સ્થાનના બેટકામાં વાળી બ્રહ્માની મૂર્તિ પણ જલુ પ્રાચીન સંખ્યા છે, નેટ્ટી પ્રાચીન તે હજી નથી થતું બાકી છે. મોદેરાના ૧૨મા શેકના સુર્યમંદિરમાં પણ એક માળના બ્રહ્માની સુંદર પ્રતિમા છે આ પછીની મૂર્તિ પારખુ પારે કસરા માગત પ્રાચીન મંદિરમાં આવેલી છે. જે-માળના ૧૨મા લેખના મંદિરમાં બ્રહ્માની એક પછી સુંદર પ્રતિમા છે. તેમાં બ્રહ્માની બંને બાબત તેનાં પત્નીઓ સાવિત્રી અને સર-સ્વતી બેઠેલાં છે. સામ્યેકના વેદસન મુનિઓમાં પણ એક અક્ષર સ્થળેથી મળી આવેલી બ્રહ્માની એક સુંદર પ્રતિમા છે. આ કપાસ વરતનચરના પ્રાચીન મંદિરોમાં કપાસ માળમાં બ્રહ્માની એક પ્ર-તિમા છે. વડનચરના સમિલા તળાવ પાછી પદ્મ બ્રહ્માની સાવિત્રી સાથેની મૂર્તિ મળી આવેલી છે. પારખુ અને સિદ્ધપુર્ણા કેટલાંક મંદિરો-માં પણ બ્રહ્માની પ્રતિમાઓ છે. આ ઉપરાંત ઉત્તર મુન્દરાતમાં બ્રહ્માની ન્યાયેવાં સ્વરૂપ પ્રાચીન મૂર્તિમાં તેા અનેક મળી આવે છે, ને પ્રાચીન હાળમાં આ પ્રેરણામાં તેની હાથ પ્રમાણમાં કપાસના મતી હોવાની સાક્ષી પૂરે છે. ઉત્તર મુન્દરાતથી નેપથ્ય સાળમગમીને કાંઠે વરાહી દક્ષિણ તરફ આવળ વધી એ બીજી તેમને બ્રહ્માની પ્રાચીન મૂર્તિઓના વચ્ચેનામાં પ્રમાણ હોયું થતું જાય છે. એમાં પાસેના નજરાન અવરોધો અને માંય મુન્દરાતમાંથી મળી આવેલાં મોટાકા નમ-ત્યાં પ્રાચીન હાથે છે કે ગલીની દક્ષિણ બ્રહ્માની પૂન ખાસ મતી નહિ હોય. નજરા ને તાપીના પ્રેરક વચ્ચેની મારી શોધ એટલેમાં બ્રહ્માની એક પણ પ્રતિમા હાલુ મારી નાખે ગઈ નથી તેમાં એની દક્ષિણમાં વિસ્તારોમાંથી પણ બ્રહ્માની મૂર્તિમાં મળેલી હોવાનું હજી અજ્ઞાપમાં નથી; સિવાય ને પુર્ણા નજીક મોટામાંની દેવગમીના નેની નજીક એક બ્રહ્માની પ્રતિમા મળી આવી છે. અમુનકાલ વ. પૂંડપા

મીડિ ૦૦

ક્રિકેટની સ્કોરનાં અને ખેલદિલીની ભાવનાનાં

સુદેશ હતો. તે સેકન્ડ ઇલેવનનો કેપ્ટન, પરંતુ જ્ઞાપરથી એણે મેચમાં દિનેશની ફરેટ હાલવેલ પર પોતાની કીમને વિનય આપાઓ. ત્યાંથી પણ ખેલાડીઓમાં તે માનિતો થઈ પડતો હતો અને તેથી જ નવી ટર્મ શરૂ થવાં પહેલાં તેને ફરેટ હાલવવામાં લઈ લેવામાં આવ્યો.

મેટલે બીજી ટર્મ આખી સુદેશ અને દિનેશ વચ્ચેની હરીફાઈમાં જ પસાર થઈ. પણ એમના બંનેના ફરેટ વચ્ચે વાગ્યું જ ફેર લેતો. તેથી બીજી ટર્મની આખરમાં તે ક્રેકટાક એમ પણ માનસ લાગ્યા હતા કે કદાચ સુદેશ દિનેશને પણ ટપી જઈ પોતે 'ફેક્ટનશિપ' ઝડપી લેશે. અને આ કાંઈ રમનારાઓના જ ખ્યાલ માત્ર નહોતા. ખુદ દિનેશને પણ હવે એમ લાગ્યા મોડેથી હતું.

દિનેશ આપારી સાળામાં આવ્યો ત્યારેની ટીમનો કેપ્ટન હતો. હવે તે તેને મોત્ત જ ને ટર્મ પૂરી કરવી બાકી હતી એટલે સ્વાભાવિકરિતે જ એને પોતાની આખી કારકીર્દી દરમિયાન અપૂર્વ 'ફેક્ટનશિપ'નો ફેરફાર સાબી જવાની ક્ષેત્ર હતી. અને તેથી હવે છેલ્લેલામાં આ નવા હરીફને જીતો થતાં જોઈ એને કોઈવાર અકબાળ થઈ આવતી. છતાં જો ખરો 'રેપોર્ટ' - એટલેક-હતો. એ માનવે મનાવી લેતો: 'એમાં શું? જો તે તાકાતની વાત છે' મારા કરતાં એ વધુ સક્તિશાળી નીવડે તે બધું જો ફેક્ટન બનતો; મારે તે 'રેપોર્ટ' જ રહેવું જોઈએ.' અને તેથી બંનેની હરીફાઈએ ફરિ દેવનું સ્વરૂપ લીધું નહોત.

બીજી ટર્મ પૂરી થઈ. બંનેનો ફેરફાર સરખો જ ઊતર્યો. એક પણ રન કે વિકેટની મેઈદાનની ફેર નહીં એથી નવી ટર્મનો કેપ્ટન કોણ થાય તે વિષે બધા ખેલાડીઓ તર્કવિત્તે કરતા થઈ ગયા. કોઈ કહેવું, 'દિનેશ હવે ખસી જઈ જોઈએ. આટલાટવા વધો' એ કેપ્ટન છે, છતાં એ જ ટર્મમાં એના ફેરફારે આખીને આખી જ્ઞાપર સુદેશ પણ લાયકતાવાળો મળ્યો જોઈએ.' ત્યારે બીજા જ્ઞાપર આપતા, 'એમ જોવાર દિવસ થયા આઠવા આપનારોના તારકાલિંક ચમકારો જોઈ કેપ્ટન કેમ બનાવાય? એનામાં વધુ તાકાત હોય તે

તે ફેરફાર થી કેમ જતો નથી? જાણી જો બંનેના ફેરફાર સરખા જ હોય તે નિયમ પ્રમાણે દિનેશની 'સ્ટીમિયોરિટી' જોવાની જોઈએ.'

અને એ જ ખર હક. નિયમને આધારે દિનેશ જ નવી ટર્મમાં કેપ્ટન થયો. ટર્મની શરૂઆતથી જ ફરી રસામ્મી શરૂ થઈ. એક વાર સુદેશનો ફેરફાર વધી જતો તે બીજી વાર દિનેશ અચૂક પોતાના ફેરફારની બાજુ ફરી જ લેતો હતો. હવે તે દિનેશ પણ જાણ જાણથી રમતો. એને પણ હવે આ અને પછાની બીજી, એમ બે ટર્મ સાચવી લેવાની તાલાવેથી હતી.

અભિપ્રાયોમાં જો પણ પડી ગયા હતા, છતાં ફોર્મ એ ખેલદિલી ગુમાવી ન હતી સુદેશ અને દિનેશ પણ આટલે મિત્રો જ રહ્યા હતા. જ્યાં જુઓ ત્યાં બંનેની મેડી સાથે જ ફરતો હોય. ક્રિકેટ વિષયમાં બીજી પ્રવૃત્તિઓમાં પણ એ બંને સરખા હતા. હાલથી બાળ લેતા ક્રિકેટ ટીમ શોલાઓમાં દિનેશ હમેશાં સુદેશને જ પછે રહેતો, અને શેઠ પણ નવા કામકામ માટે જો દિનેશ પ્રિન્સિપાલ પાસે દરખાસ્ત લખે જતો તે સુદેશ તેના ટેકદાર તરીકે હમેશાં તેની સાથે જ જતો.

એવામાં ગદારાન ક્રિકેટ ક્લબે આપારી સાથે મેંચ માયો. આપારી કી પણ પહેલા દાવમાં છતમાં હતી જો બીજા દાવમાં સારો સ્કોર થાય તે વિશેટા બાકી રાખી સામી પાસેની દાવમાં ઉતારવાની નેતરબુગમાં દિનેશ હતો. દાવ લેવામાં માંડી 'ટ્યુક' હતો. એ 'રેડી બેટ્સમેન' હતો. દરમિને હવે નેરથી ટૂંકો મારતો જ નહિ. જો 'ટ્યુક ટ્યુક' થતો એટમાં મેડી રહીને સ.આને પચેની નાખતો. આથી ફોર્મ ઉતારવિતો સાથીદારને ટકાવતા દિનેશ પચેની સફળતાથી ઉપયોગ કરતો. દિનેશ જો જ જાણવિચારી, ખેલાડીઓના કામ ફેરવી સુદેશને તેની જોડમાં જવા હતું.

સુદેશ ગયા તે ખરો, પણ બળબળતો. રડતો ભય તે મુજબના જ ખબર લાને! અને કોણ નહોતો કેમ, આંધી પણ 'ટ્યુક' લેવાખીને રન લેવા દોડમાં સુદેશનું બેટ હજી તે દડાનો સંપર્ક પણ મેળવવા બાંધસાળી નહોતું થયું, અને એ રન લેતાં જ 'આઉટ' થયો અને નેનો અથો હતો તેનો જ પાછો આવ્યો.

બીજાંમાંની હતી. એના જેવા 'સ્ટેડી બેટ્સમેન' ફરિ રન કરવા ઉતાવળ કરી ને નહોતો. પણ આ બનાવથી સુદેશમાં ઈર્ષ્યાની આંતર પેદા થઈ. મારા નામ સામે રહીું? નહીં આ દિનેશની ચોનાતબજ અને નહોતો જ હતો. એણે ચેતારાને 'ફેક્ટનશિપ' હાલવવા જ અને ડરડા-પરેક 'ટ્યુક' સામે જે બડામ્બો. આવા વિચારે તે પૂંધવાઈ ગઈ.

એને તે માકેન્ડ બહાર આવ્યો કે તરત જ દિનેશ તેને સામે તેટલા બધા અભ્યાસન આપવા લાગ્યા: 'નેવર માકેન્ડ સુદેશ! ઈન્સ બે મેંચ આંબ માન્સર'

પણ સુદેશ તે તેના સામું થે ને મેંચે પુરવિયું ફરી, મોં ફેરવી તેણે હોરટેલ તરફ ચાલતી પકડી. એ માટે ક્રિકેટ ઉપર રમત બેવાં પાન ન આવ્યો. ઘણા આરમાત મારે દિનેશને પણ મેંચમાં શોધ તે થયો, પણ એ શું કરી રહ્યો?

પછી સુદેશની આંખનું ફેર આંધું થયું જ નહિ. એ દિનેશ સાથે મેંચે બોલતો, -આજે જ અને ન હોતે? પણ મેંચે નેરનાં કાનામાં ઝેર વધતું અથો તેમજો આની રિપિન કંડોડી થતી થઈ. જ્ઞાપરનાં પારે (તા. મુઆરી ૧૧૪૩) ઇ.

નેવ. મ હેન્ડ સુદેશ; ઈન્સ એ એમ આંબ માન્સર

એ બેટ હાથમાં પકડી દાવ લેવાની તૈયારી કરતો ત્યારે ત્યાં એની નજર કિનારા ઉપર પડતી, અને સામગ્રી જ એવા જગ્યામાં એ વિચાર આવી જ જતોઃ 'આજે જ માંદા દેકર બૂલવા માંડ્યાં છે.' આથી ખીજામાં એણે પહેલે જ એ બેટ ગ્રાપતો અને કનેક્ટિવ લેવાની ઇચ્છા રડાવવા લાગ્યો. એણે કમનસૂયે તેની પાછળ જ પડ્યું હતું એ પોતાકે કહેવું બેઠી રીતે ચાલક થઈ જ જતો અને આજે એના દેકરમાં પહેલું, પેલા દુર્ભણ માંદા પછી ચીંટાંચીંટાં ચડેવા માંડી.

એ ઢરે આગળજેનાં સુરેનાં પામું રહીને નંદોતો. એના રેખાવચાં
રહેલું મુજા દારેય જિંદી ગયું, એના ચહેરા ઉપર કદી દેખાઈએ એકાદ
અને જાણે એ નહિ પામું એનું પ્રેમ ગાય. વાસનાપ્રેમું 'ફીફડ' ઉપર
આવી પામું ચાહું જતું હોય તેમ સાગરું.

બીજા બાલ્યુમી દિનેશના રિપતિ પણ કદાચ બંધ નથી થતી. મુદેશને આગળ ઈશ્વરના નામો ગામી પોતાની સામે પૂજાપાઠો આપી રહ્યા હતા તેથી ગુણવત્તા હતી એથી મુદેશની એ પદની નથી કારણકે માટે આજે નિર્દોષ હોવા છતાં પોતે જ નિર્ણયકાર હોય તેમ જાનમાં ને ખર્ચમાં એને કદાચ પણ સામર્થ્ય નહોતું એટલે વાર એટલે મુદેશને સમજાવવા પ્રયાસ કરી તેમણે પણ મુદેશના મોં ફેરી આપ્યા જ નહોતો. આથી દિનેશ પણ વધુ ને વધુ યશસ્વી બની રહ્યો હતો.

આ જાણી મનોબળનાં પરિણામ એને મઠિ પામ્યું ખતરનાક
નીવડયું એકપાર એ દાવમાં મંથા અને તેનાથી મુરેશ સામે ખીતાર
ખીતાર મેળાઈ અડ્યું. મુરેશ તો તેના તરફ ફરતી આંખો મેલેતો જ હતો.
ખસ, ધઈ રમ્યું. હિંસા પ્રયુજીતો. અને તે જ વખતે તે પહેલે દિવસે
જે 'આડટ' મળ્યા. ત્યારથી જ બંન્ધાઈથી દાવ વેપાર જતો ત્યારથી
તેનાથી મુરેશ તરફ દેખાયા વખતે રહેવાનું જ નહિ. અને પછી તે
એ પામ્યું પાતાની રેકર્ડ યુગાવવા માંડ્યો.

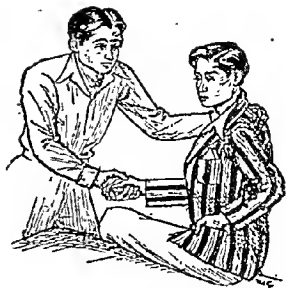
[illegible]

શ્રીકૃદ એવાના 'સાકન્દર' નક્કી મળ્યા, અમારે શ્રીપુરની દીમ
સાથે રમવાનું હતું. એમાં અમારી ખરી હસોદી હતી. શ્રીપુરની દીમ
ખૂબી વખત તો રેલા સાકન્દર સુધી હતી.

શીઠક ગંગાનું નદી મુખ તે સાર્વિજનિક દિવસે ફેબ્રુઆરી તરીકે સાચા
નામું આપી રીઘું અને રીઘાના ફેબ્રુઆરી મુદેરા અને રીઘા પ્રસ્તાવ
મુદેરા, મુદેરાને એ પ્રસ્તાવ મુદેરા નદી, એ મુદેરાનાં કાઠનાં ને એને
પણ સાચાનામું મુદેરા રીઘું.

‘સુરેશ! રિનેશ! તમને ને આ શયુ કે કું?’ એ ‘શયુ’
 ‘જેનેમાંની કોઈને ને જાણ આપી નહિ. આશયુ’ ને ‘જેને
 આજના તથા, આરી રિનેશ કોઈની પણ અડ, કોઈને નેજના પાની રીને
 હું જ દત્તે બેસે કોઈના રિનેશ’ માં રિનેશ આપી પડી. અને આ
 રિનેશમાં એ બે જ કાંડોજો તાર દત્તે

ગામ નો દિનેરો કેસરિયાના વજુ દાખલી આગવી જંબ કરી.
 સુદેરો વજુ પેશામાં અમલ દુઃખનો દોખાનો જવાનો મારી કિશકમનો
 ખલેને દીધા. આ જલેને વજા પાદે વજાવના કો મારી સામે મોડા
 પેશાં દોનો. કાદે પાવ મુજનો ન દોનો. પિયનો મુકર દિવમવજુ
 આવી પાદેનો. આ જલેની બેરી તો રવાની સુદા જલેનેરી
 દે દેવો મુજવપરી ૧૯૫૧

અર્પુ મળી જત, દિનેશ :

દત્તી. પણ જો બંનેને સીધરંગાં તો ગાહતી જ રાખ્યા.

બેચેન ને યોગ સાથે જોડી આપે દેશી જીવનને દાવપાવે પહેલાં તપાસ કરાવે. નવીનમીન બંધે આપણી પાછળ જ પડે છે દુર્લભ પહેલાં કાલ સમયનું નિયંત્રણ નેતા કરેલાં. બધું જ જોવા રતે નેતાની બંધે દાવ આપવા તોતર્યાં. આખા વાદની કોઈએક બેચેન આપણે. દમ દરેકો દુર્લભ, બંધને દુર્લભવાનું કાલ આપણે માટે સમયનું આજીવન બંધી રતે. પહેલાં જ દાવપાવે જોગનો દેશી આપણે કલ્યાણ ઉપર નેતર વધેને જોતાં દેશી.

संस्थानी दीर्घस पदी, साभाबाणा कष्टनं श्रीन दावभां पद्म अमं
पदेसा जलदीमं अनेा प्रदेताव भूदिया. आगनेपिदेदोना भाव भादने।
राजेले पडे को कोगनेा हरादे। दने।

નું તરજ ન દિનેરા પાસે દોડી ગયાં. મારી આંખમાં આપનાં આંસુ નું પશ્ચિદોષી રહ્યાં દબેા. 'દિનેરા, અમે તેજ દી આ અનાજી લેં તારા વજર દીઅની આખર પર પાળી ફરી વળશે. નું આ નોએન નહિ ખેંચી રાજે. અમે તેમ કશું એ વજરગણ સારે કદ્દ.

‘એ સુરેશ રાખા ધીરે તો ૪૬ દિવસ માદી રિયલિટી નહીં અનભવે તો ૪૬ રાતામાં જીતરી આસે રેફરે ૪૬ લઈ લેઈએ રાખા-
 િયરીને ૪૬ જોતો રાખા રાખો આસે રાખુ ૪૬ માય રે માખાખાખા
 માથે ૪૬ તરફ ભૂયતી દઈને એ માયતી સદખ કયા થાય ? શુંનું નથી
 બળતો કે હું તદખ નિરોધ છું ?’

‘ਭਯੋ ਦਿਲੇਰਾ, ਤੁਹਾ ਨਾਹੀ ਮੁਖੀ ਮਾਧੀ ਮਾਧੀ ਨੇ ?’
‘ਸਾਨੀ ਮਾਧੀ ? ਮਾਧੀ ਕੀ ਰੋਧ ?’

*નોંધ—જમરદોષને વિચાર ન કર. તું બીનિવર હા; અને એ-
લ્લીથી જ્યાની સેવાની તારી ક્રમ અપૂર્ણ.

‘નિશ્ચય જરૂર પામે તો કોઈપરશિય તેમજ, તોય નેત્રે અરેશીકાથી
નહિ ને કલ્પે જીભને ધોતિય હુક દિનેશની પધાર્યા આગેથી કંપરવ-
ગિય પામે ન તેમકે. નિશ્ચ, તું જરૂર, આતો કપાય મો ૧’

‘એ જાણુ અજી જ, દિનેશ; આગે મો ડીગનું ને દાગનું કલન ૧૫

જાણીએ છીએ કે આપણને આજે તારે ૪૮ થયે છે. હું તો માની બે
લો પછી એને ૬ થવાની જરૂર.

[illegible]

‘બોલે, યોદીવાર શાન્ત રહી ક્રાંતિનિમય થઈ જો બહેનશ્યા: ‘રમીશ.
સુદેરા કહેશે તો હું માફી પામું માગીશ... પામું, કઈ બૂલ બદલ
માટે જોની માફી માગવી? ખેર, અમે તે માટે હું માફી માગવા તૈયાર
છું. ના જોને સખબલ.’

[illegible]

“એ હશે, પણ એને જ ન કશાની સૂચના થે આપતી નેહોને ને?”
 “જોતી સૂચના ન આપી હોય તો પણ ને મુલક દોષપાત્ર થયા.
 ત્યાં એ એ ખુલાસો કરે અને ટુકડુ પણ કબજ કરે કે એ પોતાની
 જ બહુ હતી તો હવે તે હિંદોને આશ કરે ને જાણે તો ધીમી ને ને
 શાખાની આબરુ જવા ભેટી હ. એવે વખતે તમે એજવ કારણે અતઃ
 રહો એ તમને થોભે છે જ ને તે કુંડ શાખાના ગૌરવનું અધિષ્ઠાન નથી.”
 સુરેશની અકાંક્ષા દીક્ષી પાછી લાગી. એ જાણે નરમ પડી
 જોઈએ, “હિંદો રમે છે જ ને ન રમતો હોય ને કુંડ રમે તો જ આ બધું
 તારકટ કરી જરૂર ને સાથ જાડાંયો કહેવાય. એ અંશે તો કુંડ રમું.”

‘અને, ઇંને રમવા તૈયાર હોય તો દિનેશ તો રમવા તૈયાર છે. અને ઇં હદેતો હો તો કો તો ખીચારો તારી માફી માગવા પપ્પુ તૈયાર છે. કોના દિલને ઇં દહનથી પિગાની રાખ્યાં. તારે માટે બીને ખીચારોને છવ બળીબળીને રાખ થયો છે.’

ત્યાં તે દિનેશ જ, અગતે પણ ત્રાગી જાણી સિદ્ધિ મળે
આવતો જાણી. તેને આવતો જોઈ સુદેશનું બધું વહેગ વાદળ બુધરા-
ની માફક જોઈ અર્ધે અને જોની આંખો ચમકી જાય.

એટલામાં મહેન્દ્ર દાડોતોદાડોતો આગે, 'અરે, આગે વાકો' મહેતા બધારૂને બંનેને હવેટરીયાં જતાં મધમાખીએ વગડી છે અને બંનેનાં મોં તથા હાથ તોડી ખાધાં છે। તેમને મારી દ્યા વધેરની વ્યવસ્થા તો આગે છે, પણ એમનાં મોંસૂઈ જવાં છે અને હવે રીસેસ આડી ને જ મિનિટ છે.'

અમે સમગ્ર બધા આ બંને બાઈઓ નવા જ આવેલા હતા, છતાં પોતાની મઘતાથી એમણે સૌને વશ કરી લીધા હતા ત્રીજરમાં રહેલા દિનેરા-સુદેરિને રાખા બિતરવા ફ્રેન્ચ પાડવા એમણે પોતાની રીતે નવા અખતરો અજમાવો હતા. સાળાની નોક રાખવા શું શું થઈ રહ્યું છે એ જોઈ અમારા બંધાની આંખમાં પાણી આવતી અથા.

અથે કીકર ૩૫૨ થયા. અને મોડાં ગીડાંને ત્રે એપાર્નગમાં જ
ધકેલી દીધા. અને આનંદમાં આવી ગયા હતા. અને ખરે જ, સામા-
ન્યથી કીરો એમને વિગ્ન ૩૫૨થી ખરેખે રાકે તેમ નહોતી. તેમને
પણ ખાલે. જેટલા દિવસ ગીડાં વાજ્યાં હતા તથા દિવસના બેઠકા
સાથેના હોશ તેના કરતાં કીમી દેતો. એમના 'ચાકા' અને 'છકા'
૩૫૨થી ૩૫૨ વાજતા ૪૪૫ હતા અને પ્રેસવગમાંથી કીમીની કીમી
૩૫૨ કીમીની કીમી નહોતી હતી. (સચિત) પી. સ. ૧૯૨૫

આ બંધુ ક્યાં પછી પછી કામગીરી છાપવાની રત્ન મળે એવો તે ન જ હોવાય એવી કુટુંબનાં વહનરેખા બહાર પડી જશે એમ કોઈને લાગ્યું તો ખેલ ખલાસ! કેટલી યે વાર તો ઉઘઈ લાગી હોય એવા કામગીરી લાગ્યાં આવે, એટલે અંગનાં કેટલાં યે રાખ્યાં તો મુખ ન જ થઈ ગયા હોય; કામગીરી બોધાણીને કોઈની મયા હોય ત્યારે તો અભ્યાસકર્તા શી રકમ થાય છે તે અનુભવી ન જ બન્યાં !

મિલખતી મામરમાં કોઈ ગદ્યત્વનું દફતર હતું. ગંદામુશીબતે તપાસવાની રત્ન મેળવી. એમાં નાના ફૂલમીસ, આંતરીબાઈ એવા એવા લોકોનાં કામગીરી હતા. રાજ આદાર કલકત્તી મહેલન કરી અધ્યાસના કરવાનું કામ શરૂ થયું. એક પ્રગણી કામગીરનું વર્ગીકરણ થયું. કામગીરી નંકર કરવાની સાથેઆત મઈ. એક દિવસ કામ બન્યાં રું થયું કે કામગીરાણીને લાગ્યું કે સંશોધકને કલેજન ન આપતું એ-ઉઓ, એટલે કહે કે તમે મારી એક નકશો ચોંટાં છે. અભ્યાસી પર-ગાથી બહાર નીકળે ! કેટલી આરંભાથી, પ્રેમથી કામ કરું હતું હોના ફૂલમીસના આ દફતર પર ! પણ પરિણામ—? આપણા લોકોને આ દલિદાસપ્રેમ !

અને દલિદાસસંશોધકનું કામ શું કામગીરી મેળવે ન જ પતી નવ જ છે? નાના, મોને તો થયું એવાનું હોય છે. હરતરે, પોથીઓ ને પુસ્તક, તામપદો અને સિકાઓ, શિલાસ્થંભો અને પુસ્તકન ઉઘારતો—આ બધું મેળવાય ત્યારે કલિદાસ લખાય. રાજવાડે આ બધાં ન જ મળે હતામણ. ભાગ્યિયરથી દલિદાસે પ્રવાસ કર્યો. કામગીરનાં કામગીરી બજે એવી બખર મળી એટલે ત્યાં ગયા. જરૂર હોય ત્યારે પગથાળા ન પ્રવાસ કરે. પછી ભડે વરસાદ હોય, તાપ કે ઠંડાં જેલુદિવરી ઘડ સંકાપનાં પત્ની યક્ષબાઈ અને પુત્રને પકડાઈને એ સુધાંછપિસાળના કામગીરીએને ગદામહેનતે મળ્યા, પણ એની શરતે કે સુધાંછપિસે એ પછી હરતે રાખે ન લખેનાં ! સુધાંછપના વંશજે પૂર્વગાની આબરને વિષે આટલા સાવચેત હતા, એટલે એ કામગીરી પ્રકટ ન જ થઈ શક્યાં ! એક વખત સંશોધન ખાતર કુદાણાની કીચાદાંડી પરથી ખાંદેરી-ઉદેશીનાં રાખ એવા ગયા. માર્ગદર્શક મુસજગન દત્તે. દિક્ષુસલ-ગાનોમાં કા ન જ પળે રમણાણ કાંડી નીકળ્યું હતું. રાતને સાંચ વતેનાં મુસજગન માર્ગદર્શક આજીદાભને એકલા ડોડી છૂ મઠ ગયા. બરતી આવી. રાજવાડે તબુઈ નવ. પછી તરતાં આવડતું હતું એટલે થોડીવાર રાજવી સીડું નખતરને કે મેળવી આવી પડ્યા એટલે બળી ગયા, નહિ તો સંશોધન ત્યાં ન પૂરે જતાં ! એક વાર એક માણસને પૂરે કામગીરી હતા, પણ એ આપતો ન હતો. સમગ્રની જેમું આજુ નહિ ત્યારે કુર્વાસા ઓઠાયા : 'યાદ રાખજે તારી વિષવા પાસેથી લઈ નહીં !' એટલે એમ કે મારી હતાસાનાં સાપથી તું મરી નહીં અને તારા મૃત્યુ પછી કામગીરી પંદરીમાં વેચાઈ જશે, ત્યારે મને મળશે જ; એના કરતાં આજે ન આપી હોતો હોય તો આપને !

રાખ ખાતર આ બધું એકે કરતા. કેરેર રખડાં; રખારથી ઓઠા રાત સુધી અવિરત પરિક્રમ કરતા. પણ આટલિસાનું શું ? પેટ તો એનું બાનું માંમે ને ? પરંતુ એના વાખા હતા. વત્તીમુલતરીના પકડમાં પોતાનો હોયો 'ભિખારી' (મિન્ટકન્ટ) એવા લખાણો હતા ! પકડે કહેવાની નજર નથી. કહેવાય છે કે એક રાજાશ્રી સ છુએ પોતાને મળતી ભિખારીમાંથી બે વર્ષ સુધી એમનું ખર્ચનિભાવ્યું હતું.

દલિદાસનું આ અપત્યનું સંશોધનકાર્ય સતત ચાંચા ન જ રે એ હેતુથી મહારાષ્ટ્રમાં એમણે એક અને સંશોધ રવાખી : બનાવું - 'સારવદલિદાસ સંશોધક મંડળ.' એ અનન્ય સંશોધ અધ્યાન એનું કાર્ય

એજે જેમું દરે તોમને એને વિષે વધુ કહેવાની નજર નથી. દલિદાસપ્રવાસમાં જ સ્વદેશ પ્રાપ્તિનું કલ્પન પડે થાય છે એમ રાજ-વાડે માનતા ન હતા. એમને ખીનું પામું થયું કે મ કરતું હતું. મૂળ તો એમને રવજાયાનું ખૂણ અલિદાસનું હતું. એટલે બધું મરાઠીમાં જ લખાવું. પૂરું તો બધું મરાઠીમાં જ લખાવનાર ગારા મંથો પાંચવાની એને જરૂર હોય અને મરાઠી ન આવડતું હોય તે કીધી છે ! એમને એમના સંકટપ દનો અને ગરબ, રાજવાડેનું કાર્ય સગળ્યા એને તપાસવા કેટલાં યે અનુદાસપ્રીઓ (ખાસીય તોમનું મુદોપના) મરાઠી રજ-ખા છે. બાપાશાસ્ત્રી તરીકે તો કોમણે એટલું મહાન કાર્ય કર્યું છે કે એના પર ચર્ચામાં કીધા કે વિનયેન કરી શકે એવા એ ન વિદ્વાનો મહારાષ્ટ્રમાં પેલા વચા છે-ચિતાગામુખા વેણ અને ડાં કેતકર. ડાં કેતકરે લખ્યું છે : 'ર જવાડેની અને કામગીરીઓમાંની સીધી રૂઢ કઈ એ નહીં કરી રાજવાડેનું વર્ણન કરવાનું હોય તો એમને 'સાધા-સાક્ષત' તરીકે એળખવા પડશે, અને એમને મહાન વેત્તાકલ્પોમાં મળવા પડશે. હેમજાંદ અને વરકચિતા પ્રધાનો રાજવાડેના પ્રયત્ન આગળ કંઈ ન જ નહીં. દલિદાસચર્ચા આગળ કલિદાસ એકલોક તરીકે એમને એળખાવવામાં આપણે આપણા અજ્ઞાનનું ન પ્રદર્શન કરીશું. હું માનું છું ત્યાં સુધી એમના બોલિક કાર્યનાં ચક્રચલનનો કમ આપ છે; સી પદેલા તો એ બાપાશાસ્ત્રી; પછી વેવાકરમણે તે પછી રાખ-સાક્ષત અને છેકદા દલિદાસસંશોધક.' એમની બાધા કામગીરીનું રસમક રાજવી હોવાથી એનું રાજોકરણ ક્યાં વિના ન એમનાં લખાણોનાં થોડાં નામ આપું છું. 'તિલ્લવિચાર', 'મુલતવિચાર', 'સાનેશ્વરની મરાઠી બાધાનું વ્યાકરણ', 'સંસ્કૃત બાધાનો કલેષ', 'ધાતુદેશ' (૩૦,૦૦૦ મરાઠી ધાતુઓને કામક; સમગ્ર દિક્ષુસલ-ગાં એના જેવાં ધ્યેય બાધે ન જીતે હશે.) આ ક પરાંતે તેઓ બાપા-શાસ્ત્રને એ દલિદાસ લખના માગતા હતા એવી તો રૂપેશ ન જોઈને આપણી આંખો અલઈ નવ છે. તે ત્રિપાય મેળવે પછાં સોઝ-ગીતો મેળવી છપાયાં માન્ય મંથોના ત્યાં મહાનુભાવ પૂરું સાહિત્ય અંધારામાં પડ્યું હતું એ મેળવે જેમું. સાહિત્ય લિપિમાં (કાંડમાં) એ લખણો દોવાથી કોઈ વાંચી શકતું ન હતું. રાજવાડેએ તત્તોડ મહેનત કરીએ સંકેતકલ્પેને મરાઠીના પ્રાચીન સાહિત્યમાં અંશજ્ય મંથોને કમેશે કર્યાં. તેજોદસાચનશાસ્ત્રમાં પણ પ્રયોગો કરતા હતા. રખી ઉડેગમજ ૧૯૨૬ને દિવસે એમનું મૃત્યુ ન થયું હોત તો કોણ નહિ એ કેમું કાર્ય રતત ! પણ જેમું એટલું કમારેલું ! ડાં કેતકર એમને 'સંસ્કૃતવિદ્યાસપ્રવર્ત' તરીકે એળખાવ્યા છે એ ન રાખમાં એમનું બધું—અને ખેરખેર ગદ્યત્વ આવી રાકે છે.

રાજવાડેના રવજાયા વિષે વધારે લખવાનું હોય નહિ. એમની દેશમંત્રિ એટલી નજરેત હતા કે તેઓ દરરોજ સંધ્યા કરી વખતે પિતૃદેવનું વર્ણન કરવાનું હોય છે ત્યારે શિવાજી, રાગદાસ કે તોચા માધવરાવ પેશવા—એ ત્રણનું તપણ કરતા ! અસદમરમાં એમનું એટલો બધો વિશ્વાસ હતો કે એ કોઇપણ વિશ્વ સમાધાનમાં માનતા ન નહિ. એમનું બપસન એક ન 'સ્વત્વરસમ્' નાનપણથી ન ફૂંડાયા કે જમદગિ એવો રવજાવ હોવાથી એના એમની કુર ન બાવતા. રવજાવના વિષે એમને ખાસ આગદ હતો. દાંશ ન પાતાનાં કર્યાં પોતા, દાંશ ન રાંધતા અને સંધ્યાસીને એ ન રોએ ને ? એક વખત મિત્રોનાં દરોહાદ આત્રી—કામુ વધારે : એ પાઈ રાકે છે ! રાજવાડેએ ૧૫૦ કેળા ને ૪૫ રૂપિયાની હોમી ડ્રાસ એક ન એકમાં પૂરી કરી ! આ વચરી એવ ન આમી રવજાવ વિષે અપાલ આપશે.

વસંત મોથી

સ્વર્ગસ્થ કવિવર નાનાલાલ

[એંગના છબનના વિધવિધ સગવળી વાસ્તવિક છબિગતના મઠિ વ્યૂહ પાછલા પુણ્યો]

‘હોશી મોહાસતની વાસુદેવિયા!
હા! સવંદશી વગેરી યન્ત્રણા!
તમાપિ મૃત્યુ રસનાં નખી—નખી,
સૌદર્ય ને મેલ અટત મૃત્યુપી’

અ

છબન એજી ગન બરીમરીને
હૃદયગીતવિરતવસંતને પાઈ
અને રસરૂપ આત્માની અંગર કલાના પદ્મ
ફાવરે ખીસળાં, જેણે નિઠપ ક્રિતવાસને
નિર્ગળી કાંઠી વનના અભ્ય મહિમાનસેત્રો
અને પ્રેશમતિનાં મોહામૃતે કચ્ચાયાં, એજી
ગુજરી મિશને આવનવા અલંકારોપી વિખ-
ચિત્ત કરી તેની આત્માકાલને કોળવરની
ખનાવી અને સાન્તમા અંતરેત્રો ને સૂરમા
અક્ષરોને આલખ જગ્યાંબા, એ ગુજરાતનો
આનન્દ રસજગતી અને કવિગુદ્ધી પદ આને
સાતરૂપવશ પોટી ગયો છે. ગુજરાતમા
નવજુગનું પહેલું નેતાલિક માનાર કવિ દવ-
ગતરાગના સવાયા કવિપુત્રનાનાકાશનર્મ ગર્વ
તા.૧૩મી નવનુ પારી ને છુધવારનાં દોશ રાત્રે
૧૮૩૫વાગે અપહવાદમાં અપરાધન થયું.
એંગનો જગત સંપત ૧૮૩૭ના થિય સુદ
એકાદશી(૧૫/૮/૩૭)નેજીકવાતા.૧૬મીમાથે
૧૮૩૭નાદેવન અપરાધ દવા શોધણી અ-
ગ્રણુ કુટુંબમાં ગયો હતો. અર્થચીત ગુજ-
રાતના એકમુખ્ય વિધાયક ને નાયામિત કવિ
દશવતરામના એ એમા પુત્ર.
એંગની વર્ષે બૂળતોફાનારની કરતા ‘નાના
લાલ’ને અપહવાદમાં પ્રાથમિક ને માધ્ય-
મિક શિક્ષણ પૂરે મતામાં પિતા દશવતરામે
પોતાની પ્રા. કાશીમા દવે પાસે મોકલ્યાં
ને એ સ્વચ્છવર્તા સંસ્કૃતપ્રતિ અપાવકના
સહવાસે આ મહેત કિશોરની પ્રાક યવા
ગાળી સંજીવોને રામ્ય વહેણ આપે.

ઈ. ૧૮૩૭માં મૅટ્રિક થઈ ૧૮૪૫ સુધી
મુંબાઈની એલિન્સ્ટન કૉલેજમાં, ૧૮૪૬માં
અમદાવાદમાં ગુજરાત કૉલેજમાં અને પછી
પુનાની ડેકનકૉલેજમાં અભ્યાસકરી, ૧૮૪૬
માં તેના વર્કશીપ અને વરણાનને એલિન્સ્ટન
વિષય લઈ લેકનકૉલેજમાં બી.એ. થયા અને
૧૮૪૭માં દિલ્હિ, અર્થશાસ્ત્ર અને રાજ-
કારણના વિષયો સાથે એમ.એ. થયા. પહેલી
એલ.એલ.બી પાલીઅબ્બાસ બંધ કરી મેગ્સે
૧૮૪૨માં ૮૦ ગેમવાના પગરે સમદશની
સેલ કૉલેજમાં હેડમાસ્ટરની ન્યાયા લીધી.
૧૮૪૩ના ૧૮૪૮માં પિતા દશવતરામનું મૃત્યુ
થયું હતું અને એંગની નખીરોવરદેવીનું પ્રથમ
કાન્ય ‘વસંતોતરસ’ઈ. ૧૮૪૬થી ‘જ્ઞાનપુષ્પ’
ગદ્યિકામાં કથાસઃ પ્રકર થયા પાછડું હતું.
એકાંબના સારવા નાચીનજી સાહિત્ય-
સુધિમાં મોટાં આયથે ને પ્રત્યાષાત ઉત્પન્ન
કવિ. પોતાની કવિતાને ‘હંદના ગોચરોસંકલ્પ
પદપા’ એટલે ગુજરીને ‘સેશનસેત્રી’ની આ
નખી સંજીવનીથી કવિએ વિખણિત કરી છે
અને જુદાજુદા એંગના વર્ષાં નારો ને મોટાં
સામાં કાળે આ રીતીમાં જણાયાં છે.
સાદાસાગર વર્ષા પાછી ઇ ૧૮૪૭માં તેને
રાજકોટની રાજગુમાર કૉલેજમાં ૧૫૦ રૂપિ-
યાના પગરે પ્રોફેસર તરીકે થવા ને ૧૮૫૩
સુધી એ પદ પર રહ્યા, ત્યાં એંગના સિદ્ધિ-
કોલસથી પ્રસન્ન થઈ રાજકોટનરસ રવ. સા-
પાછાસને સરકાર પાસેથી લેખની નોકરી
કલાની માગી એંગને રાજકોટ સંરવાનના
સર ન્યાયાધીશ નીગ્યા.
૧૮૬૧માં તેને રાજકોટમાં કૉલેજના મા-
ઈસ પ્રિન્સિપાલ તરીકે એલ.સીની નોકરી-
મા પાછા ફર્યા અને ૧૮૬૪માં એલ.સીના
રેવન્યુસુપરિન્ટેન્ડન્ટ એલેક્સાન્ડર એલિન્સ્ટન-
નીમાથા. પરંતુ જે ન વર્ષ બાદ ઇ. ૧૮૬૪માં
કલિના છબનમાં મોટું પચિવર્તન આવ્યું.
દક્ષિણ આફ્રિકાને સત્યાગ્રહ સફળ કરીને
રેસ આલેવામાંથી છળે હિંદના રાજકારણમાં
પ્રવેશ કર્યો હતો. એ ‘ગુજરાતના તપસવી ને
કવિએ આકંઠ જિરજાવા હવા અને એંગના
સમકલિક ‘નવછબન’માં ગુજરાતીમાં
‘પ્રબંધશીરોચનાસાર’ સગવળી ‘નવપદન-
વના’ એવા લીધો હતો. સંપૂર્ણાત્મના એ
નવચંપકરિયે ‘સંકુનની ધસીઓ’ ચાલ કવિએ

ધેરી કાંબનાઈ કાંધો અને ૧૮૬૧ના સાર્વ-
ભુષાજમા સરકારી નોકરીને તિલકાંબિ આપી
કવિ અમદાવાદ આના.
પાછુ આઈ, કેમના દુર્લાંગે, એંગિય
કવિની છબનનાવ પ્રત્યાષાતાના ખરક સાથે
અપહવાદ, અને અમુક સેમંગાપી કવિહૃદયને
સાંધેલા શ્રોમે એવા તો માદ પૂર્વેમદનું કેપ
સીધું છે તે પકીથી કવિએ સમૃદ્ધતા વર્તવાન
યુગપ્રવાહમાંથી કેમણું લઈ સાહિત્યછબન
મા મેનમેનવાસ લીધા. સદ્માં એંગને વર્ણ-
ગ કપરે કાળ પાછુ આગવો પેટવા, પહેર
એથી યેશગાન પથે અમૃત ન થતાં, મોઢ રમ
વાડાની, આનખી છે સરકારી નોકરી કરી
એંગણે નાલીથી તેન જ લીધી, અને છબન
ના અંત જમી આદેસ સાહિત્યરસોનું તોપા
ગય જાણાછબન એ છબી રહ્યા.
સાહિત્યછબનની કૃષિએ આપા રવષમોર
ખનેજી કવિએ એમાથી પચ્ચાસરીમા ગુજ-
રાતને અવધાની સમૃદ્ધિથી ભરી દીધી જે
છબાં પૂર્વેમદનની ધસીને હાજીને તેંગા છબન
કેપકંપી અજમા ન રહ્યા હોત તો ગુજરાત
એ સદાકવિ જગતવિખ્યા હોત એવી
પ્રખર શક્તિએ એ સ્વામી હતા. પોતાની
ઉદ્દાસપાછામાં એંગણે એકથી નિહોડાઓ
આનિરીસણના બેલકચ્ચાયાં છે કે ગાનાના
ગાનને છબાં હોત તો સાધુપેરે પૂનતો હોત
અને ને એ ગુજરાતે તો એંગના પ્રત્યેન
આદર ને ગભ્યભારમાં કવિ છાપુ પ અવધ
લીધી નથી. ઇ. ૧૮૬૮-૬૯-૭૦માં ગુજરાતે
એંગનો સુવર્ણજીનરસ જે ઉગમપાથી
જાળવ્યો તેનો મોઢ છબન સાહિત્યકારને
છબનરો અદર્યા નથી.
છબનને ઉદ્દેશ કાલકે કવિ હંદનાં ફરો
સરોહદનાકૃષ્ણાસાર્વભૌમરોસરવેતીપના
તો છબનના અંત સુધી અંગેડિત રહી. આવુ
ધવાં વધેથી જે અદેશ સંખ્યાનાં ફેરવતાં
આનની ગેંગાની સર્જનપ્રતિભાએ સાહિત્યના
સર્વજ્ઞેગાં પોતાનાંતેજ પાપયો છે
હૃદયનામાં કીર્ત્યો રિપરેશ આંગની અને
તેજમરી પાંચિમે વિદરની એંગની કવિતા
આગરચીવના રિપ્ય સુંદરી છે; અને સદન
કંઈશાં રસગતું એંગનું અવરણ, આદેશ
અવરોદના અગળજ અવિધી ગાનનું મે
(અનુસંધાન આગળ પાના ૧૬મે)

જીવનક્રંતિ કાકાસાહેબ

“મારી ને હોમેસ્ટી ઉગર ચરખી છે. હોમેસ્ટી પ્રથમ જોવારા જીવનનું ફોન. પણ આંધીય આત્મા ત્યાં જ્યાં હોમેસ પ્રત્યે મને જરા જે નિશા ન હતી. ૧૮૫૭ને જીને પણ માણસો નાસવાસે પછેનું સંસ્વાસી ગઈ થયા એ દત્તપ્રત્યે મ્હા જે મેઈ. હમી...
... મળે તે હું કાન્તિકારી હતો. કાન્તિકાર તરીકેનાં મારાં જે પસ-
કરો હતું તે ‘દયરખવાવા’ આગળ આવે. પણ જે મેઈ હું કાન્તિ
સાતી ચીજ નથી. કાન્તિની સેવારી માટે કેવળગીની જરૂર તે એમ
જે મેઈ; ને ત્યારે હું કેવળગીનાર મળે. પછી તે કેવળગીની સેવા
રતાઈરતાઈ હું સાહિત્ય સુધી આવ્યો. વચ્ચે મનકાર પણ મળે.
આને પ્રચારક મળે છે. પણ મળે તે મેઈ હતા તેના (કાન્તિકાર)
જ છે. પ્રથમ આવ્યો જ એ કાન્તિને બહાર કાઢવી મેઈ. સેવક
હું જીવન હું. આથી, હું કાન્તિકાર હતો, હું મેઈ જ જ મરવાનો હતું.”

કા. જીવનના દરેક કાકાસાહેબ કાલેકરે મયા (ડિસેમ્બર)
માસની પહેલી તારીખે સાક વર્ષે પૂરાં કર્યાં તે વિનિષે મુજરાત
સાહિત્ય સભાએ દબસું જેમતો મહિષાસુર મારાઈ જીવનનો, એ
પ્રકૃતિ પોતાને જીવનને જે રીતે જીવવાના તેનું જીવનદળ આ કવર
આપું છે. આ મુખ પ્રકૃતિમાં ‘કુમાર’ પોતાનો કાળો આનંદ, અહર
ને ફૂલકાને મેઈ પાછો છે. ‘કુમાર’ના વાચકોને કાકાસાહેબના મરિય
નવા આપવાપણું ન દોષ; કેમકે; કુમારજીવનની ઘટતરકાતની આપ-
વીની આધિભા મુજરાતી સાહિત્યનાં અનન્ય સર્જન—જયંતી ‘કુમા-
રજીવન’—ના પ્રથમ આનંદનાં સહસ્રાંશ ‘કુમાર’ના વાચકોને જ
મળ્યું છે; અને તે ઉપરાંત પણ પ્રત્યેક ને જીવનદર્શનના અનેક રસ-
બર હોયે દ્રાશા એ આનંદના કેવળગીનાર પાછોથી દીક્ષાગર પણ
જોગને મળ્યા છે. આ પ્રકૃતિ જોગને દીક્ષા અને કપરતા આપીપછે હોઈ,
‘સિફત’ અને સાહિત્ય’માં જી મગનભાઈ દેસાઈએ કરાવેલા જીવના
જીવનદર્શનમાંથી થોડા કામ તારીખે મળે કાઢીએ છીએ.

“કે. ૧૮૮૧નાં ડિસેમ્બર (૧૨વી તારીખે) ક્રેસેસ્ટી જેડ
કાકાસાહેબ જન્મ્યા, અને આ સુધીના પહેલા દસકામાં પૂનામાં
તેમનું માસ-સંવતર થયું. પૂના પોતાના વિદ્યાભ્યાસને માટે તે
આને જ બહીષ્કૃત છે; પરંતુ એ દસકામાં તે યાત્રાએ અને રિપ્લેન્ડી
કુમેજીમાં હોઈ. બેચર્મના જ્ઞાન વિદ્યાએ એ દાસ. રવેરેસી રાષ્ટ્ર-
વાદને દલદલજી એ હતો. કાકે એ રંધે પૂરા રંધાયા; અને એ રંધે
એના પાકો છે કે આજ સુધી વિકસની રહેલી રાષ્ટ્રની લડતના તાપથી
પણ એ કપરતા નથી, બકે જીવે છે. કાકે એ મળે યાકર કે
સાહિત્યકાર જ દોત તે કવારતા એ જોગમાંથી પરવારી મળે દોત.
પરંતુ એની મૂજ પ્રેમજી સિફત દ્રાશા રાષ્ટ્રસેવા દોવાથી જ આવ
સુધી જોગ એ સ્વીકાર લેવા છે.

એ જોગના આ રાષ્ટ્રપ્રેમ એક મળે છે. જોગના જીવનમાં
જરૂરજોગ છે. જીવનમાં મારિસતાની નિહાળે વારસો જેમને જોગનાં
માતપિતા પાસેથી મળેલા કામ છે એની મળવો જોગને જીવે જીવે
જીવેલા દ્રાશા રાષ્ટ્રવાદી અભ્યાસમાંથી મળે દોય; કાકે સાહાજ
અને ખાસ કરીને દેશકામનાં વિદ્યાનિષ્ઠ કપરેસેમ અને સંસ્કૃતિ-
અભિ વાસ દોવાયે જોગ દેડ ઘટયો દોય; દવ જ રાષ્ટ્ર-દેશવાની
કામકામને જોગમાં મળેલા આથી દોય; અને જેવા કવાકવા પ્રવહો
એ મરિસતા નિર્માણમાં મળેલા દોરો એ રાષ્ટ્ર અભ્યાસ અમુજ;

અમદાવાદમાં મહિષાસુર પ્રકૃતિ કાકાસાહેબ (કે.કે. નરેન્દ્ર રાવજી)

પણ આવી તે મેઈજી જ બસ છે કે કાકાની આવનાસુચિમાં સમુદ્ર એક
દેવતા બનેલા છે અને જોગની આ કાવના આવી સંસ્કૃતિના માવા પર
જોગ છે. કાકાનું મુખ્ય ચિત્તનગનન આવી વિદ્યાજોગનું છે, ને કે દ્રાશ
જોગને જીવનનું નિર્દાશવા, નમુના ને નિર્માણ પ્રથમ કર્યો છે.

રાષ્ટ્રીય સિફતની સેવામાં, સનાતની અને આર્યસાહજ બને
મુકડેલા મેઈ આવ્યા છે; સાધુજીના સમાધાનમાં કરીને આપણા
કે રતા દેશકામને જોગને મળેલા છે; રાષ્ટ્રક્રમજીમિશન અને વ્યોમી
નથી દને જોગને સેવાપરાયણ સંસ્વાસ પણ જોગને મેઈ છે;
તે સ્વચિંતકેતવ પણ મળે, પણ કાવ્ય અને કલાના જેવાં જેવાં કાકાના
સમુદ્રેથી કલામાંને પૂરા મળે ન લીધા. પરંતુ ત્યાં જોગને ૧૯૧૫
મા આંધીય મળ્યા, અને જોગમાં જોગને મરજરડું. મરજ, આંધી-
યમાં આપણે રાષ્ટ્રપ્રેમ, તેના આર્યધર્મના માવાથી મારીને બધા
મળવાજોગને માનવરંધ આવરી જઈને મરિમન થયો છે. કાકાના
પ્રચારી જીવે મેઈ જોગમાં પોતાની જોગનું વરતુ મેઈ.

મુજરાતમાં આંધીયને આર્યેલા મુજરાતમાં અને તેવા નવસ-
જનમાં કાકાને જોગમળવ આમ આવ્યો છે, અને ‘નવસ’ દેડે તેની
બાધમાં એ એકાદી મુજરાતે છે દાકરેકલા આર્યેલા મારીને કામ.
એ. સુધી આજ કાકા મેલાવ છે એની વિનિષે ને વિષુધ સામગ્રી
જોગને મુજરાતને મરિયે પરી છે. મુજરાતને કાકાની આ મેઈ ધન્ય
કે છે. તેના સાહિત્યના કવિતાઓમાં એ પો કાકે અમર દયાન
ખરમા છે. એને કામ પણ ન હતી રાષ્ટ્ર. રાષ્ટ્રજેવની આર્યાનાનું
એ સાહિત્ય આપવાને માટે મુજરાત જોગનું દર્શનનું કમળી રહેલી.
આરત ને વારતોથી કોગમાં કાકાસાહેબ પણ જોગ.

હિંદમાં વિજ્ઞાન

હિંદમાં પશ્ચાત્ય વિજ્ઞાનના પ્રવેશ અને વિકાસની શિલ્પસિદ્ધાન્ત સમાલોચના
—લેખક-ડૉ. કાન્તલાલ છ. પંડ્યા

જ્યા જે વિજ્ઞાનની વિજ્ઞાનની સોંધાની તથા તે સોધોમાંની નાકોએમાં અસંખ્ય વ્યાવહારિક ને વિચારોમાંક અનેક લાઝમીકારી પ્રયત્નિએમાં છીએ તથા આપજુને હિંદવાસીઓનો-બીજી માની સાથે એક એ લાઝમી પણ સાચ છે કે અત્યંત દેશ દેશો વિજ્ઞાનનાં જન્મભૂમિ સમાન ક્ષેત્રો છે તે દેશો અત્યંત તદન જન્મકીર્તિ અને અજ્ઞાન હતા તે તેજા એ આપણા દેશમાં સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ, કળાકોશલ્ય, વિજ્ઞાન વગેરેની લગભગ અપૂર્વ ખીલવણી હતી. પણ, વિજ્ઞાનના આરંભના દિન દિન વગેરેના ગમે તેટલા કાળો દત્તો એક આપણે માનના હોઈએ, અને બીજા દેશના વિદ્વાનો પણ કેટલેક સંશો તેમ માનવા માગ્યા છે—તે પણ આપણે બે વાતો કમલ કરી પડે છે, શોધની ન સરખાવી કમલ કરી પડે છે: એક તો એ કે વિજ્ઞાનના આરંભનો જ્ઞાતી ઇતિહાસ લગભગ અલગ છે અને તેને તેની જીવી સલ્લખ કરવાના તથા સામલવવાના પ્રયત્નો આપણે બહુ દુર કર્યા છે; પણ આ કામ અપૂર્વ નહિ કરીએ તો કામુ કરશે કે બીજી વાત એ છે કે પાછલી અધ્યક્ષ ગમે તે હોય, પણ વર્તમાન વિજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિમાં વિગતોના વિદ્યેશો, એકંદરે, સ્વચ્છ છે. આપણે ત્યાં છેલ્લા બીસેક વર્ષો જ હતો કાઈ સરખાત યજ છે એમ, મદી સાચ, અને તે પણ બે વજુ ક્ષેત્રોમાં જ, એટલે એકંદરે વર્તમાન વિજ્ઞાનના વિદ્વન રયાન બહુ પાછળ પડે છે આ છેલ્લી લઘા-છ એટલે સ્વચ્છ કહું છું કે વિજ્ઞાનના પૂર્વ સંબંધી વ્યાવહારિક પ્રયાસોમાં હિંદીઓએ અને હિંદે બહુ મોટા કાળો આપ્યો છે; એટલે જો સાતિ-સાગરમાં વ અ વ પ્રયાનો ને સંપાદન સાધુ રહે તો અભિપ્રયને માટે બહુ સારી આસા રાખી સારાં.

એક બ્રાહ્મી વિદ્વાન અનેન્દ્રનાથ શર્મા એક જસમ પુસ્તક આ વિષયમાં આપ્યું હતું છે: 'The Positive Sciences of the Hindoos'. એવું જ બીજું પુસ્તક આચાર્ય પ્રફુલ્લચંદ્ર શર્મા 'પ્રાચીન હિંદુઓના રસાયણ' કર્મિએ બ્રાહ્મમાં અગ્રીકમાં પ્રકટ કર્યું છે પરંતુ આ બંને પ્રયોજ આપણા જમાનામાં નહીં ફાઈ જ ગયા છે: સાવ-મેટીઓમાં પણ તે બહુ સુલભ નથી, અને આપણા બલિજ્ઞાના કે ન બલિજ્ઞાની વાતમાં આ પ્રયોજ બાંધ્ય જ દેખાય છે છે. આચાર્ય રામના અગ્રીક એવો દ્રષ્ટા ગુરુકાની સાર મુદત વનકપુર ને સારાંદીમાં અગ્રીક વર્ષ ૧૪૨, ૧૫, ૧૬૦૦૦૦૦૦ મેટ્રીક લગભગી લખેલા, પ્રકટ કર્યા હશે; પરંતુ એ પણ ગુરુસાતમાં આન બે આ સંકળ નથી.

ગુરુકાની સાહિત્યમાં વેદક ૩૫૨ જ જસાર ૧૫૦૦, ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ, ગયું હોય એમ લાગે છે, અને વેદકસાહિત્ય ઇતિહાસ ૩૫૨ હિંદની દૃષ્ટિ કાઈક લખ્યું છે. પરંતુ વિજ્ઞાનના ઇતિહાસ, મૌલિક રીતે, ગઈ કાલ-આજ-આવની કાલ એ સ્ત્રોતી ૩૫૨ દૃષ્ટિ રાખીને, તેજા કેવળ યુરોપથી કે દેશસિમલથી એલવા વિના એકિયા એકડમાંના વિજ્ઞાનના જન્મને અભ્યાસ કરીને, લખવાનો તે દુષ્ણ જાણી જ છે. એંચેટ બાપમાં યુરોપીય દૃષ્ટિથી જ્ઞાનગ્રંથા વિજ્ઞાનના ઇતિહાસો, કેટલાક તે ધર્મી વિદ્વાનો કુખ, જોઈએ છે. તેવામાંના કોઈનો અનુવાદ કે અનવાદ પણ દુષ્ણ થયો નથી. એનું મુખ્ય કારણ એ જ છે કે દુષ્ણ આ વિષય વાક, તેમો અભ્યાસ કરવા તરફ પણ, આપણું પાત્ર ગયું નથી.

અત્યારે તો એક જ શુભ ચિન્ન છે. તે એ કે વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ એમ કહેવો, યુનિવર્સિટીમાં ને અન્ય સંસ્થાઓમાં વધવા લાગ્યો છે, તેમ આ ગાદાભાર વિષયને વિષયને વિષયને હિંદી સમાજ પુણ્યવાન, મોડું મોડું-અતિ મોડું પણ-આ વિષય તરફ દોરાયું છે, અને વિજ્ઞાનના અભ્યાસની પ્રવૃત્તિ કરવા એ સરકારના પ્રયાસો પણ મોટે-પારે મનિર્મન થવા લાગ્યા છે. હિંદીનું હિંદીમાં એવું સાચું નિર્દેશ એન્ડ ઈન્ડોલોગીકલ રીચર્સ' નામનું આઈ એ એનું એક કલ્પદ્રુ છે; અને હવે સર અરહેશ્વર દત્તાને હાથે વધુ મેરથાઓની યથાવના થવાનું પ્રયત્ન પણ લેવાયું છે. હિંદમાં વૈજ્ઞાનિક મોખેલ પારિનેમ-પિક મેજનનાર માત્ર એક જ છે, તે F.R.S. મનાડા હવે દસથી વધુ છે, એ પણ એક નાનું છતાં શુભ ચિન્ન જ ગણી સારાં.

આની નિમિત્તમાં, હિંદમાં પશ્ચાત્ય વિજ્ઞાનના પ્રવેશનો જો ખોલવાનો આરંભ કરી રીતે થયા તે ઉપર પ્રકાર માંનાર દેલીક દર્શકત એંચેટ 'મેચર' વગર એક અગ્રીકમાં આવી છે. તેમાંની કેટલીક માલિની આ વિષયના અસંસંધાનમાં ઐતિહાસિક તેમજ વૈજ્ઞાનિકરીતે રસ પડે તેવી ને કમયાંથી છે.

હિંદની આપણી વૈજ્ઞાનિક પ્રવૃત્તિએ સુદાનુસી કામુથી લગભગ સામાન્ય, સામાન્યથી છે. એક કામુ સરકારની પ્રવૃત્તિને ને બીજા બીનસરકારી પ્રવૃત્તિને. ગમે ધર્મી પ્રવૃત્તિઓમાં બંનેનો સદકાર વળ્યું છે આ બંને કે જોની પ્રવૃત્તિમાં ૧૮૫૧ સરીની આખરમાં સાર થઈ હતી ને બંનેનો જન્મ કલકત્તામાં થયો હતો; કારણ કે કલકત્તા ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની હિંદી સંખ્યાની હતી, ને છ. ૧૮૫૮ પછી હિંદી સરકારની સંખ્યાની હતી, ને છ. ૧૮૫૯ના ડિસેમ્બરમાં પારલમર ન્યૂ હિંદી થયું ત્યાં સગી રહેલી.

સરકારી વૈજ્ઞાનિક પ્રવૃત્તિનો આરંભ કેટલીક તદન નવી નિમ-લ્લાસી થયા. શિવપુરમાં વનરપતિ-કલોનાના મુપરિન્ડેન્ડેન્સી નિમણૂક સન ૧૮૮૦માં થઈ કલકત્તાની દેકસાળમાં સપ્તાનિક પરીક્ષાને વડો ૧૮૮૨માં નિમણૂક. સરકારી બુશાઓ ૧૯૧૧-૧૮૮૦ માં નિમણૂક; સન ૧૮૮૦માં ત્રિકોણનિમિત્તના 'સર્વેન્સ' આઈરવડ પાણું અને સન ૧૮૮૨થી ૧૮૮૨ લગીમાં ખેતીલ તથા દવાપાનના અભ્યાસની કેટલીક નેપશાળાઓ સ્થપાઈ. આ પ્રગણી વનરપતિશાસ્ત્ર પાટુશાસ્ત્ર, બુશાસ્ત્ર, ત્રિકોણનિમિત્ત, ખેતીલ ને દવાપાન વગેરેના અભ્યાસ ને અભ્યાસની સામાન્ય તે સામાન્ય એંચેટ વિદ્વાનોએ હિંદમાં સાર કરી. મોટેમોટે તે સર્વે પરીણમે અવશીન સંસ્થા-ધનનાં નવાં આવાંશો હિંદમાં સ્થપાયાં ને આજ પણ વિચરિત ને મોટેમોટે ૧૮૫૧માં બુશાઓય સમાલોચનાનું. ૧૮૮૫માં દવા-પાનની મગાહિયાનું, ૧૮૮૮માં હિંદની સમાલોચનાનું. ૧૯૦૦ અને ૧૮૮૫માં વનરપતિશાસ્ત્રવિષયક સમાલોચનાનું. ૧૯૦૦ એમ આજે

૧ 'Nature', May 5, 1945. ૨ Sibpur, ૩ Superintendent of the Botanical Gardens, ૪ Assay-Master, ૫ Geologist, ૬ Frigonometrical Survey, ૭ Astronomical and Meteorological Observatories ૮ Geological Survey, ૯ Meteorological Survey, ૧૦ Survey of India, ૧૧ Botanical Survey, ૧૨ Applied Sciences, ૧૩ Research (અનુઆરી ૧૯૪૧) ૧૩.

સુસિદ્ધિ થયેલી જાતાં ૧૯૧૧માં, એમની પાછળ, ૧૯મી સદીની આખરમાં તે ૨૦મી સદીમાં, વ્યવસ્થાપિત થયેલી વિજ્ઞાનની ૧૩ અ-
બ્યાસમાં માટે સંશોધન-સરકારી ૧૩ ધારેપરની કોમળાક્ષી, ઉદા-
હરણ તરીકે એની સુંબંધી શોધખોળોને માટે, ૧૮૮૮થી ૧૯૦૩
લગીમાં ફેરવીકે સંરચાઓ કાઢી; આય, બેસ, થોડાં વગેરે બનાવે
સંબંધી અભ્યાસ (સાહીત્ય)ને માટે ૧૮૨૨ ૧૮૮૦થી ૧૯૨૫ લગીમાં
રચાઈ વનવર્ગમાં સંબંધી ૧૧ ૧૯૦૬માં; વેલકસાજ સંબંધી પણ
૧૯૦૬માં અને સાવનનિક આરોગ્ય સંબંધી તો છેક ૧૯૩૪માં
આમ એક કે વધુ સંરચાઓ દિલમાં રચાઈ ને દરેકને એવે વધતા-
આતા મેસામી અભ્યાસ અવધેલને તે શોધખોળો સુસિદ્ધિ આપવાં.

તદન સરકારી આ સંરચાઓની સાથે બીજા એક પ્રવૃત્તિ પણ
ગર મઈ, જેમાં બીનસરકારી અરો ધીરેધીરે વધતા ચા. તે પ્રવૃત્તિ-
માં વિજ્ઞાનના ઉપરાંત બીન ધણી અરો પણ હતા; કારણ કે તે
પ્રવૃત્તિ યુનિવર્સિટીઓની રચાવનાની હતી. સર ૧૮૫૭માં દિલ્હીના
જાણુ બુલાનાં, મુંબઈ, કલકત્તા ને મદ્રાસમાં પણ યુનિવર્સિટીઓ
રચાઈ, બપનાત વર્ષમાં ૧૮. સાથે ખુલે લાદોરમાં ૧૮૮૨માં રચ-
પાઈ અને મધ્યમાં આદીવાસીની યુનિવર્સિટી તોસ વર્ષ પછી
સન ૧૮૮૮માં રચાઈ. તે પછી ૨૦મી સદીમાં બીજા ધણી યુનિવ-
ર્સિટીઓ આમાંથી તોજી છે; કાઠા, કાશી, અલીપટ, નાગપુર,
મૈસૂર, હૈદરાબાદ, લખનૌ, આમ, ગાગપુર, પટના વગેરે. તે
ઉપરાંત કેવેની જીઓગ્રાફી યુનિવર્સિટી પણ છે. અને ઝોરિસ, સિંધ,
પૂના, રાજપૂતાના, આમ, મુન્બાઈ વગેરેની યુનિવર્સિટીઓ વિષે
વિચારણા તથા પ્રયાસો થાશે છે.

આ ઉપરાંત કમખચ એવી ૧૪ પંચની એક મોટી વિજ્ઞાન-
સંરચા ઝેંગસોરમાં ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સના નામથી
૧૯૧૧થી ચાલુ થઈ છે. મુખ્યત્વે તાતાની ઉદાર સખાવતને આધારી
એ સંરચાને વિધી, ગદાકી ને મોસુરી સરકારોને પણ સારા ટેકા છે.

આ સંરચાઓમાં વિજ્ઞાનની ધણી શાખાઓના ખાસ શાસ્ત્રજ્ઞની
સહક છે; ફેરફેર થયેલે વધારે ઉચી તાલીમની ને શોધખોળની અ-
વરણ પણ છે. સામાન્ય વિજ્ઞાનની શાખાઓ ઉપરાંત અવકાશિક
વિજ્ઞાનની તાલીમ-અંગે કે બીની, વેલક, કો-બી અવિગ, રાસાય-
નિક દ્રવ્યોના વગેરેની શોધવલ પણ કાઢીકાળ યુનિવર્સિટીમાં સારી છે.

બીનસરકારી પ્રવૃત્તિઓના પ્રવાહની સરગાત પણ ૧૭૮૪થી
પછે તે વખતે સર વિલ્હમ જેન્સ જેવા નોર્મલિટ આપવિદે અને
સંકલ્પના વિદ્વાને 'ફિઝિયોલોજીકલ રોસાંએડી'નો પાયા મૂક્યા. એ
રોસાંએડી હવે 'રોસાં એસિયાટિક રોસાંએડી ઓફ બેંગાલ'ના
નામથી પ્રસિદ્ધ છે. આ રોસાંએડીની પ્રવૃત્તિમાંથી દિલ્હી ધણી-
બરી બીનસરકારી ને કેરળી સરકારી પ્રવૃત્તિઓ પણ કદવ પામી
છે. તે ઉપરાંત સાહિત્ય, ઇતિહાસ, પુરાતત્ત્વ, ૧૮૮૦માં સાલ ૧૯
કેરમાં પણ કામ થયું છે તે તો જુદું. વળી સન ૧૮૯૬ની કલકત્તા
દિલી સંઘવરણને ૨૦ અર્થે પામ્યું છે તેના આધાર ને ૧૮૧૧ પણ
સરખાતામાં આ ફિઝિયોલોજીકલ રોસાંએડીના સંમદોમાંથી ૧૪ થયા છે.
સરકારી દિલી પ્રાણીશાસ્ત્રની સમાયોજનાતું ખાતું, ૨૨ ને સન ૧૯૧૬
માં કાઢાયું, તે આ સંઘવરણના પ્રાણીશાસ્ત્રના વિજ્ઞાનમાંથી ૧૪

અવતરે છે. તે ૧૪ પ્રગણિ આન ધણી ૫૫ તિ પામેલી 'ઇન્ડિયન
સાયન્સ ફોરેસ ઝોરોસી એરોન' (અખિત દિલ્હ વિજ્ઞાન પરિષદ)ની
માતા પણ આ ૧૪ ફિઝિયોલોજીકલ રોસાંએડી છે, કારણ કે એણે ૧૪
આ વિજ્ઞાન પરિષદની પહેલી મેકસન ૧૯૧૪માં મેળવી તે ૧૪ ન્યાય
વિજ્ઞાન પરિષદમાંથી ૧૯૩૪માં ૧૧ મેલી 'નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ
સાયન્સિસ ઓફ ઇન્ડિયા'ની આ રોસાંએડી ગણાતી થઈ છે.

આ હેતવે ફિઝિયોલોજીકલ રોસાંએડી ઉપરાંત બીજા ને ઇન્ડિયન-
એ દિલ્હમાં છે કે પણ સમરત દિલ્હી હોવાથી હાલે કરે છે; એક
૧૯૩૦માં આદ્યાવાસમાં ડૉ. મેધનાદ સાહેબે 'મનુશનલ
એકેડેમી ઓફ સાયન્સિસ', અને બીજા ઝેંગસોરમાં પ્રોફેસર સર
ચાન્ડેસોર વેલકસાને છે. ૧૯૩૪માં રચાયેલી 'ધી ઇન્ડિયન એકે-
ડેમી ઓફ સાયન્સિસ' છે.

વિજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિઓના વિકાસને પવિણામે, આ ઉપરાંત બીજા
પણ સમરત દિલ્હી વૈજ્ઞાનિક સમાજો ૧૧ના પામી છે, જેઓ બહુ
અલ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રને વગી હોય છે. તેઓમાંની ધણીબીને મુકાવ
કલકત્તામાં છે. કામક્ષા તરીકે જાણી ને બરાજની સમા બહુ વહેલી
૧૯૦૬માં રચાઈ; અખિતની ૧૯૦૭માં, બેંગાલની ૧૯૧૧
માં, વનરજની થી ૧૯૨૧માં, રસાયનની ૧૯૨૪માં અને ભૌતિક-
સાસ્ત્રની, ૨૨ જેતીની-બેંગાલના સાસ્ત્રની ૨૩ સરીરશાસ્ત્રની ૨૪ તમા
એન્ડોમોર્ફોઝની ૧૯૩૪માં, પ્રાણીશાસ્ત્રની તે ધણી. આ સંરચાઓમાં
અલખજન પત્રો દર માસે, થા ને ત્રણ કે ૪ માસે, પ્રકટ થાય છે.

ઉપરાંત ઘણીવેલી એવી કેરળી સંરચાઓ છે, કે દર વર્ષે કે
બીને વર્ષે થોડાના સંગેલના અલક કરે છે; તેકે મેટિ બાને તેવો
ઇન્ડિયન સાયન્સ ફોરેસની વાર્ષિક મેકસની સાથે ૧ થોડાની મેકસ
સખે છે. આમાંથી કેરળી નીચે પ્રગણિ છે; ઝેંગસોરની રોસાંએડી
ઓપાર્થોલોજીકલ રોસાંએડી, કાશીની રોસાંએડી ઓફ ફાર્માસ્યુ-
ટિકલ ઇમેરડી, રટેવિટિકલ કોન્ફરન્સ, ગેથપેટિકલ કોન્ફરન્સ,
એન્ડોમોર્ફોઝ કોન્ફરન્સ, ૧ કાશીની કેરળી હાલીહાલી પરિષદ,
અર્થશાસ્ત્રની કોન્ફરન્સ, અખિત દિલ્હ પોમ્પ-વિષયક સમા, ૧૧ વિ-
સાગતના રોસાં એન્ડોમોર્ફોઝ ઓફ રિઝર્ચની દિલ્હી શાખા, રસાયન-
શાસ્ત્રની દિલી કેરળી, ૧૧ દિલી ઇન્ડોલોજીકલ રોસાંએડી, દિલી
સરીરશાસ્ત્રની રસાય, ૧૧ દિલી મોનોવિજ્ઞાનની સરખા, ૨૦ અને
દિલી પ્રદર્શનો-સંઘવરણનાની સમા, ૨૫ સાથે કલકત્તાની એક વ્હ-
ની સંરચા, મદેન્દ્રશાલ સરકારે રચાયેલી, વિજ્ઞાનના ફોનમને માટે
દિલી સંરચા ૨૦ નામ ૨૦ પણ મળ્યું એવું છે; જેમાં સાગત ને કુખ્યન
પ્રોફેસર તરીકે હતા.

આ સથે ઉપરાંત વતમાનકાળમાં દિલ્હમાં વિજ્ઞાનના ૧૨ અભ્યાસ
થાય છે અને શોધખોળો વડેને માટે ૧૨ અખિત બેધાલ મઈ છે
તેનો ખ્યાલ આવશે. આ પ્રવૃત્તિમાં ધણી મરણો છે; યુનિવર્સિટીઓની
તથા સંરચા-સંરચાઓના તાલીમ એ એક મોટું કારણ છે. વિરેશમાં
પણ હવે પણ કે વધુ દિલ્હીમાં જવા લાગ્યા છે. આખરે દિલ્હી સર-
કારે ૧૪ જાતજાતની વલ પ્રધારી આ વર્ષે હજો ઉપર વિદ્યાર્થીઓને
રહેઠાણ થાવીને મોકલ્યા છે. સવિષયને માટે હવે ધણી વધારે
આસા સખી શકાય એમ છે.

Institutes, 14 Veterinary, 15 Forests, 16 Public Health and Hygiene 17 Asiatic Science, 18 Archaeology, 19
Philology, 20 The Indian Museum 21 The Zoological Survey of India, 22 Physics, 23 Soil Science, 24 Physiology
25 All India Nutrition Board, 26 Institution of Chemists (India), 27 Physiological Society of India, 28 Indian
Physiological Association, 29 Indian Museum Association, 30 Indian Association for the cultivation of Science.

સંસારનાં શહેરો

૫૩ જ્યેષ્ઠ

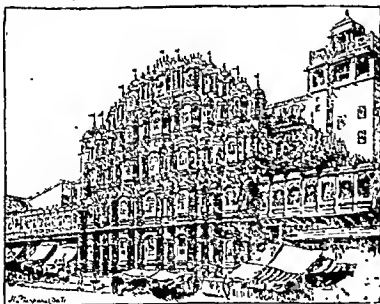
આબેરથી શરૂ થઇને પૂર્વ તરફ વિસ્તરેલા વિશાળ ને સપાટ રેતાળ પ્રદેશનો ભૂગર્ભ આવી છે ત્યાં, ત્રણ બાજુએ કાઠુ પથ્થરના પર્વતની ધારીઓથી વીંટળાઇને પરેડું આ શહેર, રાજપુતાનાનો સૌથી મોટો (જ્યેષ્ઠ) રાજ્યની 'સામ્રાજી' અને હિંદુસ્તાનભરમાં સૌથી રમણીય નગર તરીકે જાણખાસ છે. ઓરંગઝેબના અંતિમ દિવસોમાં, મુખ્ય સત્તાના અસ્તેથી શરૂઆત થતી હતી ત્યારે, જ્યેષ્ઠની રચાસતમાં થઈ ગયેલા રાજાઓમાં ક્રેષ્ટ ગણાયેલા તીર, વિદ્વાન ને મુસ્લી રાજા સયાદ જ્યેષ્ઠિદે વિદ્યાધર નામના એક જન પંડિતની સત્કારદ આનુસાર શિક્ષણસંસ્થા આધારે તેનું નિર્માણ કર્યું છે. પૂર્વેથી યથિચે શહેર સોસરા ૧૧૧૬ કૃષ્ટ પહોળા રાજાઓમાં પર એકબીજાને કાઠુમણિ પડતા હોરીછંદ રસતા તથા ૧૫૬૬ પહોળા સોરી-ઓ અને ૨૮૬૬ પહોળા મઝીઓથી અંકિત વિભાજન નગરરચનાવાળું આ શહેર, હિંદનાં સૌ શહેરોમાં અનેકાં જ તરી આવે છે અને સોનારને ધરીબર મુખ્ય કરી દે છે. જળોદાર ગુપ્તા, કામીય યાજ્ઞીઓવાળાં મુંદર હવે ને મોદેર આકાશરેખા આંકી છત્રીઓથી ઘેરાયેલાં રાજપુત રચાયેલાં, બેઠકાધારી નવમઝરી રાજપુત રચાયેલાં કલાધારીને એક

જ રેખના ગુલાબી પત્થરથી બાંધેલાં દોવાથી આખા શહેરમાં આકાશધારી આકાશના વાવાથી રહેલી જમણાં છે. માટીનાં નાનાં ઘરો મુઝાં ગુલાબી રંગનાં દોવાં છે; અને આથી, આસ-માની આકાશના વિશાળ મુંજળનીચે વિરત-રેડું કુલગુલાબી રંગનું આ શહેર બહુ સરો-વરમાં પોયલું તરતુદોય એમ દોઢ છે.

હદાર દિવેના રાજની પોતાના અતરમાં કમ્પનીય સોને એકસરખી મમતાથી સમાવે તેય, અર્ધના વિશાળ રાજાઓ, આધુનિક દળની વિજયતેથી મોટરોથી આંકીને બાર-બરદારી મેંડા સુધીનાં સર્વ વાહનોને (ટ્રેક-નીકાટાઓ, તેજ તોખાર નયવતા આસ-વારો દરબારના અને અબોરોના ગરબા મજ-રાને અને મામુલી બજારમાંથી તથા ટાંચાં એકસને પોતાની છાતી પર સામાનના વિરત-રેલાં, અનતેના પરધુમની રંધણી રાજ-પુત પ્રલના વિવિધરંગી પોશાકો ને નિર્ભય-પણે અજુતા કરતાં પારેવા ને મોર સૂર્યપ્રકાશ-માં છત્ત બળક પ્રસારી રહે છે.

જ્યેષ્ઠુરોના રાજવંશ કલાવાદ રાજપુતોને છે. રામના બીજ પુત્ર કુશનાં વંશમાં બિતરી આવેલા દોવાનો દાંતો ધરાવતા આ રાજ-પુતો, પહેલા અયોધ્યા અને પછી આતિથર અને નરવરમાં રાજ્ય રહતા ત્યાંથી અંજેર-

માં બિતરી આવી ત્યાંના મિના મજુને સાથે લગ્નલેખથી જોડેલા ને પછી મુન્દરો-બીરી અને રાજવંશથી જ્યેષ્ઠુરની યાદી હાથ કરી મુખ્યેને પદેવવંદેથી પોતાની કન્યા આપનાર અકબરના મિત્ર રાજા બચ-વાનદાસ અને તેના બીજી રાજાંસિદ્ધે મુખ્ય સામ્રાજ્ય જમાવામાં આપેલી વફાદારી-બરી સેવાઓ તો દ્રષ્ટિવાસ અંકિત છે. મુખ્ય દોવાને આવા બીજ વફાદાર મિત્ર અને મિત્રના રાજની પદવીથી વિખરિત રાજા અર્જુનદ (પદેસા)એ અંજેરોના રાજપુત મેટરો જ મુંદર દિલ્હી બંધાવી પોતાના રાજ્યને વડું રેષ આપ્યું. છતાં જ્યેષ્ઠુરના રાજ્યોના મુખ્ય સમય મુખ્ય તહેનાતમાં જ પુતોના. પરંતુ ધર્મજનૂની ઓરંગઝેબની નીચીથી આ વફા-દાર રાજપુતોનાં મન પછા આટી મદદ ગયાં અને ઓરંગઝેબના ગરબા આંક રાજગારી માટે બાલેહી બાલેઆમોહની લડાઈમાંથી કોઈપક્ષ ન લેતાં રાજ જ્યેષ્ઠિદ બીજે (ને સવાઈ જ્યેષ્ઠિદના નામે જાણખાસ છે) દિલ્હીના દરબારમાંથી ખસી જઈને પોતાના રાજ્ય તરફ વિશેષ મન પડેલું, અને તેણે જ અંજેરને અનુસંધાને નવી રાજધાની જ્યેષ્ઠુર વસાવ્યું. પહેલા પરાક્રમી જ્યેષ્ઠિદ રજાં એ ખરેખર સવાઈ હતો. તે જોયા મુસ્લીમી અને બીર હતો તેવો જ વિદ્વાન હતો. જ્યેષ્ઠિદ અને અયોધ્યાસરજો તો તે બેઠકા રક્ષિયા હતો કે આકાશ-નર્મનીસમુ માટે પોતાના જ્યેષ્ઠુરમાં બંધાવેલી વિષમતા વેપારશાળા જેવી બીજ ચાર વેપારશાળાં તેણે હિંદમાં (કાનૂન, ગુપ્ત, કાશી અને દિલ્હીમાં) બંધાવી હતી તેણે પોતાના રાજ્યનાં વિરત ર અને સમૃદ્ધિ વધાર્યાં અને લક્ષ્મીની બેમુલ્ય સામૃદ્ધિ ઉપરાંત તેના જેવાં જ બેમુલ્ય, કલા-કારીગરીના કમ્પાન્ય નમુના અને વિવિધ આલેખ વિદ્યાઓથી ઘેરાયેલાં મેંડાઓનાં પછા અમુકોલ સેમદ કર્યાં, જે આજ પછા મોટર છે, અને આ જ્યેષ્ઠુરમાંથી પ્રવાસીઓ જોઈ શકે છે. મોદેરની ઉગરે આવેલા નદારમદ નામના પુરાણા રાજપુત દિલ્હીમાં રાજ્યની પ્રાચીન અલગ ધનબંડાર અપરેસો કહેવાય છે અને તેની ખૂળ બરદારી પૂરક બી મોટી રાજવંશમાં આવે છે. લેકવાયકા માટે છે કે માટીએ આવેલા દરેક માટીનાં આજ છવ-નગમાં જ એક જ વખત અંજેરમાં માટી બાંધીને ત્યાં જઈ ગયે છે, ને એ બારમાંથી પોતાની પસંદગીની એક જ વખત બહાર લાવી શકે છે. શહેરની લગભગ સાતમી આસરના રાજમદેક અને બીજી આ શહેરે મુખ્ય (જાન્યુઆરી ૧૯૬૧) ૧૫

દેવનકુદાર ગુપ્તા તથા રૂપકવી કમાનો ને છત્રીઓથી ઘેરાયેલા જ્યેષ્ઠુરનો દવા-ગાદીય

આકર્ષણ છે, તે લોકોને મદદ કરી નીચે, બંદરે રાજગારી પર પડતો નેનો 'હવા-મદાલ' તે બહુ બહુલો છે. રાત્રીકાર ત્રણા, બારીક કોતરણીવાળી પડતીઓ અને ૩૫ કડી કાનોના-વાળા બારીકો તથા છત્રીઓથી મોડિત, એક કંપર એક નવ માથે ધરાવતું મુંઠું પાદનું આ રચાયેલ સર્સન 'અપ્રેમિંગ' ને બેલ્ક સીન-દે-રાશિ' છે. આરખાર કોતરણીવાળી તેની મુંઠક પડતીઓમાંથી વહેતી હવાની લહેરો મહેલને શીતળતાથી બંદે છે; અને રાત્રગારી પર નીકળતી સવારીઓ, કસ્ટો, મેળા આદિ દર્શનીય પ્રસંગો, બંદરનારાત રજવાસની વ્યક્તિઓને અદરશ રહીને લોકજીવન નીચે-ખવાની એ સુંદર વ્યવસ્થા છે.

રાત્રગારીમાં મુખ્ય મદારામના આ-વાસ તરીકે વપરતે અન્દરમદાલ, આરસનો દોવાને ખાસ, અને મહેલના પ્રવેશદારથી થોડે દુર આવેલા છત્રી ચિનાર બેઠે 'તેર્ગ-શુણ' નાગરો આતિ ક્રાંતિ ચિત્તો રેવા-લાયક છે. મદારામ સવાઈ અર્ચસિંહે રોષળ-ની બંધાયેલી પેશાશા (નૈય) માં વિસાળ કદ-ના, મજબૂત પત્થરની વાઈપનીનાં કે કાર કીસા, શેમાન જેવી મથકાઈતે છોપી રહેતાં, પછી ન કાળજીયુક્ત વેષ પારિસાં સરિયાઠે, ક્ષિતિયદેશો, લંબસ્તેશો, અંશભૂજો વગેરે મુંઠો, તેનાને તાન્ટીથી ભરી દે છે. પ્રાચીન ક્રેશો ને કલાક્રિયાના મંગલદર્શનો અનુક્ર-ક્રમે અનુવાદ કરેલા ફારસી મદારામતની ૩૫ મુંઠક ચિત્રિત હસ્તપ્રત, અને મહેલના 'સાક્ષાત્કાર'માંની રાત્ર માનસિકની ૧૦ રતલ વળનની તત્તવાર સીધી વધુ ક્યાન ખેંચે છે. બાકપર્યાવ મદારામ કૌશલ, કૌશાણા, અદ-દગદૌહ અને અનુસંધાન પશુ જેવા જેવાં છે.

૧૪ પુરની ખ્યાતિ માર મુંઠક શહેર તરીકે નથી. હિંદવી પુરાણી હાગમરીની ગો-ગાંની કેટલીક બારીક અને સુંદર કૌશલ્યવાળી ક્યાળો પશુ આવી બોલીથી છે. મોશાપારી, પાતુની કોતરણીમાં સોરખેડું બસાની કારીશરી, હાથીદાનનું કોતરકામ, આરસકામ, કાપડનું રંગાટકામ, જરી કારતકામ અને અવેરાત મદારામ તથા પહેલ પાટવાના કામ માટે ૧૪ પુરે મારફતે છે. ૧૪ પુરનું મીનાકામ તેની પારદર્શક, રંગશક્તિ ને મિત્રાવન માટે અનિદ અભ્યાસ છે. શહેરની વચરે આવેલા કુંપરાળ અટકોમાં અન્દરનીય ફેરફારને કારણે ફક્તવેલી અસરથી ને બની ના દ્રશ્યો અને પોતા રંગીન પત્થરો આવી મળી આવે છે તે ૧૪ પુરની ચિત્રિતતા છે. તે રાત્રગારી કામમાં આવીના ચિત્રો મહેલના

વેળા આવીના વિષયવાદ મીના અને અવેરાત-કામ માટેની સવળી સમાચી આ તળપડી પેદાશમાંથી નથી પડે છે.

આવીની બધી ને રમખીય મનોહર રાત્ર-ધાની અંબેરનો પરિચય ને સમગ્રસામ ન કરીએ તે ૧૪ પુરનો પરિચય અનુક્રે ન મળાય. ૧૪ પુરની આડેના કામકામ દૂર આવે-લી કુંપરામળના વણા ને વર્તનીય મારોને રંગી કળને, આમળના સપાટ પ્રવેશના ર-જણની દર્શક દિપ્તિથી બંધાયેલ કદરી મદાર-ની એ પુરાણો દિલ્હી મન્નજત તેટલો ન સુંદર છે, અને પાટશાળીનું ને જુવતું વામના પા-મેશો છે આને તે અવાવર જેવા મહેલો એ કુદરત દિલ્હી રાત્ર માનસિકે અંધાવેલા શર કરેલો; પણ ગિરજાના ૧૪ પારિસે મહેલોને તે સંધિયાવંચ સંપૂર્ણ દર્શા દિલ્હીમાં તે માર અવાવરના માનવલાકાવળી વિવરતે અભ્યાસ છે અને બાલે પત્રવત્ત ૪૦ એક મંત્ર ૩૫ ટકરીમાંથી ને તે કદ અંધો દોષ અનું તેનું સ્થાપત્યસર્જન છે. એ છે પાટાની કિચી ટકરી પર આવેલા રજવાસની અમારી પર-તી આખી રજવાનું સુંદર મહેલની સીધી પડે છે. ત્યાં એક બાબત મહેલની સીધી કીવાસ અને તેને અનુસંધાને ટકરીની સીધી કરાડનું રોકેલા કીટનું બાવલ કોડાય છે, ને બીજી તરફ, કપરથી એક નાંચે કીટી કમઝા-આની રહેલી ટકરીઓ પરની દિલ્હીયથી વિરતેલી રજવાય છે. એકની આજુબાજુ, મહેલ તથા કામેરની ટકરીઓનું પ્રતિબલ અલે-પાર્ત એક મનોહર સ્તંભ પર પથરાઈ છે, જેની વજીવલ એકલેળગિરસ કમ્પ પ્રવેશ પર મુપક હમને ૩૫ કડો વાત રચેલ છે. મુખ મહેલની આરસની કીવાસોના મણા-મેશો બાજ અને છતો રંગેરંગી નકિલકામથી વખથી રહેલી છે. એ મહેલમાંની કારીમરી દિલ્હી ને અમરાના મુપક રાત્રમહેલોને ઉકાર વારે તેની કીટી, હદવાય છે. બોલીની કારી-મરી ને સમજી સુધલાના કીવાને આરથી પશુ અરિયથી સંભળીને આરેજકે તે નેવા માટે એક ખાસ તપાસવંચ મોકલેલું ને મે આવીનું કામ અદેખર અદિવાડું વળવાય તે તેના નાસ કરવાનું ખામશી ફરમાન પશુ તેમને સ્વેચ્છાસય આગેલું. પરંતુ મદારામ અર્ચસિંદને આ બાતથી અવાડી મળી અર્ધ ને પેળે આખી મદારે તે મહેલો તે તેમણે આવીના રત્રનકિલતેટલે, કામને ને છતોને તાલવેતેલ કોષ્ટકની સાદા બનાવવાની નાખ્યા; અને પાટમાં કાંઈ જાલ નથી અને અર્ચિપ્રાય થઈ તપાસવંચ પાછું ચલું.

૧૪ પુરની અસપાસમાં નેવાકામક સાંભરનું આરા પાળીનું વિચાર સ્તંભ, અને શહેરની પૂર્વે અરિક માર્ફલ પર આવેલું 'અ-ગતા' નામનું રવાનક છે. ૧૪ની નગારી આપ-મેળે કૃતતા એક કદરની અરખને ગંધાજનું પાત્રિય આપને એક નાંચેની સ્તરીથી એ 'અગતા' ને હિંદુઓએ રવાનાનું ધાગ બતાવ્યું છે. ત્યાંના માર્ગ પશુ કીટીક મુરજેલ છે. ૩૫૦ કીટી બેગાઈની એક કપરી ટકરી પર આવીના સૂર્યવંશી રાત્રપુતેના આસાય દેવ સૂર્યનું મંદિર છે; અને તે ટકરીએ ચલ્યા પાટ પાછળની બીજામાં કોટીકા ને કપરો દોષાવ ભેટમાં પાદ મળતા પહેલાં વળ છે.

વેગરેશ ઠવિવર નાનાવાલ
(અનુસંધાન પાછળના પૃષ્ઠ ૧૧થી)
પડાડી કંચે ગંભીર બાવનું આવાહન કરવું વહે છે. સાદિલ્લના બદ્દલ પ્રવેશો મોડનાર કલિ કમ્પ કોટિના વાપાંતરપર જ અને અ-નેડ મણપરેશીના રવાની છે; છતાં સાદિ-લ્લમાં એ છવરી તે એમનાં મદેત કાલિગ્રી-તોપી, એમની કાલગ્રીધની ઉલ્લાસદિપ્તિ, એમની બાવનાદેહે પિદરની પાવસુધિ, એમની ચૈતન્યમયી ને કાવચવળી ચિત્ર-ભૂષી ને કાચી, કાલાની સવ્યનાં એમ-નાં રંગિણતક ને રવાનાયક મણાકાકીથી. મુજરાની સાદિલ્લના આદિપુરુષ નરસિંહ પદો 'મદો' કદી કાચ એવાં ને ન નાનો. બેગાં છે: પ્રેમાનેદ અને નાનાવાલ. બોને અનેક કવિવચનો મુજરાની સાદિલ્લકા-ગા કોમરી ને આગમરી, પશુ નાનાવાલ તે મુજતારેશમાં અનરત તેમ પ્રકાશરો. મુજ-રાતની કવિવાલેસનું એ અમાર ફૂલ છે. મુજ-રાની કાષા છવરી અને સુધી નાનાવાલનું નામ અમાર રહેશે.

આ લેખને મણાળે જતારેલી પૂંકિતગોના કદ્દમાત પોતે પશુ મોગણે મથેલાં બેગાં ને અમાર રસ, અને ને સૌદર્શની જેદે મુખ-થી અજીવ ન રહેશે.

વેગરેશ
વેગરેશના રાત્રી પવના શિક્ષકે પશુએ ને પંખીએને બગીચો બરવાથી તેમને એ પ-લાની જવાને ભંદર તથા સગવળ પાછરું 'દલે રોહ આનો કાણે આખી કાકરી ?' 'હા સાદેલ, એક કોટારે અવાવરના ખે, 'મારા કામને તેના વદાસ મલ્લિયાને બ-ગીચો બરવાની બહુ દેવની.' 'હા, પછી એનું પરિપૂર્ણ ખરાબ ન આવ્યું ને ?' 'હા સાદેલ, અને પછી તે મરી પ્રયું.'

રસદર્શન

પોતાને સૌન્દર્યલોકમાં પ્રવેશ કરાવનાર છબન-અસંગોનાં સંસ્મરણો

વેળા

[૩૧]

ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ

મહીસૂર રાજ્યના જેલૂર મામભાવિ-
ખ્યાત ચણસાયના કૌશલમંદિરની
પાસે રાણીનું બીજું એક મંદિર છે. રામાનુ-
જાચારી પ્રેરણાથી એ બંને મંદિરો બંધાયા
હતાં. એક આમથી સદીગા રામાનુજાચાર્ય
અંતર્યતે સુન્દરને એ મંદિરોમાં આવનાં રત્ન
આપાવી હતી; પણ લોકગન વિરુદ્ધ હોવાથી
રાત્રને થોડા સમય બાદ પોતાનું મંદિર
અંતર્યતે માટે બંધ કરવું પડયું. પરંતુ રાણી
મક્રમ રહી ને કહે, 'રાત્રી દરેક તમે બંને
લોકમંદિરને નમસ્કાર આપો; પણ હું કંઈ રહિયું નહીં
લોકમંદિરને તમે ત્યાં જાઓ એવી નથી'

રાણીની આ દહતીને લીધે એ મંદિરને
બાહ્યલેખો અત્યંત ક્ષુબ્ધ અને રાણીના મંદિર-
માંથી વિષ્ણુની મૂર્તિ અપૂર્વ રહી વર્ષમાં
એક વખત એ મંદિરના દરવાજા બંધ થઈ સર્વે
વર્ષને માટે ખુલ્લા રાખવામાં આવે છે અને
ત્યાં મોટા મેળો કરાય છે.

એ વિષ્ણુમૂર્તિ અત્યંત સુંદર છે. સાત્ત્રિ-
તાથી એનું અંગે અંગુલકૂળ છે. પ્રાણી માત્રના
પાદોંક આમણ અને વિદ્યાસ કરનારા કષ્ટભુ-
ક્ષાગ્ર પ્રેમાની સાક્ષાત મૂર્તિ સગા એ પવિત્ર-
પાવન રાંધ, ચક્ર, મહા અને પદ્મ સાથે બેસા છે.
અર્ધમંદિરના અંધારામાં, હવેલકિંટોળા-
નો પ્રભાસ નાખવા છતાં એ સર્વાંગસુંદર
મૂર્તિ ન્યારે અગારાથી બરાબર નેચાઈ બેઠી
ચરે હું કોને આપી ને આપી લેવાયને
હાર ચાકમાં લાળ્યો, અને પછી રવિસુંદર
રાવળે એની સેવાજયર્વક લઈ લીધી.

એ મૂર્તિ, બલવા અવલોકિતેશ્વર અને
કોમલિયાના વિષ્ણુ, એ બંને આને જાણીતીના
કલાસંઘમાં પહોંચી ગયા છે અને રવ. દેવેસે
એમને સચિત્ર વર્ણવ્યા છે તેમનું રંગરશ્મિ કરા-
વતી હતી. વિતાલી લોકેશ્વર જ્વાલમુક્તમાં
વળ્યાના પ્રમાણે ચત્રાચર લોકમાત્રના પિતા
રૂપે રમેશ્વરને સમજાતા આ મૂર્તિ જલુદ
મર્મર પર્શી અસર કરતી હતી.

એવી જ આવપણું પણ એકલા વિષ્ણુની
પ્રાચીન મૂર્તિ સ્વર્ગસત્યાગી અમને રાણી
છે. એ દાસ સ્વર્ગસિત્તમ સંઘમાં છે. એ
અપૂર્વ છતાં આને પણ દર્શન થાય છે અને
વધુ એવું તે એને જોઈને એકલા માટે થાય
છે કે એ ભરતીય સિદ્ધપદ્મા સમરત ભારત-
વર્ષમાં તેમજ ભારતની બહાર છેક ભવા-
સુગંધા સુધી વિદ્યાસ પામી અને પ્રસરી

તેમાં ગુજરાત પણ કોઈરીને પાછળ નહોતું.

નિશ્ચિત્તવિષ્ણુનું બીજું સ્વરૂપ રોષરાધી
નારાયણનું છે. તેની તે સ્વરૂપગત અવ્ય-
મૂર્તિએ મદાલનવિષ્ણુ મદુરા, વિષ્ણુપ્રાચી
ને મધુરામાં જોઈને એ ચક્રને સંકેત કર્યો છે.

હવેલકિંટોળા એવા અભેદ જોડા અંધકારમાં
અચવાનરૂપ છે જ્ઞાનરૂપી રાધી, રાધા, રાગ,
અર્ધા, મગધાધાનકરતિ ને તિલિસાથી શુદ્ધ
શુદ્ધ એને જ્ઞાનરૂપ પ્રવળ કરીએ તે એ અત-
સમી બેઠેને આપણી પાસે નવાંનવાં સર્વન
કરાવી આપણું ને અજતનું કલ્યાણ કરે.

પરંતુ વળી વર, આ અવ્ય મૂર્તિએ જોઈને
એને રોક થતો હતો કે હવે આવાં સર્વને ને
જોડા સરેશ લાવી આપનાર સિદ્ધીએ વતે-
માનકાળમાનથી રહ્યા. અંધારામાં મંદિરસાના
શીધર મહાપાત્રનામના એક યુવાન સિદ્ધીથી
મગા, અને એમણે બીજા અનેક મૂર્તિઓ
સાથે રોષરાધી નારાયણની જ્ઞાન માટીની
એક અત્યંત મૂર્તિ સર સીતુમાળને બતાવી
આપી. એ મૂર્તિ પાસે આને પણ ન્યારે-
ન્યારે હું બેઠું છું ત્યારે અંબીર બની અથા
વચર રહેવાનું નથી. (એ સિદ્ધીએ તેમની
હૃતિએ સાથે સચિત્ર પરિચય 'કુમાર'માં
અગ્રાક આપી ગયા છે)

ઉપજયુરની ચાકસંભાળેથી ચિત્રે ગયા
એકમાલ વર્ણન છે પણ વિષ્ણુવેળી રાત્રિનું
એક કેમળ અને સર્વરસમુંદર એવું ને રૂપ
એ મદાલનવિષ્ણુના મંદિરમાં જોઈને હવે
એની બરાબરી કરે એની કાચગય તે રાત્રિ-
ની કોઈ મૂર્તિ મેં બીજે ક્યાંય જોઈ નથી.
વિષ્ણુવાળી યુદ્ધમાં અને અણુભાગમાં
મદાલન રૂપે રાત્રિનું સંદારક રૂપરૂપ તે
આપણે જોઈએ, પણ અજાણનાની સર્વરસ-
માન, વેળીક, દક્ષ લગાવ અભિમાન રૂપ તે
એક મદાલનવિષ્ણુના જ આજ રૂપરૂપ
વધેથી જિરાકે છે.

ખંભાતમાં હજુ ચાત છેલ્લાં ૧૦૦ વર્ષની
અંદર બંધાવેલા ગંગાનારાયણના મંદિર-
માંથી ગુજરાતના કોઈ પ્રમુખપ્રિય સિદ્ધીઓની
ધોડી આવતોની મૂર્તિ મળી છે. હાલેલના
પ્રેમમાં આપણે પ્રજ્ઞાપારગિતાની છબિ જેવી
પ્રેમમાં ચાલતા એ પ્રેરણાનું રૂપ છે ને એવી
પ્રેરણાનાં જ દરેક આપણે દર્શન કરીએ

તે કોઈવાર સાચુ પ્રેરક છબન છબના બાળ-
રાણી થવાય એવા મને વિશ્વાસ છે

પ્રભાતી મૂર્તિએ પોતાની જોડા અવ્ય અભેદ;
અને ખંભાત પાસેના નજારામાં વધુ ગયા હું
પુષ્કરછના વિષ્ણુવાત મંદિરમાંના જ્ઞાના મને
બરાબર બતાવી, પણ એકલા જ્ઞાના જ્ઞાના
(ગમરી)એ એમને મારવાથી વચ્ચે પડેલાં જ્ઞા-
દોષા છતાં મને આપા માનવકુળના પિતા-
મોંદ એવા લાગ્યા છે. નજારાવાળા જ્ઞાના
વૃદ્ધ, બહા, મંત્રિને ને કુળજયરસ લાગ્યા છે.

જિને વધેને જોવામાં ને વચ્ચે મંદિરો-
માં જલુ જોવા છે, એમની આધ્યાત્મિકતા ને
નિતેન્દ્રિયતા સદા મારા આદરને પાત્ર બ-
ન્યાં છે; પરંતુ એ સૌમાં છબનકર કરિ ન
જુલાય એવી તે અવ્ય એકલામાંની ૧૦
ફીટ જોયો મોગે મારની મૂર્તિ છે. એ જીર,
કેવળજ્ઞાની સરતળાદુલ્લસીનું મદાનપરામી
રૂપ છે.

નેપોથિયન કે સિંચાણની મૂર્તિએ પ્રતિ
માઈ મરતક નમે છે; પણ આ બુદ્ધિબળીના
જેને, મોરના તમોમ શરુએ ને હવેલેથી
વિજેતા તે બીજે જોયે નથી. કલિએ એ આ
રૂપની રત્ન કરનાં માણું છે કે: 'અચવાન
મોમતેશ્વરના જ્ઞાનકાલ એવા પર પડે છે
તેના આસીયા શુદ્ધ થઈ બધ છે'

મદ્રાસ દેલામાં અને સમરત દલિલ
ભારતમાં મંદિરવાળીનું જલુ માન છે એમને
ત્યાં સુખકાલ રહે છે. સાત સરિતાઓના
સંઘમાં પર આવેલી પદ્મીનાગની એક સુંદર
પરવતગત્યા પર એમનું એક બંધુ યાગના
ધામ છે. એ રૂપ સરવતી જેવા રસિક છે
અને યુદ્ધમાં પણ આદરી તીર છે. એમનું
વાહન મીર છે. રવ. રવીન્દ્રનાથ દાસને
બનાવનારોનાધિપતિ જન્મ ત્યારે એ જ્ઞા-
આની વાત કરતા હતા. એમને ન્યારે પુ-
વામાં આજુ છે હાલ' 'માં રૂપાપરવા
રહેવાર વગારા જેવા, લલિત કળાઓમાં
આદર્યા બધા રસ જેવી રીતે જોઈ શકે? ત્યારે
સેનાગતિએ કહ્યું, 'કે તમારા કાલિકેય કેમ
લઈ શકે છે?' નવ. મગધાસંકે પ્રેમ અને
સેવેના ને સુખી ગુજરાતને મેળવવા છબન
ભર આમરક ક્યાં હતા તે આવી જ હવે
સરસરિતવેળા જલુબળતા બુદ્ધિબળના
આદરોને પહોંચવા માટે કહ્યું હવે.

(તત્ત્વચુઆરી ૧૯૪૧) ૧૭

Our Friends Abroad

આ પત્ર મેળવનાર : હરિપ્રસાદ આર. મહેતા, વિશ્વવત્સલ ઔપચાલ્ય, લેખીયકતા, સાહિત્ય

Lieutenant Norman S. Horowitz
131-67, 233 Street, Laurelton, New York (U.S.A.)

प्रिय मित्र हरिप्रसाद, २५ अक्टोबर १९४५

તમને સાચું કહેલું તમને બુદ્ધી મળે; અતવા તો આ વળી મિત્રતા વિસારે પાડી. પણ તેમ મૂંઝવણ નથી. ગમે વધે તમને લખ્યા પછી જે બન્યું તે તમને જાણાવીશ ત્યારે તમને સમાનરો કે મેમ ડીજ થઈ.

મારો અર્થ પત્ર પછી અંટાળી બહાર બનાવો બન્યા છે કે સર-
આત કેમ કરવી તેની મેં મુજબપણ માપ છે. અર્થ વર્ષે તપને લખ્યું
ત્યારે બપોરના સાંઘે લખાઈ શુદ્ધ થઈ પાંચી દેખારી સારું હું રૂકસાસા
મા તાલીમ લેતો લેતો. આ વર્ષના માટેમા કાગરના કાઠીએ અમારું
પાતાનું મુંડું લખાઈ અંટાળી 'બી. યસ' ગળ્યું અને તેમાં અમે દુલિ-
કેનિયાના કાઠીએ જીતીને લખાના કાપુઆ અર્થ. ત્યારથી મારીને
દીપસમુદ્યમા કલાએલેલે નામે નાના કાપુ પર, અને ત્યારથી મે-
લેખનાના દીપસમુદ્યમા સાઈપન કાપુ પર. અહીંથી ૧૩૦૦ માર્ડલ દર
આનેના બેળાની અંદાજીશનના પિતરા કપાના લખાઈ આક મળેમા
મદદ કરવા મેં અહીં સંસ્થાને ખાતે અંદાજમા લખાઈ

જાણતા જવાના દુકાળ મળવાથી હું જ્યાં નિરાસ થયો કેમકે, મેં
જ્યાં પત્રગામ જમીનના પ્રમાણે, ગમે તે બાદશા દત્તી કે ગમે તમાશા
પિરાણા અને ફરજચર પછે તરફ નોકરણે. પછી કમનગરીએ મારી
દુઃખા અને સદગતી રિવાજની કળની રોકરિયાતનો મેલ ન લેતા અને
મારે એ કંટાળાભર્યા નિર્જાના ઢાંચુ પર જવું પડયું. ૧૬મી એપ્રિલે
જામે (આપની) બેનગર દુકાનમાં) જવાન સમયેનો દુષ્કાંડ કાગળોની
સાર કરી, અગર પહેલું પત્રમ્મ રાતના પછે, જેમાં ટેલિફોન પરના
કાગળો પછી હતો. ત્યારથી તે યુદ્ધ બળ વધુ ત્યાં મુદ્દામાં અને કદ
આક્રમણો કર્યા, જેમાં જામે ટેલિફો, આસપાસ, કાગે, ચોકાદામા,
કુપેવાદા અને બીજાં ધન્યા નાના સહેરો મગી અંધનાં બધા જ મુખ્ય
જગતે નમેરી પર આંતર પડતાનમા. આપનામ્મ બધું મુશ્કાલ કરતાં
જાણતા અને પત્રિકામાં ફેરો ના મારિકરોને ચેતવણો આપતા કે આક્ર
દિવસમાં અને ભાગાં સહેર કપર આંખબાદા કરવાના હોયે, ગાંટે
તમાશા સોજા, બાગીકા અને યુદ્ધવેત નહિ પહેરેલા બીજ તમાજ
મહેરીનાં સોજા આપી કરી અને. કારણકે મને જોજા અને બાગીકોને
નહિ વધુ બાંધીને સહેર અને યુદ્ધવેતનો બીજ નાનો કરવાના હતા.

स्वपान सामाना आ पाषा आकाशमिषा आग्ने ईश्वर अंक अथ-
 वाद सिध्द पुरा आत्मयन्त्र गीतपद्या; केगरे अंक अंक प्रसन्न सिध्दाय
 स्वपानी विमान-नारायण तोषा, अथवा शोके सदायक विमान भई अ-
 नमनं ३ गरी मुझाई ली शकेतुं नहि. गात्र येवाडा यरना आकाशस्य
 यमते अंक स्वपानी सदायक विमने ने मज्जारा अथवा यरनाये वीथी
 होवायु अंक मज्जारा येमनी गंधा यमिगि सत्तावर ततत आकाशस्य अथा
 पुरा तेने आदिपट्टेले गंधोयाडला पडोना अं, स्वपान सुधरी भया.

— બાપાની આજ્ઞા શરણે આજ્ઞા પાદ અગાધ વિશ્વાનોત્તેયોરક,
પક્ષો ને હાંસીની સરવળા બરીબરીને અર્ચવલોરિતન, બિદિત વણ
સારી શાન્તિના સુકદેવીના ન્યાંન્યાં કેક હતા તે બધી બાપાની
માનવલક્ષી પર પેઢીઆટલા મળ્યાં જાતે તે મુજા મજા ત્યાં સુધી
કેક કપણી આ બધું ફેલાવ. પ્રગમ્ભિરુપી કુંડે તે અગાધી વાલીન
યજ્ઞ ક્રિયાવાદેજાના કરવાં આ કુલયોગી મને કેટલી મેં અદકે આનંદ

मेषा. आर्य व्यक्ती सामान्य दूरगमियान तमारा तरईशी पत्र न दतो, केवळ तमारा पत्रो मारा आभेरिकाभांता टेक्ससासना सरनाये जाता हता.

७२ सखाई हिस्सा आंगां अमे युद्ध-वृथयेन करेवां तेगां अजिशीं
 यमे पाछा अमेकिश अवा र छो यो अमेने र्दनाय फोर्टयु अज वजरी
 मुसवरी तो सोथी सख होयी जेहोनी हनी, पणु तेग न वधु. अमे
 सोन-हमिरसरेही मार प्रपम फाई हूर रखा र्दो अंगारा गिमान-
 ना जेन-अंगां फाई फोर्टो यामे ने जो कडरीही सडगणी ने तोसाम-
 अही सारंगं, पेरैयड मारहेते पासिदिनी छापी यर अमरे पसरो
 फोवतु पडयु. र्दो पणु फुलसीय फाई री वडया; केरो अंगारायां ना
 पांय अणु तो इणी अया; पणु हू ने कवा पाणीयां रखा पछी जे
 यामे गेने जेअथी लीगी. मारग मयावगां मारी पत्नी, माय
 अने गिरेणी र्दोना अ मडरग हरी.

પ્રવિચારાથી જીવદાર કાદીને મને સાન કાઢિમરેમાં આરિયકા.
મો જાણવામાં આનંદો ન્યાં થોડા દિવસ હું માત્ર કોપ, ગુણાગને
પાણ્ય લેતાં જડી રહ્યો; કેમકે પેરેશન કુદકારા મને ખાસ દેન મદ
ન હતી; મેં જાણી કમ્પર થયો હતો. સાન કાઢિમરેકોથી હું દેન
રતે ન્યે પારકામાં ખાવા (હાલમાં) થી આનંદો.

આર્થિક મારી પાની અને કુદરતી વચ્ચે આવી રહેલાં મને ને પુણ્ય મધ્યે છે તેની કદ ના તમને ગાંઠ આવે, મારે એક પુત્ર તો છે જ, અને આ ફેણુઆરીએ વળી મારી પાનીની મને એક પુત્રી રાનની એક આપી છે, અનુભવ મારે વેડી સોરોહ પાડ્ય છે.

મારો પુત્ર પીંડર જે વર્ષ અને બે માસનો થયો તે સરસ ગોષ્ઠે છે તેના પિતાના પાયા આવવાથી તેને કાંઈક બહુ સુખ થયું છે કે ધરમાઈ જ્યાં બંદો ત્યાં મારી પાછળપાછળ ફરે છે, પોતાનાં શનકા અને જતાંએ છે, મારી પાસે થોડાકાં બંધાયે છે તે પોતાની સાથે રમશે છે, અને બંદે કહું તે ગમે પણ તેના પર ખજ દેત છે. વેન્ડી તે ગાંધી ગચ્છા જેવી કુંદર ઠોસરી છે તે આદ્ય મારીમાની થઈ છે તે આપસમે બેસતાં તે બીજી વર્તાં શી પી નહીં, મને આશા છે કે કાંઈક વખતમાં તે તે જીવનને આઘરી થઈ જશે.

જો દિવસ પરતગારે દબી જુલુસાઈનું કાઠે અને રાત્રી જુલુસાઈની
પત તથા તે સાથે મારી પત્ની હોંડીએ પરનું મધુર તે વિચારનું
પાછાઠાઈ બધું આગને મળ્યું. હોંડીએ તમારા પા ગર્જનાથી આતં
અને ગમે આનુષંગિક છે અને તે જાળવ દેકામાં જમણી, કેમકે તે તર-
વરિયાં આજીવનો કારણે તેને બધુ દેકાણુ તે છે એવતમે કહ્યો સારી,
તમારા પતે મને પહેલેવિતાં આટલું મોઢું થયું તેનું કારણુ તે એ
કે કહિશો તે પહેલાં દેસાસ ગયા, વધારી સામપત અને વધારી
માથા-થપે કંઠા યાસ પતના સારમીએ આવાયા આગ મને પહેલેવિતમાં
તેને લગપત પતેને દબાર સામપતી સંકર કરવી પડી દરો ।

તથે અને એ કાનગો જીવ્યાનું જીવવાનો છે, ખજી અને તે માત્ર
 મેક ને ૧૬૫૦નો ગાંધી છે. એ કાનગો એકાધારીને કાપાંદો, અને
 અને કહેવા દિવાળી માથ છે કે તમે મોડેલી બગીચાનું તેમાંથી
 કાઢી લીધી છે તમે મોડેલાં વજીરો દોડામાંથી અને યાર સિદ્ધાંતો તેવું
 તમે તે કારણે ખેડેલી ખેડેલી, માત્ર તમારા માનવ 'કુમાર'માં
 ત્રિજો ગાંધી છે અને તે દેશમાં અને ખજી આપાંદ ગાંધી.

મને નવાઈ પાત્રે છે કે બીજા વસ્તુઓ કેમ જરોરી સેવામાં આવી.
તાને મેં મેલા પચમ્મા દગાવળી ડિઝિટી તથા સિક્કા મેંદક્ષેષા ને

મંજાણે! અને તેના પુરે પુરે એ અંતરે દહાય આપણા સમગ્રો અપકલ્પનો તરફની ભૂલભવામાં નહિ આપે અને તમે ગમે તમારા કેશના વધુ સિકા મોકલશે તો નિવૃત્ત નહિ થાય. તમે ગમે ન પહેલ કામળ લખિશો તેનું શું બાધું તેની ગમે પણ નવાઈ થાય છે તમે જાણુનેલી ચોપડીઓ મેળવવામાં હું ચલન કરીશ. કેમકે હું નહીં છું કે તમને વેદકર્તા ધણી રસ છે. પહેલી જ તક મળ્યે જ રહેશે તમારે પાપીઆની દુકલનમાં જઈ તેની કાળ કાઢી મોકલીશ. જાનમાં સુધી તો આ પત્ર તમને ગઈયા પછી તરત જ તે પણ આપી પહેંચશે.

તમારે ગમેકે પત્ર મળ્યા જ નથી અને બીજા કામળમાંથી સિકાએ અને ફેટામાંથી કાઢી લેવામાં આપ્યા છે એટલે તમે ગમે મોકલ વધુ સિકા તમારે તમારા અને તમારાં કુટુંબીઓમાં ફેટામાંથી મોકલશો. હિંદુસ્તાનનો મુખ્ય કિસ્સો-પાનને કે કામળનો-મેળવવાનું ગમે બહુ ગમે છે. અકબાર, આબી વડત્તોનું અર્થતમારે બેઠાવવાનું આવે એમ હું નથી ઇચ્છતો; એટલે ગમે યમની કાઈ જીજ્ઞાસુ તમને લ્યે મળી આવે તો તે મોકલવા સાથે તેની કિંમત પણ મને આવશ્ય જણાવશો. જેની તેના બહામાં હું તમને અમેરિકન જાનાવતરી કોષ કોષ મોકલી-સાંઠું આ કામળ સાથે મારે, મારી પાનમાં તમારે મોકલશે ફેટામાંથી બીજું છે. નાની પુરીના બને ફેટા નથી; પણ આંખના પત્રમાં તેનો ફેટા પણ મોકલીશ.

તમે ગમે મોકલશે ચિત્રનું વર્ણન મને બહુ મર્યું હિંદી કલા અમેરિકન કલા કરતાં તદ્દન જુદી છે; પણ તે સુંદર મધુર છે તે પણ-ધણું કહી નાજી કાઢો કે અને તેનાં બધાં દરજ્યામાં શાંતિ અને મહત્તાનવાનો સંદેશ છે. બધાં ચિત્રોમાં ગમે સુંદર તરફ એની સ્ત્રીનું ચિત્ર બહુ મર્યું છે એટલાથી ચિત્ર પણ મોકલક હતું.

તમે વલ્લેખિત તમારા 'કુમાર' માસિકમાં મારે તમારા પત્રનો ઉલ્લેખ કામળ પ્રકર થયો જણાય છે; કેમકે 'કુમાર'માં કામ કરતા કાકેરલાલ ખી. બક્ષવડ નામના એક તકબીના પત્ર મને ગઈયા છે હું તેના પત્રનો પણ જવાબ લખીશ. હું એટલું કે તમે કે અમારાં ફરી એવું છે. હજી તમે દવાખાનામાં જ કામ કરો છો? તમારી કાકરી પત્રની તમને કહે મળી અહીં? મુશ્કેલી મુશ્કેલી એટલું કે ફરી કાકરીમાં જવા મારું છે હું રિપ્લિક એન્જનીઅરિંગનો અભ્યાસ કરીશ.

તમે પછી એ કે તમારા જે મહાન હિંદીઓ મહાનમાં બંધી અને સ્વીન્ડનાથ ટાંપોના નામ મેં સંબંધમાં છે કે નહિ. હા બંનેનાં સાંસ્કૃતિક છે. તમારા સ્વિ સ્વીન્ડનાથ તો ગુજરી ગયા ને? અને તમારા

શબ્દ મુશ્કેલી-બોલનદાર છે. માંધીનું નામ તો લખે ને સાંસ્કૃત્યું હોય? તાર, શિવ ગિરિ : મેં બહુ લખી નાખ્યું. ગમે આનરી છે કે આ-પત્ર મળશે ત્યારે તમારી તબિયત બદલાઈ દશે. અને હું તમારા જવાબ નહિ રાહ અપીરામથી મોકલેશ મેં લખ્યું તે પ્રમાણે તમે કહેલી ચોપડીઓની કાળ મેળવવા હું તરફ ચલન કરીશ જાણું પણ કાંઈ નહિએ તો જાણવાનો અને તમને મોકલવા પ્રયત્ન કરીશ.

મારે પાછોની તમારી કલ્યાણવૃત્તિઓને વડે તમારો આચાર માનવો— તમને પ્રિય ગિરિ

ગોમન એસ. હેસેવિલ્ડ

નવા પત્રમિત્રો

આશ્રાદ હિંદ ગેન ૧૯૨૪ ઇસ. ૮/૦ ગ્રાન્ડ કાન્વ હરજનનાસ સંઘવી, સેવા મલી, મુજલ્લ જ્ઞા ગારક્રોડ, મુંબઈ ૬ એ સરનામે લખવામાં છે સંસ્થા નવીન પરદેશી પત્રમિત્રો મેળવી આવશે તથા અંકબીબત વેદકર્તા મારફ કરશે. આ કવચત નામે આપેલા નવાં સરનામોમાં બે બેલ્ડેની કુમારીઆમાં છે.

- (૧) (Miss) Noreen Broome, 27 Stokesley Crescent, Bellingham, C.O. Durham, (England); (૨) (Miss) Eulid Hughes, 'Allendale', 179 Durham Road, Stockton on Tees, C.O. Durham (England); (૩) કુશી પર્વોન્દ્રસિંહ જી. રણા, યુદ્ધાદાસ, વિજય પેલેસ, વડવાળાં કંચુ (૪) નરમણી કાશમ C/O એન. આદમ, પો. બો. ૩૨, નવજા Alwarra F.T. (N.E. Africa); (૫) ચંદ્રલાલ જ્ઞાનાંકર દક્ષરી, હુલ્લી માર્ગેસી, મેરણી (કાકિયાવાડ); (૬) દેવેશ્વર પટેલ, C/O સુવેન્દનાથ પુરુષોત્તમ પટેલ, પો. ચક્રમધુર, ગિ. સિંહગઢા (બી. એન. દેવલે); (૭) પ્રતાપ શાંદ, મગન પ્રજ્ઞોના માળો, પદ-પદ નાવધુની, મુંબાઈ-૨; (૮) સુવલાલ અક્ષી ઝોગ, હુશની, મુજલાન રોડ, હેરજનાઈની વાડી, બાવનપર (૨) કાશ મેન આચાર્ય, સાક્ષીવાડા, કશ્વ માર્ગેસી (૧૦) ૧૯૧૨ એન. જન, સાક્ષીવાડા, કશ્વ માર્ગેસી (૧૧) રસિકલાલ ડી. રેશમવાળ C/O પ્રજ્ઞાદાસ મેશાદાસ રેશમવાળા, રણપુર રોડ, મુરત; (૧૨) જ્ઞાનાંકર છ. અંબરી ૧૦૮ અંબરી બાવર, મુંબાઈ-૫ (૧૩) કાશમજી મહેરજી કુરછ, પો. બો. ૧૦, માંખાપાડા (સિ. ઈ. આ. ૩) (૧૪) અનંત મહેતા, હુદાઈ મહેતા, કશ્વ માર્ગેસી (૧૫) વિજયભાઈ ખી. પટેલ, મારી બટરી, કનારસંદા (ગાંડી)

નવાં પુસ્તકો

વૈદિક જ્ઞાણપાસ રચ્યા વાદા એટલે કે 'વૈદિક'ની આસપાસના ગામો'નો નામનું એક કવયોની નાનકડું પુસ્તક (મરાઠી ભાષામાં) જેમાં ગિરિનાથના અભ્યાસક્રમે, પરદેશના અભ્યાસક્રમે, મુલાકાતો, ધનાર્જનના માર્ગ-વર્ણનો ગામોની આપી છે. તેનાં નીચેનાં પ્રકરોમાંથી તેના અંતરે મોટા પાયા આચરો: માર્ગ કેમ કરાવશે, નેકરી કરનારા અને બીજાએ પાનમાં લેવા માગ્ય વાતો, મુનિવસિતિનું ચિસમ, ક્ષેપા એ કેમ કરાવવામાં સામાજિક જીવનું ફોર્મ: ગિરિનાથના અભ્યાસક્રમે, સુધ્ધ: સ્ત્રીના અભ્યાસક્રમે, જુદાં જુદાં રચનાની સંસ્થાઓ, હિંદુસ્તાનમાંથી કેટલીક સરકારી ખાતાની પરીક્ષા: કોષ: પ્રાપ્તિના કેટલાક માર્ગો તથા બંધન: મુલાકાતો લેખક-સ. આ. સમંદ, વિચનપર; પ્રાપ્તિનામાં-સમર્થ: હુરેવેશ, મુંબાઈ-૪ પાસ: મોલ રિપ્લિક બી. બર, રાજા ને મેરી: વ્હાની અને નથી મેં મેડીએનું સાંઠે નરજી તમારીને કપેલાં, શિક્ષક આચરને કપ

ચો ની લખાણોનો સંબંધ: લેખક-ગિરીશમહાં મ. બહુ પ્રકારક-પરવાળા પ્રકાશન મંદિર, તમને લેશ રોડ બાવનપર. ૦ ૧ ૦: મુલ્યો લેખક: માંધીએ પ્રિય બેલી 'સર ગિરી' નામની નવલકથાને આધારે લેવાર ફેલ્લી, એક મુગા પણ લેવામાંથી કાઢવાના પત્રકમાંથી આ કથા, વાનનના રસ આપવાની સાથે જ્ઞાનનું સેવા તથા આત્મોન્નતિ તરફ પ્રેરે એવા અંશિભૂત કથા માલિકનાં રમત નરતો છે. લેખક-ચન્દ્રેશ્વર પ્રાણીકર શુક્લ, પ્રકાશક-મન એમ કશ્વ નેન્ડે. ક્રિન્ડેસ રૂડી, મુંબાઈ-૨, ૨ ૮ ૦: માંધીએ સ્વપ્નામયમાં આપીએ સ્વપ્નામયમાં આપેલાં સ્વપ્નામયનાં અનંદ ડીપુકેએ કથાનાં અનેક લોકોત્તરને વિવર મુલ્યનું પ્રતિભાજન પેટે સંપાદક ચન્દ્રેશ્વર પ્રાણીકર શુક્લ, સોલ મેનને એન એમ. કશ્વની કે. ક્રિન્ડેસ રૂડી, મુંબાઈ-૨, ૨ ૮ ૦.

માધુકર

નાનકડું શું વાળ આખો સૂરજ ઢાંચી કાઢે,
વિષતું ટપકુ માણસ જેવો માણસ પલગોં માટે!
અચર કાન મહીં પેસી ખીલ્લી શક્તો માલંગ!
આંખ મહીં એક નહો આવયવ લગ્નને આપું અંગ!
પ્રેમતણુ મા' નહાન કરે અભિમાન-છંદર કાણુ
બરદરિયે એ બલવં રતેતો, હું એ ખચું નાણુ!

—અણપત બાવસાર

હિંદી ક્રિકેટજગતનો ન્યોતિર્ધર : લેફ્ટેનન્ટ કર્નલ કોટ્ટારી કહેવા નાયકું

જો જાઓ મદ્રાસી આપણા મરાઠ્ઠર ખેલાડી અહીંની પણ પ્રમુખની રમતને તથા તેમણે છકામીને રાંધેલ પચાડી તેનાથી ચાર ચારેણી અધી ગયો છે. આવો અજબ ખેલાડી જે આજ સુધી મેંદા નથી એ એટલે ઉચકે છે કે આટલી નય છે. અમે તેના કસ્ટર બોલને પણ તે છકામી બનાવી દે છે. ચમકી જાલેદને પણ એ પાદેપાદે પોકરાની દે છે. એની હિંમત અજબ છે. એ રમતથી પાકતો નથી. અમે તેવી નિરાશાજનક નિષ્ણતિમાં પણ એ મક્કમ રહી શકે છે અને પોતાની મારફત મુજબ વિચારસૂત્રી રમી શકે છે. એ અનંકર આક્રમણકારી બેટ્સમેન છે, ઉસ્તાદ બોલર છે, ચપલ ક્રીકેટર છે અને કુશળ ફીલ્ડર છે. કર્નલ નાયકુંની કમાલ રમતની પ્રદર્શમાં એક શેરા શૂદરેયે લખેલા આ સમ્બોમાં હિંદી ક્રિકેટજગતના એ ન્યોતિર્ધરનું કંડું પણ તારા ચલેન આવી નય છે.

“સી. કે. ના કંડા પણ વહાલસોયા તામશી સમસ્ત હિંદની ક્રિકેટજગતમાં લાડીલો ખનેલો આ મહાન ક્રિકેટર હિંદુસ્તાનભરમાં આજે સૌથી વધુ લોકપ્રિય છે. અયા આંકડાભર ગિંતે મેંદા પચાસ વર્ષ પૂરાં થયાં, છતાં એ જીજ્ઞા, સચ્ચા, ચપલ વ્યક્તિ આજે પણ એટલી જ તેજસ્વિતા ને અમીર ધરાવે છે; એનાં કંડાનું કોરાલ, એની આંખની શક્તિ ને અચાનકની સ્ફૂર્તિ હજી એવી ને એવી જ છે.

એ રમતમાં બેતરે છે કે ‘ગ્રેઈટ-મની’ની આવકમાં ઊભા જોરે છે; એ મેદાનમાં આવે છે ને તાણીઓના બગચાટ માને છે. કવચિત્ત એ ૨૦-રંધ રનમાં બેડી નય છે તે પ્રેક્ષકો ક્યવાટથી બેડી જોરે છે કે ‘નાયકું’એ રમત બગાડી નાખી ની’ પરંતુ ન્યારે એની સદી ગજો છે, બાકટ્ટીમાં માને છે, છકામી ચગે છે, ત્યારે લોકોના હર્ષને પાર રહેતો નથી. લાણી-ઓ અને ક્રીકિયાતીઓથી મેદાન બાદ જોરે છે. એના રળમાં હારના ટંગલા કલાયું છે; મિનિટાની મિનિટા સુધી એના માનમાં તાણીએ, રમાયો ને કાચલેર ફરકયા જ કરે છે. એની સેન્સરી સમર્થ ક્રીકેટની લગેા પણ ફેડાવામાં આવી છે.

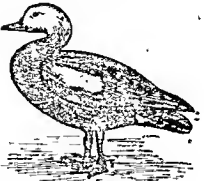
હિંદી ક્રિકેટના ઇતિહાસમાં સર્વોચ્ચ કોટિના ક્રિકેટર તરીકે નામના કાદનાર આ ખેલાડીને જન્મ ૬ ઈસવીના આંકડાભરની ૩૩મી લારીએ નાજપુરમાં થયેલો. એના પૂર્વજો મૂળ મદ્રાસના, પણ નાજપુર આવી રહેલા. એના પિતા ને કાકા ઈંગ્લિશમાં બહુતા ત્યારના નજમ ‘રજુલ’ના પ્રસંસક બનેલા અને પોતાને પરંપરાગત પ્રાસ થયેલું ક્રિકેટમેલન એમણે પુરૂને વારસામાં આપ્યું એ વારસાનેગળખી એણે આજે હિંદી ક્રિકેટજગતની બેતાર બાદરાહી કળા કરી છે.

છેક સાત વર્ષની નાની વયથી જ ક્રિકેટની રમતની શિક્ષા પામેલા એ કુમારને એ રમતની સાચીય લાલીમ આર. ૧૯૦૪ના નેવા ક્રિકેટપટ્ટને લાંબે નાજપુરમાં થયે-

આ માસ (જન્યુઆરી) નું પંખી

[શ્રી ‘બને રની’ લેખમાં ‘બનવગદાનાં વસી’ આ માસથી છવસદિને પરિધય આવી ગયો હોવા છતાં આપણી મિકેટવર્તી એ સ્ટિટીશરી પરિધય કરવા બેની છે. અહીં ચાંચેમાસ નબરે પહોળાં પખીએને દુક પરિધય આપવા કરો.]

ચકવાક

મૂળ રોઈન, અફઘાનિસ્તાન, હિમાલય વગેરે પ્રદેશનું વતની આ પંખી શિયાળો માળખા હિંદમાં આવે છે અને જન્યુઆરીમાં અહીં જળાય છે. જોકે માન રાત્રે જ ચરવા નીકળતું હોવાથી એને માટે ખાસ આશર શખીને આવશ્યક કરવા નીકળનારી જ નબરે એ પંખી. પંખી એનાં નરમાદાનાં જોડકાં-માંથી એકાદું ચે અરતાચરવાં શરૂ પડી જાય છે એની વચ્ચે કોઈ અંતરાય આવે છે તરત ‘આઈ’ ‘આઈ’ કરતાં બચાબચા કરી મૂકે છે. એટલે એમને શોધવાં મુશ્કેલ નથી ‘ચકવાક’ ગાયન નામના કાલ્પથી ગુજરાતી સાહિત્યપ્રેમીએ ને બખીતા આ પંખીને લોકબાણીએ. વિરહ-વેદના ભોગવવાને શાષ પામેલા કોઈ પૂર્વ-જન્મના પ્રેમાન્ધાત પુત્રસ્વરૂપે કહીને એમની રાતનેજાની એ બળેને કાચર પચાણું છે.

ગળામાં શૂદીને ‘આઈ’ ‘આઈ’ અચાર કરતું હોવાથી એનું નામ ‘ચકવાક’ મકચુ. આપણેકો એને ચકવા કહે છે ભતકના વર્ગનું આ પંખી હંસને આવડે પાવડું હોવાથી કેટલાક દેશમાં એને ‘હંસ’ ગણુ કહે છે.

કેસરના રંગ ચળકતો નારંગી એનો રંગ અને પાંખમાં લીલો પટ્ટો. આંખોની ળીચી ચકચકિત ઈંકળી રંગની અને ચાંચ તથા પગ કાળા. મોટાં ટાળાંમાં બેડીને પરદેશથી આવે છે અને રવચ્ચ જલાશય આગળ વાસ કરે છે. રિંબરે એક પગ જાયો રાખી માંખ એક જ પગે શરીર ટેકળીને (એકપદી કરીને) જાય છે અને સોંજ પડતાં ચરવા નીકળે છે. આદારમાં એને બધું જ ખાંચે: છપાત, માછલાં કે જુનરપતિ.

લી, ને ગામગુરની કુરુસેલેપ કોસેનિયેટ કાઉન્ટિંગના તથા તે પછી ત્યાંની કોલેજના હેડન થયેલા અબવાસતરસંગેનુંગુણ સ્થાન રહેલું. છતાં વર્ષ પૂરે થતા આવતા એ આસાનીથી પરીક્ષા પસાર કરી દેતા.

ક્રિસ્ટ ૧૪૪૦માં જોયે નાગના કાદી તે પહેલાં પશુ એની કાર-ખાઈ એક અંગેસ કુદનાર હોય તેને પેંગએલી દારી. એ એન્સ ક્રિશ્ચન એસોસીએશનના સંગ્રાથયે મુંબાઈમાં મળેલી અખિલ હિંદ હરી-કાઈમાં એમ કુદા અને ધનુગાન-કુદા (કાઈ નંબ અને લોખંડા) માટે એમણે પહેલાં ઇતારો લીધેલાં અને આજે પશુ કોણે કુદનામાં એ ભવંલતા હરીકોની શોમે ઠકર કીલી શકે છે. એ ઉપરાંત દોંધી કુટોબી, અને પોલોના પશુ એ અંગેસ એવારી છે.

ઈ. ૧૯૧૬માં હિંદી ક્રિસ્ટના સધિયર સમા મુંબાઈમાં, એઠીસ વરસની બેળની વયે એણે ચતુરેથી મેંચમાં પ્રથમ દેખા દીધી અને એ મહેલી ૧૪ રાતમાં પોતાનો લાકાણિય હમ્મો ફકાર્યો. લાગલી ૧૮ દોકોને ખાળી ચઈ કે હિંદી ક્રિસ્ટમાં કોઈ પાણીસર બ્યક્તિએ પ્રવેશ કર્યો છે. આ દેવારથી એની નાગના અને લોકપ્રિયતા પશ્ચાત્ત ગયા. ચતુરેથી મેંચોના ૧૦૦૦ રન પૂરા કરવામાં સૌ પહેલા એ ૧૮ હતા. એના કક્ષાઓએ અનેક હડા ગ્રુમ કર્યા છે. એક સરખે રમત પૂરે બહારમાં ખેલેથી ને નાચકુ પશુ એની અબબરીને ખેલેલા કે એની જોવારબાક-ટ્રીએ મુંબાઈ જામખાતાનું ધરિયાળ તેમજ પોરેલું.

ઈ. ૧૯૧૭ રનમાં હિંદમાં રમવા આવેલી એ. સી. રીમ સામે માત્ર ૧૦૦ ગિનિંગમાં ૧૧ હટા અને ૧૬ ચોક્કા રમવાની કાઢીને ૧૫૪ રનનો એલિલાસિક જીતકાર એણે નેંધાન્યે ત્યારથી એણે માતરસપ્તીય ક્રિસ્ટ-ઇતિહાસમાં પોતાના નામાક્ષરે બેંધાવ્યા અને જીતવળના કમ્પ કક્ષાના. જોલાડીઓમાં પેંગલ રમ્યા. ૧૯૨૬માં એણે પોતાની કારખાઈના વધુમાં વધુ—૨૫૪ રન કરેલા.

આ પછી તે ૧૯૩૨ અને ૧૯૩૩-૪૪માં ઈંગ્લંડ સામે ટેસ્ટ મેચો રમવા મંદેલી હિંદી રીમની સરદારી એમણે લીધેલી અને હિંદી રીમના ઇંગ્લંડના એ પ્રવાસ દરમ્યાન ભવબલા જોલાડીઓ સામે કક્ષાઓ મારીને અને હ વળત શ્રદ્ધાંતે નેંધાઓને ચારાથે ઇંગ્લંડને આકર્ષેથી ચોક્કાની લીધેલું. એમાંની પાંચ સકીઓ તે ઇંગ્લંડની ફરેટ ક્લસ કાઉન્સિલ સામે હતી. એની રમત એછેને અંગેએએ એને 'ટેસ્ટ આવધ ક્રીકેટ' કહેલો. ૧૯૩૨ની સફરમાં સૌ પહેલાં ૧૦૦૦ રન નેંધાવનાર અને ૧૯૩૩-૩૪માં ૧૮૪૨ રનનો સૌથી મોટા લુખલો નેંધાવનાર પશુ એ ૧૮ હતા. એમની બબ અને પ્રતિકર કક્ષા-માલ્લખી-ઇંગ્લંડના વિવેચિત્ત એમને હિંદના ઈંગ્લંડ, ટેસ્ટ અને વૃક્ષી હળીને પ્રસંધા છે. પરંતુ એમાંનું બ્યક્તિત્વ તેા એ જીતમાને પશુ કીલેશો કંઈ એણે છે. ઈંગ્લંડના માત્ર ક્રિસ્ટના નિયમોના વાહન સાથે અચ્છુ રમી નબ છે. પરંતુ સી. કે. ક્રિસ્ટના નિયમોની મર્પા-દારમાં રહેતા છતાં એ રોસવલ્ડનાની મુક્તિવારી રમતને કલામય અને પ્રાચીનતા બનાવી મૂકે છે તે એતબ ઈંગ્લંડમાં નથી.

એની આ શક્તિ અને સફળતાનું અર્થે સ્વસ્થ છે એનો અલભ-વિશ્વાસ. એ પોતાની લાક્ષણિક ટળે હડા પર બચાતક ટુકડો કરે છે. એ નિશાસંધી એ બેટ કચેકે છે અને ફરકો મારે છે તેની રમત ખીલે કોઈ એવારી આજે હી સફરો નથી. પોતાના વિદ્યાર્થીઓને પશુ એના હોશમાં રમે છે. એ રહે: 'બેટ સીધા રખે; રડા મત; બેર સે ફરક લખાઓ.' ફરકબાળ એને પ્રિય છે અને તેને હિંદી ક્રિસ્ટની ખૂબી માને છે. છતાં ૧૯૨૨ પડયે એ ડિયર નોઝીયો રમત પશુ રમી શકે છે. વખત એછેને કાલ લેવાર એ કુણું એવારી છે. એણે એમ નીચ વિર્નિટ એવલા દેકા મારામાં ૬૨ રનનો અઢીપી જીતકાર કર્યો

છે. તેમ એક વખત ઇંગ્લંડમાં એક રમતમાં વખત લીટ:વાનીની ૧૨૨ પરી ત્યારે દોહરો ગિનિટ-અટી કક્ષા-મુશી ઈંગેને મેંડી રહી એટલા લેખાણ મળ્યામાં માત્ર ૩૭ રન પણ કરેલા.

એમની બેટિંગની કુશળતા સર્વતોમુખી છે. 'બેટ' અને 'બોલ' બંને તરફનું દુર્લભિત તે કુશળતાથી કરે છે. એટલું જ નહિ પરંતુ લલચારાણ દહાકોની સામે સારી રીંછે 'કોડનાસ' થઈએને અધના-આધર કપાથી લઈ બાકાન્ડ 'બહાર ફેંકી' દેવાની એમની અવવટ અત્રેડ છે. પોતાની જીવાબોના એ સારા લાલ કોકાની બળે છે અને જિયા કુદમ મારી હડાને ફટકારવાની પશ્ચતિ તેા એમની ૧૮ વખાય છે. ફારેટ ગોરદેશને તેા એ જોદા ૧૮ 'હારે દુર્લભ'થી બચાવ આપે છે, અને અમે તેવા 'ગ્રુવલી' 'લેખ બેક' કે 'ટ્રીપ ડિપનર' બોલદેને પશુ એ વકની નાખે છે. એક સામેના પોતાના ફટકાઓથી તેા એ જતભરવા સૌથી ક્રિષ 'એક હિંદ' મળ્યાય છે. બોલ કેવી ચાલચાકરો તેમની આ રહતે નથી; એ તેા બાલ પાસે પોતાનું માનું કરાવે છે.

એમની આ ઉચ્ચકક્ષાની બેટિંગ ઉપરાંત એ કુણા બોલર પશુ છે. 'મોરિયમ-સ્ટો' ટળની એમની બેટિંગ ઉપરાંત એ કુણા બોલર પશુ છે. ૧૯૧૬ રનમાં સારામાં સારી પાંચ વિકેટો કપાથી લઈને સનમનાડી ફેલાવી ચૂકેલી પશુ એક વખત પોતાની રમતમાં માદા પાસથી પરી ૧૮માં એમના કાંડાનું ઇંગ્લંડીતરી મળેલું, ત્યારથી જ્યાનાથી બેલિંગ બહુ નથી થતી. એને બેટિંગના ફટકામાં મંગેને બાંધી આવના નથી.

ક્રિસ્ટિંગમાં પશુ એ ક્રિષ ક્રીકેટર છે એટલું જ નહિ, પશુ કુશળતા-પૂર્વક ન્યુટરચના કરે છે અને તેમાં અધરામાં અધરી ફીલિંગ રાતે લે છે. 'ફિલમ' અને 'ગિડકાક'ની ફીલિંગમાં પોતાની ૧૮ કહેવડાથે છે. આંગ, સારીરિક ચ વળતા, હિંમત અને ક્રિસ્ટની સગળતો સુરેળ હોય તે ૧૮ કહેવડા આ ભળાએ ફીલિંગની સી રહે છે.

'બેટમેન', 'બોલર', 'ફીલ્ડર', 'કેપ્ટન', એવા આ સી. કે. જ્યાપ-જિા સૌથી ચોક્કાકીડો ક્રિસ્ટેએવારી છે. એની પ્રોત્તિકાઓ આપણા રેસના ક્રિસ્ટરસિંગને કરે છે, એની તાગના અત્રેડ છે, એનું ક્રિસ્ટ-બ્યક્તિત્વ અને આકર્ષણ આજુબુત છે. અર્થ એક પશુ સૌથી નાચકુનું આવા પ્રત્યેક હિંદી રોકારની છબે મારી રહ્યું છે. પ્રત્યેક રાઈર્સ નાચકુ થવાની સહેજા સેપે છે, ફરેટ ક્રિસ્ટ રોખી મળ્યાય પોતાનો ડાકેરી નાચકુ પાથ અને અભિલાષ ધરાવે છે.

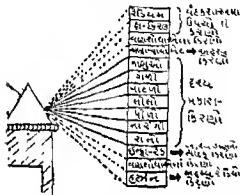
એવા એ મહાન જોલાડી છે તેવા ૧૮ મુજબ અને સંસ્કારી શક્-ત્યરથી છે. એ લોકપ્રિય વખત છે. ક્રિસ્ટ વિષે સારું જાણી પશુ નબ્લે છે. સાદો પોરાક અને સાદો પોરાક એમને પ્રિય છે. આવા મહાન એવારી હોવા છતાં એ ધંધામર્થે એવારી નથી. હોકંદરાજના લરકરમાં એ લઈનેનક કનેલને હોદ્દાં ધરાવે છે. રમતમાં પશુ એ લરકરી ગાજા સમા છે. છેલ્લા હડા ફેંકાઈ ન બબ ત્યાં મુશી એ રમતના પરિણામના નિબ્ધે બોલે મેસા નથી. રમતની કાલકાલ-માંથી નજા દેતા નથી કે લીલી મવા દેતા નથી. તેમજ કેપ્ટન તરીકે પશુ એના ૧૮ જીરેસી સીમાં પ્રકાશવાની એમનામાં સંજિ છે. ક્રિસ્ટ પરંતુ એમનું સાગર્ય અને ત્યાગિત્વ અત્રેડ છે.

જ્યાના ક્યા જ્વેવમાં મેદા મામની કીકાળી પર છે ૧ ક્રિસ્ટમનના આ પરાકાષ્ટે પુરેપે પોતાના વજ્ર કાલકાના ક્રિસ્ટલવનમાં દીકા અને નિંદા સહન કર્યો છે. એમના પર એપોલિને બસકકારી હોવાના અધીરપ યુકાયા છે. ૧૯૩૩માં જોક્ષમ સમુદે એમાંનું અગમીન પશુ કરેલું. પરંતુ એમની આ વલોગની ખેલદિશી અને નામત અબજ છે. પોતાનાથી નીચી કક્ષાના હોવા માટે એણે બીજકલ કાંઈય વખર નેર-પ્રેક્ટિસની પરીકાઓ આપી છે અને હિંદી ક્રિસ્ટના કાંઈય ગટિની

એમની ધરણ તે એમના આ રાખે એ પાકારી રહે છે કે 'વિદ્યે ક્રિએન્ડુ દિત સધાતું હોય તે હું રખતના મેદાન પરા રાજ ફેરવવા પશુ તૈયાર છું.' (સંકલિન)

ઈન્કારિડ કિરણો

સૂર્યનો પ્રકાશ સાત રંગોના બનેલો છે તે નો સોને ચિત્તિન છે ત્રિપાશ્વ (મૂળ પાસાવાળા) કાચમાંથી સૂર્યનાં કિરણ પમાર માથ નો સાત રંગોના (Vibgyor-અંગ્રાસી) પીનારા-એટલેકે બલ્બી, ગળીનો, વાદળો, પીઠા, નારંગી ને રાતે એ સાત રાખેલા પહેલા અક્ષરોના વર્ણ પદ-રંગેકદમ આપણી નજરે પડે છે. પણ આ વર્ણ-પદના સાતો રંગની તરત જ નીચે એક મોટા અક્ષરક વર્ણપદ આવેલો હોય છે તેની સામાન્ય જનતાને બહુ નથી. આ વર્ણપદના કિરણસમૂહની તરંગમંથાઈ (વેબ લેન્થ) લાંબી હોવાથી તે આપણી નજરે પડતો નથી હોતો. તેનું નામ ઈન્કારિડ કિરણો.

કેઈપણ પ્રકાશ કે અશ્મીમાંથી ને કિરણો નીકળે છે તેનો મોટો ભાગ ઈન્કારિડ કિરણોના હોય છે. સૂર્યના પ્રકાશનો લગભગ ૫૦ ટકા ભાગ-એટલેકે આપણને પેરી રહેલા પ્રકાશનો મોટો અંશ ઈન્કારિડ કિરણોનો હોય છે. બીજી રીતે કહીએ તો આપણે એ કિરણોના મહા-સામગ્રીમાં જ વસીએ છીએ. પૃથ્વી પર 'અપન' પણ આ કિરણોના પ્રતાપે જ પાંગળું હોતું જોઈએ. પ્રયોગોથી સાબિત થયું છે કે વનરાતિ-સિંધી તેના વગર છબી જ ન પડે. એટલે તેનાથી કમ્ય એભીના નેતા વાંકચ ને જનવત્કાવ અર્થે પણ ઈન્કારિડ કિરણો અગ્રાથનો ને મહત્વના ભાગ ભજવતા હોવાનું જોઈએ એમ કહેવું વધારે પડતું નથી.

ઈ. ૧૮૦૦માં સર વિલિયમ હર્શલે ત્રિપાશ્વ કાચમાંથી પસાર થતાં સૂર્યકિરણનાં વર્ણપદના બુદ્ધાભાસ રંગો ઉપર થયેખીટર મૂકી દેવક વર્ણપદની ઉજ્જ્વળતા નોખી જોઈ. આ પ્રયોગમાં માલુમ પડ્યું કે બેજાળી પટ કરતાં રાતો પટ વધારે ઉજ્જ્વળતાયુક્ત હોય છે. વર્ણ-ન્યારે રાતા વર્ણપદથી જે આજળ થયેખીટર મૂકવામાં આવ્યું ત્યારે તે તેના પાસે એકદમ ક્રમ પડતી નવાં આ ઉપરથી કલ્પના કરવામાં આવી કે આ રાતા વર્ણપદની પાર ગરમી ઉત્પન્નવતારો કોઈ બાજવાન કિરણસમૂહ હોવા જોઈએ અને એ કિરણોની તરંગ-લંબાઈ લાંબી હોવાથી ને આપણાથી નરી આંખે દેખી શકતાં નહીં હોય; પણ તેમની અસર તે ગરમી ઉત્પન્નવતારી હોય જ છે સૂર્યપ્રકાશમાં કે વધારે ગરમી લાગે છે તે આ ઈન્કારિડ કિરણસમૂહના પ્રભાવે જ.

આ ઈન્કારિડ કિરણોનું વિકિરણ (રેડિએશન) દેવક પ્રકાશમય કે ગરમી ઉત્પાદક વસ્તુમાંથી થતું હોય છે. બજાંબાં લાંકામાંથી, બીજા-બીજાની દીવા કે રિપરિટ લેખમાંથી કે રેડિયેટરમાંથી ને ગરમી આપવાની હોય છે તે પણ આ કિરણોને કીધે જ. પણ ઉપર દર્શાવેલી અશ્મી-

ધાર- વસ્તુઓનાં કિરણોની તરંગલંબાઈ આજીવન નોંધવાથી તેમણો નિખળી ગરમી પણ એકધારી થી દેખાતાં નોંધાવવી હોય છે.

એ ઈન્કારિડ કિરણો રાતા વર્ણપદની તરંગ-લંબાઈમાં હોય છે તે નો પદાર્થની અંદર પણ પ્રવેશતાં હોય છે. આ કિરણો પીઠાજીના આજીવનાં કાલેબે કે કેમ્બરના બારીક તરેરા (ફિઝામેશન) નાખવાથી ઉત્પન્નથી શકાય છે. આવા ઈન્કારિડ દીવાઓના જનતામાંથી તેમ તેમને કાંઈ પ્રયત્ન હોય છે, પણ તેમાંથી નીકળતી ગરમી એટલી નો ઉત્ક્ર હોય છે કે તાજે લગાડો રંગ ને વેરે મોડી જ ચિત્તિમાં મુ-કાઈ જાય છે. સુકવેલા ખોરાક (મીડામ્પ્રેટર ફૂડ) બનાવવામાં ફળ, શુક્ર વગેરેમાંથી ને પાણી રોષી લેવાનું હોય છે તે કિયા ને ઝડપી બને તે આદ્ય વિદ્યાઓ ને રોડા આગમ્ય જળવાઈ રહે. આથી ઈન્કારિડ દીવાઓ સહેજે બહી પામાં ઘડે તે કિયા કરવામાં આવે છે ને તેમાં ગાજર, સફરિયા, બટાટા, ઝાંઝીર, કોળા વગેરે થી ૩૦ ચિત્તિ એટલા સમયમાં જ સુકવી નાખી શકાય છે, અગાઉ વજાળી બહીઓમાં આ જ કિયા માટે કરાકોનો સમાવે જોઈતા હતો. આ ઉપરાંત પણ ઈન્કારિડ દીવાના ચિત્તિ કપાયો કાય છે: ઈંડી મરુ-માં મોઝાનું એનિનાં ગરમ રાખવાથી માંસને સીતીકે રીડી જ બને ખેતરો ને વાકીઓમાં એન્ટીકીક્રેટોફ દ્વારા જુલેલાઓનાં પાંદડાં ને ટાળીએ ઉપર કૃત્રિમ સૂર્યની જેમ પ્રકાશ વેરી કર્યા પ્રસાર-માં, માન્ય સુકવામાં, કોણ ને આતમતા બંતુઓના નાશ કરવામાં ને રોહાજનોનાં કપડાં તથા ગરમ ધાળાઓમાં પડેલી બહુજાનો આદિ મારવાના કાર્યોમાં.

પણ ઈન્કારિડ કિરણોના અદ્યુત કપાયોમ તે ફોટોમાક્રીમાં થયો છે. ઈન્કારિડ ફિલ્મ દ્વારા ગદ અપકારમાં પણ ફોટોમાક્રી લઈ શકાય છે. ધોળા રિંગને પ્રખર સૂર્યના પ્રકાશમાં પણ ચંદ્રની ચાંદનીની અસર અને દરજ્જા નીચપત્તિ ફોટોગ્રાફને લઈ શકાય છે અશ્મી કાચાછોટથી પણ ઘેરા વાતાવરણના પડને એડી પુકડી ગરમી દર્શાવા ના રાખ અને કલાવર ફોટોમાક્રી લઈ શકાય છે, બીજા ગદ્યુલ્ય વખતે આ પ્રકારની ફોટોકલા દ્વારા ધરાતલ ઉપર પ્રવર્તતી રિમિટ બહી લઈ સુવિધિયક અગ્રાથની માઈક્રીઓ મેળવી શકાય હતી.

આનાથી પણ વધારે મહત્વનો કપાયોમ ફીલ્મક યુવિધિયક કારખાનાંઓના રણજી પરતે થયોયો હતો. ઈન્કારિડોના અદ્યર કિરણો ઝૂકે દયળે મોટાપેટા બરીસામાં કે ઉપર ફૂંકીએથી આપણના કરવામાં આવી હતી કે તેનાં કિરણોના જો અદ્યર રશિમસમૂહ વિ-સાથ કારખાનાની આસપાસ વર્તુલાકારે ફરી વળે. એમાંનું અંકાદ પણ કિરણને દુગમ્ભાઓના આગમનથી વિમિસલ કે તરતજ ભવતી પંદરી ગજીમ્બી જોઈ અને રસોડા સંગ્રહ થાય નય.

વેલકાસમાં પણ ઈન્કારિડ કિરણોના કપાયોમ કરકોનાં નિદાન કરવાથી માંડી આમનીનાં કરકો, ગ્રમદાં-પારાં, સંચીવાના દુઆવા ને રોહા, પક્ષ પાતની નળપાઈ વગેરેના નિખાળુ અર્થે કરવામાં આવે છે.

—ટી. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

અક્ષરવાયોસેટ કિરણો

કપરના લેખમાં આ વર્ણે સૂર્યપ્રકાશના વર્ણપદ (સ્પેક્ટ્રમ)ના લાવ રંગ પછીનાં અદ્યર 'ઈન્કારિડ કિરણો' વિશે નહીં ગયા. એવાં જ બીજાં અદ્યર કિરણોના સમૂહ સૂર્યપ્રકાશના બહુદિશા રંગની તરત જ પછી આવેલાં હોય છે. તેને 'અક્ષર-વાયોસેટ કિરણો' નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ કિરણોની તરંગ-લંબાઈ (વેઈવ લેન્થ) એક-સરખી નથી હોતી, પણ એકબીજાંથી હોય છે અને પદાર્થમાં પ્રવેશવાની તેમની શક્તિ થળી થી હોય છે. પણ સૂર્યપ્રકાશનાં આ કિરણોને (અનુઆરી ૧૯૪૧) ૧૩

સીધે આપણી આમડી દસાય છે. જે તે આપણા પેઢ કપર આ કિસ્મ-
સગલ એક જ હી નમુનામાં આવે તે તીવ્ર દલન થઈ શકે. આ આદર્શવાચીને કિસ્મોની અસર આપણા પેઢ કપર સારાદેવ-
રસક અને વર્ધક છે. આપણા શરીરની આગડી ઉપર આ કિસ્મોની
અસર થવાથી શરીર પોતે જ સારીત્વા અમુક પદાર્થોમાંથી વિદા-
ગિન હી કાઢીતી છે. અને આરંભિક સારાદેવ માટે વિદાગિન 'હી'
ની જરૂરિયાત ઓછી નથી. તે આંતરદર્શનોથી દેહરસને પકડી
સારીત્વા ઉપયોગમાં લે છે, દેહરસ અને કોષરસનું પાચન કરાવે
છે અને હાડકાં તથા હાંતમાં દેહરસને નબૂકું સંભરી શકે છે.

જે શરીરમાં વિદાગિન 'હી'ની ન્યૂનતા છે અથવા હોય છે તેમાં
હાડકાં સિધિ અને વિઘ્ન હોય છે. આમાં નબળાં હાડકાંવાળાં
આજીવોમાં રહેરસ (અલ્ગિરસ) નામનું એ દરદ મળે આવે છે તેવા
નિવારણ માટે અદ્ધાનાગોલેટ કિસ્મોનો રસ આપણને કપવાર
પ્રચલિત છે. આવા શેકથી દેહરસનું ગઠન થાય છે અને બરોળા-
જામ (મેટાબોલિઝમ)ની વિકાસ મંદલી ક્રિયા સુધરે છે. આ ઉપ-
રાંત ક્ષય, મટ્યુમક, બાંધાં-માર્યાં, આગડીમાં દેહી, પાંડુશય, અર્ધિ-
ઓના અસ્થિરોગ વગેરે દરદો કપર અદ્ધાનાગોલેટ કિસ્મોની શેક
ગુણકારક મીવરે છે.

—ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

આમળાં

આયુર્વેદમાં આમળાંનું સ્થાન બહુ જ ઊંચું છે. આયુર્વેદશાસ્ત્રીએ
આમળાંની અત્યંત બેક દવા તરીકે જ માથ નહિ પણ આપણને
અત્યંત ઉપયોગી અને ઘણાં સુલભ એવા કષ્ણતરીકે લીધે છે. આપણા
જમાનાના પાશ્વર્ય પ્રયોગથી પણ એની ઉપયોગિતા પુરવાર થઈ છે.

આમળાંનું શરીરેય નામ હૈદિનમાં રિત્તેન્યસ અગ્નિબલક અને
સંકુચમાં હામકત્તી છે. અનુપ્રાસીથી સ્થિતિ એટલી સુગમ થાય છે.
ગુચરાતમાં પાલખપુર અને પંચગવત્કમાં તથા કલિયાત્વકમાં ગિર-
નારમાં તે શાય છે. એ આમળા રસકાર અને કદાચ પોરાં હોય છે.
આમળાનાં વૃક્ષમાં બધાં જ આયુર્વેદક ઉપયોગી છે, પણ અહીં
આપણે વનદેવતાશરણી કદિયા નહિ પરંતુ ગાન ઓધવ અને
આદ્યકાસીકાની કદિયાં એકઠાં આમળાંની જ નિચાર લીધી.

આમળાંની પ્રમુખ રસ તે અમ્લ (ખાટા) રસ છે, પણ તેની
સાથે મધુર અને તૃષ્ણ રસ પણ છે. આમળાં રીતનીય છે એટલે
સરીરમાં બળને તે યીદગતા ડાળાય છે. આમળાં ત્રણે રોષ (વાત,
પિત્ત અને કફ) ઉપર અસર કરે છે, અને શરીરમાંથી બેબાંધી થાય
તથા રક્ત, ગાંઠ, ગાંઠ, ગાંઠ, અગ્નિ, શુક્ર, મેઘ અને રસ રક્ત ઉપર
જુખમ અસર કરે છે. રક્તપ્રાપ્તિ શુદ્ધિ થય એટલે બેબાંધી થવાનું
બધી ધાતુની શુદ્ધિ થાય છે, અને આથી આમળાં રસાચન કહેવાય છે.

આમળાં પિત્તસાવક અને અનુક્રીયક (એટલે કે મળવિસર્જનની
ક્રિયાને મેઘ આપે તેવાં-સારક-હૈરેટિક) હોય છે. રસાત મૂત્રજ પછી
છે, એટલે સારીત્વા મળ તથા મૂત્ર ઉત્તરવામાં તે બધી અસર કરે છે.

આમળાંનું ચૂર્ણ, મુરબ્બો, અમ્લજી, વચનપ્રાસાવચેદ (ચાટખી),
માતીરસાચન, પિંડો (દરદો), ભેડાં અને આમળાંનું ચૂર્ણ, કષાય
વગેરેના ઉપગા બહુ વપરાય છે પિંડોના પાણી આખ કપર છાંટવા
પછી બહુ બળપૂર્ણ છે. મોઢાં ચાંદાં પડવા માટે તથા આમળાંના
પાણીના મેળવા દરવાથી આશય થાય છે કિસ્મોને દવાજ નવા
મરદમાં બહુ ઉપયોગી છે. એના કાંધા નખતના રોગનાથી શરીરના
પરોષની નિશા બે પદ સારી-સીધેવા થાય છે. મલવરેદ, રક્તચિન,
નેપરેદ વગેરેમાં આમળાંની ઉપયોગ અનુભવીવેરો તેમજ પદરેદી
દરદો પણ કરે છે. આમળાંનું પેડે, સંધિય, દંત તથા મધ સાથે
થક (દત્ત) આદી રસકારો

આમળાંની ઉપયોગ બહુ કાંપદા કરે છે. આ ઉપરાંત આમળાંની શેક
કુચિલ ઉપયોગ આયુર્વેદશાસ્ત્રીએ બતાવ્યો છે તે અભ્યાસમાં જેઓ
જે આવારના વેદકમાં પછી તે રેકો છે શરીરમાંથી મુકસ-શ્લેષ્મા
(કફ, આમ, જળસ) કયાંયથી પણ બહુ જ રોષ હોય તેા એ ગાંઠ-
માત્રોને વિકાર છે અને આમળાં રક્તશુદ્ધિ કાર માત્રપ્રાપ્તિ શુદ્ધિ
હી શરીરના બધા મરદો સાફ કરીને શ્લેષ્મા ચળે બદલને છે. તેથી
શ્લેષ્મા, જળસ પડવું, શ્વેતપ્રદર વગેરેમાં તે બહુ જ ઉપયોગી છે.
આમળાંની વિદાગિન 'સી'નું પ્રમાણ બધા કોષો કરતા પધારે
છે તાલે આમળાંના રસમાં નારેબીના રસ કરતાં ઓછાએ વિદા-
ગિન 'સી' છે. આ વિદાગિન ગરમ કરવાથી અથવા સૂકવવાથી બીરે
કોષોમાંથી નાશ પામે છે, પણ આમળાં અપચારક છે. બધી
આમળાંનું ચૂર્ણને અને સંકલ્પ કરી શકાય. આમાં સીધી સાદા કરતા
એ છે કે એને બુદ્ધિને તરત જ લેખ અને તેમ જલદી તલકમાં ચૂર્ણ-
નાથવાં જે છે પણ એનું ચૂર્ણ બનાવી નાખવું આવા ચૂર્ણમાં દેહ-
માથમાં ૧૦થી ૧૫ મિલિગ્રામ વિદાગિન 'સી' હોય છે. અસુચનીને
હી અને એજ વગરની બધામાં સાધવી.

વિદાગિન 'સી' ગરમીની તેમજ સોડા, પાષાણાર વગેરે ક્ષા-
રે થી નાશ પામે છે. દેહક માથાને કરોજ ૪૦ મિલિગ્રામ વિદાગિન
'સી' મેલે છે. પાંદળામાં વિદાગિન 'સી' નો શરીરમાં મલો નથય
થાય છે. તેથી ગાંઠોમાં એનું પ્રમાણ વધારવું મેલજી.

ઉક્તા આધુનિક પ્રયોગોથી સાબિત થયું છે કે વિદાગિન 'સી'
૧૦૦થી ૪૦૦ મિલિગ્રામ કરોજ આપવાથી મધુર રક્તમાંની શરકી,
વજોની શેક વગેરે થોડા જ દિવસમાં મરી જાય છે.

આમળાંમાં સ્થિતિ અગ્નિ, દેહનિક સ્થિતિ, પાંડ, વગેરે તરફ
છે. આમળા રીત, અનુક્રીયક મૂત્રજ અને માદી છે. —સુરેશ મુ. બક્ષી
(માન્ડેવેડિકલ કોલેજના ગુરુશ્રી સાહિદ વગદળના વાર્ષિક આંખમાંથી)
આમાબીરિયાની સાચી આંખ

આમાબીરિયાને શાશ્વત્વિયું સાધ્યું મનાય છે. અને તેમ ઘણાં
તેમાં વડાપામોની આ પુષ્ટી જ રેલિગિયસ લ્લાગી-આજા જ કરીદ
વરસ થયાં એ સમિત અપકારમાં નિર્જન ક્રમન કરવું આવ્યું છે.
અંધકારમાં ગામો કરવાની તેની આ અદ્ધુન શકિત તેમી આંખમાં
નહિ પણ તેના કદમાં રહેલી છે.

'કુમાર' નવેશ્વર આમાં જે 'દરાર' મેળવે પરીચય આવી
રખે તેમાં જ એની સ્થિતિ કુદરતે આમાબીરિયાને આપી છે. રસાયણ-
માંથી એમ કેડિયોડા ચેકકલાતં સુદૃઢ મિત્તે નિર્મેષમાત્રમાં પાડાં
પણી, આંખમાં આવતા દરય કે અદરય અંધરોષની બાતલની આવે છે
તે જ રચના કુદરતે આમાબીરિયામાં ખૂબી છે. ક્ષેત્રી પાખને આમા-
બીરિયુ અતિ તીવ્ર સીરો પાડવું બધ છે; પણ તેનીમતાની સુરમતા
એટલી બરી હોય છે કે કેર શોખી કે માણસના કાન તે અંધની
પણ નરે. પરંતુ આ સીરોમાં કમને થોલાના ગાળે વચ્ચે આવતી
મોઢ વનું સાથે અપદાય તે નરન તેનેા મેલવળી રૂપ પ્રતિવિનિ
પાસા વળે છે અને તે કીકવાની સુરમાતિસુદૃઢ સમિ આમાબીરિ-
યાના કાનમાં રહેલી છે. રતામાં આવતી વનું મોઢ રહેલી છે ત્યાં
એકથી થોડી હોય છે પાતુસા તાર જેની અંતરન બારીક હોય, જ્યાં
પણ તેમાંથી પાડો વળેતા પતિવનિ આમાબીરિયાના કાન સીરો
લે છે અને તે વરત એ માથે કોડી સમાવત માથે વળે બધ છે. આ
કિયા એટલી વેગથી એટલી અનવળન એટલી અમાબીરિયાના શાશ્વ-
કની હોય છે કે બધું માથે કોડે પાનાની સાથ વરે જ રહેલી
કેડ પ્રાખી માથે કરવું હોય તેટલી જ નિર્મિત રવાન-વિન-થી

આગાચીટિયું શીહારાત્રિના ધાર અંધકારમાં પ્રગ્નપણે ફરે છે.

‘રેડર’ની શોધ પહેલાં કુદરતમાં જન્મેલ વર્ણોથી દલાળી બેઝા વળી આ પદ્ધતિ દર્શાવે યુનિવર્સિટીએ શોધી કાઢી છે. તેમણે પ્રયાન પૂર્વક સિદ્ધ કર્યું છે કે આગાચીટિયાં ઊટવામાં આવે આવવામાં આવે રંગોને ફર કરવા ફક્ત આંખો કબર આધાર સખતાં નથી આંખે પાયા બાંધેલા હોય તે પછુ આગાચીટિયાં એકીથી જ સહેલાઈથી કાઢી સાથે અથડાયા વગર ફડી શકે છે; પરંતુ તે આંગળા કાન અંધ ફડી દેવામાં આવે થા સીધી લેવામાં આવે તેા તેઓ બારે બધાર રીતે અથડાઈ પડે છે.

આગાચીટિયું જ્યારે ઊટવાને તૈયાર થાય છે ત્યારે એક સેકેંટની દસ ચોરોથી યોગ્યતા કરે છે. પછી જ્યારે એ ટવામાં ઊડતું હોય છે ત્યારે એક સેકેંટમાં ત્રીસ ચોરો પાડતું બધ છે, અને એ સાવધાન રહેવાને પ્રતિગ્રાપ સંભાળ્ય છે તેા આ ચોરોના સંખ્યા ૫૦ સુધી વધી બધ છે. આ પ્રતિગ્રાપની ચેતવણી તે સાક અને વધુ મેટ્ટેથી સામજી શકે છે. એ કપરથી અથડાનારી વસ્તુ ક્યાં છે, કેટલે ફર છે અને ક્યાંથી પોતાને વળી જવાનું છે તેનું જોને કુદરતી જ્ઞાન થાય છે. આ પ્રતિગ્રાપ અંધ પટે ત્યા સુધી એ પોતાની દિશા બજાવવાનું જ છે. જ્યારે એ ઊડવાનું નિર્ણય કરે છે ત્યારે ચોરોના વેગ માટે ત્રીસ કપર આવી અટકે છે. (‘ગુનરાત મિત્ર’)

કાચનું સાંધણ

રેડિયો વાદ્ય વગેરેમાં કાચ સાથે ધાતુઓનું સાંધણ કરવાનું આવે છે એ કાચા ધાતુનું મુદ્રણ છે; કારણકે ધાતુની ધાતુઓના પ્રસરણમાં સાથે કાચનો પ્રસરણકાં ગળતો આવતો નથી. પરંતુ દબનન અને સ્થિતિદેહન નામની ધાતુઓના પ્રસરણકાં લગભગ સખત કાચના જેટલા છે. કાચ અને એ ધાતુઓના છેડા ચરગ કરીને એટલાથી કંડા થયા બાદ તે સાચી વૃદ્ધિને ફેરવી જતા નથી. આ જ રીતે લોહ, નિકલ અને કોબાલ્ટ એ ત્રણ ધાતુઓના મિશ્રણથી થી ‘કેવલ’ નામની મિશ્ર ધાતુના પ્રસરણકાં પણ કાચના પ્રસરણકાં સાથે મળતા અવસ્થા માલુમ પડયા છે. આથી રેડિયો વાદ્ય અને અન્ય બીજા બનાવટોમાં કેવલનો ખૂબ ઉપયોગ થાય છે.

અંબાળાના કવિ મેળો

અંબાળાના ‘વીરજી’ (વીરાની બાળિ) પરમજ્ઞ સાથે ત્રણ મહાન વિજ્ઞાની નામ સંકળાવવામાં છે: જ્યારે, ચંદ્રિકા ને રવીન્દ્રનાથ સરંકેત આપના કવિ જ્યારેએ જન્મ ‘કેટલી’ ખાતે મેળેલા મનાય છે ત્યાં સંકાનો ક્યાં તેના નામથી દર બન્યુઆરીમાં એક કવિને લેવામાં આવે છે, જ્યાં જનુવર્તે અંબાળાનું કોઈયે મોઢા નં પ્રત્યોન કરવામાં થાય છે. આ વર્ષે કુદરતે અંગે માણસોના સંખ્યા કંઈક ઓછી થઈ હતી, તેમ છતાં બાળેશી તથા વેળુવાની મોટી સંખ્યામાં હાજરી હતી. તેઓએ જ રાષ્ટ્રના એક પ્રાચીન પટરણ નીચે તેઓ કિલ્લે બોમન તથા આરામ લે છે અને રાત્રે વધ્ય છે.

કવિવર રવીન્દ્રનાથે પણ સાંતિનિકેલ ખાતે એવા મેળાની માનતા કરી હતી. દર વર્ષે કિલ્લેબરમાં ત્યાં મેળો ભાગ્ય છે. જેની પરિસ્થિતિએ અંગે વર્ષો સુધી અંધ રહ્યા પછી ત્યાં વર્ષે તે મેળાવા ભસતા અતિથિઓની સંખ્યા ‘રેડર’ સમાન હતી. કેટલાના મેળા કરતાં આ મેળો નાના પ્રમાણનો હોવા છતાં ત્યાં આવેલી થસિદ્ધ બ્રહ્મીઓને અંગે તે ખૂબ પ્રખ્યાત મળે છે. આ પ્રાંતમાં બીજા અસંખ્ય મેળાઓ ભરાતા હોવા છતાં ચંદ્રિકાસના નામથી ફેલે મેળો ભરાતો નથી તે જોવાની છે.

(પુત્રકાવય)

આ માસ (બન્યુઆરી) ઇતિહાસમાં

- તા. ૧ અમેરિકામાંથી હમ્બોરને માટે શ્રાવણી નાવ દ્વારે અલગદમ વિસ્તનું વિખ્યાત બંદરેનામું બહાર પડ્યું. ૧૮૧૩.
- તા. ૩ ચો ફેબ્રુઆરી બવનેર અલ્બુર્કે કાસીકે પર લક્ષ્મી ની ક્રોમો. દીનનો મહેલ સજાઓના દિદમાં પહેલો પરચેરી પાનદોર ફી. ૧૫૦.
- તા. ૬ હિંદી બાધાનું ગીરવ હૈયે ધરી તેનું સાહિત્ય રમાપનાર આદિ પુત્રય બારેનદું માણુ દરિશ્નદનું અવસાન. ૧૮૮૫.
- તા. ૮ પ્રાચીન વિજ્ઞાનના પિતા એલીસીઓનું અવસાન. ૧૬૫૨.
- તા. ૧૩ તેમજ લંબે કિલ્લી કાનું અને લંબે. ૧૬૬૦.
- તા. ૧૫ બનગાતની અસીમ ખુવારી કરનારો બિદારનો ક્ષણ-ધરનીક મળે. ૧૯૩૫.
- તા. ૧૮ હોર્ડ ગાંધિના કામે નવું કિલ્લી ખુલ્લું મુકાયું. ૧૯૨૭.
- તા. ૨૨ મદારાણી વિદ્યારિયાનું ૮૨ વર્ષની વયે અવસાન. ૧૯૦૧.
- તા. ૨૩ હિંદની કવયલીમાં રાષ્ટ્રીય અનિભાવાનું જનું ને કલકત્તા-યુનિવર્સિટીના પ્રથમ વાઈસ ચાન્સેલર જર્જીસ સર ગ્રેફાસ બેન-રજીમે ૪/૫, ૧૮૪૪
- તા. ૩૦ ઇશ્વરના સાન પહેલાં આદર્સનો વધ મળે. ૧૯૪૬

દરિયા નામે રંપતીને ત્યાં સંવત ૧૯૩૦માં અમોને જન્મ થયો. આઠ વરસની વયે અંગનું લક્ષ થઈતું ને બની સર વરસ અંગેએ ફે સસાર થતાઓ. પાનટ મૂળથી જ વિભિન્નની વૃત્તિવાળા લક્ષ્મીનાં એ ત્રીસ વરસની વયે, સંવત ૧૯૬૦ના મહા વહિર કના રાજ, અંગ-દાવાદમાં સાળરમતીને મિનારે સંખરેત દીક્ષા લીધી.

વિદ્યાથી અવરધમાં તેઓ માત્ર આરે પોસ્ટુ ગુનરાત્રી સુધી જ ભણ્યા, પણ દીક્ષા પછી એણે પહેલાંસાંકરે અધ્યાસ કર્યા. દીક્ષા પછીએ એ કાળ કપરા રમીગંધનો દતો ને છેવટે એમણે કિંગ-લવનું શરુ કર્યું. ત્યાં એમને રવાની રામતીની સમાગમ થયો અને અંબાનાં એતેવાસી બનીને પછી કાળ એમની સાથે જ રહ્યા.

પણ એમના છત્રઅંધેયની કીક્ષા તા મતી દિમાલવની પાછા આવ્યા ત્યારે એઓમાં એક ભાનસંબદ બરીલાં આપવી પડેલી મોટી કિંગતે એમની આંખ કપાકી, ને ત્યાં ને ત્યાં મરીમને પહેાંચી ગઈ એનું સરતું સંરમરી સાહિત્ય પછે માડવાનો દક સંકષ્પ કર્યો. મુંગે છામે એક અલકા પર મેસી લેખકાવે ગાઈ હતું. લેખનકાવેથી કાચે પુસ્તકો છપાવી, બનાવી તેમાં માર્કેટી રેડરને પહેાંચતાં કરવા સુધીનું બધુ કામ એ બંનેતે જ કરતા. એતે રા. ૧૯૬૪ના વેસાંચ સુદિ ત્રીજીને દિવસે એઓમાં આજની સંરધાનું એમણે ઉદ્ઘાટન હતું. ત્યારથી માંડીને ફે ૧૯૬૪ના બન્યુઆરીની બીજી તારીખે તેઓ કિલ્લાસવાસી થયા ત્યાં સુધી એમણે બંને કલ્પ અને ઓળો કપાકી ગુનરાત્રે વેરેરે જ્ઞાનનું લલાકું હતું છે

(બન્યુઆરી ૧૯૬૧) ૨૫

ઘોડા મારવાથી કપડાંને ચતું તુકશાન આ રીતે ઘોતાં અટકે છે

કાલું, અડધો, સાંધામાંથી કાઢી
જ્યાં જ્યાં કપડાંને ચોખ્ખું કરવા
ચાહ્યા મારવાની જાતી પદ્ધતિથી
ધોવાય છે ત્યારે તેમને આટલું જાણું
બીજાનું (અને ખર્ચાળ) તુકશાન
લેખમાં પહેલું છે.

આ નંબર ક્રેડાં થીજી જુઓ તેમજ બધાં જ છે કે કપડાંને તુકશાન પાડવાનું કામ
કેવી રીતે થવા જોઈએ.

(૧) ધોવાનું વસ્ત્ર પહેરવું જિંજીરો—તમે નળ નીચે, ટબમાં, લાવામાં કે અરખા
જિંજીરો તેથી કંઈ ફેર પડતો નથી. (૨) જ્યારે તમે વસ્ત્ર ઘસાવું હોય ત્યારે
સનલાઇટ સાબુ તેના બધા ભાગોમાં લગાડો (મેલા ભાગોમાં સનલાઇટ વખારે પ્રમાણમાં
થશે). (૩) સાબુ લગાડેલા વસ્ત્રને ધીમેથી ધણુ સારી રીતે ધોવો. પાંચ મારવા
નહિ. સહેજ ધુંકો (તમે રોડથીની કલેક્ટર ધુંકો છે તે રીતે), કપડાંને અણુ-એ
અણુ-માંથી સાબુવાળુ ફીણ બહાર કાઢી નાખો. કપડાંને કાર કાઢેને અસળવાની
જરૂર નથી, અથવા તેના પર જરૂર કરવાની જરૂર નથી. એ તમે સારી રીતે
અસળા બાંધે કરશો કે સનલાઇટનું આપ જિંજીરો કાઢે તેથી ફીણ મેલ જુધી
પડેલી છે તેમાં ફીણ ખીરેથી બહાર મેલ દૂર કરો. આ બાબત ફીણમાં રહેલી
“સબર” સાબુ ભેગા ભેગાને આડે છે તેના લગભગ તરતજ તેને પૂરો થાય છે—
કપડાંમાંથી મેલને બહાર કાઢે છે અને ફીણ સાથે ભેગા ભેગાને જે છે કે જ્યારે
તમે કપડાંને ફીણવાળું કરી નીચેથી છે ત્યારે તમે ભેગા મેલમુલ કરી નીચેથી
છો. (૪) ભેગાં હવે મેલ રહેલા છે તે ફીણ કાઢી નાખવા બસને નીચેથી.
સનલાઇટની આ નમ્ર રીતથી મેલાયેલાં કપડાં ધણુજ લાંબા સમય સુધી ચાલે છે.

સનલાઇટ સાબુ કપડાં બચાવે છે

અવાળામાંથી લોહી નીકળવું ન જોઈએ

—સાવધાન રહો!

તરતજ ઉપાય કરો!—કારણ કે આવાળામાંથી લોહી નીકળવું એ અવાળાના દોહવાટની સાબાદગી નિશાની છે. ઓન્સ "મેલ. આર." દુર્બીર વાપરો. પાચારિયા (સંવર્ષ ૫૪) થવું તે અનિવાર્ય એવા રોગો કે લેકરવાળી સાબવાળી તમારા કંઠને નાશ કરે છે અને તમારી આંતરિયાને નબળા પાડી છે કે તેઓને તે જલદીથી પાડી આગળ વધતો અટકાવે છે. ઓન્સ "મેલ. આર." નિયમિત વાપરો. ઓન્સ અવાળા કંઠના ઉપાય માટે એ સીડીઅમ વિનિયોસીટ વાપરે છે એ નિશ્ચય છે. એ અવાળાને તેજ વાંતને કારણે વંદીરસ રાખવામાં આવે છે.

Gibbs' "S.R." TOOTHPASTE

GEN. 17/2008 BZ

W. & A. GIBBS, LTD., LONDON, ENGLAND

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પૌષ્ટિક કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, શ્રી-પુરુષ,
સૌકિય-ઝાંઝૂ એવન કરી શકે છે -

મહારસાયન

સ્મૃતિ, અગ્રક, કેમર, કનુરી અને બીજાં રોગના, પાચન
ને પોષક ઔષધ મેળવી શીલ રસદાર આંખમાંથી જળોતેલું
ચુશભિન યુવાસિન સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક આટણું

તેનું નિયમિત સેવન

દિવસ

૧. ૧૧-૧૨ વર્ષના સુધી
૨. ૧૨-૧૪ " " " "
૩. ૧૪-૧૬ " " " "

લાંબું આયુષ્ય તથા આરી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે

કારખાનું:
નગાનગીડ
મુખ્યાલ-૧૬

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - ભોળીલાલ બ્રહ્મચંદ્ર - ગાંધીદેડા

ફરમા:
શ્રી મદાગનપાડી
મુખ્યાલ-૨

સુધા-સિન્ધુ

કોલેરા, સંધાહણી, હુંક,
આંકડી, ઉલટી, ઝાડા,
કફ, ખાંસી
અને
પેટના દરદો માટે
અકસીર છે

દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

રેકૉર્ડિંગ નં. ૨૨૦૪૮ • ૨૨૦૪૯

રેઝીડેન્સ : STANGENAL

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ એશ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ

લેડ ઓફિસ : કલકત્તા

થાપણ	
સત્તાવાર થાપણ	૫૦ લાખ
બહાર પાર્ટી	૨૬ લાખ
ભરપાઈ થમ્બલી	૮ લાખ

રીઝર્વ ફંડ	
આગ	બે લાખ
દરિયાઈ	એક લાખ
અકસ્માત	એક લાખ

જનરલ મેનેજર : મી. યુ. એન. ચેટરજી • કલકત્તા

કામદારોનું બોર્ડ

ગોકુલચંદ મોહારજી (મેમ્બર્સ મોહારજી એન્ડ કું.)
 કે. બી. જોશી-કા, એલકનાથર, (મેમ્બર્સ રામદત્ત રામપ્રીય)
 આર. બી. રાવકુમાર સીંગ કસલીવાલ, એચ.એ. એલએલ.બી.
 એમ. એ. ઇરિયદાની, એલકનાથર (મેમ્બર્સ એચ. એ. ઇરિયદાની સિ.)

ચેરમેન : સર બદ્રીદાસ જોશી-કા, નાઈટ, સી. આઈ. ઈ.

ફાયર, મરીન, મોટર અકસ્માત, ચોરી ને કામદારોના બદલાના વીમા લખવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લખો આ મળે :

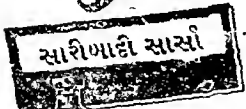
કે. બી. મુતરીયા • પ્રાન્સ મેનેજર
 ખાડીયા • ચાર રતા • અમદાવાદ
 ટે. નં. ૨૨૭૮

કે. જી. મરચન્ડ • પ્રાન્સ મેનેજર
 રામ-જી • એપોતા રીટીડ • કોલ
 મુંબઈ

લોહી શુદ્ધિ માટે

શ્રેષ્ઠ ઇલાજ આ રહ્યો

જ્યારે સારીખાદી સાસી
એ એમ ચોક્કસપણે પર-
વાર કર્યું છે કે મરમી,
પ્રમેહ, પ્રદર, વા, સંધીવા,
નબળા, ખાંસ, પાંદો,
અરબુ, ચામડીનાં રોગો,
મેથેરીયા અથવા લોહીનું
દબાવું સંપૂર્ણપણે સાસી
મદદરે છે, તે પછી એવાન-
ધી મા માટે ખોટાવ છે કે
સારીખાદી સાસી
લોહીમાંથી અથળાં નંબુ-
આ અને હાશ અકાર
કાઢે છે અતિરહાં સાફ
કરે છે. પિત્તાશયને બરા-
બર સાફ કરે છે. પિત્તા-
શયને બરાબર કામ કરવું
બનાવે છે અને લોહીની
કચણિને ઉતારે છે. એ
આસાધારણ લોહીવર્ધક
શુભ ધરાવતી વૈજ્ઞાનિક
બનાવક છે.

અધ્યક્ષ ડૉ. જોર્જ સ્વેડે થોપ
એમ. એ. આયુર્વેદશાસ્ત્રી
એફ. સી. એમ. (લંડન)
એમ. સી. એસ. (અમેરીકા)
બામલેટર કેલેબના રસાયણ
શાસ્ત્રના માણ પ્રોફેસર.

ગ્રેટ બ્રિટીશન માટે વિચિત્ર સાથે લખેલ :

શુદ્ધ અને અસલ આયુર્વેદ
દવાઓ બનાવનાર

શરીર ઉપર સાધના ઔષધસાથ
વાંચીને જ અમારી દવા ખરીદો.

સા ધ ના ઔ ધ ધા લ ય—હા કા

દુનિયામાં મોટામાં મોટું આયુર્વેદિક કારખાતું
સાખાઓ અને એન્ટીસીલિદમમાં અને પરદેશોમાં

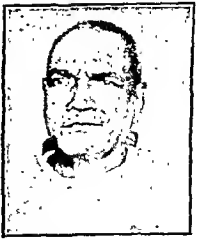
અંધીરોડ, ચતુર્થજી જીવન - અમદાવાદ : જાળ, કાલ્યાણદેવી રોડ . સુબર્બ.

જી. બા. પટેલ (૧) કશિવર નાનાસાહેબ ઈ. ૧૮૬૫માં મુંબઈ એલિફન્ટાન હોલિજર્માં અભ્યાસ કરતા હતાં ત્યાં; (૨) ઈ. ૧૮૮૬માં જી. બા. પટેલ તે પ્રથમ કાળે 'વડોદરા'માં પ્રકટ થયું ત્યાં; (૩) ઈ. ૧૯૦૨માં ૨૫ વર્ષની વયે આદરા હોલિજર્માં મેડામનેટ નીમાયા ત્યાં

(૪) ઈ. ૧૯૦૪માં રાજકોટની રાજકુમાર કોલેજમાં પ્રોફેસર નીમાયા ત્યાં; (૫) ઈ. ૧૯૧૬માં રાજકોટ રાજ્યની ન્યાયાધીશ થયા અને કવિતાની અભ્યાસ લખતા હતાં ત્યાં; (૬) ઈ. ૧૯૧૬ની આજરમાં ફરી રાજકુમાર કોલેજમાં પ્રોફેસર તરીકે ગયા ત્યાં.

(૭) ઈ. ૧૯૨૧માં એલ્બર્ટીના એન્જીનેરીનું સ્કોલર થયા ત્યાં; વિભાવન ન્યાની લેવડી નેગા; (૮) ઈ. ૧૯૨૬માં મુંબઈ સરકારમાં વિભાગ સુપરિન્ટેન્ડેન્સિય કલેક્ટર ત્યાં; (૯) ઈ. ૧૯૩૬માં પાઠવી આજરમાં માત્ર ગાંધીજીનામાંથી ફરી રહેલ થયા ત્યાં.

કશિવર નાનાસાહેબ : અવન-સોપાનનું ચિત્રદર્શન

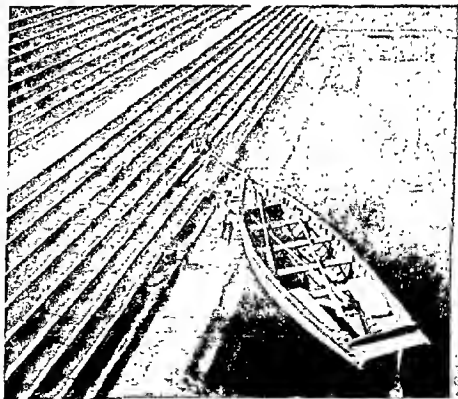
રાયપુર ફેબ્રિક્સ

આકર્ષક અને
ટેકાઉ

ફેબ્રી સાડીઓ, વોયલ, મલમલ,
શર્ટિંગ, પોપ્લીન, કોર્ટિંગ, રૂમાલ વિ.

રાયપુર મિલ્સ લિ.
અમદાવાદ

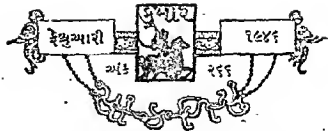
દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

ગો વા લ છી
અને
ખી છ વા તો

ગુજરાતના શરૂઆતના નવસિંહ-
લેખકોમાં એ ગોણકોમાં પ્રકાશના
તે 'મહામાનિત્ર'ની રચનાતરની
વાલીસ પાતળિયો—એમાં દસ ગ-
મીના હાલતની અને બાર માત-
પ્રભુચની છે. 'ગોળગટિળ સગાના'
નામથી કદાચ-કથાગોમાં અને
'ગોવાલણી'ની પાતળી પ્રભુચ-
કથાઓમાં નામના મેળવનાર અને
પોતાના પ્રાચુ પછીથી વધુ મશહૂર
બનનાર એ લેખકોના આ સંપદ
ગુજરાતના બાળીતા કલાકારોનાં
ગરંબી ચિત્રોથી વધુ સુંદર બન્યો છે.

ફિ. ૨-૮-૦૦ ૨૨૭, પોસ્ટલ ૦-૭-૦

ચિત્રો	કિનારાની હોટી (ફોટો)	આખીરકિયાં સેયદ	૧૬
	બલિયાકાકાની બાધા	સંસ્કારક પરીષદ	૨૮
	ચંચેલ (ભોતચિત્ર)	પ્રિયંવી મુખચિત્ર	૨૮
	ફોટોગ્રાફી દરિયાકાંઠાં ચિત્રો	પાણસા પૂજામાં	૨૮
કંઠ્યો	ત્રિવેળી	કમાશંકર ભેખી	૨૮
	પ્રાચુર્યપન	રતિસાલ હાયા	૨૮
	અપનનો નય	'સરોહ'	૨૮
અરિત્ર	ડૉ. અબ્દુરહેદમાન સુહાનો	મનાઈન રાવળ	૨૮
વાર્તા	રાતો ફૂલ	કલિદાસ ભટ્ટ	૩૪
લેખો	આમગન (૨૨-૧-૧૯૪૬)	પંચેન મોહરી	૩૪
	માર્ગો અપનસિદ્ધાંત (દત્તાત્રેય બા. કાલેશ્વર)	નંદલાલ મહેતા	૩૪
	નદીવરેણના નગેશ	અશુભલાલ વ. પંડ્યા	૩૫
	રસદર્શન-૨૩	હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ	૪૪
	પોથીમાંની રીંગણાં (અનંત કાલેશ્વર)	માલવી ભેખી	૪૫
	સંસ્કારનાં શબ્દો: ૫૪-સુરાભાયા		૪૬
વિભાગો તથા પ્રકીર્ણ	વસ્ત્રોમાં વધારો પામુ આચુર્યમાં પદોડો (ચિત્રજ્ઞાન)		૪૭
	Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો)		૪૭
	હુપાક ૫: 'અમાર'ની દરમિયાન-૬		૪૮
	કરોડી		૪૮
	માધુરી		૪૮
	આ માસનું પંખી (ફીન)		૪૮
	આ માસ હાલિદાસમાં		૪૮
	ઉલ્લુ પાવું		૪૮

પ્રાદેશિકો

કોઈ આકર્ષક હાલિયે એક મોડો ન થયો હોય તો 'કુમાર' દર માસની ૧૫મી
તારીખે નિયમિત બનતર પડે છે. એટલે તે આરંભમાં એક ન ગમે તો તરત એકાદ
અહવાલિયામાં તેની કરિયાદ કરવી. બાધા એકો જે નબળ થઈ હોય તો કદાચ
પૂર્વેક પોસ્ટ કરવામાં આવે છે. છતાં આરંભમાં શુભ મંત્રના એકાંતી કરિયાદોને,
આમતરી પાસે નક્કી હોય છે રવાં મુખી તો પહેલી વજીયાતો અને દબેમાં પ્રથમ
હરી ભીમે. પરંતુ એકાદ ગુણ થયેલા કોઈ પૂર્વ એકો ભરપાઈ કરી આપવામાં આવે
દેસરનું કશું બંધન આમરે માથે રહેવું નથી તેની આદેશો કુમાર દર મોંધ લેવી.

કુમાર કાર્યાલય સિમિટી ૧૯૪૬ની તંત્રી કુદરત અને પ્રકાશક: બ. મુજાફ પોસ્ટાલ ડિવિઝન,
સુલ્ક-પ્રકાશનરવાન કુમાર સિમિટી, કુમાર કાર્યાલય લિ. ૧૪૫૬ રામપુર અમદાવાદ,
પોસ્ટલ લખાવશા. ૬: પદિતમાં ૦ ૮-૦ અથવા ૧૨ ફિડિંગ પુસ્તક નક્કી કરી આપવા.
પાસકા વર્ષના અંકો આપાય છે. એ કોઈ કુમારપત્ર આપે અને એ તે રોકેનો ફિ. ૧-૪-૦.

અલેકસાન્દરના સોલ મેગાન: એસસેસ રાવનિદિક પબ્લિકિસિટી બુકીંગ, મદેના
નિલિંગ, મેડિસ ૧૬૬, મુખા-૦૧: અમદાવાદમાં મેડિસ ડાઈનિંગ સામે, મુંબઈમાં
કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો, ચિત્રો અને ફોટો કોપીસઉદ્દેશી રક્ષિત છે

તમારા બ્રશ ઉપર લોહી
એ લોખંડી નિશાની છે...

... કોનો અર્થ એ છે તમારા અવાળા ફેલી અવાળા ભય રહે છે! પાયોરિયા (દાંતમાં પા) થયું) અથવા ઇન્ફ્લેમેશન એવા અવાળાને લગતા રોગો તમારા દાંત સુખાવવાની અને તમારા તંદુરસ્તીને નબળી પાડવાની સહેજાત થયે છે. આ ભય સ્ક્રેમી ઝીપ્સ "ગિલ્સ, આર," ઉપયોગ લાવો, એ અવાળાના રોગને અટકાવવા પડી આમળ નપતાં અટકારે છે અને અવાળાને તંદુરસ્ત રાખવામાં મદદ કરે છે. એમાં રહેલાં સોડિયમ રિસિનાઇલોએટો ઉપયોગ લોકોએ અવાળાના ફેની સારવાર માટે કરે છે.

Gilbs "S.R." TOOTHPASTE

MAN. 104-115 02

J. & W. GIBBS LTD., LONDON, ENGLAND

હીલ નદીઓની જેમ તમારી આમકીની સંભાળ લો!

રમોલના

રમોલના કદે છે કે તેની આમકીની સંભાળ લેવી તેનું પ્રથમ કદ છે. તે નિયમીત પણે લકસ ટોયલેટ સાબુ વાપરીને તેની આમકી અત્યુત્તમ રીતે રક્ષા અને સુવાળી રાખે છે. "સો-દર્મ" મુશરમી આ આદી સાદો કારણ છે. જેમ તે જણાવે છે: અને ખારી પૂર્વક અને છે કે આ શુષ્ક, પુરોગાહાર સાબુનું શુભાવક રીતુ કોઈ પણ રમણીની આમકીને સુવાળ્ય, સુવાળી અને નિષ્કલ રાખે છે.

લકસ ટોયલેટ સાબુ

LEX-150/157/158/159

ARTER BROTHERS (INDIA) LIMITED

અમદાવાદમાં
અદ્વિતિય

કોના ટેસ્ટ...

એક એકથી ચડિઆતી
એક એકથી વધારે
સ્વાદિષ્ટ

- મદ્રાસી હોંસા
- સ્પેશીઅલ કચારી
- આરથેટ
- કંઠલેસ
- પેટીસ
- વેલ્ટેઅલ કવાઅ
- કચારી
- પુર્ણિમ
- બટાકાવડા
- વગેરે

લોડીઝ અને જોન્ટસ માટે
મેકા ઉપર સ્પેશીઅલ
વ્યવસ્થા રાખી છે.

કોના
રે સ્ટો રાં

કારંજ સામે • બદ્ર • અમદાવાદ

સુગન્ધિત છે
એટલું જ નહિ
પણ આ તેલ
કેશવર્ધક છે!

‘મુકુલ’

સુગન્ધિત કેશવર્ધક તેલ

હાલના જમાનામાં દેવળ વાળને એના-
ળવા માટે જ તેલની જરૂર નથી પણ
આપને એક એવા તેલની જરૂર છે કે
જે તમારા વાળને લાંબા, ભરપકાર,
ચુંપાળા અને ચમકકાર બનાવે. તા-
મારા મગજને શાંતિ આપે અને દર્પિટ
વિકસાવે મુકુલ એક એવું તેલ છે કે જે
તમારી વાળ અંગેની બધી મૂરકેલી-
ઓ દૂર કરે છે કારણ કે તે અલભ્ય
એવી ઔષધિઓ અને ચિત્તેની
મદદથી શાસ્ત્રોપા રીતે બનાવાય છે.

યાદ રાખો કે ‘મુકુલ’ એ માથામાં
નાખવાના તેલોનો રાજા છે!

ચુલ્લોતના ચોલ એજન્ટ :

ભારતી ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય
૧૪ બારકર લેન • બલેષર • મુંબઈ-૨

મળવાનાં સ્થળ :

એટુલાલ પ્રેમચંદ ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ
હરીશંકર દેવશંકર શુક્લ, ઉમરેઠ-મોહનલાલ
પ્રમુદસા, મુંબઈ-૫૧. શિવદત્તની કું. ગોહીરાંડ,
વડોદરા. એ. રોય એન્ડ કું. રાવપુરા, વડોદરા
હિન્દી વસ્તુ ભંડાર, સુરત.
તથા બીજા રોડાકારોને ત્યાંથી મળશે.

આયુર્વેદાશ્રમ ફાર્મસી લિ. • અહમદનગર

REGD. T. MARK

રમરણ શક્તિ મોટે અજોડ

રામતીર્થ પ્રાશ્ની લેહ

સ્પેશલ નં. ૧

ખરીજતાવાળ અટકાવી વાળને વધારે
છે, સફેદ વાળ કાળ થાય છે, દાઢ
મટે છે, ખોડી મટે છે, ગાઢ નિદા
લાય છે. આખ સુધારે છે.

દરેક રૂતમાં
દરેક ને માટે ઉપયોગી

દરેક દેશમાં વિશાલ છે

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

સિ-કલરેન્ડેન્ડ, મુંબઈ ૪.

VIR

ચંગલ-ડીયાના

સંચાલકો રજુ કરે છે

અસંત પીકચર્સ કૃત

બ ચ પ ન

ફીલ્મના ગાયનોની રેકર્ડ્ઝ

૫ રેકર્ડ્ઝના સેટ એમ. પી. ૬૭૩-૬૭૭

ઉપરાંત

હરિભાઈ ઠાકર

ગઢવી અભયસીંગ

હરેન્દ્ર દસોદી

કૃત

ડી. એ. ૧૧૭૪૩

ડી. એ. ૧૧૭૪૪

સેવકી વીરાંગના

બાપુની ગાડી

આખરની એચાર ઘડી

ડી. એ ૧૧૭૨૮

ભાગ ૧-૨

અને એક નાનીશી વાત

વધુ વિગત માટે—

લગો : નેશનલ આમેક્સન રેકર્ડ મેન્યુ. કુાં. લિ. • ૧૧૦ • મેટાજ સ્ટ્રીટ • ફાઈ • મુંબઈ-૧

સો ને થ નો

વા ર સો જાળ વે છે

સુવર્ણિયોને લગતી સમગ્રી મહત્વની બાબતો વિષે તેમની મા કરતાં બીજું કોઈએ વધારે કીમતી સલાહ આપી શકે નહિ. આ ખૂબપુરત માંમે પેતાની રૂપકાન પુત્રીને જે સાથી વડુ અગત્યના પાટો રીખાયા છે તેમાંના એક 'પીઅર્સ' સાથુ અને સ્વચ્છ પાણીથી વ્યાખડીતું 'સોલર્સ' અળવવાની પેતાની અચૂક પધ્ધતિ. તે, નાની ડેમરી હતી ત્યારથી, તેની મા 'પાર્સેથી રીખેલી આ પીત્તને' અતુસરે છે; આપીત હજુ સુધી તેથી વ્યાખડી રોહામણી અને સ્વચ્છ રહી છે. અલગત, તેથી કીમતી આજ રીતે પેતાની વ્યાખડીની સંભાળ રાખે છે, તેથી તેની વ્યાખડી રજુ તેની માની વ્યાખડી જેવીજ સુલાખમ રહેશે.

આલોસ વર્ પૂર્વે રૂપકાણીઓને 'પીઅર્સ' સાથુ માપીતે રહ્યો છે. તેની કુરતી કુરતમ અને સુંબાળા રેશમ યા રીજીને લાને બીજા સામાન્ય સાથુ ફરતાં આ સાથુ તરત જીરણ લઈ આવે છે,

પી અર્સ સા યુ

સો ને થ નો સા થી

ત્રિવેણી

• ઉપાસકર ભેષી

વહે હૈયે મારે ધંવલજલ ગંગા શુભમના,
અને બહેતી શ્યામા મદમલપતી મત્ત યમુના.

પ્રવાહો ગંભીરા,
વહે બંને ધીરા;
હસે ગંગા ધન્યા અમૃતમય કદ્યાણુવહના,
પ્રગટલા તે અન્યા રસમુખાર સૌન્દર્યગહના.
યુગોથી ઝોકાને હિમપટ પડયાં આત્મ ભરીને
સરે બંને ત્યાંથી પ્રભુકિરણસ્પર્શ પિગળીને.

જટાભૂદેથી જે મિનયન તણા છૂટી હસતી,
અને તો થે વેગે પુનરપિ હરદાર ધસતી, ૧૦
વહે તે વાત્સલ્યે સુભગસલિલા જર્જુતનયા,
રહે રેંલી બહે અસિતચિત્ત અથા તણી દયા.
લહે જેને ભાવો પતિત સહુ થે પાવનકરી,
દહેલા ચિત્પૂર્ણે ઉતરી અમીની શીતલજરી.

પ્રવાહે આ ધીબા હૃદયયમુનાના, કદિક તો
રુકુરે કાળી કેરાં વિપમ વિપ, સો એ શમવતો
તરે બગે વેણુસ્વર મધુરવો ગોપશિયુનો,
રમે ગોપીવૃદ્ધપ્રણિત પડયો રામરસને.
પછી માંગે ક્યારે મરણઅનુભૂતિ રુકુરી રહે,
અને આયુઃસ્રોત રુદ્રટિક છવિ દેા તાજનીલહે. ૨૦

૭. ઠહી આ કાલિન્દી
મદીલી સ્વરછન્દી પથઅધવચે વ્યાકુલપદે
જતી દોડી ગંગા નિકટ, હજબા શાન્તવિશદે
મહાસ્રોતે, પાછી ફરતી જરી કેં વિદ્યન નડતાં;
સરી પાસે બહેણો, વિમુળ ચર્ધજૂદાં જ પડતાં.

નહી આવે ગંગા
સુહાગી શુકલાંગા નાજિક સરતી શું રિમતવતી ?
વધાવી, લે અંકે વિકલ યમુનાને, જરી થતી
સ્વયં કિલકા છોને ! સમરસ થયે ક્યાં ઉભય તે,
અપૂર્વશ્રી રહેશે શિવમય લગ્ની ત્યાં નવ પથે. ૩૦
ન કદ્યાણુભિમાં હૃદયઅભિસારે શું ભણયે,
બની બંને એક દ્રિણુગતિએ લક્ષ્ય રણયે ?
અને તો તો ત્રીલું
સુધાર્ણીજયુ લેળું વહન પણ સારસ્વત હયે.

પ્રાણુધન

કોણે આ પ્રાણુને રૂપી રાખ્યા ?
કોણે આ રોક્યા પ્રકાર ?
કોણે આ વાયુ યંભાવી રાખ્યા ?
કોણે કીધા છે હવાસ ?
અભાગી, કોણે કીધા છે હવાસ ?
—કોણે આ પ્રાણુને

છબ લીપડીને ભેરી ભયે,
બાહ્યે બાંધ્યા ધાર;
ચાલતા પગેા યંભી તંયે
જડતા ભારોભાર ? —કોણે
આંખને ચોપડે ગણિકા મુક્યા
તેજનાં વાસ્તાં દાર;
ચિત્તનાં કાવસાં જળ્યા વિના
ધૂધે ધૂમની ધાર ? —કોણે
નિર્બળ અથે ચોટડાં ચોટડાં
શબને મારી ચેખ;
અતીતે હૂબ્યા ગાનની ભલે
છબતાં પત્યરદેખ ? —કોણે

બંધન છોડેા, રૂંધન છોડેા,
તેડેા પ્રાણુના બંધ;
એક હજાને પક્ષડી ભરી
છવન કેસા દૂંગ
—સુભાગી ! છવન કેસા દૂંગ —કોણે
રતિલાલ છાયા

છવનનો જય
જગમાં છવનનો જય માને.
એક આપને, એક જ માને
રથસરવલ વર્ષા રાને :
જગમાં છવનનો જય માને.
ફલગી મનોહર છે ફલગારા;
સ્વર્ણ સમી જે નયને પ્યારા;
બની કલસિત ધરા પ્રયુક્તિલ
રિમતમી ગમન નવાને :
જગમાં છવનનો જય માને.

રેખરેખા ધરણી હરખેલી,
નેદરેખની ભયી હેલી,
વશેત્સવમાં ગમન ગાનની,
બન્નું ધન્ય જય માને :
જગમાં છવનનો જય માને.
એક આપને, એક જ માને
રથસરવલ વર્ષા રાને :
જગમાં છવનનો જય માને.

વૈયોથી કય સામાજિકવાદની આર્થિક અને સામગ્રીય શોષણનોનિવા મોઝ બની રહેલા બવાનીય ટાપુઓની રચનાય ક નિતની ગણ. સ્વ લઈ એ વાતર ડા. અબ્દુરરહમાન સુકાર્નોનો નામ એ એ દરેક યુવાન બવાનીય રવાતરેયેયેયેયે કોરે રખી રહુ છે દિલમા એમ એ બવાદર પદ્ધતિનો સમાવેશને પદકાર આપી રવા એનેમ અસ્તિ એસિયામાં બની બેઠેથી પ્રલ દિંદુમુસ્લિમ સમુદાિના સમગ સમા ડા. સુકાર્નો દ્વારા આને વિદેશી સમાને બહારના હઈ રહી છે. દિંદુમુસ્લિમ સમુદાિને એમમ એટલા માટે કેવિતા મુસ્લિમ અને મતા દિંદુ દોવા છતા ડા. સુકાર્નોમાં કોઈ એક કોમના સંસ્કારોની પ્રબળ અસર નથી. ઇન્ડોનેશિયામાં કોમના વિસેવાદ ન દોવામાં એ દિંદુ કરતાં થયેા વધારે સદ્વામાં રેસ છે એકાએકો દિંદુ અને મુસ્લિમ બને કોમની સમુદાિના પ્રવાદો એકબીની બવાનારીની ધરતીન ર ખીયતાનો નવા બે કસ આપી રહ્યા છે અને દિંદુ તત્ત્વજ્ઞાન તથા મુસ્લિમ ગ્રંથને તવા સોદિયેકદિત તથા સોરંધી સહાર બની પ્રલ બનાવે છે

વિવિધ રેવાવા, ગાંધમ ક્યાઈના, પખુ સુમરિત રેવગોધર ધરાવતા, ઇન્ડોનેશિયાના રાષ્ટ્રપ્રાણ સમા ડા. અબ્દુરરહમાનની જન્મ ઇ. ૧૯૦૧મા બવા કીપમા સુશાસ યા મુકામે એક યો મોંઘન કુટુંબમા થયો હતો. બાલ્યકાળથી જ અગ્રીરી અને નર્મય દગ સાળામાં અભ્યાસ ચાલુ દોવા છતા કુમાર અબ્દુરરહમા નન પાતાની આધેર વેશગાથી શીમત છતી વચ્ચે પખુ, પલની અસ્થ વરીળ હે રેગ દરી સાની દરો એ પ્રકર દોમ બેઠવનો.

પરંતુ આ પ્રકરને કચરએ રોડા સમયમાં જ રાળી ગયા અને પોતે એ કય સાળામા બનતા એ સાળાનું રિસખ જ એ પરિસ્થિતિ માટે કંઈક બંધે જવાબદાર હતું એનું તેને જ્ઞાન થવા માંડે પીમારની કુરી આઝાદીમા વચ્ચે રાષ્ટ્રની આઝાદીની કલપનાએ એન રવા માંડયો અને સાળાની ચર્ચાઓમામા એની જવાબે છૂટકેવા માંડી ત્યારથી બંદરે ચર્ચાઓમા સુકાર્નો એક કાવચનો રવા બની ગયો.

પખુ અને એટલેથી સતેખ ન મેળે અમુક સમય પછી, સા. બાએ, એને લાલ ઉગર હોયદ મેઠાંઆખીંટો નામના એક પવન કારને ત્યાં રહેવાનું થયું હાલ કચર 'પારનાઈ સ રૂકત ઇન્ડોનેશિયા' ની રાજકીય ચળવળનો જનક દોવામાં એ રેમ સુમરેને પખુ લાગ્યો અને તેમે લાલ ઉગરના 'પ' ઉત્તુસાન લિટિવા'માં છુક લખવાનું શરૂ કર્યું. હવે તે સાળામાં અભ્યાસ કરને કુમાર સુકાર્નો આ પત્રનો ગિવમિત લેખક થઈ ગયો. નાન પત્રમાં જ ચાલારાના અમર પત્ર. નિબંધ પાંડુપુર કીમની વસાધાએ સુકાર્નોની કલ્પનાને ઉત્તેજિત કરેથી. એટલે પાતાનાં કુમ રાજાનાં સ્વ લેખ સુકાર્નોએ 'બીમ' ઉપનામથી લખવા માંડયા. ઇન્ડોનેશિયાના આ બાવિ રાષ્ટ્રનેતાની કલ્પની તામતથી તેના સમાવરડિયા બીબ રાષ્ટ્રીય કાર્યકર્તામાં પખુ મુખ બવા અને ત્યારથી જ બવાના ત્વાતંમ્યજનમાં સુકાર્નોનું નામ બનેર ગવાવા માંડ્યું.

રાષ્ટ્રીય આઝાદીની તમતથી મનમણી આનુવાનો પસંતક પ પખુ રામાયક છે પોતે એ પત્રકર પાસેથી રવાતેવની ચિનવરી પામેશે એ જ પત્રકાર લાલ ઉગર સેવળી પુરી સાથે એનાં જન મર્થાએ પત્રમાં પોતાના સોથી યુવાની અને મોદારી મદદરવાંસાના દિવસે માંડેલા એ જ ધરની પ્રવૃત્તિ દાખ મળતથી સુકાર્નોની આજિવાપાને અજળ પ્રેરણા મળી ગઈ અને પાતાનું અર્થેવ બવાની આઝાદીને રાષ્ટ્ર દોવાવાના રોમાંષ એ પળેપળે ગળેબવા લાગે દય સરસારને માટે હવે યુવાન સુકાર્નો આંખના કમ્પ સમાન થઈ પડયા. એક વખત તેા સુશાલાવાના પોલીસ વડાને બંદે આવીને સુકાર્નોએ રાજાને મંથાપનો દનો એને તોટરતી પડી પરિણામે સુકાર્નોને એના અધ્યાપક તરફથી ખૂબ કપરા મળ્યા. પખુ પખું ત્યારબાબી પ્રતિજ્ઞા લઈ ચૂકેલા આનુવાન તોરી ગાવ મિંક જ જ બ દનો: રાજાસરખુ મને ડોરી રાંધે મેમ નથી'

પરેલા વિશ્વયુદ્ધને એન આખતા મેંજે એનછીઆરિયનો બ. બવાસ આગ્રમ થમરો તેમા ડોરકરેટની રિશી મેળવી અને હનિદેશી ફેર મેલિન (ઈન્ડોનેશિયન એસોસીએશન) નામના, રાજકીય માનસાવતા મેંટલમાં રેડેકાયા ૧૯૨૪મા આ સરખાએ પાતાનું નામ બદલી 'પરિદેયુનાન ઇન્ડે નેશિયા' રૂ. પખું ત્યારથી આમાં ઉદાગમથી લતને રાખલ થવા માંડયા. બવાના મુરિતમેા ને આઝાદી વિદેશનું એજ્ઞાન આ મેંટલમાં મધુ ત્યારથી નવરસ બિમાની ઇન્ડોનેશિયન યુવાનોને નારંગી સનાની પૂંમદી ફેંપા હઈ મુકિમર આગ રેવાની પ્રતિજ્ઞા પડી

૧૯૨૭માં ડા. સુકાર્નોને પારલાઈ નાલિ- મોનસ ઇન્ડોનેશિયા (ઈન્ડોનેશિયન નેશનલ પાર્ટી) નામના પરાની રવાના કરી. આ પ- ક્ષના ખૂબબૂત ચિંતકોમાં 'સરકમાં બવા', 'રાષ્ટ્રીય અગિતા', 'વિશ્વબુદ્ધ', 'લોક- સાદી' અને 'સામાજિક સંરક્ષણ' મુખ્ય લગ્યા. આ પદેરવાપેલા લ અને સકેરેવ બવાનો

(ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૮) ૨૬

બવાની અલેત ખૂબસૂરત રમણીઓમાંની એક દરીકે ગવારી પોતાની પાની અને બાજક સાથે ડા. સુકાર્નો

ધવજધારક ડૉ. અબ્દુરરહમાન સુકાનો

‘ઈન્ડોનેશિયાસામુદ્ર’નું સંઘર્ષીત આને ત્યાંના સમુદ્રજળ અને સમુદ્ર ગીત તરીકે પ્રચલિત છે. આ અલગજમને પરિણામે ૧૯૪૭ના બળવાનો, છપ્પી વીસે રૂકો આપવાના ગુના બદલ ૧૯૪૯ નાજી તેની ધરપકડ થઈ અને ચાર વર્ષની સજાત કેદ મળી. આરથી સત્ત્વ બોઝાબા પછી અને છૂટા કરવામાં આવ્યા કે તાજબા જ એજી રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં ક્રેપલાન્ડ એ સમયે દુનિયા ગોંડીના પેલમાં સપડાઈ પડી અને લોકો નિકરસાદ બની ગયા હતા. એવા કાળમાં આયિક પ્રશ્નને આશાનિક પ્રત્યક્ષતાવાનના પાયારૂપ જનાવવાની સુકાનોની શોધખા ખૂબ જ લોકપ્રિય બની ગઈ.

૧૯૩૩માં ફરી પાછી દુધ સામ્રાજ્યવાદીઓએ ‘અબનો’ સુખ અને શાંતિને બચ રૂપ’ આ રાષ્ટ્રીય નેતાની ધરપકડ કરી અને એને ફોરેસના ટાપુ ઉપર મોઝાલી દેવામાં આવ્યા. પાંચ વર્ષ પછી, ૩૦મી એપ્રિલ ૧૯૩૮ના રોજ અને ત્યાંથી બહારી બેઝાલીન મોકલવામાં આવ્યા. એ લોકો કાશાસ દરમિયાન સુકાનોએ જાણના ધમેકો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરી કરી નાખ્યા.

૧૯૩૯ની નીચ ગાંધીજીને નવારે ખોલું વિશ્વયુદ્ધ ફાટી નીકળ્યું ત્યારે ‘પણ અફ઼િ઼અબિવાની પ્રબલો આ લારખુદાર કાશાસમાં જ હોને. ત્યાં રહારથા પણ; સરખખત્યાર સખાઓના નાશ માટે પોલંબાલી આ લડાઈમાં પૂરો સાથ આપરા જેને દુષ્ક લેખની, પણ સામ્રાજ્યવાદી દુષ્ક સરકારને પ્રબલો કાસીલા એવા આ લોકનાયકની મારફતી જરૂર લાગી નાંદો. પણ અબના સામેની લડાઈ રાર થવા પછી થોડા જ વખતમાં એ સરકારના પ્રશાન્ત માગરના સામ્રાજ્યના પાયા હચમચી ઊડ્યા. અબાની એ દુષ્ક સામ્રાજ્યને વેરખુદેરખુ કરી નાખ્યું અને એશિયાની એ પીળી આકાશક પ્રબલો સુકિપાયક અફ઼િ઼અબિવાની એ રાષ્ટ્રીય નેતાને મુજા કરી નેતું બહુમાન કર્યું, ને તેની સોશિયલતા, અટક નિમિત્ત અને દેવાપેળનાં વખાખુ કરી અવાને સતત જનાવવા પોતાની માથ ને બધી મારદ કરવાનું થયા આપ્યું. પોતાના રેશબંધુ અને સુપ્રસિદ્ધ કરવાને ને રહેને રખાં ર કરવાને આવેકો આ ખરે મોઝા નેક સુકાનોએ અબાની દરખાદો નીકારી અને સુધુનું રેવ લેખના મુદા ઉપર અબને તેવાર કરવા પાંડી આ સમયે દુષ્ક સરકાર પોતાનાં ધરખાર પણ મુગાવી. ફેર પૂર્વમાંના પોતાનાં સરખાને (‘ગોરી પ્રબલો એ અબને’) અબાના લેખમાં મોઝા, લેખમાં ના અવ મેજવની વખર પ્રેરેશો રાજ (૧) કરવી હવી; નવારે આઈ ડૉ. સુકાનોએ ર પછી લગભગ દશમાં લઈ અબાની પ્રબલપ્રતાકો પાયા નાખી રીયા.

અબાના આનેવખુની ડૉ. સુકાનો ટાન્કિયા એવા અને ત્યાં કહેનકાદ નિવારે ન મળી પોતાના દેસના દવાલંબની વાગાધરી. ત્રણમી વર્ષનું અબાની સરકાર પૂર્વ આતંબ અબાના દીઅની દોલ અંગ નાગરાસી દલે પોતાના દેસને કોઈની પત્ની આવા વિના

ઈન્ડોનેશિયા પ્રબલપ્રતાકો રખખ ડૉ. સુકાનો (વચ્ચે) તેમના પદેકપ્રધાન (ડાબી બાજુ) અને રદરખરી સાથે ૩૧ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧)

સપ્તમે આશ્રાવ જનાવવામાં આવેલને વતું ૧૯ બલોની એજી રાંકિયા એ દુષ્ક અને માછા ર્યા બાદ એજી સપ્તમે રવાલંબનાં કાપખા કરી અદ્યે અબાની અગરે પણ એને લગાડી આપી પણ ૧૯૪૫ ના આગરની પ થી લાંબી, અબાનીની સરખાતિ પણ એ ૪ દિવસમાં ડૉ. સુકાનોએ અબાની પ્રબલપ્રતાકો નેદેસત કરી અને કામચલાઉ રેવલંબ સરકારની રજાવના પણ કરી રીયા.

આને મળે ની, અબાન અને ફોટોની મારખખત્યાર શાંતી સખા એકામીને રોડત થવા પણ પશિમની ખીચ માંડી લોકશાહી આજીવેટ અમેરિકા ના પટખમાં બરાઈ દુષ્ક સામ્રાજ્યવાદ કરી પાછા પોતાને ફેર પૂર્વને મુજ શોખનુ પ્રેરેશ માખવા કહેા થયા છે, અને એ વિલેતા સરકારના ‘આટલોટિક માર્કે’માં નેકો શોલ વચવાતા બખને ચોરી નાખવાનું પદેલું માન લઈ અબાને અબાની પ્રબલ એન સખાઓને ફેર રાખમે કરી રી અને એ પ્રબની સતત પ્રેરખા સમે, એશિયાની ખીચ સમે શોચિત પ્રબની મુલિઅબાના પ્રતીક રો, ‘લીમ’ કલામ પાસી ડૉ. અબ્દુરરહમાન સુકાનો દુષ્ક પણ એ શોખ બધોની સામે અખુન કહેા છે.

જનાદેન રારખ

ઈન્ડોનેશિયા પ્રબલપ્રતાકો રખખ ડૉ. સુકાનો (વચ્ચે) તેમના પદેકપ્રધાન (ડાબી બાજુ) અને રદરખરી સાથે ૩૧ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧)

“ગન કહે, ‘કેમ?’
 ‘એ શાયરોશીએ તો બીડ કરી જમીન
 રોશી રાખી છે.’”

હૈયા, પાતની આ પતાવટી કામકાજના
 દિવસો દતા સ્વાદે બેસાવેસીને છ માનવાની
 હવેથી અબીને દને નિરાંતના દિવસો આપા
 એટલે પ્રતિસાત કરવાની આવી કામકાજના
 દિવસોમાં હાટેહાટે પડીને સાબરસરભગ
 કોકડા કર્યા, ને હવે નિરાંતના દિવસોમાં
 બધુયે વેરી નાખવાનું આવ્યું:

પણ પેલા નંબી શૈનું શિખર ક્યાં છે? અને
 પેલા મોડા બીયા સમારોહ ક્યાં છે? મન
 વાને બાહુ તાપીને નેહ રહ્યું.

‘કેમ, કે દેખાયું?’

‘હા, એટલે પ્રમાતોને શું કંતાવે.’

‘બસ, એટલું જ ને?’

‘હા, એટલું જ ને પારિતલતાં ફરજેનાયા.’

‘બસ એટલું જ ને?’

‘હા, એટલું જ ને સવારના પ્રદોરનું પંખો
 ફરકાવવું રોયેલ પંખો દેખાયું.’

‘બીડે કી?’

‘અને કોક ચિયુ ભેયું. તે બિલખિસાદ
 હસવુંદસવું મના યોગામાંથી છડી બદાર
 ના પ્રકાશમાં ટીકી આવ્યું.’

‘વું તો કહેનું હવેનું, કે મોડી પધરામણી
 ઘણી છે? શું? અને ને માટે?’

‘હા બેનમન માટે તો પ્રતિદિન આકાશ
 માં બંધી વાગે છે ને સવારના પ્રદોરમાં
 પ્રકાશ પ્રગટે છે.’

‘અને માટે આંતરીબધી જમાવેછે?’

‘હારતો. તારા રાત્ર માટે નેહમો સાત
 મનસાને મહેલ, તારા પ્રજા માટે નેહમો
 ધર બરીને સરભગ, પણ આને માટે તો
 નેહમો સમારત આકાશ ને સમારત પૃથ્વી.’

‘અને પેલા ભખાવનું શું?’

‘એ ભખાવનું આકાશની બંદર વરોડ.’

‘એ ચિયુ તને શું વરદાન આપશે?’

‘અરે, એ તો વિમાતાનું હરદાન લઈને
 આવે છે. સમગ્ર પૃથ્વીની આસા લઈને,
 નિર્ભયતા ને આનંદ લઈને આવે છે. એના
 શ્રમ આશમાં ધરાયું છે જાસકે ને એના
 હરથમાં સંતાઈ છે રાક્ષિ.’

‘ગન ગને પછવા લાગ્યું ‘આપા મિત્ર, કે
 દેખાયું કે’ સમજ પડી?’

‘ને કહ્યું, ‘એ માટે તો મેં રાત લીધી
 છે. આકાશિવરને કુધી પવન મગ્યા નહિ,
 કોટલે કે દેખાયું નહિ ને કે સમાજનું નહિ.’

વિનંદા દેહકારી

(‘સિપિયા’માંથી - મુદ્રા નંબર ૮૩૫થી)

૩૨ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૧)

મારો જીવનસિદ્ધાન્ત શો છે અને તે કેમ બંધાયો

મારો જીવન-સિદ્ધાન્ત શો છે એમ
 તમે પૂછવા છો. તમારા એ
 પ્રશ્નો ભખાવ આપવો જરા કઠણ તો છે,
 છતાં, એક વિચાર એવ નવર સમજા રાખીને
 જેણે જિંદગીનાં પચોસેક વર્ષે કાટખાં છે
 તેને આવા પ્રશ્નોના ભખાવ આપતાં પણ
 આપણું મેહકો, એમ ઘાસવાળી જે ભખાવ
 આપવાનો થોડા પ્રયાસ કરે.

આપણું અને આપણા સરીસો સંબંધ
 બનવાથી માંડી મૃત્યુ પર્વત અખંડ દોષા
 ઉતાં. આપણું સરીર કેમ આવે છે, સરીરમાં
 સાર્વજનિક શું છે અને સરીર ક્યાં પહોંચ્યું
 તેની પરિપૂર્ણ આદિની આપણને દેખાતી નથી.

રૂચત સરીરની આ રચિત છે ત્યાં પોતાનું
 ગન તથા તે મનમાં લખાઈ છેનારી વાસ-
 નામો અને આકાંક્ષા એ બધાની ખરે-
 ખરી માલિકી તો આપણને ક્યાંથી નહીં. ય
 બાલ જન્મતો સાચો દાઢ જેમ આપણને મળેના નથી તેમ ગતનો ટાગ મળેના પણ દુઃખર
 દોષ છે; અને ગન પણ બાલ જન્મત જેવું જ થોડું અને યુદ્ધ એક જન્મત જ છે.

આપણું વર્તન આર્ય દોષના અન્યાર, પણ બદ્ધત રીતીને તેના પર ચોરીપદેસો રાખવો,
 અને જે નહિ તો પોતે પોતાને તો આજબી ને લેવો લેવો મારો પ્રયત્ન નિયમ થયો, અને
 તેને લીધે મારી હતિ ને જનપદસરીને બદિમુંજ દની તેને અંતમુંજ કરી ને વિચારો
 પરદેશીથી દતા તેને આગમને પરી કર્યાં. અને આ પ્રવતો આજ લગી મારા છે. મન સ્વભાવ
 પરદેશીથી અને બધી સાધના આત્મને પરી, એવી નિમિત્ત દોષવાળી અને બાહ્યના કાવરો
 અને આત્મકારો મળવા લાગેશ ને તેથી કરીને હતિ મદ પણ બની અને આપણે પણ બની.

મારી વિચારસરણીમાં પણ પરદેશીથી અને આત્મને પરી એવો ફેર છે. હું ભખાવે
 મારા પોતાના માટે વિચાર કરું છું અને નિર્ણય બાધુ છું ત્યારે તેની પરદેશીથી નહીં નહીં
 દોષ છે. એ ને લોકો સમજ થવું તો ધન્ય લોકો અને માટામાં મળી કહે પણ તે જ નાન
 લોકોને એ ઉત્કરવાળી દોષ છે ત્યારે વિચારોની ને બહુમાનની સાકળની માંડણી પરદેશી
 પરી દોષ છે, મારણ એમાં બીબની મનોરચના પોતામાં રાખવી પડે છે.

શુ વારવખની સરજાત થતાં જ ને એક સંકલ્પ કર્યો. તે વખતના રાષ્ટ્રે અંગ્રેજ દતા તે
 જે જેમ તે તેમ અર્દી આપ્યું છે: 'I have a life to waste on experiments. I shall
 see to it that I don't build a career, and if a career builds of itself and
 comes in the way of my experiments, I shall see that it is shattered.
 My gains shall be all subjective.'

મારી રીતે સ્વભાવ પરતો હું પ્રયાગવીર થયો. મારે હાથે સેવા શામેલ અમર ન માગ્યો,
 પણ મારા રોષને લીધે જન્મતી અતેવાર તો મારે હાથે નહીં મરી મેહકો બેઠકી રિતા તો
 હું સતત રોયું જ છું આથી પોતાનાં સામદાનિની બાળતળાં તૃદન બેઠકો ને બીબનાં સાક-
 દાનિની બાળતળાં સમજ તેટલો સાવમાન એવી મારી રિપાત છે.

મારા વિરોધે થોડાં છંદ ને ફર યેરમાન થવા કો છે. ધન્યો વરસ ભરી હું અને લીધે
 મનમાં ફુગની રક્ષા કર્યો. પણ પછી ને તેયું કે હરેમી ફુગિયા બુડી ને દોષ છે, એટલે
 યેરસમન દોષી ને ભરા પગ અદ્યરેસાર નથી, ઉલટું, સાચેયિક યેરસમન કેમ થવી નથી
 એ ને એક થોડું આશ્ચર્ય લાગવા માંડ્યું; બરી રીતે તેનાં બંદની પીઠ જેમ આપણને દેખાતી
 નથી એ ને પ્રમાણે આપણી રતિયાની બદાવે હાંફ કહેવાનું બાલ જન્મત છે તે આપણને
 દેખાવાતો. મનમાં કે વિચારમાં આપણું નેહ નહિ પણ તે મળતું નથી. એમ નેહ ને મિશ્રાન
 બાંધે છે કે પ્રમાણે જન્મતમાં અતલક તો કોઈ જ છે. પણ એ આમોમ્ય સદગતીને અનુભવ

કાકાસાહેબ કાલેલકર

પોતાનો માનસિક વિકાસ કેમ થયો
 તે એક મિત્ર પરના પત્રમાં વર્ણવે છે

માં આવવું નથી, તે બ્રૂ પ્રમાણે જગતમાં માન પણ એક જ છે, બુદ્ધિ પણ એક જ છે—સર્વે એકજગત છે, માન ને અનુભવમાં આવવું નથી, આ સિદ્ધાંતથી મને બંનેમાં એક નબતની મોટી સાંતિ મળી છે તે એ સિદ્ધાંતને લીધે જ મારામાનો ઝુઝસો મોટા બાળ નહિવત્ થયા છે.

કેટલેજામાં મને સાહિત્યનો રસ હતો, અને અભિવ્યક્તિ તો સાહેબ આવડત; એટલે એ જ વિષય લખવાનું મૂળ મારું મેળવી પરીણામાં લખવું નેમરે આવવાનો મોહ જાણે ન હતો. પરંતુ એમ હોવા છતાં પણ પૂરા વિચારને બંને ને તક બને તરજમાનને વિષય લીધે, તે વખતે આ વિષય પસંદ કરવામાં ફારીજે આધ્યાત્મિક એકે પૂરતાં મેં જે કત્તર વાળ્યા તે પણ મારી ઇચ્છાનિશા સૂચવનારી જ હતો. મેં કહ્યું: 'I think a lot and in innumerable directions; but it leads to nowhere. There is no definiteness. I am anxious, therefore, to know the various types of thinking. I want to be familiar with all the avenues of thought.'

મારી જાન આત્મિક થવાનું એક બીજું કારણ નાનપણમાં જ ઉત્પન્ન થયું હતું. ધર્મમાં જ બાઈબેલમાં હું સીધી નાનો. માતૃશીમે મારામાં લક્ષ્યબુદ્ધિ આપી રહેતાં હતાં. એટલે મારાથી મોટા માંય શાસ્ત્રદ્રોની સેવા કરી અને તેમની સહ સ્પર્શસારી રાખી એ મારું કૌતુક હતું. કુમારતા પ્રમાણમાં આ પ્રયત્ન મેં પ્રાથમિકપણે કર્યો. પણ મારા દુર્લભ, મારા સર્વવકીલ બાઈબેલમાંથી, (જે કે મારા શિક્ષણમાં મને તેમણે શીખવ્યું) મારા કરી હતો તો પણ) મારા વિદ્યાસ વ્યાખ્યાના મોટાએ કરી મારા કરી નહિ. 'અમને પોતાને વિદ્યાસ માટેની આશી કદપના પણ નહિ લેવો. મારા વકીલ બાઈ તરીકેના કદપની રૂબે કદપનીથી ચલાવવાની રહેશે નહિ, કૌથી કરીને નેહથી અંગતી કેમકા થઈ રાખી તેટલું મને વ્યાવસ્થ મળવું

આર્થાત્ નાનપણમાં જ્યારે પ્રેમ, પ્રસન્નતા ને પ્રદાનપણ અધિકાધિક મળતું મેલ્યું, તેવે વખતે મારા હૃદય એક રૂપન આવી પડતું. બાહ્ય વિદ્યાસ થયેા બેરો અટકી ગયા અને રૂપિત અંદર ને અંદર સમાઈ જવા લાગી. પરંતુ મારાં એ આત્મિક કે સ્વભાવમાં અનુભૂતાં પણ કુદરતના વ્યાપકતા સાથે આત્મવિશ્વાસ કે પ્રમતી મેલેા રવાનિ-માનનાથ થયું. પણ તે તી માથેસાથ સાનપણે નિરીક્ષણ કરવાની ને કૌશલ્યપણે નિબળ વ્યાપવાની પ્રવૃત્તિ થઈ. પણક પ્રયાગો બુદ્ધિ કરી રીતે કરી સાથા, છતાં ને મનમાં કરી લેવા લાગ્યું. અતિવલ્લ નહિ માંય તોપણ જો માનસ-અનુભવ થઈ શકે છે, તે જ પ્રમાણે માનસિક વિચારસંચય, માનસિક પ્રયાગ, માનસમાનના વચેરે બાળને વખવા લાગ્યાં. ઇચ્છાને મોટા, બાળ માનસિક કૃત્રમાં જ વિદ્યાસ પામવા લાગ્યાં. કૌથી કદપનારૂઠિ આસાધારણરૂપિતે પરિપરવળ્યાં. પણ દરેક વાત અનુભવની કોમોડીય કરી મેરી મેલ્યું એ બાળન રીતી મળે તેમથી કેવલાવમાં તથા બુદ્ધિમાં વિદ્યા કરી બાળવા ને કદપનારૂપે કદપનેરૂપે નિશ્ચય એવા લાગ્યું થોડોને આ બેમાંની કોઈએક વસ્તુ પાછા જળવા લાગી અને તેમનું વર્તન પરસ્પરવિરોધી થવા લાગ્યું. આથી કરીને સમાજમાં વર્તવાની બાળનમાં મારે આત્મવિશ્વાસ થયેા જ આંકો થઈ ગયા. આ કાળેરેલી કદી નાજવા માટે મેં જ્યારે પ્રવલો થઈ કર્યાં. કોઈ પણ પ્રકારે વિચાર કરતાં કદપી બાળુથી તેના વિચાર કરતાં રાજ્ય છે, જે હું પ્રથમ બેના. કૌથી કરીને એક પ્રશ્ન અનેક રીતે તપાસવાની રૂપ બેજાઈ.

મેં અંગતરીતે જૂન જ સદાનું હું હોવાની મારામાં બીજા પ્રત્યેની સદાનુભૂતિની માત્રા વખવા લાગી. કૌંચેરૂં ઇચ્છા પરસ્પરપીન. માથા પ, બાઈબેલ, સાસુસસરા, પતિ, દીવર-નેહ-નહુરો, બધાં-

ની બેટુકપી તેને સદાન કરી પડે છે. આ બધાં પારથી એની નિશ્ચિત કેરી થતી હતી તેની પૂરું કદપના આવવાથી અંગતના તરફની મારો સદાનુભૂતિ વધતી રહી થરમાં હું બધા કરતાં નાનો હોવાથી મારી સાથે જધાં જ પ્રાર્થી માનનાં. આ તો નાનો છે, અને રી બજાર પડે. કૌંચેરૂં જ બધાની માનવતા હતી. અને નાનીનાની વ્યાખ્યાના એ કારણ તો સર્વજ્ઞ વ્યાખ્યાન હોવા છે, તેમાં મારે કપરોત્ર બધાં તરફની થતો હોવાને લીધે, હું સવ બ બને માં-સદ નુભૂતિ વધારી સીધે. પણ સાથેસાથે, કોઈ કેટલા અંકસંપ્રદા હોવા છે, કેવા આપના હોવા છે, આપેમગમાં આપી જઈને કેવા ફાસવા છે, એ મને સદાન જ સમાનજ થયું. એટલે નાનપણથી જ આપના કુસાદની બગિચા પ્રાર્થી જઈને પુરતપણ દંડ થયું હાકરવાદી મારામાં ખાસ પ્રવેગી સારી નહિ; તેમ જહાવરથમાં જીમગિરસન થવાથી એ બિનના આવે છે તે પણ મને રપરારી રાખી નથી.

મેં પ્રથમ કદપના તે કૌટુંબિક સદાનુભૂતિ. આસાંકિત બનવું, સેવાસારાજ્ય થયું અને ચેતાના વ્યાવસ્થા વિચાર કરી નાજવે, એ ત્રણ બુદ્ધિ મેં નાનપણમાં જ કદપતાથી વધાર્યાં આ પછી સુધિ-નિરીક્ષણમાં મને નાદ લાગ્યાં. સમીતને નાદ મોટીથી લાગ્યાં અને આલે પણ ને વધેના રહ્યાં છે. કારણમાં હિંદુ રૂપમાં બમ્તો ને વખતે નૈતિક ઇચ્છાની મદના પ્રથમ નજરે પડી થમાનિકા અને ધાર્મિકતા માત વિના પારથી મોટા પ્રમાણમાં મને મળી ગયાં હતાં, પણ સ્વભાવમાં પ્રયાગતરીતો હોવાને લીધે ધાર્મિક શ્રદ્ધા અભાવ-નવાર કેમકાની જની પ્રથમ થઈ કે આંતરીય ભક્તિ થયું; વળી પાછું થઈ કે મોટી થઈ અનેક સિદ્ધિના મેળવવી ને જમતના દુઃખો દૂર કરવાં. કૌંચેરૂંમાં થયા પછી રવાનત્રથનિકા વધવા લાગી ને કૌંચેરૂં ભરક વિચારો દંડ મળા ગયા. અને સાથેસાથે બુદ્ધિની ગામના વધવાથી, નાગરિકતા તથા સંરાયવાદ મને થતી લીધો.

પણ મારે માનસ ખૂબ જ પરિપરવળવાને લીધે એ નાગરિકતા અને સંરાયવદથી મને થયેા કાપરો થયાં. એ કાળને પણ મેં આલે પણ પધાતાવ નથી. કે નિશ્ચિતી સારા આવવાનું કાળ પણ બન્યું નથી પણ સમયે પાછો ધાર્મિક રિપિતે પાર આવી ગયાં. નાનપણી ધર્મોત્તમકા માત કોઠાંકી અને બાલુક હતી. નૈતિક ઇચ્છાની મદના એ વખતે પ્રવચ્ચ થઈ નહોતી. વલે નૈતિક ને આધ્યાત્મિક ઇચ્છા ને ઇચ્છાનરેરેર છે એ સમાનજ થયું છે. નાનપણમાં સુધિનિરીક્ષણ અને વર્તમાની અનુભવની તરખને લીધે પ્રવાસમાં રસ હોવા મોઢે પળમાં એ રૂપિતના સમાજનિરીક્ષણ, તીરૈયાના, રવાપરમાં રસ વચેરે બાળતોમો કૌંચેરૂં થયા છે.

આ જ વખતે 'સંકુતિત એટલે ઇચ્છાને પારિવાર', એ વાત પર માન પડ્યું ને ઇચ્છા સર્વે બાલુકોથી સમુદ્રજુ મેલ્યું એમ લાગવા માડ્યું. રવાથી વિલેકાલ, સિરેર નિર્માતા, અનેક કુમારનાથી. લાગા હરદવાજ ને રગીન્દ્રનાથ શાકુરના વિચારોને પડ્યાં માન પર ખૂબ પડતો. રવાત્રપ્રાપ્તિ, સંકુતિતો વિદ્યાસ, આધ્યાત્મિક ઇચ્છા, સેવાપરવળતા, આ બધી વસ્તુઓ ઇચ્છાને કેન્દ્રમાં આવી બેઠી, ને એ પરથી સાસાંકિત થયા કે 'મનુષ્યને સમાજ્ય બધાથી શિક્ષણ જ છે; શિક્ષણ એ જ ઇચ્છાનરેર છે,' અને તેથી જ એ પ્રવૃત્તિને પોતાનું ઇચ્છા ન્યયું કરવાનું રવાબાવિક, કામપ્રાપ્ત અને અપરિહાર્ય બન્યું.

આ ભમિયા પર પદોચાણે તે વખતે જ મદાતના માંથીએમાં મને દલેય થયાં. તવા પળની વાતો તો આ પત્રમાં લખવાની જરૂર નથી. આ બેમાં મારે ઇચ્છાસિદ્ધાંત રો છે એની તો તાને બજાર જ છે મારી કપરમી અનુવાદ: નેહલાલ વ. મહેતા (દેવુઆરી ૧૯૨૧) ૩૩

રોતાં ફલ.

રોતાના બેઠાક પર એ ફલતાં, જે રોતાનાં કરણ આંદોલનોથી વિનાશ વરતાવતાં

એક

કંડપનારંગી વિજ્ઞાનકથા:

અ.

જી પૃથ્વી પર આંગ્રિક દાદારા ફેરવે એવા ગ્રહના ઢળદોળા હિસાબે માથુરો કોઈ અણત કારણે મરવા લાગ્યાં. જાલ અસર માત્ર આંદોલી ન જ બચાવી; એકદમ માથુર સાથ મર્યા જમી નહી. એને લાન હોય, અને પહેલી અસર જમ્યાવા પછી મરનુ સાથ ત્યાં સુધી જેની આંખે પુહોલી નરદે ખુલીની પાત તે એ ઢવી દે આ અણત રોગની પહેલી અસર અત્યંત લાગણીવશ માથુરે પર થયો.

આ રોગની પહેલી અસર જમ્યાઈ સદરાના રમ્યા. પ્રસાંત સદરા-વરમાં પચર પડતાં એવાં આદોલનો ઉઠે એમ આ રોગનાં આદોલનો પૃથ્વીઆદત ઢવામાં કીડવા લાગ્યાં. તેલતેલામાં રોગની અસર ઉત્તરમાં પાંદરી, પર્વમાં ગાસ અને ઘસિયામાં એદાનિસબરે સુધી પહેંચી અઈ. આ પ્રદેશમાં જે તપારે લાગણીવશ ઢવા એ પહેલા-ગરી ગયા. અને સામેસ લાગણીવશતા તે દરેકમાં હોય, એટલે પહેલો-હાઈ આ પ્રદેશનાં દરેક માથુર મરવા લાગ્યા.

આ રોગ માનવકુલના વિજ્ઞાનીઓની શુદ્ધિની કસોટી રૂપ ની-પડ્યો. આખી પૃથ્વીના આમરવર વિજ્ઞાનીઓની એક સમિતિ નીરા-વામાં આવી, આ સમિતિમાં દ્વિદના પ્રખર વિજ્ઞાની શ્રી જલ્દનાય સદાની પણ વાજી થઈ. સમિતિમાં વસાએકો અને ન વસાએકો દરેક વિજ્ઞાની રોગનું કારણ અને માથુર રોગવા માસ પડ્યો.

સદરાના રોગનું સંશોધન કરવા વિજ્ઞાનીઓનાં એક વિભાગે ઢવા લાગ્યાં. વિજ્ઞાનીઓ પણ કોઈએ એરી માનવીવસ દોષાથી કોઈના જે ધન્યા રોતાના પંતમાં સપાડી મયા. એ પ્રદેશની ઢવરે કમિયો દેવાઈ દરેક કમિને અનેકમણી ચિકિત્સાથી એની સામ્યના પ્રતો કાઢવામાં આવી. આ પ્રદેશની પ્રાકૃતિક રચના વાજેવાં અનેક પુરતો ને કમિયો સમિતિના સભ્યો પર મોકલવામાં આવ્યાં.

વાતવાતામાં છ માસ વહી ગયા ને વાતવાતાની ત્રીજ લાગેના માનવસમુદાય મરનુ મરનુ થયા. આજ માનવકુલમાં નિશાશ ફરી વળી દરેક જમ્યા એવાની પ્રતીક્ષા કરતો ન રાત્રે સૂતો ને પ્રજલિત ઢવેતો.

જલ્દનાય એમની કલકલ્પની પ્રયોગશાળામાં કાર્યનિગમ ઢવા. કોવામાં રોડમાં વિશાદ આ વિજ્ઞાની એ પોતાના રોડિયોમાં એક કમિયર રૂદન સાંભળ્યું. એમને જે સાંભળ્યું એ રૂદન ઢવરે કે કોઈ માન એ તે એ પોતે ય પહેલાં તે નિશ્ચિત કરી શક્યા નહિ. બધું એ કમિયરે સાત દિવસ ને સાત રાત તે પર પોતાની પ્રયોગશાળામાં ન જાણી. આજે રોડિયો એમણે માનવકુલને નીચેનો સરેલો રોડિયો દારા અપાયો: માનવકુલે એ, રોડાક માસથી આપણી પૃથ્વી પર સાર થયેલા વિજિત રોગનું નિદાન કરવા હું રાકિતમાન થયા છું. આજ સર્વેની નમ્યમાં ઢવરે કે સાત માસ પહેલાં એક રોડિયો પહોંચી સદરાના રમ્યામાં પુટયો ઢવે. આ પહોંચ એટલે એટલા ઢવે કે એની ઢવરે આખી પૃથ્વીને કંપાની નાગેલી. અત્યંત નેવ અને વળવને લીધે આ પહોંચ પૃથ્વીના પેરાળમાં પેસી ગયા. આ પહોંચ પર કોઈ વિચિત્ર વનરપતિ કીર્ણી ઢવી. એ વનરપતિના કેસાક બીજાનું રમ્યાની રોત સાથે બળી ગયા. રોત ન આ વનરપતિના લવિનો આસા હોય તેમ એ રમ્યાને તે એકદમ કોશી નીકળી.

આ વનરપતિને અત્યંત મુશ્કેલ પ્રયોગ આવે છે. એ પ્રયોગમાં આ ૩૪ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૩).

વતિની આપણા મગજ જેવી શુદ્ધિ-આવરણ હિન્દ્રિય હોય કે, વિ-કાસની દૃષ્ટિએ રોતાં આ હિન્દ્રિય ઢવે વધારે વિરસિત બને એવા આજે સંભવ છે. આ પ્રયોગે રોતાની આ વિકાસપાયાં બદલે છે. એથી ન જે પ્રયોગે સુપ્રોટેય અને સુપ્રોટેયને સાથે અમુક પ્રકારનાં તૃત્ય આદોલનો કાળવરે છે આપણે જેમ આપણું કંડ-હિન્દ્રિય આંદોલનો માથામાં છોડી તેમ પુષ્પોના દર્શનદ્રવ્ય આ અત્યંત સુ-મધુર માન છે. પણ આ માનનાં આદોલનો માનવવત મટે અત્યંત કઠણ નીવડે છે. તમે એ બદલે છે કે સુપ્રોટેય કઠણ માન સુપ્રોટેય મધુરની મર્યાદા એકબીજામાં વિરોધ યઈવ્ય છે માનને માટે આ અણત કઠણ માન બંધકરે અસર-કાળવરે છે સાંપ્રસરીતે દરેક જમ્યા પોતાપોતાની વિકાસપાયાંમાં દોતાં લાગણીવશ તે દોષ છ ન. આવા માથુરોના મન પર આ અણત-માન-આદોલનો મધુર-કઠણ-વડવાલ વળવને છે. આ અસરથી વળવેલા માગવા માથુર અમુક સમય બાદ મરનુ મામે છે.

ઉપરની આણત હું સદરાના લેવાએકો ફેટામ ફે અને માસ રોડિયોમાં ઝીલાએકો આદોલનોની મદદથી એની સાથે છું. આ ધરું રોમનું નિદાન ઢવે હું તમને રોગના વિનાશ કરવાની રીત જણાવું.

કુમાર ચન્દ્રક

૧૯૪૫

૧૯૪૫ વર્ષમાં 'કુમાર'માં આવેલાં મૌલિક સાહિત્યસર્જનોમાં શ્રી પુષ્પે એક ચરણકરનાં

'પિયના પોરો' નામની નાટિકાને

શ્રી બલનંદરાય કાકર, શ્રી વિષ્ણુ પસાદ વિનેદી તથા શ્રી અનંતરાય રાવતનાં નિર્માણ પર મેં મન્દકને માત્ર જણી છે એ સગાઆર પ્રકટ કરતાં અમને ઢવે વાય છે

રોગના નાશ કરવા આપણી પાસે જે કષાય છે, એક તેર જે કે પ્રતેક માનને લાજણીવિહીન બનવું. આગે કરવા નતાં આપણે માનનો મદી નરખે બીજો. એરું ન તદિ પણ આપણે લાગણી-વિહીન બનવાની કોઈ વૈજ્ઞાનિક તરીકી રોપી શકીએ ત્યાં સુધી તે આખી પધિરી માનવવિહીન બની નરો.

બીજે ઢવાય તે આ પ્રયોગના વિનાશ. આ પ્રયોગ શુદ્ધિગાન દેતાં આપણે એવાના પ્રતે માનવો નરખે ન માનવાય. વડપ્રસાદ જે આ-જણું મહેમાનોએ આપણે રોતે મહેમાનોનું સ્વાગત કરના વિનાશને પરીએ, અગર તે મહેમાનોના વિનાશ કરી પ્રણ સગાંથી બચીએ.

આ પ્રયોગે કોઈ એવા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી આવે છે કે ન્યાં નરખે અસ્તિત્વ નથી. આ એમની પુષ્પભવ વિદ્યતની ન બનેલી છે. તે એ ન હોય તેર પોતાનાં નાનાં આદોલનોથી રોડિયો-જોબ કાગળ ન કરી શકે. આગે હોતાં એવાના નાસ માટે પ મૂળીને કપધાય થયા એટલે. સદરાના આખા પ્રદેશ પર પાણી રેલાની રેણુ એટલે, જેથી પાણી અને બીજાનો સંપર્ક થતાં પ્રયોગ પ્રણાસ પાયો.

'બંધુઓ! મેં મારી રજા આટ કરી. મેં એ દહું છે એના પર વિચાર કરી અપ્રમાદશ અગર પુષ્પનાસ પસંદ કરી રો.'

બીજે નિવેસે સદરાના ઢવરે વિગાંઓમાંથી બરડા બાગળ. તે વરસાદ થયો.

કાલિદાસ ભવ

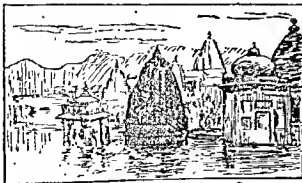
ન દી વરેણ્યા નર્મદા અને એનો પ્રદેશ

પ્રા

કૃતિક, ધાર્મિક, ઐતિહાસિક, બોધશિક ને આર્થિક ગદ્યભાષી દર્શિયો—કોઈ પણ નમરે જુઓ, નર્મદાની તોણે દિવની બીજી એકેય નદી બની રહી શકે તેગા નથી. નર્મદાની વ્યુત્પત્તિ થાય છે 'નર્મદા' કહેતે આનંદશાયિની. નિસર્ગશોભા અને કૃષ્ણપ્રતાની દર્શિએ તે ગાનવજ્રવન માટે ખૂબજ આનંદશાયિની દોનાથી આપ્યું. પર્વતોએ તેને આ નામ આપ્યું છે તે યાચજી છે. જળી તેનું બીજું એક નામ 'રેવા' પણ છે. શ્રી કૌશાભાલ મુનશીના મતાનુસાર આનંદપ્રદેશના એક ગૌર ભિક્ષુ સંવદેવના નામ પરથી આનામ પડ્યું હતું (Early Aryans in Gujarat). કારણ તેના પુત્ર રેવતના નામ પરથી અંબાવદના ગિરનાર પર્વતનું નામ 'રેવતક' પડેલું. રેવતનું મનાય છે નર્મદાના આખા પ્રવાહ પર એટલા બધા યેચો આવેલા છે કે સામર તરફ તેને લઈ જતા બૃહદ્દ પર આ યોધો દોરા ભવિ કે તે કલકાગ રતીગારની આગળ થાય છે. સંસ્કૃતમાં રેવ કિષાયેદને એક નર્મ 'કલકાગારીને ગાલતું' થાય છે. નર્મદા આ રીતે આલરી દોનાથી તે 'રેવા' કહેવાઈ દોય એમ લાગે છે નાંદિપુર (નારોદ-આપ્ત) નક સંભવિયના)ના મુર્ચર વંશ (ઈ. ૫૫૫-૭૩૭ લખાવ)ના કણીએ એનામાં 'રેવા નદીના યોધોમાંથી પડતાં પાળીને' અનેક વાર કલેખ આવે છે. નર્મદાના આ રેવા નામ પરથી ખખ્ખ ફિંદ એન્જીઓમા બારેલખડનો એક આખો પ્રદેશ 'રેવા' કહેવાય છે, કારણ નર્મદા તેગા વધ પસાર થાય છે. જળી આપણે ત્યાં પણ એના તટવર્તી પ્રદેશ 'રેવાકાંડે' કહેવાય છે. ગુજરાતમાં આ નદી સામાન્ય રીતે 'નર્મદા' કહેવાય છે, પણ કતર દિલ્લાસીએ તેને 'નરબહા' કહે છે. દક્ષિણ ગુજરાતમાં તેને 'નરબહા' અને ગાલવા તથા ખખ્ખ પ્રદેશપરથી આ 'નર્મદા' કહે છે.

નર્મદા અને ગંગા

અરવંદની રાષ્ટ્રપ્રાપ્તિ સરિતાઓમાં પાવનતાની દર્શિએ નર્મદા, એવા પણ બીજી ગણાઈ છે. પણ પુરાણોના કથાનાનુસાર હાલની યોદ્ધાનાવતા એવી છે કે આ કૃતકાલમ્મા ગંગાની પાવનતા હોય પામી તે હવે દિગ્માલ્યથી હરદાર સુધી મર્યાદિત બની છે,

અમરકંટકરિષ્ટ : નર્મદાના ઉપગરદેશન આગળનું મંદિર અને કુંડ

પ્રાચીનતામાં ગંગા કરતાં થે સમગ્રતથા પાવનકારી એવી પ્રાકૃતિકરિતે, ધાર્મિકદર્શિએ

અંધારે નર્મદાને ગદિમા કલકા વખે છે. રંદપુરાખ રિવાજે, આપાય ૧૩૦ નાં નજીબું છે :

ગંગા વનસલે પુત્યા, વુસ્સેયે મરલતી ।

પ્રમો લા વદિ વાડરખે, પુત્યા સર્વત્ર નર્મદા ॥૧૦॥

[કનખલ (દરદાર આગળ)માં ગંગા પવિત્ર છે, સરવત્રની કુદેવમાં, પણ નર્મદા તો મામો અને વનોમાં ગમે તે રણે સર્વત્ર પાવન છે] અને આ જ કારણે નર્મદાના તટે એટલાં તીર્થયાનો હાલ છે, તેટલાં ગંગા કે દિવની બીજી કોઈ નદીના કાંઠે આવેલાં નથી. એક માત્ર ગુજરાતની સીંગણાં ગંગાને તટે ૧૩૦ તીર્થસ્થાનો આવેલાં છે અને તેમાં હાથેશ્વર, શ્યંતપાળ, શાલિહ-કનખળ, શુકલેન્ધ્યાસ, શુકલતીર્થ અને હાગ (દશાથેયધર્મી-અત્યુત્તરી) પ્રમુખ છે. આગળ જતાં એજ પુરાણમાં ગંગા કરાર નર્મદાની કેપ્પલા દાખવતાં કહ્યું છે :

ગંગાપ્રસ્થાપિતસ્ત્વરિતમુદાવલસતિ સિંધ ।

કલ્પાતેતેર્થયે વાનિ ન મુલેક્ષ્ય નર્મદા ॥૧૮॥

[ગંગા દિવાલે સપગી નદીએ, સમુદ્રો ને સરોવરો વચ્ચે તે કલખો એજ આવતાં નાશ પામી, પરંતુ નર્મદા દશાધિ નાશવાન નથી.]

નર્મદાની પરિક્રમા

નર્મદા ચિવનો ગંગા જોવાય છે, એટલે જાતિનાં તટવર્તી તીર્થો લખખ સગળાં જ રોય છે; એટલે સુધી કે 'નર્મદા' કે કંકર, સખ સિવ' સંકર, 'નર્મદાના કંકર એટલા સંકર,' એવી કહેવતો તેના કપાસકોને નમણીઓમાં પ્રચલિત છે. નર્મદાના આકામાંથી ગંગા આવતા એજ પથરા (Pebbles) સંખત ચિવલિખ તરીકે ખૂબય છે.

નર્મદાની એક ધાર્મિક વિરોધતા છે તેની પ્રદક્ષિણાં. સંખ્યાબંધ ભક્તઓ સતત એની પ્રદક્ષિણા કર્યા કરે છે, એના તટવર્તી કોઈ પણ તીર્થથી એ યાત્રા શરૂ કરી શાય છે. ઉત્તર તટના તીર્થથી શરૂ કરી દોય તો પહેલાં તેના કુદમપરચાન અમરકંટક તરફ નજારું દોય છે અને અમરકંટકથી દક્ષિણ તરફ એની પછી રેવા-સમુદ્રસંગમ જઈ આપી ત્યાંથી ઉત્તર તટે નજારી પ્રદક્ષિણા શરૂ કરેલી દોય ત્યાં સમાપ્ત થાય છે. આખી પ્રદક્ષિણા પચપાળ કરવાને નિયમ છે ને એ રીતે પાલતા પાર્વતીમાં નર્મદા દર્શિ આપેથી લોપ નહિ થવી એ-મને પ્રદક્ષિણા ઓઠામાં ઓઠાં એ વર્ષ લે છે એના માટેના તે એક નોંધપાત્ર નિયમ એ છે કે પ્રદક્ષિણા કરનાર પાણ્યક ગમે તેગા થી-ગેત હોય, પણ પ્રદક્ષિણા સમયે તેનાથી એક ચાઈ પણ જોડે રાખી, રાકાય નહિ. આનાવચક કે વધારાનાં વચો કે પમારી માટે રીધુ કે બીજી આદ્યસામાગ્રી નજારે રાખી રાકાય નહિ. તેમ કરવાથી પરિક્રમાનું ફળ મળે નહિ. નર્મદાના બંને કાંઠે, ચારચાર પાંચપાંચ આઠઠનાં એવે સદામતનાં મથકો આવેલાં છે, ત્યાંથી સદામત લઈ હાથે રીધોઈ કરી દરેકે નમવ નોનિયમ છે આ સદામતને જે જે રાખોમાંથી નમદા વડે છે તે તે રાખો તરફથી અભાધિત આવાય છે, અને તેના માટે જાતવર્ગજાતો રાખો તરફથી સદામત મથકોને જગીનો ને વર્ષામનો આપેલાં છે. આનાજની આવી કારમી અછંદના જગાનામાં પણ નગદાની પ્રદક્ષિણા કરનારા કે જે પિં-

(દેક્ષુઆરી ૧૯૪૧) ૩૫

પુરાતન, અને પુનિતતામાં મૂળથી માંડીને સુખ સુધી
આ નદી ભારતવર્ષની સર્વ નદીઓમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે,
ઐતિહાસિક નજરે તેમજ આધિક મહત્વની ગણાયે.

કંગાવાસી દહેવાય છે તે, અને તેથી કંબાઓ દોય, પણ ક્યાં ને સંદાગતની
તેમને તકલિફ પડી હોય એવું ચારી બધામાં નથી. આવા કડક નિયમે તો પણ
મે અનેક શીંગત નર્મદામુક્તિને પે નર્મદાની પ્રશસ્તિના પ્રશ્ન કરતા નેચા છે. હિંદુ
ધર્મનાં યાત્રાધારીઓમાં એ જગતનાં પુણ્યસ્થાનનાં નાતબતના કહે નથી અને
જગતનાં હા સીત, જગતપ્રસારે ભારતમાં કહેની પ્રશસ્તિ એકમેકની એવી પ્રસાદી
ત્યાં આરોગ્યનાં ધાર્મિક નિયમ છે અને તેને ન પાળે તેને કે દ નીકે એવી
માન્યતા છે, તેથી જ રીતે નર્મદાનાં તર-દિવું ધર્મનાં સામ્યવાદનાં દેશને યાદ છે.
નર્મદાનાં પુનિત તટપ્રદેશે શીંગત અને શરીરને એવાં સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રો
અસ્તિત્વ ધરાવતાં નથી એ પરતુસ્થિતિ નોંધપાત્ર છે, તે તેથી કરી—

સ્મરણાત્મક વાંચ દર્શનન મિત્રમત્રમ ।

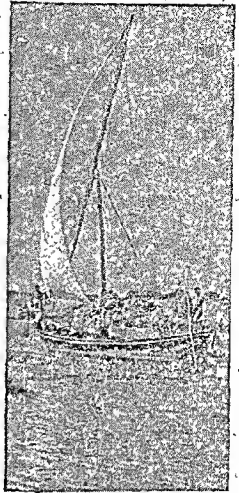
સ્નાનાત્મક સહસ્રાલ્પ દેશિ રેષા કલોયુગે ॥

[મુક્તિલાભમાં નર્મદાનાં રમણભૂમિનાં ચારી આ બતનાં, દર્શન કરવાથી પણ બતનાં, ને
સ્નાન કરવાથી બતનાં જગતનાં પાપ નાશ પામે છે]

અને આ માન્યતા વિકાસ પામે તેમાં નવાઈ નથી નર્મદાનાં તટવર્તી તીર્થસ્થળો
કે નીહિરામાં ક્યાં ને આંબેજી મેવા નહિ મળે બતનાં રાજ કે નેમનાં પરિવાર
દેવાની સાદી પાપાણુપ્રતિષ્ઠાઓ ને તેમને પૂજાપાઠ કરતાં યે. રા. સમુદાય. તમે
દર્શન કરી કે તમારી સમક્ક સહાયત અમરે તો પ્રસાદી આવી જ છે । નર્મદા તરે
બતનાં સિદ્ધા નથી પણ આપે છે. નર્મદાનાં તરે તીર્થોમાં ને પવિત્ર વાતાવરણ
અને તેને લઈ ને આરોગ્યપ્રદી સાંતિનો અનુભવ પાવ છે તેને કોઈ બીજાં તીર્થસ્થાનો
માં યતો નથી.

નર્મદા-આર્થિક દૃષ્ટિએ

આવી ગણના પ્રવાસની નર્મદામેષા આપની ગુજરાત બુનિની ધરિનીને પાવન
કરે છે તે આપણાં સહભાગ્ય જ હોય. આર્થિક દૃષ્ટિએ મેતાં પણ નર્મદાનાં નેની
મહત્વવાળી નદી હિંદમાં બીજી બાજે જ હશે નર્મદાનાં જગતની સમિત યતા
બીજાં પ્રદેશો-પ્રિ વાત જવા કઈ ગુજરાતનો જ દાનવે લઈએ. હિંદમાં બહુઓ
કપાસ સોધી કીધા દેખાય છે અને તે નર્મદાની બીજામાં જ નીપજે છે બીજી
કાંઈ નદીના કાંચમાં આવે કપાસ થઈ શકતો નથી આ કપાસ
ગુજરાતની સમૃદ્ધિ વધારવામાં મોટો ભાગ ભજવતો આવ્યો છે,
જે જીવ્યાવવાની બાજે જ નજર હશે. કપાસમાં ગુજરાતની બધી
નદીઓ લગભગ સુકાઈ બંધ છે, એક માત્ર નર્મદા જ તેમાં અપવાદ
રૂપે છે. સિંચાણમાં બુદ્ધિ કે વૈજ્ઞાનિકમાં બુદ્ધિ, નર્મદાનાં નીરે ક્રેટર્સ
ને, તેમાં જ નજર પડવાનાં. નર્મદાપ્રદેશવાસીઓને આવન કે
લાવ લઈને મારે બચવાનાં બીજાં સાધનો પર આધાર રાખતો
પડતો નથી. બાકે માત્ર નર્મદામાં મોટીમોટી કોલિયો (પેનકોલિયો)
આવ્યા કરે છે, ને કોલિયો અને કોલિયો રેલવે કંડોમાં પણ જ ચોક્કા
માને પહોંચાડે છે. મુકાબલમાં હિંદના બીજાં પ્રદેશોમાં કપાસ કે
બીજાં માલદેશમાં બુદ્ધિમાં પ્રતિબંધને લઈ મુલ્ય કે બીજાં મધ્યકા-
ને વખતસર પહોંચી નહિ સંકચાવી લોકો કવિત આવેનાં લાભ
લઈ શકતા ન હતાં, પણ દેશને બુદ્ધિની આ મુકરોડે નર્મદાપ્રદેશ-
વાસીઓને નદી નથી. તેમને કપાસ કે અન્ય જીવો. અવાધિત
ચોલવી પનકોલિયોમાં નર્મદાનાં આશ્રયે આવેલાં ગુજરાતનાં પ્રત્યેક
નિવાસીઓ પેશ્વેશ જિવાઈને કાલકાળે કે કાલકાળે (કાલકાળે) અમર
અમર જ પહોંચી અને ત્યાંની વંદાણે દારા મુખાઈ વચેરે પાકે
૩૬ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧).

નર્મદાની 'પનક' (હોટી) એ મુન્દરી અંગા
એક લાક્ષણિક દૃશ્ય (ફોટો બતવત્ત બદ)

પહોંચી જવાથી આ પ્રદેશનાં હોટી મુકાબલ દરમ્યાન બતવત્તવાનો
સારમાં સારો લાભ લઈ શક્યા છે વળી વિદ્યુતબળના વિપરિતનાં
આ જગતનાં ગુજરાતને સમૃદ્ધ બનાવવામાં નર્મદા બીજી બધી
નદીઓ કરતાં વધુ અગત્ય અને મોટાપણાં ભાગ ભજવશે. વિદ્યુત-
બળ મેલવના માટે એકમાત્ર નર્મદા જ ગુજરાતમાં અદ્યક્ષ રચશે
ધરાને છે. રાજ્યની પળા રાજ્યમાં રાજવાણી (સુરપાણી) નજર
એવું આદર્શ રચના રાજી આવેલું છે કે જે ત્યાં નર્મદાને માંપનામાં
આવશે તો વત્તવત્ત, નવસારી, સુવત, ભરૂચ, વડોદરા અને અંગ-
દાવામાં ઓલોગિક થયો માટે રાજવાણી નજર રહેશે નહિ. કપ-
સાંત બી. બી. સી. આદર્શ ની દેશ મુખાઈથી એક અગાધ દેશ
બીજાં વાણી સાલી સર્કો ગુજરાતનાં નર્મદાપ્રદેશને વત્તની વેદારા
અને બીજાં દ્રવ્યોથી બરપૂર છે. સીમેન્ટ, કાચ, કાચો, સીતાન
ચાકી કીચકીનાં અનેક કારખાનાં આ પ્રદેશમાં બીજાં થઈ શકે
તેમ છે અને જેટલિયમ નીકળવાની પણ અહીં સમવાળાં છે. લો-
અંક માટે આ પ્રદેશ સમૃદ્ધ છે. લોખંડી પ્રાચીન આવે અને
તેને માળવાની બહીઓનાં મેચરોથી કેટલાંક ગુજરાતમાં નર્મદા
કહે થઈ આવે છે. આજ, આર્થિક દૃષ્ટિએ નર્મદાનાં નેનો સમૃદ્ધ

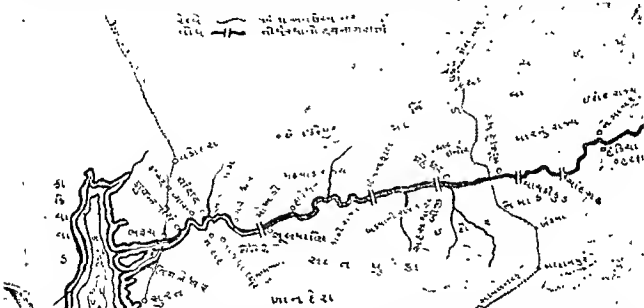
પ્રદેશ ગુજરાતમાં એક પણ મેં જોયો નથી. દુઃખાળ એટલે શું તે તો લોકો અહીં નહોતા નથી. આ પ્રદેશના લોકો પણ એટલા સમૃદ્ધ છે કે તેઓ ગોઠરી ઠાકરામાં નાનમ અનુભવે છે. સહુલાગ્યે એ તરફનાં શાસ્ત્રીગણ કરવેશના આભાવે પણ ગુજરાતના નર્મદાપ્રદેશવાસીઓની સમૃદ્ધિ વિશેષ વધી છે. આ પ્રદેશના નિવાસીઓમાં કહેવત છે કે 'કુંવર દેવ છે અને નર્મદા માતા છે' (આ કુંવર એટલે રાજપીપળાના કુંવર) એવા અર્થ એ કે એ બંનેના આશ્રયે રહેવાને પ્રભુ કરી દુઃખી થી નથી.

નર્મદાનું ભૌગોલિક મહત્ત્વ

હિંદમાં નર્મદાનું ભૌગોલિક માહાત્મ્ય પણ અજોડ છે. આખા ભરતખંડને નર્મદા જ એ વિભાજીતો વહેતી આવી છે. ઉત્તરાપ્થ અને દક્ષિણાપથ. નર્મદાની ઉત્તરે ઉત્તરાપ્થની સંસ્કૃતિ, કળા, વેશ-વૃષ્ટિ, ભાષા, રીતરિવાજો ઈકં જુદા અને તેની દક્ષિણે ઈકં જુદા. એ જો પણ આ એક જોગે તે સંગ નર્મદાકાંઠે વસાય છે. વળી ઉત્તર

અથવા દિશ પર ઇલાહ રહ્યો, તે તેમ થતાં નર્મદાની ઉપવિધ્યા (ખીજુપ્રદેશ) પણ એના ગર્ભમાં સમાઈ ગઈ. આ લાવા-પ્રસરણ-કાળના એક પછી ન્યાં આગાં નર્મદાની ખીજુ હતી ત્યાં બહુઅંશોં ઇલાજ થતાં ખડકમાં દૃઢ રૂપ લઈ ગઈ તેના પરિણામે ફરી નર્મદાના પ્રવાહ વહેતો થવા લાગ્યો. ત્યારથી ગાંધી આજ લગી નર્મદા અસ્થિત વલે ભય છે. આ રીતે લાવાપ્રસરણકાળ પૂર્વેની હિંદની બધી નદીઓ નાશ પામી, પણ નર્મદા તો ફરી વહેવા લાગી. આમ નર્મદા દિશમાં બદલામાં બદલી નદી બેભાય છે.

સામાન્યતઃ નદીઓ ત્રણ વિભાગોમાં વહેવાલો લેય છે: (૧) ઉપલે પ્રવાહ—જેમાં નદી પૌરવ્ય પ્રદેશને કાપી તેના ઉદ્ગમ સ્થળથી નીચે ઊતરે છે; (૨) વચ્ચે પ્રવાહ—જેમાં નદી, તેણે આગાં થયેલા કાંપપ્રદેશને કાપી કાંઠાજુમાં વહે છે; અને (૩) નીચે પ્રવાહ—જેમાં નદી પોતે આગળેલા કાંવને કાઢે છે. આ ત્રીજે પ્રદેશ Delta 'ડેલ્ટા'ના નામથી ઓળખાય છે આ ખાળતમાં નર્મદાને

દક્ષિણ દિશાં પ્રાચીન સામ્રાજ્યોની સરહદ અનેક વાર બની ભય છે તે વિષેની માંધી પ્રાચીન ઇતિહાસ લેખોમાં મળી આવે છે. હિંદોલવની દક્ષિણે તો આખા ભરતખંડમાં એક માત્ર નર્મદાના આશ્રયે જ મિસરની રાજાઓ શબ્દગારમાં વિચરતી નજરે પડે છે. પણ વિજિયા અને ક્લાકારોની દ્રષ્ટિ હજુ એ તરફ પ્રગમી. ગુજરાતની કાંબધારાએ આ ધરમાંજાની ઝંઝા રાખું હજુ બરોણર ભાળીને જોયું નથી. બહુ થોડા કવિઓ અને લેખકોએ નર્મદાને સંભારી છે.

પ્રાતિક બેશાળ અને ભરતરાજની દક્ષિણે પણ નર્મદા અદિતીય માહાત્મ્ય ધરાવે છે. લાંબો વય પૂર્વે રાજપુતાનાની દક્ષિણે આવેલું હિંદુ ભવારે ઝાંઝવાના હેન્ડ નામના ભૂખંડનો એક ભાગ હતો અને તેની કમરે ટેપીસ મહાસાગર વ્યવસ્થા હતો તે વખતે નર્મદા નદી અસ્તિત્વ ધરાવતી હતી એમ તેની ખીજમાં મળી આવતા ખડકો અને દક્ષિણે પથરી ચિહ્ન થકે છે. ઝાંઝવાના હેન્ડના યુગનાં એંતે બ્રહ્મમાં કંઈ પાટી ન્યાં બ્રહ્મોના લાવા રસ બહાર નીકળી લગ-

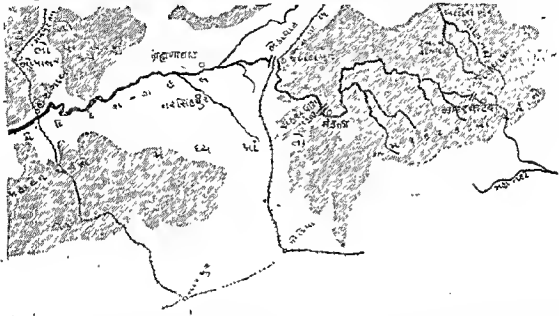
લગી નવાઈ જોંપાવ છે. નર્મદાને નીચે પ્રવાહ—'ડેલ્ટા' છે જ નહિ અને વચ્ચે પ્રવાહમાંથી તે ખીજુ નદીઓની જેમ એકાંકા બહારે ત્રણ વાર પસાર થાય છે તેમ થતાં ખીજુ નદીઓને ન્યાં એકેકે જ કાંપપ્રદેશ હોય છે ત્યાં નર્મદા ત્રણત્રણ કાંપપ્રદેશ ધરાવે છે. એ બધા વિષય અને સ્થાવરુદા એ બે પર્વતોની વચ્ચે આવેલા છે.

વહેલો તેમજ પ્રાંતોની હલકેશાળ અમરકંકના માલ (Pigtail) થી નીચે ઊતરતાં જ આ કાંપપ્રદેશ આવે છે. નળકુપુરથી હિંદિસ (વરદા નજીક) સુધી તે પ્રસરેલા હોઈ તેની લંબાઈ ૨૦૦ માઈલ છે. પ્રાચીન કાળમાં આ કુળકુપુર પ્રદેશ 'ચિદિર' અને મધ્યકાળમાં 'ડાહડ' કહેવાતો. વિષુત્રી એનું પાટનગર હતું (એના પરિવય માટે જુઓ ડૉ. હરિપ્રસાદ જનસાવ દેસાહી ૧૮૨૧માં એંગ્લોની લેખ), હાલ નળકુપુર છે. મધ્યપ્રાંતના નળકુપુર, નર્મસિંહપુર અને હોંડાજાનાં હજીસાઓમાં તે વહેવાલો છે આ પ્રદેશની માટી હજી સુધી લાલ હોઈ તેના પર કાળી માટીનું પાતળું પડ પથરાયેલું છે. હિંદિસથી એમરકંક સુધી નર્મદા ફરી પર્વતોમાં થઈ

ગુપ્તત્વે ઉદ્ધાર અને ધાર રાજ્યોમાં માર્ગ કાપે છે અને આ પછી તેણે રમેલો બીજો કાંપ પ્રદેશ "નીમાડ" આવે છે. નીમાડમાં વિન્ધ્ય અને સાતપુડાની હારમાળાઓ ખૂબ નજીક નજીક હોવાથી તે સંકેતી પદી રૂપે નર્મદાની આસપાસ આવેલી છે. નીમાડની ઉત્તરે વિન્ધ્યાચલની પેલી ખેરનો હવ્ય પ્રદેશ માળવા કહેવાય છે. નીમાડની દેશાઈ ૧૦૦ માઈલ જેટલી છે. ઓમકાર-માંધાતાથી હિરનકેશ-હરજીવ (ચક્રપાણ)ના સાંધ સુધી તે લંબાએકો છે. હાલ તે મધ્યપ્રાંતના નીમાડ જિલ્લા અને મધ્યહિંદનાં રાજ્યો ઉદ્ધાર, ધાર, બકાણેની અને વાલીઆર વચ્ચે વહેવાયેલું છે. પ્રાચીન કાળમાં નીમાડ "અનુપદેશ" કહેવાતો અને તેની રાજધાની માહિષ્મતી નગરી હતી હાલ માહિષ્મતીના રથને મહેશ્વર આવેલું છે, એ આદિપિ આ પ્રદેશના કેન્દ્ર સમું લેવાય છે.

હરજીવના સાંધ પછી વિન્ધ્ય પર્વત નર્મદાખીણનો સંઘાષ મુખી ઉત્તર-પશ્ચિમે પંચગદાલજિલ્લા તરફ વળી ન્ય છે ને નર્મદા

બાકાર જાન્યા છે. નર્મદાનો આ ત્રીજો કાંપ-પ્રદેશ હાથેશ્વરથી માંડી 'જેલાતના' અખાતમાં તેના મુખ સુધી આવેલ લાંબા વિસ્તાર પર વહે છે. જુઓરાતના આ કાંપ પ્રદેશમાં નર્મદાની ઉત્તરે એક પર્વતમાળા નથી, પણ દક્ષિણે સાતપુડાની પર્વતમાળા તેની જોડા-જોડ ચાલી ગઈ છે. આ પર્વતમાળા આનંદરાજા અકરાણી નામના મેટા અઢાલમાં આવેલા સાતપુડાના સોથી લાંબા સિખર (૪૦૦૦ ફુટ) તોરણમાલથી મે શાખાઓમાં ફેલાય છે. એક શાખા ઉત્તરમાં અને બીજી દક્ષિણમાં આવેલી છે. ઉત્તરી શાખા રાજવીપળાનો અને દક્ષિણી શાખા સાગળારાનો ડુંગર કહેવાય છે. સાગળારા એ તાપી ખીણમાં રાજવીપળા રાજ્યના તાણે હાથેકની હવજાણું મોટું લીલ રાજ્ય છે. અથ બે નામે આધુનિક ભૂગોળ અને ભૂસ્તરવિદોએ પરિચિત છે. લોકમાન્યતા પ્રમાણે ઉત્તર શાખા તે વિન્ધ્યાચલ અને દક્ષિણ શાખા સાતપુડા કહેવાય છે. રથાનિડ બીજ લોકો કે જેઓ આ પર્વતો પર વસે છે તેઓ ઉત્તર શાખાને નીંખીયા (વિન્ધ્યા)

સાતપુડાની તળેટીએ તળેટીએ વહેવાને બહોલે તેના હાથેને ચીરીને પાતા મેટા આરે કરતી આગળ વહે છે. પ્રાકૃતિક ભૂગોળમાં આ અખત પણ અસાધારણ છે. જો નર્મદા તેમ ન કરતાં સાતપુડાની તળેટીએ તળેટીએ ચાલી હોત તો આજે તેનું સ્થાન આરસંગ નદીના કેશણે હોત. નર્મદાની આ અસ્પષ્ટધારણુતા રાને વ્યાકારી છે તેની વિગત અહીં રથજીવરોએ લખ આપી શકાય તેમ નથી. આ પા-વંત્ય પ્રદેશમાં નર્મદાની ઉત્તરે મહાવાક, ઊડાકહેપુર અને રાજવીપળાનાં રાજ્યો આવેલાં છે અને દક્ષિણે પાનંદરાજા અકરાણી પેશ-મહાલ, કાલી નાગનું મોટું લીલ રાજ્ય અને રાજવીપળાનું રાજ્ય આવેલું છે. આ પ્રદેશમાં મહાવાક અને ઊડાકહેપુર રાજ્યોની સર-હદ પર નર્મદા તરે આવેલાં હાથેશ્વરનીચેથી નમદા ગુપ્તચાતની રાજવીપ સીમામાં પ્રવેશ કરે છે. આ પછી ઝારા-મહાકેશ્વર આગળ નર્મદા પાતે રંગતા તેના તીલ કાંપના પ્રદેશમાં ભતરી પડે છે. આ સપાટ પ્રદેશમાં નર્મદા ધળી ન ચાંકીચૂકી વહે છે અને કપાંકપાંક તેના આ વર્જક અર્ધમાળાકૃતિ કરતાં પણ વધુ મોળાકાર કે લંબચો-૩૮ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૩)

અને દક્ષિણે સાતપુડાનો કહે છે. પ્રાચીન કાળથી લેખોમાં પણ રાજવીપળાના ડુંગરનું નામ વિન્ધ્યાચલ લખેલું મળ્યું આવે છે. રાજવીપળાનો ડુંગર (સાતપુડા પર્વતમાળાનો પશ્ચિમ ભાગ) ભરવની રૂવે ૧૫ માઈલ દૂર નર્મદા અને ક્રીમ નદીઓ વચ્ચેના પ્રદેશમાં વિસ્તર્ય પામે છે. પણ આ વિરામ કેવો? અહીં આ પર્વતના છેડા આવી જતા નથી; પણ પાછલા ભૂસ્તરીય યુગમાં થયેલાં ભૂચળના ક્રમપ્રતોને લઈ આ આખી પર્વતમાળા નીચી નમી ગયેલી મેંતને પરિ-ભ્રમી ભરવની પશ્ચિમે આટલે લગી સમુદ્ર આવી જતાં તેના તળેટીએ રથજીવરો પડે દારા આ પ્રદેશ દેશાઈ મળેલી. આ પ્રદેશની માંડી અને પર્વતો દરિયાઈ પ્રાણીઓના અવશેષોથી ભરચકું છે. અને સાતપુડા પર્વતમાળા ભૂચિના ભૂભેમાં ફળાઈને અરેલી સમુદ્રના તળિયાની સપાટી પર ઊભેલી છેક આદિકા નજીક ચાલી ગયેલી હોવાનું ભણુકમાં આવ્યું છે.

નર્મદાના મુખ આમળો પ્રદેશ પ્રાગૈતિહાસિક કાળમાં ખંભાત-ના અખાતમાં છેક દૂર સુધી ફેલાયેલી હતો અને નર્મદા હાલ સામ-

ગાંધીપ્રાંતમાં જળસુર
આગળ પૂર્વાધારનો પોષ
વદાવીને આગળ જતાં
બેઠાધારના દિવા આસ-
પના બેઠા વચ્ચે પ્રસ-
પાસની નર્મદાનો સો સો
ફૂર કાઢ્યા પાળી.

આપેના પૃથ પર; મુખ-
સતતમાં સીનેર આગળ
નર્મદાનો ગોધારો
(દેહાર : જલવન્ત બદ)

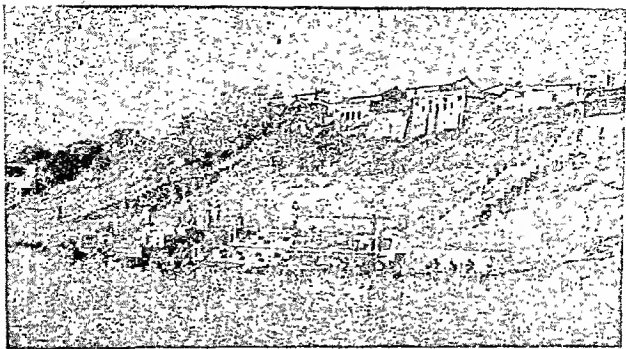
ને મળે છે તેનાથી સો સપ્તરેત માર્ગે પશ્ચિમે તેને મળતી હતી.
આ બધો જોન તે વરોદાનો ડેકા પ્રદેશ હતો. પણ તે માનવવન્તની
હવાની માંજ સામરયા ફળી મયો છે. આ પ્રમાણે નર્મદાને ડેકા નથી.
આ પ્રદેશ ફળપાની પ્રાકૃતિ ક્રિયા છેક યુબ્દાગાળ તરીકે ચાલ્યા કરી છે.
નર્મદાની પ્રાચીન બુદ્ધાળને લગતી એક નોંધપાત્ર વસ્તુ એ પણ
છે કે આજ નર્મદા કે જોકે નદીના રૂપે અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેમ દૂરના
બૃત્તકાળમાં હતું નહિ. અત્તરવિદેશનું પાનવું છે કે દિગ્વિમુખમાં માંય
પ્રાંતની નર્મદા જોકે રત્નતંત્ર નદી હતી અને યુજરાતની નર્મદા વળી
બીજી હતી. મધ્ય પ્રાંત વાળી નર્મદા હોંશનાળાદથી ૪૦ માઇલ
પશ્ચિમ સુધી તેના કાલના માર્ગે પર વહેતી હોઈ હતી અને મગાવર
નજીકથી હરદા અને મચ્છાલીના માર્ગે દક્ષિણ-પશ્ચિમમાં વળી નઈ
સુરહાનપુરથી થોડેક પૂર્વમાં પાંચને નઈ મળતી હતી. આ વેળા નર્મદા-
ના તટપ્રદેશ પુરાપાયાબુદ્ધાલીન (Palaeolithic age) સરકૃતિ
વતો માનવસમાજ વસતો હતો. યુજરાતની હાલની નર્મદા
પરવેતમાં કદુમ ધરાવતી હોઈ રત્નતંત્રવળે સ્થપરને
ની. કાળાંવરે બુજર્જના કેરવાક કે પાનેની કઈ હરદાની દક્ષિણ-
પશ્ચિમ તરફનો નર્મદા-પ્રદેશ કાંચે કપસી જતા એ નદીનો પ્રવાહ
પશ્ચિમ તરફ વહેતો વઈ યુજરાતની નર્મદા સાથે જળી મેળા. આ
કે પાનેને સજીવ નર્મદાના માર્ગેની સપાટી કાંચાનીચી થવાં કેટલાંક
પોષ આસ્તરવર્ગમાં આપ્યો આ બધી બીના નર્મદાપ્રદેશના આસ-

પાસના પુષ્પવાના પ્રદેશમાં જળવામાં આવી છે. નર્મદાના પાલના
પ્રદેશમાંથી આ બાળન પર સો પ્રકારા પથરાય છે ને જલુસ બુજર
અને બુગાજવિદો આતુર છે. આ સંબંધી મારી તપાસ લઈ પૂરી વઈ
નથી, પણ કે હાં મઈ છે તેનાથી આ વિધાનને પુષ્ટિ મળી છે. એનું
હેલું નિરાજી છે એક માસમાં આવી જવા સમય છે. યુજરાતમાં
ઝીલુવકથી સોષ કરતાં નર્મદા આજ કરતાં ખૂબ મોટી હતી. એનાં
પ્રાચીન કાંડ ની બેળાં આજે પણ જાહેરે આદિતર ધરાવે છે. આ
પ્રાચીન નર્મદા સમગ્રી પાનાના કુશરને લગભગ અડધીને વહેતી હતી
અને પછીથી ત્રણ ને વધુ કિતર તરફ ખસતી મઈ છે નર્મદાનો આજે
પ્રવાહ અગરકેટ પર તેના કદુમના રમાનથી માંડી આગરસંયમ સુધી
૮૬ માઈલ લાંબો છે. એમાં ૪૮ માઈલ સુધી તે તે પાર્વત્ય ખડો
કાપતી વહે છે અને ૩૭૮ માઈલ ત્રણ કાંપ્રદેશો પર પ્રવાહિત થાય
છે. સમગ્રીય વિશાળોની દૃષ્ટિએ જોતાં તેના પ્રવાહના અને તટો નીકે
યુજળ વહેવાય નવ છે.

માઈલ	૨૦૫	દક્ષિણ કાંડો
૭૪ ફેરા (ભાવજબેડ-ગમ્ધ દિદ)	૧૫ ફેરા	સાઈલ સામ્ય
૧૦૪ મેડલા નિલ્લો	૧૭૫ મેડલા નિલ્લો	
(ગોંડવાના પ્રદેશ મધ્યપ્રાંત)	૩૫ સીવની	
૫૧ જળસુર નિલ્લો (મધ્યપ્રાંત)		(મધ્યપ્રાંત)
૪૮ નરસિંહપુર	૧૩ જળસુર નિલ્લો	
૧૨૧ કોપાલ (માળવા-મધ્યપ્રાંત)	૮૫ નરસિંહપુર	
૩૭ હરદો	૧૪૦ હોશંગાબાદ	
૧૩ નીમાડ નિલ્લો (મધ્યપ્રાંત)		(મધ્યપ્રાંત)
૩૨ પાર (નીમાડ-મધ્યપ્રાંત)	૭૧ નીમાડ નિલ્લો	
૫૨ હરદો	૩૨ હરદો	
૬૫ પાર		(માળવા-મધ્યપ્રાંત)
૧૫ ગાધિયર	૧૩ પાર	
૩૦ હરદો	૬ હરદો	
૩ અલીશામપુર	૧૮ બાડવાની	
૧૨ ગાધાડ		(નીમાડ મધ્યપ્રાંત)
		(કેલુઆરી ૧૯૪૧) ૩૬

માળવામાં નર્મદાનીરે આધારિતશરીય

માર્ગિક
૧૪ ડોડાકદેપુર (રિવાકાંડો-ગુજરાત) ૨૮ ખાનદેશ નિહોડો
૨૦ રાજપીપળા () અકોથર તાલુકો (વડોદરા તાલુકોનો)
૨ રેવણ (રિવાકાંડો-સંજેરામેવાસ-ગુ) અમરાપી પેટામહાલ)
૩ રામપા ૧૦ કાંડી (ખાનદેશ)
૪ વડોદરામાં લેવાયેલા પેટામહાલ-ગુ) ૧૧૦ રાજપીપળા
૫ અકોથર (રિવાકાંડો-સંજેરામેવાસ-ગુ) (અકોથર, નાંદોર,
૬ વડોદરા (લિતકપાડા પેટામહાલ-ગુ) ભાલોદ ને અમરિયા
૭ માંડવા (રિવાકાંડો-સંજેરામેવાસ-ગુ) તાલુકાઓ
૮ વડોદરા (સીરાને કનજીના તાલુકા) ૪૮ ભરચ નિહોડો
૯ ભરચ નિહોડો (ભરચ તાલુકો) (અકોથર તાલુકો)

૮૧૧ માર્ગિક કુલ

૮૬૧ માર્ગિક કુલ

દરેક નામની સાથે પહેલાં પ્રદેશનું સાંસ્કૃતિક નામ ને પછી પ્રાંત કે જિલ્લાનું નામ આપેલું છે. ગુજરાતના નગેરાપ્રદેશના તાલુકાઓ ઇલાકાંડો પાલુ બતાવેલા છે. નગેરાના કસિજી કહે છે ખાનદેશના પ્રદેશ છે તે સાધાની દિષ્ટિએ ગુજરાતમાં આવે છે. અગ્રક એ ગુજરાતના રેવાકાંડોમાં ગળુતા હોઈ રાજપીપળાના લાગે વડો, પણ પાકળથી બીજાનાં નેહાંતોના જમાનામાં ફેરફાર થેરવવચરમાને લઈ એને ખાનદેશના તળોડા તાલુકા સાથે જોડી દેવામાં આવ્યો. કાંડી રાજ્ય વિષે પણ તેમજ બન્યું રાજકીય દિષ્ટિએ નગેરાપ્રદેશમાં ગુજરાતના પ્રાંતે માંડવા અને ડોડાકદેપુર રાજ્યની સરહદની માથ છે. પણ સાધાની દિષ્ટિએ જોતાં નગેરાની ઉત્તર તરફ ઉડોર ને આસીરાજપુર રાજ્યનાં સરહદથી ગુજરાત લગી નવ્ય છે, તે દિશામાં તો જાણનાં ને ખાનદેશની સરહદથી આ પ્રમાણે ગુજરાત નગેરા-પ્રદેશનો સ્વરૂપ ૨૦૦ માર્ગિકો નિરતાર કહે છે.

નમદાનાં તીર્થસ્થાનો

નગેરાના ઉદ્દગમ્યમાન અગરકાંડોથી રાજ કીને નિગલેશ્વર નજીક

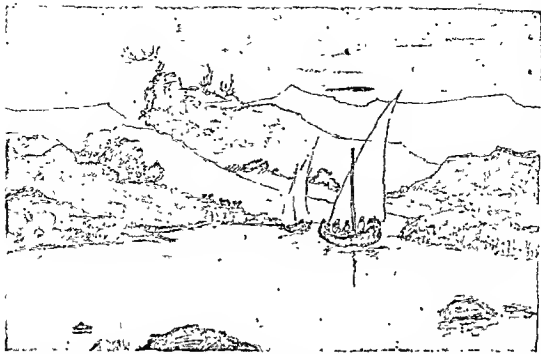
૫૦ (ફિલ્મોની ૧૬૫)

સાગરસંજય મુખીના તેના નિરતારમાં તેનાં કાંઠે નીચેનાં મોટાં નીચે આવે છે:

ગાંધીપ્રાંતમાં
અગરકાંડો-અગરકાંડો-નામપુર રેલવેની દટની-ભિલાસપુર સાથે
પરના પેટાકાંડો રેરાનથી ૮ માર્ગિક દૂર છે.
મોડા—મળલપુરથી અગરકાંડો-નામપુર રેલવેની નાની લાઈનની
એક સાખા મોડિયા બધ છે. તેનાં પર નયનપુર નંદરાનથી એક
જુદી સાખા છે. મોડા મુખી લઈ નવ્ય છે.
બ્રહ્મણપાલ—જી.આઈ.પી.રેલવેની મુંબઈ-અંદાલામાર્ગ લાઈન
પર ઉદારકીથી આગળ નરસિંહપુર રેરાન આવે છે. ત્યાંથી તે
અંતરાણમાં ૧૩ માર્ગિક દૂર હોઈ બસ ડાસ ત્યાં પહેંચાય છે.

માથ દિંદયાં
માથકીડું—જી.આઈ.પી. રેલવેની મુંબઈ-દિંદલી લાઈન પર
અંડવા નજીક બીર રેરાનથી ૨૦ માર્ગિક દૂર છે. આ રમળ થોર નં-
અંધામાં છે અને પહેંચતાં ખૂબ તકલિફ પડે છે.
ઓંકોથર (ઓંકાર માંધાતા પણ સ્થેવાય છે)—બી.બી.રેલવે-
ની રતલામથી અંડવા નાની લાઈન પર મોરકા રેરાનથી
૫ માર્ગિક દૂર અંતરાણમાં છે. બસ સર્વિસ હોડે છે.
મહેશ્વર (પ્રાચીન મહિમાતી)—કપરની લાઈનના બંડાની રે-
રાનથી ૨૧ માર્ગિક દૂર અંતરાણમાં છે. બસ સર્વિસ ડાસ પહેંચાય
છે. ડરોર ને મહુધી પણ મહેશ્વર લઈ જનારી સીધી બસો મળે છે.

ગુજરાત
દાંધેશ્વર—ડોડાકદેપુરથી બસ સર્વિસ નવ્ય છે.
મુલપાણિ (સુરપાણ)—માલકપાડી નાની રેલવે સાથે લઈ
નવ્ય છે. લોપી નમન હોડી કાંડે કી મોળકીના સાથ મુખી નવામ
છે. આ લોપીની આગળ થયે સાલતાં જુડે પડે છે. એથી સહેલાં
સ્તેરા રાજપીપળા લઈને નવ્ય છે. રાજપીપળાથી છેક મુલપાણિ
મુખી રાજ્ય મોડા અને પર્વતોને શરતીને પાછી સ્વદ કરાવેલી છે.

હરભૂર
હરભૂ ખાત
જ કાળે
પાર જઈ
એકી જ તરી
સાંકડી છે તે
રથળ)

રેયઃ
રસિકલાલ
પરીખ

આ સડક પર સાળીપળાથી ગોરા (પર્વતની તલેડીમાં નર્મદાકાંઠે) સુધી ખસ સર્વિસ ચાલે છે. ગોરાથી યલપાણિ ૧૮ માઈલ દૂર છે. ગોરાથી પનહ (હોલી) દ્વારા પણ ત્યાં જઈ શકાય છે ને સડકરસ્તે ગાડામાં પણ જવાય છે. મોટરો કે હોરીઓ સાળીપળાથી છેક યલપાણિ સુધી જઈ શકે છે. પાવડીકુંડ કરતાં યલપાણિ પહોંચવાનું વધુ અથડે હોવાથી જ એવું માંડાત્ય મોડું છે.

આણિહ-કરનાળી—વગોદરાના ગોવાગેટ રેલ્વેશન ને ગિયાંગામ-થી ગાયકવાડ સરકારની નાની રેલ્વે સીધી ડબોઈ થઈ આણિહ પહોંચાડે છે. આણિહથી સાથે પાર સાળીપળા ૮ માઈલ છે અને ત્યાં જવા બસો દોડે છે.

શુકદેવ બગસ—આણિહથી આ તીર્થ ૫ માઈલ થાય છે અને આણિહથી નર્મદામાં પનહ દ્વારા ત્યાં જવાય છે.

અનરુયાઈ-ગિયાંગામથી સીનેર સુધી ગાયકવાડી નાની ગાડી રાત્રી સીનેરથી આ રથળ એક માઈલ દૂર છે. પથરસ્તે અને નદી-રસ્તે બંને રીતે ત્યાં જવાય છે. બીજી સાળીપળાથી સીસોદરા (સીસોરની સાથે નર્મદા ઉપર) સુધી ખસ સર્વિસ દ્વારા જઈ ત્યાંથી પણ જવાય છે. ત્યાંથી એક માઈલ દૂર છે.

શુક્લતીર્થ (કબીરનંદ એની પાસે છે)—અરચથી પૂર્વમાં ૧૦ માઈલ

દૂર છે. બસ સર્વિસ દ્વારા જવાય છે. અંકલેશ્વરથી સાળીપળા જી સળીપળા રેલ્વે રેલવેના અમદિયા રેલ્વેશનથી તે બે માઈલ દૂર છે. ભરચ (પ્રાચીન બૃહતીર્થ અને બૃહતકુંડ)—અણીકુંડ જ છે. વિમલેશ્વર-અરચથી જવાય છે.

નર્મદાનો ધોધ

નર્મદા જો મોઘા માટે હિંદુઓમાં પ્રખ્યાત છે. તેમાંનાં મુખ્ય મુખ્ય ત્રીજે પ્રમાણે છે:—

હવિલધારા—સગરકાંઠાથી આગળ ૪ માઈલ દૂર છે. અહીં પહોંચવાનું થાણું અથડે છે. અહીં ૧૦ ફૂટની ડાબાઈ પરથી નર્મદા નીચે પડે છે. આ રથળની નિસર્ગશીલા અદ્વિતીય લેખાય છે.

સહસ્રધારા (પહેલી)—ગંડલાથી પણ માઇલ પશ્ચિમે.

મુંવાધારા—જળપુર નજીક મોડાધારામાં આવેલો આ ધોધ આખા દિશમાં પ્રખ્યાત છે.

ચાંદનડ-અહીં હરણ (છ.આઈ.વી. રેલવેનું બંદરા અને હોટલની વચ્ચે) એક મોટું રેલ્વેશન)થી જવાય છે; પણ રસ્તા કાઠો છે. આ રથળ ઘેર બનોગાં આવેલું છે.

પાવડીકુંડ—એના વિષે ઉપર એ નામના તીર્થમાં લખાઈ અંત.

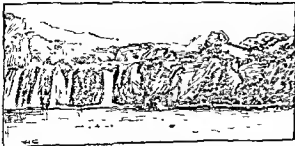
સહસ્રધારા (બીજી)—ગહેશ્વર નજીક આવેલી છે.

હરભૂરાલ-નર્મદાની ધારા અહીં પડેલા વચ્ચે અટલી સાંકડી થઈ ગયેલી છે કે હરણ એક ફાળમાં આ પારથી પેલી પાર પહોંચી શકે છે એટલે આ નામ પડ્યું છે. અહીંથી ગુજરાત શરૂ થાય છે.

મોખડી—આ મુરપાણુનો ધોધ પણ કહેવાય છે; પણ અંર નામ મોખડી ધોધ છે.

મોખડી પણ નર્મદામાં છેક સાગર-સંગમ સુધી યદ્યત્વના ધોધો નથી. એટલે જનહયા મોખડીથી માંડી છેક વિગલેશ્વર સુધી વચર ફેરળકલી એ જ્યઆવે છે. કેટલાક હવિલધારા અને હોટલ લોકો માને છે કે પ્રાચીન કાળમાં નર્મદામાં ભરચથી માંડી છેક માળવા અને અખપ્રાંત સુધી હોરીઓ દ્વારા અવરજવર થતી અને મોટા વેપાર

(ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧) ૪૧

ગયપ્રતિભામાં મેંડલા પાસે સહસ્રધારા (પહેલી)નો ધોધ

જીવાધાર :
 મધ્યપ્રાંતમાં
 જિલ્લા બુર
 આગળ બેડા-
 ધારનો ધોધ,
 નર્મદા નેટલા
 ધોધ દિંદની
 બીજી કાંઠા ન-
 રીમાં બાએ
 ન હશે.

નીચે
 નગણી બાજુઃ
 અગર કેક
 પાસેના ક-
 પિલધારાનું
 ધોધ.

મેળાતો. આ ધાત ગાત કદમના છે. ભરતરની આસીમે લખાસતાં આ ધોધો દિગયુગ (Pliocene period) વખતે અસ્તિત્વમાં આવેલા અને તેમની કવચિયતિને લઈ નર્મદાના પ્રવાહ દ્વારા દોઢી-ગોમાં છૂલચાતથી માળવા કે મધ્યપ્રદેશ નજીક તેમ જોરામાં સંભવ નથી. વળી કેટલેક ડોકામે તેા યુગ્મશત અતિ મધ્યવિદેક વચ્ચે નર્મદા કોટલી નથી સાંકડી છે કે દોઢીઓ પસાર પણ થઈ શકતી નથી.

પ્રાચીન સાહિત્યમાં નર્મદા

સંસ્કૃતમાં નર્મદા પર વિપુલ સાહિત્ય લખાએલું થયું છે. આ દષ્ટિએ પણ તેની અબેકતા તોષિયાત છે. વેદોમાં નર્મદાને ક્યાં જે કલ્પેલ નથી, પણ હવર વેદિક સાહિત્યમાં તેને લગી આડકતરી નોંધો મળી આવે છે. કા. ત રાતપદ બાહ્યમાં 'દેવોત્તર' નામ અનેક વાર આવે છે. વેદિક લોકો નર્મદા સુધી પહોંચી શક્યા ન હતા; પણ તેમની જે પહેલાંથી પીરાણિક લોકો નર્મદાપ્રદેશમાં વસવાટ કરી રહ્યા હતા એવા પુરાણોમાંથી લખવા મળે છે. મૂળ પુરાણ છે. પૂર્વે તમા સેકામાં રચાએલું દોવાનું પાશ્વિર નામે વિદ્યમાન આવે છે. આ મૂળ પુરાણમાંથી કામે કરી ધીમેધીમે જુદાજુદા પ્રદેશોમાં જુદાંજુદાં પુરાણો રચાયાં. આ કમમાં નર્મદાતરના જા-કલ્પોને મત્તયપુરાણની રચના કરી હતી. હરમમ બધાં પુરાણો નર્મદાના ધારીક અગર તેા ઐતિહાસિક મદત્ત નિષે કંઈક ને કંઈક નોંધો આવે છે; પદ્મ વાયુ, પદ્મ, નારદ અને કંઈક નામનાં પુરાણો-માં તેા સેકડા અવાયો પરાવતા ખાસ 'દેવાખંડે' જુદા ન રચાયે નર્મદા વિષે આવેલાં છે. આ ખંડે નર્મદાપ્રદેશના પ્રાચીન ઇતિહાસ

અતે બુજાઈ પર પુષ્કળ પ્રકાર મળે છે. ફરલાંક પુરાણોમાં તેા નર્મદાના કદ્દમઅરધાનથી મારી તેના મુળ સુધીનાં ઘણાં સ્થળો, નદીઓ, પર્વતો અને તેમની સાથે સંકળાએલા ધાર્મિક તેમજ ઐતિહાસિક પ્રક્રીઓ સચિત્તર આવેલાં છે. આ પુરાણો કપરાંત પાછળના સંસ્કૃત સાહિત્યમાં નર્મદાને લગતાં અનેક રીતોમાં મળી આવે છે, જેમાં સંક્રાચાર્યના મુખ્ય લેખાલ છે; પણ આ મ્તેજો ઇતિહાસ કે બુજાઈ

પર કંઈ પ્રકાર ના-ખતા નથી. પ્રાચીન રિવાયેઓ, વાસ-પત્રો આદિમાં નર્મ-દાને લગતી મેંધો ક્યાંક પ્ર-સંગોપાત મળી આવે છે. જેમ સાહિત્યમાં ઉચિત્સે (વદનાજીમાં રચા-એલું) અને રાડનજ માદાત્મ્ય (વલ્લ્લી-પુરમાં લખાએલું) એ લેખો નર્મદાપરનાં કેટલાંક નેનતીયોની વિચિત્રતા આવે છે.

કેા વાજ માલજ રહેલો, પાંતે એકજ વડાએ ન દેવ નવા મુસી ભરવાના નથી

આ પત્ર મેળવનાર :

આઈગેમ્બલી અબ્દુલકાદર, પો. બો. પર ફોરેસ્ટલાય (ઈસ્ટ એફિસ)
સાન ડામિંગો, ઈક્વિડોરિયા (પુ રૂઝે અમેરિકા)
તા. ૩૦ એપ્રિલ, ૧૯૪૫

મિત્ર મિત્ર,

તમારે સરનામું મને લગભગ એક વર્ષ અગાઉ એક પચાગ્રવ-
સંસદ દ્વારા મારા અભ્યાસકાળ દરમ્યાન મળેલું. તે સમયે મારી
પર નિરાશાના અભ્યાસનો વિનિ હોવાથી પત્રવ્યવહાર માટે ખરતો
સમય મળી શકતો ન હતો. હમણાં હું અમેરિકન નીકાખાતાની આ-
રિપટલમાં છું અને ગંભીર વાદકાપ પછી સુધારા પર આવતો જતો
હોવાથી આ મારા દરમ્યાન પત્રવ્યવહાર માટે હવે ખરતો સમય
છે. આરિપટલમાં લગભગ એકાદ માસથી હું ને હવે તે એકલે અઠ-
વાડિયાં પછી ફરી લશ્કરી કામગીરીમાં જોડાવા જ્ઞેવા થઈ રહ્યા

હાઈફરેજના અભ્યાસકાળ દરમ્યાન હું કુલબેલ દીમામાં તેમજ
'ટૂક' દુકાનીમાં અમળી હતો અને 'ઈન્ફોર્મેશન'નો રહેલ હતો. 'વોઈ
સિફ્ટિંગ' (વજન ઉચકવાનો વ્યાયામ) અને શરીર વિક સમય પછી
ખાસ રસ લઉં છું એ માટે મારી પાસે મારાં પોતાનાં સાધનો છે
અને ૨૨૫ રતલ વજન માસાથી અડધર ઊંચકી શકું છું. મારે વજન
૧૬૫ રતલ છે ને જ્યારે પોણાકૂટલ તમારે ૨૨૫ના નિષ્પત્તિ કયા છે ?

પરિચ મારા થયાં હું નીકાખાતામાં છું, હવે હવે મને જીવન
પર જવાની તક મળી નથી. હું ધાર છું કે એકાદ માસમા તે મને
કોઈ જીવન પર નીકાખી. અથવા કાલ્ય મને ખૂટો પછી કરવામા
આવે. હવે પ્રક્રિયા થયાં તે સારું. તમે કોઈ લશ્કરમાં જોડાયા છો ખરા ?

મારે પર સાન કલિસ્ટોનોની પાસે આવેલા સાને લીઆન્ડ્રો
નામના નાનકડા કલિયાં છે. હાલ મારો મુકામ એ મામની ૬૫૦
મોંઘલ ફક્લિયે અને મેક્સિકોની ૨૦ મોંઘલ ઉત્તરે છે. તમે ઉત્તર લખો
તો મારા પરના નીચેના સરનામે લખશો: Richard H. Spencer,
772 Elsie Street, SAN LEANDRO California (U.S.A.)

મારે નીકાખાતાનું સરનામું તે મારી બદલી થવા પોકડી બદલાયા
હરે છે; એટલે મારા માતાપિતા મને તમને પત્ર પોકડી આપશે.

અને હું એ મળશે કે તે જ દિવસે તેનો ઉત્તર લખીશ નીકાખાતા-
માંથી મુજબ થઈ જોઈ જવાનો દિવારો પાછું છે. ત્યાં મારાં કલિયાં
જોઈ જશે છે. ત્યાંથી કલિયાં હું આરિકા રસ્તે પાછો વળું
જે મ થશે તે હું તમને અવરજ અગણ.

તમારો મિત્ર
'ડિટ' રજી. સર
(અમેરિકા મિદ્યપ્રવાસમાં 'રિચાર્ડ'નું હું નામ 'ડિટ' સાથે છે;—જેમ
'વિવિધ'નું 'નિક', 'અન્યની'નું 'ડોની', 'ક્યરીન'નું 'કેટ', વગેરે.)
નવાં પત્રમિત્રો

(૧) શાંતિની શાહ, C/O અમલકાલ મુનીલાલ શાહ, પાર્ક ન્યૂ.
બેપિટલા રોડ, બીરે પાર્ક-પરિમિ, મુંબઈ-૨૪; (૨) શાંતિ કાળ-
કિયા, ની. એમ. કલોળ મોડિંગ, પોસ્ટ ૫૭૩-૪૪, માર્ગ-૩૫; (૩) જ્યારે
એમણે 'મુનિશી હોમી એકલેન્ડ' નામની સંસ્થા કાઢી છે ને નવા
બિલ્ડિંગ, બીરે પાર્ક, ૩૫ નં. ૧૩, ૧૦૬ મન્નિલ બંદરરોડ, મુંબઈ-૩; (૪) 'રાન્ડેસ' C/O અનંતરાય શાહ, હંસરાજ બુવન, લેબન
રફી, રજીડાસ મોડિંગ, કલ્યાણ; (૫) શાંતિવાલ સાંપરિકા C/O સાય સાંપરિકા મુજબ જન્મ્યાલ, રેવેલે કો. રૂમર, બિજાસપુર-સી. બી.
(૬) શાંતિવાલ મેમા. વંકાણી, C/O પોપટલાલ પેલાભાઈ, વજીક વિદ્યાલય વનુશરીવાળ, મુનામદ. બઈ અન્દાઝાન લેલ (હળવિયા સેરી,
સત્રામપુરા, સુરત) જન્મ્યાલે છે તેમજે અમેરિકાની 'ઈન્ફોર્મેશનલ રેડુક્ટસ' સેવામાંથી પ્રતિનિધિ મળે શકાય છે. એ સંપ્રદાય
દાખલ-ફરી નથી અને ગમની થયાં ૩૦ વરસ મુખીની છે. વિશેષ મદિની મેળવના ઈન્કનારે જગાની દિવિટ બીડોને આગે પુલાવર્ત.

હરીકાઈનું પરિણામ

પહેલું દેનામ મોકરું બીજું દેનામ: 'સવાર પડી' જગનાદાસ
'પંચોલી'—અમદાવાદ; ત્રીજું દેનામ: 'મુખ દારૂપ' કસામરોડ ટોટો-
વાળા—અમદાવાદ; ચતુર્થ દેનામ: 'આદર્શ' પી. બી. ખાડા—મુંબઈ;
પંચમ: (૧) રથાપત્ય ગ્રામિણ: જોગનાદાસ ત્રિવેદી—અમદાવાદ;
(૨) 'કારીમર': જગનાદાસ પંચોલી—અમદાવાદ.

હરીકાઈ વિશ્રામમાં સામાન્યરીતે બહુ માંગે ફાળે આવતો દે-
વાથી થણા લાંબા માલે આ મહીને એ આની સકાય છે ને કાંઈ વિશે
આમાં છે તેમાં વિચારપૂર્વક અને ખંતથી લેવાએલા મિત્રો તે પછી
વળું છે. એકની એક બલ વારંવાર કરતા હરીકાઈની સંખ્યા બહુ થોડી
થવા ન્ય છે હરેકે હરીકાઈને કાળજીપૂર્વક મિત્રો પરાની દીકા માંથી
અમરમાં મૂકે તો સમય ને પેસાનો ખોટો અર્થ થાઈ. જેમનામાં
સાચી રીતજ અને અભ્યાસની આવરતા હોય છે તેમણે તે કેમ
પર હરીકાઈ બેસી બસ પછી માત્ર હરિ કેળવવાની જ નહર રહે ને.

ન્યાં હરિ છે ત્યાં દરયાનો તોટા નથી જોની પ્રતિતિ, બીજું દેનામ
છત્તનર બાઈ જગનાદાસ પંચોલીનું 'સવાર પડી' મિત્ર ફરોનરો.
યોગ્ય સમયે, યોગ્ય ફોણથી લેવાએલા એ દરયાનાં રવાનાવિષ્ણુ અનિમ
જવા દોરનું સાઈ ચિત્રસંધ્યાન બનું છે, અને તેમાં સવારના મુક
પ્રકાશનું વાતાવરણ પછી નથી રાખું છે. કૃતિ છે તે આગીતાના
ફાઈસિમની. એ કૃતિ ને હોત તે કલ્યા પહેલું દેનામ મિત્રની સમ્મત.

ત્રીજું દેનામ છત્તનર બાઈ ફરામરોડ ટોટોવાળા પેણુદારવર
થિય જુલ્યા રૂમ પ્રકાશમાં મુખપરતા ભાગકના લાકાલિક બાનોને
રનું કાર્ય અપરેકે છળિયિય છે. બાઈ પી. બી. ખાડાનું ચિત્ર 'આદર્શ'
બાઈકોરિયલ. કાર્દમાં લેવાએલા 'પોત-ચિત્ર'ના કલમ નમુને
મુખ્ય જગાં 'પોત-ચિત્રો'માં કાકાજીમાં નીનીતાવા સારીરું
સોફલ બતાવવાનું પેથ હોયું જેઈએ અહીં પોતમાં નથી નવીનતા
કે નથી શરીર સોફલનો સંપૂર્ણ અદર્શ માત્ર ફોરેઆરીની આવ-
દતને તે સારો નમુને છે.

બાઈ જોગનાદાસ ત્રિવેદીનું 'રથાપત્ય-ગ્રામિણ' (સકલતા બેન
મંદિર) સંપદ-ચિત્ર (Record Picture) તરીકે મેળવપાત છે. ગ્રા-
ખાની કારીગરીને યોગ્ય કલાપ આપે તે રીતની પ્રકાસેજગના વિચા-
રીને કાળજીપૂર્વક એ ચિત્ર લીધેલું છે. બાઈ જગનાદાસ પંચોલીના
'કારીર'ના નિષ્પ થણે સારો છે, પરંતુ ચિત્રસંધ્યાન બીલકુલ
નથી પાછળ બેઠેલા માલુસ, પોતો માંબેલો, અદિતલનો સારા મિત્રને
અરખિરિયું ને બીજી ફરીને બગાડી મૂકે છે. એકલા કારીગરનું પત્ર લેવર
કેન્દ્રિત ફરીને સાઈ ચિત્ર કેળવની સકાય હોત. ફરીકામ બાઈ

એ લીધે-કાંનાં ત્રિમૂર્તિ-શિવની ઉ-
પદ્યવેપશી મૂર્તિ મેં જો વખત ગેઈ
છે. પહેલી વખત રાદેનરાહ પ મગ. જ્યારે
સુંબાઈ આંખો તે વખતે સુંબાઈમાં જોઈ-
વિક પ્રદર્શન પણ સુંદર મેઘનું ને તેની સાથે
લીજવાની રંગબેરંગી રેશમીનું મનોહર દરથ
નેવાની પશું સાંભળ્યું. એ બધું ગેઈ જાનને
પ્રેમ કરીને હોઠીમાં ભેસીને જોડીકેન્દ્રા જવા-
નો લઢાનો. મધુ તે વખતે લઇ લીધેથી.

પરંતુ એ બધા મૂર્તિની અવાર્ણિતતા,
પવિત્ર ને કૌવ પ્રેરવાની સાક્ષત અને ચિત્રને
સાન્તત્યા ક્રમત બનાવું મેંનું આપ્તકામિક
અર્થદર્શન તો, બીજી વખત ૧૯૩૭માં જ્યારે
ફરી એને જોઈ, ત્યારે પાનમાં કાપી અને
તે બેંતરમાં કાઢી લીટરી ગયાં છે

દાર્નિશિગમાં ધૂમ નાચતો બૌદ્ધધર્મીઓનો
મઠ છે ત્યાં ત્રિચેટના લાગાઓ રહે છે, એ
મઠમાં પેરેકે ફૂટ ગયેલી અગ્નિપાન છાદની
મઠાકાથ મૂર્તિ છે, અને બાંસી પર યાગ, કુવેર,
અગ્નિ તથા આશ્વમેદી ઉપ વિશે છે. એ
ચિત્રોના રંગ પશુ લ લ, પીત્તા વગેરે ઉપ પ્ર-
કાશના છે, સાથેસાથે સાનિયક રૂપોમાં તારા,
પ્રમદા અને ચોપિસલોનાં ચિત્રો પણ છે,
અને તેમના રંગ લીલા, બૂરા અને ગોરવર્ણ
કોઈકે છે સફેદ અને રૂપેરી છે, ત્યાં એક પ્રા-
ચીનધર્મી ચિત્રનાર પણ હતા. તે યાદરી બધી
સુંદર દેખાઓથી અજન્નાનાં ચિત્રોની ઉમે
સાદાનિક આશિષોનાં કરી શકતા કે રવિસાધ
પણ એની રાક્ષસી અભયલ યથા હતા.

ત્રિચેટના લાગાઓ તથા બીજા નૃત્યકારીનાં
નૃત્ય ને નાટ્યના પ્રયોગો પણ દર્શનિયમાં
જેવાનો એક પ્રયત્ન સાધ્યો હતો. એ નૃત્યો
અને અભિનયો બંધકર હતાં. માનવીઓની
આસુરી સંપત્તિના પ્રતીક રૂપો. એક મોટા
‘દૂધન’ (ગયર-સપ્ત) તેમાં આવતો. એના
ફૂંડા, પાસતપાપાકાકાપા પાનિને સાથે
નિરંદરેમાં આવતા હતા. માનવી બીજારે
એના પાંચમાં પીછેનો મુકેર લગતો હતો.
પરંતુ પાન, પીંચીયો, તે સ નિવડતા બી-
મરી રેવી સપત્તિની મારવી ગાયર અર્ધગરમ
કરી આના રૂપ રસવાર મુકેરો છે ને માનવ
સમુદ્ધિ માનું નવાત્તન તથા માંત્રિક વાદો-
ની મૂળી બેંત દેખવા આજસાથે ગાય છે
તરકાના અજરીઓમાં બીજ અને સાક્ષ
૪૪ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧)

તાંત્રિકોના સમયની સુંદર ધાતુમૂર્તિઓ છે.
ભવપાનની ધાતુમૂર્તિઓ સામાન્યરીતે ઉત્કૃષ્ટ
કોટિની અણુપણ છે, પણ નાલેહાની બારંગબી
કરી રાકે એવી ભગતમાં કાલ રથને નથી.

આ બધા કલાકારમુદ્ધિ રસદર્શિયો તો
આવળી સૂક્ષ્મ લાગણીઓ અને ભાવોનો ખૂબ
વિકસિત કરે જ છે, પરંતુ સાથેસાથે હતિતા-
સનું પેશુ અનુપરા દર્શન કરાવે છે. જગતના
તત્ત્વજ્ઞાનીઓ અને યોગિતા મુર્તિપૂજકોની
બેંતે મરકરીઓ કરતા દોષ અને મુર્તિપૂજને
બેંતે ધર્મગાંત્રીમાં લીટરી કલામાં અણુતા
દોષ, પરંતુ આખા ધર્મોમાંનાં સનાતન
સત્યોની સંકટ પ્રકાશીવિવિધતા જનન-
ને તારકર્ય કરાવવાની એકમાત્ર સમર્થ શક્તિ
મૂર્તિઓ જ છે. ને એ દર્શકો વર્ણમાં રાખીને
આપણી સાવમને મૂર્તિઓનો સમાજસાક્ષ
અને માનસસાક્ષી દર્શને હાથ પૂરે પૂરે
અવ્યાસ જ કોઈકે નથી કર્યો.

આજ સમાજોથી આપણી મંદિરો અને
મંદિરધેરોમાં જે રવરેવીઓ નાના પ્રકારનાં
સૂત્રોના તથા બાવ પ્રદર્શિત કરતી વિધાવિધ
મુદ્રાઓ અને અંગરૂપેરોથી લાવજ્ય દોળતાં
તથા આશુષી અને વાદના ધારણ કરીને
લેતાં હતાં તેમનાં રદરથો ઉદવરકર અને
સિમીનાં છવંત અને નવવંત નૃત્યોથી આ-
પણી નજરમાં નવતાં થયાં છે. મણિપુરી,
કમ્પ, કમ્પલ્લી ને બારતાતચમ પદ્ધતિનાં
નૃત્યો ને સંકીર્ણ દાસ હવે વર્તમાન સંસ્કૃતિ-
ના બજારોં જે નૃત્તી-અભિનયમાં નવા પ્રાણ-
ની પ્રતિષ્ઠા કરવી સહેલી થઈ ગઈ છે.

જીવનના વિધિવિધ આદરોં અને દિવ્ય
પ્રસાદ ને મનોસામ્યમાં પણ ગણ્યાં ૪૮૦
સાંચ દર્શો તે બારતીય નૃત્યકાના પુનઃ-
જારથી પ્રવચ્ચ થયાં છે.

નૃત્ય સાથેના ઉત્તમ સંકીર્ણ, યાત્રાપાત્ર
સમયનાં લોકિક પુલ્કનિર્વાન રદરથો અને
પીરામ્પિક કિલાકાંડમાંથી સમગ્ર જનતાને
મળતાં પ્રેમપ્રદાન રમજ કરી આપ્યાં છે.

સામવેદનાં જાન અને ગાંતો, વંચ તથા
રાક્ષિઓનાં આનાદનના ઉપ પુલ્કનિર્વાન,
પેશારવ પૂજપરી અને પૂજો, લીજા તથા
સીનાર કેવોં રામાયિક તંત્રપદ્ધતિ, અને લેવી,
ટૂરી, કમ્પ, તથા દોહ એવાં રીઝ રસને ઉ-
ત્પત કરનાં સામયોનાં મરદમી મેકકીઓને
જનતાનાં આજ તિલક બેંતેને ફેરી રીતે.

નશ્વત કરી હતાં એ બધું હવે સમન્વય છે.
એ મૂર્તિઓ, પુલ્કનિર્વાન, નાકો, સંકીર્ણ,
ચિત્રો અને નૃત્યોએ જ આપણા બધાંત્રિયન
અને સામાજિક આત્માને સાવધાન અને
નમતો રાખ્યો હતો. એ દારો એ સદાકાળ
પ્રણુના સામિધ્યમાં રહી શકતો. ફેની અને
આસુરી બળો કોને નમતોનિધિ લાભતાં અને
વિદાકાળોના વાતાવરણમાં એ ભક્તિમાર્ગે
કે જ્ઞાનમાર્ગે ભગવાનો યોગ મેળવી ફૂલમ
મહુધજીવનનું સાચક કરી શકતો.

આજ જગત હવે રસ્તે ચડ્યું છે. બેંત
કરતાં જે વધુ નેવળી એ સુધારો પાર ફેર છે,
મરક કરતાં જે વધારે કડપણી એ અવકાશમાં
જોડે છે, હતાં એને સાધુ જીવન જીવતાં નથી
આવડે. અત્યંત વિશેષી અને તીવ્ર નેવાના
તાપ એને ઘેરી વળ્યા છે. આ કુઝખમાંથી
એને કાણ કાઢાવશે ?

કાઢાવશે આપણી હતિત કલાઓ, —ક-
વિતા, સાહિત્ય, સંકીર્ણ, નાટક, નૃત્ય, ચિત્રો
ને નૂતન દર્શિતા કિલાકાંડ પુલ્કનિર્વાનો.
—સુવ્યવસ્થા અને શિષ્ટતા, પ્રેમ ને સદાકાળ,
કશિજી આજનાં મંદીનાં બદલાન છે. ત્યાં
એના પેરિશી પણ ભવ્ય છે. મેરી કો મારદેવ-
જીના પોરિશી છે. પ્રમાદી ને જડ દોષના
હતાં તેની આંતરિક રાક્ષિઓના પાર નથી.
એ ભોળો છે, સ્વભાવે સેવાભાવી છે અને
કેંકરે અદિકસ તેમજ પરીપાકારી છે
મગ્ધરો આખરે, એ મંદી એવા છે એમને
એમની સુપ્રસ રાક્ષિઓનું સાન કરાવવું
જેવંતેને મારદેવજીના વાદક યથા માટે તે
એ જ સર્લ્યાં છે એમ એમની ખાતરી કરી
આપણી મેકકી. હતિત કલાઓ, એ કામ
મેક રીતે કરે છે. અસત્ય, મહિનતા, પ્રમાદ,
દોષ, કામ, ક્રોધ વગેરે કપરા આપણા પવિત્ર
આત્માને રજાવી રહે છે ચિત્રો, મૂર્તિઓ,
સંકીર્ણ ને નૃત્યના સંસ્કરણો એ કપરા યો-
નાય છે અને અસાધ્ય દૂર થાય છે.

વીદિવધ, સુક્રમિ, પુરુષાર્થ. આદરોં
પાત્રવાળી વર્કાકા, જ્ઞાન, ભક્તિ મગેરે ફેરી
સંપત્તિ મેવવનાનાં સ્વપન એ મૂર્તિઓમાં
કે છે. જનતામાં નવા પી રહેવું માર્ગે એ
હતિત કલાઓ દોરા રજીજીવન જીવનાં જીવનાં
જ મરકું નવ છે ને ‘વર્ચ અદી જ છે, અદી
જ છે અદી જ છે’ એમ દાવે છે. (મહા)

પણ કાકાની સાથે મારે ઘણી વાર મતભેદ થાય છે. પણ એમની એક સંજ્ઞાના મને હંમેશાં અર્થગો લાગે છે. મને તેટલા અધરા પ્રશ્નોના જવાબ પણ એ હંકડપથી અને સહેલાઈથી આપી શકે છે. નાનાપણમાં તો એમની આ સંજ્ઞા મેળવે છે. છક ૪૨ મઈ જતો. દુનિયામાં વસતા બધા દાહા લોકોને રાખ કાપુ એવું મને મને તે વખતે કંઈકે પૂછ્યું હોત, તો મેં તરતજ જવાબ આપ્યા હોત કે 'જીજીકાકા—અમારા અજીકાકા ૪૨'.

બાળપણમાં મેં એમને એક વખતે પૂછ્યું, કે 'કાકા, મારવાડી-એના માથા પર ત્રણ પરા સાના હોય છે?' કાકા તરત જ જોલ્યા, 'એ તો હનુમાને ચોતર્યા'તા એમના માથા ઉપર.'

'એટલે?' મેં સવાલ પૂછ્યો.

'હનુમાને લંકા બાળી હતી, એની તો તને ખબર હતો ૪૨ ને?'

'હા; પણ એને અને મારવાડીએને—'

'સાંભળ ના ખરો!' કાકાએ કહેવા માંડ્યું, 'પૂછડી સજ્જનાવ-વાની ખાતર એણે પોતાની પૂછડી પર ખૂબ ચીકરો બાંધ્યાં, અને પછી એ ધાસલેટના ડબ્બા રોપવા લાગ્યો. કરમરીને એણે મારવાડી ને પારીએ પાસે ધાસલેટ માણું. પણ મારવાડીની ભત એમ માને? એમણે કહ્યું કે અમે ધાસલેટ એમ માંડત નહિ આપીએ. હનુમાન ચીકારી ગયા. બુદ્ધિ:કાર કરીને એણે એમનાં મુદામ બોલી નાખ્યા, અને ધાસલેટના ડબ્બા બહાર કાઢી એમના પૂછડી બોલી અને બાથ લમાડી દીધી. એ સજ્જતી પૂછડી જે રાત્રાત્રાત્રા એણે ફેરક મારવાડીના માથા પર ત્રણ ત્રણ પરા ચોતર્યા, એ તે પછી એ લંકા બાળવા નીકળ્યા. પારીએ મારવાડીએના માથા પર ત્રણ પરા હોય છે.'

કાકાએ આપેલી આ માહિતી સાંભળી હું ખૂબ યઈ ગયા. હવે મોટા થયા છું એટલે અજીકાકા નેકે હું કાકાના કહેવા પર બહુ વિશ્વાસ રાખતો નથી; તેપણ કાકાની કલ્પનાસંજ્ઞાનાં વખાણ કરવાનું તો હંમેશાં મને વાન છે. પરમા દિવસે ૪૨ મેં એમને વાત-વાતમાં પૂછ્યું, 'કાકા, આપણે કોઈકોઈ વાર પણ બહુ કે પાણી બાળ્યું એવું જોલોએ બીએ, એમના બાળુ' કે 'બાળુ' કયાંથી આવના હશે?' કાકાને જવાબ તૈયાર ૪૨ હતો. એ જોલ્યા, 'હંમેશાં વિશ્વાસિયનું માન્યું નહિ ત્યારે તપકરીને પ્રતિસુહિનિર્માણ કરવાની ધમકી વિશ્વા-હંમેશાં આપી હતી એ તો બહુ છે ને?' મેં હા કહી.

'પછી ભગવાને નમત આપ્યું અને વિશ્વાસિને પોતાને એ વિચાર માઠી વાળ્યા.' કાકા કહેવા લાગ્યા, 'પણ ત્યાં સુધી જરાક

એની પ્રતિસુહિ નિર્માણ યઈ ૪૨ સુધી હતી. એ સુહિમાંનાં એક લાક રાખ આપણી બાપમાં રહી ગયા છે.'

વિશ્વાસિનની પ્રતિસુહિ અને પ્રતિસુહિમાંના આ રાખ, એ કાકાની કલ્પના મને ઘણી ૪૨ ગમી ગઈ. મને એ ગમી જવાનું એક વિશેષ કારણ હતું. આજનાક મારા મગજમાં એક વિચિત્ર વિચાર અવારનાવાર આવ્યા કરે છે. 'પોથીમાંનાં રીંગણાં પોથીમાં ૪૨' એવું કહેવાય છે ખરું, પણ આજનાકની કેટલીક રોષાં પરથી મને લાગે છે કે પોથીમાંનાં રીંગણાંનું પખ્ત સરસ સ્વરત હતીને આપણે એમ સમજી બિહાસ, પાણુ પતાસ રંગેરે અજિનું વણું આપણે પુરાણે-માં વાંચતા, અને એ અજોષી પુષ્ટી કેમ ખૂલી દીધી. સમયપર કેવી રીતે ઉજાળા મારતા હતા, આકાશ વહીને કેવી રીતે નીકે પડતું હતું, ઘણે દિવાડે કેવી રીતે એકકાર યઈ જતો અને મધરાતે પણ અજ-કતો પ્રકાશ કેવી રીતે યઈ જતો, એની વાતો સાંભળી મોરોનું આંગળાં નાખતા. આ તો ફક્ત પુરાણમાંનું વર્ણન છે, આ અનુભવમાં જે બનવું શક્ય ૪૨ નથી, એની આપણી ખાતરી હતી. પણ એટલે બાળ અને એના ધડાકાનાં વર્ણન વાંચ્યા પછી આ પોથીમાંના રીંગણાં આપણી આંખ સામે ઝાડ પર લટકાં દેખાવા માંડ્યાં છે!

મધરાતે, બપો સુમસામ થયા પછી હું જ્યારે દેડાવા સાનળાં બેસું છું ત્યારે વિશ્વાસિનની પ્રતિસુહિ મને વાર આવ્યા કરે છે. કોઈ વખત તુરંતતામાંનાં અંકારા રાકેરમાંથી કોઈ જાલતું હોય એના અવાજ નંબજાય છે, કોઈ વખત ઓરેડેલિયાના સિડાની આવાલ રાખ કાને પડે છે. કયાં તુરંતતાને કયાં ઓરેડેલિયા! ગેઝા એક-નારને ખ્યાલ હતો ખરો કે સુબંધ નાગના રાકેરમાં એક ખૂખમાં એકલા માણસના કાને એના રાખ પડી રહ્યા હશે? આપણે કલ્પા-રીએ એ ફેરક રાખ તેમ જણી આપ્યા અમતમાં—એના ખૂણાંમાં પડેલો છે. હિમાલય પર હેડતા એકાદ એરોપ્લેનનાં, ચેલિસ ગદા-સામગ્રી તથા ફરવી શબ્દગીરનાં, આદિકાના અનુભવમાં, ખૂણાંની કોઈ ગ્રમનસુધી હંમગારનાં એકરોને ને ફક્તા મળતાપર—એ બધે રમણે તે ભવ એ કેવું ગદાન આપ્યું ને!

આ આશ્ચર્યના વિચાર કરતા કલ્પનાસંજ્ઞા એક પછી આગળ મરે છે. આખી પુષ્ટીને એમરેથી ધરી રહેલાં માનં અપખાસ રાખ સર્વવ જઈ નવ છે એવાને એ સાચો કોષ, તો બીજ એક વાત સચી પડવાનો સંભવ છે આ એનાં ગેઝા રાખ સંધરી પણ રાકતાં હોય ખરો. હંમેશાં વિશ્વાસિનની પ્રતિસુહિ એની ૪૨ બીજ એક દેવ અવાગતો

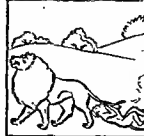
હૂપાહૂપ ('વકોર'ની કટાક્ષકથા); ૬ એમાં સિહને એવવા જતાં હૂપાહૂપ પોતે જ એવાઈ બાય છે; છતાં મિયાં ટંગડી તો બીજી ૪૨ રાખે છે. (આ વાતને લાલ કિલ્લામાં ભજવાયેલા નાટક સાથે કશી જ સંબંધ નથી.)

આ વખતે તો ખેંચી જવા છે!

ઉઠ...ઉઠ...ઉઠ...

હા...હા...હા...

જ હવે; જવા હોજું. તમારું જેવું જાયવા (કેણુઆરી ૧૯૪૧) ૪૫

દુનિયા હોય પણ ખરી. કદાચ આજના, ગઈ કાલના કે અનાદિકાળથી જીવી અંગેલાં માનવસાના અવાજ આ દુનિયામાં રહેતા હશે, કદાચ એકાદ શાસ્ત્રજ્ઞ એ મોતનું થે કંઈક નવું વલરથ બદલે પાડશે, અને એ અવાજની કુ નયનાં દ્વાર આપણે મારે ખુલાંઈ જઈશો. અને મણી તો કદવના કરીએ એટલી આછી! કેટલાકકેવર શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને બાલ્યુનને કહેલી ળીતા પ્રત્યક્ષ ભગના શબ્દોમાં આપણે સાંભળી રાકીશું! ભગવાન બુદ્ધનાં પ્રવચનો ભગના પોતાના અવાજમાં આપણે સાંભ-

ળીશું. ટેમ્પલેનિસ ને સિક્સેનાનાં કાષ્ણે, શિવાજીના શબ્દ . . . આપણે ધણુધણુ સાંભળી રાકીશું. પણ પછી બ્યાખ્યાનોના ખોટા વિષાઈ અવવા અસકય બનશે. 'તને સીનેમા એવા હજી જઈશો એવું મેં અલકલે હજી જ નહોતું' એવા હજી ધણી બેરી સાથે જાડી નહિ ગકે. એને એવું બીલું ધણું થે થશે! પોલીમાંનાં રીતજ્ઞાં પોલીમાંજ આગ ચલુકાકાને કહેવાની હવે મારી હમત નથી. (મરાઠી ઉપરથી) માહતી એવી

ને જવાઈ ખાંડની નિકાસનું મુખ્ય મથક પણ આ જ બેર છે. તે ઉપરાંત કોર્કી, લંગાક, મકાઈ, ટાપોચોલા તથા જવાઈ આગાંડાનાં અંગી નિકાસવેપાર પણ અહીં જ થાય છે.

કસોટી

(૧) હું, મારા પુત્ર, મારા બત્રીએ ને મારા કાણિજ, મારે જણ એક મેરસ ટેબલની ચાર બાજુએ જમવા બેઠા. તેમાં હું મધુના કાળી બાજુએ બેઠો; અને હતું મારા પુત્રની જમણી બાજુએ બેઠો. હવે વિલુ એ મધુની સાથે બેઠો હતો તે જ મારા બત્રીએ ન હોય તો મારા કાણિજ કોણ ?

(૨) મૂળાનાં સાવ પછતાં અને જણુધું કે એકરૂપિયાનાં, જેટલા નેમ મૂળા આવે છે તેટલી જ પાછળમાં ડઝન મૂળા આવે છે, આથી ને આથી ડઝન મૂળા લીધા. તો મને શું બેઠું ?

(૩) ઉપરની આકૃતિમાંની બે શીઠીઓ બરાબર સમાંતર છે. શીઠી કાઠો.

(૪) ધણીબાર એવેછળાં MCMXLV આવા આકારો લખેલા હોય છે. તેનો અર્થ શું ?

(૫) વેંજુ, વેંકડાં, કાનખાલરી, વેંકુલ, રોચ અને દુરસા, આમાંની બે પૈકી છે, બે પેટે માલનારા છય છે ને બે યોગયાં બનાવે છે. તે કયાં કયાં બે આજબી કાઠો ?

(૬) રસ્તા પર બે જળુને બતાવી પાછળ આહવારિ પોતાનાં ળિગને જોણપણુ કરાવ્યું: 'આત્મી પુત્રીનો આ પિતા છે' તો બે બેનેયું શું સમજણું? (જતારો નીચે અજબી કાઠો છે)

પ્રશ્ન-મુખ્ય
(૭) 'હું' શાખાકા દેહ (માથે) 123456789
123456789 123456789 123456789
123456789 123456789 123456789
123456789 123456789 123456789

123456789 123456789 123456789

ખાખાએ જમતાં જમતાં પોતાના ળિકાની પરીક્ષા લેવા વિચાર્યું. 'તમારે ઇતિહાસમાં શું આવે છે ખરું ?'

'મારા જમણાં જમણે બીતાં બીતાં ક્યું. 'તમારે કદે કદેએ અંતરે અંતરે નાહીએ આપતાં વેળ જ પહેલું શું કામ કર્યું ?' 'તેની ઉપર તે બેઠો.' બધુંએ બેપડક જમણ આવેયે.

સંસારનાં શહેરો

પદ-સુરાખ્યાય

આ એકમાં એનાનું ચરિત્ર આપણું છે તે ઉંચેનેશિયાના રાષ્ટ્રનેતા ડૉ. મુકામીની જન્મબિમ્બ, અને આજકાલ ઉંચેનેશિયાની પ્રભાવશક્તિના પ્રેરણાધાર તરીકે પ્રકાશનું થયેલું આ શહેર આવેતા પ્રાચીન ઇતિહાસ ધરાવે છે. હા કાળે બુદ્ધભાવનનું સાંસ્કૃતિક સામાજ્ય છે. જવા બાહિ મુખી પ્રસારેલું હતું તે કાળે જવામાંના મત્તલપ્રકૃતિ ગાદા-જાન્યની બારસ પ્રભનું થો દેશનું પ્રવેશદાર ને અગ્રણી નગર એ જ હતું આધુનિક વલંકા સમીપે જવામાંના વમળેમારાની શરૂઆત જવા પહેલું માણુ ત્યાં જ ના બેઠો અને આજે જવા-ખાણીની પ્રભાવેરમાથેલી અતીત સર-મારનું પાટનગર પણ એ જ છે.

સંજાપુર, બેરહીન, ઉંચે જીવન કીર્તીને છેક એરેટ્રેલિયા મુખીના પાલિકિરી જલ-માર્ગ પર આવેલું આ અગ્રણી બેર જવાને મદુરા યાપુધી જાડી પાટની સુરાખ્યાયની સામુદ્રકુળની જવા, જવાના પર્વતિનારે, અન્ડાસ નદીના કાણિમારા નાગના મુખપ્રદેસ પર વસેલું છે. એક બાજુથી મદુરા યાપુધી એવ-માર્ગ રક્ષાકાને પડેલા આ બેરનેની કીડાવ-વાદાર નદીના મુખવાટે છેક શહેરના બાંદે સુધી નહોતેવેલો હોવાથી જરૂરી તેજ જવા પાથી બેને દિશેએ એનું ગદવર પછાં બિલુ છે. કાલિ-માસની રક્ષિત્વે જવા પાથી મધુધિયુએ બેર-બર સામે નાંખા જર-ગાદવવામાં આવેલું એનું જરૂરી નીકામગરકાંડો ધોર વાલેર, કાંક તોયે ને કાંસર બેરકસ પરાવતેલો હોવાથી બાદોરના માર્ગ બેરકસ બેને અપહારક પર એપણું માન, પરાની રાકે છે. અને કાલિમાસની પશ્ચિમે સમગ્ર જલવિતરારને આવવેલી લેલા

બેકવૉરસે પણ જવા પાથી ધણીમાને રક્ષી રહે છે. જવા કાલિમાસના બેને કિનારાને બેને તેરકા પહોળા કરી પાછી દીવાલોથી ચળી લઈને શહેરના છેક અંતરણ સુધી સરજ જલ-વલંકાદાર પહોંચી રાકે બની એક પાછી ગદેરે પાણીની બેરને ખીલવામાં આવ્યું છે.

બેર દોરા શહેરની નજીક આવતા બેનો તેમતેજ શહેરની પામ્વેરમાકામાં તેજર અને આનું નવેતોની દારસાળા, અને એની પાછળ થયે દુર સીમેરના બજતા જવાના-પુખ્તનું સુંદર દરજ બેપડવતું આવે છે. શહેરના પ્રવેશદાર પારો જ નદીના મુખ પર એક નાના બજોમાર્ગ 'વિલેરેમિના પિનાર' નાથે એ સરકારનું બોડીનું માણુ બેલું કર-માર્ગ આંબું છે, ને બેરના સમગ્ર પ્રદેસમાં જતા બજા અપહારમાર્ગો—કેરે, તોકાકા, દુમરે ને સડકો ત્યાંથી જ રાર થાય છે. મત-લવ કે જો બજા માર્ગ પર એ માણુને રૂને કાપ પડવાની પડેલો છે. ત્યાંથી આવજ જનાં બેરો 'ફોર્ટ પ્રિન્સ હેન્ડ્રીકો કિલ્લો, ને પછી પુરાણ સુરાખ્યાય, તેની પાછળ ગાંડે નગર અને તેની છેક પાછળ નુખાંચ અને બોડીકાંડો નાગનાં જાન્યના આધુનિક સુરા-ખ્યાયાનાં મુથેલિત ને બચવિત નૂતન વજ-વાદના પુરાણી વસેલાં છે. વિમ્બ, વાર, ટકીકેવન અને હવાઈ વિમાન-બવલકારનાં બધાં જ અતીત સાધનોથી આ નગર બંદિ-પિયા, સીમારેજ અને બોડીસીમાના છેક બાલિકાપાન નગર સહ્યે નહોતો બેલું છે.

જવાની મુખ્ય પેદારા બાંડ ને ઉત્પાન કરી બની બેરકેટનાં એકલિત ગાડાંકેડ-ની મધ્યરેજ પેદી અહીં સુરાખ. માર્ગ જ છે.

માધુકરી

ન દે રવાઈને આપવા રહેજ પારો,
એ ઈ-સાનિયતને ક્રાન્તીને રહેશે.
મચેને અભિમાનમાં મરત દો એ,
નમન તારે એને નમાવીને રહેશે.
દીએ જ, દીએ જ, નહિ બધાં જ,
બહિસને તો રંગ લાવીને રહેશે. —સગીર

સેવામૂર્તિ થી જમરોદ મહેતા

‘નૂતન કરાચીના નિર્માતા’ના બિહારથી દેશબરમાં પચાત ધણેલા ને સેવાને જ જીવનના કલ્પે તરીકે સ્વીકારનાર આ સેવામૂર્તિ અને પ્રજાપરાયણ સમજના શ્રી જમરોદજી નસરવાનજી મહેતાને માંથી જીએ પોતે ‘સાચા દેશભક્ત’ તરીકે ઓળખાવેલા છે. પોતાને માટે અપરિણીત જીવન પહેરી લઈને પોતાનો સંપૂર્ણ રક્તપ્રવાહ એમણે દેશનાં દીનદીનો પ્રત્યે વાળી દીધો છે. કરાચીના એ ગાંઠ નસરવતિએ ગાન કરાચી કે સિંધ પ્રાંતની જ નહિ પણ દેશસ્થિતની સેવામાં પોતાનો હિસ્સો પુરાવ્યો છે, અને એને લઈને તો. ઇમી બન્ધુ-આરીના રોજ એમને પૂરાં ધણેલાં સાક વધે નિમિત્તે સિંધ કોટણ જ સમગ્રત દિંદ પણ આનંદનિભ્રમ બન્ધું છે.

આજના કરાચીનું નિર્માણ શ્રી જમરોદ મહેતાને જ જીવનથી છે એ વાત તો અત્યાર પહેલાં અનેક વાર કહેવાઈ ચૂકી છે; પરંતુ વસ્તુતઃ સિંધના બહેર જીવનનું એવું એકે ફેર નથી જેના પર એમની છાપ ન પડી હોય. નાઝરિક પ્રવૃત્તિ દોષ કે રાષ્ટ્રીય આશોભન દોષ, શરીરસ્વાસ્થ્યનો પ્રશ્ન દોષ કે સામાન્ય સુખાકારીનો દોષ, લીંગા ને શરીરનો પ્રશ્ન દોષ કે ઉદ્યોગના વિકાસનો પ્રશ્ન દોષ, —સંપૂર્ણમા એમનાં ખંત ને પરિશ્રમ બળથી જ રહેવાનાં.

સાધા મહત્તા સેવામાં જ રહેલી છે એ એમની રવાબરિક પ્રતીતિમાં થીએસોફીના જીવનના અનુશીલને વધુ બળ પૂરું છે. એમનું કાર્યકેન્દ્ર કરાચી રહ્યું હોવા છતાં એમનાં કાર્યનો પડઢો દિંદની યાદે દિશામાં પડયા વિના નથી રહ્યો. દેશભરની અનુભિસિદ્ધિદીએ શ્રી જમરોદજીને એક આદર્શ નમરવતિ તરીકે સ્વીકારી ચૂકેલી છે. સિંધના આજના પાઠ-નમરમાં આને જે ઈ ત્રિસિંધતા જાણવી દોષ તો તે જે દાવડા સુધીની શ્રી જમરોદજીની સેવાને જ આભારી છે હરિદનારાયણેલા રક્ષણ અને કલ્યાણ માટે એ સદા તત્પર રહેલા આવેલા છે અને અન્યાયના નિવારણની બાળતગા સત્તાધારીઓનાં સંકોચ કે પ્રમાદ સામે એ તીરતાપૂર્વક અમરતા રહ્યા છે.

જમરોદજીનું કુટુંબ સર ચાદસે મેચિવરના જમાનામાં સુરતથી સિંધ બંદરે જોખના પિલા વેપારી હતા ને તેમનો ઇરાદા જમરોદજીને પણ વેપારમાં જ નાખવાનો હતો. કરાચીમાં અવધાસ લીધા પછી કચ્છ વ્યાપારી સિંધજી માટે એ મુંઝાદ ઝગેલા. ત્યાં એક દિવસ રરતે જતાં, એક હોલમાં એની બેસંટનું જાપણ હોવાનું તેમના બહુવામાં આવ્યું. સમગ્રકાળી વિચારીય બરાઈ મચે હતો. પરંતુ એક જણે પોતાની ડિંદિ જમરોદજીને આપી અને તે બંદર મવા બસ, ત્યારથી પારસી વેપારીના આ પુત્રનું આખું જીવન જ પસરાઈ ગયું. બેસંટના વકરુત પર જ એ માત્ર મુગ્ધ ન રહ્યા પણ એમના શિષ્ય બની રહ્યા.

કરાચી પાછા ફર્યાના દિવસો વેપાર સંભાળવા એ અમૃતસર મવા, પરંતુ પાછળથી કરાચી પાછા આવીને

આપણાં આગમીતોમાં જેને વાલમને સંદેશો લઈ જવાનું ફતવર્યું સોંપેલું છે તે સોદસગરતની બંધાળી આ ‘કુન્નલકી’ મુજ તો દક્ષિણ યુરોપ અને મધ્ય તથા ઉત્તર એસિયાનું પંખી છે. વર્ષા નીતરી રહે અને શરદની સોહાગમી શરિયા જમતને રખા-વરજી કરતી હોય ત્યારે એ ટાળબિંધ હિંદમાં બેતરી આવેલી કચ્છ-કાઠિયાવાડ ને જીવનનાં તળાવ-સંદેશ તથા નદીકિનારે પ્રધારી બંધ છે, અને આખો શિયાળો અહીં ગાળી વસત આપતાં પાછાં રવેરાસીબધી બંધ છે. એકિંદ/આફરના આદારે આકારમાં બેતરી, ઘોર મધુર નાદ કરતી એની હારે મોડું નહિ બેઈ હોય? આપણાં જીવનશતનાં વતની સાર-સમે મળતું, પણ એનાથી આરંધા કદનું આ પંખી એની નગમી દેહલતા, લલિત આકરને કંઈક છતાં હૃદયંગમ ધીરંગમીને અવાજને કારણે ખૂબ લોકપ્રિય બન્ધું છે.

શરીરે આજી આસરાની; માથું અને ધર-દન કાળાં; માથે બરી ટોપી; મળના અગ્રકા બારી છાતી પર દાડી જેવાં લાગનાં લાંબા પાતળાં પીંછાં; કાજ ચંદ્રક આંખ અને તેની નીચે સફેદ લાણ; લીલાશ પડતી ચાંચ ને છેડે લાલ અણી; મગ દાઝા. પછી આ રેશિન્વાસ-ની હોય રૂપ એના દેહની વિશાળ શોખા તો, આખતી અણીથી બિગંતાં, રેપેરી કલગી જે મોખા પાછળ બેંદતાં, લાંબાં પાતળાં ધોળા પીંછાં છે. એના આ વિશ્વપ્રજ્વળી એ તરત ઓળખાઈ આવે છે.

કેવળ વનસ્પતિને જ આદાર કરનાર હોવાથી, એના બેનવાડને કારણે બે દોનને મન તો એ બસા નેવાં લાગે છે. કવચિત રવેર પૂરતાં છવાડ આદિ આવે છે. (‘બેનવર’)

ત્યાં જ રહ્યા. અને તે પછી તો, માઝીમાદેના એ તાતકાલે ગયા, —
'કસાબોને ગોર' એ અપ્રસિદ્ધ નામને—આજના સિંધના પ્રસિદ્ધ
પાટનગર 'કરાચી' તરીકેના એ હાથ કેપિસકસ પ્રાપ્ત થયે છે તેની
અનિદ બુનિયાદોના કો નગરોદ્દય સદાયક અને સામૂહીક છે.

કરાચી કોર્પોરેશનના સભ્ય એ હાથકા મુશી તેઓ સભ્ય
રહ્યા હતા અને નવ વરસ મુશી તેના પ્રમુખ. મખમલગર્વના રહે-
કાણે માટેની 'કરાચીમાં લક્ષી યમલો દારૂસિંઘ ત્રિસાએદી પાછળ
કેવળ તેમનું જ પ્રેરણાળય હતું. હાથકાને પાંચના નિકાસમાં એમણે
પોતાના સારા જેઠા ફાળો આપ્યો છે, છતાં હાથકાને કેવળ પાંચના
કરતાં એક માનવતાવાદી તરીકે એ વધુ ખ્યાલ છે. જમતનાં કાષ્ટ-
સંતાપ એમને ગેમનું દિલ દબા બેઠે છે. રાતે ગોરે મુશી મોરિ-
ટવામાં કાંઈક હઈના ઘિઘાના પાસે જોમને બેસી રહેલા એવા એ દે
સામાન્ય હઈ જાય છે. અનેક દુઃખિતોના એ આશ્વસન છે. નિ-
સાધાર કેવાકાંઈથી માંડીને શાળા-કોલેજની કી બરવાને અસમ
વિદ્યાર્થિઓની એ એક મુનિંગત આશા છે. અને એમની કામચલાવું
સાતલય તથા કોકામતા એવાં અદ્યુત છે કે એક વખત મૂઝી આવી
જઈ ત્યાં મુશી એ સોપાકાઈ કરતા રહેલા. એમના નેટની પવિત્રતા
અને મહત્તા જનકલે જ બીજાનાં નેટરી. નરસિંહ મહેતાએ વર્ણવેલા
સાચા વૈષ્ણવજનના શ્રુત્ય એમનામાં ગાભર પડે.

કરાચી કોર્પોરેશન સમયે લાખોની આમકામી આપની પરદેશી
દારૂની મેનફેક્ટરી બંધાવે કે કો દોષી. કોર્પોરેશન એક જરવા માટે
એક આકારિયામાં કોમણે સળગી તેયારીયા કરી નાખેલી. ધારા-
સભામાં કો મુલકીયા, અને એક વાર તે નાનાંમોંતરીનું પડ પાડ
એમને ગળનું હનું વધુ એ કોમણે જનું કરેલું. ગેવા અને સત્તા વચ્ચે
કોમણે પોતાની વિવેકશક્તિ સતત ત્રાસત રાખી છે, અને બદુધા એ
સેવા પાડુ એ પ્રકારની, કે સાખી ઓચિનકા રહ્યા પહેલાં જ તેનું હાં
સામળને તે કેટલાની. આ બાળતની ખાતરી અપનાવના કસમીમાં-
થી અને ને નેટરી.

જમુરીદળનું હાથ એ એક વસ્ત્રહાથ છે. માતા સમું હાથ
છે, આને હાથને તે કોમણે 'મેતા' બનવાને પ્રગત નથી કર્યા અને
માત્ર 'સેવક' જ રહ્યા છે. સેવાનું મદવજ એમના હવનમાં એટલું
વ્યાપક છે કે 'પરિશીત હવન'ની માફક જ 'પરિહાજ'ને પણ એમણે
લાત મારી છે માત્ર માત્ર વચ્ચે દોલાલ બની હતી રહે
પણ પ્રજ્ઞાના એ વિદોષી છે, પછી એ પ્રજ્ઞા બાપને વચરી હોય,
ધર્મની હોય કે રાષ્ટ્રને લગતી, એ રીતે નેહનું તે થી જગોદેહ
આજના નરિ પાડુ આપની કાલતા નાગરિક છે, અપખી કાલે એને
ગરિમા અનિવાર્ય રીતે સ્થાનિત થવાનો છે એ જગનાચરિત્રવા
એ આજના પ્રેતિનિધિ છે.

—અંક (ભારતી)

કૂટબોલની રમત

પગપાસમાં પસીનોપસીનો કરી નાખનાર. સારીરના એકએક
એમને પહેલી, કસરત ન્યાપનાર કૂટબોલની રમત ગુરવાતામાં જોઈ
નજરે છે કે કામુજ ગમે તે હોય, પણ એટલું તે રમજેજીરકામ
કે આપણે ગુરવાતી આપી અથવાની રમતો પ્રત્યે વહાસીનતા
સેવાઈ કીએ. નાની રમતો કે એમાં સારીરને બહુ ઓગ પડતો નથી
તેની રમતો તરફ આપણે વધુ આકર્ષણથી હોએ.

સારીરને વેગવાળે બેસી રહેતાં જગતના કાચોગમ્ય છે. આ
જગતના છે માનસિક નેટની જ બન્ને તેથી પણ વધારે સારીરિક
વાતવની અવિશ્વાસનો. આ જગતનામાં હવનું હરી તે સારીરિક
સમિત વસ્ત્રનું દુર્લભ દર ક્યે જ પ્રકરો થશે અને કેટલા માટે જ
૪૮ (ફિલુઆરી ૧૯૪૬)

કૂટબોલ, ઢોંકી જેવી સારીરને કસતી રમતો હરેક જગ્યાએ રમવાની
જેઠ છે. કૂટબોલની રમત એ સારીરના એકએક એમને પગપાસમાં
પરતી કસરત આપનાર રમત છે આ રમતને આટો ખ્યાલ આ રહ્યો.

કૂટબોલની રમત કે ૧૩૬૫ની સાલથી એક આપના બીન
સ્વરૂપે રમતો આબવાના દાખલા મળી આવે છે. હરેવાય છે કે રોમન
સોમ કૂટબોલની રમત બહુ જ અનુની અને હઠની રીતે રમતા. પછી
એ રમતમાં ધીરેધીરે સુધારા થતા થયા તે ૧૮૬૩માં ઇંગ્લંડમાં કૂટ-
બોલ એસોસિએશનની સ્થાપના થઈ અને તે પછી આ રમત વધુ
બવરિયત અને વૈજ્ઞાનિક બની. આપણે ત્યાં એના વધતો જતો રસ
એવાં આ નીચે તેની વિગતોની આપી કવરે આ આપી છે.

કૂટબોલની રમત અગિયાર અગિયાર ખેલાડીઓની મેદાન પર અમુક
મુકર રમીને કોણ રાખવામાં આવે છે અને તેમાં વૈજ્ઞાનિકતરીતે
નીચે પ્રમાણે સંજોગવામાં આવે છે :

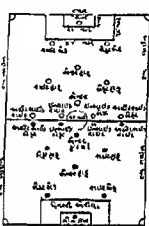
- ૧ મેલ કોપર ૪ આડસાઈડ ૪
- ૨ સાઈ બેક ૮ હાંસાઈડ ૨
- ૩ લેફ્ટ બેક ૬ રીન્ટર ફોર્વર્ડ
- ૪ રીન્ટર હાંસાઈડ ૧૦ આડસાઈડ લેફ્ટ
- ૫ સાઈડ હાંસાઈડ ૧૨ આડસાઈડ રીન્ટર
- ૬ લેફ્ટ હાંસાઈડ (જુઓ નકરી)

રમતના મેદાનનું માપ સા-
માન્યરીતે ૧૪૫૫૫ વારનું હોય
છે, પરંતુ વધુમાં વધુ ૧૩૦૫૧૦૦
વાર ને કોણમાં કોણ ૧૦૦૫૫૦
વાર હોઈ શકે છે. આખું જ મેદાન
મોલરફ લીડીઓથી નિશાની કરી
દોરનું એટલું (જુઓ આઈનિ) આ
હંબચાર મેદાનના કેડા ૫૨ આ-
નેલી લીડીઓને 'મેલ-સાઈડ' કહે છે અને પડખાની લીડીઓને
'હય-સાઈડ' કહે છે. આ કપરાંત મેદાન વચ્ચે કોસ્ટની એક 'દાંડ' ને
લાઇન પણ રેરવામાં આવે છે. આ દાંડ-ને સાઈડની મખવામાં ૧૦
વાર નિશાનનું એક વર્તુલ રેરવામાં આવે છે. મેદાનના ચારે ખૂણા
પર એકેક વાંદરો મેડવામાં આવે છે.

અને બાબુના મેલની હદ મુકરે કરવા માટે 'મેલ-સાઈડ' પર
આવેલા બન્ને વાવડથી સમાન્તરે બે લીલા ધોલકા મેડવામાં
આવે છે, જેની વચ્ચેનું એંતર આક વાર હોય છે. આ બન્ને ધોલકા
સાંભળી પાડ જગતની ટ કૂટબોલ રમતનું માપ હાથ કોઈ આપી
ધોલકા મુલામાં આવે છે. આ હંબચાર મેદાનની વચ્ચેથી દોડા
સ્વારે પસાર થાય છે ત્યારે 'મેલ' થયા બહુવામાં આવે છે.

એસોસિએશન-કૂટબોલના કાયદાનાં મુજબ કૂટબોલનું વજન
૧૩ થી ૧૫ લોન્ડો અને તેને પરીપ કામમાં જોડા ૫૦ ને વધુ આ
વધુ ૨૮ ઓનેટો મુકરે રમવામાં આવે છે.

સંખ્ય રમત રમવાનો સમય ૯૦ મિનિટનો હોય છે. આ સમ-
યની વચ્ચે પાંચ મિનિટનો અથવાતર પાડવામાં આવે છે, જે વખતે
બન્ને પક્ષો પેટપેટાના રમવાની આબુ ફરે છે. બન્ને પક્ષની
સામુદીથી થાવડના સમયની હદ વધુ જોઈ કરી શકાય છે.
રમતની રાત્રાત કરતાં પહેલાં 'દોસ' કડાવવામાં આવે છે.
કોસની હતનાર કોઈન કોને પહેલી કિં (લાઇ) મારવાનું ગમે
અથવા તે મખા-તર પહેલાં હઈ આબુથી પેતે રમશે તે માગી લે છે.

સામાં પડને પોતાના ગોલગાંથી ફોડા પસાર કરવા ન દેતાં પોતે જ સામા પડના ઝાલ સોસરો ફોડા નાખી આવતો એ કૂંડાંબદની રમતને ઝાંતિગ દેતું છે, અને રમતના મુકર ફરેલા રમખંડરચાલ એ પક્ષ આ રીતે થયું ઝાલ કરે છે તેની ઇંત થાય છે. બનનેના સરખા ગોલ થાય તે ગેચનું પરિભ્રમ 'ફો'ગા આંત છે.

રમતની શરૂઆત થતાં ટીમની 'સેન્ટર ફોર્વર્ડ' બચ્ચિ પ્રથમ દડાને 'કિક ઓફ' કરે છે (લાત મારે છે) ને દડાને લાલ વડે પોતાના બેડ તરફ મોકલી પોતે આગળ વધે છે; અને બેચ્ચી દડાને, સામા-વાળાના અટકાવવાના પ્રયત્નોને મહાત કરતા અને પોતાના બેચ્ચી તરફ આકર્ષણથી પસાર કરતાકરી, બેચ્ચિ બચ્ચિ સામાવાળાના ગોલમાં ભઈ જવા ગયે છે. આમ, રમત સામસામા પડનાં કુનેદ તથા કોશલ્ય પર અવલંબી આગળ વધે છે.

રમત દરમ્યાન ને દેડા લાતવાળીને 'ટયલાર્ડ'ની બહાર ચાલ્યા નય તો, એ પક્ષથી તે અંધારો દોલ તેના ત્રણ પક્ષને ખેલાડી, એ બચ્ચી ફોડા મેલ્યા દોલ ત્યાંથી દડાને એ હાથમાં હપ્પી ફેંકે છે. આને 'થો-ઇન' કહેવામાં આવે છે. આ 'થો-ઇન'નું કાગ હપ્પીમાં જગાળી બાલુ પરથી 'રોલ્ડે લાક' અને ડાબી બાલુથી 'લેફ્ટે લાક' કરે છે.

પોતાની ઝાલ લાકન પર એ સામા પક્ષ આથી ગમે દોલ ને પોતાના જ મેલ મ મુરો 'ઝાલ લાઈન'ની માર્ગદા બહાર ફોડા કાઢી નાખ્યા દોલ તે સામા પક્ષવાળાને 'હોર્નર કિક' આપવામાં આવે છે. સામા પક્ષને એ બાલુથી ફોડા બહાર માર્યા દોલ તે બાલુના ખુણા પરથી આ 'હોર્નર કિક' મારવામાં આવે છે. આ 'કિક' ખુણા પરના વાળદાથી એક વારની બેદરથી મારવામાં આવે છે. ચિત્રમાં દર્શાવેલા 'પેનદદી ઓરિયા'ના એ પોતાના પક્ષને માલુસ 'ફાલ' કરે તે પક્ષ સામા પક્ષને 'પેનદદી કિક' મળે છે. આ પેનદદીકિક ગોલની મધ્યની સામે બારે વાર ફરે લેલી 'પેનદદીકિક માર્ક' નાખી જવા પરથી કરવામાં આવે છે.

કપર મુલ્યવેલ 'ફાઈલ' રાખે શું છે અને 'ફાઈલ' કેટલા પ્રકારના છે તે તથાસીએ ખેલાડી રમતના ન કરવાની ચરત્તો કરે એને ફાઈલ અણવામાં આવે છે. આ રમતમાં કોઈપણ ખેલાડી (માણકી પર ગિવાચને) દડાને હાથ બાઢકારે તે 'ફાઈલ' અણાય છે. આ ઉપરાંત સામા પક્ષના ખેલાડીને બાંધી મારી પહાડવાથી, ફોડા ફોડી પાડે ન હોય છતા તેની સાથે બટકાવાથી, સામા માલુસને હાથથી પકડી લેવાથી અને સ આ માલુસને પહવાડેથી ધક્કો મારવાથી ફાઈલ અણવામાં આવે છે વળી એક 'ઝાક-સાદ' નામનો યજ્ઞ ફાઈલ થય છે. બેચ્ચી રમતારોને બેચ્ચી દડા લાને કપરથી દડાને બેચ્ચી ફેંકે તે વખતે સામા પક્ષના ઝાલ અને તેની વચ્ચે ખુણીમાંથી માલુસ માલુસ દોલ તે તે વખતે તે પોતે રમતમાંથી બાકાત નહાય છે. છતા એ તે દડામાં રખે તે તે દડા તે 'આઈ સાદ ફાઈલ' કહેવાય છે. આ બધા ફાઈલના નિયમ કરવા માટે એક 'રેફરી' ની મથામાં આવે છે અને તે સીધી જગાડી ફાઈલ બદલે કરે છે. રમત દરમ્યાન બીન કાયદા-કાનૂનનું પાલન થય તેનું ધ્યાન પણ આ 'રેફરી' જ રાખે છે.

(બાવનવર સમાચાર)

—હાઈમર્થ ચાંદાણુ

લોહચુંબક

ગ્રીચને પોતાના તરફ આકર્ષણ, પોતાની નાજાના ચક્રાકારનું લે હું ચુંબક નાનપણમાં રમત તરીકે અને નિરાશામાં પ્રેરણાના સાધન સોનાં મેલમાં આકર્ષુ દોલ છે. પરંતુ એ ચુંબક રમતનું સાથેના વર્ગી, પછુ કેટલાં દોરડેના વર્ષના માળની વિજ્ઞાનની પ્રતિનિધાં તેનો મહત્વના કાળો છે એ વાત બહુ શેરડા નહોતા હશે. ન્યા મળમાં સેકેન્ડ

મયાં લોહચુંબકનો કુપયોગ સારીરને આવાબવા અને બ્યાબિથી મુખ રાખનાર ને નેદરની આપનાર નાનીસીની બનાવટમાં મુતા આવે છે. આજે તેનો કુપયોગ કોબેન્ટનાં પરબાનાંશિમાં લોખંડનાં તોલીય અને વનનદાર ચાટડામાં તથા પતરાના બેર કુપયોગનાં બે દેરેરે કરવામાં કાર્યમાં થાય છે, તથા વદાણવર્ધિનાં ને વાણુવાનનાં આ કામી સર્કિટમાં દિસા દર્શાવનાર અત્યંત કુપયોગી દોષાચેત્રની બનાવટમાં થાય છે.

ચુંબકમથકાર ધરેડીમ થી મળી આ પંના બનીજ પદાર્થ છે તેના બંધારણમાં લોહ, મેગ્નેસિયમ, નિકેલ ને ટીટાનિયમ ધાતુઓ સમાવેલી હોય છે. તે ઓટલુ તે સખત દોલ છે કે નેના કપર અણુ ધરાયેર પછુ પડતો નથી વળી તેની વિદિષ્ટતા ચુંબકીય મુત્તા (Magnetic Poles) ધરાવતી છે. તેના એક છેત્રે ધનામુલ (Positive Pole) હોય છે તે બીન છેત્રે નેગટીવ (Negative Pole) હોય છે, નેગટીવ ધનમુલ ધનામુલ સાથે આકર્ષાય છે. લોખંડને પોતા તરફ આકર્ષવાના લોહચુંબકના આ ચુંબકધર્મે ક્રીંધ તેને ચુંબક ન ગયે યથાર્થને અપારંક છે હેતિન, કેરેય ને ચીની ભાષામાં યજ્ઞ તેના આ અણુના નામથી જ તેને નામ અણુવામાં આવે છે.

એક ધરી કપર ચુંબકમથક ને લોખંડની ધરેડી સોલ મોર્કિયવામાં આવે ને ને હરહમેશ કતર અને દક્ષિણ દિશામાં તરફ નિરેતાતુલ્યક અણુવામાંથી રહે છે. અને નહ્યું જરૂરી છે કે કતર-દક્ષિણ દિશા દર્શાવતી સોલ ચુંબક કતર ને દક્ષિણ દિશામાં કારીગની નથી તેની, પછુ કતર કેનડ ને મેક આપાકસ પ્રેરેલા બની આવેલી લોહચુંબકીય (Magnetic) કતર દિશા અને ઓર્ગાનિક પ્રેરેલા બની આવેલી દક્ષિણ લોહચુંબકીય દિશા કરીગની હોય છે.

ચુંબકમથકરોના આ દિશા દર્શક કુપયોગ લાભા વખતે વર્ષા ચીની પ્રતિ બનીથી વડી અને વદાણવટમાં તથા પ્રવાસમાં તેના કુપયોગ કરની હશે. દુનિયાભરમાં આનંદ ને પ્રખ્યાત મુસોરે માર્કે પોલો સાતસી વર્ષે પહેલા ચુંબકમથકર ચીનમાંથી પહેલવહેલો મુસોરે લઈ મેલ્યા અને તેનાથી બનાવાએલા લોહાચેત્રની મદદથી, કોઈકારે ફોનાં બઢાને આહવે બરદરિય સફર કરવા લાગ્યા. મુસોરેમાં ચુંબકમથકરે મથને બસોઅક વર્ષો ત્યાંમાં ના ત્યાંમાં ત્યા તે ત્યાંના સાહસિક નાવિકોએ લોહાચેત્રની મદદથી જમતના જમતમાં કપર અણુ પ્રચુર જમતની દીધું સત સમુદ્રમાં વીંધી તેમણે હિંદ સોલ્યું તથા અમેરિકાના કિનારે પગ મુક્યા અને જમતને પૃથ્વીની પ્રવિષ્ટા કરી અને અમેરિક મહામાર ખેડે નાખ્યા. વદાણવટની પ્રવિષ્ટા ખેડેનું એનું દોરડે દોરડે વચ્ચેનાં અંતરો લાંબા અને જમતની જમતા નિરંતરતા બનાવના કપર થઈ ને વેપારકોશની ખીટવળી સાથે પ્રબંધનના મેપરથી સંસ્કૃતિનો વિજય સધાયા.

લોહચુંબક તેના બંધારણમાં બાલુ નાજબ ચુંબકીય તત્વ ધરાવે, અને જરૂરીયા રવાન વિદ્ય ચુંબકીય છેડામાં તરફ જ તેનું આકર્ષણ રહે, અંચ તેના ચુંબકીય અણુચક્રતાનું ચિન્હના બંધારણમાં હઈ થઈ રહેતું નહીં હશે ને, દરિયામાં, દેહિયામાં તથા બીનાં મુજ નાનાં વિષે જ્ઞાન બેટલા માનવીએ કુદરતની મહાશક્તિઓનાં પરચો મેળવ્યા છે, પછુ બહુ સુધી લોહચુંબકના ચુંબકીય પ્રવાહો, મુલો, તેની નિયંત્રણ તથા બીન મદો આદ્ય સંજોગાઓનાં સમય મેળવ્યા વિષે રહેત કહેવું નથી.

—ડૉ. સિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

મગદળી-મરીચીની બહામ
મગદળી આપણે, અવારનવાર તેના રેવાને ખાતર ખાખે
છાંબે પછુ ખોરાક તરીકે તેનું મહત્વ સમજીને નહિ. જાણમાં હોયું
(ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬) ૪૬

પ્રાંશીન દ્રવ્ય ધરાવતા જોડામની ક્ષેત્રમાં આવે એવી તે છે. સંયુક્ત બી નીટગિન, કૅફીરસ, ફેફસિયમ તથા લોહ પણ મળે છે. રિન્યમ પર્કલેનું પણ આગું જે સાથે જેનું પ્રમાણ રહુ છે તે બાબતી તુલિ કરવા સાથે નીટાગિન આ નું પણ લીકીક પ્રમાણ ધરાવે છે આવી સમુદ્ધ નીમને આપખા આહારમાં રમાન આપતું બેરેમ્બે. નાનાં બાળકો નેગમ્બ પછી માટે એ પણ કાગની જોડામની વચર સાથે છે. અમેરિકામાં તે મગફળીમાંથી ચોડામબા ખીકા સાથે મિશ્રણ કરીને 'માખણ' બનાવવામાં આવે છે. જે ત્યાં તાજેતર પ્રચારમાં છે.

એકલી કાચી મગફળી ખાવાથી કોને આપતે ચોટવાતો બધ છે એવ લોકો દ્રાક્ષ, દધ, મોરેંજીના રસ કે મધ સાથે તે કઈ રહે છે. દાળમાં પણ તેનાં કપમાં થઈ રહે છે. કાળને વિશિષ્ટ રસાદ આપવા સાથે પાપખુની નરરે પણ તે ફાયદો કરે છે. જુદાજુદા લોહ સાથે તેનું મિશ્રણ કરીને જુદી જુદી વાનિજો બનાવી રાખ્યા છે.

કાનુ, અખરેડે ને બાકા એવા શુદ્ધ કાનુની ગરખામણીમાં મગફળીમાં રિનમ્બ દ્રવ્યનું પ્રમાણ બેરે છે. હાથે છે પણ કાચી કાપતાનાં સર્કા ફોને પી ઉપયોગ બેનનાથી ન કરી સકાતો હોય તેમને માટે મગફળી એવી અમુક વસ્તુ બેર નથી. બીબ કોઈ પણ સુકા મધ કરતાં ટવણ સીધું નરરે મગફળી માનવસારીને પણ કાગની છે — કાં ત્રાસ ચોસાખીન મિશ્રણ. આહુ કોનામરે પર્ક જેના ઉપ-માગ કાકા માતાના આહારમાં પ્રાંશીન, થાયગિન, તાયસિન, વમે-રેના જુદી કરીને પોષણપ્રદતામાં અંતરી પૂર્તિ સાધી રહે છે.

આપખા સારીને બી નીકાંમિનનાં દ્રવ્યોની જે નરર રહે છે તે બાબતી સમગ્રજ એ ઓસ મગફળીથી પુરી પડી શકે છે. રેનિનથી નરરી ફેફસના ૧૨ ઠેના, પ્રાંશીનને પાંચથી બાબ, લોહનાં દરમો બામ તેમજ ફેફસાંબાની વીસમી ભાગથી પૂરો પડી શકે તેમ જોડામને અને રેનિનના જોડામમાં રમાન આપવા સાથે વધીત હોય રહે. (બારની)

પચામાં બાદે, બેગમ તથા કાચુ કમરાર દોવાળી મેટલાંને મગફળીથી પેરમાં રક્ષ, પિત્ત, અને કોહાઇ વાર કમળઆવતે બાદે એકાએક રહેત થવા કામ છે. વાણુ અને કમળાન પચવાથી કઈ મોઈને બરસ પણ કપતી અને છે. પણ મગફળીને મેકાને ખાવાથી આ ઉપદ્રવે બહુ મવાં પામતા નથી ઉપાધાર કે કમળા રમાં આપણે ત્યાં મગફળીને કપથી જ ફેફસાંબાને થાય છે કાકર કે પીચ સાથે તેનાં પાક (મિઠાઇ) બનાવીને પણ પછા લોકો ખાય છે તે બાબને ખુબ ન પસંદ આવે છે વિજ્ઞાની બનાવનાનાં પીરને નર, નેકેક, બિરકક રેકી, બાલે બાળકને મગફળીને પાક પણ ફાયદો કરી.

મગફળીના બીજને ખાણીમાં આહારક ક્ષતક પછાળી રાખી રમ્બપાખણીથી લીધે દ્યો. પછી જરાપીં ચડા વપાયીતે વધુ દ્યાર્ધક ને ગુણકારક બને છે. એવી રીતે તેવાર કરવાથી તેમાં રહેલ વિજ્ઞા-માન વધુ સરસ અને કાલકારક બને છે તે સહેલાઈથી ખવો બાય છે. અંબને મગફળી બનાવર પાચન નથી થતી તેમણે એના બીજ માગ પાંચેક તોલા જેટલા હઈ પછાળી રાખી સવાઈ સદ્ કરીને ખાણુ, બાળ કે સાર સાથે બનાવર ચાવીને આપવા દીવ પાટની, પીમેપીમે તે મગફળી જરો. ખાની વખતે તેની સાથે થોડું પાણી પીતું બેરબે. જે લોકો મગફળી ખુબ ખાય છે પરંતુ પાણી પીવાથી રહે છે તેમને તે નંક છે. મગફળીથી પેટ સદ્ આવે છે ને પાચન-ક્રિયા સુધરે છે. ધણુ લોકો એવા માને છે કે મગફળી સાથે ખાણી પીવાથી ખાંસી થાય છે, પરંતુ આ ખ્યાલ બરાબર નથી.

એવી રીતે કાણુ આજ ખાવાથી ચોડામ પ્રમાણમાં તે વધુ સંધિવા

અનાબની ગરમ સારે છે તેવી રીતે મગફળી જે પણ કાણુ આજ હોય તેમ સમગ્રને ખાવાની જે મગફળીમાં જે તેવ રહેલું છે. તે તેસ આ-પમને 'કોહાઈવર ઓહાઇ' એવા કમરો આપે છે.

(અનરત ફેફસાંબાથી)

આપણી ઉમરને એક કલાક

ન્યારે દિવસ એક કલાક વહેલો કરવામાં આવેલો ત્યારે 'નવે ઠાઈમ' અને 'નંદો ઠાઈમ' એમ બોલીને આંદમાં આપણે સમયને ટેવાતાં રીએલા. અને પછી આપણે એને ટેવાઈ જવા આપ્યા ત્યાં તો યુદ્ધ પર્વ વર્ષન માટે આજનો 'નંદો ઠાઈમ' આપણને 'નંદોના ઠાઈમ'ના રસ્તે પતાં પાછો આપીને જોડામને કેડાકાને તો નહો આ-વરતો એક કલાક જોગબા વચર માલેવી, નમ જે ધણુ ન અહુ-મરું કાણુ દરી. આ ફેફસર તો યુદ્ધ દરમ્યાનની વ્યવસ્થા પાતો ન હતો. પણ તેને બાળીને નવાહ પામીને કે ૧૯૨૪ના રિસોગરની આખર તારીખ કાખા નરમતાના પ્રમાણકોના માટે માત્ર ૧૨ કલાકની હતી અને એ બાકીના આર કલાક જમા કરવા કરવા ત્યારે બહુ મેગની ન રિફગીના બાર કલાક હુકાઇ મવા હોય તેવા નરખરે ઉડાપોહ એ ખજાણાસીઓએ મચાવેલો.

૧૯૨૪પના નન્યુ યારીની પહેલી તારીખ પહેલાં દિવસની ગણતરી જે રીતે થતી ખજાણાસીઓ તેા મિત્રાચરના જમ સુચાંત અને સુચાંત વચ્ચેના ન સમયમાં પાતાનું ખર્ચ કાગ કરવાના, જો-ટયે એન સમય દરમ્યાન મેગની તારીખફરે એ અંગે કઈ નહિ. તેથી મેગના દિવસ રાત્રે પતા મગફળી. ન્યારે પાયાની હુનિયાને સુધે-દ્યપી સુધાંતે વચ્ચે કાગ કરતું રહુ. અંતરે મેગના દિવસ બરકાવ-વાને સમય મરવચી ન જાળવામાં આવેલો. પરંતુ મગફળીઓને તેા આ હુનિયાના દિવસની આચેસાએ ખજાણાસીઓના દિવસ જેડે પણ લેવાડેવા હતી. તેથી મેગણે આ બંને દિવસો એક કરવા ઉડા-પોહ મચાવે અને ઉડેટ મેગ નહી મધું કે ૧૨૨ના બીધટતા પ્ર-ભાતે આ બંને દિવસો એકસાથે થઈ બન. માને નરિયામે બીચારા ખજાણાસીઓને ૧૨ કલાક આપ્યા !

પણ દિવસોમાં એથી ને નબર વકાડે તો આવેલો ૧૭મ્મમાં. નાબનું યુરોપી ફેબ્રુ-રેગન લોકોના જુલિયન ફેબ્રુ-રેગન ઉપરથી લીટરી આનું છે જુલિયન વર્ષ ૩૬૫૨ દિવસનું હતું. તેથી સામાન્ય વર્ષ ૩૬૫ દિવસનું અને દર મેણુ વર્ષ એક દિવસ અધિક થઈ તે ૩૬૬ દિવસનું થઈ પણ એ રીતે એ વર્ષ ૧૧ મિનિટ અને ૫૨ સેકન્ડ મેટ્ર બની જતું. એથી દર ૧૧૮ વર્ષે એક દિવસ વધી જતો. આ રીતે ફેર પડતો બધ તે લમયમને બંબર વર્ષમાં તેા મગફળીથી થતી ન નજીક આવતી રહે ! આને પાણુ કે કાણુ કાણવા પાંચ ચેપરી ૧૩માર્ગે જુલિયન ઉડે-રસના ૨૦ દિવસ દખાવી ઉડને દર સેકન્ડનું વર્ષ અધિક વર્ષ ન મળતાં સામાન્ય ૩૬૫ દિવસનું ગણવાનું અને દર વારસેનું વર્ષ અધિક એવો ૩૬૬નું દિવસનું ગણવાનું કરાણુ. આ નવી મેગ-રિયન ગણતરી સાથે મેગ મેગસડવાઇ. ૧૭મ્મમાં જિલિંગ પાર્લામેન્ટે એક કાયદો પસાર કર્યો કે ૧૭મ્મના સપ્ટેમ્બરની બીજ તારીખ પછી ૧૭મી તારીખ આવે ને આ રીતે તે વર્ષમાં ૧૧ દિવસો કપાઇ ચયા ! જે વખતે તેા આ ૧૧ દિવસના કાપ સાથે એકી બની નાબ નિરોધ મેકેલે કે જિલ્લના અમુક વિજ્ઞાનના લોકોએ 'અગને અગારા અગિયાર દિવસ પાછા આપો' કહી બળવા પોકારેલો અને એમાં મણુ મણુ મેગસે ગસઈ પણ મગેલાં !

આપણે પણ બહે ૧૯૨૨માં છબા વચર ઉમરને એક કલાક ગુમાવી દીધેલી હતા. પણ ને પાછો દબે વધુ ટવવા મળી જતી !

પારનેશનો કિસ્સો ઐતિહાસિક છે અને એ વલસાટથી ચાર માઈસ દૂર આમિ ખુણામાં આવેલો છે. તળેટીમાં ગામ છે. દક્ષિણે પાર નદી વહે છે. એની કાંઠાઈ લગભગ ૫૦૦ ફૂટની છે. એ કિલ્લો ધનુષ પ્રકારના ભગનામાં કોઈકિંદુ રાજ્ય એ બંધાયેલો. પાછળથી મુસ્લમાનો મહમદ બેગડાએ (૧૪૫૬-૧૫૧૧)ને પરાગપુરના રાજા પારોથી છત્તી લીધો. તે પછી મુસ્લમાન રાજા ક્ષીપુ થતાં તે હંદુરાજા હાથમાં ગયાં અને ઈ. સ. ૧૬૭૬ના એપ્રિલ માસમાં છત્રપતિ શિવાજી મહારાજા સેન-પતિ મોરો પંડિતે તે છત્તી છડી તેમજ છણેખાર કરાવ્યાં. કાળક્રમે મરાઠાની સત્તા નિર્મૂળ થઈ અને ઈ. સ. ૧૮૭૦ માં એ કિલ્લો અંગ્રેજોના હાથમાં ગયો.

શિખર પર ચંદ્રકા પાતાનું મંદિર છે. અહીં આશિન સુદ અષાઢી-એ મોટો મેળો ભરાય છે. શિખર ઉપરથી આસપાસના પ્રદેશનો દેખાવ ધણી રમણીય લાગે છે. ફરનબર ફેક્ટરી પાર નદીના સંગમ, પારકીનો કિલ્લો, અરબી સમુદ્રમાં વિહરતાં વલસાડ, વલસાડ રહેરો, આગરાની આબલ મંદિર દરિયાવર થાય છે, કિલ્લા પર ચારપાંચ પાળીના કુંડ છે, પણ તેનું પાણી વપરાશ વગર અવ્યવસ્થ રહે છે. આસપાસ સેકા પુરાણી તોષા પરીક્ષી છે તેમજ કરતો કોટ તથા શિવાજી મહારાજાના સમયનું એકાંચ વગેરેના ઐતિહાસિક જોવાં એની સગવડો ખ્યાલ ગાન પર ઊંચી અસર કરે છે. —કમ્પાસુદાસ સ્મૃતિ

પૂરથી અવગ બનતી ભય છે

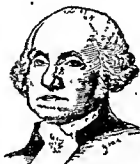
પૂરથી દિવસાનુદિવસ ઠંડી પડતી નથી જતી, પણ અમ બનતી જાય છે. પ્રસિદ્ધ વિજ્ઞાની એ બી એસ. હાલેડેન 'અમેરિકન સાયન્સિસ્ટ'માં જણાવે છે કે, પૂરથી પાતાની ઉષ્ણતાનો વાતાવરણમાં ફેરફાર થાય છે એથી વધુ ઉષ્ણતા તે 'રેડિયો એક્ટિવિટી' દ્વારા મેળવતી જાય છે. આ વધતી જતી અરબીને લઈને પૂરની બિરોધ દેખાવાની અમે વધુ ગોઠા ધરનાંકેપોના અનુભવ કરવાનો રહેશે અને અત્યારના કરતાં વધુ સંખ્યામાં અને વધુ મોટી વર્તમાનગણો તેના પૂઠ ભાગે ઉપસી આવશે. પૂરની વધતી જતી આ અરબીને લઈને માણસની શારીરિક શક્તિમાં પણ વધારો થશે એમ હાલેડેન માને છે.

વિચિત્ર રાક્ષસ

દક્ષિણ અમેરિકાના મેક્સિકો પ્રદેશમાં આવેલા પોપોટોટાપેટી નામક મૃત જ્વાળામુખીના વિસ્તારની આસપાસ ૧૦૦ ફૂટના કદનો એક રાક્ષસ જોવામાં આવ્યો છે. એનો આગો અગ્રદેશ અસામાન્ય રીતે જણાયો છે. અગ્રગતતા ચહેરાવાળો એ પ્રાણીને પકડવાના પહાડ-વાસીઓના કે જાણસતના સંપાળ પ્રચારો અત્યાર સુધી વિરોધ રક્ષા છે. આ પ્રાણી ફેડ ઇન્ડિયનોએ બરાબર જોયું છે. એના કહેવા પ્રમાણે તેનાં આંખમાંથી કાલ પ્રકાશ નીકળ્યા કરે છે અને તેના મસ્તકમાંથી આવતું તેજસ્વીથી માંડીને આંખોમાં પ્રકાશ પ્રસરતો રહે છે. તેના અંકેક પગમાંથી જ્વાળામાં દસ દસ ફૂટની જાપ પડે છે. પહાડની આસપાસ રહેતાં બંધાંવાસીઓ જણાવે છે કે એ પ્રાણી રવાભાવે બીજાને નેનિકપદ્મ લી છે. એ કાંઈના પર ખૂબ આક્રમણ નથી કરતું એકવાર ૧૦૦ ફૂટની એક કસાડ પર એ આરામ લેતું દેખાયું હતું. એના તેજમાં આખી કસાડ-પગથિ જોઈ સકાળી હતી. તેને પછી દીવાની રંગ તેની આંખો પ્રકાશ વેરતી હતી એથી વારે તે ચારે બંધે પર ઝંડે નાસી ફરતું અને લગભગ લેવાલો સાંભળીને અમેરિકાના પ્રાણિવિદ્યાવિશારદોએ પ્રદેશમાં પહોંચ્યા છે. એ પ્રાણીને એકાદ ગુફામાં સપાટાવીને ગુફામાં બંધ બહેતો મૂકી, એને બેશબ બનાવી દઈને છત્રપત્ર પકડી લેવાનો તેમને હાસરો છે. —(ભારતી)

આ માસ (ફેબ્રુઆરી) ઇતિહાસમાં

- તા. ૧ આર્મેનિયાની રાજધાની ખુઝેનો એરીસ રથપાનું, ૧૧૧૬.
- તા. ૪ મરાઠી જ્ઞાનકીશના સંપાદક ડૉ. કેતકરનો જન્મ, ૧૮૮૧.
- તા. ૬ રાહેનશાહ બહાદુરી અંગ્રેજોને વેપાર કરવા માટે મુરબાં કોટી નાખનારી બાંદરાહી ફરમાનીથી અનુમતિ આપી, ૧૧૧૩.
- તા. ૧૧ રાષ્ટ્રસેવક શ્રેષ્ઠી ભગનાલાલ બલજનું અવસાન, ૧૬૨૮.
- તા. ૧૩ હિંદના મળવર જનરલ તરીકે ગેરવતલુક ચલાવવા માટે ચેરન હેરિસ સામે પાલમિન્ટની તપાસ શરૂ થઈ, ૧૭૮૮.
- તા. ૧૪ પુરુષાર્થી પુરાતત્ત્વવેત્તા રાહેનશાહ મિત્રનો જન્મ, ૧૮૧૨.
- તા. ૧૮ સર દીનશાં મેહંસલ વાણાનું અવસાન, ૧૬૩૬.
- તા. ૨૨ ઠરતરબા માંધીનું અવસાન, ૧૬૪૫.
- તા. ૨૮ હિંદમાં પહેલપહેલા ટેલીફોન દાખલ થયા, ૧૮૮૨.

આ માસની બ્યન્નિવિશેષ
- જર્મન વોરિશ્ટન

અમેરિકાના રાષ્ટ્રનિર્માતા ને પ્રથમ પ્રમુખ, આ સેનાપતિ, કુલતો અને સંભાન્ય કોનવેન્ટુરનો જન્મ ઈ. ૧૭૩૨ની ૨૨મી ફેબ્રુઆરીએ બ્યન્નિયા પ્રાંતના વેરટમોરલેન્ડ પર મણાના મિનિસ કીક મુકામે એ માનવર નોબીલદારને મુકામેથી બોના, છતાં તેની ૧૧ વરસની વયે તેમને પિતા ભાગ્યે જ રહી શકેડ મૂકીને મરી ગયો. પણ મુક્તિમાં તેમની દોષાથી એ ૧૬ વરસની વયે તે હોર્ડેંગસ ફેરફેક્સની જમીન પર મોન્ટ્પીટાર થયો. ૧૭૫૨માં તેમને સાચાં ભાઈ બુનની નાં આક્રંત વર્તનની મોટી જમીન તેને મળી અને તે તંબાકુનો અમલો બજીયાદાર બની રહ્યો.

૧૭૫૩થી ૧૭૫૮નાં પાંચ વરસ દરમિયાન ફ્રેન્ચ સામેના યુદ્ધમાં તેને જોડાયો અને ઓસ્ટ્રીયન જનરલથી શરૂ થઈ કનેલનાં હોદ્દાં લગી પહોંચી, લડકી કારકીર્દીમાં જનરલના નામના મેળવી. ૧૭૫૯ની ફરી જનરલથી એ માર્શા ડેનિંગનું કાલિસામનીથી સંવત્તિવા સાથે જમ કરી પોતાની મિલકતનો વહીવટ કરવાતેલે સેનકાયે ઇર્ડીયું.

૧૭૬૨માં તે ફ્રેન્ચરોને પ્રતિનિધિ મુકાયે, અને ૧૭૬૪માં ફેરો રવાતેખબંજ માંડયો તેમાં સેનાપતિ તરીકે તેની નિમણૂક થઈ. ફ્રેન્ચ-આયજ તેણે પહેલો નિર્ણયારાગ ફેરો માર્યો ૧૭૮૮ની ૨૮મી જુલે મળેમથના કુદ્દમાં જઈ કરા સંજોગા છતાં માત્ર પોતાના બ્યન્નિવિદ્યા પ્રમાણે, તેણે તેનાજા રહેલા પરાજયને વિશ્વમાં ફેરવી નાખ્યા અને એને ૧૭૮૯માં વોર્ડેકાક પોસે બ્રિટિશ સેનાપતિ કોનવેન્ટિસને શરૂણે જાવી ફેરોને સંપૂર્ણ રવાતેખ અપાયું.

- તે પછી બંગોરી તળિયે તેણે પ્રભસતા કનું બંધારણ પકી કાઢ્યું. ૧૭૮૮માં તે પ્રથમ પ્રમુખ તરીકે મુકાયો અને તેના શ્રગ-સહિષ્ણુ તથા કાળજીભર્યા વહીવટથી પ્રભુ બની છત્વાર ૧૭૯૪માં તેની જન્મ વિરુદ્ધ પણ તેને જ પ્રમુખ મુકયો. ૧૭૯૬માં કરી મીલવાર આવેલુ પ્રમુખપદે ડીનીને તેણે નિર્ણિત લીધી અને ૧૭૯૬ની ૧૨મી ડિસેમ્બરે તે અવસાન પામ્યો. એને કનું સંતાન નહતું, પણ સમગ્ર દેસ આજ તેને પિતા તરીકે પૂજે છે.

એ સ્વસ્ત્યકર્યાં ખાજી
મજુએ ખાંધી પાજી

રસની રીત મ ભૂલેશી,
સ્વસ્ત્યાગરની પુણ્યથી.

ઈવ નાનાલાલ

ગદર્પિ દયાનંદની કૃપાદેશી રીઝેશ કહે-
પૂરના રાજ્યોએ લાંબકે કૃપિયાની નજાર-
પાજી એકલિયપટની નવવા સંસાજી તેના
મહેન જાણ્યા તેમને વિનિતિ કરી. ગદર્પિએ
કહ્યું, "ગદારાજ્ય, બાજ છે તે નિખાવશો! પણ
પરાધીનતા આત્માને સાજામાં ન લેવાય."

કહેવતોના આજે "પાઈની પેદાશ નહિ ને
ધોળી ન લેવાસ નહિ." પાતાની અર્થે સમગ્ર
આ પર્વેએ જ કહી દેતી આ કહેવત કે ઈપ મુ-
લતના લાજ કે સાર્વિક વિના નાદમની કૃ-
પાએ પદે પદવા પાટે અજર નાની વાત મોટે
મોટી ધાંધલ થયા સારે વપસાય છે. તેને
ગળી જીત કહેવતો: "ધંધા ધોડા ને ધાંધલ
પળી." "દાટડી નાની ને દરત ધળી." "વેડક
નાનું ને બજારી બોડ." "દમનું થોડું ને પ-
દાઢ બહુ." "ધંધામાં માલ નહિ ને પાઠ ગાય
નહિ." "ચકલી નાની ને કડકો મોટા." "ખાના
પીના બિરસાઈ ને ધોળામુ બ્દોતિસ." "કામ-
માં ને કામમાં ને દામી કાઢે આગમાં" વગેરે.

અનેકમો શબ્દ જરૂર પડેલ વિનાનું;
સામગ્રી, ખુબી કે રૂપિય વિનાનું; મુખ્ય બુધ્ધિ;
ખાસી અપાવવાના; શ્રીમાંનું વાતનું સામગ્રી.

અનિયમગત: ૧૧, ૧૯૫ અને ૪૦૫ એ
મજુ એખ્યાતો એકી છે કે એ પેઠી નમે ને
ને કંપાવાના સરખાવાના આરમ્ભમાં ૧ કે-
પેરતાં વર્ષરૂપયા આપશે:
૧ (૧+૧+૫) = ૭
૨ (૧+૪+૫) = ૧૦
૪ (૧+૪+૫+૫) = ૧૪

-ગ. ના. ખત્રી

નાના બાળકનાં અંધેશાં ગરમ એન્ટેરોસી
પેરેટર વર્ગે મમે તેરસી કાળક સામગ્રીમાં
વારવાર થોવાથી કાઢતાં પછી નવ્ય છે કે
સંકેતોએને ચલી નવ્ય છે. પણ ધોઈ કીધા
પછી એક તપેથી પાળીમાં ને અગ્રા એ-
રડિયું નાખી સારી પેટે દલાવીને તેગા ગ-
રમ કપડાં મોળીને નીચાવ્યો; ને પછી ફરી
અંદરનાખી કસાઈ કહેવા ફરતન નીચાની
ખાખી એક વાળીથી ધોઈ સૂકવી દેલે. ખૂબ
કામસાદાર ને મુલાયમ રહેશે.

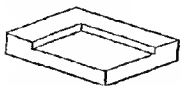
દરદીના આરસમાં રાજીલા ધરિયાળો
ખાખા નેનાખી સદન નયને દોવ તો તે પર
દેખરે કાપી વાળીને દાંડી દેવાથી અપા-
નહિ સમજાય, ને ધરિયાળા દેખાવા કરશે.

૫૨ (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૩)

ક્રમ વેશના અરત સમયે હિંદ પર અંબરી
ક્રમ સોરોએ બંધર આક્રમણ કર્યું. એ જ
સમયે એ લોકોની બીજી ટોળી બ્રહ્મીસાની
સરદારી નીચે ચુરોપને ધવસવાની રહી દળી.
એ સફેદ ક્રમો (અથવા બેઠેલાઈ સોસ) ગમ્ય
હિંદ કુપી પસરી નલા અને ઈ. ૫૦૦
માં તેના સરદાર તેરવાન ગાળગામાં રાન
થઈ ગયો. તેના સચાયા ફર પુત્ર મિદિરમુલે
બાકીનો ઉત્તર હિંદ ફેર કરી સિયાલકોટમાં
રાજગાદી રાખી. પણ એમના કેરથી પ્રભ
અભ્યંત્ર ગાદી મળે અને એને સાળવાના યોગ-
ધર્મન તથા ક્રમ રાજ બાલારામની સરદારી
નીચે હિંદુ રાજગાએ એક થઈ ને મને દાંડી
પાડ્યા અને મિદિરમુલ ત્યારથી ને મરણ
સુધી કામરીમાં બસાઈ રહ્યા. એ કહેવાના
સિયાલકોટના રાજાના સાસાનીક વેળાના રાજ-
માંના નેગર દરના મિલકતોની અગર-
વાળા પળુ તરન બેઠાજ અને ખડા છે. આ
કપર આપેલા રાખાના મિકા કેપર એક જા-
લકે રાજનું મુખ. તેની સન્મુખ નદી નવા
નવા પાણી મિશ્રણમાં આવેલા છે અને
નીચે જાયતુ મિદિરમુલ એકે કહેવું છે
પાકી પાણીએ વજનથી અને પરિચારોનું
બેઠાજ આવેલન છે.

અધરાખી કહેરાસામાં એ રાજ ન મારે
અંબી મધમાખી દબે કહેતી છે.

હિંદુરની ગરમ: કપૂરના ચિત્રમાં એક
પત્થરની પોટલીના આવળના આગમાં એક
ખાખી પોટલી દેખાશે. અને પછી બીજા દેશ-
કેરથી એનું જમણે કે જમણે મળાવાની ઇતલા
એક પડખામાં નાની ગોરસ એકાદી ચાલી
સીધી છે કે એખાત મેળવવા માટે મિત્રને
કથર. માને હિંદુ કેરની મેલે.

બધી નિરાશાઓનું મુખ
ઉતાવળ છે. પિત્ત્યને
આવળાં કહેવાં વાર જ
લાગે છે. એને માર્ગ ખંત-
થી બેટી રાખવા બેઠાએ

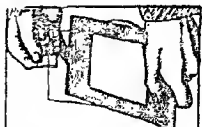
—દેશી કાંઠે

સંસ્કૃતમાં મુજાદદોની સંખ્યા ૪૪નો છે;
રશિયન ક્રિષિમાં ૩૬, કાસ્ટીમાં ૩૮, તુ-
ર્કમાં ૨૮, અંગ્રેજી ભૂગર્ભ, ૨૪, એ દેશ-
માં ૨૬, એનિયામાં ૨૭, ફેરમાં ૨૫, બીજા-
માં ૫૪, ક્રેડિનામાં ૨૩, કિયુમાં ૨૨, ઇરા-
કિયનમાં ૨૧ અને બર્મીંગમાં ૧૮ મુજાદદો
છે. નવાનીત્ર આખામાં એ બધાથી વધારે-
છક મુજાદદો છે; વર્તુ દબ્બીનિયન ક્રિ-
ષિમાં તો ૨૦૮ મુજાદદો છે!

દાડમાંના બનાવેલા મધવાના સોલાઓ
જગી મધા દોવતો બંધવદા ગરમ પાણીમાં
થોડા પગલ મોળી રાખી દીધા થયે સીધા
મરી લેવા ને પછી તરત ખૂબ દેડા પાણીમાં
બાળી રવા, એકરે સીધા ને અઠક થઈ જશે.

તિથેશમાં પેરાળા બાદતો દેશાં નથી;
કારણ કે બરમા ને ખૂબી જવાં નકમાં પડે.

સખાવેત મુકાબ નવ જગીની બીજી સાદી
બંદે સખી એકે તેની બાજ-બેરિન પાંદ-પવાળી
એક એની કાઢવેતને રોષા છે, તેની ખો-
ળામાં એ સાદીને એક વરસ આવે તેટલો
રહેશે રહી શકશે.

આસ-નેમિલિય-વેડીઅર કપર પડતા આ-
મળીના દાઢ થવા એકાદોનાં અપાં નિરોગી
પાવમાત્રી એ છે. નેમાંથી બજવામારે કપલા
ચિત્રમાં બનાવ્યા મુજબ રોકપુલોડની એક
પછી કાચનેછેટ વગાડી રેવાથી કાદવા નાખ-
વામાં બહુ સરળતા મળે.

રૂપી જનરલે

વિમા જગતમાં મેળવેલી અનુપમ સિદ્ધિ

૧૯૪૫માં લાઇફ ડીપાર્ટમેન્ટે

૨,૨૫,૦૦,૦૦૦

એ કરોડ પચીસ લાખનું

નવું કામકાજ લખી—જનતાના અપૂર્વ વિશ્વાસની ખાત્રી આપી છે.

સંપૂર્ણ સ્વદેશી લોકપ્રિય વિમા કંપની

રૂપી જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લિ.

ઈંગ્લી, આગ, દરીયાઈ, મોટર, અકસ્માત, ચોરી, લુંટફાટ, દેશી
વહાણુવટું ને કામદારોના બદલાનું કામકાજ લખવામાં આવે છે.

અમદાવાદ શાખા
જયંતીલાલ ગી. શાહ
બ્રાંચ મેનેજર (જનરલ)
ભદ્ર. કારંજી. અમદાવાદ

ચેરમેન: શ્રી બી. એમ. ખીરલા
હેડ એડિસ: કલકત્તા

સુરેત શાખા
શ્રી. બી. એમ. રેશમવાળા
બ્રાંચ મેનેજર
કલ્કત્તા - સુરત

મેસર્સ પી. ચંદુલાલ એન્ડ કું.
ઈન્ડીપેન્ડન્ટ એજન્ટ - લાઇફ ડીપાર્ટમેન્ટ
નાતાલવાળા બિલ્ડીંગ - ચાર રસ્તા
અમદાવાદ

શ્રી બી. કે. સેતલવાડ
જનરલ મેનેજર
ઇનચાર્જ બોમ્બે કીનીંગ
ઈન્ફોર્મીશન બેંક, એગ્રેસ બિલ્ડીંગ
ફાઈ. મુંબઈ

શ્રી. એમ. ઇ. પટેલ એન્ડ કું.
રેસીડેન્ટ એજન્ટ
ન્યુબીલી બાય સામે - વડોદરા

વડોદરા શાખા
શ્રી કે. ડી. પટેલ
રાવપુરા - વડોદરા

ટ. નં. ૨૦૫૧૦ : ૩૧૬૨૬
રેલીમાર્ગ
RUBINSURE

શ્રી કુલાભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ
કોનની ખડકી - રેશન સામે
નડીયાદ
ઈન્ડિપેન્ડન્ટ એજ એજન્ટ-સીક (લાઈફ)
મેડા હાલ અને ખંભાત રેલે

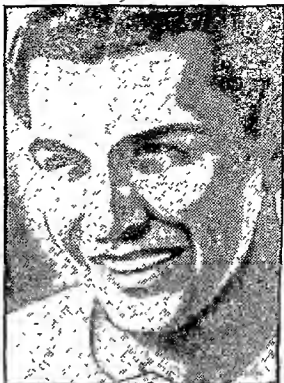
પુરુષો!...

ચામડીના આરોગ્ય

માટે

રેક્સોના

વાપરો

કોયે કોમળો વિચાર ભાંધતા નહિ કે રેક્સોના કદત સમિતિ માટે નવા સંશિષ્ટલવાણા સાલુ છે. જે ચામડીના આરોગ્યનું મુખ્ય અર્થકે છે તે કદતે માટે આ નવાવાના સાલુ બન્યા છે, અને પુરુષો આનંદ માણે તેની બતને સુંદર, વાનગીઓને બાને પોષિક સાલુ છે.

આ ઉપરાંત, કોયે અને સત્વર કીલુ વળતા સાલુને સલામ કીલુ એ છે કે તે કદતે માટે અને ચામડીને અનુવિનાસદાને રોગદર કરવામાં કદીક નામના ઓરોગ્યવાણા છે, અને રેક્સોનાનું તરફિત બનનું વિશુદ્ધ કીલુ તંદુરસ્ત બનાવતાં આ કદીકને તરતજ તમારી ચામડીના બધા ખિટામાં ઉડે લાગે છે, આથી થાણી જમત ચામડીની ચિત્તતા અને ચામડીના દર્દોની દુરિયાદ રોગવાર છે. તમારી આખી ચામડી આ રીતે સુખદ, નિર્ભય અને તે ઉપરાંત સ્વચ્છ બને છે.

તમે આમાંથી સમજી શકો છો કે નિશ્ચિત રેક્સોના વાપરવાથી તમારું અપરોચ્ય કેવી રીતેલાયથી સુધારી શકાય છે અને કેવા સંપૂર્ણ રીતે ચામડીના આરોગ્યનું પલ્લુ રક્ષણ કરી શકાય છે? કોયે આ લીલા, સત્વર કીલુ વળતા સાલુ વાપરવાનું આનંદથી રાજ કરો—અને તેને વાપરવાનું સાલુ રાખો.

તા. ૬.—જે પુરુષો વાદ રાજાને નક્કી છે કે ચામડીના અપરોચ્ય આવાર ચામડીની તંદુરસ્તી ઉપર રહેશે. અને સુરતને પલ્લુ સ્વીકી સ્નેમ પેલાની ચામડી સુંદર હોવાનું અનિશ્ચય લેવાને હા છે.

રેક્સોના બાળકો માટે અપરોચ્ય છે. તેમાં કદીક ચામડી ઉપરની અવરોધોની આગળ કદે છે અને સોનામાં રક્ષણ આપે છે.

★ રેક્સોનામાં કદીક અનુવિનાસદાનું, આથી વાપર અને પોષિક તેણે જે ચામડીની તંદુરસ્તી ઉપર, પ્રભુ અસર કરે છે તેનું ખાસ મિશ્રણ છે. આગમ અને રક્ષણ આપતું કદીકનું કાર્બ વેદાનિનો માન્ય રાજે છે અને તેની અભાવથી કદે છે.

રેક્સોનાનું મલમ વાપરો, બાળ, સોને, ગુપ્ત બાપડે, માંત્ર, ખીલ, અવરોધ, ફેરલ, તાર, દરાન અને ચામડીના બધા કદાં માટે આ મલમ વાપરો. એ કે માત્ર ગુપ્ત નથી કર્યાં પણ વેદારોમાં પાસે પ્રખ્યાત વિશાળ આકારનું ઘાસમેલ કળા છે.

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ. વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સીઝાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સોકોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

મહારસાયન

રસસિદ્ધ, અમર, કેસર, કમ્પોઝી અને બીજાં દવાના, પાનના
ને પોષ્ટિક ઓષધ મેળવી લીધા રસદાર આંખમાંથી જનાવેલું
મુશોભિત મુલાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણ

તેનું નિયમિત સેવન

કિ મત
૦૧ રતનના પીટનો રા ૧૫ લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
૦૨ " " રા ૨૫ આખી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પ્રદે છે
૦૩ " " રા ૫

કારખાનું:
સયાળીરોડ
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ અક્ષર - ગાંધીરોડ

કુકાણ:
મુળી મહાવળવાસી
મુંબાઈ-૨

કોલેરા, સંગ્રહણી, ચુંક,
આંકડી, ઉલટી, ઝાડ,
કફ, ખાંસી
અને
પેટના દરદો માટે
અકસીર છે

દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

રેકૉર્ડિંગ નં. ૨૨૦૪૮ - ૨૨૦૪૯

ટ્રસ્ટીગ્રામ : STANGENAL

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ એન્જીનરિંગ કંપની લીમીટેડ

હેડ ઓફિસ : કલકત્તા

થાપણ

સત્તાવાર થાપણ	૫૦ લાખ
બહાર પાડેલી	૧૬ લાખ
ભરપાઈ થયેલી	૮ લાખ

રીઝર્વ ફંડ

આગ	બે લાખ
ઠરિયાઈ	એક લાખ
અકસ્માત	એક લાખ

જનરલ મેનેજર : મી. યુ. એન. ચેટરજી • કલકત્તા

હાયડ્રોકેટરોનું બોર્ડ

ગોકુલચંદ્ર મોસારકા (મેસર્સ મોસારકા એન્ડ કું.)
 ડૉ. પી. જોએન્કા, એસ્કનાથર, (મેસર્સ રામદત્ત રામકૃષ્ણ)
 ચાર. બી. રાજકુમાર સિંઘ કસલીવાલ, એમ.એ. એલએલ.બી.
 એમ.એ. હરિપદાની, એસ્કનાથર (મેસર્સ એમ. એ. હરિપદાની લિ.)

ચેરમેન : સર બદ્રીદાસ જોએન્કા, નાઈટ, સી. આઈ. ઈ.

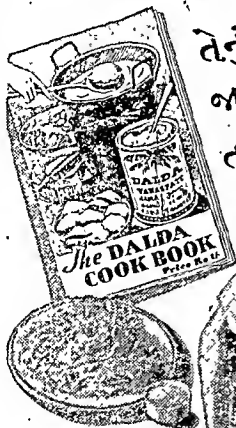
ફાયર, મરીન, મોટર અકસ્માત, ચોરી ને કામદારોના બદલાના વીમા લખવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લખો યા મળો :

જે. બી. સુતરીયા • બાન્થ મેનેજર
 ખાડીયા • ચાર રસ્તા • અમદાવાદ
 ૨. ૧. ૨૩૭૮

કે. જી. મરચન્ટ • બાન્થ મેનેજર
 ૪૫-૪૭ • એપોલો રોડ • કોટ
 સુબર્ષ

તેનું જોમ
જાળવવાનું કામ
તમારું છે !

કપી જાવીએ માતામાંથી લીધેલા તાકાતને જે તે રીતે જોમ
આપી છે. જોમ આપવા પદાર્થ (મટર) નો
વિશાસના પાત્ર અને ૧૫૦ કરતાં વધુ દિવસો સુધી
કાપતી રહેતી જાડવાની આપણી છે. જાડવા તેની મોટા
નજીક રાખી જોમ આપવાની પદ્ધતિ ડીડા દ્વારા
જાડવા ૧૦૦ Box No. ૩૩૩, Bombay ને જાડવા

માતાઓ! રસોઈને આધાર તમે દરેક વખતે નો પદાર્થ વાપરો છો.
અને જે રીતે તેમને તૈયાર કરો છો તેની ઉપર રહે છે. તે તમે
જાડવા છો કે? તમે રસોઈ માટે નો પદાર્થ પસંદ કરો છો અને જે
રીતે તેમને રાંધો તે પ્રમાણે તમારાં બાળકો પ્રજ્ઞ મુક્તિમાન અને
નિરાશી રહેશે અથવા શકિતહીન, કમજોર અને શાંતિથી જાડવા
માટે તમારાં પદાર્થો.

જુદા જુદા આદર્શ પદાર્થો લિખ લિખ પ્રકારના તાકાત વર્ષક ચુકો.
ધરાવે છે કેટલાક પદાર્થો સારા પ્રમાણમાં તાકાત પેદા કરે છે જ્યારે
બીજા પદાર્થો જાડવા શાંત કરી માન સત્વ આપે છે પરંતુ
બાળકો તાકાત ઉપલબ્ધ કરે છે. તમે જાડવા તો બધા આદર્શ
પદાર્થો તાકાત આપતા બનાવી શકો છો તે માટે તમારે જીવન
સત્વથી જાડવા પ્રકારમાં રસોઈ તૈયાર કરવી જોઈએ. જાડવા
કુદરતના ઉમદામાં ઉમદા તાકાતવર્ષક અને કેટલાક અમલનાં
બોરાકી તથા પુરાં પાટે છે.

જાડવા બોરાકીને વધુ
તાકાત આપનાર બનાવે
છે તે અમે શિક્ષક કર્યું છે.

જાડવા માટેની પદ્ધતિ

SIGES તાકાત માટે

ઘોઠા મારવાથી કપડાંને અતું નુકશાન આ રીતે ઘોઠાં અટકે છે

કાણું, ઘસારો, સાંધામાથી ફાટી જતું...આરે કપડાંને ઘોઠાં કરવા થિલો મારવાની જૂની પદ્ધતિથી ધોવાય છે ત્યારે તેમને આટલું બહુ બીજાજરી (અને અર્થાત) નુકશાન હોયતાં પડેલો છે.

1

આ નંબર કરેલાં ચિત્રો જુઓ. તેઓ બતાવે છે કે કપડાંને નુકશાન પહોંચાડના વિના કેવી રીતે ધોવા નિપજી.

(૧) ધોવાનું વરણ પૂરેપૂર્ણ ભિન્ન છે—તમે નળ નીચે, ટકમમાં, લગાવામાં કે અસખ ભિન્નથી તેથી કંઈ ફેર પડતો નથી. (૨) આરે તમે વજ્ર ધણું પસાળું હોય ત્યારે સનસાઈટ સાથું તેના બધા ભાગોમાં લગાડો (એકા બાજોમાં સનસાઈટ વધારે પ્રમાણમાં થયેલો). (૩) સાથુ લગાડેલા વસ્ત્રને ધોમિયા પાણી સાચી રીતે ખસાડો. થિલો મારતાં નહિ. સહેજ ધુવો (તમે ફોટલીની કલેક ટુરો છે તે જોને). કપડાના આણુંએ આણુંમાંથી સાજાવાણ ફીણ બહાર ઝાડી નાખો. કપડાને બાર ત્રણ મસતવાની ત્રસ નથી, અથવા તેના પર ભેર કરવાની ત્રસ નથી. એ તમે ચારી રીતે ખસાડો ખાત્ર કરો. કે સનસાઈટનું આપ મેલે કામ કરતું ફીણ મેલ ધુપી પડેલો છે તે એ ફીણ કાઢીથી બંધ મેલ દૂર કરો. આ ચપલ ફીણમાં રહેલો "હર્બન" સાથુ મેલો મેલને અટકે છે તેવા લગભગ તરવળ તેને છૂટો પાડે છે—કપડાંમાંથી મેલને બહાર કાઢે છે અને ફીણ સાથે મેલો બેળસી રે છે કે આરે તમે કપડાંને ફીણકાત કરી નીચોલો છે ત્યારે તમે તેને મેલમુખ કરી નીચોલો છો. (૪) મેમાં હવે મેલ રહેલો છે તે ફીણ કાઢી નાખવા વખતે નીચોલો. સનસાઈટની આ ના રીતથી મેલાયેલાં કપડાં ધણું લાંબા સમય સુધી ગરે છે.

2

3

4

**સનસાઈટ સાથુ
કપડાં બચાવે છે**

સોલ્યનો સુમેળ
રૂસ્તમ સાડી

પ્રભાત

રૂસ્તમ મોલ્સ લી.
દુધેવરોડ, અમદાવાદ.

અપટુડેટ ધોલાઈ માટે
૫૦ વર્ષથી પંકાયલું

શ્રેષ્ઠ વોશીંગ હાઉસ

છેલ્લી ઢબથી વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ
★ ગરમ

★ રેશમી

★ સુતરાઉ

કપડાંની ધોલાઈ માટે મશહુર

ફ્રેચ કલીનર્સ હાયર્સ

ડ્રાયકલીનીંગ

એ અમારી સ્પેશીયાલીટી છે

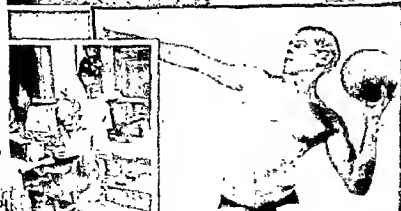
એડવર્ડ
વોશીંગ કંપની

પાટનગરની અમારી ખીજ શાખાઓ
રાયપુર • સાદગપુર • ધીકાંઠા
જામલપુર • સરદારગિજ • કૃષ્ણ
સીનિમા • સરસપુર • અસારવા
નવમી શાખા

ધનાસુવારની પોળપાસે, કાળુપુર રીલીફરોડ
અમદાવાદ

વચ્ચેન
 (ચિત્રકાર : રસિકભાઈ પવિત્ર
 (કલાકારે કરેલાં ચોટા કરવાં બીજાં ચિત્રોવાળું બેઠું)

ફોટોગ્રાફી દર્શકીય (વર્ષ ૧૯૪૩)
 ૧૯૪૩-૪૪ની જાન્યુઆરી : 'સવાર પછી' - જાન્યુઆરી
 ૧૯૪૪-૪૫ની જાન્યુઆરી : 'મુજબ દારૂ' -
 ૧૯૪૫-૪૬ની જાન્યુઆરી : 'મીઠું દારૂ' -
 ૧૯૪૬-૪૭ની જાન્યુઆરી : 'મીઠું દારૂ' -

અમદાદ કાવિયા

ચિત્રકાર: અબ્દુલેદીમાન મુખતાઈ ('કેમર'ના સીન-ચર્ચી)

કાવિયા આરંભે (કલાઓ) પ્રખ્યાત સહીત્તા. પ્રાચીન કાવિયા અમદાદ કાવિયા મુદ્રક મંગલેશ્વર કરનાર મારફતે ગાદીઓ મહેં નથી.

રસોઈ સ્વાદિષ્ટ અને સંતોષકારકની સાથે તાકાતવર્ધક પણ હોવી જોઈએ!

હાલ તની ખાત્રી આપે છે. અમારું કુટુંબ જુઓ.

કપી બાનીએ સારામાં સારી તાકાતવર્ધક છે તે તેજ સહિત બાણી લેવું જોઈએ. આજના પાકાવસ (અંગ્રેજી) માં એરાકના પાણચુ અને ૧૫૦ ગ્રેમ્સ વડુ હિન્દી બાનીએ તેવાર, ૩૨૫ગ્રામ હિન્દીમાં અહીંતિ આપેલી છે. નમારે તેની એક વાચ સખી જોઈએ. વાર આજની પિલ્લી ડીપ્ટી Dept. A139 P. O. Box No. 353, Bombay ૨ે પિલ્લો.

આરે તમે રસોઈ બનાવે છે ત્યારે આ વાતનો વિચાર કરી શકો છો? રસોઈ જાત સ્વાદિષ્ટ અને એટલું જ બેવાનું નથી... પણ તેને જે ડાહ્ય કામે તેવામાં તાકાત વધારે એવી તે હોવી જરૂરી છે. કેટલીક આજ 'વજુઓ બીજ ખાઈ વજુઓ કરતાં વિશેષ જરૂરિયાતો તારક છે અને જે પાઈ જોડેક આવાને આપણે હંમેશાં રસાયણ છીએ તેમાની પાણી ખરી વજુઓ મોઝમે રસોઈ તાકાતવળા હોતી નથી. આપણા આરામ માટે આવો જોડાક અનુકૂળ થઈ પડતો નથી એટલું જ નહિ પરંતુ બાળકોને તે તે હાનીકારક થઈ શકે છે. આજે જેવરાક વિશેષ સમિતવર્ધક તેવાર કરવાનું કામ મુરદા નથી. તે માટે જીવન સંલોચી બરપુર-ગ્રહામત રસોઈ બનાવવી સર્વથી ઉગ્ર છે. રસોઈની આ સામગ્રીમાં કિમતી "પેલ્ટીક સલ્ત" રહેલા છે જે તાકાત આપવામાં અનુપમ છે. અને બીજા કાઈ એવી સામગ્રી નથી જે કાલક કરતાં વધારે સ્વાદિષ્ટ રસોઈ રોપી શકે.

જીવન સંલોચી બરપુર

SIGSL તાકાત માટે

CHANDLER PARAPLYS BANGALORE CO. LTD.

સો નં ર્ ચ ની

એ ચે ઢી ઓ

ઉંમરમાં વીસ વર્ષનો તમામ અને માનું સૌદર્ય તેની સોળ વર્ષની દીકરી જેટલુંજ તાજગીભર્યું અને તેની ચામડી એના જેવીજ મુલાખી અને મુલાખી છે. આનું રહસ્ય તે એ છે કે જ્યારે તે (મા) તાની જુદી ત્યારે પાતાની માની સલાહ માની તેણે તેની શુંદર ચામડી ખીજસેન સાથુ અને ગોખખા પ્રાણીયા જાળવી રાખી, આજે આ રૂપણી દીકરી આજ અસરકારક રીતથી તેની ચામડીની માવજત કરી રહી છે. આથી વીસ વર્ષ પછી પણ તેની ચામડી તેની માની ચામડી આજે છે તેવીજ ખીલકુલ કાચ વગરની સૌંદર્યભરી હશે.

પાલીસ વર્ષ પર્વત રૂપરાણીઓને ખીજસે સાથુ ખાતોળે રહ્યા છે. તેની કુદરતી મુલ્ય અને મુ વાળા રસાયણ દ્વારા રીજુને કાળે બીજ સજાન સાથુ કળ્યાં આ સાથુ વાન જુરોજ કરી આવે છે.

પી અર્ સ્ક સા બુ

સો નં ર્ ચ ની સા થી

TO, 36, 1/2, 0/2

A & F. FRANK, BLENWORTH, ENGLAND

રેકૉર્ડિંગ નં. ૨૨૦૪૮ - ૨૨૦૪૯

રેકૉર્ડિંગ નં : STANGENAL

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ

એશ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ

હેડ ઓફિસ : કલકત્તા

ધાપણ

સત્તાવાર ધાપણ	૫૦ લાખ
બહાર પાડેલી	૧૬ લાખ
ભરપાઈ થયેલી	૮ લાખ

રીઝર્વ ફંડ

આગ	બે લાખ
ફરિયાદ	એક લાખ
અકસ્માત	એક લાખ

જનરલ મેનેજર : મી. યુ. એન. ચેટરજી • કલકત્તા

હાયરેક્ટરોનું બોર્ડ

ગોકુલચંદ્ર ગોશાલકા (મેમ્બર્સ ગોશાલકા એન્ડ કું.)
 ડૉ. પી. ગોએન્કા, એરકચાયર, (મેમ્બર્સ રામદત્ત રામકીશ)
 આર. બી. રાજકુમાર સોંગ કમલીવાલ, એમ.એ. એલએલ.બી.
 એમ. એ. ઇન્ડિયાની, એરકચાયર (મેમ્બર્સ એમ. એ. ઇન્ડિયાની લિ.)

ચેરમેન : સર બદ્રીદાસ ગોએન્કા, નાઈટ, સી.આઈ.ઈ.

ફાયર, મરીન, મોટર અકસ્માત, ચોરી ને કામદારોના બદલાના વીમા લખવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લેખો યા મળે :

જે. બી. સુતરીયા • આનંદ-મેનેજર
 ખાડીઆ • આર રેના • અમદાવાદ
 ટે. નં. ૨૩૭૬

કે. જી. મરચન્ડ • આનંદ મેનેજર
 ૨૫-૪૭ • એવોશિ રટ્ટીર • કોટ
 મુંબઈ

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મગજનાં જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન બને છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ હરે છે, ધોડા મટે છે, યાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક ક્ષતિમાં બહેનો, પુરુષો અને બાળકો ગાદે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બ્રાહ્મીના રૂ. ૩-૮-૦ - નાની બ્રાહ્મીના રૂ. ૨-૦-૦
બધે મળે છે

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૧૪૮ - મેન્દર ૩૧
મુંબઈ-૪

આમડીની સુંદરતા
આમડીની
તંદુરસ્તીમાંથી
શરૂ થાય છે!
રેક્સોનાથી
આમડીની
તંદુરસ્તી જાળવો

તે ખરેખર સોહામણી અને તે પહેલાં તમારી આમડી નિરોગી હોવી જ નોંધજો, અને તેને નિરોગી રાખવી જ નોંધજો નહિતર તેની આજ્ઞા તરતજ અદ્રશ્ય યશે. આમડીનું આરોગ્ય સુધારવા અને તેનું રક્ષણ કરવા રેક્સોના ખાનાવવામાં આવ્યો છે— રમણીય, લીલા અને સત્વર ફીણ વળતો નહાવાનો સાબુ જે ડંડક મળે અને આમડીને વંતુવિનાશક કરવામાં માવજતરૂપ કેડીલ નામના ઔધવાણો છે. રેક્સોનાનું ત્વરીત ખનનું સુંદર ફીણ તંદુરસ્ત ખનાવતા આ કેડીલને આમડીના દરેક છિદ્રમાં હોંડે લઈ જાય છે, ત્યાં ને તેનું સુંદર કાર્ય ખજાય છે, જ્યારે હોંડે ગળેલી ધૂળને અને જામા થયેલા પ્રસેવને તે ફીણ દૂર કરે

છે—આમડીને નિર્મળ ખનાવે છે, તાનગી લરી રાખે છે, સુશોધિત કરે છે, રક્ષણ આપે છે, અને તેની વૃદ્ધિમાં મદદ કરે છે.

ખાજડાખાટ રેક્સોના... રેક્સોનાનું ફીણ જેટલું સુગંધ અને સચિદર છે કે તે બાજકની નાનુક આમડી ખરેખર આદરણ્ય છે. કોઈકે તેની ખાસ લક્ષ્યમણ કરે છે. અને શાદ રાખે છે રેક્સોનામાં ફેડીલ અળખ્યા અને ગરમીમાંથી બાજકની આમડીને રક્ષણ આપવામાં મદદ કરે છે.

★ રેક્સોનામાં ફેડીલ બંધવિનાશકનું, આરોગ્યદાયક અને પોષક તેલ જે આમડીની તંદુરસ્તી ઉપર પ્રભુત્વ વ્યક્ત કરે છે તેનું ખાસ ચિહ્ન છે. જ્યારે જાને રક્ષણ આપનું ફેડીલનું કાર્ય વ્યાપકતા માન્ય રાખે છે અને તેની ખલામણ કરે છે.

રેક્સોના અલગ વાપરેલાં. જમણ, શિન્થ, ગુમકી, ખરખર, ચાંદી, પીલ, અળખ્યા, ફેડીલ, શરર, રસમ અને આમડીના વધાન કરી મારે આ રત્ન વાપરો. જો કે માત્ર ગુમખ નથી છતાં ધણ વધારામાં પાસે પ્રખ્યાત નિકેલ આ કારને ચોક્કસ 40મા છે.

હવે!
તમારું
જમણ અને
ગુમખ ફેડીલ
વેચાણ

કોઈ નવીઓની જેમ તમારી ચામડીની સંભાળ લો!

સાધના લોક્સ

માનવ આંખની અને કપડાંની સાચક રહે છે કે "લક્ષ" સાથે
 ટોપર સાથે આ નવી ખાસ સામગ્રીની સંભાળ લેવાનું
 સિદ્ધિ છે. તે વિશ્વનીય અને ખુબીયાર સેન્ટરનું છે.
 સાથે વાપરે છે. તેનું લાગણી આપતું કીલ્ડ તેની સાથે
 ખુબીયાર સંભાળ અને નિષ્કર્ષ રાખે છે. વિશ્વ જગતની
 ખુબીયાર દિવસની સાથેની સામગ્રીની સંભાળ લેવા માટે
 ટોપર સાથે વાપરે છે.

લક્ષ ટોયલેટ સાબુ

NO. 110 LONDON

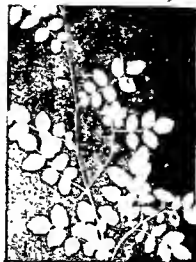
MADE IN INDIA BY LUX SOAP CO. LTD.

ચિત્ર-સંયોજન અને ડિઝાઈનની રૂપ-રચના

રચ

શીખવા માટેની એક સરળ ફોટોગ્રાફી

પરિચય: અને દીનેરી માતાના ફ્રેઝિસિયેર પેપર (નકશાનવીસી) નકશાઓ ઉપરથી નકલો ઉતારવા માટે 'ફ્રેઝિસિયેર પેપર' નમના કાચનો વાપરે છે. ફોટોગ્રાફ સામાન્ય વેચનારને ત્યાં એ કાચનો તેવાર મળે છે. પણ કસ્ટોમર હોય તે નીચે આપેલી પદ્ધતિથી પણ જાણી શકશે. એવા કાચને ઉપર, પાસ્ટોસિસિયેર કાચ પર ચોતરફો નકશો મૂકી, કાચની રેખામાં તેને દબાવી, તેના પર જરૂરી સરળ પુરતો સૂત્ર અથવા લીલાને પ્રકાશ પડવા દઈને કાટી લેવાથી, નેટલા બાકમાં પ્રકાશ લાગે છે. હોય છે તેટલો બાક પેશ નેટુ રંગનો બની નવ છે, અને નવાં રંગોનો હોય છે તે બાક પ્રકાશ આપે આવરણ રૂપ બની રહીને સફેદ રહે છે. તેને ધાત્તને તેવાર કરવાની આખી પદ્ધતિ નીચે આપી છે. આવી નકશા-નકલોને 'નેટુ-પ્રિન્ટ' કહે છે. આ નેટુ-પ્રિન્ટ પદ્ધતિ, એ પણ એક ભવતની સરળ ફોટોગ્રાફી ન છે.

આ-પ્રકાર (કાઈ-નોઈડ) ના વિવિધ પક્ષ (ટાન) કાચના હોય તે (પ્રિન્ટિયેર દેશના કાચ ઉપર તેટલા બાકમાં ડેગ્રેસ છે પડી શકતા (પ્રતિવા) રંગો પીઠી વડે જરૂર પૂરતા લગાડીને તેની અસર જાણી શકશે. આ સાથે આપેલા ત્રણ નમૂનાઓ, કાળી બાજુના એ પત્તી સાથેના ત્રણેના ફૂલની ડાળી પર એવી અસર નાખેલી છે. અમૂળી તરફના બાજુના એ નમૂનાઓ સાદા છે, જેમાં ઉપરના નમૂના અંજળી છે અને નીચેના વાંસની પત્તીઓનો છે.

[School Arts Magazineમાં પેટ્રા દે લેમોસના સંવિત સુચન ઉપરથી]

નકલ ઉતારવાનો ફ્રેઝિસિયેર પેપર બનાવવાની રીત

એક ઓસ પાણીમાં ઉપરના પોટાદરથ ફ્રેઝિસિયેર પેપરના નકલોને એક દ્રાવણ તેવાર કરો, અને બીજા એક ઓસ પાણીમાં ૧૨ મેઈન એમોનિયા સાઈફ્રેટ ઓફ આયર્ન નાખીને બીજું દ્રાવણ તેવાર કરો. બંને ધાત્તના લીસા ફ્રેઝિસિયેર પેપરને પિન વડે બોર્ડ પર જોડી, ઉપરના બંને દ્રાવણ સરખે બાંને લઈ, એક પહેલા પેપર બસ વડે ફ્રેઝિસિયેર કાઈ રંગમાં એ કાચન પર એકસરખી રીતે લગાડો અને અધારમાં જો તેને સુકાવા રો, એટલે 'ફ્રેઝિસિયેર પેપર' તેવાર થયો. ત્યાર બાદ તેને ફોટોગ્રાફિક પ્રિન્ટિયેરમાંથી ચોપી મૂકી, તેના ઉપર જેની નકલ ઉતારવાની હોય તે પ્રેસિયેર પેપર ઉપર ફ્રેઝિસિયેર, અથવા ઊપ લેવાની ને વરતુ હોય છે. દબાવી, રેખાને ઘેર કરી તે

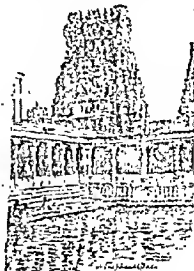
પર સૂર્યને કે તાબતોના લીલાને પ્રકાશ પડવા દેવો, અને કાચન લીલાસ પડતો ફ્રેઝિસિયેર કરી લે. એટલે કાટી ભવ આખા પાણીથી કાટી પેટ પોટા નાખે. તે પછી ૨૦ ઓસ પાણીમાં ૧ ડ્રામ લે. ફ્રેઝિસિયેર એસિડ નાખી તે દ્રાવણમાં એ કાચને મીણો સાથેના એટલે ઊપ પાડી થશે. ત્યાર બાદ ફરીથી તેને કાચના પાણીમાં કાટી પેટ નિખારી નાખે. એટલે નકલ તેવાર થઈ જશે. નાક ઉતારવાની આ પદ્ધતિ અત્યંત સરળ અને સારી દેવાથી તેને બદોયો ઉપયોગ થાય છે. આવી રીતે સામાન્ય તેવાર કરેલા કાચના પાણીના ધાત્તના પાણીમાં પેક કરી અધારમાં સાખી મૂકવા હોય તે પદ્ધતિ અત્યંત સરળ અને સરળ રીતે થઈ શકે છે.

આવ્યો છું મંદિરે જોવા—

આન્ધ્રો છું મંદિરો જોવા, જોવા દંસિણ મંદિરો,
સેકડો માથેલો કાપી, -ગિરિ ઓળંગી, કંદેરો,
ચીધતો રેલગાડીમાં વંદેયી પુત્ર ને વડાં
ગેહાનો માથતો સેગે જેઠેલાં જેતરે મદયાં.

જોલક, ચીલુકય ને પાંડય, પદ્મવો, નાયકો અને
ધર્મી હોયશણે નિર્મી આ સુરમ્ય પ્રદેશને
પ્રભુજીએ, વળી કેક લલ્લમીવંતે સ્વાવિષ્યાં
નરનેનરને આસોગમ, ભવ્યં સુહાવિચારં
તેં અમુકને શાન્ત લાંબી શતાબ્દીઓ ધરી,
મંદિરો;—કેક ખેડેશ, કેક તો ચે નલાં ટકી;
કે તો વિધર્મીઓ કેસ કહે લોખ્યાં આગવંમાં,
લીલીમૂકી અનુભવી કે કું સહસ્ર વર્ષમાં
ઊભાં છે. કાલ તો ક્રેમ્ય અને અંધેભનાં કહે
કોહીપ્રિલો ગાળી લીધાં ખપમાં વસતી પળે.
અને આપ્તે ય 'મો. આદુ. ગી.' પાટિયાં લટકેલ છે,
—પ્રજનને ગમ દેવોને ભરેસે શી મુકેલ છે,
દેશની ચોપ આશા શાં એવા આઘેરા હું મંદિરો.

ડોકાનાં નાણાંડોની પૂંઠે તોલિય ગોપુરો,
 ગાર દિડનાગળી સામે જિજ્ઞાસાર દિશા મર્દો
 ઢોપ પડેલેલ સંત્રી થાં. કયાંક તો લાગી છે રહી
 લાંબી લંબાર કે કાંચાં કે નીચાં ગોપુરો તળી,
 વચ્ચે વિમાનની પંદી આકૃતિ છેક વાગળી.
 કયાંક તો દંગ ઝા આડાંચવળાં ગોદલી કીધા ?
 વિચુની વિચુનાના શુ ગંજ છે ખડકી રીધા !
 કયાં દિગમ્ભરોત્તે શુ આવી મુત્રવ ગારતે ?
 શેલકટ સગાં બાપે ચીપી રૂલેનાં વિરાટને.
 જગ બંચુરની સામે ડોલતી ઉપદાસગાં
 નાણનાં ભંડ મારેધો વાસુદેવી કૃષ્ણ સગાં,

એને બંદર થોડે જો ધાટીલા જળકુંડળી
 રમ્ય સોપાનમાલને તરે ઊંચેડી માંડળી
 પંદે સમાગૃહ તલેા સોડે સ્નંનસ્પદસરી,
 એ તે ગંડપ છે શું કે ચિત્તાનૃ વાતો નથી ?
 ને આ અદશિભાગો શા પ્રત્યક્ષ રચેલ છે ?
 મોકળા, હામી બેળાડી સામે થે સ્વારી રમેલ છે !
 દીપમાળા રથો મોટા વડુલે, યોષનાગની
 ફેલા અદસરી; એની પ્રતિ દેખે સુધે મળિ.
 અને સામે જ નંદી જે બેસા છે એય અદપ ના.
 એની વપુસમૃદ્ધિની આવે શી રીત કષ્ટના ?
 જિભો કો યાય તો એની નીચે થઈએ જઈ
 જળદત્ત શીંગડે ઊંચે, બીડ લેશ પટે નહીં.
 લંબાની ડાક, ને દેખો સરવા દીક્ષતા અનિ,
 નીકળી છબ કૂલેસો નરકોસં જઈ ચાટી.
 બેસા છે પણ વાણીને જળમે પડ્યે નમી;
 થતું કે કહી બેઠી એ જરડે માંખ, તો જર્મી
 પડે પગ પછાડીને ભેરમાં પુણ્ડ વીંત્રને
 થે જશે હુમળાં જિભો, માડી પૂરવીથી ખીજતો !

અને ત્યાં કંઠની એના માલાઓ ઘંટડી તણી
 સોમ્ય સાન્ત્વન રેલંતી રહેશે મંજુસ્વરે રહી!
 મૂર્તિઓ ય મહાકાયઃ અનંતશાયિ વિધ્નુ આ,
 ગોમટેશ્વર આ ઉચ નૃસિંહ વિશ્વજિજ્ઞા આ.
 'સાધ' 'અણાં' સમાણા આ ગણેશે હાથીથી વશ,
 હોત શ્રીફળશા ત્યારે ગણેશે અહીં કેવડાં?
 મંદિરદ્વાર પાસે ત્યાં ઊભા છે રોકીને પથ,
 આકાશ યુગળતા ઊંચા અહો વિરાટ એ રથ!
 કુદ્ર નામે અહીં કે ના, અને ના કાંઈ સાંકડું;
 સીમાને ભેદીને રાજ્ય ભૂમાનું વિસ્તર્યું વડું.

સ્થાપત્યે જાંબરી જેવી સોહા જીજિત બળ્યતા,
 શિલાશિલા તણાં હેયે જાંબરે એવી રચ્યતા.
 હમણાં જ છરીથી શું કાપીને ગોઠવ્યા ન હો,
 દીવાલે પાંચરો એવા સોમનાથે મુહું અહો!
 કંકણકૃતિ સ્તંભો તે સંધાડથી શું જાતયાં?
 સ્તંભે સ્તંભે ટાંકણાનાં બાદ અજગ જાણ્યા.
 અહીં આ હારની હારે હાથીની ચાલી ભૂય છે,
 અહીં અશ્વો રથો દોરે, ત્યાં સૈન્યો અથડાય છે.
 મત્સ્યવેષ અહીં, ને આ વાલીવધ, પછે વળી
 શીંકે કંનેયો પૂહોંચ્યો છે ગોપળાલપીટે ચડી.
 હર-ગોરી એકરૂપ અહીં, હરહરિ તહીં,
 વેણું વગાડતી મૂર્તિ ધ્યાનરથ કૃષ્ણની અહીં.
 હસપંખી તણી પીટે અલવે દેહ ટેકવી
 રતિ સ્વારી કરે, એને માથે કાક રહ્યો લવી.
 શિવ ને પાર્વતી વચ્ચે નૃત્યની સરસાઈ આ;
 નટરાજ તણી રમ્યકુદ્ર લીલા શી છાઈ આ!

‘વયો? નહિ આવે શું?’ તર્જનીને ઊઘી કરી
 વિમાસે નતંત્રી, એની અંશુલિ કંકુથી ભરી.
 ડાબે કર અરીસો ને માથેથી જમણો ઢળ્યો,
 આશાભરી કરે ભાલે અંશુલિ થકી ચાંદલો.
 કુરે આપ, અને શું ત્યાં શરસ્યાને શરીર છે!
 મૃગયા જેલતી થી આ રમણી રસપીર છે!
 વિવશા યુવતી આ થૈ વીંછી, ખંચેરવા જતાં;
 —એ તો કામ! કહે સંત, પેળી નિહોપ નમ્રતા.
 શિરે કર મૂકી લાસ્યે રેલાવે રસનિર્ઝરી,
 દુધને કરવા ભરમ સ્વયં મોહિની થૈ હરિ.

નાના સ્વરૂપથી આવાં સુરતાં બન્ધમુદિર
 દેશની રિદ્ધિ સિદ્ધિમાં જોવા આગ્યો છું મંદિર.
 નથી અમુંદર કંઈ, નથી ક અહીં કુદ્ર કે?
 દેવો અને ભદ્રેવોને મન કે નથી કુદ્ર કે?
 ભૂમા ને બળ્યતા વચ્ચે નળીને મન સંકડાં?
 પ્રજા અજેરીનાં શાને લાગે છે મુખ સંકડાં?
 મારે રહી પહાસથી જ દારેની આરપારથી
 દેવની કરતા આંખી લોક આ કે મથીમથી.
 અથવા ભીંતખારીથી સોનેરી શિખરે પટે
 દિધિ, એમ જઈ જાણે, પ્રભુપ્રસાદ જો જડે.
 અને જે ગર્ભદારે જે જાણે મૂર્તિ સગીપમાં,
 એથ જોનાં અદ્વયમાં, જાઓ તો મૂર્તિતો ગમાં.
 પુરુષાર્થ તણ લીડુ મોજે કે કોક કયાંકથી
 કરે મંધા સ્વાર્થ સિદ્ધ, આશરો અન્ય કે નથી.
 દાસ્યદુર્ગેણ હયાંની પ્રભુઘડા ય પાંચળી,
 આવાંની પ્રભુ યે તે હાં! જાલે શી રીત આંગળી?
 જુગની જડનાનાં આ કોટકિલ્લા સમાં અરે
 મંદિરમાં હરે કયાંયે ભરાએલો પ્રભુ જોરે!

પ્રભુને ગર્ભગૃહની કાઠી મૂકેલ હો ભલે,
 ભૂમાબળ્ય શિલાપેરી રમે કિતુ સ્થલેસ્થલે.
 પ્રભુ પ્રત્યક્ષ અવર શિલાનાં હૃદયે વસી,
 બોન્દર્યમૃગયા અર્થે આગેત્રે યાત્રીને દસી.
 દેવ તો દેશનો ખૂણેખૂણે ભરી દિસે વસ્યા,
 દેવનાં મંદિરોની—આ ગાનુષ્યોની જ શી દશા?
 આજે વિદેશીને હાથે યયાં છેક જ જગર
 દેશી સુખ,—દેવનાં એ જોવા આગ્યો છું મંદિર.

૧૧ જાન. ૧૯૪૫ ઉમાસંકર જોષી

૫૨ી રાજી દારની જે નિરાશા
 દોહત રેતા ફગેમાં, કપરે ન્યાં
 છે કંઈની રિખત કેરી ‘મનમો’
 છનેશો છે તે સારો મહાભગ. ‘મનમો’

૩ જાને તો કિરમત બને! હું ત્યાં તો આ ઉપ ત્યાં
 અર્ધ કરે છે છપન-પીળા માનવતાના ચેરે પાંચે
 કામ કરે તો એવાં કર કેતારી મહેવત જેને લાગે:
 શામળાનજલી ડી. ખાડીખાની
 (માર્ચ ૧૯૪૬) ૫૫

સ્વ. કપિલરામ હરદેવરામ વકીલ

સર નવરત્નસાગર જોગ, સર પ્રકૃતિચંદ્ર સાય, સર ચન્દ્રસેનર બેદરસમન બો આપબા
શ્રી. મજ્જિમ સ્ત્રી ગાંધીગંધી પ્રતિભાવાન વકીલશ્રી દિલ્હમાં છે જેણે વિજ્ઞાનસાગરને યુગ-
અર્પણ કર્યું હોય. તીવ્રતરમાં અપર્યાપ્ત પામેલા સ્વ કપિલરામ વકીલની પ્રવૃત્તિ, ને વિજ્ઞાનને
આપણે કરેલું સગર્વણ ગેરના નર ડગર પ્રેરિયાં હતી. યુજ્જવતીનાં ના ગેરકાં તેમજ સ્ત્રી પ્રતિભા
દાવાવાનાર મજ્જિમ માઈ એ ન થયા એમ તદ્દિરે કહે છે. આ નીચે આપણે આગળ આપણે રસાન
ને આ એકની 'પાણુકરી'માં ઉતારેલી આગની ફેંકી છપાવેલા આગની આગી વિજ્ઞાન આપણે

ગઈતા. ૨૮મી નવમીઆરીને રિપરે દિલ્હના એક અગ્ર દલ્લ અંત પ્રજાવશાળી વકીલરામ
ધરાવતા વિજ્ઞાનસા સ્ત્રી શ્રી કપિલરામ વકીલનું અવસાન થયું આગળ વિજ્ઞાનની
સેવા પાછળ છપન સગર્વણ હતું હતું. મીઠાપુર દાસજી (પામે)મા એમણે ટાટા રિપરેક્ટર
કિરિટિટનાં છે આપે વન અને રચના કર્યા છે તે એવા બળ છે કે તે ને એમનું કામગીર
દેખાતે જાનું રહેશે.

બીજા દેશના પ્રજાભાગાં દિલ્હ બીઝોગિસ રીતે થયું પ્રજાત છે.
પણ શ્રી કપિલરામ વકીલે ટાટા રિપરેક્ટર કિરિટિટનું સંગ્રાહન કરી
દિલ્હમાં તેને સીધી ગોખરે મુક્યું હતું. આખા દિલ્હના ટાટા રિપરે-
ક્ટરની ફેક્ટરી રસાયણનાં કારખાનાનાં રામમેવાડીનોદય છે. શ્રી
કપિલરામ બીજા છે જે ન હતું હોત તે પછી આખા જગતની સંગત
માર્ફક ફર અને કારકાથી ખાર માર્ફક ફર અને રાહેરની વચ્ચેવચ્ચ
મીઠાપુર જેવાં બીઝોગિસ નમરની રાખાના તથા ત્યાં ટાટા રિપરેક્ટર
આગની વિજ્ઞાન ફેક્ટરીની રચના આગની દર્શકની ચાલકારી રા-
ખા માટે પૂર્ણ છે. થરેટું છે કે વચરેત ગોળીયે થયું હતું છે. જે ગળી
સંગ્રાહનાં કારકારિયાં કરાણે તેથી આગે માર્ફક કારખાનાં થયું
કામ હતું હતું અને ટાટા રિપરેક્ટરમાં સીધી પ્રજા બવારે પાડેલું કે-
કોએમ' નવરખતિ-થી આગના પ્રયત્નોને ને વચરકારી હતું.

સમુદ્રના પેળીમાંથી મીઠું અને તેમાંથી એકા, તથા જાગી
વેલકા સામુદ્રના પામીમાંથી પે ટેરપન, ગેરેરેવરા, અંપગિલ રિપેરેના
સુધેરે કોમ કરામનું આખા દિલ્હમાં પ્રથમ ન કરવાનું શ્રી
વકીલે સાગ્રામાં 'એ આ ટાટા રિપરેક્ટર' નામે જાણું કરેલું અને તેને
માટે ૧૯૨૭થી મીઠાપુર રહે અનેક મુકેલીકરી તપાસવાં કરાણે
ફેક્ટરી. આખા ટાટાના વચરેનું કામ પછી આગને સારીરીને ચલન
કરેલું પહેલું અને તે માટે આગણે બવારેની દિલ્હતની પાતે બવારે
આગણે સંગ્રાહના ટાટા ત્યારે આપણે માય છે અને એક મુજ-
રાની વરીને ચલે આગબવાય છે. ૧૯૩૬માં પોતાનું મરણનાં સમય
મીઠાપુર કિરિટિટને સોંપી કલ તેના ને સુરપાથ જાવના અને નવા
કારખાના અંતે પોતાનું કામગીર કરા કરી કીધું. અને અંતે યુજ્જવતી
મુકેલીકરી પિરિટિટમાં પછી ને વચરત વચર-અંતેરિકા અંતેરિકા અને
વચેરી કારખાના. દિલ્હના બીજા રહેલું પછી રાખે મીઠાપુર
એકલા પ્રજાભાગાં રેગિરેક્ટરની સંગ્રાહ એકા માર્ફક નહિ હોય. અન્યક
ટાટા રિપરેક્ટરમાં તપાસ ૧૦૦ જેટલા રેગિરેક્ટર અને ૫૦ જેટલા
નામોમાં હો કે ૩૫૨ કામ કરી રવા છે.

શ્રી કપિલરામ વકીલે પ્રાંતમાંથી પણ પ્રથમ ને મીઠા બનાવ-
વાનું મરણનાં સમયને જાણું કરી આપણે. પછી રેશી ર નજીમાં
રેખાપ્રતિષ્ઠિ અને રેશીક અંતરેરિકા પિરિટિટમાં તેમને ત્યાંથી રેશી-
સાવ સ્ત્રી રહેલું પહેલું હાલ હાલ રેશીસાવ ને કારખાનું રેશીસ
રેશીસ સામે કરી આપે પતાં એના નવા સંગ્રાહનાં તાણુ અનંત
આપણે કરી છે.

મીઠાપુરનાં મીઠા બનાવવાનું પ્લાન્ટ આખા દિલ્હમાં બીજી
મેટા ડોટી હરેરેક્ટર ૧૫૦ મે મીઠા નેવાર કરવાની સમિતિ પાસે છે.
દલ્લ રેક્ટર કામ અનુરે દોષાથી પૂરે માલ તેવાર માં માર્ફક નથી.
પછી ને સંગ્રાહ દાખવનાં આને તે પહેલાં ને શ્રી વકીલ આપણે
પાછા ને દિલ્હ દુબાઈ કરવાય.

શ્રી મીઠાપુરનાં જગત રેક્ટર આપે તેમ નથી. ટાટા રિપરેક્ટરની
એ ફેક્ટરી રાખાવાની દિલ્હને પછી આપણે કુતિ છે. મીઠા એક
પ્લાન્ટના તેમ મારાની કામગીર આખા દિલ્હના માર્ફક પછી મારાની
કામગીર કરતાં સીધી છે, અને રેશી વિજ્ઞાની (અંતર) તે આખા
કોશિપાખેડાં વચેરી થયે છે એક પરાંત બીજા પ્લાન્ટ, રેગિરેક્ટર
તથા રેક્ટર પછી જાનું ને સુધેર મારાને છે. રેગિરેક્ટર માટે મીઠાપુર
એ મારા કરવાય છે તેમાં આ ને અંતરેરિકા નથી.

શ્રી કપિલરામને મીઠાપુર પછી ને અનુક્રમ રેશીસા રેક્ટર દવા.
પછી આગની એ આસાએ મારામાં ને રેશી માર્ફક રેક્ટર રેક્ટર એક
આપણે એવું બલિય બાળનું રેક્ટર છે કે ને પાછા મરેના
અંત રેક્ટર એટલું મદાન થશે મીઠાપુરને રેક્ટર સામનું ગોળી
મેક્ટુ નવર મેવાની કરવા તે કપિલરામ વકીલે પાને વચર એકા.
મીઠાના કરવાને લીધે આખા બેરેરના વિમાર થવા નવા બનાવું
અસક નથી કારણે.

મીઠાપુરને એક બીઝોગિસ વચરદન બનાવવામાં શ્રી કપિલ-
રામને મુખ કામે છે. મીઠા વિપે તેમના નેરેક્ટર અનુક્રમ આખા
દિલ્હમાં માર્ફક નહિ હોય. તેમાં ને સંગ્રાહ ને પુરેમીસ થવા ને ને
ને વાતની કામગીર જે છે, એટલું ને માર્ફક પછી આપણને દિલ્હના
વચરેરિકામાં એમનું રેશીસ રેક્ટર આનુક્રમ રેક્ટર ને પછી ને રેક્ટર
છે. વિજ્ઞાનની આપના પાછળ આગળ કામગીર વચર વચર
અંતેરિકાની વચરેરિકા મરી વરી શ્રી કપિલરામ વકીલે તેમાં માર્ફક
દવા પોતાના રેક્ટરના માર્ફક પછી માર્ફક કરતાં ને પછી કામ કરતા
સામ વચેરી થશે મોરે માર્ફક સુધી આગના પાછળ રેક્ટરને કામ
કરવા અને એના ત્યારે આગને આગે માર્ફક થયું

રસાયણ વિજ્ઞાનના વિમાર પાછળ ને આગળ રાખે ને પછી દલ.
પછી આગની રિપરેક્ટર કટકારી માવ ને પહેલાં ને આગળ અવમાવ થયું
વિજ્ઞ ને પાછળ પોતાનું નવ. અને ને પાન આપણે કરના આ
મદાન રેક્ટરની આગની પહેલી રેક્ટર એક દુધ-આગની ને નહિ ને
સમન રેક્ટરની ને પુરાવ ને ને ને રેક્ટર છે. **પ્રકીરણ ને રાસ**

માર્ગથી ગઈ અને જ્યાં જો અલગ પ્રવાસથી માન્ય હોય તો સિદ્ધ
પદ પ્રાપ્તિ હોય તે દરમિયાન પાછળ રોકાવો અને પાછા સાથે
બાપ બોલવાનો શ્રદ્ધા તેજા માં મારે છે.

નિમ્ન અને વાપ નરમથી થવાનો બીજો પણ કારણ છે. ઉપા-
વનાનો સીધો જવાનો આ વનરાજીના સીધાથી તકાત અને સપાયા
પર છે. ત્યારે પાછા જવા સળજી પ્રાપ્તિને આગળે લાવવાને
દરજી જવાને મોક્ષ પ્રાપ્તિનો મોક્ષ પદમાં તેમને મારે મુશ્કેલ
અને છે. પછી તે તેજા પ્રાપ્તિમાં પેદા, અકાં, બજર, વગેરે સાથે
પ્રાપ્તિમાંથી સિદ્ધ કરે છે; અને તેમાં નમીલ જેવે માન્યતાની
નિર્ણયના માધ્યમી લેવાની પ્રથમ આવે તે પછી એ-નરમસેલ છે પણ
બની જાય છે. મધ્યમમાં સિદ્ધ કે વાપ જન્યના કારણે અસાધ
બની મિશર નથી કરી શકતા ત્યારે પણ નરમથી પણ પ્રેરાય છે.

આવનપુરની વાપનુ નરમથી બદલાયાં કે પ્રવૃત્ત થઈ હતી તે
મગાવું મુશ્કેલ હતું અને તે દરમિયાન તે જાના વજ્ર પ્રસંગ નહોતો
મળ્યો. તેથી આજે પવન પાડવાને નું અવિરત રહેલું હતો.

નરમતાની વધારી વારીબની સ્થાન હતી અસાધ્ય તરફ જતા
શરૂનારા પુણ્યના પ્રકાર પેદાશીમાંથી રાખેને રોજાપાને દબા અને
મોહનામાં મુશ્કેલવામાં પેદાના કાળા પદમાંથી ફર સુધી પથરાતા
હતા. પદોમાં રૂપમાંને પાછા ફરવાની તૈયારી કરતા અને
લાગુરવેથી આગમાં દોર મારેને માગ વધે પાછા દબા જતા. જો-
બર તે વખતે આવનપુરની નરમથી વાપનુ મિશર મારે લવજની
હતી મેળુના કોઈની માયાળને કટાવી લીધો. મધ્યના અવસરને
આસ તે તમે જોઈ શકો છો કોઈની બળાકથી બનેલી માયાના દાસ
કરથી નામનકીનાં આગળેનાં આગળનાં નરમથી રૂપના
કરી લીધી. આગળેનાં રીક અને અવસરની નમ્યુલ થઈ ગયા. દાખી-
બંદને પદમાંથી પ્રવૃત્તિમાં પેદાના માન્ય માન્યરોએ બીજો વિરોધ
આ કદમ આગળેનાં અવસરની ત્યારે તેજા પણ જોવાની સુધારગી
માટે ચિતાવુર બની ગયાં. મારા કેવરવારે જવાબદારી હતી. માગ
મારું માન્યરો નું નાંદ પણ આગ પાડનાં બધા આગલો પાતાના
રક્ષા માટે શાંતિ કંઈ નું નાંદ પાડનાં હતા. અગાંથી શરૂને
પાસ બદલાવું મારે હતું પણ વરતુ મારી મુશ્કેલ મોડી હતી.
એના કોઈ અંજલમાં કે વાપનુના પીછા માટે પદમાં તેની રીને ?
એની મોડ કયાં રોજાની ?

પણ તે પછી રોડ ગઈનાં સુધી કંઈ અધિકત બનાવ ન બન્યા.
મારા માન્યરોમાંથી ભયની સામગ્રી કેં આજી મહા આગલોનાં
પણ આ રાહનો સાન્નિ મળ્યો. પાંદડીઓનાં રૂપની વારીબ
આ નરમથી વાપનુ વળી મોક્ષ પ્રાપ્તિનાં મોગ લીધો, અને તે પણ
માગના પાદમાંથી નું કું એ દાખ્યની દિગમત

દબે, માટે નિશ્ચય બને બેસી રહેલું પાસને તેમ ન હતું આ-
ગના અપ્રમદ માન્યરો ભયથી મરણના દોષ અને મારા જેવો
સિદ્ધારી તેમનું રક્ષણ ન કરી શકે એમાં મારી પ્રવૃત્તિ ન હતી. એ
મારું દાખી સત્ત્વર અને પછીએને લઈને આવનપુર ગયાં.

માગને પાદમાં આંખથી નું એક રૂપ હતું. આગપાસનાં પદ ને
ખુદસો હતો. પરંતુ પાસે એક એકમાં વાપનુ છુપાઈ ગયે નેથી
જવા દત્તી. પેશી કમનસીબ મોખળ જ્યારે જોડી ચારીને પાસ
વળતો હતો તે વેળા વાપનુ એકમાં છુપાઈને બીજી દત્તી બાંધીલ
માગમાંથી આગલોનાં સત્ત્વર પાડતો પાડતો હતો અને વર
વાપનુ તેના કંઈ તરફ મારી હતી એ જવાબે લોટીનું આગ-

વિનું હતું. પ્રવાસની લાડી, રોપી, કાળો પાળવો અને આં-
લીના કાનથી પદમાં હતો અને વાપનુમાં પવન રોજામાં અને
પથને પથને આગમાં જાયો. માગને મોટું કાંઈમાં મોક્ષનાં દાદા
મળ્યાં અને વાપનુ પ્રવાસને બધું હતું દબો.

ત્યારે બીજીની વાપનુ કયાં ગયું હતો તે જોવાનું હતું. પછીના
કામે લાગી ગયાં. પછીનાની દિગમત, નવેનું પાસવળના અને વજ-
રો પ્રસંગમાં પણ હોય છે. દિગમતનાં કાં તાપમાનમાંથી મીઠાઈનાં
પ્રતીક મળ્યાં આ અવસ્થામાંથી મળેને પથમાં પવનમાં નહિ, શરીરે
લેવામાં કે દૂધ મળિયા વિના બીજું વજ નહિ. રક્ષણ માટે લાડી
સિદ્ધાથ બીજું કંઈ દરિયામાં નહિ, અને છતાં તેમની દિગમત રોપી
નાગ અને કાળોતરના નિવાસસ્થાન સમાં થામનાં બીજાં કંઈમાં
પણ ફરતું, વાપ રોપનાં અને બિનાને તેમનાં આગમાંથી કાઢી
સિદ્ધાર માટે છુપાવેલા સિદ્ધારી તરફ જવા ફરતું પાડતો. જેનાં
ગાંડનાં કીજ અંજલમાં અંજલી લાગીમાંથી પાછળ રમતું, અપ-
અંજલ સાદોડી એ તે જોવાનું નિશ્ચય છે. સિદ્ધારની મુશ્કે
માન્યતા અવતાર મુશ્કેલી કુનિયાના મિશરની સાંકળિ જવાબે
છુપાઈને સિદ્ધાર કરે ત્યારે એ સિદ્ધારી અને સિદ્ધારનાં મિત્રો વર્તમાન
પણે ને આગલોમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે, પરંતુ તેમને સિદ્ધારની મળ
પાડનાર અને પદ રમતોને સિદ્ધારને દાંડી મિશરી તરફ જોવા-
નાર આ નિરાશાય પછીમાંથી બદલુંગીનાં જવાબ ફેરવાને અપે
રે છે આ માગરો તે અવસ્થામાં પુત્ર છે. તેમાં કુશળને મોલે કંઈ
છે. એમના પેદારની કોઈક કંઈ મોળી, ફેરત અને મુશ્કે, મેળુ
અને સિદ્ધા, મોહન અને ખાડી, નહી અને આગલોમાં, કાંડ અને
અને કાંડી, રોપી ને રેતા એમને સુધારિયા છે, તેના કંઈ અ-
વાત નથી, પછીએને વિરલ દોષ કે શાંત અને મુશ્કે પદમાં પથમાં
કેવરની એ કંઈ પ્રાપ્તિ છે, કંઈમાં આંખ, કંઈમાં મુશ્કે, કંઈમાં વસાર
થઈ તે બધું વાપનુમાં તે તેજા અલગ નિષ્ક્રિય દોષ છે. એટલે
સુધી કે તેજા વાપનું માગ પદમાં જેલેને નું કદી રોપે છે કે પદમાં
નરમથી વાપનુમાં કે અન્ય વાપનું આંખનાં અન્ય નિષ્ક્રિય
પછીએને પણ આને નિષ્ક્રિયતા મળી. કદમ જોઈનાં વાપનું
પથમાંથી લેવા, મુશ્કે જતાં હતો, અમે પાછા ફર્યા.

પણ નિષ્ક્રિયતાની નાસીપાસ થઈ અને પાસને તેમ ન હતું. મે
બૂલ ગઈએન કું. વાપનું એક માગ મારી રાહમાંથી દાંડીમાં
કેરે તે મોલે બુલિ કરી તેમ પથને પથને જોઈને રોપી કાંડો
અને તેના વિશ્વાસમાંને પેશી લઈ તેને જોડ. કાંડની એ તે બધું
મુશ્કેલ કામ હતું. પછી એનું વિશ્વાસમાંને રોજાનું પણ કંઈ અપે
રે એક જગ પાસે રેવાય, કાંઈ બીજા જગ પાસે. કંઈ છે કે એને
કોઈ નિશ્ચિત વિશ્વાસમાંને નય હોય. એટલે તેની મોડની રૂપનાં
બાંધે મોળી બુલિ કરી. માટે એને સ્વપ્નારીને બદલ કાંડી.

મેં જામનાં દોર એમાં કરાવ્યાં અને તેમને અંજલ તરફ મોંઘ્યાં
વાપનું દત્તી એમાં દોર અંજલમાં જવા તેવાર ન હતા, પરંતુ
સાચાએ જ જવજવરો મોંઘ્યાં.

મારી માં જો બેઠાથી બેઠું બેસી તેવાર હતી અને કોઈ પણ
પરિવરતિને સામોત કરવાં નું વાપર હતો. અંજલની મોડાર પ્ર-
નિવરતો આગળેને કદમાંથી લેવી પણ કંઈ સુખ ન હતી. કોનાની
આગામાંથી રૂપમાં કુશળ અને એરખાંદમાં લાંબી પછીમાં
ફેરતા ફેરતા કદમાં દબા. અંજલી પુણ્યે મારી સંકેતમાં મુશ્કે
હતા અને જ્યારે એમનાં રૂપમાંથી રોજા સુરે પ્રસારમાં કદમાંથી કાઢી
હતી ત્યારે એમને મારુ વર (અનુમોદન આગળ પાન ઉપર)

ડી. ડી. ટી.

વિજ્ઞાને શોધેલું આ યુગનું અદ્ભુત ઝંતુનાશક

તે શું છે - અને તે કેમ વાપરવું

‘ડી. ડી. ટી.’ એ વાસ અને, રંગ વગરનો, સ્ફટિકમય, ઘન પદાર્થ છે તે સ્ફટિકમય હોવા છતાં તેને બ્રહ્મ અથવા પ્રવાહીના સ્વરૂપમાં બનાવી શકાય. રાસાયણિક દ્રષ્ટિએ તે Dichloro-Diphenger-Trichloro-Ethane છે. આ નામના પદાર્થ યજ્ઞ આદિ સ્થળે ઘડી ન તેમજ ટૂંક નામ DDT પાસપામાં આવેલું છે. -

‘ડી. ડી. ટી.’ એ કઈ નવીન શોધનું પરિણામ નથી. સૌથી પહેલાં ૧૮૮૪ માં આ પદાર્થનું સંયોજન (Synthesis) કરવામાં આવ્યું હતું પરંતુ તે અદ્ભુત ઝંતુનાશક પણ છે એ શોધ તેના દ્વારા છ વર્ષ પહેલાં સિવડબ્રહ્મ-બંદની એક રાસાયણિક પેઢીમાં થઈ. ૧૯૪૨માં તેનો પેહેલો નમૂનો વધુ અખતરા માટે અમેરિકા ખાતે મેલબર્ગમાં આવેલો. તે પછી તેા બ્રહ્મની સ્થિતિમાં માટે યજ્ઞ દેશોમાં મોટા પ્રમાણમાં તેનું ઉપાદાન થવા લાગ્યું.

અનેક અખતરામાં પછી આજે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે ‘ડી. ડી. ટી.’ ઝંતુના ફાનતેલુઓ ઉપર અસર કરે છે. ઝંતુને સરીકે ‘ડી. ડી. ટી.’ લગાવા પછી તે પોતાના સરીકે ઉપરથી કાણ ગયાવે છે અને એને ખસેડાત (Paralysis) થાય છે. આ સુધિમાં થતાં લગભગ દરેક બલના ઝંતુ-ફાનને ‘ડી. ડી. ટી.’ મારી નાખી શકે છે. તેનાથી માખી અને મચ્છર અર્ધા કલાકમાં અને કાઠક થોડા કલાક બાદ મરી નેલ છે.

હવે ‘ડી. ડી. ટી.’ને કઈરીતે વાપરવું તે જોઈએ. ‘ડી. ડી. ટી.’ને સ્વરૂપમાં માખી સાથે ઉગ્ર ભૂલો મેળવે પ્રવાહી બની શે બતાવી આવે છે. પાણીમાં ભેળવી શકાય તેવી અને કૌશીલ્યને બેવા પ્રવાહીમાં ભેળવી શકાય તેવી ‘પાણીમાં ‘ડી. ડી. ટી.’ બૂકી મેળવીને તૈયાર કરેલું પદાર્થ દ્રાવણ આદિ રસોઈમાં મચ્છર-માખી વગેરે સામે ધણું જ અસરકારક નીવડે છે. ભીંત, ફર્નિચર, પડદા, ભત-ભણાવમાં ઝંતુઓ ભરાઈ રહેતાં હોય ત્યાંયાં આ દ્રાવણ છંટકારવું. પ્રવાહી ‘ડી. ડી. ટી.’ને વાસ લગાવવા કૌશીલ્યમાં ભેળવીને વધુ અસરકારક દ્રાવણ તૈયાર કરી શકાય. આ દ્રાવણ ગાઢ, ઉષ્ણ વગેરે થર સારી અસર કરે છે. ‘ડી. ડી. ટી.’ બૂકી એમ ને એમ પણ વાપરી શકાય. બીની ન કરાય તેવી ભગ્નાઓ-કળા, પથારી, પેડી વગેરે-માં ‘ડી. ડી. ટી.’ બૂકીને છાંટવાથી થોડાકાં આદિમાં રહેલી ભૂખી છવાત મરી નેલ છે. ગાયઢ, વાંદા, કંઠારી, ઉષ્ણ વગેરે સામે તે ‘ડી. ડી. ટી.’ને બૂકી રૂપે વાપરવું જ સાચું.

આ ‘ડી. ડી. ટી.’ દરેક છવાત મરી તેા છેલ્લેલું જાયું. પણ માખીના કૃષ્ણ તેની અસર થાય છે ખરી? અમેરિકાના સરકારી જનસૂચાપત્રી તેમજ જોતીવાડી ખાતાના નિષ્ણદોએ બંનેના દબાવે ‘ડી. ડી. ટી.’ બૂકી-જનસૂચાપત્રી નિરીક્ષણ સાથે, ધરમાં તેમજ બહાર, માખી પાંચી બંધેર કર્યું છે કે તે તેને માટેની સૂચનાનું બરોબર પાલન કરીને ‘ડી. ડી. ટી.’ (બૂકી કે પ્રવાહી) વાપરવામાં આવે તેા માખીસ ઉપર બહારથી તેની અસર પણ અસર થતી નથી. પણ ખાખામાં ‘ડી. ડી. ટી.’ બૂકી છે માટે સરીકની બંધેર ‘ડી. ડી. ટી.’ કર્યું જોઈએ નહિ. અને તે સરતબૂકી ખાખ પડાયો પર તે ઇંદાઈ નેલ તેા તેની વરતુઓ ખૂબ મીઠાને પછી જ વાપરવી. ધરની વનસામાં જોઈને, ફર્નિચર કે કપડાં ઉપર ‘ડી. ડી. ટી.’ પ્રવાહી કે બૂકીની વચ્ચે પણ વિચરિતુ અસર થતી નથી. યિયવ કે ચોનું દ્રાવણ કોઈ નુસાનાભરક પ્રવાહીમાં જ નખાનેકું હોય. કૌશીલ્ય કે બેપા સુધારણા તેમાં. કૃષ્ણી નાખતી શકાય.

પાણીમાં બનાવેલું દ્રાવણ રંગીન વેન્ટુસા ઉપર છાંટવું હોય

તેા પાણી બીડી બતાં પાણી ‘ડી. ડી. ટી.’ના સફેદ ટાપ પડી રહે છે. પા-આ. ટાપ કપડાંની સાથે નાખી શકાય. આખેલું ત્યાં દેલ વખતે ઝંતુનાશક દવાઓની જેમ ‘ડી. ડી. ટી.’ છાંટવી વખતે બારી બન કરવા ની વે બંધ રહેવી નથી. ખરી રીતે તેા બારી-બારણાં એ છુલ્લ દોષ તેા ઝંતુઓને આવવાનો માર્ગ એ તેને માટે અવરોધ બની રહે છે. વચ્ચે પડદામાં તેમજ બાસણની બંધારના થોડા ભાવમાં પર તેની અસર પહેાંચે. કૌશીલ્યમાં બનાવેલું દ્રાવણ ઓછાવતુ ઉપા વખારે વખત સાચી રહે છે તેા વધારે અસરકારક નીવડે છે.

અરમ કપડાંમાં ‘ડી. ડી. ટી.’ની બૂકી છાંટવાથી અળખા નેપાયા બનાવેલું દ્રાવણ વાપરવાથી કેપડાંસરવાઈ રહે છે. ઉપર તેા ‘ડી. ડી. ટી.’ નરત જ મારી નાખે છે, પણ તેનાં ઇંડાં ઉપર અસર થતી નથી. ‘ડી. ડી. ટી.’ની અસરવાળા કપડાં પેડી કે કળાઓમાં વરસોા છુટી સહાયત રહે છે. છુટકામાં થવા અપડાં-સિંધર ફિશ કાપેલ યાખ, ઉષ્ણ બંધેરને ‘ડી. ડી. ટી.’ લગત જ મારી નાખે છે. માખીના ઉપર તેા ‘ડી. ડી. ટી.’ બૂકી જ વાપરી શકાય. પાકેરેલી ભગ્નાને કે માકીના ઉપર પણ બૂકી છાંટવાથી છવાત મરી નેલ છે.

‘ડી. ડી. ટી.’ એક ઓછ રીતે પણ સુદેહાઈથી પાતાનું યમ કરી શકે છે. પાણીમાં બનાવેલા રંગમાં ‘ડી. ડી. ટી.’ નાખી તેનાથી ને ભોંતે રંગવામાં આવે તેા મીઠાનાના છુટી તેની અસર રહે છે. માખી-મચ્છર ભોંતે ભીંત ઉપર બેસનારાં અપડાં તેા તરત મરી નેલ છે. પણ પ્રધેલ ઉપરથી એમ સાચ છે કે તેલમાં તેનાર દેરલા રંગા સાથે ‘ડી. ડી. ટી.’ની અસર નરત પણ રહેતી નથી.

ખાંજેલાં ફુડાળિયામાં ઉપર થતી છવાત-ઉતરી, યંબા, યાંચિદ વગેરે માટે પણ ‘ડી. ડી. ટી.’ અવરોધ છે. ફુડાળે ‘ડી. ડી. ટી.’ નાખેલા પા-બૂકી નરતબુલ હોય તેા સરીકે ઉપરથી બપી છવાત મરી નેલ છે. પણ તેમને પોતાનાં સરીકે વારવાની ટેલ દોવાથી તેમને માટે પણ તે અવરોધ બને, માટે સંપૂર્ણ સારથિની સાખી નરતી છે.

બીચીવાળાની છવાત પણ ‘ડી. ડી. ટી.’થી ફર કરી શકાય. પણ તેનાથી બીબ પણ થોડા વિરમથમ થાય છે. (૧) કપડાંમાં માટે ઉપરથી છવાઈ વધુ સાથે સાચ મરી નેલ. (૨) મધમાખી પણ ‘ડી. ડી. ટી.’થી મરી નેલ છે. (૩) બૂકી છવાત ખાખમાં રહેનારા પડીઓ પણ મરી નેલ. આખી બૂકી નેલ છે. ‘ડી. ડી. ટી.’ની વપરાશ સહાવરેલી નથી.

માખીસના સરીકે ઉપર થતા ઝંતુ-બાજની ભૂ, બિરડા વગેરે નેા ‘ડી. ડી. ટી.’ના દ્રાવણથી ધારાં તરત જ મરી નેલ છે. પણ તેનાં ઇંડાં ઉપર કરી જ અસર થતી ન દોવાથી નેા વાખમાં ‘ડી. ડી. ટી.’ સાંવા વખત છુટી સાખમાં આવે તેા જ તેનેા સહતર નેલા થાય.

‘ડી. ડી. ટી.’ બૂકી ઓછા ભાગમાં બૂકી વાત એ કે તેનાથી ઝંતુઓ લાચી બવા નથી. કાખમાં વરતીને આપડે રૂને ‘ડી. ડી. ટી.’ પાકેરે કૌશીલ્ય વચ્ચેની સૂચો તેાખ મચ્છર તેા બારીને દરરવાના જ; પણ પાકેરની અસર થવા પછી તે જ મરી નેલ.

ઝંતુનાશક તરીકે તેા ‘ડી. ડી. ટી.’ અદ્ભુત છે વચ્ચે વાપરવામાં ને આસ દોનિકારક ન દોવાથી અને તેની અસર લોળા સરથ મુખી રહેતી હોવાથી તેનેા કેપડાંસર વધરે. સંવચમાં જુદાછવની એક અ-અવની વરતુ તરીકે ‘ડી. ડી. ટી.’ અખ્યા તેા નખાઈ નહિ.

વિજ્ઞાને શોધેલું

કુ

કુ કહે, "કેવળની કાદેલી તો તમે કેટલી જે વાતાંચા કરે છે, પણ એક સાચી પાત્રી કહે! ને!"

"જગતમાં એ ભવતી ક્યાંય છે? એક સાચુ ને શી જી અતિસય માટે ધંધો અતિ-અત્યંત છે? એ કદી થીયું."

"દાદાજી, બૂલપાય કહે છે કે તમારી પાત્રી બસાબર સમન્ની નથી, મને જીવતરી નથી."

"એ આચી વાત છે. પણ એમને ન સમ-નય એમાં માટે શો વાંક? શાય એમાં છે."

"અતિસય એરથે તમે શું કહેવા માંધા છે એ મને પહેલા કહે ને."

"અચ્છા; કાજના તરીકે, બધા ભણે છે કે ટુ કુર છે. એ વત સાચ સય છે, અને હવેરવાર એ સાબિત કરી દેવાય. પણ મેં શોધી કાઢ્યું છે કે ટું પરીના દેશની પરી છે. એ વાતને હું અતિસય કહું છું."

કુ કહ્યું ખુસ થઈ બ્રહ્મ-કહે, "પાંદ વાલ, એ તમને કેવી રીતે ખબર પડી?"

"થેસે દિવસે તારી પરીક્ષા હતી, ને ટું પાથારી માં બેઠી બેઠી બૂલ જોખની હતી. એમ કરતાં કરતાં તમે એણે આવી ચડ્યું ને કોરડાસપર માણુ નાખીને ટું કાઢી ગઈ. બારીમાથી તારાકહેરા પરને તારી આરજાની કોલબળી પર ચાંદની ફેલાવી હતી. ત્યાર પછી મને એ કહ્યું નહરે પડ્યું કે પરી નાના દેશના રોમિના કલ એક બાની કુટલી પરીની નળે શો થ કાઢવા આભ્યા હવે. એ રાત્રી બારીની બસાબર નજીક આભ્યા ત્યારે એના સહેલે થોડાકે હવામાં ફફડતો હતો. તેણે તને નખાણ નિહાળી, પણ તેણે એ નહી ન કરી રાંધે છે કે જર ને આગી કુટલી ને તમે કે એમ બીજી? એને કહ્યું કે ટું તો કદાચ આ જગતની જ પરી હોઈશ. અને એ એમ વાત કહેય તો તો ધરતી માના બોળામાંથી તને જાણી જાય એ કોઈ આસાન કામ ન હતું. બેરતીતે એ તો લલકરે બહેરે પડે. થોડા મીને ચદ્ર જલે ચડતો એવો, કોરડા વા અંધારે વખડું માંડ્યું, અને ફત પણ માણું હવાપને હવાપને કાઢતો હાવામાં થઈને અશોષ થઈ એવો. તે દિવસે મને ખબર પડી કે ટું ને પરીના દેશની પરી છે, ને માય ધરતીના બધનમાં જ કોરડાસ રહી છે."

"પણ ત્યાંથી હું નહીં આવી કેમ કરીને?"

"એક દિવસ પારિભતના વનમાં ટું થ ગિયાની પાંજ પર બેસી રહેલ કદી હતી."

અચ્છ નક તારી નહર ફિતિજના ધાટ પર પેટલી નાચ કપર પડી. એ નાચ સહેલે ચાંદમાંની હતી, આમનેગ વચન-માં રોકાવી હતી. એક પલકામાં ટું એમાં પડી બેઠી ને એ વાલી. ટું બધારે ધરતીને માય આપી ને લાંબી ત્યારે તરી બાંધે તને જાગ્યો-લીખી!"

કુ કહ્યું તો સાચના દેડ થઈ તાળા પાડની પાડની પૂછા લાગી, "દાદાજી! સાચ્યે જ?"

"સાચ્યે?" મેં કહ્યું "શાલુ કહે છે સાચ્યે? હું તું સાચ્ય માટે ધરવા કરે છું? હું તો કહું છું અતિસય."

કુ કહે કહે, "અચ્છા ત્યારે; પણ હવે હું પરીના દેશમાં પાછી ભઈ રાખીશ?"

"કદાચ વય પણ ખરી, — તારા રખો-ના સડને એ પરીપ્રદેશની હવા સાંચે તો."

"મે હવા લાગે તો મારે પછી કઈ બાજુ જવું? કયે રસ્તે? એ બહુ લાંબો રસ્તો હશે?"

"અરે તલન દુકો; છેડ પાસે જ."

"કેવલ પાસે?"

"હું ને ટું એટલાં દુર ભળે તેટલો. તારે એ પથારી પણ નહિ કંઈકી પડે એ, હવે અછ-પાર કોરડામાં માંદની આવે ત્યારે બહાર, રોકે; તને જાણજ આંતરી થઈ જશે. ટું એ-દેશ કે પેટલી વાલમાંની નાચ ચાંદનીમાં તરી પડી એ વે છે. પણ ટું આ દુનિયાની પરી બની ગઈ છે, એટલે તે નાચ તારા માટે ન કામ થાય. હવે તો તારે રખડવા જવું હશે ત્યારે તારો દેડ અહીં બૂઝી જવો પડશે, અને તારા મનને માન લખા લેવાથી તરીકે થઈ જવું પડશે. તારી રાખ ભલ તારી પાછળ

અહીં ધરતી પર પડી રહેશે અને તારી અતિ સય ભલ અહીંથી ફર ચી જશે, એને આ પળે મેઘ પાડી ન રાહીએ."

કુ કહે કહે, "અચ્છા" હવે ત્યારે પનમની રાત આવે ત્યારે વાત હું આદારા બળી એમ ને જ મેં કી હકીકત નથે માટે દાખ પડીને લખ જરી ને, દાદાજી?"

"હું તો અહીં બેઠો રસ્તો બતાવું" મેં કહ્યું, "મારાથી બીજું કે ન થાય; કામ હું તો અતિસયને મોકાવજ છું."

"દાદાજી! તે કદાચ તમે અતિસયની વાત કરતા હતા તો શું માય પરીમાના દેશમાં ન હોય?"

"ના ગેરા ના, આ દુનિયામાં જે ખૂબ છે-પણ તમારે એ મેં જોયું છે, અને હા : એવા માટે દહિ પણ નોંધજો."

"ત્યારે તમે એ એઈ રામ છો?"

"મારામાં એની રાજિ છે ને નાની હું અજા-ન હ અદખને પણ મેઈ રાકું હું નવારે બસાવ જોખવા જેને છે ત્યારે મને મારી વાત થલ આવે છે કે હું મેઘ હાંચળ બહુતો ન્યારે હું તમારી પેલી ચાંમોસે ક્યાં નહી વિરે લાંબેતો, ત્યારે મારી આંખો રામો એક એની બેજાણ પૂકી જમી કે એ પરીક્ષા પસાર કરવાના બધમાં ન આવે, અરે હવું આવે પણ હું એ દેશમાંથી ચાંસ કી આવાહતી કીટીની વજાજા મેઈ રાકું છું : એમાંના એક કીટીની પી. પર હું બેઠો હતો!"

"કેવી વાત કરો છે દાદાજી! મને ખબર છે કે તમે કોઈ દહારો જાટ પડેજેશ નથી"

"મે કોરડી! હું મને આટલા બધા સવાય કરે છે તે કીક નહિ."

"અચ્છા ત્યારે, આજળ કહે, પછી શું થયું? તમને એ જાટ ક્યાં ગયો?"

"વળી પાછો સવાલ? કીર હોય કે ન હોય (મર્ચ ૧૯૪૧) ૧૩

હું તો સપાટી ક્યાં જ કરવાનો. મુસાફરી
હોય કે ન હોય, મને રજાડતો કોઈ અટકાવી
શકે નહિ. એવા જ આદર્શ રખાવ છે."

"હું, ત્યાર પછી શું થયું ?"

"તે પછી હું યહૂદી સંદેશમાં ગયો. —કુ-
સંગ, કમિયો, ગ્રામિય. કેટલાક સંગે રહેવા મેં
ચાલે તારાને આતોરે વડાભાઈ. કેક ગીચ
આકાશ ને દ્રાક્ષના વેલાઓ વીંધી, બેરખુસ
પવેતની ખીલોમાં શરૂ, આનાર દુકાની
છાયામાં થઈને હું આગળને આગળ ગયેશ.
આમાં એકવાર તો રસ્તામાં એક સફેદ રીંછ
મળેલું. તે તેના એક આગળા બંધ હોવા
મથા મારી સાથે આપણે તો ચાંદ છટક્યા."

"આટલી બધી મુસાફરી કરવાનો વખત
તમને ક્યારે મળેલો ?"

"ત્યારે બીલ બધા ઓકસમો વર્ગમાં
પરીક્ષાના પ્રશ્નોના અવાજ ઢળતાઢળતા ત્યારે."

"તે પછી તમે ખાસ કેમ કરીને થયા ?"

"એ તો સાચ સીધીસાધી વાત છે. હું ના-
ખાસ થયો."

"અમ્મા, પછી શું થયું ?"

"તે મહેલો મેં અરેબિયાના નાઇલસમાં
આવતા રાજકુમારી વિધિ બાંધેલું. બહુ સુંદર
બતી એ. લગે શું હતું, કુમુદી હું સાથેસાથ
એ રાજકુમારીને મળ્યા. એ કુચાઈ રાહેરની
નવીના સાથેને વધણીએ બેઠી હતી. અને એ
પગથી પગ આરસની, દો કે ? અને એ પગ-
થી પગ આરસની હું જોઈ હતો. બીને બા-
લકું આમાં મેં જોઈ હતું. તેની એક બા-
લકું એને પાંચરના શિલ શંખેલા. એક
કોનાની પાંચરનામાંથી પાંચની કુટબીએ
તોડ્યો હતી. હાસીએ ચમકેને વીંચળા
દોળી હતી. એક આંખી આના કેમ સમારતી
હતી હું દેવવાણે ત્યાં જઈ ગયો. રાજકુ-
મારી તેના સફેદ કુચ એવા મોઢેને હાટવાની
બી ખરડાવી હતી. તે તો અળણ મઠ !

"તમે કામ હો ?" બરાબર એ જ પહેલે મને
થયું કે હું તો બેરખુસો રાજકુમાર છું."

"કેવો વાત કહેલો તમે ?" કુમુદીએ કહી.

૧૮ (આશ્વ. ૧૯૫૧)

"ને પછી તારા રવાના જે હું હતું ને,
કે હું તે દિવસે બેરખુસો રાજકુમાર હતો.
મેં હું રાજકુમાર ન હોત તો તો કામ નહી
ચાસ તો થે" હાલ વાત. અરથે તો હું બધો
ગયો. એમ હતું ત્યારે તો મેં મને સોનાના
પાયામાં આ પછી આમાં કેક મેલું નાખેલું
કેટલું જાણી શકાય તેવા પીઠાની હતી."

"અને તે પછી તમને ને જરૂરી અર્થ ?"

"ને ! એ તો બહુ છુપી વાત છે. આજ
સુધી તે કોઈ નહીં જાણે."

"કુમુદ તાણી પાકીને કહે, 'હાલ-હા !
ત્યારે તો સાચ સમ થયાં ?' ને તે પછી કેવાં
અપકામેય ?"

"મને હામું કે અંતમાં લગ્ન નહીં થાય તો
કુમુદ જાણ નિરાસ થઈ જશે. એટલે એવે
પછી લગ્ન કરાવ્યા. 'મને દાંપત્યનું અર્થ રા-
ખ્ય હામું ને વધારામાં શ્રીમતી આંગળીની
દેખી મળ્યાં અને પછી....."

"ને પછી શું બન્યું ? મને હામું છે, તમે
જાણ જોઈ પર બેસી થયા, કેમ ?"

"ના, ના; પછી હું તારો હાથે બાનીને
અર્થ કેમ આપ્યો તે મને અજબ નથી. પણ
મને અજબ છે કે તે જોઈ ક્યાંય બંધો ન હતો
એક કુસંગ નામનું પછી મથા પર થઈને
માત્ર માત્ર બેઠીને બંધો હતું..."

"કુમુદ પછી ? એ પછી ક્યાં દોષ છે ?"

"ક્યાંય નથી દોષ. પણ એની પછી
આરસની, એની પાંચા, પીળી ને શીની રાક
બદામી દોષ છે. અર્થ એ મોટું દોષ આપ્યું
ને દાંપત્ય શરૂ પર બેઠું."

"મેં તે કોઈ દરમિયાન એવા જાટનું નામ
આંખેલું નથી."

"મેં પણ બધી સાંખેલું પણ અંતો હમ-
ખું તારી સાથે વાત કરતો હતો ત્યારે મારા
મનમાં આવ્યું. એ મારી જ બૂલ હતી. મને
વસ્તુતઃ નેતાર મળેને બહાકણી મળતી પછી
એ જ દુન જે જેની મારા મનમાં
આવે છે કે નરત બદાર આપાને પંડે છે.
હાલમાં એ મારે કુમુદ પછી દરિયાની જેલે
પાર થયું છે. કેટલાયે વખત થયા અને એના
જે જાણ મળ્યા નથી."

"હા; પણ પછી મારા કમનું શું થયું ?
મેં પછી રાજકુમારીનું શું ?"

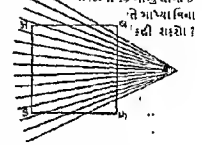
"મેં, હવે એક અસરે થ વધારે નહિ. હું
આજના અજબ નહિ આપું. અને એને
તારે પ્રેમો છે વળેને જાણે થ નહિ. એટલે
તારે જે એની અંદર અર્થ કરવાનું પણ કેઈ
કરણ નથી રહેલું. — વિનોદ કેકાદરી
(અંશ) — 'વિજયારતી' માંથી અનુવાદિત)

કસોટી

(૧) દુનમાં સફર કરતાં મને જાણ્યું કે,
પાટાળી વચમાં સાંધા પર બનાવે પેઠાં
ફરતાં અવાજના જેટલા થટકારા થટકારો સોફ્ટ-
માં થતા હતા તેટલી જ સુખના ગાથલના
વેળથી કર ક્વાકે દુન રોડની હતી. તો એ
પાટાળા ફરકે દુકાની સંવાળ કેટલી દરી ?

(૨) મેં મારા મિત્રના અગણા દાવમાં
બેસી વસ્તુ ખરી કે જે તેના કાળા દાવ વડે
પકડીને તે કપાટી જ ન રાખે, એ શું હતો ?

(૩) આ આકૃતિમાંના 'અળ ૭૮'
એ કદાની કળ બાલ સાંધી છે

(૪) અગણી બાલ આપેલી ૧ ૧ ૧
રજામાંથી નવ આંકડા બાંધી ૩ ૩ ૩
રીતે છેડી આપે કે જેથી ૪ ૪ ૪
બાંધી રહેતી રકમોના સર ૧ ૧ ૧ ૪ ૪ ૪
વાળો ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ થાય.

(૫) એક ઓકસમો એક આનાનાં કેમાં
લઈ, જેટલાં આનાં તેને કુઆન ને કુકે
ગીતાના સાથેને આપતાં તેને આગે માન
એક જ કેળું બાંધી રહ્યો. તો તેને એક આ-
નામાં કેટલાં કેમાં આપ્યું હતો ?

(૬) હું અને મનુ એની રીતે કોણ છે
કે બંધનું મેં કસત તરફ. મેં બીજનું દહિયું
તરફ દબે એવો કોઈ માંડે છે બેરો, કે તેઓ
બરા પળે પૂર્વા વિના કેવેશમાં દહિયાવધા
વિના એકબીજાનાં મેં સામે બેઠે શકે ?
આવશમાં રાખવું કે આનુબાલુ ક્યાંય આ-
નીસા કે પાણીની સપાટી પણ નથી કે જેથી
પ્રતિબિંબની મદદ લઈ શકાય.

"હાલ-હા ! ત્યારે તો સાચ સમ થયાં ?" ને તે પછી કેવાં અપકામેય ?
"મને હામું કે અંતમાં લગ્ન નહીં થાય તો કુમુદ જાણ નિરાસ થઈ જશે. એટલે એવે પછી લગ્ન કરાવ્યા. 'મને દાંપત્યનું અર્થ રાખ્યું હામું ને વધારામાં શ્રીમતી આંગળીની દેખી મળ્યાં અને પછી....."
"ને ! એ તો બહુ છુપી વાત છે. આજ સુધી તે કોઈ નહીં જાણે."
"કુમુદ તાણી પાકીને કહે, 'હાલ-હા ! ત્યારે તો સાચ સમ થયાં ?' ને તે પછી કેવાં અપકામેય ?"
"મને હામું કે અંતમાં લગ્ન નહીં થાય તો કુમુદ જાણ નિરાસ થઈ જશે. એટલે એવે પછી લગ્ન કરાવ્યા. 'મને દાંપત્યનું અર્થ રાખ્યું હામું ને વધારામાં શ્રીમતી આંગળીની દેખી મળ્યાં અને પછી....."
"ને ! એ તો બહુ છુપી વાત છે. આજ સુધી તે કોઈ નહીં જાણે."
"કુમુદ તાણી પાકીને કહે, 'હાલ-હા ! ત્યારે તો સાચ સમ થયાં ?' ને તે પછી કેવાં અપકામેય ?"

૧૮ (આશ્વ. ૧૯૫૧)

પેન્શન આપ્યું. પેટાકેસોને વિદેશ-ગોસ્તીમાં નો સરખા બુદ્ધિ ગણવા.
 સંજોગના પિતામહાનાં પદોનું અદેશુક અને બીનું મુજબી આપ્યું.
 દુનિયાના કેટલાક દેશો (આંક) આ વખતે દિલ્લે આવી નોડયા.
 બાપા પોતપોતાના નામોથી ૫૦૦૦ મીટર માત્ર રૂ૫ મિનિટ ને
 ૧૩ મીટરમાં પરી કરી સીમામાં મુજાદમાં બી. પ્રગટ ૬૦ મીટર
 કે.ટ.૬ મીટર-૮૦૦ પરી કરીને પહેલાંના ૬-૬ મીટરમાં દેશો નોડયા.
 વચન કોમલના મહાસના ડી. પી. મનોએ પણ જીવંતજીવી
 રીતે ૫૦૬ ૫૦૬ કમળોને ત્રણ રીતમાં પહેલાંના દેશો નોડયા.
 લોક-વિદ્યાની દરીફાઈમાં લોક જીવું. બાપા સેવાના શ્રી ક્રીડાએ
 ૧૦૦ મીટર ૧૦-૫ મીટરમાં-દોડીને લોક-લોકમાં દેશો નોડયા.

યે દાક આપવાદ આઈ કરતા, યેની રમોના દેશો પહેલાં કરતા
 પણ આપા દતા, આપા છે કે રહક માયુ. યી (સુખાસીનો) પ્રા
 માન રમોનામાં આના કરતાં આપા જેમ ૫ મરી. પ્રલપીય સના
 આ બધા પછી આની રમોના આરે વિદ્યાનીદા અને નિશાંસા કપ-
 તોવ સુખરાજ દારકની સામાન્ય જ્ઞાના માટે પણ રમતગમનોની
 મનન કરી નેયને યોગ્ય શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા થતી જોઈએ.
 ને સેનાની ડાયનેમીસ ફૂટબોલ મેળને લી ઈન્કડની પ્રજ્ઞાત ડીને
 સ રીતે ક્લેય રેયા પછી સોને રમત જણાવું છે કે યોગ્ય કેળવણી
 આપવામાં આવે તો કોઈપણ પ્રબ આપી જ્ઞાના પ્રવાહમાં પણ
 નિડો આપી રાં.

અધિષ્ઠાન ચિત્રી

ક્રીડાઓની દરીફાઈનું પરિણામ

પહેલાં દેશના ક્રીડા બીનું દેશના ૧ નીચે (૧) 'દેશનાબરેલી
 મુસ દરી' નેચનીકાન્ટ 'પેલે, આલેફ; ચીનું દેશના (૨) 'પરબળી'
 નીસાસા મદ, આદાપાદ. નોંધવાય (૩) 'જામે' નોંધ. બાપા.
 પોમન, બુલ ૨૦૭૨ (૪) 'પાપીનું સોનર' નોંધવિદ કોવાડા, ડેશ
 આ વખતનાં ચિત્રો સંખ્યા, વિષયની વિવિધતા અને જીવંતજીવી
 રીતે જ્ઞાના બેજે જાવા છે. પાપીનું નોંધવા દ્રિગિજના આપાને
 પાપા પડે છે. ચિત્ર હોવી વખતે સામાન્ય નાચે નાં પડની મેની
 અને આદર્યુદારક પરેતુ ના મેહર આપી લય છે. મેની હાથમાંથી
 મુખ્ય વિષયને કેન્દ્રિત કરી, બીનકપોચી કાગે કાદી નાખવાથી
 નિપમાં કદાચ ને મોટ આપે છે. આ પ્રકારનું દ્રિગિજ કરવાની
 રીત બે ક્રીડાકેસોનું આગવનું બેજ છે. ક્રેષ ચિત્રોના સતત અભ્યાસ
 કરતાં રીંદેવાથી અને ચિત્રસંપાદનની રીતે કેળવવાથી તે આવી
 નય છે. પોતાના ચિત્રની હાપ સંકુળ રાખી તેમાં ક્યા બધા મુખ્ય
 વિષયને બજા આપનારા ને ક્યા બાજ નકારા છે તેના વિચારે કરતાયતું.

બીનું જ્ઞાના જ્ઞાનાર આઈ રમતી જ્ઞાનાની 'ક્રીડાઓનેલી મુજા-
 દરી' નો વિષય નોંધ છે. બેવારના તકકામાં દેશનાં દેશમાં સંકેતકરને
 પસંદી જતા, તાપ અને વાકની અગિયાર ક્રીડાઓનેલી ક્રીડાઓ તેના
 બેસા અને આકામાં રમત છે. રમત ને કાંપાપ્રકાર પળ ક્રિયા છે.
 મપાળેથી સમજાત એક ઉચ ને જ્ઞાની બાલુથી અરથી ઉચ આઈ
 'દ્રિગ' કરવાથી વિદિ કદાચ મકરૂનો છે. નીનું દેશના જ્ઞાનાર બાપ
 દીસાસાજ જઈનું 'પરબળી' નજાના પહેલે ને કાપા પ્રકારી લેવાઈનું
 જકાર-પેટાના ટાંગાને રીડી જતા રવારીનું મુંદર રૂપ છે. તેને
 નીચેથી ન ઉચ અને કપરથી સમજાત વાા ઉચ નેવરી નાખવાની
 મરફ છે. હાંપની ટકનીક બેસાજ છે, પણ કેમકે મેજ જ્ઞાનામાં મીધાજી
 જ્ઞાના છે, આઈ એલ. મોમ. પોમલને 'જામે' બાજમાં તર-પેરને
 અમ્મક નખેનો છે આઈ આઈવિદ કોવાડા 'નખીના સોનર' નો રપિ
 કોળ સરજ છે, પણ કપરનું તદન કપા કે આકારાજ્ઞા બુધ છે વાજો
 દેવા વપારે રીને પાડવા બંનું રૂપ છે.

ક્રીડામ બદ

પરદેશના પત્રમિત્રો

Our
Friends
Abroad

આ પત્ર મેંજવનાર: બજુ કાપડીયા, દલદિવાયોરી, સમરામપુરા, સુરત
Seola Palmer, 1630 Hague Avenue
St. Paul, 4 Minnesota (U. S. A)
ડિસેમ્બર ૧૨, ૧૯૪૫

પ્રિય શ્રી કાપડિયા,

તમારું સરનામું આંતરરાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થી મંડળ (અન્ટરનેશનલ
સ્ટુડન્ટ્સ ઓફ આર્થી) દ્વારા મળ્યું છે અને આસા છે કે આ પત્ર
આપણે પરિચય સાધીએ.

૧૯૪૨માં મારો બાપ દિલ્હીમાં નીચાણી ત્યાંથી દિલ્હી ગયો અને
આસ આફરિકાનું ડબ્લ (અન્ટર) પહેલો ત્યાંથી આશ્રય આપે અને
કેટલાક માસ બાદ તેને દિલ્હી મોકલવામાં આવ્યો. તે દવાઈદગમાં
મેન્ટને દોરે છે, અને ૧૯૪૫ની ૩૦મી નવેમ્બરે અમે એ વરસ બાદ
પહેલાં ગયાં. તેનું શુદ્ધાગમન એ આશુત પ્રસન્ન વતો. દિવાપા-
રની તેની કામગીરીનું કાંઈક વરસ આનંદમાં પ્રિય મુખે યોતેલું.
પણ મેં તેને વિષ બહુ લખી દીધું; દબે આપણે પરિચય સાધીએ.

આપણા પરદેશના રસતા વિષયોની વાત કરતાં પહેલાં હું
મારે વર્ણન આપી દઉં. મારી કોચાઈ પ ફૂટ ઝા દબ, ૧૯૪૧ ૧૧૫
૧૨૫, વાળ કાળા, આંખો તપત્તીરિયા અને વર્ણ પ્રકરો છે જલનિ-
યત-ભવ) વિષે તો-હું માનું છું કે હું શુદ્ધ અમેરિકન અવવા
‘યોન્ગી’ છું; જે કે પેટી પર મારાં માં અને બાપ બંનેનાં કુટુંબો
અવસરથી ખૂબી આનંદમાં મારી માનું કુટુંબ સિખી આયસરથી ને
મારાં વિદ્યાર્થી કાલ આયસરથી; નવા અમેરિકન નવા. અને મારે
નામ (પામર) અંગ્રેજ દોવાનું મળે અંજ સારખુ. મારી ઉમર ૨૩ની
છ અને એ વરસથી નિશાળમાં શીખું છું. ૧૯૪૫માં મોનેસોસા
પરજાના રોઈન્ટોસા માગની રોઈન્ટ દિસાઈન કોલેજમાંથી હું
મેટ્રીક્યુલેટ થઈ શાળામાં હું અંગ્રેજ ને વસ્ત્ર શીખું છું. અમેરિક
વ્યાસરખુદ બાપ અને અમેરિકા સુદા બધા રોડોનાં સાવિત્ર્યો
પરિચય; અને વસ્ત્ર પ્રસન્નને સમક્ષ પોતાના વિદ્યાર્થી મોટીથી
તેમજ લખીને આનંદ કરવાની કામગીરીઓની દોષ છે.

મારે વર તે રોઈન્ટ પોલ કાદેશમાં છે, પણ સિસ્ટર કાદેશમાં પડ-
નોરે પોસા કાદેશની શાળામાં રવાન પામતાં પહેલાં શરૂઆત તો નાના
આગથી જ મરીને અનુભવ મેળવેલો મેળવેલો. હું શીખું છું એ કામ
કાન વેલી રોઈન્ટ પોલની વાળને અને કુટુંબ છે. જે કે નામ પ્રમાણે એ
નાના દીકરા લોકકનિત હકનના કલાનને મળતાં લેસમાન નથી.

આ આકારવિષે તો અહીં પ્રદેશ કોઈ દુરસુકમાંથી રોઈન્ટ સાઈ-
બીરિયન ધાણાનું રામરૂ કસાવી દે. મયા સપ્તાહમાંથી અહીં રોઈન્ટ
દબ બરફ પડતાં, એનો કે આપું મારા ભણે દાહઈ અહીં. એ મેન-
રીતે આપું અહીં, રિયું પડ્યો હોત તો આમરી શાળા જ આવી શકી ન
હોત, કોઈ મોટા ભાગનાં વિદ્યાર્થીઓ નજીકનાં ગામડાંને જેતેશમાંથી
બસમાં આવે છે. અહીં ગયો તો પાલી જ શકી ન હોત.

દર શુક્રવારે રાત્રે હું રોઈન્ટ પોલ જળને સપ્તાહનું (સનિ-રનિ)
મારી મા સાથે ગાઈયું ને રાત્રે રાત્રે પાછા હકનવેલી આવી નહીં છું.

તમે નિશાળે ભજો છો કે કોઈ માગ પર? તમારી ઉમર કેટલી
છ અને તમારા રસતા વિષયો કયા? કયા અમેરિકન કોઈ ખાસ
વસ્તુઓમાં રમીને રસ દોષ અને તે વિષે વધુ બહુવા આલતા દો
તો તમારા કોઈપણ પ્રકારના કાલ આપતાં મને મુજ થશે. અવવા
તમને ગમતી, કોઈ રોઈન્ટ, છતાં કે કોઈ વસ્તુઓ મોખું.

મારે મુખ્ય રસતો, હું સિદ્ધિલા દોવાળી, ગ્વામલિડ રીતે આ-
દિવસો જ છે, અને મને મળી એકેક તરફ વળવવાનું જાણું છું
મને બધા જ પ્રકારના સંતોનાં રસ છે, મને મિત્રોના મિત્રો
સદેશના મુકતાર સતતા બધા સંતો કાનું કમોમો નવા પ્રસન્ન
કે છે. (મિત્રોમાંથી સિમ એ કાનું નાંવ સદેશને જાણ્યો બાદ છે,
બંને સદેશ આંકીકમાં બેતાં તો સમારસ થઈને બળી બતાં છે કે રસનાં
એક પૂરે થયું ને બીજું રાત્રે થયું એની દહન પારખી સમતી નથી.)
આ શુક્રવાર રાત્રે હું બાઈ રેસી-કિસીલા રાવન-ભાઈ નુલ) લેવા
જવાની છે. તેની સાથે પણ તેનું સદસમીત વડો આસ ક્યા સંતો.
સાચી મને મને તો તો હું ન કહી રાઈ, પણ મારા નિકરતા માનીતા
દરીકે દરવાડો વડે કે બીજાન આવે. એ શુદ્ધ સાચીય, સચીત
કેટલું જ આધુનિક દર્શન સંતીત પણ મને મને છે. નુલ પણ મને
મને છે અને આમું સાચીય અમેરિકન ‘નિરભર’ નુલ પણ હું
કે છે, પરંતુ વાહ નુલ જેટલું નહીં એ ‘નિરભર’ એ આપું
વજત કહું દોષ તો તો ધાળોને દોષ થઈ જવા.

કલાને મને મળ્યા જ શીખું છે, અને કાંઈક છે કે મોટા દબ વધુ
આરવાઈ લેવા મટે ને માટેનું વિશેષ જ્ઞાન અને રસ જણાવ.

આશા રાખું છું કે તમે તરત કાલે જલસી કેમકે તમારા પત્ર
કાલ તમારે પરિચય પામતાં મને આનંદ થશે. હુદયપૂર્વક

સીકાસા પ્રમાણ

નવાં પત્રમિત્રો

નીચેના પત્રમિત્રોનાં હકેક અમેરિકા વડે પરદેશના તેમજ રે-
સાને બંજાળી, મેનજી, મદારી, એમ આંતર પ્રાંતીય પત્રમિત્રોના
સરનામા મેળવે છે. જેમની પાસે દોષ તેમજ તેમનું મોલ.

- (૧) બાજુવાળા આ. નેદાર, ૧૨ એન રોસામેરી, અંકિલસિખ
અગાલાય, (૨) અલકુમાર ભોમીકાલ કાદેશ, C/O ભોમીકાલ
કાદેશ, સારકારી કાંચી, કુરત; (૩) અશુત કાયા, C/O રો. એ. સી.
કાયા, કાંચી મિવાસ, રોસન રોડ સાન્ડહુક, મુંબાઈ; (૪) ભૂ-
લાલ મુજલયાવાડ, A. L. S. A ખાતે વિલાસ, સેવાશાળ, વર્ષા,
સી. પી.; (૫) ગરુ રતિલાલ ઓક, C/O રતિલાલ ઓક, કાદેશવાડ,
અંજુસર; (૬) સ. રસા સી. સાંદ, C/O રામકિસન કાંચીસર,
મેપીઆર રોડ, કાંચી; (૭) રા. માલવિયા, દરજ પંન દરજ, નિ-
દિય, બીડ માળે, રામરવાળી કાદેશ, કાંચી-૩; (૮) દસમખન,
વાસ મજાસ શાદ, C/O સિવિજાન, અંજુસર નિ. કાચી; (૯)
કાંચી સી. રાદ, મેરોઈ આનંદ રોડ, મેરોઈ, કોલિયાવાડ,
(૧૦) સ. મુખ સાંદ, C/O રામકાલ મનલાલ શાદ, કોઈ મિવા,
નવાસુર (સી. પી. રેવને); (૧૧) રાહાભાઈ મોહનલાલ શાદ કાંચી-
નારા, સાંકી સેરી, વડોદરા; (૧૨) મુસારકામાં રોડ, C/O મ-
જાસર પંદિત, સિધુ ભારતી, વારેશ્વર, કાંચી; (૧૩) પ્રમાણસર
મેવિલક બદ, કાંચીકે મુદા-કાચ; (૧૪) દિવાઈદગને સેવર
કુસેર સાંદ, કાદેશવાડ, વિનપુર-ક. જી; (૧૫) કાનિલાલ સી
કુમારિયા, અંજામે-સન, રજુદાલાલન, અંજાસર રોડ, કાંચી; (૧૬)
કાચી અંજા વડવા, કાચી, વડવાળાં; (૧૭) સાંકી
નુસરી, સુભતાન રોઈન્ટ, રેવજાભાઈની વાસી, ભાવનગર; (૧૮)
જનારાય સી-આસર, પો. ઓ. ૧૧૪, કાદેશવાડ-પર આંકિસ
(૧૯) કાદેશવાડી આર. બાહુ; પો. ઓ. ૬૧૯, કાંચી-પુશાળી;
(૨૦) મિસ રેવન કુસેર મેરોઈ, કાચી, પો. ઓ. ૨૨૦ મોમલાસ-
નિ. ઓ. આંકિસ; (૨૧) રેલી ક. કાચી, પો. ઓ. ૧૬, મોમલાસ-
નિ. ઓ. આંકિસ; (૨૨) ગદદ તપા નેવાળી, અરનામું કાંચી મુખ.

પિંગળ-પરિચય

કવિતા-રચનાના શાસ્ત્રની સમજણ

વિ દસપત્તરમિ કહ્યું છે કે
પિંગળ-પાઠ પઢયા પિના
કાચ ફરે કવિ કાઈ,
વળી વ્યાકરણ વિના વરઃ
વાણી વિગળ ન હોય.
વાણીને વિગળ-રૂઢિ, કરવાને માટે ભેગ વ્યા-
કરણને અભ્યાસ કરવો છે તેમ પ્રમાણે-કવિતા-
રચના માટે પિંગળનું જ્ઞાન અનિવાર્ય છે.

પિંગળ એટલે ભેગાં હોદાનાં લક્ષણો સમાવવામાં આવે છે તે
શાસ્ત્ર. એમ કહેવાય છે કે પિંગલાચાર્યે નામના અંક પ્રાચીન વિદ્વાન
યજ્ઞ મયા, તેમણે લોકમાં પ્રચારમાં આપેલા હોદાનું ત કાળે આપ
નહી કરી આપ્યું અને ત્યારથી હંદશાસ્ત્ર ચોક્કસ થયું. અંગના
માગ્યપરથી પછી હંદશાસ્ત્રને જ 'પિંગળ'નું નામ મળ્યું છે હંદ-
શાસ્ત્રના વિદ્વાસ તે પછીથી તે જુગળ જ થયો છે.

અક્ષરોના ઉચ્ચાર પ્રમાણેના માપ ઉપરથી ચોક્કસ સંખ્યામાં
જુદાજુદા હંદો પ્રચારમાં આવ્યા છે. સંસ્કૃત હંદશાસ્ત્રમાં ૪ થી ૨૬
અક્ષરોનાં માપ સુધીનાં હંદો (વર્ણ માલિકી મળે છે પ્રાચીનકાલના
લેખા હાલનારે હાંધ એટલા જાણ્યા નવાની નહર નથી. એમને તે
માન્યા માત્ર પરિચયમાં આવતા હોયેલાં છે. વિષેની જ માલિકી નહીં છે.

આપણે ત્યાં વપરાતા હંદોના મુખ્ય બે પ્રકાર છે: અક્ષરમેળ અને
માત્રામેળ. અક્ષરમેળ હંદને 'વત્ત' કહે છે; માત્રામેળને 'ભતિ' કહે છે.

અક્ષરોનાં માપ

અક્ષરોના ઉચ્ચાર પ્રમાણે તેના બે ભાગ કરવામાં આવ્યા છે.
જે અક્ષર કાઈ ડ્રેવ રવર સાંધે બળ્યો દોષ તે 'લઘુ', તે સીધે રવરથી
કાઠ દોષ તે 'ગુરુ' કહેવાય છે. એમકે 'નમન', 'પ્રારંભ', એમાં યણે
અક્ષર લઘુ છે, અને 'મિમાંસા' એમાં ગણે ગુરુ છે.

એકાક્ષર કે અનુસ્વારની પહેલાંની ડ્રેવ રવર તેની સાંધે પઠ-
કાય તો તેવા ડ્રેવ રવરને પણ 'ગુરુ' ગણવામાં આવે છે. એમકે
'શબ્દ', 'કંપ', 'એમાં' 'સ' અને 'જ' પાસે લઘુ દોષા છતાં પઠકાળે
ગુરુ બને છે: સાદ્વતિ. કમપા.

હરવને માટે 'લઘુ' સ્વ-સંજ્ઞા ને સીધેને માટે 'ગુરુ' સ્વ-સંજ્ઞા
મળેલી છે. લઘુની નિશાની ~ અને ગુરુની નિશાની - છે.

આ લઘુગુરુનાં ચોક્કસ માપ પ્રમાણે નવારે હંદની પ્રત્યેક લીટી-
માં અમુક અક્ષરો ગોઠવાઈ આવે ત્યારે એક માપ દેવાયગાય. આવી
એક લીટીને 'અક્ષ' કહે છે.

મહુમેળ

પાઠા અક્ષરોનાં દંશ પચસ દોષ તો તે આપણે લઘુ-ગુરુનાં
રચના સરળતાથી એક-બીજી સમજી, પણ લઘુ અક્ષરોનાં ગરબુ
એવા-અલ્પબાની તો પ્રારંભી પડે. તે માટે હંદશાસ્ત્રમાં આ લઘુ ને
ગુરુ અક્ષરોને ગુરુગરબુના વ્યવસ્થામાં આડી તે માઠવા છે. આઠ 'અજુ'
કહેવાય છે. આ નીચે તે અજનાં નામ ને રચના ટાંચી લાવ્યું આપ્યાં
છે; અને અજની લાવ્યું, તેને સરળતાથી વાઢ રાખવા માટે ૧૬ -
૬૨જ સીધે રચેલી રચિતા આપી છે:

[આજે યુવાન વર્ગમાં કવિતારચનામાં શૈલ્ય આચાર કરતાં વધુ બદોના પ્રચાલનમાં
અભાવ છે, પરંતુ તેવા સાક્ષીય જ્ઞાનને અભાવે ધણીને મુંઝાતા નવવા છે. 'દસપત્ત-
પિંગળ', 'સ્વપિંગળ'ના અઢાંગમાં કે 'મર્ગકવિતા'માંના 'વિગળ પ્રવેશ', સિમતા શીખ-
નાશમાં માટે જોઈએ તેરવા વિચાર જણાયા નથી, જુદા જુદા વ્યાકરણ વર્ગને જોડે અભ્યાસમાં
હંદરચનાનાં પ્રકરણો સંપૂર્ણ નથી. આ રચનામાંથી શી કેશવરામ શાસ્ત્રીના આત્રામાં
પાઠ્ય પુસ્તકમાંનું આ પ્રકરણ આગેતારે પ્રકટ કરવાની તક અમે સાચાર લઈશી છે.

અને આ દિશામાં અમલો પ્રચારોમાંથી વિશદતાની દૃષ્ટિએ જે ખાસ નિર્દેશ આપે
છે તે, શ્રી ડોહરસય ગાંકટ દત્ત લગભગ અપ્રાપ્ય પુસ્તિકા 'પિંગળ પ્રવેશિકા'માંના શાસ્ત્ર-
નો ભાગ સવિશેષ સદાયકર પદ પડે એવો જણાવાયો છે આ અંગના માત્રાકરીમાં
ઉત્તરો છે. આ લેખ શરૂ કરતાં અગાઉ તે પહેલાં વાંચી જવાની જગ્યાની બતાવણી છે.]

લેખક-કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી

મ ગણ	મા આ આ :	'મિમાંસા' તો મગન,
વ ગણ	લ આ આ :	'યરીદા' 'યમળ પ્રમાણે;
ર ગણ	આ ત આ :	'લદો 'સમય' રમણ,
સ ગણ	લ લ આ :	સમળ 'સરિતા'ને બળિ;
લ ગણ	મા મા લ :	'તોખાર' લદો લગળ,
જ ગણ	લ આ લ :	જગળમાં 'જગત' માને;
બ ગણ	આ લ લ :	બળિ 'ભારત' લદો;
ન ગણ	લ લ લ :	નમન 'નમણે' જ પ્રમાણે.

દરેક ગણની સામે આમ તેના લઘુગુરુ ને પછી લખવા આવ્યા છે.

પ્રત્યેક હંદનાં લક્ષણ આપવામાં યજ્ઞમણ અક્ષરોના આ 'દળ'
અને વધારાના અક્ષરોના 'દ' 'માનો કવચામ કરવામાં આવે છે.

બીજી પરિભાષા

આ ઉપરાંત બીજી કેટલીક પરિભાષા પણ અજુની નહીં છે.
અક્ષર કે પાઠ પ્રત્યેક હંદનું જે માપ તે અક્ષર કે પાઠ દોષ થઈ.
કરી કે પોઠક: સામાન્ય રીતે ચાર અક્ષરની એક કી થાય.
તેને સંસ્કૃતમાં 'શ્લોક કહેવામાં આવે છે.

યતિ: શ્લોકની બધી લીટીમાં હાંધ કાઢાયાને માટે રાખી નથી.
પરંતુ દરેક ચરખને એને તેમજ ચરખનાં વચ્ચેના આગમાં અમુક
અમુક રચણે થોડા વિગળ લેવામાં આવે છે. તેને 'યતિ' કહે છે,
એમકે ખંડાકાતા હંદમા

આત્રામાંના લક્ષણલક્ષમાં માત્રામાલિકાના

એમ ગણ કરામની વચ્ચે બે યતિ આવે છે.
સમ: દરેક કીની બેરી પંક્તિને સમ ચરખ કહેવામાં આવે છે.
વિગળ: દરેક કીની અંધા પંક્તિને વિગળ કહેવામાં આવે છે.
સમલક્ષ: જેમાં ચારે ગરબુ મરખાં દોષ તેને સમ હંદ કહે છે.
અધેસમલક્ષ: જે હંદમાં વિગળ એટલે એથી વધુપ મરખા દોષ.
અને તેથી વધુ માપનાં સમ એટલે બેથી વધુ અરખા દોષ નેવા
હંદને અધેસમલક્ષ કહે છે.

વિગળ હંદ: જેમાં ચારે ચરખ નહીં દોષ તેને વિગળ હંદ કહે છે.
ઓની પરિભાષા: દરેક ગરખમાં યતિ કેટલાં અક્ષર પડે છે
ને જતાવવા માટે હંદનાં સાક્ષીય લક્ષણો ગરખનાં ભેગાં મંદગમક
સમ: માપવામાં આવે છે. તેવા કે

૧ માટે ચંદ્ર, પૂરવી, નાક, આલો; ૨ માટે નેવ, કમ્પ, કં, પુખ, દં, પદા; ૩ માટે લોક, અંજ, અજ, નહી, કામ, કાગ; ૪ માટે નેવ, પૂર્વ, પુન, મુનિ આદ્યમ, મેવા;

၄။ အကျဉ်းချုပ်အားဖြင့် ဘုရားရှင်တို့၏ နာမည်ကို အသုံးပြု၍ အကျဉ်းချုပ်အားဖြင့်

જાગણ, રાજાણ, જગજાણ, રાજાણ, જગજાણ, અને હિંદુએ લોકે મુક
 કાગ ૧૬ અગ્રાજીની અર્ધે આઠ-આઠ અક્ષરે વિરામ સેવાથી નારાયણ છે.
 સે આ સે, જા સેજા, જોઆ સે, જા સેજા, સેજા, સેજા, જા
 માં પ્રીતિ ન અગિતે વિરમી ગાય કૃપાન,
 રથાય છે મુકાબલ જે હરે હરે ન ગયનાઃ
 અપીન ચિત્ત થાય તે અપીન સર્વ આ જગે,
 સર્વને એ મનોબલે, પ્રતાપચંદ્ર સિદ્ધ તે. (ધૈ. બદ)
 બીજી રીતે એજો તે પ્રમાણિકાનાં જે વરણ મળીને નારાયણ
 એક વારણ બને છે.

૧૭ અક્ષરે મઠાકાંતા: 'મઠાકાંતા મખનનત્રયે યે યુગે-તર્કઅચ્ચ' । મખન્ય, લમખ્ય, નમખ્ય તમખ્ય, તમખ્ય, મુદ્ય અને મુદ્ય કેમ ૧૭ અક્ષરથી અને સુખ=સુખ ૧ તર્કઅચ્ચ તથા અચ્ચ=ચાન,અક્ષરે ચમ્ચ યતિ (વિરામ) લેવાથી મઠાકાંતા ઇંદ્ર ચાચ છે.

ઝો ઝો ઝો ઝો, હે હે હે હે હે, ઝો ઝો, ઝોઝો હે, ઝો, ઝો
મોઝે ભી સિમિલ કરને નેચની પાત્ર સખી,
પદાં પાતા નયન નખનાં ફેરોથી ત્યાં સ્તબ્ધ છે:
મેં તંત્રી એ પ્રિય પાનિ દેહ શાંન ખેસી ફેરીને
જેનાં આતો અચરી પદ્મો દેખતા ફેરે છે. (કલાપી)

૧૭ આકારનાં દર્શિણીઃ 'પ-ધ્રુવ-દુર્ગમ-નોરે રહેલો ગો, પ્રદા દર્શિણી અને '
 'નોરે છે-ગ્રેગો એટલે નખખ, સોખખ, મગખ, રમખ, રાખખ, લખ,
 મુખ અંધ ૧૭ આકારથી અને ૭ આકારે, ધ્રુવ=ચાર અક્ષરે, અને દુર્ગમ=
 સદા અક્ષર વિરામ સેવાથી દર્શિણી અને ડા.

સંસ્કૃત, સંસ્કૃત ગો, ગોગો, ગોગો, હો ગો, હો સંસ્કૃત ગો, હો ગો
ખીરી રહી ધરા નદિયે, કાચે તપે રવિ પ્રમ, મે
અજબગની ભૂ ચારે પાસે રહે વરસી અઢે;
શિશુની રૂપ-ગી કાનની રૂપી રહે, કરી અંધ દે,
અભણ બહી જવાની જવાલા ફરી વળી ગણે. (લલિતા)

૧૭. અશ્વમેધો (શખરિણી) 'કેરી-કરેડેડેડી ચગનસખ સાંઠોગિખરિણી'.
 'ચંચણ, ગામણ, નગણ, સખણ, બખણ, કણ, ગુરુ મંગા ૧૭
 આશ્વેષી અને રસચંદ્ર તથા કેટલાકિયાર અંશરે થતી (વિશાખ)
 સંખાથી શિખરિણી અને છે:

સે જા જા, જા જા ના, સે સે, સે સે, જા જા સે, સે, જા
 અસત્યો માંદીથી પ્રભુ : પરમા સત્યે તું સદ્ય ન,
 જોડા, અંધારેથી પ્રભુ : પરમા તેને તુ સદ્ય નઃ
 મદા યશુમાંથી અમૃત સત્યો નાથા : સદ્ય ન,
 તુ દીગો ને છું તેા તુજ દસનાં દાન દણ ન. (નાનાશાસ)

૩ આસરથી પૃથ્વી : 'સરી સસ ગલે ગથી વસુ નવાંક પ્રચી અને.'
 ૪ ગણ, સગણ, ૪ ગણ, સગણ, ૧ ગણ, સધુ અને ગુરુ એમ ૫
 આસરથી અને વસુ=આક આસરે તથા નવાંક=નવ અને એટલે કે નવ
 આસરે સત્તિ (ચિસાગ) લેવાથી પૃથ્વી ઠંદ અને રૂઝ:

सँ जा सँ, सँ सँ जा, सँ जा सँ, सँ सँ जा, सँ जा जा, सँ जा
 त्रिदंशं कृत्वा नो सरो अथुः श्योभ आशास्यो !

... એ નયન ને દિશા નમ નવીન ને દાખવે :
... એ હૃદય રૂમ ને મુરકમાન તે ખાસવે ;

૧૬ અસુરથી શાસ્ત્રજિહ્વીડિત :

‘બારે-આત ગસાજસા તતમ છે શાહુવિધીરિતે.’

[illegible][illegible]

215-216

[illegible]

ચેરટરડનને વાતચીતમાં 'પન' ('પેપ') વાપરવાની જાણ થઈ હતી.
 અને લોકો ખબર પડી તેના ધારકને 'પન' અંગતતા તેની જાણ પડી જતી.
 એવાર કાંઈ નાટકચરૂદાર 'પન' દર્શાવે ચેરટરડનને આજુબુંદ બંધ
 કરીને કહ્યું: 'પન' વાપરે તો જ અંદર દાખલ થવા દઈ. 'શેરી વાંચે
 પછી ચેરટરડનને ડાહ્યા કાઢ્યા કરી કહ્યું: 'ઓ... પન! (open)'.
 આજુબુંદ બંધ થઈ ગયો.

શેરીડની વાક્યાંતરી અદ્યુત ઢંતી. કાઠ ખખ વેપત તેને
 રાખ યામાં ન આવતો. એક તેના બિત્રોએને બનાવવાનો નિમ્મ
 કરી રહેતે યાદમાં એક મિત્રે સીધો પ્રશ્ન કર્યો : 'શેરીડ, હું ખૂબ
 'મિત્રો' ! મું ખૂબ નથી તેમ અધિરા જે નથી. પણ બંનેની વચમાં કો-

અધેરિકા નવજનકલાકાર સિંચકેર લુખેને મોજેલ પ્રાણ પ્રગળા
કેલ્યા તેને પછડું: તારો એ મેસાનો શો કાપાંજ કરીશ ? નવજન
અગ્નિ: અધેરિકાના એક જવાન અને પ્રખ્યાત લેખક તથા નેના
કુંડળના પોષણ માટે અને તેને ઘસુવ વધારે જ અથા સતિમાન કરવા
માટે એ ઇનામના પેસા હું વાપરીશ ?

‘આ યુવના સર્વેશ્વર સાદિત્યસ્વામી’ એ વિષય ઉપર ચેરર
દર્શન મેલવાનું હતું. અનેક સાદિત્યધરનાં વિભેચન કરી એતમાં
તેણે મહુ: ‘પણ આ યુવના સર્વેશ્વર સાદિત્યસ્વામીને કું ત્યારે
જેઠું કું તેની સેરૂજ ધનિ ગારી આંખ સામે ત્યારે જ વપસર
ધાય છે—ત્યારે કું ગારીસા સામે કિલેા. રડું કું’ સરકર કહે
(માર્ચ ૧૯૪૬) ૭૨

અંકુરની નવજાતી વાષણ (અનુસંધાન પાઠ્યના પાન ૬૧થી)

ઝાડોમાં ફગી રીડીડીની ઝેરી ફેરડી જેવા રૂવર સાથે ગળી નજરમાં ગુપ્તતા રહેના દનો. માત્ર ફેર અંદરો કે સફરજોવાને બાજુ પાતાના સોનરવનું બાન હોય તેમ તેનું પ્રદર્શન કરતો દનો, ત્યારે રીડીડી (Pistia)ને પોતાની શેષાશીને બહારી કાપાનું બાન હોય તેમ એકાંતની ગાડી ઝાડોમાં સેવાની ફેરડી હતી. પરંતુ ફેરડાં નો અંતરી આકાશમાં ગીરજ સેતાં દનાં અને સુકે પાંદડાંમાં રમી રંગોનો સમાવેશો દેહ નાટકના જો ભીકે પાંદડા વચ્ચેથી છવડાં પીળાં વીળાં અંદર અંદર પ્રાપ્તી કરી બેનારનું જ્વાળ બેજાં દનાં. ફેરડાં તો રૂડીની જાની માળા ૩૫૨ બેસીને 'ટાંક, ટાંક' અવાજ કરી બાજુ શેરોને આપાદન કરતા હતા કે મોઝે સોનરવે પાલુ કોણથી જીતે તેનું નથી; પણ મને શોધાતો ખરા! ખંજર, પરીકાં એક દિશામાં મોઢું ફેરવીને બાજતો અને પરીકાં બીજ દિશામાં મોઢું ફેરવતો ફેરડો ક્યા આડમાંથી બાજે છે એ બાબતું સંદેહ નથી હોતું.

પાલુ એ શું? ઝાડોમાં ખડખડાડ થયા અને ઓથા ફેરમાં પડ્યાં ફોરે ઝાડોની બાજી. આંખના પકડારમાં હું બેઠું એવાજી તેવાર થયો. પાલુ... મો તેવર ઝાડમાંથી પાંખો વીંચક બેઠું હતાં તેવરની શેડવાની રીત જ એવી છે. પાંખોને બારે અવાજ ફેર પાલુની નવરે પડ્યા વિના પાસેથી જોડે નો માલુસ પાલુ જરા બગીચી નવ, તો પાંખો વાષણની ધારથી અવનવીત રહેતી બીચારી માણનું શું પ્રકાર?

મઠા પાંખોએ ઝોવાયોએ ડોર પાછાં બેગાં કર્યા. અત્યાર સુધી હું પાલુની સાથે જ રહ્યો હતો. બીચારોને વખત હતો અને હવા ગરમ થઈ ચક્ર હતી. જુ વાની હતી. મને ખૂબ તરસ લાગી હતી. એટલે હું પાલુની પીવા જતાં પાછળ રહી ગયો. બેઠાબેઠે એ જ વખતે પાલુના પાંખે બેઠાવું પડ્યું અને આ વખતે બારે મરસામાં ઝાલો. માસવા આસવા નાસી રીડી રીડી અને પાંખોની ગીરજ ઝાડી હતી, તેમાંથી એક વિશાળ કાચાવાળા કુણુક વાથે ઝાલો માર્યો. પરંતુ તારા નાસીને વાથ અને આંખની વચ્ચે થોડીક લેસો હતી. અને એ લેસોએ વિદિરજાવ પ્રમાણે વાથની સામનો કર્યો. મેં તમને કહ્યું તો છે કે આ બંધની પ્રાણીઓ કેવાં રંગોડાં હોય છે! વાથને આ વિદ્ય નડતાં મેં જોઈ લે કરી, કારણ કે અહીં સારંગી માલુસોની લાગણીથી પાલુ તે પરિચિત દનો. પાછળ રહી જવા માટે મને પશ્ચાન્ન થયે, પરંતુ પાંખોએ વાથનાં પગડાં તપાસીને કહ્યું કે જો નરજો વાથનું ન હતી, પણ ડોર જ રવાનાં નાગજીન વચ્ચે મેટી વાથ દોને. મારો આગ્રહ પ્રવાસ વનુ નિબળ મેં. ટેકરી ધાકથી ચીતકાતી 'બામવા'ના અવાજ આંખો તે કવરથી બાજી થઈ કે વાથ ટેકરી આંખોની પ્રથા છે.

મું ક્યારેય પાંખો પાંખો સમાચાર જાળ્યા કે તેઓએ કુઆ- પાંખ ગંદિર પામે આવનપુરની વાષણનાં પગડાં તિવાં દનાં, મેં તરત લખીસવાને મોઢી મોઢીના થોડાંને મનપણી આપી દીધી. અને શિશાનું તેવ થી કરી અને મરસામાંથી જળવાઈ નહીં તપાસ રાક કરી. વરતુ આ વખતે પાલુ તેનાં પગડાં એથી કહ્યું જાનીક કવર મારાં દનાં કે જ્યાં કંઈ નિશાની મને તેમ ન હતું.

આખો દિવસ રખડીને હું મરી ઠાવળીમાં પાડો કર્યો. રે રે જવાયા બેઠો ત્યારે નજરમાં શોભતોર થવા લાગ્યો. થોડી વરમાં અગવડી મરસાએ થોડાં માલુસો સાથે ઠાવળીમાં થોડી આંખનાં નેત્રી 'દર્શનદાર'ની મરસા હતા. મને નેત્રીએ ખબર આપી કે આજે આજે

૫૨ (મુદ્રતી ૧૬૪૧)

આમનું ઘનું બ્યારાજ બનીને ઝોવાળ વિના પાંખું આનું છે અને જોવા બને વાષણ કપાથી નહીં. સમાચાર અને તેવા કમળ હોય પરંતુ હું તો એવા સમાચારની જ રાહ જોતો દનો. કારણ કે તે વિના વાષણને પાંખો મને તેમ ન હતું. મેં તરત મારેય માથે સવારે પગીનાને હાથે થઈ જવા કહેવડો દીધી.

સમયે અને ડોર નેત્રીની અમરસાને આંખનાં દનાં તે જવા, તેમાંની બીડીની નિશાનીકવરથી થોડી કાઢી. ત્યાંથી વાષણના પગડાંનિશાની પાલુ થોડી કાઢી. તે નિશાનીને આંખારે આમજ આવતાં અને એક પાલુનાર આમજ થોડેવિના. ત્યાં કાઢવાની કાચાતોને આમજે ખાન બેઠું. બેનું ને ત્યાં એ કાનસીબ માલુસના અવરોષ હતા: થોડાં લાડકાં, અને હથેલો તથા પગનાં લગ્નિયાં. ત્યાંથી વાષણના પગડાં નિશાનીને આંખારે અને આમજ માલુસ, પરંતુ આમજ જતાં તે નરી આંખથી સમયે વાર અંમરથી છવાયેલી રીડીઓમાં ચાલીકઈ હતી અને ત્યાં તેની શોધ કરવા અસાધ્ય હતી. મારે, ફરી પાછી વધારે અટકળ પ્રવૃત્તિની રાહ લેવા વિના બીને કપાય ન હતો.

પરંતુ આમજા માટે વળી એક નવો મોઢો રાખેલો થયો. આજે વાષણની સાથે એક લગ્નવાનાં પાલુ પગડાં દનાં! આવનપુરની નરજાની વાષણને બાંધ્યું હોવાનું આમજા બહુવર્ગમાં આનું ન હતું. ત્યારે કુઆનાના પુલરીને કોણે ફાડી ખાધાં! હું મેં વાષણ નરજાની થઈ હતી?

આંખનાં બે બે અને માંસનું વાતાવરણ ફેરફાર ગયું હતું. ત્યાં જુઓ ત્યાં સોમે મોઢે મેની એ ન વાત હતી કાલ લેડીને કોણ અડ પાઈ જશે તેની કોને ખબર હતી? વગડામાં નિશાની ઝાલવાના આમજોને કંઈ થઈમાં નેત્રી રહેવું પાડેલું જ એક. મરસ, મોવાળ, કહિયારા, કોમે ઉતરિવાદ માટે વનવનમાં જ જવાનું હોય. વળી એક વધુ કમળ જાણે તેમને બચાવી ન કર્યાં.

ઝોવાયો દર્શે થોડે મારીને પાલુ ચારવા જતા. શમસુદ્દીન મામના ઝોવાયો પાલુ આ પ્રમાણે નરસુ માટે થોડે મારીને ડોર ચારવા મથા હવા. પરંતુ સમાચારે એક દિવસ એક ઝોવાળ જરા આમજ માલુસ થશે કે તરત જ થશે થશે વાષણ તેના કવર દૂડી પડી. સાધારણીને દિવસ પ્રાણીઓ શિશારને બેથેથી વાકે છે, પણ આ વખતે બીબ માલુસોના સાનિખને લીધે કાવચમાં વાષણ નિશાન ગૂંધી થઈ અને ઝોવાળના ગળાને બાજે બેઠો તેના મોંમાં આંખો. ત્યાંથી વાષણ કહ્યો માર્યો. તેમાં થોડો કાનસીબ માલુસ કોઈને નાહાના ક. ખજારમાં જળને પડયો. આ આનુષંગિક વિદેશી વાષણ શિશાર ઠોડીને નાસી થઈ. બીજે દિવસે આમ નવાસ કરવા થયા અને જાણી ઝોવાળ કંઈમાં કોમે માથે અડવાઈનાં લલકો દનાં અને કમળના દતો. મારા પરિચયે મને તેને બહાર કાઢ્યાં, પરંતુ તેની નજાની મુશુમાં અંત આવતાં અમથ ન જાણ્યો, અને તેના બેના અનવાતામાં દતો કે વાષણ તેને કપાથી થઈ હતી, પરંતુ આ આકર્ષક જવાવથી પાલુ નેત્રી નિશાની તો ન જ લખી.

તે પછી થોડા દિવસ માટે મારે બહારમાળ જવાનું થયું. મારો આંખો ત્યારે મેં જે સમાચાર સાંભળ્યા તેથી નો નો જે બે બે બની પ્રથા. આમજોમાં મારો રાહ જ લેતા હતા. વાત નાગ બની હતી. મેં રહે થોડો વિનવડા જાળીને વચ્ચે મુખઅનુર નામનું મામ છે. અમો સાંખવાનું છે. નેત્રી બેત્રી એક મોરીના છેવટે એક કાંડે અતરે બાજેના દનો. થોડો છેવટે થઈમાં એક મોડી રહેતી હતી. નેત્રી આંખના ધમરાં તેના જગાડ રહેતો દનો. આજપાસ ખુલું

મેદાન હતું. નજીક તો છેડે હતું. આંદની રાત હતી. આંબાપુરની નરમશી વાધણ નજીકમાંથી બહાર નીકળી મેદાન વચ્ચેની આ રોડી પાસે ઝાડ નીચે આવીને બેસી હતી. પહેલો રાત્રે ડાહી પોતાના પરમાંથી નગાઈના ધરમાં નવા બેળી શેરીમાં જોતરી કે અથ દબને વાધણ તેને ફાડી ગઈ. એની સિતક અને ઝડપથી આ બતાવ બની ગયા કે કોઈએ ડાહીની ચીસ સુધાં ન સાંભળી. ડાહીને ચીસ પાડવાનો અવકાશ નહીં નહિ ગળ્યો હોય.

મેં તરતમારે દાધી મંગાવ્યા. આ સમાચાર ખબર ખબર હતો. આ બહાર નજીકમાં પશુ લોકોની સકીતગતી ન હતી. આ વાધણ પશુ બંધારે સગાઈ અઈ હતી કે માણસનો શિકાર કેટલી સહેલાઈથી, કેટલી નિર્ભય રીતે અને કેટલાક અલગ પરિસ્થિતિમાં થઈ શકે છે. અમે સુસાવનપુર ગયા. ડાહીનાં રૂબૂળ શરીરધારી, નગાઈને બોલાવતાં તે મારી પાસે આવીને પોકે પોકે રહેવા લાગ્યા. તેના આંકડાંથી મને આશ્ચર્ય થયું, કારણ કે ઇન્કેડની જેમ આ દેશમાં પણ સાસુ માટે નગાઈ કેટલો શોક કરે છે તે હું બહુ ધૂં વારતવામાં સાસુ-પ્રેમર માટે શોક દેશે રીતે મેળવી હોય તેવું મારા બહુવામાં નથી, એટલે મને જરા શંકા કેપછી.

અમે વાધણનાં પગલાં શોધી કાઢ્યાં. પરંતુ આશ્ચર્યની વાત એ હતી કે વાધણનાં પગલાં સાથે માણસનાં પગલાં પણ એ જ દિશામાં જતાં હતાં. ડાહીના નગાઈને તે બતાવતાં તેની છબીને ડૂંધા વળવા લાગ્યા. તે કંઈ ખુશરો કહી શકતી નહિ. આ વજી નવા બેઠ હતા. વાધણની પાછળ માણસનાં પગલાં ક્યાંથી ?

અમે વાધણના પગલે પગલે એક ડાંગરના જોતરમાં પહેંચ્યા. ડાંગરની કચારીઓમાં કાંદવ જેવી બીની માડી હતી તેમાં માત્ર વાધણનાં જ નહિ, પણ તેના મોગા પડેલી ડાહી ધસડાની હતી તેનાં પણ બિંદુ હતાં આગળે બાલતાં એક ઝાંખામાં ડાહીના હુમડાનો એક ટેકો અટકાવેલો જોવા. ત્યાંથી અમે નીકળી ગયા. નાળિયેરીવનમાં આવ્યા. અહીં વાધણે બેસીને ડાહીને ખાધી નમીન પર શોધી મુકાઈ ગયું હતું. પણ ડાહીના અવરોધ ક્યાં ? વાધણે અહીં બસણ કહ્યું હતું તેની નિશાની મોકલસ હતી અને અવરોધ પડી ન રહે તે પણ અસાધ્ય હતું. ત્યારે આવળી બેઠાના વધારા થયા. અહીં વાધણનાં પગલાં નહીં તરફ જતાં હતા, એટલે હજી વધારે ખાસી કરવા અમે આગળ ચાલ્યા. અહીં એક ટેકાણે વાધણ ની પાર કરી ગઈ હતી. મારા પગાંઓને પણ આ એક સમાનતા ન હતી.

‘વાધણ આખો શિકાર ખાઈ ગઈ હોય તે બતાવે જ નથી.’ એક પગાંએ અચાં છોડી. ‘વધેલો બાનનાળિયેરી વનમાં રાખી મુકશે હોય તો તે અહીં લઈ આવી હોવી જોઈએ. પરંતુ એમ તો બન્યું નથી, કારણ કે અહીં વાધણે પાણી પીધું છે અને જો તેના મોગમાં શિકાર હોય તો તેણે બાનમાં મુક્યો હોવા જોઈએ. પરંતુ તેની કંઈ નિશાની નથી. માટે એટલું ચાકસ છે કે વાધણ નાળિયેરી વનમાંથી અવરોધ શિકાર અહીં નથી લાવી.’

આ દલીલ સચાઈ હતી. આ અબહુલ ને અજ્ઞાની ગણતા આગ લોકોની નિરીક્ષણશક્તિ ને નિર્ણયશક્તિ કેવી વીમ હોય છે ! અમે પાછા નાળિયેરીવનમાં આવ્યા, કારણ કે આ કોઈકાંડો કેપછી તે ત્યાં જ ગયો તેમ હતું અમે ત્યાં ઝાડીમાં તપાસ ચલાવી. અવાનક એક પગાંએ ડાહીના નગાઈને બોલાવીને તેને એક ડાંગરો લખાવી દીધો : ‘આ મું છે ?’ તેણે નગાઈ સામે ડાંગરો ધુકાવીને કહ્યું. નગાઈનું રૂબૂળ શરીર ધ્રુવવા લાગ્યું. અમે ત્યાં જઈને જોયું તો ત્યાં ઝાડી વચ્ચે ડાહીના અવરોધનો અસ્પષ્ટશકાર કરવામાં આવ્યો

હતો ! નગાઈનો ખુશરો માનમાં તેણે બુલંતાઈ જતાં કહ્યું કે આગાશનપુરની શોધીસ આંબીને તપાસ ચલાવે તો બધાં માગ લોકોને હેરાન થઈ પડે અને પોલીસ અંતરે પાસે ડાહીના અવરોધ કેપછી તો તેનો જનમ બહુ થાય તે બીજે એ દુર્ગતિથી બચવા અમે ડાહીના અવરોધનો અહીં અસ્પષ્ટશકાર કર્યો હોય તેણે કહ્યું કે મારી સાથે માગલો દોઢ અને બુલંતાઈ લઈને મેટા પોંચાઈ કરવા આવ્યા હતા અને વાધણને પગલે પગલે આંબીને ડાહીના મૂન દેહના અવરોધ શોધી કાઢી અંદાં અમે અસ્પષ્ટશકાર કર્યો હતા !

મારી આશર નિરાશમાં કરી મંડે. ડાહીના અવરોધ ન જ્યાં ન હતા ત્યાં હવે વાધણ પાછી આવે ? બીવી આશા કેમ રાખતી ? ડાહીના નગાઈએ અમને ‘વાધ’ બુલંતાઈ હતી. ન્યુનસાધી પૂંચવાતા મારા માણસોએ ડાહીની આંકડાંથી તેના નગાઈને મેપીવાક નગાઈને કરી અને નગાઈએ તેની તુપ્ત બનીને તેન ન્યુન શરીર માટે રાકય હોય તેથી પણ વધુ અતિથી સ્વરૂપને પ્રધાન્ય કર્યું ! ડાહીના અધુનો પ્રત્યાપત બંધુ ખરાબ હતો. નજીક અને ઝાડીથી એટલે દૂર માગમાં આવીને ધરમાંગણેથી નજીકે વાધણ નરમશિ લઈ મઈ હતી ત્યારે હવે ધરનું માપર કાઢીને પરમાંથી માણસોને નહિ લઈ બચ તેવી શી ખાતરી ? અને આ વીળી માણસનાં રૂપમાં આવી અનુની વાધણ પાસે કેટલીક ઝાંખાં ? આજ દિવસ સુધી તેનો શિકાર કરવાના બધા પ્રયાસ પણ નિષ્ફળ થયા હતા, તે કોતાં આગાઈઓ એ એમ માનતા હોય કે કેઈ ડાહણ ન વાધણનું રૂપ લઈને નરમશિ લેવા આવે છે તો એમાં હોય પણ કું ? મને જય હતા કે હવે જો વાધણને તાંદાલિક નાસ નહિ થાય તો બેતરો મુકાઈ જશે. મારામાં કંઈક બની જશે અને લોકો આગર રહેણ લઈ સહેરોના માનં હશે.

મેં ખુલ્લુ અમાર ક્યાં ને છેવટે પેંતરો બદલવનો નિર્ણય કર્યો. આજ સુધીના મારા અનુભવ કવરથી એટલું તો બધું મુંઢવે વાધણને પગલે પગલે આવી તેની બોલ શોધી તેનો શિકાર કરવા સહેલ નથી. તે શિકાર કવર બેસી હોય ત્યારે જ તેને મારવી એ વધારે સારું માનં હતા. મેં તે માટે એક અવરિયત ધોખના પડી કાઢી. (વાહ)

નસીબ વિષે એક નિર્ણય લખતાં એક ડાહીએ કહ્યું આખો, ‘કેટલાક ડાહીએ એક માણસનું ખૂન કરે, પણ સંભવવશાત મારનારે મેં પોતાના પેસાનું પાકીએ અસ્પષ્ટશકાર ટેકામાં બહી બેઠો હોય, તો, તેનું નામ જનું ખુશાનશીળ મારે બેના પેસા બધી મથા.

બી બી બી કરની વિશ્વોત્તમીનાના વર્ષને આંખો ફાડી મહેલીએ પછડ્યું. ‘મારા સંમિ હસો છો, કેમ ?’ ગાંડગાંડ હસતું બાળવાં ડાહીએ બોલી કહી, ‘છ, ના, બેન’ ‘વારે ત્યારે કહેશે, આખા વર્ષમાં મારા સિતાય હસવા એડે બીજું મું છે ?’

શિકાર : વિનુ આ તારો ‘મારો કુતરો’ વિષેનો નિર્ણય તો તારા કાઠીનો નિર્ણય સાથે અસરે બહાર મળતો આવે છે.

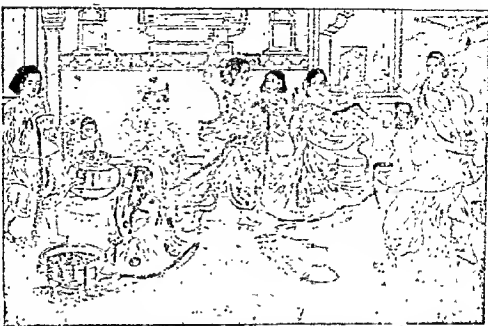
વિનુ : હા સાહેબ, અમે બંનેએ એક જ કુતરા વિષે એ સખેડો છે તેથી.

શિકાર આજનાથી સિખવાતા હતા; સાત ડાહીઓ નદીએ નદાવા નજીક અને તેમાંથી બેને તેમની આંખે પાણીમાં પડવાના પાકી હોય, તો પાણીમાં કેટલા પડે ? બેાલ બેાલે છે.

કડ : સાતે સાત, સાહેબ.

હોળી

કેળા
હો. મંજુલાલ
ચલુછેલલાલ
મનમુદાર

સેતરી

ગિજનદાર: સંકુલદા દિવાનજી

ગુજરાતીઓના વર્તમાને બોલે છે કે આજે તે દોળી અને રીવાળી. પરંતુ મારા પાઠમાં તો કહેવન છે કે 'રીવાળી' આજે કહે, પેણુ દોળી તો પહેલેથી. એટલે કે રીવાળી કરતાં પણુ દોળીનાં વહેવાર ત્યાં વધારે મનાવે છે.

પ્રત્યનાઈલિદાસગણેના કહેવને આજનાં આજે આજે છે. આ પણુ રેલાક કરતાં કનુઆને 'અનુસરીને' યોગ્યતા છે, કેટલાક પીરપૂજનાં જ્યેષ્ઠી રેવે, હાથુક થયા છે, તો રેલાક ત્યાં ને એવા કાંઈ નિર્માણ થાય છે.

દોળીનો કસ્ટમ એ કનુઆના એપિસાળની કસ્ટમ છે. નવના દિવસ પ્રથા, પાનખર બી અને તેની વિશાલ વજનને આપણે કસ્ટમ કહેવાય છે. આવી વસ્તુને વધાવીએ છીએ. કાચુ કે તારાપી દવામાં કંઈક પ્રથમી તારાપી માટે છે. તેથી વસ્તુ કનુની, હાથ કંઈક પચરેલી કે અંતરેણુનાં માટે વસ્તુ કોઈ પદાર્થો અને છે. આ કનુમાં—

નવપરેણ વધ્યા ધરી, પચરેણી શિરપાચ રાજભાગ સાધી રમે, ગાનસાજ મદાનપા. "દિંદુરનામાં પ્રાચીન કાચાં વર્તમાનસાજ ને મદનને કસ્ટમ મનાવે, અને તે કસ્ટમી આપણે દોળીના કસ્ટમ સાચી આપે છે. પાચ મદનને દેખાવે અને મિતિનાસાચિ-કાચમાં મધ્યમેકાંતે આપે તે અને કાચમાં વર્તમાન આપે છે. તારાપી કોઈનાં મડા માવ નવાવ છે. કોઈનાની મિતિ નવી નથી દોળી. પણુ દોળી તો જાન્યે આપે છે મારેને મેનું પદ (આર્યે ૧૬૪૪)

માદાત્મ્ય એકના જાનું પચરાપી વચવરેણુ છે. પાચમિયા મદિના પ્રમાણે પચરાપી કાચુ મુદ વખતે રેલી વચવરેણુ માવ છે અને વદ પચરાપી નવું વચવરેણુ માવ છે. અને 'પુણી' કહે છે. થી કનુની સમગ્રીકાની ર.તિ છે આસ સુધી એવાઈ દલી ને છે. કાચુની જનમ સુધી પદોષી ને વખતે એ પચિત રાજ કીરી ને રાજ વચવા પચિતું વંદન પુણેરીને કિચે 'પચરાપી' રેણુ વચવા છે. એને 'રેલાકી કસ્ટમ' પણ કહે છે, કાચુ કે આરોપાચવરેણી તથા નવનવના કસ્ટમી કાચુ મદિના દિંદુરનામાં ને રિચે પાચાં અને મુલાવવામાં આવે છે, અને એ વખતે અર્જીવ જુલાક તો છે તથા કસ્ટમી રચ પીચરાપીમાં બરી કસ્ટમમાં આવે છે.

વર્તની મુખ્ય વખતે છે: પાંચની, માવની, કાચુની, વેવની, વેગાબની અને આસોની. તેમાં દોળીની જનમ કનુઆના એપિસાળની દોળીની વિશેષ આસ્વાદાજનક હોય છે.

દોળીની સાંધે એકદેહન થયાં વગેરે વચવે વચવે હાથમાં અને હાથમાં એમાં કરી એની તારાપી કસ્ટમમાં આવે છે. પાચુના અને આસોની સ્ત્રી, તેને કાચુ. દારમાં પદોષ છે તેને 'દોળી' કહે છે.

પદોષના વચવમાં દિંદુરે દેવ આંજ-મચાર દોષ કરતા અને વચે રે વચ કરતા જનમ અને આગમ એવા મદિનાના ને એપિસાળમાં મોટા વડો: મના. તેમાંથી મારની જનમમાં અને વચવની કસ્ટમો વચ

એ સાંધેવનિક થતા છે. કાચુમાં ધરની બદાર આજનામાં, મોટામાં તથા મોટામાં વચે વચ ને આજની દોળી. આ દોળીના તારાપી દવા કાચની માવ છે અને મચાર વચે રિવાળુ અનુચિત બતા રહે છે.

આ વચમાં દોળીના માટે તથા, તુરેર અને તે આમે કસ્ટમની રીચેલાનું માદાત્મ્ય પચુ છે. પચુનાર મેનું એમ કાચદોળીમાં કાચ રની ધાળી દોળી છે તેમ આ સાચાવિક સાંધેવનિક વચમાં પચુ ધાળી અને કાચુની આટુનિ આપાવ છે. રેલાકની મોટા પચુ આજ છે અને પચુર પચુ આજ કનુમાં પચે છે. આ રેલાકની મોટા પચે છે: અને તેથી મોટામાંથી એકી માંડના દારા અને મચાર પચુ ધાળી તથા અને પચુર દોળીમાં આમે આ કસ્ટમમાં રેલા કે રેલાકાની મેડીના કસ્ટમ એમ કસ્ટમ પચે નવી કસ્ટમ રેલા અને કસ્ટમી કાચાવ છે. તેમ રિવાળીની મેડીના કસ્ટમ દોળીના વહેવારથી કરવામાં આવે છે.

દોળીના કસ્ટમ વચ અને મેડીના કસ્ટમ મચાર મેડીના છે. તેની મોટામાં તથા આપી છે: મુસિદપુરામાં તથા છે કે દેવ. વચમાં દિશવચ: પચુની બદેનદે કિસામીની દલી. તેને વચના દર્જે છે અને તેને કાચુ મો નાંદ. આપી પેણુ વચેલા પ્રકારને કિસામીનાં રેલાકાને મેનું કસ્ટમમાં આવે.

મના, વચે કે વિચ આપે પ્રકાર અને રેલાકી મો નાંદ (અનુસંધાન પૃ. ૭૩૧)

રસદર્શન

પોતાને સૌન્દર્યલોકમાં પ્રવેશ કરવાનાર સ્વચ્છ-પ્રત્યંગોનાં સંસ્મરણો

[૨૪]

ડૉ. હરિપ્રસાદ દા. દેસાઈ

હિ આલયમાં સાતિ આપવાની ખૂબ તાકાત છે; અને તે મળે છે ત્યાંનાં એકાંતોમાંથી. દિવસિખરાને સુષિત્સોન્દર્યના ફરશની આનંદ પણ ખૂબ મળે છે.

નીલગિરિમાં એવાં ઘરડાંમાં સિખરા નથી. તેા ત્યાંની બરાસા અર્જળ છે. ત્યાંની બરાસા પહાડોમાં જળવાની આસપાસી બહુ ગાઢ અને અકરપ્રેસ મદાસથી સીધી બીપડે છે તે તાલ, તમાલ, સોપારી જુદાની કુંડે અને જળાસાયે પાસેથી સડસડાટ, મેટાપલાયક નામના તળેડીના રેશને બાર કલાકમાં લઈ લય છે. ત્યાંથી સ્વિક્ષરેન્દ્રના આરંભ પર્વત ઉપર ચડવાની પહાડી રેલને જેની જ એક નાની આડી હાકામંદ પર ધીમે ધીમે ચડે છે અને ત્યાંનું દરજ આપણાં નયનોને સફળ કરે છે.

ત્યાંની શાલ બમિ, સીલાં પાસ, મેરં વણી વિવિધ પેળીઓ ને બરાં સિખરાના આલ-લાક નાનાં ચરણમાં રહેલું એ ઇપનના કોઈ વિરલ સ્લાવ છે. જળપાથો, ઘટ્ટાઓ, લીલાં ઢોળાવ ને ઢેકરા, સરોવરાં, પાંચાકા પહાડી રેશાઓ ને આરામથાનોના પાર નથી.

વિવિધરંગી ફૂલોની પ્રકૃતિ ગિરજાનીથી આંખોને તૃપ્ત કરતાં કરતાં ને યુક્તિપ્રસન્ન તૃષ્ણાને બંધ લેતાં લેતાં ત્યાંનાં સંકટા દરજ પેટ બરીબરીને અમે જોયાં છે. એવા રૂપસુંદર આ બીડી (અથવા ઘટ્ટામાં)થી એકેસર ૧૦૦ માઇલ ન દૂર છે ને અંતરજ પ્રદેશને વીંધીને જતા મોટાંરને રસ્તે એકેસર જવાની લગિરિ-ખંડો ઇપવનો ને વનો મેલાવે આત્મિક મળે છે.

હુસારમાં બંધ અપાના નામના એક ચિત્ર-જાળે મળે બીડીનાં દરજોનાં પાંદરા કલર બહુ ન સુંદર તો વાંચે છે એના અંગને ૧૨ પડી, અંદરે, એ રમળને લગભગ ભે-તણ માસ સુધી અમે ખેડી નાખ્યું હતું તેનાં ક્ષાદર્શન કરવાની સાલમે અમે એ ચિત્રો જોવા બંધ અપાના રેફરિસમાં ગયા. એક ખંડર કેવા વગડાં ધરામાં એમનો અવસાન-ખંડ હતો. નેષ્ટક અલ્પવારી, સાદા, સરળ પણ કલા આંગના ચુરત અને ટેકીયા ઠપાસ અંગના જેવા મે કોઈ જોયા નથી.

કોઈ અંગે ને કલાવિષયે અંગને મે મળ્યું હતું કે તમે હિંદી ચિત્રકારો સુષિત્સોન્દર્યનાં ચિત્રો તો દોરી જ ન શકો; એ તો અંગેએ ને

હોલ્ડન્ડના ચિત્રકારોની જ કલમની નહોત છે, બીન્સેંઝીની નથી

બંધ અપાના એ મે મળ્યું હોડાહોડાં ત્રાયું. એલે વિચારું. આ તો મને નહિ પૂછ્યું ગારી મણવિરોને મેલું આરવામાં આનું છે અને તેના સખત વરીકે હવે ગારી એ ફરજ છે કે હિંદી ચિત્રકારો સુષિત્સોન્દર્યનાં ચિત્રો પણ દોરી શકે છે એ મારે સિદ્ધ કરવું.

પંખ એ બીપડયા અને, પદોંધયા સુષિ-સોન્દર્યના પામ બીડી. ત્યાં Y.M.C.A. (ખિરેડી સુવક મંડળ) ના વતારે રહ્યા, કેમકે એમને પેમે સમરામાં સારી સંચંદ ત્યાં જ મળી શકે એમ હતું. રવંધાપાછી એ શુદ્ધ જાણએ આ મોડી સામના ખાતર ધર્મના બાહ્યાચાર ડાકી રીધા.

ત્યાંનાં દરજો તો એલે અગાડ પોતાની કલાદક્ષિની તુમિ અર્થે બહુ પેનાર મેલાં હતાં, પણ આ વળને તો મેલાં ચિત્રો દોરવાનો નિશ્ચય કરીને ગયા હતા.

એક દરજ નહીં ફરી, મેની સારું એ નિંદી-સામ માટે જોસતા. અજવાળી રાત્રિએ અજાની રાત અનિમેષ નેત્રે તે દરજ એ જોવા ન કરતા. ન્યારે ધરની અંદર પણ પારે બંધાવત ડિઓ સુધી બેસી જતો એવી કપરી શીતળ રાત્રિ-એ અંદાર ખુલ્લું કુદરતમાં ટાટ ફેરફાર દુરો જોના વિચાર કરે. પરંતુ પ્રાતાઃકાળે થતાં સુધી પણ એ પોતાના ખ્યાનમાંથી ચિત્રતા નહિ. ડંખાના રંગો અને ફૂલોં સુષિરોજોની લીલા નિલાવવામાં એ કુદરતની હાજરોતે, પણ તણાયાં વિના મણવનીને બેસી રહેતા.

રમળીવતા તો ફેલે સેલે રૂપ બદલતી અને બંધ અપાનાં નિરીક્ષણ પણ મન દે નમતે પેદારે તથા સંધ્યાએ પણ ચાલું રહેવે રંગાન, સંધ્યા, બોજાન, રાખ. બધું જોમને એ આ રમળને સકળ મહિમા પરિપૂર્ણીતે પોતાના મનના કલામાં કલારતા હતા. દિવસો ને રાત્રિઓ સુધી આમ ચાલ્યું. શુક્ર પક્ષ જ્યારે કુખ્ય પક્ષ આજો, પણ બંધ અપા નીલગિરિનાં અમુક અમુક રમળોનાં સોન્દર્ય એલાં ધરાતા જ નથી.

આજ એમણે રમળો જોયાં અને પાછી બોનાં અદ્ભુત ચિત્રો, પોતે બને ને તૈયાર કરેલા રંગો અને પીંછીઓથી, એમણે બોની-બોના જેવાં તપ વાળીને તૈયાર કર્યાં.

એ અભ્યાસયુગમાં ભામે મોડા હરી-દ્ર-નાથ ચઢી પાખાપ અને બોનાં (એ સમય-નાં) ક્ષારસિક પતની કમતારે તે પાખ એ ચિત્રો મેલા આમાં હતા.

એક વિચ બંધ અપા બાંહે છે અને અમુક ખુલ્લો અમુક રીતે મેલાં એ અમુક સૂચના કરે છે, અને બોડાં, કોડાં, એવા કુદગાર અમારાથી સદા નીકળી નવ છે. પો અરથા કલાકે એ બોલું ચિત્ર મેલે છે ને એતોજ ફરી એજ કુદગાર નીકળી નવ છે.

એક લગભગ તણ કલાકે અને એમનાં જ મિત્રો એજ રહ્યાં, તે પે તુષ્ટિ પામી ન હતી. ફરી ફરીને જુદે જુદે ખુલ્લો અમે બોલો એ મિત્રો મેલા જ કપાં, એ બોલો અંગેર અમે બહુ વાર મેલાં હતાં, પણ એ સોન્દર્ય બંધ અપાએ એમને પોતાની કલમ દોરા સમ્યું હતું તે તેમજારાચિંત્યમુદ્ધનદોતારાપણ.

That light which was never on sea or land એ ટેનિસને અનુમતેવા પ્રકાશ નડે મળે બંધ અપાનાં ચિત્રો રસાદ મયાં હતાં. અમારા પદોંધે ફોલેનટાઇન બેઠેસર આવેલા ત્યારે આ જ ચિત્રો બંધ અપાએ એમને બતાવેલાં. અને એમને પૂછા એમણે કલાવિષયકની વાત પણ કહેલી. સરેશીર્વન-રહાને તો બંતે કનમ કલાકાર દોવાડ પરાત-પરેડની સાદી કલાસામાંના આર્કાઇવ અને લેકનનાં કલાકાર મેદરમાનેના ભચાપિકારી તથા કનમ કલાવિષયક હતા. એમણે કહ્યું કે તમે એ અંગે મળ્યું મેલ્યું હાલું છે હિંદી ચિત્ર-કાર હોલ્ડન્ડ કે જાંબના બાતવતમાનના સં-પાલ બેરકસરેને. હપા અંગે એ, કહેલું જ નહિ, પણ મેં કુનિયામરના કતમ ચિત્ર-કારના ચિત્રો મેલાં છે, પણ બોનાં મે સુષિ-સોન્દર્યનાં તમારાં ચિત્રો વિરલ છે.

બંધ અપા કહે, પછી મને સંતોષ મળે આ માટે બિનનું મેલું હાળી હું કલાવે થયો. આ ચિત્રો મહાવાન માટે છે, પણ હું ગા-પતો નથી રાખ્યું મને કલામવનનો આવારે બનવા કહે છે પણ હું એમના અવસાનમે ને પરીક્ષાઓની આંધીપીંડીમાં અટકાવ જવા માગતો નથી. મારે તો અસલનાં યુક્તોની દબે મારે પોતાનું કલાબવન પાડવું છે અને સિખરોને મણત ચિત્રવિષયો રીપવતી છે.

પછી એમણે કુચળિગદ રના રવ, મદા- (માર્ચ ૧૯૧૬) ઉપ

(માર્ચ ૧૯૧૬) ઉપ

સાંભળું હાથીદાંત પર ફોરેકું ચિત્ર બતાવ્યું.
 રવ, ગાંધારાનું આવકવાદનાં પુત્રી દંડીસા-
 દેવીના પતિનું એ ચિત્ર મંડીરાજે ની મેળા
 ખેસા આવી ચૂક્યાં હતાં, પણ ચિત્ર નહેતાં
 લઇ ગયાં. ચિત્ર લેકેનું બાળકું કહેલું કે 'મારા
 પતિનું જરેબરે આંતરેશન તમે એમાં કરા-
 વ્યું છે. આ ચિત્ર તમારી પાસે જ રહેવા હો.
 હું તો જઈશ નો મને કહેશ પળે.'

પછી વ્યંકટઅખ્યાન શાખાજનના પ્રદેશો-
 નાં બાવચપ ચિત્રો આમાં બતાવ્યાં એમાં
 રામતે પ્રેમાય, લક્ષ્મણની સેવા ને હનુમાન-
 ની બાંધના બાવ સંચાર હતા. એક સીતા
 તરુબદ્ધસુતર અને તેમની પ્રયોજા શીરતપા
 દોષ એમાં લાખ્યાં હતાં. જે વ્યંકટઅખ્યાને
 ને વિશે પૂછ્યું નો આ કહે 'જાણતો કે, પણ
 એમાં એક ચિત્રે મને કાળવા કહ્યું કે વ્યંકટ-
 અખ્યાએ હોય સુતે સામે કદી તરુ કેસારી
 નથી. સદ્યશ્વેદોં બંધે માનસા, વાચા અને
 કોયુષા પ્રાણેકું દોષાં માત્ર એમાં એક માર્ગ
 સિવાય બીજ કોઈ જોને એજે મિરબોને લેજ
 નથી. અને આ સીતા એના કાળવા નેવાં જ
 એ પીતરી સાધવા છે. એની જીની કલ્પના,
 માણસી પર જઈ શકે એવા છે નહિ

બીજે દિવસે પણ વ્યંકટઅખ્યાએ અને,
 રવ, કોસાના નાગના પ્રવીણ પીનાકાર પારે
 પોતે વીજા વચારકાંગે રાખી બીધી, અને
 એ મુકોને કલ્પકેલ સુખાચ રાખ્યોને એ વિદ્યા
 કળાઓં વચર અને નહેતાં જતો એમાંની
 મુક્તિ કેમ કરી, એ વાત કહી. આ કહે કે મને
 તે દિવસે રાગિયાન તો નહિ ચિત્રવિષા
 એક તરફ બેચવી અને કમીતતા રેવી બીજ
 તરફ બેચવી હતી. આ રિવાસિનું પોતાનું એક
 કાલેયરસિક ચિત્ર પણ એમણે રોડેકું આપે
 બતાવ્યું. ચિત્રે જે સીતા પતિની કાળા એવી
 પાનાના દશા આલેખેલી, જે જોતો એ વીજા
 આગને કેમ સંભળાવના નથી? 'એ કહે સં-
 બધોનાસ: પંચકુ ટા-૧૦ દિવસ પીની મયાને
 મેંદેસર ડાહ્યાનાં આમરો વચત થયા, પણ
 એમાં નીજાનું સંભળાવી. જતાં જતાં મને
 કાનમાં કહ્યું કે 'સાધારણ આવડે છે; અ-
 સાધારણ આવડે ત્યારે સંભળાવીશ.'

મારનાંયે વરે અને દૂરી મેંદેસરે જવા ત્યારે
 તો વીજા વાહનપર પોતાની અસાધારણ માત્ર
 આવી વધો હોવાનું જાણ્યું પોતે જ આમાં
 મ્હુ અને બોલે રવા દેવા, આ કહે સાંભળે આ
 પાળ્યું કું કાળેના કહેલુંને વખતે આવડે પણ
 એમ એ જાણે તો મેંદેસર ડાહ્યાના હતા.
 એ અમર કહેતા તો એ મુકોને મદ્ર જવા કહે,
 ૭૩ (આજે ૨૬૪)

'તમારી કાનત જ વીજા સાંભળવાની નથી.
 નહિ તે આપં વચરે પોતે આવે?' અને જ
 અમારાં પુણ્ય જોષાં નહિ તે એ અસા-

ધારણ વીજા સાંભળવા અને કાલેકેમ જા-
 લત. પણ પશ્ચિમનાં દાંડેકેબલેને અને
 કલાકપોષાને અને રંગ નથી જ. (ચાલો)

પદ્માનુવાદ માટે પારિતોષિક

આ નીચે આપેલા અંશકે કાવ્યોત્તેય પદ્માનુવાદ કરી મોકલનારને પાંચ રૂપિયા પારિ-
 તોષિક આપાનો 'અંક સુકર' તરફથી પ્રેરનાવ આપેલા છે. સૌને ને માટે આપંબળ છે.

AT THE START

WHEN you've finished reading books by the sages and the fools,
 (When you've left the mental mazes of the colleges and schools,
 One old-fashioned custom lingers which the world will never drop.
 You must start at the bottom if you hope to reach the top.
 You may know your economics and philosophies and such,
 But the knowledge that you've gathered really won't amount to much
 Unless you have the courage for the factory or the shop
 And can start to climb the ladder from the bottom to the top.
 There are some old-fashioned notions which will never pass away.
 Under any sort of system boys must work from day to day
 And their value will be reckoned as they labour on or stop,
 But they'll never think of starting a beginner at the top.
 They may change existing methods, but there'll never come a time
 When the path to high position won't be difficult to climb.
 From the ladder of achievement not a single rung they'll chop.
 If you scorn the bottom places you will never see the top.

EDGAR A. GUEST

ડોળી (અનુક્રમણ પાઠગના ૫. ૭૬૫)
 ત્યારે તેને અંગ્રિમા જાણનાં જેત રમવામાં
 આપેલા દોલિય તેને ઓંઝામાં લઈ પેડી.
 ડોળી પ્રચારવામાં આવી. પણ પ્રસન્ન
 કરું, તે દોલિયા જગા નહ અને પ્રસન્નતાને
 માટે અતિ સ્થેન જેના સીવળ નથી કરી

એ દેવ સીતા નામથી મલેના પ્રજા-
 બકના નજીવકરને સંભારી રાખવા માટે
 દોલિયાને કાચ જાળો રમવાય છે. અને તે
 હોય, પણ આદિના કમ માટે દોળાંબંધી દો-
 સિયા પણ એ જાળને આગ નહ જઈ, જેમ
 સામાજ્યનાં વચ્ચનીબદેન વાદિયા વચરેમ.

બ્રજ પ્રસન્નતાને સમાવવાનું બીજું કલ્પનાર
 રેલ સી સાથે પ્રલબ્ધોને પુણ્યવધોય
 અથવા લોકમાં તે માળામાં અને ખમે રૂપે
 પ્રજા મંથા. અને જેનું જ અનુકરણ આજે
 પણ કરવામાં આવે છે એમ જાણાય છે.
 દોળી પ્રજા ત્યારે નાનાં મોટાં બધાં રોજ
 મળે છે. ઓંઝાને મેદાર, અખીવચાલ,
 પર્ણાવખા તથા દોળી દોળાંબંધાનું પૂજન
 કરે છે અને દોળાંબી વરમગ કર્યાં કર્યાં

દોળાંબાના છે આજે? એમ જોઈ છે.
 દોળી જેમનાં કોમળી રાખાત મદ્ર
 મળાય છે. અને 'મીઠાને (મીઠાને) કાણ'
 એકે કુંકેરનાં કાંડાંવાંબો પોળો કાણ
 નહીં પાણીથી વડુ દોળાંબે દિવસે પહેડે છે,
 અને એ પહેડીવાર કોણે દોળી પૂડે છે.

દોળી પાછો રેખવાંચા આવે છે. તે દિવસે
 દેવમંદિરમાં કુવારા હોય છે, પિંચાદીએ
 હંધાય છે, અખીવચાલ જેડે છે અને આકાશ
 રેખાઈ બધ છે: રડ, સંક્ર અને પખાલ સ્વયં
 દોળાંબાં જીને: વચાવ છે તેને 'દોળી' અથવા
 'કામનાં મીના' કહે છે.

દોળાના દિવસમાં કાકડાંઆને રાગ-
 વગન કરવાનું મન માવ છે અને મેદાનમાં
 ફરવું અને છે. આદની ચડમાં એકે રાત્રીને
 રમાય છે અને દોળાંબી મીઠા તાપ તાપનાં
 અપકામકની વાતો મેંદાવ છે. પછી સીતી
 રાતે સી સીને પર જાય છે ત્યારે લખા મેંદાવ
 છે અને ઓંઝા બધ છે કે

'સાવનાતમે પેર બધ;
 માળીવખા વહેની ખાપ.'

માધુકર

સુખી થવું ફુગી થવું એ આપણા ન દાણમાં,
નદી કપોઈ છે પંથ ત્યાં ન પંથને સુદાગમી.
થતાં પ્રેમ આશિર્વાદ વિનવું થાય કંથમાં,
રચાય છે સુહાસ્ય એ હરે હરે ઇ મંથન.
અધીન ચિત્ત થાય તે અધીન સર્વ આ નરે,
સમર્થ ને મનોબલ પ્રતાપવંત સિદ્ધ તે. —ગા.

રવ. કવિસરામ હરેવરમ વકીલ

મુંબાઈની હાલકેરોમાં પહેલવહેલા દેશી નાનાનાજા હરિદાસના એક પુત્ર શ્રી દર-
દેવરાઈ ખેરિસ્ટર પ્રતાપી નર હતા. મુરતના બહેરછવનમાં તે અત્યંત રસ લેતા. શ્રી કવિ-
સરામહાઈ એમના મોઢા ચિરંજીવી હતા. એફીન્ટરન હોસેનમાં બી. એસસી.નો અભ્યાસ
કરી, વધુ અભ્યાસ માટે તેઓ ઇંગ્લેંડ ગયા. તે વખતે એમના કુટુંબની આર્થિક ક્ષિતિ
સારી ન હતી. છતાં પણ પાતાના સ્વભવથી અને પ્રજા માનસિક અદા તેમજ અતિશય
પદેનવની તેઓએ ઇંગ્લેંડમાં અભ્યાસ પૂરો કરી, લંડન ને માન્ચેસ્ટરની વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની
શાળા શીખી શીખી. એ વખતે પહેલું વિશ્વયુદ્ધ ચાલતું હતું તેમાં એમને બ્રિટિશ વૉર ઓફિસ
વરફોથી ખાસ શોધખોળને માટે નીમવામાં આવ્યા. માન્ચેસ્ટરની યુનિવર્સિટીએ તેમને
ફેલોશીપ આપી, અને ત્યાર પછી તેમણે એ રીસર્ચના રૂપમાં યુદ્ધની કોઈ શોધખોળ
ખેડે છે એ યુનિવર્સિટીએ, એમ એસસી. (ટીક.)ની ડિગ્રી આપી.

ઈંગ્લેંડના પાઠ્ય કૃતમાં તાતા સન્સ વિના ઇન્સ્ટિટ્યુટ ટેકનિકલ તરીકે એમની નિમજીક
વધ. ને અગ્રા એમની હમેશાની ખંતથી બાર વર્ષ સુધી એમણે રીખાવી. ત્યાર પછી માંગમાં
રાખ્યેને માટે એમણે આદ્યાશીમાં કારખાના બનાવ્યા, અને ત્યાર બાદ એાખા ફોર્ટવર્થસંગી
સરખાત કરી તેના એજન્ટ અને ડાયરેક્ટર થયા. તેઓ ફેરથાયે ટ્રોપીકના નિષ્ણતા હતા.
તેમના, વનરૂપિત કીના, સાબુના ઉદ્યોગના અને મીઠાના ઉદ્યોગના. પાંચવિં વેતજ આદિ-
મિક કેળવણી માટેની સર વિન્ડેશરવાની કમિટીના તેઓ સભાસદ હતા. દેશી ને પારી
એજન્ટની કમિટીના તેઓ હાજર ૨૦ વર્ષ સુધી સ્વયં હતા. રોયલ હન્ડેટીટયુટ ઓફ
સાયન્સની સલાહકારક બોર્ડ આપ એજન્ટના પ્રતિનિધિ તરીકે બારથી વર વર્ષ તેમણે કામ
કર્યું. તેમજ ફેરેશન ઓફ હન્ડિયન એજન્ટ ઓફ ડ્રાગલેન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીના પ્રતિનિધિ તરીકે
ને બોલે હન્ડિયન હન્ડેટીટયુટ ઓફ સાયન્સ. બેન્કરોમાં પણ કામ કર્યું હતું તેમણે વિદ્યા-
નની શોધખોળને સમતા અસંખ્ય ગદાનિબંધો છપાવેલા છે તેમજ હવર ન્યુવેલ્સ ઉદ્યોગ
હવર યુનિટ અને રીપોર્ટ લખેલા છે.

વિજ્ઞાનશાસ્ત્રને જેણે છવન અર્જન કર્યું હોય એવા બહુ થોડા વિદ્વાનો હિંદમાં છે. સર
નરસીંગ પોત્ર, સાર પી. સી. રૌપ, પ્રો. ગવર્નર, સાર સી. ની સમન વગેરે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના
અદ્ય અભ્યાસી અને નિષ્ણાત તરીકે બહેર છે. યન્ત્રચરણી મુખી દાહબરાજર એ કહેવત
આપણા મુજરાતીઓને ખાસ લાગુ પડે છે.

આજ અદ્ય અભ્યાસ ને વિદ્યાના સહ્યે તેમનું માનસ ધમ્પી થયો રૂનવંતતા પર
રચાએલું હતું અને એક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી તરીકે, એ તેની પેસાની ખાલેસ કે પછી નોકરીને
પણ બંધ દાંધ તોપણ, પોતાનું હિંત ખુલ્લું કરી પોતાના વિચારો બહેર કરવાં તે લેસામાત્ર
અનુમાતા નહિ હિંદી સરકારના મોઢામાં મોઢા હોદ્દાશોખી સાથે, હિંદના ઉદ્યોગના વિષ-
યમાં કે ઉદ્યોગના શાસ્ત્રીય અભ્યાસના વિષયમાં, અંગ્રેજીમાં એને crossing the sword
કહેવાય છે તેવી રાખેશની હપડાકી રચનાનું જુદા નહિ. તેઓ રાખદારી અને સંસારી
લડેતાથી આજ રહ્યા હતા, પરંતુ એમના વિચાર બહુ આગળ પડતા અને ઉદાત્ત હતા. પોતાના
કામ અને અભ્યાસ પાછળ એમને એટલી ખંત અને અડઝ અદા હતી કે પોતાની પત્ની તેની

આ માસ (માય)નું પંખી

ચક્રિલ

આઓ દિવસ ચાલ કરનારે, ખુરશીખંડ
ને ચપળ આ પંખી તો આપણું હમેશનું પ-
ડાશી છે. ગાય પડાવાળા લીમડા, વડ, આળા
આદિની ઘટામાં એ વડે છેને ગાજીસના સદ-
વાસમાં હમો પિતા હરેદે છે. કેઈ આંધ વર
‘ચી’ કરની મીઠી શીરોશી સાંભળો કે જરૂર
નેજર કરેને. લીચાળા પડાને ગળનું, પલ્લુસદે
નાતું, થોભા શાકવાળું, રાખોડી રંગનું પંખી
દેખારી, સુઝાળ, સુગંગ પાળી દેહલના-
વાળું એ પંખી અત્યંત ચપળ ને દ્રુતિવાળું
હોય છે. ઘડીનાં બોરે ને ઘડીમાં વિરો. ડાળ-
ની હવર નેની થી ફર્યા કરે ને વારંવાર એની
ઠાળીયાળી બાનીમળ પંડી, કામળના પ્યાળ-
ને આપણે ફરીકો તેમ, હવાદારના કબાં કરે.
નર બેનહોય હોય છે; માદા બીને વાન નર-
નું કપાળ સફેદ; બંને આંખો પર સફેદ પહી;
અમરો પીઠ ને પાંખો સામીડી પાંખોને છે
ચક્રે હાલેલું; પંડડીનાં વચ્ચેનાં પીંગળ
છેડાં સફેદ છે બાળુના પીળા આખાં થોળાં;
હાડી અને ગળું કાળાં, બાની ને પેડ ફોળાં.

સંગીતપ્રિય વનનું આ પંખી આઓ રિ-
વસ માથા નરે છે. આપણાં આંકડ પંખી
એમાંમાં ગાંધવેસર શાખા. એનાથી બીરત
દેવડ; બાકી રહ્યાં અચન, પેંડાળ, પીળે
વગેરે. પલ્લુ એ સોમાં ચક્રિલનું સ્વન અને
દેવડના રવરની તીકેલતા એવામાં નથી
અનનની પેડે બીબના અવાજની નહત કર-
વાની આખત પણ નથી. છતાં એનું પીઠું
અપણુ સંગીત અત્યંત મનોહારી તો ખરે
ન. એના સંગીતના ચાર રવર: શિરેધોર એ
આરંભ કરે ને તમે આકર્ષેશો. બીજે રવર
આખતાં તમે મુગ્ધ બનેા. ત્રીજે તમારી ક-
લ્પકતા વધી નવ. અને ચોથે રવરે કંઠ થયે
ચરે-પલ્લુ ખજાર. તમે પાંચમાની આસા
રાજો ત્યાં તો અધવચ્ચ એનું સંગીત અટકી
નવ. આ એની માવાની રીત.
માથેથી આગરદ એનો સંવનનકાળ હોઈ
એનો મરેની હાથણી જોર હરી. આરંભી ડાળ
પર પડાલા નેનો મગો બાધે છે વરમમાં
એ વખત બચ્ચાં આપો છે. (‘વનેચર’)

તલિયત હોય તોપણ દનંદા માધ્યમી મુસાફરી માટે જે કસાકસમાં તેથી યજ્ઞ જતા દરમ્યાં જરૂરે ગાસ-દોડ માસની મુશ્કેલી માંદગીમાંથી જોવા દતા અને ગારવથી વિષય ને તેમણે નિરાશ થવા દતા. તે છતાં કંપનીને કામો રાતિવારે સવારે એરેન્જમેન્ટમાં આપ્યા ગયા અને રોગવારે ગાસરો મોકાવવામાં, જે અસાધ્ય એમણે જાણ્યો ન હતો તે આરામની હોવામાં તેમને આત્મક પ્રયત્ન.

પાને બંદુ ને આછામોડા દતા, છતાં એવાનામાં સાંસારિક પ્રેમ પોતાના કુટુંબીઓ તરફ તેમજ મિત્રો તરફ. બંદુ ને દત્તો એમની સન્માન અને પ્રામાણિકતા તજવારની ધાર નેવી હતી, અને તેથી જ ફેટલીક વાર બહારના લોકોને એમના ઉચ્ચ સ્વચ્છતાના સામ્યા. તેઓ કામચોર હતા નહિ અને કોઇ કામચોરી-કર નેમના તરફ ખૂબ દોષ કરતા. આથી જ એમના માનુસે કામરે એમને બંદુ તાપ પડતો. આવા વિજ્ઞાનસાહી, કાચા ચારિત્ર્યવાળા, ઉર્ધ્વમત નિષ્ણત નર ન આવી ન્હાથી પેટલી બેઠા પુરાતાં કમ્પેર વખત લાગ્યો. એઓ પોતાની પાછળ પત્ની, એક પુત્રો, બન્ને પુત્રો, બન્ને કુટુંબી-કેસ અને મિત્રોનું બહેનું જેદ મૂકી મથા છે. (દાંડીઓ)

આપત્તી કાલના રીષા

જે દરિયા પાવરથી પ્રકાશ આપતા હોય, બંધ કરવા છતાં પણ જે પ્રકાશિત રહેતા હોય, અને જે નેત્રોએ ને ગારી નાએ, એવા રીવાની તમને કલ્પના આવે છે જે આપત્તી કાલનાં પદાર્થો બંધ થવા આવા વેદાંતિ ભગતકાંચે વપરાશે. અમેરિકાના નિષ્ણત રેલિંગટાકસ નામના વીજળીને કલ્પના કરવાનાના હેતુ વિચારવા સંચાલક અને વૈજ્ઞાનિક મિ. જેમ્સ બ્રાઉન દિબ્બન આપા અને બીજા નુકસાનોના કાલ પ્રયાયાત્મક સ્વરૂપમાં આપવાની રજા છે.

તમે કદાચ Fluoresent 'ફ્લોયોરેસન્ટ' હેતુ વિષયે સંશ્લેષી રહેતા. ડો. બ્રાઉનનાં કો મોળાઓમાં ક્રીસ્ટિયન (તાર) નથી આવતા, પણ સારા મોળામાં ફ્લોયોરેસન્ટ પદાર્થો ભરવામાં આવે છે. આ પદાર્થો એવા હોય છે કે તેને જે અમુક પ્રકારે ઉત્તેજિત કરવામાં આવે તે તેમાંથી વિવિધ રંગમાં પ્રકાશ નીકળે. આવાં ઉત્તેજિત કરનારાં સાધનોમાં કાલે લાઇટબના રેપર્ક, અલ્ટ્રા લાઇટ વેર્ક, અલ્ટ્રા વાયોલેટ રિફ્રેક્શ વગેરે મુખ્ય છે. ફ્લોયોરેસન્ટ પદાર્થોમાં ખાસ કરીને ફોસ્ફોરસના. પદાર્થો, પાસા જેવી ધાતુની વચાળ, ગીએમ, અને આર્સન વગેરે જેવા અમુક ધાતુઓ, અને અમુક ધાતુઓના તાર વપરાય છે. તે સિવાય બીજા પણ અનેક રાસાયણિક પદાર્થો એવી કદાચ છે.

અમુક પદાર્થોમાં એવા રંગ પણ બતાવવામાં આવ્યા છે કે કુદરતે તેને રંગથી રંગીને પછી તેના કપર દરિયા વેળે નાખવામાં આવે તે તે પ્રકાશિત થઈ જાય.

ફ્લોયોરેસન્ટ રીષા એ તે આકારના બની રાકના દોવાની-તુ-સોબના તરીકે ને અતિશય સુંદર રીતે વપરાય છે. વર્ષો તેમાં જુદા-જુદા પદાર્થો નાખવાથી જુદા-જુદા રંગના પ્રકાશ મળી રાકના દોવાથી તેમાં એક અથવા અનેક રંગો મળીસાથે કરી રાકાય છે. આ હેતુને વાપરિતની પણ જરૂર નહીં પડે. એમાંથી અલ્ટ્રાલોઈટ દરિયા વેળેજ નીએ તેનું ગામના બંદ પાસે લટકાવે કદાચ તેમણે નેમણી નેમણી રિફ્રેક્શ પાસે ખાસ રંગથી રંગેલી જુલુએ નેમજ ફ્લોયોરેસન્ટ એવાળાંથી પ્રકાશ કમલ કરે આવા પોલિમરની વાપરિતની તકલિફે દૂર થાય છે અને આપણે હેતુને એમ ત્યાં જઈ જઈ રંગીને જીએ.

જે પદાર્થોમાં કદના નેત્રનાના (બોરોસિસ્ટ્રીસ) રીષા પણ આ બદ (માર્ચ ૧૯૪૬)

પરિત્યાગી ધરમાં વાપરી રાકાય આવા હેતુમાંથી નાનાં નેત્રોએને તરન રીષા નાએ એવાં રિફ્રેક્શ નીકળે છે.

ફેટલીક ધાતુઓ એવી હોય છે કે તેના કપર અલ્ટ્રા વાયોલેટ રિફ્રેક્શ પડે તે તે પ્રકાશ આવે. આવાં બનીએમાંથી બતાવેલા રંગ પડે બીજા રંગ પછી તેના કપર ને અલ્ટ્રા અલ્ટ્રા વાયોલેટ રિફ્રેક્શ પડે તે આમાં યોરોડ સુંદર રંગના પ્રકાશથી સમગ્ર બીજો. વળી, અમુક પદાર્થો એવા આવે છે કે તેના કપર એક વાર મારે પ્રકાશ પડ્યો કે પછી તે પદાર્થ એતે જ રંગના સગવડ સુધી પ્રકાશ આવ્યા કરે. આવા પદાર્થોને કમ્પોઝિટ કિ દિબ્બને એક બાજબ બનાવવામાં કર્યા છે કે તે હેતુ એક વખત કમળવા પછી કિય બે વાર છતાં પ્રકાશ આવ્યા કરે. આ રીતે, દરે પછી આપણું પર અન્યાયના રીત વિવિધ રંગના પ્રકાશ આવતા, જુદા-જુદા આકારના, તેમજ ધણા જ કાર્યકારક-એટલે કે વિજ્ઞાનીના બજવાના પ્રમાણમાં વધારે આવ્યા પાતા દરો.

માર્ચ

ચામરની કતુ દરમ્યાં ગાદી છે. મોગાસમાં એનું વાવેતર થાય છે અને મામતારથી છેક ચેત માસ સુધી તેમણે નેટમાં મળી શકે છે. દિલ્લી અને કલકત્તા પ્રદેશમાં ચામર કમળ મળાય છે. ચામર સતમાં એવાં ચામર નથી વતાં કલકત્તાં તે બજાર અને બેરોને ચામર ખરડાયે છે એટલે અનર્થ પાક થાય છે. ચામર ખાનાર દેશ કપર અનર્થ દેશી વટે છે. તત્પરોધારે મોગાં કાઢે અને ફરેફરે દોવાનું મળાયે છે.

અમુકરમાં ચામરને પણ પુરાતન ગાનવામાં આવ્યું છે. ચરકમાં તે ચામરને મુરા (કાશ) કમળ મળેલા છે.

વેદાંતિય ચામરને મધુર, રસિકર, કાચ, વાધુ કરવા, માદી તથા અર્ધ, રમગિયો, કદાચ, અને કપાત છતનાર કહે છે.

ચામરના મૂળને લીધે ભાગ અને વર્ષમાંનું વિત કાંડી, સગારી, પાણીમાં ખાદી, રાકા કે લોખંડી ખાદી નાખી કરેલું શાક રવાનું રિષ્ટ લાગશે. વિતને ભાગ કાંડી નાખી, ખજાળી, એ અખણને જવા નીચાતે પાણી કાંડી નાખી, પીમાં લેતળવા લીધે પી કુપીને વજરા બનાવીએ જાયે જે પ્રમાણે તેમના પ્રમાણમાં કમ અને ખાંડ નાખી દરવા વેચાર કરે. ખોઈક, લોહી વધારનાર, રવાદ આપનાર અને ભટ્ટી પછી બલ એવાં દરવા બની રહેશે. એ દરવા દરશમાંથી પડતું લોહી બંધ કરશે અને કાંડો પાળશે આવશે. દરો તે બંધાશે.

ચામરને સાફ કરીને વગરથી બીરી રંગમાં ભાગે બેનું મધું અને રોગના બાગે વગદર નાખી, રજરાણી, છ-આઠ રિયમ રાખી બદાર કાંડીને એનું મળેલું પાણી ફેંકી દઈ એક રિયમ તરફ રાખી મૂકવાં. બાદ ખાંડીથી સાફ, સારિયું, વગદર, મીઠું વગેરે પ્રમાણસર નાખી બજાળીમાં ભરી રાખવું. આટલું રિયમમાં રખ મધુર અને રવાદિયે. અનર્થવારે છતાં નિરોધ આપાળવનો, સાંઠગળી ન મડાવવું હોય તે લોખંડી સાથે રાખવાથી અસાધ્ય સુંદર અપાણુ બને છે અને એ લોખંડી વખત સુધી ભાગડું પણ નથી.

ચામરનું અમુક બનાવીને ફેરિની મુરબ્બા કરીએ ત્યારે એ રીને સાકારી ચામરથી સાથે મુરબ્બા પડી બને છે તેને રેખાવ અને રવાદ બેનું રવાદે સાથે કે અમુકાંતે રેડીથી ચડિવાને રાય છે. વર્ષો જે નજવાને ફેરિ નથી ખાઈ રાકાની અથવા ફેરિનાં અથવા ફે મુરબ્બાની વગેરે હોય છે ત્યાં ચામરને આ મુરબ્બા ખુદાથી ખાઈ સમય છે. રવાદમાં કમળ દોવા કપરને નેત્ર પ્રકારના બોવળ ની રવાદ આવે છે. કાકા, અતિસાર, અર્ધ, અનર્થ, રેડી અને

શોધના દોષમાં આ મુરબ્બા આવી શકાય છે. કારણ કે આજરો શોધકને આસ તથા દેડપોતો પશુ નાશ કરનાર છે.

સારો દાહ રંગના ગોળર ચાર રોડ સહને જોના વચ્ચેલા તળા મળેલા લીલા બાગ કાઠી નાખીને ખગલુ કરવું. પછી તેમાં ગાયનું ડુંધ ઓઠ રોર કઠળવા મૂકવું. બેગલુ ઉઘરા આવી નવ્ય એટલે આજરનું ખગલુ એમાં નાખી ધીમા તાપે હકાળતાં જવું. એ રાજલુ કીરના જેવું જવું થાય એટલે એમાં એક રોરથી નાખી એને રોકવાથી ફાણ પડી બંધને યોડી નીવળશે. એને જુદી રમી મૂકવી. વળે અઢી રોર સારી ભતના ધાળને અઢી રોર પોળીમાં આપણી, ચૂસે યડાવી, ધીમા તાપે એકતારી ચાસણી થાય એટલે નીચે ઉતારી એમાં માંરડને દેલા માંચા નાખવો. ઉપરાંત એમાં સાકસ તોલા ૩, બગ્ગન સફેદ તો ૩, ઇસમગ્રુલ જુસી તો ૩, સફેદ મુસળી તો ૩, ઉદાગ તો ૧, સારી બંધવર તો ૧, ચંસકપુર તો ૧, ઇલાચ તો ૨ા, બાદામ તો ૫, પિરતાં તો ૫, અળેરોડ તો ૨ા, ખજાજસ તો ૨ા, કેપરાનું ખગલુ તો ૨ા, ફેલેલા ઘીજોભ તો ૨ા, ખાંડી ઊંઘી ખાંડ તો ૨ા, સફેદ લવ તો ૨ા, ચાંદીના વરખ તો ૦ા લઈ, ખાંડવા જેવી ૧૨૦ ખાડીને તથા બદામપિરતાં જેવી ૧૨૦ કાતરી ઉપરથી નાખવી. સારી ભતનું સુણામળ તો ૨ાનાખવું. આ પાકનાં ઢેકાં નહિ બંધાય, પરંતુ વચ્ચા જેવા રહેશે ફરોલ પાંચથી દસ તોલા સવારમાં તે ધીમેધીમે ચાવીને ખાવો. બાળકોને પણ ભરખ આપો. સારી રંગે વિહસ કરી, છુદિ, બજ, રાત્રિ અને જનન અસયયતેના વિકાસ કરનાર, મગ્ગસક્તિને વધારનાર, તથા ધાતુને પુષ્ટ કરનાર યોગીકૃત શક્તિશાળી આ પાક હૃદયને જાગૃત બનાવે છે, બાળકોના શરીર તાગડીસયાં કરે છે, મરખીથી રહેલા ખોટા ઉરોશાટ દૂર થાય છે, ઉપર વધવાની સાથે ઊકારા-ઊકારી શરીર નથી લઈ શકતાં અને ટુળમાં રહે છે એવા ઊકારાઓને પેશાબ વાટે કલ્લવર કરે કે કોરેક્ટ જલ્દ હોય છે એ બંધ થાય છે, હૃદયનું પહોળાઈશન બંધ થઈને હૃદયની અંતિ ધોળેજ બને છે લોહી-કાંચ વધે છે, પ્રાદરશક્તિને વધારે થાય છે, પેશાબની પાછળ કે રવખનમાં જતી ધાતુ બંધ કરે છે, વીર્યને વધુ બનાવે છે હરોશ કો, પ્રુકથ કે બાળક-બાળકીને વિના સંકોચે આવી શકાય એવા તદન નિરોધ છતાં ગુણમાં સ્થિતિઓ પાક છે.

આજરની ખાંસી થાય છે એ વાત સાચી છે પરંતુ આજરને વચ્ચેલા બાગ એને આપણે પિત્ત ક્ષીબ છીએ એ જ ખાંસી કરનાર છે. ઉપરાંત આજર ખાઈને જો તરતજ પાણી પીવામાં આવે તે ખાંસી થાય છે. એટલે આજર કે આજરની કોઇપણ બનાવટ પાવા પછી શોધના રહીને જ પાણી પીવું એટલું જાણવું જોઈએ. પાણી પાણી પીવાથી રવાદમાં પણ એ વખતે પાણી કડવું લાગે છે. (યુજનાત સમાચાર)

—વેદ નદવલ નરેશરામ શાસ્ત્રી

સિલિકોન—નવું પ્લાસ્ટિક

ઉદ્ભાં ત્રીસ વર્ષોમાં પ્લાસ્ટિકના વિજ્ઞાનમાં જે કદ ક્રાંતિકારી શોધ થઈ હોય તે તે આ સિલિકોન (Silicones) પ્લાસ્ટિક છે જે પેટ્રોલિયમ, ચીકાનું પાણી અને રેતીના મિશ્રણથી બનાવવામાં આવેલું સિલિકોન મૂળ પાણુ સ્વરૂપે હોય અને છે, પણ બદલાતી હવા લાગતાંવાર જ તે પથ્થર જેવું સખેત બની નવ્ય છે. વળી પાણીના જેવા પ્રવાહીરૂપે, તેજ એવા થઈ સ્વરૂપે અને જેમ વાળનું હોય તેમ વાળી શકાય એવા રબ્બર સ્વરૂપે તેનાં રૂપાંતરણ પણ થઈ ગઈ છે. સિલિકોનને જે સ્વરૂપ કે ધાટ આપવામાં આવે તે પાટમાં તે કાચગ રહી શકે છે અને આથી કાચમાં પણ ન આવે એવા

વિવિધ કાર્યોવામાં તે વર્તે શકાય છે

કારણ કે ૧૨ સિલિકોનથી વરણ આપતાં દુરબંધકો ધૂંધળી પાવ ન દેખી શકાય એવું પાટણું થઈ તેના ઉપર નર્મિ જે આગ લગાથી કાચજ બનાવેલ બને છે એવા કાચને પાણીમાં ભાગવામાં આવે તે બલતકની પાંચેલા ઉપરથી રંગ પાળી બરી પડે છે તેમ જલદિનું આ તેવા પરથી સરી પડે છે. સિલિકોનની વરાળ આ પેશા અથવા કાચજ અને તમાકુની સીગરેટ, પાણીમાં રળેલો રાખી હોય તો પાણુ તે પાણુ રળવા કાલતાં ગરમી સપાટી મેંકાય છે. સિલિકોનની વેરાળથી આગ કાચજ અને કે પડ ઉપર બનાવેલના પ્રાપ્તમરી હોવાથી એક દિવસ આપણે કપડાં, બટ, ટોપી વર્ગે ઉપર સિલિકોનનું પડ ચડાવી ફાવે તેવા વપદિની આડીમાં ફરતા હોઈવું તો પાણુ કેસ પાંચર પેશા રહીવું કારણ કે કપડાં, બટ ઉપરથી વર્ગાંતમાં ફેરાં ટપ ટપ કરી નેચશે. અને છતાં ખૂબી તેમાં એ કે આપણે બનાવેલ વસ્તુઓ કપડાં મગાથી ઘોઘ શશરો અને તેના પર અસી વધુ વધુ થશે.

ફરક પ્લાસ્ટિક અને કુદરતી કે બનાવરી રબ્બરની બનાવના બંધાસમાં મુખ્યત્વે કાર્યોત્તના પરમાણુઓ હોય છે. બનાવિતા તે પ્લાસ્ટિક બનાવી જ ના શકાય. પણ કાર્યોત્ત મરખી સહને કરી મદદ નહિ હોવાથી વેલાંનિશ મરખી સહને કરી શકે એવા પરમાણુઓ બાદવવાની પેરનીમાં હતા. રેતી અને ચકામગાથી મગ્ગ-આવડું સિલિકોન મરખી સહને કરે એવું હોય છે. બાંધી વેલાંનિશને પ્લાસ્ટિકની બનાવટમાં કાર્યોત્તના આણુઓને બદલે સિલિકોન અને એકથી જનના આણુઓ કોઈબધા. આ જે મૂળ તત્વોના રાસાયણિક મંત્રથી રી. ગાદીએ સિલિકોન રબ્બર બનાવ્યું. બાંધીના ધારા જેવા દેખાતું સિલિકોન રબ્બર જમીન ઉપર પછાડે તે બે જમી જેમ જીલ્લે એવું હોય છે. તેને વહેનાઈક કરવાથી તે સળે જેમ વાળી શકાય; એવું હોવા છતાં જે આપણે સ્વરૂપ કાચમરી રાખે તેવું બને છે સામાન્ય રબ્બરનાં રાસાયણ મરખીથી થોડાં સમયાંબ બની નવ્ય છે. પણ સિલિકોન રબ્બરમાં ધાયરો મોટર સાદી નિગીમાં રહેવામાં સુખી છી શકે તેવાં બનશે.

પ્રવાહી સિલિકોન એવા રંગોને મીઠાના-દોશન બનાવવામાં પણ કામ લાભરે છે મરખી, સૂર્યપ્રકાશ અને કાઠ બગડેલાં એવે રસાયણિક દ્રવ્યો સામે રહી શકે. આ બંને પ્રવાહી વેરોગ્રાઈન બનાવટ યોગ્યના સ્વરૂપનું. રાન્ય અંશથી ૪૦ ડિગ્રી નીચે પણ ૪૮ મી ના બંને નેત્રું અને ૪૦૦ ડિગ્રી મરખીથી પણ ના બોળવે એવા ગુણધર્મો વાળુ હોય છે.

સાંચા ચલાવવા વપરની મલેક્યુલૃક મોટરની શક્તિ અને નિર્લક્ષી તેનું દિનુસુધેન સ્વેદન. અંશો મરખી સહને કરી શકે તેમ ઉપર આપાર રાખે છે. બેરો મોટરો હવે સિલિકોનના પડ વરે નીવડે રખી (દિનુસુધેટ) કરવાથી તે વધારે અંશની મરખી સહને કરી શકે તેવી અને ૩૦૦૦ ફારાના કાર્ય પાછી પણ અગમન જેવી જ મળવત રહે છે. એની મોટર નાની, હલકી અને ફરકે કાચમાં નીચે મો તેવી બને છે. અને વળુ હોઈએ પાવરની મોટરને સિલિકોનનું પડ મદાપવાથી તે દમ હોઈવાવર જેટલું કામ આપવી થાય છે.

ફસ વર્ષે પહેલાં અમેરિકાના કોર્નોલ યુનાસ વર્ડના ડૉ.ઈ.સી. સહીવાને કાચને પ્લાસ્ટિક વસ્તુને રાસાયણિક ક્ષેત્ર શોધવામાં આવડું પ્રયાગ કરતાં તે ત્રણે આ સિલિકોન પ્લાસ્ટિક શોધી કાઢ્યું એવડું પ્લાસ્ટિકની બંધવિધ્યુદ્ધના પાણુનું પ્લાસ્ટિકના ઉપયોગીત્વે પડ્યું હઈ.

અમેરિકાની ડૉ. કેનિગલ કંપની. કોર્નોલ યુનાસ વર્ડ અને જનરલ ઈલેક્ટ્રિક કંપનીની સંયુક્ત પ્રયોગશાળામાં સિલિકોનની બનાવટમાં એટલી બધી પ્રગતિ સાધી રાખઈ છે કે તેના બનેકર્મિય (આર્ય ૧૯૪૧) ઉડે

પણી લઈને જઈને 'લ' સંકેત મુકાય છે અને ગુરુને બદલે 'ન' મુકાય છે. આ સંકેત દ્વારા ગણુ ચાદ રાખવાની બીજી રીત પણ છે. ત્રીજેના આસપાસ ચાદ રાખવાં થયાં તો રાજાના બાજુના સંકેતને આગમાં રાખના, આપક અક્ષર તે અંકને કમળનું નામું છે, અને છેલ્લાં બે 'લ' અને 'ગ' તે લઘુ અને ગુરુ ને બદલે છે. વળી, પહેલાં અક્ષર 'વ' છે તો તેને 'ય' ગણુ 'ય' થી ગાંડીને સંજુ અક્ષરો સુધી (યગાતા) માથે છે એવી પણ રચના છે. અંકરેકે 'ય' ગણુમાં 'ય' ગાંડીમાં છે તેમ લઘુગુરુ ગુરુ હોય. એવી જ રીતે 'ત' ગણુ ગાંડી તોરો, 'ર' ગણુ ગાંડી રાજાની, જન્મજિત, બન્ધનરેલ, નન્ધરેલ, અને સન્ધરેલ.

માત્રાનેજ ગણુ કેલકા ગણુ પિંચગણસામાં આવેલા છે. પણ તે ગુરુઆતના અઠવાસીઓને જુદું બંધનના નથી. માત્રાનેજના ગણુને ગામિક ગણુ કહે છે. તે માથે છે. તેના નામ-છગણ, પગણ વગણ, તગણ અને હગણ: છગણ એટલે છ માત્રાનો સમૂહ, પગણ એટલે પાંચ માત્રાનો સમૂહ, તગણ એટલે ત્રણ માત્રાનો, તંગણ એટલે ત્રણ માત્રાનો તે ગણુ એટલે બે માત્રાનો સમૂહ, અને અંકરેકે રંગણ, ઠગણ, ડગણ, ઢગણ, બગણ પણ કહે છે. ગણુ સરખવાને માત્ર-છ પ ચ ર ક જ દીક છે, કારણ તેમાં દરેકમાં એટલી માત્રાઓ મેળુએ તેનો ગણેલો અક્ષર છે, જેથી વાક રાખવાનું દીક પડે.

(શ્રી રોહરસાચ વં, ગાંકડના 'પિંચગણસામાં'માંથી)
 આટલી પ્રાથમિક સામગ્રી હવે આ આંગમાં અન્યન આપેલા પિંચગણસામાં લેખ લખ્યાં.

પેદારવર

તેજસ્વ બાપાના આ વિખ્યાત બનાવિત આજુ નામ બચનનર પાદના, જે આંધ્ર પ્રદેશમાં એક નાનકડા ગામનના રાજ રાવસિંહનો માથન હોયુ હતો. એણે પોતાના બાપાચક્રવાલ રાજની પ્રેમસી પર મોતીનીદંડકમ નામનું સુંદર કાચ રમયું છે. પાછળથી એના કાંચ-ધાર્મિક દવદેષ પડેલું અને એણે મૂળ સંપૂર્ણ સામગ્રીનું અવસરખ્ય બાપાવરે પ્રેરણ આપવામાં કર્યું એટલે સાદિદવમાં મોરવ-ભાંજી, ગણુય, છે. કહે છે કે આ બાપાવરના મૂળ સંપૂર્ણ આપરશા પછી નવરેલો કલિયુગ ન્યાં રાજસૂત્રા હેવાડકલેતનું પણ કમેયું છે.

મૂળ બાપાવરમાં લખેલો આ માર્ગદર્શના પ્રસંગ અચાનકની પ્રા: કંના સાંભળીને વિષયુ અક્ષરકા સહિત બહોની વધારે દેરે છે એમ જણીયું છે: ન્યારે પાદના હત બાપાવરના બચનનર બચનનરને ગણસા લીધા વિના એમ તે એમ પડેલે લખે દોહતા જણીયા છે. પોદના લેવાર થતું બાપાવર પોતાના બનેલી ગદાકાલિ શીનાય પરિત્રેને જવાપમાં. શીનાય પંડિતે આ ફેર નેહીને કહ્યું, 'તમે અહીં મૂળ બાપાવરને અનુસર્યાં નથી એ દીક જાણી. અક્ષરકા વચના બાપાવરનું કુરવાના ર' પોદના કહે, 'નાર! હું વિચારી મેહીશ'.

પછી શીનાય પંડિત ધરમાં ગયાના ગયા. પોદના બહાર આસરીમાં ગઈ: હતો. અને શું સચ્ચું તે શીનાય પંડિતના દીકરો કે આંધ્રપૂર્ણમાં રમતા હોતો તેને કાંઈ કામે બહાર ચાકેલો અને ધર-આંધ્રપૂર્ણમાં આગળના કુવામાં પડ્યુરની મોટી છાત નાની છાત પડવાના ધણકા પડવા શીનાય પંડિત, પોદના કોકરો કુવામાં પડ્યો બીજી બેરે હાથે ખાનાખાનું કાંકાર દોડી આવ્યા.

પોદના કહે: 'કેમ પંડિતના આગ એટલે હાથે' પંડિતએ કહ્યું: 'તમારો બાલ્યુ રવારેમતાં કુવામાં પડ્યો કે શું, એવી કાળજી હું નેહતા નહોતો.' પોદના કહે: 'એને ના, ના: આ તે પેલી પલ્લવની અટ હતો નહોતો.' પોદના કહે તે મેં કુવામાં નાખી... પણ જુઓ, એ પેલી દીકરને કુવામાંથી કાઢવા કેવો એટલે હાથે, એમ ને એમ આભાર ન લાગ્યા કેવ

કે ન દેરે કે ન બિહારી! એવું જ બચવાનું છે. રોહરની વાતથી અંકરેકે તમને કહ્યું સાધન લેવાનું ન સચ્ચું તો બાપની વાતથી આરે બાપાવરના બચવાનને તે કહ્યું લેવાનું સચે કે?

શીનાય પંડિત મૂળ થઈ ગયા.

(અંકરેક પછી) — સિવમુર્તિરમ નવસારી

નવસારી દક્ષિણ મુજરાલનું એક પુરાણું સદેર છે. પ્રાચીન કાળથી એ વેપાર અને કારીગરા ક્ષેત્રમાં અત્યંતના ભાગ બન્યું આવ્યું છે. છેક દેશુ પ્રિયતના નગર પહેલાં નવસારી હિંદના પશ્ચિમ કાંઠાના મહાદુર બહાર વરીકે એક પ્રભાને બળીયું હતું. ત્યારે નવસારીમાં હાથશાળનું કામ થતું અને ત્યાંનું બારતા તે વિશિષ્ટવાદ ગણીયું વિદેશી નેપારીઓ પણ આ વખતે એવા નવસારી આવતા. નવસારીનું ગાદીકામ, સુવારીકામ અને કામગાદીય પમુ ત્યારે તેરકાં જ નબળીતાં હતાં. પાસેનાં માત્રાની ગાદીઓ મુદર જરીબનનું કામ કરતી અને આજે વ કરે છે. એ મૂળ દિવસીમાં નવસારી સાથે જ કુવાના કેન્દ્ર અને ખાલના સંપર્ક કર્યું. નિહાસ ન્યાંખાનું પણ તે એક મુખ્ય ગુરૂર હતું હાલિયાં જણીયું છે કે સુરતમાં પ્રાચીન નેપારી તે પહેલાંથી અંગ્રેજોનાં વહાણો ઉપર ૧૯૧૨માં અહીં કુવામાં હતાં.

બારણી સદીમાં નવસારી નવધમેનું કેન્દ્ર હતું. બીજી વિદારની સારનાથ જેવી એક વિદ્યાપીઠ પણ એની નજીકમાં હતી. તેની સદીમાં નવસારીના દેસાઈઓએ શ્રીમતી પીઠીલખા આગળનાની ગદદ મામાં, તેમણે સોનાંચંદ્ર કિશોરી છંતી ત્યાં રાજગાદી રાખી અને ત્યારથી વૌદારના ગાયકવાડની સત્તા હેઠળ નવસારી આવ્યું.

નવસારી એ હિંદનું સર્વપ્રથમ પારસી મથક છે. ઈ. ૧૮૦૦માં મુંબઈની સર્વપ્રથમ સુદેર ધારીમાં બાંધનારાઓ બિલ્ડીમેશ, નવસારી અને સુરતના પારસીઓ હતા. અંગ્રેજોનાં દુશ્મણાં સર્વ પ્રથમ નગરસેવી ધર્મ પર પ્રકાશ પાડતાં દેસુર ગદેરેલ રાજા નવસારીના હતા: સર્વ પ્રથમ રવરનગરનો મંત્ર દેશને આપવાર હિંદના દારા દારાસાઈ નવરોજ નવસારીના હતા: હિંદના પ્રદાન કલોપપતિ નગરોદય નવસારીના હતા પણ નવસારીના હતા. નવસારીએ સાર નગરોદય છટખાઈ નેવા ફેળવણીના ક્ષેત્રમાં થરા રોજનાર ગદાન માનનીરને પેરા કર્યાં. એમણે બતિ, ધર્મ કે રંજના એદમાવ સિવાય ૫૦ લાખ રૂપિયાથી વધુ દાન કર્યાં છે. કાચરાના ક્ષેત્રમાં સાર દીનશ મુલતાં નવસારીનું નામ હિંદમાં ઉત્તમવથ કહ્યું છે. વર્તમાન સમયના ગદાન કલોપપતિ સાર દેશી મહેતાએ બાપિ પત્રમાં એક નગરનરે એકનીબરિમ સંખ્યા માટે પણ કોરોડ રૂપિયા, કપરાંત બીજ સારી રકમ એ સંખ્યા એવે રકાં જરીલના આપી છે.

(સર અરેશર મેરી) બુના થઈ બચેતા પ્રોમાદર પેપર મારે

ફોટોગ્રાફિ બોમ્બેડેર પેપર બહુ સમય પછી રહેનાર કારણે 'દોન' થઈ ગયા હોય તેને નેનીચીના પ્રયોગથી, વપરાશમાં લેવા તેનો લાભ કાઢળ એવો જાણી શકારો એકે તેની કલ્પ લગભગ ૫૦ દેકા થરી જરી નેનીચીના દ્રાવણમાં એધારામાં 'લાપ' માપવા: પંચેને પોદીસિયારે વરંમુદે, ૩૦ મિનિટનું સંપૂર્ણરિમ એસિકે અને ૪૮ એકા પાળીના દ્રાવણમાં કાળેજનું એક મિનિટ સુધી સારી રીતે બીંજીતે પછી ૨૦ મેન રોલિયમ સદાસદ અને ૧ એક પાળીના દ્રાવણમાં ફરીથી એક મિનિટ સુધી રાખે. પછી હવેકા દોષ તે વરત જ તે કામગને કપથેવનાં હઈ જોડા છે, નહિતર પછી એધારામાં સંપૂર્ણરિમ સુધવા છ 'પેક' દેરી છે.

સાગ વચનનો નીચે, અંબીરો, ના છીછરાં
હોય ન હોય હોર તેા કોણુપણુ જીવશે.

શ્રી માનસાલ

અં શ્રીમંત પટેલ વચ્ચે નીમ બેઠેલ આલવા
ફે. આમાં એકે પોતાનું મહાન ચણનું હોય
પૂર્વક ખીલની જમીન દબાવી ને એ પ્રવેશ
કરેલા કેમ બન્યા કે પ્રાગજીવ વચ્ચે પડેલું.
એને ખીલ પડેલું કહ્યું કે જમીન દબાવનાર
માને એને નેચે છે પણ નેચે છે કાફરો પ્રાણી
પ્રામાણિક ને બનાવી છે. એ કે બચાવ ફેર ને
નું મંદર રાખીશ. વહેલા પટેલે પોતાના છે-
વાને સમનવચા પંખા પ્રચલિત કર્યા; વનુ
નેણુ તેા બધા મુદા તપાસી પોતાના નિર્વાસી
કાંચ જણતાં બેની વિક્રમમાં બે ચુનરે
ખાંચ્યા. આ બંધી બંધી પાત છે

કહેવતોના અર્થ: 'વર પડે, કન્યા મરે,
પણુ મોરનું તલબાણું બેરે.' આ કહેવતનો અર્થ
કોમ વિચારાય છે કે પરજુનાર બેરેડાં વચ્ચે
સમંધાન ને બોધા છતાં અને સમ થાય ને
વિશ્વાસી અંકના બંધને જે બમ કાનુ દોષ
ખતા માત્ર પોતાની દક્ષિણાને બ્યામ્ અને
બેઠેલી મનસુબી જ ને જ આલખુ બેઠેલ
તેમ બેઠે આપે, તેમ, પછી કોરે પોતાની
મતલબ સરવી દોષ તેા બીજાનું એને નેરું
અંબીર નુકસાન થાય ને પ્રયત્ન પૂર્વક પાસ
રહે છે. એમ પેણુ મતલબ છે કે આ કહેવત-
તમાં 'વરે' શબ્દ છે તે અણુરૂપ છે અને બેરે
આને 'વર પડે, કન્યા મરે...' (વરે=વરેલો
કે આંધરો) કોમ બેઠેલો. એને મળતી બીજી
કહેવતને: 'કોઈકનું ઘર સળગે નેા આપણું
નાથવા પાન' / 'વિધવાંની ફાંદી બળેને ફા-
ંડીને અજવાળું થાય' વગેરે.

અનંકારી શબ્દ: પીંજણુ=કે કે લેત વ-
મેરે પીંજણાનું સાધન; પીંજણાની ફિલા કર-
વી ને; વાતને નકારી સંભાવની આ વર જૂ જવી
નેા વનનું એક ધરેલું: પીંજણું=પેટા કે ધરનું
દાકણુ-વંચો.

અગ્નિ મગ્નત: ૩૨૬૭ એ એની ચાર
એકી રૂબા છે કે એને એના ઉકાસ એક
વરે મળેલો પહેલા એક વરે બાજુવાળી
સંખ્યાના આંકડા કેલસઈને ૩૨૬૩ આવી
ગરી ;

—(મ. ના. ખચી)

બાજકના નમ કાતરની લેણા નેને આજા-
માં કાંપુ સુતાડાથી નામ જીરેને તેની આ-
ખમાં નાંધ પડે, અને નેને બોલે દાઢ પણુ
તે વચ્ચે નાખીને આટણુ નહીં કરી શકે.

વધા એકમાં વહેલેલા દોષો પછી ઇરાનના
આમાની દેવસી કાંઈ ગણીએ પણ બાદી
આવી ચીકી પહિમ દિદમી વગાવર કરી
વરો મેરકાથે છે. કેમકે ઈરાની સિકાઓની
અમરનાળા અને નામરની તથા પદેવની કિંચિ
નાથા દેવસીક સિકાઓ મળી આપના છે,
અંમાં કલાદંડિએ સારા મળ્યાં અને ના-
પછી મલિક ના બામનાથે રાખેલા સિકા
કે વર આપ્યા છે. તેમાં એક બાલુએ પાં-
ચાણુ મિસ્ટ્રાણુ પહેરેલા રામનું ચિત્ર છે
અને મળ્યા પાદનું મૂળ છે; અને પદવર
કિંચિમાં 'નપથી મલિક' લખેલું છે ખીજ
બાલુએ વધા-નેરી તથા પરિવારેલા લેખના
છે, જેના દરેકના માથા પર ચક્ર છે

બાલુસના શરીરમાં કુવ વનનના ૩૦ દશ
કેકડુ તેા પાણી ને દોષ છે, વરં તેનું
પ્રમાણ સપનાં અંકોમાં એકરકનું નથી
હોતું. આમાંમાં ૬૮ ૭ દશ. કેકરમાં ૩૦
દશ, રકાસાવમાં ૩૦ ૫, શોહીમાં ૮૦, મ-
નમાં ૬૦ તથા લાકડામાં ૨૫થી ૫૦ દશ.

કુપ ગરમ કરી લીધેલા પામજુમાં પાણી
કલાઈને તે પાણી વડે આપકમ વહેરેલકા
દેશ સાકુ કરવાથી વચ્ચેકતો પોષિત્ર આપે.

જમણું ફેરવાથી ને દિશામાં કોરેલા પોતાની દેખા મુજબ ચક્રકાળ વણાવી રહે છે.
પરંતુ કે પડેલાને જીએ છેકરો પછુ તેની પાવથી પર કોમ રહીને સાથે મોલ પાણી રહે.
(આચે ૧૬૬૪) ૬૬

૧૧ તમે ઇચ્છો છો એવા ખાન
નથી થતા નેથી ચુરસે નથરો.
તમે પોતેજ તમે પાકો છો
એવા ક્યાં થઈ શકો છો ?
—અમર ને કમળીસ

દુનિયામાં કોઈમાં કોઈ વાંચા બાનિયા
એને મણાવાનાં સંજોગોમાં થાય છે. અદરક.
૧૦૦ ફૂટ આજુ સુધી દુનિયામાં કોઈ માં
લખ્યા વાંચ ૧૨૦ ફૂટના એકેકો મોધાપાંધ
એને તે પણ બાનિયાનાં સંજોગમાં જ પડે
કતો. વાંચ ને 'પામ' નો એક પ્રકાર તબુર
છે અને ને એકથી પ્રદર્શી કોઈ છે એ આપણું
તેની જમવાની ક્રિયા વચ્ચે કોઈ મળ્યાં એક
કહેવાય છે.

મારક માંબો ને તેને આડીને જમણી નરક
હોવાને કળી લીધી દોષ ને એ દીનાલવાળા
માણમાં જમીનને ખચિા વડેના દોષ એક
અંબીરો અથવા ખીલ દશિફેરથી એ જીવંતના
માંબો દાખી બનુ અને નેના પડખામાં
આવેલામાંથી મુદરા કે દશિફાણુ રેખાંશ.
જિતે કેલકાવવાથી વરન એ પામઆવશે.

અને કે કાંચ
એક માણુને બા-
તાને છેકરો અને
પણાવી શકે એવો
આ ચક્રકાળ બ-
નાવે છે. વચ્ચે-
ના નાં બધા માં
લખી શકેલ દોષો
પોરનું રડી અ-
રિમ બીજા મોલ-
રથી એકી કીવું
છે, જે કાંચું છે.

ધોઢા મારવાથી કપડાંને અતું નુકશાન આ રીતે ઘોંતાં અટકે છે

કાણું, મસરો, આંધાખાથી કાઢી
બંધ...ભારે કપડાંને કોણખાં દરવા
ધોઢા મારવાની જુની પદ્ધતિથી
ધોવાય છે ત્યારે તેમને બહારનું બહુ
બીનબરો (અને બર્બરો) નુકશાન
તંબેલાં પડેલો છે.

1

આ નેબર કરેલાં ઘોંટાં ભુલો. તેમજ બનાવે છે કે કપડાંને નુકશાન પહોંચાડ્યા વિના
કેવી રીતે ધોવા એવું છે.

(૧) - ધોવાનું વસ્ત્ર પૂરેપૂરું ઝિલ્લો—તમે તમારો, દબાવો, તમારામાં કે અગાધ
ઝિલ્લો તેણે કંઈ દેર પડતો નથી. (૨) ભારે તમે વર્ષે પણ પદ્ધતિમાં લાવે
સનસાઈટ સાબુ તેના બધા ભાગોમાં લગાડો (ધોવા બાજોમાં સનસાઈટ બધારે પ્રયત્નમાં
પડે). (૩) સાબુ લગાડેલાં વસ્ત્રો ધોવાથી પણ સારી રીતે મળેલાં. ઘોઢા મારવાં
નહિ. સહેલું ગુરૂં (તમે શેટલીની કલેક્ટ કુરો છે તે રીતે). કપડાંના બહુમાં
અણખાંથી સાબુવાળું કીણુ બહાર કાઢી નાખો. કપડાંને બાર કાળે પ્રયત્નવાની
બાર નથી, અથવા તે તેના પર ભેર ફરવાની બાર નથી. એ તમે સારી રીતે
મળતા ખાતે કરો કે કપડાંમાંથી સાબુ એક કામ કરું કીણુ એક મુખી
પડેલો છે તે એ કીણુ પોરોથી બધા રીતે દૂર કરો. આ બધા કીણુમાં રહેલા
“અર્બ” સાબુ એવા મેકને અડે છે તેને લગભગ તરવળ તેને પૂરો પાડે છે—
કપડાંમાંથી મેકને બહાર કાઢે છે અને કીણુ સાથે મેકને મેકની રે છે કે ભારે
તમે કપડાંને કીણુપ્રત કરી નીચેના છે. ત્યારે તમે તેને મેકપ્રત કરી નીચેના
ધો. (૪) એમાં હવે મેક પડેલો છે તે કીણુ કાઢી નાખવા વસ્ત્રને નીચેના.
સનસાઈટની આ વજ રીતથી મેકમેકમાં કપડાં બહુમાં લાંબા સમય મુખી આવે છે.

સનસાઈટ સાબુ
કપડાં બચાવે છે

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો; વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

ઝંડુનું પોષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

નાભાં-મેદાં, માંદાં-સાજાં; નબળાં-મજબૂતાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સોકોષ એનું સેવન કરી શકે છે

મહારસાયન

રસનિદુર્બ, અજક, કેવર, કસ્તુરી અને બીજાં દીપન, રસાયન
ને પોષ્ટિક ઓપમ મેળવી લીધાં રસદાર ઓખામાંથી બનાવેલું
મુશોભિત સુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણ

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત	લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
૦૧ સતલના પાંચે રૂ. ૧૦	
૦૨ " " રૂ. ૨૦	
૧ " " રૂ. ૫	આખી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે

કારખાનું:
અયાનીશિડ
મુંબાઈ-૧૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ શ્વપર્સ - ગાંધીરોડ

કુશાલ:
મુળી મદાનપાલી
મુંબાઈ-૨.

સુધા-ચિન્ધુ

સ્વાસ્થ્ય સુખસંચારક કું. લી. મથુરા.

સન ૧૯૬૦

કોલેરા, સંઘ્રહણી, ચુંક,
આંકડી, ઉલટી, આડા,
કફ, ખાંસી
અને
ચેટના દરદો માટે
અકસીર છે

દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

રૂપી જનરલે

વિમા જગતમાં મેળવેલી અનુપમ સિદ્ધિ

૧૯૪૫માં લાઇફ ડીપાર્ટમેન્ટે

૨,૨૫,૦૦,૦૦૦

બે કરોડ પચીસ લાખનું

નવું કામકાજ લાખી—જનતાના અપૂર્વ વિશ્વાસની ખાત્રી આપી છે.

સંપૂર્ણ સ્વદેશી લોકપ્રિય વિમા કંપની

રૂપી જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લિ.

હંદગી, આગ, દરીયાઈ, મોટર, અકસ્માત, ચોરી, લુંટકાટ, દેશી વહાણવટું ને કામદારોના બદલાનું કામકાજ લાખવામાં આવે છે.

અમદાવાદ શાખા
જયંતીલાલ મી સાહ
ચાંચ મેનેજર (જનરલ)
બટ - સર્જન - અમદાવાદ

મેસર્સ પી. ચંદુલાલ એન્ડ કું.
ઇન્ડિપેન્ડન્ટ એવર - લાઇફ ડીપાર્ટમેન્ટ
નાવાવવાળા લિકેન્સ - ગાંધી રોડ
અમદાવાદ

વડોદરા શાખા
મી કે. ટી. પટેલ
સંપૂર્ણ - વડોદરા

ચરોતર: શ્રી બી. એમ. બીરલા
ટેલ આફીસ: કલકત્તા

શ્રી બી. કે. સેતલવાડ
જનરલ મેનેજર
ઇનચાર્જ બોમ્બે ક્ષેત્ર
ઇન્સ્યુરીંગ લેક, એવેન્સ બિલ્ડિંગ
ફાઈ - મુંબઈ

ટ. નં. ૧૦૫૧૦ : ૩૧૬૨૬
ટ્રસ્ટીઓ
RUBINSURE

સુરત શાખા
મી. બી. એમ. દેશમયાળા
પ્રાંચ મેનેજર
મુખીદ - સુરત

મ. એમ. છ. પટેલ એન્ડ કું.
સ્વેશીયલ એવર
ન્યુબીલી, બામ સામે - વડોદરા

શ્રી કુલાલાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ
બોમ્બે ખાતે - રોસન સામે
નવીઆદ
ઇન્ડિપેન્ડન્ટ એવેન્સ બિલ્ડિંગ (વાઈડ)
બેલા છાત્રા અને ખંભાત રોડ

ત્રીજું વિશ્વયુદ્ધ જાગે છે?

રાજનગરની રળિયામણી જનતાની

કોના અને કોફે

માં જામનારી મધુરી મહેફિલ ?

ભાવોમાં થનારો ૫૦ ટકાનો જંગી ઘટાડો

અમદાવાદની જનતામાં બેહદ પસંદગી પામેલી અને સ્વાદ શોખીનોની જીભ ઉપર મશહુર બની ચુકેલી અમારી વાનગીઓની મધુરી મહેફિલ અમદાવાદને આપવા માટે ટુક દિવસોમાં અમારી દરેકે દરેક વાનગીઓમાં ૫૦ ટકાનો ધરખમ ઘટાડો બહેર કરવાની ઉમેદ રાખીએ છીએ.

અમારા ચાહકોને આ તારીખની રાહ જોતા રહેવા વિનંતિ છે.

રાજનગરનાં મધુર નામ

કોના અને કોફે

૧ બટાકાવડા	૮ પાતળભાણ
૨ પેટીસ	૯ અમીરી ખમણ
૩ કચ્ચારી	૧૦ પાંચ
૪ કટલેસ	૧૧ કાતરી-વેફરી
૫ કબાબ	૧૨ કોનાવડા
૬ સમોસા	૧૩ કફિવડા
૭ ઉસાળભાણ	૧૪ રપે. ભાણમાં

કોના

રેસ્ટોરાં

કોલોનીટીની શ્રેષ્ઠતા જાળવીને

ઘટાડેલા ભાવો

ચાહ	૦-૦-૬
કોફી	૦-૧-૦
ફરસાણુ ડીશ ૧ના	૦-૦-૬
રપે. ફરસાણુના	૦-૧-૦

કારંજ સામે બદ્ર

અને

વાડીલાલ કોફે સંચાલિત

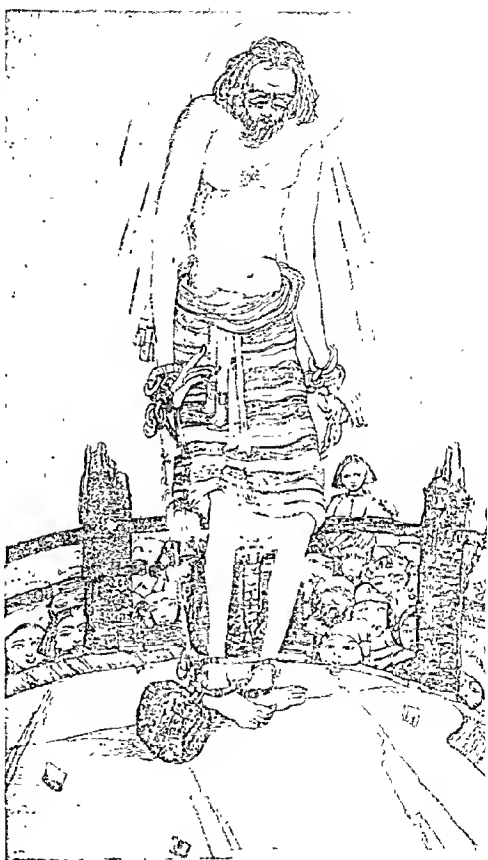
ત્રણ દરવાજા અમદાવાદ

છાંચિયતી કસા પિયે કુશાલનાં
આગાડે (એક રૂકો તમા રૂકર
માં) ચિરનુત સમગ્રજી આવી
ગઇ છે. યુદ્ધપરમાં અત્યંત ય-
જ્ઞવતી અભુતની આ કળામાં કે
ધોરા પિંડી કસાકસો પારે ત
છે તેમાંથી અપ્પરેલમાન મુ-
થનાઈ આગળ પડતા છે. બારીક
મના બહુવતી કામગીરી આંખો,
બારીક નગ્નાથના સમગ્રાથ
કરતું નગ્નાથજીવિતમાં
નન કરે છે અને તેમાં પેદના
આંધ કાકવતી કે સાગળીયા
વન છે તેના પિસિય નમુના-
ના બાદેખન બારીક રૂકો કરે છે.

દુનિયાનાં પાપ સામે અપાજ
કુશાલનાં સાયને-નેશીના-પા-
વેનાં હોયનાં બારીકનાં રૂકો
અને પડા કુપરે રોપના આવા
અને નરો વરછાક વરછાકો
ને પખુ કામગીરી નેશી, કા-
નિશી માંડેથી આવતી થીલી
કાલ નેશી રૂકો અને
નેશી આ રોપામાંથી મુશી
નિશાયાથી નેશી રૂકો સાથા
સાકમગીરીની વચ્ચેથી નિશી
નેશી આંખોનાં બાજક
બારીક નરો આંધ છે.

આ સાંકેતિક જોધાચિયમાં
નેશીના પ્રતીક રૂક, બેરીના ના-
ખેનાં કે અંધા નેશી રૂકો
આંધ નેશી છે તેમાંથી નેશી રૂકો
આંધ, નેશીનાં કાજ ને
નિશાયા આંખોનાં પાપમાં
નેશીનાં ચાતનાં નેશી નેશી
રૂકો છે, નેશી, નેશી પાપમાં
રૂકો આંખોનાં બાજક નેશીનાં
આંખોનાં આંધ નેશી રૂકો

નેશીનાં આંખોનાં પ્રકા-
શનું કે આંખોનાં આંધ નેશી
રૂકો પાપક નેશીનાં રૂકો
નેશી રૂકો, નેશીનાં કાજ નેશી
આંધ નેશીનાં અને બારીક
નેશીનાં કે સાંકેતિક નેશીનાં
અંધ અને નેશીનાં નેશી
આંધ નેશીનાં નેશી નેશીનાં
પડેનાં અંધ નેશી નેશી
નેશી નેશીનાં નેશી નેશીનાં
નેશી નેશીનાં (નેશી નેશીનાં)

ક્ર. નં. : (અનુસૂચી હેતુથી)
 સ્થાપનામાં મહેતુ હોવાનું અનુસૂચિત

અનુસૂચિત સ્થાપનામાં મહેતુ હોવાનું અનુસૂચિત

આપની કાલનાં નામનિકા સહુ આપનાં સંગેનું આનીનું આગિત-પર્યંત મહેતુ-અંતર-અગિત ર

કોના

કારંજીસામે • બદ્ર

અમદાવાદની જનતાને

અભિનંદન

અમદાવાદના કદરહાન મજરજનો,
શહેરમાંથી, કોસાચકી ને પશંગાં-
થી આગારા 'કેફે' અને 'કેના'માં
પોતાનાં દિલ અને દિવાળને તા-
કગી આપવા કલમ પ્રકાશના કંઠા
પીણાં અને છબીને ચલક લગાડે
તેની વાનગીઓ આરેવાદના રોજ
ને રોજ આપે જ નવ્ય છે તેમને
આગારા અભિનંદન

રસમય વાનગીઓ

- પેડીસ • કઝોરી
- સેમોસા • દર્દાવડા
- રપે, સગણ • કટલેસ
- કંચાલ • રપે, લાણ

લાગમી આપતા

કંઠા પીણા

- હુલકશીસ • એલેન્કેસ
- લેગનકેસ • રાસબરી
- ચેન • પાછનેપલ જલુસ
- ફાલસા ફ્રીકેસ

કફે

ત્ર છુ દ ર વા ન્ત

ઓફીસ • કીકોપમેન્ટ

રેસનરી અને કાગળી મારે

ડી. શાહ

ઓન્ટ રોન્સ

એસ્ટેન બીડીન, ગોંધીરાંડ

અમદાવાદ

ચિત્રો

નિસાન	અનરઅલી લેખાણી પૃ ૬
રેનીનાં દેવરાં	રસિકલાલ પરીખ મુખવિવ
ખાંચીના રંગપત્યનો નમૂનો	અચ્યુતલાલ વ. પેઠયા પાછલા પૂઠામાં
આશ્રદ દિલ ફોળની દિલિટા	દરિયાલ બેકર " "
આમજીવન	હીરાલાલ બદે " "
કેળવણી કાર્ફન	" "

કાવ્યો

મુખતાલ	કમાશંકર મેથી	૮૫
સમ ગદિયા	કશનજી	૮૧

ચરિત્ર

મુળશંકર દરિનંદ મુળાણી		૮૬
-----------------------	--	----

વાર્તા

વિષ પીયુષ	કામિંદાસ નાદર	૮૧
મહેસુરની નરસશી વાપણ	વિજયચુપત મોરી	૮૨

લેખો

પ્રવાસ મંત્રી	રવિશંકર રાયગ	૮૬
રવીન્દ્રનાથના કેટલાક પત્રો	રમાજીત મેખાણી	૮૫
પિતૃલ-પરિચય	કેળવણી કા. શાસ્ત્રી	૮૭
રસદર્શન-૨૪	દરિયાલાલ મ. દેસાઈ	૧૦૨

વિલાસો તથા પ્રકીર્ણ

આપણી મરીનાઇ (ચિત્રલાલ)		૮૪
Our Friends Abroad (પારદેશી મિત્રોના પત્રો)		૮૪
ફેટાપ્રાદી હરીફાર્ડન પરિણામ	શ્રીરામ બદે	૧૦૧
ખસોડી		૧૦૩
શાયુકરી		૧૦૫
આ મોંઝનું પંખી (મિયલ)		૧૦૫
આ પાસ હલિદાસમાં		૧૦૮
ઉલ્લેખાનું		૧૦૮

આલોકને

ફાઈ આલોકને કારંજી એક મેડી ન થયો હોય તો 'કુમાર' દર માસની ૧૫મી તારીખે નિયમિત બહાર નીકળે છે. એકસે તે અરસામાં એક ન થયો તો તરત એકાદ આલોકના યોગમાં તેની ફરિયાદ કરવી. બધા એકા ને વખત એક ફરીને ખૂબ તકેદારી-પૂર્વક પોરત કરવામાં આવે છે; છતાં આલોકમાં મુખ મંત્રણા એકાની ફરિયાદોને, અવાજી પામે નહીં હોય છે ત્યાં સુધી તો પહેલાંથી વળવાને અને દર્મિયાં પ્રવાલ દર્મિયાં થી એ. પંચત્ર એવા મુખ મંત્રણા ફાઈ પળ એકા બહારથી ફરી આવવામાં કાય-દેગરનું કહું બંધન આપાદે શાયે રહેવું નથી તેની આલોકને દુવા ફરી નોંધ લેવી.

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ તરફથી વતી મુદ્રક અને પ્રકાશક : મુખ્યલાઈ પોપટલાઈ રાયવ, મુદ્રણ-પ્રકાશનરખન કુમાર મિન્ટી, કુમાર કાર્યાલય લિ. ૫૪૫૮ રાયપુર અમદાવાદ. વડિક લલાચમજી, ૬; પરિષદમાં ૫૫૭ ૮-૦ અમદાવાદ રસિ લિંગ, મુદ્રક નરવળા રમ અવાલ, પાછલા વાંતા એકા અખાણ છે. એ કાઈ રમકામ નોંધે અને જેને રોકે તેની ૧-૪-૦.

આલોક બજારના કોસલ એજન્ટ-૨ મિસરો સાચવનિદીક પશ્ચિમિદિ ૧૫૫૬, મેડેન નિરિંદગ, મેડેન રહીદ, મુખલાઈ-૧; અમદાવાદમાં નોંધે રોકેના સામે, અપરિદ.

કુમારમાં સાંચ લખાણ, ચિત્રો અને ફોટો કોપીરાઈટથી રક્ષિત

અમલ્લ દાંત !

તે તમારા દારૂની શોભા
ક્યાં સુધી વધારશે ?

દાંતના પારાના કોણવાટથી તમારા દારૂની રમણીયતાને
ભયમાં મૂકવા નહિ. લાગતી આપનાર એસ. આર.
ટુથપેસ્ટથી નિરંતર તમારા દાંતની દાંત સાફ કરનાં
નીચાળી પારામાં સફેદ અને મજબૂત તે રાખશે.

*દાંતના પારાની પીડા થાટે ઉનમ વાચન મારવા નહિ
દાંતના દોષોમાં અડતી કોડીનમ જાતોનાકાએક તેમાં છે.

CSK. 21-30 07

D. & W. GIBBS LIMITED, LONDON, ENGLAND

ફોલો નવીઓની જગતમારી ચામડીની સંભાળ લો!

રમોલ

રમોલ છે જે તેની ચામડીના સંભાળ લેવા લેખ પ્રથમ હતું.
 જે નિરખીત ખજે લાઇ ટૉયલેટ સાબુ ચામડીને તેની ચામડી
 આશુર થીતે સ્વચ્છ અને મુલાલી રાખે છે. "રમોલ"
 મુલાલી આ ચામડી ચામડી પ્રથમ છે." જેમ તે બહુને છે,
 અને ખાલી પૂર્વે અને જે તે આ શુધ્ધ, મુલાલી સાબુ
 કુલુપદ ફીલુ કોઇ પણ રમોલની ચામડીને મુલાલી, મુલાલી
 અને નિષ્કલ રાખે છે.

લક્ષ્ ટૉયલેટ સાબુ

575-1101110000

ALFRED BROTHERS LTD. LONDON

લોહી શુદ્ધિ માટે

શ્રેષ્ઠ ઇલાજ આ રહ્યો

જ્યારે સારીબાદી સારાં
એ એમ ચોક્કસપણે પૂરવાર
હવું છે કે ગરમી, પ્રમેહ,
પ્રદર, વા, સંધીવા,
નાસા, ખીલ, ખાંસ,
ખરજી, મામડીનાં દર્દો,
મેથેરીયા અથવા લોહીનું
દબાણ સંબંધીય સારાં
ચર્દી શરૂ છે, તો પછી એકાગ્ર
ધી શા માટે પીતાવ છે ?
સારીબાદી સારાં
લોહીમાંથી સ્વચ્છતા બ્રૂ-
આ અને હેરા બહાર
કાઢે છે આંતરડાં સાફ
કરે છે. પિત્તાશયને બરા-
બર સાફ કરે છે. પિત્તા-
શયને બરાબર કામ કરવું
બનાવે છે અને લોહીની
વૃત્તિને હલે છે. એ
આસાધારણ લોહીવર્ધક
ગુણ ધરાવતી વજીનાઈક
બનાવડ છે.

સારીબાદી સારાં

આપણા ડૉ. એન. એચ. એચ. ડા. પા.
એમ. એ. આયુર્વેદશાસ્ત્રી
એફ. સી. એસ. (અમેરીકા)
બાંગલોર કોલેજના રસાયણ
શાસ્ત્રના પ્રોફેસર.

મહત્ત્વપૂર્ણ પ્રીકીપ્શન માટે વિગતો સાથે લખો :
શુદ્ધ અને આસલ આયુર્વેદ રીશી ઉપર સાધના ઔષધાલય
દવાઓ બનાવનાર વાંચીનેજ અમારી દવા ખરીદશો.
સા ધ ના ઔ પ ધા લ ય—કો કો

દુનિયામાં મોટામાં મોટું આયુર્વેદિક કારખાનું
- શાખાઓ અને એજન્સીઓ હિંદુસ્તાનમાં અને પરદેશોમાં

અમદાવાદ : મહાવિજય માર્ગ, ગાંધી મથક, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૧

સ્ટાન્ડલ જનરલ

એન્જીનિયરિંગ કંપની લીમીટેડ

હેડ ઓફિસ : કલકત્તા

થાપણ

સત્તાવાર થાપણ	૫૦ લાખ
ખાસ પાર્ટી	૨૬ લાખ
ભરપાઈ થયેલી	૮ લાખ

રીઝર્વ ફંડ

આગ	બે લાખ
દરિયાઈ	એક લાખ
અકસ્માત	એક લાખ

જનરલ મેનેજર : મી. યુ. એન. ચેટ્ટરજી • કલકત્તા

હાયરેક્ટરોનું બોર્ડ

ગોકુલચંદ્ર મોહનજી (ચેરમેન મોસરકા એન્ડ કું.)

દ. પી. ગોએન્ડા, એડકવાયર, (ચેરમેન રામદાસ રામદાસ)

આર. પી. રાવકુમાર સૌંચ કંસલીવાર, એમ.એ એચએસ.પી.

એમ. એ. પ્રિયદાસી, એડકવાયર (ચેરમેન એમ. એ. પ્રિયદાસી સિ.)

ચેરમેન : સરખમદીદાસ ગોએન્ડા, નાઈટ, સી. આઈ.ઈ.

ક્રાયર, મરીન, મોટર અકસ્માત, ચોરી ને કામદારોના ખદલાના વીમા લખવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લખો યા મળે :

જે. પી. મુતરીયા • બાન્સ મેનેજર

પારીઆ • ૨૧૨ રસ્તા • અમદાવાદ

ટે. નં. ૨૨૧૮

કે. ટી. મરચન્ટ • બાન્સ મેનેજર

૪૫-૪૭ • એપોસ્ટા સ્ટ્રીટ • કાટ

મુંબઈ

હું હું જ માં સો નં ર્થ જાળવી રાખે છે

મા કહે છે "મારી મા તમે જેવી તેના વિચારમાં ભુલિયા છે. તે દીકરીનું હું દર હતાં. પણ તેની આમની કેટલી સંવાળી અને રમણીય હતી તે કંઈપણ વિચારવાની નહિ સકે." માએ પોતાની આમની મારફત લખવી રાખી છે, અને તે છતાં છે કે તેની દીકરીએ પણ તેની આમની તેવી સોંકામણી રાખવા બેઠાં. તેણે તેની પુત્રીને સંભાળપૂર્વક ફેડું બિંદુ રહસ્ય રાખીને છે—તે પાઝર્સ સાથુ અને સાખુ પાણી છે. આ ઘણી વિચારમણુ કુટુંબમાં પેટી દર પેટી સુધી સૌન્દર્ય છત્ત રાખતો.

માનીસ ર્થ પર્વત વપરાણીમાં પીઅર્સ સાથુ મારીને રહ્યા છે. તેની કુદરતી મુગ્ધ અને સુવાળા રંગમ મા રીલુને લઈને બીન સામાન્ય સાથુ કરતાં આ સાથુ વસ્તુઓ વધી આવે છે.

પી અર્થ સાથુ

સૌન્દર્ય તે સાથે

સુમતાઝ

૪૫૫

મુખે દિવસરાત એક તુજ નામ, સુમતાઝ હો !
હવે મગજમાં ન યાદ પશુ કાંઈ બીજી રહે.
જીવાની ગઈ ક્યારનીય, વસમા યુદ્ધાપા બળ્યા;
હતાં સ્વજન, એક એક કરતાં બધાં ચે પળ્યાં;
ન તખ્ત રહ્યું, બાદશાહ અહીં પંદિખાને પડ્યો.
મને ફક્ત આશરો તુજનું નામ, સ્વપ્ને મદયો
પણ દિવસરાત તાજ મુજ દોસ્ત ધીરે કહે:
'અહીં તુજનું સર્વ !' સત્ય સુમતાઝ, સુમતાઝ હો !

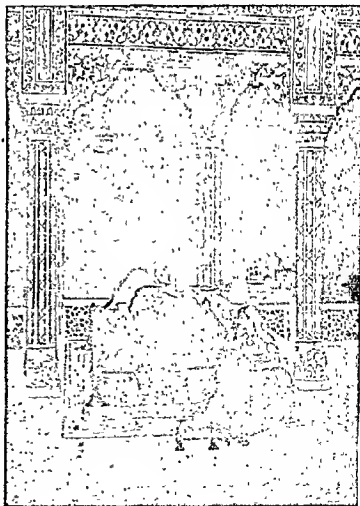
અહો, મુજનું સર્વ તું હતી, હતી જ દિલખેલતી.
દળી તુરજાની સાંજ, તહીં પશિમા તું હતી.
હતી અમૃતહોજ, મૂઠ સમયોરની તું હતી
લગાઇમયાદનામાં; સિંહણ શી રહી રહેલતી
સદાય મુજ સંગ, ને શિગિરમાં જ ક્યાં આખરે
મને બદનકૂલ લેટ તુજ અર્પવામાં અરે,
થયો ઉજડ બાગ પૂદ ! કમ જીવ આ શો લહે ?
કરી ઉજડ જિન્દગી ચલી ગઈ જ સુમતાઝ હો !

કરી ઉજડ જિન્દગી ? પછીથી લ ગવાની હતી
-ગથી મધ્યતું દેખાયથી-અહ આગ પ્રતવાળી
તિમરવડલાની ભગ્ય વંડવાઈ એકેક હા !
સપૂત તુજ આરગાંહીં ખુનરેજી ભાગી મહા.
શહીદ કુલપર્મના અદલ એક તારા થયો,
મુજા વનગહીં શરયો ક્યહીં સુસાદ માયો થયો !
ન આવગમિરે રહે સુગથી આ કલેઝૂં દહે
પસારી બદળૂ સગા જીવગ ઘોર, સુમતાઝ હો !

જરીય જાહજૂ અરે અગનકૂલ તારાં યકી
કહે સુલક કે જહાંમહીં શી રીત ફેલી સકી ?
અજેડ મુજ બાગ તું, હું ય અજેડ માળી હંતો !
શુકો પ્રગટિયાં, થઈ પ્રગટ કેમ ખુરખૂ ન તો !
જહાંગિર પિતા યકી જરીક બેવકા હું થયો,
મળ્યો જ બંદલો, -બલે વખત કેદખાને ગયો;
તમારિજ વિષે અધન્ય પળાં બાઈ બાઈ ગ્રહે
પરસ્પરની જાન ! બાથ સહુ કેમ સુમતાઝ હો !

સહુ બહુ ય ને રહ્યું કંઈક તે ય લેશું સહી,
હવે બદનસીબ જિન્દગી હશે ન ઝાઝી રહી.
બિચારી અરધી થઈ ગઈ જહાનઆરા ય તે,
કરે જ ઉઠવેઠ; એક બસ પૂનઃ ફરી ગતે
મળે કળાર ચાદગીવાર જમીનની ઘાસ ને
કુલો પશુ ઉછેરતી. મુજની તો પ્રિયા તું કને
જગા નિરમી છે જ તે ચિંધત તાજ બોલી રહે:
'અહીં જ તકદીર તારે !' સુમતાઝ, સુમતાઝ હો !

મહાન તકદીર ! બેય તહીં બેડમાં પોદશું,
અને કળાર સંગમરમરની બેય શાં બોદશું !
કયામતદિને હશે પશુ મનેતને બાર એ
ઇમારતતલો, ફગાવી શકશું જ આશાર એ

પ્રવાસ-મંજરી

એક વધુ સંસ્કાર થયા તો
ચેષ્ઠ - સ્વિકાર સવળ

હાલિમોહન
સેન (અખબર)

ખાલી નહીં પ્રદર્શનદોષની પાછળની આવી
જગ્યામાં એક સમિતિની બંધિયા હતા. પુર-
સ્કાને કે મુખ્ય મંચ કે રોયલ ચેર હતું જ બેઠું
નહોતું હાથે લખેલું એક જ હતી.
અમે પહેલાં ત્યાં યુરોપી ધોણકમાં
કેટલાક કસાકારો અને અમલદારો ફરતા હતા.
નજર ને નજરે તરી આવે કોઈક જ જગ્યા
પાતાના પ્રાંતીય ધોણકમાં હતા. અહીં ઘણા
રૂઢાં મિત્રે નાં પર્થે પછી ફરીતે યયા. પરિ-
વરના મતાર પ્રમુખ શ્રી દેવીપ્રસાદ સમ્બોધી
ચાહે બાંધી દિલ્લીની લી બુજન સુરવાલ સાથે પોતાના પહેલવાની
સરીરથી એકદમ નાન્દે પ્રદાનમાં પરસ્પર એકબીજા ત્યાં પારો જ
કસનાં વેવાસનાના નિવન વાઈસ પ્રિન્સિપલ શ્રી જે. પી. ગાયુલીને
ડબ્બે પર્થે પછુ યુવાની તેરફેનીમાં એવા. અખબરે કસાસનાના
પ્રિન્સિપલ હસિતબાઈન સેન સાથે યાદા મુસાફર મેવા, અભાગાં
ફેમિસા હાઈ ફેરતા હતા. વાંદોરના મિ. સન્ધાસ, મુંબાઈથી આવેલો
ચાતુભાઈ કાકર ને ફરિયાદી આતના શ્રી નવેદગચલમ મહા. તેમનાં
ચિત્રપંડોગોમાં પરિચય મેવા, અને જ વાતમાં સુધીમાં સમિતિને
ભાઈ મેવા. કસનામાં પ્રેરકાગારીની સહીમાંની નાઇસરેમના હાડક
સુ પરિવેશન મિ. એન્ટરપ્રાઇઝ, બીન એ. સી. મી. અને દિલ્લી કસા-
મંદળના પ્રમુખ, કૌપ્રમુખ વર્ધે ના- નાઇસરેમની પછળ આવતા
માત્રાનામ વર્ધેમન આવી જોવા રહ્યા. એટલે એમજોવા જ મતીએ
ફવામલ વાર્ધેવા પામ્યાં અને તેમાં એક કસાકાર અને ચિત્રાસવની

રવ. આશોજન

પ્રાચીન કસાકારો પ્રત્યક્ષ જોવાની
આ પહેલી તમને લાભ લેવા ઘણા
કસાકારો ત્યાં હિતરી પટરો અને તેમના
સંપર્કો ને અનુભવોને લાભ પામી
શકશે. વળી સાંખ્યેત્રી કે આનેકાં
૨૦૦૦ સંક્રાંતિ મિત્રોમાંથી માત્ર ૩૫૦
જટલાં મિત્રો જ પ્રદર્શન માટે પહોંચ
કરવામાં આવ્યાં છે, ત્યારે તે રજુ
મનોહી કૃતિએ જરૂર યુનેદા પ્રકારની ઢરો એવા કહવાના મળ. પછુ
ન્યારે પ્રદર્શનના મુખ્ય મેટા પેર પર નજર કરવાની તક આવી
ત્યારે એવી મુખ્ય કરનારી કેઈ અશ્વિનીય કસાકાર એક જાવના જ
બની ગઈ એમુ તે પારેશના બહુ જલવીના કસાકારોમાંથી એકમિત્રો
જ નામ નજર ખેંચ્યાં હતાં અને તેમની કૃતિએ પછુ બહુ જ સ
પ્રદારની હી દાખલા તરીકે એક એમિત્ર એ આતના પશ્ચિમી ચિત્ર-
જનના એક પીટ કસાકાર નેતા છે તેનાં ચોડાં ઇમિય (ફાટરેકી
પેટ) પછી કાપિયે શાહી ચિત્રો) જ હતાં અખબર, એ કાપી પછુ
તેમનાનામને જળ આપે ઈશી હતી, વરેતુ એનો ખ્યાલ તે જટલાં
માત્રાએ વર્ધેમાં પ્રકટ થતી કાપોથી પછુ મળી ગઈ એટલે
તેમના અને એવા જીભ મહાન કસાકારોના હાથે સીધાં બનેલાં
ચિત્રો જોવાની કમંચ મરી મેવા. બીજે પાંચ સાત નવાં મામો હતાં
અને તેમની પરિચય એક મોટા ફેટકામાં જાપાઈ હતા. ફેટકા
મોટા જટલાંકા મોટાં જીભથી મામો ને ચિત્રોની વારી માપી તેને
ચિત્રોમાં હુલ. અમર જિયાર પાના કેસીત ને કાપાં ચિત્રોની હતા,
તેમાં પછુ રથાનિક પ્રતિનિધિતોમાં ચિત્રો વિરોધ હતાં. અમર,
પ્રદર્શન આંતરરાષ્ટ્રીય ચિત્રકલાનું પ્રતિનિધિરૂપ પામી રાખ્યું ગઈ.
મોટા ખેડમાં તે યુરોપી ચિત્રો બહુ છુટાં અને ચોડાં કોઈકમાં હતાં.
પ્રકાશની ચાળના પછુ તેને માટે સરસ હતી, જટલું કેળા કરતું
પટરો. પછુ પછીના ખેડમાં હિંદી પત્રજાના ચિત્રો બરફકાળે મોટા-
વાઈ ગયાં હતાં. નાના, મોટા, સજા કે સમર પ્રકાર માટે કેઈ
ચાળના નહોતી દેખાતી મુંબાઈના મોટા દેવાસી એક ૧૦૦૧ રના
નાન ડગાના જુદે જ જાણે હતા, અને કોંગ્રેસિયસ આર્ટ (ન્યાપાર-
લશી કસા) માટે પછુ અટકો જ ખેડ હતા. તેમાં મે મામોની હરી-
ફાઈએ બહુ જટલ પ્રમાણમાં હતી કાપું કે આ કલાનો નિકાસ
અને પ્રકાર મુંબાઈ કે કલકત્તામાં છે તેના પ્રમાણમાં દિલ્લીમાં નહીં
જ રજુ થયું વળી કસોજાની વરી ને સિત (કાંટરૂ ને રક્ષકર)
તો લાંબા એક સાથે જ,
એક નાના આરકારમાં એવાં
જટલી દેવામાં નાચ્યાં
હતાં. સિતવના જટુપાર
નમૂના એમનેવા મામોને
મેળના હોય એવાં લાગતું
હતું અને ફેટકાના તો એક
ગબક રૂપ જ બની હતી.

મામણી મુશી. જઈવારેએનો જગ્યા ફેકો જ હોતો. સરકારી વંત
મારફેટ એ જાળના થવાની છે. તે માટે નિર્ધારા બધા પ્રાંતના કસા-
કારો કે કસા સાથે અને આ પ્રસંગ સંજ્ઞ થાય, એટું હતીને પ્રદર્શન
ખુલ્લું બંધેરે ફરી અદરના ખેડો એવા થવા આવતુંજો પછુ સમગ્ર
ગમી તેમ જોવા જાગ્યા. મિત્રાં કેમ કેમજો વાઈસરોયની નજર
જગ્યાને કે ખેડમાં જવાને પહેલાં કે રેકામું નહોતું આ પછુ દેશમાં
કેમ સાત કે આગસ્ટાર આવી કિયા કરતા હોય તો જબાર રેકામું
થાય ને બીજે બીસ રહે આ પ્રસંગે મને વડોદરાના થવા અદિત્ય
સમેમનના પ્રદર્શન સંગવના બનાવો સહેજે યાદ આવી નવ છે

પ્રદર્શન કેવું હતું

પ્રદર્શન માટે ચિત્રો માત્ર ખેડ આજીવન (પ્રાંતેકમ) જેવાં
સાનુકુલ કે આઠમાં કરનામાં અને બીજી મળી પચાસકલાઓને
કાળે જા પ્રદર્શન કેઈક નેતા આજીવન ધારણ કરશે, તેમની સમ-
લગ (એપ્રિલ ૧૯૨૬)

કસાકારના મંત્રીઓ

હતાં, સમય દરિયો કે
હેવું નેઈએ કે ખૂલે ખૂલે

એક કલાકાર પ્રદર્શનમાં એક પાત્રને સમભવતા હતા. આશિવાની કેકનીક શીખવ મેડઅરેલિયા ખર્ચે નાખ્યા છે.

સર્વત્ર ચિત્ર પરીક્ષકોના ધોરણ ઉપર ચર્ચા થતી હતી, અને બાબી રાખેલાં ચિત્રો કેમગણે લેવાં હતાં તેમનું કહેવું હતું કે રત્ન થયેલાં કેટલાંય ચિત્રો કરતાં વધારે અધિયાતાં તેમાં હતાં. પણ એ તો બચેજ બચવાનું કે એક પ્રાંતની કચિબીબી પ્રાંતને અનુકૂળ ન જાય, છતાં કળાના સર્વમાન્ય ધોરણે ભેદો થયા છે આ પ્રદર્શન મુળાઈના કલાકારોનાં પ્રદર્શનો સાથે બેઠું રહે એવું ન હામું તસ્વીરકલા (પોર્ટ્રેટ)માં તો ઉત્કૃષ્ટતા નામી કલાકાર ઓગરટસ ન્હોને કેરેલું નાખવાઈસસેવનું સાથ હાથથી ફેરવેલું કે માથિયન હતું. તેને સરસ ન હતું મુજબ કળામાં દિલ્હી તસ્વીર (પોર્ટ્રેટ)નું તો એક મોડું કેન્દ્ર હતું. એ જ દિલ્હીમાંથી કાઢી મૂળ ચિત્રકાર આ પ્રદર્શનમાં રત્ન થયા ન હતા. તેમ દિલ્હી, યુસ્ત પ્રાંતો કે રાજસ્થાનના કાઢી ભણીતા કલાકારો પણ ત્યાં પરિચય થયા નહિ કપરાત મુળાઈના સાતઘાઠ સાસ કલાકારો દિલ્હીમાં જ વસતા હોવા છતાં તેમને આ પ્રદર્શન કે પરિવહની ગાદિની પણ મળી ન હતી એથી ફરિયાદ હતી.

દરમિયાન કે બિયાની ચિત્રોમાં આરતીય ઇબન, હાલિદાસ કે ભિમિ દશાંવતાં ચિત્રો વિરલ હતાં. બંને આજનો કલાકાર થોતાના કાળની જ્વાળાજ્વાલીથી પરગળી, ઇબનથી દુરલાભીને કાઢી અગ્રય નિભાનુંદી રત્નથી પાછળ પડ્યાં ન હોય તે એમનાં ચિત્રો ભણે માત્ર કીનાનજાનાં કે રાજમહેલ શોભાવવાનાં જ સાધનો ન હોય! આવા જ કલાકારો દિલ્હીના 'હિદુરતાન યાદગર'ની ગચ્ચામાં પણ હતા, બીજાં પચોત્તરેશન વિષે કેવી થયો હતી છે તે બહુવાની તક મને રહી નહોતી. પણ પાછળથી મણી પચોત્તરેશન તરફ કારણે પર કીકા કેરેલી ભણવામાં આવી છે. બાપનાં પચોત્તરેશન કંઈક ચર્ચા આવી હતી, પણ વિગતપ્રદર્શનમાં લોકકચિ આકર્ષવાનો કે કેળવણીના કાંઈ પ્રયાસ થયા નહોતાં, તેથી દિલ્હીની આમ જનતા મોટે ભાગે આ પ્રદર્શનથી અનુભવ ને અલિષ્ટ રહી હતી એમ કહી શકું છું. આખા વિચિત્ર સંમેલનમાં પણ ગુજરાતના કલાકારો ખાટે સહ-ભાવ અને આદરનાં વચનો હું સાંભળતો હતો. બાઈ સોમાત્રાજ શાંદનું લલિત કલામાં તથા રત્નપ્રસાદ સેવકને વ્યાપારવલ્લી કલામાં ઇનામો મળ્યાં છે. એક જ ચિત્રો લેવાયાં પણ છે.

કલાપરિવહ

દિલ્હી સુધી મુસાફરી બેંગલોરું કારણ મારા માટે તો કલા-પરિવહ જ હતી. પ્રદર્શનમાં બંધાયું કે અગાઉથી બહેર ફેલા સમયે તે મળી શકશે નહિ, કારણકે કેટલાક મહેમાનો કેલેબની અવિચ-મિતતાને લીધે વખતસર પહોંચી શકશે નહિ એવાં વાર હતા. એટલે સવારના સાડા દસને બદલે બપોરે ત્રણે પરિવહ શરૂ થયું. એકેટલાક

કેટલાક પ્યાન માત્ર નખાયા આની ગચાહતા શ્રી અવ-નીન્દ્રનાય યાગેર, શ્રી નંદ-લાલ યોગ વગેરેએ આ સમારંભમાં સીધા ભાગ લેતાં નહોતાં લીધા, છતાં તેમના તથા કે. ગર્જનેન્દ-નાય યાગેર વગેરેના બહુ નમુના આપ્યા હતા. દિલ્હીમાં કામું કરતા કેટલાક યુરો-પી કલાકારોના નમુનાની બીલકુલ ગેરદાબરી હતી, અથવા રત્ન થયા નહોતાં.

ચિત્રોને મળી એવા પ્રેરતાવ મુદ્દા કે કામકામ શરૂ થાય તે પહેલાં આરેલી બચિતઓનો પરિચય થઈ જાય તો સારું. લગભગ દરેક જગ્યાએ આ વાત પસંદ હતી, પરંતુ રમાનિક કાલેક્ટોઓ તથા પ્રમુખને મળે એ હિતવી નહિ અને ઉપર સુધી તે રહી જ માટે.

આગ્રહ દિવસે જે મંડપમાં લેખા રહી નાંઝ વાઈસરૉયે પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂક્યું હતું ત્યાં આજે ૧૦-૫૫ જેટલી ખુરશીઓ હતી અને સામેના બાજે પ્રમુખ તથા મંત્રીઓ વગેરેની ખુરશીઓ હતી. કોઈ સમયે કે બપોરે રાખ્યાં ન હતાં. પણ આખા હિદુરતાનના કાર-બાર કરતા દિલ્હી શહેરમાં અખિતદિલ્હી કલાપરિવહ જેનું સંગ્રહન શરૂ થયું તેની કંઈ જ વિધિ થયા વિના દિલ્હીના કલામંદળમાં કુદા-ગેલા પ્રમુખ શ્રી દેવીપ્રસાદ રાયચોધરી સીધા પ્રમુખાસને બેસી ગયા ને કાર્યક્રમ બહેર કયો. સલામત વિધિ તરીકે પરિચય, રજાપરત, અનુમોદન વગેરે પ્રકારો પડતા મુકવામાં આવ્યા હતા. આગનીન્દ્ર-નાય યાગેરનું પ્રારંભિક વ્યાખ્યાન થવાનું બહેર થયું હતું, પણ ના-દુરત તલિયતના કારણે તે આવી શક્યા ન હતા. તેમને આનાર્થ આપવાનું કામ થી ભા. સી. અંબુલી કરવાના હતા તે પણ આવી પહોંચ્યા નહોતાં એટલે ડૉ. ગિરિસા રેલ્લા કેમરિસો તદ્દન મીતિ-પણ અતિ સુંદર ને સ્વસ્ત ભાવાંગલિ આપી બીબ એકચુદ્ધવ પણ બોલ્યા ને ઉપરે પ્રમુખ શ્રી દેવીપ્રસાદ રાયચોધરીએ જણાવ્યું કે હું આજે જે રિતિમાં છું તે ડૉ. અવનીન્દ્રનાય યાગેરને જ આભારી છે.

પ્રમુખ સાહેબ કલા પરિવહમાં

ત્યાર પછી પ્રમુખશ્રીએ થોતાનું બાણ્ય વાંચ્યું. તેમાં તેમણે કેટલાંક જોરાર વિધાનો કર્યા છે. પચરાની બેઠુ પડવા ન કરવી મેળએ, તેમજ નવા બર્થાર કલાકારોમાં (dangerous experi-ments) પણ ન કરવા મેળએ, એમ હી તે મળે સહિયુરત કલાકારો સામે તેમજ નથી ફેલીઓ પ્રચારનારોમાં સામે મેનવળીઓ સાર કદખો હતા. અંગત ચર્ચામાં પણ તે ચીતે કલાકારોની જણાયા. રાજમી કહ્યું કે આજે-રો-રોચિતન કલાના આકમજ સામે દિલ્હી કલા અને કલાકારને રક્ષણ તથા આશ્રય મળવાં મેળએ, ત્યારે તેમણે એકકલા દહતાપી કહ્યું કે હું એની દરવાજા બંધ કરાવી નીતિમાં

ગાનતો નથી. રાઈપણ કલાદિત દુળળી કે લોખ હોય અને રાજી ન રહે તો તેથી તુકસાન નથી. સમજ અને સહાનુભૂતિ જ સ્વભાવે હજુ છે આ બાળવત્ત ઘણી ચર્ચા કરી શકાય તેમ હતું. પણ સમયે જ અવકાશ ન હતો.

એ પછી બેંગલોરના શ્રી બૃંહમચલમે કલાપરવરા પર વિચારો ઉઠાયા. ત્યાર પછાદ મને કંઈક કહેવાની તક મળી. એમણે આ જ પરિવહના બચદાર આપીને હતાં તેથી પણ કલાકારોને વિચારો દર્શાવવાની મુશ્કેલી હતી. મને પણ તે જણાઈ હતી, છતાં મારા બોલવા પછી ડૉ. રેલ્લા કેમરિસો અંગત પરિચય થતાં અભિવાદન કર્યું તેથી સમાધાન થયું.

પરિવહમાં ઘણાને આશર હતી કે હાલની દિલ્હી કલાની પરિ-વિધિની સહયોગી અને પ્રચાર તેમજ શિક્ષણ સંબંધે વિશેષ ચર્ચા થશે. પણ તેમાં કંઈ જ બંધું નહિ. પરિવહના સમ્બંધે પ્યાન દિલ્હીમાં એક અખિત આરતીય કેન્દ્ર કરી તેમાં સરકાર વડેથી મોટી મદદ મેળવી ચિત્રાલય, મુદ્રિત્રય, એકેડેમી વગેરે બનાવ કરવા તરફ હતું, અને એ રીતે જ કરાવો ને (અનુસંધાન પાછળ પાન ૮૧મે)

ગુર્જર રંગભૂમિના સંસ્કરણમાં વિપુલ ને અગ્રણી શળો આપનાર અખેલ અને નિરાકમ્પરી નાટકકાર મૂળશંકર હરિનંદ મૂળાણી

ગુજરાતની સર્વસામાન્ય જનતામાં રસ અને સંસ્કાર દેડનોરાં ૪૦થી ૫૦ની વિપુલ સંખ્યામાં ને જોયા આદિત્યચંદ્ર ધરાવતાં શ્રોત્રપ્રિય હર્ય નાટકો અમરનાર અને ગુજરાતની રંગભૂમિનું સંસ્કરણ કરનાર આ નિષ્કાંડગ્ગવી અને અખેલ નાટકકાર અદિત્યજીનામાં બહુ બદલીતા નથી, એનું સુખ્ય કમલ જે છે કે એક 'દેવકન્યા' નાટક સિવાય એમાંનું એક પણ નાટક છપાયેલું નથી.

કાલિયાવાડમાં આવેલ મુકમે પ્રસારે નાગર (અદિત્યજી) સાવિત્રી વિ. સં. ૧૯૨૪ના કાર્તિક સુદ પાંચમને દિવસે, મુળ આગરેલીના પતની હરિનંદ દયારથે મૂળાણીને ત્યાં જોવાને જતા થયા. જોગની દશ પેઠી કપર હતીને દેહે બેસનાર અમરનરના કારનારી મળા બહેના વંશજો મૂળાણી કરેલાયા. એમના મિતા બહુ ખચિત ને અદ્દાજી પુરુષ હતા. એમનાં માતા પાનાકુંવર નમ્મુ ગદેતા) રાજ સોને કુળિયામાં શેરીનાં સાકરને બેમાં હતી વાર્તાઓ કહેતાં. નાનાપણમાં પડેલી એ કદાચીઆની ઓપે મોટા પતાં ધણાં નટશોની વસ્તુ-સંસ્કરણ માં રચાન લીધું છે.

પ્રાથમિક શિક્ષણ ઉપરાંત પાંચમે વર્ષે મોટા સંસ્કરણ અને પછી છઠ્ઠક જ્યોતિષનું જ્ઞાન લીધા બાદ તે ભૂતાવદમાં તેમના કુવાને ત્યાં અંધેજી અભ્યાસ માટે ગયા આ અગ્રાજ ગાદાભાવર આદિ ધાર્મિક આદિત્ય તથા મળાકોડન વંશજે એમાં તેા એગણે રસ વરસની કમરે વાંચી નાખેલા. ભૂતાવદમાં નેમણે એક નિવર્તનદ મ્યાપી કવિતાઓ અમવાની રાજમાત કરી. પણ ત્યાં છ ગાલીના રહી પાછા અમરેલી આવ્યા અને ત્યાં જોમણે મોળાણી સુધી અભ્યાસ કર્યા બ દ કોમણે આપમેળે વાચન વગેરેથી જ સંસ્કરણીયુર શેરીડન તેમજ બીન એવા સમાજે એમને લેખકોનાં નાટકો તથા નવલોસરજનાપી વાળી મગજ કસાય નેહલ જ્ઞાન મેળવ્યું અને આદિત્યના પોતાનો શોળ પાંચમી, સંસ્કરણમાં પણ કાલિદાસ આદિનાં નાટકો સમજાને જોવા સાચા તેજસ જ્ઞાન એ જ રીતે મેળવ્યું. આદિત્ય ઉપરાંત પ્રાચીન તેમજ આધુનિક રીક્ષ્ટી તથા ધર્મનું આદિત્ય, મોળાણાસ ને આ પુનિક વિજ્ઞાન એ એમના અભ્યાસના પ્રિય વિષયો. એમના છપન વરે પણ એ સમયે નાટકકારના નિર્વાણો, પાંચલેય વૈષ્ણવ-દર્શન જેવા પુરતકનો, તેમજ નાટકમાં ગાયકાં અને એની એકેટ એવાં ધર્મોત્તમોદ્ધાનો સમ્પાદિત પ્રબળ અસર પડી છે.

કાલિયાવાડમાં કુંડલા (સાવર) મુકમે સં. ૧૯૩૭માં (તેરમે વર્ષે) શોમની કમ્પુ બાઇ એકે એગનું લગ્ન થયું અને સહસ્ત્રમે વર્ષે એગણે વડોદરા ટેકેના દેવનુંબાણમાં અમરેલી નાટક બારી કામમાં દર બાળાઓની રૂપિયાના પગારે લગાડી લઈ દેખાડવી લીધી. એ વરસની મોરબી પછી સજાત બીજાદીને શ્રીમે રાજન મું આપ્યું અને મોટા દિવસ વેર રહી, એજ યોગમિત્રા વિષ્ણુવંશજ મોલીએ રાજ પાસેથી તેર રૂપિયા લઈના લઈ તે મુંબાઇ જવા નીકળ્યા. ત્યાં શ્રી દેવવ-લાક્ષના 'સત્યવક્તા' અલ્પલેકમાં માસિક ૨૦ રૂપિયાની રહ્યા, એવા ધુક્તીદરથી માટી એટલી સુધીનું બધું કામ એમને કરવાનું હતું. એ માસ દિવસમાં એમને કમ કસવાનું સાથે સેવ મળ્યું અને એમના લેખા પૂર્વે 'ધનવદત' નામની શ્રેણીમાં તે મંદાજ પણ હતી. ત્યાં વખતે તેના બાજબસા કે. એ. એડિટરના પ્રાચીની સાગમાં એવા વિભોજી સાથે રહેતા, ત્યાં ડૉ. પોપટ પ્રમુખમ અવધ સ અંમે વરજી આવતા તેમણે એમને પરીચય થતા.

૯૬ (એપ્રિલ ૧૯૪૩)

એ અરસામાં મુંબઈમાં ખેલાતવાના રોક છોડાવાલ મૂળવંદે બાળીતા એકર દવાદોર વસનજીને સાથે લઈ નાટક કેળવી કાઢેલી, તેમની સાથે ડૉ. પોપટ મારફત એમને જોળખાણુ થયું ને કુસલના સમયમાં નાટકોની શુદ્ધ નકલો કલારના પાંચ રૂપિયાના વેતનથી રચ્યા. એમાં મણિલાલ નમ્મુકાઈના 'કાન્તા' નાટક પસંદી ડૉ. પોપટે લખેલા 'કલીનાન્તા' નાટકનાં કોઈએ રચેલાં ગાયનોમાં બેસા જીવાં એમણે સાલિશોનું પવાન ખેંચ્યું, ને તેમની આત્મગતિથી એમણે નવા સાવને કમરોત થોડું વનસાન વિષે ને એકદ પ્રવેશ લાસ્યને લખી આપ્યા, એ એમની નાટખાર તરીકેની સફળતા.

આ પછી કિલોરેકરના મોટી નાટક સાફલ્યે ઉપરથી અનુવાદ કરવાનું એમને મોટાપણું, પણ મને એવડા કાળના કારથી તેઓ યાકી જતા દેવાથી પતની મોટી છોડી દઈ ગા. ઉના પગારે કેળવીમાં લેડાયા. ડૉ. પોપટે લખેલા 'કલક-તાશ' નાટકમાં ગાયનો અને પ્રવેશો એમણે લખ્યા. એવામાં, તેમની મૂળથી જ નબળી રહેની તળિયત લણી અને ક્યારેક ભવ બજારતા તે આગેરી અપા, અર્થે માતાની કમણીને ને ભવેર રહેવાડાંથી લેખ્યા.

'નનસાવર' પછી મુલાવરા 'દરિદ્ર-દ' નાટક માટે કેળવીમાં તેમને મુંબાઇ જોડાવા તે મોડામાં જોડતા ને ખીલ લખતા, આ અરસામાં વિખ્યાત નટ બાપુલાલ કેળવીમાં લેડાયા. એ આવેત નાના કિશોરની સહિ પાસથી અને એને જ માટે દિન્દના પુત્ર 'અર્ધત'નું પાત્ર આદેખ્યું ને ભવે જ એને અગ્રિય રીખવેલો.

આ પછી એગનું પહેલું સ્વતંત્ર નાટક 'સાળબીન' છ. ૧૮૮૯ લેકમાં લખાયું, એમાં રાજનું કામ નટ છોડાવાલને ને બીજાનું કામ બાપુલાલને સોંપાયું, અને એ એજ પેકાઇ ગયો. તે પછી લખાયેલા તેમના નાટક 'કુંટળાયા'માં અવનવી શીનસીગેરીએની રાજચાત મઈ, ને ને હાલ તે એકલું પેકાઇ કે હરીફ મોરબી કેળવીને મુંબાઇ છોડી જઈ પડ્યું.

આ પછી કેલેકરે છન્સાત વરસ મોરવાડ કાળના જ કર્યા અને એમને વારંવાર દેશમાં જઈ પડ્યું એ અરસામાં કેળવીને ખીલ નાટો લખાર પાડી લેવાં પણ કાન્યું નહિ.

આ વખતે 'કરણેશી' નાટક તેમને મુલાવરા આપ્યું તેમાં

દેશના બીજા ફેરફારો કારણે તેમને ઉદ્દેશી પ્રવેશ તો ફક્ત દેશમાં બેઠા રોકાઈ જ બન્યા છે, કે પછીમાં પહેલાં દેશમાં વરી છે કામ કરતા દેશાવળંબી નામના પાસના ચુદ્ધર ચોગાં નવા નર તરીકે જોડા- બંધાતે એ એક જ દેશના અભિનયથી કુશળ નર તરીકે પૂર્ણ થયા.

આ યુધી તેમણે 'અગ્રાજ' સોલંકી' લખ્યું અને તેમાં દેશી તાગની બાજુ બાજુમાં પાત્ર કુલેયે. ગુજરાતી નારાનાં જગતા ઉપર અભિરેસનું દર્શન થવાની એ શરૂઆત. એ પછી લખાઈયું એમનું નાટક 'ભિરવર' ખુબ પંકાઈ, જેમાં નવો સુધારાના પવનને કીડવું આપણું સ્ત્રીમાનસ તેની સામે કેવી રીતે પોતાનું સ્વલ્પ ટકાવી રાખે છે તે માર્ગિક દારય દ્વારા આલેખ્યું છે. દેશી નાટક સમાજનાવા શાકાભાદ પોષણશાક એ નાટક એવા ખાસ આવેશા, અને માર્ગિક દારયની લોકો પર થતી પ્રતીતિ બળેથી તે પછીથી કેમણે પોતાનાં નાટકોમાં એ પદ્ધતિ અપલવ્ય કરી, જેનું હાલકાય 'લીલાવેલી' છે.

એમનો પચાસ ટવે ૩૦ થી નથી ૩૫ થયેલો તે કેલ્યાંક વરરો ૭૫ થયો. એવામાં કેપનીના બાગીદારોને દસ વર્ષનો કારાર પડેા થયો. આ દશવર્ષાન બે બાગીદારો ગુજરી ગયા હતા ને થોડા ખેલો ઉપરા- ઉપરી નળના જવાની કેપની જોઇમાં ફૂલી હતી; એટલે નવી બાગી- દારી રચાઈ જેમાં ૮ આના ધાડાસા, ૪ આના ઉપરાંકર, ૩ આના કવિમૂળકર ને ૧ આનો બાપુલાસ ધીરેતના બાપ થયા ને બાપુલાસ કેપનીના મુખ્ય ઔદકર બન્યા.

દરે કવિએ શિષ્ય નાટક લખવાં શરૂ થયા, જેમાંનું પહેલું અજબ- કુમારી એ અલ્પત આવાવાદ, કાવ્યગય અને રેક્સેપ્સીઆની ઉભડું કલાસિકલ ટ્રેડેમની કાવાવાળું. ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રથમકથા- વર્ત નાટક છે. ખુબ લોકપ્રિય હતું ફક્ત દેશી માટે પરી કેળવણી ન હતી, એટલે તે આશું નહિ. તે પછી મુશ્કેલીમાં બદલે વિજયસરકર કાલિ- દાસનાં એ નાટકો ખુબ નરમ થયાં, એરસે કવિએ એક જ સળમાં 'લીરામંડળ' નાટક લખ્યું. તેના રાડોના આક ધમો લોકપ્રિય થયો, પણ પાછાં બાગ ટીકી દેતા. આજ વખતે દેશી લોકોના છાપચાપ ઉદ્યમ લાક્ષણિક હતા અને ઉપરાંત મુંબાઈમાં પહેલી વાર પોમની મદા- ગારી ચાલતી રહી આ બધાની કેપનીને એટલી બોલમાં બીરતનું પડયું કે શોભાળીઓનાં ધરેણા ખુબ મિરવી મુશ્કેલ થયાં ને દીવાળાને દિવરો કેપનીની રિયલિટીનું કવિ આલેખ્યું વળું ન હતો એક અજમના થઈ ગયા. કવિએ બીજી દીવાળી પહેલાં ધરેણા પાછાં લાવી આપી કેપનીને અજુમના દરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી તેરોડને આશ્વાસન આપ્યું

અને કવિએ 'વિકામચારિત્ર' લખ્યું. કવિ રામજી બાદની બત્રીસ પત્રનીના વાર્તાઓમાંની એ વાર્તાઓ બેઠેલોને લખેલું આ નાટક હાલત અને યુગાર રસથી એટલું જો આકર્ષક બનીયું છે કે તેણે મુંબાઈને આકું કરી પડ્યું ને એ એક જ નાટકની આપકે કવિની ટેક રાખી કેપનીનું અજુ ફરી દીધું. એ નાટકથી કેપનીની અહીંયાળોને દસકો લેકો.

દર બાજુ નરોં દેવનું બીજુ ચેડું, કવિને છતા થવાનું આખું ને કેપનીએ કવિ નરુમજી સુદરજને બોલાવી તેમની પાસે 'સોભાગ્ય- સુંદરી' નાટક લખાઈયું. ખુબ ક્ષેપી માલિકાને સેલોષ ન થવાં તેમણે ફરી કવિને બોલાવ્યા. એમણે આખું નાટક નવેસરથી લખ્યું અને કેલ્યાંક નવાં પાસે ઉમેર્યા. ગુજરાતી રંગમંચ ઉપર એવી શાત પાટનારે નર જયસંકરે 'સુંદરી'નો ઉદય પા નાટકમાં થયો. બાપુ- લાલ જયસંકરની એ તેડી રંગમંચ ઉપર તે પછી એટલી મુજબ થઈ કે એ કામકા સુધી એ નેડેકો લક્ષમાં રાખીને જ નાટકો લખાયાં.

'વિકામચરિત્ર' અને 'સોભાગ્ય સુંદરી' પછી લખેલાં કવિનાં 'સુભગ્ય સુંદરી' અને 'દામવતી' પણ એટલામાં સરખ થયાં અને

એ ત્યાર નાટકોએ કેપનીને તારી ફીધી. ગુજરાતી નાટકોની અમીલ- માં મોળીના કામણ જેકે આવી નીકળેલાં એ નાટકો લોકપ્રિય ને સુ- માલી બનાવી હલત થઈ જતાં રિવર ને છતા પ્રિય લાગે લેવા સાહિત્યસર્જન છે. એ નાટકોના નફામાંથી કવિને બે મ ૫૮,૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા, જેમાંથી દસ હજાર રોકડા ગળ્યાં. ખુબ ફરીયાદો કેપનીમાં બહાર પડી અને કવિએ છુટા થયે, કવિ વિજયસરકર કાલિદાસની મુંબઈ મુલાકાત નાટક ગંડણી વેચાતી હલતે કાલિદાસના નાટક ગંડણી નામે નવી કેપની બની કરી. ખુબ કવિએ બની કેપની સાથેના દસ વર્ષસનો કારાર પૂરા કરેલો ન હોવાથી તેમની સામે મંડાલિયા કેસને પરિણામે તેમની કેપનીએ પાંચ વરસ મુંબી મુજ- હમાં ન આવવું એવું હતું. અને એ રખડપણમાં પાંચ વર્ષમાં કવિને પોતાની કેપની માટે નવાં લખેલાં નાટક 'કલ્પચરિત્ર' અને 'દેવન્યા' ખુબ લોકપ્રિય થવાં લેવા છતાં, બીજાઓને હાથે લખાઈમાં બીજાં નાટકો સાથાં ન જવાને કારણે કેપનીને પછી બોટ આવી અને ઉપરે નિવૃત્તિએ હોસવાલ રોકેને કેપની વેચી છડે મુંબઈ ગુજરાતી સાથે તેમણે બાગીદારીના ના કારાર કર્યા, જેમાં રોક અને તેમના પોતાની કામ આદ આતા, કવિને ૩ આના, બાપુલાલને ૩ આના ને ૫૫-૪ સંકરનો ૧ આનો એ રીતે આને રખાવા.

આ પછી ૨૦ વરસ સુધી કવિ મુંબઈમાં જ રહ્યા ને પાંચ વર્ષસ- પ્રભા નામે નરું નાટક, સોડ, સિદ્ધાન્ત કેળોની ઉપરાથી મહિલાલ નપુશાકલિએ સેનો નવલકથા મુલાખાસિદને આધારે 'પ્રેમાનંદરી', 'સેખનનાં જ' વગેરે લખાયાં. તેમાં ઉદ્ભવ નાટક તાપાસકથાથી વળી પાછો વિજય થયેા અને કવિએ છુટા થઈ નાટ્યની આવી નેતિક નોંધ- સમાજને 'રહેડકુમારી' નાટક લખી આપ્યું જેને ક્ષણે એ કેપની કેલ- પાંથી નીકળીને તરી થઈ પછી સોરાણીક સવકથાથી નવી નીકળી ફેલ્ય નાટક ગંડણીને 'બાપેદાસ' અને 'એક જ બહુ' એ ને નાટકો લખી આપ્યાં ને એ એ વરે જ એ નવી કેપની ખુબ બની ગઈ.

સંવત્રમાં 'સાચા સંખ્યાત્રી' નો તેમની સાથની દબી એવામાં મુંબાઈ ગુજરાતી કેપનીએ ફરી કવિને બોલાવ્યા. ત્યાં એમણે લખેલું 'પરમેશ્વરી' નાટક સરકારે અલખવા દીધું નહિ ને મોંઘી ફિરકા વગરથી લખાણેનું 'દશાધારા' અલખાય તે પહેલાં તેો પહેલાંની સખા જાટવ બોલી થઈ. કેપની બાપુલાલને સાળીસ હજારમાં વેચાઈ ગઈ. અને કવિ પોતાના પુત્ર પાસે કોનપુર નાટકો થયા

૧૯૨૩માં હોડાલાલ રોકે જયસંકર દ્વારા ફરી કવિને બોલાવી નવી કેપની બની કરી ૪ આના બાગથી સખ્યા અને કવિએ 'રતનાવતી' તથા 'વિજય અને રતિ' લખ્યાં. એવામાં દ્રોમના રામનુજકથાનામાં કવિનું ખબરનું હાડકું લાંગી ગયું અને ત્યારથી તેમણે નિવૃત્તિ લીધી.

ગુજરાતી રંગમંચનું સક્રિય હલ્તન લેવાવાસા જેમના નેટલે દિવસે. હલ્તસુધી લખાે ને કાંઈયે આપ્યો. છે. એવે રંગમંચ પર કવિ ખુબસંકરને ઉદય થયો ત્યારે ગુજરાતી નાટકોની રિયલિટિ વિચિત્ર હતી. ગુજરાતી બાગીણ, દિંદી માથેમાં અને દક્ષિણી પહેરેલથવામાં શ્રીપાંચેથી નાટકો અખવાતાં. ગુજરાતી નાટકોમાં શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષા, ગુજરાતના જ આચારવિવાદ અદિ બધું ગુજરાતી લખનામાંથી ઉત્તરવાળે પ્રચલિત કરી નાટ્યસાહિત્યની પ્રથમ દિશા બતાવવાનું કામ કવિ નરુમજીએ કર્યું. જેમાં પ્રતિભાવાન કલમે લખાણેમાં નાટકો, ઉર્ડૂના પ્રખ્યાત લેખક મુન્શી મુલામ હથ અને મરાઠી નાટક- કાર ખાલદેવકર અનેક વાર બેતા અને તેનું ગનન- ગનવે અનુભવ થાય. વાલ્મીકી આસાસપ અને કાલાભાદ લોણશાક એવા સમાચરિત્રો. સદ્ગત સાધાર્ણમાં મોળેપરનાપણા (અનુકંથાન આગળ પ. ૯૬મે)

એ કે કદપના રંગી વિજ્ઞાન કેથા

વિષ-પીયૂષ

કમનસીએ એ આખા જ નહિ. અહીં પીયૂષ તેા અનેકગણી અડપથી વધી રહ્યું હતું. એકેએક રિવસ જતો અને એ આમતો મહાસાગર દબરો શહેરોને બફી જતો. માનવો પાની નવની પ્રકૃતિને છોડી દહને માત્ર પોતાની જાતને બચાવવા તથી રહ્યા હતા. લાજોની ઝૂંખમાં પડેતા વરચપાંતર થઈ રહ્યું હતું. કઈધિ આપણે કાખળે નાની મોટી રીકોરોથી હમણાં રહ્યા હોતો. આ રીકોરોમાં માણસો એમતો પોતાનો જીવન તિર્વાદ કરી રહ્યા હતા.

‘અ’ પછી કોઈ બહુ થતી દોષ એવા લાગે છે. વિવતયાન દિશા-કોઈ કહ્યું. ‘ના; આપણી બહુ કાચી જ થઈ છે. જુઓ, આ ડાબી બાજુએ મેં પાનની મઠ; અને યેલા ખુણામાં બેંદરપ આપણા કાલ-આમે આપણી વિદ્યાયમાં સમજાવેલી આતશબાજ પણ દેખાય છે.’ ફરજીન વર ગેહલા માણસો કહ્યું.

‘હા, પણ આપણા ફરજીનમાં આપણે ફેરો મહાલની વરતોને સમજીયો તે કાચપણે એક સાચી બીજી, સાચે દેખાય છે તે આપણી પૃથ્વી જ દોષ તેા આપણે મેરિશાબંદ ન દેખાય ત્યાં તેા આપણ-ને માત્ર મહાસાગર દેખાય છે!’ કમનસનો કહ્યું.

‘સાચો, ત્યારે કો મહત્તી વધારે પાસે મહાપાતની કરી લઈએ, કે કો પૃથ્વી એ કે નહિ.’ દિશાદર્શને જણાવ્યું.

પ્રદેશ કમનસનનું વિવતયાન પૃથ્વીની પોસે આવી ગયું. દિશાવલના સર્વોચ્ચ શિખર મોટીસાકર કિનાથ સવેર મહાસાગર-સક્તિ ફેરી વળ્યું હતું. આ શિખર પર થોડાં માનવો જીવનની ઉકળી ધડોળ તથી રહ્યા હતા. વિવતયાનના એક માણસે નીકે વોતરી એવાના મઠે પાસેથી પૃથ્વી પર બનેલી બીના બાળી ત્યારે જ એને બચાર પડી કે એમનો રેડિયો બંધ કરી જતા એમને સમાચાર મળેલા જ નાહા! એણે વિવતયાનમાં આવી સપથી બીના કમનસનને જણાવી.

કમનસનને પોતાની શોધની સાદ બજારો તો રહી ન હતી. ત્યાં એમણે પ્રયત્ન કર્યો. કમનસના લગ પછી એમને માણસ પડ્યું કે એમની શોધના સૂત્ર (ફોર્મ્યુલા) સમીકરણમાં ત્યાં એક ‘વત્રા’ની નિશાની મેળવે ત્યાં ‘આકાશ’ની નિશાની આવી ત્યાં આ લયેક વલિયાન આવ્યું હતું. એ બહુ સુખારી, એમણે સુચકિતો મેળવેલી કરીને કોયેરિસાઇન નામનું બીજું પ્રવાહી બનાવી કાઢ્યું.

‘મારી એક જ બજારી છે જનકુતપાલ બન્યા. બાકી રહેલા જનકુતને હું આ પ્રવાહીથી બનાવવાના. આ પ્રવાહી મારા મઠમાં જતા મઠરસ સાથે બળીને પીયૂષવર્ધના-પ્રતિકાર તેવાર થશે. હું આ પ્રવાહી પી લઉં તે પછી એક કલાક સુધીમાં મારે આંધરસન કરી એ પ્રતિકાર મારા મઠરમાંથી બહાર ફાટી આ મહાસાગરમાં નાખી દેવે. પાંચસાત લિટરામાં આપણી પૃથ્વી મહાસાગરને લજી-ધથી બહાર આવશે.’ કમને પોતાના સાથીઓને જણાવ્યું.

‘તમે બહુ જાણીએને નહોતી કરી. એ પ્રવાહી તમારે પીવાની થી જરૂર? તમે જીવન દરેકો તેા જનકુતને તમારા વિજ્ઞાનથી કમ-તિના શિખરે પહોંચાડશે. અમારામાંથી કોઈને એ પ્રવાહી પીવા દો.’ બધા સાચીએ એકોસાથે એમણી કહ્યો.

‘ના, મેને મારે તેા હું જ મારપ હું મઠરસ કાઢી લીધા પછી મારા દેહને બાપશે કે દરેકો નહિ એને વિલુપ્તનાન આપી મનની રાખળે. આ મારી પીછ બાંધે શોધેથી હું પુણ્યાગાથી બ વિના કોઈ વિજ્ઞાની અને બચારે તેા મારા મોઢેનાપ.’ આને ૩૦૦૧ની સાલ આખા છતા પ્રો. કમનસા મરે જીવને દહાઈએ પડે રહ્યું નથી.

કલિદાસન નવજ

પૃથ્વી શહેરો મોટી છે, પ્રદેશ કમનસન! તમે કે કાલ પણ કદ પડે ત્યાંથી કોઈએક આપણી પૃથ્વીને બચાવવા આવ્યા. આપણી માનવજાત એ બેંદરપ વિનાશને આરે અચારે આવી જીવી છે તેને તમારે જ વિજ્ઞાની મનન બચારી શકો તમારે થોધેલું પીયૂષ માનવજાતને વિષ સમાન નીપડયું છે. એનાથી માણસ શાંતિ આપવાર નો પામે છે જ, પણ તેની સાથેસાથે આકરિયાક વિનાશ પણ પામે છે. એનું કારણ એમ જણાય છે કે તમારા પીયૂષ-મા પ્રત્યેક પુણે બાળ્યુ થતા જમણી રુણ કાચી છે. કમરે તમારા પીયૂષને માનવજાતને પાઈ દીધા પછી એ બાકી રહ્યું તે બચાવું મને જતા આને બધા મહાસાગરો બરફ બધા છે. આપણી પૃથ્વીના કચ પ્રદેશો કિનાથના બાકીમાં આપણે મહાસાગરનાં મોલ ફેરી વળ્યાં છે. હવેકો શહેરો અને શહેરો માણસો અગરલ પાગવા ત્યાં શાગરતિથિ ફાળી થયા છે. એ ફાળી એકલાએક જવાત છે કે મુત્ર એ આપણાથી જાણી શકેલું નથી. હવે તેા એ તમે આપણે આ પીયૂષવર્ધનો નહિ ચાલકોના નો મોટા જ વખતમાં આપણી માનવજાત શાગરતિથિ થતી હશે. પ્રદેશ કમનસન! આ શહેરો પૃથ્વી મોલ છે. તમે ત્યાં તો ત્યાંથી આપણી પૃથ્વી પર આવો!’

ઈ. સ. ૨૦૮૬માં પ્રદેશ કમનસાને એક પીયૂષ શોધી કાઢ્યું હતું. આપણી કુનિયાતા મહાન વિજ્ઞાનીઓમાં એમની અજ્ઞતા થતી હતી. કુણુએ પીયૂષ શોધાયા પછી પૃથ્વી પરથી જીવજાતિના અદ પૂર માનવજાતની પસાદનની રુણવાજાનું સંશોધન કરવા વિજ્ઞાની-એનું એક કમિશન બાળ્યુકિન-આકિત વિવતયાન મારફતે મોકલવામાં આવ્યું. એ કમિશનના નેતા તરીકે પ્રો. કમનસ જવા દવા.

પ્રો. ‘કમનસી શોધમાં કોણ બળે શી બહુ રહી મહા દરેકે કે કોથી એમનું બીજું પ્રત્યેક પળે કિંગ્ડોમ થતું હતું હતું. પૃથ્વી પર વસનાં માણસોને આ બીજું મોટાદીમાં પછી એને ફેરો દેવામાં આવેલું પણ એ ત્યાં હતું ત્યાં પણ કિંગ્ડોમ થતા રાણ્યું. મરિયુમે એ બધું પ્રવાહી મહાસાગરમાં જઈને બળ્યું. માનવીએકા કમનસીએ, નાસ પામેકાં શહેરોમાં પ્રો. કમનસનું મઠર જ પડેલું બરખાણ્યું હતું; નહિતર તેા બીજું કોઈ વિજ્ઞાની પ્રદેશ કમનસી પ્રયોગશીલો વાંચીને આ પીયૂષવર્ધનના પ્રતિપાર શોધી કાઢતા.

કમર પ્રાચીના સમાચાર મહામન-આંશિજનો મારફતે પૃથ્વીના પાગાર વનકુતેરીને પ્રદેશ કમનસી મોકલવામાં આવ્યા. પણ મનુષ્યના ૬૧ (એપ્રિલ ૧૯૪૧)

ગિતાર કંપો અને ફરશી જે રે પોસરી કીધા. બેઠકના ધુમાડામાંથી
દું કાંઈ નેહુ તે પહેલાં તે ગે માથ વીડાઈને દેડેલા મથોઈ અને તેને
અરસાવવાના પાદો પ્રવાસ મિલ્કેન થયા. કોલકીની સૂનું દબી.
પરંતુ તે બેઠક કપરથી આંબ ફાટીને જેવું ત્યારે વાપળું ત્યાં ન હતી.
શું, બરેબર એ ડાકળ દબી શું સોભાની માનવના ખસી દબી
નવિતર આંખના પલકારામાં એ ક્યાં મિલીન બળી થઈ? અને
માસા અધૂર નિરાશનું શું? બારે ત્રણથી આ નિરાશ માસા મગન-
માંથી પચાર થઈ ગયા.

અરે, બલહના મૃત મરીર પાછળ થેયું કું? એ તો વાંધવની
પાડી મેળીસારે ફરકતી હતી. બસ, તે પચારને ત્યાં પડી હતી. અને
બારે દેહસન લગી રે વધવાનેથી વાપળું લેખી મળેને દેડીયાં બાળકો.
પરંતુ તેની સંખ્યાને દેહને આંતરી થયા મેં આડી દેહ જળા. મગન
પ્રાણીને આંતરી લેવું એ મારે સેખથી સાદસ છે, પરંતુ દલે તો મેં
લેખમ જોડ્યા વિના છુટકો ન ન દબો. મેં દેહ મૂચી અને પાછળ
આવીને જેવું રે વાપળું મુરકેલીથી આસ લેતી હતી. અકબી છે મારા
મારીને મેં તેને કાર કરી.

મેં તેનું શરીર તમારું તે બરે જુવાનીમાં હતી અને શરીરમાં
બીજી કોઈ જોડા રે જીવન ન હતી રે જેવા મારે ને દરમિયાનમાં બનવાના
તેના અધૂરે અવસાન અને અધઃપતનને બચાવ થઈ શકે. પરંતુ
તેના શરીરની લગામગામને એક બીબ મેળવવાનો કેલ માર્યો: તેના
રવનમાં કાંઈ હતું. બરે, આ દેડકીના કપાક તેનું બધું દોડું બેઠકે,
સાંજેલા અવાજ સાંભળી ફર મેળવામાં આંખથીના રક્ષા
જુગાસેલા મારા ગાળુથી દેડી આંખના અંધ વાપળું મેળીસારે
દબીથી પુલકિત થઈને નાચવા લાગ્યા. પણ બેઠકું તેમના માટે બસ
હતું. આ વાપળું વાપાને ખૂબ રે બંધાયા હતા, બરે તે આંખ અને
તેની પીઠા અને તેમની બાજમાં જેલકા અવસાનના દલ તેમની
તરફ હતું. બેઠકી કોઈ જાણ દબો. બેઠકીને વાપળું વાપળું
ન દેતરતાં મેળી હતી અને બેઠકના અવસાન સાંભળવા લેવા ન
જો દેડી આંખ દબો.

વાપળું બધું તો અમાસ લાગ્યા ન આવ્યું. થોડા દિવસ તે
બેઠકું સંભળ્યું અને પછી બેઠકાશથી મરી મધુ.

આ બાબત પુરતી નવલકી વાપળું જાતવાચરી છબીને ઉવર
આત ધ્યાન. મેં 'સુંદરમોરી'ને બેઠકાની મંગાવી અને તેના કપર
બાળકોને મુદ્ર દેહ લાગીને અમે મારેથી લઈ રવાના થયા. પરંતુ આ
મુશ્કેલ સમાચારને દેખતુર માયામાં પડેલા વાર ન લાગી અને ત્યાંના
દેહો સંજની મગાસો સાથે દેહ વગરના આંખ અને અમારે
જાગત હતું. બેઠકું ન તદિ પણ મારામાં આવી વાપળું પ્રદેશીન
કરવા આગ્રહ કર્યો. અમે આ બેઠકા માગીકોના આગ્રહને પાછો
દેડી શક્યા નહિ. મારામાં દાખલ થતાં ન આપું અમે અમારે
રવાગત કરવા નીકળી પડ્યું. બાલક, રૂબ, સી, પુરણી, સો વાપળું
જેવા પડાપડી કરવા લાગ્યા. બાળકોની ગિલાસોને તો પાર ન
હતો. કોઈની બનેતા અને કોઈના પિતાં એના પેશમાં સમાઈ ગયા
હતા. એ પ્રાણીને તેમને અભાવ કર્યો હતા અને જેવા લગતી રાત્રે
તેના રવનમાંથી બદલાઈને બેડી પડતા એ પ્રાણીના મુલેરે
સાથે તેમને શરી આંખે કુદરતથી મેળી રહ્યા.

આને દલે માગલેકોએ છુટાસાનો દમ લીધો અને આનંદમાં
આવી, થોડાની પીઠ કપર નવલકી વાપળું મારણ કરવાર 'સુંદર
મોરી'ને મેળી અને મારીદાનું બેઠકાનું કરાવ્યું અને આ આંદરેસવનું
માન બળે મેળે ન આપારી દેહ તેની છત્તી સુંદરમોરીએ એ

સન્માનનો રેડીકારે મેળી. તે બધી થઈ પેતે આ સેવ્ય સમાજના
આવી તે આગ્રહ દલ તો છ મારીના પહેલાં ન તે પેતે પણ
વાપળું બેઠકું ન મંગાવી હતી.

માનવ કાર થવાના સમાચાર વીનજીવે, આખા પ્રદેશમાં
ફેલાઈ ગયા અને બીબ દિવસથી ન મેળેને નિર્ભય રીતે જેતરમાં
બધા, કહિવારા મંગલમાં લાકડાં કાપવા, લાગ્યા, આનંદથી બીબ
લગાવવા થોવાયો. થોડાં ધમ્મ લઈને વનમાં રવા લાગ્યા અને
લગાવવા નિર્ભય બની મેળેલા મારો ફરી નવનગરી કહોલવા
લાગ્યા, મંગલી દાખીમીને પકડવાની આગતી મરમી 'ખા' પ્રવૃત્તિ
પણ પાછી કમંગથી શરૂ થઈ ગઈ. વિજયમુસ સમયે
[મહેસુર સરકારના દાખીખાતાના અગવદાર છ, પી
સુંદરસનના અલખક કપરથી લખેલી મેલ સાથે થયા]

પરદેશના પત્રમિત્રો

Our
Friends
Abroad

આ પત્ર મેળવનાર:

મંગલ ૧૪ મિત્રેતી, રજતે દેવાપર, મોઝાર (કાપિયાવાડ)
Stud. Hans Yngstrom
Torravagen 5 Stockholm (Sireden)
રેડીસ-૨ ૪ ૩ ૧૯૪૬

પ્રિય મિત્ર,

હું ઘાંઘે છે કે એ વગાઈ જિસ્ટી નામ છે. મેં તમારું નામ સર-
નામું એક પત્રબચકાર મોકળ પારોથી મેળવ્યું છે. હું ૨૦ વર્ષની
સ્ત્રીથી કપર છે અને રેડીસના મુખ્ય સહેરે દેડીકોમના રેડી-
સ-૨ નામના પાયામાં રહું છું.

હું રેડીકોમની એક મદારાનામાં અભ્યાસ કરું છું. આ વર્ષન
માં હું મારી મેટ્રીક્યુલેશન પરીક્ષામાં બેસીશ. સામાની એ છેલી
પરીક્ષા દેવા છે અને પછી ન યુનિવર્સિટીને અભ્યાસ શરૂ થઈ શકે
છે મારી પરીક્ષા પછી મારે એક વર્ષે લેખતી લાકીય કોલેજે જઈશ.

મારા શોખના વિષયો ૧ મને સમજાવ્યું તમા રેડીકોમમાં બેસી
રસ છે; રમતો પણ ખરી. શિયાળામાં હું આસપાસના મંડવમાં
'રેડીકોમ' (બરે કપર લેખવાની રમત) કરું છું; વસંત અને પાન-
મચતાં નંચે મેં પથેરો (track-finding) કરું છું. પણ હું ન
જુલકા-બોલરની રમતોમાં મેં ફક્ત રેડીકોમમાં એક બેર
૫૨ કામ કરું.

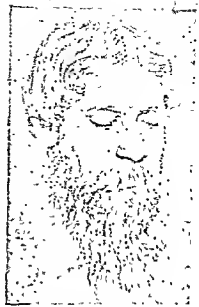
હવે સીડન વિષે કંઈક જુલું. હિંદ વિષે મારે જાન અંધ છે
એ કમ્પ હું છું અને કાદિયાનાતો મારે માટે છે ન અનલ છે.
રેડીકોમની વસતિ ૬૫ માનની છે. આજ પદ-થો અને બીજી લેખ-
લેખમાં કુદોપી દેહો તથા હિંદ કરતાં વધુ સમજું છે. માંસ, રોડી,
માખણ અને ખાદ કાદિયાનું ન મારો દેશન છે, અને મેં દેશનું પણ
જેલા પ્રમાણમાં મળે છે. અમે તો બીબ દેશોને પણ મદદ કરીએ
બીએ. મેં કે એ મદદ હજુ વધારવી જોઈએ એમ હું માનું છું.

મેં કપર જમ્યું કે હું રામકાંચનામાં રસ હું છું. છતાં મારે કપર
કરતું બેઠકું કે હિંદના ગંગાતત્ત્વમાં થવા વિષે હું બેડી શેઠું બેઠું છું
આજા સમ્યું છે કે હિંદન-હિંદ કપર વિષે તમે મોડા મ લીટી આપવો.

ઘાંઘે છે કે તમને મારી સાથે પત્રબચકાર કરવામાં આનંદ
આવશે અને મારે વિવિધ શાળાકીય અંગે છે તમે સમજાવેશો અને
આમા વિષય બેસીને જાણકારી નહિ.

તમારો હૈન્સ
(મિટ્રલ ૧૯૪૬) ૬૪

રવીન્દ્રનાથના કેટલાક પત્રો

કૃતિને જાળખતો હોય તો એનું કાવ્ય જેવું જોડકો, એ એક નિયમ છે. પણ રવીન્દ્રનાથ વિશે એમ કહી નહિ શકાય. માત્ર એમનાં કાવ્યોમાં જ નહિ પણ એમનાં ચીત્રો, નાટકો, નવલો, વાર્તાઓ, પ્રવાસવર્ણનો, નિબંધો વગેરે અનેકવિધ સર્જનમાં કેટલી જાણી કાવ્યસંપત્તિ પડી છે કે એ જાણમાં પ્રવેશકર્તા રહેલ કવિના આત્માનો પરિવર્તન પામી શકે; અને એથી જ રવીન્દ્રનાથને ભણવા માટે એમનાં કાવ્યો કે પરાંત અન્ય સર્જનપ્રકારોનું અનુભવન પણ જરૂરી છે.

રવીન્દ્રનાથ જ્યારે સાહિત્ય સર્જે છે ત્યારે તો એમની કૃતિઓમાં એક જગત્ પ્રકાર દેખાય છે જ; પરંતુ એ કૃતિમાં એમનો ઉદ્દેશ સાહિત્યસર્જન કે કાવ્યરચના પરિવેશનનો નથી હોતો તે કૃતિ મધ્ય સાહિત્યને જાળવે કલતલભૂઈ છે. આ વાત એમના પત્રો વિશે છે. એમાં પ્રગટ થતું એમનું કવિ-માનસ આવારનવાર કલ્પનસ્થ બની રેખા દે છે. એમાં એમનું કવિત્વ, કૌતુહલ તે આવનું રમત રમ્યપણે દેખાય છે. કેપરાંત એમાં એવાં અનેક વસ્તુઓ પડ્યાં છે, જે રવીન્દ્રસાહિત્યનો રસસ્વપદાર્થ જોઈ શકે. આજપણ કાલોસર એમના પત્રો જોવા જરૂરી છે.

રવીન્દ્રનાથે બહોંબુદા સમયે એ. ચાર્લ્સ્ટે બેંગ્લોપાધ્યાય (જે તે વખતે 'પ્રવાલી'ના સંપાદક હતા) પર લખેલા પત્રોમાંથી 'પ્રવાલી' (કારતક ૧૩૪૮ બેંગ્લોપદ) માં પ્રગટ થયેલા કેટલાક અપ્રકાશિત પત્રો અહીં ઉત્તરવામાં આપ્યા છે. એ સમયે કવિની કવિતાઓનો સૌંદર્ય સંચય 'વચનિકા' ઉપનિવન પ્રેસમાં તારવે જ બહાર પડેલા. એની સંકલના રચ. ચાર્લ્સ્ટે બેંગ્લોપાધ્યાયે જ કરેલી. 'વચનિકા' ગળતાં કવિએ લખેલું—

(કપાલની ઢાપ: બદા બનર)
પ્રિયવરેણ,

૨૮ સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૬, કલકત્તા.
'વચનિકા' મળી છે. મુદ્રણ સારું છે, કાગળ સારા છે, બોંધણી પણ સારી છે. કવિતા સારી છે કે રસ એ તો જન્મનાન્વરે જ્યારે સ્થાપનાક થયેને જન્મનો સ્વાદે જળ્યુનો તો.

પરંતુ ચિત્ર સાંધી નથી મુકે કોઈનું તો રવીનારનું જ પડશે. આ ચિત્રને માટે જ આનુભવપૂર્વક શબ્દો લેતો હતો. કારણ એ મારી કૃતિ નથી. નેહલાલ પાંડે ખૂબ ચિત્ર જેવું જેવું હશે, તેવું આ પુસ્તકમાં નથી દેખાઈ કલકત્તું જરાક અસાધ જ દેખાયું.

પાલ્લીની જ પ્રતિમિતિ વિશે તમે જ કહી શકે હર્ષાવશે એ શિશુ-ચાર નથી. પણ આત્મીય સ્વચરિતો તે ચિત્ર-રોસેતો ને રાઈઆ જોશે તે રોષે જ બરાસે. બ્રજ કૃષ્ણાનંદ સુવર નથી જાણે, પણ એનું આ મુદ્રણ તો એનાથી રંગમાં દૂર નીકળી જાય છે. બધા એક અસાધે કહે છે કે તે હવે જે બંધાયું ન હોય તો પુસ્તકમાં ન બાંધવું એ જ સાચું છે. એમાંથી કોણું મને આપવાની બીજ નવ પ્રકારમાં તો એ જ જૂઠ્ઠા. કારણ એમને હું એ આપવાનો છું, એ કોઈને મને નહરો-નહર જોયાં છે. આ ચિત્ર જોયેને એ સી કદાચ મને બહોળી જાય તો? હમાર આખ્યાનો આપતો ફરું છું. છત્ર અને જ્યોતી મળે છે. અસાધે એક જામવાન બહારની તૈયારીમાં છે. આ એક છત્ર

શ્રી રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર

પ્રિયવરેણ,
ફરી એ જ પધાવટ આશ્રય લીધો છે. અત્યારે એનું લલિતવર્ણ એ પ્રસન્ન ને મુકે રીસે છે.

'વચનિકા' એવેલા કૃષ્ણા માટે મુંઝવણ બહુ બહુ હતી. મારી પ્રતિકે જોવા-કામાં મારી છબિ જેકલેએ હું ખૂબ જ કલ્પની અણ છે. ફરે તો જ્યોતીમાં મારું મુંઝવે જેવું એ બે એક છે એમ થાય છે.

એ.સ.ટી કિંગ્સલી વચનિકા છાપી, જે મારા ૧૦૦ જેટલી નાણાં પણ મુલ્યની કાઢી દોતો તો વાચકો મારે જે કામકાજક થાય અને આપણીકાને પણ હાલ મળે મળેની હજારો દોલ છે કે જે ૬૫ (એપ્રિલ ૧૯૧૧)

વચનિકા ખરીદે, પણ ખરેખર ના પાડવું હોય છે. હું એ વાચક દોતો તો માર રખિવા ખર્ચો વચનિકા ખરીદવું નહિ. હાલ,

૨૬ જાન્યુઆરી ૧૩૧૬ (બેંગ્લોપદ) શ્રી રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર

પ્રકાશનાર્થે લખાવું મોકલનાં શ્રી રવીન્દ્રનાથ સંપાદકની કમિને મુશ્કેલીને કેટલું માન આપતા એ એમના અનેક પત્રોમાં જેકલે સમય છે. નીચેના પત્ર એનું એક ઉત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ પૂરું પાડે છે:
પ્રિયવરેણ,

આને રમિ, પોરેટનો એ કૃતિમાં તમને મોકલી છે. જે પહેલ ન આવે તો કોઈ જાણું નાખી ન દેતાં મને પરત મોકલાવશે. મનમાં એમ ન માનતા કે હું ગુસ્સે થઈને મુંઝું. હું જે એક વેળા સંપાદક હતો. કેપાલની કલ્પ જાનવતોં દયા-આપાને વિચારવો જ પડે છે. તમારા વિચાર અને અભિપ્રાય મુજબ કાર્ય કરતા રહેજો. હું કાલ પછી તે જરા-કેટલાં માત્ર મુખ્ય નહિ બનું. લખાવુંનો વિષય કદાચ મનોરમ નહિ હશે. તદુપરાંત લખાવું, લિખિતમાં પણ મુશ્કેલ શિખાઈ. એટલે જે આ કૃતિમાં તમને વર્ણન કરવા માટે જ જાણ્યું (વિષય લખક ન હશે) તો એ મારે અમે જાહેર નહિ કરીએ. ફરી બીજું લખાવું પણ મોકલીશ. હાલ, ૨૧ બાહ્ય તમારો

શ્રી રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર

નીચેના પત્ર પર છાપ છે: પ્રેશાન્ટ જામ્સ રામ્સિનિયન, ૬ સપ્ટે. ૧૦. બેંગ્લોપદ ૧૩૧૮ના બાદ-એકથી ૧૩૧૯ના આખખ અંક મુકી 'પ્રવાલી'માં કવિની 'લવન-નૃમિતિ' કથા: પ્રગટ થઈ રહેલી. એ સમયે 'પ્રવાલી' લશ્કરી રવળ ચક્રવર્તી બેંગ્લોપાધ્યાય એ એક પવનવદાર રવળ રવીન્દ્રનાથનો મહેલો, તે રવળ કૌતુહલ છે તેમ કિમ્બી પણ છે. ચાર્લ્સ્ટે કવિ પાંડેથી એમનાં લવન-રસરંગી માન-વતોં કવિને કલ્પનામાં લખેલું—

પ્રિય સંભાષણુવેન,
બાર્ડ, તમે જે અજા આજુલ છો! હવે એકદમ મારા લવનમાં દમ-રુચ કરવા માગો છો! આરંભ વિષય મારાં કાંઈનાં વિષે ખૂબ જાર્જ-વજાર થશે મે; હવે હાથે છે કે મારા લવન-વિષે છે: હાહા! મને

સાપાદક મનાઈ મેળવીની દિવાનીયા તરફ આવી બંધ છે, તેનું નામ
 દિવાન દર્શન જ બંધો તમે છે ૧ ગયા સુધી જવનો થું ત્યાં સુધી
 જવનો રહેવો છો. એનું બંધે જ્યાંસુધી એક બાજુ (અંશ) આ વેળા
 મેકલું થું. અને મોટા થઈ નું સજાણુ થયું મોકલું થું.
 એક નવું નાંકક સજાણના પ્રયત્નમાં હું એકદમ દિવસમાં જ
 રાફ કરીશ.

તમારો
 શ્રી રતીન્દ્રનાથ ઠાકુર

પ્રિયપરેડુ

મિત્રાહાર, અધ્યા.

મુ રા જવન માટે મારો કરતાં તમે જે દલીલો કરી છે તે સત્ય-
 બળક નથી. તમે લખો છો 'આત્મ' જવન મેકલું છે.' બાબી પાછળ
 ને ધરી રાખેલી બંદુક કે 'holidays' સંબંધી ગદી હોત તો તમારી
 દલીલોની કમળતા વિશે કોઈને કંઈ જ સમ ન રહેત આથી અન્યારે
 તે માટે જવન નિર્ણયે માટે જ આવી ન રહે હોત અને જો મોઝમ છે
 સાચી વાત તો એ છે કે તમે આહોરે, પરસેપ અને બીયારે
 બાલકોના પંચેપર વિચાર કરીને આ દસકા કર્યો છે, કે જાત સજાણકતા
 દુન્યે શોધે એક બાબી આ દુસરાદમ કરવા તમારે બંધવા છો અહીં
 બારણર બંધની સમ્યા નથી, ને બાબી કર્મ ન કરી તરી કરી શકેતો.
 તમારી કમર આછી છે, એટલે હક કરી એ જ તમારે મ કે સજા-
 બંધ છે તે શોધીવ થયું. બાબી આ વિચે રાગાનંજબાળને માત રી
 છે તે બંધવા વિના તમારા મામિકા black and white માં મારી
 જવનની એક બાલકો માં ને બીજા બાલકો રા દીકરા પરી નહિ રાંક.
 મધ્યાસ પીતતાં લોશ પ્રમદ્ભ થવાના અધિકાર મેળવે છે; પણ
 હુતારે થોળા થામ અને ભેત મારી-મૂઝ થયું અહીં મરે પહુંવિ શુજ
 કરી સમતાં નથી.
 હતિ ૧ જે ૧૩૧૮

તમારો
 શ્રી રતીન્દ્રનાથ ઠાકુર

પ્રિયપરેડુ

(૧૧૨ છાપ) મિત્રાહાર, ૨૭ મે '૧૧

આખરે તમારા લાગણા જ જવન સમયે થું કરું પડયું રાગાનંદ
 બાલકને કમળું છે, પણ અહતના લેખ પૂરો થઈ ગયા પછી જ એ
 (જવનરખતી) રાફ થાગ તો મારે મારા જવન વિષેની લોકોની
 કલુંકા પણ ત્યારે ક્યાં થોડીક પથરો
 રાતેન્દ્રને અહીં ક્યારે મ કવન નું નથી કરી છો એ અને હુરત
 નામુવરો. અહીં એને જ્યાં તકસિદ નહિ પડે. તમે અહીં ન આવો
 શંકા તો મું કેમણિસાદ એના નજરોક બની એને અહીં મુકવા ન
 આવી શકે?
 હતિ ૧૭ જે ૧૩૧૮

તમારો
 શ્રી રતીન્દ્રનાથ ઠાકુર

પ્રિયપરેડુ

તમારું આ વખતનું 'પ્રવાસી' બહુ મહેનતુ છે. ખાસ કરીને
 આ વખતને 'કષ્ટિપાગર' (કસોટીને પાગર) વિભાગ બરાબર
 લેઈએ તેવો જ બંધ્યો છે લોશ પર નાંકક આપાત ન કરતા 'નાંકક'
 એ મટે કહું છું. કે જેનું મેલ આખું છે જે તો મરવાનો ભય તો
 પૂરી મલવી મેઈને જોઈવાનું માય સા મટે વહોરવું? સાહિત્ય-
 પૂરી સીદીમાં એના પક્ષા બની ગયા છે તેમને જ ને બાલકબાળને
 ૧ શ્રી અનિલકુમર ચક્રવર્તી, તેઓ એ વખતે રતીન્દ્રનાથ વિરે 'પ્રવાસી'માં
 બાજી વેષ માળી લખતા હતા, જે પાછળથી હવે ડેરડારે પત્થર પડેલી
 (૧) રતીન્દ્રનાથ (૨) કામળ-પદ્મકેમ (૩) પામળવન ૨૨૪ સતેન્દ્ર
 નામ દસ ૩ ૨૨૪ અહિલસ અને પામળ

અવાધિશબ લેવા લે. તમે સફૂન છો, તમારે દશમાસા છે.
 લોશ તમને વાદ દરે છે. કેમ્બા લગતાં નથી બંધવા તેઓ સદેક જ
 લગ્ન થી છે વિધાતાએ જ એને દંડનીધિ છે. તેના કાર તમારે સા
 મારે એના કુખમાર વધારતો? તમારા પર ન દેવે બળે છે તેઓ
 થોડાના અંતરેતે પોતે જ દાંડે છે, બળે છે. તેના દર પરવળવાના તીર
 ન હોડી શોંધવું સોપાદનું રમાન અન્યથા જ. આ મારો
 આસીનાં છે. બુદ્ધિ તણવાનું ચિદ્દ કપાળમાંથી ફર ચાલે.
 શ્રી રતીન્દ્રનાથ

પ્રિયપરેડુ,

(૧૦૮ છાપ) શિવ હંદા, ૪ જૂન '૧૧.

પરેશી વાર્તાના ભંજાળીમાં જીવતરી હવે બાંધી રહી દાય મેગ
 નથી દેખાઈ. તુર્કેવની Grimsplamt Love વાળીની એક સુ-
 વિજાત વાર્તા છે. એનું પછુ મેં દિનું પાસે લેખાતર કમળું હું
 દાલ્ય એ જમ્બાકા ક્યાં પ્રગટ થઈ ગઈ. પણ એની અમર
 સમ્બી એ જમ્બુ મહેનું નથી નો! અ્યાન્યા જેને આની વાર્તાઓ પ્રકર
 માય એ તુરતતુરત એક રમિદરમાં નીંધાય એનું તમે ન કોર? મો-
 લિક હોવાની એક વાર્તાઓ પણ હરીકતામાં બાધાતર જ દેખાય છે.
 હવેને મારે કવિજવન વાંચવા આપને, એ તમારી લેખાલો
 નાવના નથી, એટલે એમનું હુદય કમળ દશે; ને તેથી એ વાંચને
 તેઓ શું કહે છે તે બંધવા હું છું. સત્યે, દને મારીરેતો સાંકું મે!
 હતિ ૨૪ જે, ૧૩૧૮

તમારો
 શ્રી રતીન્દ્રનાથ ઠાકુર

(બંગાળી કપરથી) રમણિક મેધાલ્લી

મૂળશકર હરિનંદ મૂળાણી (અનુસંધાન પાછળના પાન છપી)
 અને રમણભાઈ મેધાલ્લી એમનાં નાંકો નેહ ક્યા 'અભિપ્રાય
 આપેલા. ૨૪. અહતારેતો તે' એમનાં નાંકોમાંથી રેલાક માય
 પ્રસિદ્ધ કરવાની માગની કરેલી, પણ હવેયોને રમણભાઈ આજ
 અવસાન પામ્યા

એમનાં અપદ્મકતાં નાંકો 'શ્રીઆચર્યસી' સાથેનાં 'અમળ
 કુમારી', 'વીરમંડ', 'વિક્રમચરિત', 'હુ પલ હુમારી', 'મામળા',
 'નદનગીરી' અને 'કૃષ્ણચરિત' એનાં શોકેકલિંગે સાથે લખવાના
 પ્રત્યક્ષા એમણે માય સરવાળે ને આરંકે વરતુએબના મે મે જ
 નવા સેબાળે છે; અ્યારે સ્મિદિરચયુગેની દરિદ્રીને લેતાં વરત
 વિક્રમ, વાચવેલિય, જમાનવિકાસઆદિકાની ચેલના સામેકેમ
 આરંકો ને વિનારે, રૂમિક વરં મે, શુદ્ધ ને બળવાળી ભાપા તેમજ
 કમળથય ન રિયતેની કપરોમ તો પીરેપીરે થઈતાં દેખાતાં અને
 છે 'કૃષ્ણચરિત', નાંકક સુડીમાં એમનો મધ્યલણ પસાર થઈ
 એમના કા રૂઈ વિદાય પામે છે એદરમ ન એમનું જવન પણ
 કમરો મોશાલવાસ અને તત્ત્વનિર્વાન તરફ વળતું જવન હોવાથી એમના
 પચરક જતાં નાંકો હવેવાખાતામાં મિત્રો કરતાં વિચારસમુદ્ધિ
 રિયેષ બ્રેરોંકે હોવા છે. ('કેમ-કેમ' અને 'નવમના' કપરથી)

આસનિર્વાઘ મેધાલ્લીસિનાં સચિત પુસ્તકો
 હાથીનું નાંક, સંગીતસાપરી, ચિત્રકેશ, પ્રજા હીકરો,
 અંધેશી નમરી, એનાકુમારી, ઇન્દુળાસા, ગિરલીખાઈ, ચ-
 હલીમાં છડાં, બીકમ્બ મસકો; વાગન આચરી નવા પછી મર-
 રુંડે વાંચવાનું માગતાં છ શી સાત વરંસની કમરમાં બળે મારે
 પાગેએ ચિત્રોળી જો લોશ અકરોમાં અને એરેની છપાઈમાં નાની
 વાળિયાની ગોપરીઓ; સવાદ-નાવરલસ ૬, પટેલ, પ્રકાશમાય-
 નિનેદ ક્યાંક ૧, ૨૪૬ પ્રિન્સેસ રીડી સુંબાઈ-૧, દરેકનું કિ. ૦-૧-૦
 (એપ્રિલ ૧૯૪૬) છે

પિંગળ-પરિચય

કવિતા-રચનાના શાસ્ત્રની સમજણ

અધ્યક્ષમ હોંદો

આ અંકમાં આપેલા અક્ષરમેળ હંદ તે બધા 'સગ' હંદ હતા. કંઈકેત-ગાંતા બેવળ 'અવેસગ' હંદ (રંગમાં છી વરણ એક માપનાં ને બેથી વરણ જુદા માપનાં હોય તેવા હંદ) પણ આપણે ઉપયોગમાં લઈએ છીએ. એમાં મુંદરી કે વિધો-

ગિની મુખ્ય છે.

૧૦ અને ૧૧ અક્ષરનો મુંદરી કે વિધોગિની: એનું બંધારણ—

'વિધમે સરખા મ આપતાં, સખસાલે શુક મુંદરી રમે.'

વિધમુ કોટકે પહેલા અને ચીલ વરણમાં રણજી, રણજી, જયજી તથા શુક એમ ૧૦ અક્ષરો, ને સખ કોટકે ધીલસથા ચોથા વરણ-ગાંતા વળુ, બળજી, રણજી, સખ મે શુરુ, એમ ૧૧ અક્ષરો એમાં આવે છે.

હૈં જો, હૈં જો, હૈં જો, હૈં જો,

હૈં જો, હૈં જો, હૈં જો, હૈં જો,

કપોટ જય કુલ પૂર્ણિમા, કરી કલ્યાણ કૌંધા મિરિ રખા
રધિ પૂર્ણિ સેગ તત્તો, કર આ કોમુદીને સગપેતા
જયમાં પળી શાહને કરી ન ગમે કોઈથી શુક કોમુદી
અજવાળે બીજેક માલની બરી બંધાડુ પીવાનું છે જ ને' (શેખ)

વિધોગિનીને હોંદ એકેક શુક વખવાથી, કોટકેકે વિધા વરણ-ગાં ૧૧ અને સખગાં ૧૨ અક્ષર લેવાથી 'સાલસારિણી' બને છે.

૧૨ અને ૧૩ અક્ષરનો પુરિપતાસ: એનું બંધારણ આ મુજબ—

વિધમ નવર આ ય-સાધ ધાતાં

સિગ નવર હે રમ દાધ પુરિપતાસ.

વિધમમાં સા અને ડાલ વરણમાં નગજી, નુગજી, રંગજી અને યજળ તથા સખમદળ અને જયા વરણમાં નગજી, જયજી, જયજી, રંગજી અને ઉરતે શુક એમ ૧૨ અને ૧૩ અક્ષરના વિધ્યો આ હંદ બને છે.

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં, હૈં હૈં,

[આજે યુવાન વર્ગમાં કવિતારચનાના સૌખ્ય અચાક કરતાં ધણા બંદોળા પ્રમાણમાં જણાય છે, ખૂંટ તેના સાચીય જ્ઞાનને અશ્વમેધ ધણીને મુંગતા લખવા છે. 'દેવવર્મા પિંગળ', 'રણજિતજી'ના મદદકર્ષે કે 'વૈદિક કવિતા'માંના 'પિંગળ પ્રકર', લેખના સૌખ્ય-નારતિના ઘટિ રમેજ તેટલા વિદ્યાર જણાયા નથી. જુદાજ બધાકરણ વધેરેને કંઈ આપણાં કંદરવનાનાં પ્રકરણ સંપૂર્ણ નથી. આ સંજોગમાં શ્રી કેશવરામ શાસ્ત્રીના આગામી પાકય પુસ્તકમાંનું આ પ્રકરણ આપણે પ્રકર કરવાની તક અને આશર લીધી છે.

અચા અંકમાં પિંગળશાસ્ત્રી પ્રારંભિક વિગતો, પારિભાષિક સમજા તથા અક્ષર-મેળ હંદોની રચનાની સમજણ આપવામાં આવ્યાં હતાં. આ અંકમાં નેને અનુસારને અક્ષરમેળના વિવેચ પ્રકરણ તથા માવામેળ હંદોની રચના સમજાવવામાં આવ્યાં છે.]

—લેખક-કેશવરામ ડા. શાસ્ત્રી—

ગિરિત કરવામાં આવે છે; તેમજ તેમાં શુદ્ધ વેદિક પદ્યલિના ગ્રંથકૃત અને જગતી માપનાં પણ ચરણો દેવા છે. એમ—

હૈં આ હૈં	હૈં નવરેખા શુર્વ,	(કપેન્દ્રવળુ)
પારો પારો કૈક રૂપે દુર્લભાં	(સાવિત્રી)	
પ્રકુલભાં કિંતુ ન કંદ સંગમાં	(વંશરથ)	
અપ્પ્ય જેવાં વધ ને પોષણાં શાં	(કપેન્દ્રવળુ સાવિત્રી)	
મેહ મુણા આપણ જે તળાં આવી,	(ઉત્તરંગ)	
ઝાડી વેળા બોળા માંદે ન કોઈ	(કાકી)	
સાથે સાથે શુર્વ ને કોણ, કપ્પ,	()	
સોદે નહીં એક રથે ય આવા	(કેન્દ્રવળુ)	
પ્રબીર જે હોરવ પાંડવેના,	(કેન્દ્રવળુ)	
અક્ષર યાતા પુરુષોત્તમકંઠરા,	(વંશરથ)	
ધપ્યે જતા પર્ણિનાસુ અશ્વ	(કેન્દ્રવળુ)	
આવા હરી, કપ્પ, કંઠારવા મને,	(કેન્દ્રવળુ)	
સુલેક શ્વે રથ. હો અનુસા,	(કેન્દ્રવળુ)	
નદ, પ્રતીક્ષા કરતા હરી ત્યાં	(કેન્દ્રવળુ)	
કે પર્ણિની સૌર્વકગાદ વ્યાકુળ	(આ-શાસ્ત્રી)	
સંતોષાયે જે જુલ અજમાજના	()	
આને સાવે શુકનું પર્વ ધન્ય,	(સાવિત્રી)	
પ્રસન્ન સો હોરવ હર્મિનના પુરે	(વંશરથ)	

—કાવ્યકર

અક્ષરમેળ દુનોમાં સંખ્યામેળ પ્રકરના હંદો

અહીં સુધી જે અક્ષરમેળ હંદો આપેલામાં આજમા નેનાં માપ અજુ કપરથી ચિહ્ન કરી સહાય તેનું હતું. નેમાં નહીં રચાને લખ્યુ-શુક અક્ષરો વિચર હતા. પણ અક્ષરમેળ દુનોમાં બીજે કૈક પ્રકાર એના છે કે રંગમાં વરણમાં માત્ર અક્ષરોની અંખા જ વાકાક્ષરોવાનું બધાજ સજીવનમાં જ્યાં કોઈકા દોષનો આચર તદિ. 'કવિતા'ના નામથી લખીતા 'વાનદર' અને 'ધનાશુરી' એ આપા હંદ છે.

મનદારનું બંધારણ આ મુજબ—

અંતગા મ, કોમીનીસ અક્ષર બધે કરીક.

અક્ષ આજે અક્ષરીસ, ત્યારે ગનદર છે.

મનદારનું કા અક્ષરો આવક આપવા તેમજા. એમાં આવક અક્ષરે વિરામ લેવાનો અને રીક વરણનું છે શુક આપ. એમ—

ક્રોટ હો આ સખગાં વાંસાં અંધવામાં મુંદાં

બજવામાં પડીએ ને પડીએ નાપાર મે,

બજવામાં ક્રોટ પાંચ, પાંચની માંચ વાસ,

ક્રોટમાં પડીએ વાંસાં વિતગાર છે.

વારણુની રૂંદ વાંછી, વાધનો છે નખ વાંછી,
બેસને તો શિર વાંછી રીંગડાને બાર છે,
સાંભળી શિયાળ બોલ્યા, હજો દલપતરામ,
અન્યનું તો એક વાંછું, આપનાં અદાર છે. (દલપતરામ)

૩૨ આંશરના ધનાશરી : એનું બંધારણ—
અંતમાં મ લ બચીસ, આંશર બધે કરીયા,
આઠ આંક આરજીયા, ત્યારે ધનાશરી ઇંદ.

એટલેકે મનહરના ડાને નાલે છે એક લઘુ મધારી ૨૨ અક્ષર
કરવામાં આવે તે ધનાશરી. આ જી બધું મનહર મુજબ ન.

ફૂલમાં દેખીને ફૂલ ફોગટ ફૂલાનું નહીં
ફૂલની સફાઈ તો ફેરે દિવસે ફરી નવ્ય;
પીતળનો પ્રીતનો પતંગનો પોથીનો રંગ
નવો નવો નવ દિન સુધી હેયું હરી નવ્ય. (દલપતરામ)

કલિકાઃ હવે બળદારે મનહરમાંથી છેલ્લે ચુક ડાડી નાખીને
અને છેલ્લો આંશર આવક્ય લઘુ ન રાખીને એ હંદ પ્રમાણથી છે તેનું
નામ તેમણે 'કલિકા' આપ્યું છે. તેનું ઉદાહરણ—

લીલા પેલા આંખલાની રાઈયેંથી છાયા નીચે
આંદની રીં મેંબરી છે પડી એમ તેમ;
ડાંખળી રા દાંધ વાળી ફૂલ જેવું રીસ મૂકી
સુતેશી છે પ્રિયા મારી મેંબરી નેમ. (બળદાર)

અનુક્રૂપ : આઠઆઠ આંશરનાં ચાર ચરણોનો આ અર્થેત
બ્યાપક હંદ સંકુચમાંથી થયેલો છે. આને આપણે કોને બે લીટીમાં
લખીએ—છાપીએ છીએ, પણ અનુક્રૂપ તેનાં ચરણ ચાર છે. સામાન્ય
રીતે કોને આપણે શ્લોક કહીએ છીએ. એનું બંધારણ આ મુજબ છે:

પાંચમી લઘુ સર્વત્ર, છઠી સર્વત્ર આ છઠો;
વિષયે સાતમે કૂરવ, અમે શ્લોક ન સાતમે;
ખીમે ખીમે અને ચોથો નરસા વન્યે નવુલા.
વિષયે ૨ કહી ત્યા હો, કિંમતે આ છે અનુક્રૂપે.

અનુક્રૂપમાં બધાં (ચારે) ચરણમાં પાંચમી અક્ષર અથક લઘુ
ન આવે, અને છેલ્લો અક્ષર ચુક ન આવે. વળી વિષય એટલેકે એજી
ચરણમાં સાતમે અક્ષર ચુક ન આવે, અને સમ એટલેકે બીજી ચરણમાં
સાતમે લઘુ ન આવે. આ સામાન્ય લક્ષણ પણ વિશેષ એ ખ્યાત
રાખવાની છે ચારે ચરણમાં ૨-૩-૪ એ આશરેનો સમૂહ નમણ, રમણ
કે સમણ રૂપે (એટલે કે લલણ, માલગા અને લલગા એ રીતના) ન આવવા
નોંધ્યો. એજી ચરણમાં ત્યાં કોઈ રમણ (આલગા) વાલે, પણ બીજીમાં
તો નહિ ન. આટલી સાવચેતી લીધા પછી-અનુક્રૂપ સિદ્ધ થઈ ને.

પિતાઈ પત્ર ને પુષ્પો એ ન માની નસંત આ,
રૂંદો છે યે દિશા, એના રૂંદો છે રમણો અડા!
છાંચો તો વડના જેવી, બાવ તો નંદના સમ,
દેવોના ધામના જેવું હેલું બહુ દિગમય. (નાનાલાલ)

અનુક્રૂપનાં આ ચારમાં એજી ચરણે ૫-૬-૭માં આશરેના સમૂહમાં
કેટલાક વિવેકપ આગવામાં આવે છે. એ નહુ આશરોનું કુખનું બમણ.
રમણ કે નમણ પણ આવી શકે; પરંતુ તે વખતે ચોથો અક્ષર તો
અલગ્ય ચુક રાખવો ન જોઈએ.

બમણ (માલગ) થી-હરી કપોલ રિમતથી, જોખ સંપુટ વુંબને,
અનારવાદા રસે હેયું ચોભને નિવચીવને,
રમણ (માલગ) થી-ન પ્યું ના ઇન્દ્રીયે તે ચો તારા પ્રેમવધી
આસનારે રસો છે એ, છે તારું અધિકારથી.

નમણ (લવચ) થી-આંદલો એકત્રી રૂબે અશરોએ સો
ધાને વિષાદજનના, બ્યાકની ને વિગડના!
(કામંદર)

અર્થતઃ મશકીમાંથી આપણને જે થોડા હંદો ગમ્યા છે તેમાં
આ અર્થેત પણ એક છે તુકારામના અભેગો તો નબળો છે. અલગનું
માપ સામાન્ય રીતે એ ચરણનું છે અને બીજીની અર્થેત આશર-
નાં બે ચરણોને બને છે. તુકારામ આમાં ફરેક ચરણને પ્રેસ ઇન્દ
માનતા લાગે છે.

આ હંદપત્ર કેટલીક વાર ચાર ચરણ પણ મળવામાં આવે છે.
એ ચતુષ્પદી અર્થેતમાં પહેલા ત્રણ હુકડા છ હ આશરના અને છેલ્લો
હુકડો ચાર આશરનો થાય છે. રવ. ભોળાનાથ સારાનાઈના આ બનનો
અર્થેત નબળો છે. એમાં સામાન્ય રીતે ૧-૨-૩ એ ચરણમાં પ્રાસ
મેળવવામાં આવે છે અને ચોથું ચરણ સ્વપ્રાસ રાખે છે. એમને—

અચર્ય ચપાર, પ્રશ્ન નિર્વિહાર,
ચિન્તના આધાર, દયાસિધુ. (ભોળાનાથ સારાનાથ)
ચતુષ્પદી અર્થેતમાં એક બીજે પણ પ્રકાર છે. જેમાં ત્રણ ચરણ
આઠ આઠ આશરોનાં અને છેલ્લું ચરણ સાત આશરોનું આવે છે. આ
ચતુષ્પદી અર્થેતમાં તુકારામે પ્રાસની ક્યાંય પણ પાડવા કરી નથી.

માત્રામેળો હંદ-અતિ-આ

લઘુ અક્ષર બોલવામાં જેટલો સમય લય છે તેટલો સમયના
માત્રાને માત્રા કહે છે. તેથી ત્રણની એક માત્રાને ચુકની બે માત્રા એમ
મળવી થાય છે. માત્રામેળ હંદો (એ 'અતિ' કહેવાય છે) આ અક્ષર-
મેળ હતોની પેરે ફરેક ચરણમાં અથક શ્લોક સંખ્યામાં અક્ષરો
જેટલો ને એનું બંધન નથી. આમાં તો પ્રત્યેક ચરણમાં અથક માત્રાઓ
નહીં કરવામાં આવી છે. એટલી માત્રાઓ પંચી દીક બાથે બંદલે
બસ; પછી હંદના ચારમાં લઘુ-શ્લોક અક્ષરો અમે તે રચાને આંચે.
અરે, અક્ષરોની સંખ્યા પણ ચુકપડે હોય તો માથે. કેમ માત્રાની
સંખ્યા સરવાળે સરખી રહે. આ માત્રામેળ હંદોમાં લઘુની સંખ્યા
'લ' અને ચુકની સંખ્યા 'હ' છે. 'લ'થી માત્ર લઘુ ન સમાવડું; અર્થેત
'હ' નો અર્થ બે લઘુ તેમજ એક ચુક પણ થાય.)

આ હંદોમાં પણ સમ હંદ અને અધસમ હંદ એવા બે હોઈ છે.
માત્રામેળ હંદોમાં જે અથક માત્રા કપર તાલ પડે તે માત્રા
વાળો અક્ષર તેનાથી પૂર્વની માત્રા સાથે ચુક રૂપે આવી ન શકે, પણ
પછીની ન માત્રા સાથે આવી શકે, એ લક્ષણ સાંખવા નું છે. ન
માત્રા કપર તાલ પડે તેના કપર અર્ધો બીજો લીટી કરવામાં આવે.

સમ માત્રામેળો હંદો

૧૪ માત્રાના ઉપમાર

૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧
એ તે માલ ચીર હ મોર

કપરની લીટીમાં કપાર હંદનું લક્ષણ બજાવીને તેની માત્રા છઠ
રીતે મળાય તે દર્શાવ્યું છે. ચુકની બે માત્રા મળ્યાં છે, પણ તે તે
અક્ષર કપર બરડો ન મૂકતાં બે એકઠા મૂક્યા છે. તે એમ દર્શાવવા,
કે બેમાની અક્ષરમાં તાલ પડેશી માત્રાથી ન મળાય છે. એમરે આ
હંદ (કપાર) માં ૧, ૫, ૮, અને ૨ માત્રા કપર તાલ આવે છે. એ તાલ
એ તે રચાન કપર બીજો લીટી કરીને દર્શાવ્યો છે. એનું કદાવરણ—

થેલું બઝી કે જે બાળ, વિષુકું માલીથી આ કાળ,
ભૂમું હમ્ય જિવિને શુંય, કોઈ નાદિ બોનો સંગ. (નરસિંહરાવ)
(એપ્રિલ ૧૯૪૮) ૬૮

૧૪ માત્રાની પ્રચલિત ગત્રજ: ગત્રજમાં ચૌદ પાંચ-નવે.
૨, અને ૬, ૧૩મી માત્રા ૬૫૨ તાલ; તથા પાંચ અને ત્રણમી
માત્રાએ વિરામ પડે; જેમકે

ગુનદે જે શિરે તારે જગતો નાપ તે સે'જી.
ગવયું કે ખાડું ખ્યાસે અતિ પાડું અગ્ની લેલે. (ખાલાસરજ)
આ ગત્રજ વાળુ પ્રચલિત યદ્યુતી હોવાથી અર્ધી લક્ષણ આપું છે.

૧૫ માત્રાની જેઠરી: 'પંદર યુગ-યુગ લગ જેઠરી.'
૧, ૫, ૬, ૧૩ માત્રા ૬૫૨ તાલ; તેથી ચાર ચાર માત્રાએ
વિરામ આપી રહે; ઉંડે ત્રણ માત્રા 'લગો' રૂપમાં જ આવે. જેમકે-
ગામ વગે બોલાવેા ફૂંબા, યોના ગવંની ગરજ જુઓ,
કો કડિયા કો જોતળો હલે, ચીનું મન રાજ નવ રહે. (દલપતરામ)

૧૫ માત્રાની ચોપાઈ: 'જોપાઈ પંદર અલ અંત.'
૧, ૫, ૬, ૧૩ મી માત્રા ૬૫૨ તાલ; તેથી ચાર ચાર માત્રાએ
વિરામ. ઉંડે ત્રણ માત્રા 'આલ' (ગુરુ અને લઘુ) રૂપે. જેમકે-
'સાંભા ભેડે કેસા અવ, પવે ન તેપે માંશ યાવ.
તે માદિત્તેજ્ય તમામ, રાક્ષિ નિચારી કરીએ કામ. (દલપતરામ)

ચોપાઈ અને જેઠરીમાં ફેર માત્ર એકરો, કે જેઠરીના અંત
'લગા'ના રૂપમાં આવે, ત્યારે ચોપાઈનો અંત 'આલ' રૂપે. આ
ચોપાઈ અને જેઠરીના મિશ્રણથી સંખ્યાબંધ 'દેશાન્ધો' બની છે.
જો દેશાન્ધો વિશે આગળ હવે પછીના હપતમાં સમજાવું.

૧૬ માત્રાનો ચરણાકુળ: યુગ યતિ રોજે ચરણાકુળ છે.
યુગ-ચાર માત્રાએ યતિ લઈને રોજ માત્રાનો આ હંદ બને છે.
તેમાં ૧, ૫, ૬, ૧૩ મી માત્રાએ તાલ આવે અને ઉછેલે જે માત્રા
એક ગુરુરૂપે અથવા બે લઘુરૂપે પણ આવે ચરણાકુળને પદાકુળ પણ
કહે છે. ઉદાહરણ:

જે અભિગાન ધરે અતિ અંતર, તે નર નિહિત યાવ નિરંતર;
વિનય સદિત કચરે મુખ લાપક તે રાગગાન લહે સુખદાયક.
(દલપતરામ)

દિંદી: મારાહીમાંથી આ હંદ આપણને મળે છે. એનું લક્ષણ:
નવે અને દસે, અલકલાથી દિંદી.

૧૬ માત્રાના આ હંદમાં વચ્ચે નવમી માત્રાએ યતિ પડે પછી
દસમી (એટલેકે ઉછેલે ૧૬ મી) માત્રાએ ચરણ પડું થાય છે; અને ૪,
૧૦ તથા ૧૬ માત્રા ૬૫૨ તાલ આવે છે. ઉછેલે યુગ કે લઘુ આવેના

નિયમે એનું કોઈ નિયંત્રણ નથી. જેમકે-
જગદંદ્ર જન, વિષ્ણુના તિલાદા
પ્રભુનું પ્રેમગણી, પ્રભુત જગત્રાતા.
વિના નાપ નથી અન્ય સ્તિરાતા,
પરિવાર્યુ હરે માકું પિતા માતા. (બોળાનાથ ચારાપાઈ)

૨૨ માત્રાનો ૧૩વમગમ: આદ્યે તે ગુરુ કદ-દગાં ૧૩વમગ
આદ્યે તે ગુરુ એટલે પહેલો અને છેલ્લો અક્ષર ગુરુ કદ જ આવે;
અને એની ૨૧ માત્રામાં કદ=૧૧ અને દસ માત્રાએ વિરામ આવે.
અને ૧, ૫, ૬, ૧૩, ૧૭ મી માત્રા ૬૫૨ તાલ.

હવે પાતી ધાંચ છઠીપર છાંન્તા.
દામી હોદા માંસ રસિક નિરાન્તા.
અ યુવ ઋદ્ધિ અનેક અનેકી બાગપાં,
અંડતા દિન એક ડહળી આગપાં. (દલપતરામ)

૬૬ (એપ્રિલ ૧૯૪૧)

૨૨ માત્રાનો મહીલીપ: સૂર્ય-વિરામ અંત જેમ મહીલીપમાં છે
સૂર્ય એટલે ૧, વિરામ એટલે ૪, અને ગણી ૭, ૧૦, ૧૩, ૧૬ અને
૧૯ મી એમ ત્રણપણ માત્રાએ તાલ; અને બાર તથા ૧૦મી વિરામ
'અંત જેમ' એટલે ઉછેલે જે ગુરુ રૂપે ચાર માત્રા આવે.

ઈસગરજ-ગરજુ મિત્ર સરસ રીત આપી,
તે વિના ત્રિલોકે મધ્ય કોડ વાત કાપી.
દરેત ચરણ કસણ નાક તે ક્રમાણ કીયું,
નેત્ર પદન દંત આપી જાનદન દીધું. (દલપતરામ)

૨૪ માત્રાનો રોળા: 'રોળામાં નદિ જગણ થતાં ચોભો મિલ-નેદર.'
રોળા હંદમાં તાલ પછી ૬મી જગણ (સવાલ) ન આવે અને
સિવ=૧ તથા ૧૩ માત્રાએ વિરામ લેતાં એ તેનું લક્ષણ વળી ૧૧મી
માત્રા લઘુ ૪૨ રહેતી નેટરૂંબે એ ખાસ ધ્યાન રાખવું. મેળાં તાલ
૧, ૬, ૧૭, માત્રાએ આવે.

રૂપેમાં રાડસંહિમ તળાવ વિરાણું કુલું,
અર્ધભાં પાટણ ભૂનું અર્ધી આ લાલું રાકું.
જૂજરાતનો પૂત રહી બોલો આ રમણમાં
કોણ એકલો એક નયન ભીન્ધ્યાં નદિ જગણાં. (નરસિંહરાવ)
આ હંદનું ભૂનું નામ 'હાવ્ય' હંદ છે. ભૂતી રીતે તેમાં ૬-૮-અને
૧૦ માત્રાએ રત્નુ હુકકા પછી વિરામ લેવામાં આવે છે. ૧૧મી
માત્રા લઘુ ૪૨ રહેતી નેટરૂંબે, એ તેા બેનેમાં લલજ રાખવાનું.

૨૮ માત્રાનો હરિગોત:
હરિગોત યુનિ-યુનિ-યુનિ-દશે, ચતિથી ૪૨ નદિ, લગ અંતમાં,
યુનિ=૩ અને લલજ=૩ એટલેકે સાતસાત માત્રાએ યતિ લઈને
સાતસાતના ચાર હુકકામાં આ હંદ બને છે. તેમાં એટલું ખાસ
ધ્યાન રાખવું કે આદિથી ચાર માત્રામાં લલજ જગણ (સવાલ) ન
આવે. ૩, ૧૦, ૧૭, અને ૨૪ માત્રા ૬૫૨ સાતસાત તાલ.

જે પુષ્પાંઈ ફલ જોહીને ૧૪ રૂપજન, રસગવ કરે,
અધિકારી તે મધુમસિંહા જે મધુતળી પડેલી હરે;
તુલ ૨૫સીથી મુન ચમુને કંઈ રૂપગણનું જે લાખિયું,
છવનસખી તે દુલ વિના રે! બવ કોને આપિયું?

(રમણભાઈ)
હરિગોતની પડેલી જે માત્રા એણે મરણમાં જોણી કરીને ૨૧.
નરસિંહરાવે વિષમ હરિગોતની ચોખ્ખા કરી છે. ઉદાહરણ તરીકે:
શાંત શીતલ વરણીને મુખમાં સુવાકું રાંધિયે,
જે નરી સરવર અંદર તરવર રિવસ તપિયાં તેમને. ('અંદા' હાવ્ય)
અવેત (તોસા, એકનીસા અને બનીસા):

રોજે ચીરે યાવ સવેળા ચીરે અંતે ગુરુ માતાં.
ચાર ચાર માત્રા એતાલ, રોળ તથા ચૌદ માત્રાએ વિરામ, અને
તેમાં ઉછેલે જે માત્રાનો ગુરુ આવે, જે રીડને ૩૦ માત્રાનો ચૌરસ
સવેળા થાય. એવા ચીસા સવેળામાં ઉછેલે એક લઘુ કેમરાવ અને
કુલ માત્રા ૩૧ થાય તે અંકગોળા રહેવા; અને તોસા સવેળામાં
ઉછેલે જે માત્રા પછીને ઉછેલે બીજો ગુરુ આવે તે બનીસા સવેળા થાય.
૭૪૨ જે બંધારણ રાગબળનાં રૂપનું છે તે ચીસા સવેળાનું છે.
એકનીસા સવેળા તેા બદ્ધ બળોના છે. તેનું પ્રમાણ ૬૬૫૨નું:
સેર અવાં જે વેર તથાં વળી માત્રા ૩૧ થયા ૬૨માર.
૫૨નાનીસા ભનીલાથી મંપ કરી માટે કમાર.

રસદર્શન

પોતાને સૌન્દર્યલોકમાં પ્રવેશ કરાવનાર જીવન-પ્રસંગોનાં સંકેતરચ્છો

[રૂપ]

૬૧૩
ડૉ. હરિપ્રસાદ ધ. દેસાઈ

પરિચ્છેક વર્ષે પાંચ ધાકુળ મધુરા મળેને
અર્થ હું પહેલીવાર ઘેર આભે
અને મારા પર પડેલી અંગી સુંદર અસરો
ચિંતે વાંના કરવા સામ્યો, ત્યારે મારા એક
પ્રિય મિત્રે મને મને કે તમે ભીત બહુવા છે.
પ્રાચીન મધુરા, મયાં શ્રીકૃષ્ણે કરેલે મધુરો
દરો (હરો) પણ મેટકા માટે કે એ ક્યાંના
પણ કે એવિશ્વસિક પુરાતો નથી તે મધુરા
આજ મયાં મધુરા છે ત્યાં ન હશે.

પણ મેં જવાબ આપ્યો કે હું-મુશ્કેલી-
દાસ જેવા ત્યાં નહોતો ગયો. હું તો ત્યાં
કવિતા ભાવવપા મધા દત્તો. આજે એ કવિતા
તો ધાકુળ મધુરા અને વન્દાવનમાં મને પેટ
બરીને મળવાવા મળી છે.

‘યમુના પાને, ગંગા-રેનાને અને નર્મદા-
દરીને’ પાવન થવાય છે એવી એ શ્રીકૃષ્ણ-વ્ર-
તા છે તે ચે સાચેસાચી રીતે અનુભવી છે.
વિશ્રામધામને કિનારે શ્રીકૃષ્ણે કંસને મારીને
પિશાચ કીધો દત્તો, ત્યાં મેં આસુરી સત્તા
પર હેંબ મનાનાં વિજયની માનસિક વ્યવ-
ધાન્ય છે. રિપાઈટ મારાને આ વિશ્રામ-
ધામ પર મુશ્કેલીવત્તુ મારેલી, જેની મેળખ
રખાવેલી સુંદર કાળાં એવારને રોમાન્સની
દાસ બની છે. કેટલાં મેં બાંધે બહોતોએ
વિશ્રામધામ પર પાતળોનાના નામ કાંતરા-
વેલા આરસ જડયા છે. અંચાસાએ કે
ભાવબીનાં વાંતાજીએ પોતાનાં નામ પર વચ
મુકાને નહોતો, એમની ચરમુરની પોતે
પાવન થાય. એ સામગ્રીને એક ખુલ્લે જોડા
જોડાં મેં અનુભવને આપ્યું છે. તે વખતે
ચંચુનાનાં જળમાં બે સહેલી મદુ કિરણો
રૂપેરી પ્રકાશ ફેલાવતા હતા તે ભેળને મેં
કોરી રાધાનું ધ્યાન હતું છે.

ગોળીયાં યશોદા ને નંદજી મારીનું ઘર
જેંડ મેં પ્રેમાનંદની માવકોશ તલકાર્યો છે કે
‘ધન્ય યશોદા, ધન્ય યશોદા!’
કેમણે કૃષ્ણને પુત્રસ્વરે રમાડયા ને કહેવાં.
ત્યાં વળી એક વાત સામગ્રી કે મુંબાઈના
કેઈ લલાચિયતિ બાદમાં યશોદાના આ
માદીના ધરને તોડી કચ્છકામગય. માદીસાં
જીવન બાંધ્યું હતું, અને શ્રીકૃષ્ણે રમ્યનમાં
આપેને કહ્યું હતું કે માટે માટે એક મળતો તો
સાહુ કે મરીબાં રહેવાં છો છો! તમારે ને કુંદ
મદાક્રયા બાંધ્યાં દોલ તે મારુરો ને વન્દા-
વનમાં આપો, આઈ નોકળમાં નહિ.

શ્રીકૃષ્ણે માદી આપી હતી ને વચ્ચા એક
સુંદર વદની નીચે બસાવેર યમુનાને કિનારે
અમને બતાવવામાં આવી. અમે પણ પગ-
થિયાં પર બધું વારે ત્યાં જોડી રહ્યા. પોતાનું
મેં કપાડી શ્રીકૃષ્ણે જસોદાજીને જે વિશ્વ-
દેવને બતાવ્યું તેનાં ને એપ્રેયોનાં હૃદય-
માંથી નીકળેલાં પ્રેમલક્ષણો બહિર્ગાં મળ્યાં
મીનો અમે ત્યાં ગયાં.

નૃનાંવનમાં મુલાંનવાં ધમ્યાં મંદિર જોવાં.
વસદરખુ વાળી જમ્યા, કાઠીવદાનનું
નયન પહેરે મોર લોકો બતાવે જતા દતા.
પણ માંડ નાન તો ફરદારના શ્રીગદ્દ બામવતે
વોતરેલા બલકાળમાં બગવતું હતું.

રેનામણું મંદિર જોયું, જેમપુર ને જીપુ-
રનાં મંદિરોની સુંદર માતરખીમી મને વર્ત-
માન સિંચકળા માટે બદુગાન જેવજ કરા-
વ્યું હતું; પણ પ્રેમાનંદનું અર્ધ દર્શન નો
ચેતન્ય મદાકમજીની પ્રેમજાળી અર્ધાંધાન-
એકા રાધિમજીના મંદિરમા થયું

ત્યાં સુંદર મુજમનામગ્રીવાળા તલસી-
વનમાં, હજી પણ રાગિની રાગિતને સારો
બગવાન રવંચ પધારે છે એમ મને કેઈ
બગવાન બંગાળી દલાલેકહ્યું ત્યાંથી બંગાળી
વેળુએ જીવનનો પાછસીકાળ કૃષ્ણભક્તિમાં
માળવા આવે છે અને સાચંચીત નો ત્યાં
જોડ્યું બધું પ્રેમ ને મોડું થાય છે કે વાંચના
તમામ અંગનો બદલા ત્યાંનાંવાળી નયન છે.

મહોસુરસરકરેકસિસુનીવજમાન નરી
કાવેરીને મોડાબધી બાંધી ત્યાં એક બલ્ય
‘કૃષ્ણપ્રકાશમાર’ બનાવ્યો છે એ બાધની
નીચે એકાદ બારસ માઈલના વિસ્તારમાં
એમણે નવું જન્મદાન બન વ્યું છે. મને બત-
કાળ કરતાં મેં આપણા દેશના વર્તમાનમાં
પધારે રસ પડે છે અને રવાને હિન્દીદાસ
તથા ધટાની બુખાળ જેવાં વધારે અમે છે.
એ નવા જન્મદાનમાં ત્યાના માછ રીસન
મીરસ હરિમાળેહિંદુતાનમાં પહેલીજ વાર
પીજળી પાસે કલામગરમદા કરાવી છે, અને
શ્રીકૃષ્ણની જન્મદ વીજળી પાસે એ જન્મ-
વન એ મુરિયમ રીવાને રવાણું છે તે નૂતા
જન્મદાન કરતાં મેં અનેકસા સુંદર બાન્યું.

સેંકડાં રંગેયોં કુવારા તેમજની પ્રકા-
શમાં વર્ષે ૨૦ થી ૨૫ ફીટ જગે જોડે છે બરાં,
લીલાં, ગુલાબી અને લવ અરણ્ય બગેચ
રોડે છે. રૂપેજી અને સે નવ અવાં નરી એ ના

માન નાગો ને આ-આગ્રહ સાંભળ્યાં હતાં,
પણ આઈ તો સોનારપાનાં રૂપેરી કસોડા
અનેક ધોધ કાચેથી નીચે પડીને ગયોહર
અરણ્યમાં વલી નયન છે. મેં પધનુંધના કુવારા
અને સુંદરજી બહાદતા રંગોના પાધારના
કુવારાનો ત્યાં પાર નથી; એટલું ન નહિ
પણ મેં નંદીનું આતસળાજીના દિવન પાના-
વરવમાં સુકચિત્રી મોહવેલા-દેહિવમાન
રંગોના ક્યામય સતામંડપોથી એ રૂપજ
પરીજોના કેઈ રંગે જેનું કે આનંદના-
ધાર્યાં વેંકેડે જનું હાથે છે.

ત્યાંના પદ્માપરેસંકારે અરેકાના રિશ્તા
‘લેખમાં’ રામધર્મનું એક વાક્ય ચમકી રહે
છે, ને વચિયાં કિનારીને નીચે ચાપીને ત્યાં
કાળા આરસમાં કનેરીમાતાની મુદ્દે મળી
અમે અમૃતજળા જેવા થઈ લેવાં બીજી છે.
એકાદા ચમકતાં રવંચ પાળેથી કમલાવ છે
ને સાથ તામું ફૂલોના અર્ધકાશી બદમાળી
જનું સ્વાગમુંદર રૂપ બહિર્ગા વને પ્રેકે છે

દસિસુનું ‘વંબીરીઈ’ ટેકસટરીમોવાળા
કુદરતાના વાતાવરણમાં અનન્ય આવ પ્રેરે
છે. રોઈ એક સાધવને વિષે જે કમચિત્ત
સાંપ્રદાયિક અગ્રદારમાં પડી પ્રમુખપણ બનો
આનંદ મુગાંની જોડા હતા તેમને મકેર સાંપ
આપેલો કે તમે દગાડા ધરો. એમણે પ્રા-
ચિત માર્યું કે અમને ફરી જન્મખર્ચ કેમ
ગણે? મકેરને કહ્યું કે દરેકને બદીરમજીની
જોશ રામેશ્વર નરો અને રેનામાં જાર
વાયે આ રમણે લોભના કરવા બિતરેને.

અમે બસાવેર બાર વાઘે એ કાળની
વાળાજી બાળકોનાં દીને અગ્રેણા, તેવિવરો
ને નહિ પણ એક સમુદો કંઈક પાછલા
ભાગમાંથી આભેરો તે દત્તો. પણ એ ક્યાની
અહુણતાનો રસ, એન થી કે વધેમ નયન છે
ને લોકમાનસમાં સમુચર માટે અસુવને
વિનય થાય છે. તેમથી બચતોં દેના,
પરંતુ વાગાજોની આવી વિચિત્રતાઓ અને
નિરુકુશ કચ્છનાંભોનાં કુર્મુજન પર્વે નિત્ય
જીવનમાંથી છૂટીને ભોળવવાંમય છે.

કોલોમાં મિલ્કાજીના સજીવન છે, ત્યાં સર્મ
પુતાનાના પ્રેમકોરેનું વાતાવરણ છે. સુના,
રમુ જેવા પહેલાની વસત માતા વેળદ અને
કોહાને હરોજીભભરી ત્યાં વહે છે. એ વેળદ
અને એના પ્રેરેશને નિહાળવા ત્યાંના રામજી
બહાની ફાપી અને રૂપીમર્યાં જોડીને

વિકસતું વિજ્ઞાન

રેડિયેશન અસરકારક

જન મહાશય દરમ્યાન દરેક દેશમાં રેડિયો વાયરલેસને લગતી અનેક મહાવૃત્તિ થયા છે તેની શોધો થઈ છે. આજથી વચસમ વર્ષ-૬૦ વર્ષ પહેલાં વાયરલેસ ટેલીગ્રાફીની શોધ સફળ થઈ ત્યારથી આજ સુધીમાં આજથી 'રેડિયો' વાયરના તાર'ની નવાઈ બેરેલી શોધ કેટલી અગત્યકરિતે મેળાઈ પ્રગતિમય બની છે તે આપણે જોઈએ.

સામાન્ય રીતે લોકો એમ માનતા હોય છે કે રેડિયો એટલે અત્યાત્મક દોરડાં વગરની બીજી યોગ્યતા છે. પણ હવે તો તેના કરતાં બીજી અનેક કાવોળી કાપી કરવામાં રેડિયો વપરાય છે. હવે ઇલેક્ટ્રોનિક્સ (ઇલેક્ટ્રોનને સ્થાવરતા વિજ્ઞાન)ની વગતવારી શોધ બેરેલી રીતે દુનિયા છઠ્ઠા જ થઈ બધી.

મેઈટ ઇન્ટરનાં દરેક વરસ પર માર્ચ મહિનાની એક સવારે, લોન્ડોનના પોર્ટના નાગના એક બેસાઈનિકની સરકારી નીચે ફેલાઈ રેડિયોનિયુક્લિયો, દરથી ઇલેક્ટ્રા આ વડા બેરેલીયોને, નજરે દેખાયા પહેલાં ફેલાઈ રેડિયોના ધોનન્યો વડે શોધી કાઢ્યું છે જ કિયે સિ-ફ્રા નવી એક નવી સાખા-રેડિયો લેકેસા અથવા 'રેડાર'માં પાયા નવાથી, આ શોધની પ્રગતિ ૧૯૩૪ સુધી આનંદી સાખામાં આવી હતી. (આ વિષે વિગતવાર લેખ કુમારના ૨૬૩મા અંકમાં આવી ચેલા.) તે પછીના પાંચ જ વર્ષમાં આ શોધનો સંપૂર્ણ કરવામાં આવી છે અને એ પ્રગણી કામ કરતા અનેક ભવતા યંત્રો હવે તો બનાવવામાં આવે છે. મેઈટ સામે તો વિમાનો માટે જ ને વપરાય છે; પણ હવે લડાઈ પરી કામ થતી નાના નાના સેટ વડે અથવાઓ સાંભળાને 'ખજા' શકો, દોરો, રેડિયો, અરેપેલેટ વગેરે અથવાલાના આક્રમણાત્મકી સેક્રેટરીની બની શકો મુસાફરી મવરિદિત બનશે.

રેડિયો લોકેશન (રેડાર) ઓ ટેલીવીઝન વચ્ચે થલું સામ્ય છે. લડાઈ પહેલાં ટેલીવીઝનના આલે દ્રાન્સપીરસ ડ્રોન્ટ અને અમેરિકા કાગમાં નાની. પછી તે સંપૂર્ણ નહોતા તેથી લડાઈ દરમ્યાન બંને લગભગ બીધ ઇન્કારમાં હતા હતા તેને હતની શોધખાળ તો આલે જ રહી હતી. હવે રેડિયો લોકેશન માર્ગની દરેક શોધ ટેલીવીઝનને લાગુ પડે છે. માર્કિટની સરખતા, સંતા છતા સરખા જ પ્રગણમાં કાર્યસાધક ઉપયોગના એકમે, અને સુધારેલી કાર્યવરિને લીધે સામાન્ય જનતાને પણ શોધ સમયે ટેલીવીઝન રીસીવર મેઈટ હવે જાયો. અનુક્રમ ભવતાં મપ્રગણિત રસાયણોને લીધે તેમજ કીલાલા ચિત્રની વિગત અને ફોટોગ્રાફી લખી જ વધશે વળી, આ લડાઈ દરમ્યાન કુદરતી રંગોમાં રેડિયો સર અને લોકલ બતાવતી-જન્ય પરિગણની (પી હાઇપેન્સન) કપરિતિયો પણ દ્રાન્સપીરસ દરેક સામ્ય તેથી શોધ કરવામાં આવી છે. કપરિત, ટેલીવીઝનના ચિત્રિત સંદેશ સુધી સંદેશોથી લઈ લઈ સંક્રમણ તેવા નવીન્વતતા કેવળ-તારના દોરડાંની શોધથી ટેલીવીઝન ઝીલવાનું ક્રેત (ટેલેવિઝ) પણ વધશે. સામાન્ય રીતે દોરડાં વગર ટેલીવીઝનની આકૃતિ દ્રાન્સપીરસ દરેક સામ્ય તેથી શોધ કરવામાં આવી છે. કપરિત, ટેલીવીઝનના ચિત્રિત સંદેશ સુધી સંદેશોથી લઈ લઈ સંક્રમણ તેવા નવીન્વતતા કેવળ-તારના દોરડાંની શોધથી ટેલીવીઝન ઝીલવાનું ક્રેત (ટેલેવિઝ) પણ વધશે. સામાન્ય રીતે દોરડાં વગર ટેલીવીઝનની આકૃતિ દ્રાન્સપીરસ દરેક સામ્ય તેથી શોધ કરવામાં આવી છે.

સાદ-ટ ઓટામિટિંગમાં ખાસ નવી શોધો થઈ નથી, પણ એટલું તો ખર જ કે વધારે સેન્ટીમિટીવાળા રીસીવર હવે મળી શકો છો. રીસીવરની મેઈટ સુધેરના થાડા-સપોર્ટી હવે ને લીધે થાક ના-વગેરો ય.સ થલું જ આપી દા-વગેરો. વગલામાં થલું જ લખા-

(પન્થ રીડર વર્ગનાવાળા) બેરેલી દ્રાન્સપીરસ તેમજ રીસીવર બનાવવામાં આવે છે. આ બંને અને ત્યાં સાથે થઈ જઈ શકાય અને દૂર દૂર કારેકારો મોકલી તેમજ મેળવી શકાય. આવા સંદેશ અને વગલામાં લખાઈ રેડિયો સેટનો ઉપયોગ હવે ખૂબ જ વપરાયો.

ફક્ત રેડિયો દ્રાન્સપીરસ માટે જ લાઈ-કી-કેન્સેલી નેલિંગ વપરાય નથી. ગરમી કલ્પક દરમ્યાન માટે પણ તે વપરાય છે. આ રીતે રેડિયોના સંદેશોથી ગરમી કલ્પક કરવાની રીતને હાઈ-કેન્સેલી નેલિંગ કહે છે જે વસ્તુને ગરમ કરવી હોય તેને હાઈ-કેન્સેલી નેલિંગ તરીકે એ લાઈ કિન્સેલી એનરજ સાથે કન્સેન્સરની જે રીતે વચ્ચે મુકવામાં આવે છે. વિદ્યુત પ્રવાહના અધિક નિયંત્રે અનુસાર ને વસ્તુ ગરમ થાય છે. દેખાતી રીતે તેમાં કંઈ ખાસ ફેરફાર થાયો નથી; પણ તે વસ્તુ ધીમેધીમે અને બધી જગ્યાએ-એની સાથે જ સરખી રીતે ગરમ થાય છે. સાધારણ રીતે વસ્તુને ગરમ કરીએ તો ગરમી બહારથી વસ્તુની અંદર ભય છે. પણ આ રીતથી વસ્તુ પહેલાં અંદરથી ગરમ થાય છે વળી આ ગરમી જેટલી જેટલે તેટલી જ અંદરથી મારાય છે. અધિક ભવતાં પ્લાસ્ટિકને લાવવામાં આવતી મુશ્કેલી આવાની દૂર થઈ છે. લાકડા તથા પ્લાસ્ટિકને મુશ્કેલ વડે એટલામાં કે, લાકડાનાં 'ખતરા' બનાવવા માટે પણ આ રીત વપરાય છે. આવી રીતે ગરમી આપી જેટલું લાકડું પોલાઈ જેટલું કાઢ્યું બને છે લાકડાં, ચાકડાં, પાટ, લાખા વગેરેના કાંઈગણમાં આ રીત થતી જ મારફતની છે તે ઉપરાંત સંધવા માટે પણ આ 'વેલિંગ' ધરમાં વાપરી શકાય.

રેડિયો આરેલેનોને બીજે મારફતેનો ઉપયોગ હવા તરીકે પણ છે તેનાથી વાગતીના થલું મોટો માર્ક છે. વિચાર પડયા

ડી. ડી. ડી. વિષે સાવધેતી

અત્રી અંકમાં જેનો પરિચય આપી ગયા છે, અનુસાર કંઈકો સંતાલ તરીકે મેળવવાની ડી. ડી. ડી. (ફેલાં બાલરમાં) અ વતી મૂકાય છે અને લોકો મશ્કોને દૂર કરવાના એક અસરકારક હથે જ તરીકે તેની સામગ્રી કરતા થયા છે તેને સમયે તેના લગભગ સિધ સિધ 'માસિક ફોર્મ' વગર સાયન્સમાં આવેલું એક વચ્ચે પથવામાં સાખવા એટલે છે આ અર્થાત્ ૫૫માં નીચેની સૂચનાઓ છે:

- (૧) આવેલો એ પ્રાણીને પહેલી રીતે તે રીતે ડી. ડી. ન સાખા. તે જો છે ને આવતી બાજુનું સૂત્ર સાથે, (૨) જન્યનાં કે બેરેલનાં અનુસારે ગારવા માટે ડી. ડી. નો ઉપયોગ ન કરો. બીજી અસરકારક અનુસારે પણ નાખે થાય છે, ઉપરનો કુશળતા થાય છે, પાલનીમાં આંતર-અણુ બગરે છે. (૩) બીજા અનુસારે કવાની મારફત લગભગ ડી. ડી. ને લડાશે. એ બીજા અસરકારક અને અચાંચ બનશે. નેના રેલકેળા હવામાં મોટો સામ્ય રહે છે અને તે જેટલી હોય છે. કીલાલો પર તેને છાટો. (૪) ડી. ડી. પાકડના રૂપમાં ન વાપરો. અસરકારક કે તેમનું વિચાર પણ વધે રેલકે અને અસરકારક છે. (૫) ગિશ્લુ પાટલું હોય તેની વિગત ન કરાય. ગિશ્લુમાં ફેરફાર ડી. ડી. રી. અસરકારક છે-૬) વેલા, દૂધ કે કંસારી સામેના સામાન્ય પરિણામની આશાના સંજોગો ડી. ડી. રી. મશ્કો, માકડ, માખી, વગેરે સાથે પહેલે અસરકારક છે. (૭) કાંઈક અસરકારક ડી. ડી. રી. નો ઉપયોગ ન કરો, કારણકે અર્થમાં પ્રાણીને ફેલાંને તુરત જ બેરેલી નાખે છે. (૮) જે બેરેલીને એ માફક ન આવતી હોય તેમની આસના ડી. ડી. ને વાપરો. બીજી વાપરી નાંખ, નાક, હોડ પર ફેલાંની આ થાય છે અને છાંટવા પછી અંદર (યુનિવર્સ સામાન્યમાંની) રીવિંગ સુધી આ અસરકારક છે.

માધુકરી

આવી બેભાં મળત મરણવા મસ કરે
સહાની સાન્નિધ્યાં ગિરજાથન, પાછા નવ ફરે;
સહસ્રોગાંધી ને સફળ થઈ એકાદ નીકળે,
જવાહરિયો મોખાં જ અતપર જેરે ઘળાયે,
એના આદર્શપ્રેરે પુષ્પિની મધમથે, માનવીચિત્ત મોહે,
સાખાં ફરી સહીદી દબર જગતની સંસ્કૃતિ બંધ્ય સોહે.

કીમતશુભામ સમી

—સામયસાદ શુક્લ

- ગુજરાતના નામી રેલવેમીકાર શ્રી નાંદાભાઈ નુસિસપ્રસાદ કવિતાસ બદ આંખલામાં ને મારાઈસિયુમ્મિત વિજાગેદિર ચલાવે છે તેના મુખ્યગમ 'ગાંધીયુ'માં ફર મહીને તેઓ 'પદ્મતર અને ચલુતર' ના નાગપી પોતાની આત્મકથા લખે છે એમના એવા સમર્થ મ છુ-સની એ ધરતરકથા: યુવાન વાચકવર્ગને માટે નેહલી પ્રેરકને રસભર છે તેટલીજ, પણ વેડીના ગુજરાતનું વિશદ સામાજિક ચિત્ર આપનારી છે. એના ઉપદેશા દપલતામાં આવેલું મહારાજ શ્રીમજપુરાગ શાળાનું ગરિત જ્યાં આ નીચે એટલા માટે ઉભાનું છે કે જાળખી મારેક દસકડ પહેલાંના ગુજરાત-મુખ્યને કાઠિયાવાડના મધ્યમ મરના લોકસમાજમાં ધરે અને સહિ-મારના પાસથી જનને બંધનમાં ઉતારવામાં મેળિ સમી પૂરનાર એક અમળી આચાર્ય એ થઈ ગયા. કુમારના વાચકોને એ કથકારક થઈ પડશે.

આ આરસામે ગાંઠે જન એકબીજા વિશામાં વેગથી વતી રહુ હઈ. હું વિપુર યેગો તે અરસામાં મારા મોટા ભાઈ દેવસંકરભાઈ પોરબંદરની હાઈકોર્ટમાં મારતર નિયાયા હતા કોટ્ટો હનાખાની લાંબી રત આજવા માટે હું પોરબંદર મંચ. આ વિરોધમાં પોરબંદર અને બીજા મહારાજ સીમજપુરાગ શાળાના નાગપી માળતાં હતાં. તમે કાઠિયાવાડની ફેલેલના મધ પાણુ ફેરજને જ્યાં તે સવારમાં નાલી પેલ, કયાને ભરમ લગાડી, સંધ્યા પૂન કરીને પરવારેલો એકાદ મારતર તમે જેળો, અને તપાસ કરો તે જાણાય કે એ મહારાજશ્રીના સિમ્ય છે. તમે કાઠિયાવાડમાં અને ખાસ તે પોરબંદર જુનામક તરફના કોઈ જાન આગ-ડામાં જ્યાં તે તમને આવે જા કોઈ મહેલપણ પાણુ જરૂર મળે. મારે કાને મહારાજશ્રીનું નામ વધારે અપદાડુ. પોરબંદરમાં જ મારી આંખ આગળ એમનો આશ્રમ અને કીમતનાં પરમ ભક્ત શ્રીમતી મેંડીબેન ખડાં હતાં.

મારા મોટા ભાઈ તે કવારના એમના સિમ્ય ચલા હતા અને ફર આપાટી પૂરેલે તેમને કાંતિની પૂરતે ઠુકપૂજન નિમિત્તેબીજા અતા આવતા. સીવાળીની સાંધી ફળમાં હું પણ એક વાર મારા મોટા ભાઈની સાથે બીજાયા મંચ. અમે જુના-મકડી ગાડમાં મેંસીને બીજાયા અલા એટલે રાતે મોટા પહેલેલ્યા અને વહેલી સવારે મને મદન-રાજશ્રીનાં ફીલન થયાં. શ્રીમતી મેંડીબેન અને પોરબંદરના આશ્રમે મારા મન પર ને અંધિત-તાની હાથ પાકી દલી તે મદારાજશ્રીનાં ફીલે વધારે દદ કરી. કોણ જ્યાં કેમ. જમ કીમતે નેહને તરત જ મારા મનને એટલે વિસમી મર્યા અને આજ સુધી પૂર્વજાતા યેગી જી.

આ માસ (એપ્રિલ)નું પંખી

કાવલ

જેના ઉડવિજયી આપણું કાવલસાધિત્ય સગર ભયું છે એવું આ પંખી, નાગપી અને દહ્મકાથી તે સોને પસંચિત છે; પણ એ નેવું હશે ફેલસાઈ? કનિષ્ઠા (અને મેકા 'ખજ') એને સદા નાલી નિતિમાં જ સંધાય છે, પણ જાણે કોણ નજીત દશે કે એ મોડા ને મચ્ દહ્મક કરનારે તે 'નર' દોષ છે; મારા નહિ, લખમ દોડ ફૂટ હંબાઈનું, મારિપજ ફેળની કાંચવાળા લડન કળા સરીરનું, લાક માંખિનાનું ને પંખી આપણી નનરે પડે છે તે તે નર. મારા તે લાકાને જ નનરે પડે છે. દહ્મમાં જી નરથી નાની દોષ છે, ને ફો પણ જીરો: તપખીરિયા ફેળની ને આજે સારી સફેદ દપકલાળી, પંખિ, પંછડી, માલી, પેડ, બધેસફેદપાલેય છે. બેનેની માંખિયામકની લાલ, ચાંચેમિલાલીલા ફેળની, પંછડી લાંબી, મોટીભાંચે લતરપતવાદારી; પણ કવચિત છવડાં જ આપ.

કિંવાલચ સિવાય, એક વાચનપસરદહના પ્રતિભા મોડીને લંકા મુખીના સમયત બા-તવપેમાં તે નનરે પડે છે; અને આંખા, આશોપાલન વગેરે જેવાં કાઠની ધરી પડા-કીની હાયામાં મોટો ભાગે લખાઈ રહે છે.

કવિતાને ગિરજાનેલું આ પંખી કમટા જેવા હુમ્પા પંખીને પણ ઉનરી જનાઈ અને પદ્મદોષ છે. એનું નામ (પરમુલકા) દહાર છે તેમ જ પોતાનાં હડાં બંને નરોપનાં કા-ચડા પારો ઉડેચે છે એ તે જાણીપી વાલ છે. કાચડાના માળાથીધીર ફર રતી નરકેચક દહ્મક પર દહ્મક કરતો તેને પચ્ચે છે, અને તેથી ખીનબંને કમડી માળો કાઠી તેની પાછળ પડે છે. બાહુમાં જ સંતાપ રહેથી મારા કોવલ જે લાગ એમને તેવા માળામાં હીડ મળે અને છે.

હર્ષ ને શોક, પ્રકાશ ને અંધાર સદૃશ્ય હુલ્લું, 'હો મમ્મી !
સ્વેત પદે જ્યેમ રથામલ માંડી પ્રકાંડકેરી કંઠા આ લખી.

—શ્રી નાનાલાલ

ગોવર્ધનરામભાઈને એક વાર અન્દ્રાકર
પંડ્યાએ પાતવિતમાં કહ્યું, 'આપના સર-
સ્વતીચન્દ્ર જેવા ક્ષેત્ર ગુજરાતી સાહિત્યમાં
થયેા નથી ને થવાને પશુ નથી.' આ સાં-
ભળીને ગોવર્ધનરામભાઈને કપકાના રવરે
કહ્યું 'તમે ગુજરાતી સંસ્કૃતિનું અપમાન કરે!
છા. મારા પુરતકપી નહીં ગુજરાતની રાક્ષિ
લેખી જવાની છે ! અવિષ્યમાં મારાપી ધણા
થે ચરિયાતા સાહિત્યકાર પાકશે. અને
મારા ગુજરાતીમાં પૂરી શ્રદ્ધા છે.'

કહેવતોના અર્થ: 'પરજી સુરખી ફાલ બારા-
બર.' અર્થ પરિચયમાં કે ધણા નિકટ રહે-
વાને સારણે ગણસ કે રથાનનું ગોરવ ધરી
નય છે, અને તેમાં ખર્ચ ગદ્યન દોષ તો પશુ
સામે કિંમત અંકાતી નથી, એ દર્શાવતી આ
કહેવતનો વાચ્યાર્થ જોવા છે કે પોતાના ધર-
ની જ રહેલેથી સુરખી દોષ તેનું ધરધણીને
કાંઈ મૂલ્ય ન દોષ અને આદે ત્યારે તેને કાળ-
ની માફક જોવાકા કપયોગમાં લઈ લે.
જોને મળતી ખીલ કહેવતો: 'ગામને ભેગી
ભેગરો, ને પરગામને સિદ્ધ', 'ગામની ઠા-
કરી, ને પરગામની સાકી', 'ધરના પીરને
તેજા: કમીરો', 'આપેનાને તેડેડો, પારો-
નાને ઠેડેડો', 'અર્થ પરિચયકાદમાં સમવિત'
'કમ્પી કોપડો કોમીભૂલો', 'ગોલને ફરગાર;
દિયજુ સમેત' વગેરે.

અનેકાર્થ શબ્દ: સમ્પ્રત્યસાહેલી કે સાકી;
બાડ ઉપર પાકેલું ફળ; બારણાનાં ચોટકા-
ના બેઠા ઠેકા; બારણું અથવા આંગણું.
શૂણ્યઅટક; આગર અથવા વડ; સાકી.

અણિતગત: ૧ અને ૩ એ જોમ પાસ-
પાસેની સંખ્યા છે તેમ ૨ અને ૩ એ થજી
પાસપાસેની સંખ્યા માય છે તેમજો: ૨=૦૮
અને ૩=૯.

—ના. ના. ખત્રી.

—ચક્રવર્ત કદના ગણકાના કે મોતીની
માથાને દોરા વડી જતાં તેને ફરી પરીવળી
દોષ ત્યારે મોતીનાં કદ તેના ગોળ કમમાં
કાળજીથી જોઈવનાં સરળ થાય તે માટે, પં-
કિમાં આપનાં 'પાકેડેડો' પાકેડો ઉપરોચ
સંકીર્ણ કામ આપશે. પૂઠાના એ ખાંવાગામાં
મોતીને જોઈવતા જવાથી રમકી નહિ નય
અને કમવાર જોઈવવામાં ને દોરેર કરવી
પર તે એને લીધે સરળ થઈ પડશે.

૧૦૦ (એપ્રિલ ૧૯૧૧)

પાંચમી સદીના અંત (૪૬૦)માં ક્લોનનું
દિલમાં આકાશ્ય થયું ને શુભ વંશનો ધીમે-
ધીમે અરત થયો ત્યારથી તે પૂર્વથી સહીના
ગતમાં મુસલમાનોનું ટોળાંબંધ આકાશ્ય
થયું ત્યાં સુધીને દિલનો દલિલદાસ સમજમ
અંધારો છે. ૭૦૦ વર્ષનો એ સંકલિતપુત્ર જોકે
અનેક રાકવતાઓથી ભરેલો દત્તો, છતાં કા-
ન્યકુલના મદારાજ દર્શવવનાં અપવાદ
સિવાય ખાસ પ્રતાપ નિહોલો દત્તો. આ
યુગનો મુખ્ય બનાવ તે રાજપુતોનો ઉદ્ભવ.
તેમના રાજા બાગમાં ફેલે અને સાસા-
નીદોના સિકાએ એવા પશુ લેગણ રૂપના
સિકાએ તેમણે પારિતા અને તેનું અત્યંત
વિકૃત રૂપ એ 'મધેવા' (મધિડાના માથાની
દોષ તેની કાપવાવાળા) નામે યાદગર છે, તે
તો મેદી સંખ્યામાં રાજપૂતાના અને ગુજ-
રાતમાંથી મળી આવે છે. લખમજ છઠીથી તે
આઠમી સદી સુધીના લાંબા કાલ લગી સગા-
સ્ત વત્તર દિલમાં પ્રચલિત આ સિકાનો ન-
મૂનો કાપ આપે છે, જેમાં એક પાણીએ
સામના મુખના વિકૃત આલેખન અને બીજી
તરફ થકનેલીની માહતિના અવશેષો છે.

બારીબારનું મુકાઈ મચેલી લાંબી ન
ઉપકાંઈ દોષ તે કોઈક સોડાના ગિમ્મતું
થેવું મારવું. અંધાર ક્ષાક બાદ તે નરમ પડી
મર્ચલી જણાશે ને તરત બેળી આવશે.

કુવારો બનાવેઢ (ગિન ૧) મોઢા મોંની એક રીસીમાં કે માગ પાળી બરીને તેના જમ
સોંસરે કાણુ પાડી, તે સોંસરી કાપતી નાળ, કે મજાન બેજા પાળીમાં ડુબારો.
પાળી બેજાવે પેપરને કીકીક કદને ડુકડો પાળીથી ભીંજવી તેના ઉપર રીસી મૂકો.
દબે કાપતી એક બસવીને દેવતા આજબ ધરીને રહેજાસાન મરમ કરી પેલી રીસી કે ઉપર
કાપી ઢાંચીને બેજાવે ઉપર મજાન રીતે કલાતી દેા (ગિન ૨), એસે દોઢી ગિનિર
બાદ (ગિન ને. ૩)માં જતાવ્યા મુજબ) નાળમાંથી પાળી કુવારો મારફે ગેટપા કાપશે.

૧૧. પોતાની ભવને બાળવી એ
એક વસ્તુ છે, એને સુધારવી
એ તવન છુટી જ પ્રતિષ્ઠા છે.
ધણા માણસો પોતાના નબળાઈ
ભણી સંકપાછે; પણ એને સુધાર-
વારો હમેશાં વિરલ જ દેખા છે.

—મુનંદ

જે ટંબલર કોઈની નજામાં ઘોડી મથા દોષ
તેા બદારતેા ટંબલર મરમ પાળીમાં મૂકેા
અને એકરતેા ટંબલરમાં કુંડે પાણી બરડ.
એથી છુટા પડી શકે.

કંઈકેની અગત: એક-
સંધિન એ રીતે દેખારો:
એક તેા કોઈ વપાડી થા-
પડીની પીઠ તમારી તરફ
સાપી દોષ ને આપડીની
મુદ્દો કામ માણકોષ,
અને બીજી એ રીતે, કે
કોઈપડી તમારી રામુખ
ખુદી બેઠી દોષ.

પૂરવીની સપાડી પર એટલું પાળી છે તે
બાપુ એનું કરીને તેનો એક પાંચોડો સમ સુધી
પઢોંધે તેવડા (૬ કોડ ૩૦ સાપ આઈલ
લાંજો) રચવામાં આવે તેા કે ચાંસોડી બાકી
આઈલના બ્લાસની નાડાંબો માય !

આવારકામાં થતી યુમેશન નાથની પારા-
બી માણસીમાં કોટલુબલુતેલ દોષ છે કે ત્યાંના
વતનીએ તેમાં રીવેર પેરાકીને મીબુજતીની
રેરે વાપરી શકે છે !

આયુર્વેદાશ્રમ ફાર્મસી લિમિટેડ (આહમદનગર)ની
પ્રખ્યાત ઔષધિઓ!

સુખણી

સુખણી ટીકડીઓ ત્રણેરીયા અને તેને
લગના ટાકીઆ-મુદતી તાવને હઠાવવા-
ના દરેક ગુણો ધરાવે છે. જરૂર મુજબ
અમુક સમય આલુ લેવાથી સંપૂર્ણ
આરામ આપે છે.

કાસ્ફો

ગમે તે જાનના કફ તથા ખાંસી માટે
'કાસ્ફો' [KASPHO] અકસીર છે.
વસાકા અને ખીણ પ્રખ્યાત ઔષધિઓ-
ના મિશ્રણની આ ટીકડીઓ ખાંસીના
મૂળ કારણને દૂર કરે છે.

૧. મુદતી તાવ
રોગો ગોળંદા

ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય

૧૪, બાસ્કર લેન
મુંબઈ-૨

મળવાનાં સ્થળ :

ચંદુલાલ પ્રેમચંદ જય દરનાગ, અમદાવાદ • હરીશંકર દેવશંકર શુક્લ, ઉમરેઠ,
જાહેનલાલ પ્રમુદાસ, બેલુકા • પી. શિવદત્તની કું. કાઠિયા, વડોદરા
એ. રોય એન્ડ કું. રાયપુરા, વડોદરા. • હિન્દી વસ્તુ ભંડાર, સુરત.
તથા જીવન રોકીરોને ત્યાંથી મળશે.

રામતીર્થ આલી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મળજનાં જ્ઞાનતંતુઓ જાળવાન બને છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ ઉમે છે, જોડા મટે છે, યાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે દરેક ઋતુમાં ખંહેનો, પુરુષો અને ગાળકો માટે.
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

માત્રી બારલીના રૂ. ૩૮-૦૦ નાની બારલીના રૂ. ૨૦-૦૦

અથ મળે છે

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સેન્ડ હર્ટ રોડ
મુંબઈ-૪

રેક્સોના

ચામડીને સૌંદર્યભરી બનાવે છે
... ચામડીનું આરોગ્ય જાળવીને

હા, કારણ કે રેક્સોના ચામડીના આરોગ્યને, જે ચામડીના સૌંદર્યનું સાચું કારણ છે તેને સક્રિય ઉત્તેજન આપે છે અને બનાવે પણ છે, ચામડીને સ્વાસ્થ્યવાળી બનાવવાનો કાંચો રેક્સોના ચામડા સૌંદર્ય કરી શકે છે.
રેક્સોના આ કેવી રીતે કરે છે?
કેટલી નાખના ચામડીના ખાસ અનુવિનાશકાના ઓપરશી તે આ પ્રમાણે કરે છે, અને રેક્સોનાનું 'કલર બલુ' વિશ્વ રીજુ બનાવી ચામડીની કિરિયાર અને રાઈ સર્ફસર કાચ છે ત્યાં તેના દરેક પિંડમાં આશય આપતા અને નિર્બળ કરતા કેટલીકને ઉઠે સહ અંતર છે તેથી પછી.

કોડું બિંક વધારતા આટ-રેક્સોના
કુડું બનેા રેક્સોના આ રમણીય, સ્ત્રી અને સ્વત્વ રીજુ વળતા સાબુના ખાસ મુશોની પ્રદેશ કરે.....
રેક્સોના તેની ખુબ પ્રદેશ કરે છે કારણ કે તે ચામડીના સૌંદર્ય ઉપર કિયાત્વ અસર કરે છે, અને પુરુષ કારણ કે બીજા સૌંદર્ય પ્રદેશ તેઓ હંમેશાં ચામડીને નુકસાન રાખવાની ખુબ અમત્તરી બને છે, અને ખાસ કરી બેનાથી વધારે સાચા અને સવામનકોટા કેલ સાબુ નથી.
રેક્સોનાનું સૌંદર્ય ઓપરશી રીજુ સવામી આરામ આપે છે, સ્વચ્છતામાની રેક્સોના આપે છે, અને બાકાની ચામડીને કડક-વાળા અને તાબીબી રાખે છે, દરેક આનુભવિય રેક્સોના હંમેશાં વાપરવા ભોળા, કારણ કે તે ચામડીને સૌંદર્યભરી બનાવે છે.

★ રેક્સોનાનું કેટલી અનુવિનાશકાનું, આરોગ્યકારક અને પેટિંગ તેઓ ખાસ મિશ્રણ છે, જે ચામડીના આરોગ્ય ઉપર ખુબ અસર કરે છે. આરામ અને રજાનું આપનું કેટલી કાર્ય પેટાનિકા ખાન્ય રાખે છે અને તેની બનામણ કરે છે.
રેક્સોનાનું મહત્તમ વાપરો, જામ, સોને, કુખડા ખાન્ય, ચાંદા, ખીચ, અમરોળી, કોલ્ડ, દાદર, રસમ અને ચામડીના બધાનું રાઈ આદે આ મહત્તમ વાપરો. જો કે આનું ખુબ નથી ક્યાં પણ વેચાણો પાસે પ્રખ્યાત વિદેશી આદારના કોડમાં કલ્પા છે.

રાજકમલ

કલામંદિર

નું

આંતરરાષ્ટ્રીય

ચિત્ર

ડૉ. કોટનીસ

કી

અમરકહાની

ના

ગાયનોના

૪ રેકર્ડના સેટ

યંગઈન્ડિયા રેકર્ડ

ઉપર

સાંભળો અને વસાવો

લગો

નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુ. કું. લિ.
૧૧૦ • મેડાલ સ્ટ્રીટ • ફાઈ મુંબઈ-૧

ધેર બેઠાં માથેરાન

ઉનાળામાં રાજ્ય મહારાજાઓ અને ગેવર્નરો
માથેરાન બેગા ધઈ જાયે, પરંતુ ગામાં કંઈ
ઓછા જઈ શકે છે? તેમને બીજો જવાબી
જરૂર નથી. હિન્દુસ્તાનનાં એક તપકીર
જનાવનારા કારખાનાએ એક તપકીર તૈયાર
કરી છે. આ તપકીરની એક જ સુપટી મુંઘતા
મગજ ઠંડા શેરડાઓથી તરબોળ બની જાય
છે. વળી શિયાળે મંગળ હુંફળો રહે અને
વસંતનો વાયુ - ધ્રુવ છા હોય તો - કસ્તૂરીની
સુગંધ સાથે બારે માસ મગજને પમરાવતો
રહે. ઉપરાંત માથાનો ગમે તેવો દુઃખાવો
નાકના છાંડ, સળેખમ, વગેરે અનેક દર્દો
તાત્કાલિક દૂર થાય તેવી અજબ ઔષધિ
આ તપકીરમાં ભરી છે તેનો ફળ સ્થામ
છે. તેનો સ્પર્શ સુલાયમ છે. તેનું નામ છે

ફેટા છાપ

‘મેડીકેટેડ સનફ’

તેની કિંમત :

એક તોલાની શીશી ૩૦૦ ૧ ના રૂા. ૪-૮-૦
પાંચ અને દસ તોલાના આકર્ષક
દીન પેકીંગમાં રૂા. ૧ ના રૂા. ૮-૦-૦

-બી. પી. ખર્ચ બુટું

તેને મેળવવાનું સ્થળ પ્રખ્યાત છે:-

મહાસુગંધી સનફ વર્કસ

કે. ધાટળઝાર શિહોર (કાઠિયાવાડ)

દરેક ગ્રામીણાં મેડીકેટેડ સનફ બોજની આપવાની છે
બીજા સેક્ટોરના વહીવટી માધિની માટે પણ વ્યવસ્થા કરે

જે વાનીઓ તમે હંમેશા જો છો . . .
તેમને વધુ તાકાત
આપતી બનાવો !

આપણા માનીતા કેટલાક આઘપડાચો આપણને મળોગ
મોઠો ફાટી કરે છે તે તમે જાણો છો! તેમનાથી બચ
સતોષ્ય છે અરી પરંતુ પુરતી તાકાત ઉત્પન્ન થતી નથી
એટલે કે આપણે જેટલા પ્રમાણમાં તાકાત ખર્ચ કરીએ
છીએ એટલી ઉત્પન્ન થતી નથી. આ એક વીચારના ચોમ
ખીના છે ખરે તે જ કારણ કે આરામ, સુખ અને કામ
કરવાની કુશળતા સર્વનો આપણ તાકાત ઉપર અવલંબે છે.
અને આપણે આઘપડાચો જે આપણને જરૂરની સમગ્રી
તાકાત પુરી ન પાડે તેો મોઝા પ્લેટ આપણને ખર્ચ પડે
છે. સંસ્કાર આઘપડાચો અમુક અરે તાકાત પરાવેગ
છે પરંતુ આપણે મુખ્યત્વે જે પડાચો આપણે છીએ તે
તાકાત આપવામાં જણાવે છે જે આવી જાના
આઘપડાચો સાચે ખીન્ન વધુ પ્રમાણમાં તાકાત આપતા
આઘપડાચો સેવામાં આવે તેો તેમના તાકાત આપનાર
મુલોમાં વધારે મહ શકે છે છતાંજાલોથી ભરપૂર પ્રકારથી
સંસાર સંધવામાં આવે તે આ કાર્યમાં મજીન મદદ મળે
છે. સ્ત્રોમ સંધવાનું આ ઉમદા સહકર્મ કેટલાક અગત્યનાં
ખોરાકી તત્વો પુરો પાડે છે જે કુદરતના સેાથી ઉત્તમમાં
ઉત્તમ તાકાત આપનારાં જાય છે. સ્વચ્છતાની દ્રષ્ટિએ
અપૂર્ણતાની પ્રકારીય સંધવી વધારે સલાહભરી છે.

જીવન મનોધી ભરપૂર

SLACK તાકાત માટે

કપી વાનીઓ સારામાં સારી
તાકાતપર્ક છે તે કોઈ કોઈ
બજારો જેવું જોઈએ. કાચાના
પાકમાં (અંદોલ) થી
મારામાં પાણી અને ૧૫૦
૧૨૫ ૫૦ દિની વાનીઓ
તેજ ૧૨૫ની ઉપરથી
પ્રાદિની અપેક્ષા છે. તમારે
તેની કો વામ રાખવી
જોઈએ, કાર આનાની પાકી
શીશી Dept. C139
P. O. Box No. 353,
Bombay ને પ્રાપ્તો.

ઘોડા મારવાથી કપડાંને થતું નુકશાન તમે બચાવી શકો છો ... આ રીતે કપડાં ધૂંઆં

એ પલ્લુ રોકે છે કે, ભાગ્યેજ કોઈ આકાસ્મિક ભય કે જે તમારે તમારા કુદબાધી કાઉં કે બેચાલા તો તમારા મિત્રોમાંથી કોઈએ કપડાંને સ્વચ્છ રાખા માટે ઘોડા મારવાની પૂરતી વિનાયક પદ્ધતિને પરિણામિ થતા બીજાનું કારણ અને કોઈક વખત ધીમી — નુકશાન વિશે ફરી આડ કરી ના દોષ.

હા, એ તમે નજર ચલાવેલા ઘોડામાં બતાવેલી રીતે અને તેમની નીચે આપેલી સૂચનાઓમાં સમજાવેલા પ્રમાણે અનુસરી, તો તમારા કપડાંને નિરાપલુ નુકશાન પહોંચાડેલા વિના કોઈ રીતે સ્વચ્છ કરવાની તકનીક ખાતરી થશે.

- (૧) ધોવાનુ વરન પૂરું જિલ્લો — તમે જળ નીચે, ટબમાં, તબાકામાં કે બરામાં જિલ્લો તેથી કાઢી દેર પડતો નથી.
- (૨) ત્યારે તમે વરન ધણું પલાન્યું હોય ત્યારે સનલાઈટ સાબુ તેના બધા ભાગમાં લગાડો (એવા ભાગમાં સનલાઈટ વધારે પ્રમાણમાં ધસે.)
- (૩) સાબુ લગાડેલા વસ્ત્રને ધીમેથી પલ્લુ સારી રીતે મરણો. ઘોડા મારવાં નહિ. સફળ કરો (તમે સેટલીની બ્લેક ઝુંડો છે તે રીતે), કપડાંના અણંગે અણંગાંથી સાબુવાળુ કીલુ જહાર મારી નાંખો. કપડાંને બાર કાઢીને મરણવાની નજર નથી, અથવા તો તેના પર ભેર કરવાની નજર નથી. એ તમે

સારી રીતે મરણી ખાતરી કરશો કે સનલાઈટનુ આપ મિલે કામ કરતું કીલુ મેલ સુધી પહોંચે છે તો એ કીલુ ખોરી બેર મેલ દૂર રહે. આ અપલુ કીલુમાં રહેલો "અર્બેટ" સાબુ એવા મેલને અડે છે તેના લગભગ લગભગ તેને છૂટા પાડે છે — કપડાંમાંથી મેલને જહાર કરે છે અને કીલુ સાથે એવા મેલથી દે છે કે ત્યારે તમે કપડાંને કીલુમુકત કરી નીચેના એ ત્યારે તમે તેને મેલમુકત કરી નીચેના છે.

(૪) એમાં લેવે મેલ રહેલો છે તે કીલુ કાઢી નાખવા વસ્ત્રને નીચેના.

સનલાઈટની આ નજર રીતથી મેલાવેલા કપડાં અણંગ લાંબા સમય સુધી સાથે છે.

સનલાઈટ સાબુ કપડાં બચાવે છે

રૂપી જનરલે

વિમા જગતમાં મેળવેલી અનુપમ સિદ્ધિ

૧૯૪૫માં લાઘક ડીપાર્ટમેન્ટ

૨,૨૫,૦૦,૦૦૦

મે કરોડ પચીસ લાખનું

નવું કામકાજ લખી—જનતાના અર્પુર વિદ્યાસની ખાત્રી આપી છે.

સંપૂર્ણ સ્વદેશી લોકપ્રિય વિમા કંપની

રૂપી જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લિ.

છંદગી, આગ, દરીયાઈ, મોટર, અકસ્માત, ચોરી, લુંટફાટ, દેશી
વહાણુવટું ને કામદારોના બદલાનું કામકાજ લખવામાં આવે છે.

અમદાવાદ શાખા

જયંતીલાલ શ્રી. શાહ
ચાંચ મેનેજર (જનરલ)
ભદ્રં - દારૂન - અમદાવાદ

મહેસાના: શ્રી બી. એમ. ખીરલા

ટેલ અમીત: કલકત્તા

મુરત શાખા

શ્રી. બી. એમ. રેશમવાળા
ચાંચ મેનેજર
ભુખીઠ - મુરત

મેસર્સ પી. ચંદુલાલ એન્ડ કું.

ઇન્ડીપેન્ડન્ટ એજન્ટ લાઘક ડીપાર્ટમેન્ટ
નાતાલવાળા બિઝનેસ - ચાર રસ્તા
અમદાવાદ

શ્રી બી. કે. સેતલવાડ

જૂનાગઢ મેનેજર
ઇન્ડિયન એન્ડ ઇંગ્લેન્ડ
ઇન્ડિયન એન્ડ એમેરિકા બિઝનેસ
દારૂ - મુંબઈ

મે. એમ. છ. પટેલ એન્ડ કું.

સ્વેચ્છીય એજન્ટ
અમુખીલી બામ સામે - વડોદરા

વડોદરા શાખા

શ્રી કે. ડી. પટેલ

સાવણ - વડોદરા

ટ. નં. ૧૦૫૧૦ - ૩૧૬૨૬

ટેલીગ્રામ

RUBINSURE

શ્રી કુલાલાઈ અંબેરલાઈ પટેલ

મોજની ખાત્રી - મેગન સામે
મડીઆદ

ઇન્ડિયન એન્ડ એમેરિકા (દારૂ)

બિડા ઇસલા અને ખંભાત ફેટેડ

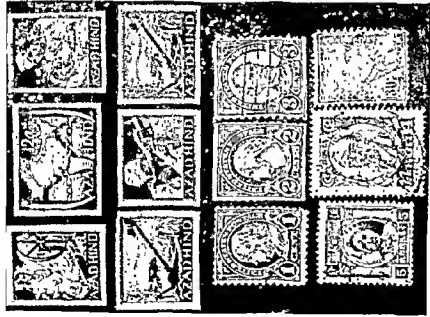
મહાવીર નગર

- ★ મહાવીર નગરના પ્લોટો માટે લોકોની પડાપટ્ટી વધતી જાય છે.
- ★ મહાવીર નગરના પ્લોટો માટે ભાગે અવેરીવાડ અને મરીનપ્લાઇવના ઈનોએ નોંધાવ્યા છે. તેમનો આશય મહાવીર નગરમાં સત્વર આધુનિક ઢંગના મહાલયો બંધાવી વસાસવાનો અગર વસાવવાનો છે.
- ★ મહાવીર નગર ધાર્યો કરનાં વધુ મહાન જાની રહ્યું છે. વિશ્વવિખ્યાત એન્જનીયર સર વિશ્વેશ્વરય્યાની સલાહ અને અમદાવાદ મ્યુનીસિપાલિટીના માણ અધિકારીઓ શ્રી. ગિરીશચંદ્ર અને શ્રી. દાવજીભાઈની દેખરેખ નીચે મહાવીર નગર અવેરીવાડને ભુત્રાવે અને મરીનપ્લાઇવની પડખે ઉભું રહી શકે તેવું નગર બનાવવાના અમારા તનનોડ પ્રયાનો ચાલુ છે.
- ★ મહાવીર નગરના માત્ર ૨૦૦ પ્લોટો જ દર વારે રૂ. ૪/- ના ભાવે નોંધાય છે, તેમાં મહાવીર નગર ફંડ ખાતે વારે ૦-૮-૦ આનાને બદલે રૂ. ૧-૦-૦ લઈ જવામાં આવશે.
- ★ ૪૦૦ વારના દર પ્લોટ દીઠ ૮૦૦ એડવાન્સ ભરી તમારો પ્લોટ આજે જ નોંધાવો ફંડ સમયમાં પ્લોટો નોંધવાનું બંધ કરી વેચાણ કરવામાં આવશે.

પુરી વિગત માટે લખો કે મળો

શેઠ હીરાલાલ મણિલાલ

C/o લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન, ૨૪૫૬, બાદ્ર—અમદાવાદ.

રાણી વાઝુ : પાંચીલા સ્થાપત્યો એક વિશિષ્ટ નમૂનો
આપણી આંધ્રીની પ્તી રૂપી. સુરાનાપ્તી દાંતિજે સ્થા પાઠ્ય કરે.
માનવડાના ગ્રીત ગંભીરના મિષર ગામપુવાણી કાપમાં દેવ નદી
દામની નદીએ આંધ્રી જોગ્યે ચાઉંના વિવારને એક સુરત્ય પ્રદેશ
સ્થા પડ્યો છે. રાંધી આ ભગી લંદરે નવે પર એક પાનનરે વસેલું તેના
પર ચાત્રીએક રાંધે પર, વિરામની બીરની સીયા, મુકેલા આકાશમાં
પરભેલા પેદા અને સેવનીએના ચારતુમાં છે આંબીના છોળી કરનામાં
આંબી તેમો એક નમૂનો આ સમી આપ્યો છે. પાંચીમા રૂપી કરનામાં
આંબી પાંચીના આ સ્થાપ તદ્દન નવો અને વિશિષ્ટ અંદાજ ન રાખીદર
છે. પાંચેનાર પાંચાના ચાત્રપતીક કરનાં તેમો આમર, સંચીકર્ય
અને પેતરણી, ભૂખ રાચ કાલુ છીલક છે. (અમુતલાલ ૧-૧૬૫)

શિક્ષકની મુંઝવણો

કેવર : 'માથાપતન' કેવિઃ
ત્રીપાલાદભદ્ર (જીઆ કેવિઃ)
દરકાદભદ્ર નવિવાપ) કાળી
આ બદ્ધ પેલી ગેહાર-આ-
અર નિદ દેવની વિચિત્રાઃ
ગીતલી જે લાઃ વિવિધ
દેશના નાચાંદરોઃ કાઃ-
ચિત્ર, વાંચિત્ર, ચિત્રન,
સુનવારેન, સુતિત અને
કમાદપાસા-અપાંચીભાઃ
કેવરવણી કરેલું પ્રાપ-
તિદ મિત્રાજી ને વિચારની
પરિક્ષિતિ પરબંધ કરતા
આ આમિતિવામાં મનમાં
અનેક કાચ આશી પરીતે
અભ્યાસનપર્વ રચા ઉભા-
તા મિત્રને, લજક પમાર-
પેશ્વોને લીધે ને આમિતિ
નિતા બેસવણી પર છે તેવું
કેવળ આંધ્રીનક છે.

સાહ્ય

આવૃત્તી કાલનાં નાગરિકો માટેનું માસિક

એડિટર-પ્રોફેસર રાવળ

૨૬૯

નવીન-કેસ : નીચાણ બહુ-આ માસની વડીલદેખા બી-તું દિવસ જનમાર મિત્ર

વર્ષ ત્રીસમું-અંક પાંચમો-મે. ૧૯૪૬

નંબો

અશુભાર્થ સંચલ

गोरक-द्विपकलास अर्ध-कंपनी
 १७ पुर दरवाजा पालार-अमदावाद

ऑडीस छिवीपनेट
 स्टेशनरी અને કાગળ માટે
ડી. શાહ
 એન્ડ સન્સ
 એસ્ટેબ્લિશ્મેન્ટ, ગાંધીરોડ
 અમદાવાદ.

ચિત્રો	નવી ભીરે ગોરી અને રથામા સમૃદ્ધકાંત હમના સમરંગાર	ફોટો • હોરાલાલ શાહ પદ્મ ગોરાલાલ શાહ ત્રિરંગી મુખચિત્ર " " પાછલા પૂજારી " અમુલ્ય ગોપાલ રોન " "
કાવ્યો	શિલ્પકલાનું કાવ્ય બંને ગોપાલવિ	હરામ ૧૧૧ મુન્દર ૧૧૧ પ્રભાત રાવણ ૧૧૧
અનિત	અપ્રકાશ નાશાયુ	અરોહ ૬૬ ૧૧૩
વાર્તા	લીલાં વરમા (સરદિ-કુ વંદીપાખ્યાય)	સમીપ મેળાગુ ૧૧૫
લેખો	પ્રવાસ-મંગરી સદસ્ય-૨૬ કુમળ સુવર્ણ લાખા પિંગળ-પરિચય	રવિશંકર રાવળ ૧૧૨ હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ ૧૨૩ અમૃતલાલ નં. પંડ્યા ૧૧૬ વિનય પંડ્યા ૧૧૫ કેશવરામ શા. દાસી ૧૨૭
વિભાગો તથા મંડળો	કુમારના ચિત્રકલા Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો) કોશી માધુદરી આ ગાસનું પંખી-કુમાર અપાલ આ ગાસ હાલિદાસમાં ઉચ્ચ પાનું	૧૧૦ ૧૧૮ ૧૨૩ ૧૨૮ ૧૦૫ ૧૩૧ ૧૩૧ ૧૩૨

આહવાને
 રાઈ આદરિતક કારણે એક મોટો ન થયો હોય તો 'કુમાર' દર માસની ૧૫મી
 તારીખે નિમિત્ત બહાર પડે છે. એટલે તે અસામાન્ય એક ન થયે તો તરત એકાદ
 આવારિયામાં તેની દુરિયાદ કરવી. પણ એક જે વખત એક કરીને ખૂબ તકેદારી-
 પૂર્વક પોરક કરવામાં આવે છે; છતાં અકસ્માતે ગુમ પડેલાં એકોની ફરિયાદોને,
 અમારી પાસે નહોતા હોય છે ત્યાં મુખી તો પહેલી વખતના અમે ડોહ્યાં પ્રયત્ન
 કરીએ છીએ. પરંતુ એવા ગુમ થયેલા રાઈપલ્સ અમે અવગણી કરી આપવાનું કામ-
 દેસરનું કામ બંધન અમારે માથે રહેતું નથી તેની આદરેએ કૃપા કરી નોંધ લેવી.

કુમાર કાર્યોચિત્રિતક તરફથી તંત્રી મુકદ્દમને પ્રકાશક : બુલગાઈ પાપરાલાલ રાવળ,
 મુકદ્દમ-અસાદનવાન કુમાર પ્રિન્સીપલ, કુમાર કાર્યાલય વિ. ૧૪૫૨ રાવપુર અમદાવાદ.
 વાર્ષિક લગભગ રૂ. ૧૨૫૨માં રૂ. ૧૦૮.૦૦ અથવા ૧૨ સિમિર મુકદ્દમના ૧૨ માસના.
 પાછલા વર્ષના એકે આપાય છે. કે કોઈ કુમાર-કોસ્ટ અને છે તે રહેકની ડિ. ૧-૪-૦૦.

બહેદ અમરના સોલ એજન્ટ : મેસર્સ સાયન્ટિફિક પબ્લિસિટી કમ્પેની, અનેડા
 બિલ્ડિંગ, મેડેડ રહીલ, મુંબઈ-૧, અમદાવાદમાં ફોટો લેકામ સારી, ગાંધીરોડ.
 કુમારમાંનાં સર્વ કાખાણો, ચિત્રો અને ફોટો કૌપીયાઈથી રક્ષિત છે.

અમર-રૂં દિન !

આજે અહીં અમર
મહેમાન રહેશે?

અમારા હાંસ અમર રહેવા માટે અમર રહેવા — તે હાંસને
શુભ કરે છે અમર તો બેઝેલ મળે છે. અમર પાસા કોહવાટી
તેમને અમર રહેવા માટે અમર નહિ. એક. આર. અમર. અમર. અમર.
અમર રહેવા માટે તેમને તે અમર અને — એક પાસા અમર રહેવા માટે.

* હાંસની અમર માટે અમર એક પાસા અમર રહેવા માટે.
સોડિયમ ઓક્સિજન એક પાસા અમર રહેવા માટે.

OSK. 25-50 GJ

D. & W. GIBBS LIMITED, LONDON, ENGLAND

સોન્ડર્સનો વારસો જાળવે છે

કુળતિમિત્તે ભગતી સપ્તમી મહાવલ્લિ બાળતે વિષે તેમની. આ કરતાં બીજું કોઈક વખતે, કોમતી સલામતી જાળવે નહિ. આ ખુબકુશલ માણે પોતાની રૂપવાન પુત્રીને ને સાથી વડુ સ્વચ્છતા પામે સીખમ્મા છે તેમનાં બે પીળાં સાબુ અને સ્વચ્છ પાણીથી વાપડીતું સોદરું બલવપ્રત્યે પોતાની અચૂક પ્રખતિ. તે, નાની ઊંઠરી કંઈ ત્વાચી, તેની માં પાસેથી લીધેલી આ ચીત્તને ભટકવું છે. આવીન વડુ સુધી તેની સામગ્રી સોદરપણું અને સ્વચ્છ રહે છે. અત્યંત, તેની રીતી આજ રીતે પોતાની સામગ્રીની અંબાણ રાખે છે. તેની તેની સામગ્રી જનુ તેની માતી સામગ્રી નેવાળ પુલાવન રહેશે. આવીન વડુ સૌંદર્ય પ્રદાનકરિ પીળાં સાબુ માત્રીય સુધી છે. તેની કુશળી શુભ અને સુખાદેય સાથે સુધેને લખે જોન સાબુન સાબુ કરતાં આ સાબુ જનુ વિશ્વ વડે આર છે.

પીઅર્સ સાબુ

સોન્ડર્સનો સાબુ

A. & F. PSARS, ISLWORTH, ENGLAND

એક જ વખતની અમારી મુલાકાત
તમેને હમેશના અમારા આહુક બનાવશે

**એ. બી. સી.
સર્જિકલ કં.**

દેશી તથા વિદાયતી દવાના
અને

સર્જિકલ એલેમેન્ટના વેપારી

જુમ્મા મસ્જિદ સામે ૧૮૬૬ ગાંધીરોડ
અમદાવાદ

ટ. નં. ૨૭૮૭

પ્રામાણિકતા અને પ્રજ્ઞાસેવા
એ અમારો મુદ્રાલેખ છે.

ઘેર બેઠાં માથેરાન.

ઉનાળામાં રાજ મહારાજાઓ અને ગવર્નરો
માથેરાન લોગા થઈ જશે, પરંતુ બધાં કંઈ
જોણા બઈ શકે છે? તેમને બીજે જવાની
જરૂર નથી. હિન્દુસ્તાનના એક તપકીર
બનાવનારા કારખાનાએ એકે તપકીર તૈયાર
કરી છે. આ તપકીરની એક જ ચપટી સુધતા
મગજ ઠંડા શેરકાઓથી તરબોળ બની જાય
છે. વળી શિઆળે મગજ હુંકારો રહે અને
વસંતનો વાયુ ધમ્મકા હોય તો— કસ્તૂરીની
સુગંધ માથે બારે માસ મગજને પમરાવતો
રહે. ઉપરાંત મુઘાનો મગે તેવો હુખાવો
નાકના છોડ, સળેખમ, વગેરે અનેક દર્દો
તાત્કાલિક દૂર થાય, તેવી અજબ ઔષધિ
આ તપકીરમાં જરી છે તેનો ફેશ સ્થાપ
છે. તેનો સ્પર્શ મુલાવમ છે. તેનું નામ છે

ફેટા છાપ

‘મેડીકેટેડ સ્નફ’

તેની કિંમત :

એક તોલાની સીસી ડઝન ૧ ના રૂ. ૪-૮-૦
પાંચ અને દશ તોલાના આકર્ષક રૂ. ૮-૦-૦
રીન પેકીંગમાં રતલ ૧ ના રૂ. ૮-૦-૦

વી. ધો. ખર્ચ જુદું.

તમે મેળવવાનું સ્થળ પ્રખ્યાત છે:-

મહાસુગંધી સ્નફ વર્કસ

ઠે. ઘાટખાસર. શિહોર (કાઠિયાવાડ)

દોઢ આંગળાં મેડીકેટેડ સ્નફ એલેન્સી આપવાની છે
બીજા કોઈ બનાવટની માલિકી માટે પણ અપવાદ રહી

કાર, મરીન
મોટર, ચોરી

અ ક સ્મા લ
કામદારોના બદ્ધ
લાના વીમા વગેરે

માલ-મિલકત અને કારખાનાંઓની સલામતી માટે હમેશાં

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ

માં જ વીમો આપો.

હેડ ઓફિસ : કલકત્તા

ચેરમેન : શર બદ્રીલાલ ગોએન્કા, નાઈ. સી. આઈ. ઈ.

બોર્ડ ઓફ ડીરેક્ટર્સ

શ્રી ગોકુલચંદ ગોરાશંકા (મેમ્બર ગોરાશંકા એન્ડ કું.)

શ્રી કે. પી. ગોએન્કા (મેમ્બર રામદાસ ગામદીશ)

શ્રી આર. બી. રાજકુમારશર્મા કસલીવાલ એમ. એ., એસ. એલ. બી.

શ્રી એમ. ઇસ્પહાની (મેમ્બર એમ. એ. ઇસ્પહાની સિ.)

જનરલ મેનેજર : મી. યુ. એન. ચૈટરજી - કલકત્તા

થાપણ

સત્તાવાર થાપણ ૫૦ લાખ

બહાર પાડેલી ૧૬ લાખ

ભરપાઈ થયેલી ૮ લાખ

શ્રી જી. બી. સુતરિયા - ચાન્સ મેનેજર
ખારિયા - ચાર રૂપા - વકીલ નિર્દિશ
અમદાવાદ - ટે. નં. ૨૩૭૮

શ્રી કે. ઇ. મરચન્ડ - ચાન્સ મેનેજર
૪૫-૪૭ - એપોલો રીટ-૩૧૮ - મુંબઈ-૧
ટેલીફોન નં. ૨૨૦૪૮ ૨૨૦૪૯
ટેલીગ્રામ : STANGENAL

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ

એક્સચેન્જ કંપની લિમિટેડ

હૂપાહૂપ : ચક્રેશ્વરી ચિત્રકથા-૮ (આ કથાને મંત્રીમિશનની સીમલામાં ચાલી રહેલી કથા બેઠે કંઈ સંબંધ

જોશાની શોધમાં નીકળેલો હૂપાહૂપ

મહારી અને તેના પરિવારને જુએ છે.

એને લાલચ થાય છે-

જોશિયા એવા રાજાચાર સજવાની.

અને બની શકે તેા પોતલામાંના રોડમાં.

વાહો! સિદ્ધની સાથે જ બેસીને જમીશ.

દેવે તારી મુરલી બંધ કર અને આવતું પાડ.

જેઠાએતો ખસા કે જુલું લાવ્યું છે.

અહીં તો દેશીને લાગી છે!

ક્ષણિકતાનું કાવ્ય

શ્રિગણેશ્વર્ય.

પ્રભો ! આ પૃથ્વી મેં અઢળક દબ્યો તું : હર ચીઝ .
પૃથ્વીની તે સ્થાપી ક્ષણિક કરી કેો મૃદ-તિથી.

અહીં કાનારાનાં કુસુમ સહતાં ચક્ર ધતુનું
અને તેં દેવોને અચ્છલ મધુનું નંદનવન
દીધું. પૃથ્વીકથાકે પ્રણયનું દીધું નાનું ફૂલ તેં;
વધા-યું લોકોએ નવ-કર-દીધું પીયૂષ મળી,
અને તેં દેવોને શશિચરણધાકુંબ અરપ્યો.
દીધી તેં એ રીતે દુષ્ટ મધળાને અમરના,
અને દોરી પૃથ્વીજીવનહદ રેખા મરણની.

દીધી તેં ક્વલોકે ચતત ઝગતી રેશની, અને
કૃપાહુ ! તેં હાં તો રજની, તમ, મંધ્યાનું મગન;
અને તે મંગાથે વિવિધ કરુણા, શોચ, હરણ
વગેરે શ્રુતિઓં ચિતરી; ત્યહીં તો શાસ્ત્રની મૃદા.

પ્રભો ! આ પૃથ્વી મેં અઢળક દબ્યો તું : ક્ષણિકતા
દીધી તેં; પૃથ્વીજા ત્રિય કરની એ ભેટ ગળીને
વધાયી લાંબી છે ઉદયસ્થર આગ્રિગન દ્ય.
ગળી એ બેઠી છે નવવધૂ સસી મંડિત ચર્ષ
નિલંગ ગે આગી હાદી ક્ષણિકતા-આભરણથી.

અને એ પૃથ્વીને પ્રણયરસનું પીયૂષ દીધું
મયાં પી પૃથ્વીનાં જન ચક્રલ આકંઠ, નિજનું
ગંધાં ભૂકી આસુ ક્ષણિક, હસી કોઈકયો અવગણી
મહાશયિત્વ, હાથે અનવચિત્તકાલ ક્ષણથી;
અને દેવો કેરું અગરત ચ ચર્ગાયું ઘડીક,
પૃથ્વી પાગી દેવો ચરી ભુદી જ કાઈ અમરતા !
દીધું તે લોકોને અમર, અંગેશને અધિકતા
કરી મૂકી હાર્યાપદ જીવનની ચોકવિધતા !

અહીં તો લોકોએ મેરણ જ રવર મંગર કરી
લઈ જીવી પામ્યા મરણચર્યા જીવનમહા
પુરુષાર્થ; પ્રણોઃમરણનું કરલત્વ જઈ પી
રહ્યા તે હારેથી જીવનનું મહાકાવ્ય મરણ.

અહીં લોકોએ ના ક્ષણિક મૃદુ મિથ્યા જ અમજ
લગેલો ભીરુતા, નવ ત્યજી દીધાં માલમ રસ;
અને પૃથ્વીકેરે દલ-દલ ખીટી જીવનકલા.

૧૧૧ (મે ૧૯૪૧)

હવે

ગિરિ.

તંબુરના તાર બધા ગાયાં અને
અનેક ચૂરો ચઢી પુરંકાયાં
ચલેલ છે સિદ્ધ મહાન નાં ઘરો.

એતાં તને અપિત મુક તંબુરો,
ઉરતાદ ! તારાં રંધ રામરાગિણી;
ઝંકારતી શોભતી પીત્તિ રહે
નર્તી રહેા દિવ્ય દુગાની નાગિણી

સુ-દસમ

અલભ્યા દેવોને રહી ક્ષણિકતાની વિવિધતા,
અલભ્યા દેવોને રહી ક્ષણિકતાની રમિકતા,
પૃથ્વીએ ઉઢાડી લીધી જ પ્રભુ ! તારી ક્ષણિકતાં.

ન દેવોને ભાગ્યે મધન, ઉદધિમંધન પછી
મધું તે લોકોને હૃદય ઘટ્ટને શાશ્વત, અહીં
વલોવાનો સિંધુ, અમરગી અહીં નિ ચમુદિતા
નથી, હાં તો નિત્યે મુદન-સ્મિત કેરી વિવિધતા :
મળ્યાનો આનંદ, પ્રિયજનથી વિશ્લેષનું દુઃખ,
પૃથ્વી દેશદેશે વિલસી રહી કેા પૂર્ણ કવિતા.
ન દેવોને ભાગ્યે મનુજની મહાભારતગીતા.

અહો ! આ પૃથ્વી મેં અઢળક દબ્યો તું : મરવધ. !
ઉશાનસ

ભોગાવાને

માવિની-ગદાકોતા-સમરના.

ભાગવા હે ! મોળી કેતી વહેલો,
ગુરુઓ, પ્રેમો, દીર્ઘ, આ પિતરેશો,
સુખ સુખ મદ મિત્ર છે; ન્યાયિઓ કેં વેળા,
આવે આગામું નાં ભા સરખું તુજ પહે; કે સાં નાં મુરેવા !

રહો સુખ ભાર, કિન્તુ જરી જ
હરે ભતો; ગાસ બારે વારી જ
રહેલા મોહો મળણી ભવાં પૂર્વે, બાકયથી જ
ન્યાય છે હું તને આશુન રસરસી; શી તારી નિત્યે નવી જ

મળસામ સાવળ

પ્રવાસ-મંજરી

એક મામાજીક પ્રસન્ન

[૨] દિલ્હીની મુલાકાતો

બી

છ તારીખ (માર્ચ)ની સાંજે શ્રી મહાવંત પંડ્યાએ પુરાણા દિલ્હીમાં એક ગિરિને ત્યાં જવાનું હતીને હવા પરિવર્તમાંથી પરમારજી ઉપાધ્યાય, મંદાલ ઈન્જિનિયર-સલાખા શ્રી યોગનલાલ સાહે શ્રી જુહાપા અંપરિયાને મળ્યા હતા દિલ્હીમાં પોતાને ત્યાં ગિરિને નિમંત્રેલો. આજના રાત્રીભરી ન્યૂ દિલ્હી અને પુરાણા દિલ્હી વચ્ચે જે સડીનું અંતર હોય. ગીચ લક્ષ્મી, આવાલની બીંચ અને ભૂતામાં ભૂતી વસ્તી સાથે અપ-હુ-ટોટ માણસોની સેજસેજવાળા જનસમુદાય વચ્ચેથી રસ્તા કરતા, મુબાઈના ગાળાને પણ છુલાવે એવા મારવાડી વંશજોની ચારે બાજુની આલીઓમાં એક શહેર નેહમાં કુટુંબો જ્યાં ઉપરાષ્ટ્રપર મોઝવાઈ ગયેલાં એવા રમણે પહેલીવાર, શ્રી પંડ્યાને પણ યોગનલાલનું પર રોપમાં મુજબ પણ પડી એવા આ લક્ષ્મીમાં અલગપણનું તો મુજબનું કે પણ અંતે અમે એ નાનકડા જનસાગર પહેલી ગયા. શ્રી અંધ દિધાની મનઃ, આંખ ક્રિયા રિડિયોવાળા શ્રી મનુભાઈ દેસાઈ પોતાના રજાકા એ સારા સાહિત્ય લાભના દત્તા તેમનાં સાંસ્કૃતિક-તણાઈની સમગ્ર, અમારા સાપ્તિકાર જનુઆરીના ગાયિકા, ને મનુભાઈની મધુર ભેરની, એ જામાંથી પ્રસંગ ધણી રસમય બની ગયા. આવા સામાજિક પ્રસંગોથી અતિથિને એકસાથે ધણી ગિરિને મળવાને લાભ થાય છે. અને પછી અનેકની આવી મુલાકાત થઈ. દિલ્હીના ગિરિ આગ્રહારી દોહા કે ક્રમચરપતિના આંતર વચર આગ્ર મળતા રહે છે એ હરથ આનંદપ્રદ હતું.

ન્યૂ દિલ્હીમાં આજે મુજબની મુખ્ય ન્યૂ અંગ્રી કેઈદોય તે તો શ્રી દાદાસાહેબ (ગણેશ વાસુદેવ) માવજીક છે. વડી મારાસનાના પ્રમુખપદે ગિરાજવા માટે એમને અધિકંદન અને મળ્યાં આપનારા તે ત્યાં અસંખ્ય દત્તા, પણ તેમના અંગત સંબંધવાળા ગિરિ અને રમેદીઓનું સ્વત્વ અને ગીરવ, દિલ્હીના પ્રમુખ પુરોગામી તેમનું સ્થાન તેમને કેટલું વહિવટ થયું છે એ તે ત્યાં જ સમજાય. દાદાસાહેબના સમાગમ અને સંપર્ક પામેલા કોઈએ જાણે તેમના જિવે કંઈક ને કંઈક મુજબ રમણ છૂલેવાનું હોય છે જ અને તેમણે યોગ્ય કે સામાન્ય, સાક્ષર કે પ્રાકૃત સર્વ ગિરિને રમેદ અને સહારના એકસમયા અંશે સ્વાગત આપે છે. તેમને દેહીફાનથી મારા ખજર આપ્યા એટલે તરફ પછડ્યું કે 'કપારી મળીશું?' એ અદાવાદના સમાચારી લખવા દેખેલાં ઉત્તર રહું છું. પણ વખતનો ખજ દલા કરવા પડે છે. કાંઠે સાંજે આવો, —સાચે રીપીડ અને વાતો કરીશું.

ધી દીગાખાડ પટેલ

દાદાસાહેબને મળવા જવાના સમયના અનુક્રમમાં જ બાઈ યસવંત પંડ્યાએ બીજી પણ એક મુલાકાત ગોઠવી, તે શ્રી હીરાભાઈ એમ. પટેલ (આઈ. સી. એસ.)ની; જેઓ પહેલાં ટિપોગ્રાફી ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ એન્ડ સિવિલ બુલ્ડિંગના સેક્રેટરી હતા. તેમણે કલા અને સંસ્કૃતિના વિષયોમાં ખૂબ રસ છે એમ જાણ્યું તેમના પરિચયનો લાભ લેવાની તક મેળવી.

સાંજે કલા-પરિષદ આઠાપાતી વડી તેમાંથી પ્રથમ યઈ અમે ન્યૂ દિલ્હીના લાંબા રસ્તાઓ પર યાંગો દેહાગો. પણ દિલ્હીના

યંગવાળાઓનું જાન આજુબાજુ છે. જે કોઈ રમણે લઈ જવાનું કહેતા તે 'જીલ્લો, નનતા ફ' હી કપાડી મૂકે તે ધારેલા સ્થાનથી ઉઠવી જ દિશામાં । આ તો ધણીનો સામાન્ય અનુભવ છે, ને અમે પણ તે દિવસે તેમાંથી ખાસ નરહી રાક્યા. શ્રીમાન પટેલનું પર મળતાં તે મુલાકાતનો સમય પીની જમા આવેલા દત્તા, છતાં એકરજ બજાર હાડી તે તોજો દત્તા, સ્વત્વ સુદર આકૃષ્ટિવાળા મધુર પ્રકૃતિના એ ચદરથ માટે મેં તો કંઈક જુદી જ કલ્પના રચેલી. સર. હારમાં મોટો દોહો એમનતા ધણી જે સુખી ગંભીરતા, આંજીર અને દેખાવની સિરત ધારણ કરી પોતાને ત્યાં આવવા માણસે વચ્ચે દેખામોને એક પડદો સાચવે છે, પણ આવી તેમના બંધાવા પાછળના વરદામાં જુદા જ શાંત વાતાવરણમાં તેમણે એવા રમણે કહી અમને સ્વસ્થ અને ધરના જેવા બનાવી દીધા. આપી વાર્તા-લાખમાં ધણી રકૂતિ આવી. તેમનાં શ્રીમતીએ પણ અમદારી વિચાર કરતાં પોતે વધેથી 'કુમારના વાંચન' છે એમ કહી મારી વાતને પ્રેરણા દેશમાં. દેશમાં હવા અને સંસ્કૃતિની જેવી ફાસ પ્રવર્તે છે તે પર શ્રી પટેલે ધણી મુદ્દાના પ્રશ્નો ઉઠવા દત્તા. આ વાતોના રસમાં શ્રી દાદાસાહેબને ત્યાં પહેલેવાનો સમય પૂર્ણ રહ્યો, એટલે દેહીફાન કરી તેમને વિનંતિ કરી કે જાને તો થોડી ગિરિના શરૂ જુએ. એમની દાલતની બ્યવસાયિતામાં આ માગણી ધણી વારરથ બને એવી હતી છતાં તેમણે કહ્યું, 'આવો, હું રાહ નેરિયા અને પળી સાથે જ સ્વદેશમાં જઈશું.'

દાદાસાહેબ મારજીક

વાતો દંડી કરી નીકળ્યા અને આજે દાદાસાહેબનો બંધેલો રોષથી કાઢી તેમના મુલાકાતી અંતમાં હાજલ થયા. અનેક માણસોની સતત આવાલ મળીની સમવર્તનો. જમીન પર બેસી વિષયો એમનો ખંડ ચારે તરફ ફરતેરોથી બેરિયા દત્તા. દેખલ પર દોરીઓ બાંધેલા તુમારોના દબલા દત્તા, છતાં જાહાર નીકળવાનો અવકાશ હાડીને દાદાસાહેબ એક તરફ મહારાષ્ટ્રીય દંપતીને વિદાય આપી રહ્યા હતા. દાદાસાહેબનાં શ્રીમતીએ પણ તેમાં સામેલ દત્તા. અને સરિખા રાજાવત આપી વ્હા કોઈનું પછડ્યું તે પછી પેડી-રેરિયા બહાર ફાંટવા બેઠા. મેં કહ્યું 'મારા માટે આપને આમ વખત આપતા પડે એ અંજરણ કરાવે છે, પણ દિલ્હી આપનો આપને જાણ્યા વિના રહેવું અશક્ય લાગ્યું.' એમણે કહ્યું, 'રવિભાઈ, પેશા અને દોહાની જ માણસોની કિમત આંકવાની આપણા દેશમાં ટવ પડી ગઈ છે. હું તેમાં સમાત નથી. પ્રત્યેક માણસમાં કંઈને કંઈ મૂલ્ય હોય છે એ સમજાવે તો દરેક માણસનું જગતમાં કંઈક મદત્ત છે, અને તેને સમજવું ને સહારવું એને હું એક ધર્મ માનું છું.' દાદાસાહેબ સાથે બીજી ધણી વાતો યઈ, પણ મને તેમનો આ એ વિચાર ખાસ યાદ રહી ગયો તે મોખું છે. તેમને શ્રી મનુ સુખેદારને ત્યાં જવા જાવું હતું. તેનો સમય વડાં અમે તેમની સાથે જોડાયા અને તેમની જ આલીમાં નીકળ્યા. શ્રી મનુ સુખેદારને (જાનુ આગળ-૧૫૪૨૨૩) (એ ૧૬૬૬) ૧૧૨

સોમ્યને સરકાર છતાં કદર ને અવનન વિદોહી
આરશનિષ્ઠ અને ત્યાગતા પર દેશસેવક

સં

જય પ્રકાશ નારાયણ

જાન ૨૦૦૦ની દીવાળીની રાત. હબરીયામની જેલનો કેરીમણ દીવાળીનો ઉત્સવ
બીજી રહી હતો. કલ્પને કારણે જેલના કાનૂન શેરક દીવા રાજવામાં આવ્યા હતા અને એ
દીવારે અમુક કારાવાસી જીવાનોનો મેનેજિન્ટેશન થયું ચક્રમ થતાવે.

ઇ. સ. ૧૯૪૨ના નવેમ્બરની એ ૧૧ મી તારીખે રાતના ૧૧ વાગ્યે, 'ગિનાલી' થઈ ગયા પછી
સોફાઈન્યારે હલસવો આનંદમાળી રહ્યા હતા એ વખતે જ જીવાનો જેલના સત્તાવાળાઓની
આંખો આંધને નારી છૂટ્યા. જોગના નેતા હતા, હિંદની સરકારને ચોષ્ટે એક 'જાતરાક
આદમી' તરીકે નોંધાય ચૂકેલા શ્રી જયપ્રકાશ નારાયણ. આં રામનંદન મિશ્ર, યોગેન્દ્ર શુક્લ,
સૂર્યનારાયણ સિંહ, સુભાષચંદ્ર બુખ તથા સાલિમાન સિંહ, એ પોતાના માંચ જનંદા સાથીઓ
સાથે જેલની તોળાવ દીવાલો ફરીને એ પરાધન થઈ ગયા.

એક મેજ, એક રહેલ અને એક દોરડું, એ ત્રણ વસ્તુની મદદ એમણે લીધેલી, રોષાનારા-
ઓને છંદરવાને માટે લાંબા મજબૂત દોરડાને બદલે એક દુર્લભ પાતળું દોરડું એ દીવાલ પર મૂકતા
અજોશ. એમણે હસ ગિનિટનો અંદાજ કમ્પો હોયો, પરંતુ આક ગિનિટમાં જ નાસવાની ક્રિયા
નિર્ભર પતી ગઈ. એકે દીવાલ પરથી ફૂટતાં જયપ્રકાશને પીઠમાં સખત ચોટ લાગેલી, પરંતુ
સંજોગસરજે રીમણ થયું આફૂને તોતરવા સમાન હોયને જયપ્રકાશને ક્ય વળે ત્યાં સુધી
શ્રી યોગેન્દ્ર શુક્લ એમને પોતાની પીઠ પર બેસી ગયા.

સવાર થતાં તે આં છટ્ટોમી આદર્ય થવાના બનાવે જેલમાં
સનસનારી ફેલાવી દીધી. નોકરસાલી ફૂટી બેઠી, જયપ્રકાશની ગિર-
જવારી માટે શ. ૫,૦૦૦નું ધનાગ બદલે કરવામાં આવ્યું. કેએક
સમય રહીને એ રકમ ૧૦,૦૦૦ની કરવામાં આવી. નાસનારાઓની
પ્રકરણે તે રહી સમય તેમજ વધુ જ નહોતું. બીજી બાજુ, નાસતાં
પહેલાં કપડાં, પેસાં-અને સોધી થયું જરૂરી વસ્તુ તે બેઠા, એ સમજા
થોળેનું સાથે લેવા માટે બાંધી રાખેલું બેઠા જેલમાં જ જુલોષ
અગેલું. વચર બેઠે આડેધક યુસાફરી કરતાં તેમને જે વીરડું દરે
તેની તો કમ્પના જ કરવાની રહે છે.

જયપ્રકાશજીએ સાથીદારોએ છૂટીને રીધીને જયગનો રસ્તા લીધો.
તજુ દિવસ સુધી તેમને નિરાદાર રહેલું પડ્યું. પછી એક બજાદમાં
અળી આવતાં તે કાઠે ફરીને એ તેલો ગયા મુકમે બહોંચ્યા.

જેલમાંની નાસની વખતે જયપ્રકાશ પાસે એ રૂમિયાની એક
નોટ હતી. અથા પહોંચીને એમાંથી એમણે નવાં કપડાં પરીયાં,
કાઠીમૂઠ વધારી દીધાં અને મુસલમાન જેલો દેખાવ ધારણ કર્યો.
રમ્યે રમ્યે પોતાનું નામ પણ બદલવા રહ્યો. ગદાથી એ બનારસ
પહોંચ્યા અને તેમજવાની વિશાળ દોરડાની માંચોડો સમય રાહચા. ત્યાં
બેઠાઓની શેક કાનિતના અગમગ્ય કાર્યકરો સાથે સંબંધ સ્થાપિત
કરીને એ સુખી પહોંચ્યા. ત્યાં આ અગમ્ય પદાર્થન સાથે સંબંધ
સાધ્યા બાદ કલકત્તા પહોંચીને ડૉ. રામચંદ્રભટ્ટ લોદિયા તથા
અરુણ આર્યજી સાથે સંબંધ સાધ્યો. એ તે એ સંબંધો રૂપવાસી
કાનિતકારીઓએ મેળાપની હદમાં એક સંબંધ બન બરવાનું નક્કી કર્યું.

૧૯૪૩ની ૧૨મી એપ્રિલે એ સંજેલન મળ્યું. તેમાં આરબાદ હિંદ
સેનાના રામાનના નિર્ણય થયો, અધિકારીઓ ને જયવરણપ્રકા
નિરુક્ત થયા, ફોજનું સંસ્થાવિનું તજુ તીરનું રાજવામાં આવ્યું-એ

રામાનના રા. ૧૩૦૦ નિધનની
અનિષ્ઠ એ રામાનના મહાવેવા
ને રામાના રેશની આજ માટે અ
ગણે સંસ્કરવાના નામો, એમને
દેશના નિશાન જેલમંદાની અ
ની માનવ દિવસે નામો

આઝાદી રાદી અને અખંડ રાષ્ટ્રનું સુચક હવું. આઝાદ ફોજને ગાવાનું
રાષ્ટ્રગીત પણ રવાનામાં આવ્યું અને સરકારી લાલીમ આપવા માંતી.

પરંતુ નેપાળ સરકારને આની ગંધ આવી ગઈ, અને ૧૯૪૫ મે
૧૯૪૩ના દેશ તેલે શ્રી જયપ્રકાશ, ડૉ. શોદિયા, રવાનનંદન સિંહ,
ડૉ. બેનગ્યા તથા કાનિતસિંહને પકડીને કેદમાં પૂરી દીધા. એમને
છોડાવવા જોગના સાથીદારોએ નેપાળ સરકાર સાથે મજાલવટો,
ગિનિટિઓ, મજકીઓ ખોળેના અનેક પ્રયોગો કરી જોયા, પણ નેપાળ
સરકાર એકબી જ ન થઈ. આખરે જેલ તોડીને પણ એમને છોડા-
વવાને નિર્ણય થયો. એ જ દિવસના કારાવાસ બાદ આઝાદ દિંદ
ફોજે જેલ પર આક્રમણ કરી પોતાના સાથીઓને મુક્ત કર્યા. અ
મુક્તિમાં માણ લકઠી દવાલદાર સરદાર ગિત્યાનંદસિંહે આનેવા-
નીકર્યો લાખ લીધેલો. પાલખથી એ વીર યુદ્ધ બામજાગુર ગિલ્લામાં
સોનબરસા મુકમે લકઠે અવાલેશા ઝોળીનારમાં સહીદ થયા.

નેપાળમાંથી છૂટીને જયપ્રકાશ 'કરંજે યા મરંજે'ના સૂતારેદ
અનુસાર દેશનાં પ્રતિધારસમ અને કાનિતકારી બોળેને સંગઠિત અને
મુયોગિત કરવાને દેશકરનો એક બળેશ પ્રવાસ યોજ્યો. કાનિતકારી
કાર્યકરને લગતું ગુપ્ત સાહિત્ય એ બહાર પાડતા રહ્યા. આ દરમિયાન
છપી થોડીસ તેા બોલોરો કલાક એમની તત્પરમાં જ પડી.

સુખાખખાજનું સેવ્ય ભ્યારે હિંદની નજીક આવી પહોંચી ત્યારે
નેવાજની મુલાકાત માટે જયપ્રકાશે આરામનો પ્રવાસ ખેડેશ.
પરંતુ પૂરતાં સ્થાનો અને રીશોના અભાવે એ એમાં સફળ ન થયા.
ગિદવાસુર વિરતરમાં દુકાળ સમયે સહનતા કાર્યમાં એમની અને
એના સાથીઓની રોષા અવિરતરનીય રહેશે. છપી થોડીસે અઢી
પણ એમને ગિરફતાર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ નિષ્ફળ ગઈ. એ
આ પ્રકારની અનેક નિષ્ફળતાઓ બાદ, ૧૯૪૩ના ૧૯મી સપ્ટેમ્બરે

મંથનના પ્રયાસ દરમિયાન જ્યોત્સ્નાએ મિશ્રણને ફરવામાં લે
 ફાળો, બીજા વર્ગમાં પ્રયાસ કરી રહેતા જ્યોત્સ્નાએ તે બીજા અને
 ત્રીજા મુદ્દાઓના આગ્રહને નિરોધતા બળે ફર કરી તીષ્ઠા ત્યાં
 સારોદર કિશોરી નંતામાં માંદગી આપ્યા, ત્યાં તેમના ધર મુશ્કેલી
 કિતવમની દર્શકોના જ્યોત્સ્નાના રૂપરૂપે જ બદલ આવેલી છે.

આ કારણવારમાંથી તેમને છેડાવવા માટે એવા એમમાં એકી
આવાર અતન ગામળી મુદ્દ રહી હતી. સરકારને છેવટે આ ગામળીને
નમસ્ત આપવું પડ્યું છે અને જનપ્રકાશ આજે દિલ્લીની પ્રવૃત્તિ પુનઃ
પ્રાપ્ત થયા છે શ્રી જનપ્રકાશનારે વ. જી. અગવા એમના ચિત્રમુદ્રાય-
ના લાડકાં 'જે. પી.' પ્રતે જનના ની આટલી બધી સામગ્રીનું સુકાર્ય

हे भाव्य शीमा, शांन अने नेहिले जाता वरुण कसोभां सोपायुना
 मेल मने सोडिनेना। ताल न पाहेती न पणना, न आन मने न
 आरुम्य कासाद देवना केतना प्रपरा नवरे कावेज न केडने पणना
 मने, दिनेनी शान मुवायनी न वरि, पण अमुकभीनी शायने नरे
 प्रपरेना सोपायुने नरेभीमेल करेनी अकथान शान कासाद मंगाने
 पणानी लिडिपनां सेनी अने का अडने पणना पणना पणनी नरे
 तो प्रपरेयुन करेता पण अ पाणु पाणानी वरुण नेना नरी

સરકારે વજ્રજાતની પેઠે શ્રી જ્યપ્રમગ્ન નારાયણ પૂજા આદર
જનપુત્ર છે. દં. મ. ૧૯૬૨માં, જાણકાર પ્રાંતના સારને જિજ્ઞાસા
શિખાવકારિયા માગ્યા બદરે ક્યાલ નાગના બેઠનને ત્યાં ગયા
જનમ ગમ્યાં જાણકારના મુદ્રાસે કાલિયાને કુલેરે ઘડોળી કર્મજીએ
શાંદિયાં મુકારે જ અગત્ય આજણ પૂજા પૂજેવર. પાટના આવી
અંગારે ઘાઈકુલને શિક્ષણ લીધું ત્યાં પેતાની તીજ ભુદિગમતાથી
દિક્ષાને તેમજ વિદ્યાશીખાના માનીતા બની ગયા. મેઈક્રમગ્ન પ્રા.
અંદે આવીને શિષ્યવૃત્તિ બેળથી પડખાની જ કોસેજના આ બેઠાના
કોસેજના કજરના કેટલાક મુકારે નાખ્યાં તેને અંગે પારિતો-
ષિકા મેળેવેલા સાદિયત્વ પર્તે આગને વડખ પહોં ઘટ અને કામો
પૂજા જાતા. કોસેજના ગ્રીવ વર્ષમાં આ ઘટા એ વેળા અસદકારને
આશિકાન પૂરે તેમજના જુગારે જ્યપ્રમગ્ન કોસેજના પ્રિન્સિપાલથી
વિકેદ્દ બદને પહોં ગયાં માફના મેલિસ પાં પર સહી કરી. પારિભાગે
તેમને કોસેજ ટાઉથી પરીને મુલિયકારી તરફથી મળી શિષ્યવૃત્તિ-
નો પહોં સેવા માપનો પડયા.

ગોરીગોશના પ્રેસમ બાદ ૧૬૨૧મા ગાળીજીએ લટકે રમચિત્ર
કરી નીધી. ૧૪૫૫કાસને એથી ૪૭૫૦ આપાતલાગ્યો આવડતુલ્લેખ.
ગંધન છતાં પોતાને લેલેલા સવાલોનો ૧૪૫૫ન એ ન મેળવી મર્યાદા
અને ૬ ૧૬૨૨મા કાંક દિવસે તેના અંકાઅક અમેરિકા ૪૮૧૫હોડ્યા.
જોડેકાગળમાં એને સાદીઅ પ્રિય હતુ એ ૧૪૫૫કાસ અમેરિકા

જયા દેના વિજ્ઞાનના જ્ઞાપારસ માટે. સાચા સત્યા યોદ્ધાસર મળેને દેશ
આત્મીને આજ્ઞાવર્તે પી સી સાચીના માફક જિણ્દાર જેમકેસર નામની
જળની સંદેશા દાખી કરવાના મનસુખા સાથે એ અમેરિકા ગયા
જવાનની સાથે આત્મીય જ મવાવડળેના પાઠ સી ખેલા બેઠેકર ગયા
ત્યાં પાછો એ પાઠના અમણ કરવા કાન્યા અને જવાવેન્નયારે પેસા
અને કુરસદ મળે ત્યારેત્યારે યુનિવર્સિટીમાં જ્ઞાપારસ કરવાનું અને
નહિતર ખાતરી કરવાનું મળે માથે લીધું કાણુકે લીલવ અનેકની
પેઠે જળની ઝેન્ઝેન્ઝે-સાકે ઝેન્ઝેસરિયાની સમવડ સાથે અમેરિકાના
મવાસ એમણે નહોતો એતર. અણવાનું ખરું કાદવા કમળવા
તેમને એતરમાઈ દસ દસ કલા ખાતરી કરવી પડતી થઈવા બા
કારવાનામાં ટુંકા અરવાના મમમી માંડી હોટલના વેઈટર સુપાનું
કાસ જેમણે લેવું. પ્રામાણિક સ્થાના દાઈ પાણુ મળેને એ લેવરનું નથી

અપ્રતા, અને એવડે તો આગળનો નીચેનો વર્ગ એમના અધિક વર્ગરહે,
નિરકક્ષિતના હુનેરનિર્દોષીએ એ બંધા ત્યાં વિજાનના અવગણ
કરવા જઈને આપણી સંખ્યાનાં એમને વગળી જે સંખ્યાના પ્રેર-
કર આગળજાવી દેવા. અમેરિકા જેવા શ્રીમત ફેરાર્ડે એ મુનનાં મુદ્દા
મદદાદથી ને બીજા બાબતે એને ને આશરે વેરકે રાંધે શું કામ દેશે
એવા સવ ને ત્યાં એ પેરિકેરે જવાળા આપે, નીચેવાની સમજ-
રેવાના નીચેના પ્રકારે નિકાસ એમને ને વળી, એ વળી
જનપ્રકાર ગાંધીવાદ તરફ આદરવા અને પિણાને એવાજ
કારી ને મળે અમેરિકાનાં એવાજ કરવા ગાંધીએ એ એવાજ સવ
તે. આ કારણે એવાજ છે એ તો એવાજ અમલ એમને ને મુદ્દા
નાંથી એ તરફી એવળ આ પ્રમાણુવર ફેરાર્ડે આપે છે: 'શ્રી જન-
પ્રકાર નાં જાણુ આગળ્ય કાર્યર નથી. સવાજવાદ પર એ એ
અનિસરી નીકર છે. ગાંધીના સમાજવાદ એમને એ એ ને જાણુ
દેવા ને દિદારે બીજી ગાંધીજી નદિ જાણુ દેવા એમને એ એમને
જે જનપ્રકાર કરવા છે. પાનાના ફેરાર્ડે બીજા એવેવળ
એમને ત્યાં ફેરાર્ડે છે. એમને કારણે અવિશ્વાસ છે. એ મદદવાની
એમને સમજ અદિતીય છે' જનપ્રકારનું એવ કુનિયાના અવ
કેવ જાણુ કાનિતરી સાથે મુદ્દાને વધુ મળતું આપતું દેખુ તો ને
આમને એમને નીચેના નીચેના છે

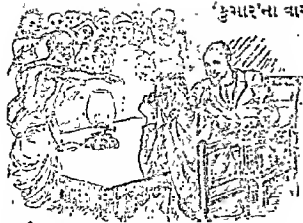
[illegible]

આદેશ હોયે સમા પેરિન જય. હરજાણ સાથે નિહા પશ્ચિયમા
આળ્યા અને તેમણે અને કામદાર પ્રજાના સરો. પન માટેના કૌંમ
દંતરમા લઈ લીધા.

[illegible]

॥ १ ॥
 ॥ २ ॥
 ॥ ३ ॥
 ॥ ४ ॥
 ॥ ५ ॥
 ॥ ६ ॥
 ॥ ७ ॥
 ॥ ८ ॥
 ॥ ९ ॥
 ॥ १० ॥
 ॥ ११ ॥
 ॥ १२ ॥
 ॥ १३ ॥
 ॥ १४ ॥
 ॥ १५ ॥
 ॥ १६ ॥
 ॥ १७ ॥
 ॥ १८ ॥
 ॥ १९ ॥
 ॥ २० ॥
 ॥ २१ ॥
 ॥ २२ ॥
 ॥ २३ ॥
 ॥ २४ ॥
 ॥ २५ ॥
 ॥ २६ ॥
 ॥ २७ ॥
 ॥ २८ ॥
 ॥ २९ ॥
 ॥ ३० ॥
 ॥ ३१ ॥
 ॥ ३२ ॥
 ॥ ३३ ॥
 ॥ ३४ ॥
 ॥ ३५ ॥
 ॥ ३६ ॥
 ॥ ३७ ॥
 ॥ ३८ ॥
 ॥ ३९ ॥
 ॥ ४० ॥
 ॥ ४१ ॥
 ॥ ४२ ॥
 ॥ ४३ ॥
 ॥ ४४ ॥
 ॥ ४५ ॥
 ॥ ४६ ॥
 ॥ ४७ ॥
 ॥ ४८ ॥
 ॥ ४९ ॥
 ॥ ५० ॥
 ॥ ५१ ॥
 ॥ ५२ ॥
 ॥ ५३ ॥
 ॥ ५४ ॥
 ॥ ५५ ॥
 ॥ ५६ ॥
 ॥ ५७ ॥
 ॥ ५८ ॥
 ॥ ५९ ॥
 ॥ ६० ॥
 ॥ ६१ ॥
 ॥ ६२ ॥
 ॥ ६३ ॥
 ॥ ६४ ॥
 ॥ ६५ ॥
 ॥ ६६ ॥
 ॥ ६७ ॥
 ॥ ६८ ॥
 ॥ ६९ ॥
 ॥ ७० ॥
 ॥ ७१ ॥
 ॥ ७२ ॥
 ॥ ७३ ॥
 ॥ ७४ ॥
 ॥ ७५ ॥
 ॥ ७६ ॥
 ॥ ७७ ॥
 ॥ ७८ ॥
 ॥ ७९ ॥
 ॥ ८० ॥
 ॥ ८१ ॥
 ॥ ८२ ॥
 ॥ ८३ ॥
 ॥ ८४ ॥
 ॥ ८५ ॥
 ॥ ८६ ॥
 ॥ ८७ ॥
 ॥ ८८ ॥
 ॥ ८९ ॥
 ॥ ९० ॥
 ॥ ९१ ॥
 ॥ ९२ ॥
 ॥ ९३ ॥
 ॥ ९४ ॥
 ॥ ९५ ॥
 ॥ ९६ ॥
 ॥ ९७ ॥
 ॥ ९८ ॥
 ॥ ९९ ॥
 ॥ १०० ॥

‘કુમાર’ના વાચકોના ચિરપરિચિત શ્રી રાહલી-નું વંધીપાદધ્યાયની
એક વધુ નવા ચક્રાવલી આપ્તુત વાતો

‘હું’ એ એક દિવસ તમારા જેવો નારિતક હતો.” વરદા બોલ્યા.
છત્રી ઓડાવતી બતી ચૂપ રહ્યા, કાચુ આવી પ્રેરણાના અ-
મારે માટે નાની નહોતી.

દેખત પર દાણા દેવાના પુરખા કરતાં વરદાએ સમજાવ કરી:
‘પણ એકવાર એક કોણે જાનાન બની ગયો કે જેની બંદવિરે અપિષારા
કરવાનું માટે માટે રાકય ન રહ્યું. મળ્યા દિવસ પહેલાંની વાત છે.
લગભગ દસ વરસ પૂર્વાં હતો. કોણે કાચેર અનુસંગ સ્વપ્નમાં હતો
નથી થયો. ટૂંક નીચે અચાનક જતાં પગપાસમાં જાત્રા ગયો હતો.’
વરદાએ ચિત્ર દાટીને કોણની, ને પછી વાત રાખે કરી: ‘ક્યુન
લોકસન જેનું બાળીખારા રહેલ દસ રૂનિયામાં ક્યારે નહિ
દેખ. વાપ લાગનાં ગમે તે બાલુકો લઈ દેખ પણ કોણના કોણ
મળુ કલાઓ પોતાનો ત્યાં જાણે જ પડે.

ત્યારે હું બીજી. તો પરીક્ષા આપીને આગને યેર ફરવા જતો
હતો આકાશદાણાદ. મુંઝવણી રાજાના નીકળી રાખે આક વાગનાં ક્યુન
પહેલેથી. ત્યાં પછિમા લગની શ્રાદી રાખે ક્યારેક પહેલેથી. કોયે
પુરકન અવસાદ હતો. માત્રી કાચે માત્ર એક ચુરસે જ હતી. એ
ચાલુને જાણી હું લાંબા કાંઠિયાના પહેલેથી ઉપર આંસ આપવા
લાગ્યા. ઘોડી વારે ટૂંક ગાલી જતાં રહેલ તદન ખાતી થઈ ગયું.
મલિક કલાક શુધી ખીસ રાહ ટૂંક આવવાની નહોતી.

પણ તદન આવીજગ પહેલેથીમાં આંસ પણ ક્યાં સુધી
માત્ર કે કલાક આંસ માર્યા પછી લેખું, તો ક્યાંક રાહ જ ન રેખાયું.
રહેલ રાહ પણ અચોક્કસ તદનો ઉપચાર કરી ક્યુન ખેંચી રાખે દેખ.
તેલના મોડામોડા લેખ જાણીતી પહેલેથીને નાદાનું જાણવા
વળા દેખ. ઘોડીવાર આ જાણું ને જાણું લેખે હું મેં પહેલા વર્તના
વેદાનિયમાં જાણ બરાબ. માત્ર હું મુંઝવણને એક ક્યુન ખેંચી સહીસ.

તે દિવસમાં વરદાવચ્ચે કો મોડું ક્યુન લેખવ હતું. કોણે ઉપર
પેલેથીમાં એક ક્યુન, વારે જાણું દસવાર પુરસી અને એ આપવા
પુરસે પછી હતી. પુરસી પર કોણે એક રાજાના કોણે અજવા
દેખ. કોણની અગિયે દેખવ ઉપર એક દેખવે પછી હતી હું નેકર
પેલેથીમાં ને એકજ વચાપીને અજવા ને પોતાની પાસે લઈ લીધી.

એકજ વેળે વેદાનિય રખમાં દો કોણ ને નેરોનું માત્રું. કોણે
કાચે દસ ચુરસોને નક્ક ખેંચી હું પોતા. ને એ જાણવ નહોતે
માત્રા તદન લેખ રહ્યા. એ પ્રોટ જાણના દેખ. આપનાં ક્યુનિયન
દેખનાં જાણના પહેલેથી દેખ અને અજવા રાહી અખી હતી.
ત્યાં ને પેલેથીમાં એક એકી રીસ પડી. જરા કાચેમાં અજવામાં પડ્યું.
‘હું જાણું નહિ રહ્યા હો મોડાવાય’

૧૧૫ (એ ૧૧૧)

લીલાં ચક્ષમાં

બંગાળી ઉપરથી અનુવાદ - રમણિક ગોપાલી

★

એમલે બેન કપાડી પોતાના કોણમાં લીધી અને કીરીતે મારી
રાખે લેખું કેમકે બેન હું કોણની એ બેન કોણી જવા જ લઈ પેલેથી
ન હોડ? ને પછી આપય બાવ એમલે મળું, ‘હું નિસાચ નહિ હું’
એકીવાર ગાલ રહી મેં કહ્યું, ‘કોણ?’
એ ફરી કોણના, ‘હું પિતાવત નહિ હું તમે?’
સમજાવે મેં કહ્યું, ‘હું તો આ આઈ-આકાશદાણા નહિ હું.’
‘આકાશદાણા આકાશદાણામાં હું ક્યાં હો?’
‘કેંદર નહિ. આગને ત્યાં ફરવા નહિ હું. તમે ક્યારે મેં આગ-
દાણામાં રહ્યા હો મેં?’

એમલે બેન પિતા પોણી મળ મળ દેખ મેળ વાળું. તિરાં
દતો એક આકાશ મળ મેળ દેખ, ‘વાંની વિન પેલેથીમાં હું કીડી-
ક્યોતો પ્રોડેસર દેખ. માટે નામ નિશાળગોદન મેળ.’
વિરાળગોદન મેળ’ આ નામ તો આઈ મળ પચિમિત હતું.
માત્રા ખાસે વળી મેં વાર બંગાળા વિરે આંખમાં હતું. વિરાળવાળ
એક વિષવાત પ્રોડેસર દેખ, પણ કોણિયાનું મળ જાણ પડી
જતા એમલે રાજામાં આપનું પેડેનું. હું અજવા લેખો મેં પછી
નિદાણનિદાણને એમલે મેડી રહી. પણ મેં પર અજવા અજવા
દેખના કોઈ જ લાગે જાણના નહિ. એમલું મોડું ક્યાંક પ્રોડે
અને વિદામાં પચિમિત નાવવ દેખ. લેખું પાડી મળ, અને ગોંધ-
જાણ નામનિયન વિચારી મળ નિયેન કીડી નેરો કોણનામાં
વેલણ કે આંખવા દેખ કોણ માત્રી જ ન રાકાય. મેં કહ્યું, ‘મેં
આપનું નામ રાખ્યું છે. મારા માત્રા આપના નિશાળી દેખ.’

‘કોણ? કોણ કે? હું કોણનું માત્ર?’
એ નામ લીધું દેવન મેં કોણી મારતા કોણના, મળી દેખ-નિયેન
માત્રા કોણે તો સારીને લેખવ હતું. તમે કોણ જ કોણનાં આઈ કોણ.
જનુ આંદેશમાં. કોણે કોણે પેલી બેન ફરી દેખવ પર મળી રીધી.
અને જરા દસનું આપનું. મેં પૂછ્યું, ‘કોણની આ કોણનાં કોણ
કોણી મેળ છે, નહિ?’

‘કોણની?’ જરાવાર રહીને કોણે કહ્યું, ‘દા, મેળ કોણના.
વારે ખરી રીતે તો કોણના કોણી કોણી ખીસી જાણવ પર મળી નહી.’
મેં આપને માત્રા પડ્યું, ‘મેળ મેં એ કોણ છે?’
દા કોણે પેલી કોણના. ‘એક મરખાં છે. નિશાળવ નહિ હું, સર
કોણિય લેખને મેં દેખાવા.’

અને વધુ કાચેમાં મળું. પડ્યું, ‘કોણનાં? સર કોણિય લેખને
દેખાવે? રવાં મરખાં?’
મેં આપના આપના આપના અજવા. ઘોડીવાર મળું નીચું ફરી
વિરાળવાલ કોણિય લેખું ફરી અને પડ્યું, ‘અને જાણનાં આપે છે?’

‘અને?’
‘દા, પેલેથી.’
અને લેખું કે એમલું અજવા અજવા કોણની વાત દાન કોણી
તો નહીં લાગી. નહિ તો આપિયન વિરાળવાલ કોણે એકી વતે

કરે? મેં હજુ નરી આંખોએ જોયું ન શકાય એવી યોજનામાં હું નથી માનતો.
 એ જરા હરયા: નરી આંખોએ જોવા નહિ તેવી વસ્તુમાં ન માનવા
 હો તે તો-હુનિયાની ધણીબરી મોતિને લગાડે અવિચારસ કરવા
 પડશે. એક બિન્દુ જેટલા પાણીમાં લાખો-કેરોડે આંખો દોષ છે
 તે યોગ્ય ન નરી આંખો દેખાય છે? માલકોરકોપ દોષ નર એ
 જેટલે શકાય છે. એકસરે દોષો ઇત્યાદિ સાનવના શરીરનું અધિકૃતિ
 તેણે શકાય છે. નરી આંખો એ જેટલે શકાય તે જુએ?
 ને હજુ, એ ખરું, પણ બલ તો મારકોરકોપ કે એકસરે દોષો થયે
 ક્યાં જેટલે શકાય છે?

એ ફરી હરયા, મહન સદરચમય હાસ્ય હતું એ તે પછી બોલ્યા,
 'એ ખરું, પણ નરી આંખો થે બલ ધણીએ જોયાં છે.'
 'એ લોકો કાં પાગલ હશે, કાં કન હશે.' એ ઉત્તર આપે
 તે ગંભીર થઈને એ બોલ્યા, 'હુનિયામાં બધાને જ કયા પાગલ
 નહિ હશે કયાં, સાચા માણસો પછુ છે. યોગિસુધારા થોષ ન
 હતા કા કે નહોતા પાગલ. પણ આપને તમારી ડિમી કમર છે,
 એટલે નાવિનકલ ન તમારી ધર્મ છે. હું થે એક વખત તમારા મેથે
 ન શીખે ન માનનારો હતો. વધુ વખત નથી થયો. એ વર્ષ પહેલાં
 બુદ્ધની વાતમાં હું થાર અવિચારસ કરતો. ત્યારે ન માનતો. પણ
 એ પછી કોમિતાતો એક દિવસ ચળા પડ્યો આભવો. અનભુ-
 ગણે એક અદ્ભુત વસ્તુ મેં શોધી કાઢી, ને ત્યારથી મારો ઇવન-
 પ્રવાહ નર પલટાય ગયો.

'યુ શાહુ?'
 'એક યસમાં બાઇનો કમુલના લેન્સ પણ મુઠી સહે.'
 'એ અર્થમાં નર બેગમાં છે શું?' એ કેલેબ્રિટ મહેને પછડું.
 'હા.'
 'શો વાત છે? અને વિગતવાર બુલાવશે? બહુ કંટાળ વધું છે.'
 'એમણે હજુ, બીનકો પાસે બેગી વાત કરી હતીને એટલો તો
 અચર્ય ને દેશપરેશાન થયું છે કે હવે જેમને હંફ હલવા માન
 પાડ્યું. પણ જેર, ત્યારે તમે આમલ નર હશે તો ત્યારે સાક્ષીઓ:

હું વિજ્ઞાનનો પ્રાધ્યાપક છું. વિજ્ઞાનના પ્રદેશમાં વાતો, તરંગો કે
 હવનતો રચાત નથી. ત્યાં તો નીરસ, નકર, નકોર રચ્ય ઉપર નર
 વાતો વ્યવહાર છે. પરિણામે બલ-પ્રેત વિધે મારા મનમાં વિશિષ્ઠ-
 બાવ નર હોય એ સહેને સમજાડ્યકરો. વિચારી લુએકો: વિના સી-
 જેરેલ બલપ્રેતમાં માણસ માનવા માટે એવું છે નકર પ્રમાણ
 માન નર મુઠી ક્યાંયે રહ્યું થયું છે ખરું? બાપુ નર એંબ્રોસીય, ધૂંપકુ,
 અનિશ્ચિત, કો'કો'ક વિજ્ઞાનીઓ એમાં માને છે ખરા; છતાં વિજ્ઞાન
 બલપ્રેતને સંકોચરતું નથી. વિજ્ઞાન તો નકર સત્યમાં માને છે.
 અરપલ-પ્રેતપાપણમાં એ નથી માનતું.

હું થે સરા અતપ્રેતની વાતો કદામાં નર કડાવતો. ડોનલ ડૉલિટ
 મને એલિસર લોન્ગે ને પાગલ હવનાધારો નર માનતો. કહી થે
 બાપુ નરોડું કે હું નર એક દિવસ યોગેને મારી વાતમાં માનવા
 કરવા દોડાદોડી કરતો ફરીસ અને લોકો મને પાગલ ગણી મારી
 વાતને લોકો કાંકો.

એ વર્ષ પહેલાં હેબેરેટીમાં બેરોએકો દુરજીનના લેન્સમે નયો
 અખતરો કરતો હતો. એક મોટી લીકા કેન્ટોફિટલ એકસરે મળી
 આપલો. એના ઉપર મેં આખેને કેટલાક લેન્સ તૈયાર કર્યા હતા.
 યાનિત્રક મદદ વિના હાથે ધરણપતીને લેન્સ બનાવવા એ સહેલી
 વાત નથી. એક તો સમય ધણો લાગે; ઉપરાંત દર વખતે ઘસાવ

માય પણ નહિ. પાંકાજી હાવાવા નર, પણ મને મૂન હતી એટલે
 મેં બલતે જ એ જાગવેલા.

એકદિવસ ખરેખરે, કયા કેટલું મધું છે તે જોવા હું એને કેમ પર
 ચરાઈને એતો હતો. ખરા બેગોર હતા, બીનું કોઈ નર ત્યાં હવે નહિ
 બારલું લોસીરું મેં એટલો નર એજોએલે અથેમ કરતો હતો. પણ
 અર્થમાં આંખે મારાંને આંખે બલો દરલો નર તો કાંક બરાબર
 મારી સાચેની ખુરશીએ બેઠું હતું એજોરી મને નિહાળી રહ્યું હતું.
 એ કોઈ એલેમ નરણી હતો. એકદમ સુલાવી રંગ, ને મેં પા
 અભિલાષી કાઢી. મે આજબ હતી એની ચેસબૂમ. મજ યુગલ
 યુરોપમાં ને પ્રધરતો માગમલતો પેરાક પદેથાતે તેવો નર રહે
 પદેથો હતો. મેં નમસાદને તુરત ચરમાં હવારી માર્યાં અને એમું
 તો ક્યાંયે કોઈ નર નરણ્યું. ખુરશી ખાતી પડી હતી!

ચોટી વાર સુધી તો મને હેબેર સમબનું નહિ. પછી ફરી ચરમાં
 ચંડાઈ એમું તો મેને બેપ દરવાનમાંથી બહારવારે નતો કીડો!

'એવો અજુબાથો આ બનાવ હતો કે મેં વાદને મજબૂર પચા-
 તાં કેટલાક દિવસ ધીવી બધા. હેબેર સામન્યો કે મેં બ્રુ-બાનિત નહિ
 પણ સાચું નર હવે કે મેં અનભુપણે એક અદ્ભુત ચીજની શોધ કરી
 હતી, કે જેની મારફતો સુધા કેટલું પ્રાપ્તકરેન પણ કામ થવતું હતું?
 આ શોધનો ઉપયોગ શો અથવા તો બે વિચારી નર નરણી,
 ઉપર નકો હતું કે પ્રિનિસાકને પછા જેલું. મેં બેગી ખારો. નધ
 હેલેબ્રિટપણે મારી શોધની વાત કરી. ચોટી વાર મારી સાથે જે
 રહીને એમણે કમી, રોન, તમારી લખિયલ બસાબર નથી ભણાવી.
 રોડા ડિચની રંગ લઈ આશા થી.

એમની મારીથી મિરાસા હવ પાછા ફર્યો. એ પછી મિત્રમણ-
 પોતમાં વાત કર્યું એમણે મેણે પણ વલ લઈ ચોડા દિવસ આખ
 કરવાં સુચવ્યું. મજબૂ છે આપણે ત્યાંનું લોકમાનસ કે કેમ છે મારી
 વાતની ખાતરી કરવા પૂરી તે મોં નરેવો પણ મારી નહિ.
 મરણિયા મળને મેં યુનિવર્સિટીના વાઈસ માન્સલરને મી
 વિનિહી કરી. બીધ વાત બજાયાપીને થયું જે તેમો પછેથી તો બધાની
 સામે મારી શોધ પ્રેચાન સદ રહ્યું થવા હું તૈયાર છું.

આશ્ચર્ય પછી ભાવન થયો. એ દરમાન મારી પાવલની
 વાત ચારે બાજુ પ્રસરી ગઈ હતી. વાહત માન્સલરે તખપણે મને
 ભણાવ્યું કે મને તે સકાનું આપના પાછલો તો તુલ નર અમે
 તે સંકોચી લઈએ. મેં દેવે બ્યારને મેં નેકરી મુજી કીધી.

એ પછી ડિરેક્ટરના સાક્ષી અજાતા તોમો વેલાનિઓ ફરવાને
 દરમને આ ચરમાં હવેનું હું ફરી મનથી. વિશ્વવિખાત બજાત
 વેલાનિઓ મારો પણ વર્લ્ડ બોલ્યો. પણ બારાએ એક નર બવાબ
 આપ્યો છે. કો'ક હવેનું છે, કો'ક લોકો કાંકો છે, તે માલકો વળી
 વખત નથી કીડીને સામ્યો છે, પણ મારી વાતની સાચાવત ભણવાનું
 હવેલક કાંકને નથી મધું.

મે મેં મનથી જોયું કે અલો જેલરે નર મદારમુઠી શોધતી હવે
 નથી આ શોધને મારે અરજો ભણવાની મેં કાંકને પડી નથી. ત્યારે મેં
 નકો હતું કે વિશ્વલલ બલ. ત્યાં કોમમાં કોમો: એક માણસ તો એવો
 છે નર કે પ્રવિનનાં તરવા શોધવા મધે છે; અને તે મારી વાત
 સાંભળવા વિના, મારી શોધ ભવવા સિવાય, એની સચાસત્યને
 ચકાસવા વિના તો મને પાછો નહિ નર હાજી.

દરમાન એક અદ્ભુત વાત બનવા લાગી. કનીસ તો તમાને
 માન્સમાં નહિ થયો. પણ એ ચરમાં ઉપર વિવિધ ભવનાં અલૌકિક
 દુષકાઓ મચા રહે થવા. પ્રેવલેશની ભવનિશ માણસની માંખ

આરથી દૂર રહી અને એ દશ્ય દુઃખનીય નહિ દોષ. એથી તેમ
એ ચર્યાં પર ખુશખબર દુઃખતા થવા માંડ્યા. ક્યારેક જિનાકારને
એ દાખમાંથી પૈડી જતાં, ક્યારેક એ સરિત્ર દેવમાં જુલાઈ જતાં,
ક્યારેક ક્યારેક ગોરાઈ પાન જતાં. અને ધરે તે બધારે ખુબ દી
પહેરીને જેડ છું ત્યારે પ્રેતનાં ડાહ્યેરાજાં અને બચ્ચતા હસી મૂકે
છે. ચર્યાં ભાંગે નાખવાની વિચારો છે તે—ધમસી આપે છે.
એક વાર એક માફક દાંધે મારા વાજ બેસી અને એણે તે માથે
માથે કે આંખ પરની ચર્યાં નીચે સરી પડ્યાં. રહેવાને નીચે
સોવડેડી નહીં, નહિતાં તે રિપસે જ એ ખાદ્ય સહજત. એર. થયું
થયું તેથી, હુબ્બ પ્રયત્ન આજ મુખી એને સલામત રાખી રાહમાં
હું. ખબર નથી કે સર આસિયર લોભના દોષમાં હું એને સલામત
પહોંચાડી સીસા કે નહિ. કારણ એ એકવાર બાંચપા પછી ફરી તૈયાર
થયાં ફેરવિત નથી, આ તે કુદરતી એક Freak-મિનિત્રતા છે.
એની આગેહૂબ વડમ કદીયે જાની જ ન રહે.

એમની આ અન્યથાનીયરી વાત આટલી વિવતરણી સાંમક્યા
પછી મારી અથવા વધુ ન રહી. થોડી વાર ચૂપ રહી હું બોલી બેઠ્યો.
'વાર, તમેમાં આ ચર્યાં આંખે નહાવાનાં તુરત જ ખૂત દેખાશે?'

'તે પછી મને એક વાર એ જવાબી રાહશે?'

'એકદમ.' એ બેજ પાતાની પાસે બેઠો એ બોલ્યા, હું તો એ વાટે
આતુર થઈ ફરતે ફરું છું, પણ ક્યારેય કોઈએ એવા જ નથી ઉઠ્યજ.

એમણે બેજ કમાડી, ફરી મારીવાળા એક પાસમાંથી ખૂબ જ
કાળજીપૂર્વક એક નાનું પાકીડ કાઢ્યું. તે એમાંથી ચળવત દેખાવામાં
ચર્યાં-સામાન્ય ચર્યાં નહિ, પણ બાહ્યસુષુપ્ત-ચર્યાં-ગઢાર
કાઢ્યાં. એમાં લીકા કાળ એકસરિલા દતા. એમણે જતે જ લેતા
ધમને તે મારી આંખ પર ચઢાવી દીધાં.

સામાન્યતાં તે કોઈ જ ન દેખાયું. માત્ર લીકા ધુગાટા. વિરાજ
બાહ્ય કેમળી બાહ્યો રૂઢ ફેરવતારેજતા, પ્રજતે સાંદે બોલ્યા, 'કંઈ
દેખાય છે-પડે-પડે-પડે?'

ધીરે ધીરે સાંદે દેખાવા માંડ્યું. ધુગાટા ભળે ધીમે ધીમે આંધવા
જતા હતા. તે પછી કંપકપળે બીજી ચીજ દેખાવા લાગી.

ઝોરમાંથી ફેરડીઓના જે હેંચ જતો હતા એના પ્રકાર તો
સમાચાર જ હતા, પણ ચર્યાં વાટે લેતાં ઝોરમાંથી અનેકમણે
વધુ પ્રકાર દેખાશે, નહોતોજતા અને સુધારા. એ ક્યાંથી આવતો
હતા તે. જાણી ન સમાજું? વાર બાહ્ય એ એકસરખો પડતો હતા.
ક્યાંય ક્યાંય જળજી નહોતી. ક્યાંય પ્રેતલોકનો પ્રકાર જ હોયો!

એ પ્રકારમાં મેં એ જોયું તેથી હું એણે તે ચમત્ત્ર થવા કે
મોડીવાર માટે મારું હૃદય વડન દેવભ જ ચડી ગયું. મેં જોયું: ટેળકની
વારે બાહ્ય એ વિનિમિત્ત નહોતો ટોળાંબધ માણસો. હવાસતાં
હતાં, અને એમની પાછળ પછુ માયાંની પછી માયાંએ જસ માયાં
જ માયાં. ઝોરમાંથી એક તરફ ચૂકતા નેટકી પછુ જતા નહોતી. ને
એ જાણ જ લીધી નહોતે એથી ટો મારી સામે જોઈ રહ્યા હતા.

'દેખાય છે ને?' વિચરવાણએ પૂછ્યું.

પણ એમાંથી સાદ નીકળે તો જવાબ આપું ને? જગમી બાહ્ય
માહ ફેરવેને જોયું તે મારી સામે ધસાવેને જોયું જોયું એક બંત
મારી સામે જ જોઈ રહ્યું હો! ક્યાંથી બાહ્યો જોયું તે ક્યાં પછુ તેમજ.
મારા માયાના વાજ સાદેલીના સજાની જેમ લેવા થઈ ગયા. હૃદય
ફરી બાહ્ય થઈ મારા પડાવું કરવા લાગ્યું.
એ બોલતા દેખા પ્રકારના ચક્રો હતાં તે વળું સહું તેમ નથી.

એમજ, ચોના, વિંડો, બધાની અને સોમરકાલની સીડી પાડું મેં
દેખાતા હતા કે સી બેઠાના વિના સામે જગમી હતા. દુખતા-પાતાળો
એ જગમીમાંથી માત્રમ અને વિચિત્ર ટોળાંબધો ચોખ્ખો સ્વપ્ન
એક એક જ બાહ્યનાલમાં લેતા હતા. સીની અંધિ મારા પર
બેઠાનેકો હોય. મધું કે એમાંથી દાઢીમાંથી સહુ નથી. બધું બધું
દારી થવા પડેતાં જ હું એમના રાજ્યમાં ધૂસી ગયા હું. ને એથી
એ સી મારા પર જગમના ચિદાએના જગમતા હતા.

ધીરે ધીરે એ જાણમાંથી ગર્યાં હોય એમ જાણ્યું. કાંને જે
સંગતમાં નહોતું, છતાં મેં અને હામખમના સાથે જેમને જાણ્યું
આવતા હતા. તેમાં ખૂબ કેસીતે યજને ચર્ચા કરતા હતા. અને
હું જ એમને કારણજીત હતા એમાં ખૂબ રોડેડ નહોતો. આપરે મેં
કુળજદેડી જગમીમાંથી મારી તરફ હાથ નીકળી આવ્યે તિનામાંથી
કંઈ ચોખ્ખા લામો. પણ કંઈ પરિવાર ન આવ્યું. એમ કહું તેનો
એક અક્ષર પણ હું સાંભળી ન રાહ્યો.

આ બધું જોતાં જોતાં મારા મનની દશા કેવી થતી હતી તે વિશે
લેવાળું નહિ છે. ચર્યાં મારા જોતાં જતા બન-રાજ્ય દેખાય છે, અને
ચર્યાં દુલરી નાખતાં એ કંઈ જ નહિ દેખાય એ વાત જ સાચું બહો
અંધેડા હું, બધું નિર્ભર મનુષ્યલીન કોઈ જગમી, ટાળેએક બનતી
વચે આવી ચડ્યો હતા! તેણે ટાળે વળે મેરીને મને એકા હતા
ને મારા માનવને નિર્ભય કરવા હતા!

એમની ચર્ચા ક્યારેક જમ જાય જતી હતી. મારા મનમાં થયું,
બધે એ લોકો કંઈ જગમીને કેસીલા કર્યો. મારામાં જે રહીસી
સુનિદ હતી તે પાનું એ લોકને શ્રમ મુશ્કેલ. ચર્યાં ઉતારવામાં આ ભગ
દૂર થઈ બન થઈ એમ ન કરતાં હું જગમીને જ લોકો મળ્યા.

ને મારી સાંધાસાય એ જાણ પછુ લેતા મળ્યા. તે પછી કોઈ બંધકર
નિર્ભય હતી બીજીથી તેમણે મારી નહોતું આવવા લાગ્યા. હું મુશ્કેલ
ચૂપ રહી ન રાહ્યો. એક કારણ સીસા પાડી હું બાહ્યમાં તરફ ગયો.

ખેડેડોની તરફ નાસતાં નાસતાં જ મેં ફેરવી મેં પાછળ જોયું,
તો એ જાણ પાડ્યું જગમી મારી પાછળ દેડવા આવતા હતા.
એ જ વખતે એક જગમી ટો-હા કરતો આવ્યા કાને પડ્યો: 'જગ-
રદાર' 'હોલિયાર' 'ટ્રેન આવતા હયા' ને સાચાસાચ સમાચારો
માલી આવતી જેમના આવ્યા કાને આવ્યો!

નેમમાં મેં ચેતમાં હું પેડેડોની કિનારા પાસે પહોંચી ગયો
હતા. પછુ ત્યારે જ એક જગમી પ્રયત્ન કરીને મેં મારી નામને
સચ્ચાથી લીધી. ચરાજ કાંઈક ધમધમતું જોયું ફેડા મારતું મારા
નાક સામેથી પસાર થઈ ગયું!

લીપણ આવ્યો મારીને મેં મારા દેડને તો બધીથી લીધો, પરંતુ
મેં બાંધે ચર્યાં નાક પરથી છડીને જગમી બધામાં પડ્યાં ફેરવે
લાઈને પર: મેં દ્રેવ છુકછુક કરતી એના કંઈસે જોવાવતી આવી મળ!

મારા હામખમમાં રામ નહોતા. આવસ બની હું પેડેડોની
કંઈક પર ને ફેડાઈ પડ્યો. એમના જવા લાગી હતી. માયામાં સમ
સમ થતું હતું. એ રિધિતિમાં હું ધીમે ધીમે આવ્યો સાંભળતો હતા:
લોકો રહેતો પેડાં અને લોક-લોકના અવાજ!

થોડી પળો પછી લાનનાં આવતાં જોયું તે મારી ચારે બાહ્ય
હુબ્બ લોકો ટાળે જતા છે, ને વિરાજબાહ્ય પાછળની જેમ મારા
બંને બાજુ દબાવવાના અને કદી રજા છે કે 'આ થું કહું? મારાં
ચર્યાં ક્યાં? મારાં ચર્યાં...'

ને હું જોયેન જાનવામાં જ સાર છે એમ સમજી હું ફરીને જોતાન
બની બીજી ચર્ચા!

ગુજરાતમાં સાતપૂડાની એક દુર્ગમ ખીલમાં, શહપાણી દક્ષિણે દક્ષ માધદ ઉપર, ઈથી ગિરીમાળાઓની વચ્ચે અસ્તિત્વ લેવાતી ગએલી એક ગ્રામીન નગરી

ડુમખળ

લેખક : શ્રી અમૃતલાલ વ. પંડ્યા (ન્ટ આર્કિટક્ટ, રાજીવીપળા)

નર્મદાના પરિક્રમાવાસીઓ—નર્મદાના સાંતણી તે સ્વયમ સુધા તેના બંને ટેકાની યાત્રા કરનાર—અટે આખી નર્મદા પર ચિંકડામાં ચિંકડ વન એટલે શ્વપાણીની ઝાડી. બડવાળી રામ્ય-માંનો નર્મદાને દિવનહાલનો ધોધ, કે આંધળી નર્મદા ગુજરાતમાં પચલાં ગાંઠે છે, ત્યાંથી લઇ તે ગોરા—અરેચર કળીને ૮૦ ગાર્દ-લનો લાંબા વિસ્તાર એવા છે કે તેમાં આક્રમણથી પડતો નર્મદાના બંને કાંઠે તેની એજા ધાંધીને ડોષા છે. આ પ્રદેશ ખીલ ખીલ ભયંકર ધમણી આચ્છાદિત છે. પરિક્રમાવાસીઓની ક્ષેત્રી કોની જ આનામાં માય છે અને 'આ શ્વપાણીની ઝાડી' વચ્ચે ગયા કોરમે નર્મદાની અર્ધી પચિત્રા પૂરી થયેલી ગણાય છે. આ ગડાવનનું ચકા-લીયે તે શ્વપાણિ મહારેવનું ગરિર. અર્ધી 'દેવ' નરી સાતપૂડાની સ્વર્ગ સગા અપ્રાણી પરથી વીતરીને પશ્ચિમ ખાતરેશ ને રાજીવીપળા રામ્યની સરદહ બાંધીતી નર્મદાના યોળામાં આવીને સગાઇ બંધ છે. તળપદા ભીલોની લોકવાયકા પ્રમાણે 'દેવ' નરી તે દેવોના પ્રદેશ-માંથી નીચે કીતરે છે. આખુ ને આસસુર, ગિરનાર કે રોડું, અર-વહલી કે નિર્મ્ય અને ત્યાં ફેરે, પશુ હિમાલયની દક્ષિણે, દેવો ત્યાં નિવાસ કરી રહે એવા સ્વર્ગિય પડેતો. તે આ હેવગંગાના જ પ્રદેશમાં છે. મધ્યપ્રાંતોથી ગુજરાતના યોળાતરે પસરતી આવેલી સાતપૂડાની રૂમમાળા થોડા વિસ્તારમાં અચાતક હિમાલયનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને આ પર્વતનો ટેટહો આગ 'દેવગીતારીઓ' કહેવાય છે. આ પર્વત કોણે દેવોનો પર્વત. માનવીનું ત્યાં અનુ નાંકે કે રહી રહે, એવા આ દેવગીતારીયાના યોળેથી ટળે પંડની દેવન્યા સખી દેવનાદીએ, ઉપરનાર, શ્વપાણીની દક્ષિણે ૧૦ ગાર્દ પર, સાતપૂડાના સિખરો-માં ચીન ગણાતા 'ધામગુપ્તાદ'ના છાંવટે એક સુરમ્ય પ્રદેશ રચી નહાઇ છે. આટલે ચોરસ ગાર્દના વિસ્તાર ધરાવતો એ સગમરેસ

પ્રદેશ ગારે બાનુથી પડેતોની હારમાળાના રચાએલા એક ચક્રી રમ્યગેહો છે અને દેવગંગા તેને વચ્ચેથી ચીરતી નીકળે બંધ છે.

આવા આ પ્રદેશની ગમ્યમાં, હેવગંગાના પુનિત તીરે, દબ્દેક વર્ષ પર એક પારનગરીના પાયા રોવાયા હતા. કોણે રોવાયે તે છતિ-દાસદહ અનુપગો છે તેના અવશેષો લગભગ એક ચોરસ ગાર્દના વિસ્તારમાં હેવગંગાને બંને કાંઠે આને પડેલા છે. કે અવશેષોમાં નીચેની વસ્તુઓ મુખ્ય છે: (૧) પથરાનાં વજ્ર મંદિરોના અવશેષો— જેમાંનું એક મહારેવનું, બીજું અધિયાસુર મંદિરોનું અને ચીજુ જેન-નીયેકર પાથનાર્યનું દહુ. મંદિરોમાં ધણી મોટી છે. (૨) નચકની એક ટેકરી પર ઢેરાતી બાંધણીના રાજપ્રાસાદના અવશેષો—જેના પર દાહ નંબલ કોમકુ છે. (૩) વાનો—કે જેમાંની ધણી ખરી દશકોલી છે. માત્ર એક વાનને અમુક માત્ર કહ્યો છે કે એની પાસે કોતરણી-વાળું બાંધણીનો ખવાલ આવે છે. (૪) લગભગ સવા સો નેટલા-પાળિયા—જેમાંના ધણી ઉપર લેખો કોતરેલા છે (૫) રાજ્યો, રાજ-પુક્રેષા, રાજ્યોના વર્ગેની કહ્યું કરાપૂર્ણ બાંધણી—જેના પર લેખો કોતરેલા હોવા કેપરાત જે વ્યક્તિઓના સ્મારકમાં તેમને જોડવામાં આવેલી તેમની આકૃતિના અને તેમના છવનના મુખ્ય બતાવેલા કલાપૂર્ણ કોતરણીમાં આવેલાએલા છે. આ નગરીનું આગ એક સિલા-લેખમાં લખ્યા પ્રમાણે 'દુમખળ' હતુ. દાહ લોકો કોને 'ડુમખળ' કહે છે. લેખોમાં રામ્યકર્તાઓ અને વ્યક્તિઓનાં નામો છે, પણ રાજવંશના કહેલેખ નથી પરંતુ 'રાણી' કલાધિ અને 'દેવ' પ્રત્યય-વાળા નિનામોને કોતાં જણાય છે કે એ રાજ્યકર્તાઓ રાજપૂત હતા.

સંખ્યાભય પાળિયાઓ પર રોવામાંની આકૃતિઓ કોતરાએ-લી છે અને નીચે, તેઓ યુદ્ધે મરયા તેની મિતિ અને સંવત આપેલાં છે. સપન ૧૨૮૦ લખેલો છે. આ ઉપરથી લાગે છે કે એ વર્ષમાં

દાથી બાનુ: સાતપૂડાની વચ્ચે ડુમખળ નગરીના રચાનાં તથા ત્યાંના શિલ્પાવશેષોનો ખ્યાલ આપતું દેશ. (ફોટો : શ્રી હરિ-નારાયણ આનાયે) ઉપરના મ-યાળાની બંને બાજુનાં તથા અ-નીચેનું આલેખન: ડુમખળ ના શિલ્પોનો ખ્યાલ આપતાં (ફોટો : ર. મ. સાંબળ)

(એટલે ઇ. ૧૨૨૪માં) દુષ્કાળ પડે સારું આકાશમાં ચમકે એવો તેની સાથેના યુદ્ધમાં આ સજાનાં બે ચોદાઓ કાગ આવેલા.

(૭૫૧) આ લેખના લેખક-દુષ્કાળના અવરોધોની વચ્ચે (નીચે) દુષ્કાળની એક ખાંભીયા પરનું પેટિસવાર રાજાનું સિંહાસનઠાડાના આઘાત પછની ચોદાવાળા શરૂને ચપાતો કસોબો છે. (ક્રિટિકલ. આચાર્ય)

રાજાની પછા રાજ્ય પ્રાથમિક બુદ્ધિગતી દરિયા બે વિભાગમાં વહેવાર છે: સાતપુડાનો પાવેલ પ્રદેશ અને નર્મદાની ખીણ વર્ગદાની ખીણમાં તે છેડે છે. રાજાની રાજ્યને તે રાજ્ય દેશમાં એક દક્ષિણ પ્રમાણે ગણે છે પણ સાતપુડાનો પાવેલ પ્રદેશ ચોટ્ટે તે ઊંચેનો પાવેલ પ્રદેશ એમાં રાજ્યની રાજ્યના અધિકારીમાં પ્રમાણે તે માત્ર ૧૬મા સૈન્યની ૪ ગણી આવે છે. એ પહેલાં ગવંત બીલ 'વસાવાઓ' (રાજાઓ)નું રાજ્ય હતું, તે હાલ પણ મોટાં બે અરે છે કુકડાના વસાવાઓનું રાજ્ય તે છેડે ૧૧મા સૈન્યમાં હોવાના લેખે ગણે છે. વિશેષતા એ છે કે રાજ્યના સિત્તાલેખો અર્થ સરકારમાં જાણ્યા છે ત્યાં આ બીલ વસાવાઓના નંદામાં નંદા યે ખોપણ તકાલીન યુગરની બાધમાં છે. આ વસાવાઓ હાલના બીલ આપડાઓના વસાવાઓ (આગેવાનો) જેવા નહોતા. એ સંવત્સર રાજકર્તાના હતા. તેમની ખાંભીઓ પર તેમની જે કળાવનું અસ્થિતિ આ કાલેથી મળી આવી છે તે કલાં અભ્યાસ છે કે તેના પાપ રાજાઓની જેમ વસાવાઓ પારખુ કરતાં ને ભવનના રાજા વસાવાના આખા સાતપુડા વિસ્તારમાં મેકમાન દુષ્કાળમાં ૪ પ્રાચીન કાળના રાજ્યની રાજ્યની હવાનીની સાક્ષી મળી આવી છે.

વિં સંવત ૧૮૦૦ના સમયે યુગરાત પર પાટળના મોલો બીગરે બીલનું રાજ્ય હતું. તેના એક સમાચાર્યો સિદ્ધે તેની વળાવડો લાક સર્વ પાટળની મારી વચ્ચે પાડી હતી. એ ૪ બીલ વેરો એવી આચિત્તે સંવત ૧૮૦૦ના બરસમાં, કે તુલ પછી, કારતકે રાજાની પાંચાઈ નંદીપુર (નારિદ, આધુનિક રાજપીપળા) આગળ દેવ એમ તેના વંશજોના મને મળી આવેલા વિ. સં. ૧૩૪૫ના શિક્ષક તામ્રપત્ર વચ્ચે જણાય છે. નર્મદા ખીણમાં તે વખતે પાટળના રાજાઓનું સાંચીઓત્સવ હતું, પણ એ પ્રદેશમાં અર્જુનના તાના તાના પડિયા રાજ્યના રાજાઓનાં રાજ્યો હોવાનું મને મળી આવેલા આ રાજ્ય આના મિત્રાલેખો વચ્ચે જણાય છે. યુગપાણિનું તીર્થ એ વખતે દુષ્કાળના રાજાઓનું દેવ એ રાજ્ય છે, કારણ દુષ્કાળને રાજ્ય પાણિ વચ્ચે સીધે રહેતે માત્ર ૮ માસનું જ બીજ છે. યુગપાણિનું મંદિર એ સમયે હવાનીમાં હતું એમ તેના મોક્ષમાં આવેલી ફેરલાં કાતાઓની ખુનિયા પર કાતરોળેના સંવત વચ્ચે જણાય છે.

આ ગણે મેળાનું ૧૩૧૫ના વર્ષમાં એકાદ નાનું સરખું શરૂ આ કાળે દુષ્કાળ પર ચમકે કોમ એક બીલ લેખ વચ્ચે જણાય છે. આ વખતે બુદ્ધિગતને અગ્રાંક પાટળની પાવેલો તો સરવે હોય. વર્ગદાની ખીણમાં હતું પણ એક નાના નાના રાજ્યો રાજ્ય મહાવત્તા હતા અને સાતપુડાના દુગર વિભાગમાં મોલ વસાવાઓ રવને જણે રાજ્યના મોલવત્તા હતા. સંવત ૧૩૧૫માં નીલગરે નર્મદા ખીણમાં દર્બારી (રજાઓ)ના આંગણે વેલોળા મંદિરને અગ્રેવાર રાજોલો તેના સિત્તાલેખની પસંદિત નંદીપુર (રાજપીપળા)ના એક પિદાન બાહ્ય પ્રદેશ સિપાળાં રી હતી. નંદીપુર એ પહેલાં એક રજા પહેલી વિદાર બાહ્યોનું મંદિર રહેતું આવેતું. છેક મોલવામાં રાજ્ય મુલના તામ્રપત્રોમાં લાક ફેરના તકાલીન પાટા પર આ નંદીપુરના પિદાન બાહ્યોનું સનામ મળવાની મેંથી મળી આવે છે. આ નંદીપુરના આંગણે સંવત ૧૩૦૪માં, અને નર્મદાના મંદિર સંવત ૧૩૦૬ માં મુખો થયાં હોવાની માદિની આપવા સિત્તાલેખો મારી પાડે છે.

દશાદના વેલોળા મંદિરની કાતરોળી યુગરાતમાં અગ્રેક છે. હાલ દેશમાં એ વખતે કલાની સારી પ્રગતિ થઈ હોવાનું જણાય છે. ને તે એટલે મુખી કે સાતપુડાનાં પાવેલ વર્ગમાં ખુલ્લું પડેલું દુષ્કાળ થઈ કળાવિતીની રાજ્યપ્રારંભ હતું. આ લેખ સાથે ને ખાંભીનાં

ચિત્રો આપ્યા છે તેની સેતરથી એ રથાપત્યને ખ્યાલ આપશે. લગભગ એ ૨૨ અરસામાં દેવગિરિના યાદના રાત્ર સિદ્ધિ નર્મદાના તટે ભરૂચના આંગણે ગુજરાત પર આક્રમણ કરેલાં મંત્રી તેજપાલે નર્મદાના દક્ષિણ કાંઠે કુલે કરામાં (રાત્રી પછા રાત્રી પછા ઈકોર આગ પાસે આ રથ છે) શાસ્ત્રી ગાદિ મઠો ભેંધાવેલાં. એ ૨૨ અરસામાં સેત્ર ૧૩૧ પર્ગા દુગમળના આંગણે એક બીજું યુદ્ધ થયું હતું.

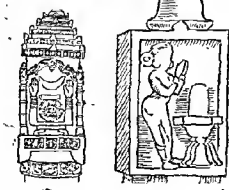
પછીનાં ૫૬ વરસ સુધી દુગમળના ઇતિહાસમાં કંઈ નવા બની જન્યાને દાખલા નથી. પણ નીચેનાં મેદાનો (નર્મદા બીજી)માં ઇતિહાસ ઝડપકેર પલટાઈ રહ્યો હતો. સેત્ર ૧૩૫ પર્ગા અરસામાં ગુજરાતની રાત્રીપછા કાંઠે પાટણના કાંઈ વસવાટનું યતન થયું અને અનિલકલ્પાદ પાનના આંગણે મુલિંગ સંસ્થાનના પાયા ફેલાયા. ઇતિહાસનું એક આખું પ્રકરણ પલટાઈ થયું આ બનાવ પછી ૧૭ વર્ષે કે ૧૮ વર્ષે દુગમળ તેની પ્રગતિની રેખિત હત્યારે, સેત્ર ૧૩૭૨માં કાંઈ મોટું યુદ્ધારા ખેલાયા બાળતનો શિશુલેખ મળે છે. રાત્રના નામનો ઉલ્લેખ નથી. એ વાતજોરામાંથી પણ આ નામ રાત્રી પછા પર થઈ ગયું. પણ સેત્ર ૧૪૪૩ (ઈ. ૧૩૮૭)ની રાત્રમાં ફરી આ રથને કાંઈ એક તુખું યુદ્ધ થયું. આ બખતે મંદિર (રાત્રી પછા)ના આંગણે રાત્રીપછા થઈ થઈ રહ્યો હતો. આચિત્રેષ કે કે પાટણ તરફથી સાદતો મુખા નીચાંચિલે તેના નર્મદાને વતેન થઈ મંદિરના આંગણે સતેત્ર રાત્રીની રથાપના કરી હતી. પરંતુ એ રાત્રીને સુર્ય પણ

અંતર પામ્યા હતા અને હવે તો મંદિરના દુર્ગ પર વાદગાન વરસેલાં વાવટા ફરતા હતા. એ વંશમાં, દુગમળના કપલા દુગમળના સંપદામાં, હરદિસિંહ નામનો મહારાજ ધણે પ્રતાપી થયો હતો. પાટણના આંગણે હજી ગુજરાતની મુલિંગ સંસ્થાનના ઇતિહાસની દલી, આદાવાદ વસવાને મુલતરીનાં વર્ષો ૨ બાકી રહ્યાં હતાં. તે સમયે મંદિર (રાત્રી પછા)ના આ પ્રતાપી રાત્રી હરદિસિંહે નર્મદાને કત્તર પ્રાંત કળકે કરી છેક વડોદરા સુધી પોતાના રાત્રીને વિસ્તાર કર્યો હતો. વડોદરા રાત્રીમાં વસવાટ (વડોદરાની પાસે), હેતવ અને તુખપણ તત્કા આ રાત્રના શિશુલેખો મળી આવ્યા છે; અને રાત્રી પછા રાત્રીમાં શૂલપાણિ, મોરકાતર અને કુલેવર-માંથી એ રાત્રીના મોરકાતર શિશુલેખો મળે આ પડયા છે.

અંતે, વિક્રમના ૧૬૫૫ સે-કાની અધવચ્ચે, એક મુસલમાન મારદશાહના આક્રમણ-થી દુગમળનો વિનાશ થયો. આ મુલિંગ આક્રમણની વાત આવડુદાના બીજામાં એક લોકકથાનું સ્વરૂપ પામી છે. લોકકથા પ્રમાણે દિલ્લીની

(નીચેનાં ચિત્રો વિશે) દુગમળના યુદ્ધમાં માર્યા ગયેલાં આ રથાપત્યને જોતા કરેલા પાલિયાઓનો આ પ્રકાર વિશિષ્ટ છે. નીચે આપેલાં ચિત્રો પૈકી લગભગ બાળતું પહેલું ચિત્ર તથા અંકની આદે છેક ૫૨ આપેલું, તેની સાથે બાળતું હતું તે મુજબ આ પાલિયાનો પ્રકાર જોઈ અને એનો તેવો જ સુંદર છે અને તેનો આકાર, સંધાન, સેતરથી બધું જ જુદું હવાતુ છોતક છે. બાંધીની ચાર પા-બાળતું પૈકી એક પર મરાઠીના નીરનું આલેખન હોય છે, અને બીજા બાળતું કાંઈ પર તેની પાળી તથા બાળતું. સૂર્ય અને ચંદ્રનો પ્રતીક (તેની કીર્તિ યાવ-ચંદ્ર દિવાલરી રહે એમ દર્શાવવા) તેમજ બીજાં આલેખનો હોય છે. તરફ છેડાની બાળતું આપેલા તાના ચિત્રમાં બિંદાવ દર્શાવ્યા છે તે, મરનારની શ્રી તેની પાળ સની થયાના છોતક છે. તેની વચ્ચે સૂર્ય અને ચંદ્ર છે. જાંબી પરના બીરનું આલેખન મોરકાતરનું હોય છે અથવા તો, બીજા નેમરના ચિત્ર-માં દર્શાવ્યા મુજબ પાલિયાનું કાંઈ થયું હોય છે. ક્યાંક ચિત્રની પૂર્વ કરી રંગાણીઓ આલેખી છે. (કેટલાં રાત્રી પછા ૨૨૨૬ રેવેર-પ. ૨૧.)

સંપ્રદાયના અંગે દુઃખ અને શ્રદ્ધા રહેલી. પણ જાણે કદી મુન્નરાત-
માં આવ્યો હોવાની સંશય નથી.

દુઃખજન તેના પોષ્ટ માટે પ્રખ્યાત છે, અને એ પોષ્ટ તેનો
વિનાશ આપેલા હોવાનું લોકકથા કહે છે. દક્ષિણ ગુજરાતમાં કયાં
કયા ગામની કદ કદ વસ્તુ પંચગતી તે વિષે નીચેની કક્ષિત પ્રચલિત છે:

ગોળા તે "બીલીગોરા"ના, તોલડાં "આમબુવેર"ના,
કોરસિયાં "કરખું"નાં, ગાદી "ભાગવત"નાની.
ધી "ધારાણુ-તરસાળી"નું, જુવાર, "બીણમ"ની.
ગોખા "વાંસદા-ધરગપુર"ના, તુરે તે "બોરાણુ"ની.
બેંગળુ "કોરા"નાં, ને પોપટી "કોરાનામ"ની,
ગોમરી "ગણદેવી"ની, ને સુંક સોનવાડીની.
લાકડું "રાંગ"નું, ને ડોડી તે "કાલેલ"ની,
છાપા "કોરા"ના, ને રંગ તે "ખલેસર"ના.
વાધ "તેતરધાટ"ના, ને રીંછ "ખેરવાડા"નાં,
કિલ્લા "વાળપુર-સાલ્દેર"ના, ને ગદી "પારનેરા"ની.
ગોવારો "ગોડાધ"ના, ઘોષ "ગોખડી-મુઘપાણુ"ના,
પોષ્ટ "દુઃખજન"ના, ને ચોરો તે "ગાણુ"ના.
બીલડી "ગમવા"ના, ને વસાવો "સાગનારા"ના.

આમ, કોઈકે પોષ્ટ માટે "દુઃખજન"નું નામ દક્ષિણ ગુજરાતમાં
આમ જ બન્યું છે. તેની આ પ્રખ્યાતિએ તેનો વિનાશ કેમ આવે
એની નીચે મુજબની લોકકથા સાતપુરાના બીલોમાં પ્રચલિત છે:

દુઃખજન નગરીમાં આગાદના પાપતમાં મદનસિદ્ધ નામનો એક
પ્રતાપશાળી રાજા થઈ ગયો. આ રાજાની રાણી ધણી રૂપવંતી હતી.
રાણીને દુઃખજનના પોષ્ટનો પછી રોષ બહો, તેણે એક સદેસ પોષ-
પટ પાંચપા દહો. એ પોષપટ વાતચિત કરવામાં આવે જ તેની
સગનાસ્તિમાં પણ પછો સારો હતો. ધાનતંદે રાણી બ્યભિચારિણી
બની. પોષ્ટને આ વાત કહી નહિ. તેણે રાણીને સમજાવ્યા કે આ
કેવું કરવાનું બધી કે, નહિતર એ રાજાને જાણે પડશે તો સદેસ બેસું
યરો. કોઈ રાણી પોષ્ટ પર જાણે કેવે બરાદને કહેવા લાગે કે મારા
પર મુંઝવે આરોગ્ય મુંઝે છે. પછી રાણીને થયું કે ખરી વાત એ છે
તે તે પોષ્ટ નહોતો, એટલે રાજા પાસે જઈને કહેવા લાગી કે મહા-
રાજા તમારો પોષ્ટ મને બિચાર તરફ વળવા કહે છે અને વધુમાં
તમને મારી નાખવા મને સમજાવે છે. પોષ્ટની આ વાતો સાંભળી
હું જાણું કેવો બહાદુર અને મને થયું કે એને મારી નાખું; પણ એ
આવેને ધણી પ્રિય છે એટલે એ તેને જવા દીધો છે. પણ આપ દને
એને મેં છવતો રહેવા દેવો તે હું આપવાત કરીશ. ભોળા રાજાએ
કેવો બરાદ કહ્યો એને બેઠી કાઢે નહિ મારું. પણ રીજાનીને મારીશ.
એનું ખાવાનું બંધ કરી દઈ તેનું ખાવું તડકે દીંગણે, એટલે ઘોડાક
દહાડામાં આપોઆપ મરી જશે.

રાજાના કહા મુજબ પોષ્ટની એ દુરંદા કરવામાં આવી અને
તે ધીમેધીમે સુકાવા લાગ્યો. એક દહાડો રાણી રાજા પાસે કહી
કામે ગઈ, એટલે પોષ્ટે તેની દાસીને બોલાવીને કહ્યું કે પાંચરાતું
ખાણું લઈ આવ તો તને તારા લાજની એક વાત કહું. દાસીએ ખાણું
લઈ આવ્યું તો પોષ્ટ ફરાર કરતો બેઠો ગયો અને બેઠાં બેઠાં
કહેતો ગયો કે "દાસી, રાજાને કહી દે કે લરડાં તરવાર પાણું."

દુઃખજનના જેમ પોષ્ટ વખણાતા, તેમ સારીઆ પણ જન-
જાની. ફરાર સુધી ને ખાસ કરીને રાજકુળના અને શ્રીસંતોમાં એ
સારીઓના વિશેષ વપરાશ હતો. એ સારીઓના વિશેષતા એ હતી
કે તેમના પર હાથના પંડની કળાપણું આકૃતિ હાથમાં આવતી.

બેઠો બેઠો પોષ્ટ દિલ્હી પહોંચ્યો. ત્યાં બાદશાહ બાબર
રાજ્ય કરતો હતો. પોષ્ટ દિલ્હીનાં રૂથો પર દહાડો પસાર કરવા
લાગ્યો. એક દહાડો બાબરની એકમ દુઃખજનના સાથે બેઠીને બાદ-
શાહની બાનુમાં ઝડપે બેઠી હતી. પોષ્ટ આ વાત સાધી અને તે
બેઠીને બાબરના મોજમાં જઈને બેસી ગયો. બાબરને પક્ષીઓ ધણું
પ્રિય હતાં. આવા સુંદર પોષ્ટને જોઈ તે ખુશ થઈ ગયો. તેણે પૂછ્યું,
"પોષ્ટ કયાની પાંચપા આવે છે?" પોષ્ટે કતરમાં દુઃખજન નગરી-
નાં જણાણું કર્યું અને તેના નૃપતિ મદનસિદ્ધની વરોગાયા સંભળાવી.
બાદશાહે પૂછ્યું કે "પોષ્ટ, એ દુઃખજન નગરી ક્યાં આવી અને આ
રાજા મદનસિદ્ધ તેણી કયા કે જેનાં હાથમાં જણાણું દે છે?" પોષ-
પટ કહે કે "બાદશાહ, મોરો રાજા મદનસિદ્ધ જેણે તેણે નથી. તારી
બેઠાના વજ્રસ્થલ પર પછુ તેનો હાથ પહોંચે છે." એટલું કહી પોષ્ટ
બાદશાહના પોળામાંથી બેઠીને ફર બધ બેઠો. બાદશાહ બેઠાને કે
"પોષ્ટ આ વાત જોઈ દરો તે તને છૂટી નાંખીશ." પોષ્ટે તુરત
જ એમને બેઠેલી દુઃખજનના કાપેથી બોલણી ને તેના પંચની હાથ-
ના પંડની છાપ જે એમના વજ્રસ્થલ પર પડતી હતી તે દેખાડીને
જાણવી વાત સમજાવે છે કે આ હાથ આગાદના રાજા મદનસિદ્ધનો છે.
બાબરના કોષમાં દને કેહાણું રહ્યું નહિ. તુરત જ તેણે એવું ઉપાર
કર્યો દુઃખજન પર ઝાડાઈ કરી અને રાજા મદનસિદ્ધનો વપ મરી
દુઃખજનને મેદાનમાં ફાલ કરી નાખ્યું આ પછી દુઃખજન ફરીવાર ફરી
વસી રાક્યું નહિ હાથ ત્યાં બીચારી થોડી છાપેલી છે.

કેહ વિધર્મી આકામજીકારીના હાથે દુઃખજન નગરીના ઘણા
નિર્ધે વિનાશની આ વાતને તેના આજના અવશેષો ટોચે આવે છે.
પાકા પત્થરનાં વિશાલ સંદેશના નાળીયુદ્ધને કોઈએ કોઈકા કરી
નાખ્યા છે. ખેડિત સુધીથી મોઈમોઈ મૂર્તિઓ દુઃખજનના વિનાશના
આ બનાવની મૂક સાક્ષી પરી રહી છે. આ કામચોંદ્રે મૂકે મૂકે
કમાન બાદશાહનો થયો દરો તેવેવે તેો રંગ નથી પણ એ બાદ-
શાહ દિલ્હીના બાબર હોઈ રહે નહિ. ત્યારે એ કોણ બાદશાહ?

રાજાની પછાના પર્વતના છેડા નજીક આવેલા કિલ્લામાં આગમાં
મોટા મોટાકે સ્તેષો કહેલા છે. આ સ્તેષ પર વિક્રમ સંવત ૧૫૫૨ના
ગુરુવારી બધામાં એક મોટો સિલાલેખ છે, જે ત્યાં રાજ્ય થયોતો
તો કાળનો વસાવા (બીરી રાજા)એ કોલેરાગ્યો હતો. આ વસાવો
સંવત ૧૫૫૨માં મોટો "બાદશા" (બાદશાહ) કે જેનું નામ નથી તેના
બેઠા જે સ્થાના આકામજીને ખાળતા માર્યા હતા. આ સ્તેષો પર
બીલ વસાવા, તેની રાણી અને સેનાપતિઓનાં ચિત્રો કોલેરાં છે
ને આ આકામજીકારી "બાદશા" પ્રયે કિલ્લાર દર્શાવેલા તેને પાકા
પર બેસાડી મારે સીમે કોલેરાં બંધાયું છે. "બાદશા"ની એ અપ-
કૃતિ જેવા જેવા છે એ જ નામનો "બાદશા" દુઃખજન પર મરી ગયો.
બેસે એમ હું માનું છું. પણ આ "બાદશા" તે કયો? એ વખતે મદમુદ
જેમણે ગુજરાતનો સુલતાને હતો. આ બનાવની ૧૦ વર્ષ પહેલાં તેણે
ખાવાજાના બંધન કર્યો હતો. પછે ભાગે આ મદમુદે એમણે સંવત
૧૫૫૨માં રાજાની પછાના પ્રેશ પર ગઈ આવેલા દરો. એ પહેલાં
અપદાવાર વસાવનાર અદમદશાહ પણ નરોદ પર પડી આવેલો.

દર વર્ષે એવી અપાવરના દહાડે નગરમાં "શુભપાણી"ની
થોડી વડા થાય છે તે એ નિર્બળ રથને લોકો દબોરોની સંખ્યામાં
ગુજરાત, ખાનદેશ ને માળવાથી આવેલો બેસા થાય છે. આ મેળા-
માં કેટકામે ધામજાગલાના કુંચરના બીલો "દુઃખજનના પોષ્ટો"
વેચતા નજરે પડે છે. આજ એ પ્રાચીન ઔરંગાબાદ દુઃખજન નથી,
પણ તેના પોષ્ટો અને તેની વરોગાયા રહી ગયો.

મોટી નંદીઓનાં દર્શન એમ બલ્ય પ્રસન્ન ને પાવક હોય છે તેમ નાનીનાની નદીઓ પણ નગણી રમણીયતાને આપે છે. આનંદ આપે છે. એવા આનંદનું એક રમણીય બેઠકજાગ્યા ત્યાં સાળારંગીનાં બેઠક ત્યારનું છે. 'સાળારંગી' તો, એ આનંદ-ગરબર (હર) પાસે છે. હાથગાળી ગમે છે તે પછી કહેવાય છે. બેઠકજાગ્યા પાસેની જમાણાની સાળારંગી જે પાણી જેવા, રંગાસા પવનપ્રસૂના પશુર સંપૂર્ણ સાચે રમણીય બની ગઈ છે.

સાદરા પાસે તો સાળારંગી બહુ સુંદર લાગે છે. ત્યાંનાં એક બેઠકમાંથી જે જોનાં ચમત્કૃતિનિર્મળ પાણી, રેતીના વિચાજપટમાં ઢગાટિયાં શાકપાનની લીલાતરીની પથ્થાદ બુનિની વચમાં ફાંચી વળતસુધી તિલાંજલ્યા કથી છે. સ્ત્રીની જેમ સરિતા પણ એના જીવનના આનંદ આનંદ પ્રસન્ન છે. રિચ સૌંદર્ય પાશુર કહે છે! કોરબકેટ પાસે, તથા સરમી પાણીના પ્રતીતિ હાલનના પેદા દેટરોનેથી વળાદ ગાય જનાય છે ત્યાં તો સાળારંગીની લેખેડા પ્રચંદ કોચાદ ધારણ કરે છે અને એ બેઠકોના હરણી શાકપાનનાં પૂરમાં જે કાંકે બેઠકો સાળારંગીનું દર્શન બલ્ય બને છે. પદનું આપણા મરજાનું આગળની આ રમણીય બળ્યા કહેવાયે ખરી પ્રીતી હશે! સૌંદર્યગાદ સંકિર્ણ એનામાં ખીલી નથી તેવંજોને તો, ગંગાને ત્યાં સમુદ્ર-સંગમ થાય છે એ સુંદરવનના પ્રદેશમાં હઈ જોડે સિમાસયના નેનીવાલ જેવા સૌંદર્ય. ધામમાં ફેરવે, પશુ કંઈ જાસર નથી થતી. સાળારંગી આરોગ્ય સુંદરવનનો એક કોલ દાંકનાર જોવાને ખરમેશ્વરે એવા ખુણાના પ્રદેશમાં જીવ આંખો તો માટે નસીબને હોય હેતે. હતેપ અને નેનીવાલના અપાર સૌંદર્યની વચ્ચે વસતાર એકસુવિચ સરદાર ને, વારતબુનિના એવા સુપિય સુંદર રમણમાં બાદે ગાસ રહેવાનું સદ્ગામ્ય ગળવા માટે ત્યારે ને અલિનંદન આખાં ત્યારે એ તો કશક કહેવા લાગ્યા છે આ પદોત્તમ પથસ મેટરસ સિવાય બીજું છે શું? એ જ પ્રમાણે, વળાટી બેઠકોપરથી આપમતા સાર્વભૌમિક સાળારંગીનાં સરક જળને દેવીપયાન કરી રહ્યાં હતાં ને માટેથી સુખીને પ્રદેશ સાચ-કાળની શોભામાં વસતે હતાં ત્યારે, ત્યાંના

કુશારવાસના એક કુશારને એ કહ્યું કે આમ-પણાદમાં જે સાળારંગી તો આ ને જ નહીં, પણ ત્યાં આખાં સુંદર દરમ આને ભેવા મળતાં નથી. વર્ષાનાં પ્રવણતાં પૂરમાં તો આ નદી નેવાની કેમજાણતમજાતમે માણતા હશે! ત્યારે એણે કહે પેટ નવાળ આખો કે 'દેવે! એ પૂર મળતે આસાર ગામની કુમ્બિયાની સ્ત્રીઓને નદીમાં પડીને આપવાત કરવાની મજા આવે છે?'

અમદાવાદના કેમને પૂર્વે છેડે હાંસોલ આગ આવેલું છે. ત્યાંથી પશુસાળારંગી બહુ સુંદર લાગે છે. કુશાન વાનગીમાં જે જેવા સુંદરવનના હોડીવાળા જેવા, જે નેનીવાલના સુવિચ સરદાર જેવા, કે વળાટના કુશાર જેવા કોઈ હોય તો એમને તો મારે કંઈ કહેવાનું નથી. પણ એનામાં રહેજ પણ રસ હોય તેમને પર્વતો માટે સાદરા, વળાટને હાંસોલ જળને સાળારંગીનું સાદર પીવાની ખાસ બનામણું કહે છે સાળારંગીની મંદિરા એ ત્રણેયને કોઈતરી જેવા લાગે છે.

આજેજ ત્યાં નીકા પાસે સાળારંગી અને વાનગી સંગમ થાય છે. એને જ નહીં સાળારંગી, હાથમતી, મોર, સેદી, ખારી, મેઓ અને વાકડ એ સાત નદીઓનાં પાણી ત્યાં આગળ એકઠાં થાય છે તે સંગમચાન પર, જે દુરદરથી આવતી સાળારંગીને બહુ મન-કાપક જેવું છે.

ગોવા એમમાં સંગમની વાત મેં કરી. રાજ-પવાનની જ એવી ખીલ નદી બનાસે મને ભર ડનાજે રમણીય દર્શન કરાવ્યું છે. જે મંદિનાના સખત લાપમાં, નસીરાગાદની દેવડી હાથગાળી સુધીના ૧૦૦ગાઈવાલા લાલ વરગાળે રસે ત્યારે હું એક વળત જતો હતો ત્યારે રવતામાં બનાસ નહીં આવેતી. ત્યાં રસો હતો, પાણીની ધરણ હતી, કોઈ ધવન હતો અને અનુભવેલી દેવડી ગળી હતી. એક પીડીનાં ઝાડ નીચે બેઠકમાં મરજાસંજ્યાના લખવી જે તે દિવસે બનાસ રહેતું બાદ પાતો હતો છે.

સરસ્વતી જે સિંહપુર અને પાટણ પાસે નેહ છે. ખજુ પાટણ આગળની સરસ્વતીની નદી નસીરાગાદીને મુકાબલે હાલની મુકાબેલી સરસ્વતી બોલે, તથા સિંહપુર પાસે એકઠાવાલે જોલે, સરસ્વતીનું પનાન કર્યા હાલ મુકાબતા પ્રાચીન ગીરને તરફ દિ-

પાત કર્યો ત્યારે, હરવામાં એક કારમી મુલતી અનુપ્રતી હવી, અને તે દિવસોનાં સંસાર જે ત્યારે બોલે પણ કંઈ એવી મુલતી થાય છે.

ખારી નદી, એના નામની જેટ, આવા તો નિર્મલ્ય લાગે એવી છે પણ આસાર અમ-દાવાદ-પ્રદેશમાં તળાવોને એ ને રીતે ભરી દે છે એવો મદતના જેવાતેરી નથી. આમા-સાના પામતા ભાગમાં એની મહેરનાં પાણી કોકરિયાને છલકાવી નાખ્યા પછી એવાના તરફ આવે છે ત્યારે એવાના રજાળ કંઈ નહીં છે. એ નિરાશ સરસાર જળથી હલેથી હલે છે અને સાદરા, બમરાં, બતરાં, જળ-કુકડી અને બીજાં આદર્ય પશુઓ ત્યાં મદ-ભર કલોલ કરતાં વિચરે છે. એવાનાં પણ છલકાવી, ખારી હાંસનાં જોતનેજરી દે છે, અને પછી એ અસલાલી, નેતરપુર અને બારેબનાં તળાવ ભરવા નહીં છે. પૂર્વ તરફ હસનપુરનાં રોલે આ વર્ષાજાગ્યા આજુબ રોશા ખારણ કરે છે, ને એની ભળાજો, કાળો, રહેલો અને મહેરાજો, કપર ભૂર આદારથી અને નીચે પાણીમાં એનાં પ્રતિ-બિંબથી આજળ દોહડેબર રોલે છે.

જેડા સરસાદ વળતે નાગામના નાય-કાના તોરે જેડોતોના સંસ્કારમાં આમવાનું સદ્ગામ્ય અને પ્રાપ્ત થયું હતું. એ પ્રદેશ પણ હંમરનાં બેઠકોનાં અને ખારીથી જ પાણી તળાવોનાં છે. મોમજળનું પ્રચંદ તળાવ પણ એની જ નસીરાગાદીમાં છે, અને એનાં પાણીથી આસપાસની મળી જતી ફળદ્રુપ બને છે. દરેક સાંજે સસાજો ભરાતો ત્યારે નવા-આમાન્યાકાના લોપા રહેગાતરસાનવપોલ પછી 'ખારી માતની ભવ' પણ મુકારત, ત્યારે ખારી એવી નાની નદીનું બે મદતન ગાસ સંગમમાં આનું.

શીરડી એક સાંજે વહેમદાવાદથી કંચનાનાં એક બાણે પ્રદેશ ત્યારે જેમનાં રેતાન અને સૌંદર્યપાનને એ હલાવે મેં દોષા છે તે દરજ સાંબંધે છે. નહોતરના એ મામમાં એક ને દુધના કપાહાને સાચે એવી રીતે રસાયણ આપે જ ને પે હલાવે નથી. પણ લાગાથી

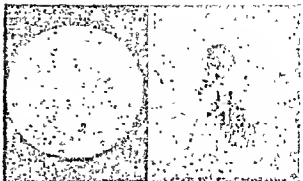
નમસ્કૃત સારે ચાળી લેવડા ફોરેરી ચંદ્રની ચાંદનીની ગણ કાઢે નહિ માણી 'હોમ' કે ચીત્રીતતા સંભાળવી એ માન્ય છે. આગાધ અંશમાંથી વહી આવે છે તે એવા મારું ડાઘું હતીને ચંદ્રનું નિરીક્ષણ કરતાં ચંદ્રમાં કેળાવા કાળા ડાઘાઓ તમને યાદ છે ? એ જોતાં જ, પ્રથમ તે નાનપણમાં સાંકળેલી રૂંદિયા કાંતવી ડાઘાની એ સસલાતી કમળનાનું ચિત્ર આપણી નજર સારી 'અરુ' થાય છે. તે પછી, ક્યવિંત કેલએ જે વિજ્ઞાનનાં પુરતકેમાં પાંચેથી વધારેકે ને રાક્ષસી દુરગતિના વડે પડેલાં શિયાં જોયાં હોય છે તે તેને વચ્ચે યાદ આવે છે કે તે ડાઘાઓ ચંદ્રની કાપાડી ઉપર આવેલા મોડા-મોડા નવાળામુખીઓનાં મુખ છે.

પરંતુ તેની સાથે, સૂર્યમાં પણ જોવા ડાઘા દરો કે નહિ તેનો વિચાર મુજબ જોઈએ આવેના દરો. એનું કોઈ કારણ એ કે સૂર્યની સાથે તે સુચારિત અગત્યે અથવા સૂર્યોદય વખતે નજાર થોડી નજર દેખી સમજાય છે અને તે વખતે આપણે જાણુ જારીકાઈથી જોઈએ તે પછી જોતાં ડાઘાઓ કોઈ અંશ નરી જાણે નજર પડતી નથી.

પરંતુ સૂર્ય ઉપર પણ ડાઘા છે જ. આનંદી લગભગ ૧૬૪૫ વર્ષ પહેલાં (ઈ. સ. ૩૪૨૧) ચીનના અંગ્રેજોપ્રેસાઈએ સૂર્યના એ ડાઘા સી પહેલાં જોયાને તે વિષે દીલસરની માહિતી મેળવી મેંધ કરી હતી. ત્યાર પછી ઉ. સ. ૧૩૦૦ વર્ષ બાદ યુરોપના પાદાન સ્થાનિને ને અંગ્રેજોપ્રેસાઈ જેથી લીધેઓએ જોવાનાં સુચિત દુરગતિનામાંથી એ બહુ-ભૂત મોળાનું સંશોધન કરવા માંડ્યું. ત્યાં સુધી દુનિયાના ધીન અંગ્રેજોને સંસ્થાનું પદને તે વરંદે અગત્યે લાગતું નથી. જેથી લીધેઓએ જો તે એ જોઈને સૂર્યના જુદાજુદા વસ્ત્રાઓ તેવાર થયાં, તેમાં તેણે આ ડાઘાઓ ખૂબ ચીવડપૂર્વક માપસર મૂકેલા. બહુલકે સંગતે આ ડાઘાઓના કદમાં અને સંખ્યામાં થતા ફેરફારની પધ્ધતિ તેણે નેંધ કરી. એકે કે આ ડાઘાઓનું કારણ સમજાવી સમજાવી નહિ.

આપણા દેવિક જ્ઞાનની પદ્ધતિમાં સૂર્યનું અસ્તિત્વ સામાન્ય મઠ પડ્યું છે તેવી, કે પછી તેની ઉત્પત્તિ લીધે, કે ધીન મોઈ કારણે, પણ સૂર્યમાં વહેવા આ ડાઘાઓ 'પાછળ મોઈ' કવિઓને ચંદ્રના ડાઘા જોવા રસાયણ કમળા કમળાની સૂચી નથી. આ, પણ અંગ્રેજોને લગ્ય છે ને વેસ્ટાનિયોએ અને કમ્પનનાએ જોડાઈને તે માટે જોવાનામાં વિચલિયિય કારણે વહેવાં મુશ્કેલી છે, કેટલાકે કોમ જાણે છે કે આ ડાઘા તે સૂર્યથી દૂર આવેલા કોઈ મોટા પદાર્થો છે અને તે સૂર્યની આલુભવદ રહે છે. જોડાઈને વળી સૂર્યના મોટા નવાળામુખીઓમાંથી નીકળતા કાળા મુશ્કાળાં ડોલોરેકા નેમ એ કાણે છે. કેટલાકે માંડ્યું છે કે કદાચ સૂર્યના આકાશમાં આ મોડાંમોડાં વાદળાં પણ હોય. નવારે મોડાંમોડાં કમળાનાં સારો જોને તે સમસી પડેના ને જ્ઞાનનાં કમળાનાં મુખ જેના સામ્ય છે, તેમાંથી વારંવાર નીકળતા બચકર લાગે ને ખોપડેથી યાત્રીઓના બદાર આપણને તે વારંવાર દેખાતા બેધ મળ જાય છે. જોડા પીટ અંગ્રેજોપ્રેસાઈએ નીકળે તે પંદર વિગાર પણ કર્યો ને સર વિલિયમ દર્લિન નેમ પ્રખંદ અંગ્રેજોપ્રેસાઈને બદાર કર્યું કે આ તે સૂર્યના વાતાવરણમાંથી સૂર્યની અંદરનો કોઈક કામ દેખાય છે. પણ આમાંને કોઈક તર્ક પ્રાચીન અસ્તિત્વ પર આધાર સમજી નથી, એથી વિજ્ઞાન તેને જોડા કાણે છે.

આપણી પૃથ્વીના નવાળાતા અને આપણું જ્ઞાન કદાચ સમજનાર આ પાદાન મોડાસી પદાર્થો સીવડપૂર્વક આપણને નવઈ ૧૪૫ (સે ૧૬૪૧)

પૃથ્વીની નવ કોટ ને તોડ લાખ માઈલ દૂર આવેલા ૮,૬૨,૦૦૦ માઈલના વ્યાસના ને ૧૨,૦૦૦ ડિગ્રી દેરનદાઉટ પરાધી મારાવતા આ મગધમતા મોળામાં પણ અપારપાર વાદળા તેમાં સર્પાં ધાળ્યાં નવાળા છે. ડાણી જાણુના સૂર્યના વિચરમાં જોતાં રમતે દેશનાં છે; અને જ્યાંની આલુના ચિત્રમાં તે ડાળા મોટા કદી પાતાવ્યા છે. જો જ વિચરે નીચેથી જાણી છેડે કાણું મોળ ટપકું છે તે આપણી પૃથ્વીનું કદ એ ડાળાઓના મુશ્કાળામાં દેખી છે તે દર્શાય છે.

સકાળાં એ મુજબ કારણે છે. જો તે એ કે સૂર્યનું અવસ્થાન કરવા માટે આપણી પાસે માત્ર એ જ મુખ્ય સાધનો છે : ટેલેસ્કોપ (દરખીન) અને સ્પેક્ટ્રોસ્કોપ (સર્પાંમાંથી આવતાં પ્રકાશનાં કિરણોનું પૃથ્વકારનું કરનારું ચેત્ર). આ પૃથ્વકારનમાં પ્રકાશના સાત રંગો ઉપરાંત કેટલીક પાસિયતવાળી જોડી કાળી લીટીઓ પણ દેખાતાં આવે છે. આ લીટીઓ સૂર્યના વંચાળામાં રહેલી ધાતુઓ-પદાર્થોનું અસ્તિત્વ જાણે છે. સ્પેક્ટ્રોસ્કોપથી સૂર્યની મરખી પણ માપાય છે.

ખીલું સુખ કારણ એ કે સૂર્યના અસાધારણ તેલ્લડિયમ અને પ્રકાશને લીધે સીધી રીતે તેનું અવલોકન કરવું મુશ્કેલ છે. એથી આપણે કે જે અભ્યાસ કરવા હોય તે અંદરનો તે માત્ર અજાણ સૂર્યમંદળ વખતે જ, એકલા દેશ વખતે પાડેલા જ, મળે છે. છેલ્લું કોઈ સ્પેક્ટ્રોલીનીઓમાં નાખતું ચેત્ર જોવાનું છે, તેમાં સ્પેક્ટ્રોસ્કોપ, ટેલેસ્કોપ અને કોર્સા એ જાણું સંશોધન કરનારમાં આલેખ છે. બિ. ટેલ્ડ નામના આ ચેત્રના સોપકે તે મટે સૂર્યના બોલિત વિજ્ઞાન (સાવર કીકસ) પર કાશાં સંશોધનો કર્યા છે. સૂર્યમાંથી નીકળતી અને કોઈકે વાર તે પાંચ લાખ માઈલ દૂર સુધી પહોંચતી ડાઈટાઈન વાણુની સમગી નવાળાઓના તે વટે તેમણે ફેટાવાઈ લીધા. તે સાથે સૂર્યના ડાઘાઓના પછુ ફેટાવાઈ લેવામાં આ ફેટા ઉપરથી અને મળ્યુ વિચારે તરીકે તથા પછી બિ. ટેલ્ડે સિદ્ધિને અદારપાડા છે તે વળેખે તે સી સામાન્યતામાં આવે છે.

જોડાઈને અંગ્રેજોપ્રેસાઈના તરફથી કાપાંજોમાં થતાં વહેવાર વાંચનામાં આવે કે આનંદાવ સૂર્યના ડાઘાને વધારે મોડાવ જાય છે ત્યારે મેરા લખાઈલા કાળા, મેરા રંગનાં નોંધવડ કે ફેટાના આડી કાઈ કાણે મેરેટિયમાંથી સૂર્ય સામું જોવાથી વચર દુરગતિને પછી આ ડાઘાઓ જોઈ સામી. ખરી રીતે આ ડાઘાઓ કાળા નથી. ફક્ત સૂર્યની વાવેન તેલ્લડિ સપાટીની સમજાવણીમાં તે રંગો આવે એવાં દોવાથી આપણને તે કાળા ડાઘા છે. કાસાં ટેલેસ્કોપથી જોતાં તેની પ્રાચર રીતેની કે ધીની કાર વેખાય છે. ફેટા લીધેલા ફેટામુદ્રા પરાધી માપ કરતાં આમાંના ફેટામાં ઉપરનું તે પડે છે જેવા અંદરે જેટલા જેવા ફેટાનું એવું મર જલ છે !

સૂર્યનું બુદ્ધિજીવ સમયે અવલોકન કરવાથી જણાયું છે કે સૂર્યની સપાટી ઉપર આ ડાઘાઓ રિજર નથી. તેમના વારંવાર થતા સ્વચાલિતર ઉપરાંત તેમનું કદ અને સંખ્યા પણ બદલાય છે. વળી અગ્રણ સાક્ષીઓએ અંદાજે કાઢી એકા પણ નક્કી કરી છે કે આ ડાઘાઓ વધુમાં વધુ સંખ્યા તથા મોટામાં મોટા કદ સાથે દર ૧૧ વર્ષે દેખાય છે. ઈ. સ. ૧૯૩૭ માં ઉદ્ભવે આ રીતે એ ડાઘા દેખાયા હતા, તેથી હવે ૧૧ વર્ષ બોલે છે. સ. ૧૯૪૮ તે તે ફરી દેખાશે અને આની આગાહી રૂપે દગજીવી જ તેની આંખી થવા લાગી છે.

આ ડાઘાઓ વિષે છેલ્લો નિશ્ચિત કક્ષણ એ વર્ષ છે કે સૂર્યની સપાટી ઉપર મોટાંમોટાં તોફાનો (સાઈકલોન અથવા અકવાત) થાય છે. આ રાક્ષસી ચક્રવાતોનાં કેન્દ્ર આખરે ડાઘા તરીકે દેખાય છે. આવાં તોફાનોની ગતિ એક ગિનિટના ૪૦૦૦ માઈલથી વધુ થાય છે. આ કેન્દ્રોમાં ઉષ્ણતામાન જરા બોણું હોય છે-લગભગ ૪૦૦૦ ડિગ્રી સેન્ટીગ્રેડ; જ્યારે સૂર્યની બાકીની સપાટી ઉપરનું ઉષ્ણતામાન લગભગ ૬૦૦૦ ડિગ્રી હોય છે. આથી જ આપણને આ કેન્દ્રો પ્રગણમાં કાળા ડાઘા તરીકે દેખાય છે.

સૂર્યના ડાઘાઓ વિષે તો આપણે બહુ, પણ તેનું આપણે માટે મહત્વરૂપ આપણી પૃથ્વી ઉપર તેની શરી અસર થાય છે કે પેલા નિષેગો શોધી કાઢ્યું છે કે જ્યારે જ્યારે સૂર્ય ઉપર અવાંબંધકરે તોફાનો થાય છે. એટલે કે ડાઘા થોપ્યા દેખાય છે અને પેલી જ્વાલાઓ નીકળે છે) ત્યારે ત્યારે તેમાંથી મોટા જ્વાલામાં એક પ્રકારની શક્તિ (energy) બહાર નીકળે છે. આ શક્તિ જાણીતાં અલ્ટ્રા-વાયોલેટ (Ultra Violet) કિરણોરૂપે હોય છે અલ્ટ્રા-વાયોલેટ કિરણોની ઝડપ લગભગ પ્રકાશના જેટલી-એકસેકેન્ડના ૧,૮૯,૦૦૦ માઈલની હોય છે.

આ અતિને લીધે તે થોડા જ વખતમાં પૃથ્વીના વાતાવરણના સીધી બહારના થશે સુધી પહોંચી જાય છે અને વાતાવરણને સંપર્ક વિનયીય થવાની હે છે. અને આની અસર રેડિયો-વાયરલેસ-ઉપર સીધી થાય છે; કારણ રેડિયો ફ્રીક્વેન્સીઝમાંથી એ રાઈ રેડિયો-વેલોસિટીમાં આવે છે તે આજ થશે સાચું જાય છે. આ અસર પાસવર્તિત પાછાં ફરતાં હોય છે. પણ પેલાં કિરણોને લીધે રેડિયોનાં શાંત ત્યાં જ સીપાઈ જાય છે અને પરિણામે આપણા કોટમાં મોલંબો ન બીકી શકાવેને લીધે રેડિયોને મોલંબાં સંભવાતાં નથી. આ બનાવને 'રેડિયો-નેઈડ-આઉટ' કહેવામાં આવે છે. આ ફેઈડ-આઉટ સામાન્ય રીતે દરેક રહેણે બંધાયે જ સીધી વધુ બેવામાં આવે છે.

કો ડાઘામાંથી અલ્ટ્રા-વાયોલેટ કિરણો ઉપરાંત વિદ્યુત-જીળો (ઇલેક્ટ્રોન) પણ નીકળે છે. આ જીળોની અતિ લગભગ સેકેન્ડના ૧૦૦૦ માઈલની હોય છે. આથી તેમને પૃથ્વી સુધી પહોંચતાં ૨૦ થી ૩૦ કલાક થાય છે. આપણી પૃથ્વીના ઉત્તર ને દક્ષિણ મુખ-પ્રદેશોના હવામાનમાં રહેલા વાયુઓ સાથે આ જીળોની અલ્ટ્રાવાયોલેટ તે તે પ્રદેશોનાં આકાશમાં બમ્બ અને હિંબ પ્રકારે અને રેન્જોની રમ-જટ બોલે છે. આ બનાવને ઓરેશર બોલિયાલિસ કહે છે. આ રીતે જો ડાઘાઓ અને પૃથ્વીને સંબંધ છે.

સૂર્યના આ ડાઘા સંબંધે હવે પૂરેપૂરો અભ્યાસ થયે નથી, પણ થોડા વખત પહેલાં થયેલા પ્રયોગ, રહે-મઢણનું અને હવે યુરન નજીક આવેલી હોવાથી થયેલા સંજોગો સાથે આ અભ્યાસના અલ્ટ્રાવાયોલેટ તે તે પ્રદેશોનાં આકાશમાં બમ્બ અને હિંબ પ્રકારે અને રેન્જોની રમ-જટ બોલે છે. આ બનાવને ઓરેશર બોલિયાલિસ કહે છે. આ રીતે જો ડાઘાઓ અને પૃથ્વીને સંબંધ છે.

સંત ૧૯૪૮માં રોબુર્ગે બેલોનાના મોટા ટાપાનું અવલોકન કર્યા માટે પણ તેમાંથી આવે છે એટલે થોડા જ વર્ષોમાં આ બંને માટે વધુ જ્ઞાન સાંપડે તો નવાઈ નહિ. વિજય પંડ્યા

જે. પી.

(અનુસંધાન પાઠ્ય પાન ૧૧૪૫)

વર્ગરેના બેટા થયો ને સમાન વિચારકેળીનાં કે સમજા હોવાનો એ બેમાં મધ્યે કેટલાંઈક દિલ્લી સમાજવાદી પક્ષની રૂપરેખા દર્શાવી હતી.

ઈ. સ. ૧૯૩૩માં જેલગાંધી મુદ્દા સાથે એમણે એ રૂપરેખાને સાક્ષર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. આસાર્ય નરેન્દ્રદેવના પ્રમુખપદે અંગિક દિલ્લ સમાજવાદી પરિષદ બરવામાં આવી. જગમોહન મેના મહા-ગંત્રી બન્યા. રાજ્યની એ કૌમિય-સમાજવાદી-પક્ષ કૌમિયની એ પાંખ પડતી રહેતો આમ્યો છે.

ઈ. સ. ૧૯૩૪માં કૌમિયના પ્રમુખપદને આવેલા જ્વાલમોહન મેહરોએ કૌમિયના લેખ-સંચાલનમાં આ હદભંગવાદીઓને અસર આપવા દેવાનો સત્કથાસ કર્યો, પરંતુ જ્યારે જયપ્રકાશને લાગું કે કૌમિયની કારિગારીમાં રહીને પોતાના પક્ષનું હિત નહિ સારી રાખ્યા ત્યારે કારિગારીના કરા અનાદરના દેશ વિના કેવળ પોતાનો પક્ષનિધાને ધણે એમણે કારિગારીના સભ્યપદથી રાજીનામું આપી દીધું. ત્યાર બાદ પણ એમણે અનેકવાર કારિગારીના સભ્યપદ માટે કહવામાં આવ્યું છે, પણ એમણે એને સ્વીકાર નથી કર્યો.

‘રણા રવેશજીએ નથી સોંપાતી, એ તો બીની લેખી નેખી છે અને સત્તા બીનવવા નેરૂડું બળ સંગ્રહમાં જ આવે છે.’ એ જયપ્રકાશનું દૃઢ સંતકથ. જો સંકલન જનતાનું જ હોઈ નેખી, મૂલીવાદીઓના આશ્રિતો કે સદાકારીઓનું નહિ. સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ માટે હમેશાં સંયુક્ત મોરચાની આવશ્યકતા એમણે સ્વીકારી છે. ટિપી યુવાનોને કૌમિયના નેત્રની જો આજીવાળાં કાણ સીધી જાણીદારીએ એમણે છે. યુવાનોને એમણે આપેલા આદેશ રસે તેમજ સ્વયં છે કે ‘દિલ્હીમાં સાદીવાદ સામેનો સીધી જાણીદારને જાણ્યો મોરચો કાપ હોય તો તે કૌમિય છે. એ રવેશજી જો રહેતી આવી છે, આજે રહી છે ને નવજી પહેંચે છે ત્યાં સુધી તો જીવિ-મ્યમાં વધુ રહેશે.’ કૌમિયને નબળાં ન પાડવા માટે જ, રસેલ દેવું પરંતુ અરેપથ કાર્ય-નીતિ ધરાવતા સુભાષણાણને ટ્રિયુટી મુકાશે એમણે સદાકાર ને આપેલો, ને એટલા જ માટે કમ્યુનિસ્ટોને એ સદાકાર નથી આપતા.

એમજી સરકારને સદા શિશોવેદના કરી રહેલા જયપ્રકાશને એક વાર જેલમાં જઈ આવ્યા છે. એ કે દરેક વખતેનો એમણે કારિગાર સંસ્થામાંથી અરેપથ છે. દિલ્લી સ્વતંત્રતાને સ્વતંત્ર દિલ્લી સમાજ-વાદી નેત્રવેદના એકદેશ, જેટલી બ્રિટિશ સાહીવાદીઓ સામે એની જ દિલ્લી મૂલીવાદીઓ સામે એમણે અવિચારી લડત ચાલે રાજેલી છે. બ્રિટિશ સ્વતંત્રતાની તાબાથી નેમ એ નથી અંતર થયા, ને જ્યારે જ્યારે પોતાને ચાલું લાગે ત્યારે ત્યારે માંધીજીની ચિકિત્સા પણ એ નયો છે. આગ છતાં માંધીજીને એમના પરને મેગ મુક્ત ધમ્યો નથી.

જયપ્રકાશના કરતાં વધુ લક્ષીવાનો, વધુ જ્ઞાનવાનો કે તાલક-બાળેને વાળીસ કરેલના આ રાહદમાં તેટલા નથી. આગ છતાં માંધીજી અને નરેશ જેવી પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓની વચ્ચે પણ જયપ્રકાશ પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન જમાવી શક્યા છે તે માટે અભારી છે કે એમની અલગ આદર્શનિષ્ઠા ને પોલંદ ત્યાગવતંત્રતાને માંધીજીના-રેસમચરેતના જયપ્રકાશ પરના પ્રેમનું એ જ રહસ્ય છે.

(એ ૧૯૪૧) ૧૨૧.

પિંગળ-પરિચય

કવિતા-રચનાના શાસ્ત્રની સમજણ

દેશીઓ

જસેતી બાપાએ આનંદ દેવબાપા-
જની જેમ માનાયેલ હંદેશમાંથી
હતરી આપેલી 'દેશીઓ' પણ મે-
ળવેલી છે. મુખ્યકાલીના સુદરાની
કવિતાઓ આ દેશીઓને મૂળ તિ-
કાર કર્યો હતો. આજે પણ એ
રાસ-ગીતોમાં મુક્તળ ફેલે છે.

એમાં નવાનવા લાગે પણ સવા છે અને સવા આપમે છે. પણ નવા
મુજબાં તે મેઈ એક હતી દેશી જ હોય છે. આપણે ત્યાં આવી
નિચી કોશીઓ બાણીની છે: (૧) દોહડાની, (૨) રેલરકાની, (૩)
ગાપાઈની, (૪) અરણાકાની, (૫) રૂલંગવાની, (૬) હલિમીતની,
(૭) સુવેધાની, (૮) સુવેળાની. આપસાન સહિ તે તે દેશના આધાર
લઈ તેમાંથી આ દેશીઓ બનાવતા. એમાં કવચિત્ સુદાં હંદુ વરત
જળવાઈ પણ વહે, અને કવચિત્ દેશીક માનાની વધતક પણ હોય.
આ નીચે આપેલા નવાનવા ઉપરથી વધુ વપાઈતા મેલે
દોહડાની દેશી:

મદનખે જેલે એકરમું, જલણું એવળે રહે સો કાળે
ઊંચા તે દેશી થયા દે, પાદર થયા પરદેશ
મેળા તે ગંગા મઈદે, એમે ઊંજળા થયા છે દેશ-પદાણું
(નરસિંહ મહેતા)

સેવકાની દેશી:
વજ્રદંડે એ જાહકેસાજ વજ્રદંડે રાહકે સુદિરસર,
રેખિદિ એ નમ્રવંદ બાજ પેળિયિ બાજકમદકમુ.
(રેવેલનરિસા)

આપાઈની દેશી (એ દેશીની ઉપલબ્ધિ):
સુરેષ હશે: સાંખણ રાવળ, પરમ મયા પીટી પ વંગ
બીજી વિચારે કાળાપતિ, મેં સુદામા સરખ આપ્યું નથી.
(પ્રેમાનંદ)

જનરની આપાઈમાં છેલ્લે શુદ્ધ આપતા મરણાકાની દેશી બને છે.

સ્વદેવમની દેશી:-
સુરતાની વાકીના મીડા મોરવા
લગજતા સા હરેશામર હરેશામર
નિરંજની સોભાગસુદાંબ અપોલિનકા,
નયને જળે મગલુનિવેઈકાસ મે-સુરતાલી (કન્ટ)
હંદરિનીતની દેશી:

ભાગસુત ત્યાં આપિયા (૨) સુખી વનવા પાત,
'તાવની પેડે જલે' એમ વહે વાળી માત. (વેકક)

સવેમાની દેશી:
બાળ મનિનદારમ મેક્ટે બકાસોનમાં વાલી દે.
પુલ્ય હતી અપર, પુરી વાગ્યા અને મેં રમી આંલી દે.
(નરસિંહ મહેતા)

આ બધામાં સવેમાની દેશી બહુ જગ્યાએ છે. મુખ્યત્વે એમાં આ-
ખવાનો મોડા આમ સવેમાની દેશીમાં તે તેથી મોડા આપાઈની
દેશીમાં છે આપાઈની દેશીમાં મરણાકાની દેશીનું મિશ્રણ હોય છે.

૧૨૦ (મે ૧૯૪૬)

[આજે હુવાન પર્વમાં સ્થિતરમનાનો ફોળ આવડે કરતાં મળ્યા બદોળા પ્રમાણમાં
જમણા છે, પ્રેરતું તેમા સારોજી જાનને આંગે મળ્યો મુ આના બદળ્યા છે. 'પ્રત્યક્ષ-
પિંગળ', 'સ્મૃતિવન'ના શાસ્ત્રોએ કે 'નરસિંહ' માં 'પિંગળ પ્રવેશ', 'બાપુના મેળ-
નારા' ના મેટે જોઈએ તોટલા વિશદ જમણા નથી જુલુદબાદરજી વગેરેને છેડે આપણે
હંદરજમાનાં પકરણો સંગ્રહી નથી આ મેટેગોમાં શ્રી પ્રેશવરમ શાસ્ત્રીના આગામી
પાઠમ પુસ્તકમાં આ પ્રકરણ આગેવડે પદર કરવાનો તક અને સાધાર લીધી છે.

અથા જે એકમાં પિંગળશાસ્ત્રની પ્રારંભિક વિગતો, યાદિયાદિક શબ્દો તથા
આસરંગે તેમજ આ પામેલ હંદેશી રજાની સમજણ આપવામાં આવ્યાં હતાં. આ
એકમાં તને જાનુમાને દેશીઓનું રચના મગલવવામાં આવી છે.]

લેખક: કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી

એક જ પ્રકારની દેશીમાં દેશીક વાર ખૂબ વેલિયવાનુ સાધ-
વામાં આવે છે. એમાં:-

દોહડામાં:- આંબા બરી અળખા કરે, કમિદાપદ દે,
માટે નરક મુલ્ય છે મેના, કામુ વાયલ દે.
એ તે જ્ઞાન મને મળતું નથી, કમિદાપદ દે,
રૂબ જાળક સાંકે એના, કામુ વાયલ દે. (પ્રેમાનંદ)
આમા દોહડાના પ્રત્યેક વરનું વરી જાનુકમે 'કમિદાપદ દે' અને
'સૂર વાયલ દે' વૃક્તમાં જાણ્યા છે આ જ પ્રકારે આપણી પાંચ
વિવિધતા સાધવામાં આવે છે. દોહડા-એ પ હંદી વિવિધતામાં
આ બધા લાગ્યા પછી આપણા વરનું પાણુ જાણ્યાં હોય છે; એમાં:-
જે પધિમ છે કાર, નામી સામ પ્રમા
નિવરી ત્યાં જોઈ જામ રવની સોમ કામ. (રેવેલરિમ)
એ જ રીતે મુવવાની દેશીમાં:-

વન્યમે વલક કમુનાવાબિયા,
તુલ વિના વિનામા મામુ બરી દે (નરસિંહ મહેતા)
નરસિંહ મહેતાના મન વિનાના બવ અમળા આવ્યા છે.
દેસે મામાદોહડા એ તારકે દેસાં મરણમાં જોડે મેલિયવ રણે
છે એવા પેલિયવની જાવામાં આવ્યાં ત્યાં નવા પેળાં વળુ થયા છે:
આજ આપણની સજ્જતા નામ મેર આ હંદાર પેર,
તોરના નુરવના ગ્રાહર જ અ નીર મે મુદે મોર,
રોગા લના નમી કો મોર
એવી કેર મુવ નમી મદી આર દે. (પ્રેમાનંદ)
આપણા સમય કળવગાંલિયમાં દેશીના અંદાલી બની છે અને
તેમાં અંદાલી જમી પિયમળ રામદે જાડ છે કે બધા જ સુધારવામાં
એ મના હંદી દેશી છે તે પકડી વળુ નથી મકાનું નંગે:-

'જેને છે ભોમ પામી વામી, આ મેદુલા
જેને છે ભોમ પામી વામી
એને શું આમ આ અંદાલી? એ મેદુલા
મેલે આમસ, નમી સુલુની ખીલુ ખામી,
સુરજની બેડ ત્યાં મેલ ખી, આ મેદુલા
વદા જે બેડા ન મેલખી? આ મેદુલા (નરસિંહ મહેતા)

એ જ રીતે એક હતી દેશીનું કાવરણ:-
ગોવિંદે મોડલી નવી દુલેને મિત્ર આગરા,
સંમિથવા આદરે મુ મગાપાર તમાર. (પ્રેમાનંદ)
અનુવળુ કરવાર પાતાને જે દેશી પ્રેશવરવાની દેશ તેમ જિનાય
સમી સમીને રવના કરે તે એમાં બંધદેવ નહિ આવે. (વિશુ)

ઈ. સ. પૂર્વે ૩૦૦૦માં, મોહેન્નોડેરોમાં જમીન નીચેથી ખોદવામાં આવેલા નામમાં કેટલાંક રત્નાનથી છે, અને તે સાથે રેવેલ લેવા માટે ચારે વર્ષેલાં મળતાં રેવેલરોના-કક્કાં બાજી પશુ છે. અવગત, મોહેન્નોડેરોના ચુંદમાં ચરકના કેન્દ્રાક ઘેરે વચ્ચે થમ્સેલો દોવાનું નેથી લાગે, પણ રીવાલમાં ચૂસાનાળી સીતી છે. એમને જાણે એ ખોદામાં તપાસેલું છે તેઓ એને કક્કાં બાજી સાથે સરખાવે છે.

કૂકામાં આ દેશમાં રેવેલકમાં ધણી પ્રાચીન છે, તે ગિસરી, રોમન તેજુર મીક સંસ્કૃતિમાં પણ દર્શાવે બાજીના સારીથી પ્રચાર દોવાનું એમ અનેક રથેથી જાણ્યું છે. -દુર્ગાસિકર કે. શાસ્ત્રી (આયુધ્ય)

વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરનાર સંસ્થાઓ

પરીક્ષાઓ પૂરી થઈ છે, અને ધણી વિદ્યાર્થીઓએ એના દરો એમને કોઈ સહાયના આશાવે અભ્યાસ આગળ વધારવાની પ્રેરણા, થી દરો. ધણી યોદાને જાણે દરો કે ગુજરાતમાં વધાર્થીઓને અભ્યાસમાં સહાય કરતી સંસ્થાઓની લગભગ ધણી કેટલી જાણનારો છે; પરંતુ તેની બંદરે માહિતીને આશાવે ધણી આશારપદ વિદ્યાર્થીઓ તેના લાભથી વંચિત રહી જતા દરો. આ ખાખી દર કરે તેની એક અંતિ વપરાયો થાકી સંજાળી ન્યુ દરો રૂબના શ્રી ચંદ્રલાલ ને. બારી સંપાદિત કરી છે, જેમાં બહેનોને અભ્યાસ માટે મદદ આપતી ૨૫ સંસ્થાઓ, કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને મદદ કરનાર ૬ સંસ્થાઓ અને ૭૫૫ કેળવણી માટે નાણાં મીરવારી ૧૧ સંસ્થાઓ, એમ બધી સંખ્યા ને ૧૦૦ સંસ્થાઓની નામ સરનામાં સાથેની વિગતવાર માહિતી આપેલી છે. મી બ્યાર્સન આ કાર્ય અખંદિતનામન છે અને જીવંતમાં તેમો લાભ લેવા જેવું છે. પત્રબ્યવહાર ન્યુ દરો રૂબ સંજાળી-૭ એ સરનામો કરવો.

કરી ચંદ્ર જન્મપુરી આયુર્વેદ વિદ્યાલય—ભાનુમયર

૧૯૪૫ના વર્ષથી આ વિદ્યાલયનું કાર્ય શરૂ થયો. કોઈ પણ પ્રાન, ધર્મ, વર્ણ કે ક્ષત્રિના કોઈ વિના વિદ્યાર્થીઓને એમાં દાખલ કરવામાં આવશે. ૮૦ થી ૧૦૦ વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ રહી રહે તેવાં બે હુદાહુદાં હાજીઓની યોજના કરવામાં આવી છે.

વિદ્યાલયમાં બાયાસાન, મદદરોન, બોલિક્ષાન, નનરપતિસાજ, પ્રાચિન વિજ્ઞાન, રસાયણશાસ્ત્ર, સીરીસાન અને સ્તરીક્રિયાસાન; આ બધા વિષયોનું તાલરપર્થી જ્ઞાન આપવામાં આવશે. પ્રવેશક શાસ્ત્ર હકીમી, હકીમીનિર્દેશન, ચિત્રો, નકશા, મેમ્બા આદિની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. ઔષધિવિજ્ઞાન, ઔષધિપરિચય, ઔષધ-નિર્માણ-વગેરે માટે નિષ્ક્રાંતિ અને તદ્દિશ રાખનામાં આપવા.

વિદ્યાલયમાં ચરક, સુસુત્ર, વાગ્બટ, શર્કા, રાઘવ, પાપન, શાપનિગ્ર અને રસમયન; આમાંના પ્રવેશક યથાગત્ય શિક્ષણ આપવા માટે એકે હકીમીના પારંગત પ્રાધ્યાપકની નિમણૂક કરવામાં આવશે. કોષાયિલિપ્તસા, રાજકિયાવિજ્ઞાન અને પ્રશ્નતિલિપ્તસા વગેરેના પ્રવેશક જ્ઞાનને માટે બે તેટલાં સ્થાનો વસાવવાની અને વિદ્યાર્થીના દક્ષિણની નિમણૂક કરવાની અભિલાષા છે. ફરેક વિષયનું પ્રવેશક જ્ઞાન પૂરેપૂરી રીતે આપી સહાય. તે માટે વિજ્ઞાન સંસ્થાપકની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવી છે. આ સંસ્થાને યોડે જાત ઇન્ડિયન સિરીસાન આપ મેડિસીન સાથે જોડવામાં આવશે અને તેના પ્રમુખ અધ્યાપકના ચારે વર્ષનો રહેશે. સંસ્કૃત સાથે એઓએ મેડિસિનસહાયની

પરીક્ષા પાસ કરી દરો તેઓ આ કાર્યમાં નાખ્યું મદદ કરશે. દોષથી થવા ઇચ્છનારે જ્ઞાનની ૨૦ થી પછીનાં મેડિસીન સંસ્થાના રોડેસ્ટીને સરનામે અરજ મોકલી આપવી.

એકવાર એક પરીક્ષારે મહિત્તના પ્રક્ર પૂરેલો, 'ને વીચ મામ્સીએ એક જેતર જેટલાં ફશ ફિવર લાગે તે તે જ જેતર જેટલાં ફશ મામ્સીને કેટલા ફિવર લાગે.'

ને અગ્રાક વિદ્યાર્થીઓએ જ્વાળમાં લખેલું, 'વીચ મામ્સીએ તે જેતર જેડી લીધા પછી એ જેતર ફરીથી ફશ મામ્સીએ પાસે પોતાવાની અરજ જ ન હોય.'

આ માસ (મે) ઇતિહાસમાં

- તા. ૧ અફઝાના મહાન મોઘલસુલ્તી ઉમિદ કિલિંગરોનનું આદિશમાં મોલિયાઓ નદીને કાંઠે અવસાન ૧૮૭૨.
- તા. ૨ શ્રીરંગપટ્ટણની લડાઈમાં રીપુ સુવત્તાનનું મરણ, ૧૭૨૨.
- તા. ૮ કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનો જન્મ, ૧૮૬૧.
- તા. ૧૦ સુમત્ર બ્રહ્મસાદ બાગરે આમા કળને કહ્યું, ૧૫૨૭.
- તા. ૧૪ ઈંગ્લેન્ડની પ્રતાપી રાણી ગ્રાન્ડબ્યારાઈનું લગ્ન, ૧૭૮૨.
- તા. ૧૮ પૃથ્વી હૈલીના ધૂગેતુના પંડિતમાંથી પસાર થઈ, ૧૭૧૦.
- તા. ૨૧ નેપોલિયનની આખરી કેદનો ટાપુ સેન્ટ હેલેના થોપાયો, ૧૫૦૨.
- તા. ૨૫ ગુલામી પ્રથા નિકેલ નિકરો ફારે કાલેલો બ્રેજિલથી કિલિસ સહત્તનમાં શુભાગી થોપાર બંધ થયો, ૧૮૪૭.
- તા. ૨૦ સુમત્રી સરારે સુધારકોએ કેળવણી કાર રા. બ. મહીપત-સમ રૂપરામ નીલકંઠનું અવસાન, ૧૮૯૨.

આ માસની બ્યક્તિવિરોધ આગળનું આઈનેન્ટાઈન

સાપેક્ષતાવાદનો નવેજી ને ક્રિતિમતી સિદ્ધાંત રચાનાર આઈનસ્ટાઈન જમતોના મહાન ચિંતક, ફિલ્સોફીકા પ્રતિસાશાળી વિજ્ઞાનીને જન્મ જમતોમાં ઈ. ૧૮૭૯માં જોની ૧૪મી તારીખે જન્મ મુકામે મુકામે ક્રિતિમતી ઈન્જેનરે ત્યાં થયો તેનો. પ-દેલોં મ્યુનિશમાં ને પછી ફિનકલ્ડમાં જીરિશમાં અભ્યાસ પૂરો કરી શાખાં તેમને આતે રિવસ સરકારની પેટન્ટ બોલિફિસના ઈન્જેનર થયા; ને તે પછી ૧૯૦૦માં જીરિશ સુનિવર્સિટીમાં પ્રોફેસર થયા. ૧૯૧૪માં એ બાલિય થયા જ્યાં એમના નવા સિદ્ધાંતના પ્રયોગો દર્શક વિચિત્ર બિનાર જાંપવામાં આવ્યો. ૧૯૧૫માં તેમણે પોતાનો સાપેક્ષતાવાદનો સિદ્ધાંત બંધાર પાડી જમતને મોહકોની રીતું. ૧૯૨૧માં તેમને બોલિફિસમાં આટો મોખેલ ઈનામ મળ્યું ને તે ઇન્ડિય મળ્યા. ૧૯૨૫માં તેમને મહાવિદ્વતિને અપાતા કોપલે ચંદ્રક તથા વીન્ અનેક સંગના વિવિધ દેશો તરફથી મળ્યાં. જમતીમાં નાઝીવાદના ઉગમની સાથે ચુદ્ધીઓ પર જુલમો વરસવા શરૂ થતાં તે ૧૯૩૩માં અમેરિકા આવ્યા બધા ને દાલ ત્યાં જ વતન કરીને રહ્યા છે.

તેમના સિદ્ધાંતનો સાર એ છે કે આ વિશ્વ સતત ગતિમાન હોવાથી તે વિશ્વેના કરે છે અને સંકોચાયા કરે છે; અને 'કાળ' (સમય) એ થોતે કોઈ સ્વતંત્ર પરિમાણ નથી. પરંતુ 'ફિઝીકી સાથે સંકળાયેલો છે. તેથી આપણે 'એક કલાક' કે 'એક માઈલ' એમ ને ચોક્કસ માપ સંગ્રહ્યો છીએ તે ખરી રીતે નિશ્ચિત નથી, પણ એક જીનને સાપેક્ષ હોઈ અણુક અણુક રિયલિમાં વધેપડે છે.

હાથથી તીર છૂટ્યું તે
હજી વાગતીર છૂટ્યું કે

અનુવંદ્ય

હજી ના હકથ, વા હજી,
હકથ-વેધક બેઝને.

રમણલાલ સોની

અંતે નાનક મહીના થઈને બગલાદ ગયા તે વખતનો ત્યોનો ખરીકે બહુ દોષી બન્યો હતો. તે અંતે મળવા ગયા ત્યારે નાનકે તેને જાણ કરવા સો કાંકરા બેઠા કરી રાખ્યા. ખલીકાએ તેનું કારણ પૂછતાં નાનકે : 'હું, આપને એ આત્માત તરીકે સો પવા આપ્યો છું. 'એ પાછા કથારે સો પવા?' અંત પૂછતાં અંતે કહ્યું 'આપણે બધા ત્યારે કયામતને દિવસે' મળીએ ત્યારે આપ આપની હાલત, જે આટલી ગંદકીથી ભેળી કરી છે, તે મળ્ય ત્યાં સાથે લેતા આપનોને કે જોતા બેના આટલા કાંકરા પણ લેતા આવજો' ખલીકે આનો ગમે સમજ્ય ગયો અને તે દિવસથી ધર્મમાર્ગે ચલ્ય ગયો.

કહેવતોના અર્થ: 'પાડાને દરદ ને પજા. હીને ડાગ.' મદના ધરગય વેદામાં ધણું દરદ આમુક નર કે મનમતેતુ બોના ચોક્કસ દેશન ઉપર ડાગ હઈને મગાડવામાં આવતાં. એ રૂપક હઈને ચોક્કસી આ કહેવત, ઉપાધિ-રણ કોઈકે હોય અને તેનો ઉપચાર કે પ્રતિ-કાર કોઈકે પર કરવામાં આવતો હોય, અગર કોઈકે ને વાંકે અન્ય કોઈકે ન દેવામાં આવતો હોય, એ ગિચતે ફરિયાવા વપરાય છે; અને તેથી ન આપે તેનું રૂપ પક્ષાદીને આપીને વાંકે પખાલીને ડાગ' એવું બની છે; પણ ખૂણ કહેવત તો ઉપર મુનબ છે. એને મળતી બીજી કહેવતો: 'કરો માંકડ, ને માર આપ આટલો', 'ખાઈ નવ ખોડી ને માર પડે હરેડીને' વગેરે.

અનેકાર્થો સમઃ પીઠજુન=વિનાયકને દસ નીકળે તે રીને ક્યારેનું અથવા હોવાનું તે; કામને લોડતો તે; દુઃખ દેખાવું અથવા કનડકું; પીલાં નીકળવાં અથવા પાંચરકું તે.

અણિતગમ્ભાત: કોઈ પણ રકમ ધારી, તેને આવળી કરી, ધારેલી રકમ સાથે ગણે. આવે તેમાંથી ધારેલી રકમ બાદ કરો; અને પંખી આવે તેને ધારેલી રકમ નડે બાગો. બાગમાં આવે તેમાં એક હમેરી તે રકમને અવળી કરો. આમ કરતાં ને રકમ આવરી તે તમારી ધારેલી રકમ ન જશે! - કાન્તિલાલ મ. જોષી

ધણીવાર કંઠણ લાકડામાં રૂઝ બેસાડેના બહુ વગરો પડે છે, જે વખતે રૂઝને ચાલુમાં બોળીને (વેસાડીને કાઢી લઈને) પછી બેસાડવાથી સરળતા થયો.

આટલી સડીથી ઉત્તર અને મધ્ય હિંદમાં સમગ્ર રાજ્યો વિકસતાં થયાં તેમના સિ-કાઓ મોટી ભાગે સોનાના અને ત્રણના હતા. રૂપું નવલ્લે નવ પંચોત્તે સોનાના સિકા સામાન્યતઃ રૂપા એના દ્વારાના વળવતા રહેતા અને તે દ્રુમ કહેવાતા; અને તેમના પર ધણુખરે બેઠા બાલુ લઈતીની છાપ અને બીજી બાલુ નાચરી લિપિમાં સમનું નામ કોતરાતાં. ત્રણના સિકાઓ ઉપર બેઠા તરફ થોડેસવાર અને બીજી બાલુ બેઠેલા નંદીની છાપ હોય છે. આ ત્રણના સિકા પહેલ-વહેલા આંધાર (અથવા આંદિડ)ના ભાદ્રપ-રાત્રીએ કાપા ઉપર પાડવા શરૂ થયાં, જેમાં રૂપકપતિદેવેના સિકા બહુ બહીતો છે તેની છાપ ઉપર આપી છે એમાં એક તરફ હાથમાં ભાલાવાળા થોડેસવારનું ચિત્ર છે અને બીજી બાલુએ બેઠેલા નંદીનું ચિત્ર તથા બેઠેલ અક્ષીમાં શ્રી રૂપકપતિ દેવ અંકિત છે. ઉપર બહુઓનું તેમ આ પછી હિંદના બીજા સમગ્ર રાજ્યોના-હિંદીના તુમર અને ચી-દાણે (પ્રખીરાજ વગેરે), કોનાના શોરોડિ અને અનગેર, બહાણું, નવર નવેરેના સમ-કોએ આના ન અનુકરણમાં સિકાઓ પાડ્યા છે એની અસર તેમની પછીના મુસલમાન આક્રમકોએ પણ ધારણ વેતી

હાથમાંથી છૂટું નીકળી આવેલું છરીનું પાનું બેસાડવા માટે બે ભાગ રાજ અને એક ભાગ ચાકને ખારીક બીસા હાથના કાણમાં ભરી રહી છરીના એ છેડા કાલ તપાની અંદર નેરણી બરાબી દેવે. રસાયણ આપણી કંડું પડતાં સમગ્ર વાસ લઈ લેશે.

ધારે કે કુવનાં તારાને અંતે ન તારક થઈ નહ, તો પણ તેનો પ્રકાસ તે આપણને અણીસ વરસ સુધી દેખાયા કરે. તેના પ્રકા-સને અહીં પહેંગતા બેઠેલા બધા વખત ભાગે બેઠેલું તેનું અહીંથી અંતર છે. (પ્રકાસને વેગ એક સોડકા એક લાખ ને છપારી હબર માછલ છે, તે દિસાને કુવના તારો કેટલા માછલ દૂર હશે તે ૪૦ વરસની કોંઈક કદીને તેને ઉપાડી રકમ નડે ગુણવાળી નીકળશે.)

પી. બલે આખા વિશ્વનું અપારં બેનું થાય, પણ એક નાની સરખી ખાણખાનાં પ્રકાસ તે જુઓની રાકવાનું નહિ.

જોવી શોધ થઈ છે કે માખુરે પોતે એક વખત કરી દોષ તેના જેવી ન અંદર બીજી સડી થવાની વતે તો કડી ૦ પરાઈ (- ૨૪) કે કડી ૦ ઉપર સપાટ મોંડાવે તે કડી સંખ્યા વખત તે સડી કરે ત્યારે માંડ મળી નવ મુનાશારોએ આ મુદ્દા ઉપર બેઠી સડી કરનારાને પકડી પાડી શકે છે.

રસિયામાં દોક-સાધીક નામનો ઉપર બેતાવેલો છોડ થાય છે. તેમાં લાંબાં ખૂણ (જુઓ બાલનું ચિત્ર)માંથી રખાર બેઠે

દાજ કે જોખાને માટે મૂકેલા આંધળની ઉપર બીનું દોંલકાને બદલે, એ તપેડી કરતાં નર પહોળા કડનું વાસણ મૂકેનેમાં નીકળે તપેડીની વરાળની અરખીથી બેઠેડો કે જોડે. સાક પણ બાકી રાશેરી.

પાયા એના નીચે છે. અને આગમો બે પાયા ડાબી તરફ ઉપર છે, એવા ટેબલને તળિયેથી બળે આપણે બેઠેએ છીએ. એક વખત ચિત્ર ને હકાલોને ભેરી તો એ ખવાલ પકડારો.

(મે ૧૯૪૧) ૧૩૨

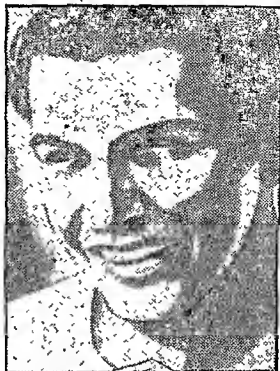
પુરુષો!....

ચામડીના આરોગ્ય

માટે

રેક્સોના

વાપરો

એવો ઉત્તરવર્તી વિચાર ખાંપતા નહિ કે રેક્સોના ફાત રહીએ માટે નવા સંશ્લિષ્ટવાળો સાબુ છે. જે ચામડીના આરોગ્યનું મુખ્ય અગ્નિ છે તે વેરેક માટે આ ન્હાવાનો સાબુ જરૂરી છે, અને પુરો આનંદ માણી એવી ભવનો શુદ્ધ, તાજગીઓ અને પોષિત સાબુ છે.

આ ઉત્તરવર્તી, લોહિ અને સત્તર ફીલ્ડ, વળતા આલુનો મહાન શુભ છે કે કે તે હંકક માટે અને ચામડીને અત્યંતિશય ને રોગહર કરવામાં ફીલ્ડ નામના સ્વૈયંપચાલો છે, અને રેક્સોના માટે સ્વરિત ખવડું વિપ્લવ ફીલ્ડ તંદુરસ્ત બનાવતાં આ ફીલ્ડને તરતજ તમારી ચામડીના બધા હિસ્સા ઉડે લા બન છે, અર્થાત્તી સ્વર્ણ વખત ચામડીની ચિત્રતા અને ચામડીના કોર્નો દુરિયાદ રાજીવ છે, તમારી આખી ચામડી આ રીતે સુખદ, નર્મજ અને તે ઉપરાંત સ્વચ્છ બને છે.

તમે આખાંયો શ્રમજી રાહો કે નિયમિત રેક્સોના વાપરવાથી ચામડીનું આરોગ્ય ફેવી સહેલાઈથી સુવાગી સકાય છે અને ફેવી સંપૂર્ણ રીતે ચામડીના આરોગ્યનું ખલુ રક્ષણ રહી જાય છે! એથી આ લોહિ, સત્તર ફીલ્ડ વળતા સાબુ વાપરવાનું આજથી શરૂ કરો—ને તેને વાપરવાનું માનુ રાખો.

તા. ૬—એ મુજો માદ રાખવો જરૂરી છે કે ચામડીના આરોગ્યને આધાર ચામડીની તંદુરસ્તી ઉપર રહેલો છે, અને પુરોને પલું રહીતો જેમ પોતાની ચામડી સુધરે લેવાનું અભિમાન લેવાને હા છે.

રેક્સોના બાળકો માટે આદર્શ છે. તેમાંનું ફેલિય ચામડી ઉપરની અવગતિઓ મખળત કરે છે અને સોનામથી રક્ષણ આપે છે.

★ રેક્સોનામાંનું ફેલિય અત્યંતિશય સ્વાસ્થ્યકારક અને પોષિત તેથી જે ચામડીની તંદુરસ્તી ઉપર પ્રબળ અસર કરે તે 'તે' ખાસ મિશ્રણ છે. આશિષ અને રક્ષણ આપતું ફેલિયન કાર્ય વૈજ્ઞાનિકો માન્ય રાખે છે અને તેની અભ્યાસ કરે છે.

રેક્સોના મલમ વાપરે. નજમ, ગોળ, દાનડાં ખરખર, ચાંદ, ખીલ, અળકડિયા, ફોલા, કાદર, દશાઈ અને ચામડીના અધાર દર્દો માટે આ મલમ વાપરો. એ કે માલ પુખ્ત નથી છતાં પણ રોગાગ્રસ્ત ખાસ પ્રખ્યાત ચિત્રો આકારના શાશ્વત રખા છે.

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

ઝંડુનું પોષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌકોઇ એનું સેવન કરી શકે છે

મહારસાયન

રસસિદ્ધર, અબક, કેસર, કસ્ટરી અને બીજાં દીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઓપધ જેવળી લીલાં રસદાર આંખમાંમાંથી બનાવેલું
મુશોભિત મુપાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણ

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત

૦૧ સ્તલના પોટમાં રૂ. ૧૫
૧૫ " " રૂ. ૨૫
૧ " " રૂ. ૫

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે

કારખાનું:
સયાનીરાહ
મુંબાઈ-૧૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ બ્રધર્સ - ગાંધીરાહ

ડુકાન:
શ્રી મહાજનવાદી
મુંબાઈ-૨

મુધા-મિન્ધુ

સુખસંચારક કું. લો. સથુરા.
સુખસંચારક પીલ્ડોંગ. સુખસંચારક પોલ્ડોંગ. સુખસંચારક પોલ્ડોંગ.

કોલેરા, સંગ્રહણી, ડુંક,
આંકડી, ઉલટી, ઝાડા,
કફ, ખાંસી
અને
પેટના દરદો માટે
અકસીર છે

દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

આયુર્વેદાશ્રમ ફાર્મસી લિમિટેડ (અહમદનગર)ની
પ્રખ્યાત ઔષધિઓ!

સુપર્ણા

સુપર્ણા ટીકરીઓ બેલેરીયા અને તેને
લગતા ટાઈઆ-મુદતી તાવને હઠાવવા-
ના દરેક શુભોધારક છે. જરૂર મુજબ
અમુક સમય આહુ લેવાથી સંપૂર્ણ
આરામ આપે છે.

કાસ્પો

ભમે તે જાતના કફ તથા ખાંસી માટે
'કાસ્પો' [KASPHO] અકસીર છે.
વસાકા અને બીજી પ્રખ્યાત ઔષધીઓ-
ના મિશ્રણની આ ટીકરીઓ ખાંસીના
મૂળ કારણને દૂર કરે છે.

ગુજરાતના
સોલ એજન્ટ:

ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય

અમવાનાં સ્થળ :

૧૪, ભારતીય બેન
મુંબઈ-૨

ચંદુલાલ પ્રેમચંદ મજુ દરવાજા, અમદાવાદ • હરીશંકર દેવશંકર શુક્લ, ઉમરેઠ.
બાહનલાલ પ્રભુદાસ, ધેણકા • પી. શાવદત્તની કું. કોરોડા, વડોદરા.
એ. ત્રોય એન્ડ કું. રામપુરા, વડોદરા. • હિન્દી વસ્ત્ર ભંડાર, મુરત.
તથા બીજા એજન્ટોને ત્યાંથી મળશે.

રામતીર્થ શ્રાલી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મગજનાં જ્ઞાનતંતુઓ જળવાનું થાય છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ ઉગે છે, જોડા મટે છે, શાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, ગાયાનો દુઃખનો
મટે છે. દરેક ઋતુમાં પહેનો, પુરુષો અને ગાળકો માટે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

જોડી બારલીના રૂ. ૩-૮-૦ • નાની બારલીના રૂ. ૨-૦-૦
જયે મળે છે

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮, સેન્ટ્રલ રોડ
મુંબઈ-૪

રૂપી જનરલે

વિમા જગતમાં મેળવેલી અનુપમ સિદ્ધિ

૧૯૪૫માં લાઇફ ટીપાઈમેન્ટે

૨,૨૫,૦૦,૦૦૦

બે કરોડ પંચીસ લાખનું

નવું કામકાજ લખી—જનતાના અપૂર્વ વિશ્વાસની ખાત્રી આપી છે.

સંપૂર્ણ સ્વદેશી લોકપ્રિય વિમા કુંપની

રૂપી જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લિ.

હંદગી, આગ, દરીયાઈ, મોટર, અકસ્માત, ચોરી, લુંટફાટ, દેશી વહાણવટું ને કામદારોના બદલાનું કામકાજ લખવામાં આવે છે.

અમદાવાદ શાખા
જયંતીલાલ મી. શાહ
બાંધ મેનેજર (જનરલ)
ભદ્ર - હાર્દેશ અમદાવાદ

ચરમેન: શ્રી બી. એમ. ખીરલા
હેડ બ્રાંચીસ: ઠલકતા

સુરત શાખા
શ્રી. બી. એમ. રેશમવાળા
બાંધ મેનેજર
હાથુપીઃ સુરત

મેસર્સ પી. ચંદુલાલ એન્ડ કું.
ઇન્ડિપેન્ડન્ટ એજન્ટ - લાઇફ ટીપાઈમેન્ટ
નાતાલવાળા બિલ્ડીંગ - ચાર રસ્તા
અમદાવાદ

શ્રી બી. કે. સેતલવાડ
જનરલ મેનેજર
ઇનચાર્જ બોમ્બે કીચકન
ઈંપારીયલ બેંક, એન્ડ બિલ્ડીંગ
ફાઈ - મુંબઈ

મે. એમ. ઇ. પટેલ એન્ડ કું.
સ્પેશીયલ એજન્ટ
ન્યુખોલી બાગ સામે - વડોદરા

વડોદરા શાખા
શ્રી કે. ટી. પટેલ
રાવપુરા - વડોદરા

ટ. નં. ૨૦૫૬૦ : ૩૧૬૨૬
ટેલીગ્રામ
RUBINSURE

શ્રી કુલાભાઈ હવેરભાઈ પટેલ
બોમ્બે ખાતે - રેસન સામે
નડીયાદ
ઇન્ડિપેન્ડન્ટ બોર્ડ એજન્ટીઝ (લાઈફ)
મેડા હાલો અને ખંભાત સ્ટેડ

ધરતીનાં છાંય

(ચિત્રકાર: દત્ત દેસાઈ)

(લેડન પ્રદર્શનમાં રોયલ હાન્ડલેટ્સ ઝેલેરીયા એક વખત મુકાબેલું થયું)

મુજાને માન્ય બે ભાડની બેલથી ઉતરીને ધરી નખ-જોવારે,
ધરતીના ભાઈ ને બેનની બેલડી ધરભાજી લેમ-પગલા વધારે;
'લેડી'ના દાન-લે, લેલિયાં મૂલિયાં, શેઠીની મ્હાર હારે વહી'ની,
લેડીનાં મુજાન વાનીનાં બીબીને ગરબાં લેય મુ આપવીની!

દાન, દિવાન, ધર્મ સંસ્કૃતિ અને

કોમતી વાસ્તવતિનું
જાનાવેલું સંસ્કૃતિનું
દાન આપ કરવા શેઠ વાપરે.

BRITAIN'S BEST...
૧૯૪૬
EKCO 'એકો'
રે હી ઝો ઝ
તાકોડે મેળવવા મળે
રેકાર રેકોર્ડીંગી
ઈલેક્ટ્રીક કંપની
હરિસદન - ચાર રસ્તા - અમદાવાદ

લોટસ
સાગી ચાહ
ઉશી જાત
મજેદાર ટીકમ

ચિત્રો

અંકુશાઈ - શ્રીનગર ફોટો - ડૉ. ડી. ડી. મહેતા અંકુ
ધરતીનાં ડોઝ કલુ દેસાઈ ત્રિવેની કુળચિત્ર
આલ્પા અને આરત્ર અંકુરેશ્વરમાન સુપતાઈ પાછલા પૂઠામાં
ફોટો-હરીકાંઈનું પાંચેનામ

કાવ્યો

અહીં હું સુન્દરમ ૧૩૫

અનિત્ર

કુલુ નાથર યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી ૧૩૬

વાર્તા

હીરાની બીંદી ૧૩૭

લેખો

આશા કલસાઈ ઉલ્લાસ (ચિત્તાન) રચિતકર રાવજી ૧૩૪
પ્રવાસ ગંજરી [૩] દિલ્લીથી આગળ રે. મ. રા ૧૩૫
વીળવોના હીવાનો ઈતિહાસ ચિત્રાચંદ્ર ૧૪૧
વિચળ-પરિચય કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી ૧૪૫
સુખસાતલું કપાલે : જિહ્વાસ્થુ કુસુમા અવેશ્વર મેધાણી ૧૪૬
રસદર્શન-૨૭ હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ ૧૪૮
સંસ્કારનાં રાજેશ-પપ્પા વમેશ ૧૪૯

વિદ્યાગો તથા મકીલું

તમને આવી રાઈ દેવ ખડી કેટ (ચિત્તાન) ૧૩૩
કરોડી ૧૩૬
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો) ૧૫૦
માધુકરી ૧૫૧
આ મારાનું પેખી-સુલસુલ ૧૫૧
નર્મી પ્રેરતો ૧૫૪
આ મારા ઇતિહાસમાં ૧૫૪
છેલ્લું પાલું ૧૫૫

આલોકને

કોઈ આકર્ષક કારણે એક મોડેલ ન થયો હોય તો 'કુમાર' દર મારાની ૧૫૫
વારીએ નિયમિત વારા ૫૭ છે. એટલે તો અરસામાં એક ન મળે તો તરત એકદ
આકર્ષક વારામાં તેની ફરિયાદ કરવી. બહુ અઠો મે નમત ચેક કરીને ખૂબ તકેદારી
પૂર્વક ચોક્કસ કરવામાં આવે છે; છતાં આકરમાં તો શ્રદ્ધા થએલાં મોડેલો ફરિયાદોને,
અત્યારી પાસે નકલો હોય છે ત્યાં સુધી તો પહેલોથી વળવાનો અને લખેલાં પ્રયત્ન
કરીએ છીએ. પહેલું એવા શ્રદ્ધા થએલાં કોઈ પણ મોડેલ અરસાઈ કરી આપવાનું કાવ-
દેસરનું કલું જંબન આમરે માથે રહેવું નથી તેની માહત્તે દેવા કરી નોંધ લેવી.

કુમાર કામોલમ સિંમટેડ તરફથી તમો સુદક અને પ્રકાશક ખુલ્લુકાઈ પાંચેનાઈ રાવજી,
સુદલ-એકાદશન-કુમાર સિં-કરી, કુમાર કાર્યાલય સિ, ૫૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ.
વાર્ષિક લવાનમ રૂ. ૭; પરદેશમાં રૂ. ૭ ૮૦. અથવા ૧૨ ફિલિંગ, પુસ્તક નકલના ફસમવા.
પાછલા વર્ષના એકાદશન જે. જે કોઈ દુશ્માન્ય એકાદ મળે છે તે દરેકની ડિ. ૧-૪-૦૦.

અલ્લેદ ખજારના સોલ એજન્ટ : મેસરો સ્વાયન્ટિફિક પેબ્લિકેશન કંપની, મલતા
બિલ્ડિંગ, મેડેજ રફીદ, સુપા-૧; અમદાવાદમાં મેડેજ ટોપીલ સામે, માંધેરા.
કુમારમાંનાં સુવે લખાણો, ચિત્રો અને ફોટો કેપીવાઈટથી રહીને છે

SODU INDUSTRIES [INDIA]

ની

ઉત્પાદન બનાવટો

ફુલ્લીકેટર્સ

[મોડર્ન વાચરપ]

આપણે ગાદીવના વખાણ માટે
જલ્દી-જલ્દી તથા જલ્દી
ગાયન-ગોલ ઇન્ક

રબર સ્ટેમ્પ ઇન્ક • રેડ ઇન્ક
બ્લુ ઇન્ક • બ્લેક ઇન્ક વગેરે

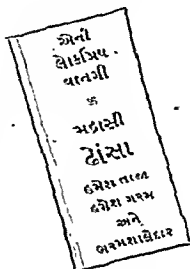
વધુ માદિની માટે
ફેડરેશન ગ્રાહન મંગાવો

લખો

ડી. શાહ એન્ડ સન્સ

અમદાવાદ બિઝનેસ
સીઓરો અમદાવાદ

સ્વાદનું
માધુર્ય
એટલે 'કોના'

પ્રતિ આંત્રે મિત્રો
સાથે મુલાકાત લો

કોના

કારંજ સામે • ભદ્ર
અમદાવાદ

વીલાયતથી

માલ
આવ્યો છે

- ઇંગ્લીશ લેડીઝ
લેન્ડ બોક્સ
- ચામકાના કમરના
પટ્ટા
- સીગારેટ લાઈટર્સ
- કોલન વોટર

હાલમાં શરૂ કર્યું છે.

મોલોમાં વપરાતી શેઠર અને
પણુ બનાવવાનું પણ શરૂ કર્યું છે

લગી વા મળે

કરણ સી. મહેતા

Leather Goods Manufacturers

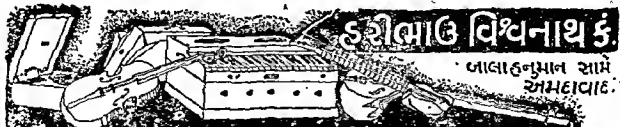
૬૪/૬૬ ચામકા રોડ મુંબઈ-૩

ફોન ૨૬૬૧૩ તાર: લોકનાથ

સંગીતના વાણંત્રો

• દિલરૂબા • સીતાર • તાનપુરા • વાયોલીન

અમારી નવીનતા 'લેસીટોન વાયોલીન' એક કલાપૂર્ણ
બનાવટ-દેશી તથા વિદેશી સંનુવાદોના કારખાનાવાળા

હરીભાઈ વિશ્વનાથ કં.

બાલાહનુમાન સામે
અમદાવાદ

હિડ ઓફિસ : હાદર • ગ્રાંથ : સેન્ટ્રલ રોડ મુંબઈ • બાલાહનુમાન સામે ગાંધીરોડ અમદાવાદ

“લક્ષ લેવેલ સાબુ
એ મારો સાદો
સૌંદર્ય ઉપચાર છે”
માથા બેનર
રહે છે.

હું લક્ષ લેવેલ સાબુ
ઉપરથી ડીઝ બનાવું છું
અને મોઢા ઉપર તેને
હલવેથી લગાડું છું—

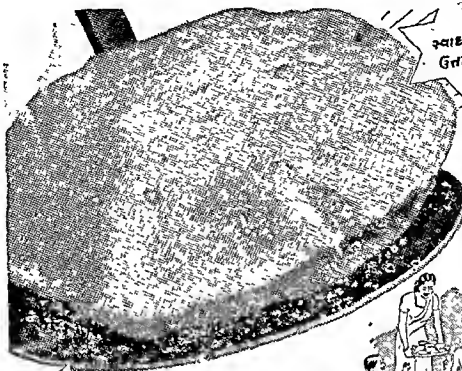
પછી એ ડીઝ
સ્વચ્છ હંડ માણીથી
હું ધોઈ
નાખું છું—

☆ લક્ષ-લીઝોલો
સૌંદર્ય સાબુ ☆

અમલ બારણું કદબંધી નહીં
લગુનું સારી વસ્તુ પામદ છે— તેથી
શરીરે મારે તે અમલ સંધિ છે
આથી જ લક્ષ લેવેલ સાબુની રીત-
નીમિત્તે અમલ સંધિને કાઢીને તેમજ
અમલ સૌંદર્ય બનાવે છે અને તમારા
કાનના બાજુ આ સારી પ્રવેશ તમારા
કાન બાજુથી કાઢી દે— ૩૦ દિવસ
સુધી અમલ એ—તમે તેથી વિશેષ
કમળી બનેશો અમલથી અમલ થશે.

હેવરે,
સૌંદર્યનાથી
મારું મોઢું
સુસાગા બનાવશે
હું છું છું

સ્વાદમાં
ઉત્તમ

ત્વરિત
પાચનકારક

ગોપ્યું

વિટામીનવાળું

HYM. 49-52 GJ

ડાલ્ડામાં તળેલી પુરીઓ તમારા મોમાં
ઓગળી જાય છે—અને શક્તિ પણ આપે છે!

ડાલ્ડા તમારા ખોરાકમાં જૂન જ્યાંવા ઉપરાંત વધુ કરે છે—તે તમારો શક્તિનો ખોરાક છે! જાણીતા પૈષ્ટિક સત્ત્વથી ભરેલા આ સ્વચ્છ રૂચિકારક અને વિટામીનવાળા રોષિવાના સાધનકાર તમારો હંમેશનો ખોરાક સુધારે. દરેક સ્ત્રી માટે ડાલ્ડા અશિર્વાદ્ય છે—તે તેણીની સાદી વાનગીઓને પણ તેની દેખતાદાર સ્વાદથી સુંદર બનાવે છે અને તેણીના કુટુંબને વધારાની શક્તિ આપે છે.

★ ડાલ્ડા પાકાઈતર (135 એલેક્ટ્રીક) ની મદદથી તમારા ખોરાકનું આયોજન કરો. તેમાં તેમનાં ખોરાકો વચ્ચે માટે પસંદ કરાવેલી ૧૫૦ ઉપરાંત દેખતાદાર વિંદી વાનગીઓની માહિતી છે. તમારી નાલ માટે ૪ આનાની રિકિડા Dept. A393 P.O. Box No. 863, Bombay --- નોંધે મોકલો.

— THE HINDUSTAN VANASPATI MANUFACTURING CO., LTD.

રેક્સોના

ચામડીને સૌંદર્યભરી બનાવે છે
... ચામડીનું આરોગ્ય જાળવીને

હા, કદાચ કે રેક્સોના ચામડીના આરોગ્યને, જે ચામડીના સૌંદર્યનું સાચું કારણ છે તેને સક્રિય ઉત્તેજન આપે છે અને અગ્રણી પાલુ છે. ચામડીને સાચાભિવ્યવસ્થા બનાવવાનો દારૂ રેક્સોના યોગ્ય રીતે કરી શકે છે.

રેક્સોના આ રીતે રીતે કરે છે કેટલી નામના ચામડીના ખાસ અનુવિનાયકનાં આગમી જે આ પ્રમાણે કરે છે. અને રેક્સોનાનું સત્તર વર્ષનું વિજય રીલુ અંતેથી ચામડીની રૂબિયાદો અને હાં વાંકાર પાપ છે આં નેના રીતે રીતમાં આરામ આપતા અને નિર્મળ કરતા રેક્સોને ઉટે લઈ અપ શકે છે તેથી પુલુ.

કોઈ નિક ૧૫૫૫૫ આટ-રેક્સોના કુટુંબના રીતે માણસ આ રમણીય, સ્કીંગ અને સત્તર રીલુ વળતા ચાલુના ખાસ અંતેથી પ્રસાદ કરે છે..... સ્કીંગ તેની મુખ પ્રસાદ કરે છે કારણ કે તે ચામડીના સૌંદર્ય કુમાર કિયાતો અમર કરે છે. અને પુરુષો કારણ કે બોમ લોકો કરતાં તેથી હંમેશા ચામડીને તફરત રાખવાની મુખ્ય અગત્યનાં અંગે છે. અને બાળકો માટે સેનાથી વધારે સારી અને સલામતવાળો કોષ્ટ સાચુ રીતી. રેક્સોનાનું સૌંદર્ય વીરપવાળું રીલુ લોકમાં આરામ અપે છે. અનુવિનાયકો રેક્સોના વાંકાર છે: અને બાળકની ચામડીને કંઈક વાળી અને 'સાચી' રીતે છે, રેક્સોનાનું રેક્સોના ઉમેશા પાંપરવા નિર્મળ, કારણ કે તે 'ચામડીને સૌંદર્યભરી બનાવે છે.

★ રેક્સોનાનું કેટલી અનુવિનાયકનાં, આરોગ્યકારક અને જેટલું તેના ખાસ નિર્માણ છે, જે ચામડીના આરોગ્ય ઉપર પ્રબળ અસર કરે છે, આરામ અને રક્ષણ આપે છે કેટલીક કારણે પેલાનિશા માન્ય રાખે છે અને તેથી ભક્ષામલુ રીતે છે. રેક્સોનાના અસર વાંકારો. અમમ, સેનિ, રુમર્સ ખામમ, વાંકાર, ખીલ, આગમી, રોલ્લા, દારૂ, દારૂ અને ચામડીના ખામમ કરે માટે આ મહત્ત્વ વાંકારો. જે કે આવ પુલુન રીતે કરતાં પડ્યા વધારીને પામે અખાત નિર્મળ આસાદના પાંડીમાં કળા છે.

સાચી દાંત !

તમારા દાંતને કેટલી
ઘણી રાખવો?

એક રમણીય હાથ માનવીના અંતરને પ્રવેશાદાર છે. દંતના
પાસના કાળપાદથી તેને ભયજનક સ્થિતિમાં પુરતા નથી.
આકાશકેસ. આર. કુલપેટ્ટથી નિયમિત સ્વચ્છ કરતાં
તેમને તે અચ્છત પાસમાં નિર્મળ અને સ્વાસ્થ્યવાળા
રાખવાની ખાત્રી આપશે.

* ડાંતની રસાયણ મારે કાંઈકેઈકે ઘણી ધરમ
આ સોડીયમ સીસ્ટીનથી તેમાં છે.

GE2. 25-29 67

D. & W. GIBBS LIMITED, LONDON, ENGLAND

સો નદ થ ની

એ છે ઢી ઓ

ઉંમરમાં વીસ વર્ષ નો નકલ અને માન્ય સોઈ નેની સોળ વર્ષની દીકરી જેટલું જ
લાજગીભર્યું અને નેની ચામડી એના જેવીજ મુલાખી અને સુંવાળી છે. આનું
સ્વસ્થ નો એ છે કે જ્યારે તેના માની દુરી થાયે પોતાની માની સલાહ
માની તેને તેની મુલ્ક મામદી ખીજસેના માન્ય અને ચોખ્ખા પાણીથી
લાવ્યા ગળી, આજ આ કલ્કતી દીકરી આજ અસરકારક રીતથી તેની
ચામડીની માવજત કરી રહી છે. આથી વીસ વર્ષ પછી પણ તેની ચામડી
તેની માની ચામડી આજે છે તેવીજ બીજકુલ પ્રપ વચસની સોઈવંતરી કરો.

આજાસ જઈ જવેન પ્રગળાવેલો ચીખસે આનુ માનીત રહ્યો છે, તેની કુદરતી કુપ્રપ અને
કુવંચા સેધપ યા રીતુને લખે જીન સમાજ ને સાનુ કરવાં આ સજી સ્વન બુધિમદી આવે છે.

ખી અર્ચ સા બુ

સો નદ થ ની આ થી

TO. 10 12 U

A. & S. FRANK, ISLEWORTH, ENGLAND

પ્રવાસ-મંજરી

એ ક સં રેકો ર યા ત્રા નોં સં રેમ ર હો

દિ

[૩] દિલ્હીથી આગળ

હિન્દીની ઐતિહાસિક રમાન અને વિશિષ્ટતા સમજવાને
પહેલાં જોશો તો જમ્મુનો કે ત્યાંથી એક ચાત કે એક દિવસની
દેશનેની મુસાફરીમાં અનેક કથાઓ અને પ્રસિદ્ધિવાળાં ઘટના
આવેલાં છે. માત્ર થોડા કલાકના પ્રવાસથી પણ આશા, મધુર વચેરે
જેવાં રમણે પહોંચી શકાય છે. દિલ્હી સુધી જનારાને સમગ્ર દેશ
તો દેશ મુસાફરીથી એવા સમિતે લાગ લગ રહે. આથી જ દિલ્હી
નગરનું સ્થિતિસ્થાનનું એક મોટામાં મોટું સંસ્કારાનુભવ છે અને
દેશ પ્રાંતના પ્રવાસીઓને ત્યાં થોડાક કલાક તો રોકાવાનું અને જ
છે. અગત્યનાંથી જના પ્રવાસીઓ માટે ત્યાંની 'ગુજરાતી સમાજ'
એક સાદું પણ સાચું આશ્રયમાન બનાવ્યું છે જે જટિલતા પામે
જ છે, એ વિશે આગળ કહીશ. પણ હાલ તો, કેવેરે કથારત આસ-
ખાસના પ્રદેશમાં ફરી વળવાને ત્યાં મોટા જલસાને જેમણે સમગ્ર
છે તે કથાર પ્રવાસીઓનું આસપાસ જેમણે લેજી. એમોટર જલસા
બધવવાથી દિલ્હીથી છેક મરાઠી સુધી, અને બીજા બાજુ લાહોર,
શામળદીપ અને કાદવીર સુધી, નેગર પેશાવરથી સમગ્ર કલકત્તા
સુધી માત્ર અને કલાકોના અંદાજે કાલ લઈને બારે માત્ર થાક
રહે છે. દિલ્હીની આગળના આગળના માર્ગોની વચ્ચે તો રોજ
દિલ્હીમાં આવે-નવ છે. પ્રવાસીઓ આ જાળ બનીને માલિની મેળવી
એ તો તેમને, વખતની બચાવ અને પ્રવાસની સમગ્ર તરફ ચાલ.

કે. વે. વે. વે.

મેં મારા કુટુંબને લઈને લાહોર અને હાવિસ જવાની પાનસી
ક્યાં ત્યારે કેવેરેની રિક્કિટા મેળવવાની અને ફેન પર પહોંચવાની
ખટક થયા મારી. પરંતુ થી મસત પંડ્યાએ ખુબ મેળવી કે બાબુના
લગામાંથી જ 'કેન્ડીક વાઈવ' નામની એક મોટી સર્વિસ લાહોર,
લાહોર અને પહેરે અંગેના પહેરે દેશ ચાલુ છે. લેકડીની સંખ્યા કરતાં
વધારે દિલ્હી કાઠા જ નથી, અને તેની રા મેકડીવાળી માડી પણ
ઝેર કંડીસાનવાળી, આંધેરે ઝરખી કે કંડીની આંધેર ન થાય એવી રમના-
વાળી તમા કમાનની માડીઓવાળી છે બાકું છ-વરના વર્ને એટલું,
એટલે દિલ્હીથી લાહોરનું માત્ર આઠ રૂપિયા ન્યૂ દિલ્હી અને પુરાણી
દિલ્હીના કમાને કાઠા લઈ જાયેરે બાર વાગે એકરે તે સમયપત્રક
પ્રમાણે જ મારિત જઈ જાયેરે કલાક રોકાય. ત્યાંથી બારે વાગે
રડકી પહોંચેને સાન કેસાડાસાને લાહોરના અકામાં દાખલ થઈ જાય.
અને આ મસત આઠ કલાકના પ્રવાસ કરતાં હતાં અગાં જાયેરે થાક
કે કંડીએ આવેના નથી. એ તરફ જ રમના બહુ સાચું અને જમણી-
વાળા છે. અગાને એ પ્રવાસ પહેરે જ રમના મંથે. રમનામાં માડી થોભે
ત્યાં જ રડકી લાહોરની સમગ્ર કા છે અને આપણી પશુ મળે છે.

આ મોટા રમને એક વિશિષ્ટ લાગ એ માય છે કે લગાં માત્ર-
માત્રમાં અને પમનિનું બંધે રવરવ જેવા મળે છે. દિલ્હી કાઠાના
પણી તરત જ પ્રમનું એ રવરવ જેવું ને જાયેરે કપડાં હાકીમાં
રે હતાં અને ધાગાનાં ધાગામાં આઈ ગયા અને કુચ જમવાને જોઈ
જામની નંગીએ દેશ કા રેર વર્તીએ છે તેના ખાતર આવે. લાહોર
દિલ્હીનાને એવા જમણાની પહેરે એ રસાલતા દુમળથી જમણું

છે અને સાથે વખતમાં ત્યાં દુધ-દહી અને ગ્રેન્ડાફની માત્ર.
છાજ લાગી જમુ આવે એ બધામાં મેકડીએ પેસી ગયા છે રમણમાં
કોઈ સાચું મહાન રેખાજ નો. બહુનું કે એ કોઈ 'સ્પેશીયલ ટ્રેન' ?
કારનાનું દરો. મેકડીનાં ખાડાંની લગાડોની લગાડો રમને માડી જી
અને ખાંડનાં કારખાનાંનું કામકામ ચાકુ રાખી કલાકો મેકડીમાં
તો ખાંડ અમે દુધલાખેરે મેકડીની જેઈ, જાયેરે દિલ્હીમાં અમે તેની
મેકડી તેજી અગ્રમની કે થા કરના મેકડી પશુ કુટુંબને માટે જ
પરી થતી જામની તાકાતેથી અને એકરસાની આ બધી ખુબી હતી.

મોટીની લગડી છાખીનો વિસ્તાર, સમગ્રને વિસ્તારવા ત્યાં-
ના માણસો પ્રમ અને મેકડી વચ્ચે નવો રમણ કરતાં. રમણ
તો મોડી વિષયલ એ જામની અગ્રમ કોઈ જ ધરાવે છે. આમની બધી
રેકાઈ ત્યાં જ એક 'નેશનલ કોઓરિયેશન' નામની સંખ્યા હતી
તેમાં એ જામની અગ્રમ કામના બહુ મરમ આંખરે બનતાં જેવાં. કામ
પ્રકારની કપાસ-ઓકસ, કી રહેરે, કુટુંબ મોટું પહેરે એટલાં રસર-
લતાં કે પહેરેથી બનાવરે બૂલી જાય. પણ માલ કોઈએ એક
બરે છે કે જમણે મેકડી રાસાતો નથી. તેમાં માલિકે મેકડીની કોષ
જે એ કુટુંબ મોટી રડકી કામ અગ્રમ દિલ્હીનાને જાયેરે કામ જ
પણું રેશમા બનીને રહે. એ જ પ્રમાણે એક મેકડી કામ અગ્રમ
સાથે હતો તેણે લાહોરના સંખ્યામાં કી-પ્રમાણ-મોટું (વધુ પડતી
માટિયાં) બનાવવાનું કારનાનું કંઈ છે. મેકડી માલ કી ત્યારે બરેકે
તેના માલ કરાવો કે મુળ: કામની પહોંચાડવાનું તેને સહનું જમણી

લાહોરમાં

સાંન દીવ જનીના અરસામાં સાકાગાતને સુમરે અમે લાહોરને
પહોંચી ગયા. દિલ્હીથી મેં કોઈ કુચકામના મારા મિત્ર શ્રી
એ રેરે વિશિષ્ટતાને ખબર આપ્યા હતાં, એટલે તેમની તરફથી
મેકડી મારે બસ કંઈ જમણે મળી આશા હતી. પશુ દેશની જ
નિયમિતતા આ કે દિલ્હીનાં મારામાં ધામી મુંઝવણ બની ફરી રહી
છે. સુખાગ્રે મેં દિલ્હીથી શ્રી કેવલાસ ગાંધી માટેથી લાહોરમાંના
'મિરશા અંતિમિયુદ' માટે ચિત્રી મેકડીમાં હતી, એટલે માલર પામે
સામાન લપડાથી અમે મિરશાના મુલિમગ પાસે પહોંચીને મેકડી
ચિત્રી પાંચો તરત નાકરમાં આવેલા મિરશાના લાકડાં પાસેથી

जि.सं.प्र.अ.२-१५३

(३०३५ र. ग. ३१.)

આપણે, હરહંસના શ્રેણીમાં અવધાન અને સ્ત્રીધા ઉપાસના બેઠા-
બેઠાથી શાન્તિ પાળી નિર્ભયતાથી કરી શકાય છે.

અિરક્ષા અભિવ્યક્તિમાં પીઠ્ઠી અને ઢાળોની અવધન સમયે
છે તેગજ તેઓમાં ૪૮૪ી સાધિય પાણી થયે છે. સાંચે આશ્રયધાન
મળતાં અંગેને બહુ કોનાય થયેા. આશ્રયને લીધે બહાનું કાય
કે બાણ ન લઈ; પણ પીઠ્ઠીએ અજાય નાક સામકાય, અને બીજી
પીઠ્ઠી તેણે તેા બાણકે યથાન બુદ્ધ એમાંના પ્રવાદને સમર્થે સ્થુલ
અને પ્રવાદની નીચી કાગળોમાંથી પ્રવાદ પછી રહ્યો હતો. પ્રવા-
નમાંથી ૪૮ નીચે લેવડીને એમાંના કેવાઈ કી યાયા જેવી સાકાય
હતી. —અને પછી ૪૮ બાણકી

ચરિત્રે તેો કૃપાલાલચી જી અત્યાવી સજી અગ્રે આરામ લીધી. જ્યુ
અપાર પદાત જી રોમિતેનું મનોહર દરજી પ્રદર્શિ થયું. અગ્રજે રયાન
દરદાસના રૂપરના મોડાં જાણનાં હવું. પાછળ સંપ્રમાણે વિજાણ રચેલું
દરજી દર્શાવેલું કલિદેવનાના નાદેના પ્રાણેથી પ્રતિ જાણેનાથી અસી રસ
લેવા, અગ્રજીના ભાગ્યજી સુંદર નાસી કાઢી અગ્રે સાથે પદરિઝા
ની પછે સાચી લીધી. મરકાની આગળે જાણુજી એક સંપ્રારો-
ના, અગ્રજીના. તેનું મકાન પાણી વાળખીનું મરકર સમગ્રજાણુજી હવું
અગ્રે તેગાં એક સુંદર શિખાસજ પજી હવું. નિજન જાણુજીને સંપ્રારો
જી રહેલું મોક પજી જાણુજી કામીસા અગ્રજ અગ્રજ. પજી પાણીની
જાણુજી હવે રયાં પજી સમગ્રજ અને એક મેળાની સમગ્ર પવન છે.

જેતર હિંદમાં પણ હવે મુજરાત જેટલે યાત્રી પ્રવાસ થયા હાથમાં છે. પણ મુજરાત પીપાનાં ફીવ બંદી છે. જે પાણી કિમ્મત અત્યાર બહુ વધી ગઈ છે. પાણી પાણા અથવા દોષાણી જેટલે તાર પીવે શું પણ કુટણયા વગર બીજા બાગવત નથી. એટલે યાત્રી અજગજીની અભયા હોયે માણીના નાના દેરાણ વાંદે છે. મેલે પણ દેશને પૂછે, આ છે કદી દેશ? એટલે માણીના દેરાણમાં વહે છે. પીને મેં મુજરાત પણ વરે પીને પીને. પણ મુજરાતી જાને મેળાં યાત્રી મેં મુજરાતમાં આવે વરે નાંદે. એટલે પ્રવાસ છે.

३३१ (जुलै १९४५)

યોગી યોગી હવેલીઆ જ્ઞાતી ધર્મોચામોનાં દશ ગંધ હતી કુકાનો
 પળુ બેશકી ને હળી. પળુ બહારિમાંથી મળુડી માટે જિત્તી આવતા
 કઠિવારાઓની આચાર પાંચમાંની ટોળીઆ લોઈ-તેમની યાત્રી
 ઉપર માત્ર મુળપાનું ફરેલું એક એક બદન હતું, અને તે હાથની
 મળન વચ્ચે ફળાવેલા કુકારો ખમો રાખી રહેલીઓ માટે કે કાચ-
 પાનાંઓ માટે નંબચો કાપવા જતા હતા. બેને વાતુ યોગ પ્રાપ્તો
 જ્ઞાતી મળેલી, તે પ્રારાધના યોગપામેશ્વર યોગીઓને એક વેપા-
 રીઓ, અને મહેતાનાં મકાનો તે કલકાંક હવેલીઆ જ્ઞાતી સુંદર;
 અને તેમની વચ્ચેના નિર્મન રચનામાં આ કંઠાસિવતનું ચિત્ર લેઈ
 મને વિચાર આવ્યો કે હિંદુ ધર્મ પોતાની હક્કમાં આવેલા આ મનુષ્ય-
 પ્રાણી માટે શું કરી રાકયા છે? હિંદુસ્તાનમાં ખ્રિસ્તી અને મુસ્લિમ
 ધર્મો અગાં અનેક ઉપેક્ષિત પ્રબળોને બધા લેખતા સામાજિક
 અધિકાર અને સુખનાં આધરંઓ આપી થઈને કાઠ્યુ હોય તેો
 તેમણે શું નવઈ? હિંદુ ધર્મ અને એ ધર્મોના આચાર્યો પોતાની કરજ
 નિવારી સક્તા બદલ હોય કે એક તરફ હાથ, હાથપુષ્ટ સાધુબાબાઓને
 જેકાનોંક મળવપુવાના પ્રસારો, વસ્ત્રો અને સમગ્રો અધ્યાપ છે ત્યારે
 આ કંઠાક શબ્દની પ્રબળે જ્ઞાન, પાયપુષ્ટ કે રક્ષણનાં યે સારાં છે.
 અને આપણે જેજળા બનેલાં જાણીએ આપણી સાર્વત્રિક અને માન-
 સિક નળજાઈઓથી નિરંકાય અને રવપરાયણે જાણે એકા જીવે.

આની ઝોડપણ કરી, મરમ કપડામાં તોને લૂંટી પાંડમાર
મુકામ પર લાવ્યો. પછી મને હરહરનામાં કાંઈના માવામાંથી મુકામ
નહી. એક માત્ર અંજાપણમાં આસ મળતી કવિનાને જવાબી રાખે
આને જાવિલ સંજ્ઞાથી આને 'હર હર' માંથી નામે રવાન થઈ રાજાના
કરનાં હર વાગે આને હાંસી કરીને કાંઈક-શુંકેટ જવા નીકળ્યા.

કચ્છી

બુદ્ધિને કસના નીમિત્તા પ્રતિબોધા દત્તરો પૃ. ૧૪૫ ૬૫૨ આપેલા છે; પણ તે જોતાં પદોર્ધા તમે પ્રયત્ન નો સ્વીકારો.

(૧) એક સુદાદે પોતાના કમેદ્યારની યદીસા કર્યાં કમ્પુ, 'જો, આ ૬ કૂદે ને ૬ કૂદે સાંઠો લોહાની પાટીનું પાવન ૧૩ મેકરે; જોરસે કે કૂદે ૬ કૂદે ૧ સોય પાવન થાય છે. હવે તેના કીયા પ્રજુ રહસ કરી લાય છે કે પટે યોગદેવ થી ૧૩ સેર પાવન મુખીનો વચ્ચે દેવળ કરી ગયાંથી. તે પોમદેવદે દેરેરેકા વચ્ચના કુદકા સાંઠો કદોરે ? (૨) કુદકની પાટી કુદકી દોથ અને વચ્ચેની પાટી વચ્ચે દોથ, પછી વચ્ચે કુદકની પુતી હોય તે ? કુદકીના કુદકોને કે કુદકીના પુત્ર કે ને વચ્ચના સો સંજો થાય ? (૩) બીજી બાજુએ પોરેલેસા સિમચાંથી માત્ર 'પાજ' સિમકે થાય છે એ દેવગીની રચના.

તેને નકાશ થયો, ત્રીસ મઠ કે અરબત મઠ
વસુ (૫) ફિનાયા હોયો અગ્રીમની માથે અડિવારી અરબત
જોડાએયો તે દોષ જ છે; તેમાં કયા બે હોયો પાચે સાંજામાં સાંજી
સવિધાથી અરબત છે? (૬)નીમી યમુના પ્રાણીમય, વનપદ્મ-
વાદ્ય કે જાનિત એ દોષ તે આવી શક્યો કે પતર, મેલી, પેડીત,
અમુકડીમ, રંધેષ, પોરનો, મગજ, કલુરી.

પ્રેમીને કપવામાં થયો. દેશ અને પાંદ તાલપત્રીમાં જાણીને મુકને બતાવતો પડેનો તે વળતની સિદ્ધિ થયું અનેદિવસ અને દરેક પ્રસારમાં હતી. પાંદશાખા પરાથી બહુ દુક ન હતી, ત્યાં પુત્ર પ્રત્યેના આપર પ્રેમને કારણે આપર શીશી માતા ન કુંજને સાધાએ મૂકી આપતી. પુત્ર પ્રત્યેના તેમના આ આનંદ પ્રેમસાચીમાં મનકરું કારણ થયું બનતો. આ પાંદશાખામાં ગમેલા પુત્રાભિ આદિ પ્રાપ્તિના સાધિ-ત્વના પરિવર્ણથી કુંજ નાથરની કારકારિનું પ્રથમ ખીલશેપણુ થયું: પ્રિયપ્રેમને અભ્યાસ કરો થયા બાદ અમેષ્ટ સાધનામાં દાખલ થઈ શકાય તેથી ધનરથિતિ ન દોષાથી માતાપિતા એ બાળકમાં કદાચીન હતો, પરંતુ કુંજની આ વિચિત્રી કદાચી વચની થઈ. બાલકના મામમાં અમેષ્ટ ગિરિજા થતી ત્યાં જ્યાં મારે જતાં આપતો ગળુ કુંજ ગાઈએનો કુંજો પાંદથી વરતો કપતો પડેનો અને કરવામાં નોક નોકીએ તરીકે પાર કરતો પડેનો થયું ને હઈ ન થયુંકારતાં એક દિવસ દેશમાં જવાને બાદમાં કુંજ ખીલ માંદિયા સાથે ત્યાં પડેનો થી અને માતામાં દાખલ થઈ ગયા. કાળમાં તે દરેકમાં પડેનો બેસર સાખીના અને પડેનામાં થયું પ્રથમ નોકને જ પાસ થયો. સાખાના અભ્યાસમાં અને માતાના કદાર સમજાનાની સદ વધી નેત્રે મારે થાયું મુખીના અભ્યાસ અનુવર્તે કરા કરા.

જ્યોતી શ્રેષ્ઠ ગિરિજામાં ને અને ને જ મામમાં કમકસીના થકવર્તી મૂલનામ મ કમકસી થેતોના થયું રહેતા. અંગને પેર કમ-કસીના મૂલનામ મ કમકસી, ને ગિરિજાને જતા આપતું કુંજ કુંજ ત્યાં કીધો વહીને જોવા નરતો. નેન દેશ આદરની તમગતથી કમકસીને અભ્યાસ નોક રહેતા નોકને એક દિવસ મુકરુંના થયું. પેર, નેન થયું કમકસી શીખરું ને કુંજ આ સાંજીને જ બાળક અનુવર્-તવાદથી ને કસી કહું ને કસી થયે કે કસી અભ્યાસ જ આથી કમકસી થઈ. થયું ત્યાંથી કમકસીના કમકસીને નેની કુંજના તોમર થઈ થઈ.

આનંદબાલના દેશ થયું મામમાં કમકસી થવાનું કે એમ માં-બત્તમાં જ કુંજ ત્યાં પડેનો અને. કમકસીના પ્રેમને કમકસી આથી માં મુખી ને કુંજ થયું પડેનો કીધા પકર રાતેના રાત મુખી આ પ્રેમ માં જોવા કરતો. કિયકે કુંજ ને આઈ ને જ્યાં જ્યાં મને ત્યાં મુંડ રહેતો. સાંકે વડામાં નીચી પડેનો કમકસીના અન-કસીને આખીમાં મુકવાના મુંડપુત્ર શીખી જાયતો અને તેને ખૂબ પાજક થકે મમજીને તેવા કરી પ્રેમપૂર્વક કમકસીના અદારકિને આપતો. તેમના દરેક કમકસી તે તમાર રહેતો અને દેશ થયું મિત્રે મમજીને જોવાને આપન બનીને કમકસીના અનુવર્તે. આમ જતાં એક મુક મેળની કમકસીના અભ્યાસ કરી રાધાને કુંજને ચેલાનું થયું આમ દરેક ન મુંડ દોષાથી તે ખૂબ સંતપ્ત થાયતો.

નૂતની કમ મિત્રકા પ્રેમ થયું નેન પ્રથમથી જ કિય હતી. વિગતવાસ મુંડ નેમને કમકસીના તમાર દેશ મિત્રકાજાજા નેકસાની નેવારી થયું કરી. પરંતુ ત્યાં પડેનોવાસ જ બળના આંધા દતા. આ તારે તે એક દરેક કમકસીના અદાર મિત્રકાજો પ્રથમ કરતા લગ, અપામાં નેત્રે સંકરું કે નીચકે મુંડ નામના આદ્ય મિત્રકા આમ થયે વાંકેડા નામમાં જ કમકસીને નુરવા-બ્યામ રકે થયા કે. નેત્રે નેત્રે તરન મિત્રકા પડેની મુખીને કમ-કસી જ મિત્રકા જામના નિશાપ કરી હતી. અને નેન મેળવાઈ ત્યાં જ નેત્રે જામના અનુવર્તે નિશાપ આપી. જામકેડા ને ત્યાં મામમાં જ તમા થયું, અપા મિત્ર નેમ, મિત્રવાઈ આઈ

શ્રી કુંજનાથ કુંજોપન વપરમાં બીમન પાખાં (કોરા: દિગ્ગજી કોરાવો) ને નેન કીધા થે રહેવા ને ને નેમ ન દગ પરંતુ એ આઈની નોકરી પેશા થયું કે મુકને દરેક દોષાથી નેના દાખાથી કુંજને આમ થયું થયે નેના કુદરે ન થયે.

મકસીને માર પડેનો અભ્યાસ ત્યાં શ્રી શેખર નાથર અને કિય મારેડી નામના મુકમાં વારે કરી કરી કીધા થયું કુંજને થયું અભ્યાસ કરતો રહે એવા રહે નામના મુકે પેડીનાથી મારા-મદો વાવ થયે કમકસી મેળના જ રથ કુંજ તાપક રહે ત્યાં થયા, મુકે મેળના નેવારી નેત્રે અભ્યાસ થકે મેળના શિષ્ય તરીકે નીકાર થયે મેળના થયા દ થનીય કુંજને આમ થયે થાય કરે નૂત જ્યાં આમકા જુલુજના સામના દેવાસમમાં મામના મિત્રવાઈ આઈ ત્યાંથી કમકસીને માર નેના માર કુંજ નાથર મિત્રવાઈ કરતા અને મુકને આઈ પડતુ વેતન, દરજમાં મામિય મારનું નેત્ર, નેમને ને રકમના કાઠમાં મામનું થી વમેતો અર્થ પ્રિયાના કદારકાસીના વાંકેડી વાંકીને મેળવાઈ પડેનો

● નેમના અદર કમકસી અને અધિર આપના મેષ્ટ મુકને થયું મુંડ સિધા કરતા તેમના પ્રેમ અધિક પ્રીતિ થયા થાઈ અને મેષ્ટના વળતમાં ને નેમના વડેશવ થક પડયા નેમની મુકઅલિ થયું અનુવર્તે હતી. મુકની મોનાદિ કિયાવળને તેના થમવાની ખરી, મુકમુક મારે આંખનાં કીશાં વાંકેડા, કીય મિત્રવાઈ મારે નોક કે નામિયરીના વાંકની સમી, થયું આમ થાઈ કીકી વડ-અધિ, મુકને અનુવર્તે નેત્ર થયે આમના ને જ નેવાઈ કરતા મુકમાં પડતું થયું નેમ નેના ને મારે નામુક નામુક થી-એ પામ મેળવાઈ થયે તારી મુકમાં થયું નેમને જ મારે દગ.

મુક પ્રિયાજ દોષા અને મીકકસી અને અભ્યાસ અનુવર્તે મુક કરે દગ, રજ મામ મારે થયું નેમના કાપના મે ન ની-નકી. થયું કુંજ આમને મારે થયું (અનુવર્તે વાંકેડા થયું)

(2014, 2015) 943

ભોજન ના ફેર પ્યાર એ દિલસર સળસેલે;

માખપ્યાર નિયમચારનો હંસર અનર લે (ખાલસોદર)
આમાં છેલ્લે સધુચલત અ-શ્રુતિવાળો સળદ અતી શેર.

૯ રમલ (મુસમન અરુન વનખેગ યદ્યુઃ) ૧૫ શ્રુતિ, ૨૬ માત્રા
ફાલકાતુન, ફાલકાતુન, ફાલકાતુન, ફાલકાતુન (૨૬)
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકા (૧૫)
ફેરકા મુખનો થવા ચાલે આરીસો અથ પતીલ,
તોલકા કુલકા થવા રે (વંદીનો નવરના (પતીલ)

સરખાવો નરસિદ્ધસાવનો 'ખેડ હવિગીત'. આ હંદમાં છેલ્લે અંત 'લ'
હમેસાં ૧૬ શ્રુતિ અને ૪૦ માત્રાનો રમલ (ગદ્યકર) ને 'હા' હમે-
સાં ૧૬ શ્રુતિનો અને ૨૮ માત્રાનો રમલ (મુસમન) બને છે.

૧૦ રમલ (મુસમન ગદ્યકર) ૧૬ શ્રુતિ, ૨૪ માત્રા
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ ફાલકાતુ (૨૪)
લલકાલ ફાલકાલ, લલકાલ ફાલકાલ (૧૬)
સમજ અંગે હવે હું ચરિશુભ દિલસરીયું,
પરવા નિના કાંઈ મે નથી કામદિલસરીયું. ('આર' રાસરી)
આ હંદમાં ખ્યાલશુભાના બંને 'સલહ લગે રમને' ફાલકા' થઈ
જતાં શુભા. સુજોરિયા (મુસમન અસરમ) નં. ૧૪; અને છેલ્લા
'ફાલકાતુ' થતાં રમલ (મુસમન ગદ્યકર મુસમન) થાય છે.

૧૧ રમલ (સુજોરિયા ગદ્યકર) ૧૧ શ્રુતિ, ૧૦ માત્રા
ફાલકાતુન, ફાલકાતુન, ફાલકાતુ (૧૨)
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકા (૧૧)
દિલસરીયો છે છતાં સંવાલ છે,
એ સમયે સરખાવ છે, સરખાવ છે. (સનારકા હ)

૧૨ રમલ (મુસમન સાલિય) ૧૬ શ્રુતિ, ૨૮ માત્રા
મુસલકાતુન, મુસલકાતુન, મુસલકાતુન, મુસલકાતુન (૨૮)
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ (૧૬)
અલિદારી તારા અંગેની 'અંગેશીમાં દોડી નહીં,
અપાલ' તારા દિલની નો વચમાં દોડી નહીં. (ખાલસોદર)
સરખાવો આપણે શુભ 'હવિગીત', નળી ફેરકાતુ મુસલકાતુન થતાં
કામિલ (મુસમન સાલિય બને છે); શુભ નં. ૨.

૧૩ રમલ (મુસમન સાલિય) ૧૨ શ્રુતિ, ૨૧ માત્રા
મુસલકાતુન, મુસલકાતુન, મુસલકાતુન (૧૨)
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ (૧૨)
હું ચાર કયાં કે દુરમન કયાં કે નહીં નહીં!
આ દિલ પાછલે બધા કયાં કે નહીં નહીં! ('કલાતી')

૧૪ સુજોરિયા (મુસમન અસરમ) ૧૪ શ્રુતિ, ૨૨ માત્રા
મુસલકાતુ, ફાલકાતુ, મુસલકાતુ, ફાલકાતુ (૧૪)
ફાલકા, ફાલકાતુ, ફાલકા, ફાલકા (૧૪)
ફેરો નરસંતો છે સુખ ફાલકાતુ દિલમાં,
પુષ્પો પીડી રહ્યાં છે સુચમિયસ ર દિલમાં. ('ફીર')

૧૫ સુજોરિયા (મુસમન અસરમ ગદ્યકર મુસમન) ૧૪ શ્રુતિ,
૨૨ માત્રા
મુસલકા, ફાલકાતુ, મુસલકા, ફાલકાતુ (૨૨)
ફાલકા, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકા (૧૪)

૧૬ સુજોરિયા (મુસમન અસરમ ગદ્યકર) ૧૩ શ્રુતિ, ૨૨
માત્રા
મુસલકા, ફાલકાતુ, મુસલકા, ફાલકાતુ (૨૨)

ફાલકા, મુસલકા, ફાલકા, મુસલકા (૧૩)
૧૭ સુતકારિય (મુસમન સાલિય) ૧૨ શ્રુતિ, ૨૦ માત્રા
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ (૨૦)
લલકા, લલકા, લલકા, લલકા (૧૨)
લલકા, લલકા તેની મગમગ મુલાવમ,
થઈ છે રવી તન ઉપર કેવી માધમ;
નહીં તોલકા તોલકાતુની જુદા છે,
પુલકા ન બેરો પુલકાતુ જુદા છે. ('પતીલ')

સરખાવો આપણે શુભની ઝંક.
૧૮ સુતકારિય (મુસમન ગદ્યકર) ૧૧ શ્રુતિ, ૧૮ માત્રા
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ (૧૮)
લલકા, લલકા, લલકા, લલકા (૧૧)

અનુ રિખતી કેપ ફેર-પાંડરી
પરકોરો મુખે ને મુખપરે સનાર (અંગેશીયોતે)
૧૯ સુતકારિય (મુસમન અસરમ) ૧૦ શ્રુતિ, ૧૬ માત્રા
ફાલકા, ફાલકાતુ, ફાલકા, ફાલકાતુ (૧૬)
ફાલ, લલકા, ફાલ, લલકા (૧૦)

આને બેરકોર કરતાં સુતકારિય (મુસમન અસરમ) થાય છે,
આપણા 'ચરણકુલ' અને 'સંવેદ' સાથે સરખાવો.
૨૦ સુતકારિય (મુસમન અસરમ ગદ્યકર) ૧૦ શ્રુતિ, ૧૫
માત્રા
ફાલ, ફાલકાતુ, ફાલ, ફાલકા (૧૫)
ફાલ, લલકા, ફાલ, લલકા (૧૦)

સરખાવો આપણે 'માપાલ'.
૨૧ સુતકારિય (મુસમન અસરમ ગદ્યકર) ૬ શ્રુતિ, ૧૫ માત્રા
ફાલ, ફાલકાતુ, ફાલ, ફાલકા (૧૫)
ફાલ, લલકા, ફાલ, લલકા (૬)

સરખાવો આપણે 'જેકરી'.
૨૨ સુતકારિય (મુસમન ગદ્યકર) ૮ શ્રુતિ, ૧૬ માત્રા
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ (૧૬)
ફાલ, ફાલ, ફાલ, ફાલ (૮)
આલો પૂરી પીડી મંત્ર
શીતલ મધુરી છે મુખ-કંઠ
પાણી પર તે શંકિ છે પસરી
કરી આને લેલેર મદા. (મોરે કોર)

આને 'વિદ્યનાથ' સાથે કોશ સંબંધ નથી. પણ 'ચરણકુલ' સાથે
સરખાવી શકાય. આને બેરકોર કરતાં સુતકારિય (મુસમન) થાય.

૨૩ સુતકારિય (મુસમન સાલિય) ૨૨ શ્રુતિ, ૨૦ માત્રા
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ (૨૦)
લલકા, લલકા, લલકા, લલકા (૧૨)

સરખાવો 'મુલાના'ના ચરણકુલ પ્રથમ અર્થ.
૨૪ સુતકારિય (મુસમન માખપ્યાર) ૧૬ શ્રુતિ, ૧૬ માત્રા
ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ, ફાલકાતુ (૧૬)
લલકા, લલકા, લલકા, લલકા (૧૬)

સરખાવો 'તોલકા' આને બેરકોર કરતાં સુતકારિય (માખપ્યાર) બને.

કારિયા
અરબી ફારસી હંદોરચનામાં એક ખાસ માલ ખ્યાલમાં રાખ-
વાની જોય છે. આપણે ક્યાં તે સળદકારના વિષય કેવળ ને
સળદકાર કરવામાં ખાસ જોડી ન, એવું નથી; આપણે આવી

જાન્ય દોષ નો આપવા દેવાયઃ પશુ અરબી-ફારસી કહેમાં નો વિવરણ આપતી જેમ જ વિવરણમાં એ વસ્તુ અનિવાર્ય ગણાય છે મુજબનીગીમાં આપણે પ્રાચી કદીમ સીએનેને ફારસી વિજયસામ્રાજ્યમાં કાઠિયા" કહે છે. પરંતુ આપણે ત્યા પ્રાચીના આશ્રય માત્ર કેટલા અક્ષર પરનો જ દોષ છે, જ્યારે કાઠિયામાં પૂર્વે સુતિમાના અથવા સદિન બનતો મગધ (પશુ ને એક એ કે વધુ સુતિનો દોષ નો વધુ) અગમ ફાર્સ પ્રાચીના ન્યાયમાં આશ્રય થતો એટલે એવું બધન છે જેમકે—

ફારસી રહિ શાસા પર નિરંજર શારદાની હેઠાઃ
કથાના પર જેવી મુજબ વિવરણમાં ફારસી હેઠાઃ (મગધ) આ સીદીમાં કાઠિયા 'આની' છે એ મળ્યા અક્ષર એનાં વધુઓ.
કદું હું તું આદી-મુજબ રહિ તમો દરવાર હુરો છે;
અને કાઠિયાનો દર તારમા પાકેર હુરો છે ('ફારી')
આ પેલિઆમાં કાઠિયા 'આર' છે પલિગમાં આ 'કાઠિયા' (કપર બાળનાં પ્રાચી) વધુ કોઈ અક્ષર જ નથી; એટલું જ નહિ, પેલિયા પ્રાચીમાં વધુ આવી રહે છે. નયે—
નદા વધુ તમારી અનિ મન-મનદ
અકેર વધુ તમારી અનિ મન પદેદે. ('અકેર અકેરી')

રવીફ
કપરમાં ફારદારમાં હોતા વિશેષ એ વધુ વધુઓ કે કાઠિયા પાસે અમુક બીજા મગધ વધુ આપના થયા હોય છે. [આ સંસ્કૃત-વામાં 'સાગરુપ્રામ' વધુ આપના છે સાગરુપ્રામમાં અક્ષરો ને ને વધુ મધુ (વરન) વનદેથી આવ બદલના દોષ છે; અહીં અર્થભેદ] અક્ષરોની નેગ જ મગધની આવી આશરિને 'રવીફ' કહે છે. પ્રાચી પ્રદેશ ફારદારમુજબ 'દો' એ બીજામાં 'નુરો' છે એ બી છે અરબી ફારસી પાસેની કલિતામાં અન્યપરતે આ રવીફ અનિવાર્ય ગણાય છે ઉદાહરણમાં તે સ્વભવ આખી જા જ ('વધુ તમારી અનિ મન-મનદ') રવીફ રૂપે આશ્રય થઈ છે. અરબી ફારસી પ્રદારની કલિતામાં આ 'કાઠિયા' અને 'રવીફ' પરતે બીજાં એ બધન એ છે કે કાઠિયા આરબની બંને પેલિઆના કાઠિયા-રવીફ નો અરબ વગણા એટલે; અને પાસી પેલિઆમાં એકી પેલિયા ન આવે તે બાદે, વધુ રા વિષા પલિયામાં નો કાઠિયા-રવીફ અરબ વગણા જ એટલે; જેમકે—

અર્તા પદન નવ પદથી બધવયા દોષ તારસા શાર
બધવયા દોષ તારા શાર ? બધવયા અતારા શાર ?
પર્તા પદેતા રબે મુખને હુત ના બેળામુડ.
અથ આપજા દવે ગારી ફેલા ગારક પવામાં શાર ? (વનીત)
બધાએ એકબીજા અદા થય અર્કી
અદાએ તમારી બધા થય અર્કી.
વધારી ન આદિય રવીફ છે દવે—
વધાર્યા અગારી અદા થય અર્કી. ('વધાર')

વિષય
પ્રાચીના બધા ફારસી કપરમાં ફારસી પ્રાચીની ગરવીના વિવરણમાં ફારસી અલબેશ દોષ છે. કીરક પ્રેમ વધુ એમાં ફારસ પ્રેમના મળ અથવામાં દોષ છે. વધુ, એમાં બીજા પ્રેમને તો મળ દોષ જ નથી. તેથી આ અલબેશો રબે ને રીતમાં પ્રેમ જ ફરી મળના નથી; ફાર્સ એ મોખતો વધુ નથી. મુજબનીગીમાં વધારે વાદમાં અલબેશો કપરમાં અલબેશ કરવામાં વધુ નાનાં છે; પરંતુ એ અલબેશ રીતે અલબેશ છે. અરબી ફારસી પદ, વિષય મળે જ નથી કાળ જેમ થાય છે તેમ જ મુજબ પદ, વિષય વધુ નથી. અમુક પદ, વિષયમાં કાળમાં વધુ મળ્યા.

નવતઃ પ થી ૧૧ ફરી મુખીનો એક એક કરવામાં આવે છે જેમાં કાઠિયા-રવીફ વિષય પ્રમાણે પાળવામાં આવે છે. પ્રમાં મુખાધિત વધુ બદલ સામાન્ય છે.

અરબી-ફારસી ફારસી બીજાં વધુ અલબેશ રીતે પદેતા, ફારસીના અલબેશ પેશાપ્રાર તથા અલબેશ બલનાં વિશિષ્ટ વધે. વધુ છે, પરંતુ એ બધુ પ્રારંભમાં માટે અધુરું પદે એવું છે આનો શોધ વધતાં એવા વિશિષ્ટમાં પામેથી જ એ સાન મેળવવું નેથી દિતાવદ છે

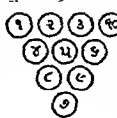
બીજાં બીજાં રીતમાં ઇતિહાસ (અનુવં શાંલે પાન ૧૪૧થી) મહર્સી નેવર સેવપ-વાસાની વસાવા હોવ વધુ પદેતા સેવપ.

આ રીતની આની બે બલ આવે છે: (૧) કદા ફેરફારમાં જે ૧-નેમાં એક અલબેશમાં મધ્યમી મુખગીમાં એ ઉરે બે પદ, બધા રહિતમ (૧૪૩૦) રાખી વધુ વધુ જ આનાં જાણે જામ વધુ બધામાં આવે છે. આ રહિતમમાં બધે વિષુદ્ધ પ્રવાહ વધાર કરવાથી વધુ થીતો રહિત પ્રવાહ આવે છે. પ્રવાહમાં રેવ નેમાં બેદર વધુ કપર આપાર રાખે છે. ફાજલા તરીકે નીચાનાં સાત, આરબના બુદે, કાર્યન રાધાપ્રાદેશનો રહેક, પાસીની વસાવાની સીદા, દોલેપરની પીતી. આ રીતનાં જેવ બદલે જવલે માટે અથવા મુજબની માટે વધારા છે. નીચાનાં, લીધિયમ, આરબના, કિયેતન, અર્થ, કીયેતન આ બધા વધુ પાસાં આરબ સીધી પદેશો (૧૮૪૪માં) રી થાય અને વધાર વધુ નીચાનાં ૧૮૪૪માં વધુ નીચાનાં બીજી રીતનાં તે છે ૧૮૪૪માં વધારામાં આવી, ૧૮૪૪-૧૮૪૫માં બીજી રીતનાં થી બેદરે દબાવ વધારી. કપર સેવપ બધા વધુમાં ફર બધા અને દબાવ બધામાં જ વધારા છે. (૨) અગા ફેરફારમાં જેવ તેમાં અમ કરવાના ફિલખેરવાના નજાદાર ફેરફાર સમાધામાં આવે છે. આ નજાદાર ફેરફાર ફેરફાર સાથે ફેરફારે કી-વધેર પાદના બધામાં આવે છે. અગા નેમાંથી ફેરફાર કપર ફરે છે અને તેમાં વિષુદ્ધ વધાર કરવાથી માટે થાય છે આ ફાર્સ મહેનું કાવા બધને એક વધુમાં જેદમાં રાખીને અગા સેવપમાં આવે છે. આકેથી કપર વધી બધામાં વધુ મધ્યમી સદન ફરે તેમાં મેળવવાની પદેતાં મુરોતી દત્તી પાસાના વસાવા બેદર સેવપમાં એક બાસ બલના મધ્યમ નજાદાર મોજા રાખવામાં આવે છે. આવા જેવમાંથી મોજા બધે કીરક, બેવધેર અને અદા: વધારા પ્રવાહ નીકળે છે. તેમાં સ્વર રેવની પાસી ફર કરવા મોજા 'અગા' (અગા) નાખવામાં આવે છે. અદા: વધારા ફેરફારે કીરકે ને ની પાસાનાં ફેરફાર બદલ ફેરફારે સ્વર પાકેર સમાધામાં આવે છે, બંની કપર પેલા ફેરફાર પદનાં પ્રવાહ નીકળે છે. ૧૮૩૫માં આવા પાકેરથી ફેરફાર દબાવ કપર વધુ પ્રવાહમાં થયા. અને સ્વર ફારવાન તે વધુ જ કપર પ્રવાહના રીત બધામાં આવ્યા છે જેટલે તેના આરબ તથા ફારસ અને એટલે નેરા રેવના જેવ દવે મળે છે. અપ્રકાશિત રેવે, પ્રવાહમાં અગા અલબેશ આવતા જેવ, બંનુદારમાં જેવ વધેર દવે ફેર વધારાં વધારો

વિષય પેદેતા
(મીકસી) 'દો' દબાવ સાં પદેશ ફેરફારે બેદર મોજા ફેરફાર (૧૪૧થી)

કોલોડીના ઉપદેશ: (૧) ૧, ૩, ૬ શેર; (૨) આગે; (૩) મ. ૧, ૧૦ ને ૩ ફેરફારે કાચી બાળની બાળની મુજબ (૪) ૩૧ ૫૦ અદા: (૫) રેવવા અને સીધા; (૬) અનુક્રમ: વધારાનાં પ્રાચી, પાસી, પ્રાચી, પાસી, પ્રાચી, વધાર પદેતા, પ્રાચી

(જૂન ૧૯૬૧) ૧૫૫

ગુજરાતણ રૂપાંદે : બિહારણ કુસુમા

લેખન

પ્રાંતોના સીમાડા લોખી પ્રબલસમરના સમૂહ-સનમાં સમરસ યતી-લોકસંસ્કારિતાનું એક દષ્ટાંત ★
અવેરચ્છે સેધાણી

મમતાનાદથી જા. રામાજી ઉપરે અસાધ્ય આગળી આવેથી સુંદર વાગને વિષે પ્રગલ્ભિત એક કંઠકાશ શ્રી રત્નચંદ્રિયણ બીમરાવે 'સુન્દરસતનું પાટનગર અયત્યાપાદ'માં નીચે પ્રમાણે લેખી છે:

‘કંઠકે નામે શ્રીરસેશ્વર વાંચીશની પત્ની હતી એક વખત બાદશાહ દે જોના કંઠકે અગતીના નેવાયા કંઠકેનું રૂપ આલ્યું એથી જોનાં સર્વો પાસે, માગણી કરી. રૂઢરેએ પુછાપી કહ્યું કે આજે નામ રહે જેવું કંઠકે કરાવે, પછી તાણે શાહ. એ કારણથી બની ઇચ્છા પ્રગળ્યે બાદશાહે આ વાચ કરાવી. એને, જોતે બાદશાહને વસા થયું પડયે એમ થોડી વાર બેધાને બહાને કંઠકેએ વાચમાં પડતું મુખ આપસાત કહેલું.’

પણ વાંચની એકર જે બેળ છે તેમાં આ વાચ કંઠકેએ બીલી-માળી પેસા કાઢી પતિના સેવામાં કરાવી એવું રેવણક હોવાથી આ વાત જોનાના જોની નથી જોતું, શ્રી રત્નચંદ્રિયણ કહે છે.

આજબાણ વાંચતો વાંચતા રોએ અસાધ્યાબાજના પિઠાનદનિતા-વિદેચક શ્રી રામનરસા નિખોળીના ‘પ્રાગ્જોત’ નામે કોઠકોતસંકલ-પાનું એક ફિટી શીત વાદ આલ્યું અને શોધી કાઢીને અર્ધી આપ્યું:

‘આખે આશાદે કુસુમા આદે લંગી રેસિયા દે ના,
રામો તુકક નરસિયા પડિ ચઈ દે ના.

(જોતાની આસતીમાં કુસુમા પાતાના લાંગા કેસ આપરી રહી હતી, જોની ઉપર એક તરફની નગર પછી ચઈ)

ખાક તુલું નંચકા દે, ખાક તુલું પગકા દે ના,
રામા નૈસિદ ક પહરે હો આપકા દે ના.

(તરે પાતાના નોકરો અને સિપાઈમાંન કહ્યું, ‘કોઈને બજો અને જયસિદને પકડીને લાવો.’)

ને તુલું કોસિદ રાજપાટ ચાપકા દે ના,
નૈસિદ આપની બહિનિ ઇચ્છા બનાવકા દે ના.

(તરે જયસિદને કહ્યું, ‘જયસિદ, હે તારે’ સજપાટ જોઈવું હાથ તેા તું તારી બહેનને મારી સાથે પરણાય.’)

ચલતા બચા સુની ધરેપેસા કોઈનિ દે ના,
નૈસિદ કોઈ મરે તામનિ શરિયા દે ના.

(આ રચન આંખજોને જયસિદ દેર પકડી ક્યો અને શોઝો માર્યા માથાથી પગ સુધી તાલર કાઢીને પડયા વહો.)

બેરી જનાપકિ કુસુમા બહિનિયા દે ના,
બઈયા તોસા પરાગવા નાઈ જઈ દે ના.

(કુસુમા બાઈના પાસે બેસીને તેને જનાવડા લાગી: ‘હે બાઈ! લેકા, તમારો ધરો નહિ લય.’)

કોઠા બઈયા દે કરજી કટુલનિયા દે ના,
બઈયા તોસા પતિ રાજી બનવનચો દે ના.

(‘હે બાઈ! કોઠકે કાતણ કરી રંધા. બજવન તમારી પત રાખયો.’)

ને તુલું બિરબ દે હમદિ લોખાનેક દે ના,
બિરબ બાણા કંઠેવા બઈયાં બકસી દે ના.

(કુસુમાએ બિરબ (તરેએ) કહ્યું, ‘હે બિરબ! જે તમે મારી પર મેલિત થયા હો, તો મારા બાણને મારક અને બગિ આપા.’)

હૈસિ હૈસિ બિરબ દે ગઈયો મુઠયો બાકસે દે ના,
રામા રોઈ રોઈ ગિતસે કુસુમા ક બાણા દે ના.

(‘બિરબને પ્રસન્ન માનથી કુસુમાના બાણને માગ અને બગિ આપ્યાં. કુસુમાના બાણે રોઈરોઈને તે કીધાં.)

ને તુલું બિરબ દે હમદિ લુખાનેક દે ના,
બિરબ બકા જોએ થરિયા બેસાહો દે ના.

(કુસુમાએ બિરબને કહ્યું, ‘હે બિરબ! જે તમે મારી પર મેલિત થયા હો, તો મારા કાઠને મારે કાપી બરીદી આપા.’)

હૈસિ હૈસિ બિરબ દે થરિયા બેસાહો દે ના,
રામા રોઈ રોઈ ચઈ કુસુમા ક કાઠ દે ના.

(‘બિરબને પ્રસન્ન માનથી કુસુમાના કાઠને મારે કાપી બરીદી આપ્યાં. કુસુમાના કાઠે રોતારોતા કાપી પર ચડયાં.)

ને તુલું બિરબ દે હમદિ લુખાનેક દે ના,
બિરબ થિયા જોએ થાડના બેસાહો દે ના.

(કુસુમાએ બિરબને કહ્યું, ‘હે બિરબ! જે તમે મારી ક પર લોખાયા હો તો મારા કાઠને મારે થાડા બરીદી આપા.’)

હૈસિ હૈસિ બિરબ દે થાડના બેસાહો દે ના,
રામા રોઈરોઈ ચઈ કુસુમા ક થિયા દે ના.

(‘બિરબને પ્રસન્ન માનથી કુસુમાના કાઠને મારે થાડા બરીદી આપ્યાં, જેના પર કાઠે રડતો રડતો થયો.)

ને તુલું બિરબ દે હમદિ લુખાનેક દે ના,
બિરબ તિરિયા જોએ મઠના મઠાવકા દે ના.

(કુસુમાએ કહ્યું, ‘હે બિરબ! જે તમે મારા પર મુખ્ય થયા હો, તો એને ચોખ ધરેણું થયણું હો.’)

હૈસિ હૈસિ બિરબ દે મઠના મઠાવકા દે ના,
રામા રોઈરોઈ પહિરે કુસુમા ક થિયકા દે ના.

(‘બિરબને પ્રસન્ન માનથી ધરેણું થયણું કીધાં. રૂઢરેએ કુસુમાની બાહોએ એ ધરેણું પહેવાં.)

ને તુલું બિરબ દે હમદિ લુખાનેક દે ના,
બિરબ થરિયા જોએ જુનરી રંધાવકા દે ના.

(કુસુમાએ કહ્યું, ‘હે બિરબ! જે તમે મારી પર મેલિત હો, તો કાસીને મારે સુંદરી રંધાવી હો.’)

હૈસિ હૈસિ બિરબ દે જુનરી રંધાવે દે ના,
રામા રોઈરોઈ પહિરે કુસુમા ક થરિયા દે ના.

(‘બિરબને સુંદરી રંધાવી આપી. રૂઢરેએ કુસુમાની કાસીને સુંદરી પહેરી.)

એક દેસ ચઈ, દુસરે દેસ ચઈ દે ના,
રામા તિસરેયો લાગી બિઆસિયા દે ના.

(કુસુમા બિરબની સાથે એક થાક ચઈ, એ થાક નઈ, તોને આઠએ તેને તરસ લાગી)

ધર દી એ કુધયો બેઠાએ બેઠી કાચિનિ દે ના,
માગિનિ જિઅણુ ચૈડુ વેપા કંડા પાની દે ના.

(‘બિરબએ કહ્યું, ‘હે મારી કાચિનિ કે ધરમાં જઈ દેવા બેઠાની આપીસ તું વાળવું કંઈ પાળી શીર.’)

સેઠાદે સરેર પંથિયા ગિત કંઈ પીઆય દે ના,
બિરબ બાણા કંઠેવા રૂઠેએ એ કંઈ દે મેર.

(કુસુમાંગી સ્વૃષ્ટ, 'દ' ગિરમ નગારા ફેવાનું જાણી તેને મેલ-
કેલ પીસા. પચુ મારા બાપુનું બાદાવેનું આ સાપર નો પછી ફૂલેખ
ચઈ જશે ?)

ચક પાંટ પી ઇનિ. દુસર પાંટ પી ઇનિ દે ના,
રાગા તિસરેમો ખઈ સરખોરા દે ના.
(કુસુમા સાયરગાં પાળી પીવા નઈ. એમ્મે આંક પૂંટડા પીધો,
બે પૂંટડા પીધા; નીન પૂંટડાની આંમે ને સાયરગાં ગુમાઓજ
બનરી મઈ.)

આ આંક 'નિરવા-ગીત' અર્થાત્ નીંદાની-ગીત છે. સુક્ષ્મ પ્રાંત અને
ગિદારગાં કુસુમા રમીનું આ સાંકળીત દાટિયા સોમિયા-મુખચરે
ચમ રમ્મિ-બેતરગાં નીંદાની કરતાં કરતાં પ્રાપ્ત્ય ગદિનામા ચાલ છે.
ચકી દળતાંદજનાં ગણુ બિહારી સોમિયા આ જ ગીતના પાઠાનંતરે ગાય
છે. ગિદારગાં બે પાંટ ગયાય છે તેમા છેલ્લી આટલેક પંક્તિઓ કમેરા-
ઓલી-છે. એનો અર્થ એ છે કે આ સ્ત્રીને તુરકને પોતાની બહેન દાર. તાજી
દઈ મઈ તેના અંધંગા બહેનના બાઈએ તાંબુલ-પાન-ગુલાબતા
દેમે છે. શ્રી ત્રિપાલીછનું ગાનવું એવું છે કે આ છેલ્લા પ્રસંગથી રસ
પૂર્ણતામાં પદોત્તે છે. આવી મની બહેન પાગચા બાજસ બાઈએને
પરિવિત ચડું જ મેઈએ. આ ગાતવ્ય વારાણર નથી સામળ. મુજ કાવ્ય-
રમ કહ્યાના છે. બહેનને રક્ષીના રાનનાર સગાઓની સરગમેા છે,
અગિરાની તીક વેલનામે છે

~ દિવાળી લખે છે કે આ ગીત અમેરેને કંઈનું પસંદ આપું
કે લાઈદે બોલ અગિયાના રગતિયા મર મેડવિન આનેઈદે એને।
છ પછાતુવાઈ ફેરેયા.

મુજ મુદી એ છે કે આ ધરના છેક મુજરાત ખાતે અડાલજની
સાથે સંકળાઈ મઈ. મુજરાતી લોકકથાને કાઈ લોકગીતના આધાર
સાથે કોમ ગાની માકાય છે. ગિદારગાં કહેપણે અહીં આલેસી
તે મેઈદાર ફેરો જનભૂદયમા પૂરે પૂરે, કમરૂપ ધારણ કરવા
કરી કમરૂ હકે પુરાયો નહિ હોય. અડાલજની વાવ દારાબાદી
કેમી સાથે આ બનાવને સંબંધ નથી ધરના બની હશે તેા મેણ
ભાણે કયાં. હિંદી લોકગીતના ગણુ પાયા છ પાઠાનંતરે છે ને કે દરેક
મા પાત્રનામે ભૂંડાં પડે છે લોકગીતની ને લોકકથાની એ ભળીતી
આસિધ છે કે મેઈદારગાં જાણે જાણે મેઈદાર છે. એને મું આગુ ને
શું નહિ, કયા વિચાર એના અંગતલમાં તીમલથી જડ ધાલતે,
ફેસના એકથી બીન હેડા લગીના આ સમૂહ-વાન (mass-mind)
પર નાનિમીકી રૂઢ કલકરીઆ પ્રકરૂ જગાની આવી જાય. તેની
તવારીખને એ નોખલ હવું આઈ કેનું દંદાં છે. મનિલગ માસન
પ્રત્યેની કહણી સાગળીએ આ કિસ્સો કથાઈથી સ્ત્રી મુજરાતની
અંક વાવ સાથે મેડી દીધા. બેસાઁ કે કિસ્સો પછું કમરૂપરૂપ ધારણ
કરી મધ્યા તે પછી જ લોકકથાને એની આટલી બ્યાપર મેઈ લાગી

આગ, લોકસાહિત્ય એ રમણ દાળ અને ભવિન પ્રવેલના ઇતિ
દારાની બિસકુસ પાંચળી-બલકે કવરમાં દેરવની આધાર સાગ્રી
છે, તથાજ એ લોકકથાકારિતનું જાણે મેઈદાર છે. એને મું આગુ ને
શું નહિ, કયા વિચાર એના અંગતલમાં તીમલથી જડ ધાલતે,
ફેસના એકથી બીન હેડા લગીના આ સમૂહ-વાન (mass-mind)
પર નાનિમીકી રૂઢ કલકરીઆ પ્રકરૂ જગાની આવી જાય. તેની
તવારીખને એ નોખલ હવું આઈ કેનું દંદાં છે. મનિલગ માસન
પ્રત્યેની કહણી સાગળીએ આ કિસ્સો કથાઈથી સ્ત્રી મુજરાતની
અંક વાવ સાથે મેડી દીધા. બેસાઁ કે કિસ્સો પછું કમરૂપરૂપ ધારણ
કરી મધ્યા તે પછી જ લોકકથાને એની આટલી બ્યાપર મેઈ લાગી

~ કમરૂ વધારી મઈ સેકે તે જ મેઈ

~ કે કંઈ મોક્ષા સેનો પછું વિચાર કરે; પછુ દરેક વિચાર બેસી જનાવતા નહિ.
ધર્મસિધુ પર વિચાર કરવાના દિવસ અયા; હવે તેા કર્મગિદ પૂર મદાર બોધેલા પડશે.

સદ્વર્તન માટે, એકે કાંદોની થે નથી યતો; પછુ દુનિવામાં સૌથી વધુ કિંગત તેની બેકાય છે.

મનનમાં કાય જોળીને પાર પડે તે સુખી અંદેઃ પછુ અનુગ્રાનું કામ પાર પાડે વશ મેળવે તે નો પીર.

આગતવિન લખાઈ અથા પછી નેમાં સુધારો મઈ ન મઈ; પછુ એ લેખને પ્રસંગીવ રરડા હોય નો નવું પસાંમેથી જરવળી કરી.

અકબી રાનાચક કુલું નાચર (અનુસંધાન પાઠજના પૃ. ૧૪૭થી)

~ નહિદ વર્ષ પર નેગણે મુંબઈ આબીને ગમ્મુ માસેનો કથકી
નુવચરે જસાળ્યા હતો. તેમા મુખ્યત્વે તેમણે ભળીતા નુવચર
નદરાં વંચરી નેમજ તેમના ફેટલાં દ્વારા સિંખીને કથકી તાલીમનું
પુનરાવલોકન કરાણું હવું. તે દરમિયાન કથકીના શુદ્ધ માસેય
વેગમની સમગ્રી સમાખ્યા આપનાના કહેસીથી તેમણે મુંબઈની જનતા
સમગ્ર કથકી નુવચના ફેટલાં કાઢી પ્રેર્યામા રખે, કયાં લેતા.
અજરાત સાથેનો આ તેમનો પ્રથમ પરિચય હતો.

એમના દરબની સૌથી કહણુ ધરના તે એમની વહાડમેથી
પેળીનું આમણે ચઢેલું નુવચનાં તે વખતે તેમના પોતે રવાપચ
આગતા કથકી નુવચનાના કાગા માટે પરંપ્રયોગો રહી રરવાં પેલ-
તાના સિંચેા સાથે મુંબઈ આવ્યા હતા. નુવંતુ નુવચનો પહેલો મર્મ-
કમ સર સાચ તે પહેલાં જ તેમને પેળીના અનુધાર્યાં અવસાનના
દુઃખાધ્યાયનક સમાચાર મેળવા. છતાં તેમને પછુ ભણુ થયા
દીધા વિના નિશ્ચય એવનિષ્કાથી સર્વ પ્રયોગો તેમણે કૃત્રી તેા
અગ્રકારક રીતે ભળી બતાવ્યા કે તેમનાં 'ર આવી પેટેા એ
સારંગ આપાતની કાઈને કપવાના સરખીય આવી નહિ અને પોતાના
આદ્યુનપ્રયોગોથી દાર રહેલા સર્વપ્રેક્ષકો પર આક્રમકાન કલાકાર-
ની આપ મહત્વા થવા. પરંતુ તેમની એથી થે વિશેષ જાગીવાની
પ્રેરકાને કયાં ખૂબર હતી, કે આ સર્વ પ્રયોગો તેમનાં મૃત પુત્રનીમા
હેવા પર મિત્રાયા હતા. એક તરફ પતનીની ચિતાને અગ્નિ પ્રલવડતો
હશે ત્યારે બીજ તરફ આ પતિ ને વિશ્વાસોદક્ષાસુચક નુવચનિય
રરવો પડતો હતો! દરબની આપી વિશેષ કહણુતાબીજ રહીદેઈકેકે

અંકારનાં શહેરે। (અનુસંધાન આગજના પૃ. ૧૪૭થી)

~ જતા વ્યવહારમાર્ગની સાથે સંકળાઈ અણુ છે, તેા બીજ ભાણુ
તદારાવથી તમેય મળને ત્યાંથી છેક કાપિયાન સમુદ્ર સુધી જતા પોરી
માર્ગને લઈને એકધારનું અખ્ય વરકરીને આપાદરી મચક બની રહ્યું છે.

~ કે ૧૮૮૦માં રરવામાં આવેલા એક કહેતેમનાં તેા કોને ૧૮
મર્ચ, ૧૦૦૦૦૦૦નાનયુદ્ધે, ૧૬૬ કારમાનસરખીએ ને ૨૬,૦૦૦
પરોવાણુ લણેવવામાં આણું છે. પછુ આને તેા એનાં દ્વાનાં મેવા-
લાયક રમ્મોમાં બરીર મરિન અને કમુદ મરિન મળ્યાની સાકાય.
બારી તેા અખરાપીજા રંધનાં ગદાનો અને પૂર્વરૂંદબની સાંકડી
શેરીએ બેની પ્રાચીનતાનો ખ્યાલ આપે છે. પુરાણે કિસ્કો તેા
સાચ ખંડિરેર મઈ રવેા છે.

~ એ કાજને સાઠ હબરની વસતિ ધરાયતું આ શહેર આજે પછુ
એની મંદી બ્યાપારી રોનક તેા બળથી જ રહ્યું છે. વેપારનું સેવું જ
મેઈ મધ્ય હોવા કપરાંત તે દુતરકણામાં પછુ પ્રગતિ કરેલું બચ
છે. સુંદર, આલીશાનો તેનો પરંપરાગતકેશી ધોતીના માલવા કપ-
રાંત દગલો આગકાં કેળવાનાં કારખાનાં, સુતર-બનની મિલો
અને સાણુ તથા સીરેટનાં કોરખાનાં ત્યાં વધ્યાં છે. આનુભવના
પ્રદેશમાં થતાં કામ, બદામ આદિ સુકામેવાની એની નિદાસ પછુ
બળથી છે.

~ કમરૂ વધારી મઈ સેકે તે જ મેઈ

~ કે કંઈ મોક્ષા સેનો પછું વિચાર કરે; પછુ દરેક વિચાર બેસી જનાવતા નહિ.

ધર્મસિધુ પર વિચાર કરવાના દિવસ અયા; હવે તેા કર્મગિદ પૂર મદાર બોધેલા પડશે.

સદ્વર્તન માટે, એકે કાંદોની થે નથી યતો; પછુ દુનિવામાં સૌથી વધુ કિંગત તેની બેકાય છે.

મનનમાં કાય જોળીને પાર પડે તે સુખી અંદેઃ પછુ અનુગ્રાનું કામ પાર પાડે વશ મેળવે તે નો પીર.

આગતવિન લખાઈ અથા પછી નેમાં સુધારો મઈ ન મઈ; પછુ એ લેખને પ્રસંગીવ રરડા હોય નો નવું પસાંમેથી જરવળી કરી.

સા ખરમલીનાં મારાં મંદરમણે
તો અખૂટ છે. અને હાથણ ઉઠે
એના દિનારા પર પ્રાચીનતાદિક અવશેષો
સાધારણ ત્યારે, છેક દલિવાસપૂર્વકાળમાં જે
એના અસ્તિત્વના પાયા ઉપર અધિવાસન થયું.

આપાવીતને આવેલ અને બંધી પાસે
ની મુર્તિઓ શોધાઈ ત્યારે એ જાણા કેસર
પરથી બંને બાજુના પાંચ પાંચ માર્દકોના
વિસ્તાર જેતેના આશીર્વાદ આ સમગ્ર પ્રદેશ-
નું સાર્વભૌમ કેવી બળદારનીથી કરતો હશે
તેનો 'અશ્વ' આળંગ, એ જ સાતતીના બા-
બર સામે પ્રાચીન કાળની નમી અને એનાં
કંઠનું કિનારો, સંચરણના ચાતા તથા
દેખાઈને કાચાચા આદિનાં બંધ બિન્દો
કંઠનીને મનોબુદિ પર કલિહાસને સંકળ
કર્ષે છે, અને સરદાર પૂર થયાં ત્યારે એ
સંકલનનું અનુદયપૂર્વક મુક્તિ આપે અનેક
વાર એ સાળવતે હું બરકબાં છું.

એ પછી તે 'બળ' કુને પર સરસ
આવા તુલ બાદશાહને શહેર ધરાયો 'વાળ
કેવલ મુજબ અંધારામાં રાજાવનાર અવ-
ગાદશાહ, મહામહા વિરોધ, શેખ બહાદ
ખડ્ગ વગેરેના જેવા અનેક બાદશાહો અને
સેના અને કિનારે આળંગ અને મથા, ખજ
સાળવતી તો પહોંચે હશે છે. પછી એને
કિનારે શાહજાદા શાહિ આંધ્રસુરના મહેલ
બંધાયો. શાહીબાગમાં એકને વખત રજિ-
સરને મળવા બજારનું થયું ત્યારે ત્યાંના એ
મુજબ મહેલના વિશાળ કાળના પરથી સુર-
વર્ષકે લેઈ એ સાળવતી પાછી છે ત્યારે
એ મહેલ તો એવા દાદમાં રાખ્યા છે કે સર્વ
પ્રાચીનતા એ ગરદન પર જઈ તેનું દર્શન કરે
આવા કેદશી, રેવરાળ આદિ ત્યારે, વહેર
કેવલ તે પછીથી મુકાવેલો. કિન્નર આ-
વતા સુધી હાંસિયા, બીમાયાથ ને નારાયણ-
મારના આવાસમાં પર તો જાણી જે વારે એ
સુખકાંડને સાદિત્ય સભા ને કુટુંબીઓનાં
રનાલ કાળની વ્યાખ્યાને, ભગનાંકોનાં ને
પ્રાચીનતાને દર્શાવે છે.

સાળવતીને તીર્થ માર્દકાળના સંકલ-
ન આજના બંધાયો પછી તે 'સાળવતી
જન લેખીયોદી, એના મધુના આવી મળે'
કોટથી બાધી મળી શકવા થઈ ગઈ છે.
ને અસંખ્ય વાર એ આજમાં, સાળવતી-
ની કુટુંબો ને એના વાતાવરણની રચનામાં
૧૮૮ (લગ્ન ૧૯૩૬)

સાળવતીની, મન્દરકેવાની, સાદિત્ય સં-
કલન અને કંઠની પરિવર્તો પછીનાં સિવાર-
વાદનની, અને રેવ. અંદેની સામપ્રતી
પ્રસાદી ખૂબ લૂકી છે

ગોંધી પાસે મારૂ જવાનું નેનું બધાં
છે. ત્યાં જની વખતે કેરાળી કુદીશાની તથા
અજસતના કેટલા જે અખૂડકલા પ્રદર્શની
નિરાશાથી હૃદય દળાકેલું હોય, એની હરી-
કાની સાક્ષી સાળવતી છે; પરંતુ જેવળ
કાળના મહાનાટ્યા સંસ્કૃત પછી સાંકે
ભારે પાછો ફરે ત્યારે છેક અધિકારી
સુધી સંધ્યાના અત્યંતિક રંગોના વાતાવરણ-
માં એ બધો નિરાશા બધી જાળે પ્રાપ્ત
થએલી નવી આશાઓને હલકાશથી છડ-
કાંતે છડે એ સાળવતીની જાળ મેં લેયો છે.

અસહકારની લડતમાં પાલનના દેશ-
બા પેલિત સામજિકતા ચીધરી નેકમ
મથાત્યારે એનાં વિધાનની બહારપર
સરકારેથી ગોળકાળીને મહાનાટ્યાના પ્ર-
મુખપરે મહેલી સભામાં એ સાળવતી-
ની રંગોમાં એમનું પ્રિય ચીત નાહુ હશે
'હરી નહિ દારના, બારે સાત અને ભયે'
એ જ રંગેથી હાથબાંધેનું મીઠું લળે રવ.
કનુરવના તથા મારા મુરજીતકાળના જે-
રિતરને પછે કામીને મીઠાનો કાપકો તોડવા
હજાર તરફ સરપસના આધારમાં નીકળ્યા
હતો અને એ જ સાળવતીના શુભનામથી
અંકિત નેકમમાં પદેલવહેરી અંધ દતો.

એ સાળવતીનું મારા પરનું કાળુ તો
કદિ પૂરું તો હિદ મળાથી રાજા, કિન્નરો
મીઠાને એને કિનારે બેસી મેં રેટી મેં રંગ-
ભાષા કહાટની સંકલનને મથા આ-
વત્યુક્તિ કદી છે; ત્યાં જ શેરકાળવની
મુર્તિ પાસે રેવરાળ કેવાની પ્રતિભામાં
હરી છે; એ જ રંગે સાદિત્ય પરિવર નેક-
ના રવ. કિન્નર કાળેના સારકર સમયે
અને મરણ નેકના છે; ત્યાં જ અંકિત બજ-
દરે મેવા દેશકાળને ગાનવત આપ્યા છે.

કેલી જ રીતે, હૃદય વેષાઈ બળ મેવા
મારા છવનના કનુરુ પ્રક્રમે રજિયિ અને
સાદિત્ય આવાસમાં વિર એ જ માતા
સાળવતીની મેઘમાં મારો પ્રિયજનો અને
કેલીને એ અંકિતકેસરે દર્શાવે છે.

એવી છેકલી નિહાળ કેવિ નાનાપ્રાણને
અને આંખી એ કુચાનીમાં હતાઅને મેઘનું

'મેલાવડી સંવાસિની'નું પહેલું જ કાળ-
સાચી મેરણ થાય, એવા બેઠીની!
સાચી મેરણ થાય;

મેઘ અને ટોચા, કંઈ બેઠીની
એ જ સાળવતીની કેટલી રેલીના પંદર પર
મે અનેક વાર આવ્યા હશે હૃદય અને મે, મનું
છેકલી વિધાયનું અનુભવે વાપરુ, મનું મેં એ
જ સાળવતીને કિનારે કહ્યું.

મહી 'માનવ'ના બંધ નામથી કુચાનામાં
નોરવરેર મેઘનારી મહી નવી જવાને બેઠા-
તના આગાને મળે છે ત્યાં જાળે મિત્ર-
મેળવી પછે એના બળના પદ પડાથી
આળંગ કંઈ અને વાસક પાસેના આજ મારાની
બાગે એ સારકનુની એક બજાવાળી રંગે
મે જ મહીની રેલીમાં એક તત્ત્વજન વિગિ
સાથે વખતની શીતલ કહેલી રેલીના છવન
બંધની કાળવાતાં કરી કદી તે હૃદય માર છે.

માથરા કાળના અંધારી રેલીમાં અંધ-
તેવર નામે એક પ્રાચીન તીર્થ જાય છે.
કેવલાય છે જ ત્યાં બેઠેલાસનું નગર હર્ષ,
મળવી નદી ત્યાં બજવાન શેરને અધિકારે
કરી મહી સમયને મળે છે, એ મુક્તિ રંગો
પાહુ મેં મહી નદી લીધા છે.

સંજો જતાં બાદશાહ રેવરાળ રેવરાળે હો-
તે શેલ તે વખતે, મોઢાં આગળનાં 'આર-
સંખ' પાસે નર્મદાને મળવાની 'આર'ના
ત્યાં પુર બહારના હર્ષ, ધર પર્મા દેશથી
આરના પુર આંબુ હર્ષ મેં દેશીમાં મેરેલી.
રંગના જાળ, એ દેશમાં મેરેલીને કાંદ
હતો ત્યાં મધુસ પાસેની મુખના
દર્શના આબેદથી એ અંધારા આંદ મેરેલી.

સંજોના આજ એ કાળે કેસર પર કાંઈ
પુરાણી રંગોના વાળ આંબુ છે. સંજોના
સુતાને મેં મેં, તમે મનેકર પામ
રંગેથી મળવા મેં વિશિષ્ટ કલાવતના
ધોઈના કેવા, પુરકોની, મળીને, બજારે
વહેરે બળાને છે તેનો કાળવ મેળામાં મેં
માથા વળી એ કિન્નર કાળના કાળમાં કેવા
રેવરાળ પરથી રંગવતના રંગ વટે મેં મેળા
મળેલાં 'આર'નો કાળમાં પાસી નેવાના
અને શેરકેસરની રંગનામાં પુરવતો
અધિકારને કેવાને વિરસ મેળા સાથે દેના.

નું એ ની તો: રાજીવ-રંગનામાં પાસેથી,
આજ નાં કાળેવર પાસેથી, બજાર અને

બૃહદી જવાતી છે બધી
ભેયું ન ભેયું છે. અને

લાખો કિતાબો સામગ્રી
એ એક યાદી આપની

કલાપી

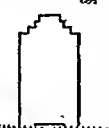
અમેરિકાના પ્રથમ પ્રમુખ જર્મોન બૉશિંગ-ટનની રાજકોટીમાં એક યોગાદાર જગ્યા ખાસી પડેલી. તેને માટે આવેલી આરજ-આગમાં બૉશિંગટનના એક નિકટના ગિવનની પત્નિ આરજ હતી. અને સૌને ખાતરી હતી કે એ જગ્યા તે ગિવનને જ મળશે. પત્નિનિમણુક બહાર થઈ ત્યારે સાંજભરના સીરેતબ્બ થઈ ગયા કે બૉશિંગટનનો એક વિરોધી જ એ જગ્યાએ નીગમો રજા કેઝાઈ પુલ સો પાછતાં બૉશિંગટને કપર દીધો: 'જે જગ્યા માટે તેણે કમેલ્વારી કરેલી તેને ગાંધી ગિવન કાયક ન હતો, ભયારે ચૂંટનાર જ ખરો લાચર હતો. તે મારો વિરોધી હતો તેથી મુ થયું જ્યાંય તે રાજિવવાનની જ કદર મારી.'

અથા એક સુધી આપણે થોટ ભાગે કપર દિંદના સિકાઓ વિષે નવયું. રહિનું દિંદના સિકાઓ વિષે થોડી પ્રાથમિક માહિતી આ એકની માહિતીમાં આપી છે, અને ત્યાંના હ પુત્રેના સિકાઓ વિષે એક રજૂગાં થોડા પરિચય આપી થયો છે.

રહિનું દિંદગાં સાર્વભોગવ ભોજવનાર પહેલો રાજવેસ ચાલુકિયો, જે હપ્તુ મુર્તિ આદાદના હતા. હકી સદીમાં પુલકેરી (૧૪૬) ક્રીષ્ણનપુર પર પ્રભુમાં આવેલા બાદામીમાં તેની સ્થાપના કરી. બુદ્ધામાં નૂતો ચાલુક્ય સિલ્હો ૬.૬૧૫માં થઈ મંમતા ચિખ્ખુ-ચર્ધન રાખેના ગયે છે, જેના પર એક બાજુ તે હપ્તુમાં 'વિષમસિમ્હિ' એવું કારનામું નિહા અને બીજી બાજુ, બંને પડમે દીપકવાળા ત્રિચક્રનું આલેખન છે. આ ઉપરાંત ચાલુક્યોના પ્રતીક રૂપ વરહની છાપવાળા ધણા સિકા મળી આવે છે. પૂર્વ વિભાજના ચાલુક્ય રાજભોગાઈ. સ. ૧૦૧૬માં થઈ અમેરિકા નુ પતિ સારનારના ધણા મોટા દંદનો ચપટો સોનાનો સિકા કપર આપ્યો છે તેમાં વચ્ચે વરાહનું આલેખન ને ચોથે શ્રી રાજરાજ, સ. (અવત) ૩૫, એવું લખાણ છે.

હુનાઈટડ રેટ્સ ઓફ અમેરિકામાંથી આશરે ૧૫૦૦ દૈનિક પૈસા નીકળે છે.

ચાઇ નેટલી જ રૂંદી લાગે છે તે સિદ્ધિપ્રત્યે.

દી. કોઈ આપણ સંદેહો લાગે નથી હોતો કે જેથી તેને કહિ લંબાવું જ ન પડે તેમ. એટલે કે પછુ નથી હોતો કે જેથી તેને કહિ વાંકા નમયું ન પડે.

એક કહેવત

ધુંભાઈ યુનિવર્સિટી નીચે જમ્માવેલીયસ. બ. પામોનાં શિશુજી-ગરીસુજીની બેઠકના કરે છે: અમેરિકા, ગુજરાતી, મરાઠી, કન્નડ, ઉર્દુ, સિંધી, હિંદી, બંગાળી, સંસ્કૃત, પાંચી, અર્ધ મામતી, હિંદાની, આરબી, દેવનાગરી, ગુર્જરાતી, ગ્રીક, લાટિન, હિબ્રુ, અરબી અને પહેળી.

અમેરિકામાં યવત પાકેના ૨૦ લાખ એકર જમીન એટલે પાક તે ૬૨ વર્ષે છપાવતો બાંધ થઈ પડે છે.

અમેરિકાના આંકડામાં પ્રાંતના સેન્ટ રિપ્રેસ મામના વતણી વેન્નિલ કોનવ નામે આ માહુસના માળા સોંસરી બેટુકની માળી નીકળી મળેલી છે છતાં તે છવતો રહ્યો. મીગી તેના મોઢામાં પાછળથી પેઠી ને જે બંધાર વચ્ચે નાકના ખૂંખમાંથી બહાર નીકળી છે.

સાદા જેળાતા નીળગ્રીના મોળાની બનાવમાં ૬૬ પ્રકારના વિવિધ બાંધેનું સંચાલન હોય છે અને તેને સંપૂર્ણ કરતાં લગભગ ૧૦૦ કિલોગ્રામ કરતી પડે છે.

જર્મનીમાં આવેલી માઇન નદીના પ્રવાહને નેસ એટલે બનાવે છે રેડીમથી માતાતાં વદાણો પાણુ સામે પડે તેમાં સફર કરી રાતાં વાળી. આથી આશાદેનું બાંધ અને હામખર્ચ નામે આશનો ૧૮૦ માઈલના બાંધેનું માહુ-બંધાર એક જગ્યા સાંજને આશરે આશરે વદાણોને કચેકચે ચલાવીને કરવા પડે છે.

કહેવતોના અર્થ: 'આજે ક્યા ને દરવાન મોકળા' - એક આપણ નાની નાની વાતોમાં કચેસર કે લોભ દરવામાં આવે અને તેની સાથે સાથે બીજી તરફ બેઠામ બધય થયો હોય તેનું ધ્યાન કેરકાર નહોતો, એની રિથિત દર્શાવવા માટે વપરાતી આ કહેવતને મળતી ઐથિય કહેવત પણ નાખીની છે: Penny for the pound foolish. એના જેવી 'કહેવતો: 'હારાનો હોખને પીની મી મોકળ' કે સર્વોત્તમ નય ને ડોશી પૂળીએ નીજી; બીના થકા દળતા મુકયા ને કાચકી કોડિયા કેટિ બાંધ્યા; 'અડછેર સાર દોડીએ નય, ને હોટ રોર ધરમા હોર આય'; 'કોડીમાં ફૂળને ને રૂપિયે દાતાર; 'હાથીના હાથી હાલવા નય ને ગધેડાનો પાટ પુગાય'; વગેરે.

અનેકાર્થી રાખે: કંઠજ-હાથી; જાણ; પેટ. અશ્વિતગમત: ૪૩૫૬ એ એવી ચાર એંધી સંખ્યા છે જેમાં ૩ થી ૬ સુધીના ક્રમિક એંધા વપરાયા છે ખૂબી એ છે કે સંખ્યાને દોટ ગળી કરશે એટલે એ જ સંખ્યાનાં આંકડા ક્રમક્રમને ૬૪૩૪ આપશે. - (મ. ના. ખત્રી)

છાપની શોઝને રૂપે ગરમ પાણી કે સાબુથી ધોતાં કે બીધી એની ચમક ચાલી જશે. સાચા ઉપાય ચાંદની બૂંધ અને દંડા પાણીના ગિશ્મણથી તેને સ્પર્શ કરવાનો છે.

રંગેલા ફર્નિચ પર બેસતેલું આણું પોતાં નેરથી ધસાને. સફાઈ ને ચમક બંને આવશે.

માર્ચે એકાંએક કક્ષા પાનાના મધ્યાનાની કાંચ પેંડિઓની નીચે કવિતરીકે 'નાનાગાલ' નામ બવળી આવી ગયું છે; ત્યાં 'પલ્લગાલ' ને બેઠે. (ભૂન ૧૬૪૩) ૧૫૫

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

ઝંડુનું પોષ્ટિક ચાટણુ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-ચાલતાં, નખખાં-સગળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌકોણ ઝીનું સેવન કરી શકે છે

માહારસાયન

રક્તસિદ્ધર, અગ્નિક, દેશર, કન્ઝર્વી અને બીજાં દીપ્ત, પાચન
ને પોષ્ટિક ઔષધ ગણવા લીધા રક્તદાર આંખમાંથી જાગેલું
શુશોબિત શુચાસિત દેવાદિ અને પોષ્ટિક ચાટણુ

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત	
જા રવવાસ રૂબરૂ રૂ ૧૦	લોણું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
જા " " રૂ ૨૦	આખી શરીરમાં બલ, તેજ ને સેવન પૂરે છે
૧ " " રૂ ૫	

કારખાનું:
અપાનીશ:
મુંબાઈ-૧૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.
અમદાવાદના ઝંજીવ - બોલીલાલ અવસં - ગાંધીરાંડ

ફાળ:
જૂની મદાનવારી
મુંબાઈ-૨

કોલેરા, સંગ્રહણી, ચુંક,
આંકડી, ઊલટી, આઘ,
કફ, ખાંસી
અને
પેટના દરદો માટે
અકસીર છે

દેશ જગ્યાએ વેચાય છે

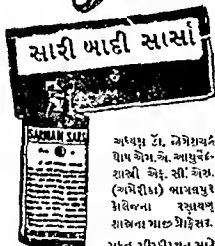
લોહી શુદ્ધિ માટે

શ્રેષ્ઠ ઇલાજ આ રહ્યો

જ્યારે સારીબાદી સાસાં એ
અંગ શોષકસપ્તે પરવારકરું
છે કે ગરમી, પ્રમેહ, પ્રદર,
વા, સેધીવા, નળવા, ખાલ,
ખાંસ, જરબૂઝ, ચામડીનાં
દર્દો, મેક્કેરીના અથવા હો-
લીનું હાણુમ્બળું ગળે સાસાં
ધડેલાં છે, તો પછી કોરોન-
ધી સા માટે ખીલાવ છે કે
સારીબાદી સાસાં લોહી-
માંથી સંધનાં ભંતુઓ અને
કેસ બહાર કાઢે છે આંત-

રમાં સાફ કરે છે. પિત્તાશયને બરાબર સાફ
કરે છે. પિત્તાશયને બરાબર કામ કરતું
બનાવે છે અને લોહીની કચલિને કમલે
છે. એ અમાધારજી - લોહીવર્ધક ગુણ
ધરાવતી વૈજ્ઞાનિક બનાવ છે.

અવધુટ ડૉ. જોગેશચંદ્ર
ધોધ જોગ. એ. આયુર્વેદ-
શાસ્ત્રી એફ. સી. એચ.
(અમેરીકા) બામવપુર
મેલેન્ના રત્નાવળ
સાબના માલ પ્રોફેસર.

મધન પ્રેરિનીપ્તન માટે વિખેતા માથે લખા:

શુદ્ધ અને અસલ આયુર્વેદ
દવાઓ બનાવનાર

શીશી ઉપર સાધના ઔષધાલય
વાંચીનેજ અમારી દવા ખરીદશો.

સા ધ ના ઔષધાલય—હા. કા.

દુનિયામાં લોહીમાં લોહું આયુર્વેદિક કારખાનું
સાખાઓ અને એજન્સીઓ દિલ્હીમાં અને પરદેશોમાં

ગાંધીનગર, અમુલ્ય જુવન - અમદાવાદ : ૪૫૫, કાલબાદેની રોડ - મુંબઈ.

1

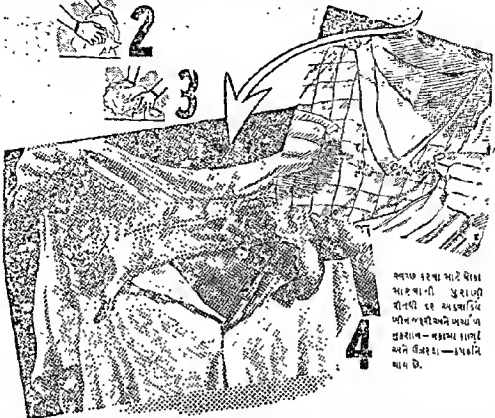
ધોડા મારવાથી થતું નુકશાન અટકાવવા
ધોવા માટે આ રીત છે

2

3

4

ભાગ્ય કરવા માટે ધોડા
મારવાની પુરાણી
રીતથી દર સપ્તાહમાં
બીજા બહુરી સમયે બાથ લેવા
નુકશાન - નકામા કાળ
અને વેલર છે - કપડાંને
વાશ છે.

ન'બદલામાં આ રીતમાં વર્ણવામાં આવેલી યોગ્યતા નુકસાન
જોન અને નીચે આપેલી મુદ્દાઓ બતાવે છે કે નમારા
કપડાં નુકસાનમારક રીતે નુકસાન વિના બદલાવે કેવી રીતે
વાપરે થાય છે.

- (૧) ધોવાનું વલ્લુ પુરેપુરું નિર્વસ્ત્ર - તમે નાન નીચે, દબામાં
નમારવામાં કે બદલામાં બિંદુઓ થાય છે જે પડેલાં નથી.
- (૨) બધારે તમે વસ્ત્ર 'ધુન' પવાનું હોય ત્યારે સવલાઈટ સાથે
તેના બધા ભાગમાં લાગડો (અથવા સાબુમાં સવલાઈટ
પાસે પ્રમાણમાં મળે).
- (૩) સાબુ કાઢવામાં વસ્ત્રને ધીમેથી પળુ સારી રીતે બસણો
મારા મારતા નહિ સહેજ ઝુલે (તમે સારીની કમીક ઝુલે
જો તે રીતે, કપડાના આલુને સાબુમાંથી બાહ્યવાળું રીલુ,
અડર કાઢી નાખો. કપડાને બાર કઈને મસળવાની જરૂર

- નથી અથવા તે રીત પર બેર કરવાની જરૂર નથી જો તમે
સારી રીતે મસળી આવડી કરો. કે સવલાઈટ સાથે મેળ
કામ કરતું રીલુ મેળ સુધી પહોંચે છે તે એ રીલુ પીરીસી
અથવા મેળ ફર કરે છે. આ અપખ રીલુમાં રહેલા 'અર્ચવન'
સાબુ મેળો મેળને બારે છે તેના લાગભાગ નક્કલ મેળ
છૂટે પાડે છે - કપડાંમાંથી મેળને બહાર કાઢે છે અને
રીલુ સાથે મેળો બેગરી ર છે કે બધારે તમે કપડાને
રીલુ પુકા કરી નીચેથી જો ત્યારે તમે તેને મેળપુકા કરી
નમિયાં જો.
- (૪) જેના દરે મેળ રહેલો છે તે રીલુ કાઢી નાખવા વસ્ત્રને
નીચેમાં.
- સવલાઈટની આ નાજુ રીતથી યોગ્યતા કમીક પળાવ સામ
સમય સુધી ચલે છે.

સવલાઈટ સાબુ
કપડાં બચાવે છે

એ ક જ છ ત્ર ણ ચા ની ચે

ગોદરેજ-એક જ માલિકી હેઠળની કંપની જંગી વિવિધતામાં સલામતી અને કાર્યસાધક ધાતુની સાધનસામગ્રીથી માંડીને ટોચલેટ (નહાવાના) સાબુઓ, બ્લીસડીન અને કોલોન-વૉટર સુધીની વિવિધ સર્વોત્કૃષ્ટ વસ્તુઓ તથા ર કરે છે. પચાસ વર્ષ પહેલાં આ સાહસ શરૂ થયું હતું, જે સમ્પ્રીય સ્વાસ્થ્યચીતાના સિદ્ધાંત પર કૃષ્ણ પ્રગતિનામાં કૃત્ય કરી રહ્યું છે.

Godrej ગોદરેજની

પેટન્ટ થેચેલી શેષ છે

૧૪ એકડી પેટન્ટ ગોદરેજના નામે ચડી ચુકી છે. તે ચતુર્માર્ગિક ભારે સજ્જતી અને દકાઉપજ્જાનો. હળવાપણા અને ખનાવદની પદ્ધતિઓ અને વચનામાં કરકસરની સાથે મુશળ સાધે છે. તેમની હેઠલામાં છેકલી શેષોનો કપડોય નથી. ૪-પેટન્ટ ગોદરેજ તીમેરી, ૭-પેટન્ટ આઠગીરા અને ૨-પેટન્ટ ફર્થિંગ કેબી મેટમાં કરવામાં આવ્યો છે. યાત્રિક સમુદકામાદની પદ્ધતિ-આના ખાસ અનુભવ સાથે અને લાખ સગવળો ભેટી કરાયેલી સાધન સંપત્તિના ગોદરેજ સલામતીની અનુ-નીઅરીમાં કારીગરીની ટોચે પહોંચે છે અને તેના શીટમેટલ અને હાર્ડવેરમાં (જેમા હિન્દમાં ખનાવક કદી પણ નહિ ખનાવવામાં આવેલી અનેક વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે) ફર્થ પછુ વસ્તુઓ દુનિયામાં ફર્થ પછુ રચાયે ખનાવવામાં આવી હોય એવી ખનાવવાને સમિતિમાં ખેડે છે. તેઓ તેમના હાંમતી સાંત્રિક ઓલટરેના સંપર્ક સરખાતાની સહાયતાથી આમ કરવાને સમિતિમાં ખનાવ છે. આમાંનાં ધણા મશીન-ટુલો (મંચો) તેમજ ન્તે પહેલી જ ખજાત હિન્દમાં ખનાવ્યાં છે.

લગભગ તમામ રોકડીચોઝીટ વોલ્ટો જેની સંખ્યા એકસો ઉપરાંત થવા લાયક છે. અને જેમાં રીઝર્વ, ઈન્વીરીયસ અને રેસાભરતી બીજી તમામ મોટી બેન્કો, દંકશાળ અને રોક ડીપોઝીટ કંપનીઓની વોલ્ટોનો સમાવેશ થાય છે, તે ગોદરેજની ખનાવદની છે. આકસી-એકોડીલીન બધા પાલન સહિતની તમામ પ્રકારના હલકાઓ સામે દકી પહેતારી આ અનાકમણીય વોલ્ટો અને રોક ડીપોઝીટની દરેક તીમેરી (સાકર) સલામતીપરક ગોદરેજની પેટન્ટ પદ્ધતિઓ દ્વારા ખનાવવામાં આવે છે.

વધુમાં ગોદરેજની અસંખ્ય તીમેરીઓ, તમામ ગ્લોબલ રોંગ રસ અને રોંગ દરખાસ્તો વિશે પેટો, કંચરી-ઓ, સરકારી ખાતોઓ, બેન્કો અને ખોટ સંસ્થાઓમાં રાખી ની રા લાત નું રસ છુ કે રી રહી છે.

સર્વ પ્રકારના કાપવાન માટેના આધુનિક. મીટ-ચીપ અને ટ્યુબ્યુલર ફર્થિંગ, સંપર્ક ન્તોમાં પસા માલગા પછુ ગોદરેજ સોપી આગેવાન છે. કટલીક સોપી મોર્ડી અને આધુનિક હોલમીટરો ગોદરેજ દ્વારા સંપૂર્ણપણે સુસજ્જ થતી છે.

ગોદરેજના આની હાપના વિવિધ ટોચલેટ (નહાવાના) અને રોર્બાન (શીતના) સાબુઓ અને ગ્લોબીન સહિતની ખનાવદોએ 'ગોદરેજ' નું નામ હિન્દમાં પરાવત કર્યું છે.

Godrej ગોદરેજ

કૈટિયાકી હરીફાઈનું પરિણામ

(કલાકાર-અબ્દુલ્લાહ મુખતાબ)

આલોચ અને આરજુ

કૈટિયા-હરીફાઈનું પરિણામ (જાન્યુઆરી: નીચેથી ઉપરના ક્રમમાં)
 પદ્મનું દેનામાં 'આગકલા' - અનરાય અમીન (અમરાવાદ);
 બીજા હાથમાં 'તારૂં' - અનરાય અમીન (કરાચી); ત્રીજા હાથમાં
 'જે જાહેનો' - અમીન અમીન (અમરાવાદ); ચોથા હાથમાં 'મારી જિલ્લા' -
 રતિલાલ આમી (કડી); આઠ કાનસાઈનો 'આગકલા'નો વિષય ખૂબ
 નવાઈ નક્કી છે. રબરકાલમાં પદ્મ નવીન મેનુ કે દિલ નથી. પ્રિ-
 ન્ટની રકબીલ સારી છે. ઉપરનો પદ્મ નહીં આપવાથી મધ્યરેખાનો
 મોટો નમુના છે ને અંત છે. આજ અનરાય અમીન દેગાલીનું 'ચાર્ટ'
 લાખાનું મુખમાં ધરાવતી કૈટિયાકીનો સારો નવનો છે. આજ
 અમીનના 'જે જાહેનો'માં હાથમાં સંજોગમાં બેઠી સંજો-
 ગમાં અને દિગ્ગજનું નામ નથી. આજ રતિલાલ આમીના વિષય 'મારી
 જિલ્લા'માં વિષય સારો છે. પદ્મ રવાનાવિકાના મોટા છે ને કૈટિયા-
 કી અનરાય અમીનના આગકલામાં નવાઈ નથી ને અંત નથી

સર યૌરદર રાણેનું બાળપણ

મિત્રદાર : મન શ્રેષ્ઠ શ્રી

ઈંગ્લેન્ડના રાજ્યનો અમેરિકાના પસાડની વિરનાર રાજપણ વચનુ જોનાર ને તેને અમલના ખૂબ મળનાર દીર્ઘકા રાજપુત્ર, માદસમદરી અને ક્રેમ સર યૌરદર રાણે ક્રિસ્ટીઆનિયના રાજ્ય અમલની અગ્રણી સ્થિતિ હતો, અને અમુક રાજપીય અનિયારો તથા નાનિયીનિને કારણે, રાણીના એક કાળના પ્રતિપાત્ર એ જમાના હાથને આકરી લેવ અને ચંતે રેલાંગદંડ બોધવો પડેલો હતો, રાજાના લેવવામાં 'અચર્યો દર્શન' લખનાર એ વિનન અને ચાણક્યપુત્રિક રાજપુત્ર રાણે ક્રેમ રાણે એક પ્રતિભા પાન નર થઈ ગયો એના રાકો નથી. પ્રખ્યાત એવા મેથલિન સાવસરીના આલપણ આલેખન કરતું આ કલ્પનાત્મક યોગ્યરીને ન એ પ્રભુઅમરનું અનિ પ્રિય પ્રેમપ્રતિષ્ઠિત બની રહ્યું છે એમને પોતાના છ રતનિયારો આરે સમુદ્ર ઉપર ન આપાર રાખવા પડે છે એ પ્રિય પ્રખ્યાત દુકાને રપતો કરતો એનો વિચાર રેખાવકારી છે. એ કાળના કિસોરીને સાગરનાં માદસોની કલાણી કહેના એમના નાનિકની, રિયાલિટી અડગત બનેલી સ્વાસ્થ્યભૂતી કાળ, નાને માનવીનાં સાદસ અને બદારનીનુ પ્રીત છે; અને એ કુનદલકયાઓને આગર આપે પી રહેલા કિસોરીની અવિભેદ નજરમાં મકનવાસીઓ મોટાની લાગે છે મુલ વિખની તીક્ષ્ણતા અને રામખન આ ડાખના પૂરા બેવરી મહેલાં ન હોવા જતા કુમારઅનુભવ આ પ્રેરક મિત્ર એના ઉદાન પ્રેરક ભાવ, વાતવપરશી રાખવે, ન પ્રસન્નને ઉચિત એવી લેગજન નાટ્યોભિન આલેખનવડાથી પૂરતું આકર્ષક તો બની ન રહે છે. રીયાનને હાથ નોટાણી બેઠેલા યૌરદર રાણે ને તેના સાથી કિસોરીનાં પાસે કલાકલે પોતાના એકુમે એવરેટ ને જ્યોર્જ ને બેસાડીને ચીનરેલાં

કોન, વિગત, વચનો, કોનકર, અર્થ

કોમતી વનસ્પતિનું
જૂનાવેલું સનટોન
હોત સાફ કરવા સૌજ વાપરે.

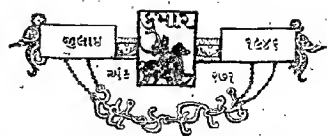
BRITAIN'S BEST...

૧૯૪૬ EKCO 'એકો'

રે હી ઓ ઝ
તાકીદ મેળવવા મળે
રેકારરેકોઓ
કલેક્ટરીક કમ્પની
હરિસાહન ન્યાર ફરતા અમદાવાદ

અમદાવાદની આશાનિતે લીધે મોટા થકોમાં આ એક નહિ અજવાળિયે અમતે અતેક આહકોના પત્રો મળ્યા છે. પણ શાહની હુતાલ ફરયાન
ઝેરવડે જનાનો સંભવ હોવાથી હુતાલ ખુલી ગયા પછી જ આંખ તે ચોર કરેલા સલામત માન્યો છે. આશા છે કે આહકો વ્યા વિલંબ નિમાની લેશે.

ચિત્રો	જુલાઈ	કુમાર	૧૯૪૬
પુસ્તક-નાટ્યના કાર્યક્રમનું વિચારણ	અંક	૧૭૨	૧૯૪૬
સર નોલ્ટર રાફેલનું જાળવણી	અંક	૧૭૨	૧૯૪૬
અથ જાળવણી	અંક	૧૭૨	૧૯૪૬
કાવ્યો	વિરાગ ?	સાહેબ દીપક ૧૭૭	૧૯૪૬
અથ જાળવણી	અથ જાળવણી	સાહેબ દીપક ૧૭૭	૧૯૪૬
ચરિત્ર	સર નોલ્ટર રાફેલ મિશે	ધનસુખજીભાઈ કૃ. મહેતા ૧૬૦	૧૯૪૬
નાટિકા	સીલી અલી	ચંપાધર નર્મદાશંકર મહેતા ૧૬૪	૧૯૪૬
લેખો	કામળ-ગેન્ડિસલનો ક્રોમિયો	૨. ૧૫૭	૧૯૪૬
	અવાસ-મંગળી [૪] સુકુલ કામળી	રવિશંકર શાવળ ૧૫૮	૧૯૪૬
	મીનાદિવાળી જામરદ	૧૬૧	૧૯૪૬
	કવિવર રવીન્દ્રનાથના પત્રો	અનુ. રમણિક મેધાણી ૧૬૬	૧૯૪૬
	સંસારના શહેરો-૧૬૬	૧૬૬	૧૯૪૬
	રસદોહન-૨૮	હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ ૧૭૦	૧૯૪૬
વિભાગો	આરવોરે એલેક્ટ્રીકલ (ચિત્રાણ)	'ચોર' ૧૫૬	૧૯૪૬
	ફોટો	૧૬૮	૧૯૪૬
	Our Friends Abroad (૪૨૨૨૨૨ મિત્રોના પત્રો)	૧૬૬	૧૯૪૬
	માધુરી	૧૭૧	૧૯૪૬
	આ માસનું પંખી-સૌખીની	૧૭૨	૧૯૪૬
	આ માસ હવિતાસમા	૧૭૩	૧૯૪૬
	છેલ્લું માસ	૧૭૪	૧૯૪૬

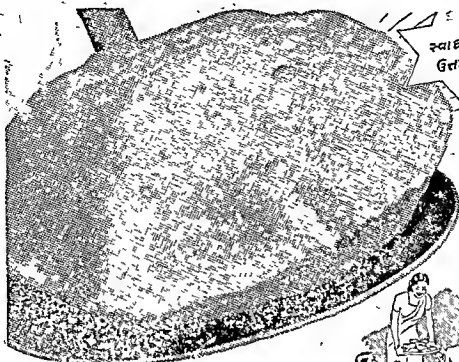
આહકોને

અમદાવાદની આશાનિતે અને ટપાલની હુતાલને કારણે આ એક અન્યત્ર મોટા પ્રકાર માથ છે, તે વાચકો ફરજિયાત કરશે. તે સિવાય 'કુમાર' દર મહાસની ૧૫ની તારીખે નિયમિત જવાબ પડે છે. આટલે તે અરજીમાં અંકન થયે તે તરત અંકદ અમદાવાદમાં લેની ફરિયાદ કરવી. અંકો અંકો એ વળતે એક કદીને ખુલ્લું દેવાની ફરજ પડે છે. ફરજ પડે છે જવાબમાં આવે છે. જતાં અરજીમાં થયે મળેલા અંકોની ફરિયાદને, અમારી પાસે નહીં દોષ છે ત્યાં સુધી તે પહેલાંની વળતારને અને કમિશન પ્રયત્ન કરીએ છીએ. પહેલુ એવા થયે મળેલા મેઈલ ખુલ્લું અંકો ભરતા કદી આપવાનું કાવલેસનું કહ્યું બંધન આપણે માથે રહેતું નથી તેની આદેશો કુમાર કદી નિષ્ક્રિય છે.

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ તરફથી લેનો સુદ્ધ અને પ્રકાશક 'જયજીવન' પાપનાથ શાવળ, સુદ્ધ-પ્રકાશનરથાન કુમાર મિન્ડરી, કુમાર કાર્યાલય લિ, ૪૪૫૨ રાયપુર અમદાવાદ. વાર્ષિક વચનમશા, ૧૨૫૨૨૨૨૨૨૨ ૦.૮૦.૦ અથવા ૧૨ સિદ્ધિ. સુદ્ધ નકલના ૧૨૨૨૨૨. પાછલા વર્ષના અંકો અગ્રાધ વે, ડે હાઉ કુમાર અંકો એ છે તે રેકોની ૧. ૪-૦. જાહેર ખુલ્લેના ચોક્કસ કમિશન-મેસેજ સાવનિદિશ પચિત્તિસિદ્ધિ કેપતી, મટેલા બિલ્ડિંગ, મેડિયલ રોડ, કુમાર-૦૨, અમારમાં અંકોના ટોચીર માથે, અધીરો કુમારમાંના મેથેલ આણે, ચિત્રો અને ફોટો કોપીર કરી રહ્યા છે.

ਅਮਰ-ਦੀ ਫਿਰ !

સ્વાદમાં
ઉત્તમ

સ્વરિત
ખાચનકારક

ચોપખું

વિરામીનવાયું

ડાલડામાં તળેલી પુરીઓ તમારા મોંમાં
ઓગળી જાય છે—અને શક્તિ પણ આપે છે!

જ્યાં તમારા ખોરાકમાં જૂથ જગાડવા ઉપરાંત વધુ કરે છે—તે તમારો શક્તિનો ખોરાક છે! જાણીતા પૌષ્ટિક સત્ત્વથી ભરેલા આ સ્વચ્છ રસિકારક અને વિરામીનવાળો રોષવાના, સાધનદાર તમારો હંમેશનો ખોરાક સુધારો. દરેક સ્ત્રી માટે 'ડાલડા' આશિર્વાદ છે—તે તેણીની સાદી વાનગીઓને પણ તેની શ્રેષ્ઠતાદાર સ્વાદથી સુદૃઢ બનાવે છે અને તેણીના કુટુંબને વધારાની શક્તિ આપે છે.

★ ઘણા પાકાચર (ફ્રી ઓલિવ) ની ખરદી તમારા ખોરાકનું આદેશન કરો. તેમાં તેનાં ખોરાકો વાટે ચારે પહેલ કરાયેલી ૧૫૦ ઉપરાંત શ્રેણીનાર કિંદી વાનગીની માહિતી છે. તમારી વાસ માટે ૪ અંગળની ટિકિટો Dept. A393 P.O. Box No. 853, Bombay-૧૧૦ ૦૦૨ છે.

HYL 48-23 G

THE HINDUSTAN VANASPATI MANUFACTURING CO., LTD.

લક્ષ્મ ટૉયલેટ
સાબુનો

આ
મારો હંમેશનો
સૌંદર્ય
કાર્યક્રમ છે

રમોલા

હું લક્ષ્મ ટૉયલેટ
સાબુનું ઉપયોગ ફીણ
અનાવું છું અને મોઢી
ઉપર તેને હલવેથી
લગાડું છું

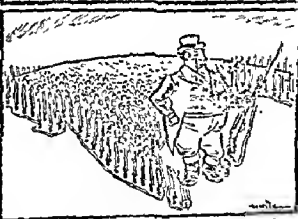
ફિલ્મ-
નવીઓનો
સૌંદર્ય સાળ

તમારી આમકીને નવી રમણીયતા
કેમ આપી નહીં ૩૦ રિક્ત
કુપી રમણીયતા સારી સ્વચ્છતામાં
અમર્યાદા—તમે લક્ષ્મ ટૉયલેટ
સાબુની સ્વચ્છ રીતી અને ઉત્તેજ
અગરથી પ્રસન્ન થશો, તેનું
સુવાસનથી અપંગ ફીણ તમારી
આમકીને સુંવાળી આનંદદાયક અને
ખજાનવડી પુષ્પાપ્ત બનાવશે,
ફિલ્મ નવીઓનો એ સૌંદર્ય સાળ
છે— તમારા મહાશય ચહેરાની
પલ્લુ તેને સંભાળ લેવા દો.

પણી અ ફીણ
સ્વચ્છ હંડ પાણીથી
હું ઘોળ નાખું છું...

હિપ્પે સૌંદર્યતાથી
મારું મોહું સુંતળા
કુચલથી લુછું છું

પ્રવાસ-મંજરી

એક વધુ સંસ્કારવાનાં સંસ્મરણે

[૪] ગુરુકુલ કાંગડી

૬ રદાસ્થી માત્ર ત્રણ જ માહસ ઠપર, કાંમી સામની પાસે મોટા વિસ્તારમાં આર્યસમાજના મહાનુ નેતા સ્વામીશ્રી અધ્યાનંદજીની લખરયાનું આ અમર ધાગ વસેલું છે. જે વખતે હિંદમાં વિદ્યા, જ્ઞાન અને તપનો લેખ વધુ ગણાતો, મંદિરો અને મંદિરમાં પાખંડ, પ્રમાદ, હિંસા ને લાલચોથી ભોળા જનતાનાં દ્રવ્ય શીલ ને શક્તિનો દુર્બળ્ય થઈ રહ્યો હતો તે સમયે સોશીયલનાં એક નરસીદ બ્રહ્મચર્ય, જ્ઞાન અને વેદોક્તિ નિષિદ્ધિઓને સમજાવવા કરનાર એક પ્રચંદ વાવાઝીડું હત્યાર કહ્યું. અને એક મહાન સુધુદાય એવા તેવાર કથો કે ભોળાથી અડગ અને પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ યુવાનો ને સંસારીઓ તથા શીમાનો ને સંન્યાસીઓનાં ભયનાં નૃથ પ્રાચીન આર્ય પ્રભુની દીપ્તિ અને સર્વવાહી આક્રમક શક્તિની આરાધના શરૂ કરી એ મહર્ષિ દયાનંદજીના પ્રતાપ અને શક્તિએ કંઈક પંડિતો તથા ધર્મને વિકૃત કરી રહેલી સંસ્થાઓને મુલતી કરવાનાં વાક્યોમાં અમોઘ મંત્રશક્તિ હતી. કામના જ્ઞાનમાં પ્રચંદ શાહકતા હતી સર્વ ધર્મના પાખંડો પર એમણે સખત પ્રદાદી કરી તેમને નિર્જળ બનાવી નાખ્યા અને બ્રહ્મચર્ય તથા વિદ્યાવ્યાસનો પુનિત જ્વલ ફરકતો કથો. સ્ત્રીઓને અને અમથા મજાતાને તથા ધર્મોત્તર કરી અંભાઓને તેમણે પુનઃ દિગ્વિજય અને વિદ્યાના અધિકારી કરાવ્યા. પ્રાચીન જાગ્રિયાની પ્રજાધિ સ્થાપન કરવા તેમણે પ્રભુને કૃત્તિબદ્ધ કર્યો. તેમાંથી મહાત્મા મુન્શીરામજી (સ્વામીશ્રી અધ્યાનંદજી)એ કોમનું ચિકિત્સા પછી ફરવા હિમાચલની તળેટીના આ પ્રદેશમાં ગુરુકુલની સ્થાપના કરી અને પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણે જ વહાલીકા આપી અનેક બાળકોને બાર વર્ષના પાખંડ બ્રહ્મચર્યની સાધના ને પંડિતો તથા જ્ઞાતાઓના સહવાસમાં રાખીને સંસ્કૃત, અંગ્રેજી તથા વિજ્ઞાનમાં પારંગત કર્યા. તેમના એ કાર્યને ઉત્તરોત્તર વિકાસ ને વૃદ્ધિ આપી આજની દૃષ્ટિએ પહેલાં-ચારનાર બીજી સમયે વ્યક્તિ તે આચાર્ય સારદેવજી એ રીતે અહીં તેવાર મજેલા પંડિતનૃથે પુનઃ આસ્થાવર્ષમાં નવી સંસ્થાઓ જન્મ્યા અને આજના ગ્રંથિત સ્વામીશ્રી રાધાપ્રધાં અને કારોહાર ધર્મના પાખંડો તથા જ્ઞાનની નિષ્ક્રિયાતા પર સતત પ્રદાદો કરી લોકગત નવશત કર્યો. આથી અન્ય સંપ્રદાયોને પણ વિદ્યાના પ્રચાર અને વિદ્યાનોના નિવર્તક માટે નવી વ્યવસ્થા કરવાની ફરજ પડી, એટલું જ નહિ પણ યુરોપી કેળવણીથી વધી ગએલા હિંદી યુવાનો માટે ભારતીય સંસ્કૃતિ, સંસ્કૃત વાક્યા અને શારીરિક સ્વાસ્થ્યને મંત્ર આ ગુરુકુલમાંથી મળ્યો.

સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી

સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી પુનઃ દિગ્વિજય અને વિદ્યાના અધિકારી કરાવ્યા. પ્રાચીન જાગ્રિયાની પ્રજાધિ સ્થાપન કરવા તેમણે પ્રભુને કૃત્તિબદ્ધ કર્યો. તેમાંથી મહાત્મા મુન્શીરામજી (સ્વામીશ્રી અધ્યાનંદજી)એ કોમનું ચિકિત્સા પછી ફરવા હિમાચલની તળેટીના આ પ્રદેશમાં ગુરુકુલની સ્થાપના કરી અને પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણે જ વહાલીકા આપી અનેક બાળકોને બાર વર્ષના પાખંડ બ્રહ્મચર્યની સાધના ને પંડિતો તથા જ્ઞાતાઓના સહવાસમાં રાખીને સંસ્કૃત, અંગ્રેજી તથા વિજ્ઞાનમાં પારંગત કર્યા. તેમના એ કાર્યને ઉત્તરોત્તર વિકાસ ને વૃદ્ધિ આપી આજની દૃષ્ટિએ પહેલાં-ચારનાર બીજી સમયે વ્યક્તિ તે આચાર્ય સારદેવજી એ રીતે અહીં તેવાર મજેલા પંડિતનૃથે પુનઃ આસ્થાવર્ષમાં નવી સંસ્થાઓ જન્મ્યા અને આજના ગ્રંથિત સ્વામીશ્રી રાધાપ્રધાં અને કારોહાર ધર્મના પાખંડો તથા જ્ઞાનની નિષ્ક્રિયાતા પર સતત પ્રદાદો કરી લોકગત નવશત કર્યો. આથી અન્ય સંપ્રદાયોને પણ વિદ્યાના પ્રચાર અને વિદ્યાનોના નિવર્તક માટે નવી વ્યવસ્થા કરવાની ફરજ પડી, એટલું જ નહિ પણ યુરોપી કેળવણીથી વધી ગએલા હિંદી યુવાનો માટે ભારતીય સંસ્કૃતિ, સંસ્કૃત વાક્યા અને શારીરિક સ્વાસ્થ્યને મંત્ર આ ગુરુકુલમાંથી મળ્યો.

સ્વામી અધ્યાનંદજી

વિદ્યાર્થીઓનાં ચાલિય, તપ કે વિદ્યા-ભ્યાસમાં બ્રહ્મચર્ય કેટલું મહત્વ ધરાવે છે તે ફરીવાર ભારત સમાજનું અને ગુરુકુલને આદર્શ તરીકે રાખી દરેક પ્રાંતમાં નવી સંસ્થાઓ જન્મી. કલિયુગેત હિંદુઓએ જાનિકુળ નાગની સંસ્થા કરી, બંગાળમાં શાનિતેવેત અને બીજી નાનીમોટી સંસ્થાઓ થઈ, ગુજરાતમાં નર્મદાકિનારે કેટલીક વિદ્યાર્થી સંસ્થાઓ થઈ; ભવનશરનું દક્ષિણામૂર્તિ વિદ્યાર્થી ભવન પણ આ ગુરુકુલના મહિમાનું જ ફળ હતું.

એક સમયે સમુદ્રવિખંધક શું કરી શકે છે તે સમજાવતે પ્રયત્ન ભારતવાસીઓએ કાંમીશ્રી ગુરુકુલ જેવું જ નહોતું, અને પછી તે નરસીદ ભેષા વિના કદિ તેનો ખરો ખ્યાલ ન આવી શકતો. કાંગડી ગુરુકુલમાં બાર વર્ષનું વિદ્યાતપનું સત્ર પૂર્ણ કરી વિદ્યાલંકારની કપાધિ પામેલા મારા મિત્ર શ્રી સંકરદેવ અનેક વાર ત્યાં આવ્યા નિમગ્ન તણ આગતા, પણ ત્યાં જવાનો યોગ કદિ મળતો ન હતો. આ વખતે ફત્તેહગંજ બની હતું ત્યાં પહેરંચો.

પ્રથમ દરહમ કાંમી માગ થોડે દૂર રહે છે ત્યાં રહેતા પરબત્તેક બાલુ મોટા અક્ષરે 'ગુરુકુલ કાંગડી' લખેલું કમાનકાર પાડ્યું નાનરે પડે છે. ત્યાંથી જ અંદર જવાનો માર્ગ છે અને ત્યાંથી જ એ વિજ્ઞાન સંસ્થાની હદ શરૂ થાય છે. જગજગ આશા માહલ સુધી જ રહેતો દોડીટી બધેલો છે. તેની બંને બાજુ આંબા અને દિશાસૂચની મોંઘી વનાર થતી તથા તેનાં રોજાની હાયા છે, અને પછીનાં વિસ્તારમાં મેરો છે. જરા દૂર ગંગાતી એક મોટી નહેર આશ્રમની એક હદ રમી ચાલી બધ છે. થોડે દૂર જતાં જ એક બળવ ફરંચને આવે છે, જેની ઉપર તેમ જ બંને બાજુ અતિમિશ્ર છે, જ્યાં એક અધિકારી નવા આશ્રમકની પૂજ્યા કરે છે. ગુરુકુલના જ, કોઈ નિવાસીઓ પરિચય તેને ન હોય તેો આ સમયે તેને માટે વિચારિત અને નિવાસની વ્યવસ્થા કરી આપવામાં આવે છે. શ્રી સંકરદેવજીનું નામ લેનાં જ તેણે અમારા ટાંચાળાને બારોબાર રસેતો બતાવી દીધો, જ્યાં બધા અધ્યાપિકાઓ નિવાસ હતા.

એકનાના આમ એટલાવિષ્ણુનાર આગુકુલગાદીએકાવામાંઆબી છે, ને તેમાં ઠીકઠીકે એટલે બળવ વિદ્યારાહિર, આયુરેદિકે કેએલ, છાત્રાલય, સભાગૃહ વગેરેનાં આર્ય સ્વરૂપમાં બંધાયેલો માનો, હરદાર કરતાં પણ મારે શુદ્ધિ ને શુચિતાનાં પ્રતીક બની જોવા છે. અને અધ્યાપકનિવાસમાં પહોંચ્યા ત્યાં એક મોટા મેાનંડ વિસ્તારમાં એમેરજોહા ઘાટનાં પત્થરનાં પામોને હતાં વચ્ચે એક વિજ્ઞાન વડવાએ છત્રમંડપ બનાવી દીધો હતો. અને તેની નીચે સિદ્ધિમાં આજે પેલી રહ્યાં હતાં. સંકરદેવજીનું ધર પૂજારી જ એક જણે બતાવ્યું અને અચાનક હતાં તેમાંથી થીમતીજીએ દોરકપાડ્યું. સુભાગ, સુખર્ષ, પ્રસન્ન સ્વાસ્થ્યપદ એક શુદ્ધવેદીએ અમને સ્વાગતવચન કહ્યું અને તેમને તેમને પૂર્વપરિચય ન હતો, પરંતુ સંકરદેવજીએ તેમને અપારા સમ્મને સર્વે કદી રાખ્યું હશે એમ લાગ્યું. તેમણે હિંદીમાં જણાવ્યું કે તેમો (સંકરદેવજી) આપની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા છે ને મદ કાઢે જ મુન્શીરામી (જુલુઈ ૧૯૪૧) ૧૫૮

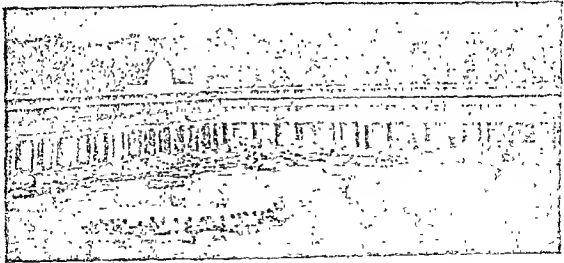
ધર્મશાસ્ત્રમાં બંદોબસ્ત કરી આપ્યા છે. યુના સમ્રાટના પતની બદ સાદ જિતા હતા. હવે જોયો, હું તેમને ખબર આપું છું.

સુંદર નાના ખંડોવાળા એ ધરમાં પરી સમવડા હતી. પાછળ નાનો શાહો, જોશરી, રહોડું, કોહાર અને રંગાનચુદ્ધ હતાં. પાછળના નળ તથા બીજાઓને સંરથા તરફથી પ્રબંધ હતા. આખી સંરથા માટે મંનાવળ અને અન્ય ખાદ્ય પદાર્થોની દુકાન પણ નજીકમાં જ હતી.

સુંદરદેવજીને આજનાં વાર થઈ શિરદામાં તે તેમણે આશર મળે છે પાછાં તથા આ-ફધનો પ્રબંધ કરી નાખ્યો. શ્રી સુંદરદેવજી આપણા સુજ્ઞાનતા જ બીજીએ સારોના મલવાડા ગામના વતની છે, અને તેમનાં પતની પેલળના તલસંધર કન્યાવિદ્યાલયમાં સ્નાતિકા કરે તેમને જન્મ અને ઉછેર અક્ષરેશમાં થયેલો, પણ હજી સંસ્કૃત અને તાલીમથી પદાઓમાં આ કંપનીને જેઈ આપણને એમજ થઈ આવે કે સારાથે આરતપર્વની તરફ પેટીને આવી સુરીરસંપત્તિ અને હજારોદ્ધર્મ આખી સંસાર કરનાર આવી વિદ્યાએ રક્ષાએ અને કરાઃ વિરેલાર પાયો. સંસ્થા-કી તેમને પ્રમાણપત્ર આપ્યાં હશે, પણ હવે તે તેઓ પાતાના હજવની સંરથાને પ્રમાણપત્ર આપી રહ્યાં છે.

ચુરુપુત વિદ્યાલય

આમી પાને સમય મોટો હતો. બીજ તરફ સત્ર પૂરે થયું હતું, એટલે વિદ્યાર્થીઓ રમવા ઘેર જવા માંડ્યા હતા, છતાં અને જવશી બધું નિરીક્ષણ કરવા નીકળ્યાં, સંસ્થાનું સમાચુદ્ધ એક કાપનાનું જ સ્વરૂપ છે, બને ય બચમાં એક કેરીની જવરમાં અરી જ. બીજો પડ પ્રાચીન કવિઓનાં ચિત્રો અને આદર્શ વાક્યમતાઓનાં નજરે પડે, પણ એ બધાં કરતાં યે, તો મને ત્યાંથી બહાર નજર ફરી એટલે એમણેનાં અને બીજા જવપ્રવાહોનાં, સુંદર મિરિમાલાનાં કેદર વિરતવતા અર-વધનાં સુદુર દરથી નજરે પડે. નિસર્ગની આ પ્રાચીનતા અસર તમે વિદ્યાર્થીના અભ્યાસ અને ચિંતનને કેદથી મુક્તિ અને વેષ મળતો હશે સંરથાએ પણ અર્ધની હવાનો પૂરો સામ લેવા સુંદર બગીચા અને ફળગાડોનાં પાવેતર કરેલા છે. આ વખી મેલ ચલી દે તેવા ત્યાં હિમચા સુવાખ્યોડાઓએ બગીચા ફેરવતો પ્રચાર કરતા હતા. વિદ્યાર્થીઓ-આંધી નીકળતા વિદ્યાર્થીનાના દેહ પડ નજરે કરતાં દેઈ દુખ્યો કે હોખકાય ભાગ્યો નહિ. સુંદરદેવજીને કહું કે આખોનો એક એક ભૂખ એવાના વેગવત જવપ્રવાહમાં આસાનીથી તરી રહે છે. એવાજીનું

પાન અને મેનન ગામને લગત
અનાની જે છે એમાં મેન નથી.

વિનાશ, ન્યયરેષા ને ચીત્તમથા
કર્ણા રૂપ આ સંરેષાની પાછળ કેટલા
અર્થ દેશી નીચર અને કેટલું ચિત્તન
કેટલું તેનો ખ્યાલ કરવા મુશ્કેલ છે.
કથા સંધર્ષા તે અર્થાદિત્ય હુદેશી છે
અર્થાનુઆયુષેદ વિદ્યાભયનેના ઓષધિ
સોમદ માટે સુષિખ્યાન છે અર્થાનું
સંરેષાધર્મ ને ગુપ્ત વખણાવું છે. અર્થ
દેશે શિક્ષાનો ને પરિતોનો વાસ છે ને
અર્થે સાતારના અભિજિત છે અર્થ આને
જન ને પ્રાચીન પ્રમલસદ છે માત્ર જોને
આ પ્રદુર્ગપાત્રોને અર્થે દિશાભયની
ને નેનો વિરોધ મરિચક આપના પુનરા-
રેષા ને આ નીચર.

નવ યે, અર્ધી સમૃદ્ધ પુત્રતા મલ્લ જે પ્રાચીન મધ્યમકલ્પ છે માત્ર એને
જેતાં જ ભેં કણાં મધ્યા અપા આ મન્દુનપામને અમે દિગ્માલ્યની
પરિયાયા માની હાથી અને તેનો નિર્ણય પરિચય આપતા પુનરા-
ગમનના મુંઝવણ સ્વી, ગામ દરતારે આવી ગયા.
દરદારને એક મેળાવડે
દરદારથી દુષિરેગ નવા મારે મળત બાઝી ચાલેા ફેટ છે.

[illegible][illegible]

सं. सर जॉन ओवरट
मिले.

કલના ધ્યાનુક્રમેની માસની વિષવાન બેરેરોડી ધુ-
કવાવિષાયાના ના પારિનાવિકપ્રદાનનો સમાર્થક હશે. ડકુર દે-
સમેકસ પ્રમુખનાથને દવા. ત્વરિત્વના નાનાંભોનાં દામો અપાઈ
પણે વળે છેકેમિ એ વર્ષની કટુતા ફૂલિ મારિના રાવાના મનુદ્રાસાને
પણે આભેશ. પ્રિન્સિપાલે નાથ પેમાયુરે "મિટર મિટિ" અને
કનરમાં કસ અનિવાર વર્ષને એક નાની ધાવા આગત અર્થનાં
આ રો માયમો ર્થેા છે એવા પ્રકારને કુદકક્ષી ટપુકે પ્રિન્સિપાલ
સમિ મેયુ. પ્રિન્સિપાલે પુવામો કર્ષે મે નાનાંભો કમોર ન
"મિટર મિટિ" છે. આ વર્ષની કુલતા ફૂલિ મારિને રીષ મનુદ્રાસે
પ્રતિનાનાના અગાજી ટપીકે અને ટપુકે મે નાનાંભો પેમાયુરે
અનિદરોડી નાથની લીધે .

[illegible]

પોતાના આશાસ્પદ ભાગ્યની પ્રતીતિ રાખીને હાંફે નિશ્ચિત
આવિ રૂપ ધરે એ દેસાસથી દં. ૧૮૩૩માં જન્મે ત્યારે ૧૯૭૧

(1924 10 11) 110

એને બદલે સક્રિયતા પામીથી એ વિચારોનું માન સુધન જ હતો. સરળ વાદવિષ્ણુતાનું મથાન બન્યું 'હમ્પ્રેશનિઝમ'થી બચાયું.

૧૮૬૮-૭૦ નાં બે વર્ષમાં અનેક વિદ્યાર્થી પરપરામાં એ વિચર ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે: 'શહેરી બાલ્યાવસ્થા' અને 'તારવહાર'. આમાં 'શહેરી બાલ્યાવસ્થા' શાળાઓમાં બહુ બહીષ્કૃત વિષય છે. એમાં એક ખજાસી 'કુરુક્ષેત્રના દેસાંની મુસાફરીનાં સાહસકર્મો'ની વાત કરે છે અને તે બાળક સહી અને એનો એક અંચરી કુશરનો મિત્ર હતુક આંખે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે. દેશ પછુ સામાન્ય વિચાર માતા પ્રસંગને લેખિત બતાવી દેત, 'પણ આ મહારથીએ એને એ દોષથી મુક્ત રાખ્યું છે. આજબના બાગમાં અતિ સ્ત્રીપુલકાર્ય વિચરુ ભદ્ર સમુદ્ર વગેરેને 'હમ્પ્રેશનિઝમ' રીતે ચીતવ્યાં છે.

૧૮૮૬માં તેનું સૌથી ક્રમત મળિ પછુ સૌથી જગતભીતું મળેલું વિષય 'બળક્રમ' (પરપોટા) ચીતરાયું. આ વિષયમાં પોતાના પીચને મિલેએ સાબુના કીણના પરપોટા કશાતો બતાવે છે એ વિષય મિલેના એક મિત્રે વેચાતું લીધું હતું અને એ વિષય પરપોટા, તેનો નંદેરબળરમાં કપયોમ કરવા ગાદે, જગપ્રસિદ્ધ 'ચિલ્ડે' રોષ (ડેને સોસા 'પીઅર્સે' રોષ) કહે છે તે)ના બનાવનારાએએ દુક લેખા. તે વેળા આ બનાવથી દુલાલી દુનિયામાં ખુબ હલોપાદ મળેલો એક મહાન વિષયાર પોતાના વિચરને નંદેરબળર મટે કપયોમ કરવા લે એવામાં કશારકિયાં માટે આપાત સમાન હતુ. પણ આમાં વિચરકારે પોતે રત્ન આપી ન હતી એટલે એનો દોષ ન હતો.

પણ વિવેકદાનાયતાતુસાર મિલેનું ક્રમત વિષય ને તેણે ૧૮૭૪ માં ગીતરેલું 'નોથિંગ્સ્ટ પેસેન' (આટલારિકમાંથી પાસિફિકમાં જગમો ઉત્તર માટે). એમાં એક નિજત યજીસે દુક કપાન પોતાના નાનમટા ખંડમાં ખુસરી ઉપર બેઠો છે. તેના હાથ પકડી તેની મોટી કુશરની પુત્રી જગમી કપર મોટીબરી બાકરી કરી એવા પ્રદેસાંની ગિતાએ કરી, મુસાફરીની નોંધપોથીનાં પાનાં વાંચે છે અને એ રીતે કોતાનાં 'પેન્ડેન્ટ' ઉપર છે. ખંડને તરીમાર્થના સાહસિક મુખારંધે મોલે તેની વરતોઆરી આ હલત કરેલા છે. બેરકના છવતનું મોલે પ્રતીક હોય તેવો આ પ્રસંગ મિલેએ બહુબન રંજનમાબદ અને જ મહત્વા-કૃતિઓની માતૃપુત્ર આકર્ષણથી આલેખ્યો છે.

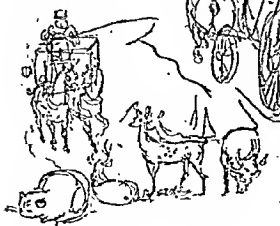

['શહેરુ બાળપણ' વિષય માટે મિલેનો પ્રાથમિક રેલ્ય.]

૧૮૮૫માં મિલેને 'સર'ના હક્કાન આપીને બેરેનેટ બનાવવામાં આવ્યો. ૧૮૮૬ના ફેબ્રુઆરીમાં તેને સૌંદર્યદેશના મુખ્યથી આવી પડેલું ફોલ્કર્ડેમીનું પ્રમુખપદાન આપવામાં આવ્યું અને તે 'જી.આર.એ.' (પ્રિસિડેન્ટ ઓવ ધ ફોલ્કર્ડેમી) થયો. પણ તે સમયે તેને હંસરનું હાં લાગુ પડી ચૂક્યું હતું અને એ રીતેને માન હ જ માત્ર રહી તે ૧૮૭૫ ઓગસ્ટ, ૧૮૮૬ને ફિરે મૃત્યુ પામ્યા. તેના દેહને સૌંદર્યદેશના દેવળમાં દેનાવવામાં આવ્યો.

જગમત ૬૭ વર્ષની વયે મિલે મૃત્યુ પામ્યા. છતાં એક રીતે તેનાં તે બચાવે મૃત્યુ પામેલા એકા હરીસકાય કાનું આદોષ્ય એટલું ધરસ હતુ અને એનો બાંધો એટલો મળખત હતો કે મૃત્યુ તેનું મૃત્યુ સદન ન ગણી સકાય. વળી તેની વિચાર તરીકેની સાંમિલેમાં

મરા પણ હીણતા નહોતી આવી. પણ 'પ્રિસિડેન્ટ' હો તો આકાશે મૃત્યુ પામી છે, હાં તે એમણે બાલકાળમાં આંધેલી કારણે એકની બલ નથી થતી. તેમ મિલેના એવંધમાં ન બન્યું. એણે ત્રણ વર્ષની વયે જ આજ્ઞાએ જગમી તે પરપૂરીબર આભવી વિસાને પાદે રીતે કરી વિરંબળા વેકાળ પડી નથી. પોતાની હલત કરાવવા એને હરી બની ન પ્રવતેલો કરવા પડ્યા નથી. કીર્તિ, લોકપ્રિયતા અને માનની સોધમાં એને હરી જનું વડનું નથી; ને મૃત્યુનું છતાં, એનું છવત વદન સરજનાથી વડું હતું છતાં, એની અપ્રતિગા નેસર્નિક સજિઓ, જેમ સામાન્યથી તે બને છે તેમ, એ સરવતીને કામ્યે ફેકિત ન થયજતાં ફિનપ્રતિગિન વિચરની જ નહીં હતી લોકપ્રિયતાએ એને હરી પોતાની આજ્ઞામાં બેપરગદ નહોતો બનાવ્યો. કલ્પાર તરીકે ઉપલબ્ધી તપરેલી, મૃત્યુવ તરીકે ઉદાર, મિત્ર તરીકે અતિશય મેદનબરો, કુશળ નહેરે દાનો, બાગેમાં બૂલખૂણ આદતાર મિત્ર બિરિસ વિચરોમાં વર્ષો મુખી લેખકિય રહ્યો છે ને રહેશે. ધનમુખાલ્ય અદિતા

એનેની બાળપણની એમજનનના પાનાં એવી આપરિજાતી સમર્થ સજિ રાધે છે

★ દશ્ય પહિલું

સમય : ઈ. સ. ૧૫૩૬ની આસપાસ

સ્થળ : સુરતનું બેઠર

પાત્રો : સીદી અલી અને બિસરી ખલાસીઓ

લેખક

શ્રી યશોવંત નર્મદાશંકર મહેતા

[સીદી અલી અને તેના ખલાસીઓ સુરતના બેઠરે પોતાનાં ત્રણચાર વડાજીઓ સાથે પહોંચે છે.]

મુખ્ય ખલાસી—નામવર ! આ દિવસ મુખ્ય બેઠર આપણે આવ્યા; વિજેતા તરીકે નહિ. પણ ફિરંગી શત્રુઓ નાસી છૂટેલાં થોડાંજી તરીકે ! કિરમતના તમારો અગ્રણ્ય છે.

અલી—હા, કિરમતની ભેરવડા મારકરી-પાદશાહ સલામત સુલેમાન શાહના તાબામાં દિલ્લો મહામુલ્કો ગણિ ખુદાતાલાએ વિમલો નહિ ! ને દિલ્લે છત્તવા આપણે નીકળેલાં તે દિલ્લે શરણે આપણને ખુદાએ કર્યા ! આપણે તો ખુદાની મરજીના ફક્ત ગુલામ છીએ.

[વડાજી બંધરમાં આવી પહોંચે છે. બંધરનો અગ્રણ્ય-દાર બીલ અગ્રણ્યદાર સાથે ઠક્કા પર ધસી આવે છે.]

અગ્રણ્યદાર—ગુજરાતના સુલતાન બહાદુરના બેઠરે કોણ છે તમે ? મહેમાન હો તો સુલતાન બહાદુરના નમસ્કંદલાલ આદિમાં આપને આવકારે છે. દુરગમ હો તો સુલતાન બહાદુરના નમસ્કંદલાલ આદિમાં સમરોચી સામનો કરશે.

અલી—આદાબ અર્ઝી સારા હરસાગની ઈન્જલતના રક્ષણદાર પાદશાહ સુલેમાનના તુર્કી નાકરો ! ગુજરાતના દિનારે મહેમાન તરીકે આવ્યા છીએ અને ગુજરાતની મહેમાનગીરી ચાલીએ છીએ.

અગ્રણ્યદાર—તરલીમાતે અર્ઝી ! શાહ સુલેમાનના રોવરને સુલતાન બહાદુરનો નમ્ર સેવક આનકારે છે.

[અગ્રણ્યદાર અલીને આવકારે છે અને એક માલુસ-ને વડા લશ્કરી અગ્રણ્યદારને જોતાં પગ મોઢાં છે.]

અલી—ગુજરાતની મહેમાનગીરી ને ગુજરાતનાં વડાજી સાતે સમુદ્રમાં મશહૂર છે; સુલતાન બહાદુરને મારે નમ્ર અર્ઝી ગુજરાતની કે મારાં વડાજીને સુરતના બંધરમાં સહીસલામત રાખે. હું મારા ખલાસીઓ સાથે દિલ ખેડી જમીન રસ્તે તુર્કી જવા મારું છું.

અગ્રણ્યદાર—આપની મરજીને સુલતાન બહાદુર આવકારશે.

અલી—સુલતાન બહાદુરને ખુશ સલામત રાખે.

[ગિરજામાં વડા લશ્કરી અગ્રણ્યદાર આવે છે. અલી અને તે અગ્રણ્યદાર પરસ્પર નમે છે.]

લશ્કરી અગ્રણ્યદાર—બેસક, બેસક. ફિરંગીઓનાં ફિરંગ અને ફેરંગનો સામનો કરવા સુલતાન બહાદુરની સમરોચી તૈયાર છે. અલી—ફિરંગો ? ફિરંગોનાં દુરમત તે અમારા દોરત, અમારા દોરત તે ફિરંગોનાં દુરમત. હાથ ગિલાવો. (બંને હાથ ગિલાવે છે.) બેસો, સુલતાન બહાદુરના નમસ્કંદલાલ અગ્રણ્યદાર, શો દુકમ છે ? શાહ સુલેમાનનો નોકર તેના પચ્ચાસ સિપાહી અને એકાવનનો પોતે, એકાવન સમરોચર સાથે ફિરંગીઓનાં ધડ સરચી અગ્રણ્ય કરવા તૈયાર છે.

અગ્રણ્યદાર—નેક નામદાર શાહ સુલેમાનના અગ્રણ્યદારને દુકમ ન હોય, અર્ઝી હોય. ફિરંગીઓના ફેરંગે એક નહીં કેમલેવારને બેસો કર્યાં છે. ફિરંગીઓના ફેરંગની પચ્ચાસ સુલતાન બહાદુરને નથી.

અલી—સુલતાન બહાદુરને એવા આંધામારવાની લશ્કરી નહીં. મહેમાનગીરી પાળવાની એટલી તક સુલતાન બહાદુર અમને બહે એટલી અંક.

અગ્રણ્યદાર—સુલતાન બહાદુર સલામત ! શાહ સુલેમાન સલામત ! નામદાર વઝીર સાહેબને આપની બર્ક અબપરી પેશ કરીશ. આદાબ અર્ઝી ! (સલામ કરી લશ્કરી અગ્રણ્યદાર નમ્ર છે અને શોધી વરે પાછો આવે છે. દરમિયાન અલી અને ઠક્કોના અગ્રણ્યદાર બંધર બેઠર વાતો કરે છે, ને રંગબીજા કપર સંભળી નથી.)

અગ્રણ્યદાર—આદાબ અર્ઝી સુલતાન બહાદુરની શાહ સુલેમાનને સલામ. શાહ સુલેમાનનાં વડાજીને સુલતાન બહાદુરના બેઠરે દત્તબદ્ધ થશે. શાહ સુલેમાનના સિપાહીઓની મદદ સુલતાન બહાદુર સાથાર રવીકારશે.

અલી—સુલતાન બહાદુર સલામત ! ફિરંગીઓનાં ખૂન શાહ સુલેમાનના સિપાહીઓની સમરોચી તરફ જીવાવશે.

[પકડો]

દશ્ય બીજું

સમય : એક મહિના બાદ

સ્થળ : અગ્રણ્યદારનાં સુલતાનનાં દરબાર

પાત્રો : સુલતાન, વઝીર અને અલી

[અલી વઝીર સાથે બેઠાં રહ્યાં છે ને સુલતાન તખ્ત ઉપર વિરાજે છે.]

વઝીર—ખુદાવંદ ! ફિરંગીઓનો આ શુષ્કની માંગની ફરી છે. ફિરંગી એવથ જમુલે છે કે આપ આ રાખસને ફિરંગીઓને મુખે નહિ દેતે તો ફિરંગીઓ સાથે ટેટા થશે. આપ દુકમ રૂખાવો.

સુલતાન—ફિરંગી એવથોને દોરાન થાય છે ફિરંગીઓની અગ્રણ્યદાર બીજે છે, અથ્થે તે ફિરંગીઓની બીજા છે. ગુજરાતનાં વડાજી ફિરંગીઓને તેમના મુકે મુખી મળાવવા તૈયાર છે.

વઝીર—ખુદાવંદ ! ગુજરાતનો વઝીર ફિરંગીઓની બીજા નથી.

ગુજરાતનો વઝીર ફિરંગીઓને ફક્ત દુરગમ નથી ઈન્કબતો.

સુલતાન—અને ગુજરાતનો સુલતાન શાહ સુલેમાનની વિશ્વાસી છે એ છે.

વઝીર—દબ્દર ! શાહ સુલેમાન ફર છે; ફિરંગી નબલ છે.

અલી—(પ્રેરસાથી વઝીર વરફ જેઠને) શાહ સુલેમાન ફર નથી, શાહ સુલેમાનની સમરોચી ફિરંગીઓ ફર છે શાહ સુલેમાન અગ્રણ્યદારી અંબના દોરત છે, સમાચાર ! (અલી તલવારની મુક કપર હાથ મુકે છે) અગ્રણ્યદાર સાહેબના નોકરને ફિરંગીઓને પેશ કરશે તો ગુજરાત સાહેબની સંજી સહનતને પેશ થશે. ગુજરાતનું નમ્ર ન આપું હોય તો હું આ ચેતવણી ન આપત, વઝીર સાહેબનાં તમારી અગ્રણ્યદારને ગુજરાતને ફિરંગીઓ વરફ ધસડતું હોય તો ગુજરાતની કમરોચી સમરોચી. (અલી અડે છે; સુલતાન અને વઝીર હિંમત સાંભળી રહે છે; અલી ફેરી આમળ લેાય છે) ફિરંગી દોરત નહિ અને, પણ હિંમતના તાબ સગા શાહ દુરગમ થશે. વઝીર સાહેબ ! શાહ સુલેમાન ફર છે મારે નથી દેખાતા, કે નથી દેખાના મારે ફર છે ! સુખ્ય છે તોથી આપની નબર લોખંડ ને એક મોતે તે ગુલન છે.

[અલી તપેલે ચહેરે વચીરને જોઈ રહે છે. એના હાથ તલવારની ખૂંટ કપર મેર છે છે. મકરાએણે વચીર નીચે જુલે છે. સુલતાન અલીને સાંત પાડે છે.]

સુલતાન—શાહ સુલેમાન અમારા દોરત છે અને દોરત રહેશે. કિરગીચોની દોરતી ખાતર સાહનું દુરુમનાવડ કરવા અજ્ઞાત રાજ નાથી ગિરદરે રી અજ્ઞાતના સેવક લરીકે અજ્ઞાતમાં રહેા ને અજ્ઞાતના સેવાગતિ બનેા.

અલી—સાહનો મોઢર બીજને મોઢર બની રાકતો નથી. ફક્ત દોરત કે દુરુમન બની શકે છે. દિવસીર થું

સુલતાન—તો ખીજ થી મરજી છે? મોગો.

અલી—ફક્ત એટલું કે મને આગળ જવા દેા, ને કોનિયા આપેા.

સુલતાન—વચીરજી! સરદાર અલીને જવા દેા અને એમની સાથે લાઠી લોડને કોનિયા લરીકે મોકલવો. (અલી તરફ બેઠેા) લાઠીને કોનિયા લરીકે વાપવાનું કારણ બીજો છે. જો લાઠીને કોનિયા સાથેના માથાસેાળી છેડની કાઢ કરત નથી; કેમકે લાઠી ને થાકું છે એને આપવાદ છે તેા લોડો આપત બીજી છે, અને લાઠીના કપ વાળજી પોતાની કપ અંતરે છે.

અલી—સુલતાન બહાદુરની રહમ બદલ આજાર, મારી રાખ-રોડને એટલો આરામ મળશે. (સુલતાન અને અલી દસે છે.)

[પડેા]

દશ્ય ત્રીજું

સમય—છ મહિના બાદ
સ્થળ—હુમાયૂંનો મહેલ
પાત્રો—હુમાયૂં અને અલી

[અલી હુમાયૂંની સાથે બેઠો છે.]

હુમાયૂં—જિરાદર! તમારા કપર, તમારી બહાદુરી કપર મુખ્ય શાહ હુમાયૂં આફરીન છે. તમારી બહાદુરીની તારીફ કરવા અજ્ઞાતનામાં મને વખત નહેાતો, પણ દિવસો દોરતી ઊઠી અજ દની. શેરશાહને મે મારો કમનસીબ લાભો તમારી મરજી વચર હું દસવી ન સકત. ને વખતનીત મે ક્રોડનો દોરત નહિ તે કલાવતને આપવાદ છે. હુમાયૂં અલીને દોરત છે. અલીની રાખશેર, અલીની રાખરી, અલીની કાળેસિયત એ તમામ પર હુમાયૂં ફિલ છે.

અલી—જાહાંપનાહ! નાજીક થું. કદમોડીની ત્રસદ છે.

[હુમાયૂંને કૃતિ નેા છે.]

હુમાયૂં—જિરાદર! કદમોડી સાદ સુલેમાનની કદને હુમાયૂં દોરત છે ને દોરત ન રહેશે. દોરતને દિવ એાલીને હવે કદો.

અલી—ફરમાવેા.

હુમાયૂં—સાહ સુલેમાનની સલ્તનત કેવડી છે?

અલી—સાહ હુમાયૂંની સલ્તનતથી વેચડી છે.

હુમાયૂં—કદમાં કે બેરમાં?

અલી—કદમાં ને બેરમાં બનેાં.

હુમાયૂં—સોના માંડી કવેરામાં મુખ્ય સલ્તનતને મુકાબલે?

અલી—સલ્તનતની સક્તિમાં માપ રોડના માંડી કવેરામાં નથી મપાતાં, લકડેરી બેરમાં માપા છે.

હુમાયૂં—સાથે દોરતીથી નથી મપાતાં શું?

[અલી અંબિ પડે છે. પછી હુમાયૂં તરફ જોડેા

બાવથી દસે છે. માંડી વાર મીન પ્રથર છે.]

અલી—જાહાંપનાહ! રન દેા તેા દરે દિંદ ઊડી કુરુતાન બડ. માંડી રહેો અને આપની મુદબ્બત પછી આપી.

૧૫૫ (શુદ્ધ ૧૧૧૧)

હુમાયૂં—મુદબ્બતમાં મુસીબત પછી છે. ખજોબસારને તમારી જરૂર છે, કેમકે દિંદની ખજોબઅગ્નિયા સુધારવાની છે. દિંદનેા નીમ કાફલો બીજો કરવા મુકાબલેનું હંજી તમારી જરૂર છે. વળી દિંદની રાજેરી પણ તમારા વચર સડી પડશે. અને (ધણ ન ધીમેથી) મુદ હુમાયૂંને તમારી જરૂર છે, ધણી જરૂર છે. સમ્રાટના ફરમાનને ન અણકોડે પણ દોરતની આ અડેને રસકારો.

અલી—દોરતીને કાવેા પડેલો. પણ સાહાનસાહ! હું છું સાદ સુલેમાનનો શુલાળ. શુલાળ મિત નકામો.

[દિનવાથી હુમાયૂં તરફ જોઈ રહે છે.

હુમાયૂં આફરોસનેા આસ મૂકે છે.]

હુમાયૂં—દોરતની શુલાળી થાહું. મારા દોરતનો તેા હું શુલાળ છું. દોરતની બેની મરજી.

અલી—તો ખત પર પરવાનગીની મહોર મારેા.

હુમાયૂં—કાલ સવારે કસરના કટારમાં મુખ્ય સાહનસાહ મુકી બોજશે ને અલીના પરવાનગીખત પર હુમાયૂંની મુકી કુટી બસશે.

અલી—દોરત સવાખત.

[બારે હેયે હુમાયૂં પોતાના મહેલમાંથી નીચે આવવા નીકળે છે; પરંતુ તેના પગમાંથી નજીકે મેર થાકું અણું હાથ તેમ તે આડે છે. અલીના જવાના વિચારે તે અગીન છે. સીડી ઉતરતાં એાસજોડે તેનો પગ સડી પડે છે અને મળડતો મળડતો લોંબ પડે છે. અલી તેની પાછળ દોડે છે અને હુમાયૂંનું માથું પોતાના હાથ પર ટકે છે. હુમાયૂં જઈ એાન ભેગો છે.]

હુમાયૂં—(ધણ ન ધીરા અને ક્રાંતિ આપાને) દોરત! હું જલ્ય તે પહેલાં હું બજ છું.

અલી—આપી રી કલાવજ ધની? આપની આપી કલાવજ હું બજુતે હેલ તેા પરવાનગી ન માગત.

હુમાયૂં—આ છે દોરતીની શુલાળી, નહિ કે શુલાળની દોરતી.

[માથું ધળી પડે છે. અલીને લાગે છે કે

માથે હુમાયૂંનું સળ ન પડી રહ્યો છે.]

અલી—હા. સાદ સુલેમાનને હું ફક્ત શુલાળ, પણ હુમાયૂંનો તેા હું દોરત.

[પડેા ધણી ન ધીમેથી પડે છે]

દશ્ય ચોથું

સમય—તે જ દિવસે કલાક પછી
સ્થળ—હુમાયૂંનો મહેલ
પાત્રો—વચીર અને અલી

અલી—વચીરજી! દિંદે સમ્રાટ બોધેા, આપું માલિક, પણ મેં તેા મિત. મિતની વાત સોનિયો.

વચીર—આપની વાત આપના મિતવને મોઢર મેરત સાંભલે?

અલી—સામતપન રાજું ન રહે. દિંદમાં મુકાબલેનાં મળ હંજી નથી અર્વા. મારા દોરતે અબેા સલ્તનત મુસીબતે પાછી મેજતી તે યાદ દસે. સમ્રાટના આજ્ઞાને એ તાર્કિકમાંથી કમારી લેવા તે આપની તમા મારી ફરજ છે.

વચીર—જેાક.

અલી—તો સાંભલેા અને મારી સલાહ મુજબ રેા.

વચીર—આપી રાખશેા.

અલી—સાદ અહા અજબર રાજામીમાં ન પધારે ત્યાં મુખી સાહાનસાહ હુમાયૂં દવાત છે.

વજીર—એટલે ?

અલી—એટલે શાદાનશાદનું ચરણ સ્કલતત માટે બે રોજ બોલું થશે, સમગ્રયા ? શાદાદા તરફથી લાવે ત્યાં મુખી શાદાનશાદ સસા-ગત દશે તેા સસ્તતત પછી સસાગત રહેશે. નહિતર શાદાદા અહીં પહોંચી પછી નહિ રહે. શાદાદાના પિત્રાઈએ વાજીને બેઠા છે.

વજીર—પણ દરમિયાન તખ્ત પર કેમ બેસશે ?

અલી—શાદાનશાદ દુગાથનું પૂતળું. શાદાનશાદના તાજ, પોષાક, જે ભવાદર શાદાદાની ગેરદાનરીમાં શાદાનશાદનું પૂતળું પહેરીને, બીજું કાઠું નહિ.

વજીર—અલીની ચતુરાઈ આગળ કોઈનું કંઈ આજ્ઞાનું નથી. આપની સલાહ મંતર છે.

[ગદશ]

દરશ પાંચમું

સમય : ત્રણ દિવસ પછી

સ્થળ : અંધબરને મહેલ

પાત્રો : અંધબર, વજીર અને અલી

અંધબર—કાણુક અને ફંદારી ભવાનું મારા સમ્બંધમાં બધું છે અલી—હું તો મગ્દૂબ શાદાનશાદના સમ્બંધમાં જીવાની રબ એજની ચૂક્યા છું.

અંધબર—વજીર છ' આ શખ્સની પરવાનગીનું ખત છે ?

વજીર—જહાંપનાદ 'મારી નબુલ્લા નથી.

અલી—શાદાનશાદ ખત મેં નહિ છે, પણ શાદાનશાદ દુગાથ' પર કેસની મુદ્દી મારે તે પહેલા ખતુએ તેમને મહી મારી. શાદાનશાદ અંધબરની ખાતર નહિ પણ મારા મગ્દૂબ કોત્તના શાદાદા ખાતર મેં હિંદ તુરત ઠાકુ નહિ. વજીર છ સાખ પ્રસી. અંધબર—(વજીર તરફ આંખ મિચકારી) હું વજીર છ ?

વજીર—(અલી તરફ માનવી નેહને દર્શાવે) મુકશાદના બેગતા આકાતાની ખાતર, જહાંપનાદ ! બિચાર અલીનું કામ પાળું છે. સાફ હિંદ એમનું કાળી છે, શાદાનશાદની કોમને રત્ન હો.

[પદાર]

દરશ છઠું

સમય : પાંચ વર્ષ પછી

સ્થળ : હિંદતુલગાં શાદ સુલેમાનને મહેલ

પાત્રો : શાદ સુલેમાન અને અલી

[અલી શાદની સામે ખૂંટીને બેઠો છે.]

શાદ—અલી ! હવે લારી હાકલત કહે, અંધભે પાછા અલી—દણ્ડની જેવી મરણ. આપ મને અપદેખ્યા ત્યાં હંકારી લાવવા બસરા મોકલ્યો, પણ આરબે ફિરંગીઓનાં નંજી વહાણો પાછળ પડેલાં જેપક્યાં કમીના શાદ—હું તુરસ્વાનમાં ફિરંગીઓનાં નબુલ્લા

છે ? પછી ?

અલી—અધૂરામાં પૂરે લાવાઝાઈ થયું, અને હું પૂરું હિ-ત્યારે આપણું વહાણોમાંથી પોણા ભાગનાં લાશર પે-ફીરંગીઓએ એવા દેખાવ કર્યો કે એમણે નબુલ્લા મારી પા-ડીયા હતાં ! રહાઈશમાં વહાણો સાથે હું મુખકાથી નીકળ્યા થોડે આંખો ત્યાં ત્રણે બાજુ પરથી ફિરંગીઓનાં નંજી વહાણો ધસાઈ દેશે. પૂર્વ દિશા અહીં હતી, એટલે મેં રહાઈશમાં ચાર વહા-ણો તે તરફ યુરખાટ હંકારી મૂક્યાં. બે રોજ બાદ ફિરંગીઓ મારો પીછા ઠાક્યો, પણ પછી પાછા વળવાને બદલે મેં આગળ

જઈ મૂક્યું; તે એવી આશાથી કે આગળ કોઈ બંદેરે આપે બાંચવીક ચાર રોજ બાદ મુરત આવ્યું.

શાદ—અલી ! આ ફિરંગીઓ ન્યાં મુખી સ્વામગત છે ત્યાં મુખી ઇરાન અને હિંદુસ્તાન તુર્કી સ્કલતતમાં નહિ આવે. બાબરના મવા પછી હિંદમાં બેઠા પૂર્વથી થઈ ત્યારે આપણે મેલે મુલ્કભ્યાં થોડે સાથે આપણી મદદથી દુગાથ'ની નળગાદને કામ ઠોકારી દિંદ ૧૧ રાજ જીવાનવા મારું. શોરશાદને મદદ કરીને હિંદનું તખ્ત આપણે તેને અપાવત કે શોરશાદની મદદથી હિંદનું તખ્ત આપણે મેલવત' એ આપણે નક્કી કરવાનું હતું. અને હજી પછી મું બચ્યું છે રૂપક. લાઈનાં મૂળ હિંદની બગીમાં હજી હયાં કાઠું છે ?

[અલીની આંખો બંધ થાય છે. પછી તે ચોક્કે છે.]

અલી—હિંદને શમશેરથી છતવું તેના કરતાં રોશનીથી છતવું એ વધારે સારું છે. શાદના મુલામે એ રીતે હિંદને સર્વ છું કે શાદ—દુગાથ' તરફ ગેનીને મુલેમાન લાકે સમજાવવા મારે. મો તોર સાથે કાદયો ! (એમ બોલી અલી ઘડી ઘડી થઈ રહે છે)

અલી—જહાંપનાદ ! હિંદને મર કરવાં બાદે મારું પગ મને સિપાહીઓથી, આઠજક ધનથી અને મ્હેનતી ખડા મરડીથી લે છે કેલા હિંદ કરતાં કમ મેનીથી લાગે રહેક હિંદ અંધ છે. દમયેરથી છતવું હિંદ શમશેરથી કાકાવડું હજી. એ જ પૂરું જીવન વિચારો.

શાદ—(દશકાથી) ત્યારે મારને દુર-જે મરડી કરી, કેમ ? અલી—ના. બાબર આં દુગાથ' ત્યાં રહેવાના હજી, રવાલ હિંદની બહારથી શામનદોતા કરવાના હિંદને પોણાં કરી પેડે હિંદના મવા, માટે નિઃશસ્ત્ર થઈ. (સાદ નિશ્ચયમાં પૂર્વ બચ છે)

શાદ—હિંદ રહેશે ?

અલી—હિંદ રવાનપછી છત્ત થઈ શકતું નથી.

શાદ—ફિરંગીઓનું પગ મિલ રહેશે ?

અલી—ફિરંગી રવાનપછી મિલ થઈ શકતા નથી. ફિરંગીઓની, હિંદને મારને પીછાને વળી હિંદસ્તાને વ ને નાણું કર્યાં પધારે પડ્યાં છે કે મિલ હિંદને શકુ કરવા નેહરે ? (સાદ કોએ વહાં અલીને બહેર યાજો છે. અલીની આંખમાં સતોષ ચમકે છે)

[ગદશ]

(દિખતા તથા અંધભેલા રેડિયોનાં સીજનવથી)

બનારસ હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં સંગીત વિદ્યા

કોડા સમય કાર મકાસ હુનિવર્સિટીએ સંસ્કૃતની પદવી આપે માટે આજના કલાકોન્દનાં વર્ષોને સંગતિ આપી અને તેના રત્ના ટેબાર મવા માંડયા. એ જાણ્ય મજબા પછી લાભેરમાં કદ સંસ્કૃતભાષાતર પદવિધી એમકારનાવહાલના નેરુલ નામી આદેશને એક પ્રધાન મધક રવપાયાના બળર મચવા છે તેમાં બંધીતએ કે અભ્યાસ અને કપાલવા કસરાવામાં અગ્રવરી. નવલકાને જવું ને એન તરીકે મ્યાન મળશે. તેની પદવિધી પાછોના અભ્યાસક્રમ ન મુજબ રહેશે : (૧) 'સ્રવમા' પદવી માટે ઉપરવર્ષો; (૨) 'વિદીશ' રવર્ષો; (૩) 'અવમા' માટે ધોવ વર્ષો; (૪) 'કલમા' માટે ૧૧ (૫) 'સિષ્ટપદ' માટે ઉપર અને (૬) 'સેનાપદ' માટે વર્ષો. એ પી.એચ.ડી. અથવા 'વાચરપદ' કે 'વગેરે'નું અધિધાન મળ મ્યાના પોણા માટે આકરવાલના, કાલકા, સેનકા, અનુભવ અને કાનકરિના વગેરેનાં દ્રવ્યસેવક કરક. આપશે. સરનામું : નિર્દેશક, બનારસ, (કે પો) (કુલપતિ ૧૯૨૧) ૧૧

કવિવર રવીન્દ્રનાથના પત્રો

અહીં છે પ્રેરક ઉદ્દેશ્યોદય, દર્શનથી આત્મસોધન અને દુષ્ટોનાં રૂપસોરભનું કાવ્ય

(‘પ્રવાસી’ પત્રના સહકારી સાથેક શ્રી આચર્યન્દ્ર બેળાપાયાય નમો)

કેવલપુર
(સાન્નિભિક્તન)

પ્રિયવરેણ,

મારા લખાણ વિષે દર્શન ક્રમમાં હોત તેા સાહે થાત, કારણ કે ‘પ્રવાસી’ સાહેબો મારા સંબંધ આરંભ થઈ ગયા હતાં કે આમાં મારાં કાવ્યોનાં શુદ્ધમાત્ર બરાબર સ્વચ્છ નહિ થાય. એ મારે જ નહિ; ખરી વાત તેા એ છે કે ધણા દિવસો થયાં હું લખના આનું હું. ઉગર પણ કોઈએ થઈ નથી, અને હવે થોડો સમય જ પણ સદે ભરી શકી તેા મારી કૃતિઓને મુદ્દવખાનો-સામલોચના કરવાનો સમય આવી પહોંચેલો. જ્યારે હું આ દેશબાજી પરથી કોઈએ કે આમાં થતાં ફર સરકી જઈશ, ત્યારે મને કાચ આરંભ થઈ જશે. ફર સાથે લેખન-સંબંધ વિષે તમે બરાબર વિચારી સકશો. તમે પણ હમણાં મારા લેખનને સંબંધ આપેલા જશો તેા એક વસ્તુ લોકો માટે એ આપાતકષ્ટ નીવડશે. અને એવું કરવાની કંઈ જ જરૂર નથી, કારણ કે મારાં કાવ્યોની પુરતોનાં કાવ્ય છે. તે એ સાચાં હશે તેા તેા સાફ જ છે, અને એ સાચાં નહિ હોય તેા જ. એ ત્યાજ્ય વસ્તુને ફર કરવા માટે વલનખચ નહિ લાગે. એ આપણે જ નીચેવળી ફર થઈ જશે. એટલા કિસ્સા યત્નથી છૂંદ્યાં સુધી હવે મારું નામ લઈને વધુ મૂલ કહાવવાની કશા નથી. મારા લેખનને તમે સાફ કદો છે ત્યારે મને અગત્ય નથી એમ કહું તેા એ જોડું થીશે જ કહેવડ. પ્રકાશ સંબંધનાં મનની આદરનો પ્રાણ બળી નાથી જોડે છે, ને એ કારણે જ આ ફેરને વધુ આદરના આપવાની છાછા નથી થતી. હાર પુત્ર, એ વસ્તુને આદર થયું કે એવું છે એ જોડું છે; અર્થાત્ કોઈનાં સત્યને આજબજા-અજબજાની કીધા નહિ, પણ ચોતાની પ્રકાશ સંબંધનાની કશા હોય છે, ને એ કશા જ આ વિષે ચિંત્યાની ખબર કામના કરે છે, અત્યુક્તિને સાહે છે: ‘ચોતાનું નામ’ નામક એ કદરૂપ-અજાણ વસ્તુ! મારું નામ જ્યારેનું મારા કાનને સંજોગના શું ત્યારે તમે તેને જાણે છે કે મારા, જેવાં બીજાંમાં કામનું હોય તેમાં કામનું; અત્યારે તે એને ટાંચીને એક ધાળુએ જ મૂકી રાખી, કાચ હોય ત્યાં સુધી અને બહી જાશે. એને નિત્ય દલાવતા રહી આદર લઈ વિદેશનું વિચારોન જતારશો મો. કાલથી તાવમાં પડ્યાં છું.

તમારો
શ્રી રવીન્દ્રનાથ

કૃતિ આદ્ર ૨૬, ૧૩૧૭ (બંગાળી સંવત) શ્રી રવીન્દ્રનાથ
‘પ્રવાસી’ના તંત્રી શ્રી રામચંદ્ર આર્યપાયાય નમો (મનેમાંથી)
આરંભેણ.

જર્મનીમાં મારાં પુરતોનાં વેળાનું પ્રગળ વેગે સફ થયું હતું. મારાં શુદ્ધ આરંભાણ, ખરિયાને દિસાળ કરવાની વેળા આવી છે. મારેની બાબ આરંભ ત્રણી ગયા હતાં કે તે એ કવિયામાં નીચે તે એક જોના થી ન બરાબર મેરડે થઈ જ જ આવક ત્યાં આજેનાં મારેના બાબ ને ગયડાને ન હોત તેા આજે કવિયાની મારે મારે વિચારા દેશ કરતાં બીજી કદને કરે ન જડત મારાં પુરતોનાં વેળાનું ત્યાં ફેરું છે અને એની સી સ્તિ છે મને કંઈ જ અજાણ નથી. બાહુ પૂંકા આરંભે છે કે મારે મહેન

આતુનાદર
રમણિક મેધાણી

તાણું આણું નથી પણ એ માટે શોર કરવાનો કંઈ જ મારે નથી, કારણ કાવ્યો આંકે મોટા પવાની જે આજા જ નહોતી રાખી. વસ્તુવાં શુદ્ધાંથી બનવનાં મારાં પુરતોનાં વેળાનું નકો કદરૂપ ન સહે આરંભ હતાં-દિસાળને ચોખી નિયાત-તપાસના વિના જ. મારે માટે કિટલરની જરૂર જ નહોતી મનને આ કદરૂપે જ મારવાનું છું કે એકા કોવા પ દિવસ હતાં જ્યારે કાલિદાસ વહેરે કવિયા રચનને મહેન તેમના કાવ્યોના પ્રચાર થાય એટલાથી જ ખુસ થવા. મને હુન્ન આરંભ જ છે કે આન્નિકિયાદિત્યનું કે નાણું સાધવા છતાં જે નથી મળતું. એ જાણનામાં જનસાધારણ થતી કવિને પુરતોનાં વાની ફર જોઈ એક અસાધારણ ભવિષ્ય પર હતી. આને કોવા સાધ કર્યા છે? એવું ને હોત તેા કોઈપણકદરૂપ સજાવાની મુકવા નેથી વધુિયત સરસ્વતીના મોદરગા અશુભિતા વધારત નહિ, મને પણ હોય અને સીધા પણ હોય એના મુશળ સામાનમાં આજે ફેરું નથી; છતાં તેમાં જે રૂપિયા કે સવા રૂપિયા એટલી જ જાણના મુદ્દ છે. કાવ્યોને એમને કવિ કે પળ નથી એમને જ આકર્ષક હો બેનવતો પડે છે. વાળીને, સહ-સાહિત્યને મુશળીને એમ વેચવાની વેચ રીતિમાં અમાનિયત છે એ કદરૂપ જ પડશે.

‘અતરવ’ શબ્દનો પ્રયાગ વેળાં આપે છે:

લોકલુલે વેગ: પુગ્ગલ પ્રેયો વિતાત પ્રેયોદ્યમજનુ
સર્વેસ્માત્ કાતરતર ચદ્યમાત્મા,

જ્યારે કોઈના અતિવા પળ ‘અતરવ’ શબ્દનો પ્રયાગ છે. જરૂર.

મુખ્ય નવાં પણ શરૂ મારાની આ ‘તર’નો જ ને ‘તરા’ કદો છે. કૃતિ.

૮ જુલાઈ ૧૯૩૫ આપને રવીન્દ્રનાથ કાકર

(વિપુસના મારાના/કુમાર શ્રી મન્દેન્દ્રકોર દેવશાને લખેલા)

ધારાપુર

કશાણીયુ.
મારે સરીરે કીક નથી. તમને કશામાં કાળજ કરાવ્યા ને બહી હુન્ન થયું. તમારે માટે એ પીડાદાયી છે તે કું જાણજ નહીં. આ પારેશી ને જીવોની અગિય પડતા આને કૃતિવા આજ રમન-વધાર અત્યંત હુન્નથી છે ખાસ કરીને તેમાં આપણને મજબૂતા નથી, આપણી અપજા કરે છે, ને તેમ છતાં અપણે એની નાજબ શાછળ બગવા કરતા રહીએ તે આપણે જ કે અપમાનકર છે. એમાં આપણી સારી જ નહિને તરફકારે છે, આપણી ધણા કરે છે તેમાં આપણું કદ રીતે સમમાન કરી સહે? અને જરૂર તેા આપણે એ સ્વીકરી પણ કરીને રહીએ? અપમાનિત ભતિ મારે આવા સાદે-બોને આદર સ્વીકારવાના પ્રયત્ન જેને કોણું દરજ બીજું કંઈ હોઈ જ ન સહે. એ થાય તે સદન કરે જાશે. અને મનમાં ને મારાં નિર્ સ્વાતંત્ર્યનું રક્ષણ કરતા રહેને. આજ દરશો ને પ્રતિષ્ઠ સંમેલોમાં પણ તમે તમારો ને જ લગતી રાજશે. એ સીધવાનું હોય તે કદરૂપ, એવાનું હોય તે અપમાન જડશે, ને એ સ્મૃતિમાં આગવી રાખવાનું હોય તે સહાજકાર સાચી રાજશે. પારેશી આના મોદરગાની ઉપર તમને કશું અપમાન હોતી શકતાર. —શ્રી રવીન્દ્રનાથ કાકર

(જુલાઈ ૧૯૩૬)

Our Friends Abroad

પરદેશી
મિત્રોના
પત્રો

આ પત્ર મેળવનાર : ચન્દ્રકાન્ત ન. વેલ, હળદિયા રોડી, સરસ્વતીપુરા, મુરત
113, Sandhurst-Rd. Kingsbury
London, N. W. 9 (England)

મિત્ર ચન્દ્રકાન્ત,

સહી આવકારપ ત તમારા ૨૨-૧-૧૬ના પત્ર મારે પહોંચી ગયાં. અને ચન્દ્ર. 'જય હિંદ'નો અર્થ સારો એ કે 'હિંદ'નું નામ છે.

આ પત્ર તમને મળ્યો એ દ્રશ્યમાન સર એટલે કે સિસ એવરેનું પ્રિદિશ સરકારી મંડળ હિંદ પદોષી ગયું હશે. . . તમે કોઈનું ખ્યાલમાં રાખતો કે બની ચર્ચિત સરકારે તમારે તે પદોષીની કોન્સેક્રેટિય સરકારે મુદ્દેની ઘણી ચર્ચા આગામી ચન્દ્ર સરકારે ઉપસ્થાપના છે; છતાં તે સરકારે જ સરકારકામીથી બચવાની રજા છે, અને મને આશા છે કે તે આ દિશાને બંધી સરકાર સહાય કરશે આગામી દેશમાંના બીજા ધણીની પહે મને આગામી ચન્દ્ર સરકારમાં બારે સ્થાને છે. તેમજ બીજાં વર્ષમાંનું યુદ્ધ-પ્રત્યક્ષના પદોષી રીધું છે; અને સરકારી કામગીરી કરી પતાવો તમા બીજાના રાષ્ટ્રીયકરણના પાસા કાપવા કરવાના છે. એને આશ છે કે દેશના ગરીબ-વંશનું સોને કાકતી સારવારને લઈ મળશે. આશ મવ મુજબ આગામી દેશમાં જો કોઈ એકમાત્ર કુપણ હોય તો તે ગરીબ. તરફ વચ્ચેનો ભેદ છે . . . કામગીરી હજી એ આંદોલનને બીજા દેશોમાં-આસ કરીને આવેશમાં પહોંચી જાય છે જેઓ, જે ગામ મુદ્દે સરકાર છે એટલા બધા પાડે તેના તરફ પૂર્વગત રાષ્ટ્ર છે ને તેને કમલાની પાડવાને બંધાર પડ્યા છે. તેમ છતાં આગામી દેશની જનતા તો બધી નવી સરકારના પક્ષમાં છે. . . એટલે મને આશ છે કે સરકારને ગોતાના પુરોગામીઓ કરવા વધારે સારો અંગત કરી ગાતાવાની બચાવની તક આપવામાં આવશે . . .

તમે મને પ્રિસિસ મુદ્દિયલ નિકેલ, મિ એરિન્ડન અને ક્લેમેન્ટ એરિસ જે પછયું છે. એમાંનાં પહેલાં બે વિષે હું કહું નથી બધીની, પણ બીજા પત્રમાં હું તમને કમલા-ત્તેમી માંદગી મેળવી કાઢીશ. મિ. એરિસ તો શિવિત ગાલસ છે (પાડે છે કે એરિસન યુનિવર્સિટીમાં બહુવાન) તે બદલોકમાંથી આવે છે. અને તેમના ધંધાને કારણે (એ સોલિસિટર છે) કમલાનીઓના સંપર્કમાં નહોતા આપના ત્યાં મુખી કમ્પેનિય પક્ષના હતા. પંખુ ચન્દ્રેનું છવન બેઠાને તે એટલા ૧૬૬ જુલાઈ (૧૯૧૬)

તો મને આવી વચા કે ધંધેધાયા બધું હોઈ દશેને પાર્લમેન્ટમાં ચન્દ્રેનું પ્રતિનિધિ યદને મયા. મારા મત મુજબ તો એ એક ચકાન નર છે. અમુક ચાલુએ જેનું બ્યુનિયલ બલે એનામાં ન હોય, છતાં એ પોતે એક મહાન વ્યક્તિ છે. . .

હામણ તો આટલું જણ લાગે છે, એટલે અથ વિદા-ચન્દ્રકાન્ત

તમારી સહકર્મી, ગેરિથ
નવાં પત્રમિત્રો

ની મેનાં સરનામાં પેલી આફ્રિકામાંથી તમા બીજાનાં હિંદી મિત્રોમાંથી પણ દિલ્હી, એટલે કે મુનરાતીમાં પત્રચલાર કરવા હશે છે.

(1) Miss M. Milne, 27 Mairton

સંસારનાં શહેરો

પાડ-કમળ

હિંદી આફ્રિકા એશિયાઈ વસાહતી-ઓ સામે ત્યાંની સરકાર પંસાર કૃત્યા બધા કાલકીની પ્રતિષ્ઠા કરવા હિંદીઓએ જે સત્યાગ્રહની કલત કાપાતી છે તેનું મુખ્ય ધાંધું બનેલું આ શહેર, હજી ૧૮૯૨માં તે, હા-પીના કેડા પ્રિસિસ શિકારીઓએ વસાહત બંધ નાખી નાખી જાવળી નહીં. એમાંથી બિલ્ડેને માગ સવાસો વરસમાં તે આજે નાલાકરું મોટામાં મોટું થી કદ બંધાર અને વ્યાપારી પાટનગર બની ગયું છે. હિંદી આફ્રિકાનાં યુનિયનમાં માગ બેઠાનાસભ્યને અને કેપટાનથી જ તે કલતરવું અણાય છે. ૧૮૯૨ના નાલાકરુ જર્મન જેન્નિયલ કી. જર્મન કપરથી તેનું તામ પડેલું.

હેલાયોઆના અખાલથી પૂર્વેકનમુખીના હરિવાઈ ગામે પડેનું આ એકમાત્ર અખાલ બંધાર, માનવી પુરપાથ ને કમ્પેનિરી વિજ્ઞાનનું સર્જન છે. પહેલાં પણ તો ત્યાં, હરિવાના અખાલ આરે કાળાંતરે જ્યાં ચર્ચેલી રેલીની પાળથી આંધો પાળીનું એક છીંચે સરોવર બંધાઈ ગયેલું રેલીના એ 'કાકા' આરે ૨૦૦૦ ફૂટલાંથી પાકી દીવાલ ચર્ચી હતી તેના પર ઉઠી બાંધી હોવા અને સરોવરને આગીને શીડી રીડીએ નાંચવા શેય બનાવી દીધું. પ્રવેશ દ્વાર આગળથી બોતરામાં કલત તરફ શહેરને વ્યાપારી લગો વિતારે છે ને

લેન્ડ રીડી નામની તેની મુખ્ય બાજુમાં બંધી દેશમાં, થીએટર ને બેન્ક-પર ટેકનિસ હોલિય આવેલા છે. આંતર પ્રદેશમાં મોટી રેલવે ટ્રેનનું ઈમ્પોર્સ્ટ મંડળ પણ એ કેન્દ્ર બાજુ છે. જે આપારી કેન્દ્રથી એક ખડક કાળ પારા ધૂમધીને કાચી ગતિથી કલતરવું છેક કમ્પેનિરી નદી મુખી બાય છે. ત્યાં આવેલી પાથર ને કાંકરીની ખાણોમાંથી જ ડાઈનનાં બધાં મકાનો તથા પેલી દરિયાઈ બંધ બાંધવામાં આવેલાં છે. એ ખડકની પારના કમ્પ પ્રદેશ પર, દરિયાની સન્મુખ દેશને લેતો, રેલામાં મકાનો ને મોનાં મેકાનોવાળો તથા ફૂલફૂલી સર્ચી રેલ્વે નાના બંધોચા-આવાળો વસાહતી મોશાઓને મુદ્દર તાનો પથરાયેલો છે. પાંચ હોટેલો, રેનાનગ્રી, બેન્ડરેન્ડો ને હરવારવાનું કેન્દ્ર અને વધુ આવેલાં છે કેમકે હિંદી આફ્રિકાનાં મુલ-રાજનાં કુમળા પ્રદેશો પર તિયાવાળાં બંધારે પાડે છે ત્યારે દરિયાની ઢાંકની ગરમ હવાના ડાઈનનાં રેલ માળવા મટે પહોં જતી આવે છે. માન હોટેલ તાજાની વચેની આ શહેરમાં મુનિવર્સિટી હોલિય પણ રમાવવામાં આવી છે.

જેમ્સને બંધરી વેપાર કપરાંત ડાઈન બેઠાના શિકારનું અપરાધનું કેન્દ્ર અને પાઈ જોવા તમા બીજાના નિકાસનું મુખ્ય સ્ત્રે છે.

રસદર્શન

ગ. રમ્યા મને દોશમાં ગમે છે બાળા-
ઓનો કટાક્ષ, નિષ્પ્રવચન રંગનાં
વસ્ત્રવિધાન, મેડગેભી રચનો અને પ્રકાશ,
અતિ અને તાલ, ઝીતગાધુર્ય અને મોદર્ય,
મત્યાદિની ત્યાં રેલગણિય લાગ છે. સામાન્ય
જનક જીવનનાં હર્ષરોષ, આશાનિરાશા અને
સીદ્ધિદાની અંખનાં તથા આંસોં સાથે
લાગતી પુષ્કલ એ અરખાઓમા ભેગાં રવ્ય
માય છે તેવાં બીજે ક્યાંય મળ્યાં નથી. એમા
દિનપ્રતિદિન નૃત્ય ને અભિનયના તથા કાવ્ય-
તત્ત્વ ને સંજોતના વિચાર થતા રહ્યા છે અનેક
નનના અગ્રપૂર્ણ-સર્જક નિષ્કળ પ્રયત્નો
કલ્પસામગ્રી રીતે ગરખાઓમા થતા એ
ધમ્મ મેળા છે ને અભિનંદન આપ્યા છે

દરેકરંગમાં તે એક અરખાકેસરની સમાપ્તિ
વખતે એ પ્રમુખરંગનેથી બાળાઓને દેવ-
નાની કાઈ જુદા બ્રહ્મિકાભંગી પુછ્યુ હતુ
કે તમે કૌણ છો અને આ મારું લોકમા
ક્યાંથી આવ્યા છો? એકરંગે કે નશ્વરની
કાઈ દિગ્દ બ્રહ્મિકામાંથી તો નામ નથી આવ્યા

... પદની સાદિત્ય પરિપક્વ વખતે
સ ચોમનકા ગરખાઓ તથા ત્યાંનાં
અદોષતા કામર સમાવીઆના ગરખા મને
દોશમાં સર્વશ્રેષ્ઠ બધામાં છે અને એ
ચાંદની રાતો, એ કૂલો, એ કાવ્ય અને
એ ક્રમ તથા ઝીતની માધુરી મારા જીવનમા
મોઢા સંભારણ છે.

એક બેળાલાલ સાદાભાઈને ત્યાં એમની
કલારાજાના એક ગણિપુત્રી શિક્ષકે એમની
એક પુત્રીની ગદલી

પુત્રો મોરડી, હો રાજ
પુરમાં મયમન થનમન નાચે
પુત્રો મોરડી હો રાજ

એ કવિવર નાનાલાલનું બીન ન્યારે નૃત્ય
દ્વારા પ્રદર્શિત હતું ત્યારે આ અરખી અરખાવ
અને એના મોરડીની વચ્ચે મને મળેલામનવ
જીવનની પંચતા ગને સાકાર થઈ હતી અને
તે મારે એ પ્રજાનો ઉપકાર માન્યો હતો.

એને મુદ્દતલા દિવાને એક પુષ્કલ સંપેદનને
પ્રસંગે મહાત્માજીની કાવ્યનીમા મીરાંભાઈનું
તુમારે મારન મળ સુખ છોડિયા
મળ મોઢો, કયું તપડાવે?
આજ છોડિયા નહિ, મોને પ્રજુછ
તણ મરન કે પોસ જુદામો, પ્રજુછ

નૃત્યમાં પ્રદર્શિત હતું હતું ત્યારે દરિદ્રતાના
દિવ્ય-પ્રશ્નોમાં હતું હતું તરનો પડે.

ઉદયકેસરને શિક્ષકનાં નૃત્યાંથી તે આરતીવ
દેવો અને રેનીઓને (અંકેરે કે પ્રજાની જ-
બજા મશિના ને મુખોને) એવાના મોઢક
લાગ્યુ રવચે પ્રવચન થતાં એવાં છે અને
એ સાથે તાર એટલો અગ્રપ્રકાર થયો છે કે
એ કૌણિક નહિ પણ અમર બની બેઠો છે.

ન્યારે એનાં સાથા અને કૃષ્ણ પદ્યાદ
બ્રાહ્મના સંજોત સાથે નૃત્ય કરે છે ત્યારે અગમ
સુધિ એમાં જાતપ્રાન ચલેલા ચૈતન્ય પ્રજુ
સાથે આનંદસાગરમા એવાં બની ને મેળે છે.
આના શિવ ન્યારે સતીવિગ્રહની સમાપ્તિ
ચક્રાદિને પેઠે છે, અને સુધિ ધણી વખતનાં
દોર જેની આસુરી બજોથી પેશાઈ રહે છે
ત્યારે દેવી સંપતિઓ અસદાય સ્થાનિમાં
રહી નવ્ય છે. પણ શિવ ધીમેધીમે બગે છે,
ગીદિ, ધમે ને દેવ્યાબુગવ યાત્રાઓને
ધાવમાં લે છે અને સર્વત્ર અવગમ્ય મેળવ
પ્રવર્તે રહે છે એવખતે તત્ત્વજ્ઞાનમાં કવિતા
તથા સંજોતભણે છેને સત, ચિત્ત તથા આ-
નંદની નિયતિનાં રસમય દર્શન અનુભવાય છે.

સાતનેજનાં દર્શન કરાવતું એમનું કલય-
પૂરતા લીરોનું નૃત્ય અને સંવજુતની દોરડા
તથા મુખનાં નિર્ગમ્ય સાથે ને દારખાનાં
જીવનનું નૃત્ય સંભાલે છે. આનંદ, ઉન્નત અને
અપ્સરાનાં મેળાથે મેળાનાં નૃત્યો એ બળ,
ચતા, સૌન્દર્ય ને અભિનંદે તેનાં જીવન સાથે
આવમસાત કરી આપે છે તેવાં બીજ કાઈ
જગતે આજ સુધી કદી જોઈ નહયાં નથી

એમના કલારેન્દ્રમાં મોરડો વખતે રહે-
વાનું સદ્ભાવન્ય અને આલમીસાગરમાં મળ્યું વચ,
ત્યારે, દેવકાક દુશ્મની થતા નીચે. ત્યાંના
જનત-દાજમે સંસારના તંતુપાશ પર અજારા
અંતર્યામીને બેસાડીને એના ન્યેમથવા
કરાવી છે કે એ મેળવરનાં વિગ્રહોની સંખ્યા

‘નહિ એટલો જગ વારંવાર’
એલીટી અસંખ્ય વાર માયા કરી છે. અને
હવે માયા કરે છે.
મનદોષની એક સખા હતી. ચેત્રે અને
કારખાનાં વચ્ચે જીવન થયેલી નાખનાર સી-
પુરોહિને ને અવતારે મહાત્માજીને આદરમાં
હતાં. મુઢીદોરે સાથે માનવતાના વિગ્રહોનો
એ કલસવ હતો. જનિવર્ષકે રંગે પદેસી જ
વારંવારે અમહાવાદમાં પ્રવચિત થયાં હતાં

એવી એ વિદાર મળામાં રવ. નાંદાવજુ
મોરડેશ્વરપદેએ સમાનું કુદ્યાદાન હતતાં ચાલુ:
દિગમાં દીવો દોરે દે દીવો દો.
હડા કાગ કોપને પારંકો રે.
દિગમાં દીવો દો.

એ ઝીત ગજાવા પછી મોરડી કચરના એ
અખલ્ય પ્રેશકોને વિશેષ દાંડ બજાવવાનું
બાકી રહ્યું મહોલું.

મહાલક્ષ્મી કીમેસ જેવો દેસિયામાં ધણી
વર્ષ સુધી એક પંચાશરી સતીતામાનર
દવા ઝીતગાબઈએ ધમ્મ કલારેખીઓને
એકદા કરી એક શવિકો કંગમ કર્યો હતો.
રાતના બાર વાગતાં સુધી તો પંચાશરી કઈ
માયાની જ ના પાડેલા હતા. પણ પેઠે
ન્યારે વાતાવરણ શાન્ત મળ્યું અને કાંઈ
જનોનાં હૃદય પેદેપદ તરમે બગ્યાં તાલ્યાં
ત્યારે વમર ગાયે પંચાશરીએ કાંઈકુ કે

ખાસી...
અખિયાં હરિ દરજાની ખાસી...
દેવો ચાલત હુમલ નયત છે
નિશાદિન રહત કદાચી અખિયાં
આથે કોથો કિરી અથે બાંગેન
કાલ મયે મર કાંડે-અખિયાં
મુખર આભાવ સાથે ક્રોતાઓને ર.કતા
હતા. એક રાત્રીયે હવે એનાં પછી બાવ રાત્રી
પંચાશરીએ કવચકપરી તાન અને પશ્ચાદ
લીધા, કવચાંધુર્યનું પ્રિચિતિસરની આરજુ-
ની તૃપ્તિને એમાં મીઠું કુદમપદીબર હૃદય-
માથી અન્ય મહોલું, કલ્પક વધારે ને વધારે
કૂટાવું જનુ હતું આ પંચાશરીને કેવલોક મયે
પણ આલે તો ૧૦૧૫ વર્ષ મળ થયા છે;
પણ મને તો સંગાત એ પાંચમો મેઠ છે
એની એ પ્રતીતિ કરાવીને ગયા છે. (ગાક)

દેસાઈનાં જન્મભા -
(૧) એકાદશી (૨) ૧૨, ૨૪, ૩૬ (૩)
જનર સ્વકપર બધી જ દિશાઓ દરિયુ
બાણવ (૪) (કાંઈ) ૩૮૬ (૫) ૮૫૪ (૬)
૧૫૪૨ (૭) ૧૧૨૨ (૮) ૧૭૫૩ (૯) ૧૧૧૫
(૧૦) ૧૪૨૮ (૧) ૧૫૧૬ (૨) ૧૭૨૧ (૩)
૧૫૬૫ (૪) ૧૭૩૮ (૫) ૧૭૬૫ (૬)
૧૭૭૨ (૭) ૧૭૮૫ (૮) ૧૭૯૫ (૯)
૧૮૦૫ (૧૦) ૧૮૧૫ (૧૧) ૧૮૨૫ (૧૨)
૧૮૩૫ (૧૩) ૧૮૪૫ (૧૪) ૧૮૫૫ (૧૫)
૧૮૬૫ (૧૬) ૧૮૭૫ (૧૭) ૧૮૮૫ (૧૮)
૧૮૯૫ (૧૯) ૧૯૦૫ (૨૦) ૧૯૧૫ (૨૧)
૧૯૨૫ (૨૨) ૧૯૩૫ (૨૩) ૧૯૪૫ (૨૪)
૧૯૫૫ (૨૫) ૧૯૬૫ (૨૬) ૧૯૭૫ (૨૭)
૧૯૮૫ (૨૮) ૧૯૯૫ (૨૯) ૨૦૦૫ (૩૦)
૨૦૧૫ (૩૧) ૨૦૨૫ (૩૨) ૨૦૩૫ (૩૩)
૨૦૪૫ (૩૪) ૨૦૫૫ (૩૫) ૨૦૬૫ (૩૬)
૨૦૭૫ (૩૭) ૨૦૮૫ (૩૮) ૨૦૯૫ (૩૯)
૨૧૦૫ (૪૦) ૨૧૧૫ (૪૧) ૨૧૨૫ (૪૨)
૨૧૩૫ (૪૩) ૨૧૪૫ (૪૪) ૨૧૫૫ (૪૫)
૨૧૬૫ (૪૬) ૨૧૭૫ (૪૭) ૨૧૮૫ (૪૮)
૨૧૯૫ (૪૯) ૨૨૦૫ (૫૦) ૨૨૧૫ (૫૧)
૨૨૨૫ (૫૨) ૨૨૩૫ (૫૩) ૨૨૪૫ (૫૪)
૨૨૫૫ (૫૫) ૨૨૬૫ (૫૬) ૨૨૭૫ (૫૭)
૨૨૮૫ (૫૮) ૨૨૯૫ (૫૯) ૨૩૦૫ (૬૦)
૨૩૧૫ (૬૧) ૨૩૨૫ (૬૨) ૨૩૩૫ (૬૩)
૨૩૪૫ (૬૪) ૨૩૫૫ (૬૫) ૨૩૬૫ (૬૬)
૨૩૭૫ (૬૭) ૨૩૮૫ (૬૮) ૨૩૯૫ (૬૯)
૨૪૦૫ (૭૦) ૨૪૧૫ (૭૧) ૨૪૨૫ (૭૨)
૨૪૩૫ (૭૩) ૨૪૪૫ (૭૪) ૨૪૫૫ (૭૫)
૨૪૬૫ (૭૬) ૨૪૭૫ (૭૭) ૨૪૮૫ (૭૮)
૨૪૯૫ (૭૯) ૨૫૦૫ (૮૦) ૨૫૧૫ (૮૧)
૨૫૨૫ (૮૨) ૨૫૩૫ (૮૩) ૨૫૪૫ (૮૪)
૨૫૫૫ (૮૫) ૨૫૬૫ (૮૬) ૨૫૭૫ (૮૭)
૨૫૮૫ (૮૮) ૨૫૯૫ (૮૯) ૨૬૦૫ (૯૦)
૨૬૧૫ (૯૧) ૨૬૨૫ (૯૨) ૨૬૩૫ (૯૩)
૨૬૪૫ (૯૪) ૨૬૫૫ (૯૫) ૨૬૬૫ (૯૬)
૨૬૭૫ (૯૭) ૨૬૮૫ (૯૮) ૨૬૯૫ (૯૯)
૨૭૦૫ (૧૦૦) ૨૭૧૫ (૧૦૧) ૨૭૨૫ (૧૦૨)
૨૭૩૫ (૧૦૩) ૨૭૪૫ (૧૦૪) ૨૭૫૫ (૧૦૫)
૨૭૬૫ (૧૦૬) ૨૭૭૫ (૧૦૭) ૨૭૮૫ (૧૦૮)
૨૭૯૫ (૧૦૯) ૨૮૦૫ (૧૧૦) ૨૮૧૫ (૧૧૧)
૨૮૨૫ (૧૧૨) ૨૮૩૫ (૧૧૩) ૨૮૪૫ (૧૧૪)
૨૮૫૫ (૧૧૫) ૨૮૬૫ (૧૧૬) ૨૮૭૫ (૧૧૭)
૨૮૮૫ (૧૧૮) ૨૮૯૫ (૧૧૯) ૨૯૦૫ (૧૨૦)
૨૯૧૫ (૧૨૧) ૨૯૨૫ (૧૨૨) ૨૯૩૫ (૧૨૩)
૨૯૪૫ (૧૨૪) ૨૯૫૫ (૧૨૫) ૨૯૬૫ (૧૨૬)
૨૯૭૫ (૧૨૭) ૨૯૮૫ (૧૨૮) ૨૯૯૫ (૧૨૯)
૩૦૦૫ (૧૩૦) ૩૦૧૫ (૧૩૧) ૩૦૨૫ (૧૩૨)
૩૦૩૫ (૧૩૩) ૩૦૪૫ (૧૩૪) ૩૦૫૫ (૧૩૫)
૩૦૬૫ (૧૩૬) ૩૦૭૫ (૧૩૭) ૩૦૮૫ (૧૩૮)
૩૦૯૫ (૧૩૯) ૩૧૦૫ (૧૪૦) ૩૧૧૫ (૧૪૧)
૩૧૨૫ (૧૪૨) ૩૧૩૫ (૧૪૩) ૩૧૪૫ (૧૪૪)
૩૧૫૫ (૧૪૫) ૩૧૬૫ (૧૪૬) ૩૧૭૫ (૧૪૭)
૩૧૮૫ (૧૪૮) ૩૧૯૫ (૧૪૯) ૩૨૦૫ (૧૫૦)
૩૨૧૫ (૧૫૧) ૩૨૨૫ (૧૫૨) ૩૨૩૫ (૧૫૩)
૩૨૪૫ (૧૫૪) ૩૨૫૫ (૧૫૫) ૩૨૬૫ (૧૫૬)
૩૨૭૫ (૧૫૭) ૩૨૮૫ (૧૫૮) ૩૨૯૫ (૧૫૯)
૩૩૦૫ (૧૬૦) ૩૩૧૫ (૧૬૧) ૩૩૨૫ (૧૬૨)
૩૩૩૫ (૧૬૩) ૩૩૪૫ (૧૬૪) ૩૩૫૫ (૧૬૫)
૩૩૬૫ (૧૬૬) ૩૩૭૫ (૧૬૭) ૩૩૮૫ (૧૬૮)
૩૩૯૫ (૧૬૯) ૩૪૦૫ (૧૭૦) ૩૪૧૫ (૧૭૧)
૩૪૨૫ (૧૭૨) ૩૪૩૫ (૧૭૩) ૩૪૪૫ (૧૭૪)
૩૪૫૫ (૧૭૫) ૩૪૬૫ (૧૭૬) ૩૪૭૫ (૧૭૭)
૩૪૮૫ (૧૭૮) ૩૪૯૫ (૧૭૯) ૩૫૦૫ (૧૮૦)
૩૫૧૫ (૧૮૧) ૩૫૨૫ (૧૮૨) ૩૫૩૫ (૧૮૩)
૩૫૪૫ (૧૮૪) ૩૫૫૫ (૧૮૫) ૩૫૬૫ (૧૮૬)
૩૫૭૫ (૧૮૭) ૩૫૮૫ (૧૮૮) ૩૫૯૫ (૧૮૯)
૩૬૦૫ (૧૯૦) ૩૬૧૫ (૧૯૧) ૩૬૨૫ (૧૯૨)
૩૬૩૫ (૧૯૩) ૩૬૪૫ (૧૯૪) ૩૬૫૫ (૧૯૫)
૩૬૬૫ (૧૯૬) ૩૬૭૫ (૧૯૭) ૩૬૮૫ (૧૯૮)
૩૬૯૫ (૧૯૯) ૩૭૦૫ (૨૦૦) ૩૭૧૫ (૨૦૧)
૩૭૨૫ (૨૦૨) ૩૭૩૫ (૨૦૩) ૩૭૪૫ (૨૦૪)
૩૭૫૫ (૨૦૫) ૩૭૬૫ (૨૦૬) ૩૭૭૫ (૨૦૭)
૩૭૮૫ (૨૦૮) ૩૭૯૫ (૨૦૯) ૩૮૦૫ (૨૧૦)
૩૮૧૫ (૨૧૧) ૩૮૨૫ (૨૧૨) ૩૮૩૫ (૨૧૩)
૩૮૪૫ (૨૧૪) ૩૮૫૫ (૨૧૫) ૩૮૬૫ (૨૧૬)
૩૮૭૫ (૨૧૭) ૩૮૮૫ (૨૧૮) ૩૮૯૫ (૨૧૯)
૩૯૦૫ (૨૨૦) ૩૯૧૫ (૨૨૧) ૩૯૨૫ (૨૨૨)
૩૯૩૫ (૨૨૩) ૩૯૪૫ (૨૨૪) ૩૯૫૫ (૨૨૫)
૩૯૬૫ (૨૨૬) ૩૯૭૫ (૨૨૭) ૩૯૮૫ (૨૨૮)
૩૯૯૫ (૨૨૯) ૪૦૦૫ (૨૩૦) ૪૦૧૫ (૨૩૧)
૪૦૨૫ (૨૩૨) ૪૦૩૫ (૨૩૩) ૪૦૪૫ (૨૩૪)
૪૦૫૫ (૨૩૫) ૪૦૬૫ (૨૩૬) ૪૦૭૫ (૨૩૭)
૪૦૮૫ (૨૩૮) ૪૦૯૫ (૨૩૯) ૪૧૦૫ (૨૪૦)
૪૧૧૫ (૨૪૧) ૪૧૨૫ (૨૪૨) ૪૧૩૫ (૨૪૩)
૪૧૪૫ (૨૪૪) ૪૧૫૫ (૨૪૫) ૪૧૬૫ (૨૪૬)
૪૧૭૫ (૨૪૭) ૪૧૮૫ (૨૪૮) ૪૧૯૫ (૨૪૯)
૪૨૦૫ (૨૫૦) ૪૨૧૫ (૨૫૧) ૪૨૨૫ (૨૫૨)
૪૨૩૫ (૨૫૩) ૪૨૪૫ (૨૫૪) ૪૨૫૫ (૨૫૫)
૪૨૬૫ (૨૫૬) ૪૨૭૫ (૨૫૭) ૪૨૮૫ (૨૫૮)
૪૨૯૫ (૨૫૯) ૪૩૦૫ (૨૬૦) ૪૩૧૫ (૨૬૧)
૪૩૨૫ (૨૬૨) ૪૩૩૫ (૨૬૩) ૪૩૪૫ (૨૬૪)
૪૩૫૫ (૨૬૫) ૪૩૬૫ (૨૬૬) ૪૩૭૫ (૨૬૭)
૪૩૮૫ (૨૬૮) ૪૩૯૫ (૨૬૯) ૪૪૦૫ (૨૭૦)
૪૪૧૫ (૨૭૧) ૪૪૨૫ (૨૭૨) ૪૪૩૫ (૨૭૩)
૪૪૪૫ (૨૭૪) ૪૪૫૫ (૨૭૫) ૪૪૬૫ (૨૭૬)
૪૪૭૫ (૨૭૭) ૪૪૮૫ (૨૭૮) ૪૪૯૫ (૨૭૯)
૪૫૦૫ (૨૮૦) ૪૫૧૫ (૨૮૧) ૪૫૨૫ (૨૮૨)
૪૫૩૫ (૨૮૩) ૪૫૪૫ (૨૮૪) ૪૫૫૫ (૨૮૫)
૪૫૬૫ (૨૮૬) ૪૫૭૫ (૨૮૭) ૪૫૮૫ (૨૮૮)
૪૫૯૫ (૨૮૯) ૪૬૦૫ (૨૯૦) ૪૬૧૫ (૨૯૧)
૪૬૨૫ (૨૯૨) ૪૬૩૫ (૨૯૩) ૪૬૪૫ (૨૯૪)
૪૬૫૫ (૨૯૫) ૪૬૬૫ (૨૯૬) ૪૬૭૫ (૨૯૭)
૪૬૮૫ (૨૯૮) ૪૬૯૫ (૨૯૯) ૪૭૦૫ (૩૦૦)
૪૭૧૫ (૩૦૧) ૪૭૨૫ (૩૦૨) ૪૭૩૫ (૩૦૩)
૪૭૪૫ (૩૦૪) ૪૭૫૫ (૩૦૫) ૪૭૬૫ (૩૦૬)
૪૭૭૫ (૩૦૭) ૪૭૮૫ (૩૦૮) ૪૭૯૫ (૩૦૯)
૪૮૦૫ (૩૧૦) ૪૮૧૫ (૩૧૧) ૪૮૨૫ (૩૧૨)
૪૮૩૫ (૩૧૩) ૪૮૪૫ (૩૧૪) ૪૮૫૫ (૩૧૫)
૪૮૬૫ (૩૧૬) ૪૮૭૫ (૩૧૭) ૪૮૮૫ (૩૧૮)
૪૮૯૫ (૩૧૯) ૪૯૦૫ (૩૨૦) ૪૯૧૫ (૩૨૧)
૪૯૨૫ (૩૨૨) ૪૯૩૫ (૩૨૩) ૪૯૪૫ (૩૨૪)
૪૯૫૫ (૩૨૫) ૪૯૬૫ (૩૨૬) ૪૯૭૫ (૩૨૭)
૪૯૮૫ (૩૨૮) ૪૯૯૫ (૩૨૯) ૫૦૦૫ (૩૩૦)
૫૦૧૫ (૩૩૧) ૫૦૨૫ (૩૩૨) ૫૦૩૫ (૩૩૩)
૫૦૪૫ (૩૩૪) ૫૦૫૫ (૩૩૫) ૫૦૬૫ (૩૩૬)
૫૦૭૫ (૩૩૭) ૫૦૮૫ (૩૩૮) ૫૦૯૫ (૩૩૯)
૫૧૦૫ (૩૪૦) ૫૧૧૫ (૩૪૧) ૫૧૨૫ (૩૪૨)
૫૧૩૫ (૩૪૩) ૫૧૪૫ (૩૪૪) ૫૧૫૫ (૩૪૫)
૫૧૬૫ (૩૪૬) ૫૧૭૫ (૩૪૭) ૫૧૮૫ (૩૪૮)
૫૧૯૫ (૩૪૯) ૫૨૦૫ (૩૫૦) ૫૨૧૫ (૩૫૧)
૫૨૨૫ (૩૫૨) ૫૨૩૫ (૩૫૩) ૫૨૪૫ (૩૫૪)
૫૨૫૫ (૩૫૫) ૫૨૬૫ (૩૫૬) ૫૨૭૫ (૩૫૭)
૫૨૮૫ (૩૫૮) ૫૨૯૫ (૩૫૯) ૫૩૦૫ (૩૬૦)
૫૩૧૫ (૩૬૧) ૫૩૨૫ (૩૬૨) ૫૩૩૫ (૩૬૩)
૫૩૪૫ (૩૬૪) ૫૩૫૫ (૩૬૫) ૫૩૬૫ (૩૬૬)
૫૩૭૫ (૩૬૭) ૫૩૮૫ (૩૬૮) ૫૩૯૫ (૩૬૯)
૫૪૦૫ (૩૭૦) ૫૪૧૫ (૩૭૧) ૫૪૨૫ (૩૭૨)
૫૪૩૫ (૩૭૩) ૫૪૪૫ (૩૭૪) ૫૪૫૫ (૩૭૫)
૫૪૬૫ (૩૭૬) ૫૪૭૫ (૩૭૭) ૫૪૮૫ (૩૭૮)
૫૪૯૫ (૩૭૯) ૫૫૦૫ (૩૮૦) ૫૫૧૫ (૩૮૧)
૫૫૨૫ (૩૮૨) ૫૫૩૫ (૩૮૩) ૫૫૪૫ (૩૮૪)
૫૫૫૫ (૩૮૫) ૫૫૬૫ (૩૮૬) ૫૫૭૫ (૩૮૭)
૫૫૮૫ (૩૮૮) ૫૫૯૫ (૩૮૯) ૫૬૦૫ (૩૯૦)
૫૬૧૫ (૩૯૧) ૫૬૨૫ (૩૯૨) ૫૬૩૫ (૩૯૩)
૫૬૪૫ (૩૯૪) ૫૬૫૫ (૩૯૫) ૫૬૬૫ (૩૯૬)
૫૬૭૫ (૩૯૭) ૫૬૮૫ (૩૯૮) ૫૬૯૫ (૩૯૯)
૫૭૦૫ (૪૦૦) ૫૭૧૫ (૪૦૧) ૫૭૨૫ (૪૦૨)
૫૭૩૫ (૪૦૩) ૫૭૪૫ (૪૦૪) ૫૭૫૫ (૪૦૫)
૫૭૬૫ (૪૦૬) ૫૭૭૫ (૪૦૭) ૫૭૮૫ (૪૦૮)
૫૭૯૫ (૪૦૯) ૫૮૦૫ (૪૧૦) ૫૮૧૫ (૪૧૧)
૫૮૨૫ (૪૧૨) ૫૮૩૫ (૪૧૩) ૫૮૪૫ (૪૧૪)
૫૮૫૫ (૪૧૫) ૫૮૬૫ (૪૧૬) ૫૮૭૫ (૪૧૭)
૫૮૮૫ (૪૧૮) ૫૮૯૫ (૪૧૯) ૫૯૦૫ (૪૨૦)
૫૯૧૫ (૪૨૧) ૫૯૨૫ (૪૨૨) ૫૯૩૫ (૪૨૩)
૫૯૪૫ (૪૨૪) ૫૯૫૫ (૪૨૫) ૫૯૬૫ (૪૨૬)
૫૯૭૫ (૪૨૭) ૫૯૮૫ (૪૨૮) ૫૯૯૫ (૪૨૯)
૬૦૦૫ (૪૩૦) ૬૦૧૫ (૪૩૧) ૬૦૨૫ (૪૩૨)
૬૦૩૫ (૪૩૩) ૬૦૪૫ (૪૩૪) ૬૦૫૫ (૪૩૫)
૬૦૬૫ (૪૩૬) ૬૦૭૫ (૪૩૭) ૬૦૮૫ (૪૩૮)
૬૦૯૫ (૪૩૯) ૬૧૦૫ (૪૪૦) ૬૧૧૫ (૪૪૧)
૬૧૨૫ (૪૪૨) ૬૧૩૫ (૪૪૩) ૬૧૪૫ (૪૪૪)
૬૧૫૫ (૪૪૫) ૬૧૬૫ (૪૪૬) ૬૧૭૫ (૪૪૭)
૬૧૮૫ (૪૪૮) ૬૧૯૫ (૪૪૯) ૬૨૦૫ (૪૫૦)
૬૨૧૫ (૪૫૧) ૬૨૨૫ (૪૫૨) ૬૨૩૫ (૪૫૩)
૬૨૪૫ (૪૫૪) ૬૨૫૫ (૪૫૫) ૬૨૬૫ (૪૫૬)
૬૨૭૫ (૪૫૭) ૬૨૮૫ (૪૫૮) ૬૨૯૫ (૪૫૯)
૬૩૦૫ (૪૬૦) ૬૩૧૫ (૪૬૧) ૬૩૨૫ (૪૬૨)
૬૩૩૫ (૪૬૩) ૬૩૪૫ (૪૬૪) ૬૩૫૫ (૪૬૫)
૬૩૬૫ (૪૬૬) ૬૩૭૫ (૪૬૭) ૬૩૮૫ (૪૬૮)
૬૩૯૫ (૪૬૯) ૬૪૦૫ (૪૭૦) ૬૪૧૫ (૪૭૧)
૬૪૨૫ (૪૭૨) ૬૪૩૫ (૪૭૩) ૬૪૪૫ (૪૭૪)
૬૪૫૫ (૪૭૫) ૬૪૬૫ (૪૭૬) ૬૪૭૫ (૪૭૭)
૬૪૮૫ (૪૭૮) ૬૪૯૫ (૪૭૯) ૬૫૦૫ (૪૮૦)
૬૫૧૫ (૪૮૧) ૬૫૨૫ (૪૮૨) ૬૫૩૫ (૪૮૩)
૬૫૪૫ (૪૮૪) ૬૫૫૫ (૪૮૫) ૬૫૬૫ (૪૮૬)
૬૫૭૫ (૪૮૭) ૬૫૮૫ (૪૮૮) ૬૫૯૫ (૪૮૯)
૬૬૦૫ (૪૯૦) ૬૬૧૫ (૪૯૧) ૬૬૨૫ (૪૯૨)
૬૬૩૫ (૪૯૩) ૬૬૪૫ (૪૯૪) ૬૬૫૫ (૪૯૫)
૬૬૬૫ (૪૯૬) ૬૬૭૫ (૪૯૭) ૬૬૮૫ (

માધુકરી

ઉ શુદ્ધ તો જગવડું; પણ પ્રેમ રાણી !
સોલી લીધા વગર સોલી જી ન દેણું !
એને જનો જગતમાં નળજાઇ કહેતાં
તેમાં જ છે તુલ્ય થયું પુરુષાર્થ, બહાવા ! —કલાપી

૨૧. વસંતરાવ હેમિષ્ટે

આજથી ૧૬ વરસ પૂરે કાનપુરામાં મેંથી રમવાણને શબાવવામાં પોતાની નવને દોષનાર ભારતપ્રતિભા ગણેશચંદ્ર વિદ્યાપીની શરીરીને રમવાને એની શરીરી થઇ તો ૧લી જુલાઈના રોજ આગદાવાદમાં બંધાયેલી કેમ્પે રમવાણની આખને છુટાવવા જતાં બહિંબે બનેલા બે હિન્દુ-મુસ્લિમ ગિરાદોરો ૨૧. વસંતરાવ હેમિષ્ટે અને રમવાણની લાખાણીના આગેવિદેશમાં કરી. ૨૧. વસંતરાવને એમના આખા છપન ફરમાન એમના મુલતુની કેમ જ આત્મવિશ્વાસના સાધનું હતું. હૈંચેસંતા મુઝાને યોધા કામંદર તરીકે એમની મુલાકાત દેવજ આગદાવાદમાં જ નહિ પણ શુભરાત આખમાં ફેસાજેલી હતી. પ્રકાશમાં આવવાની લેસ પશુ જીન નહિ, સત્તા કે દેખાવની પાછળ દોડવાનું નહિ, એને છતાં કંઈકેમનું એક પણ કામં જોતું નહિ દોષ કે જેમાં વસંતરાવ મોખરે નહિ દોષ. 'વસંતરાવ કામ'ના બહાવસોયા નાગથી સોમરૂના તે પ્રીતિપામ થયેલા.

આજથી ૮૦ વર્ષ પૂરે આગદાવાદમાં આવીને છુકોરેશની ભૂની અને ભણીતી પેટી નાખનાર ગણદાશધીય નેરય ગણદેવ રામચન્દ્ર ભગુષ્ટના કુટુંબમાં, તેમની એકની એક પુત્રીને ત્યાં વસંતરાવનો જન્મ ૬. ૧૯૦૧ના બે માસની ૧૬મી તારીખે થયેલો. તેમના પિતા હરિશ્ચન્દ્રરાવ હેમિષ્ટે તાર આતામાં શરકારી મોકર હતા. વસંતરાવને તેર વર્ષના મૂખીને એ મુશ્કરી મયા ત્યારથી તે પોતાના બે ભાગુઓ અને પણ બહેને સાથે માગા મોવિંદરાવ ભગુષ્ટની મીઠી કાયા તમે લીધરિને મોઝા થયા.

૨૧. વસંતરાવ (પ્રતલખું'ના સીન્નચથી)
૧૯૧૧ (જુલાઈ) ૧૬૬૬)

નાનપણમાં તેમનું શરીર માધ-કાંઠલું હતું. મિતો અને સખાંઓની મહુકરીઓથી કસોવિત થઈ તેમણે સુદઢ બનવાનો નિશ્ચય કર્યો. આગદાવાદમાં બે કાળે બંધાવાય પુરાણીકે કસરત સાથે સેવાના આદરની સગવડ કરીને જા-હવા માટેલી નવી જ રહિતી બાથખાખ-પ્રવૃતિ પાંચરની હતી હેમિષ્ટના બાળજ કેસવાળા થી વસંતરાવન પશુ બદમાં રહી બે વેળા યુવાનોને કાંતિકારી બાથખ કરવતા અને ઉદ્દેશ્યન આપતા. એમના શેપદારી વસંતરાવે છપનમાં દેસસેવાના આદરથી મુંઝવણ અને બાથખાખપ્રવૃત્તિમાં પલોકાણને પોતાના બે ગિરાઈલ્ય શરીરને એકું તે બનાવું દે ૧૯૨૬-

ઓ માસ (જુલાઈ)નું પંખી

સોમીગા

શુભરાતમાં હેમિષ્ટે વસંતરાવે છતાં આખા લીલાપામાં જેનું નામ નથી મળતું (સોમીગા બે કિરી નામ છે) જોતું, માત્ર ચાંદેક આંચ-બળું આ પંખી દોષ છે તે ચક્રીમીયે નાનું, પશુ મોહક ફૂપ અને ગીલા રેતરનો સંધેય જેવો એના દેહમાં થયો છે એવો કેલકર પંખીમાં હશે. હાથેલો લાગ-પાણુ. પીક, પાંજો, પૂંછડી-બળું ચળકતાવેરા કાળાંમગનું; કોમાં ભાત પાડના પાંજોમાં બે ચેત પડ્યા અને નીચેલા કામ-મઠી, કાની, પેટ-જુલો ગીળા રમનું, કાળો આલે કે એના દેહમાં શી આકર્ષક ફેંચી છે બે કો છે અને એના કેશમાં મીતની મરતી પરાકાષ્ટાયે પેલેમિ છે, જે છેક આંમરક મુધી રહે છે.

૨૧મને હળવું એલનાઈ, પશુ કોષમાં એના સંવર્નકાળે તે કાંદિકની મરતી એના કેશમાં આવે છે. આમાં ને દેવક જેમાં માયક-કિસોગણિ પંખીઓમાં અને રયાન બપવા-વનાર એ બાનના કચ્છારને કાંદેક કરવા કહાય છે. એની ગોલીમાં વણી વિવિધતા છે, છતાં જેનું પ્રિય બાન ગાર પડી છે. ૧-૨-૩-૪, આંચ આંચ પડી એક થીમી સીકી, પા દે અરથી કુણને એલેરે મારતો બનય: સી-સી-સી-સી; તમને મોટીથી સીસોરી મારતાં આવન-રની દોષ તે બળુ ક્યાં-ચો? જે પહેને સીકીયા કડાકવાથી સીખીબીતા આવની આખાઈ નકલ કરી રાકરો.

આપણા મુજરાતના રચાથી અધિવાસી આ પંખીને આપણે નો મોજબતા થે નથી, અપારે કંતર-પરે દિદમાં તે બળુ અને એના બાન માટે પાતો છે. પશુ આ મુઝ પંખી બેસતા આપણમાં રચિત જ છે છે. —દાદો

રહ્યાં વસંતરાયના સારીરને જોયું એ એક દહાવો હતો. અંકસરકતા, કુસીતના અને સરકસના પહેલાવનો કરે છે તેવા મોટર આપવાના ને પત્થર તોડવાના પ્રયોગો પણ તે કરતા.

આ સારીરને વિકાસની સાથે તેમનો મનોવિદ્યાસ પણ કસત-આમી ન થતો રહ્યો હતો અને એના તથા આગસગર્ભની બાવના તેમનામાં વિકસવા શાગી હતી. એટલે ૧૬૨૧માં ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાંથી વિદ્યોત બનીને એ મામાની સાથે વેપારમાં એડાલા ત્યારે એમાં એમનું થિયટ્રોલું નહિ અને વ્યાધાગપ્રવૃત્તિ તથા બહારે સેવાના કાર્યમાં જ રત રહેવા લાગ્યા. ભદ્રની આજની પછું વિકસિત વ્યાયામશાળા યસંતરાયની જ સંસ્કૃતિ અને સાધનાનું ફળ છે. અગતિવાદ વ્યાયામ શાળા અને ગુજરાત વ્યાયામ શાળાના પછું આદ્ય વ્યાયામશાળાના તે એક અને પહેલી સંસ્થાના તો છેલાં પછું વર્ષથી તે લાંબા પ્રયુષ્ઠ હતા.

૧૬૩૦માં બિપ્રેક્ષા રાષ્ટ્રીય સત્યાગ્રહ તેમને વિશાળ ક્ષેત્ર આપ્યું ધરાસભા ઉપર મીઠા માટે દલ્હોરા લઈ જનાર પ્રથમ દુકોનના તે આગેવાન હતા. લાંબી ચંબીર હિંતયાંથી તે ગામ્ધા એ પછું એક અગ્રણી ન હતા. તે પછી '૩૧', '૩૨', '૪૧', '૪૨' એ બધા સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામોમાં તે મોખરે રહ્યા, ને કદાચ કોઈપણ ગુજરાતી કરતાં વધારે જે-વ્યાપારી હતી. આ એક પરંપરાએ અને સંસ્કૃતિના સમ્બાળે કુલદાએ એમના કસરી બાદને પણ તેમની નાજી.

જેલ બહારનાં વર્ષો દરમિયાન તેમણે સતત વ્યવસાયિક જ કર્યું. બધામાં, કોઈએ સંતો સેવાદા, આમીજાર, સધરનામ, પ્રેમ શિલ્પ અને મુસ્લિમ આમ સંપર્ક, એકેએક ક્ષેત્રમાં એમણે કલ્પન કાપે કર્યું છે. ગાંધીવાદના એમણે લેટી અધવાસ હતી તે પચાસે દત્તો.

જામને ખાતર તથા સંયતને ખાતર રેવેલે માન્યતાને જીવનમાં લેવાનાર, ને બીજાને પોતાની જાન બનવાનાં કામ હોય, તે ધ્યાનમાં લીધા વિના પોતાની જાન અવિરત પાલે જનાર ગણીમારી વ્યક્તિઓમાંના એક તે હતા.

આજના સંગેમોમાં તેમની મુદ્દિગ સંપર્કની પ્રવૃત્તિ અસંનંદ-પાત્ર છે. પંચ જવાહરલાલ મુસ્લિમ આમ સંપર્ક માટે અનુરોધ કર્યાં છે એમણે એ દામ લપાડ્યું. અમદાવાદના પહાણ વિરતારોમાં એ ફરતા. સરદારની વિરાળ લાગી એ કોમોની વચ્ચે ફરતું એ આસાન લાવ ન હતું. સારંગી તે એ લોકો વસંતરાયનો દિલબાર પછું ન કરતા. એક દિવસ એક પહાણે સંયતને કે આ આસાન ખાલાગાંથી પાળી પીએ તો અમે તમારા પર વધારા મૂકીએ. વસંતરાયે સુપચાપ પચેલાં હાવાની ઝોંજે આડાંડી દીધી. પહાણીએ તુરત તેમને લવાયી લીધા. તે વરશે મોંઝે સંગેમો ૧૫૦૦ થી ૨૦૦૦ મુસ્લિમ સરકા થયા હશે.

એકમાં એક અટકાવની ફેરી ઉપરખાને આવેલે આમરણ કપ વાસે જતો, કપવાસના કારણમાં વનદ ન હતું છતાં, વસંતરાયે તેમને સાથ આપેલો. એમણે કહ્યું કે આપણે હવેનાં હિંદુ કોમોસીના વચ્ચે એ એક મુસ્લિમ મરે અને ફોર્ડ હિંદુ સાથ પછું ન આપે તો આપણી ફેરી દોરી મરો હું એમના વિચારો સાથે સંગત ન થતો દોહાં તેમણે તેની લાગે છે કે હિંદુ-મુસ્લિમ એકથ ખાતર મારે માદી જિંદગી, ખરચી એકે. આ આમરણ, અને હેરાના કોમી એકથ માટે એમજ વધારવાની તેમને સ્વેચ્છાથી કહ્યું હતો અર્થવિરતારમાં એવી હતા.

તેમણે પછું એમણે મુસ્લિમોને બચાવ્યાં હતા. રહેવાના સંકલ્પ કરીને સતત દેશકાર્યમાં વેનવતું કાર્યકર્તા ન હતા. કાર્યની વ્યાયામ, સારીરશાસ્ત્ર, અદ્યાર-

શાસ્ત્ર, નિરંતરોપચાર પહેરમાં રહેતા આમીકી પ્રયોગો નેમજ વેચન બંને કાર્યો એ બાળીના છે. એમમાં તેમણે વૈજ્ઞાનિક અને આધુનિક વિપ્રાયક સમ્પ્રદાયો કોષ તેયાર કરવા માટે પ્રેરે ને લઘુમત પૂરે કરેલો.

વસંતરાયનું સમગ્ર જીવન સિકેનના અમરસૂર 'Walthamstow rowdies home' (સિકેનના બે અતિ દેશપ્રેમ વિના) થી શ્રાંમકું હતું એ વ્યાયામશાળીની અર્ધાંબીની અમરસૂરી મુકન હતી.

શું પ્રયોગમાં કે શું પ્રવૃત્તિમાં, તેમનો સાચ તરફને દર અદ્યાર પ્રતિત થયા વિના ન રહેતો. અન્યત્ર મનોબ્યાપારમાં કર્યોયે રૂપકા ન રહે, લાલચ ન રહે, એ તેવાનો આગેનો દૃઢ પ્રયત્ન એમના જીવને વધુ ને વધુ કલ્પના તરફ પ્રેરતો હતો. એનાં એ જીવ્યા હોત તો કદ જ વીતાએ બેલેલ્યા અત્યાસકત જીવનનું પ્રતીક આપ્યું ને તેવા ગાન-ગુજરાત પાસે આજે તો એવા એક રવિશંકર મહારાજે માત્ર રધ છે. ગુજરાત કેટું ગરીબ બનવા માંડ્યું છે.

વેદકાળની સરવજનીની માત્ર અંગનું જીવન આજે બદલેલું વરસી પાસવાળી સૂષી યજ્ઞોકી ધરનીમાં વિરામ પાડ્યું; પછી એ સરવજનીની માફક રણને પછું તેમના જીવને હેંકાંડ્યું છે. એકે દીનેરે કહે છે તેમ, મક પંથે જીવી નહીનું જીવન અજક નથી ન જન્મનું (શ્રી મ વા. રાવલકેરના તથા 'ગુજરાત સમાચાર'માંના લેખો પરથી)

ફિલિપ્પાઈન્સ

આજ સુધી અમેરિકન કમનવેલીની અસરમાં રહેલા ફિલિપ્પાઈન્સ ટાપુઓનું શામ્ય મર્ડ જપ્પી જુલાક (અમેરિકાના આંતર-વિદની તારીખની) સંપૂર્ણ પ્રનસકાં અને છે. અમેરિકાને જાળવી દસ વર્ષ પહેલાં તેમનું વચન આપ્યું હતું. પાંચ કાયામાં પહેલાં ૧૮૬૮ના રેવેનિશ-અમેરિકા વિષયને અંતે અમેરિકામાં આ ટાપુઓ પરાજીને રચાઈ ત્યારથી જ તેને રવતપતા આપવાનું ખ્યેવ નહીં કર્યું હતું.

પશ્ચિમ પાસિફિકમાં આવેલા આ ટાપુમાં ૬, ૫૫૪માં, સોમન સફરી સેધંકને શોધેલા તેનું ક્ષેત્રફળ બિલિસ ટાપુમાં કરતાં સહેજ બાકું છે. ફિલિપ્પાઈન્સ ટાપુમાં બધા મળીને આંદરે ૭૦૦૦ એકડા છે, પરંતુ તે પૈકીના માત્ર ૨૫૭૭ ટાપુઓના જ નામ પડેલાં છે; ને ફક્ત ૧૬૨ ટાપુઓને જ એક માઈલથી વિશેષ ક્ષેત્રફળ છે. તેની મોટા ટાપુ કુલોલમાં સમખરોડનું સહેર ખનીલા આવેલું છે. નવાનીઆંબે આ ટાપુઓ કળંગ કરીને અંશિયાના સમગ્ર પૂર્વ દિનારનું રક્ષણ કરીને એક સંસ્કૃતિના લક્ષ્યવાન પ્રયાસ કર્યું હતો.

ટાપુમાં બધા કુલરાળ છે અને મોટા ટાપુઓમાં તો આવી નવાના મુખમાં દેવ તેની કુંજરોની લાંબી દારગામી આવી છે; એમાંની કેટલીક ૧૦,૦૦૦ ફૂટ જેટલી લાંબી છે. આ ટાપુઓમાં મોટી નદીઓ આવેલી છે, પરંતુ નાનાં-નાનાં જરણાં યજ્ઞાં છે.

૧૬૩૬ની અજુની વેળા ફિલિપ્પાઈન્સની વતની ૧,૬૦,૦૦,૦૦૦ ની હતી જેમાં એ લાખ વિદેશીઓ હતા, ને તેમાં સ્ત્રીઓની અંખા સોથી વધુ હતી. અહીં જુલાક જીવન-સમૃદ્ધિ અને લેસ્ટરી બ પાળ્યાં બોલેલ છે. કુલ વિસ્તારવા યજ્ઞાં કોંગ્રા બ્રામ પર ખેતી કરવામાં આવે છે, છતાં ૮૦ ટકા એટલી પ્રનતા જીવનનિર્વાહના આધાર ખેતી છે. વિમલ પહેલાં આ ટાપુઓ આંતરું લપાઈને કરનાર દેશોમાં પાંચમે નંબરે આવતા. ઉપરાંત અહીં દેશીની શાકાંબી વિશાળ નેમઝ આવેલાં છે તથા સજ્જના સંલેખમાં તે કુનિયાને લઘુમત હોતો પડેલો છે.

પછી વર્ષ કંપરોતના નવાની કમન દરમિયાનની લૂટ ને આમાં ખચતોએ આ ટાપુમાંની આર્થિક પરિસ્થિતિને ખસી નાખી છે. આખાના વાવેતારના એક પ્રમાણમાં ધરઅજ ૫૫૫ મુકા પડેલો (જુલાઈ ૧૯૬૩) ૧૦૨

છે. આ સિવાય ખાંડ, નાખીચેર તથા તમાકુના નિકાસ કહીએ તો પણ ભારે નુકસાન થયું છે. તા. ૪થી જુલાઈના રોજ પ્રાથમ થી અંગ્રેજી આગ્રહીમાં એમને વધુ તાકાત વળાવવાનું હુકમમાં અમેરિકાએ ફિલિપીન્સ પુનઃસ્થાપનાની ધારો તથા વિદ્ય ધ્યાપર ધારો અંગ્રેજી ધારા પ્રચાર કર્યા. પુનઃસ્થાપનાની ધારામાં ફિલિપીન્સને શુદ્ધ દરમ્યાનની નુકસાનીયાં વગર તરીકે રૂબ કરીને ડોલર આપવામાં આવ્યા છે. આ રકમ વૈધી ૩૩ કરોડ ડોલર આનબી ગિલ્ડની પુનઃસ્થાપના વગર માટે છે અને બાકી રહેલી રકમમાંથી સરકારી મકાનો-શાળાઓ, હોટલો, રેલવેઓ જેવી જાહેર મિલકતોની પુનઃસ્થાપનાની કાબજી છે. તા. ૩૫ના રજૂ કરેલા હોલરની કિંમતના શુદ્ધ વધારાની સામગ્રી પણ ત્યાંની સરકારને સોંપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. (જનશબ્દિમાંથી તારખીને)

નવી વ્યવસ્થા કાચ

સાંસ્કૃતિક એસિડ (એકલો તેલબળ), નાઇટ્રિક એસિડ કે હાઇડ્રોક્લોરિક એસિડ (પીઠાનો તેલબળ) વગેરે તેલબળ આપમેળે કાચનાં મોટાં વાસણોમાં ભરેલા એકબીજાં અને સામાન્યરીતે બાળીએ છાંય કે કાચ તેલબળની અવસ્થા છે. પણ હાઇડ્રોક્લોરિક એસિડ માગેના એકલો તેલબળ આવે છે કે કાચના વાસણમાં રાખી જ શકાતો નથી. બહુજલ કાચની રીશીમાં એ બધાં હોય તો રીશીના કાચને તે ઠેકરી જ આવે છે. આથી સુધી આ તેલબળ માટે ખાસ જુદી જ બનાવવાની રીશીઓ રાખવી પડતી; અથવા કાચની રીશી હોય તો તેલબળ બધાં પહેલાં તેની એકરના સરખામાં પેરફીન લગાડવું પડતું પેરફીન અમીલન ઓપ્ટિકલ કે, નાખીતી રાખવાના કાચ બનાવવાની જાણવવાત કાચની એકલો તેલબળ કાચ તેવાર કર્યા છે કે એ કાચ પર હાઇડ્રોક્લોરિક એસિડની અસર થતી જ નથી. અને હાઇડ્રોક્લોરિક એસિડ બારવાનાં વાસણો બનાવવાની મુશ્કેલી દૂર થશે; કુપરાલ રસાયણો તેવાર કરનારની આંખના રક્તજી આટલાં જાનલસ થઈ જઈ જામગીરી બનાવી શકશે.

એ જ કાચની વધુથી એકબીજાં નવી વ્યવસ્થા કાચ તેવાર કરવામાં આવ્યા છે. એની આશિયન એ છે કે તે મધ્યસ્થ રૂપવાદક હોવા છતાં ખૂબ જ ગરમી-ચુકક છે. ફિઝીઝ પાઠવી વખતે નીચળીના સખત પ્રકાશમાં આકે લેખની ગરમ હોવાજ છે, અને ફિલ્મ પાટખાનાં વધારીઓ કેટલીકવાર એ આટલી ગરમીને લીધે ફિઝીઝ ચલ્લેલી હોય છે. તે બધાના કાચને લીધે દૂર યશે. એ જ રીતે કેટલીકવાર ફિઝીઝમાં 'શરિર' આસતાં હોય ત્યારે અકિનેતાઓ પર ફિલ્મવાઈટ થઈ કે પ્રકાશ કાચ છે તેને લીધે તેમને ખૂબ ગરમી સહન કરવી પડે છે. પેરફીન હવે ફિલ્મવાઈટમાં પણ આવ્યા કાચને કાચના ગરમે એટલે અકિનેતાઓને પણ સહન કરશે. આ કાચ જ નમ્બર ૬૦ ૬૫ એટલી ગરમી વધી લે છે, છતાં તેના પ્રકાશવલનની સંક્રિયા પાંચો આવળો નથી. આ કાચની બનાવટમાં મુખ્યત્વે આવનાં તરતો સંરેરરસ, એટલુમિનિયમ અને સિલિસિન એટલવાઈટ અગ્રાણી સાધ્ય.

આ જ કાચની એક પ્રીટ બનાવવાના વખતે તે અગ્રાણીનાં માથુસોને કાચમાં આવે તેવાં એકલસ (સાથ ચરવા) દેરવીયા કે બીજા કોઈ કાચને દરિયાને તળાએ જઈ એટલાં વડાંએ વગેરેનાં સોધમાં જતી વખતે સખગરીનાં માથુસોને આ એકલસ ખૂબ કાચમાં નીપડે છે. સાધારણ ખૂબ જ પ્રકાશમાં જાણમાં આ એકલસ પડે આંખનું રક્તજી તો કાચ જ છે તે બાજુએ જ નથી. (સુલિધ)

—અમિત કાઠ

આ માસ (જૂન) ઈતિહાસમાં

- તા. ૧ ગંગાજીના નવાળા સિરાજુદીલાનું મિરનદરે ખૂન કર્યું. ૧૭૫૭.
- તા. ૪ અમેરિકાએ બ્રિટિશ એમરીકાની આગ્રહ પછે ફિલ્ડોફિયા મુકામે પોતાના સ્વાતંત્ર્યનું જાહેરનામું પાસું.
- તા. ૭ મહાસાહીબરોહિસિદ્ધિ પાસામિન્ટના સભ્ય મુકાબા, ૧૮૬૧
- તા. ૧૧ હેલ્લા લાંબા ગ્રીન-લંબાન મુકાબી રાષ્ટ્રઆત થઈ, ૧૮૩૭.
- તા. ૧૪ કાન્સની પિટ્ટેરી ૧૮૮૫ જુલાઈ ત્યાંનાં બારાંઈસનું કારા-નુક નાકવું અને સમસાહીના કારણે નાશ કર્યો, ૧૮૮૬.
- તા. ૧૫ જનમિલવાત કચ વિપ્રકાર દેખાતો જનમ, ૧૭૨૩.
- તા. ૧૬ દરેક હિંદી કાન્સની જાહેર છતી લીધી ૧૮૬૯.
- તા. ૨૧ પહેલી કાન્સની મિલકત પ્રમુખ બોલિશ્યન્ડ માનરજી આવસાન, ૧૯૦૧.
- તા. ૨૨ હબર કપરાત પુરતેશતા લેખક મહાન દેવ્ય નવમકલાકાર એલિઆન્ડર ટચગાનો જનમ, ૧૮૦૨.
- તા. ૩૧ સીએમોલીની આદિ જનતા બેટમ હેરીના, પેરુવાના બનાવાટની રમિયાઓ જનમ, ૧૮૩૧.

આ માસની વ્યક્તિચિત્રો

જીવિતચર સીલર

જમનાદાસ મહાન દાગના સામાન્યતો વિજયદેક વગાડનાર આ શુદ્ધ-વીર અને રાજપુતધર્મી જનમ. ઈ.સ. ૧૫૧૦-૧૨મી જુલાઈએ રામગાં થયે-લો. નાનપણથી જ હલકેશમાં જોડાઈ તે-૨૧ વર્ષે વધેશિવાઈ મુકાબાં ગયાં, નવાની પાટા આવી રાજકારણમાં પડ્યા. ઈ.સ. ૧૫૧૦-૧૨મી રામગાં બનીને ત્યાં ગયાં, આ રામગાં કાન્સલ(શિક પ્રતિનિધિ રાજસી) પાંચેની પહેલને પચથે. પીમેષીમે પોતાની બહાદુરી ને જીવિતચર વડે તે એટલા જાણનાર બની ગયા કે ઈ.સ. ૧૫૧૦માં તે કાન્સલ નીમથો; અને ત્યાર બાદ પાંચેના અગાધી અસતુદ બની તેમની સેનેટ કે 'ત્રિપુટી રાજસત્તા' નીમી તે ત્રણમાં એક તરીકે તેની ચરણી કરી. એ રામગાં તેણે પાંચે, રોમને તેમજ પ્રાંત સીમા આદિ જાણ્યો અને વિશાળ હલકેરી રામગાં સાથે એક પ્રદેશ (સાન્સ)માં ગરમ-નિમથો, એણે નીરાતમરી છતોની આજી કાન્સ-અને કરી ઈ.સ. ૧૫૧૦માં જિતના પર પણ આકમ્બો કર્યા અને સુરેપના ઉક પશિંગ છેડા લગી રામન સ.સ. ન્યની દાક વગાડી.

તેના આ વિજયની ઉપજિ રામગાં અનેક કુટુંબનો દાલા થઈ જેમાં મુખ્ય જોરે પોતે પ્રતેના. તેની સાથેના રામગાંના બધા પ્રયત્નો નિરંદ્ર જતાં સીલર જંગી લકર સાથે થી આવળો અને મોલ તથા ફક્તી ચરણી સરદાર અંકેશી રામગાં નવી મીલકતી આકાંચક માંડે. ઈ.સ. ૧૫૨૦માં તે કાન્સલ નીમથો અને પાંચેનો પીટા પકડી એટલાં કાન્સલ મુકાબે તેને હલકી સિલર આવી ત્યારથી તે પાંચનાં વિજયપર્યાને નીકળ્યો. જ્યાં હલકેશમાં ત્યાંની રામગાં રાખી ફક્તી-અપિટા સાથે રામગાં પડ્યા. આ પછી એટલાં ગામદારને આદિસા મુકી સમગ્રસામ્રાજ્યના વિસ્તાર કરી પાણ ફેલા એ વિજયી વીરને સેનેટ હસ વર્ષે માટે અને પછી અવનજરને માટે કાન્સલ નીમથો. પણ દેસ વખતમાં તેની સાથે કાપતુ ઘણું થયું. જ્યાંનેના અંજન વિગા અજન પાનુ સામેલ થયાં અને ઈ.સ. ૧૫૨૦માં માથેની રાખી-લારીને રોહાડામાં જ તેનું ખૂન કર્યું.

તપસી દિનદિન તપ તપે,
બાલે કર દઈ દાખવે,

ખિન તપસી રહે દેખ;
લગાડ લખિયા લેખ.

ઉમારકર

આદમની લકાઈમાં સેનિકો પાછા હાવા
લાગ્યા, પણ દેવજાદારી તો દેવજા પકડી
રાખીને ચોખરા પર બેસી જ રહ્યો. સેના-
પતિકે એને બૂમ પાડી: 'દેવજા આઈ લઈ
આવ.' દેવજાદારીએ જવાબ આપ્યો, 'ના;
સેનિકોને આઈ દેવજા પાસે લઈ આવો.' એ
એકલ દેવજાદારીની આવી વીરતાભરી દિશા-
તનું શું પરિણામ આવે એ કહેવાની જરૂર છે?

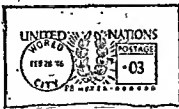
કહેવતો કેમ પડી: 'બા'યા કણ્ણીએ સાચ
ન વસે.'—જનસામાન્યની કમજા બિરુદ અ-
ન્યાની શાનેસતા પણ ફાંટી પાડી નથી
અથવા તો જનરહેતીથી મનમાનું કરાવી
સાધાનું નથી એ દર્શાવવા વપરાતી આ કહે-
વત માટે વાત છે કે એક આમકાના અન્યાથી
કાકેરના મનસ્વીપણાથી દંડણી ત્યાંના જો-
દાતો દિવસેતે નીકળ્યા. કાકેરે તેમને અત-
કાવવા બામ ફરતો પહેરો મૂક્યો, એથી
જોદાતો જાગમાં પુરાઈ તો રહ્યા, પણ એમણે
બેઠી કરવાની જ ના પાડી! કાકેરે ધણુ યે
ધરપણકા ગાયો, પણ એમાં શું ચાહેર એમ
રતાં બેઠીની શોસમ પણ ચાસી ગઈ. અંતે
નાગમાં ન રહ્યા બેઠેલ કે ન રહ્યા રાત્વના
હુકમ માનનારા પહેરેઆરે પણ.

અનેકાર્થી શબ્દ: હંકક=કાંટો કે ફાંસ;
માછણાં પકકવાનો ગલ, આંકટો; ફોમાંથ;
નડતર અથવા ડખલ; કુકમન.

અશ્વિત-અમ્મત: કાઈ પણ બે રકશેની
વર્ગસ્કયા (Square)ની બાહ્યાકી-અણુથી
દોષ તો તેને માટે એક સરળ થાવી છે. એ બે
રકશેના સરવાળાને એ જ બે રકશેના તફા-
વત વડે શુભો. જે આવે તે જવાબ. દાખલા
તરીકે ૨૫^૨(૬૨૫)-૨૪^૨(૫૭૬)નો જવાબ
અણુનો હોય તો ૨૫+૨૪=૪૯ (૨૫ ને
૨૪નો તફાવત)=૪૯. (મળજ નહીં ભેળો)

હોલિયમયાત્રાની પહેરવઢેશીરોધ સર્વેમાં
કરવામાં આવી હતી.—ઈ. ૧૮૬૮ના સર્વ-
અલ્લુલે જળાના નિરીક્ષણમાં! પૃથ્વી ઉપર તો
તે ત્યાર પછી રણ વર્ષે છેક ઈ. ૧૮૬૫માં
કહેવાઈતા નાગના ખનિજમાંથી શોધાયું.

જેભવાળી બીંતોમાંથી પાણી એસરવું
અટકાવવા માટે બીંતની બહારની બાજુએ,
હકાબેલા બેલતેલમાં થોથેથી સરળે બાગે
પેરેફીન ઉમેરેલું ગિરજી લગાડવું.

અમે રિકામાં મેલેડી સંયુક્તમૂ પરિવદ
તેજા સમગ્રત જગતના એકપ અને બંધુભાવ-
નાના પ્રતીક રૂપ World City (જગત-
નગર) કંપનીને તેને મઠે કાકાવામાં આવેલી
ત્રણ સેન્ટની પોસ્ટ છાપ.

એક દરસાલમાં સાચો પોપટ જોઈ મન-
દરસાલને તે ખરીદવાની દિશા થઈ અને
ગમળી કરી: 'પાંચ રૂપિયા!' સામે કોઈએ
ગામળી વધારી: 'દસ રૂપિયા!' મનદરસાલ
ગોઠવા: 'પંદર રૂપિયા!' સામેથી વધારી
આવે: 'પચીસ રૂપિયા!' એમ કરતાં અંતે
મનદરસાલને ૧૦૦ રૂપિયે એ પોપટ
મળ્યો. પૈસા ચૂકવી દઈને પાંચ રૂપિયા લેતાં
લેતાં તેમણે દરસાલ કરવારને પકડ્યું.
'આ પોપટ સાઈગોલે છે તો ખરો?'
દરસાલ કરનારે જવાબ દીધો: 'મમ!
તમારી સામે કિમતની બિડ વધારીને
બીજું કણુ બોલવું હવે! હવે એ પોપટ
જ જાગતો હશે! બીધી વિરોધ સાઈ
બોલવાનું તમારે શું નેહ્યે!'

ગેહુર અને કાનકાના ફળે જાન-
બોલે 'પલ-કેદા' નામના એક નિરિક્ષ
પ્રકારના સેનાના નડા સિકાગો પા-
ડેલા, જેના આકાર કમજના ફૂલ અથવા
વાડકા જેવો, વચ્ચેથી કાઢે છે. ઉપર
કાળી બાજુ આવેલા તેના નમૂનામાં
વચ્ચે આડ માંખાકીનું કાળ છે. અને
ચથોર સંખ, ચક્ર અને બીજું એક પ્રતીક
તથા પાંચતી જેવી ચિત્રિમાં લખાઈ છે.
આવા સિકાગોમાં વચ્ચે પરાકાંટી
છાપ પણ હોય છે (જુઓ જમણી
ખાજુનો બીજો સિકો.)

૮. જે વીર છે તે હથેળી
જયને માટે મથે છે અને
પરાજયને માટે તૈયાર રહે
છે. કારી મજાએ એની કમ્પે
બાંધું નથી; વશ થઈને એમાં
નાંખારી છે.
—કાલિદાસ

હાથીના પગમાં કુદરી એવી દિપનિશા-
પકરવાના દોષ છે કે ચાલની વખતે તે પગ
ઉપર સરીરનું વજન આવે તે પ્રસરીને ભરો
થાય અને જેના ઉપરથી વજન લયકાત તે
સંકોચાઈને પાતળો થઈ જાય. આ રવાનાને
હોધે જ તે એ જ અને કાલેવવાળી જમીનમાં
સરળતાથી ચાસી શકે છે, કેમકે ભડા થયેને
હોધે પગ બહુ કાંટો ખૂંધી જતો અહરે અને
સંકોચાવાથી તરત ખેંચી લઈ શકાય. વલિતર
જમનથી જ અંદર ખૂંધી રહેને નીકળી નહીં.

'માણસને ચીતરતા માણસને ચીતરતા માણસને
ચીતરતા માણસ.' એક માણસ બીજાને ચીતરે છે,
બીજો ત્રીજાને, ત્રીજો ચોથાને, એમ પર પરાએ એક-
બીજાને ચીતરતા માણસનું, તદન સાદું ભૂખારું
અમે રિકાના એક અગ્રણી કાંદકનિરક નિ. રસાલન-
ખર્ચે આ નેરદાર કલાચિત્ર હુરોપમાં તાબેતરમાં મલ્લ
મરાગેલા અમેરિકન કલાચિત્રોના પ્રદર્શનમાં મલ્લ
પ્રદર્શના પાત્રે હવે.
(જુઓ ૧૯૪૬) ૧૭૧

હિંદના શુભાળના બાળની સ્વાસ્થની સમગ્ર
 પ્રજાએ વિનોલિયા વ્હાઇટ રોઝ સાબુ તમારી માસે
 લાવે છે. તેનું મુલાયમ, ભરપૂર શીથળ અનંત નોલુક
 આમળીને માર્દવતાથી સ્વચ્છ કરે છે—અને
 તેની સોરભ તમારી આસપાસ મનોહર પરિભ્રમ
 ફેલાવે છે. તમારા સૌંદર્યની શક્તિ માટે તમને
 બીજા કોઈ વ્યવસ્થા આપે અને વિશિષ્ટ સાબુ મળી
 રાકશે નહિ. વિનોલિયા વ્હાઇટ રોઝને તમારો
 માન્યતા સાબુ બનાવે.

વિનોલિયા વ્હાઇટ રોઝ સાબુ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મજબૂત કામ કરનારાઓ માટે આમ

અંડુનું પૌષ્ટિક કેસરી જીવન

નાનાં-માથાં, માંદાં-સાદાં. નબળાં-સબળાં, દીન-પુરુષ.
સૌકિય અને સેવન કરી શકે છે.

માહારસાયન

અનિદ્રા, અવક, કેમ, કનુરી અને જીભ દીવા, પાચન
ને પોષ્ટિ આપે છે. મેખાલી લીધા પછી આપણાવાળા જીવનને
યુક્તામિત યુવામિત સ્વાસ્થ્ય અને પૌષ્ટિક આપે છે.

તેનું નિયમિત સેવન

દિન
પ્રત્યેક દિવસે ૩ ગ્રામ
પ્રત્યેક દિવસે ૩ ગ્રામ
પ્રત્યેક દિવસે ૩ ગ્રામ

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્વસ્થતા
આપી શરીરમાં બળ, તેજ તે સેવન થકે છે.

ફારમાસી
મુખ્યમંત્રી
મુખ્યમંત્રી

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના અજન્દા બાગીચાસુ અવગ્રાં બાંધીશાઃ

ફારમાસી
મુખ્યમંત્રી
મુખ્યમંત્રી

યુજ્જ્ઞાતનું પાટનગર અમદાવાદ

ફિલ્મ અને નવાપાનામાં ફાર્માસી
અમદાવાદના અજન્દા બાગીચાસુ અવગ્રાં
બાંધીશાઃ મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી
મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી
મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી

ફિલ્મ અને નવાપાનામાં ફાર્માસી
અમદાવાદના અજન્દા બાગીચાસુ અવગ્રાં
બાંધીશાઃ મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી
મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી

ગો વા લ હી ખી હ વા તે

ફિલ્મ અને નવાપાનામાં ફાર્માસી
અમદાવાદના અજન્દા બાગીચાસુ અવગ્રાં
બાંધીશાઃ મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી
મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી મુખ્યમંત્રી

ઝડપભેર તૈયાર થઈ રહ્યું છે.

મુક્તિ પ્રોડક્શનનું પ્રથમ સામાજિક ચિત્ર

★

પટકથા-સંવાદ
પં. ગીરીશ

ગીત
દીપક

સંગીત
શાંતિકુમાર

છાયા
એન. એમ.
અધિકારી

દિગ્દર્શન
કે. જી.
પરમાર

ગૌરવ

દિગ્દર્શન: કે.જી.પરમાર

★

મીસ ઝીન્નત
ઘનશ્યામ બી.એ.

મી. રાજ
ચાટુભાલા

પ્રતાપકુમાર
શોભારાણી
બેબી રજની

પીનાદીન શાહ
જીમપ્રકાશ
ગાંડ

સાથમાં-

સુન્દરી ખંજર
પાંડે

★

સમાજના અંતઃકરણને સાદે દેણું સર્જન

★

ગૌ . . . ર . . . વ

પ્રકાશ અને ફીલ્મીસ્તાન સ્ટુડીઓમાં ઝડપભેર તૈયાર થઈ રહ્યું છે

મુંબઈ ઇલાકા અને સી. પી. આઈ. ના લુકોંગ માટે—

ચંપક ફિલ્મ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ

પ્રાંતિય હક માટે

મુક્તિ પ્રોડક્શન પોતા લોન્ચિંગ શો રોડ, મુંબઈ ૭

અમારે આગામી આકર્ષણ—‘પત્ની ના’

ઓખાની રમી સહીના અંત ભાગમાં થઈ ગંગેલા,
 ઈશ્વંરની રોહી કલાપીકના પ્રમુખ આ નાખી
 કલાકારે પોતાની મળત્રમ કૃતિઓથી ઈશ્વંરની
 કલામાં ખરેશા કાળે એટલે પિપુલ છે તેટલો
 ને તેમની છે, ને એમાં ચિત્રો ધરાવતાં એ
 જાતનો ઈર્ષપણુ કલાસંગ્રહ બહુમાન સમજે છે.
 એટલારે રેખાસાગરમાં અને મૂળમાં આજના
 રેખાચક્ર પરાવર્તુ, હૃદયની સામ્યીઓને હવાપી
 મૂકતું આ ચિત્ર, સંયોજનામાં જરા વિચિત્ર
 લાગે છે, પણ એમાં જ એનું યજ છે. આખા
 ભાગમાં એટલી જે બાજાઓ ચિત્રનો સ્વચ્છ
 અસ્થે માળે-રેખી ભેરી હોવા છતાં બાકી
 રહેલી ઓખી જગ્યામાં ચિત્રકારે આકાર ને
 ભૂમિભાગનો ફેરવો વિશાળ વિસ્તાર ફરોનો
 છે! અને એ પોતાના પુરઃસર છે. બાજાના અંધ-
 ત્વની દંડબરી અસર પ્રેક્ષકના હૃદય પર તીવ્ર-
 થઈ આક્રમક એને બહોળી કુદરત વચ્ચે આકા-
 મમાં મેધધનુષ આશ્રયનું છે. એ જે સ્થાનમાં
 તરવે જ ચિત્રને સાગરમાં આપે છે.

એ મેધધનુષના મથાળાના છેડાથી શરૂ
 થઈ, મેક્ષાનગાના કારમાંથી પસાર થઈ, બાજા-
 ના ચહેરાને, ઓઢળી પાતના પત્તવિવાને અને
 પોતાનામાં હાથલાળને આવરી લઇને, પગ
 આગળ સગાસ મળી એક કઠપનરેખા તમારા
 મનોમુક્ત આગળ ખડી કરે. મેધધનુષની માફ
 જ આખા ચિત્રમાં આર્થચંદ્રાકારે પથરાઈ રહેલી
 એ રેખા, આ ચિત્રની રહસ્યરેખા છે. એ રેખા-
 ના માર્ગમાં આવતી એકેએક વસ્તુ આ ચિત્રના
 બાવળો ચોટકાર બનાવે છે, ને તે બધી વસ્તુઓ
 પર ધનુષાકારે ફરતી તમારી નજર ચિત્રના
 કણુ ભાવથી તમારા હૃદયને બરી દે છે.

ઓહો! સુષિમાં આટલી બધી સુંદરતા
 છે! હરિયાળાં ધારા ને લીલા રસમુંડ, મનોરમ
 માળીઓ ને બાજકરંતી પતંગિયાં, બહે આકાર,
 ને તેમાં બેચાએકું રંગની કવિતા સમું હૃદયધનુ-
 નુષા એ કલાના આનંદને બાજાને કાઢે નથી
 અરે, એરા એજ પદના આ ફિરગજ ચલિયા, કર્યાઈ આંદળી ને સોનેરી વાજને ચલુ નહિ' ઈશ્વરની આ અદ્ભુત સુષિમાં એ કાઈ
 આનંદ લેવાનો તે આ બાજના સુરમાંથી, પંખીના આનમાંથી કે આ ધારા ને આ ફૂલના રેખામાંથી! એક પછી એક આ બધી વસ્તુઓ
 એની આ ફેરફારને તમારા ચોતરમાં ફેલાવે છે. પણ એની એ કઠપૂતા તે આ ચિત્રનો ખરો સંદેશ નથી.

આ કઠપૂતામાં કેવલાનું અર્થ ફેરવે તો એ બાજાના ચહેરા પર રહેલી ધારાનુષંગિયાં છે. પોતાના અંધત્વનું એને બાન છે, પણ
 એના દુઃખથી છબનને ખાફે શા માટે કરતું? ઈશ્વરે આપેલાં બીજાં એજ દારા એની સુષિના કાવતરું પાન કરવાની રચના, ચતોષ ને
 સમાધાનરૂપે એણે કેવળી લીધી છે. અને નાની બહેન મેધધનુષની સુંદરતાનું એ દિવ્યરમણ વર્ણન કરે છે તેને શ્રવણ પડે—અને તેથી ય
 વધુ એના હાથમાં આંકડા બીરેલા પોતાના હાથના રંગે દારા તે પીગે છે. કલાકારનો સંદેશ આઢી સફળ બન્યો છે. એ મુખપાપમાં અને
 એ જઠરી બીરેલા હાથના આંકડામાં એના છબની ધારાનુષંગિ છે. ખ. રા.

અંધ બાજા

કલાકારે સાર જોત એવરેટ મિલે

(સાહિત્યપદ્યવર્ગમાંથી)

ઝડપભેર તૈયાર થઈ રહું છે

મુક્તિ પ્રોડક્શનનું પ્રથમ સામાજિક ચિત્ર

★
પટકથા-સંવાદ
પં. ગીરીશ

ગીત
દીપક
સંગીત
શાંતિકુમાર

છાયા
એન. એમ.
અધિકારી

દિગ્દર્શન
કે. જે.
પરમાર

દિગ્દર્શન: કે.જે.પરમાર

★
મીસ ઝીવત
ઘનશ્યામ બી.એ.
મી. રાજ
ચાતુખાલા
પ્રતાપકુમાર
શેખારાણી
બેળી રજની
પીનાદીન શાહ
ચોમપ્રકાશ
ગાઠ

સાથમાં-
સુશી ખંનર
પારિ

★

સમાજના ચંતરકરણને સાદે દેવું સર્જન

★

ગૌ...ર...વ

પ્રકાશ અને ફિલ્મીસ્ટાન સ્ટુડીઓમાં ઝડપભેર તૈયાર થઈ રહું છે

મુંબઈ ઈલાકા અને સી. પી. ગ્રાહ. ના જુરોગ મારે—

ચંપક ફિલ્મ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ

પ્રાંતિય હક મારે

મુક્તિ પ્રોડક્શન પોલાં લોજ, શંકર શેઠ રોડ, મુંબઈ ૭

અમારું આગામી આકર્ષણ—‘પસીના’

સ્વામી

આ વ તી કા લ ની

ના ગેરિ કો ધ ડ તું આ જ નાં ધ રો તું અ ગ્ર ગ હ્ય મા સિ ક

મે સ્થા પ ક . ૨ વિ શં ક ર રા વ ન વ ર્ષ ૨ ૩ મું અં ક ૮ મો

ઓ ગ રૂઝો ગા ગણી સ મો છે તા લી સ તં ત્રી . ન ચુ ભા ઈ રા ર ત

દાંત, દિમાકા, અને સૌંદર્ય માટે

કોમતી વનસ્પતિનું
ખાનાવેલું સન્ટાલિન
દાંત સાફ કરવા શેજ વાપરો.

BRITAIN'S BEST...

૧૯૪૬

EKCO

‘એકો’

રે હી ઓ ઝ

તાકીદે મેળવવા મળે

રેકાર રેકીઓ
ઈલેક્ટ્રીક કંપની

હરિસદન • ચાર રસ્તા • અમદાવાદ

આખી ચાઈ
ઉંચી જાત
મળવા લાગે

ચિત્રો

આતઃકાળ (ફોટો)
ભખાની દસ્ખગિત
હિંદી રળનાં ફર્નિચર

હોરાલાલ ભટ્ટ પૃ. ૬
નિરંગી સુખગિત
કંઈ દેસાઈ પાછલા પૃ. ૬માં

કાવ્યો

મુશ્કેલી મદને વરે
આરંભે

‘કશનરૂ’ ૧૭૬
પૂનલાલ ૧૭૬

અરિત્ર

લી. બ. બલવંતરાય કલ્યાણુરાય ઠાકોર

આપકથા ૧૮૦

વાર્તા

હીવાલ પરનો ગહેરો

વસંત શુક્લ ૧૭૦

લેખો

તાબાફ ખાતર કેવું છે
પ્રવાસ-મંગરી (૧) હપિદેશ
નિવસિતાન (૧) (અર્ધેન્દ્રકુમાર ગાંધી) સી. અપ્પાણી ત્રિવેદી
સહસ્રેન-રત્ન

૧૭૬
રતિશંકર રાવળ ૧૭૭
૧૭૫
હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ ૧૮૦

વિભાગો તથા મકોડો

કોશી
ફોટોગ્રાફી હરીશંકર પંચાંગમ
માધુકરી
આ આસનું પેખી-આતક
આ ખાસ ઇતિહાસમાં
છેલ્લું પાનું

૧૬૮
૧૮૩
૧૭૧
૧૭૧
૧૭૩
૧૭૪

આહવાને

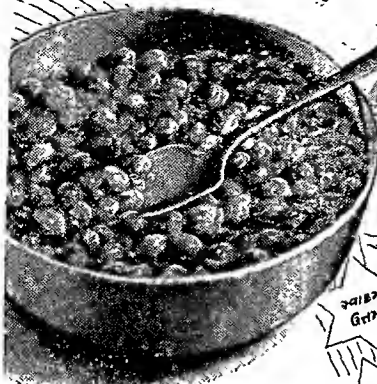
કોઈ આકર્ષિક કારણે એક મોટો ન થયો હોય તો ‘કુમાર’ દર મારાની રખી તારીખે નિયતિત બહાર પડે છે. કોઈએ તે અરસામાં એક ન થયે તો તરત કોઈક આકર્ષકારમાં તેની ફરિયાદ કરવી. ખાસ એકો જે વખત એક દીને ખાખ તફારી-પૂર્વક પોરટ કરવામાં આવે છે; છતાં અહરમાં તે ગ્રહ થયેલા એકાની ફરિયાદોને, આખરી પારો નકલો દોષ છે ત્યાં સુધી તે પહેલો વળનાને અને હોરસાં પ્રયત્ન કરીને છોડે. પરંતુ એના ગ્રહ થયેલા કોઈ પણ એકો સરખાઈ કરી આખવાનું કાય-દેસરનું કશું બંધન અપાવે માથે રહેલું નથી તેની આહવાને કૃપા કરી મેંબે લેવી.

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ તરફથી તેથી સુદૃઢ અને પ્રકાશક, બસુલાઈ પાપરબાઈસવન, સુદૃઢ-અકાલતરયાન કુમાર ચિન્દરી, કુમાર કાર્યાલય લિ, ૧૪૫૪ રાપર અમદાવાદ. ન રિક્ત લખાવમાં; પરંતુ માર્ગશ. ૭ ૮-૦ આખા ૧૨ સિલિંગ. કુદરત નકલના રૂપે આપના. પાછલા વર્ષના એકો અપાવ્ય છે. એ કોઈ દુઃખાવ્ય એકો મળે છે તે દેશની કિ. ૧-૪-૦.

અધિકે અખરના કોલેજ બેન્ક-એસસ સાયન્ટિફિક પબ્લિકેશિસ કંપની, અહવા બિલ્ડિંગ, મેડોલ રૂડી, મુંબઈ-૧; અમદાવાદમાં કોલેજ ડોપીઝ સામે, માંખિને.

કુમારમાંનાં સર્વે લખાણો, ચિત્રો અને ફોટો કોપીરાઈટથી રક્ષિત છે

ડાલડા તમારા માનીતા શાફેને સ્વાદ
આપેછે—અને તમને તાકાત પણ આપેછે!

સ્વાદમાં
ઉત્તમ

ત્વરિત
પાચનકારક

ચોખ્ખું

વિદ્યાર્થીનવાળું

ડાલડાથી રૂધિરમાં શ્રોણ કોષ જાડો નહિ. ત્વરિત પાચનકારક અને
વિટામિનવાળું, ડાલડા તેના આનંદજન્ય સ્વાદથી સાદી વાનગીઓને
પણ ઉમદા બનાવે છે અને તમારા શબ્દના શ્રોણકને એકસરખો
કટાણી દૂર કરે છે. ડાલડાથી રૂધિર અને તમારો શ્રોણ બળપ્રીતા
પૌષ્ટિક સત્ત્વથી ભરેલા આ ચોખ્ખા રોષવાના સાધનથી સુધારો.
અને યાદ રાખો કે ડાલડા એ રૂધિરનું સામાન્ય સાધન નથી—તે
કુટુંબને તંદુરસ્ત રાખે છે અને તેમને વધારાની તાકાત આપે છે.

★ ડાલડા પાકાવન (કાવ અંગેલમીની) ચાલી તમારા ખોરાકનું
આયોજન કરો. તેમાં તેમના ખોરાકની વાચી માટે ૫૦% કસોટી ૧૫૦
ઉપરાંત બ્લેન્ડિંગ ડિલી પાનીઓની માફકથી છે. વધારી નહય
માટે જ આનાનો સંપર્ક Dept. B323 P.O. Box No. 353,
Bombay, સરનામે મોકલો.

“લક્ષ ટૉયલેટ સાબુ
તમારી સામગ્રીને સુરખીલારી
અને રાશ્નીય રાખે છે.”

હું હવે બાપુ
કહેઉં.

★ **લેવર બ્રાધર્સ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ** ★
LTS. 241-311-40 GJ LEVER BROTHERS (INDIA) LIMITED

હવે આખુંયે સફેદ
—વધારે
મેલા ભાગો પણ

દરેક વસ્તુના કેટલાક ભાગો એવા હોય છે કે જે જલ્દી મેલા થાય છે—અને આજ ભાગોને, યોગ્ય સાધુ વપરાવી, તેમને સ્વચ્છ કરવા માટે પાણીમાં લીંબી ધોઈ મારવામાં આવે છે ત્યારે સોધી વધુ નુકસાન પહોંચે છે.
તમારા કપડાં સનલાઈટની રીતથી ધોવાનો અને ધોઈ મારવાથી થતાં બચાવવા અટકાવો.

લીના વસ્તુમાં ધીમેથી મથાણેલું અને પછી નીચેવેલું સનલાઈટ સાબુનું વિષૂય અને આપ મેળે કામ કરતું રીજી વસ્તુને સફેદ અને સ્વચ્છ રીતે સ્વચ્છ કરે છે...અને તે પછીનાં પીછાં માફક સુંદર થાય છે જે આ યોગ્ય સાધુ વાપરનારાઓનો આનંદ છે. સનલાઈટ સાબુ તમારા વસ્તુને માટે સારો છે, તેના ફળ માટે સારો છે અને તમારી હાથ ઝુંવાળા અને મુલાવમ રાખે છે.

તે સનલાઈટની રીતથી
ધોવાયેલું છે!

સનલાઈટ
સાબુ

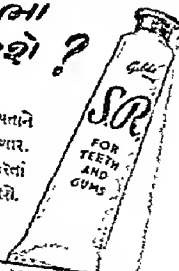
અમુલ્ય દાંત !

તે તમારા હાસ્યની શોભા
ક્યાં સુધી વધારશે ?

દાંતના પાશના કોલવાટથી તમારા હાસ્યની સમસ્યાપત્તાને
અપમાન મૂકતા નહિ. તાજગી ચાપનાર એસ. ગાર.
દુધપેસ્ટથી નિરંતર તમારા દાંતની દાંત સાફ કરવાં
નીચેની પાશમાં સ્વેદ અને મનમૂલ તે રાખો.

* દાંતના પાશની પીઠ તારે હવે ૧૯૫૨ સરવાળે તરીકે
દાંતના દોષોમાં અલગી સોફીયામ ત્રીસનેપત્રેકે તેમાં છે.

CSM. 24-50 03

D. & W. GILES LIMITED, LONDON, ENGLAND

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલની

પ્રગતિને પંથે

આંગેકુચ

—હોડ ઓફીસ—

કલિકત્તા

શાખાઓ

- અમદાવાદ
- લાહોર
- પટના
- દિલ્હી
- ગોરખપુર
- કર્ણાટી (ચીફ ઓફીસી)
- મદ્રાસ

વગેરે

૧૯૪૫ માં

મેળવેલા કામકાજના પ્રીમિયમનાં

સંગીન

આંકડાઓ

	૧૯૪૪	૧૯૪૫
ફાયર રૂા. ૪,૧૭,૭૧૨	રૂા. ૧૦,૨૧,૩૦૦	
મરીન ,, ૬૬,૬૦૭	,, ૨,૦૧,૮૦૦	
એક્સીડન્ટ ,, ૧૬,૮૩૩	,, ૧,૦૧,૦૩૦	
કુલ		
અસ્કયાગત રૂા. ૧૨,૯૪,૬૬૦	રૂા. ૧૫,૬૬,૭૩૬	

આગ
ફરિયાઈ
મોટર
એક્સીડન્ટ
ચોરી
હુકમ
કામકાજના
અવલાના
ચિમાન
કામકાજ
લખવામાં
આવે છે.

હોડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ

અર જાદ્રીદાસ ગોએન્કા, નાઇટ, સી. આર્થ. ઇ. ચેરમેન
શ્રી ગોકળચંદ મોરારકા
શ્રી કે. પી ગોએન્કા
રાયબહાદુર રાજકુમારસીંગ કેરસીવાલ એમ.એ., એલ.એલ.બી.
શ્રી એમ. એ. ઇસ્પહાની

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ એસ્યોરન્સ કંપની લી.

૪૫-૪૭ એપોલો સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુંબઈ-૧

શ્રી યુ. એન. ચેટરજી

શ્રી કે. જી. મર્યન્ટ

જનરલ મેનેજર

ધ્યાન્ય મેનેજર

૨૦ નં. ૨૨૭૪૮, ૨૨૭૪૬. ટેલીગ્રાફ STANGENAL.
શ્રી જસવંત સુતવીયા ધ્યાન્ય મેનેજર, ખાલીઆ, ચાર સ્ટા, વક્રીત બીલ્ડીંગ, અમદાવાદ ટે. નં. ૨૩૭૮

કુટુંબમાં સૌન્દર્ય જાળવી રાખો છે

મા કહે છે "મારી મા તમે જેવી તેના ચિત્રમાં દર્શાવીય તુરંત હલી. પણ તેની આમડી કેટલી સુ'વાળી અને રમણીય હતી તે કંઈપણ વિષ જાણવી નહિ શકે." માએ પોતાની આમડી બદલત બાળવી રાખી છે, અને તે છતાં છે કે તેની ટીકરીએ પણ તેની આમડી તેવી સોહામણી રાખવી જોઈએ. તેણે તેની પુત્રીને સંભાળવા 'ફેર'કે 'ફેર'વિત રહસ્ય રીતજી છે—તે 'પીઅર્સ' સાથુ અને ચોખ્ખુ 'ખાળી' છે. આ ઢાલી સિખામણ કુટુંબમાં પેટી દર પેટી સુધી સૌન્દર્ય છવાત રાખશે.

આવીસ વર્ષ પહેલાં ફરારહિમિનો પીઅર્સ સાથુ આવીતો રહ્યો છે. તેની કુદરતી સુગંધ અને સુ'વાળા રોમ સા કીલુને લઈને બીજા સામ્રાજ સાથુ ફરતાં આ સાથુ લાગુ લુગીતો લાગે છે.

પીઅર્સ સાથુ

સૌન્દર્યના સાથી

દિંદી કલાનાં રૂપ અને રદ્દરદ્દરોનના અર્થથી આલેખકારક, કલકનાં શુનિવસિદ્ધિના વાચી થતી કલાપદના અર્થનાં તુલ્યે 'રૂપમ'ના ને વિષયવા કલાવિવેચક શ્રી અર્પેન્દુસાર મંડુકીની કલામી કલામિશ

ચિત્ર-વિજ્ઞાન

અનુવાદ - સૌ. શ્રી અર્પેન્દુસાર મંડુકી

જનસામાન્યને પણ સંગ્રહ્ય તેવી સાદી સરળ રીતે અને સંખ્યાબંધ દર્શનવિદ્યા સાથે કલાનાં રૂપ-રદ્દરદ્દરોની સાચી સમજણ આપીને રસરસિ ખીલવતી આ આવેલ ઉપધાર્મિક લેખમાળા 'કુમાર'ના વાચકો માટે કલાશિક્ષણના ને દિંદી કલાની સમજણના એક મદ્યત્વના અથવા સંગ્રહ નવી ભરી રહેશે. મનોા લાભ અને રસ

ચિત્ર કોને કહેવાય ? એક તો એ કે : જેને જોવાથી આંખ તુલ્ય થાય તે હથિપત્થર સામગ્રીનું નામ નિત્ર ને જીવંત જોવાથી ચિત્ર કે માને તુલિ અથવા આનંદ થાય તેનું નામ ચિત્ર. પહેલાં તો, આંખને તુલિ જોવાથી થાય અને કેમ થાય તેનો વિચાર કરીએ. પ્રકૃતિના જુદાજુદા રંગોની આકૃતિ થતી જુદીજુદી ભાવની રેખાઓ વડે બનાવાય છે આ રેખાઓમા બે ભવની રેખાઓ મુખ્ય છે. એક : સરળ રેખા-સીધી લીટી (જુઓ ચિત્ર નં ૧); અને બીજી : વક્ર રેખા-વાળી લીટી (જુઓ ચિત્ર નં. ૨).

પ્રકૃતિની આકૃતિઓનાં જુદાજુદા રંગોની સરળરેખા મુખ્યત્વે આ બે ભવની રેખાના સંગોનેસાથી બતાવાય છે (ચિત્ર નં. ૩).

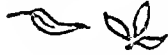
પ્રકૃતિની આકૃતિમાં ઉપર નજર ફેરવતાં તેના જુદાજુદા રંગો કેવાંદોય છે તેનો અણખૂંબ અનુભવ થાય છે કોઈએક રંગમા મીથી રેખા મુખ્ય દોય છે કાખજા તરીકે સામાન્ય પદાર્થનું રૂપ (ચિત્ર નં. ૪); ત્યારે કોઈકોઈ રૂપમા વક્ર રેખા મુખ્ય દોય છે. જેમકે આક નાં પર્વતો (ચિત્ર નં. ૫) સાપારખુરીને સીધી અને વાળી રેખાના

જુદાજુદા મિશ્રણ વડે પ્રકૃતિનું રૂપવિમર્શન થયુ છે. (ચિત્ર નં. ૬) કોઈપણ રેખા એવી રેખા આપણે આંખની ડાહી ફેરવતી વડે જોઈતી એ જાણુવી માસપેરેડીની મદદથી આપણે તે રેખા સરળી બીએ (ચિત્ર નં. ૧). સીધી રેખા પણ આખ ફરતી રેખા બન જાય પેશો મેકસરની રીતે દ્રાણ છે; જોઈને કોઈની કોઈ રીતે પડે પડે પળખાંતી રેખા (ચિત્ર નં. ૭) એવી જખન આંખની ડાહીને માનવ એક વાર એક તરફ ડેણ છે, ને જોઈવાય પળી બીજી તરફ ડેણ (ચિત્ર નં. ૮) જોઈતી આ બે ભવની ભવિષ્યક નથાને કોઈ તરફ માસપેરેડી કામ કરે છે ત્વરે બીજી તરફની માસપેરેડી વિરુદ્ધ છે છે. તેથી આંખનું તે અવધા વાળી રેખાથી આલેખા ચિત્ર પણ ફરી જખન આખને કોઈક તરફ જઈ જાય નથી, જાકે મારમાય છે; કારણકે એમાં એક પરી રીતે એમકે માસપેરેડીને વક્ર રીતે વિસાધે માની રહે છે (ચિત્ર નં. ૯) કલક થતી હોતી ને પોઈવા એ આંખને વક્ર દ્રાણ છે, કારણકે તેમા માસપેરેડીને આડી રીતે એ જ જાણુવી પડે છે. (અનુવર્ણન આલેખ ૧. ૧૮૪)

ચિત્ર નં. ૧

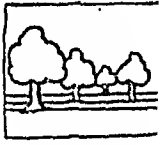
← ચિત્ર નં. ૪

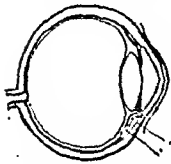
← ચિત્ર નં. ૫ →

← ચિત્ર નં. ૨

ચિત્ર નં. ૩

ચિત્ર નં. ૬

માસપેરેડી

ચિત્ર નં. ૮ →

ચિત્ર નં. ૭ →

ચિત્ર નં. ૯ →

તમારું ખમીર કેવું છે?

નીચેના દરેક એકસારમાંની કેટલી જાણતો તમારા છવનમાં હાથ તમને કાણ થાય છે તેની સામે વિચારપૂર્વક નિશાની કરતા લખો:

- ૧ નિઃશીમાં જીભ ગરમ અથવા ઠંડી છે.
- ૨ બધાં કરતાં આંખોં તેાં બહુ જ સાંકડું છે.
- ૩ હું મુઠ્ઠી અને નસીપીદાર છું.
- ૪ દરેક પ્રસંગ આનંદ આપે છે.
- ૫ વિવરણ સરસ રીતે થાય છે.

ખ

- ૬ નાનકટા પ્રયત્નો પતી, હાથ છું.
- ૭ જરા સુરેલી કોય તો ખુબ પ્રસંગ નિશાની સંકેત છે.
- ૮ આ વર્ષ કીડીકીડી, બહુ કાંઈ પાસે છે.
- ૯ જરાક આનંદ કે અકચરુ તો હોય ખરી.
- ૧૦ પ્રસંગો જરા મુશ્કેલી નથી છે.

ખ

- ૧૧ ચરતી પડતી આંખોં મધ, પશુ મોજમાંથી
- ૧૨ બહુ આનંદ નહીં, બહુ કાંઈ થાય નહીં.
- ૧૩ થોડાં મુશ્કેલીમાં સંતોષી થઈ રહું છું.
- ૧૪ નિઃશીમાં જીભ ગરમ આંખોં આંધા છે.
- ૧૫ બધાંની જાણ તો આના કરતાં થોડી થાય છે.

ખ

- ૧૬ સંતોષી થી, ધારી મોજો હવે તો બલિષ્ઠમાં કીડી કીડી થાય તો.
- ૧૭ કાંઈક મોજો વગ જોતરતો નથી.
- ૧૮ નિઃશીમાં સદા હાથોં ન રહું.
- ૧૯ પહેલાં કીડી કીડી હતું.
- ૨૦ હવે તો સુખ મળે તો કાઠી.

ખ

- ૨૧ આ વર્ષ ગાસ માટે ખરાબ બહુ.
- ૨૨ સંતોષી થી કાચકાચ કરી નાખ્યો.
- ૨૩ નિઃશી અથવા ખામીમાં ગમે છે.
- ૨૪ કેઈ જીભ પાંચતી પડતી નથી.
- ૨૫ આંખોં અંધારોં આવે છે.

કયા વિષયમાં તમારી નિશાનીઓ પડી પડી છે તે લખો. સરેરાશ ખમીરવાળાની નિશાનીઓ કે વિચારમાં પડશે. કીડીકીડી ખમીરવાળા લોકોમાં આંખોં, ચોટાં, ખાંમાં પશુ જીભ, ધાં, નેશીમાં નિશાનીઓ વધે છે. તે તમારે જોઈ કેઈકાં દાલાવામાં સદા હાથોં અને તમારું ખમીર કપતા વર્ગમાં આવે છે રીતે કુચન બાંધવું (ચોટાં હાથોં)

૧૭૬ (ઓગસ્ટ ૧૯૪૬)

સુરેલી મદને વરે.

અનુધ્યુ.

કદર ખુબાય પોતાની હાંકે તો મદને કરે, લાણી રવ-માન અર્થે જ સુરેલી મદને વરે, લેવાતેવા લાણી દરિદ્ર વાળે ના, નવ કાતરે પોતાની માથ આરોપે, કોને છે ભાય કે અરે રખેને વરમાળાની અવસા હોંક આ કરે. મારકારે મદ નિઃસંકે પૂછ્યા વિષુ જ મોકળે મને, તેથી નિસાંકે સુરેલી મદને વરે, આસાધારણ વસ્તુઓ અસામાન્ય પ્રતિ વળે, અસાધારણ રીતેથી એ કર જોડેલ નીકળે, તેથી રવોદાર અર્થે જ સુરેલી મદને વરે.

વિશાલ

૭. 'કુગત'ના માર્ગના અંકમાં At the Start તાળની ચોક અમેજ કવિતાના પૂજાનુષ્ઠાન માટે પાંચ રૂપિયાનું પારિતોષિક બહેર કહ્યું હતું. તે માટે અમેલી કવિતો પેટી આ નીમ આર્ષેલી શ્રી જનલાક્ષ્મી કવિ પારિતોષિકને પાત્ર હરી છે. આવેલી કવિતોમાં કુખ્યા કાળા પ્રયાગે વધુ હતા કેટલીકમાં અનુક્રમિક રીતિઓના અનુવાદ પણ સચોટ હતા, પરંતુ રાજ્ય, એકધારે સુરેખ ને અમરેલી અનુવાદ તો નીચે આપેલા નીચેના છે. આવા પ્રકારના સંબોધના અનુવાદ કદાચ મોટી તથા કાવ્યભાષામાં જોઈતી દરિદ્રતા પણ આવા અમરેલી વળે છે. વિચારભર વહેવારોં ભરિયામ હાંક આપા કરતાં મુજને વધુ નહક જઈ રહેલ અને તેવા પ્રવાહી ને પ્રચલિત હાંક તથા મુજની સચોટતાને કારણે તેની પ્રાસયુક્ત ને સરજ વેધક બાની આપા પદાનુવાદો માટે વધારે કપાયુક્ત બને. છતાં કેમકે બાજુ વિદ્યાશાસ્ત્રે તો પાછળ જ પ્રચલ તથા અગ્ર દાખ્યાં છે તે ખરેખર અભિનંદનને પાત્ર છે.

આરંભે

અનિષ્ઠા

ચાણા ને ગેવકુદેલાં પુરતરોનો પાક તમે ચાણા-ગદાચાણાઓની બોનિકમલીઈથીઓ બૂના જાગતાની એક પ્રથા જવા ગામતી ના રોચે પહોંચતાની આસા રાજપાંદો તો તમેથી તમારાં અર્થસાચો ને દર્શોના વગેરે બધું પશુ આગ મેઘવેલા રાને વગરો ન કશું છૂટકા ન, કારખાને કે કુકોને જવા માટે અને રોચે જવા છેક નીચેથી જ શર કરી કેટલાક બૂનવાળી ખ્યાયો છે અંધાપણ તે છોટકાઓએ છે રોજ ગેલ કરવાનું કામ અને મંડ્યા રહે છે કે અટકી પડે છે, તેને પશુ રોચથી જ આરંભ કરવાની વાત પ્રચલિત પદ્ધતિઓને જરૂર આ કરે, છતાં જ્યારે કોચી પદ્ધતિએ પડોંચતા માટે કોઈ સિલ્હીની સીડીના એક પગથિયા પર કોઈ તિરસ્કાર તમેના કરવાનો ન રોચ તાણું

પૂલસાહ

પૂરી કરી રવાહો જેવારે, વટાપીયાપોંદો દરિદ્ર, ને છોટકા માટે ના મેસારે, આરંભનું પડકી તમારે. લલોને અધિતિ તમે જાણો, કહ્યું સાચું જો અગાજો, જરૂરી હિંમત હોય આજો, મીનીનાં પગથિયાં પડાણો. કદી નથી જોમ દગવાના, મમે તે પદ્ધતિ તો નીનાના, જોઈ જન મૂલ્ય આંકવાના, નથી કેહ જ જવારવાના. નથીએને સમે આવાજો, સુરેલી ને અનુગમવાનો, કદી નથી કાપ મૂકવાનો, દર્શન કદી ય પામવાનો.

પ્રવાસ-મંજરી

એક વંશુ

સંસ્કારચાત્રનાં સંસ્મરણ

[૫] દિવિકેશ

લેખક : રવિચંદ્ર રાવળ

દિ

વસંતરાગાં હરદારાગાં પંદરતીસ વખત એકથી બીજી ઉડાના રસ્તા તથા બાજરો નેધ ધીરે પહોંચે છે, એટલે ત્યાં કાંઈ નવીનતા રહી નહોતી. હિંદુસ્તાને એવું જ હોય, તે માત્ર ધ્યાન-પેય જ કરવાનો હતો. પણ વલ્લભરાગભાઈની સોળાવર્ષા ત્યાં નવાં ફરેક રથાન અને હકીકત ધણી રૂસમય ગળ્યાં. હિંદુસ્તામાં હરદાર નેધી આધુનિક બાંધબંધીનાં મકાનો કે ગોપારા નથી. એ, એક આગરું જોઈ શકાય એટલી જગ્યામાં, ગંગાના કાંઠા તરફ ૬૫૨ ચરેકું છે. ત્યાં ગંગાને પ્રવાહ મોટા વિસ્તારમાં પથરાયેલો છે, એટલે જાડાણ નેકે થોડું છે, પણ વેગ તો એટલો જ. નહાવાના માટે આગળ ગોર લોકોએ પથરાયો ગોઠવો, ઉપર મોટી પાટા ઠેરાવી ભાથા બાંધી લીધી હોય છે. કાંઠે ફૂલવાળોએ મોટી હોય તેમના પાસેથી ફૂલપત્રો લઈ બે બેકતજનો નહાવા આવે તે ત્યાં વચ્ચે કુતારે અને પ્રવાહનો વેગ ન લાગે એમ કાંઈ જ નવાંન કરી શકે. તે વખતે રખડતા બિશ્વ બાલણો ગરબમંત્રોથી પૂજન કરાવી અજાણ્યોને સંતોષ આપે છે. યુગોથી ગંગા તે એની એ છે, પણ માણસો ને સગાજ પ્રાચીન ભવતા યોગ્ય બેઠાં છે.

શાનસંસ્થાઓ

પણ ગંગાના પવિત્ર તીરે જીવન પૂરું કરવું, ઉદરના રિવસો દર-મ્યાન ભારતની પ્રાચીન ભથ્થાતિમાં લીન થવું, એવા કંઈક નરનારીઓ, બ્રાહ્મો અને સાધુઓના અભિકાષ હોય છે, એટલે અહીં એવાઓ માટે આશ્રમે, ધર્મશાળાઓ વગેરે છે, તથા એવાં જાનોને પવિત્ર માની તેમનાં તપનું મુકય લેવા શાનઓ, શ્રીગાને અને કાતાઓએ અહીં એ કહેરા માટે દ્રવ્યદાન કરવામાં બાકી રાખી નથી. 'કાળી કાગળી-વાળા' ને નામે જાળખાતા મહેત તરફથી તો રાજા એક હાલત કે વધારે નેહનાં સાધુસંપાર્શ્વોએ તેને તેમજ અજ કે સીધાં આજે પણ મળે છે. ભગવંતે જુઠું હોય, એટલે પછી કોઈ પટે જ નહિ. આથી, નિરુ-દ્યોમી જીવન ગુલરવા કંઈક લઘુઓ અહીં જ પડયા રહે છે. ખરા સંવ કે સાધુ જો ગમે તેનાં બાગ્યાં બાકી 'ધન હરે, યોગી નવ દરે' એવા ધણા. છતાં આથી શાનસંસ્થાથી પર રહીને પણ આત્માની સાંતિ અર્થે ત્યાં નિવાસ કરનારા માણસો પણ છે.

વેદાંતી છળીઓએ તો મઠ

'ઠેક કમળી આવીને વસેલાં શી છળીબાળએ અહીં સ્ત્રીઓ મા ૨ જ એક મઠની રચાવના કરી છે. વલ્લભરાગભાઈ મગને ત્યાં લઈ ગયા અને અમારા જોઈને વિધેની સર્વ વ્યવસ્થા ત્યાં કરી. શી છળીબાળે તે આજ દયાત નથી, પણ તેમના સમાચાર અને ઉપદેશો ત્યાં આથી વસેલાં મુખ્ય જગનાબહેને આગાં ખૂલ ભાવથી સ્વાગત કરું અને મોઢે એમત સત્રાંબહાલો આજ્યાં હોય એવી ઉત્તેજની અને દન-મનાટથી આપારી સોંપ કરી આપી. અને ગંગાસેનાં કરી આવ્યા એટલામાં તો ઘરના સંપરેલા ધોળા ધડંગી રોટલી ને ફાળભાતશાકું તૈયાર ધણેકું જોઈને ધણા રિયરે ત્યાં મળવું. આશ્રમમાં જ્યારે ગુજરાની કચ્છી બહેનો ઉપવાંડ રાખ, હિંદુસ્તાની વગેરે બહેનો પણ હાડી. દરેક આશ્રમવાસી નતરજનનથી મોખાવન, વાસીદાં, કળું બરડું, ધોડું વગેરે કાંઈ કરી આશ્રમ સંસારો છે. કાંઈ પુરુષથી તો ત્યાં રહેવાનું જ નથી. જેમને સંયુક્ત રસોડું ન ફાવતું તે પોતાનું રીંધું લઈ નતે રાંધી લે છે. પણ અથા વચ્ચે એક કુટુંબ ભાષ અને સાંત્વિક

જીવનનો આગ્રહ જણાઈ આવતો હતો.

જ્યારે વહોતનો કોઈ હિંદી ક્રમ વંચાય ત્યારે સૌ સાથે મેસે, એ વખતે ખિરતી સંપ્રદાયની સાધ્વીઓના મઠ જેવું જ ત્યાં લાગે. કોઈના ચહેરા પર સંસારી જાનની ચમક સરખી પણ નહીં; પરંતુ તેમનું મગતાણુ-હાસ્ય અને સેવાની તત્પરતા કંઈ મુખ્યદેવતા સંસ્વાસીઓ અને કોર દેખાવવાળા આખીઓના મુકાબલે આશ્વાસનની દેવોએ કરાવે એવાં હતાં.

હિંદુસ્તાનું માહાત્મ્ય

બચીરથરાવના તપાથી ગંગા રવર્ષમાંથી આવી નવાં દરેરિ પછી અને તેમાંથી પછી હિંદુસ્તાનના બગિચા ઉપર જ રવગેથી વિસ્તરી તે આ રથાન છે; અહીં જ નહિ, પણ રોંકેલાં બાર ને નિ લિંગ પૈકીનું એક બાંદરેદારેશ્વરનું ગ્યાન પણ આવીથી મેડે 'ગમે હિંદુસ્તાનથી વચ્ચે આવેલું છે. પાંડેના મુખ આખરે નિર્ભય મારે આ જ મારે હિંદુસ્તાનમાં ગંગા, તેમજ પ્રાચીન માન્યતા મગને રવર્ષમાં જવા આવવાનો મારો પણ આ જ હોય. એટલે આ મારે 'ઉત્તરાપચની યાત્રા' માંથી દર વર્ષે હવેની યાત્રીઓ હિંદુસ્તાનના જુદાજુદા ભાગમાંથી અહીં આવીને બાંદરેદારેશ્વરે ભવ છે. એ યાત્રા પછી કણ છે. સો-પાસ માણસોના કારણે હોય, સાથે સોપાં સામાન ઉપકારનારા પઠારી મારુદો હોય, ઉપરાંત યાત્રીઓ માટે મ અને રાણીઓ હોય, અને બધા પેં પવરતમાં જ દોઢ વરદરિ-વસ સુધી સાગર ટાક તથા માંડ બગી રાધાય એવી તાસત અને હિંમત હોય તો એ યાત્રા થાય છે. ધનાઢયો ને રાષ્ટ્રીયમંત્રોના વાત જુરી છે. છતાં સંદન તો ધણું કરવાનું હોય છે. પણ તેના બદલામાં દિગ્ગાલપની અતિ આશ્ચર્ય પાટીઓ, વેગવાન નદરખાંડો અને અનુપમ વનશ્રીનાં દરેક મનુષ્યનાં વિવિધ દુઃખોનું નિવારણ દરે છે અને આશ્ચર્યનાં હાલો રપ્પી થાય છે. આખી યાત્રા ને મનાથી ન થાય તેમના આ રવગેદાર હિંદુસ્તાનમાં મેડે આથી 'લેમખુજુસ' નામનો પુત્ર મારી પહોંચ વળે ને તેનું પુનઃ માની લે છે એટલું અર્થ કે બંગાનું દિગ્ગાલપમાંથી બહાર પડવાનું જીવ દરેક તો અહીં જ નેવાનું મળે છે.

લક્ષ્મણજીવન

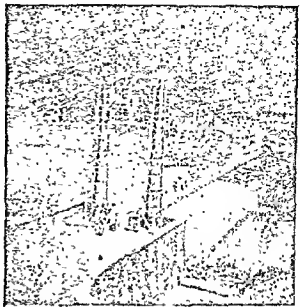
હિંદુસ્તાની અગ્રજ દિગ્ગાલપમાં બાંદરેદારેશ્વર મારે મંગ પારે કરી પટે છે. તે માટે એક ગ્રંથો પૂવ અહીં છેક પ્રાચીન કાળથી હોય. સાગસાગા કિનારે એક દોરડું બાંધી લઈ તેમાં ગરમી સાથે પરીવેશી એક ટાળીમાં એક જ ઉતાઈ લેસને અને સાથે પારથી માખુસ તેને ખેંચી લેતા. એ પ્રવાસ મળેા જોખ-બરેશ હોતે અને ધણાની દિગ્મત ત્યાં જ દ્રષ્ટી જતી. છતાં હવેની વર્ષથી એ જ મારે લોકોના વ્યવહાર થતો. હવે તો અહીં આજનાં સાધનોથી તારનાં મજબૂત દોરડાંને એક મોટા પુત્ર નખવાના આશો છે અને એ તેમનાં માખુરો એકીસાથે નિર્લયપત્રે તે પર ચાલેને અપ્પત દરે છે. પણ ત્યાં શિયાવાર એવો છે કે યાત્રીઓ પૂવ જોઈને બંદરેદારના મારે પહેલા રપ્પા સુધી ભવ છે, ને પછી જોઈને બંદરેદારના મારે પહેલા રપ્પા સુધી ભવ છે, ને પછી

ત્યાંથી સાગા કિનારે જ ચાલતાચાલતા એક રમગીસમ નાગની
જગ્યા છે ત્યાંથી હોડીમાં ગંગા પાર કરીને આ તીરે જ્યાં હાલિયા-
નાં વાદળો ચાલે છે ત્યાં જોવાં હોય છે ત્યાં જોતી જગ્યા છે. હોડી
ફરકો મફત ગમે છે તે તેની જોડણી 'હાલી હાગીનાય' તરફથી
છે. આ પ્રદેશની હાલજમ જમીન જ જમીન તેમના હસ્તકની છે.

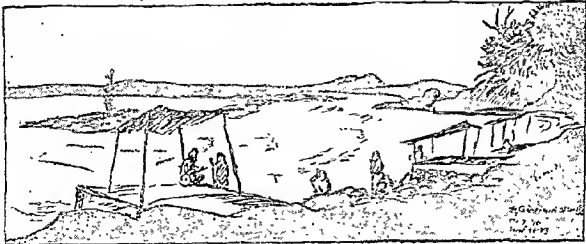
રમગીસમના માર્ગે કદક ધમરાજાઓ તે મકાનો ખાલી જમવા
ખંડિયે જનતાં જોયાં. જ્યારે જ્યારે સાધુસંન્યાસીઓ અહીંતહીં હતાં,
પણ તેમને કંઈ કંઈએ હોય જોય જમવાનું ન હતું એને જેમ કીક પડે
તેમ ગમે તે હાલિયાનાં દોઝાં બેસાડી, કુશન માંડી હોય તેમ,
જતાચાલતા ચાચીઓને 'ફરીન કરતા જમો'ના જોષ કરતા હતા.
પણ ગંગાકાંડે વનની પટામાં ચાલે જતાં એ માર્ગ થયો મુદર છે.
વચ્ચેવચ્ચે પહાડી જીપુકો લાકડાંની બારીઓ લઈ જતાં જમતાં
માર્ગાં મેલે છે. તેમનું હારિદ્રય તે દીનતા જોઈ, મફત પ્રસાદીઓ
માણતા સંન્યાસીઓ અને વેદાંતીઓના સંસાર પ્રત્યેની વફર તે
પ્રગોષ્ટ પર જ્યોત વિચારો આવે છે. કેટલા સંન્યાસીઓ તે પંડિતો-
ઓ જાણતા તે હારિદ્રયથી પીડિત એ જનતાને પાટાપોષ કરી છે?
કેટલાએ અમનો કેળિયો પોતાના મોર્ગાંમુકતાં પડેલાં જિમ્ને સંભાવી
છે? જ્યોતના ધર્મ તે જોમના પુરેકોમાં જ ચમકાઈ રહેલા છે.

પણ એક વાત આવશ્ય જ્ઞાન મેંથી હતી. મોટરમાર્ગ પર
આવતાં ગામો તે ગામડાંમાં મોઢાઈ મકાનો પર તે જમીન રાખી-
જમીન ફરકતા દેખાતો અને જનતાની કુશલતામાં 'નેતાલ'ની છાન-
ઓ કે મોટા પડકારો જોવામાં આવતા. નાનકડા નિરાશિયાઓની
છાતી પર પણ નેતાલનો બિરોધ દેખાતો. જામ, આજે જનતાની
માનસથી પર જનીને રાખી જમીનમાં કરતા રહ્યા જમવા છે.
એક સમાગમ

રમગીસમથી પાછા વળતાં દક્ષિણમાંથી ચાનાએ આવેલા એક
પંડિતનો સાથ થયા. કાળા વાનના એ યાચીની જોડે તેમના જવા-
નું વળુંની પત્ની હતી, તેને પત્ની દાણોપજુ થયું હતું. સાથે વજ્ર ખાતા
હતાં. જતાર હિંદની કોઈ પણ બાધા તે જમવા નહોતા, તેમજ
કોયેલ પણ જમવા ન હતા. કોઈ મોલલિયલાને ત્યારે જસારતા
કરે. એ જોઈ અને તેમના વિષે વિચારતા થઈ, અને તેમને પડે
ચી હિંદો તે જોયેલમાં 'વાસકુની પ્રતો કયાં' પણ કંઈ સમાજના
જમવા નહિ, ત્યારે 'કોમવાન' કહી સંસ્કૃતમાં પ્રશ્ન પૂછ્યો, એટલે

ઉપર : જમીન જમવા; વચ્ચે : રમગીસમ, નીચે : દક્ષિણે આવતાં ગંગા

તરત તેગની વાચ્યા બેઠી અને બહુ સરળ સુંદર સંસ્કૃતમાં આગળે પાતળા પરિચય આપ્યો. છેક બેઠવાડાથી થાંભળે નીકળેલા સમાનુભાષ્ય પરને એ પ્રખર પંડિત, પરંપરાનું પાલન કરવા કેટલું કષ્ટ વેઠી રહો હતો એ જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું. તેની રાખેલો વાર્તાવાપ હું તો પ્રથમ પાછા નેટલું જ સંસ્કૃત ગોઠવી ગોઠવીને ચાલુ રાખતો હતો. પણ પછી વેદ વલ્લભરાગભાઈ ગદ્યે આભ્યા અને તેમણે વલ્લભ ડાહી લીધી. પંડિતનો તો ધણા વખતે પોતાના વિચારો એક કરવાનું પાત્ર મળ્યું, એટલે તો પ્રસન્ન થઈ ગયા. તેગની વાણીની આ મર્યાદાને લીધે ઘણે દેશાંતે તે હેરાન થએલા. મધુસાગર તો એક પંડાએ 'સારા મુકામ બતાવું' એમ કહી બે રૂપિયા લીધા અને મર્મ-શાળામાં મૂકીને ચાલતો થયો. 'મધુસાગરનાં ચંચિતોહ' (મધુસાગરની કથા) હું હાથેથી છું 'સર્વવ્યર્થવાદઃ પ્રવર્તતે' (બધે પેસાનું જ રાજ ચાલે છે) એ ગોખનાં બે વાક્યો તો મને ખૂબ યાદ રહી ગયાં છે. ઉપરે છતાં પડતી વખતે ટાપાળા સાથે જોગને કંઈક પ્રેરસમજ થવા માંડી એટલે વલ્લભરાગભાઈને બોલાવી તેને સમજાવવા લાગ્યું; અને 'બેધા, પરદેશી કા સતાઓ મત, બેરાબર કામ બરદાસ કરો' એટલું સારૂ ગાડીવાળને આપી અગે હાંકીફેર આવી ગયા.

સાંજ પછી અર્ધ હતી, એટલે હરદાસની છેલ્લી યાત્રામાં જય્યા મેળવી બેસવા ચાલ્યાં ગોવામાં મારાં બેનનું ચંપસ કાઢાવી એક માકડું છાપરે ચડી ગયું! દોડાદોડ થઈ ગઈ. ઉપરે એ આસનમાં એક બેને હાથમાં થોડા ચણેલાં હઈ નાખ્યાં એટલે જોણે ચંપસ ત્યાંથી પડતું મૂક્યું; પણ તે એક તાણાળેષ મકાનમાં પડ્યું! મુશાબે જીભ માકડાએ એ ત્યાંથી કાઢાવ્યું અને ઝીંજે ઘેર જઈ પડ્યું! ઉત્તર ભારતનાં માકડાંને કેર વડેવાતો તો બહુ સામજેશો. તેનેા અખને આ અનુભવ થઈ ગયો. ખાપાનાં ડબ્બા ડાહી જન્ય દુકાનોમાં પેસી ગમે તે ખુણેથી લાકડું ગિલાઈની ભૂંડ મચાવી લેખી દીવાલે નારી જન્ય. ગદારીએ ઝુલસાતમાં એવ બતાવવા લાગે મૈનાં માકડાં કાલે છે તે એ જ બતનાં. હરદાસ પહોંચ્યા ત્યારે દીધા થઈ ગયા હતા.

દિલ્હીના સમાચાર
રાતભાસમાં પિતાવી સવારે ફરી મોટર સ્ટેશને આવીને 'લેન્ડિંગ લાઇન'માં એકઠો મેળવી. એ જ બતે તે દિલ્હીના સમાચારોના ઉજાગર અને વિતા લેયા. આ બે દિવસ તો દિલ્હીમાં ભયંકર તોફાન અને ગોળીબાર થઈ રહ્યા હતા. રસ્તાઓ પર ફરવાની ગતારી અને રાત્રે ફફડતો આગલ હતાં અર્ધકાસે નીકળેલી મોટર મોટું ચક્કર લઈ ગદામુડીખતે પહોંચી હતી. આજનું શું થયે તોની બળર ન હતી. બસમાં બેસવાને કેટલાક હતાએ આભ્યા, તે શબ્દ બાહીધારી પંડિતો અને જોડેલા હતા. હરદાસના મેળાવડાના તેજો માનવેલા મહેમાન હતા અને દરેકની પાસે વર્તમાનપત્રો હતાં. એવામાં બસની ઑફિસમાં ટેલીફોનથી બળર આભ્યા કે રાખેલા રસ્તે ડોડી જતા-રતે ચક્કર લઈ બસને સીધી ન્યુ દિલ્હી લાવ્યા. ત્યાં જોણે સલામત છે. જમીનને પૂલ વટાવી બસ દિલ્હીની હદમાં આવી ત્યાં બસ-કંપનીને હનગેક્ટર બોલે હતા. તેણે ફરીથી બસને બહારને રસ્તે જ ન્યુ દિલ્હીમાં જવાની સચન આપી. મુશાબુ દિલ્હીમાં જવાના હતાએ જોણે ત્યાંથી જ પોતાની સચવડ કરી લેવાની રહી. દિલ્હી ફરતે મોટું ચક્કર મારી બસ આગળ ચાલી ત્યાં એક આદા રેતા પર લક્ષ્મી સરપસ પસાર થતું હતું તેને લીધે બેધા વાહનજવજાર એક કલાક સુધી રોકાયેલા. ત્યાં ટોં, મશીનબંધો વગેરેની કતારો ચાલવી પડેલી વાર એઈ. દિલ્હીનાં તોફાનોનું કારણ આ લક્ષ્મી સાવજ જ હતો. એ દિવસ લક્ષ્મી ખાતોએ વિગાની પંડેરા કરી

બતાવી, કે રાખાનું ફોટાઓ, પણ પ્રત્યેસરગરે તો અમદાસ દાખલું હરતાસ પાડી અને તેગમાંથી દુકાદા જનરૂં પરિચયમે કેટલાંક મરદાની મકાનોને આજ લાગી, પોલીસકાલુ મુદકેસ થયા ત્યારે હેરકરી બેધા બરત આભ્યા અને ગોળીબાર ચાલી, અને એ દિવસમાં તો કદા નવાબની થઈ ગઈ અને તરખતે છવે અમે ન્યુ દિલ્હીમાં ફોર્સ સેફ્ટમાં અપારા મુકામે થી ચસતે પંડેચાને ઘેર પહોંચ્યા.

હવે દિલ્હીમાં કંઈ રસ રહ્યો ન હતો. મધુસાગરના વિગાના પત્રો આપી ગયા હતા, એટલે રાખિવારે બપોરે નીકળવાની લેખરી કરી. તે પહેલાં, સહેરોની સ્થિતિ વિષયમ હતી છતાં, શ્રી પંડેચાએ ઝુલસાતી સાળામાં મારે અને કલાકાર સોમાલાલ શાહનું વિદ્યાધારી સમક્ષ મિલન ગોઠવ્યું. કુટુંબનાં મામુસો તથા સામાનને ટ્રેન પર પહોંચાડ્યાં ફરી અમે રેલટોના 'પારો' પર આવેલા 'મુશાગની સમાજ' અને સાળાના મેકાન પર ગયા. સહેરોની ચિંતાબળક મામુસો છતાં વિદ્યાધારી અને વાશીઆની કીક હાજરી થઈ ગઈ હતી, તેમજ સમાજના પ્રમુખશ્રી ડો. હામુદપેરદાઈ તથા ટ્રસ્ટી શ્રી ગુલાબદાઈ પંડેરા બંને હાજર રહ્યા હતા. શ્રી ગુલાબદાઈ તથા દેવમતર શ્રી એન્જલાલ પટેલે અમારા પરિચય કારણના બે વિદ્યાધારીઓને મેં દેખાવાની કેટલીક મઝા અને ઉપચારો પાટિયા કપર બતાવ્યાં ત્યાર પછી સોમાલાઈએ પણ કેટલાંક વંળી અને પછુ સરળ દેખાઓમા કરી બતાવ્યાં અને ઉપર કનુભાઈએ વાર્તાલિન ઉપર બીતો સંજામા બ્યાં. મારે ટ્રેન પકડવાની હોવાથી હું અને ભાઈ પંડેચા વચ્ચેથી જ લાગીને સ્ટેશને પહોંચ્યા અને ગણરાની માલી બે પડુંકાને પછી હતી તો મહામુસીબને જય્યા મેળવી. (આટલું)

ર. મ. રાવજ

કસોટી

(૧) હમન, મમન, જમન અને ચમન ચારે પાનાં જમ્બલ એક છે હમન મમનની સામે નથી જોડે; ચમન મમનની જમનથી માણ્યું નથી; અને જમન મમનની ડાણી માણ્યું નથી. તો હમનની ડાણી માણ્યું કે કાણ્યું બેઠું હશે ?

(૨) પુરાણો અને સાહકશામાં આવેલાં પતિપત્ની અને પ્રણયી-આનાં કેટલાંક એડાં આ નીચે આપ્યાં છે, તેમાંનાં કેટલાંક ખુબી વાળાં છે તે શોધી કાઢો: રામ-સીતા; રાધા-કૃષ્ણ; શિરીન-નર્મદાદા; માર્ક-દોથાસ; સહેનંત-સાવળીમા; અર્જુન-ક્રીપકી; થયા-ગાંધી; સુહિલી-મેઘાર.

(૩) એક ગામમાં એક ગોસી રહેવા આભ્યા. તેને જોડા બનાવેની તે બેરાબર એક વરસ ચાલતા જે ગામમાં તે રહેવા આભ્યા ત્યાં તપાસ કરતાં તેને જમણું કે માગની વસતિના પાચ ટકા માણ્યું એક પછે લેવડા હોવાને કારણે તેમને એક જ ખખખાં એડાની બર પડેતેમકવ બાજીની વસતિમાંથી આવેલાં અરસાં સપ્તામાંનાં છોકરાં તથા સ્ત્રીઓની દીકરી અને તેજો એડા મહેરતાં ન હતાં. આ નિયતિમાં બાજીની આશી વસતિ તથા એક પછે એડા મહેરનાર માટે મળે તેણે કેસ કેટલાં નેમ એડા બનાવવા મહેર ?

(૪) સરીસરા એક એમનું માણું કાપી નાખ્યું તો બાંધકામને એક પ્રકાર થયો; અને તે માગની જય્યાએ આપેલાં રમણીનાક સામે છે તે માગની રીધું તે ઝુલસાતને રાખ થઈ ગયો એ કયો રામ ?

(૫) નીચેનામાંથી કયા સોપા-સફરીએ હમર મુખસોથી કાઢેલાં આખુંસેન, સોહકન, પીઅરી, બાપટ, રેડ ?

પ્રશ્નો (૧) માલકોતર (૨) મીરા મોહરુ (૩) મીરા (૪) મીરા (૫) મીરા (૬) મીરા (૭) મીરા (૮) મીરા (૯) મીરા (૧૦) મીરા (૧૧) મીરા (૧૨) મીરા (૧૩) મીરા (૧૪) મીરા (૧૫) મીરા (૧૬) મીરા (૧૭) મીરા (૧૮) મીરા (૧૯) મીરા (૨૦) મીરા (૨૧) મીરા (૨૨) મીરા (૨૩) મીરા (૨૪) મીરા (૨૫) મીરા (૨૬) મીરા (૨૭) મીરા (૨૮) મીરા (૨૯) મીરા (૩૦) મીરા (૩૧) મીરા (૩૨) મીરા (૩૩) મીરા (૩૪) મીરા (૩૫) મીરા (૩૬) મીરા (૩૭) મીરા (૩૮) મીરા (૩૯) મીરા (૪૦) મીરા (૪૧) મીરા (૪૨) મીરા (૪૩) મીરા (૪૪) મીરા (૪૫) મીરા (૪૬) મીરા (૪૭) મીરા (૪૮) મીરા (૪૯) મીરા (૫૦) મીરા (૫૧) મીરા (૫૨) મીરા (૫૩) મીરા (૫૪) મીરા (૫૫) મીરા (૫૬) મીરા (૫૭) મીરા (૫૮) મીરા (૫૯) મીરા (૬૦) મીરા (૬૧) મીરા (૬૨) મીરા (૬૩) મીરા (૬૪) મીરા (૬૫) મીરા (૬૬) મીરા (૬૭) મીરા (૬૮) મીરા (૬૯) મીરા (૭૦) મીરા (૭૧) મીરા (૭૨) મીરા (૭૩) મીરા (૭૪) મીરા (૭૫) મીરા (૭૬) મીરા (૭૭) મીરા (૭૮) મીરા (૭૯) મીરા (૮૦) મીરા (૮૧) મીરા (૮૨) મીરા (૮૩) મીરા (૮૪) મીરા (૮૫) મીરા (૮૬) મીરા (૮૭) મીરા (૮૮) મીરા (૮૯) મીરા (૯૦) મીરા (૯૧) મીરા (૯૨) મીરા (૯૩) મીરા (૯૪) મીરા (૯૫) મીરા (૯૬) મીરા (૯૭) મીરા (૯૮) મીરા (૯૯) મીરા (૧૦૦) મીરા (૧૦૧) મીરા (૧૦૨) મીરા (૧૦૩) મીરા (૧૦૪) મીરા (૧૦૫) મીરા (૧૦૬) મીરા (૧૦૭) મીરા (૧૦૮) મીરા (૧૦૯) મીરા (૧૧૦) મીરા (૧૧૧) મીરા (૧૧૨) મીરા (૧૧૩) મીરા (૧૧૪) મીરા (૧૧૫) મીરા (૧૧૬) મીરા (૧૧૭) મીરા (૧૧૮) મીરા (૧૧૯) મીરા (૧૨૦) મીરા (૧૨૧) મીરા (૧૨૨) મીરા (૧૨૩) મીરા (૧૨૪) મીરા (૧૨૫) મીરા (૧૨૬) મીરા (૧૨૭) મીરા (૧૨૮) મીરા (૧૨૯) મીરા (૧૩૦) મીરા (૧૩૧) મીરા (૧૩૨) મીરા (૧૩૩) મીરા (૧૩૪) મીરા (૧૩૫) મીરા (૧૩૬) મીરા (૧૩૭) મીરા (૧૩૮) મીરા (૧૩૯) મીરા (૧૪૦) મીરા (૧૪૧) મીરા (૧૪૨) મીરા (૧૪૩) મીરા (૧૪૪) મીરા (૧૪૫) મીરા (૧૪૬) મીરા (૧૪૭) મીરા (૧૪૮) મીરા (૧૪૯) મીરા (૧૫૦) મીરા (૧૫૧) મીરા (૧૫૨) મીરા (૧૫૩) મીરા (૧૫૪) મીરા (૧૫૫) મીરા (૧૫૬) મીરા (૧૫૭) મીરા (૧૫૮) મીરા (૧૫૯) મીરા (૧૬૦) મીરા (૧૬૧) મીરા (૧૬૨) મીરા (૧૬૩) મીરા (૧૬૪) મીરા (૧૬૫) મીરા (૧૬૬) મીરા (૧૬૭) મીરા (૧૬૮) મીરા (૧૬૯) મીરા (૧૭૦) મીરા (૧૭૧) મીરા (૧૭૨) મીરા (૧૭૩) મીરા (૧૭૪) મીરા (૧૭૫) મીરા (૧૭૬) મીરા (૧૭૭) મીરા (૧૭૮) મીરા (૧૭૯) મીરા (૧૮૦) મીરા (૧૮૧) મીરા (૧૮૨) મીરા (૧૮૩) મીરા (૧૮૪) મીરા (૧૮૫) મીરા (૧૮૬) મીરા (૧૮૭) મીરા (૧૮૮) મીરા (૧૮૯) મીરા (૧૯૦) મીરા (૧૯૧) મીરા (૧૯૨) મીરા (૧૯૩) મીરા (૧૯૪) મીરા (૧૯૫) મીરા (૧૯૬) મીરા (૧૯૭) મીરા (૧૯૮) મીરા (૧૯૯) મીરા (૨૦૦) મીરા (૨૦૧) મીરા (૨૦૨) મીરા (૨૦૩) મીરા (૨૦૪) મીરા (૨૦૫) મીરા (૨૦૬) મીરા (૨૦૭) મીરા (૨૦૮) મીરા (૨૦૯) મીરા (૨૧૦) મીરા (૨૧૧) મીરા (૨૧૨) મીરા (૨૧૩) મીરા (૨૧૪) મીરા (૨૧૫) મીરા (૨૧૬) મીરા (૨૧૭) મીરા (૨૧૮) મીરા (૨૧૯) મીરા (૨૨૦) મીરા (૨૨૧) મીરા (૨૨૨) મીરા (૨૨૩) મીરા (૨૨૪) મીરા (૨૨૫) મીરા (૨૨૬) મીરા (૨૨૭) મીરા (૨૨૮) મીરા (૨૨૯) મીરા (૨૩૦) મીરા (૨૩૧) મીરા (૨૩૨) મીરા (૨૩૩) મીરા (૨૩૪) મીરા (૨૩૫) મીરા (૨૩૬) મીરા (૨૩૭) મીરા (૨૩૮) મીરા (૨૩૯) મીરા (૨૪૦) મીરા (૨૪૧) મીરા (૨૪૨) મીરા (૨૪૩) મીરા (૨૪૪) મીરા (૨૪૫) મીરા (૨૪૬) મીરા (૨૪૭) મીરા (૨૪૮) મીરા (૨૪૯) મીરા (૨૫૦) મીરા (૨૫૧) મીરા (૨૫૨) મીરા (૨૫૩) મીરા (૨૫૪) મીરા (૨૫૫) મીરા (૨૫૬) મીરા (૨૫૭) મીરા (૨૫૮) મીરા (૨૫૯) મીરા (૨૬૦) મીરા (૨૬૧) મીરા (૨૬૨) મીરા (૨૬૩) મીરા (૨૬૪) મીરા (૨૬૫) મીરા (૨૬૬) મીરા (૨૬૭) મીરા (૨૬૮) મીરા (૨૬૯) મીરા (૨૭૦) મીરા (૨૭૧) મીરા (૨૭૨) મીરા (૨૭૩) મીરા (૨૭૪) મીરા (૨૭૫) મીરા (૨૭૬) મીરા (૨૭૭) મીરા (૨૭૮) મીરા (૨૭૯) મીરા (૨૮૦) મીરા (૨૮૧) મીરા (૨૮૨) મીરા (૨૮૩) મીરા (૨૮૪) મીરા (૨૮૫) મીરા (૨૮૬) મીરા (૨૮૭) મીરા (૨૮૮) મીરા (૨૮૯) મીરા (૨૯૦) મીરા (૨૯૧) મીરા (૨૯૨) મીરા (૨૯૩) મીરા (૨૯૪) મીરા (૨૯૫) મીરા (૨૯૬) મીરા (૨૯૭) મીરા (૨૯૮) મીરા (૨૯૯) મીરા (૩૦૦) મીરા (૩૦૧) મીરા (૩૦૨) મીરા (૩૦૩) મીરા (૩૦૪) મીરા (૩૦૫) મીરા (૩૦૬) મીરા (૩૦૭) મીરા (૩૦૮) મીરા (૩૦૯) મીરા (૩૧૦) મીરા (૩૧૧) મીરા (૩૧૨) મીરા (૩૧૩) મીરા (૩૧૪) મીરા (૩૧૫) મીરા (૩૧૬) મીરા (૩૧૭) મીરા (૩૧૮) મીરા (૩૧૯) મીરા (૩૨૦) મીરા (૩૨૧) મીરા (૩૨૨) મીરા (૩૨૩) મીરા (૩૨૪) મીરા (૩૨૫) મીરા (૩૨૬) મીરા (૩૨૭) મીરા (૩૨૮) મીરા (૩૨૯) મીરા (૩૩૦) મીરા (૩૩૧) મીરા (૩૩૨) મીરા (૩૩૩) મીરા (૩૩૪) મીરા (૩૩૫) મીરા (૩૩૬) મીરા (૩૩૭) મીરા (૩૩૮) મીરા (૩૩૯) મીરા (૩૪૦) મીરા (૩૪૧) મીરા (૩૪૨) મીરા (૩૪૩) મીરા (૩૪૪) મીરા (૩૪૫) મીરા (૩૪૬) મીરા (૩૪૭) મીરા (૩૪૮) મીરા (૩૪૯) મીરા (૩૫૦) મીરા (૩૫૧) મીરા (૩૫૨) મીરા (૩૫૩) મીરા (૩૫૪) મીરા (૩૫૫) મીરા (૩૫૬) મીરા (૩૫૭) મીરા (૩૫૮) મીરા (૩૫૯) મીરા (૩૬૦) મીરા (૩૬૧) મીરા (૩૬૨) મીરા (૩૬૩) મીરા (૩૬૪) મીરા (૩૬૫) મીરા (૩૬૬) મીરા (૩૬૭) મીરા (૩૬૮) મીરા (૩૬૯) મીરા (૩૭૦) મીરા (૩૭૧) મીરા (૩૭૨) મીરા (૩૭૩) મીરા (૩૭૪) મીરા (૩૭૫) મીરા (૩૭૬) મીરા (૩૭૭) મીરા (૩૭૮) મીરા (૩૭૯) મીરા (૩૮૦) મીરા (૩૮૧) મીરા (૩૮૨) મીરા (૩૮૩) મીરા (૩૮૪) મીરા (૩૮૫) મીરા (૩૮૬) મીરા (૩૮૭) મીરા (૩૮૮) મીરા (૩૮૯) મીરા (૩૯૦) મીરા (૩૯૧) મીરા (૩૯૨) મીરા (૩૯૩) મીરા (૩૯૪) મીરા (૩૯૫) મીરા (૩૯૬) મીરા (૩૯૭) મીરા (૩૯૮) મીરા (૩૯૯) મીરા (૪૦૦) મીરા (૪૦૧) મીરા (૪૦૨) મીરા (૪૦૩) મીરા (૪૦૪) મીરા (૪૦૫) મીરા (૪૦૬) મીરા (૪૦૭) મીરા (૪૦૮) મીરા (૪૦૯) મીરા (૪૧૦) મીરા (૪૧૧) મીરા (૪૧૨) મીરા (૪૧૩) મીરા (૪૧૪) મીરા (૪૧૫) મીરા (૪૧૬) મીરા (૪૧૭) મીરા (૪૧૮) મીરા (૪૧૯) મીરા (૪૨૦) મીરા (૪૨૧) મીરા (૪૨૨) મીરા (૪૨૩) મીરા (૪૨૪) મીરા (૪૨૫) મીરા (૪૨૬) મીરા (૪૨૭) મીરા (૪૨૮) મીરા (૪૨૯) મીરા (૪૩૦) મીરા (૪૩૧) મીરા (૪૩૨) મીરા (૪૩૩) મીરા (૪૩૪) મીરા (૪૩૫) મીરા (૪૩૬) મીરા (૪૩૭) મીરા (૪૩૮) મીરા (૪૩૯) મીરા (૪૪૦) મીરા (૪૪૧) મીરા (૪૪૨) મીરા (૪૪૩) મીરા (૪૪૪) મીરા (૪૪૫) મીરા (૪૪૬) મીરા (૪૪૭) મીરા (૪૪૮) મીરા (૪૪૯) મીરા (૪૫૦) મીરા (૪૫૧) મીરા (૪૫૨) મીરા (૪૫૩) મીરા (૪૫૪) મીરા (૪૫૫) મીરા (૪૫૬) મીરા (૪૫૭) મીરા (૪૫૮) મીરા (૪૫૯) મીરા (૪૬૦) મીરા (૪૬૧) મીરા (૪૬૨) મીરા (૪૬૩) મીરા (૪૬૪) મીરા (૪૬૫) મીરા (૪૬૬) મીરા (૪૬૭) મીરા (૪૬૮) મીરા (૪૬૯) મીરા (૪૭૦) મીરા (૪૭૧) મીરા (૪૭૨) મીરા (૪૭૩) મીરા (૪૭૪) મીરા (૪૭૫) મીરા (૪૭૬) મીરા (૪૭૭) મીરા (૪૭૮) મીરા (૪૭૯) મીરા (૪૮૦) મીરા (૪૮૧) મીરા (૪૮૨) મીરા (૪૮૩) મીરા (૪૮૪) મીરા (૪૮૫) મીરા (૪૮૬) મીરા (૪૮૭) મીરા (૪૮૮) મીરા (૪૮૯) મીરા (૪૯૦) મીરા (૪૯૧) મીરા (૪૯૨) મીરા (૪૯૩) મીરા (૪૯૪) મીરા (૪૯૫) મીરા (૪૯૬) મીરા (૪૯૭) મીરા (૪૯૮) મીરા (૪૯૯) મીરા (૫૦૦) મીરા (૫૦૧) મીરા (૫૦૨) મીરા (૫૦૩) મીરા (૫૦૪) મીરા (૫૦૫) મીરા (૫૦૬) મીરા (૫૦૭) મીરા (૫૦૮) મીરા (૫૦૯) મીરા (૫૧૦) મીરા (૫૧૧) મીરા (૫૧૨) મીરા (૫૧૩) મીરા (૫૧૪) મીરા (૫૧૫) મીરા (૫૧૬) મીરા (૫૧૭) મીરા (૫૧૮) મીરા (૫૧૯) મીરા (૫૨૦) મીરા (૫૨૧) મીરા (૫૨૨) મીરા (૫૨૩) મીરા (૫૨૪) મીરા (૫૨૫) મીરા (૫૨૬) મીરા (૫૨૭) મીરા (૫૨૮) મીરા (૫૨૯) મીરા (૫૩૦) મીરા (૫૩૧) મીરા (૫૩૨) મીરા (૫૩૩) મીરા (૫૩૪) મીરા (૫૩૫) મીરા (૫૩૬) મીરા (૫૩૭) મીરા (૫૩૮) મીરા (૫૩૯) મીરા (૫૪૦) મીરા (૫૪૧) મીરા (૫૪૨) મીરા (૫૪૩) મીરા (૫૪૪) મીરા (૫૪૫) મીરા (૫૪૬) મીરા (૫૪૭) મીરા (૫૪૮) મીરા (૫૪૯) મીરા (૫૫૦) મીરા (૫૫૧) મીરા (૫૫૨) મીરા (૫૫૩) મીરા (૫૫૪) મીરા (૫૫૫) મીરા (૫૫૬) મીરા (૫૫૭) મીરા (૫૫૮) મીરા (૫૫૯) મીરા (૫૬૦) મીરા (૫૬૧) મીરા (૫૬૨) મીરા (૫૬૩) મીરા (૫૬૪) મીરા (૫૬૫) મીરા (૫૬૬) મીરા (૫૬૭) મીરા (૫૬૮) મીરા (૫૬૯) મીરા (૫૭૦) મીરા (૫૭૧) મીરા (૫૭૨) મીરા (૫૭૩) મીરા (૫૭૪) મીરા (૫૭૫) મીરા (૫૭૬) મીરા (૫૭૭) મીરા (૫૭૮) મીરા (૫૭૯) મીરા (૫૮૦) મીરા (૫૮૧) મીરા (૫૮૨) મીરા (૫૮૩) મીરા (૫૮૪) મીરા (૫૮૫) મીરા (૫૮૬) મીરા (૫૮૭) મીરા (૫૮૮) મીરા (૫૮૯) મીરા (૫૯૦) મીરા (૫૯૧) મીરા (૫૯૨) મીરા (૫૯૩) મીરા (૫૯૪) મીરા (૫૯૫) મીરા (૫૯૬) મીરા (૫૯૭) મીરા (૫૯૮) મીરા (૫૯૯) મીરા (૬૦૦) મીરા (૬૦૧) મીરા (૬૦૨) મીરા (૬૦૩) મીરા (૬૦૪) મીરા (૬૦૫) મીરા (૬૦૬) મીરા (૬૦૭) મીરા (૬૦૮) મીરા (૬૦૯) મીરા (૬૧૦) મીરા (૬૧૧) મીરા (૬૧૨) મીરા (૬૧૩) મીરા (૬૧૪) મીરા (૬૧૫) મીરા (૬૧૬) મીરા (૬૧૭) મીરા (૬૧૮) મીરા (૬૧૯) મીરા (૬૨૦) મીરા (૬૨૧) મીરા (૬૨૨) મીરા (૬૨૩) મીરા (૬૨૪) મીરા (૬૨૫) મીરા (૬૨૬) મીરા (૬૨૭) મીરા (૬૨૮) મીરા (૬૨૯) મીરા (૬૩૦) મીરા (૬૩૧) મીરા (૬૩૨) મીરા (૬૩૩) મીરા (૬૩૪) મીરા (૬૩૫) મીરા (૬૩૬) મીરા (૬૩૭) મીરા (૬૩૮) મીરા (૬૩૯) મીરા (૬૪૦) મીરા (૬૪૧) મીરા (૬૪૨) મીરા (૬૪૩) મીરા (૬૪૪) મીરા (૬૪૫) મીરા (૬૪૬) મીરા (૬૪૭) મીરા (૬૪૮) મીરા (૬૪૯) મીરા (૬૫૦) મીરા (૬૫૧) મીરા (૬૫૨) મીરા (૬૫૩) મીરા (૬૫૪) મીરા (૬૫૫) મીરા (૬૫૬) મીરા (૬૫૭) મીરા (૬૫૮) મીરા (૬૫૯) મીરા (૬૬૦) મીરા (૬૬૧) મીરા (૬૬૨) મીરા (૬૬૩) મીરા (૬૬૪) મીરા (૬૬૫) મીરા (૬૬૬) મીરા (૬૬૭) મીરા (૬૬૮) મીરા (૬૬૯) મીરા (૬૭૦) મીરા (૬૭૧) મીરા (૬૭૨) મીરા (૬૭૩) મીરા (૬૭૪) મીરા (૬૭૫) મીરા (૬૭૬) મીરા (૬૭૭) મીરા (૬૭૮) મીરા (૬૭૯) મીરા (૬૮૦) મીરા (૬૮૧) મીરા (૬૮૨) મીરા (૬૮૩) મીરા (૬૮૪) મીરા (૬૮૫) મીરા (૬૮૬) મીરા (૬૮૭) મીરા (૬૮૮) મીરા (૬૮૯) મીરા (૬૯૦) મીરા (૬૯૧) મીરા (૬૯૨) મીરા (૬૯૩) મીરા (૬૯૪) મીરા (૬૯૫) મીરા (૬૯૬) મીરા (૬૯૭) મીરા (૬૯૮) મીરા (૬૯૯) મીરા (૭૦૦) મીરા (૭૦૧) મીરા (૭૦૨) મીરા (૭૦૩) મીરા (૭૦૪) મીરા (૭૦૫) મીરા (૭૦૬) મીરા (૭૦૭) મીરા (૭૦૮) મીરા (૭૦૯) મીરા (૭૧૦) મીરા (૭૧૧) મીરા (૭૧૨) મીરા (૭૧૩) મીરા (૭૧૪) મીરા (૭૧૫) મીરા (૭૧૬) મીરા (૭૧૭) મીરા (૭૧૮) મીરા (૭૧૯) મીરા (૭૨૦) મીરા (૭૨૧) મીરા (૭૨૨) મીરા (૭૨૩) મીરા (૭૨૪) મીરા (૭૨૫) મીરા (૭૨૬) મીરા (૭૨૭) મીરા (૭૨૮) મીરા (૭૨૯) મીરા (૭૩૦) મીરા (૭૩૧) મીરા (૭૩૨) મીરા (૭૩૩) મીરા (૭૩૪) મીરા (૭૩૫) મીરા (૭૩૬) મીરા (૭૩૭) મીરા (૭૩૮) મીરા (૭૩૯) મીરા (૭૪૦) મીરા (૭૪૧) મીરા (૭૪૨) મીરા (૭૪૩) મીરા (૭૪૪) મીરા (૭૪૫) મીરા (૭૪૬) મીરા (૭૪૭) મીરા (૭૪૮) મીરા (૭૪૯) મીરા (૭૫૦) મીરા (૭૫૧) મીરા (૭૫૨) મીરા (૭૫૩) મીરા (૭૫૪) મીરા (૭૫૫) મીરા (૭૫૬) મીરા (૭૫૭) મીરા (૭૫૮) મીરા (૭૫૯) મીરા (૭૬૦) મીરા (૭૬૧) મીરા (૭૬૨) મીરા (૭૬૩) મીરા (૭૬૪) મીરા (૭૬૫) મીરા (૭૬૬) મીરા (૭૬૭) મીરા (૭૬૮) મીરા (૭૬૯) મીરા (૭૭૦) મીરા (૭૭૧) મીરા (૭૭૨) મીરા (૭૭૩) મીરા (૭૭૪) મીરા (૭૭૫) મીરા (૭૭૬) મીરા (૭૭૭) મીરા (૭૭૮) મીરા (૭૭૯) મીરા (૭૮૦) મીરા (૭૮૧) મીરા (૭૮૨) મીરા (૭૮૩) મીરા (૭૮૪) મીરા (૭૮૫) મીરા (૭૮૬) મીરા (૭૮૭) મીરા (૭૮૮) મીરા (૭૮૯) મીરા (૭૯૦) મીરા (૭૯૧) મીરા (૭૯૨) મીરા (૭

દે. ૧૧.૫.૬૧ ૧૯૬૧ના ઓક્ટોબરના ૨૬મી ને રવિવાર (સંવત ૧૯૬૧ના આશોવ વદ ૨)ના દિવસે અમદાવાદના દેવગાંધી-કલાનગરના પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો.

અમદાવાદના પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો. આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો. આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો.

આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો. આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો.

૧. ૧૯૬૧ના ઓક્ટોબરના ૨૬મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો. આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો.

૨. ૧૯૬૧ના ઓક્ટોબરના ૨૬મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો. આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો.

અ. ઠા.

અ. ઠા.

અ. ઠા.

આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો. આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો.

૩. ૧૯૬૧ના ઓક્ટોબરના ૨૬મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો. આ પહેલાં ૧૯૫૦ના ૧૨મી માર્ચના રોજ આ પાણી ૨૨૫ મીટર હિરડો-અવધાન થયો.

વડદાદા - દાદા - પિતા : . . દાદી - બા અને પત્ની

[illegible][illegible]

ઈ. ૧૮૬૨ની જાન્યુઆરી આવી થયા. પ્રથમ કોટીમાં જાયા, ખરણ વગેરેના મજૂરી લાગેલોના તરફથી ૩૫૨ વિવિધ માદાઓ તથા તેના કાચી માટે જગતી પરીક્ષાઓ થઈ. તેમાંથી પ્રથમ પહેલીમાં ૧૦ યોગ્ય અને બીજી નબળે પાસ થયા પાસ થઈ જણીલાત માંડી. સાબકામાં સરકારી દેખેખઈ તે દશ માન રહેવામાંથી શેષ થયા અને તેને આખર કાચી વજારી રહ્યા

દાદીમા સરખીનો ૪/૪૦ હ' ૧૯૨૫;મુનુ
૧૯૦૧ની આખરે, મુળાંપાછને રાજમીડમાં
થેગે થયો કે બાપૂતાં ત્રી આત્માં અને બ-
પાછને નદિ ગદિ એમ ક્ષાત્રનાં તેનારી સ્વર
દિવસ વહેલાં ગત થયા કઃકતરે રોમ મોંધાઃ
'ગાંડ વગરનો થેગે.' 'ગે માદીદિ-ગ્રી(ગણી)
ગાં મોંધઃ' 'ગોતનું કારણ કહીવખત.'

[illegible]

ચાલે જ કોલેજમાં રહેલા. ફરોક વાગ્યે અમે દોડી પાટ ત્રણ માઈલ
 દૂર પહોંચ્યા આઠવાજતા. ત્યાં હું રવિવાર પેઠમાં સાયન્સ કોલેજના
 શુભશક્તિ વિદ્યાર્થીઓના કક્ષમાં (શ્રી અમૃતલાલ કમર નેરે સારી
 વિદ્યાન આ સુખયથી) જમી બે કલાક રાસતી હળકીકરને મુ-
 કાન્તવપ્રકાશ બાબતો. પછી ક્લાક સુરતના કેસાક ગુદરશે સાલ
 આખી અને રવિવાર પેઠમાં રહેતા તેમાંના બાઈકોરવાસકે જીનને
 ત્યાં ક્લાક સુધી બે કલાક બેઠાને બદલાવસ કરતો. રાત વર્તા પઢેલાં
 દોડી નાંટ પાછો કોલેજ પઢેજો જતો. ખાટકને જડેલે લાંબા ટેબલ
 પર શેતરંજ તે ચાદરને પાથરેજો સુતો. કશીકે વેબરની ડિફ્યુઝરી,
 કોલેજને વિદ્યાર્થી, એમ કંઈવારતો. એજિંગ
 વિષયોને કોલેજમાં જ સપાદે-રાતે મળાને ચાર
 કલાક આપતો. આ નિયમિત ક્રમ સૌ નહિ
 તે પંચાશી ટકા કંઈયો. પરીક્ષામાં પઢેલા નહિ
 તેાય જીન વર્તેમાં જલુ કોય આખો. કંઈએ-
 લ પઢેજો આખો એટલે એકિસ રોકેલરશિષ
 (એક વર્ષ, માસિક રૂ. ૧૫) મળી. યુ. બાપા-
 જને પણ એકરો વિદ્યાન મશે ખરો એ સંતોષ
 થયો. ૧૮૯૦-૯૧ના કોન્વોકેશન વખતે યુ.
 બાપાજીએ મને સોનાનું ક્રિડિયાળ આપું તે
 હજારી દને છે.

આ વખતે પાંચ ડિયન રેપરેટર ગાંધીજી-

નીશા તેત્રીત્તં મમ મેં શર ક્યું. 'શરકશ ઓવ હરિયા' વગેરે મુખાર્જીનાં દેનિકારમાં પણ અલગી વિષયો પર અને નવાં પુસ્તકોનાં અનુવાદોનાં લખાને કળાતો. મુંબાઈના મારો અર્થે એવિસ સોલરશિપ હવત્ત આમ કલાઈને મેં ધણીખરા કાઢિયા. એળાધારી પણ મુવે સંતોષા હવે કે હોરકર મહેનતને આ પડકાર હુ. પરંતુ હું એલએ. બેંચી માં પ્યાન ન આપતો તે કામને કમિયું નહિ. આરો તો આઈ.સી.એસ. માટે જરૂરી વિલામત જલ્દી હતુ ને આમાં એમનો ટેકા મુલક નહોતો. એવેન વિષયક ધણેશી ત્યારે મેં હાંકવા વગેરે અગારા રિવાઝે સામે મારું હમ રવરપ સોએ નેએલું. વિષયક વિલાઈની ચર્ચા વખતે

ચોપાનિયું છપાવેલું, જયેદ કાસોને તેલ મળે
 એ સંસારમુધારામાં ગાથાફરેદ જલુતાને
 નિજાવને જવા પામશે તો ઠાકરે અખે
 નદિ રહે, નેનગેથા ધઇ જશે, ઠાકરે ત્યાં જ
 રહી પડે એવા એમને જાય. ગાથા દોષિયામાં
 જ મનુષ્યનું જીવન, જલુજાલ જયેદી જયેદ
 સંખ્યાનાં નુકસાને નિજાવને જવાની જયેદ
 દત્તે તો એકે દે જીન કારણે સિદ્ધ થઇ શકે
 નદિ. અજમેર જયા પછી ને ઉચ્ચે રહ્યા
 પછે પાઉ. આવી જયા પછી પણ ને વધુ અ-
 પજા જાય ગાથે ચેનના અને ચેતે તેવાની કેરી,
 પણ જાને એ સેન પાંડવો ને નદિ

(ऑक्टोबर १९४९) १८१

હતિયા સિવિલ સર્વિસ માટે તેો જવાબ નથી, તેો હિતો બ્રહ્મ રહેતો 'બ્રહ્મ'માંથી ઉત્તરવા હું મુંબઈ ડાહીને પાછો દી. સ. ૧૯૯૧ના ઉત્તરાર્ધથી રૂકન હોલિંગના એમ. એમ.માં દાખલ થયો. એ સરનામાં સહારિવ ગણિતનારણ્ય દીક્ષિત સાથે 'રૂકન હોલિંગ કંપાઈલી' વિગતિયક સારૂ છે. હોલિંગના Foundation Dayની તારીખે દર વર્ષે હોલિંગના ઉત્સવ સારૂ છે. જેનાલુ કાપામાં દખાણીવાળાં 'મેન્-એન્ડ વોમન ઓ હોલિંગ રૂકન હોલિંગનાં આમ સારૂ થયાં તે આખી મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાં પ્રથમ પહેલાં હતાં. ચોડા જ સંખ્યામાં લગભગ દરેક હોલિંગે એની નકલ કરી.

૧૯૯૨-૯૩ માટે હું દક્ષિણ દેશો નીગાયો (જોકે ખાસ થયેલો '૯૯માં). '૯૩માં હોર્ટિકલે સુપરિન્ટેન્ડન્ટ લેએ પણ કામ કર્યું. '૯૩ આખરે જો કે હોલિંગે ડાહી એમ. એ. થયા વગર જ, પરંતુ મહાદેવ ગોવિંદ રાનાડે મારફતે મને 'સોરસે' (વડેરા) માધવરાવ પેશવાના સમગતી હતિયાક સખાને કોઈએ ન વારેદમાં કીરાતી ને પુષ્કળ આપ્યો (આમાં કુખ્ય માધવરાવના પોતાના, નાના દેદનવીસવા ને રાજનાતો વિપક્ષવાઈના, એક બે રાધેલાના પણ કમળો) મળી ગયાં, તેને હોલિંગના મિત્રોની મદદે ઉઠ્યો, ગેસ્ટ, કોઈકો એ જો વર્ષો '૧૨ નવો જ પ્રકાર પારતો મૈતિયાસિક નિબંધ લખ્યો, અને માણેકલ લીગલ સોનાનો પદક મેળવ્યો. આ કામે મારો સત્-દિવસ કોઈકા સખત થાઈો કે જામ. એના અવધાસ માટે પૂરતો વખત રહેલો જ નહિ.

દી. ૧૯૯૪થી ૧૯૯૫ પાછો મુંબાઈમાં, ઇન્ડિયન રેફરેન્સને મારફતેના લેવી. દર એક વર્ષે લી ૧૨ હોલમ હોય; માર્કિને સરે-રાસ આવીસ કોલમ જરાં જરાં તે પ્રમાણે પંચાર. ઉપરાંત રાઈસ એવ હતિયાક વધેદમાંથી દર માર્કિને રૂ. ૫૦ તેો મળે. વડુ અને જે નાની પુત્રી સાથે તેલ વિધનાથ પ્રભુરામાના મકાન પાછળ અનંત જાળિની વાડીમાં એક સાલિયાના માળમાં રહેતો ને અમદો સંસાર અવતો. યુનિવર્સિટી કાલેજીની ત્યારે નહિ; પશુ દેશલ એસિયાટિક સોસાયટીની ને એફિરેન્સ હોલિંગની લાઈબ્રેરીઓમાં જોડીને મને પ્રિમ અનેક વિષયોમાં ને અનેક નવી જોખીઓમાં ચોમ્લ ચરેતો. મણવાડીએ ને દિરાન્યેમદ શહેવાની જોણખાણુ દરાવેલી.

'દેખના શિવિયમાં મને રાંચી હોલિંગમાં પ્રે. પાદશાહની જ્યા જ્યા. એ સર્વ સો જ દિવસનું. ત્યાં મારા જી. એ. વર્ગના વિદ્યાર્થી-ઓમાં સીપી મોખરે આવી ગયા છે સર ગુણગુણીન દિશાવલુકી.

૧૯૯૬માં મનુભાઈ નંદેશ્વરે વકીલાતને થયો સખ્ય આપવા માટે મહારાજા સોદેહની પરવાનગી મેળવીને ચોદેસરપદ વરવી રત લીધી. પછી સિટકલેડ ફૂલો મર ગયા. એમ હું થૂલ પડવાથી, અમરોર હોલિંગનાં મને કાયમી પ્રોદેસરપદ મળ્યું ત્યાં લઈ કોલે હરોસ લગી, વડેરાસ હોલિંગના કાગલલાટ આખ્યાં અને વડેરાસ-નિવાસી થયો, આઈ મને મણિલાઈની ને મિજુવનદાસ અમર-ની જોણનેના લાસગાનેદ કસળમાં ને અંગાલાલભાઈ પારો પૂજું જતો. એ 'અંગાલાલભાઈ' લખ્યું તેમાં આ મદિનાઓ દરવિયાન એમની સાથે મેરેવરી કુટુંબી થયેલી અગ્નિની વગીલી છે.

'વડેરાસ હોલિંગમાં હું (નિરુપ્ત થવા પછીને છેક એકવીસ વર્ષે) બીલ વાર કાયમલોટ પ્રોદેસર લેએ થયો તેનો જરા બી અધેસીટ શહેવાને છે. હોલિંગનાં રસો તેો એવો એકસરૂરથી પાછા આવી એવા ત્યાં કામ, પરંતુ પછી હું ત્યાં જ રહી ગયો. બહુગળીને દસ વર્ષ આ વખતે એ વડેરાસે મોખ્યા. ૧૯૦૬થી રામ્પોડ પર્વિદના સમય-થી હું મખ્મલલીન ગુજરાતી કાપાનાં ફ્લો અને બારાખી રીપેજો

તે મારો અરધાસ આ તેજા વડેરાસે થયો પછી જ વધારી સુધ્યા. દી. ૧૯૮૬થી ૧૯૮૯ હું અમરોર હોલિંગમાં પ્રોદેસર લીધી ગયો અને અરેખર મારો નવો અને વધારે મોટી દુનિયામાં પ્રવેશ થયો. હિંદ માયાભાદે દેસ છે; ગુજરાત, દક્ષિણ દેશાબાદ, મદ્રાસ, મદેસર, મોહાવની કુખ્યાતિ સુધાળે જોતરતા દરમ્યાનમાં સત્તો છે; પામીર અને દિગમગથી અરબી સમુદ્ર, વિંધમાલ અને બંગાળના કુખ-સાગર લગીના પ્રદેસ જેવું ખાસ નામ હિંદુસ્તાન છે—કતાર હિંદ છે, તે જ આખા ભરતગંઠનું લાવિ ધરવા, પોગવા, સિદ્ધ કરવાને 'હુમ્મલ્લુમ્મન્યમ્મલ્લુમ્મ' સમર્થ છે; આ પ્રતીતિ સાબગની અને દેવાકાદે જ કે રેસાદક્ષિણે જ અમરોર માળનાર મોઢને થતી નથી. સુરિદ્ધ જગતમાં મહે હજીનો ને મલિદ્ધા છે, તે આ પ્રમાણે હિંદની તમામ વસ્તી માટે ઉત્તરાર્ધ અને હિંદુસ્તાનની મહાધાવાને છે. જે એપુર એપુર, ભરતપુર એપુર, પંચલ, કાદમીર ને બંગાળને હિંદનાં અવિશાલ્ય અવધવ બનાવનાર મોઢલ યુગ છે. માંધારને હિંદનું અવિશાલ્ય અવધવ બનાવવાના એક પ્રયત્ન હતો નથી ક્યાં. માંધાર તેમ સિદ્ધલિધ્ જ બોલ હિંદનાં અવધવ બન્યાં હતાં, તેમાંથી સિદ્ધલિધ્ને તેની હિંદનું અવધવ બનાવવાના પ્રયત્ન મોઢને દેવો પણ નથી, વગેરે વગેરે દક્ષિણે મારી વિચારણામાં પ્રવેશ પામ્યાં.

૧૯૯૬ના ઉત્તરાર્ધથી ૧૯૦૧ના પૂર્વાર્ધ પાછો મેં રૂકન હોલિંગમાં અઈસ આખ્યાં તરીકે ગાળ્યો, કેમકે એ બે વર્ષે પ્રે. બેન પોતાની પહેલી ફૂલો રત મેળવવા સ્વદેસ ગયા. હું રવિવાર પેક અને પછી નારાયણ પેકમાં જ રહ્યો. મારો એકલપાઈ સ્વભાવ અને વધવા-લખવાને જ મણેજીયો વખતભાઈ, વધે તેમાં જ એકલ રમવાની મારી લત જરા થ પડયાં નહિ. અમરોરથી હું સાયકલ પર મેસતો પઈ થયો હતો. તે વડે પ્રજ્ઞાની આસપાસના પંદરવીસ માર્કલ લગના પ્રદેસ આ વખતે મેળ્યા. મેં પહેલા માલશવ પેશવાના સમયને લખતાં એકલે ને મૂલ સાધનેના લેમાં કરવા માર્યાં ને એ સમયને લખતું મૈતિયાસિક વાંચન-અંગેલે તેમ મારાઈ-માળી સમુદ્રે તે બધું એક જ-યો. આ સાધતો, હવારા, કાગળિયાં, શીપડીઓ, પુરેકા આદિની એક પેટી કરી. ત્યાં તેો મારો અમરોર થયો ને એ સુસ-ફરીમાં, કે એ પાછીનીમાં, દેસએ એ પેટી જ જાણ નાખી ને મારો એ સમય આદ્ય થઈ થયો, કોલે મણેજી તેો મારા હિંદાસના આખા વિષય વિષે જ નંદાઈ નાખ્યું.

'આરાદણ' ૧૯૦૦માં પહેલું 'ડીસિંગ આંધરેનસ' એ વિવે-ગલ નિબંધ કે લખણથી, 'વડેરા માધવરાવ પેશા' એ મૈતિયાસિક નિબંધથી, તેમ 'આરાદણ' પૂરે કી રાતાવ ૧૯૦૦માં મારી સર્વ-શોષક રાહિતઓમાં ને મારી 'ક્યાસકિંગ'માં મને થકા થકી, ઉંઠ સરાતને વડેડે છે લખતું સાયકલ આખા વિષયોના સાર્વર્ણમાં છે.

પણ મેં વર્ષે કાયમલાટ પ્રોદેસર થઈ આવ્યો ત્યારથી મુંબાઈ વિષવિલાસમાં દર વર્ષે પરીસદ મળા લાગ્યો. આ રોવા ને કમળી કેટલાં વર્ષે ચાલતા કરસે તેનો પદેકોં વજીરવ વર્ષે ખયાલ સરખો નહિ. બારાસ યુનિવર્સિટીમાં છે વાર, આરાદણબાદ યુ. માં ચાર વાર પરીસદ થયો છે, તે ઉપરાંત મુંબાઈ યુ. માં તેો ચીસી વધારે વાર મેં પરીસદમાં લીધી છે.

દેડકોં વર્ષે પછી ઉત્તર વિભાગના ઉન્ડેપેકરનું પદ મારામાં માસિક રા. ૨૦૦૦ જોડ ખાઢને થ મેં નહ્યું. સત્તા, મોટા અમલદાર અગ્રણી, સંપ્રધાળેલ માણુશો આપણને પોતાના લાય-વિષાલ અંતે, એ કસોગો મોદમને દેશાપિ નહિ. હું તેો એ બધાની 'અવળી બાહુ' એવાર ને વજાહનાર સર્વવર્ત મિબલ વિભાગ રહેલો.

ફિક્કિ ઉકવાલિટરિયન'. આપણી ઈમારતમાં લખું. તેા વિદ્યાર્થી-
જન, સર્વનામય સુદ્ધિપ્રવૃત્તિ અને કામિયા પાન, એ જ માટે
'ગ્રાફી' અને મારા 'નૈકુલવર'. એ છાત્રોને જ 'વૈદ્યક' મળતું હોય, તેા
આપણા પેલા શીતમાની આપીની જેમ, વૈદ્યક મને બહાલું ના જ લાગે.

એટલે, ૧૯૦૧ની આખરે, દાદીમા જે બાપાજીના મત મથા પછી
હું ચંદ્રપણી અને છાત્રો પાસં આભરે જ ગયો! 'ત્યેનાં મજુ વર્ષ
દરમિયાનના અનુવાનાના વિશાળ જીવોને વિદ્યાનપદ આપવા તત્પરતા
દેખાડીતી, જે અતિ નમનતાપૂર્વક કમિયનર મારુતુઅરની કમરેલે.

શ્રી રઘુનાથ પરાંતપે ઈન્કિજર સીમિયર રજાર થયેને પાછા
આવ્યા એ ગોખલેએ એમને ઘોડા જ વખતમાં પ્રિન્સિપાલ બનાવી
દીધા, તે પછી એજો મને દાખોને હશે, 'કાકોર, અમારી સંસ્થામાં
તમારા જેવા પ્રિન્સિપાલની જરૂર છે. તમે આવી નબ જે દેશલિતની
ખાતર એટલો ભોગ ન આપે? જો' એમને સમજાવવા પ્રયત્ન
કયો, 'મારાં હિતેનુજો અને વકીલો તે માને છે કે વિદ્યાની અને
ક્રિસ્ટિયનતાની પુનર્માને પુનર્માને જે મને લાન પણ નહિ એટલો
કાટિ ભોગ આપી જ દીધો છે. ને મારી હારના જોગુએટો એક-
કોટિથી, થયેને આત્મરે પણ શી રિથિતિએ પહેલોથી થયા છે તે જુવા.
જોજો કેક માખરે છે તેમને બલે યાદ રાખો; જેમની સંજ્ઞતા બીજા
દરમિયાનની અણુય તેવાની જ રિથિતિ સુરત ને નહિયાદ, અજાણ્યા
લોકને ને કહિયાવાડમાં જુવે. તમને ખાતરી થશે કે એટલું હું આ
પ્રિન્સિપાલની મોડીમાં કહાપિ રજી રાકી નહિ; એટલે એટલા ભોગે
'જે નિર્વાહ માટે આ પ્રવૃત્તિ પસંદ કરી એ જ મારો ભોગ.'

૧૯૧૪માં પૂણા રહેન કાલેજના પ્રિન્સિપાલ થયેને Indian Ad-
ministration to the Dawn of Responsible Government
પુસ્તક લખ્યું, એ ગ્રાપણી એ વિષય ઉપરની એક નવનદાર ગ્રાપણી
લેખે પેસાઈ. હિંદ ઉપરાંત ઈંગ્લેંડ, સામાન્ય, અમેરિકા, જર્મની
અને જાપાનમાં, જ્યાંજ્યાં બ્રિટિશ હિંદના ઇલિટાસ ને રાજ્યવહીવડ
અને રાજ્યખંડાણ તથા ઇંગ્લેંડ અને હિંદના સંબંધોને અંગેર
એકિદાસિક અભ્યાસ થયો, ત્યાં ત્યાં એ ગ્રાપણી લીકીક ફેલાઈ.
તેમાં હિંદને ઇંગ્લેંડ સાથેના સંસર્ગ ને સંબંધથી રા સા લાભ થયા છે
એ દર્શાવવામાં ને ઇંગ્લેંડનાં માત્ર વખાણ, સુચારુદ આદિ કહી
નથી. દરેક અગત્યના અભિપ્રાય માટે ને પ્રગાણવહીવડ અણુય એવા
આધારો રાક્યા છે. પણ ઇંગ્લેંડનાં દેશી પણ દેખાવા છે. તેપણ
મારી સમજ હઠારગતવાલી—સિખાવ પડતી થઈ દીતે જ, કે
બ્રિટિશ સામાન્યમાં કુનેડાઓ દ્રેકિયાના જેવું 'કુબીનિયન રેટરસ'.
એટલે કે 'સામાન્ય બિઝનેસ'નું પડ હિંદને અજો મોટું પડે. પરીક્ષી
આગાહી સમાઈ નથી છે. એ મારી ચક્કા ધણું વર્ષ રજી રહી.

રાજ્યપ્રકરણનેમાં હું જન્મ માંધીજીને આનુયાયી નથી. તથાપિ
આ મહાપરિવર્તનની પાયે, જ્યાં બહારેસાળી ટોરચીન સુધીની યુ-
કાળલે પહોંત પ્રવેશો પછુ આગાહી માટે બનાવ પ્રવેશો કરી રહી
છે ત્યાં, મને પછુ થી જવાહરલાલ નહેરુ ને શ્રી વલ્લભભાઈ પટેલની
નીતિ જ સચી લાગે છે: આ હબર તબીબે એક તક દરમિયાન હિંદને
સંપૂર્ણ આગાહીને જ પોતાનું નિશાન બનાવવું થઈ એમ મારા જેવા
armchair politician અને હબરે અતિ વહેને પણ લાગે છે.

અતિ, અધૂરે તો અધૂરે. મારાંડે લખનાં કંઈતેયો ગણ્યા, માથેયો
ગણ્યા, અતિ લેખાણુ થયું ગણ્યા, આઠી જ અઠી જ રાંધે છે. મારા ઈ.
૧૯૦૪ સુપરેમ્બર ૧લીએ રાજકીયી મોડીની બંદ થઈ, ત્યાંથી ફરી
ઇ. ૧૯૪૪ એટલે મારા પંચોતેરમા વર્ષ વિષે મારે લીધી ઉમેરે છે.
તેના સમારંભો થયા; યુનિવર્સિટીમાં સમુદિત સમારંભ માટે

પૂરતો ફાળો થયો; માનવજો અને મંદુપાઓ (cashless) અર્થે
થયા; એ મણું વર્ગનાર અને સાંભળનારને કલાવ લાગે કે માટે એ
વર્ષ આનંદોક્તિમાં મણું હોતું નેહલો. ખરી ઉપકૃત એથી પછી
હુંદી બની ગઈ ૧લી એપ્રિલનાર '૪૪થી લગભગ એપ્રિલ ૧૪ની
આખર લગીના મહિના હું સારી પેટે માંદો અને અસ્થન હતો.

હું સારી પેટે સગાંડું છું કે એ મંદુપાઓ અપાઈ તેમાં હું જ.
ક. કા. માત્ર નિમિત્ત. સુમરાનીએના હૃદયમાં આને પોતાની લાખ,
પોતાના સાહિત્ય માદિના યોરવ માટે ને જન્મજન્મ, એ અનિદાખ,
બાવના આદિ તરવે છે, ને મોઢીથી જલ્દિ અપાઈથી રહી છે, તેના
એક પ્રકરોપાત આભિપ્રાય રૂપે જ એ મંદુપાઓ. એટલે મેં તેા એ
લાવથી મને એ સમર્પણમાં આવી તે જ લાન બીલીને, આંરુને
અડકાડીને ને તુલું બહારે રેલે છે કે ગુજરાતી પ્રભની પોતાના સાદિય
માટે શુદ્ધમાનની આ નિશાનીઓ મારા રૂંક ધરામાં સચવાયો
સંજય તે કરતાં હંદીએ દરમયે લગી પ્રેન સગમ્ય બેની ને એવી
રહે, એટલા સાહે હું તેા એને સુમરાત વર્નાકુસુર સોચાક્રીએ,
અગદાવાડમાં એક સમ્બંધમાન રચવાની નવી સંસ્થા બેલી રાખ્યું
ખીડું હડપ્યું છે, તે સંસ્થાને જ એટ આપી હજી છું.

ફોટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

પહેલું ઇનામ: 'પ્રાવ:શળ'—દીરાલાલ પી. ભટ્ટ (આકાંવાડ), બીજું
ઇનામ: મોરકાં નીચું ઇનામ: 'સુચારિત'—કનનરાય જોશ. ત્રીજી
(અગદાવાડ); તોપપાત્ર: 'ગોરનગર'—જર્મનાકાસ પંચેલી (અગ-
દાવાડ); 'દિવ્યરત'—રસિકલાલ સાંઢ (આનગર).

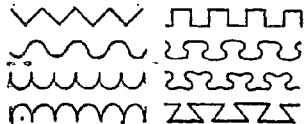
કલાત્મક ફોટોગ્રાફી વિષે મનેક્યાર જુદી જુદી રીતે કહેવામાં
આવ્યા છતાં જાણું જ કોણે તે તરફ લક્ષ આપવા જાણ્ય છે,
ફેવળ પીછી કે ટાંકણા પડનારને જેમ ચિત્રકાર કે સિનેમી થઈ
સકોતો નથી, તેમ માત્ર ફોટોગ્રાફી થાપી જાણવાને દરેક જાણું ફોટો-
કામોર બની જતો નથી. થાપી દાખતાં કે સારી છાપો ઉતારતાં
આપણી એટલે ફોટો—કલાકાર બની થયા, એવી મેરુસમજ ને ફર
થઈ રહે તેા થણું સમય, સમિત ને પેસાંતો દુનિયવ આરે.

આ વખતે આપણે લગભગ પાંચ દેશનાં ફોટોગ્રાફી નિમારપૂર્વક
લેવાએનાં તેા બાણેજ માસથી પાંચ નીકળે. તેમાં પહેલું ઇનામ
જીતનાર બાઈ દીરાલાલ કાંઈના આ એકના પડા ઉપર છાપેલા
ચિત્રમાં કાળગણતા છે. પોતાના પ્રસાંત લેવા પડે હોતોને રખાડી
વહોતો બહાર નીકળતાં કુરુદેકલેખોએ મોટીકી જે કોલો પડી છે
તેનાં બહારે લેણો આ પત્રવગેના પાટ પછુ ગદેખાઈ નથી જવન-
વેતો? ચિત્રને સંજ્ઞતા અર્પવ માનવપાત્ર અને ચિત્રનું સપ્રભવ
સંચેલન પ્રસાર છે. પ્રિન્ટની ટેકનિક અને ડ્રાકસાઈનું એકસ-
એકર કલાકારને કસળ બતાવે છે.

નીચું ઇનામ મેળવનાર બાઈ કેનરાય આમીનનું 'સુચારિત'
ગ્રણુ ગુડાની પાછળથી પસંદ કરાએલા ફોણને લીધે વિસ્તાર અને
બન્યતાવાળું દરશચિત્ર બની રાક્યું હોત, પછુ વર્ણવેલની બેલુપથી
ચિત્ર પાણું પડી ગયું છે. બાઈ પંચેલીનું 'ગોરનગર' પણ, ન પાણું
વળતાં ટોરનો વિષય સારો હોવા છતાં હવે તેા જાણું જ આમાં
એકેલ છે. ચિત્રનું કોસિંગ ખામીવાળું છે. સાઈ રસિકલાલ સાંઢના
'દિવ્યરત'ના સૌરા વિષયને ફોટોગ્રાફી સમાન બની થઈ ગયેલો
પાત્રો બખરે છે. એ જ ચિત્ર સાથે અતિએ અને થોગુ થોડી લેવાયું
હોત તેા સુદર ચિત્ર બની રહેત.

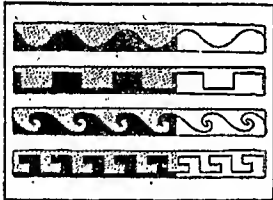
શ્રી હાલમ બાઈ

વળી ઊંચીનીચી સીધી રેખાથી આડીચળવળી (zigzag) રેખા પર આંખ ફેર છે ત્યાંદે આંખની કીટી એ રેખાના દરેક ખૂણે અડકે છે તે માંસપેશીને વચ્ચેવચ્ચે આંખની કીટીને ચળવે રસ્તે ફેરવી પડે છે (ચિત્ર નં. ૧૦) એટલે કોઈ અવિચ્છિન્ન સીધી રેખા ભેટી વખત આંખને જે સુખનો અનુભવ થાય છે તે સુખનો અનુભવ આડીચળવળી (zigzag) રેખા ભેટી વખત પડે નથી; પણ વચ્ચેવચ્ચે વિખસિ ને ઊંધે ન રસ્તે જવાની ઉતાવળથી આંખને કંઈ પડે છે.

ઉપર ↑ ચિત્ર નં. ૧૧

નીચે ↓ ચિત્ર નં. ૧૨

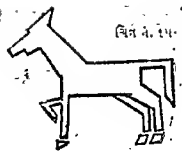
પણ જે આ દિશુજ સીધી રેખાની આજુબાજુ સાંધી નાખીએ (ચિત્ર નં. ૧૧) અને તે આડીચળવળી (zigzag) રેખાને ઊંચીનીચી વાંકી રેખામાંનાં રૂપ આપીએ તો એ વાંકી રેખા પર ફેરતાં આંખને કંઈ પણ કંઈ પડતું નથી; બલકે આરામ મળે છે. એકે આ ઊંચીનીચી વિખરીત ગતિથી આંખને હિન્દોસખી પડે છે ખરી; પણ માંસપેશીને આજુબાજુ આડીચળવળી રેખાની પેઠે ચોટીચોટી વારે અડકતું પડતું નથી, પણ ગતિના કચગાં તે ધીરેધીરે ફરતી થાય છે. ૧૧ અને ૧૨ નંજાનાં ચિત્રો પર આંખ ફેરવવાથી આ સમજાશે. વાંકી રેખાની આ ઊંચીનીચી ગતિને ઓછેછમાં Rhythmic અથવા હંદગતિ કહે છે.

કેવળ સીધી રેખા વડે ચિત્રકાર આંખને પ્રીતિકર સુંદર ચિત્ર કરી શકે ખરા, પણ વાંકી રેખાની મદદ લીધા વગર સુગંધુર હંદમાં ચિત્રરચના ન કરી શકાય. કારણ, આમણે જેવું કે સીધી રેખાની આજુબાજુ અથવા એક જ પ્રકારની ગતિ આપણી આંખને પીરાદાસક થાય છે. વચ્ચેવચ્ચે વાંકી રેખાનો આશય સીધા વગર આંખને ચેન નથી પડતું. સીધી રેખામાં ચોતરેકી માણસની છબિ (ચિત્ર નં. ૧૩) જોઈ રેખામાં ચોતરેકી બીજી છબિ (ચિત્ર નં. ૧૪) સાથે સરખાવવાથી આપણને હામરો કે વાંકી રેખામાં ચોતરેકી માણસની છબિ દહિમધુર છે. સીધી રેખાની આજુબાજુ ફરતી આ અધુરતા નથી.

૧૬૬ (ઓગસ્ટ ૧૯૪૧)

ચિત્ર નં. ૧૩

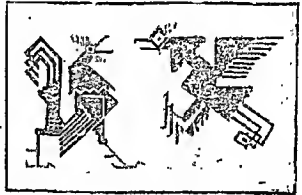

ચિત્ર નં. ૧૪

ચિત્ર નં. ૧૪

ચિત્ર નં. ૧૬

↑ ચિત્ર નં. ૧૭

ચિત્ર નં. ૧૮

ચિત્ર નં. ૧૫ તથા ૧૬ વાળી શાકાની એ છબિઓમાં પણ આ ફેર સારી રીતે સમજાઈ શકાય છે. સીધી રેખામાં ચોતરેકી કુદડાની સાંધી (ચિત્ર નં. ૧૭) ને સુલખાયા વાંકી રેખામાં ચોતરેકી 'ઉદરની દોડ' (ચિત્ર નં. ૧૮) એ જે બિંબોમાં પણ આ આધુર્વનો ફેર સ્પષ્ટ રીતે સમજાઈ શકાય છે. સરળ રેખાના અતુટેજાની આજુબાજુ સાંધી નાંખી, તેને એવાકૃતિમાં ફેરવી નાખવાથી ચતુષ્કોણ વસ્તુ ત્રોળાકૃતિની વાંકી રેખામાં આધુર્વ જોયે છે (ચિત્ર નં. ૧૯ તથા ૨૦).

← ડાબી બાજુ ચિત્ર નં. ૧૯

નીચે ↓ ચિત્ર નં. ૨૦

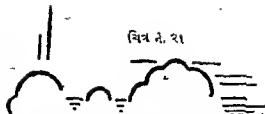
પ્રકૃતિદેવી યોતાનો પદમ-દરત ફેરવી, બધી
રેખાઓના ખૂણા ભાંગી, ગોળાકૃતિવાળીવાંકી
રેખાના ગાંધુરે વડે પ્રકૃતિની જીદીજીદી
ખીંતિને મધુર બનાવે છે. પ્રકૃતિના રૂપમાં
આંખને ખોડાકાષક ખૂણા ભાગ્યે જ લેવામાં
આવે છે (ચિત્ર નં. ૨૧). મુઠાડની ટાંચ
થોડે ઘણે અંશે ખૂણાવાળી હોય છે ખરી, પણ
વાંકી રેખાના સહયોગથી એ સીધી રેખાનો
ખૂણો ગોળાકાર ધારણ કરે છે (ચિત્ર નં. ૨૨.)

સીધી તથા વાંકી રેખાના આ દોષ, ગુણ
અને મૂલ્ય વિચારીને વિચક્ષણ ચિત્રકાર
યોતાની ગોઠવણીનું મધુચક રચે છે. જેમ
કવિ જીદીજીદી વચ્ચનના શબ્દો ભણી લઈને
તેને યથાચિત્ર ગોઠવી છે અને તારમાં એકી
સુગંધુર કવિતા રચે છે, તેમ ચિત્રકાર પણ
જીદીજીદી રેખાની, જીદીજીદી મૂલ્યની, જીદી
જીદી વચ્ચનની ને જીદીજીદી છેત્રી રેખાને
સુંદરરીતે યોગવી (composition કરી)
આંખને પ્રીતિકર એવા મધુર ચિત્રની
રચના કરે છે (ચિત્ર નં. ૨૩-૨૪).

રેખાની આ ગોઠવણીની રીત પણ ચિત્ર-
કાર યોતે જ શોધી કાઢે છે; કુદરતના રચા-
ભાવિક રૂપની ગોઠવણીની તે ક્ષણે નકલ
કરતો નથી. આમ, યોતાની યોતે કરેલી
રેખાની ગોઠવણી તે એ ચિત્રકારની યોતાની
શૈલિક રચના, નકરો આયવાદિ સાઈન (પરિ-
કરખના) કહેવાય. આ ડિઝાઈન અથવા
ફોર્મલાઈઝેડ રેખાને સગવડે એ જ ચિત્ર-
રચનાની મૂળ શક્તિ આપવા પ્રાણુ છે (જુઓ ચિત્ર નં. ૨૫).

સીધી રેખા અને વાંકી રેખાની વચ્ચે એક ભત્રેસા રેખાભાવિક
ફેર, વિશેષ અથવા વિસંવાદ છે. આ ફેરને લઈને એક ભત્રેસા
રેખા બીજી ભત્રેસા રેખાની શક્તિમાં જીદી કરે છે અથવા એને
પોષણ આપે છે. જેમ કાળા રંગની પાસે સફેદ રંગ વધારે ઉજ્જવળ
લાગે છે, તેવી રીતે વાંકી રેખાની સાથે-અથવા પાસે-સીધી
રેખા વધારે સીધી હોય એવું લાગે છે. તેવી જ રીતે સીધી રેખાની
પાસે વાંકી રેખા વિશેષ ગોમ લાગે છે. (ચિત્ર ૨૬ના બંને સમૂહ)

એટલા માટે કોઈ પણ રેખાને શક્તિશાળી અથવા યુક્ત્યજ્ઞ
કરવા માટે બે ઉપાય અથવા પદ્ધતિના ઉપયોગ કરી શકાય છે:
એક પદ્ધતિ તે વિપરીત રસ અથવા વિસંવાદી રેખાની સાફ લેવી
તે; ને બીજી પદ્ધતિ તે એક જ રેખાવાળી વિસંવાદી રેખાની પાદ
લેવી તે. એક જ સીધી રેખાની સાથે કે પાસે જ બીજી થોડી
સીધી રેખા મુકવામાં આવે તો પૈલી રેખાને પોષણ મળે છે-
તેનો ગુણ વધે છે, તેનું વચ્ચન વધે છે ને તે રસભર થાય છે. રેખા-
ના આ દ્વિત્વથી અને પુનરાંકથી તેનું મૂલ્ય વધે છે અને તેમાં
નવા રસની ઉત્પત્તિ થાય છે. ઘણી વખત આ સદકારી રેખાને
બહુ પાસે, થોડે દૂર અથવા બહુ દૂર સામ્ય પડે છે (ચિત્ર નં. ૨૭).
આ દરેક અથવા સામ્યધના પ્રમાણ બદલવાર એની સાફ-
કારિતાની મદદમાં ફેર પડે છે ને મૂળ રેખાના રસના યુક્ત્યજ્ઞ
અથવા વચ્ચનનું પ્રમાણ પણ વધારે એવું થાય છે. ચિત્રકારના

ચિત્ર નં. ૨૧

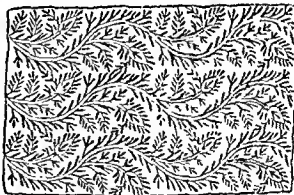
ઉપર: ચિત્ર નં. ૨૨

નીચે: ચિત્ર નં. ૨૩

જગણી બાજુ: ચિત્ર નં. ૨૪

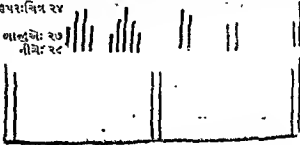

ડાબી બાજુ
તથા નીચે
ચિત્ર નં. ૨૬

ઉપર: ચિત્ર ૨૪

બાજુએ: ૨૭
નીચે: ૨૮

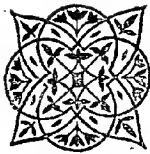

ઉદેશ પ્રમાણે આ સદકારી રેખાને દૂર અથવા ખારે રાખવી પડે. આ દ્વિત્વ ને સામિત્યના પ્રમાણ અનુસાર રેખાના વચ્ચેમાં અથવા રસની અનુબંધિમાં પણ દેર પડે છે.

ચિત્રકારના ઉદેશ પ્રમાણે સીધી રેખા, વક્ર રેખા, ખૂણવાળી રેખાની દ્વાર અથવા વાંકી રેખાના દ્વાર ગોઠવીને ચિત્રકાર પોતાનો ગનનાઓ નક્કી કેટિશાઈન (પરિકલ્પના) બનાવે છે. (ચિ. ૨૬).

વધુપડતા લખણુયુક્ત આકારના હોયનાં નિવારણ માટે જગ થોડી ખાંડની અંદર પડે છે, તે પ્રમાણે અર્ધાં વધારે વાંકી રેખાને સમાવેશ થયો હોય છે તેના હોયનું નિવારણ કરવા ચિત્રકાર સીધી રેખાની ગોઠવણી કરે છે (ચિત્ર નં. ૩૦). તે ૨૨ પ્રમાણે, અર્ધાં વધારે સીધી રેખાનો સમાવેશ કરી લે છે. આવી રીતે સીધી સરળ રેખાની ગોઠવણી વડે ગણીવાળી સીધી રેખાની સમાધિની ઉત્પત્તિ અથવા દરિદ્રતાનું અગ્રાણુ બદલી શકાય છે. આ પ્રમાણે અખંડ, અતિ દીર્ઘ એવી એક સીધી રેખાને થોડી વચ્ચેવચ્ચે વાંકી રેખાના ઢાંચિયા કરી, ચક્ર-ખોડાનું નિવારણ કરવાની પદ્ધતિ વધી છે.

પ્રથે ને પશ્ચિમના દેશોના દરેકસિપિ-ક્રસોળ પ્રાચીન લેખકો-તિ અક્ષર લખવાની સિપિકુશાળા (Calligraphy)માં પણ આ સીધી અને વાંકી રેખાના મધુર સમાવેશનો ૨૨ આપણને પરિચય થાય છે. મધ્ય યુગમાં મુંદર દરેક-લિખિત પાંચીની ગણુ હદર થતી. રાખ-ગાદરગો, ખિસ્તી ખાદરીઓ, પુરોલિત આદાણો, ધાર્મિક મુસલમાનો ને પંડિતોએ સિપિવિદ્યાને ગણુ ૨૨ ઉત્તર કરી હતી. આ ગણા ધાર્મિક સાધકોની ચર્ચાઓ અને ગૌરવથી સિપિવિદ્યાએ એક સર્વો-તુષ્ટ સિપિવિદ્યાનું રૂપ ખાણુ કરી હતું. મધ્યયુગના આ ગણા સિપિકુશાળા સિદ્ધિઓના લખણુમાં સીધી ને વાંકી રેખાનો મુંદર અને સુચત્તર પ્રયોગ નિવાર્યા આવે છે. જેઓ આવી મુંદર સિપિ લખતા હતા તેઓ રેખાતત્ત્વનું વિશેષ જ્ઞાન ધરાવતા હતા; એટલે કે કેટલા પ્રમાણમાં સરળ રેખાની સાથે વાંકી રેખા નેકવાળી મુંદર સુગમુર આકૃતિના અક્ષરો-લખી શકાય તેના યોગ્ય મૂલ્ય અથવા વચ્ચેનું જ્ઞાન તેઓને હતું. જાન, નવાન અને હિંદુસ્તાનમાં અર્ધર-લખવાની આ સિદ્ધિઓના મધુર નમૂના છે. એવી સિપિકુશાળા કેટલાક નમૂના-ઓ આ સાથે આપ્યા છે (ચિત્ર નં. ૩૧ થી ૩૭). તેમાં નં. ૩૬માં ચીની લખના-લુદાલુદા અક્ષર ગોઠવીને એક માણુસના ચિત્રની રચના કરવામાં આવી છે.

ચિત્ર નં. ૨૬; વગાણી માલુ ચિત્ર નં. ૩૦; નીચે ચિત્ર નં. ૩૧

مَرْكَبُ لِسَانِكَ كَثْرَ أَخَوَانِي وَفَا

ચિત્ર નં. ૩૨

الْحَمْدُ لِلَّهِ

ચિત્ર નં. ૩૩

पञ्चविंशतिं विंशतिपञ्च

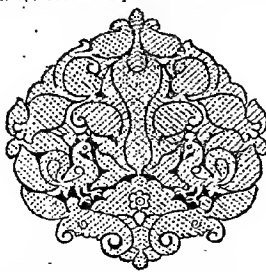

३४→

← ३५

३६↓

દીવાલ પરનો ચહેરો

વિષ્ણવ અને લેખક ઇ.વી. સ્ક્રીવેસી એક રસપ્રદ વાર્તા ઉપાલ

અનુવાદક

યશવંત મુક્લે

૭મીને ત્યાં ગઈ કાલે રાત્રે એ તમાચા ખાધા તે હજી ચમચમે છે. સંતોષ માત્ર એટલો જ છે કે તમાચા ખાવામાં હું એકસા નહોતો. પાત કોમ હની કે અને બધા ભૂતની વાતે ચડી ગયા હતા. હવે એ વાતોમાં માલ કરી મળે નહિ અને તોય આકર્ષક કોટલી બધી કે એનો પારછેડો ય આવે નહિ. આશામાંથી ધણીએ પોતે ભણતા હતા તે પ્રસંગો કહી સંભળ્યા, પણ બરાબર રંગત ભગતી નહોતી. એમા ધમેલામાંથી હું એમને જોળખતો નહોતો તેમાં એક નીચો કાઠીનો માણસ હતો. રૂસન-વેટ એને તાણતો આવ્યો હતો. સફેદ પૂણી એવા એના ચહેરા પર આતુરતા અંકિત થયેલી હતી. એકેએક જોશનારની વાતને એ ખૂબ ધ્યાનથી સાંભળતો હતો. પણ પોતે કશું જોક્ષતો નહોતો. પણ એને વાતમાં દાખલ કરવાના ઈરાદાથી ૭મીએ એની તરફ ફરીને પૂછ્યું કે, તમારે કંઈ દેખવા કરવાનું નથી? એનું રહેરહે દાખન લાગે એવા કોઈ અનુભવ, એવી કોઈ વાત તમારે કરવાની છે કે નહિ?

પરીશર એ માણસ વિચારી રહ્યો. પછી જોલ્યા: 'સામાન્ય અર્થમાં એને વાત કહીએ તેવી વાત તો મારે દેખવાની નથી. તમે બધાએ બહાર રમ્યું કર્યું છે તેવા, ખીલ કોથી સાંભળેલા દાખલા મારી કને યુક્ત નથી. હું તો હમેશાં માનતો આવ્યો છું કે એ સાદ્યનિક છે તે કરતાં સાત્ય થુરુદરેરથય જ નહિ પરંતુ વધુ રસિક પણ હોય છે. મારી પોતાની બાબતમાં જાણ્યો હતો તેવો એક પ્રસંગ કહી તો કહી સંભળાવું. અને જરાક વિચિત્ર લાગશે, પણ આજે સાંજના આખાં જ એનો અંત આવ્યો.'

અમે એને પોતાની વાત દેખવા આમંત્ર્ય કર્યું. એણે દેખવા માંડ્યું: 'આજથી વરસ એ વરસની વાત પર હું એટલું જોરમંડળીટમાં યોદ્ધા જોરમંડળીટમાં બાંહે લઈને રહેતો હતો. ધર નહું હતું. મારી આગાહી એક બાહુતે સુવાના જોરમંડળીટ દીવાલોને રંગ કરાવ્યો હતો, પણ એ જમા એજમાળી દોવાથી કેમણે કેમણેથી રંગ ફૂટકી ગયા હતા. ને દીવાલ પર મોટાં ધાખાં પડી ગયાં હતાં. એમાંનું એક ધાખું, ધણીવાર બન્યું હોય છે તેમ, આગાહ લખે કોઈ ગમુખ્યના ચહેરાની આકૃતિ હોય તેવું દેખાતું હતું. પણ આ દાખલામાં પેલી આકૃતિ ગમુખ્યાકૃતિને હળકી જવાય એટલી બધી મળતી આવતી હતી. સવારેજેલખતું આગસ કર્યાંમાં પધારીમાં પધપોપધપોહું એ આકૃતિને ધ્યાનથી નિહાળ્યા જ કરતો, નિહાળ્યા જ કરતો. ધીમે ધીમે એ લખે કોઈ ખરેખરી અત્યંત વ્યક્તિ હોય, બહુ મારો સહવાસી હોય એ સાવ મારા મનમાં દૃઢ થવા લાગ્યો. વિચિત્ર તો એ હતું કે દીવાલ પરનાં ખીલ ધાખાં મોટાં થતાં જતાં હતાં ને તેમની દેખાએ જાણકારી જતી હતી, પણ આનું એનું કશું ચર્ચ નહિ. આકૃતિ બરાબર હતી તેવી જ રહી.

ત્યાં રહેતો હતો તેવામાં એકવાર હું સખત ઈન્ડુજોન-ગ્રામી પરદાદ પડ્યો. એ માંડેશમાં આંખો દિવસ કરવાનું કશું લઈ નહિ, એટલે કાં તો વાંચું કે કાં તો વિચારે ચડું. અને એ જ વખતે આ ચહેરાએ મારા મનને વધારે આગ્રહ પકડમાં લીધું. એ મુખાકૃતિ વધારે ને વધારે બેસતવિક ને ધ્યાનપાત્ર બનતી ગઈ. હું એમ પણ કહું કે દિવસને રાત અને એના ને એના જ વિચારો આવવા લાગ્યા.

એના તાકનો વળાંક આદ્યુત હતો અને ઢળું દયાળુ પ્રજ્ઞ અપૂર્વ હતું પણ એ તો એ ચહેરા વ્યક્તિત્વપૂર્ણ હતો. મોખી જ માલ પાંડે તેવા પુરુષનો, હનરમાં એકનો હોય છે તેવા, એ ચહેરાને દેખી કીડ. પછી તો હું સામે થઈ ગયો. છતાં પેલા ચહેરાએ મને એ કળને લીધી તે લીધી જ. ચોરીઓ અને ગરીબોમાં એ ચહેરો એવા ચહેરાને દૂંદેદા કરવા સુધી વાત આવી. ક્યાંક ને ક્યાંક દો આવ્યા ચહેરા દારાવાર અત્યંતોભવતો માણસ દેખાતો જ એને એની મને ગળા સુધીની ખાતરી બેસી અર્થ હતી, અને એને ગળા વિના પછી સાથે જ કેમકે રા માટે આ બધા કંધામા કાઢ તેમ મને કરી આવ્યા જ નહોતો. હું એટલું જ ભણતો હતો કે કેટલે અક્ષળ રીતે વિધિએ મારો ને એનો યોગ કરી આવ્યો હતો. ખાલ્લો જ્યાં મોટી સંખ્યામાં એકઠાં થતાં હોય છે તેવાં રમણેભન-સામગ્રી સભાઓમાં, કુટુંબોની મંચોમાં, બે પર્સની ટ્રોન્કમાં સવારે હનરને ઉતારે છે અને સાંજે જ્યાંથી ઉપાડે છે તેવાં રહેર રેટરોને એ હું વારંવાર જવા લાગ્યો. પણ બધું ફોગટ, તે વખતે પહેલાં કહી નહિ થયેલું એવું જાન મને થયું તે એ કે માણસ માણસ ચહેરામાં કેટલી બધો ફેર હોય છે, અને છતાં એ ફેર કેટલી થોડો હોય છે; કેમકે એકેએક ચહેરા ખીલ ચહેરાથી તુરં પછે જ ને તોય એ ચહેરાએનું વર્ગીકરણ કરીએ તો આંજળીને વેટે બહુ સામ્ય એટલા વર્ગોમાં જ એ સમગ્ર નૃપજા ચહેરા મળતી સામ્ય તેમ છે.

એ શોધનું મને ખરેખર પેઠું જ લાગ્યું હતું. પછી તો એ શોધ સિવાયનાં ખીલ બધાં કાગળોમાં છાંડવાં. બીજાવાળા રહેતાને એક બહેન હું બેસી રહેતો ને સંકાના થોડા સામે દીધી રહેતો. એવી રીતે ને એટલી બધી વાર દીધી રહેતો કે કોહો મને આંદામાં અણુવા લાગ્યા. પોલીસ પણ મને જોળખી મળે મારી પર વહેમાવા લાગી. કોઈકોની સામે હું નજર માંડતો જ નહોતો-જસ પુરુષો, પુરુષો ને પુરુષો જ.

ચાકચો હોય તેમ એણે પોતાની લગમ પર જરાક દાખ દેવી લીધી. 'અને પછી', એણે વાત આદ્ય કરી. 'આખરે મેં એને એવો પિરિડિલાને રસતે થઈને એ પૂર્વ તરફ એક ટેકસીમાં હંકારી બેઠો હતો. હું તે તરફ જતો અને થોડેક સુધી ટેકસીની બાજુમાં રોકાયો એટલામાં સામેથી એક ખાલી ટેકસી મેં આવતી જોઈ. 'પેલી ટેકસી પાછળ મારી મુક' એટલું જ દોહાંતોહાંતોં મોહીને હું તેમાં ચડી બેઠો. મારા કુબંધરે પેલી ટેકસીને નજરમાં નોંધી રાખી, અને એમ કરતાં અમે એરોય ક્રોસ રેટરોને આવીને આરક્યા. વેગથી હું એક ફોર્મ સુધી પહોંચી અને મારા માણસને મેં એ સન્મારીએ અને એક નાની ઇશરી સાથે બેઠો. એ લોકો ૨-૨૦ ની ટ્રેનમાં દાનસંજ રહ્યાં હતાં. એની સાથે વાતવિત્તને પ્રસંગ પાડવા માટે હું ટાંપી રહ્યો. પણ ફોગટ. ખીલ મિત્રો એ મોડળીમાં ભળવા આવી પહેલાં હતા અને એ સીમા સંધ ધીમે ધીમે ટ્રેન તરફ ખસી જતા હતા.

મેં ઝડપદ ફોરેટનની રિફિટ કરાવી, એવો આશાએ કે એની જોટ લપડે તે પહેલાં હું એને પકડી પાડીશ. પણ ફોરેટનમાં હું પોણા પર ચડે તે પહેલાં તો એના મિત્રો સાથે ક્યારેનો એ ચડી ચૂક્યા હતા, અને કેટલીયે ટેબીને એકી કરીને બનાવેલા હોય તેવા એ ખાનગી સહનમાં એ બધાં માથા ધડ ચડ્યાં હતાં. એ કોઈ માલ-

દાર આસામી હોતો એ દેખીની વાત હતી.

‘આના બીજાવાર મારા પાસા કાઢ્યા પડ્યા. પણ મેં જ્યેની અડ- ફેટ ચઢવાના નિશ્ચય કરી લીધો. મારા મનને ખાતરી હતી કે જોઈ- સાક્રવા લાગરો એટલે એ એકલો વૃત્તક પર થોડી જલાર મારવા આપ્યા વિના નહીં રહે. મારી અને બર્જોં સુધી પહોંચવા એટલા ભા- ડાના પાસે મારાં નીકળે એમ હતો, પણ હજી મને હવે મારા નિશ્ચયથી ટંચાવી રહે એમ હતું નહિ. મેં જાણવા પછા સફરના પ્રવેશદારની સામે જ આડીમાં નાખ્યા ને શરૂ લેવા લાગ્યો. જાર્મીએક કલાક થયો હશે ત્યાં પેટું બારણું છૂટ્યું ને એ બહાર આવ્યો. પણ એની સાથે થેલી નાની ટોપરી હતી. મારું હૃદય એટલા બધા વેગથી પક- ટવા લાગ્યું કે ટોપરીને લીધે નહિ પણ મારા મધકારને લીધે જ અભારી જોડે ડાહવી હશે એમ મને લાગતું હતું જાણજ એ જ ચહેરા જ નસાય બસ થવાનો સંભવ નહોતો. દેખાએ દેખા જાણજ મજરી આવતી હતી. એણે મારી સામે નમ્ર દેખી અને કપલા વૃત્તક પુરવડાના બાલુના મારે વળ્યો. મને થયું કે આ જ અરે સાચ છે.

‘મને મારું ફરતે’ યોશવતી છબે હું જોઈયો. ‘પણ આપનું કંઈ આપવામાં આવેને વંધો નહિ જ હોય કે આપની સાથે મન- બળદાર કરવાને મારે એક સળગ કારણ છે.’

‘એને આવજ જ થયું હોય એમ લાગ્યું. અને કેમ ન લાગે? તેમ છતાં એણે મારી વિનંતી માન્ય રાખી. ખૂબ વિચારણવંક એણે પાછો કાઢ્યું અને મને પોતાનું કંઈ આપવાને થેલી ટોપરી સાથે ઉતાવળે રમશે એ આવી ગયો. મોમાં તો સંકાર જ નહોતો કે એણે મને કંઈ આપે જાણજ ધારી લીધો હતો અને મને નાખુશ કરવા કરતાં બીજાવારમાં વધારે ડડાપણું છે એમ મારાં મનને કંઈ આપ્યું હતું.

‘આગળી વચાણે કાંઈને જોઈથી પકડી રાખીને મેં વડાણને એક નિર્ભર ખૂણે ફેરું કાઢું વાંચ્યું. મારી આંખે અંધ વચાળી હતી. મારું મુગનું હતું. કેમકે કાંઈ પર આ રાજો આંખે બેસા દત્તો : મિ. ઓર- મેંડ વોલ. કપરાંત હતું પિટુસબર્મ, યુ. એસ. એનું એનું સરનામું.

‘એ પછી બર્જોની એક આક્રમિકતામાં મને લાવવામાં આવ્યા છે એ મેં ભણ્યું ત્યાં સુધીમાં બોલું કે કંઈ બન્યું હોય તે અને ચાલ નાથી. એ ઓરિપટગમાં વૃદ્ધી લખિયતે મોડાંક અડવાડિયાં પડ્યા રહેવાનું થયું અને એક ગાંડાના કપર ન હું પાછો ફર્યો.’

‘શોડીવાર એ જોલતો બંધ રહ્યો.

‘અને એની સાથે અને એક બીજા સામે જેઈ રહ્યા અને એ વાત આગળ મઠાવે એની શરૂ લેવા લાગ્યા. એ સાંજની બીજી બધી પાતો આ કીડાંકના નાદકા મારાથી કેટલી વાત આગળ રહી વિચા- તારમાં નહોતી. એકાદ ક્ષણ અટક્યોને એણે વાતનો તંત અડી લીધો :

‘મેં ઓરમેંડ શ્રીટલાવા મારા મુખમાં પાડી ફરીને હું આ આને- રિફન, જેના છવનમાં આટલી અકળ રીતે હું આવી ચડ્યા હતા તેને વિશે કંઈઈ ભણી શકાય તે ભણવા માગી રહ્યો. જે પિયરબર્ગ ખાતે લખ્યું : ઓરિફન લેનીએને લખ્યું : લંડનમાં વસતાં એનરિફનો સાથે રહેવાને કેવળવા માંડ્યા; પણ હું ને ભણી શક્યો તે આટલું જ, કે એ એક લખ્યો પત્રિ હતો, એનાં માળખાં એજેન દર્તાને લંડનમાં ફરેતાં હતાં. પણ : પ્યાં રહેતાં હતાં એ પ્રમતો ફોડકલર નહોતો. પણ :

‘અને એમ, પછત પછત હાથ કરવા લાગ્યા. મને તે જઈ શક સવાર મુજબ જ. આગલી રાતે રેલ કરતાં વધારે સમિત બનીને હું સૂઈ ગયો હતો અને મોડા સુધી જાગ્યો. બન્નેમાં વધારે ચૂંકે જોર- ડામાં પ્રવેશ રહ્યો હતો. દમીયાં કરતો આવ્યો હું તેમ બન્નેને ઘાત ને જેથી ચહેરાવાળી કીડાવ લકું મેં નમર હતી. મેં આંખો

મગળા અને બહારે મારેમાં હવે મારી ગઈયો. ચહેરા ખૂબ આછા દેખાતો હતો. આગલી રાતે તો એ દેખાતાં જેવા રમ્યક હતા—એને જોલતો સાંજળતો હોઈ એટલી બધા રમ્યક. અને આવજે તો એ કેવળ અસહની હાથા હોય, અસહનું પ્રેત હોય એમ માંડમાં દેખાતો હતો. મૂઠ, ખિત બનીને હું જોડ્યો ને બહાર ચાલ્યો ગયો. સાંજના છાપાની વહેલી મહાર પડતી આટલિ ક્યારનીય બહાર પડી ચુકી હતી. મુખ વિજતો આપનારી બહેનકામાં મેં વાંચ્યું : ‘ઓરિફન ક્ષેટરપતિને નહોતો મોટર અકસ્માત’ તથે બધાએ એ વાંચ્યું હોતું જ નેહકે. મેં છાપું બીટી લીધું અને મું વાંચવાનું મળવાનું છે એ ભણતો હતો છતાં તે અડપટ વાંચી ગયો : મિ. ઓરમેંડ વોલ, પિટુસબર્ગના ફોડકલર, પોતાના સાથીદાર સાથે રોડીઆથી પીસાને રસ્તે મોડે દેકારી રહ્યો હતો. એની વાતને એકાએક એક લારી સામે અધકાતાં લીધી વળી હતી. મિ. વોલની રિયલિટી મોટર હતી.

‘એવા જ મૂઠ બારે દેષે હું મારા રોડેકાં પાછા વળ્યો ને જેવાનું હતી છતાં જેઈ ન શકી મારી આંખો રીવાજ પસના ચહેરા સામે ચાંદીને હું ચવારી પર બેઠો. એમ હું જેઈ રહ્યો હતો ત્યાં એકાએક થેલા ચહેરા સંપૂર્ણ એણે વળે ગયો : પાછળથી મને બળજ પડી કે મિ. વોલ પોતાને વહેલી છળથી મુઠ્ય પાછા વાલો. મું મારું હું તેમ, થેલા ચહેરા દેખાતો બિલકુલ બંધ થયો તે જ ફાળું !’

ફરીવાર એ શાન્ત રહ્યો.

‘બારે અલયબીઆરી વાત !’ ‘આનું તો આજેનાં સાંજનું !’ અને એનું એનું જોલવાનું અને આરંભી લીધું અને માલતા દર્તા પછુ એજાન,

‘બી વાત છે.’ એ અલયવા આગમી છે. ‘બી આ વાતમાં ત્રણ નોંધવાય, ત્રણ અસામાન્ય રહેશે છે. એક તો એ કે લંડનના એક આડાના મકાનની રીવાજનો રંજ એવી રીતે રહેશે બન્ય કે એક ઓરિફન ચુદરમળો ચહેરા તેમણી આડેખાઈ રહે, એટલું જ નહિ, એના પ્રયત્ન છવન સાથે એ આપ્તિ આડશે. બધામાં કંઈક મુજબ ધરાવે ! આડે ખુદારો આપતાં વિતાનને દલ વાર લાગશે. બીજું એ કે એ રમાને આવી અડપટ રીતે એ ચુદરમળો બહેરા કાઢું ચુટ સવિચરે લીધો ક્યો હતો તે સ્થાન સાથે એ ચુદરમળો નામને પણ થોડાક સંબંધ હોય ! કેમ, એનું જ છે ને !’

અને બધા એની સાથે સંમત થયા. અને પ્રેતવંનિતા પ્રક્ટી- કરણની અભારી અસલ ચર્ચા ક્રિષ્ણિત આવેશથી પાછી શરૂ થઈ. એ વાચતી હતી ત્યાં થેલા અડપટ અડપટનો દેખાતો પ્રેતે રહીને લાગ્યોને અભારી રમ કીધો. પણ એ બારણું સુધી પહોંચ્યો હતો ત્યાંથી અભારી મંદળીમાં લીધો—એ જોરનું હતો એમ ભણ્યો હું ખુશ થાઉં છું—અભારી આવેશપૂર્ણ ચર્ચાનું મુળકારણ અમને સંભારી આપ્યું, એ વાદ્યો બન્ય તે પહેલાં એને એક પ્રક્રિયાની. એની આવેશ રસપૂર્ણ વાત સાથે સંબંધે પ્રસાર પીટું હતું અસાધ્યપણ રહેત એમ મન વરંડું હતું એને લાગતો એ પ્રક્રિયા હતી : ‘લગને ચાલ તો હશે જ કે તેને ત્રણ જાળોનો વાત કરી હતી.’ રેવેનને એને સંભારી અલખું.

‘અરે હા,’ બહાર નવાને બારણું કપાટમાં કપાટમાં એ જોઈયો. ‘એ ત્રીજી બાળત કહેવી રહી જ જતી હતી. આ વાત સાથે સંબંધે પ્રસારથી ત્રીજી અસામાન્ય બાળત છે કે કે અધાં કલાક પહેલાં જ મેં આ વાત કંઈ બની કાઢી હતી. મારો ત્યાં, મુડાઈ !’

અને બહારે લાગતાં આવડતાં ત્યાં ફરક નેહકે. એ અમને ડસ- વાને મારે આ લાગા નાચેને અડી હઈ અલ્યા દમને તેને બીડવાને આગમી વળજ ફેરવી. પણ એ વ પોનારા નહીં વધો હતો !

માધુકરી

નરસિંહ એ કાચરતાતું સ્વપ્ન છે,
નિર્મલિપતા ફેરી બચાવ-લાલ,
અગિયાર પાન-ચેતન્ય મુખપારિ એ
યત્નેશ્ચુકા મારે વિવાસાભળ. —સત્યતત્વ

એ અંગ્રેજ મિત્રો

પણે અંગ્રેજીના નવા પ્રેક્ટિસર ફેરફારની સાથે ફારસીના અને અબુધારો લાઘવ મળ્યાં, તે પછી જન્મપાદો સાધ્યો. સામાન્ય રીતે એક ખાતાના, એક જ સંસ્વામાં જેટલે કામ કરતા અંગ્રેજ અને ફારસી વચ્ચે પેઠીસંબંધ સાથે દોતો નથી, તથાપિ અને તે એક નદિ કે ત્રણ વારુ એ મોટી દાબ મળી ગયો છે. રાજકુમાર કોષ્ટકમાં એક પણ એક જ વર્ણસ સ્મિતપાત્ર ખાસ મિત્ર થયા, ફેરફારમાં આ ભાગાંખમાં આગડિયલ્લે પૂણાની આગકઠારી દોરની ગઢ્યો. સ્વાથે કાચું નહિ. કેણે તેા હું પડેલી કે બીજી વાર જ ગયા દોડાડા ને મારી આગળ પોતાની ફેરફારી મુશ્કેલીમાં રજૂ કરવા માંડી એમ, ખાસ ત્યાંના આંસ-ફાણે હમમન નિયમિત જેવું કેપ પકડયું ફેર મળે છે 'ખબુ' જે પ્રેક્ટિસર કાઠારને મહુ દારી આવે છે. 'મિટરે મારી સાથે જુલે, 'Do I?' હું સાથે પૂછું, 'Do I look like it? Don't I enjoy the time with you?' અને અમે ત્રણે દસી પડીએ.

ફેરફાર તદ્દન વિખાલસ છકપત્તો ચાલુસ; નવે કાચની પારદર્શક મળિ. એની બિજાડી જેવી આંખમાં તેમ મેના હલવમાં તળિયાં થમી જેટલે સમય. 'કુશળ'માં હું કને 'મિટરે' તરફથી' હું હું તેના બિલિમિટર ચાલુ નહિ. અપાર એક મુલકાલી વિજ્યાધીનું બી. એ.માં જેવું પરિણામ આવેલું, કે એને કેમ જોયેલી ફેરફારિય મળવા મેકા દસ સંબળ ખેડા. મજાં મોટાંએની એમને હું ફેરફાર પારી ગયા. કપાટના ખૂણામાં એના નિબંધો ફેરફાર પારી ની પેઠીમાં હુલકા સંપત્તી સમિલ્યા, તે પેઠી એણે તુર્ક દરજી. 'અહીં આજ્ઞા મળી આ હું મે વાર કચલાવી ગયા. એ માનસ, એ હુલકાસિલ અને નથી સમજાવી. તમે જેટલે વગ Of firm concrete hold of facts, there is little. Scattered glow, here and there, yes; but in insight-penetration—the resulting light? Where is it? નેબંધોની ચર્ચાકારા આકર્ષક કે સિધ્ધાન્ત દુષ્ટરોને પ્રેક્ટિસર મુશ્કેલીમાં ચારિત્ર સમજવા-રહવા મથે છે, તેની શાંતિએને ઉત્તેજ અમુક વજન્ય આવે છે—તેના જ નમુને :

અહુ જ દોમ નિયમિત ભવરસાએ ફેરફારે નવેની વિજ્યા. અમુક બીજીમાં રજાએ આવે જ, ભણે સોનાવા દારને ઉત્તરોત્તર વધારે કીજા બનાવતું સ્વરતરું. ભણે વાજ મારવા. સેવા નેજા ઓડે. બધે વખત, બધી રીત આ પ્રમાણે જ વાવરવામાં આવત્ય અથા.

રાજકોટથી હું જ્યારે જ્યારે મુંબઈ આવે ત્યારે ત્યારે અધિ મળવા એકાદ સાંજના રજાપર કલાક સાથે માથા પાના મેન પટે જ નહિ. એ ફેરફાર કદી નવ. 'મિટરે'ન મળુકેશન' ગારિસ, ચાલપા મેના અનુભવ. 'સોનકરી રીયલ કોલેજ'ના મિનિસપાલ (વા તેના અનુભવ) અને મેને નથી જ પારકું એ નિયમ જ આવી ગયા તેની પાછળના અનુભવ. એમ મેગની વાત ખરું નહિ. હું જુ પારકાવાલ રાજકુમાર મિલિ, દિલ ને મુંબઈ કલાકાના આગેવાનો, હંમેશાં ફેરફાર, ફેરફાર વિષય મેગની સાથે હુલકે રિલે ઉડું ને અવાજના ફેરફારમાં અહીં જ અલ અલ મવા ને મારું મારું મુશ્કેલ થઈ ગયું તે અડીચનુ ફેરફારે ફેરફારે આગું.

કમાર દિલ વિષે તે પ્રશ્ન પ્રમાણમાં આવી મેનુકે કોમ અળીને ફેરફાર પોતાની પડેલી ફેરફારની જ ફેરફાર વાર પર્વતોય રાર થયા. અપરજાલીના રોવા ઉડી એ કાઠારાએ આમ ફેરફાર (જોઈનેકે ૧૯૪૧)

'મેગની પાંચે જળ થાયત', 'ફેરફાર પડતાં રીયાં સીએને જ' 'કપડું'—એની જુલુપત ફેરફારાંખીને જાણપણી સા-દિલકારાએ નવાનેલા આ પંખીની આંખમાં વસ્તુતઃ પેલું કહું નથી. વર્ષા એના પ્રભાવમાંજ દોરે એ વનમજાક-ભર્યા દોષ છે. ને પ્રેક્ટિસરની જન્મના બની આડની કીચી રાજાએ ઉડામાં રીયાતો ને વર-આદમાં બીજાંમાં આવેત મિલકત અવાજ-અ-નવરતપણે આથે અથડે આવા કાચુને કીચે કચિરવનારો એની આમપાસ મુશ્કેલી છે. આ પંખી કિલ્લે જ રથાનિક થાતો છે. આપણે ત્યાં આપાસમાં આગેવામાં આવી દોરોત બેસતાં તે વિશાલ છે. કામડા અને ગોપરની વચ્ચેના ફેરફાર, મિટરે ફેરફાર એના દેહો પેલો આગે આંખમાં કુશરો ફેરફારને અથડે પાંખમાં સફેદ પદાર્થ પડીના પીજના ઉડા તથા બીજી મળુ મળે રીયાત-કાડી, અહીં કાળી, પેલ વધે ગળપણુ જુલકુલકની પેડે મેને મળુ મળે જિલે વાકાર કાળી કોટકો દોષ છે એ એને આંખમાંની વિશેષતા. પાંખ કાળી, આંખ કાદા-ગરારી. પત્ર સીસારેથી આકા જાનવાની.

મેકે માથે પીચ કાળીમાં જ અર કાટ નારે. દરની કીચી મુશ્કેલી કાળે વર્ષાનું મીન રંગાવતું વસ્તુ મેને મેનું એ ફેરફાર રંગાવતું છે. રોયક ને વર્ષાને પાડાં દોષ તોપણ મેન છે. આવડ, માત્ર ફેરફાર એ કોલેસર, જેને ફેરફારી આન નીક મારાં મનોદર દોષ છે. ફેરફારનું મિટરે ફેરફારે કાઠારી પ્રમાણે અને માગે ન લાંબામાં બીજે પંખી દોષ ફેરફારીને કોલારો પાસે જ પાનામાં દસા દોષ રાજ છે. આ માગમાં મેનાં જાણમાં ફેરફાર છે (મે 'વનમરે' ઉપર દેખ ફેરફાર મળે)

દેશિકાં એ વેળાની ગદ્ય પદ્ય દેશીયે અવનવી શોધો મળવાની આશા સેવી રહ્યા હતા. પણ દરગીયાઓમાં જાતનું બીજું મહાબુદ્ધ ફાંફી નીલજી અને એ દેશીઓનું કામ બોલેને પડયું, પરંતુ યોશનિકાએ કહી આગમને વિશ્વાસુ જ નથી; અને તેમાંને એને શોધનું બાસન કાઢ્યું તે તો નવરા બેસી પછી શરૂ થયો? એટલે વૈજ્ઞાનિકોએ નવી શોધો માટે હાથી જ દેશે દેશગી. ગાંઠ-વિદ્યાનાની વેધ ગ્રામમાં ૧૦૦૦ વર્ષનું (બહુનું શોધાતો) ફોંટું એ દેશીઓ પાંડે એ બેની ગદ્યથી અમલકે કે- ગ્રાફીની અવનવી શોધોના પ્રયોગો કરતા મહત્વાગ્ય અને આજે અગ્રણી સાસ્ત્રીઓએ એ દ્વારા અવનવી સંસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે. અહીં આપણે દેશીમાં તે જોઈએ.

૧૦૦૦ વર્ષના એ દેશીઓપ સાથે અગ્રણી ઉપવેશમાં લીધેલું પ્રથમ નૈઋત્ય વંશ તે રેફરેન્સ પ્રાપ્ત. અગ્રણી આશરથી તારાઓને એ સેત પ્રકાશને સંકેતો લખી તે પ્રકાશને એ વંશની ગદ્ય દ્વારા વેધધતુવન સ્વપ્નરંગની ગાફક સાત વિવિધ રંગોમાં વિભક્ત કરી સોચ છે. આ વંશને મેષુ બેસી દેશીઓપ રાધે જોઈને તેઓ સફેદ પદાર્થ ઉપર ડરડરતાં તાલના પ્રકાશને રંગ પદ્ય રંગે પદ્ય પર રંગી સંપા. એ રંગપદ્ય જોઈને દરે બેસાળવતોએ રહેવાઈથી તે રંગપદ્યને પ્રકાશ આપણું તારાનું ડબ્બામાં આપે તેના વાતાવરણમાં રહેતાં રંગ-ચલિકા દ્વારાની ઝીળી વિજને આપણને કહી આપશે, એટલું જ નહિ પણ એ તારો પૂરતી તરફ મતિ કરે છે કે પૂરેપૂરી દૂર મતિ દે છે તે પણ આ રંગપદ્ય પરથી બેસાળવેલા નવી સંકેતો અને તારા અને પૂરતી વચ્ચેનું અંતર પણ દર્શાવે છે.

પરંતુ ગામ આ રંગપદ્યો જોઈને જ વૈજ્ઞાનિકોએ સંકેતો પ મળ્યા. એ જાણે તો એ રંગપદ્યોના ફોંટાઓ કોઈની પણ બંધવણ કરી. પરંતુ તેમાંથી સુરેશી તો નથી. કારણકે ફોંટા લેવી જખતે રંગપદ્યના પ્રકાશને કોઈવા વળા યોગ્યમાંથી પસાર થતું પડે કે ઉપરના બાજમાં તે બીજા પ્રકાશ બીજા રંગોમાં પડે નથી. પરંતુ યોશનિકાએ કોના ક્યાં ક્યાં તેમાં હતા. તે જાણે નવાં દુરેશી શોધી કાઢ્યાં. કેમકે રંગના યોગ્ય પર લીધી-અથ કે રંગપદ્ય સંકેતોની પૂળ પાલળી (વંશના રંગના બાજ એટલી) પાસેથી ફોંટા કાઢવામાં શરૂ કર્યું. આ કીલ્મ (પદ્ય) તે લીધે પ્રકાશ રંગો મળે આટલી.

કેટલાકોમાં નહતી મુદેસીને ફર કરવાના બીજા ને નવા દુરેશી પણ સાધારણ શોધાયા. તેમાં રાતા અને બસ રંગની અનિર્ણિત-પ્રકાશ (Sensitive) એવી કેટલાકો પેટલેટ નોમપણ અળી રાખ્યા આ પેટલેટમાં ગદ્યથી તે અગ્રણીઓને મળે નવા પ્રયેશ સર કરાશે છે અને માનવ દષ્ટિથી એટલું પણ ન રાખ્ય તેવા દેશી તારક નશોનું વિવિધ સાન ચેલવાનું છે.

રંગપદ્ય દેશીઓપ-કેટલાકોમાં આ સંજોગનથી બીજા ને નવા દુરેશી શોધિ પણ પ્રાપ્ત થઈ. એમાં એ આશર અંગથી એ દેશી પ્રકાશમાં પદ્યમાં રાખ્યા તારકના કેટલાક કે લેવાનું આજ સુધી મુશ્કેલ હતું. તે લેવા માટે ખાસ 'ફાટ ઇન્સ્ટ્રી' તૈયાર કરીને તેની ગદ્યથી લીધેલા કેટલાકો પદ્યની અગ્રણીઓને નવી કળું વડુ કે દૂર રહેતા એ તારકો પણ પૂરતી પાસેના તારકમુદની રંગ પૂરતી દૂર જ નહતા હોય છે; આજ તેમાંથી દૂર અગ્રણી અને પછી હોય છે. બીજું એ કે સાંકળના તારકમુદની જ રંગોમાં, આજ પેટલેટ ન પેટલેટ નેટલેટ દૂર, એક તારક છે. આ તારકની કેટલું દાઢું જન વાપરું એક આ (Ring) વિદ્યામાં છે એવું સંદેહ અગ્રણીઓને લાગતું હતું પદ્ય તેમાં પદ્ય મળ્યું ન હોય. પદ્ય કે અગ્રણીમાં પૂળ મળતું થઈ હતી. એવું આ શોધોની દેશીના પ્રમથના ને પ્રયેશ ૧૧૨ (ઓગસ્ટ ૧૯૧૬)

જરૂર પર પાસી જેવો નહી મળ્યું કે જેનું વડુ એ તારા આસપાસ વિદ્યો- એટલું જ છે. (અવિદ્ય) લલિત, ૧૯૧૬

આ માસ (ઓગસ્ટ) ઇતિહાસમાં

- તા. ૩ એ પરિણામે અમેરિકા શોધાયા તે (પૂળ તો હિંદ શોધ્યા માટેની) સફેદ કોમળસ ૩ વડાણે લઈ પોર્ટુગલથી ગયાં રંગના, ૧૪૨૨.
- તા. ૭ ફેબ્રુઆરી રંગ-દ્રવ્યના યોગ્યનું અવસાન, ૧૪૪૧.
- તા. ૮ ફેબ્રુઆરી મહાસમિતિએ 'ફ્રિડ હાઉસ' નો ઉદ્ધાર પસાર કર્યો, ૧૪૪૨; એ પરિણામે નેતાઓની દેશભાષી પ્રિયકારી થઈ.
- તા. ૧૨ મુઘલ સરકારેને વર્ષ ૨૬ લાખ રૂપિયા ભરવાની શરતે સાલુ આલમે અમેરિકાને અંગળ, બિહાર ને કે. રિવર પ્રાંત રોપ્યા, ૧૭૧૫.
- તા. ૧૬ પેટલેટલેટો અંગ્રેજી એલફા સિદ્ધિની અગ્રણી કરાવ્યાં, ૧૯૦૮.
- તા. ૨૨ વિશ્વવિજય કે રંગની 'ગોપનીઆઈ'ને મહાવિનાશ દે. ૭૬.
- તા. ૨૮ મુઘલની સુધારકીને કરકાશના મુદ્દાનું અવસાન, ૧૮૭૧.
- તા. ૩૦ એંગ્લો કાલસાગર માટેના રંગોના બેસી તેની પાસે નાશવત્સવ રંગનાનું બીજા કરાવ્યું, ૧૭૬૩.
- તા. ૩૧ 'ફિલિપ્સ પ્રિયેસ'નું નિર્માણ પુર્ણ કરવાના અંગ્રેજ મર્ચન્ટ રોયલ બેન અગ્રણીનું અવસાન, ૧૯૨૮.

આ માસની વ્યક્તિ વિશેષ
કેમુરુડી કાવરજી

ગામ કોર પાંચ એલિટ કોમ્પાનીના આ- બ્રહ્મસનાર વાયા પર પુરુષાર્થના માનવ પદે ઉત્તમતા પદકારવળી કારકીર્ણિ પદ- નાર આ પારસી મેજક, નવકાર, નાદક- કાર અને પદકારોને જાણી ૧૮૨૨ની ૨૬ ની બોમ્બે, કામપાનાની પછી કરાઈ મુરતના વડની પારસી વિનાને આં જી- બાઈમાં રહેલા. શોળો પારસી એલિટ અગ્રણી ઉદી પિતાના અગ્રણીમાં તે પદ્યા અને બુદ્ધિ વળે 'પારસીઓ' જમા તંત્રી થયા; રંગોથી આગળ પછી પીઠે પીઠે તે પોતાં પોતામાં મદદનીશ તંત્રી વડીને કામ કરતા થયા અને ૧૮૬૨-૬૩માં નીડર સુધારક અને અગ્રણી અગ્રણીઓપ ને ૧૨૭૦-૮૦ સુધી મુજલના નિર્માણ પર 'સાત કોમ્પાની'માં જોડાયા, જે રચેલી, રંગ. કરકાશના ઉત્પાદનના વડે એ જાણે બાવને તંત્રી વડીની લાગની સુધારકમાં એવું નામ બાજનું કરી લીધું છે. ૧૯૦૦માં તેમને ઉત્કલના 'પ્રિયેસ' ઉત્કલના બીજા અગ્રણીઓપ ના સપાસદ મળ્યાનું માન મળ્યું. ઉત્કલના આદે તેમની રંગોમાંની કરક વડી ૧૮૮૬માં રંગ આદ આપત કર્યો હતો.

પદકારવળે ૩ રંગો કારકીર્ણિ લેવાનું અને અગ્રણીઓપ રંગો મર્યામાં પણ તે અમેરિકા હતા અમેરિકાની નીડર, સમીક વચ્ચે; તથા પારસી અગ્રણીમાં અગ્રણી કરી રંગની નવકારમાં પારસી રંગનામાં અગ્રણી કરક મળ્યા હતાં. એલિટ ઉપરથી ઉત્કલે, પણ તેની અગ્રણી વળપની મળવળી બીજા ને નવા જનક, અ નવકારમાં પછી પિયારી બીજા નીકળે, આલો રહેલા, બીજા અગ્રણીમાં રંગે પછી પારસી કે જે ૧૯૧૧ મદદનામાં વડે ૭૬ ઉપરથી લખેલાં એમાં નાદક પણ સાંકળના મળ્યાં હતાં.

સુધારકમાં સંકેતો પાડેનું પ્રથમ માનિય 'ઓ માય' પણ એમાં જ આપણું, એ, ૬. ૧૯૦૦ની ૨૬મી એ પ્રિય ૧૨ વર્ષે મળ્યા રંગ- મના અગ્રણીમાં, એક દુર્ગ મુરુડી, એમાં પુરતી વડ પડ્યાં હતાં.

અગદાવાદના રથાચક અદ્દમદરાહીના જગાદ્ય એક નિરોપ માણસનું બન હતું. અદ્દમદરાહીની હરક ન્યાયપ્રિયતાથી વાકેફ વળજે, જગાદ્યારથી ગરનારનાં વારસને બસો સોનાગઢોરો અપની એ કેસ પરમારો પતાવી દીધો. પણ બાદરાહીને તેની ભણુ થતાં તેણે વળજે આ માટે ઠપકા આપી આ કેસ ફરી નવે ચલાવી ચુકાદો આપ્યો કે 'મારી ધરખાનીયો લાભ લઈ મારા સગાઓ કે પેસાદારો નિરોપ પ્રબલને આગ રબલે તેા ગરીબો માર્યા નહ. ખુનીને કારીની જ સભ્ય નેહએ, અને તેથી મારા જગાદ્યને કારીની સભ્ય ફરમાવું છું,' અને એ ન્યાયપ્રિય બાદરાહી પોતાના ખુની જગાદ્યને મહેલની સાથે જ ફાંસી એ લટકાવેા.

હકેવતોના અર્થ: 'ગિયાંની બેસાને રાણું ન હકેવાય' થાય છે. કે હાલું સત્ય વ્યવહાર સાંખી શકનારા, તેમજ નાનાસા કારણુ ઉપર પણ હજીકા કરી ઊઠનારા હુપતી, ઘર-ગિલછ કે ચીડી માણસને ઉપાસલ આપવા માટે વપરાયો એક હકેવત હોત વાત છે કે એક માગમાં એક અભિમાની ગિયા એટલા ગિલનજીર હતા કે વાતવતગાં અધીક પડતા. એક વળત એમની બેસા હોઈ જોતરમાં પેદી. એટલે તેમની પાસે તેની રાખખાતાં હતું કે 'તમારું ડોલું મારું કેટલું છુકસાન કરી મરું તે જુઓ!' આ પરથી ગિયાં તેા સાગા તેને લેતા પડવા કે 'મારી બચને 'ડોલું' હોનાર હું કોણ?' એને મળતી બીજી હકેવત: 'રાણાને કાણુ ન હકેવાય' વગેરે

અનેકાર્થી રાહદ: રવેચો=હલો વડોવાવું સાધન; શિરસ્તે કે રિવાજ; રવેચું=ચીજી નેઅથ; એવાં ચીજી શકને ચોરી મસાકો બરી કરેલું-બરતનું સાક.

નવાં ગરીબોનાં ચિનામદાશીના ખ્યાલા-રકાબી તથા વાસણોને પહેલેથી જ રીડા બનાવી લેવા માટે આ ગુસ્સો અજમાવજે: એક મોટા તપેલામાં હંડ પાળી બરી તેમાં જો વાસણોને રક દલાક ફળાવળ રાજો. પણ ખૂબથીમાં આંધે જ પાળીને ગ્રમ કરતાનજ આંધણુ જેવું ઊઠવા દો. પછી તે કલારી લઈ આપમેળે તલન હંડ પડી નહ ત્યાંસુધી વાસણુ અંદર જ રહેવા દો. એવે સાંક કરીને સગપારખુ વાતાવરણમાં ખૂબી છાંડો.

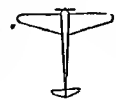
આજના કાષ્ટગળદર ને સલેમ જિલ્લા-ઝોનાઓ પશ્ચિમ ગ્લેસરોનાબાજ એ કોંગ્રેસ કહેવાતો રથાના 'અવપતિ' નામે આવવાતા ચેરા રાબજોએ 'દામી-વેગોડા' નામના સિકાઓ પાડેલા, એનુંચિત્ર આ સાથે આપું છે. તેમાં એક તરફ અલેક્ષેટ દામીનું ચિત્ર અને પાછલી બાજુ વર્તુલાકરી યુગયુગનાં આવેખએ છે, જેની નકલો પાછળી કારમીરના હપેદેવે (૪.1૦૮૯) પણ દેરી.

મણિત નગમત:
 $1^2 = 1^2 - 3$
 $2^2 = 3^2 - 4$
 $3^2 = 4^2 - 5$
 $4^2 = 5^2 - 6$
 $5^2 = 6^2 - 7$
 અને એમ આવજો
 (પી. એ. વ્યાસ)

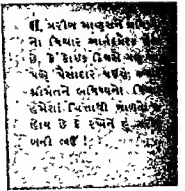

આ મહાપુષ્કમાં રોવા આપી છુટા થયેલાં અમેરિકન નાચરિસોને દેશ તરફનાં માન-ચિહ્ન તરીકે આપવાના એ સોનાના બટનનું ચિત્ર ૧૯૧૪માં એકને એકે પાને આપવામાં આવ્યું હતું એ જ ચિહ્નની છાપવાળી ત્રણ સેન્ટની ટપાલની ટિકિટ પણ એ યુદ્ધરોવા બંબવનારા નામરિકોના માનમાં ત્યાંના રાખધવાતોએ કાઢી છે તેનું ચિત્ર ઉપર આપું છે. તેની નીચે રાખેા છે: Honouring those who have served (રોવા આપનારાઓના માનમાં)

રાત્રેડીવાના પ્રકાશમાં સીંચવાના કંચાની સોય પરીવલતી ન ફાવતી હોય તેા સોયની નીચે નાનકડો અરીસો રાખજે; અરીસા વડે પરાવર્તન પામેલો પ્રકાશ બરીબર સોય ઉપર પડશે, અને તરત પડોવાઇ જશે

આ એરોપ્લેનની ખોળામાં કરતાં લંબાઈ પણ લાગે છે ખરેખર પણ એ દરિ-બ્રમ છે અને સરખાં જ છે માગી જુઓ.

'બાઇબલ' એ મૂળ ગ્રીક ભાષાનો ફળ છે અને તેનો અર્થ 'પુસ્તક' એટલે જ વાવે ધરધળી (ધર બાડે રાખવા યુગવારો) જુઓ માર્ક, અગને સાંતિ ખાસ મેળે તમારે કાંઈ ઠોકારાં છેનાં છે કે?

બાહુત: ના છ.
 ધરધળી કે દારમોનિયમ, પ્રમોક્ષીને રિદિશી રાખ્યાં છે કે?
 બાહુત: ના.
 'ધરધળી' એટલે બીનું કાંઈ વાનું તેા જગાદતા નથી ને? કેતરો, જિહાદી કે ચોપ જેવું કાંઈ બનવજ પામેલું છે ખરે?
 બાહુત (ચીડાળો) ના છ: કુલ લંબડે વખતે મારી ફાંકીનેતરેન કોશીકવાર જસ અજામ કરે છે!

સાહસિકનાં પેદાની બોખાં કિનારો પાં ઝોખાસામાં ચડેલા કાઠ સાંક કરવા માટે બેઠના રહી પર કોમરી પેપર કે કાચામલ વીંસળીને એક ફાળી રાખી પેડું ફેરવતા બે સજાતાથી સાંક પઈ જશે.

તમને નબળીને આશ્ચર્ય થશે કે આ વિવિધ દેખાતી આકૃતિ, એ પોતાના જે હામ પ્રવા કરેલા એક માણસનું ચિત્ર છે! એ બિહો-મીઠર' નામના એક અરી નીમ ઉન્કરિકરેકરેલા વડેલન આદ અંધારામાં પાડેલું છે. એક અંધારામાં ઉક પંદર માર્કલુધી નેહ રાકે (ઓગસ્ટ ૧૯૧૪) ૧૬

જ્યારે તમે તાજા, સુંદર હિંદના યુવાનને
સંધ્યાના અંબવાણામાં કુવતાં બેસો ત્યારે
તમોને વિચાર આવશે કે વિનોલિયા
હાર્ટ રોઝ તમારા માનીતો સાથુ છે.
તમારા સૌંદર્યની વૃદ્ધિ મરિ બોલે કાઈ
વધારે. સારી અથવા તો સુંદર સુવસિત
સાથુ હોઈ શકે નહિ. મુલાયમ, ઉભરાતા
ફીણવાળો વિનોલિયા અતિ મુકામળ માગરીને
મર્દવતાથી રચ્યું છે અને તમારી
આસપાસ મનોહર સોરણ પ્રસારે છે.

વિનોલિયા હાર્ટ રોઝ સાબુ

K. C. M.
PRODUCTS
AN INTERNATIONAL REPUTE

PRODUCTS

Trade In viny to
KARAN. C. MEHTA

64/66 Chakla Street, Bombay-3

Phone : 26963

Grams : Hatakath

અભીમદ્દત દવાઓ

ફેસીંગ આઇલ
જખો માટે તાકાલિદ

જેન ટોનિક
બાપુર વીટમીન

શા દલા
રેબીયો માટે
સોફ્ટો લેપ્ડ

રક્તશુદ્ધિ
લોહી સુધારનાર

મલેરીયા રેબલેસ
તાવનો કટ્ટો શરૂ

અંધ-સો માટે લાખો

દી અભીમદ્દત દવાઓ

અંચ:—મોડવી રોડ • બરોડા

ગો વા લ છી
બો હ અને વા તે

‘મલયનિલ’ની રસનીતરની
ખાનીસ વ્યવસ્થા—જેમાં દેસ મ-
માંના હાસ્યની અને બાર માસ-
પ્રજ્વળી છે. ‘ગોળગદાજી’ના
નામથી રસદા કથાગીતાં અને
‘નાચાલગી’ની વાર્તાની પ્રજ્વ-
લ્યાગીમાં નામના મિજવનાર અને
ગોતાના મુલ્ય પછીથી વધુ મગફર
બનનાર એ હજુકનો આ સંગ્રહ
ગુજરાતના લખતા કલાકારોનાં
અંદરની મિત્રોથી વધુ સુદૃઢ બન્યો છે.

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ
૧૪ ૪ રાયપુર • અમદાવાદ

જ્યુપિટર મિલ્સ... જયભારત મિલ્સ અમદાવાદ

- ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા પદાર્થોમાં તેમજ વારંવાર ઉપયોગી થઈ શકાય તેવા મુજબના કપડાં
- શારીરિક સ્વાસ્થ્ય સંરક્ષણને અનુલક્ષીને કાગળપૂર્વક બનાવેલું
- કારકરના સિદ્ધાંત અપનાવી લેવું

વૉયલ ★ સાડી ★ શર્ટિંગ ★ હાથરમાલ ★ પોપલીન

આયુર્વેદાશ્રમ ફાર્મસી લિમિટેડ (અમદાવાદનગર)ની
પ્રખ્યાત ઔષધિઓ!

સુપર્ણા

સુપર્ણા રીકીઝો મેલેરીયા અને તેને
લગતા દાહીઆ-બુદતી તાપને દહાવવા-
ના દરેક યુક્તિ ધરાવે છે. જરૂર મુજબ
અમુક રાશય આક્રુ લેવાથી સંપૂર્ણ
આરામ આપે છે.

કાસ્પો

અમે તે જાણતા છીએ તથા ખાંડી મારે
'કાસ્પો' [KASPHO] અકસીર છે.
વસાકા અને બીજી પ્રખ્યાત ઔષધિઓના
સિખલુની આ રીકીઝો 'ખાંડી'ના
મુખ્ય કારણને દૂર કરે છે.

ગુજરાતના
સોલે એન્ટ:

ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય

૪૪, માધ્યમ રોડ
મુંબઈ-૨

મજબાનાં સ્વયં:

એકલાલ પ્રેમચંદ્ર ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ • હરીશંકર દેવશંકર શુક્લ, ઉમરેઠ.
મોદનલાલ પ્રજુદાસ, ખંધુકા • પી. શિવદત્તની કું. મોરિયા, પટોદરા.
એ. રોય એન્ડ કું. રાયપુરા, પટોદરા. • દિન્દી વસ્તુ ભંડાર, સુરત.
તથા બીજા સ્ટોફાઈઝને ત્યાંથી મળશે.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્વેશીયલ નં. ૧

મગજનાં જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન બને છે, ધીળા વાજ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને દાહમાં
વાળ ઉગે છે, ગોટા મટે છે, યાદશક્તિ અને જાંજોની
હિટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, ગાથાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક જીવમાં જ્ઞેનો, પુરુષો અને જાજકો મારે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂ. ૨-૦-૦
અથવા મળે છે

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

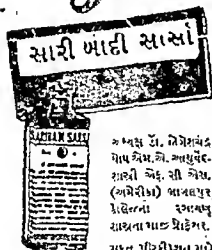
૪૪૮ - મો-૨૫૦૦૨ રોડ
મુંબઈ-૪

શ્રેષ્ઠ ઇલાજ આ રહ્યો

જ્યારે સારીબાદી સાસાંનો
જેમ ચોક્કસપણે પરનાર હતું
છે કે ગરમી, પ્રતિદા, પ્રદર,
વા, સૂખીવા, નજલા, ખીલ,
ખાંસ, ખરબટું, ચામડીનાં
દર્દો, બેઢેરીઆ અથવા લો-
હીનું દવાખાનું પૂર્ણપણે સાસાં
થઈ શકે છે, તો પછી બેઢેરીઆ
પી સા માટે પીરાણ છે !

સારીબાદી સાસાં લોહી-
ખાંધી સ્વપ્નાં મૃતુમિત્ર અને
જેમ બહાર કાઢે છે આંતર-
રમાં સાફ કરે છે. પિત્તાશયને બરાબર સાફ
કરે છે. પિત્તાશયને બરાબર સાફ કરતું
બનાવે છે અને લોહીની કચલિને કચલો
છે. જે અસાધારણ લોહીવર્ધક અને
પ્રસાવની વૈજ્ઞાનિક બનાવક છે.

અમલક ડૉ. નેમેશચંદ્ર
ગોપ કૃષ્ણ, એ. આયુર્વેદ-
શાસ્ત્રી એફ. સી. એચ.
(અમેરીકા) બાનલપુર,
કેલિફોર્નિયા રજિસ્ટર્ડ
સાશ્ત્રના માસ્ટર પ્રાક્ટિસર.

મહત્ત પ્રતિષ્ઠાના માટે વિચિત્રતા માયે લખો :

શુદ્ધ અને અસાદ આયુર્વેદ
દવાઓ બનાવનાર

સીશી કેપર સાધના ઔષધાલય
પાંચીનીસ અસારીદવા ખરીદો.

સા ધ ના ઔ પ ધા લ ય—હા હા

દુનિયામાં મોટામાં મોટું આયુર્વેદિક કારખાનું

સાબરમતી અને મોરબીનાં દિલ્લેશ્વરમાં અને પશ્ચિમાં

પાંચોડોડ, ચતુર્થેશ્વર બુનલ - અમદાવાદ : ૧૯૫૨, મહાલાયેતી સેપ - મુંબઈ.

સુગંધના શોખીનો માટે દેવભોજ્ય સુરંભિ સુગંધના શોખીનો માટે
કસ્તુરીમિશ્રિત મનોહર સુગંધવાળી, ધીમાં ઘૂંટેલી મદ્રાસી ટાઈપની 'કાળી' ઔષધિયુક્ત અને હંફી
(ફિદા છાપ) 'મેડીકટેડ સ્નેક' રતલ ૧ના રૂ. ૮-૦-૦

માથાના તથા દાંતના તમામ દર્દો માટે
જુદાજુદા કુલોની મિશ્ર અને મધુર સુવાસ ફેલાવતી, શ્વાસીય રીતે બનાવેલી જીજ્ઞાસાતી ટાઈપની પીળી
(રાણીસિદ્ધ છાપ) 'મહાસુગંધી તપકીર' રતલ ૧ના રૂ. ૬-૮-૦

મોઢાના તથા દાંતના તમામ દર્દો માટે અમલકારિક

મુકુલ સ્નેક ટુથ પાવડર

દાંત પરની છારી, પાયોદિયા, મોઢાના અવાજ, કુખતા હલતા દાંત વગેરે
તમામ રોગોનો તાત્કાલિક નાશ કરનારી સ્વાદિષ્ટ અને અદ્ભુત તપકીર
રતલ ૧ના રૂ. ૫-૦-૦

બીજા સાદી તેમજ સુગંધી અસંખ્ય બનાવટોની માલિતી માટે પત્રવ્યવહાર કરે.

મહાસુગંધી સ્નેક વર્કસ લિહોર (ફાર્માસી) B. S. Khy.

પુરુષો!...

ચામડીના આરોગ્ય

માટે

રેક્સોના

વાપરો

વૈદ્ય ઉનાળા વિચાર આપતા નહિ કે રેક્સોના રાત્રી સીમેન્ટ માટે નવા સંશિષ્ટવાળો સાબુ છે. જે ચામડીના આરોગ્ય પ્રત્યે અતિ છે તે રીકે માટે અત્યંત નવાનો સાબુ બની છે, અને મુખ્ય આનંદ આપે એવી ભવિષ્ય મુદ્દર, લાગણીઓ અને પોલિસ સીધું છે.

માન ઉત્તમ, સ્વચ્છ અને સ્વચ્છ રીતે વળતા આજીવ્ય પદાર્થ શુદ્ધ છે કે તે રીકે માટે અને ચામડીને નિર્વિનિયમ ને વૈદ્યકર કરવામાં રેક્સોના નામના આરોગ્યવાળું છે, અને રેક્સોના નામના સ્વચ્છ વિશુદ્ધ રીતે તંત્રસ્વત્વ જાળવતા આ રેક્સોના તરત્ત્વ વાપરી ચામડીના જાણ કિંદ્રોમાં ઉડે થઈ જાય છે. આથી પછી વળત ચામડીની વિનુતા અને ચામડીના રીકેના કિંદ્રોમાં રાત્રી થાય છે. વાપરી ચામડી ચામડી માટે સ્વચ્છ, નિર્વિનિયમ અને તે ઉપરાંત સ્વચ્છ બને છે.

તમે ચામડીને સ્વચ્છ રાત્રી કે નિર્વિનિયમ રેક્સોના વાપરવાથી ચામડીનું આરોગ્ય કેવી સ્વચ્છવાળી મુખ્યતા થાય છે અને કેવી સંપૂર્ણ રીતે ચામડીના આરોગ્યનું પણ રક્ષણ કરી શકાય છે! એથી આ હોતો, સ્વચ્છ રીતે વળતા સાબુ વાપરવાનું આજીવ્ય રાત્રી કરો—અને તેને વાપરવાનું સાબુ રાખો.

તા. ૬. —એ મુકો વાદ રાખતા જ્યારે કે ચામડીના રોગોના આવાર ચામડીની તંત્રસ્વત્વ ઉપર રહેલો છે. અને મુખ્યને પણ સ્વચ્છ નેમ રાખતી ચામડી મુદ્દર ટોચનું અભિમાન લેવાને હો છે.

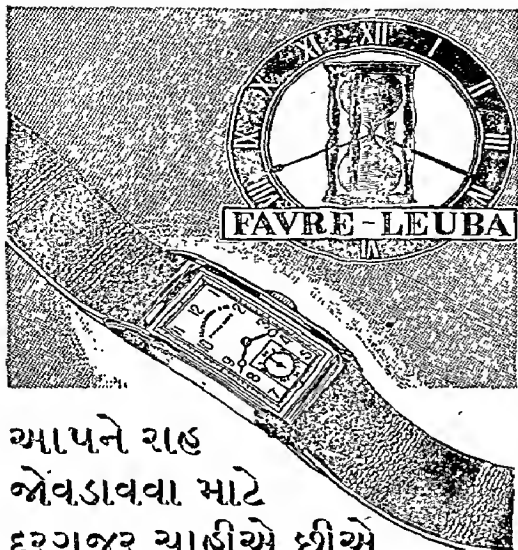

રેક્સોના આજીવ્ય માટે આરોગ્ય છે. તેમાં કેટલી ચામડી ઉપરની અનુભવોની અનુભવ કરે છે અને સોજામાં રક્ષણ આપે છે.

★ રેક્સોનામાં રેક્સોના નિર્વિનિયમવાળું, આરોગ્યવાળું અને પોલિસ તેમાં જે ચામડીની તંત્રસ્વત્વ ઉપર પ્રત્યે અસર કરે છે તેનું આમ નિર્વિનિયમ છે. આરામ અને રક્ષણ આપતું રેક્સોના રાત્રી વેદાનિતો માન્ય રાખે છે અને તેની અનુભવ કરે છે.

રેક્સોના મહત્તમ વાપરો. જાળવ, લોભ, મુખમાં પાછળ, અંતિ, ખીચ, અનુભવ, ક્રોધ, રાત્રી, રાત્રી અને ચામડીના અનુભવ રાત્રી માટે આ મહત્તમ વાપરો. એ કે ઘાત પ્રત્યે નથી હતાં પછી વેદાનિતો આને પ્રખ્યાત રીતે આજીવ્ય રાખે છે.

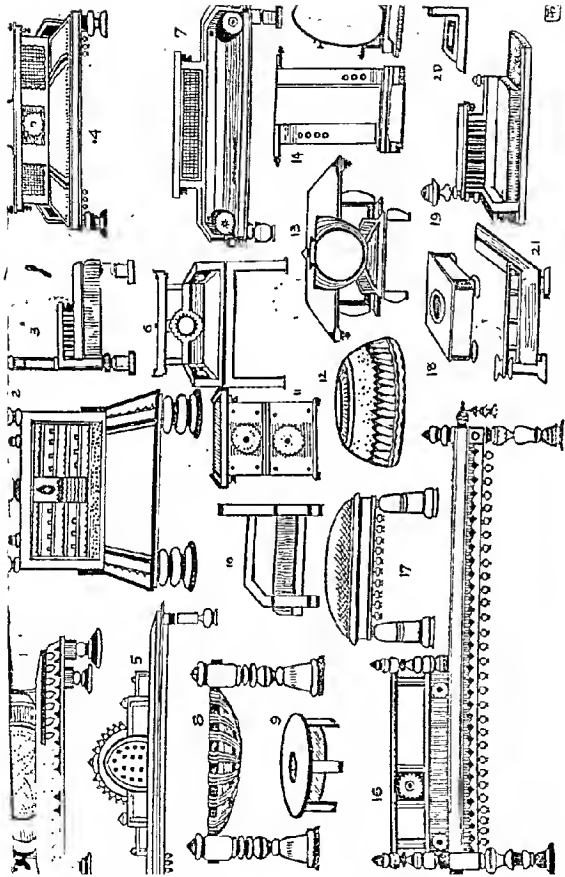

આપને રાહ
જોવડાવવા માટે
દરગુજર ચાહીએ છીએ

‘કવોટા’ અને કાચા માલની વાત જાણીએ રાખીએ તો પાણુ ફેવર દ્યુગા
ઘડિયાળ જનાવવામાં ઘણા સમય લાગે છે; કેમકે એકેએક ઘડિયાળ
કાદીગરીનો સંપૂર્ણ નમૂનો હોવી જોઈએ. એટલે આપને રાહ જોવડાવવા
માટે અમે દિલગીર-છીએ; પણ ધીરજ ધરશો તો એક દિવસ તમે પણ
ફેવર-દ્યુગાની ઘડિયાળના મગરૂર માલિક બની શકશો.

FAVRE-LEUBA

ફેવર-દ્યુગા એન્ડ કંપની લિમિટેડ • મુંબઈ • કલકત્તા

[illegible]

સામાજિક સેવા સંસ્થા

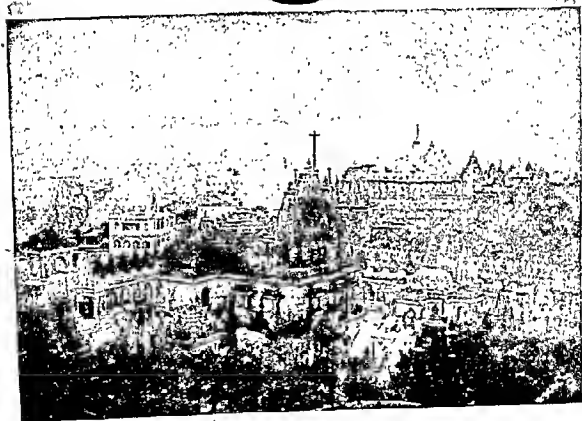
સામાજિક સેવા સંસ્થા

સામાજિક સેવા સંસ્થા

સંસ્થા પક

ર.મ.રાવળ

૨૧૭૩

પરિશિષ્ટીત મુજબની ક તજીબી તંત્રી અચુભાઈ રાવલ તરફે અમલદારી સ્વીકારી ૨૦૧૬

માતૃમૂર્તિ
(ગોડોના-માતા મેરી-અને બાળક હેશુ)
• કલાકાર-રફાએલ

શિવસંયોજનની કળામાં અનન્ય મૂર્તિમાં રૂપ ગણીતા જ્યવિષયાત છદાપિયન કલાકાર રફાએલે માતૃમૂર્તિ ગોડોનાનાં એ અનેક નિર્મેષ દેરેલા છે તેમાંનું આ 'ગોડોના ડેલા મીડિયા' અથવા 'ગોડોના ઓલ ધ મેરી'ના નામે ઓળખાતું ચિત્ર અત્યંત દૃષ્ટિગ્રાહ્ય અને શિવસંયોજનનો જ્ઞાપક નમૂનો ગણાય છે. આ એકમાત્રી વસમથ ને કલાઓષક લેખમાળા 'શિવવિજ્ઞાન'માં આના સંયોજનનું સ્પષ્ટ સમાવેશું છે તે પ્રમાણે સમગ્ર ચિત્રમાં ગોળાકારી કેળાઓ જ દોરા છતાં રફાએલનાં ધણાં ખર્ચાં શિવસંયોજનની પેઠે આમાં ધણું નિષ્ણાકારી નિરાશિડની રચના રહેલી છે. ગોળાકારની બાળતમાં તેા રફાએલનો હાથ એટલો સિદ્ધ ગણાતો કે તે કંપાસ વિના જ સપૂર્ણ વર્તુલ દોરી સંકતો; અને એ વિષયમાં એને માટેની એક વાત તેા ખુબ પ્રચલિત છે કે એક વખત એ કોઇને મળતા અથવા ત્યારે એઓ ધાન્ય નહિ દોવાથી, રફાએલ પોતે આની મધે હોવાની સંજ્ઞા તરીકે ત્યાં દાઢેથી એક વર્તુલ દોરતો અથવા પેલા ઘેર આજ્યા બાદ તરત સગાઇ મધા કે રફાએલ આની મધા હતો.

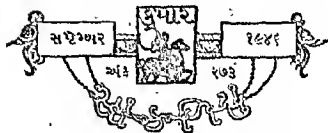
માણિક્યોકની મધ્યમાં આવેલી દુકાનોવાળું મોટું મકાન વેચવાનું છે

લોકોની યાત્રા માણિક્યોકમાં
કુમારની સામે મહુરત યોગ-
ની જાણી, રસ્તા ઉપર જાય
માણી મોટી દુકાનો આજિસો
સહિતનું, એક, રોજ-ગોઠરા
તથા કોઈપણ મોટી આજિમ
કરવાનો લાગક, આશરે ૭૭
મોરસ વારનું મકાન વેચવાનું
છે. નિચલ ગાદે રજા રજો:

સમયામે રજમ
સવારે ૬ થી ૧૨ સાંજે ૪ થી ૧

અમીન ઓન્ડ દેસાઈ

કન્સલ્ટિંગ સિનિસ એન્જિનીયર્સ
લિમિટેડ ગાર રસ્તા અમદાવાદ

ચિત્રો

દેવનિરિ સત્ત્વજ (ફોટો)	નિતુભાઈ જોધાપરી ૫૬
માતૃમૂર્તિ (ભાષક ઇશ બિરત અને માતા મેરી) મકાન	
ઉદાત્તિય નહાનાર રજાગોની જગતિખ્યાત ફિલિ નિરેશી મુખનિય	
સંત જોન્નાવાવ	નિયમર: પુત્રી ૬ સાથે પાછલા પૂજારી
ટુફલગી	" કોળિમા " "
મા મીકરી	" માદામ વેલુન " "
અલગનો જગત	" માઈકલજેન્સેલો " "

કાવ્યો

વાઈસાદેળ	ઉમાસીકર જોષી ૧૦૫
----------	------------------

અરિય

કેવ. ઇ. વેદા	અશોક ધર્મ ૧૬૮
--------------	---------------

નાટિકા

ખર્મીઅર	વશીપદ નર્ગદાસીકર મહેતા ૧૬૬
---------	----------------------------

લેખો

પ્રવાસ-ગંગરી (૧) ગમુસા	રમિરીકર શવળ ૧૬૬
નિયનિદાન (૨) (અર્ધેન્દ્રકુમાર માંજી) રો. અભાઈ તિમેટી ૨૦૩	
શ્વદેવન-૩૦	હરિપ્રસાદ મ. દેશાઈ ૧૮૭
નાટ્યોત્પત્તિ	માનિન્દ્ર પ્રિયદર્શી ૨૦૬
કૌમલ ફોટોગ્રાફિક સોસાયેટી	૨. ૨૧૦

વિવારો

તથા મકીઈ	આપણા દેશની વસતિ અને મધ્યાવાર પ્રમાણ (મિત્રાતાન) ૧૦૪
કસોટી	૨૦૬
Our Friends Abroad (પરદેશના વપમિતો)	૨૦૭
મામુકરી	૨૧૧
આ માસનું પંખી-ગણેશ	૨૧૧
આ માસ પત્રિકાસમા	૨૧૪
ઉલ્લુ પાનું	૨૧૫

આડકેતો

કાપ આકર્ષિતક કારણે એક મેરડા ન મળે દોષ તે 'કુમાર' દર મારાની ૧૫મી
તારીખે નિયમિત જાદાર પડે છે. મેરડો તે અરસામાં એક ન મળે તો તરત મેરડા
આવાડિયામાં તેની કુરિયાદ કરવી. આમાં એકો જે વખત એક કરીને ખૂબ મોટો-
પૂર્વે પોરડ કરવામાં આવે છે ત્યાં અકસ્માતે ચુપ મળેલા એકાની કુરિયાદો,
અમારી પાસે નવો દોષ તે ત્યાં છુપી તે પોરડો વળગીને આંધે લોકોમાં પ્રવલ
કરીએ જાય. પરંતુ એવા ચુપ મળેલા કોઈ પણ એક જગતમાં કરીઆવાળાં કાપ-
દેસરનું કાપું એવાન અમરદે સાથે રહેત નથી તેની સાદકેતો કાપ કરી મોંપ લેખે.
કુમાર કાપનિય સિમિરેડ વાકયો નવો ચુકક ચતો પ્રસારા - બુદ્ધિસાઈ પોતપોતાની મન
બુદ્ધિ પ્રકાશવરમાન કુમાર સિન્દરી, ઉમાર કાપનિય સિ, ૧૫૫૨ સાયપુર અમદાવાદ
વાનિક સમાજમક, કુપરિસામાર ઇ. ૮૦ એપ્રિલ ૧૨ સિનિય પુરક નકતના દસ અમલ,
પાછલા વર્તેના એક અમલ ઇ. ૮૦ કાપ કુપામલ એકે અને તેને રોજની કી. ૧-૪-૪૦.
તરફે અમરના સોમ મેજન્ડર ચિરસે સાચાનિરતિક પતિસિદ્ધિ જેવની, અતેના
નિરિતક, મેકેમ વીર, પુત્રાપ-૧૨ અમાલામાં મોટેસ દોષોન આમે, અપેરેમ
કુમારમાંનાં સાંપ લાખાળો, ચિત્રો અને ફોટો કોપીવાઈડથી સહિત છે

ગુરુદેવ ટાગોર

ની
અમર નવલકથા
‘નોકા ડૂબી’

જ્યારે કચકડાની
કલાસુષિમાં
રૂપેરી ફેલ અને આત્મા
પારીને નયો જ
અવતાર ધરે છે:

★
બોમ્બે ટૉકિઝ

ગુરુદેવની
કલ્પક
કલાને
રૂપેરી આત્મા
આપવાનું
સાહસ કરે છે;

મિલન

* બે બાપામાં-હિન્દી અને બંગાલીમાં *

પ્રેમ અને

બંગાળીનાં

અંજાવાતમાંથી

જાગી

ગચ્છેલા

માઝમરાતના

સોણુલાનું

સંગીત

સર્જની આપણું,

જીવનની

મંગલ ઊર્મિઓનું

★

‘મિલન’ પરિચય

આપે છે બે

નવી જ

કલાધરિત્રીઓનો-

મીરા મિશ્રા

અને

મીરા સરકાર

● નિર્દેશન:-

રૂપેરી કલાસુષિનો

અનોખો ચિત્રશિલ્પી:

નીતિન બોઝ

● સંગીત:

જીવન અને પ્રેમની,

ઊર્મિઓનું મિલન

કરાધી આપે છે

અનિલ બિશ્વાસ

● ગીતો:

આર્જુન અને સંતોષી

યા દ ર હે કે આ બોમ્બે ટૉકિઝ સિંગલ સર્જન છે:

હિંદના સુલાળના બાળની સવારની સ્વચ્છતા
પૂરવો વિનોલિયા વ્હાઇટ રોઝ સાબુ તમારી પાસે
લાવે છે. તેનું મુલાખમ, હારપૂર શીઘ્ર અર્ચન નાણુક
આમરીને માર્દવનાથી સ્વચ્છ કરે છે—અને
તેની સોરભ તમારી આસપાસ મનોહર પરિમલ
ફેલાવે છે. તમારા સૌંદર્યની વૃદ્ધિ માટે તમને
બીજા કોઈ વધારે સારું અને વિશિષ્ટ સાબુ મળ્યા
શકશે નહિ. વિનોલિયા વ્હાઇટ રોઝને તમારો
આત્મિક સાથુ બનાવો.

વિનોલિયા વ્હાઇટ રોઝ સાબુ

સહીસલામત સ્વચ્છ
થયેલાં અને
સનલાઈટથી સફેદ
બનાવેલા

— વધુ મેલા ભાગો મળે

તમારા કપડાના તે ભાગો તમારો કે જે પહેરવા ઘસાઈ નથી જાય! આ વધુ વધારે
મેલા ભાગો હોય છે અને બ્યારે ઘોડાક સાલુ લગાવી તમારા વસ્ત્રોને પાલટીમાં
લિલ્લી સ્વચ્છ કરવા માટે ઘોડા મારો છે ત્યારે તેમને સોથી વધુ ગ્રાસાન પડેલું છે.
તમારા વસ્ત્રો સનલાઈટની ચીતથી ઘાસાડો અને ઘોડા ખાવવાથી થતા
ખરબાદ બચાવો.

સનલાઈટના ઉપદા અને આપમેળે કામ કરતા હીલુને બ્યારે જીના કપડાં
જવાબર મસજવામાં આવે છે. ત્યારે વધારે મેલા ભાગો મળે છે અને
સંપૂર્ણ રીતે સ્વચ્છ થાય છે. આ કોઈપણ સાલુ તમારા વસ્ત્રોને માટે
સાફો છે—એમને તે પરીણાં પીળાં ભાંકે મુ'દર બનાવે છે અને તમારા
ઢાંકોને પણ મુ'વાળા અને હીસા રાખે છે.

તે ચીતથી
સનલાઈટની
ઘોવાલુ છે!

સનલાઈટ
સાલુ

મજા-રે દિવ !

આઈ નહીં નમર
સંદામણ રહેશે?

તમારા કાંઈ અમુક રહ્યા કરતાં યજુ વધારે મુલ્યવાન છે—તે હાથને
જુલપ કરે છે અથવા તો બેડોળ બનાવે છે. કાંતના ખાસવા કાઠજારથી
તેમને બચાવવા સિધ્ધિમાં મુકાના ચર્મ, મેગ, આર, દુખરેસી*
નિયમીત સ્વચ્છ કરવાં તેમને તે સહેલ અને મીઠાગી પાસમાં મળવું જાય.

* કાંતની કિંચાદે માટે કાંતના કાંતરેની કોલાની રજ
સાધિઅથવા કાંતરેની કોલાની રજ.

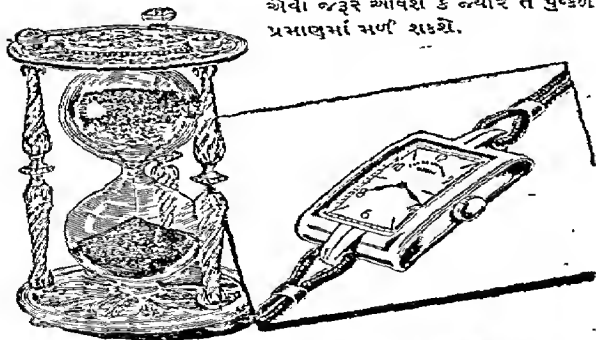
OSR. 25-50 G

D. & W. GIBBS LIMITED, LONDON, ENGLAND

સમય અગત્યનો છે.

રેતીની શીશી વાળી ઘડિયાળ અને સૂર્ય-
યંત્રોથી વખત માપવાનો જમાનો ગયો-
હવે તો સમય મિનિટોને હિસાબે ગણાય
છે. જોટલે જ દરેક જણ સુંદર દેખાવાની
આને ચોક્કસાઈપૂર્વક સમય આપવાની
ઝર-ટીવાળી ફાવર-લેયુબા ઘડિયાળ માગે
છે. કમનસીબે ફાવર લેયુબા ઘડિયાળોની
હજી ઘણી ગઈ છે; પણ એક દિવસ
એવો જરૂર આવશે કે જ્યારે તે પુષ્કળ
પ્રમાણમાં મળી શકશે.

FAVRE-LEUBA

ફાવર-લેયુબા ઓન્ડ કંપની લિમિટેડ • મુંબઈ • કલકત્તા

સીતારા

તેણીનો હક્કો પોતાલે
સાબુનો સાદો સૌદર્ય
પ્રયોગ સમજાને છે

ફ્રેશ-ન-વીઓનો
સૌદર્ય સાબુ

હું સાબુ લેવાને
લાગ્યું છતાં
દીવો બનાવ્યું
અને મારા
ઉપર તેની
હલકેલી જાણ્યું—

પછી એ દીવ
રબાર કંડા પાડ્યો
હું ઘોઈ જાણ્યું—

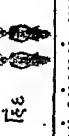
સોનું ચિત્રાગંધેનું આકર્ષણ તેની રમણીય વાણી છે.
તમારી વાણી ખરે જોઈએ રહેલા નહિ—તેને લાગે
હોયોર સાબુની માર્ગે જ આવળા વાણી. સીતારાની સાથે
સૌદર્ય નિયતમ ઉપરિવશ મારે કેમ બાળકારેવાર હિંમત—
તમે આ મુલાકાત સહેલ સાબુની મીઠા, સ્વચ્છ અને
ફિવાથી પ્રસન્ન થો. કીલમ નીચિનિત સૌદર્ય પ્રવેશ તમે
આજમની નમારી કિમ્મી વાણી લાગે, રિચેશ
અને સમગ્રી પુત્રાવશ જાણે.

કેવડે, સૌદર્ય—
તમારી મારે
સોનું ચિત્રાગંધ
ફિવાળી જાણ્યું

કામ કરી શકે એવી વસતી

			
૫૦%	૪૦%	૩૦%	૨૦%

 ઇંગ્લેન્ડમાં પાંચમાં ત્રણ કામ કરે તેવા
 છે, જ્યારે આપણે ત્યાં માત્ર એક

દંડવાર પ્રમાણ

						
૫૦	૪૦	૩૦	૨૦	૧૦	૫	૨

સંખ્યાલક્ષની વચ્ચે
 વેલ્ડે દુનિયા આખામાં
 બીલે મેંબરે આને કહ્યું,
 આપણે આ વાદા કાઢવ
 દેશી શોખણ અને કમ્પા-
 રામી એટલા કે આલ મેં
 મથા છે કે જોની વસતિ-
 સંખ્યા વિગતો દેવા કતાં
 તેમાં કામ કરી શકે તેવા
 આપણીની સંખ્યા જીવન
 નાની ને બચકડા દેશોને
 મુકાબલે પહોંચાણી આજે
 છે જો આ સાધેના ટાળી
 વરંદના આકેળવા બતા-
 વ્યું છે ચેલેલિટન, જમોની
 ને કોન્સ કો મલિય કસના
 કદ અને વસતિમાં વધી
 મતા આપણા દેશની વ-
 સતિની કાર્યક્ષમતા એ
 દરેક કસનાં કામથી હોતરે
 છે. જોલેલેલ વ્યંચુદિયા,
 દેશમાં દર પાંચ માણસો
 કનીકે છે ત્યારે આપણા
 સંખ્યા દેશમાં માત્ર એ ૧૦,
 પાંચના આકેળમાં ગા-
 પણી વસતિ તુલ્યકેલકે
 મેંધાકેળમાં કમા પ્રમાણ-
 થી વધુ આગલી છે તે ક-
 સાળું છે, એમાં કયા
 મુશ્કેલ કસનાં મેંધાકેળમાં
 છે તે આપણાં માંડિયો-
 મન કરનારા ચારે બાજુ-
 ન્યની વિચારવાનું કૈય છે,
 (સી. ન. તિલાતિલાતિલા
 કોલેલકે)

મિશ્રેપત્ની અનુદપ

વર્ષ ૨૩ - અંક ૬ - સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૬ :: આંતરની કાલનાં નાગરિકોનું અગ્રણી માસિક

બેઠકી પહેરે વનપંખીઓનાં
કાલાં મુશીલાં કલકલગોમાં
સંવાદ સૌ લાગણીનો રામાવતો
અરુપમાં સંત મુખે વણે જતો.

તમરીનેજ આવીને વાગે છે પીકમાં મથી;
વારતો, ધપતો ઊઘી સીમમાં સંત કોડથી.

સામે દીકા બે તઢી વાટમારગુ;
ઝોકાળીતને વળગી દડુમચુ
આવી રહ્યા. સંત પગે પડીને
પૂછી રહ્યો અંતરથી લજીને:

'બાઈસાહેબનો હૃદયો કયાં છે શુકામ તેમને?
મારે પરણવાનો છે હૈયામાં કોડ ઓરને.'

સામું નિહાળી દાણુ ઝોકમેકની,
હોડે ધરી ધૂજતા હીજ તર્કની,
તુઢી ઢરો ધીરભીર: 'બાઈ!'
ને હાંકતા પૂછત: 'કેણુ બાઈ?
આ બાણુ છે કોઈ ત બાઈ નામે?'
અને કરી આંખની શેર સામે
બોલો: 'વરો છે સપળી પ ત્યાં પુરે.
શાને બમે ફેબટ આમ ફરે?'

'તથી, તથી ત્યાં વળી કોઈ એના
હૈયા તણો લણુલુહાર છે ના.
હીડી તમે કો કહિ હે થ તો કહેા.
નામે મરીબાઈ! તું ચિંતવી રહેા?'

ત્યાં સ્વેતદશી હરતી ઝોક તુઢ
લોડયો કરીને સ્વરં લીફણુ કુઢ:
'એના જ તો પાપ થકી જ આરા
આના થયા હાલદવાલ મારા.
થયાં કરે સેવન એતું મારે,
છાંટે ન પાગથો પણુ પ્રેમ કયારે.'

બીએ તિરસ્કાર થકી કહે: 'બાણું
એતુંક એના મહી શું જ કે ઢગું
દેણું અભાગી વુત આવતુ? અરે
છે હૈંક કોઢામનુ સુંદરી પુરે.

કેા અર્પણ, ચાલ, તને ય હાથ.
ભલેા થઈ આવ અમારી સાથ.'

'છેા કેણુ?' પૂછે વિનયાર્દ સંત.
જું લોભ!' 'હું ચોઢ!' વરે હસંત

બને ય તુઢી. 'ઉભયે તમું છું,
હું?—તમોને ક્યમહું મમું છું?
ખવાઈને છલ્લે તમો સમાન
થાકે' હું તેથી? બસ; તો પ્રણામ!'

'જરી, જરી ઘોસ!' વરે પહેલો.
'છે હૈંક આશા તુજ માટ. રહેલો
જે મારી હું લાણું, બતાવું તે તને.
થયો કૃપાપાત ન, તેથી એને
લણી શક્યો. હું દિલથી સ્વોગમ.
ખંધાય છે નિત્ય ધણું બધું જગ
એની પછાડી; પણુ તે પરાણુ.
એની ખૂબી તો વિરલા જ લાણુ.

લા તુંમ મંગે ગિરિને.—તઢી ઢરો
લોકેલ ઝોકાડિની કો મુકા વિરો.
રેતી ઢરો કે તથી કોઈ માણુ;
હંડી વળી હું વડું મિથ શાણું.

ઉમી ઢરો વા શિખરે ન ક્યાં પટે
મરુડની પાંખની ધાંપ. કે અટે
કુઢાસ ના ક્યાં દુનિયા તણા. ને
છાંડીશ મા લોઈ અવજન વાને.

મુની ઢરો કે કઢી શેલમંજિલે
ઝોડી ઝીણી વાળપામરી ડિલે.

એ કોડ હો કોઢ વધુ વચાંના,
તો સાલશે શોખ પછી ક્યાં ના;
સો બોજ મારો ફમથે, જવાય.
ખાંડા પરે રેકવરો જ પાથ.

અને હું બાઈ, વરસથ ઝોક!
થતો ન ઈર્મ્યાણુ પતિ હું ઉક.
બીભા ઢરો પ્રેમિક તે વધુને,
સહાય થારો તઢી મારે મુને
અનન્ય પ્રેમી બનવા મથીશ મા!
હમે જ એને વરે હૈંક હું સમા!'

અંજયો હાજાર્ધના સંત મારે સ્મિતમુખે ધરો.
સહાયવાન તે તુઢી અટકાસ પૂડે ઢરો.

ધખીરવરે ભગી ઉઠેલી ત્યાં ઉપા
વેરે સ્મિતો યાત્રિક સર્પની પહે.
ધરી પછી ક્યાં પ્રગટત પૂવા,
હુંગે વધુ સન્તાન કોડિલા વરે.

ઉમાચંદર એવી

'અન્નદાનિસસનાં ગરીબાઈ સાથેનાં ગમ'ની જેડેળ વાજરમાને સાથેલી ક્યા પશ્ચી. જેડવાર અન્ન દાનિસ ગરીબાઈને શોધવા નીકળે પડ્યા. રસ્તામાં જે તુઢ વટેમાર્ગે ગમ્યા. તેમાંથી એક તણે પત્તો આંધેા કે ક્યાં ગિરિમંડા પર ગરીબાઈના લેહો થયો... વટેમાર્ગે 'લોભ' ને 'ચોટ' કંઠા છે. લોભને ગરીબાઈના પેા પરિચય છે. (માણસ લોભી દેાય તેણી કોઈ ગરીબાઈને ને મંગેો પરિચય તમે કાય જ છે એવું નથી. માત્ર બીચારો ગરીબાઈનું રહેલ-હવેલ કડી પાખી ચડતો નથી રહેતું જ.) સન્તાને જે સરને છે તે પોતાની પેો પસંદે મા પ્રિયાનું સેવન થાં રહે નહિ. રહેતા પેરે વેલ સામે રજ પજ દુનવી નાંખે ન રાખે ને પ્રિયાના અન્ન માદકાની-અન્નોની માળજ પાંચે ૧૧૫ (સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૬)

પ્રવાસ-મંજરી

એક વધુ સંસ્કાર રચનાનાં સંસ્કરણ

લેખક : નવિશંકર રાવળ

[૬] મથુરા

દિલ્હીની યુગ્મશતી સાળાનું વિદાયમાન લેવામાં એટલું મોટું થયું હતું કે ગોડી બેપડવાની થકીએ જ રહેસનમાં પહોંચ્યા. ધરનાં માણસો પહેલાંથી આની જગતેમ હંદર વર્ગમાં સરસામાન સામે મોઢાવ્ય ગયાં હતાં. ત્યાં તે બરણને યજ્ઞેસવાની જગ્યા રહી ન હતી, એટલે હું સેકંડ ક્લાસમાં બસી ગયો. ત્યાં 'જુ' સામાનના હંપરા ખડકી બડા સાહેબો જગ્યા સર કરીને બેઠા હતા. મને રહેસન પર વળાવવા આવેલા પારાં ગિત્ર, પુસા કૌલેજના પ્રેક્ટિસર ડૉ. બ્યારો એક પ્રેક્ટિસર સાથે જોળખાણ કરાવતાં મને બેસવાની જગ્યા મળી. બેવામાં એક તરણ મેંડું આવી પહોંચતાં તેમને સમજદ આપવા, સામેની જગ્યા પર બેઠેલા ત્રણ લોકરૂં એકબેકે મને પેતાની વચ્ચે જગ્યા કરી આપી. એ ત્રણે જણા હંધ ને હંધવાચન લઈ બેઠા હતા. તેમાંના એકે, પોતાની પાસેથી એક 'મિંગિન' રીલીઝની શ્રી શેખવલુ-કરે લખેલી 'ધ પ્રોબ્લેમ ઓફ ઇન્ડિયા' નામની નાની ગોપડી ખતાવતાં હજી, 'આ લેખક ખરે જ કહે છે... અને હું પણ ત્યાં છું કે હિંદુસ્તાન સ્વતંત્ર થઈ જ નહોતી, આવી સરતતા અને રેપતાની-માં આ પરદેશીઓ પાસેથી આશા રાખી ન હતી. મેં એ ગોપડી લેવા માગી. કોળાં ભારતનો આદિકાળથી ગાંધી આજની કૌંસેસની સમજવાર હલતો મુશીનો બહુ પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ આપેલો હતા. ખાનિયખતાના અગાધારી હવારા, નેતાઓ અને સામ્યકર્તાઓનાં નિવેદનો વગેરે આવાં સરખાંબંધ હતાં કે આજની પરિસ્થિતિ એક ફિંગરની યાકંક સમાન્ય અને નવાઈની વાત એ હતી કે એ ગોપડીનું પ્રકાશન બેઠેલની એક જ્ઞાનપ્રચારક પેઢીએ કર્યું હતું લાખો અમેરિકા અને એકબેકે જોળખાણ હિંદુસ્તાનનો કેસ લઈ કરવાનો આવે પ્રચારક હિંદુસ્તાનમાં જ જાય છે. કેટલાકે જગ્યા અને સમાન્ય પરદેશીઓને આ ગોપડીએ હિંદના પહોંચાર ખતાવ્યા હશે.

મથુરામાં

દીવા થયા પહેલાં ગાંધી મથુરા જઈને આવી અડકી, અને હું તરત જીતરી હંદર તરફ ધરેયા. ખુલ ત્યાં તેો ઉતારેઆને બહાર નીકળવાની જ આજ્ઞા હતી. અમારા સામાન તળિયે હતા અને પાછળથી આવેલા મુસાફરોએ ધાંધરે પહોંચે એટલા દાખીના તે પર ખડકી દીધાં હતાં; અને તે પછી દરવાજે જોલજાની જગ્યાએ જ. એ તરફની ટૂંકાના દરવાજા બહાર જોવાવા પર છે. એટલે આ રિય-તિમાં સામાન જાણ્યું. કરવાનું કે મુસાફરોને બહાર નીકળવાનું આજ્ઞા જ નહોતું હતું. વધારામાં બારીઓ તરફ સળિયા લગેલી હોઈ કોઈ માણસ કે દાખીના બારીમાંથી દડાચ જોગ ન હતું. થોડી વાર તેો લાગ્યું કે અંદરનાં માણસો જીતરી મઠે શરૂ અને આડી બેપડી જરો સદ્માઓ ખીન મુસાફરોમાં ખજૂ માથુના યાત્રિકા હતા અને તેમના મનદેશો પરકાંકા કરી સામાન પાસેથી દરબાને કપાડરો અને જો જીતરી શકાય. એ થોડી પળેની અંતરણ્ય તોળાઈ હતી. ટાલાની વિચિત્રતા ખજુ થાય જ નહી. રહેસન ઉપર કેઈ જ લેવા આવ્યું ન હતું. ખજૂ હું કેટલું નંજુતો હતો, એટલે ધંધાં કરાવી કપડી નીકળ્યા અને ૧૮મી માર્ચની જે રાતની લીલાળની સવા-નમાં તેો, મથુરાની પથ્થર જોડેલી બલીઓ વધાની ખમીરપાટ કપર માસગિત શ્રી રહેસનમાં કિલ્લેલીની ઉવેલીએ અમે પહોંચ્યાં. અમારે લખેલા ધંધેને મેં ટૂંકામાં અમે ગયા હતા. પરંતુ તેઓ જ

બહારમાગથી ધારેલી ટૂંકમમાં આવી રા-ક્યાન હતા. છતાં તેમના વજાહાર દરવાજે લેવેલીને થોડા દરવાજા ખાલ્યા. નહીં કિનારાનાં તોથોની સમજદ એ હોય છે કે નહીં પાસેના માર્ગ પર જ બહાર હોય છે, નેમણે ત્યાંથી કિનારા ઉપર જઈ શકાય છે. અમે જરા રિયર થઈ, યમુનાકાંઠાની સંધ્યાની આખી બેઠ અને સાંજના કપાડાર માટે ગરમદૂધ વગેરે લીધું. કતાર દિલ્હ બહારમાં આઈ પહોંચે જુગરાત કરતાં સારા અને સગા મળે છે' અમને કિનારે ફરતા જોઈને કેટલાક પંડાઓએ ખુલખા મોઢેઢે ક્યાંથી આજા હો; કેમણે, કેમણે. આ પંડાઓ પાસે યાત્રિકાને પેડીવાર નેંધ હોય છે. જગના ગોપડામાં યાત્રિકાની પૂર્વેપેડી નામે તેના પર એ જ પંડાનો હક મળ્યાથ ને જીન ખસી વ્યથ તળેને પંડા ગયે નહિ ત્યાં મુશી અનેક પંડાઓ ખુલખાઈને તપોદાય કાઢી નાખે. ખજુ અને તેો 'નવાઈ માટ પરના નંબેલિશી માથાલ મહેમાન હીએ' બેટલું હોતાં જ તેઓ ખસી જતા. સંધ્યામાં કિલ્લેલી

ખજુ સવારે જીઠી ફાલગુણાણીથી પરવારી આની તેવારી જગ હતી ત્યાં સંધ્યામાગળ અધીરા હતાં આની પહોંચ્યા રાત વેડીને તે ટેક પછાણથી પહોંચ્યા હતા. ધારેલી ટૂંકમાં આવી મગ્યા નહિ તે માટે જીળ દિલ્હીની ફરશી અને ટુરત મગ્યાસ રવાના અને સવાર માટે જીવાનને દોડાદોડ કરાવી મુશી. રવાન, રસોઈ વગેરેને પરમે જ જ બંદોબસ્ત કરાવો રીપી ને આધારી બપો નિશાયા કાઢી મુશી 'ખેડિત સંધ્યામાગળ એક બગીચાદાર ડુકુંબના ઓડીયા માલખુ ચુદરથ છે. તેમના ત્રણ પેડી પરના પૂલને મુલસતમાંથી સમજીવના નંબેલિશી તેરીકે ગણુમાં બંધીર પાક્યા હતા. તેમના વડેલોખાના થળા પ્રતાપી અને વિદ્વાન થઈ ગયા છે. ધરમાં તેો મુલસતાના જ વ્યવહાર અને લાખા છતાં દુરવર્ધી થયો ફેર પડી નંધ છે. ખજુ મુલસતાનાં સુલતાન પ્રતિતો તેમનાં લાખ અને આદર આપે છે એ પોતે પછી મુલ પ્રતિતોના એક આગ્રખજ થઈ રહેલો, સાદિય અને લાખાના પ્રચારક તેમજ સમાજસેવક તરીકે જાણીતા છે. મથુરાની પ્રત્યેક સંસ્થામાં તેમનું સાફ જનન અને સમાન છે. કેશના ફેર નેતાને તેઓ આદર સખે પામ્યા છે. તેમની રોવાલાખના, સરદાર અને લાખકલતોએ તેમનું નિમજ્જન અતિ બધાપ ખતાવ્યું છે અને પ્રતીખને મુલસત સાથે સંપર્કમાં લાવનાર એ જ હતા. એમણે દુરલાભુરદ મગ્યા મગે પ્રચારકમાં રાઈ કરી રીપી અને સાંજ પહેલાં તે બેનજુ સમા અને મુલાકાતો મોઢી રીપી.

ખણેર પછી યમુના માટ પર ફરવા નીકળ્યા. ફરનાં ફરતાં એક આની હોરેજ આગળ અમને બેઠા રાખી સંધ્યામાગળ એ કહ્યું. 'તમને મુલસતાની જગની આ પાછ' અને અંદર જઈને સામે બેઠેલા બેનખ વાનના બાંધી દીના સાદિક વર્ણનો એક ચુદરથને કહ્યું. 'લગ્નરીકર-બોઈ, મહેમાન માટે સરસ આ કરાતે' દરગીખના મારી પિયર્માં કરારી. એટલે લગ્નરીકરબોઈ તેો કાઢિયાવાડના ઓડીયા માલખુ તરીકે અને જીળ લાખથી રમ્બો અને વાતોની હોમે ચડ્યા. તે જ મથુરામાં ક્યાંથી આવી ચડ્યા તેમો ઇતિહાસ પછલાં તેઓ મોટે (સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૬) ૧૬૬

સારે કહેવાજ્ઞાન. 'આઈ, અને તે નાર કંપની કરી હતી. તું નુરુશ મુંદરત્તની કંપનીમાં હતો. પછી ત્યાંથી કાનૂનીમાં સુરવિજય નાટક કંપની કાઢી. પ્રદક્ષા, મીરાંભાઈ વગેરે બંદીના ખેડો કરતા કરાવોથી સફર સુધી તે નુરુશતીમાં ખેડો આપ્યા; પણ લોકો દરેક મથા ત્યાં સમ આટક્યું, કેમકે નુરુશતી લાખા ત્યાં કોઈ સમજ નહિ. એટલે કંપની વીંટી લેવાનો વખત આવ્યો. પણ એક દિવસ મિત્રે એકઠું કરી કહ્યું ત્યાં ખેડો કરો તે માટે તેણે રતોરત દિવસે આનુભવ કર્યો અને ત્રણ ચાર દિવસ રીઝેસ કરી દિવસમાં ખેડ નહોતર કર્યો. બસ, પછી તે વાત પૂઠા મા. બંદીનો ખેડ લાખી દિવસે જનતા કીટી પડી. એ કાળમાં, અને હેઠ આજે પણ, ઉત્તરદિશમાં મુલાકાતે જેની નારક કંપનીમાં નથી. તેની આજ નકર જેની રાગકીસા મેંડળીએ બાળુ છે. મુલાકાતની પારસી નાટક મેંડળીમાં નાંધિકાઓને શી પાત્રો વરીકે લાવતી તેથી આકર્ષણ રહેવું, પણ ત્યારે ધાર્મિક ભૂમિકા તેઓ બજાવતી ત્યારે જનતાને રોષ મેલો; પણ ગમારી કંપનીમાં ડાકસાએ સી પાત્રો બજાવતા તેથી અસહ પાત્રને દોષ ન પડેવોતો. તે જોઈ જનતાએ લોકો સમા બારીનું આગે જ લોકજન આપવાનું કરાવ્યું. તે પછી તે ગમારી કંપનીમાં માન વધો પડ્યો એક જ ખેડ પર આજેખરસ ખેડો કાઢ્યું, અને કીરેકીરે પાંતળ પુ. પી. મારેરવા લાખા જેવે મધુરા આવી કંપની વિખેરી નાખી. આ રાધેરવાગણ પણ થોડો વખત ગમારી સાથે આકોશા-જગમાર સુધી આવેલો.

આ હુંક હોલોટમાં અને નુરુશતની રંગમથિનું એક રસમય પ્રકરણ જાણ્યું. રાધેરવાગણને મુલાકાતેના રોષ પણ લોકોએ મેં ટોલસાદાઈમાં કમ્પોસીકરવાઈને કો મુખના નંદા, જાહેરો, પ્રસાદો અને નાટકની રીતભાત વગેરે વિષેની માહિતી અને પરિચય વિસ્તારથી લખી નાખ્યા હું. જેને ત્યારે ખરા. આગ, સહાનુભૂતિપૂર્વક કસાક કાઢી નાખ્યા અને બીજા દિવસે કમ્પોસીકરવાઈને ત્યાં મહિયાવાડી પોલિસે જોગનનું નિગમણ જેવળી અમે છૂટા પડ્યા.

ધર્મની વિકૃતિ

સારાંશ સીવળને સંતોષવા એકને મંદિરો અને હવેલીઓ નહોત. ધર્મશિલ્પી નરનારીઓની પાર વચરની બીડ, અર્થ વચરનો કમળસાદ, ક્રાંતિપખાળનો આવલ, પૂજ્યપૂજી મેંદવા અને કચરા, ચાલુચાર તથા શ્રીદત્તમણીમાં બાવ વચરનો ક્રાંતિજા, એ બધાં અજાણ્યાં આપણા પ્રાકૃત આરોગ્ય જનસામાજિકની મૂંઝાત અને આજનાં પૂજ્ય પ્રતીક હતાં. હવે વિચાર પ્રેરત વ્યાખ્યાનો આપતા કે ભાવનામય છવત છવતા સંતો કે મહાત્માઓનાં ફરીન આવાં રચયોએ અસકમ લાખ્યાં.

સંસ્કૃતિ સમાજમાં

સાંસ્કૃતિ મધુરાના આંતરભાગમાં ત્યાં અસક નાખારકો રહે છે ત્યાં ખરા. નતીકાંદાનાં સમાજમાં કેટલા કલા યાજ-કવાર દોષ છે તેને ખરા ખ્યાલ ત્યાં આવ્યો. પ્રેમ-વિલાસવન પ્રચુપ વગીસ બીમાન કાર્યવજનું ધર તે વિચાર થોડાવાળું હતું. ઘવા-હલસવાળી એકની બેસેલીમાં તેઓથી કોઈમાંથી જાણી વિશ્વાનિ લાઇ રહ્યા હતા. અમને એક ખૂણ મેલેકપર્વે બસા થઇ ગયલા અને પછરપર પરિચય થયા એટલે તેમણે એક કમંઘરી પાતાની પુત્રીને જોવાની પછર છે થોડા વખતથી અને એક સ્ત્રી-સિદ્ધપરાણા કાઢી છે ત્યાં એ વિન શીખે છે. પછર અને મહાનવાળી આ વચરીમાં કંઠમાંએ તેમના વિકાસ માટે કાંઈક કરી આપવાના આવા કાંઠ સંસ્કૃતિ ધર્મમાં આવ્યા છે તે જોઈએ આનંદ થયેલ કંઠમાં મિત્રો પર માત્રી અર્થ સાંખ્યો તેમણે કહ્યું કે 'કાલે આમારી સિદ્ધપરાણાને

મુલાકાત આપો. હું પણ હાજર રહીશ.' રાધેરવાગણને રાતની મેલે બીજી મુલાકાત કરાવી રાખી હતી એટલે અમે વહેલી રત લઈ બેઠ્યા.

મધુર્યક

મધુરાના કેટલાક પ્રૌઢ અને તરુણ સાહિત્યપ્રેમીઓએ નિબંધ અને વિદ્યાસ આતર દર અકાદમિયે એક રમણે મળવા માટે એક 'મધુર્યક' નામનું મેંડળ કહ્યું છે. તેના મુખ્યપ્રમુખો શ્રી નિયોગી કરીને એક બેઠાળી ડોક્ટર છે. તેઓ અને મેંડળમાં નિમંત્રણ મળી ગયા હતા. સારે આજે વાગ્યું, એક ગિતના મક્કાનાં ફરવાર મિત્રો અને એવાર બેઠોને વચરેની એ સાંત મિત્રજન મેંડળ મળે મળે ત્યાં સરસ અકાદમીઓ, મિત્રો અને સાહિત્યકો હતા. એ બધાની સમજ વાતાલાપ કરવાનું-અને તે પણ દિવસમાં કરવાનું-મને કહેવામાં આવ્યું ત્યારે મારા મિત્રોનો પાર નહોતો પણ મેં મારી હલસની રીત મુજબ મારી માર્ગદર્શિઓને ખ્યાલ રાખીને, વિષયનેહું સગવળતાં હતા તેવા રૂપમાં, રમક કરવા પ્રયત્ન કર્યો એથી તેઓ શ્રી પ્રસન્ન થયેલા જણાયા. 'કાઠાઈ આઈ', 'હલો અને મુખેની કલા. વચરોને ફરક, વચરે વચરિયાં તે બહુ મહન થાય તેમ હતી. અંતે મેંડળના કલિઓએ પણ તેમનાં કામી સંમળાળ્યાં.

રાધેરવાગણની સાંકડીખા

બીજા દિવસે રાધેરવાગણને મને તેમના કુટુંબની સાંકડીખાના મુલાકાતે આવ્યા, અને તેમના એક કાલ રાવપ્રસાદલએ તેને ફરી હવે કહ્યાં મેંડળમાં હતી તેની વાત હતી. તેઓ દર વરસે આવળુ માસમાં વચરમાં મેડા કીવાનખાનાની ફરસબી પૂર કાઢી બૂંદરેયા વરે મિત્રો વરે છે. તે માટે મેંડળમાં જાતનભરી મારાશિકા કાઢતે રહે છે. અરેમરે હુલર અને કળાને કામ તેમને એ લાખ્યો, એ આકૃતિઓ કાઢી સુરખ અને સુરેખ હતી કે તેને હિંદની એક અતોખી-કળામાં મથ્યા વિના થાશે નહિ એ કહેરો. હરવત્કાળજાજ-જાળીઓ (stencils) આજની સામાના ચિત્રશિલ્પીમાં સરસ ભૂમિકા બની રહે મેંડળી હતી. આશરેને લાખવ, સરજતા અને મોટાકરતા આપવામાં કલાકરે વિચાર અને સીધેની તેની રહિત બહું સમાજોસ રાખી હતી મધુરાની મારી થાસમાં આ કળાને પરિચય હું અજાણ્યો અનુભવ મળ્યું છે. એ સાંકડિયાં જેવળે તે મધુરામાં કાઢોની લીડ થાય છે અને થળીવાર પ્રતીતિ નવનરે અને એકજા અધિકારીમાં પણ જોવા આવે છે. પણ અંદો પચાનો તે તેને તેવાર વની બેંચી એ છે.

અધેરે સ્ત્રી-સિદ્ધપરાણાની મુલાકાત થીમી કલાશિલ્પ માટે થોડો અને સમાજમાં નવો હત્યાદ સર્વવ છે. પણ મુલાકાત પાઠકચક નથી. એ આજની શિક્ષણસંસ્કારોમાં મુરેકી છે. ત્યાં મધુરાના કલાકાર રાવપ્રસાદલને પણ પરિચય થયો.

સિદ્ધપરાણામાં પાઠા વળતાંએ એક પડકાર ચોતરના સુરો-બનકારના રહેડિયામાં થયો મથા. અહીં બાલુવા મળ્યું કે મુ. પી.ની ખાંડી રાસમંડળીઓ માટે ત્યાંથી જ પડકાર ખરીદાય છે. પડકારમાં બહુ કાચી કાઠાઈ છે એકસાળની જરૂર નહિ. મંજરોનો, કહેરોનો, બસ દિગમવાળા ધંધાકારીઓ છે તેમના બેચળુ પડકાર કહેલી નાખે છે. કાંઈવડે કોસાઓને કામી લખાઈ છે કે અને મધુરાની ધંધા થયેને છે. મધુરામાં કાસ સમજે પચાનની મોટર કે માહીના અવનવા ચાલુચાર તેઓ કો છે અને જે કારીગરી કહેવે ખીયી છે.

આ બધો વખત કુટુંબીય (અનુસંધાન આગળ પ. ૨૦૭મે)

જનતા-સાહિત્યમાં અને મનવ-માનસમાં પોતાનું નામ સદાકાળને માટે અંકિત કરી જના

એચ. જી. વેલ્સ

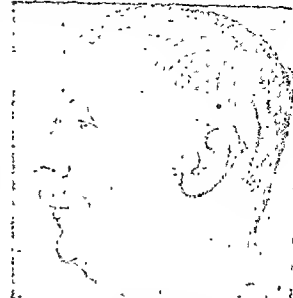
એક હાપ્ડિયાની દુકાનમાં ઢીંગા રેફ પર બેઠા રહેતા માનવ તેજ ન વર્ષની વયના ગુમાસ્તામાં, જનતામાં પોતાની અગર નામના કરી જના એટલી પ્રતિભા; પત્રી દરે બોલે બાળે જ કોઈને જાણ આવે. ગાદી વગેરે ખાતે લુલાન પડતા એવા મધ્યમ વર્ણના ઉત્તમીયવા મરગાં, ટાંટુંટાના કેટલાક ગુણમાં આનેલા દેશમાંથી માંખે એક મધાદારી કિંદારને ત્યાં ઈ. સ. ૧૮૬૧ના સપ્ટેમ્બરની ૨૨મી તારીખે એ કોકશનો જન્મ મળેલા, અને એવુંતેજું સિદ્ધાન્ત વધુને એટલી નાની વયે તે તેને મોકલીમાં એકાદ જનું પડ્યું; કારણ તેના પિતાની આપકથી મોટું ગુજરાનના બે ઇલા સંધાવ તેજ નહોતું.

પરંતુ મદિને માત્ર ઇંગ્લીશ પત્રાની તેની આજક કુટુંબને ખાસ પસંદ પડે તેમજન દર્શન, પરિણામે, પોપખળા અજાબેને બળવાન રહેતું પડતું. પોપખળા આમાંની એક કુળજાઈ ગાંઠ બીજેક વયે એક સાપી સાંપની પછી એકાગ્રતાની આકાંક્ષા નો તેને એ વયથી જ રહેલી. પરંતુ સિદ્ધાન્ત ન લીધા બદલના આસનોપ પછી એને ત્યારથી જ સતાવતો રહેલો. અપારના સાડા સાતથી સાંજના સાડા સાત સુધી એ હાપ્ડિયાની મોકલી બળવતો. પરંતુ મદલે ગર વિચારમગ્ન બેસી રહેતા તેના બેભાંમાં અનેક વિચારોની વળગાર થાક રહેતી પોતે કિન્નસ આ જનતામાંથી છૂટી. દુનિયાને એક જુદું જ કરી બતાવશે, એવા મનઝુલા સે જેકોજેકો યાદા કરતો. શું કરી બતાવશે તેના તે એને પોતાને જે હકામ એ વેળા જુદા જાણ નહિ દોષ.

આ ગુમાસ્તા ગુમાસ્તાને બીજેક ફાઈનલિડ પછી મદાન ઇતિહાસકાર, સમાજસાક્ષી તથા કથાલેખક તરીકે જાણીતો વેસ્ટ-એ પોતાના દુકાનમાં આવે. ઇ. વેસ્ટની જન્મપ્રતિષ્ઠા. તથા એકાગ્રતાની ૧૩મી સીને અધુનિકની બીજાથી ડાક વર્ષની વયે તેનું અવગ્રાહન થયું. એણે ત્યાર પહેલાં પોતાને માટે બાળેતું કે ૬૨ વર્ષની વયે પોતે એક વિગ્રમુત માનવની તરીકે આ દુનિયાની વિશાલ લેશે. પરંતુ એની એ આ-માલી એકી કરી છે. વિગ્રમુત ગાળાનીને બદલે જનતા-સાહિત્યમાં ને માનવ-માનસમાં પોતાનું નામ અસદાકાળને માટે અંકિત કરી જાય છે.

એના પોતાના વિષેની એ આગાહી એવે પોત્રી પત્રી છે, પરંતુ વંશનાની બુદ્ધિગા પત્રની પોતાની તરંગકા આગાં એણે એ સિવાયની રહેલી આગાહી આ તે આશ્ચર્યજનક હરે સાચી પત્રી છે. હાલિયત આગી રા પહેલું વિગ્રાન લેકરું તેની જે વર્ષા પહેલાં એણે લખાઈ બેન્જામીની આગાહી એના 'ધ લેવર ઈન ધી એગ'માં રહેલી. એ જ રીતે હાલમાં નજરિયાદી બંધી વાદને બેન્જામીને એણે ૧૯૦૨માં લખેલા ત્યાર પછી ૧૯૨૧ પહેલાં મદલે હાલમાં ટેન્કોને રૂપેલા જવા પામેલો. આને મોકલિશ ને ગિરનામાં ને 'તેવાર પદો' (પ્રીન્સિપલ ટાઉસિંગ)નું ત્યાંજનું થઈ શું છે તેની આગાહી પછી આગાહી ૧૯૨૧ પહેલાં એણે લેલી; અને એ જ રીતે ઈ. ૧૯૨૪માં 'વર્લ્ડ ટોડે કી'માં એણે લખેલું માનવની આગાહી રહેલી, ને હાલમાં જ હાલિયત થવા પામી છે.

પછી માનવમતના બાલિનું હાલક બિનજા કરવાની, લગભગ કલા-રત્ની આ બુદ્ધિગા પહેલો. પહેલાં એને ગિરનાની અંદરની ત્યાંજેથી થઈ પછાર મઠે ખેડે છે હાપ્ડિયાની દુકાને એ રહેલો. થાં ફાઈ ગાદી કરેલા ગોરાજા બદલ તેણે તેની એટ ગાસામી કરી

ઇંગ્લેન્ડનો આ યુગને મદાન ઇતિહાસકાર, સમાજસાક્ષીને કથાલેખક

(જન્મ : ૨૨ સિપ્તેમ્બર ૧૮૬૧ ઇંગ્લેન્ડ)

અને પરિણામે ત્યાંથી રાજ મળે. સમગ્રું સંસ્કૃતિનો આદર્શ તે એની કલ્પનાથી જે ગર કોને એવા અપારા બળવા રહેલા દર્શને, પરિણે ઇંગ્લીસની એ પત્રારપણ ગુમાવશે પડશે, ને તરૂન નિર્ધારકસ માં તે વિશાળ જનતામાં મોકલેાઈ જશે. એ વખતની પોતાની બેભાં જ એણે પોતાની કુપિ કિન્નસમાં લખેલી છે.

ને ફાઈ જે સાંપી બચત રહી હતી એમાંથી એણે એક અપાર બો લીધો, — 'કમોડો' નામ પછી એને માટે 'બોવ' થઈ પડેાઈ રીતે તે એ એક નાનું સરખું બોરિયું જ હતું. એ સાંકડા ખેડી વચ્ચે પાઈસાનની પત્રી પાનુ રહેનારામાંની ફરેક દીવાલ સાંકડા સાથે એણે એ તકવારી હતું આજ છતાં વેલ્સે એના આશય લીધો અને સિદ્ધાન્ત મદેતી પોતાની કલંકા રાજાવવાને એક દિનાની સુત્રી નિશાળમાં સિદ્ધાન્તો પ્રેષેા મોકલેા. ત્યાં રહે રહે છેવટે એણે સરકારી ગિરિપદ્ધિ મેળવી ને દક્ષિણ કેન્સિંગ્ટનની પ. થાઈ જે એક જાન-જ્યમાં હાબ થઈ મદાન વિશ્વાની ટાંકાસ દેલી હકલેના હાઈ ને પ્રાકૃતિસાક્ષમાં બી. એસટી. ની કામિ મેળવી.

પછી એની કંઈ ગુજરાનના પ્રમનું નિરાકરણ ન થયું. સુનિર્ધારિત ના વિદ્યાભ્યાસને અભ્યાસમાં ગાયે થઈ તે થોડુંક જ રમણ દાખરે. ૧૮૮૨ સુધી એક પાઠકપુસ્તક લખ્યું. 'સુનિર્ધારિત કારકારનાં', 'કેન્સિંગ્ટનનું રીવ્યુ', 'ફાઈ નાઇટલી' વગેરેમાં લેખો લખવા માંડ્યા.

અપામાં એના લાખમાં એક લોકપ્રવાહિત હાનું આવ્યું. એમાં પોતાના લાખકોએ પૂરેલા સુધિકાળી પ્રમદાન બદલામાં પ્રસીદ્ધી અપાર કાકનનું હાજા આવતું, અને એ પ્રમદો ૧૮૯૦ ને પછી પૂજનારો પોતે જ સાથે હતી થોડેતે તે એટલી વધારે રજા આપે વેલ્સે એમાં લાખ લેવા માંડ્યો. બરિષ્ઠમાં જનતામાં સાહિત્યકાર બનીને ને વેલ્સ પોતાના એક જ લેખની કોણમાં મોકલે ૨૦૦ બિની લેતો, એ વેલ્સે આ રીતે એક કાકનના જનતાથી એક જ વ્યવસાયની રાજાગત કરી, (અનુસંધાન આજના ૨૦૮૯)

દરથ પહેલું

સમય : સત્તરમી સદીની એક રાત

સ્થળ : આમણાં મુખ્ય સમ્રાટ સાદજાદાના મહેલની પછીત.

પાત્રો : એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી.

[અંધારી રાતે એક સ્ત્રી મહેલની પછીતે કાઢતી રાહ જોતી બેઠી છે. અધારામાં તેની મુખાકૃતિ દેખાતી નથી. પાંદ મહેલની પાસે આવતાં ધારીના અંધારા પ્રકાશમાં તે કંઈક દેખાય છે તે સુધી છે. એવામાં દરથી કાઢતા પડછાયો દેખાય છે. પડછાયો નજીક આવતાં સમજાય છે કે તે કોઈ પુરુષની આકૃતિ છે. પુરુષ એક નજીક આવે છે.]

સ્ત્રી : કેમ આવતી વાર ?

પુરુષ : દરવાજા નજીક થોડો પડાણમાં કોઈ આવવું હોયું એટલે રીતાવું પડ્યું. તું ક્યારની બેઠી છે ?

સ્ત્રી : ધણીએ વાર યદ્ય. જુદાંથી મહેલમાંથી છટકી આવી છું.

પુરુષ : કેમ બહુવંકરવું તો નથી ને ?

સ્ત્રી : ના કે ના.

પુરુષ : જોશ, મહેલમાં શું ચાલે છે ? બાદશાહ કેમ છે ? ને થેલો ? સ્ત્રી : એ તો ધંડિતો સાથેની ચર્ચામાંથી બેઠો જ આવતો નથી. બાદશાહ બહુ નબિ કાઢે. મને લાગે છે કે તારે ઉતાવળ કરતી બેઠકે.

પુરુષ : ઠીક થેલો ફેગ હકીમ કંઈ કામ લાગે તેમ છે ?

સ્ત્રી : ના કે ના, એ તો એનો દારત છે.

પુરુષ : તું કાંણે ચાંપતો દતો ?

સ્ત્રી : ના બો રસ્તો નાકાનો છે.

પુરુષ : ઠીક, કાંટીલી, ક્યા રસ્તો કામનો છે ?

સ્ત્રી : સાંધી છાતીએ તલવારનો.

પુરુષ : અબાદાં શું ?

સ્ત્રી : કીડામનું શું ?

પુરુષ : કીડામની ખાતર બધું જ.

સ્ત્રી : ચાંપતી ખબુ દલે તો એનામાં બળો છે. દગભાં એ પણ એની વાદે સંસ્કૃત બળે છે. બંને જણાં કંઈ દિલ્લ ધમંગી કિતાબોના તરબૂના કરે છે. મોર્ક ચાલે તો... (દાંત કચકચાવે છે).

પુરુષ : મને ખબર છે. પુરુશો કહી ઇંછની ચાલે ને મને છતો કરે : પછી પછી જાણ નહાતી નવ ને બાદશાહ મારો દોરો જુગતી મને તરંગમાં ખાસે. તું બહુ તો ગમે દલ કરવા નવ. પણ તેમાં છટકામનું શું બળે ? મુરખા ! (ધીરેથી એના લગ્નને મુશ્કેલી થારે છે).

સ્ત્રી : ના કે ના, તું તો કંઈ જતાવતી જ નથી. પણ દલે બહુ ઠીક કરવામાં ચાલ નથી. ને જોશાદ જાદાંબાદ દલે તપ્પત કપર દોષ કે ન દોષ તે ચરખું છે બધો વતીવર દાખા દાખાં છે. હજામની ભરતી કે દરવાજાનો ને દા એની જવાબદારી તારા કપર છે [આવામાં પુરુષની દિલ સામેના કોટના ખૂણમાં ગરે છે એ પછી તે તરફ જોઈ રહે છે. પછી સી તરફ જોઈ તે કડગથી જોઈ છે]

પુરુષ : આવતો નહોતો બંધ છે, એટલે તારે જાદી કાપી જવું જોઈએ. (સ્ત્રીના પાંચો પાળતી જતો જતો) પણ બધાંસે બીજાસ નથી બહુવા કે સ્ત્રીપક્ષેલે તો દરેકાં બજતો છે. (આંખોને મીંચે જુરખો મોટી ચાલતો ગાય છે. સ્ત્રી પણ જુરખો નાખી ચાલી નવ છે.)

બનીશ્વર

લેખક

શ્રી યશોધર નર્મદાશંકર મહેતા, બાર-એટ-નો

દરથ બીજું

સમય : બીજા દિવસની સવાર.

સ્થળ : દારાનો મહેલ.

પાત્રો : દારા અને જાદાનારા.

[દારા એક ઉપનિષદમાં ગરકાવ થઈ ચાંચતો જણાય છે. એટલામાં જાદાનારા આવી ચડે છે.]

જાદાનારા : બાઈ, અજાને ધણી જુખાર છે. જોકે બનીશ્વર કહે છે કે ત્રણ દોશમાં ઠીક થઈ જશે. શું વાંચે છે ? (દારાની પાસે આવી બેઠીને પુસ્તક બુલો છે; પછી આરતેથી કચ્ચે છે) ઉ-સા-વા-ર-શા-પ-નિ-પ-ત્ત-કેવું છે ?

દારા : જનમૂન, જનમૂન. એ સમજે અને વિચારે તેને જોઈ સમજવાનું તથા વિચારવાનું રહેતું નથી.

જાદાનારા : તું તો ઉપનિષદના પેલા મદાનાકય જેવું જોલ્યો કે એકો નવધ્યાથી જાણ જણાય છે.

દારા : સામ્રાટ : કોઈની સામ્રાટ. તને ઉપનિષદનાં મદાનાકયો ઠીક વાદ રહ્યાં છે. પણ કોટકતામાં જોશ.

જાદાનારા : દુનન વિજિતેન મર્વ વિજિતેન મર્વતિ !

દારા : વાદ જાદાનારા ! પણ કહે તો ખરી કે તે આત્મા કેવી રીતે બહુવો ? તું એ આત્માને બલો છે ?

જાદાનારા : મજા ત ની બાઈ ! તમારી પાસેથી સાંભળીને, મનન કરીને, બ્યાન કરીને એ મારા ઐતર્યામાં આત્મ કથો કે 'દે જાદાનારા'...

દારા : (ખરે જોલે છે) 'તે આત્મા તું છે.'

જાદાનારા : હા; જાણે એમ પુત્ર મેલોતુમે જાણુ, તેમ દારાએ જોલે જાદાનારાને કહ્યું. બહાવિં યાદવકથે જેમ પાત્રીને કહ્યું. તેમ સામર્પિ દારાએ બચીનીને કહ્યું.

દારા : જાદાનારા ! નથી તું બહાવિં કે નથી સામર્પિ. મદાસમુદ્રનું માત્ર એક કાળુંનું મોલું છે. સામ્રાજ્યની રજૂદા નથી; રજૂદા માત્ર આત્મસામ્રાજ્યની છે.

જાદાનારા : બાઈ ! જનકિરેદી સામ્રાજ્ય અને આત્મસામ્રાજ્ય બંનેના ગાલિત દના.

દારા : થેલી ! એમને સામ્રાજ્ય સાંપડયા પછી આત્મસામ્રાજ્ય સાંપડયું. આત્મસામ્રાજ્ય સાંપડયા પછી સામ્રાજ્ય વિનવવાની જાતજાતમાં એ પડયા નહોતા. આની પેટલી જાણિમાં ને આમંવેલો ઉપાધિમાં ફેર છે.

જાદાનારા : દારા ! મુખ્ય સામ્રાજ્યના વશ પુત્રને સામ્રાજ્ય તે આવી પેટલી કપાધિ છે. આમંવેલો નહિ.

દારા : ઉપાધિ આની પેટલી ત્યારે દારા તેને તરકારશે નહિ. પણ નહિ દોષ તેને પૂછતો નહિ નવ !

જાદાનારા : બાઈ ! અજા તો અંજુ પાન છે, અને તેમાં પંચની જોશ છે. દારા દારા કરતાં કમ સુધી નથી કાલે તો પંચીકન કહેવા દના કે મારા છતાં જ દારા ને તપ્પતરસીત કરો. બાઈ ! અજા ને દારામાં કેલો કપ છે ?

દારા : જનુ મુદત સુધે ને નીકરજને દારા દુરમન કાને છે ?

હું સૌથી મોટા જન્મનો ને મારા કુળનો ! એક રાજા ને ચાર કમેદવાર.

જ્ઞાનારા : ના; તમે સાદુકાર ને ત્રણ હારાર.

દારા : એકે ઓરંગઝેબ નો અંગ કહે છે કે એનું દિલ ધર્મમાં
છે; તખ્તની એને પકી નથી. છે ક્રમ મારા અધર્મે તરફ વિરોધ !

જ્ઞાનારા : એના પેટનું માન નીકળે તેમ નથી. ધર્મની દિગ્મા-
યતા એમ તખ્તની તમને છપી છે. તું તો બચાવો છો. 'ઓરંગઝેબની

આજ્ઞાથી મુશરફ ને મુલ પશુ તારા વિરોધ કરી બેઠા છે.

દારા : બુદ્ધિ તો કેમ પાછો તેમ વળે. ઓરંગઝેબને હું ધર્મ-
દ્રોહી, પાંખડી, પિતાના પ્રેમનો દંભરદાર વગેરે કહું છું. એટલે

મારા ઉપર તેની કટ્ટી નબર છે.
જ્ઞાનારા : પણ એની નીચતા, અદેખાઈ અને કુદિલતાથી હું

ચરમકે છું; મને અંતરમાં ભય છે.

દારા : જ્ઞાનમાં એટલી કચામ જેને જ્ઞાન છે તેને ભય શો ?

જ્ઞાનારા : આપણા દુરગમે આપની અદર છે, બદાર નથી. ઓરંગઝેબ

દારાનો દુરગમ નથી, ઓરંગઝેબનો છે.

જ્ઞાનારા : પણ સંસ્તનતમે સવાલ છે, પ્રભવા સુખનો સવાલ

છે, ક્રમ તારા એકજાના અંગત સુખનો સવાલ નથી.

દારા : ને નિર્ગામુ દરો તે ધરો. મનુષ્ય નો માત્ર નિર્ગત છે.

તર્કવિતર્કો છાક કાપ પેટનું હારોગ્ય કપનિપદ ને હું તરનરો સજાનું

તે કષ્ટના મોઢું (જ્ઞાનારા કપનિપદ આપે છે અને સાથે કામજ

ને કષ્ટા લઈને ખેરે છે).

[પરદો]

દરથ ત્રીલુ

સમય : અઠવાદિવા પછીની એક સપાર.

સ્થળ : દીવાને ખાસ.

પાત્રો : શાહજહાન, દરબારી યો અને વઝીર.

[શાહજહાન અને વઝીર વાતો કરે છે હિસાબો એકલા
શાહજહાનની મુશ્કાલીને આપનાર છે. પ્રવેશકારે એવો
ચોખ્ખો છે કે આલે તેને બાકસાદને કુટીને આપવું પડે]

વઝીર : આલમખાનદા ! હિસાબો શાહને માઠું લાગશે. તેમનો
એલથી બારણામાંથી નમીને નહિ આવે, પાછો ફરશે. હિંદ અને

હિસાબ વચ્ચેનો સંબંધ વગર કારણે બચતો.

શાહજહાન : વઝીર ! હિસાબો એને હિસાબો દરબારી વિવેકની

ખુશામી મારે બહાવવી છે; હિંદનો વિવેક શીખવેલો છે એવિયાનું

નાક હિંદ છે. હિસાબ નથી, કો કસાવતું છે

વઝીર : વસ્તુ આપ આ રીતે શાહને મુંઝવેલ નથી આપતા ?

શાહજહાન : એવું; પણ હિસાબો એકલા મુશ્કેલ શાહને નમીને

અબધ પછી. (એટલું જોવાથી મુશ્કેલી દર્શાવે છે).

વઝીર : જ્ઞાનપનાહ ! મને ધારણી છે. કો નમીને આવે તે પહેલાં

હિસાબો શાહ ગદબદ પામી જશે.

શાહજહાન : એટલું, એટલું.

[એટલામાં હિસાબો એકલા આવે છે એવી બુદ્ધિ સંમતિમાં
છે. શાહજહાનનાં મોં ઉપર સંતોષ અને આનંદ છવાય છે
અને તે દાર તરફ જાય છે. એકલા દર મુખી આવી પહોંચે
છે સમજાવે છે કે અપમાનનો દિરોડો મોકલવા છે.

એક ક્ષણ તે સ્વભાવ લેશે રહે છે, પછી પીક ફેરવે છે અને
મુશ્કેલ સમયે બેર સમયમાં પૂક બતાવી દાખલ થાય છે.
દરબારીના સ્વભાવ થઈ જાય છે]

એકલા : હિસાબો શાહનો વફાદાર નોકર હિંદના શાહનો
કેટલો પ્રાણ છે.

શાહજહાન : હિસાબો એકલા હિસાબો શાહને ફાસન કરે છે,
હિસાબે હિંદુતાને પીક તો હમીશો બતાવી છે, પણ એકલ વાર

છાની પણ બતાવે એમ મુશ્કેલસમયે કહે છે. (હિસાબો એકલા
અંધો પકી નથી છે. શાહજહાન વઝીર તરફ જાય છે) વઝીર !

હિસાબો એકલાને હિંદની આગેવાન મારફત નથી. મારે હિસાબો શાહને
વફા કરે તેમના એકલાને વજાવવાની મુશ્કેલસમયે વ્યવસ્થા કરાવશે.

એકલા : હિસાબો શાહ..... (શાહજહાન તેને એકલગ
જોડતો અટકાવે છે).

શાહજહાન : તહેરાનમાં દરો; આવજો. સંદેશો બુલશે નહિ.

એકલા : પણ.....

શાહજહાન : તમારી તબિયત નાદુરસ્ત છે મટે વધુ રોકાવું

સલાદઅર્થ નથી. પધારો. (વઝીર તરફ ફરી) વઝીર ! આનું

ખીનું કામ જોશો. (એકલા અંધપણથી પકી ચાલેલા નય છે).

વઝીર : આલમખાનદા ! એટલું નાની અસરથી મિત્રાય કંઈ

નથી. સિવાય કે... (ધમ્મા ધીરા ચલાવે) શાહજહાન ઓરંગઝેબ

એકલ દક્ષિણમાં ચોટું દરકર એકલું કહ્યું છે અને ઉતરે કચ કરી રહ્યા

છે એવા સમયવાર મરવા છે.

શાહજહાન : (અધઘડી) કોની સામે ? કોની રત્નપી ?

વઝીર : કંઈ સમાનતું નથી.

શાહજહાન : ઓરંગઝેબને કામ સમજા સફે તેમ નથી.

[પરદો]

દરથ ચોટું

સમય : એક માસ પછી.

સ્થળ : હિંદીથી દુર એક ઊપજી.

પાત્રો : દારા, બર્બીઅર, દારાની બીમાર સ્ત્રી.

[ઓરંગઝેબનાં વરકરથી ભાગી દરેકો દારા હિંદીથી થયું

દુર એક ઊપજીમાં એની બીમાર સ્ત્રીને લઈને રહે છે.

ફરકાકાર બર્બીઅર અને દારા એની પથારી પાસે બેઠા છે]

દારા : દરકર ! ઓરંગઝેબની બહામરજ વહોરીને પણ તમે

મારી બીમારને લેવા આત્મા તેથી તમને ધન્યવાદ છે.

બર્બીઅર : શાહજહાન દરકર બાળકને તેમાં ધન્યવાદ ન થઈ.

દારાની સ્ત્રી : હુઝો, બદમાશ, પાંખડી, નિદેય, હિંદીના

તખ્તને જાણને કેદ, બેનને કેદ, બાઈઓનાં ખૂન ! એ સાંપને તમે

પત્ર નીકે દેહી ન નાંખો તો તમને સારગ છે, દારા ! એ સાંપનું જે

સારી સંસ્કૃતિમાં બધાની જશે ને અબધા બાળકે રોગેલું ને અબધા

અગળે પાણી પાણીનું મુશ્કેલીનું વક્ષ અલ સોપના જેવો મરી જશે.

બર્બીઅર : મારે કરતે બેમત્ર સાદેશો ! આપના ઉપર તો

દીઆરજનો ધણો ભાવ છે. મને કહે કે બાકીને સંજારાને ને જમદી

મહાદી જેને અને જમુખાને.....

દારાની સ્ત્રી : (અંતઃકાંઈને) મુંઝ

બર્બીઅર : કે આલમખાનદાને કોઈની સાથે અંગત વેર નથી ધરના-

મની ખાતર એ તખ્તને આગ્રહ છે, સંસ્કૃતિની ખાતર નહિ અને

હિંદુતાની ખાતર તે ને કરે તે માફ છે, કેમકે આલમખાનદા તો ખુશનો

આંહીઓ છે.

દારા : (નહિ જાણે) ધર્મનો આલમખાનદા અને ધર્મનો

રક્ષણમાં ફેર છે. પણ જ્ઞાનીને સમજની શકાય અગર અજ્ઞાનીને સમ-

જની શકાય, અજ્ઞાતાનીને નહિ.

દારાની સ્ત્રી : થયું ને રાખ. દીગરજી એવના બાપદાદા કરતાં વધારે ડાહ્યા. હકીમજી : દીગરજીને બચાવતે કે બાપ, આઈ, બાપજી અને બેન એમને માફ કરશે, પણ બાપી એમને માફ નહિ કરે. અને બચાવતે કે બાપી એને બાઈ સગાવતી નથી, પણ એને એક લાગે છે કે ઇતિવાસ એમને ઇસ્લામનું રક્ષણ કરનાર સોગામાં નહિ ગણે, સહનતાનાં મૂળ ખોદનાર ગણશે. બાપીએ એમનાં બુલાવ્યા છે. (અરમ થઈ બન્યું છે અને જોડા નિઃશ્વાસ થઈ છે)

દારા : પ્રિયે! બાપેના હૃદયનું બળ હરે છે. દાર, છત, લાલ, મેરલાલ, મુખ, કુખ એ બધાં કંદોળાં વરસ્ય રહેવું.

દારાની સ્ત્રી : અરે મુઝ તમારી કિલચુરી? અબ્બા બાપજી, હુમાયુ અને અફઝર આ કિલચુરી છે શોખ્યા હોત તો હિંદુસ્તાન મહેલમાં નહિ પણ તુર્કેસ્તાનની સૂપકીમાં દહાડાં માર્યા હોત!

દારા : બરાબર છે. અને આપણે આ નેવજમાં સૂપકીમાં જ છીએ ને! શું કુખ છે? મારે તો, મહેલ ને કુખથી સરખાં છે.

દારાની સ્ત્રી : પણ મારે નથી.

દારા : એટલે તો કુખ છે.

દારાની સ્ત્રી : (પાતાના કપાળે ધીરેથી હાથ ટોકી) મારાં દરમ જ ફૂટેલાં છે!

દારા : (પાતાના કપાળે હાથ ટૂંચી સાંતિથી.) નસીબની સાથે બળવો ન કરાય. બળતા હુવરનું પૂં છે! હવેળાથી બંધ પાલ છે? સપુનાનાં શર કંઈ લોડાથી કસેઆ છે? વિચાર કર. વિચાર વગર સાંતિ નથી.

દારાની સ્ત્રી : (દારાને હાથ ધીમેથી પકડી આંખે ઝાડાડી) હું તમને લગતે લાલક નથી.

બર્બીઅર : રત્ન શરૂ કે કંઈ રહેશે? છે?

દારા : ખાસ કંઈ નથી. ઓરંગઝેબને કહેલે કે દારાની કુખા છે. અને એટલા કલેબ વડામણ છે તેટલા નીતિપરાયણ માન.

[બર્બીઅર આદરે બાલ્ય છે.]

[પાર્ટ]

દરમ પાંચમું

સમાચ : બે રોજ પછીની સવાર.

રમજ : ઓરંગઝેબની દરવાર.

પાત્રો : ઓરંગઝેબ, બર્બીઅર, વઝીર, વંદદી ને બીબ એલચીબો.

ઓરંગઝેબ : કેમ હકીમજી! લોહીની લળિયત કેમ છે?

બર્બીઅર : ધીમે ધીમે સુધરશે.

ઓરંગઝેબ : હંહ સંરેડો?

બર્બીઅર : આપના બાદમાં કુખા પાડેલા છે ને કંદોળું છે કે જેટલા કર્તબ્યપરાયણ છે તેટલા નીતિપરાયણ થશે.

ઓરંગઝેબ : (સહેજ હસે છે. પછી ઓંબીરે કંઈ) હકીમજી! બંદે બાદમાં માફગ નથી કે રામને નીતિ-અનીતિનાં સામાન્ય સર-લાંથી લેખાય નહિ. રાત્ર નીતિ સળે છે, નીતિ ફેલાય છે. અને ને નીતિ પાતે સળે છે તે નીતિથી પાતે રહેજાથી બંધાય છે.

બર્બીઅર : સાદાનસાદાં આપ તખ્ત ઉપર આવ્યા પહેલાંની નીતિ પણ એ આપ સમક્ષી હોય તો કંઈ હેવાનું નથી.

ઓરંગઝેબ : (ઝીકી દેતો બર્બીઅર વાફે જોઈ રહે છે) હકીમજી! શરમતના જેવું સાદાનસાદાં ઓરંગઝેબે કંઈ જ કર્યું નથી, અને સાદાન-સાદાં આજગમીર દરરો નહિ. (એટલામાં વઝીર આવીને બચાવે છે કે વંદદી એલચીબો ગળપા માટે છે.)

ઓરંગઝેબ : બોલો! (એલચી આવે છે) પધારો, પધારો, વંદદી અમીર! મુખ્ય સાદાનસાદાં આપની મરજ પૂરે છે.

વંદદી : અહાં પનાહ! (હિંદનું એરાત, હિંદનું કાપડ, હિંદના તેમનાં કાં બપા સાથે વંદદી વહાણો તેવાંર છે.)

ઓરંગઝેબ : બરુડ પણ વહાણો પાલી તો પાછાં નહિ આવે ને? એલચી : વંદદી વહાણો કદી પાછાં પાછાં થ્યાં નથી.

ઓરંગઝેબ : બપવંદાર ચોખ્ખો સારો. હિસાબ કાઢીને, બક્ષિસ લાખની.

એલચી : બેરાક. વહાણનાં નૂર સિવાય કંઈ બાકી નથી.

ઓરંગઝેબ : વઝીરજી! નૂર નથી ક્યાં?

વઝીર : આલમપનાહ! નૂર ગણી લેતાં પણ હિંદને ચોપડે જમા બોલે છે આપ દુરમાવો.

ઓરંગઝેબ : વઝીર! હિસાબ કાઢીને, બક્ષિસ લાખની. (એલચી તરફ દરી) બોલો, હિસાબ જમા બોલો છે કે કપાર?

એલચી : હિસાબે વહાણનાં નૂર બાકી છે.

ઓરંગઝેબ : સાદાનેય પાત. વહાણનાં નૂર તમારાં, વઝીરજી! હિંદનો ચોપડો શું બોલે છે?

વઝીર : હિંદના ચોપડે વંદદા ખાતે કપાર છે.

ઓરંગઝેબ : તો જમા કપાર મેં જીતીતારણી કરો. હિસાબ કાઢીને. એલચી : પણ મારાં ચોપડે જમા કપારનાં પાસાં સરખાં છે.

ઓરંગઝેબ : પણ આપ તો કહેા છે કે નૂર બાકી છે!

એલચી : નૂરની ગણતરી બાકી છે.

ઓરંગઝેબ : એ પકડતે હિંદની નથી. હિંદ માલ આપે તે હિંદના હિંદને, આપના હિંદને નહિ.

એલચી : અને અને માલ આપીએ તે અમારે હિંદને.

ઓરંગઝેબ : આપો તો, લાવો તો નહિ.

એલચી : પણ સાદાનસાદાં

ઓરંગઝેબ : કમલ. બક્ષિસ લાખની. વઝીરજી! વહાણનાં નૂર એટલી કામગીરી કરેલા અમારા માલ લે છે અને હેરો તેમાં પાંચાં સાકસી આપો. આપન અરે!

એલચી : આદાબ અરે! (બર્બીઅર બાલ્ય છે.)

વઝીર : બરુડપનાહ! બસરા, યેમન અને તુર્કેસ્તાનના એલચી ગળપા આપના છે.

ઓરંગઝેબ : બસરા ને યેમનવાળાંએ એલચીએ બસે બચાવ્યાં છે કે દુશ ને પારીએ. તુર્કી એલચીને અમુનાં કે ખાસ કામ વગર સાદાન-સાદાં ગળપાની અરજી લેતા નથી. યેમન બસરા ને યેમનના વેપારી-એને બાવલ છે.

[વઝીર બાલ્ય છે અને બંને એલચીએને હાથલ કરે છે.]

બસરી એલચી : અહાં પનાહ! બસરાના સુલતાન સાથે મારો છે.

ઓરંગઝેબ : (ન સાંભળ્યું હોય તેમ બેઠકથીથી) ગોવો.

બસરી એલચી : બસરાને માથે હિંદ રતીકરે એલચી અરે.

ઓરંગઝેબ : હિંદ બધાના માલ લે છે અને હેરો તેમાં પાંચાં રામે આટલે દુર એલચી ચોકવવાની બરુડ નથી.

બસરી એલચી : બસરાના સુલતાન મુખ્ય સાદાન દરવારમાં એલચી ચોપડી માલ આપે છે.

ઓરંગઝેબ : તમારા સુલતાનને કહેલે કે મોહક બરમામાં કીતર-વાની અરજી લખો! નેવાની મોકલશો તો ચાલશે. વઝીરજી! બસરાના આ વેપારી સાથે પાત દરી લેવો.

વઝીર : અહાં પનાહ! એમની અરજી છે કે બસરાને માથે વગર બરમાને હિંદમાં આવે.

ઓરેમરેણ: વગર જરાતે માલ લેવાનો દોષ તો અસરમાં લેવો
સહે છે. થેમનવાળોને જોડાવો

[અસરમાં જોડાવો નય છે; થેમનવાળો આવે છે]

થેમન-ઐતથી: જરાતોને માલ દિવામાં મળી રહે માટે જરાત

ઓરેમરેણ: જોડાવો.

થેમન-ઐતથી: થેમનનો માલ દિવામાં મળી રહે માટે જરાત
માટે જરાતની નમ્ર અર્થે ગ્રહણ કરે.

ઓરેમરેણ: [અર્થે તરફ જોઈ] શું કહ્યું? મેં વચીરણ? આ કોણ
ઐતથીઓ નથી, લેવાનીઓ છે. થેમનનો માલ દિવામાં નંદિ અર્થે તો
દિવનું શું કાંઈ લેવાનું છે? વચીરણ, થેમને જાણીને કે દિવને
થેમનનાં અંતરને આપ હશે ત્યારે વિચાર થશે.

થેમન-ઐતથી: પણ...

ઓરેમરેણ: (મોટીથી) આજાણ અર્થે.

[પડે છે]

દરેક છંદ

સમય: પાંચ વર્ષ પછીની એક સવાર
રમણ: દિલ્હીનો રાજગારો.

ખાત્રી: બર્મીઅર અને લંડો ઐતથી.

[બંને પાલખીમાં જોડાણે નય છે]

લંડો ઐતથી: બર્મીઅર, તમે આ મુદકમાં ધણું રથા.

બર્મીઅર: આઠ વરસ.

ઐતથી: ધણી વિચિત્ર મુદક. લોકો વિચિત્ર, મકાનો વિચિત્ર,
રિવાજો વિચિત્ર, રાજતંત્ર વિચિત્ર. આ જુઓ: (આનખી ઓંધી
અથવા ફીકી બતાવે છે). થળી પેટા જુઓ: (ફેરવાઈ નવરૂપી બતાવે છે).

બર્મીઅર: પેલા ફીકીરો, પેલા નવરૂપીઓ! અર્થે સ્ત્રીઓ
અને લંડો લોકોને તમોશી જોવાને બદલે ઉતરીને માતળર થાય છે.

ઐતથી: સાંજનું છે કે કેટલાક લેજીઓ અર્થે આજાણ
જુઓ છે!

બર્મીઅર: થળી ને રાખ? અર્થે વરસો જ એક રાજાનેશી રૂખીને
મરી મળ્યા ત્યારે આખા દિલ્હીના છંદો કે નેશી થેમનનું ન નવરૂપી
સાંજો તે બીજાનાં શું બળુઓને તો?

ઐતથી: શાહાનશાહ બાળત તમે શું ધારે છે?

બર્મીઅર: બહો દુશિયાર છે, ચાલક છે. (બર્મી વંદી ઐતથી
સામે જોઈ) હયા નથી બળુભા?

ઐતથી: (દરમિયાન) હા, પદાલખાનું નરહીમાં, ના/રાણીની પુત્રવંદી
લેવાનીઓને લૂંટી લંડો સમ્રાટની રીત્રઓ; બહુ દુઃખો સાંજનું છે કે
ધણી યાત્રાત્રીને કુટુંબીઓને મરી બાપને કેદ કરી આદી મેળવી છે.

બર્મીઅર: કોનાં દુઃખો આપણી દિલ્હી તો ધણાં દુઃખાં; પણ એ
તો એશિયામાં માદી માટે એનું મર્દ અર્થે બળુ છે કે કાળો તો ડાહ્યો.
બોહો શાહાનશાહ ધણે જ ગઢેનવું ને કંતોનનિષ્ઠ છે. ગઢિરા અને
ગઢિનીથી મુખ છે.

ઐતથી: પણ રાજ્યમાં અંધેર ધણું છે ને અંધાધૂંધી કારે છે
ઉગરાનો. કાલે તેમ કહે છે અને આગલારો કાલ્યાણકાલ્ય કહે છે.
ચારે તરફ લાંચ, રૂચત, અંધેર ને અનાંતિ છે.

બર્મીઅર: થરવનું મર્દ મળું છે. ડાકડેકાથી થોડા કાલ્યાણ નીક-

જશે. ઓરેમરેણ મળી અંધારે છે. દરિયામાં તો સહનતનાં મળિયાં
લેખકમાં લાખ્યાં છે. કેઈ શિવાજી નામનો આકુ આઈને મર્યા છે.

ઐતથી: રાજાનો પણ નારાજ અને નાકમેદ છે.

બર્મીઅર: મુદેરપને માટે મોકલે આપવો.

ઐતથી: ફેશીની આંખ હયાં નથી દોની?

બર્મીઅર: ટચ આંખોનું તે જ પણ જોઈ નથી.

[શિદી વાર અને ગ્રીન સમય છે.]

ઐતથી: દિલ્હીના મહેલ ને ગઢિનદો બાદ ફરતાં દિલ્હી ફરવા
છે. આ પરી તો જુઓ! માદીનાં ચણુતર ને ધારનાં છાપરાં! હટ
ચૂનાનું તો નામ નંદિ! રાજધાનીમાં આ દશા છે તો બીજે શું!
આજો દેખાવ બળી તાર્કિક પડાવ માટે લંડો જોઈ ફેરવી
છાપનીમાં જોએ છે!

બર્મીઅર: જોમ જ છે. દિલ્હીની વસતિ વણુકારા, જોવી છે.
રાજનું લંડો નય તેની પાછળ અર્થે દિલ્હી પણ ખાલી થાય.
હારણું જે બી વસતિ લંડોની નંદિરિયાતો કપર થયે છે.

ઐતથી: ને આ દુકાનો જુઓ! બળેશોદીઓ ફેરવાઈ નંદિ.
બર્મીઅર: જોઈ દુકાનોના માલ અપકાર દોષ છે. પણ એ લોકો
માલ બનાવવા ફરતાં પંતાઈ છે બહુ. બોચાસ ફરે પણ જોઈ ફરવાઈ-
ને અધિકારીઓ ફરે છે પણ બહુ. માલ બતાવે તો લંડોની નય.

ઐતથી: સાંજનું છે કે રામને કંઈ અર્થે પડે તો તે ખરી-
નંદિ, પણ લંડોમાં તરીકે મારો.

બર્મીઅર: દા; અને અધિકારીની રહેમ હોય તો જ દુકાનદાર-
નો મલો ખરીદે રહે.

ઐતથી: હશે છે કે દિલ્હીનાં બનશે ખાલીપા મહેલ છે, કેમકે
તમામ લોકો અધિકારીઓને અધિકારીઓ કપાદી નય છે. થળી
બીજા લોકો માટે રહે શું?

બર્મીઅર: બીજા લોકો કપા? દિલ્હીમાં કાં તો અધિકારી કે કાં તો
ફીકીરી. નોએ વર્ષો જ નથી.

ઐતથી: પણ રાજધાનીમાં જો અધિકારીઓ જમણ, તો બીજો
શું? બીજાનાં દિસાનું શું?

બર્મીઅર: દિસાનું ક્રમ પરસેવો. જમણદારની રવાયી છવે,
અધિકારીથી મરે. બર્મી હાથનાં જેવું ખાસ કંઈ નથી. કાલ્યાણમાં
અધિકારીઓના મનના દુકા અને કાલ્યાણના કારણ.

ઐતથી: પણ કારણવર્ગે પણ ખાસ મુખી નથી જેવું સાંજનું છે.
બર્મીઅર: હયાંથી હોય? આપકોને એક ને બલકના બે. મોખા
સાચવતાં દમ રૂકાય છે. લંડોનો માદોના ભારનીય બધા દેખાઈ નય

છે. સાધારણુતરી લેવાનાં રૂબેરૂ એ વર્ષ છે.

ઐતથી: માલમિલકત, બનમાલ, બળું આદી અધિકાર છે. આજે
છે, કાલે નથી. આ સહનત પણ કાંઈ દે તેમ લાગતું નથી.

બર્મીઅર: સમ્રાટ લૂંટને દિવની સંપત્તિની બધી બધી વાતો
સાંજની અને પુણાંધું ત્યારે મેં તો બળુઓ કે દિલ્હી રાજાઓ
ને કાંઈને, જવાહીર, રાજામહેલો અને રાજાનીઓના કાકાપાકામાં
ચળુની હોય તો ધણી છે, બોહો પ્રભ તો કંઈમાં અને સીધેદાસ છે.

ઐતથી: (વિચારમાં પ્રક્રમ) હા, બર્મીઅર, બધે જ જોય છે.
સામ્રાજ્ય આગવર્ગે સાર નથી, અધિકાર વર્ગે સાર છે. છેક દેશના
સામ્રાજ્યથી મો વારાંધું આપ્યું છે.

[પડે છે]

લેખકના આશયી નાટિકાસંચય 'રણુજીટલાલ અને બીજાં નાટકો'માંથી-લેખકના તથા ગોલ હન્ડીયા રેડિયોના સોન્-વર્થી]

(સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૧) ૨૦૨

આ ભૌતિક રીતના નકશામાં વાંચી દેખાને બાહ દરીને કક્ષા સીધી દેખાની ગદદથી જ ચિત્રરચના કરવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે આપણે કક્ષાની તકાલુનું ચિત્ર ને ૧૮ જેટલું દેખા ને દેખના તત્ત્વજ્ઞાનીના હકે છે કે દરેક સીધી દેખાના ચતુષ્કોણમાં વાંચી દેખાની ચોખ્ખાઈ છુપાચોલી હોય છે. તેની જ રીતે દરેક વાંચી દેખાની રચનામાં સીધી દેખાને ચતુષ્કોણ છુપાચોલી હોય છે (આકૃતિ ૩૮). વળી એ વાત પણ સાચી છે કે એક બિન્દુને કેન્દ્ર કરીને દોરેલી નાનીનાની સીધી દેખાની રાગદિશી ઓળખાઈ, વચ્ચે અથવા ચક્ર (circle)ની રચના થાય છે (આકૃતિ ૩૯). જે બાહરની 'વિભાજ' (radius) નેટલી થોડી હોય, તેટલી તેના પરિધની દેખાઓ થોડી હોય. (વિભાજ નેટલી નાની તેટલી પરિધની દેખાઓ થણ નાની. ખૂણમાં તો આ દેખાઓ બિન્દુ રૂપે જ હોય છે. (આકૃતિ ૪૦).

કેટલાક તત્ત્વચિંતકો હકે છે કે પ્રકૃતિની આકૃતિમાં કોઈ પણ જાણે દેખાનું અનિત્ય નથી, — કે કક્ષા બિન્દુ, ખરી રીતે જાનેક બિન્દુઓ-માંથી જ દેખાની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને આ દેખાની ગદદથી જ ચિત્રકાર રસમસંપન્ન ચિત્રની રચના કરે છે. દરેક ચિત્રમાં દિશાન અથવા દેખાની ઓછાણીની પાટુરી થોડેણે બંધે રહેલી હોય છે. એ દેખાચરનાં નેટલી સંક્રિ, માધુર્ય, એક જ ને રસપ્રકાશનું ઊંચાલ રહેલું હોય તેટલા પ્રમાણમાં તે દિશાન સાચું ને જરૂરના થાય. રસોપસોગોચી દુર્ભેદ દેખા કરતાં અલગથી ડામની બેરહાર દેખાની દિશાન વધુ પડેલું હકે છે. ચીનના પાનનાં તથા બીજાં યુગનાં હિંદી ચિત્રોમાં દેખાની આ બાંહેધતાં કંઈથીય હલેખાવાય છે.

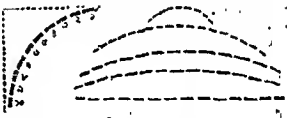
ખીજીની આજ ને દેખા ચક્ર ચિત્રના આકર્ષક અવયવનું આલેખન કરતું, એ પૂર્વનાં ચિત્રકારોની વિશિષ્ટતા છે. ખીજીની આ કલાકાળ (calligraphy) એ પૂર્વેશની ચિત્રચિંતન સંસ્કૃતિમાં ને બાહવાન બનાવી છે. કક્ષા પહેલા દેખા ને બાહવાન હોય છે ને ખીજી ખીજીની પાટુરી દેખા દુર્ભેદ હોય છે એવું બી હકું નથી. માધુર્ય, એ જ દેખાની છબચાલચક્ર સુખ કે વિવિષ્ટતા છે. સાધારણરીતે વાંચી દેખાની અવનવી પરિકલ્પનામાં દેખાનાં માધુર્યની ઉત્પત્તિ થાય છે. સરખતા અથવા દેખાની રવચક્ર ગતિ દેખાને સુગધુર કરે છે. એકાંચની અથવા ઓચિત્ય એ દેખાની પરિકલ્પનાની ખીજ ચિત્રિષ્ટતા છે.

જે રસનું આલેખન મહાચિત્ર-રચના કરવામાં આવે છે તેને અનુ-રૂપ, દેખાની કલ્પના દોરવી એટલે, ચીત્રરચનાનાં ચિત્રેની દેખા કલ્પનામાં અથવા ઓચિત્યનાં કે રસને અનુરૂપ દેખાસુધિનાં ધણું ૨૦૩ (૨૧-૨૫-૨૬-૨૭)

દેશનો એવામાં આવે છે. નીચે આકૃતિ નં. ૪૦માં 'ધર્મ-આખ્યાન' ના ઢાંચેની 'સુદા'માં દેખાનું એવું એક માધુર્ય છે કે એ ભેટનાં આપણને લાગે કે ભણે હોય 'વાંચો' ન કરના દોરનાં આકૃતિ ને. ૪૮માં વળાની નીચેના માળામાં આલેખેલી રસપ્રકાશની જે દેખા (ચિત્રલી), ખીજ એક રસની જોણ દેખાને બાવ લાગે એક સુગધુર રસની દેખાને વરંચ લાગે છે. આં જની દેખા, અગરની જોણ દેખા ને વળાની નીચે કપાળની અર્ધવક્રાકાર નાનીનાની દેખાઓ, એ વાંચી દેખાને જળાળ અથવા સુગધુર પ્રતિબંધિ પાડે છે. દેખાના આ પરચર પ્રત્યુત્તરો ને સુગધુર તરંચોથી ચિત્ર રસમધુર બને છે.

ચિત્રનાં જુદાંજુદાં જોણના અવયવોમાં સમાનતા અને સુમેળ સાચવી ચિત્રનું આલેખન કરતું જોઈએ. એક અંશની દેખા સાથે બીજા અંશની દેખાના સુમેળ હોવો જોઈએ. જો ચિત્રના એક અંશ સાથે બીજા અંશને વિરંચાદ હોય તો ચિત્રને સુમેળ અને ભારસાચતા (balance) નો નાશ થાય છે. એટલે જુદાંજુદા રસની, જુદીજુદી અવનવી અને જુદાંજુદા વચનવાણી દેખાને સમાનવ્ય કરીને, ધણી વિરંચી અને વિરંચી પ્રતિબંધિવાળી દેખાઓમાં એકવ રચાવનું ને નિપુણ ચિત્રકારનું કલ્પ છે.

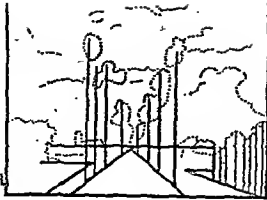
દેખાને કેવળ સુખ કલ્પનની કુશળતા છે. એ વાત હલેવી હોય તે વચનવ્ય, અથવા તે બાવ અને રસ, રસપ્રકાશને વ્યક્ત થાય એવી રીતે દેખાની રચાવના કરવી જોઈએ. જે દેખા વરં વચનવ્ય બદોળદ વ્યક્ત ન ને તેની દેખાનું હકું થણ મુક્ય હોવું નથી. વચનવ્યની આવી

૫૨ ૩૯
← ૩૮
નીચે : ડાબી બાજુ-આકૃતિ ૪૦; જમણી બાજુ આકૃતિ ૪૮.

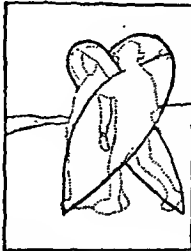

૪૦ ← ૪૮

૪૨

૪૩

ધોમ્ય રીતની ક્ષનસાક્ષિ એ ચિત્રરેખાનો ખાસ ઇચ્છવાલાયક ગુણ છે. દરેક ચિત્રના ગુણધર્માનિર્ણયમાં રેખાની આ ગુણલ્પી (structure) ના ગુણનો વિચાર અનિવાર્ય બને છે.

પશ્ચિમ દેશની કલાનાં ચિત્રોમાં પ્રકાશ અને છાયાની ભરિયાવતમાં તથા નુદીનુદી ભંતના કદિપત વર્ણ-સમાવેશમાં મૂળચિત્રની ઔદરની રેખાની ગુણલ્પી ઘણી વખત કબાઈ બધ છે, તેથી અનભરે પડતી નથી. પ્રકાશ અને છાયાનું તથા નુદ નુદ વર્ણનું આવરણ બેદીને ઔદરની આકૃતિનો ઉજાર કરી, તેની વસ્તુ તથા રેખાચર્યા (composition)ના ગુણનો વિચાર કરવો ભેષ્ય.

આવી રીતે ચિત્રના બામ દૂરા પાંદીને પશ્ચિમ દેશની ચિત્રરેખાની ગુણલ્પીને વિચાર કરવાથી ભૂલાય છે કે નુદાનુદાં વિચારમાં ચિત્રકારો નુદીનુદી પદ્ધતિની રેખા ચોક્કસવાની પરિકલ્પના કરી ગયા છે. કોઈક વખત સીધી રેખા, તે કોઈક વખત વાંચી રેખા; કોઈક વખત ચક્રાકૃતિ, કોઈક વખત ચંદ્રાકૃતિ તે કોઈક વખત કાણુકૃતિ; એમ નુદીનુદી ભંતની રેખાની કલ્પના વડે પશ્ચિમના કુશળ ચિત્રકારો નુદાનુદા રસનાં અને નુદાનુદા ભાવનાં ચિત્રોની રચના કરી ગયા છે. તેમનાં એ ચિત્રોના ઔદરને દૂરા પાંદવાથી આવરણે તેમની રચનાપદ્ધતિની કુશળતા અને નિપુણતાનો પરિચય મેળવી શકીએ.

છાયા તરીકે પુરી વસાવાનું ચીતરેલું Saint Genevieve 'સેન્ટ ઝેનેવિયાવનું' ચિત્ર ભેષ્ય (નુઓ પાલસા પદ્ધતિમાં આવેલી આર્ટસ્ટીક) એ ચિત્રની મૂળ આંતરિક આકૃતિ (નુઓ આ ટપરની

આ કૃતિ નં. ૪૧) કદા કેટલીક બેલી (perpendicular) અને આડી (horizontal) સીધી રેખાની મદદથી જ લેખક કરવામાં આવી છે. માત્ર આ કારણોના અન્વયે શોધાકૃતિ સિવાય, કોઈ પણ મૂલ્યમાં વાંચી રેખા નથી એમ કહીએ તો ખૂબ ચાલે. ન્યાં વિષય રિથિતિનું, એટલેકે અંતિમા આભાવનું ચિત્ર રચવું હોય, અથવા સાંતિના ભાવનો પ્રકાશ કરવાનો હોય હોય, ન્યાં સામાન્યરૂપે કલાકાર સીધી રેખાને જ આશ્રય લે છે; કેમકે સીધી રેખા વડે અતિહીનતા અથવા રિષરઆવ સંકલ્પમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. સેન્ટ ઝેનેવિયાવ કાન્સના પારી (Paris) શહેરનાં એક પોસ્ટકારી સેન્યાચિત્રી હતાં. મુલ્ય પાણી પાણુ તેમજ પારી શહેરનાં અધિષ્ઠાત્રી અને રક્ષાયત્રી રેખા તરીકે પૂજવાં છે. નિદ્રિત, રતબ્ધ, પડતી નમણીનું કલ્યાણ ચિત્રવત્તા એ કલાનમ્રતા રેખા, સુખ નમણીને ચંદ્રનાં તિગ્ધ કિરણોમાંથી ભેળે અસખ વાળીમાં આશીર્વાદ રેખાં હોય એવી ચિત્રકારની કલ્પના છે, અને સીધી રેખાની પરિકલ્પનામાંથી જ આ સાંત રસનો ભાવ અને આશીર્વાદ સાહચરિક રીતે પ્રકાશ પામે છે.

હવે આંકળીનુ હોદાદરજી રમ કલાકાર હોબેમાઈ (Hobdema)એ આજે મેલા 'મિચરુ' (ફ્રાન્સ-મેળો) ચિત્રનું લખન (નુઓ પાલસા પદ્ધતિમાં) એવી રચના કેટલીક બેલી રેખા વડે કરવામાં આવી છે (કવરની આ કૃતિ નં. ૪૨) આ ચિત્રમાં ચિત્રરચનાનો એક મુખ્ય નિયમ ભતાવવામાં આવ્યો છે કે હોર્ડપલ ચિત્રનું કેન્દ્ર (centre of interest) ચિત્રની બેલોબર મધ્યમાં ન હોવું જોઈએ;—આ દાખી

કેમકે નર નરખી તરફ મૂકતું નેહયો. જોડવે કે ચિત્રના બે 'સરખા' ભાગ ન કરવા જોઈએ. આ ચિત્રમાં એનું કેન્દ્ર અપ્રતિજ્ઞીતી રચના ઠાળી બાજુ પર છે. દેખાડવાનો ખીતે એક નિયમ પણ આ ચિત્રમાં અગત્યમાં મૂકવામાં આવ્યો છે. ત્યાં એકાધિક (એક કરતાં વધારે) જોઈ દેખાંજોની દાર દાય ત્યાં એ અધિકતાના એક હિસાબ તરીકે જોણામાં જોઈ એ એક આડી (horizontal) દેખાની થોજવા કરવી જોઈએ. આ ચિત્રમાં સિલિનની દેખા ને તેને સમવાંવર નીચે ખીસ એક આડી દેખાની રચના કરવામાં આવી છે.

ખીતું હદાહરણ કેન્દ્ર હદાકાર 'આ-દામ' હોય અને તેગની કન્યા 'નું' લગ્ન (જુઓ: પાછલા પૃષ્ઠમાં તથા આ સાથેની દેખાકૃતિ નં ૪૩) આ ચિત્રમાં બેકે આડા ઓઈ સીધી દેખા દેખવણું દેખાઈ આવતી નથી, છતાં એ ચિત્રની આંકડાકાંઈન અવગણ પરિપૂર્ણતા તેમાં સીધી દેખાઈને (વિદેશી-કારે પિરામીડની ય ક્રકચિત્રને રચી રહેલી અણુઓ, ચિત્રમાં આવી રચના કરવાને હેતુ આ હોય છે કે ચિત્ર એની પખત પ્રકૃષ્ટની દક્ષિ સીધી પહેલી જાણ (રિપરેચ પર પડે છે ને પણ કોઈદેખા દેખાઆના રાખની સાથેસાથે તે નીચે જતરે છે. આ ચિત્રમાં ચિત્રકારને મુખ્ય હેતુ એ ન છે કે માણસના અંદર તરફ જોવારને આકર્ષે.

ખીત જોતરની એજીના ચિત્રકારો: વેરાશખા, આમુલોર વગેરે તરફ આકર્ષવાને પ્રયત્ન કરે છે. પણ હુરેવાના (વેરાશકેર)ને યાત્રેનાં કુલિચેષાત પ્રાચીન કલાકારો Holbein (હોલબીન) Vlasquez (વ્લાસ્કેચ) ઇનિચિતેમાં ચલેરે. વેરાશખા બંને તરફ મન રાખું ન આપવંધ છે. આ રીતના પક્ષમાં કેટલાક કહે છે કે કોઈકેઈ અણુરચની જ બધાં તેની વેરાશખા તેના પ્રધાન અંતજેની હોય છે તેવાં જિંદે માં એ વેરાશખાને બાંધ કરીએ યા જીતરડું રેખાન આપીએ તો બધી વાર તે માણસને જોળખતો હકિત મળ પડે છે.

અભિવ્યક્ત હંદાલિયન કલાકાર Raphael (રફાએલ)નાં પશુર્ ચિત્રો કૃષ્ણપત્ર પિરામીડની દેખામાં રચાયાં છે. જુઓ એનું અંદરે દહિયાધુર ચિત્ર 'પુરસ્કારમાં જોડેલી માતૃમૂર્તિ' (Madonna of the Chair). આ ચિત્ર કેવળ જાદારથી ન જોળ કૃતિવાણું છે એવું નથી; જોની અંદરનું એકેએક અણુઅણુ પણ વજાક બરી દેખા વટે ન રચાયું છે. (જુઓ આ મંકનું મુખચિત્ર તથા આકૃતિ ૪૪) એકમાત્ર પુરસ્કારના હાથા સિવાય ખીતે કોઈ પણ રચણે સીધી દેખાને કચ-ચાલ થયો નથી. એમ જે-ઠે-ઝોળેવાપવા ચિત્રમાં ફક્ત વાંકી દેખાની એક બંદ ન છે, તેની રીતે આ ચિત્રમાં ફક્ત પુરસ્કારના હાથમાં ન સીધી દેખા છે-ખાડીજણા ન વાંકી દેખાઓને સરખાએ છે. અને છતાં સમગ્ર ચિત્રની આંતરિક રચના ત્રિજોળાકારી છે.

અમલની ૨૨ છબિચિત્રકાર Rembrandt-રેમ્બ્રાન્ટ 'જુદા' (જુઓ આ પાનને અથાને તે તથા આકૃતિ ૪૫) યોજાકાર દેખાના સરક રહ્યાં ૨૪ છે. માથાની ટોંપી, મળાને ઝોંકર ને અણુય માણું બળે એકબીજાની જોળાકૃતિને પ્રતિબિંબિત કરતાં લાગે છે એવું કૃતિદેખા-કોના આ બળિ-મતિઅભિનમાં રેખાં પણ રચણે સીધા દેખા નથી. આમ, અસર વધારેપડતી લાગે તેવી વાંકી દેખાએ વટે ન જવાની મૂર્તિને હૃદયેઅવ કરવામાં આવી છે હકિતે પીડાકારક અણુવા વાંકી રચન (સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૬)

દેખાની વિરોધી મોની એક પણ દેખા આ ચિત્રમાં નથી.

અપારે મોનારી જુદા ન પ્રકારનું ચિત્ર, વરાશીઅરનું 'હમ્લા-ની પ્રતિકૃતિ' જુદા. આ ચિત્ર (જુઓ કાપર)માં આપું મોણું જોળ નાંદિ, પણ લંબળેળ વાંકી દેખાથી રચાઈયું છે. મોળાં રહેરોની જોળાકાર દેખાને માથાની જોળ ટોપીની દેખા થોપણુ આપે છે, પણ એ બધી વાંકી દેખાઓને વધારે થોપણુ તે વિરોધી લાવતી સીધી દેખાવાળા દેખાના હાથમાં મળે છે વિપરીત રચની આ સીધી દેખાએ આખીને જોળાકારી દેખ ને સંજોરાળી બનાવી છે.

હવે મોઈદેવ અંતરેનું અગતવિખ્યાત ચિત્ર Creation of Man-આદમનો અવસ્થા જુઓ (પાછળે પૃષ્ઠ) એ ચિત્રની સમિત શી

પરિકલ્પનાયા કોઈ પણ રચણે સીધી દેખા નથી. સામસામા હંમલ-વેણ એ હાથની સીધી દેખાની સોજાતા વાંકી દેખાની થોજવા વટે લેવાઈ અછ છે અને આ દેખાને સીધે ચિત્રના બે જુદા જુદા અંશ, રચર્ચ ને પૃષ્ઠમાં એવંચ રચવાયું છે. (જુઓ કાપરનું દેખાંકન ચિત્ર-એક ખજૂરા પર એક જોરસ પ્રકારનાં જોર છે, પણ અનેક વાંકી દેખાના ચિત્રખેને સીધે એ અંશ બળે હંમલ ન રચ્યાં છે.

વિખ્યાત કેન્દ્ર કલાકાર Jean Francois Millet અર્ધાં હંદેવા ચિત્રના 'મોને જવા' (Going to work) નામના વખોત: ચિત્રમાં બે અગિડની સાથેસાથે જની રચાઈને રચાઈ છે. પહેલાં તો એમ ન લે છે કે ચિત્રકારે માગે બે જોડી સીધી દેખાને આશ્રય લઈને ચિત્ર રાખું છે. પણ ખરીદીતે એવું નથી. પુત્રવધૂર્તિ લગ્યાં એ બે જોડલાં પાત્રોની દેખાનું આડુસર મુ કરવાની દેખાવ છે કે આમાં બે વાંકી દેખાઓ વટે રચાઈતી ને હળમળ આ કૃતિને અગત્ય છે (જુઓ દેખાકૃતિ નં ૪૬) ને કોઈ પણ રચણે અસર સીધી દેખા એવું દેખાઈ હોય તે તો કેટલાં સિલિનની સીધી દેખામાં ન. (ગ હ)

ચીન કાળમાં જે અનેક વિષયો પર વિધિવિધ સાચી રચાયાં છે, તેમાં નાટ્યશાસ્ત્રનો પણ સ્થાનવેશ શક્ય છે. તેમાં સંગીત, નૃત્ય, અભિનય આદિ નાટ્ય-વિષયોમાં વિરૂદ્ધ અને પદ્ધતિસરનું વિવરણ કરવામાં આવ્યું છે તેના આદિ આચાર્ય ભરત યુનિ હોવાથી તે 'ભરત નાટ્યશાસ્ત્ર' નામે યોગ્ય થય છે. તેકે એ 'ભરત' સમ્પદ પરત્વે મળેલે પણ પ્રવર્તે છે. કેટલાક તેનો અર્થ તેના પ્રત્યેક અક્ષર કેપરથી અનુક્રમે 'ભાવ, રાગ અને તાત્ત' એવો કરે છે.

નાટ્યના બીજા ચારે વેદમાં વિદ્યાગા હોવાથી નાટ્ય વેદ-રૂપ જ છે એમ કહેવાયુ છે. એથી નાટ્યશાસ્ત્રને પાંચમો વેદ પણ કહેવામાં આવે છે. વળી નાટ્યના વિષયમાં 'ભરત નાટ્યશાસ્ત્ર' સિવાય બીજા પણ અનેક ગ્રંથો રચાયેલા છે. પરંતુ સૌથી આદિ ગ્રંથ તો ભરત નાટ્યશાસ્ત્ર જ છે અને અન્ય સર્વ ગ્રંથો તેના આધારે જ વધતી મોટી ભિન્નતા સહિત રચાયેલા છે.

પ્રત્યેક શસ્ત્રમાં દૈવિક ઓર્ડર આપણુ કરવાની હિંદુ ધર્મની સામાન્ય રીતે અનુસાર નાટ્યશાસ્ત્રની કૌપતિને પણ દેવક વર્ણવવામાં આવે છે અને બ્રહ્માને તેના આદિ સ્પષ્ટા મૂળપામાં આવે છે.

ધૌરાશ્વ, વેદાન્ત, ન્યાય, મીનાસા અને સાર્થક પ્રકાર્ય-સિદ્ધિના કેપરેશ માટે રચવામાં આવ્યા છે કેવલે દુરોધ દોવાથી મંદુક્યુદિ માણસોને તેમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. આરસિક મ ભુસો-ને પણ શાસ્ત્રમયજ્ઞમાં કહાળો આવે છે. આથી તેવાઓને સદુપરેશ આપવાના હેતુથી નાટ્યની રચના થઈ જેમ જાણક પ્રવચન મધ આદિની જે નિર્મિતિ કદી એક પધ પછી બીજી છે, તેમ જેઓ સાક્ષના અચોને મદ્યજન કરી શકે તેવા મંદુક્યુદિઓને તુલ્યગીતથી સાસ્ત્રપ્રત્યેકિ કાળના કરવાના કહેશથી નાટ્ય સર્વનામાં આવ્યું છે.

નાટ્યોત્પત્તિની વધુ એવી છે કે પૂર્વે વેતા યુગમાં લોકો ન્યારે કામ્પ અને લોકોને વધુ થઈ અને દેવથી દુઃખી બન્યા, તેમના પાપોમાંથી બચવા નંદુ દિપ પીટિલ ધધો, ત્યારે કડાદિ દેવોએ બ્રહ્મા પાસે નઈ દર્શન અને શ્વજ્ઞ યુક્ત કોષ નયીન કીડાની મુખબળી કરી અને કહ્યું કે 'વેદો શુદ્ધીને સાંભળવાયક નથી, તો સર્વ જ્ઞોતિ યોગ્ય પાંચમીવેદ કલ્પન કરો.' આથી સર્વતત્ત્વના ન્યુનતાસ બ્રહ્માને કમનંદેશથી પાછળ, ક્ષામવેદાંથી બીજા, અનંદેશમાંથી અભિનય અને અર્થવેદમાંથી રસ લઈ, કેપરેશકાર અને સર્વ તત્ત્વકારદર્શક એવો આદ્યેય વર્ણને યોગ્ય 'નાટ્ય' નામનો પાંચમો વેદકલ્પન કર્યો.

આ નેમ સૌ અથગ કારન યુનિને પ્રાપ્ત થયા ને બ્રહ્માની આજ્ઞાથી તેમણે 'ઉદવિન્યયવેદત્ત્વ'માં દેવોએ કાનકા પર મેળવેલા વિ-ન્યયનો પ્રવેશ નાટ્યપ્રયોગ બન્યો બનાવ્યો. આ નેમી ત્યાં આવેલા સર્વ દેવો. સુસેન પ્રાચ્યા અને તેમાં અનેક વિધિ નાજવા સામ્યા. આથી તેમને શાંત કરવા દેવોએ બ્રહ્માને વિનિલ કરી. બ્રહ્માએ દેવોને પચ્છ્યું કે 'તમે આ નાટ્યને સા માટે વિન્યા કરો છો?' આથી દેવોએ કહ્યું કે 'આપે આ નાટ્યવેદ દેવતાઓ માટે રચ્યો છે અને તે અપારી નિષ્કલ્પે હેવાની જેમ દેવો પદ આપનાથી ન કલ્પન થવા છે માટે આપે આપાકરનું કવિત નથી.' દેવોમાં આ પ્રમાણેની વચનો સાંભળી બ્રહ્માએ કહ્યું 'તમે જોડેને તદ્દરુ. કારણકે નાટ્યમાં ગાન દેવદાનમાં મુ. નુમ કર્મો જ બનવી જાતાવારો એવું નથી; પણ તેમાં ત્રિલોકના સર્વ કર્મોનું અનુકરન કરી જાતાવારો આવશે.' ત્યારબાદ નદુપ સમ્પદ દ્વારા રાગના કરી નાટ્યને પુરતી પર સાંભો દોવાની કાલ છે

બ્રહ્મા, સિન, નારદ, ભરત, વ્યાસ, વાલ્મીકિ, લવ-કુસ, અર્જુન, પ્રભુન, ધાર્વની, તેંદુ અને કપા વગેરેને નાટ્યના આદિ આચાર્યો અણવામાં આવે છે. રાગવેદના યુગ લવ-કુસ નાટ્યકલામાં કુસળ દોવાથી નાટ્યશાસ્ત્રને 'કુસીક શાસ્ત્ર' પણ કહેવામાં આવે છે.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં નાટકનું તજ્ઞજ્ઞ આ પ્રમાણે આપ્યું છે: 'લોકોનાં સુખદુઃખસ્થિત સ્વભાવને અંગદિ ચાર અભિનયો જાતાવારો તેનું નામ નાટક' નાટ્યશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે નાટક અંધારીને ધર્મ, મરદાનગતને દમન, વંદને કલ્પક, મુર્ખને બોધ; 'વિદ્વાનોને આનુષ, ધનવાનોને વિત્રાસ, દુઃખીને ક્ષય, કલોપીને દ્રવ્ય અને કમને શાંતિ આપે છે.'

નાટક કેવું હોવું જોઈએ એ વિષે નાટ્યશાસ્ત્રમાં જણાવ્યું છે કે 'નાટક વિવિધ ભાવ અને અવસ્થાયુક્ત, લોકજ્ઞોતિને અનુસરનાં, કન્યા, મંપમ અને અથગ સ્ત્રી-પુરુષો ને ચરિત્રે દર્શાવનારું, મુખ અને વિશાંતિ અપનારું, યજ્ઞ, મુદ્ધિ અને આણુધ વપારનારું, ધર્મ-દર્શક અને લિનોપદેશી હોવું જોઈએ.' થાગેન્દ્ર મિયદર્શી

કંસેટી

કંસેટી ન શકો તે કંસેટી આ નીચે અવળા આપ્યા છે.

(૧) એક વાર રોડે ખુસ થઈને પાતાના ચારે નોકરોને નીચીની રાતોએ દીરને બેઠેલો દિવસની રત્ન આપી કીધી : (૧) દીનુએ ઉઠ્યું ન હતું; (૨) દુલ્મિનુ પડેલાં રત્ન લોગવી લેથી; (૩) ચીનું પહેલો ભય; (૪) દીનુ ચીનું પછી તરત બીજે કહ્યું ભય; (૫) મળ્યું હતું; (૬) મળ્યું નહીં; ને (૭) દુલ્મિનુ દીનુ પછી તરત બીજે દિવસે ભય આપ રત્ન મળવાથી ચારે નોકરો ખુસ થઈ ગયા; પણ ન્યારે વાસ કોડવવા મોકલ ત્યારે જ નજીકે એ અપુ રાતોએ બિગને માટે રત્ન કેપર જીનરનું અસાધ્ય હતું. ચીથી તેમાં મોં ખસિયાણું પડી ગયું આથી રોડે હસતાંહસતાં ઉઠ્યુંએ કે બોધથી મને તેકે રાતર ર કરવાની ફરત છે. આટલી ફરત મળતાં તે ચારે રત્ન પર ભરતી સમ્યા. તે બેગણે કઈ રીત રઈ કરી હશે?

(૨) મ બેઠેલમાં નવ યુગુ; શિર સદાગત તેાં પંધડિયાં બેઠેલ; પારો આરા સત નિરાસુ—આપણી નજીની કહેવતની શિં ખામણે છે પણ એ ન વિચાર્યો બીધી બનેલા અવધાર ન શિં ખામણે આપની કહેવતો પણ આપણે ત્યાં છે. તે કઈ?

(૩) વિજ્ઞાનીઓએ જેને સ્વાદ વિનાનું, રંગ વિનાનું, વાસ વિનાનું, નુસળથી શકે તેવું, ન ફૂટો શકે તેવું, જેની અસર વિનાનું, અને બેઠું જ આજાં નત્તો ન્યાં પેસી શકે ત્યાં જે પેસી નગાંએ એવું એથેરિકનું મહાસમય તરન કહ્યું છે તે કઈ?

(૪) મ રોડે લોકોની નંબર ચાર આંકડાના છે. ખૂબી એ છે કે બિના ઉકલો બે આંકડા મારા થરનો નંબર દર્શાવે છે, અને એ બે આંકડાને વગે જ આજો લોકોની નંબર બને છે; તેા તે શો હશે?

(૫) મુર્ચખાઓમાં સૌથી મોટો શ્રદ્ધ કયો? મુનિકોનું રેખા-પક શણુ હવે? વિદના પ્રજ્ઞસુતના નામો કોણુ યોગબાધ છે?

ક્રીડામ (૫) મુનિકોનું રેખા-પક શણુ હવે? વિદના પ્રજ્ઞસુતના નામો કોણુ યોગબાધ છે? (૧) મુનિકોનું રેખા-પક શણુ હવે? વિદના પ્રજ્જસુતના નામો કોણુ યોગબાધ છે? (૨) મુનિકોનું રેખા-પક શણુ હવે? વિદના પ્રજ્જસુતના નામો કોણુ યોગબાધ છે? (૩) મુનિકોનું રેખા-પક શણુ હવે? વિદના પ્રજ્જસુતના નામો કોણુ યોગબાધ છે? (૪) મુનિકોનું રેખા-પક શણુ હવે? વિદના પ્રજ્જસુતના નામો કોણુ યોગબાધ છે? (૫) મુનિકોનું રેખા-પક શણુ હવે? વિદના પ્રજ્જસુતના નામો કોણુ યોગબાધ છે?

પ્રવાસ-મંડળી (અનુસંધાન પાન ૧૬૭૫) ગોફન-જીવનનું ચક્ર લેવા ટાંચામાં મીઠી આપેલાં દત્તાં તેઓ સોને કાઢી પાણીને આંભ્યાં. મૂળે ખર્ચ વેળવળન નહિ; અને તેમણે પણ સ્વેચ્છાની ધૂળ, માણસોની કમલ વગેરેની ફરિયાદ હતી. ઘડનાની રતી બેસી, ગાંધી-ઓના વિદાર, ગાયોનાં ધણ, વ્હાલસોયા ગોફનનાં આગરિયાં, એ બધાં તેો આંખે ગાત કવિઓની કલ્પનામાં જ ઇચ્છતાં રહ્યાં છે.

કલામંડળની કથાપુત્રી

તે જ રાત્રે, ગાંધે ગાયે કોઈ નવી ફરજ આપી પડી. ચણસમાં કેટલાંક ટકમણે એક સહિત્ય-સંકીર્ણન મેળવ કર્યું હતું. તેઓ એક ગમત રાખી ત્યાં મળતા, નવાં પ્રસારનાં તુલ્ય, ભરતીય સંચીવ, કાવ્યવાચન વગેરે તેમના નિલ્પ પ્રકારે હતો. દલે તેઓ તેમાં ક્યાની સાખા પધારવા ગામ્તા હતાં. ચણસમાં ગારા અસ્થાનની તડ કણ તેમણે વણ પૂરણું સુદૃઢ કરાવ્યું. રાત્રે અંધે અંધ ત્યારે અમારી બરાહ મળી. ધમ્મી બંધીરતાથી મેળવતા મંત્રીએ આજના ધર્યને પ્રસ્તાવ મૂક્યા. પ્રથમ સંગીત યજ્ઞ, બીજે કુદ્દામણીની વિધિ દરવાજા આંભ્યા તેમાં તેમણે ગારી સામે એક કેરો કાચવ અને ફૂંની પેડી ખરી દીધી અને ધણા ભાવથી કમ્પાણી કે આજની તરફ જીરજાપી હું ને વિધ કરે તે બી મેળવનું કાચવનું પ્યાનવિદ્ય બનશે.

ગારી પણ કોસી આવી. ગાત દુર્ગેન કાનસના અજવાળે, જે સીધું ધીજાળી જ, ફૂંન ગરમા ફેને કારકાદેવી એક ગુમારને પોણા આપતાં દેવ મેળું કોઈ આશિષ હતી આપું. તેમને પ્રથમ મળ ચયા, અને સામેના એક નાના બેઠમાં મીડણું. ત્યાં ક્યાના કમેદ-વ. જોનાં કાંધારેનાં અનુકમણિયો પણ મેડિયો હતો. એ પછી દીવા-બતીયા ફેરફારો હતી, એક સુદે પડત પર, પાછળના પ્રસારના આધારે પોતાને પડકારો પાડી એક નાના કુમારે મુંદર છાવાતુલ્ય હતી બતાવ્યું. આમ, કાર્યકર્તા સુદર થતો ચાલ્યો. પછી તેો મેળવના સ્વચ્છ જાચન કવિયે પોતાનું એક કાવ્ય સંમજાવ્યું. તેમાં 'જરની લલલ લેણા એક વચરી હકીકો એક સામધાનો નાસ કેવી બીચ-તાથી કર્યાં તેનું સૂચન હતું. એના સમયે અને પોતાવાની રીત લલલ લલલની રસ લઈ લઈ. એમ તેવા માણસના કલ્પમાં વિદ્યોત ક્યા વિના રહે નહિ એવા તેમાં કહ્યાર દયા. આપણા પ્રાંતમાં આવી રીતે કાવ્યોના રસ પાતાસ ફેટલા ઇશી મેધાળી જ અપવાદ રૂપે જણાયો. એ પછી દીનાનાય મનિયે પોતાનાં સંદેશરિત કેસરિત પદો સેધવા-ભ્યાં ત્યારે લાચું કે દિદી સુધિમાં ફેરવાયે 'પ્રદીયો' છાપવા લગ્યો. રાત ખૂલ લીધી મહ દહી; પણ મધુખમ ચાંદની, ક્યા, કાવ્ય અને સુંગીતા વાતાવરણની ધૂળ અને ઇશી સુધિસિત રુપેણી સુદર મેળવવાળા ગાળાએ મને યજ્ઞસ્વરના સામગમાં તરનો જણ્યાં: આરવની ચાંદના અને બંધવતા સાધવામાં ક્યા કેનું અજ્ઞ સાધન છે. પણ અજ સંસારમાં તેની ફેટલી કપસા!

આજના જતા

બીજે દિવસે સવારમાં વહેલા લેવાર થઇ ગામના જ્યાની જસ-ઓફિસે પહેંચ્યા. ડિફેરા લઇ બેઠકો રીકવે હતી, પણ જસ બેઠક-વાને વાર દીધે એક એક પૂરી રહેલી પાઠ સંધેરનામણે રહે હતી.

હું આમજી રહેલી વિસરી હતી કે બનરમાં દૂરનાં સહિત્યમગ્ન મને મુશ્કેલીનાં એક બચવાનકાસરના ગામનામાં લઇ ગયા હતા. ત્યાં મેં સ્વ. કલાકાર રામ સિવચર્માનાં એ આશર કિયો નેહમાં ને કોમળી હલમનાં એક નમૂના અખ્યા. એક દલું 'લેચમનુ સ્નાન' અને બીજું દલું 'મયોકલવમાં સીતા.' એ વિશેનાં આજે બનર અને માણસ બનર-રણ (સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૬)

માં મયો કોષો મારફત હતી નહિ સમાવન. તે જ ધરમાં રામ-ચેક લલમણકાસર સી.આઈ.ઈ.નું મોટું પોર્ટ્રેટ રામ સિવચર્માનું જ ફોટો છે તે પણ તેમને હિંદના એક કલાકાર તરીકે આપે પણ મિતર છે છે. વધુ નવીનતા અને મેં ગમ્યો કે જસના રીકવનાની પાસે જ કમ્પ્યુટર સેકના સંબંધી એક સુલબકેદે ટોચીયાને ત્યાં રામ સિવ-ચર્માનું એક દરબચિત્ર નેહવાના પ્રસંગ ગમી ગયો. રામ સિવચર્માની સિદ્ધિ આકર્ષક ન હતી. તેમણે બહુ યોગદાથી દરબચર્માનો અભ્યાસ અને આલેખન કર્યા હતાં, એની પ્રતિતિ આ ચિત્રો જોવાં થય, અને રામ સિવચર્મા મારે વધુ માનદરિતે મેળવીને જસ બેઠકે તે પહેલાં જલદી પહેલાંની જલ જલ્યા પર મોકલાઇ ગયો.... અને એ જ જલકાની દોક પણ આજના સરલા વાગવાના એમ રામચર્માનાં જસરિત ૬૧૨ પહેલાંની સાગન કલાકાર (આહુ)

પરદેશના પત્રમિત્રો Our Friends Abroad

રેસમકલે વિવિધ વિધયા પર પ્રકાશ પાડતા પત્રોને આપને આનીએ કેટલાંક વિદેશી પત્રમિત્રોનાં સરનામાં પ્રકટ કર્યા છે, જે વાચકોને બહુ કપચોથી નીવડશે તે સરનામાં બાહ સદરુસેન ગેસબી(બોક્સ ૧૪૫, મોન્ટાગુ) તરફથી મળેલાં છે, અને તેમાં કપચો રકમ દરબચે, પરબચવાર કરી વખતે, પોતાને તે નામોએ બાઈદરક-થી(કુમાર માસિક મારફત) ગળ્યાં દોરવાને કહેજી કરના જરૂરી છે.

- (1) Miss Anneke van Houme, Buskin, Huellian, 6 Bussum (Holland); (2) Miss J. Bennett, 18 Longview Street, Little Hulton, Nr Bolton, Lancashire, (England); (3) Miss Betty Gibson, 25, Copeland Quad, Ibrp, Glasgow, s. w. 1, (Scotland); (4) Miss Annie-Marie Bouget, 37 Rue du Metier, Mantes Bassicourt, Seine-Dise (France); (5) Miss Ruby Mae Laimore, 113 Vardon Street, Hot Springs, Ark, U.S.A.; (6) Cyril W. Davies, 1 Cambridge Building, Thorndike Street, London, s. w. 1. (England); (7) Miss La Verne Gidley, Route 2, Munford, Alabama, U.S.A.; (8) Miss Nyla De n Rogan, P. O. Box 35, Philadelphia, Missouri, U.S.A.; (9) Doris D. ebenstedt, Palmvre, Missouri, Star Route, U.S.A.; (10) Mr. C. D Argyros, Abbass Avenue, Khartoum, (Sudan); (11) Mr. Kantilal J. Shah, P. O. Box 7, Victoria, Mahe, Seychelles; (12) Mr. Ratilal Moolchand Sheth, Hodeidah, (Yemen, Arabia); (13) Mr J.A. Mommsby, 37, Federal Street, North Hobart, (Tasmania); (14) Mr. Andy Anderson, P.O. Box 3150, Hollywood, California, U.S.A. (બીજે સરનામાં આવે એક).

નવાં પત્રમિત્રો

- (1) માણે કલાકાર દિ. બ્યાસ, દોરવાર, ઇન્ડીયનુદર-સુસાંવ, નરા એવા-Now Gor તથા કી વ-Diu; (2) કિમયાસર ક્યાવ-જ એવી, ચામકા બિંદિય, કીચા દીડી, રજુકાદ કાર્દવ, કાંચી; (3) વીડી, સોરકિયા બોડિય, વજુકાતી વાવ, બુનાયક; (4) જલ-દેવ બની, ચા. બો. ૭૩, કારેસકાવા-સિ. ઇ.આ.કિય; (5) અબ્દુલ અબીક એચ. ખાસી, ચા. બો. ૪૩૮, કારેસકાવા-સિ. ઇ. આ.; (6) કુરબાનુદસેન એ. ચરણ, ચા. ને. ૩૩૬, કારેસકાવા-સિ. ઇ. આ.

એચ જી. વેલ્સ (અનુસંધાન પાઠ્ય પાન ૧૬૮ પી.)
 અને પછી તેા શિક્ષણનું ફ્રેન્ચ ઉદ્યોગને દિવસલેર પત્રકારત્વના
 ફ્રેન્ચમાં એલિએ ડેપુટી 'પ્રાદેશિક પ્રેક્ષક', 'સેન્ટેરીયલ', 'નેચર' વગેરે
 પ્રસિદ્ધ પ્રેમમાં એલિએ વખતે માંડેલાં ગાન પાંચે જુદીની કિંગ્ડમના,
 આંગળમાં ખોડવાયા એ કુળના અદ્ભુતમાં એ સંસ્કૃતિ, સુગંધ તથા
 ક્ષપનાસાદિત્ય સુપ્રમ રહેલાં તેનેા અત્યંત પ્રચાદ દેવે વહેતો થયો.
 પાતે એ અનુભવોથી તેમ આગેલાં અનુભવો કાઢેને એ અનુભવવા
 ન પડે એવા નવા પાંચે જગતને મૂકવાની તિથિમાં એને ભયો હતી.

પહેલો હાથ એલિએ નવલકથા પર અભ્યાસો, એ કૃતિ 'કિપ્સ'ને
 અનન્ય લોકપ્રિયતા મળ્યા પછી 'વિશિષ્ટ કિસ્સો', 'ટાનેલો' વગેરે
 વગેરે એક પછી એક નવલકથાઓ એ બહાર પાડેનાં ગયાં. એની
 ખ્યાતિ કેક અમેરિકા સુધી પહોંચી ગઈ. સમાજશાસ્ત્રીય ક્ષાણેખ-
 નાને એ પ્રકાર આ જગતનાની જ પેદાશ છે અને એના સોપી વધુ
 પ્રાતિનિધિ લેખક મેઘ હોય ને તે એચ જી. વેલ્સ છે.

પોતાના એક ગિત કંપના પત્રમાં વેલ્સે એક વાર લખેલું,
 "hammer, hammer, hammer on the hard high road"
 (હૅમર, હૅમર, હૅમર ઓન ધ હાર્ડ હાઈ રોડ.) અને એ જ રૂઝ
 ભલે અપનાવીને કામના કારે મોઝા અને નળણી તબિયત વચ્ચે
 પશુ એ એક પછી એક સમ્પ્રાપ્ત્ય કૃતિઓ બહાર પાડેતો ગયો.

ક્ષપનાસાદિત્ય પછી એ શિક્ષણ, મગાજકરનું અને સમકારણ-
 ના વધુ નવલ ક્ષેત્રમાં પડ્યાં. હાંનદ સના વિજ્ઞાતાનાં પરસ્પર
 વિરોધી મતોના બાદલોએ રાખી એલિએ 'પી એ રજાસાદ ક્રાંતિ દિ-
 સ્ટરી' નેા મહાકથા લખેલાં અને અર્ધન સાચી માતૃવશાળી કલિદાસ-
 દિધ આપી. અને લેખક તરીકે યોગ્ય બતાવનાર એની વૈજ્ઞાનિક
 તૃપ્તિમાંથી હજી ગજી આ કલિદાસ સરદિ જ દી.

પોતાના હજીનકાળમાં સમગ્ર પૃથુતે એ લખી ગયો છે
 અને એમાં હેઠલાંના ઉદાહરણ જાણીય, સામાનિક, વૈજ્ઞાનિક પ્રચારો-
 ને એલિએ અપનાવ્યા છે, એટલું જ નહિ પણ એ સંશોધનાના તાર્કિક
 અનુસંધાનમાં જાપિને લગતી કેટલીક આગાહીઓ પણ કરી છે.
 વાતાવૃત્તિ, નવલકથાઓ કે અન્ય કૃતિઓને પ્રખ્યાત કાલજળે
 ઝાસાશેતો નથી, પરંતુ એની આ ત્રણ કૃતિઓ જે જગતસાદિત્યના
 અમૂલ્ય વારસા રૂપ બની રહેવાની છે (૧) પી આકાશકાલિયના
 દિવસી (કલિદાસી રજાવેરો); (૨) ધ આયન્સ ઓફ લાઈફ (છ-
 વનનું વિજ્ઞાન); અને (૩) ધ વર્લ્ડ, વેલ્સ ઓન ટેપીનેસ ઓફ મેન-
 હાઉન્ડ (મનુષ્ય ભવિતા સુખ, સાચર્ય અને સમૃદ્ધિ).

કૃતિઓમાં બહુની વખતે જ વેલ્સ સમાજવાદી આદર્શોએ
 અને એ અંગના પોતાના વિચાર એલિએ એની કૃતિ 'એનિસ્ટોસાસ'માં
 ૩૦૬ કર્તા છે. એ કૃતિની એક જ વર્ષમાં ૧૮ આશ્રિત્યે થઈ. એ દ્વારા
 જગતના એક વિચારનેતા તરીકે તે ગનીકાર્ય થયો. એ વખતના
 આગળી સમાજવાદી વિચારકો એમાં બતાવેલાં રીતો વેળાંદંપની
 તેનાં મિત્રો દ્વારા અને તેમાંથી વેળાંદંપનીએ તેને 'ફિલબન સોસાયટી'
 માં નેરકામાં પ્રેરેલાં. પરંતુ મોટાના સિદ્ધાંતો તથા નીતિ અને રીત
 તથા તેની વચ્ચે જરૂરી થતાં તેલે એ મટજમાંથી સંજ્ઞાનું આપેલું.
 એને આપવામાં પણ લખી છે: 'એકસેપ્ટેરિયેન્સ ઇન એન્ટિ-
 ટાઇમ ટી', પરંતુ એમાં ભોતિક ગાત્રુ કરનાં જોડકાં પણ વધુ
 વધારે જાર મૂક્યા છે, ને પોતાના દેહ કે આત્માના અનુભવો કરનાં
 પોતાના મનની પ્રક્રિયાઓમાં માં એલિએ મોટે ભાગે નિરૂપણ કરેલું છે.
 એના યુગમાં 'મહાન વ' ર તરીકે ઓળખાતા સાદિત્યકારોમાં
 ૧૬૯૯ દેના બીલ પ્રજુ ને મેન્ટરના, આનોઈદ એન્ટ અને રી.

બીલ પણ દેના, પરંતુ તેમની કાસલિકતા આ ચારનાં રીતો જુદી
 હતી. હાઈ દેનો, પણ એ તે એકાદ એકીકાળીઅની માફક સોપી
 અવરો જ રહેતો. કિરિય પશુ દેનો; પરંતુ એની શાંતિવાદી ખુમારી
 પર હંદકા સમાનુ વર્ધને અણુઓ દેનો. એ ચારોમાં હવે તે
 માત્ર સંત બનાઈ (ન્યોર્થ બનાઈ રો) એકલો જ હયાત રહેલો છે.

પોતાનાં લખાણોમાં લગભગ રીતો એટલે જ હુડોએ દર્શાવવા
 છતાં ખાનસી છત્રનમાં તે રીતોના હેડેલા કુધપ્રાતિરો નહેતો. કાન્ક
 કિવનદેને લખ્યું છે: 'રોના આગમન સાથે તમારા પર પણ હુડો-
 નું પેાલું ફરી વળે, અને પાછળનું બારણું ધડાક કરતું હવે થાય.
 પરંતુ વેલ્સ લખેલાં કાલે તે તમારી, શરી કે રાજની માફક હવેલકી
 બારણું બંધ કરીને, બહુ ગિચી નહિ પણ બાંધી દેતી, સહેજ રયાગ-
 વર્ણી અને ખૂબ આસપાની રંગની આંખોવાળી માનવખતે તદન
 શાંતપણે તમારી પછા આવી કામની નજરે પડે.'

વેલ્સે એક પોતાને કલાકાર કરતાં પત્રકાર તરીકે જ ઓળખાવ્યો
 છે, અને એમાં પહેલા કલાકાર ને દ્રશ્યને ગોપની કાલય તેમ જ પછી.
 એની રચનાઈ કૃતિઓ પણ જ ત્રણેવાનિયના સાવધી નથી લખાઈ.
 એની બધી કૃતિઓ પાછળ વૈજ્ઞાનિકીતે પૂજકમુલ સાથે વિશિષ્ટ
 સંદેશ રહેલો છે ને એ પુસ્તકોના છત્રનમાંથી જ પ્રતિબિંબિત થયે છે.
 દિવસ સિવાય બીલ કેઈ નવલકથાકારનાં પાંચે આરંભી લોકપ્રિય
 નથી બન્યાં. નાનાં પિંડો, ગરીબનવંશ, સમકારીઓ-સાદિત્યવાદો,
 સો વર્તેના અને સમગ્રી કલાના લોકોને એ પ્રિય લેખક હતો.

એલિએ એ લખ કરેલાં, પડેલું, સંદર્ભમાં અધ્યાસકાળ દર્શાવના
 પોતાની એક પિતરાઈ દેશાલેય થેરી વેલ્સ સાથે, પોતાના વિદ્યાર્થી-
 સિષ્ક છત્રનાં રમણો સાથે એ સમગ્રખળા પણ રમણે એકીને
 એલિએ તે પોતાની 'લગ ઓન ડિ. લેવિસામ' નામની નવલકથામાં
 પૂર્ણ છે. પાછળથી એ કમના પ્રતિષ્ઠા હદને એલિએ પોતાની અ-
 પ્યાપકામની એ વિદ્યાર્થીની એમી ફેરીનાં કાલિન્ય સાથે બીલું
 લખ કર્યું. એનાથી થયેલા એ પુત્રો પૈકી એક જ પી. વેલ્સના સદ-
 કારમાં તે એલિએ 'સાયન્સ ઓફ લાઈફ'નું પુસ્તક લખ્યું છે.

મનુષ્યવત્તા અનન્ય આશા ધરાવતો વેલ્સ છેલ્લે છેલ્લે વિ-
 રાસવાદી બની ગયો હતો, અને એના અંતિમ પુસ્તક 'Mind at
 the End of Faith'ની પ્રસિદ્ધિ પછી તે તે 'Prophet of
 Gloom' તરીકે જ ઓળખાતો. પહેલાની કૃતિઓમાં બહુતો એનો
 આશાવાદી સૂર છે કૃતિમાં હ્રિમ થયો છે, અને આશાવાદી જગત-
 પ્રચારોના વલરેશ્વરિ અપ્રચાદન પછી એલિએ બહુલ્યું છે કે, 'માનુસે
 દેવે કાં તો હાઈ જ નહીં એલિએ અથવા તેા પતિત થઈ નેહિયે, અને
 અથવા તેા મને એના પાનને નાખતો જ સંભવ વિરોધ ન્યાય છે.'

એલિએ છેલ્લું પુસ્તક મેલતની કાપા નીચે રહીને લખેલું એના
 હેડકેરે એ પણ આશા રાખી નહેતી અને તેમણે એના સંબંધીએને
 ખૂબે તે થયે એના અવસાન મારે તેયાર રહેવાની કાફી આપી
 રાખેલી, આગ છતાં વેલ્સે તેા એ પૂરે કર્યું જ.

આજે ૫૯ રમાં (૧૯૨૫) સન=Anno Bombini ના
 બીલ વર્ષમાં આપણે છત્રી રજા ળીએ. આ જગત પરના આપણુ
 છત્રનને નિર્ભય થવામાં ધરણાઈ ઓળખની શોધ પછી હવે બહુ
 અગવ નહિ લાગે. આવારની ત્રિસંકે દશમાંથી દરજાને આશય
 બરાણ એક જ પગલું, આપણે બેદિરિત સરકર્યું કે રોજન તેના
 નિર્ભય કરી આપણે એ પગલું સમગ્ર માનવજાતની હયાતીનો પુષ્પ-
 પળે વિચાર કરીને બરાવને, એવના પરા પાછળથી પણ વેલ્સનો
 અવાજ વાતાવરણમાં પડવા પાડી રહ્યો છે. અસીકે દર્શક

સત્તર ડાયરેક્ટરોની સહીથી ૧૭૨૩ની ૧૬મી ઑગસ્ટે મુંબાઈના પ્રિન્સિપલ ને કાઉન્સિલને પણ મોકલવામાં આવેલા કે નીરીશના બંને બાઇને છેડી મૂકવા ને આ માગસાની પતાવટ કરી. નીરીશએ પણ એ જ મતવજાળા ઘણા કાળે પોતાને ધેર લખ્યા કે જેથી અંગ્રાંનો એકાદ પત્ર તે પહેલે જ.

અને માગસાનું નામને સોંપવામાં આવેલ અને પંચે ઈ. ૧૭૨૪ની ૧૮મી નવમ્બરનારો કે પનીની વિરુદ્ધ પ. ૪૬, ૩૬૦ રૂપિયાનું ફક્કાનામું (ડિકી) હતું. સાથેસાથ ડિકીદારને તેના સરસામય તથા મોકરયાદ સાથે કંપનીને અર્થે દિંદ પહેંચાડવાનો ફક્કા થયો. દિંદ આના બાદ ઈ. ૧૭૨૩માં નીરીશ અવસાન પામ્યા.

(‘બાલક’ગાંના શ્રી. પ્રવરેનદાસના લેખ ઉપરથી)

અજસિયાં

માગસામાં નવરે પડતા એ દરજ્જા ને મામૂલી છીડા બેતીમાં અમુક સહાયકની વડે છે એની ઘણીને બજાર જ નહિ હોય. તામાન્ય પડતર જમીન ઉપર એક ટ્રય ફળદ્રુપ જમીનનું પડ બાપતાં કુદરતને એકલે દાથે હવેના વર્ષો લાંબે છે અને તેમાં તે અનેક વનસ્પતિઓ, પ્રાણીઓ અને જીવોના ઉપયોગ કરે છે. આજે સુધરેલા રોગોમાં પણ અમુક ખાતર, અમુક આદ્યાન ને જ્યોતોની મારફતે, બનડેરી જમીનને ફળદ્રુપ કરવા ને પ્રવલન થાય છે તેમાં આ અજસિયાં પણ મહદભાગ નીવડ્યાં છે. એની ખાતરી કરવા માટે કે ક નાનો પ્રયોગ કરી જુઓ. ત્રણ ફૂંડાં લો. તમારા વાડા, વાડી કે ખેતરની થોડી થોડી જમીન એક ફૂંડામાં ઘાડાક અજસિયાં મૂકવા, બીજને એમને એમ રાખવું, ને થીનમાં ખેતરો કે બાગની વાડ પાસે અજસિયાંની અથાથ પડી દોય તે કેડાથી લાવીને બરડો. પણ તે ત્રણે ફૂંડામાં જમીની થાય તેની એક જ નવડી ચીજ વાવવી, તેમને સરખું પાણી વગરે આપવું અને ત્રણેના પાકને ઉતારા જોવો. સાડી માડી કરતાં અજસિયાંવાળા ફૂંડામાં લગભગ ત્રણગણું ને પેકી અથાથવાળા ફૂંડામાં લગભગ પાંચગણું વૃદ્ધ થયેલું જણાયો.

જેનાથી આપણે મુશાબકો ઈતી ને ને અજસિયાંની અથાથ વાડા કે બનીગમાંથી વગાડીનુડાવીને કંઠાવી નાખીએ છીએ તે કેડાથી કામગીરી છે એ નજીવતા નથી. પશ્ચિમમાં તે એ મામૂલી છીડા તથા તેની રહેલીકરણી વગરે વિષે પુરતો લખાયાં છે. બેતીને ઉપયોગી એ અજસિયાંનું જવાબદારી વિષે આપણે પણ માદિની મેજીરી લેવી જોઈએ.

અજસિયાં પ્રેરિ બારે જમીનમાં જ પુરાઈ રહે છે અને માગસામાં જમીન ગોચી થાય ત્યારે દર પાસેની કપર આવે છે. તે પછીથી ત્યાં સુધી જાણ પડ્યાં છે અને તેથી જમીન ગોચી રહે ત્યાં સુધી તે સુધરે જમીનમાંથી બહાર આવશે તેને કોઈ અડકવા જશે કે તેના દર પાસેની જમીન કોઈ કારણથી કહે જ મૂકશે તોપણ તે જમીન પછાં દરમાં સંતાર જશે. તેની ગુમગી ઘણી મુંવાળા હોવાથી

એકવાડ, આ કે કોડીને નકામે કપરો, શાકભાજીની છાંવ અને કાંબળાં વગેરે પણ તે ખાય છે. આવેલ કપરો કેડી ને હતાં જોઈને સહેજ ખેતવીને તેમાં તેને મૂકા તે તે કપરો બહાર પડ્યો નહિ રહે અને તે અજસિયાંમાં માટે ખૂબ કપરોમાં જોરાક બની રહેશે. એજ રહેવાક પક્ષીના ઝીણા કાંકરા અને છે અને તેમની મદદથી પોતે અજેલા અનાજનો પેટમાં દળાને બૂકા કરે છે, તેમ આ અજસિયાં કેડીના કબોને અને છે અને તે કબોની મુદદથી તે આ કપરો, મટાડી, જમીનના સારો વગેરેને દળાને તેમના બૂકા કરે છે એ બુકાની સાથે તેમના શરીરમાંની ક્રોધીકામાંથી એકલા રસો તથા કપરોની નીચી પણ બળે છે. અંગ્રાંની પોતાને મેળવે પોષણ લેવા લીધા બાદ જ કીનો બચે બાગ વિષાડરે તે દરની બહાર કાઢે છે. આ વિષાડમાંથી મુંવાળી ફળદ્રુપ જમીન બને છે. આ જમીનમાં માર અને વનસ્પતિને મેળવતાં અર્થાં વતરવા મળાક રૂપે હોય છે. પુષ્કળ પડમાં આવ્યા મહાન રસાયણશાસ્ત્રીઓ જેવા લાન્ડા કાડાગી રહે છે અને તેઓ જમીનના રાખવા પ્રયાન કરે છે.

જમીન સાડી દોમાં અને તેમાં તે, છીડાને માટે મેળવતાં જોરાક અને એજ દોય, તે એક એકરે લગભગ ૨૫ લાખ અજસિયાં ત્યાં દોષ રહે. આદરતા બધા છીડા તે કોષક જ જમીનમાં દોય, વનુ અકરે રમ થી પગ હાવર છીડા દોય એવી લાડીના તે ઘણી બની. શરૂ અને તેટલા છીડા દર વર્ષે ૫૬૦ ગણુ સાડી પોષણપૂર્ણ મટાડી બનાવશે આટલું નવરૂપા પણ ને બાગના માલિકો પોતાના બાગમાંથી પોરડાં, રાંબળાં વગેરે બની પડેલી અને સડી સહે જોઈ જોવે વળાવીને બહાર દૂધાવી છે અને તેમને જમીનમાં દશાવી ન દે તે પોતાના અજસિયાંને ભૂખે મારે છે, અને તેમની ઉમદા કાર્યક્રમોને લાભ ગુમાવે છે. તેઓ બાલકીઓ બરી બહારનું કોળી ના વર લાવીને નાખે છે, પણ એ સાથેસાથે આવા છીડાઓની મદદથી દર એકરે જે તેઓ મારે તે ૧૬-૧૭ માલકી સોથી વધારા ખાતર બનાવડાવીને પોતાની જમીનને ઉમદા પ્રકરની બનાવી શકે. તેમણે તેની ફજ એક જ કારણનું મેગામાંથી પોરડાં વગેરેના પડતો કરશે અને તેમના મારમાં પડતો શાકભાજી, અનાજ વગેરેના કપરો ફૂલો પડાવીને પોતાની વાડીના જુદાજુદા ભાગોમાં તેમને દહાવેા અને ત્યાં એજ રખાવેા, એટલે આ કુદરતી રસાયણશાસ્ત્રીઓ મુંદર ફળદ્રુપ જમીન બનાવશે.

—દરશવ અમુતપરશવ દેસાઈ

આકારમાં થતી વીજળી

ઇલેક્ટ્રિસિટીનું પાવર હાલસ નેજા વીજળી હોવા કરવું હોય છે; તેમ મેપાડબર પણ વિદ્યુત નીગમવતું હોય છે. આજની જ સાથે વાનું તેજાન એ બીજું કશું નહિ પણ વનગી ગતિમાન થયે હું ઇલેક્ટ્રિક મશીન જ છે. પૃથ્વી પરથી વરણ કાચી એ કે સરખાતમાં તે તે પીથેથીયે ચૂકતી હોય છે, પણ પછી મેસારાએ જોઈએ અતિ કરની હોય છે. તે અપરે અતિશય ટકી બેરેલી થીયઇએ પહેાંચે છે ત્યારે તેમાં રહેલી જિભાસ નાનાંનાનાં ફેરોગોમાં બની નવ છે. ગતિ અને ધક્કાને લીધે આ ફેરો વાતાવરણમાંથી થોડા ધનવિદ્યુત્તર (Positive charges) લે છે. આમાંનાં બારે ફેરો ઝુકતા અને પપનની ગતિને લીધે એકાં ઘઈ નીચડી દરોજમાં મોકલાઈ નવ છે.

પૃથ્વીની કણ-વિદ્યુત્તરવાદી હોય છે. માધા ઉપર ધન-વિદ્યુત્તરવારણાં વડેથીની આકર્ષણ પામેી ઋણ-વિદ્યુત્તરવાળી (Negative charged) વીજળી ધરતીની નીચે ધાસા વીજળી રૂપે વહેલી શક થાય છે. આ તરીકે વાદળાં અને પૃથ્વી બંને અનુક્રમે ધન અને ઋણ મુખ સમાં બની રહે છે. આ બંને મુખ વચ્ચે એજાણુ શરૂ

થાય છે. આથી આકાશમાં ગતિશક્તિ વિદ્યુત (Dynamo)માં સારે વોલ્ટેજ ઉત્પન્ન થાય છે અને વાદળોં તથા પૃથ્વી વચ્ચેનું અંતર પૂરવા સ્થાગિત વાદળોના પડદા ઉપર, પૃથ્વી સરસો સંભળતા, કક્ષા-કક્ષા ને ફેરવી હોય લાખ માઇલની અતિની ઝડપથી ભેગાં, વિદ્યુત્કેશનો લીસેટો અંકાય છે આ સમયે વિદ્યુતના બે સંયોગબિંદુઓ—વાદળોં અને પૃથ્વી—કેન્દ્ર દબાણ (Pressure) સરખું ના થાય ત્યાં સુધી વિદ્યુત્કેશના પાંચ પર વિદ્યુત્પ્રવાહ વહેતો રહે છે.

વીજળી એ વા-વરસાદનાં તેડાનામાંથી નળાતી વિદ્યુતનો નિર્વિઘ્નકારો (Discharge) છે. વાદળોં અને પૃથ્વી, આ બે સુષ્કના ગાળા વચ્ચે અચરે વિદ્યુત-તણાવો (Spark) વહે છે ત્યારે માણસના હાથના ફેરવી નહાઇને હવાનો યર વિઘ્નકાર (Charged થાય) છે અને આની અંદર યદને તીવ્ર વિદ્યુત્પ્રવાહ વહેતા શરૂ થાય છે. હવા મળ તો ગરમ હોય તે વળી એકદમ વિસ્તાર પામે. આમ થવાથી અહમ સંવિતની મેધમર્મના થાય છે.

વીજળી એ કંઈ વિદ્યુતનો એક તણાવો (Spark) જ નથી, પણ એક જગ્યાએ ઉપરકેડવી થતા અનેકાનેક વીજપાત હોય છે. આંખને આંદોં છે એવી વીજળી અમુકી નલ્ય એટલેમાં જમ્બુ આળતો ખાતરી હોય છે; સેકેન્ડના દસ લાખમા બામમાં દસ લાખ વોલ્ટેજ વાળો, નીચી ગતિ કરતો, વિદ્યુત્કેશનો (Bolt) ના પથને અચ્ચાટ કરતો 'આઠકો' (Stroke) ઉત્પન્ન થાય છે; આ પછી પૃથ્વી સાથેના સંયોગબિંદુથી જમ્બુ વોલ્ટેજ વાળો વિદ્યુતનો ફુવારો સેકેન્ડના પચાસ લાખમાં લગભગ સમયાંમાં વાળામાં પાછો ફરતો હોય છે. આ વખતે મકાન, ઝાડ, પ્રાણી જે કંઈ વીજળીના સંયોગબિંદુ નજીક હોય તેને વિદ્યુતનો અવશ્યે અટકો લાગે છે. આ પછી સેકેન્ડના હબરમાંથી તે દશમાં લાખ સુધીના સમયાંમાં પૃથ્વી અને વાદળોં વચ્ચે રિગર રહેતો વિદ્યુત્પ્રવાહ વહેતો રહે છે. આ ગાળામાં જેને વિદ્યુતનો અટકો લાગે હોય તે લાળી, અગ્નિ કે સળગી જોડે છે.

મેધમર્મના અને વીજળીના અબકાર અમુકોના સમયે મેધવામાં આવે તો, વીજળી કેટલા અંતર ઉપર વજુથી તેના પચાસ આવી શકે. અનાજની અતિ પાંચ સેકેન્ડમાં એક માઇલની દોષ છે. ધરો કે વીજળીના અગકાર પછી ૨૦ સેકેન્ડ બાદ મર્મના સંભળાઈ તો એમ ભણવું કે આર માઉડ અર વીજળી થઈ છે.

વીજળી કંઈ ફેર ના પથ કદરૂં કરે એવું પણ નથી. એકાગ્રાં એકા અવરોધનો વસ્તો તે પડતી પડે છે. લોખંડનાં માળખાંમાં મકાનો, ટેલીફોન અને તારના ચાંત્રાઓ, શેષાં રહેા, વીજળીના તારો વગેરે વીજળીના કત્તમ સુધાકરો હોવાથી વીજળી તેમના વરડું વધુ આકર્ષાય છે. વીજળી પડવાથી ઝાડ તોડાય નવ છે. તેના અવન-સવ અને એકની વરાળ થઈ નવ છે અને વિદ્યુત્પ્રવાહ મૂળની નાટક આવવાં તેની નાટકીની વસ્તુઓ પચાસ લાખમાં આવી પડે છે. વીજળી મકાનની કીવાલ એકી, જારીનારણાં બંધ હોય તો પણ, મકાનમાં પેસી નવ છે. ખંડમાં લોખંડનો સરસામાન હોય તો તે તેના વહન-માર્ગો બને છે તેથી વીજળી નવા ચક્રિયામાં પણ વહેવા માટે છે. નજીકમાં મોંઘની હોય તો તેને પણ તે અડધી છે છે. એકને એક રચેને વીજળી બીજાં પર પડતી નથી એ આ-વતો જોડી છે. અધુરોના બેલવર એગ્રાપર રેટ્ટિ ગિલિંદમ ઉપર તે પંદર મિનિટમાં પંદર વાર પડતી હતી અને આચાર સુધીમાં તેના ઉપર કુલ ૯૮ વાર ચાલ્યો છે.

મેધમર્મના વખતે મુદ્દલામાં બદાર જવું, કે અધુરો નવ્યામાં આપણો દેહ જ્યાંમાં જ્યાં વરડુ જાની રહે એમ જોવા રહેવું સહા-મતીમું નથી. નાનાં છુટાંકામાં ધરો કે એકદરોદર ઝાડ કે તારની

વડો પાસે રક્ષણ મેળવવા જોવા રહેવું તે ઉલટું વીજળીના આક્રમણ-પથમાં જોવા રહેવા જેવું છે. જે આવા વખતે ઘર બહાર હોઇએ તો ધાડાં નંગલ, ગુફા, જોડી ખીણ કે ટેકરાની તળેડી જેવાં સ્થળોએ જતા રહેવું સલામતીમું છે. અને જે કલાચ આવું કંઈ ના મળી આવે તો જમીન પર સુંઈ નવામાં સંદરમાંથી હોડની શકાય ખરું.

આજવીજ વખતે મુદ્દલામાં હો અને જે તમે મર્મના સાંભળો તો ભણવું કે વીજળી તમારા ઉપર પડનાર નથી. વીજળી તમે જુઓ તો ભણવું કે તમે તેનાથી બચો થવા છે. જે તે તમારા ઉપર પડી તો તે સંબંધે તમે કહું ભણી શકનાના પણ નથી એવ જોક્સ છે.

કુદરતનું કોઈ ઉત્પન્ન નિરર્થક કે નિર્પયગી તો નથી જ હોઈ. વીજ-ળીના વીજકારણ (charging)થી હવાના ધરમાંથી નાઇટ્રોજન અને પ્રાણવાયુનું રાસાયણિક મિશ્રણ થઈ નાઇટ્રિક એસિડ બને છે અને તેનું વર્ષા સાથે પૃથ્વી ઉપર અવતરણ થાય છે. આ નાઇટ્રિક એસિડ વનસ્પતિ સુષ્ટિના સંવર્ધન અને ફળ આપના માટે ઉત્તમોત્તમ કુદરતી ખાતર થઈ પડે છે.

નવાં ચંદ્રો

હાથમાં જોડવાના અર્થથી પણ સરળતાથી પુરતકો વાંચી શકે તેવું એક સૂત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. એ ચંદ્રના પ્રાટિયા પર પુરતકને મૂકી તેનાં ખાનાં સાથે કામગીરી કિલ્લ જેટલામાં આવે-છ અને બધી રીકપો સાથે જેટલી એક દોડો વિદ્યુતોડારથી ફરતા એક નળાકાર (સિલિંડર) ફરતો બીડાળેલો હોય છે. વાંચનાર રિલ્લ ફાને એક આ નળાકાર ફરે તેણે પાનાં ફરતાં બંધ છે.

કોટાસળાના ટાપખાના ચે જોવા બામના જે એક વીજનિક હાથનેગો તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે, તે નાનકડી ઊંચમાં પછી સહેલાઈથી સમાવી શકાય છે એક મિનિટમાં જે ૧૦૦૦ આંદો ફરે છે એક સેકેન્ડના ૧૦૦ આંદોને કેમ થયો? આ યંત્રનું વલન માત્ર ૫૬૮ મામ જેટલું છે અને તેના કેટલાક ભાગ તે એટલા જારીક અને નાનુકડું કે માત્ર માઈક્રોસોપની માદથી જ જોઈ શકાય.

અહીં સ્ત્રીઓને ક્યૂં હોય બહુ ખૂબી પૂર્વક ડાંચી રાખી તેને સાંભળતી કરવાનો એક નવો કીમિયા શોધાયો છે. કાનમાં પડે-રવાનાં મેરીચરી સાથે જ પ્લાસ્ટિકની બનાવેલી એક ઝીખી મારદરોહ જાળીને કી ટીપી હોય છે એવી સમયે અકસ્માત અચાન્યાં મેાને સીઝાઈને એ નવો દોરો કાનના પડદા સુધી પહોંચી એકે છે તેમાં ફરા-મત કરી હોય છે. આથી મોડાગણિનામાં એવીએ ધવે Hearings (હીયરિંગ અથવા હેરિંગ) એવું નામ આપ્યું છે.

ન્યાયકેમાં આર. વી. ઍન્ડરસન નામના એક શોધકે, ટેલેસન પર ટિકિટ આપવા માટે માણસ બેસાડવો પડે છે તેને બહોળે મુશ્ક-ફેરને આપેઆપ ટિકિટ મળી નવ એવું સૂત્ર તૈયાર કર્યું છે. સંક-પર બહુલકેમાં આખાનાં નાગ તથા ત્યાં સુધીનું માલમારું વેરે-વણું હોય છે. એક ફરતા ચક્ર ઉપર કાંટો હોય છે તે કાંટો, પોતાને જે રચેને જમ્બાનું હોય તે સ્થળના નામ પર મૂકે અને યંત્રમાં તે જમ્બાનું વણું પણ મૂકે એટલે આપેઆપ યંત્રમાંથી ટિકિટ છપાઈ બહાર આવે છે. એરીસેક્ટરી રિફિટા બહુ વગેરેના નોંધ પણ આવાં યંત્રો જે રહે છે તેમજ વગરનાં મેડીનો અને ઝીએટીમાં પણ આવ્યાં ચંદ્રો મૂકવાની વિચારણા થાય છે.

—ચતિત બદ

હવારે આંકો જે વખતસર ન આવતી હોય તો આ તમારાં કાઉન્ટરવગેને અર્થ શો છે?

વોર્ડરે એ જે ન હોય તો આ કટલી ચોડી આવે છે તે શા ઉપરથી ખબર પડે?

રવ. નંદરીકર (કચ્છપ્રધાના કર્તા) ને શર મનુભાઈના પિતા) અધ્યાધારણ સમિયાયા અગ્રહાર તરીકે સંવત્ર સીધી ગીઠકયા હતા. નારે હતાં એટલિનિન્ટેરની ન્યાયાર્થ હતા ને વેળા, કોપાય છે કે, એક હાંશી હુમાર ખોવાઈ ગયેલાં તે પોતાની રચરચાસિને બળે સદામંચાં પુનરિતિ જાણી આવેલાં. એકો ધાળકો તાહીકાગાં ગાગરતદર હતા ને વખતે એક લાઈસન્સ ડ્રાસની ખોખે ન્યાયપુરઃસર ફરેલી આસરની કલેક્ટરને આપી શાખી, ને નંદરીકરને વધારે આસરનું પત્રક બતાવી કાપવાનો હુકમ કર્યો. જવાબમાં નંદરીકરે રાજનારું આપી રીપું કલેક્ટર આ વિગત જોઈ અપ્રસન્ન થયો નહિ.

કહેવોતોના અર્થે પડીના રોઝ ફેરા ને યંત્રો એક. 'મોઝ' પુત્રનાના પ્રયત્નને મુકાબલે રોઝાનાં સામર્થ્ય આધાર મહત્તા બતાવવાને વપરાતી આ કહેવતનો અર્થ પણ એટલો જ સ્પષ્ટ છે. તેના કોની બીજી કહેવતો રોઝ હાડાની પાપસ ને મોઝ દહાડાની પાપસ' (એટલે કે રોઝા દિવસની માથુ વરસાદની દેશી બરે થઈ દોષ, પણ મોઝ દિવસને નાહકો કપાડ માથ તો ભેળને સૂચી નાળે છે). 'લાથીને દોષ સમું ને ગયેલાને બગાડોળ', 'મીનોના રોઝા ને હુદારોઝા કોઝ', 'સિયા' શરે મોઝ ને ગલસા માંદે કાઢિ', 'મોઝ તરફ રાગને એક તરફ આગ.'

અનેકાઈ શબ્દ: કંચરીએકે ભટતરી વનરપાતિ; એક પ્રકારનું વૈષી; સ્તંભ અથવા ખેનરી; કાંચળી.

અમિતજમ્બતા એક આંકડો પાદે. તેને ટેકલાવેજીજીને કેઅવે તેમાં ધારેલા આંકડા તથા તેની પછીના આંકડાનો સરવાળો કહેવો. જે ન્યાય આવશે તે પારદા આંકડા પછીના આંકડાનો વર્ગ હશે. (લી વાંચો)

સખત પવન હોય તો ધોલેલાં મોલન શુક્રનાં હોય ને દોરીને વીરળાઈ વળે છે આમરે ફેકડાં વળી નય છે. તે અટકાવવા મોલનમાં રવચક શોળ પૂંચીયા નાખવા.

માઃ હતુનાં ચેટમાં સજત થૂંક આવે છે; હાકારને યોગાધીયું? આઃ બહુ, કોને તો રોઝા કોઝ ચેટમાં હુમે છે.

માઃ ના; પણ આગાટ ફરિ રખતે રહકો નથી હુંકું

વિજયનગરના મહાન વિદ્વ આચાર્યનાં મોનાને જાંબાના એ અનેક સિકાઓ મળી આવે છે તેમાંના એકરશમીના (ક્રી.પૂ.૩૦-૪૨) સિકો આઈ આપેલા છે, એમાં એક તરફ કેમલ દેવતાનું ચિત્ર અને બીજી બાજુ રાખાનું છે. આ સિકાઓનું અનુકરણ તેની પછીના દેશી રાજાઓએ જ આવે નહિ, પણ માત્રથી આવેલા હસિયુ દિંદેના મુદ્રાથી પિચેતાઈ રવે પણ કરેલું.

પુરકીનું નેતર એકો આઈ મહું હોય તો પુરકીને કાંધી નાખી નેતર પર જલું બીનું કરવું આદેક મૂંઠી રાખનું પણ કપલું અનિશ લઈ સુકાવા ફેરો એટલે અપ્રકટ થઈ જશે.

અનેરિકા દા. સોહાગ્રિય પ્રમુખ રાજવેરના રામજીમાં નીકળેલો દસ સેન્ટોના મિલન

એકાને રાજે પોસિસ જવારી રાખીને બીજી દિવસે સવારે પોસિસ કરવાથી વધાર તારત આવશે, અને વળી વધારે તેજવારી આવશે.

અખર છે ?

કે-માલુસના એવડાની ડાપ પેઠે ફતરાનાં નાકની પણ ડાપ તઈ સમાય છે ? અને માલુસનાં આંચનાં પેઠે ફાળખાં બે ફતરાનાં નાકની ડાપ એક સરખી નથી દેતી ?

કે-આનારનાં કલુસલામાં લાણની કંચયા હશેમાં ગેજો એકની જ હોય છે ?

કે-આં દુનિયાપર મોઝાપ્રાણી કરતાં નાનાં જીવંતુ છે. એટલાં જોઈ કે તેનું જો વળતે કરવામાં આવે તો દુનિયાબર નાં મોઝાં પછુ પ્રાણીઓના વળત કરતાં પણ વધી જાય !!

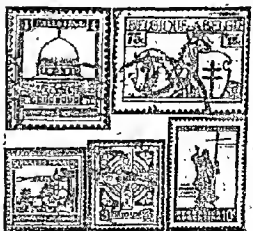
II. જુવાન માલુસને બધારે પોતાની સમિત કે પોતાની લફરીનું વધારે પડતું બાન સાથે છે (ધારે તેનો પિત્રાસ અટકે છે; અને ... કદાચ પવન સહે ધાય છે.

નીચળીની ઇસી સાફ કરવા માટે સીઝ દેટની રાખમાં જરા હવાજોલું કપડું ભોળી તે વડે ઇસીની સપાટી ધસતી અને થોડી વાર વહી ઈસા કપડાથી તે ધસીને સાફ કરી નાખતી. ચારી જેવી થયેક આવશે.

હાઈકેની ગમ્મત: બા- જુનાં ચિત્રમાં ફરોવા- માં આવેલો પિરામિડ તેની એક કપર સપાટ બનેલો; પણ દેખાશે) ને તેની બહારનાં તલિયું તાને ફેખાઈ હોય ને પોતેમાત્ર નીચલા ખૂણા ઉપર જ ટેકાપડે બનેલો હોય એવા થયું દેખાશે.

પડાના નીચલા બે ખૂણે સીસાની નાની ગોળીઓ સીધી દેખાથી પડદા આક્રમક રહેશે ને પવનના કપડામાં બેરહીમ નહિ ફરે.

દિકાટો પર જિંદગી ધર્મનાં પ્રતીકો

(૧) ખ્રિસ્તીઓની ચિહ્ન પર એકસેગના યાદક પરની દેવળોના ધુમક; (૨) બૈલ્ગિયમની ચિહ્ન પર ક્રુસ; (૩) પેલેસ્ટાઈનની ચિહ્ન પર ખ્રિસ્તીના સમુદ્ધ; (૪) ગાયર (અથવા દેવ)ની ચિહ્ન પર ક્રુસ; (૫) આન્ટોનિટા-હસિયુ અનેરિકાની ચિહ્ન પર ફેશ ખ્રિસ્ત

આયુર્વેદાશ્રમ ફાર્મસી લિમિટેડ (અહમદનગર)ની
પ્રખ્યાત ઔષધિઓ!

સુપર્ણા

સુપર્ણા ટીકડીઆ ગ્રેવેરીયા અને તેને
લગતા ટાલીઆ-સુદતી તાવને હઠાવવા-
ના દરેક ગુણો ધરાવ છે. જરૂર સુજળ
અમુક સમય આલુ લેવાથી સંપૂર્ણ
આરામ આપે છે.

કાસ્ફો

ગમે તે જાતના કફ તથા ખાંસી માટે
'કાસ્ફો' [KASPHO] અકસીર છે.
વસાકા અને બીજી પ્રખ્યાત ઔષધીઓ-
ના મિશ્રણની આ ટીકડીઆ ખાંસીના
મૂળ કારણને દૂર કરે છે.

ગુજરાતના
સૌલ મેનંદર:

ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય

૧૪, બારકર હોલ
મુંબઈ-૨

મળવાનાં રથળ :

ચંદુલાલ પ્રેમચંદ્ર ત્રણ દરવાગ, અમદાવાદ • હરીશંકર દેવશંકર શુક્લ, ઉમરેઠ.
મોહનલાલ પ્રભુદાસ, મુંબઈ • પી. શિવરાત્તની કું. કાશિરોડ, વડોદરા.
એ. રોય એન્ડ કું. રાયપુરા, વડોદરા. • હિન્દી વસ્તુ ભંડાર, મુરત.
તથા બીજા સ્ટોર્સોએ ત્યાંથી મળશે.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મગજનાં જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન બને છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ ઉમે છે, જોડા મટે છે, ચાદશક્તિ અને આંખોની
દષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક ઋતુમાં પહેનો, પુરુષો અને બાળકો માટે
ગહાન કાયદો કરનાર છે.

માડી બ્રાહ્મીના રૂ. ૩-૮-૦ • નાની બ્રાહ્મીના રૂ. ૨-૦-૦

બધે મળે છે

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સેન્ટ્રલ રોડ
મુંબઈ-૪

K. C. M.
PRODUCTS
AN INTERNATIONAL REPUTE

PRODUCTS

Trade Inquiry to

KARAN. C. MEHTA

64/66 Chakla Street, Bombay-3

Phone : 26963

Grams : Hatakmath

અભીમ કૃત દવાઓ

ફેસી ઓર્થો
નખો માટે તાલસિંક

વૈન દોનિક
ઘરપુર વીટામીન

શા દેલી
ફેસી માટે
ઓફ્ટેલોપિક

રક્ત શુદ્ધિ
લોહી સુધારનાર

મલકીયા ટેબલેટ્સ
તાવનો કટ્ટો શત્રુ

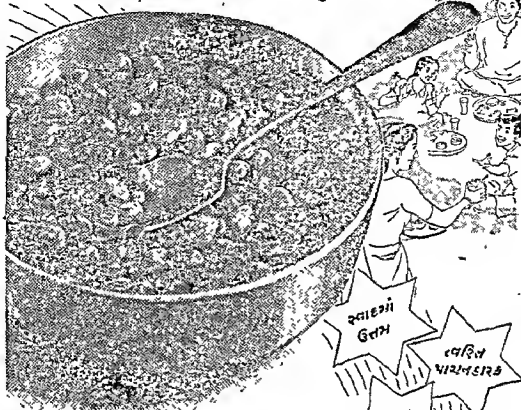
એન્ડ્રોસો માટે લખો

ધી અભીમ હોર્મોનલ કલેક્ટર
આગારી

આંચ: માંડવી રોડ • અરેડા

મુળાઇ અને આખા હિંદનાં સર્વ
આયુર્ષી કારખાનાઓમાં વપરાતી
મશીનથી તૈયાર થતી
સાદા મોંઘાળી અથવા પેચવાળા મોંની
ગુર્જર્સ લિમિટેડ
ની બનાવેલી
ફેસી શીશીઓ
મુંદર આકારમાં મેળવવા માટે લગો યા મળો
અશ્વિન એન્ડ કું.
નવા ભુવન-બાલી હનુમાન અંદર-અમદાવાદ
તે ઉપરાંત
ત્રિવિધ કદના પુચો, બેકલાઈટ અથવા
દિના દાંકણો, રીમેલ્ટ કાઉન્ટન
પેનશાકી વગેરે પણ મળી શકશે.

ડાહડા તમારા માનીતા શાકને સ્વાદ
આપે છે — અને તમને તાકાત પણ આપે છે !

સ્વાદમાં
ઉત્તમ

વ્યવસ્થિત
પાયનડારક

ઓખું

વિટામીનવાળું

ઢાઢાથી ર્ધાપેલો ખોરાક કોઈ છાંડશે નહિ. વ્યવસ્થિત પાયનડારક અને વિટામિનવાળું, ઢાઢા તેના આનંદજન્ય સ્વાદથી સાદી વાનગીઓને પણ ઉમદા બનાવે છે અને તમારા રોગના ખોરાકને એકસરખો કરાળો દૂર કરે છે. ઢાઢાથી રાખિ અને તમારો ખોરાક બળ્ધીતા પોષ્ટિક સારોથી ભરેલા આ ઓખા રોંધવાના સાધનથી સુધારે અને યાદ રાખો કે ઢાઢા એ રોંધવાનું સામાન્ય સાધન નથી — તે કુટુંબને તંદુરસ્ત રાખે છે અને તેમને વધારાની તાકાત આપે છે.

★ ઢાઢા પાકતાવ (ફ્રીઝ અંગ્રેજી)ની મદદથી તમારા ખોરાકનું આયોજન કરો. તેમાં તેમના ખોરાકની વતી માટે ૫૦૦ ગ્રામથી ૧૫૦ ગ્રામના બ્લોકવાર કિંદી વાનગીની માલિયા છે. તમારી વહલ માટે ૪ આનાની રિક્કિયે Dept. B323 P.O. Box No. 353, Bombay, સરવારે ખોલો.

રેક્સોના

ચામડીને સૌંદર્યભરી બનાવે છે
... ચામડીનું આરોગ્ય જાળવીને

હા, કારણ કે રેક્સોના ચામડીના આરોગ્યને, જે ચામડીના સૌંદર્યનું આણું કારણ છે તેને સક્રિય ઉત્તેજન આપે છે અને તબક્કે પછી છે, ચામડીને આસિદ્ધતાથી બનાવવાનો દાવો રેક્સોના યોગ્ય રીતે કરી શકે છે.

રેક્સોના આ દેવી રીતે હરે છે

કેટલી જાનના ચામડીના ખાસ અતુલિતવાસનાના આરોગ્યની તે આ પ્રમાણે કરે છે, અને રેક્સોનાનું 'સુવર જનર' વિશ્વ રીતે ત્યાંથી ચામડીની રીતિથી અને હોઈ ચારવાર થાય છે ત્યાં તેના દરેક છિદ્રમાં આરામ આપવા અને નિર્જન કરવા કેટલીને હિંદુ લઈ લઈ શકે છે તેથી પણ.

ક્રીડાત્મક વર્ણનાથ આટ-રેક્સોનાં

કુટુંબનો દરેક માણસ આ રમણીય, સ્ત્રી અને સ્વર રીતે પળતા સાનના ખાસ યુદ્ધોની પ્રસંસા કરશે.....

સ્ત્રીઓ તેની પ્રભુ પ્રદક્ષા કરે છે કારણ કે તે ચામડીના સૌંદર્ય ઉપર ક્રિયાત્મક અસર કરે છે. અને પુરુષો કારણ કે બીજા લોકો કરતાં તેઓ હંમેશાં ચામડીને વારંવાર રાખવાની યુગ્મ્ય અગત્યની ભૂલ છે, અને બાળકો ખાસ એનાથી વધારે સારી અને સલામતવળો કોઈ સાચી નથી.

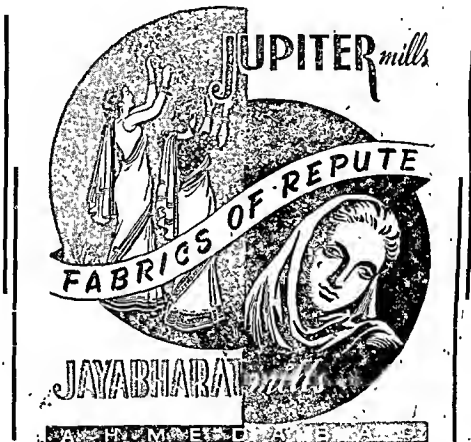
રેક્સોનાનું સૌંદર્ય આરોગ્યપણું રીતે તદ્દમમાં આરામ આપે છે, અવ્યક્તિમાયા રહણ આપે છે; અને બાળકની ચામડીને કંક-વાળી અને તામ-ગીમરી રાખે છે, હિંદુ માનસિક રેક્સોના હંમેશાં વાપરવા ભોળી, કારણ કે તે ચામડીને સૌંદર્યભરી બનાવે છે.

★ રેક્સોનામાંનું કેટલી અતુલિતવાસનાનું, આરોગ્યદાયક અને પોલિટી તેઓનું ખાસ મિશ્રણ છે, જે ચામડીના આરોગ્ય ઉપર પ્રબળ અસર કરે છે. આરામ અને રહણ આપતું કેટલીક કાર્ય પેદાશિકો ખાત્ર રાખે છે અને તેની બજારમણ કરે છે.

રેક્સોનાના મલમ વાપરો. જામ, સોનો, મુખમાં ખામતું, ચાંદા, ખીટ, અજામી, ફોલ્ડ, દારૂ, દરજા અને ચામડીના જાણ્ય દર્દો ખાસ મલમ વાપરો, એ કે માથ પુખ્ત નથી કર્યાં પણ રેક્સોના પાસે પ્રખ્યાત નિર્જન આકારના પાટાએક રખા છે.

જ્યુપિટર મિલ્સ... જયભારત મિલ્સ અમદાવાદ

- ઉત્કૃષ્ટી તથા પર્યટનમાં તેમજ વારતાહેવારના પ્રસંગે મુંઢર સજાવર માટે મુશાય
- શારીરિક સ્વાસ્થ્ય સંરક્ષણને અનુલક્ષીને કાળજીપૂર્વક બનાવેલું
- કરકસરના સિદ્ધાંત અપનાવી લેતું

વૉયલ ★ સાડી ★ શર્ટિંગ ★ હાથરૂમાલ ★ પોપલીન

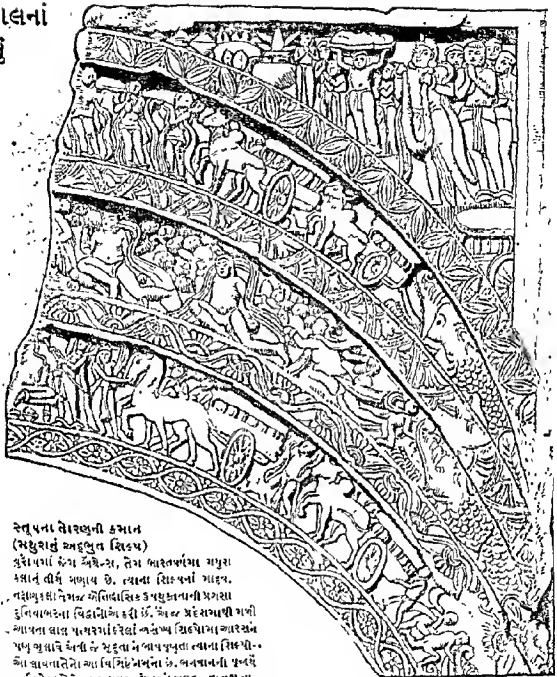

ઉપર: ટાળી બાલુ-સત ઝોનપાલ (કાકાર-પૂષી ક સાચી); વચ્ચે-વ
 ઝોલ (કાકાર-કોલેમા); હેડે-માકીકાર માદામ કોલુન અને તેમ
 કન્યા (કાકાર-માદામ કોલુન થોત); નીચે-પાલકોના બચા (સા
 માદારકોલેમા) કુરોપના આર સવાઈ કાકારોનાં આ આર બચના
 બિચા કાના ક-પૂર નમના ગણાય છે, કોરની દેકની ચિતરસેવાન
 કાક કોલેમા પ્રકારની છે, જે તે તે ચિતની બાલકોનની તે આર
 શરક બનવે છે, કોરની એ કાલેમા આ અંકમાં છે. કોર-પૂ ૩
 નિરતારની સમાનવાચા બની છે.

નવી સાડી
 નવી ભાત
 નવી શેર
 નહું છવન
 'નવજીવન'

નવજીવન મીસાલી
 કલોલ

આવતી કાલનાં નાગરિકોનું માસિક

રેલુપનાં પેશરણની કમાન
(મધુરાનું અદ્યુત શિક્ષક)

મુદ્રાપત્રાં રંગા રંગે-નર, તેમ ભારતવાસી મધુરા
કમાન તીર્થ મળ્યા છે. ત્યાંના શિક્ષકનાં માર્ગ.
પદ્મવતી નેમર એનાશિક કંપચકાનાની પ્રગણા
કુળિવાભરના ચિહ્નોએ કરી છે. એ જ પ્રદેશમાંથી મળી
આપના લાડ પદ્મવતી દેવેલો અદ્યુત શિક્ષકનાં માર્ગ
પદ્મ વૃક્ષે એવી ને મુદ્રા ને આપવત્તા ત્યાંના શિક્ષકી-
એ સાવતાને ને આ વિશિષ્ટ મળના ને. બનવાની પદ્મ
બદ રહેના એ લોકમુદ્રાપત્રા પેટા ને બળદ લખા મુદ્રા-
ના ને આપથી મળી અર્ધ લાડ ત્યાં સ્ત્રીઓની એવજથી
મુદ્રાના મળવત્તામાં પદ્મવતીમાં એકેક વિચરનું
અપાનુ આદેશને મેટું સાવજીવનું ને લખે છે. એ
મળના પદ્મ પદ્મવતી મેટું આ આદેશને લખ

ઓક્ટોબર ૨૭૪ ઈ.સ. ૧૯૨૧

તંત્રી
મધુભાઈ રાવત

મંદિરાપદ-રવિરાંત રાવળ

મહિનું આરમ્ભમાં આવેલી મહિસા નગરી તેના ગદાન મોલાસીસિદ્ધિથી મુગ્ધચિત્ત છે. કપા, કપના અને જોડવાનું આદ્યુત મહાન ઝીલા ન્યાપવ્યર્થો અરચ્યક માલ્યમ પડે છે, આ સિવાય દેવીના ગર્ભમિહિરના પદ્મિનિમાં માર્કે પર નાજા કોડુ વનવાડી દેવપીઠે છે. મીલાસીસિદ્ધિના ઓ સુદેશર (પદારથ) આજે જામ મનું ને લિખિતે દર નવે મદુરામાં દાનદેગની મંજાવામાં આરા વનવાડીમાં આવીને દેવેલી અજ્ઞાતને જ મુખ મુદ્દાની માની તેની કામસ પોતના હાથે જોડાઈ પદ્મિનિમાં ફરી, ચોનાં જામ દરી છે અને પછી આજે આજેથી પ્રસાદ દેવીને શરીરને મોહિના જાગરાવેલે દરિ દેહી કમ નીચે પોતી કમલોલન દરે છે. દુરંદેને પડેલી અદ્યુત સિદ્ધિપુર્ણિ જેમાં આ જામ દેવીસિદ્ધિને જુઓ તો શ્રોત્ર ને સેવાનાં પદમાં આખાં પદવા થાયે વચ્ચે અને વેવવની જરા જે રહેલું પાં નદિ કલાં આ સારમ જનતામાં પાલિવનાં અને કદા અજાત દેશનું અજાત છે.

મીનાસીસિદ્ધિ
ચિત્રકાર રમિસિદ્ધિ

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

પોપલીન, લોંગ કલોથ, તથા
ટપીલ કોમ્બડ, મુતરમાંથી
ખનાવેલી ફેન્સી ધોતી, સાડી
જેઝાર્ડ સાડી, ફેન્સી શર્ટીંગ,
વાયલ, મલમલ દોઝિયા વગેરે

ધી રસ્તમ જહાંગીર વકીલ મિલ્સ લિ.

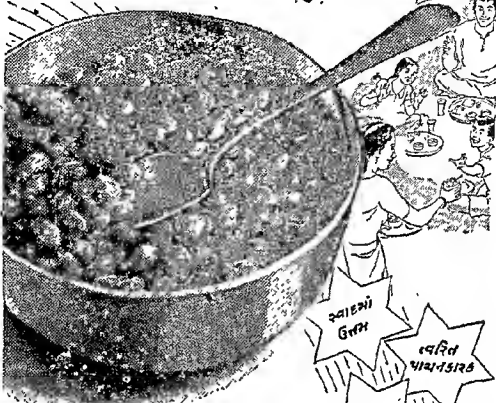
દૂધેશ્વર રોડ - અમદાવાદ

આ કા પ ડ

- * રેશમ જેવું મુંવાળું છે.
- * ટકાઉ હોવાથી કોઈપણ મિલ
કરતાં કિંમતમાં મરતું પડે છે.
- * આકર્ષક અને આપડું હોવા-
થી સંપૂર્ણ સંતોષ આપી શકે છે.

★

ડાલ્ડા તમારા માનીતા શાકને સ્વાદ
આપેછે — અને તમને તાકાત પણ આપેછે !

સ્વાદમાં
ઉત્તમ

ત્વરિત
પાચનકારક

ચોખ્ખું

વિરામીનવાળું

જલ્દથી રૂપાયેલા ખોરાક કોઈ જાંઝી નહિ, ત્વરિત પાચનકારક અને
વિરામીનવાળું, ઘણા તેના આનંદજન્ય સ્વાદથી સાદી વાનગીઓને
પણ હિમ્મત બનાવે છે અને તમારા રોજના ખોરાકનો એકસરખો
ફેરારી દૂર કરે છે. જલ્દથી રાંધેલા અને તમારો ખોરાક જલ્દથી
પૌષ્ટિક સત્વોથી ભરેલા આ ચોખ્ખા રાંધવાના સાધનથી સુધારો.
અને માઈક્રોબો કે પ્રક્રમ એ રાંધવાનું સામાન્ય સાધન નથી — તે
કુટુંબને તંદુરસ્ત રાખે છે અને તેમને વધારાની તાકાત આપે છે.

★ ડાલ્ડા પાકાઈતવ (કચ્ચા બંદોબસ્ત)ની ખલથી તમારા ખોરાકનું
આયોજન કરો. તેમાં લેખના ખોરાક તરફ માટે ખસેડ કરાયેલી રૂબ
ઉપરાંત સ્ટેન્ડલસ દિલી વાનગીઓની પ્રાપ્તિ છે, તમારી નકલ
માટે કે આવાની સિક્કો Dept. B393 P.O. Box No. 333,
Bombay, ૪૨ અને મોરો.

रेकर्ड

पिप्लव पीएस

नूतन
वर्षाभिनंदन

विजय रेकर्ड्स
आलेख
रेकर्ड रेकर्ड्स

अमदावा

જ્યારે તમે લાલ, સુંદર હિંદના શુભાળને
સંધ્યાના અશ્વત્થામાં ક્ષણમાં જોશે ત્યારે
તમેને વિચાર આવશે કે વિનોલિયા
વ્હાઈટ રોઝ તમારો માનીતો સાથુ છે.
તમારા સૌંદર્યની વૃદ્ધિ મદદ બીજાં કોઈ
વધારે સારો અથવા તો સુંદર સુવાસિત
સાથુ હોઈ શકે નહિ. સુલાયમ, દેવદાસા
શીશવાળો વિનોલિયા અતિ મુકામળ સામગ્રીને
માર્દવતાથી સ્વચ્છ કરે છે અને તમારી
આસપાસ મનોહર સેરણ પ્રસારે છે.

વિનોલિયા વ્હાઈટ રોઝ સાબુ

VIOLETTA COMPANY LIMITED, LONDON, ENGLAND

અજલ-જલ દિલ !

અજલ હોયને કેટલું
અજલ રાખીએ ?

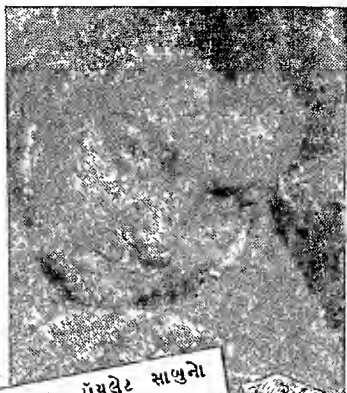
એક રમણીય હાસ્ય માનવીના અંતરનું પ્રવેશદાર છે. દોનના પાસના કાદવાથી તેને બધાનું સ્થિતિમાં યુક્તા નહિ. આકાશક મિલ આર. કુલપેશથી નિયમિત સ્વચ્છ કરતાં તેમને તે અચ્છત પાસામાં નિમેષ અને યગ્મિતવાળા રાખવાની ખાત્રી આપશે.

* દિલની દરીયાઈ માટે ડોલોમાં અલગી વચન
આ સોડિયમ સિલોનોલીમિલે લેવાં છે.

GER 25-30 CJ

D. & W. GIBBS LIMITED, LONDON, ENGLAND

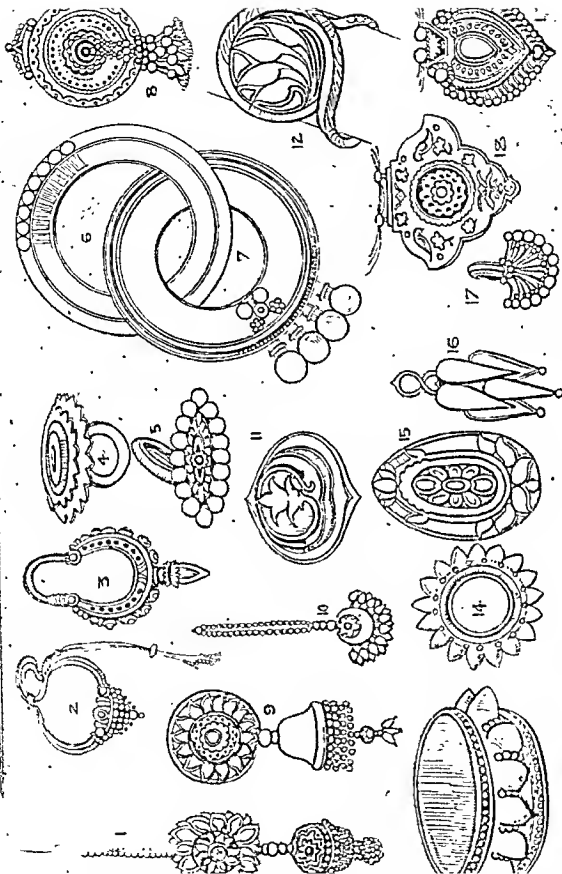
“લક્ષ્ ટોયલેટ સાબુનો
 સૌમ્ય ઉપચાર તમારી ચામડી ઉપર
 ૩૦ દિવસ માટે અજબાવો”
 રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ માર્ક

★ લિલ્ - નવીનતાનો સૌથી સારો ! ★

LIN 115-111-10 CJ

LEVER BROTHERS (INDIA) LIMITED

ભવ્ય સતાર

અહોહો, ઝનઝન ભવ્ય સતાર !

રણઝણે તારતાર પર તાર !

અધરગગનમાંચડી પૃથ્વીનું ટુંબ અણું તે ગોદ,
સમ તેજના તંતુ પરોની તે છેલ્યો કામોદ, અહોહો
કુજકુજ કોયલ ગે થંભી થંભી અહધતમાળ,
દીરસિન્ધુએ તણ સમાધિ, ભગ્યે ઘ્રમ્મભરાળ, અહોહો
અમે પૂછતા કોણ વરસતું, નહિ વાદળ નહિ વીજ,
તે તારો મુખચંદ દરસિયો, મુજને પડી પતીજ, અહોહો
દૂરદૂર લીતરની લીતર, એ જ એક ઝંકાર,
કેક કળ્યો કે અકળિત, તોયેમીડાઉજ મતાર, અહોહો
ઓ માવે છે લલિત વસંતે ભૂપ ભવ્ય કલ્યાણ !
હું માનું આણી આસાનું મંચુલ મંચુલ ગાન, અહોહો

સુ-૧૨૫

બાળક: (કાંધમાં) વચન ન, નહિ હું. કાંધ આવે છે.
મા: બાપુ! બેઠા, એ સવાર પડી.
બાળક: ના, કાંધ આવે છે.
મા: ચે બેઠા. એ સુરજ ઊગ્યો છે ને તારા બાપુ તો નંદાધણેકને
પૂતમાં વે મેરી ગયા.

બાળક: બા, સુરજ ઊગ્યો? કયાં છે?

મા: (લાટથી) આ રહ્યો મારો સુરજ.

★ લેખક: અને બાળક રણછોડકાલ ઊઠ્યા ને મોઢા તથા
ગયા. નેસરીએ વળગ્યો ને દોસિયામીથી અઢીવીસ વર્ષ-
ની કગરે રવાંકાંકાના દફતરદાર થયા. એમની આવાજી
ને કમોનિયમથી કપરીએ એમના પર આક્રમણ રહેતા:
પત્ની બીબા બળી જતા, આ માંને એક, રણછોડકાલની
નાતને સુરજનાય હતો. તે પંડોદરામાં દફતરદાર હતો.
હવે એ સુરજનાય અને તેના શિરસ્તેદારને સાંભળે.

સુરજનાય: એ...મર જાણુ હાલો થયો તો પહેલો મરો.

શિરસ્તેદાર: એમના શકા ન નથી. આપ સાહેબનું ધાવું ફરી
જોડું પડ્યું છે? પાછા બેઠાના એમના બમણાં તો બન્યું બાર
મહકના! આકરનાય સાહેબ સાથે ખૂબ ન 'મોઢા'તીક' કરે છે.

સુરજનાય: કયારે?

શિરસ્તેદાર: અરે સાહેબ, પૂછ્યો ન નહિ ને, મહિનાના
મુકામમાં હવે પૂરા પદર દહાડો થયે થયા નથી, તેમાં તો બંને
માહેબના શા થે જમણા હાથ થઈ ગયા હોય? રોજ, કાત સાંને
તો એ ને સાહેબ રોતજ ન થતા'તા'

સુરજનાય: કેવી રીતે છે ને નેરેઈયુ મારે કમ્પાર તાલ જેવો પડ્યો.
શિરસ્તેદાર: પણ સાહેબ' ગાણુચ ચાલાક એમાં શક નહિ.
અઢીવીસની કગરે દફતરદાર તો બાગ્યેનો બન્યો ને બને! વળી
પાછી 'મોઢા'તીક મોઢું'ની મહદ. સાહેબ આગળ આપને કે મને ચાર
બારે તો થયે મારે તો વચર સમજ્યો થાલકાની પાકે બેઠા ન રહેવાનું.

સુરજનાય: એના સાહેબના યાંબ કેવા છે? મારા સાહેબના
હાંબ એ બંને તો મારે એનાના થે બંબુવા નેરેઈયે.

શિરસ્તેદાર: બલો છે પણુ... (અટકીને) કામ કાનનો છે.

સુરજનાય: ઠીક વાત છે. રંછોડકાલને બીચારાને દફતરદાર
આદે ન પડે! લીયા, આ આંબો મારા સાહેબની સાથે સાહેબો સાથે!

આકરનાય: સુરજનાય. કુમ પંડોદરાકરો પિયનટ હો? Ranchibhul, Surajram is a fine fellow. Pity he doesn't
know English.

રણછોડકાલ: He belongs to my caste, Colonel. I
know the venerable old man too well.

આકરનાય: Oh! do you? Mind you, he is a bit of a
devil. Sly as a fox. I like him all the same. Good-bye.
સુરજનાય, આપના ઘેસ બાપ નાના.

સુરજનાય: બહોત અરક, સાળ (અટકે છે). આવો રંછોડ-
કાલ, પધારો!

રણછોડકાલ: કેમ મુરબી! અંધની તબિયત તો સારી છે ને?

સુરજનાય: રંછોડકાલ! અમારી ધવડાએની તબિયતનું કું
પડ્યું? કદમાં એટલાં કયાં કાઢવાં છે? સાહેબ મહેરબાનની કૃપા
હશે ને યદિયા આલરો તો વળી વરસ દહાડો નેકરી કરીયું.

રણછોડકાલ: સાહેબની આપના કપર તો ફાપ છે.

સુરજનાય: ખરે થયાનું મરણ સુરજનાયે આપું નથી. વા,

મને મંચેજ નથી આપડે. પણ એ તો બપુ સાથે છે સાહેબ
આજો કે તો થ અગરે મન તો ફૂલ ખર્ચો, અને કુશાલને ફરીએ.
રણછોડકાલ: ના કે સુરજનાયના મોઢા! સાહેબો ને મોઢો કે કે
દોષ તો કહ્યો ન? કે છે. અટકે મંચેજ રણખા ન રીખ્યા બપુ
સરણુ આપના તરફ તો તેમના સાથે ભાવ લાવે છે.

સુરજનાય: આપને પણ ક્યાં આડો છે?

રણછોડકાલ: એનું જોડાયા? આપને ભાવમારા પ્રત્યે એકાં.

આપ રહ્યા મુરબી, એટલે મુરબી તરફ ને માન ન થયે.

સુરજનાય: મારે સહુબાપુ કે આવે મને મુરબી માગ્યો.
સાંબળ્યું છે કે હુણવાલાની માંડાં નિકાલ નિકાલ એ ફરી નાખ્યો.

રણછોડકાલ: સાહેબે કંપા. બક માટી ને ચાર કમેદાર, અટલ
બીચારા મળ્યું મારી વચરના રહેતું પડ્યું.

સુરજનાય: હારતો. ન્યાંત્યા મને તે એક આપવાનો. વહેલો
તે પહેલો, કેમ?

રણછોડકાલ: મારા ખરે ને પહેલો.

સુરજનાય: રંછોડકાલ! ખરે તો વળી આપને કે મને જ ને તો,
આ રજવાડાં ને બાપડાં આપણી હથેળીમાં રીતે છે. આપનું કે મારું
શું અનવરુ છે? વીસ વરસની દફતરદારીમાં હું તો આટલું ન રીખ્યા
કે રજવાડાં આપણી હથેળીમાં, ને સાહેબો આપણા મનવામાં.

રણછોડકાલ: મુરબી! દફતરદારીમાં મને તો હજુ પરાંને
પણુ નથી થયાં, ને મારી હથેળી તમા મનમાં ખાલી છે.

સુરજનાય: તેમાં કેંઈ રજવાડાં કે સાહેબોને વાકે? મારા
કિનારે બેસીને રનાન ન કરીએ તેમાં મંગાજી શું કરે?

રણછોડકાલ: ને ફૂલી/મળે મારા મેંબી ભય તેથી મંગાજી શું કરે?

સુરજનાય: (હસીને) ફરી નવાંવાનું ન રહે. ગાલો, આપને મારું
ધર પાવન રીતે. નમવાનું ત્યાં ન રાખાતે.

રણછોડકાલ: આને કમ્પાર મારું કરશે. કાલર ખુંતો વાધો છે?

સુરજનાય: વાંધો શો? તે આપનું ન થયે છે. આંબો તો કમ્પાર
રોતજ રાંધીએ. ત્યારે કાલે જરૂર પધારતે (રણછોડકાલ ભય છે.)

સિનાઈ: શિરસ્તેદાર સાહેબને મોકલ.

શિરસ્તેદાર: (આંબોને) જ સાહેબ' રંછોડકાલ પ્રવા?

સુરજનાય: હા. બેઠો ચાલાક છે.

શિરસ્તેદાર: રવાંકાંકાના દફતરદાર છે. ન હોય તો નવાઈ.

સુરજનાય: પણ પંડોદરાની દફતરદારી વધારે નહીં (પીએ સાથે)
હુણવાલાના જેવા કારખાનીને સમાર મળ્યું પડ્યો.

શિરસ્તેદાર: મને મળવા આવેવા છે. આપની રત્નહોય તો એકડું.

સુરજનાય: મોઢકો, મોઢકો. (શોધી વારે કારખાની આવે છે)
કારખાની કેમ સાહેબ! આપના આ વાંચકોને કું કરમાન?

સુરજનાય: તાલેદાર મારા નહિ રવાંકાંકાના દફતરદાર હું નથી.
કારખાની: પંડોદરાને રવાંકાંકાની મી પડી હોય, સાહેબ?

સુરજનાય: અને હુણવાલાને રંછોડકાલની પણ પડી ગઈ હોય? પણ
હવે તો બદલાવી ન રહે છે હો!

કારખાની: અનવરુ નથી સાહેબ!

સુરજનાય: અનુભવીને અનવરુ ન હોય. ચે.બે. નવા સમને
આટીનો કેટલો ભાવ આપવા પડ્યો? સાચું કહેને, હોં. પંડોદરાની
સંતાડવામાં સાર નથી.

કારખાની: એટલે જ સાચું કહીશ (ધીનેથી) આઠ હબર.

સુરજનાય: કેને આપ્યા?

કારખાની: દફતરદાર માટેનાં ધરપાળાને.

સુરજરાગ : રંગેડા મળેને લાગી ચાંપેલા તેા હશે.
 કારભારી : ના સાહેબ. વાત એમને જમવાવાળો જ નહોતો.
 મહેમ રાણી સાહેબને તમા ફત્તરદાર સાહેબનાં ધરવાંચું જેડીબને
 ધણી પૂરેલાં હતાં જેડીબનાં રાણી સાહેબાને કહેવું કે તે તમા ને મનાથી
 બનવું બહુ ફરીને કાકાર સાહેબનાં ચાટી અપારસી. અને ચાલું રાણી
 સાહેબાનાં કાકાર સાહેબને કહેવું કે મને તે માડી બાળાને તે જેડીબાને
 જમવા બાળી આઈ દબર રંગેલાં ચાલું મુકવા. કાકાર સાહેબે વચન
 આપેલું તે પ્રમાણે આઈ દબર હતું જેડીબાને અગદા વાઈ આપી આવ્યા.
 સુરજરાગ : મણી જમવાનાં નાણું કેડી કાઢો ને ?
 કારભારી : મણી અપાદાની પછી. તેમને ખાસ જમવાનું કે આ
 તેા મહેમ રાણી સાહેબાને સંકલ્પ હશે કે કાકાર સાહેબ આ પને
 જમવા જ ચૂક્યાં. અડને આંડે પછુ તેથી.
 સુરજરાગ : તેા વાતની આંક વાત. કાકાર સાહેબ જાડી બે આવ્યા
 તે આઈ હબરનાં પ્રાપે.

કારભારી : એ તેા આ જ મ પડાવે તેા. બાકી સાચી વાત કહી.
 સુરજરાગ : સાચી વાત કે આરજે જ કાગંતી છે. હવે, પાન આપ.
 કારભારી : સાહેબ ! કેમ આ પગલું પડયું ?
 સુરજરાગ : બચકાને દબોળે લાખ કેમ વડોદરાનું કુંકામકાજ ?
 બિદિરે રહી જાણવશે. (ધીમેથી) હું રેવાકાંસા ફત્તરદારે નથી ને
 મારે થેર મળેલાં ને મણી (એટલું જોડી હશે છે. પછી વાત બદલીને)
 હુણવાડા ને વડોદરાની સરદારની બાળતર્યાં મેલેલાં, રો નિર્ણય કું ?
 કે જ્યારી : એમાંથી કોને તેા આંકું પાછું ચલાવું જ ને સાહેબ ?
 સુરજરાગ : અરે ભલા બહુ ! વડોદરા હોય કે હુણવાડા હોય.
 તેમાં તા-આ-આ-રે-એ-શું, અને મહેરબાન, તમારે-એ-એ-એ-શું ?
 કારભારી : સગાભી સાહેબ. પછુ હુણવાડાનાં દિવસાં આપને
 બંને રાજ, કાઢે આપને શું કે મારે શું મોગ પડીને કુંકામકાજ પડાય ?
 હંથા સાહેબ, આ પાનને વાડવો. તેમાંનાં પાન કાકાર સાહેબે આપનાં
 ખાસ બેટ મોકલ્યાં છે તે રજી કારીને આજારી કરશે.
 સુરજરાગ : કાકાર સાહેબની બી મહેબાની. તેમાં ખાસ
 સચિવન નમસ્કાર કહેશે. (ધીમેથી) કાકાર સાહેબને કેવા પાનના
 રોષ છે ? એક સાહેબનાં પાન તેા જળી બારે હશે. તમારું પાનને
 પોશાય નહિ કીર્વાં.

કારભારી : કાકાર સાહેબનાં પાન પતાથી આવે છે. અને આ પને
 ન પોશાય તેા બીન કોને પોશાય ? હંથા સાહેબ, રબ લડે ? પાછો
 તહેનાં નાનાં કપારે આપું ?
 સુરજરાગ : (પણુ ધીમેથી) બેલામીશ, બેલામીશ આવતે.
 લગાર (સિરતેદારને દહો કે અંદર આવે. (સાંધી વારે)
 સિરતેદાર : કેમ સાહેબ ?
 સુરજરાગ : રંગેડા સાહેબના સાહેબના બુટકેલના લાકમાં પચીસ
 રૂપિયા મૂકેને ને કહેલે કે મળતો રહે.
 સિરતેદાર : કીક સાહેબ આજે સાહેબને મળવાનું વેડાઈ બહુ ?
 સુરજરાગ : કલપન નથી. બુટકેલને બીન પચીસ નવ પાખ.
 સિરતેદાર : બીલું કું, સાહેબ ?
 સુરજરાગ : બીલું કું નહિ. (આતેથી) જૂને કે સાહેબના
 મોખ કેા છે.
 સિરતેદાર : (હસીને) સાંખનું છે કે મરજેલા છે.
 સુરજરાગ : જૂને કે 'સાંખ' કેવા છે. વાંદા હોય કે મરજેલા.
 સિરતેદાર : મને કહેવું ન પડે સાહેબ. બીલું કું ?
 સુરજરાગ : બીલું કું નહિ. (પણુ ધીમા ને કંડા અપાડે)
 રંગેડા સાહેબ નળ છે.

સિરતેદાર : હંથ તેા મુકામ બીન પંદર દિવસ છે ને ?
 સુરજરાગ : અરે હોય ! વરસ થશે.

લેખક : હને હું. તમાને વડોદરથી મોખરે લઈ નહિ છું.
 પંદર દોર પછીની વાત છે. રમુછાડાના આપવાનાં
 દિવસ છે, અને તેમની રાઈ બેલાં તેમનાં ત્રીસકે વરસનાં
 વેડાઈમાં પાતી જેડીબા બેઠાં છે. રમુછાડાના આડી
 વેડાઈ છે જેડીબાની આંખનાં કમળ માટે નથી. હવે
 તમે મને ને સાંજનાં તે જગનાનાં એ તારવ વરસનું
 સાંજનો. 'I love you darling' વાળો આપનાં જ
 જાનાં બે નથી.

જેડીબા : વાદ, ફત્તરદાર સાહેબ ! આપે કીક રાઈ બેવડાં.
 રમુછાડાના : (ધીમેથી હસીને) પંદર દિવસ તેા પંદર યુવ
 જેવા લાકા તમારી ટળિયત કેમ છે ?
 જેડીબા : મુગ લાકા તારે મને લઈ નથી તે ? બે દિવસ
 રાઈ બેઈ હું સી વડોદર આવવાની હતી.
 રમુછાડાના : હા. આ. આ. રા. થેર આપના. અને (પણુ ધીમે-
 થી) તમારા વચરુ છવને ચેન ન પડે, હો ! માફો હોય કે જેડીબ.
 જેડીબા : હુંમિત અને પાન તમારા વચર મૂવાં હતાં.
 રમુછાડાના : અને તમે ?
 જેડીબા : મણી તમારા અંતરને. હંથા પાન.
 રમુછાડાના : કેમ તે હોય ? મોગા મૂગ.
 જેડીબા : (ધીમેથી) બહુ, કેમ જોરો.
 રમુછાડાના : (ધીમેથી) કાઈ નથી.
 જેડીબા : લગાર મુકાયા છે, રાજય ? તમાર વચર પાન કાલુ
 આપવું ?

રમુછાડાના : નાગરવેશ ? તમારા વચર પાન કેવાં ?
 જેડીબા : વડોદરા ? તમારા વચર વેશ કેવી ? અને જોડકા
 ન મળે. મને જે પાન બાપે પંદર કાઢા મળ્યા.
 રમુછાડાના : હંથા (ધીમેથી) મેા કંથાડો (એકામી બાળક
 મણુએ દોડી આવે છે)
 બાળક : મને આપો, મને આપો બ.પુ. 'મારે પાનું છે, મને આપો.
 જેડીબા : શે.
 રમુછાડાના : વડાલા ! એક જ પાન હવું અને તે તમારે માટે
 મેં ખાસ બનાવું હવું.
 જેડીબા : માધુએ બાધુ ને મેં જ બાધુ માધુ માટે જ અંચ
 છે, રાજય ?
 રમુછાડાના : આજે આપને કસો કું બૂળ તમે છે ?
 જેડીબા : કેમ ન મારીમ ? વેડાકાના મેલા જાદાનાં
 બેચ બીએ.

રમુછાડાના : બેચ સાહેબા, પછુ આ કંચનાં તેા આપના
 બાદશાહની એક આખી રાઈની આગદ રીશન થાય છે.
 જેડીબા : આપની આગદ આપની પારો ધરી રહી માગવા
 આપની ત્વારે કહેલે. સદર અમીનની દીકરી ફત્તરદારની સામે
 હાથ નહિ લંબાવે.
 રમુછાડાના : સદર અમીનનાં દીકરી જેવ હમણાં મગ લંબાવી
 આ મેમાં પાન મૂકું હવું.
 જેડીબા : હા. (ફરવાથી) ને આપે તેા બેલાં જે ટીવ ફરી.
 રમુછાડાના : હંથ બીલું બનાવું. આમ તેા જુઓ તમાર
 જેડીબા : શું છે ? (બુલું પાન આગળ પાન ફરવે)

રેખાનું સમપ્રમાણ (Balance) સામેનકથે

ન્યા રે કોઈપણ ચિત્રમાં વધારે રેખા અથવા વધારે વસ્તુના સમાવેશથી ચિત્ર-વસ્તુ એક તરફ નથી પડે છે ત્યારે તેને વચનમાં લેવું સાવચીત્ત માટે ખોટું તરફ બાર મૂકવા પડે છે. એટલે કે નવી વસ્તુના સમાવેશથી એનું પ્રમાણ સરખું કરવું પડે છે. હાલની આ સામ્યતા સાવચીત્ત માટે બંને તરફ એક જ મુદ્દા અથવા એક જ વચનની સ્પષ્ટતા સમાવેશ કરવા એક જ મુદ્દા નથી. ન્યા રે કોઈપણ વસ્તુના આકર્ષણને લીધે ઇનિતી. એક તરફ મન ઝુકી પડે, ત્યારે મનના આ ધ્યાનની સામ્યતા સાવચીત્ત માટે ચિત્રના વિપરીત બંધમાં કોઈ જાણ જ સાધારણ વસ્તુનો સમાવેશ કરવાથી પછી બારનું તોલન જળવાય છે. એટલે, મનને ખોટું તરફ ખેંચી જવા માટે સામાન્ય કારણ પછી એ હાથર હોરી તેા મન ચિત્રના કલ્પનામાં અજ્ઞાત આકર્ષણને લીધે ઝુકી. મનઃસંબંધનું આ ઇચ્છાશક્તિ બાર-સમતોલન (Balance) ચિત્ર વિજ્ઞાનની રચના-રીતિની ખરી મુશ્કેલી પાત છે. પશ્ચિમના દેશોના ચિત્રમાં કોઈપણ ભતતી વિપરીત આકર્ષણની સામ્યતાનું બંધન કરીને આ બારતોલનનું પ્રમાણ સાવચીત્તમાં આવે છે; પણ પૂરે દેશોમાં ચિત્રમાં, ને ખાસ કરીને ચીનના પાનનાં ચિત્રમાં, આ બાર તોલન શૂન્ય સ્થાન (ખાલી જગ્યા) નહીં, એટલે કે વિપરીત આકર્ષણનું જો કોઈપણ વસ્તુનું બંધન કર્યા વગર જ અત્યંત કુશળતાથી સિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

પશ્ચિમનાં ચિત્રમાં બાર-તોલન બે પ્રકારનું હોય છે: (૧) આકૃષ્ટ, અથવા પ્રત્યક્ષ, યા રૂઢિચાચર સામ્ય (formal balance); અને (૨) અપ્રત્યક્ષ અથવા અંદરનું બારસામ્ય (informal balance). પહેલાના કલાદર્શન તરીકે ઇટાલિયન કલાકાર ફા. એન્કોલિસ (ઈ. ૧૩૮૭ થી ૧૪૫૫)નું 'માતા ને દેવડો' (Madonna & Angels)નું ચિત્ર લઈએ (આકૃતિ નં. ૪૮). આ ચિત્રમાં માનુષ્યતિ મેરીને વચમાં બેસાડી તેની બંને બાજુ દેવડોની સમપ્રમાણ હાર મુકવામાં આવી છે. ચિત્રના વસ્તુનું વચન કરી તેના બે સરખા ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. કોઈપણ તરફ દેશમાત્ર વધારેજોઈતું નથી વસ્તુનો એવા તેા સમાન ભાગ કરવામાં આવ્યા છે કે જે વત્ર વિષયવસ્તુ બંને બરાબર સરખી જ તેાથી બતાવી છે. આ નતનું આર-તોલન ચિત્રકળાના આદિ અથવા રસવાચકમાં જાણ જ વિષય હવે.

બીન પ્રકારના કલાદર્શન માટે વિખ્યાત ઇટાલિયન ચિત્રકાર બૅટ્ટીસ્ટો (ઈ. ૧૪૪૪ થી ૧૫૦૦)નું ચિત્ર 'વીનસનો જન્મ' (Birth of Venus) લઈએ. આ ચિત્ર અપ્રત્યક્ષ બારસામ્યતાના કલાનિર્દેશ છે. (આકૃતિ નં. ૪૯). પહેલા કલાદર્શન પેટા આ ચિત્રના વિષયવસ્તુનું વચન કરીને તેના બે 'સરખા' ભાગ કરવામાં આવ્યા બની. જમણી બાજુ બેસેલી દેવપત્ની રત્ન તથા અવયવો ડાબી બાજુએ બેસેલી વસ્તુની આકૃતિ કે વચન એવાં નથી; એવા છતાં ડાબી બાજુની વસ્તુ જમણી બાજુના ચિત્ર તરફથી આપણા મનને આકર્ષી લે છે. જમણી તરફના કરતાં વિરોધી જ એવું કંઈક ડાબી તરફ છે. (જુઓ નીચે ચિત્ર). ચીનના પાનનાં ચિત્રમાં આ બાર-સામ્યતા, કોઈપણ વિરોધી વસ્તુનું ચિત્રાંકન કર્યા વગર જ, કદાચ વિપરીત સ્થાનને તત્ત્વ ખાલી રાખીને જ, સિદ્ધ કરવામાં આવે છે. કલાદર્શન તરીકે 'લેડા દંડ'નું ચિત્ર (આકૃતિ નં. ૫૦) જુઓ. એ ચિત્રમાં એકની બહુ જ નિમ્ન બેઠતા દંડ યુગલનું સ્થાપન કરીને ચિત્રનો બધો જ નિર્માણ (નીચે નો ભાગ) એકદમ ખાલી રાખવામાં આવ્યો છે. ઉપરના બે વિષય-વસ્તુનાં બાર અથવા વચન, નીચેના શૂન્ય સ્થાનના ખાલી ભાગને ઘણી જ સહેલાઈથી પકડી રાખે છે. નીચે કોઈપણ વસ્તુનું ચિત્ર નથી, છતાં ઉપરના ચિત્ર-વસ્તુને સ્વસ્થાને રાખી તેનો બાર દબા કરવામાં આવ્યો છે. એ નીચેના શૂન્ય અંશ બરી દેવામાં આવે તેા ઉપરના અંશનો બાર અગત્ય રીતે ઘણી જતો લાગે-થોડી જગ્યામાં બંને ઘણી વસ્તુની અગત્ય રીતે હોઈ થઈ દોષ એવું લાગે.

બીજું કલાદર્શન 'માનવી ને કારક' (Man and Crane by Korin)નું સૌ. (આકૃતિ નં. ૫૧) આ ચિત્રમાં ચિત્રિત વસ્તુ ચિત્ર-પટના સમગ્ર અરેખા બામની સીમા ઉપર રાસવામાં આવી છે. પટનો ઉપરનો આરેખા ભાગ સમગ્ર ખાલી રાખવામાં આવ્યો છે, અને ત્યાં એક તરફ થોડાક અક્ષરો બીજી દારમાં લખી દીધા છે. ઉપરના આ ખાલી જગ્યા ને તેમાં નાનાનાના અક્ષરોની આ હાર, માન દીધા થોડા માથાના ને અવયવોના બારને, ઉપલા શૂન્ય સ્થાનના વચન વડે પકડી રાખે છે. ઉપરનો બે ખાલી અંશ એ હાથથી ડાંચી દેશો તેા તરત જ લાગે છે છબિ અતિશય બારવાળી થઈ નય છે. આ શૂન્ય સ્થાનને લેવું વચન આપી, બારને દબા કરી

દહને ચિત્રકારે ઇબને દખ્ક-
ગધુર કરી છે. ત્યાં જે પેલી
આકૃષ્ટીની છાત્ર ન ખૂણ હોત
તો કપરને આરધા યુગ્મ બામ
વધુદે ગાથાભારે યદ્યન્ત, અને
વચનનું સંગતોદય ન રહેત.
એટલા માટે ચિત્રકારે પોતાના
નામની સહી કરવાની તરછીળ
દ્વારા ચિત્રે વસ્તુના વચનને
કુશળતાથી સુવિચિત્ર કર્યું છે.

(ચિત્રચત્રાના આદિ યુ-
ગમાં પ્રત્યક્ષ ભાર-સામ્યતા
(formal balance)નું શીઘ્ર
પણુ એક રૂપ હતું. તેનું નામ
'આપની સમતા' (symme-
try). એટલેકે બંને બાજુએ સ-
રખા ન આપની અને સરખા
વચનની ન ગામ નહિ, પણ
એકસરખી ન ભતની જે. વ-
સ્તુનું સ્થાપન કરેલું તે. (જાઓ
મે. પા. ૫૩, ૫૪). એ રિવાજોમાં રહેલા મોર, હ-
રણ, કૂત આદિની રચના સંગતાયુક્ત symmetrical
બંને બાજુએ એકસરખી છે. ગામ ચંદ્રશેખર તથા આ-
લંકારિક ચિત્રો (રિવાજો) સિવાય ચિત્રચત્રામાંથી
તો આ રીતિ હવે ઘણી વખત થયાં અલેખ યદ્યન્ત છે.

હવે ધણુગર આપની આની સમતા (symmetry)ને
બદલે, non-symmetry અથવા 'અનર્થબંધનની' સ્થાપ
પાડવાની રીત તરફ વધુ પ્રણાલિ દર્શાવે છે. ચિત્રો
ચીતરવામાં રૂપના આવા અરથોચ્ચરથ વિભાજની રી-
તને બદલે સફેદ અને કાળી, અપના પ્રકારને છાયાની
વિપરીતતાનો પ્રયાગ કરવામાં આવે છે.

ચણુ પ્રકારને છાયાના સામ એકસરખા. વચનમાં
પાડવા પ્રચલિત નથી; એટલે, જે કેટલાંક ચિત્રકાર ગામ-
ના પ્રકારના પચરને તોડને દોષ તો એના પ્રણાલિ કરેલાં વધુ છા-
યાની રચના દરવાથી ન ભાર-સામ્ય (balance)નું પ્રમાણુ બજા-
વાય. બમનોમી ઉદાહરણ ચિત્રકાર રીયર્સ 'Tison (ઈ. ૧૭૦૭)
શબ્દોનું 'સાપીવંશ' નામનું ચિત્ર આપના એક દખ્કન્ત રૂપ છે.

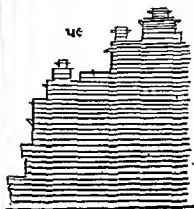

(મે. ૫૫, ૫૬ તથા સામેના પાના પરનું ચિત્ર) એમાં એટલો અંશ
પ્રકારથી બિન્નો છે તેના કરતાં લગભગ ત્રણ ગણો મોટો આરોહાયા-
માં નિમગ્ન કરી ચિત્રકારે ભાર-સામ્યતા (અથવા પ્રકારને છાયાનું
સમગ્રગણુ) કર્યું છે. પ્રકાર અને છાયાની આ પ્રકારની વિપરીત

‘ચીનો ઈટાલીના ચિત્રકારો’ ‘Chin-
aroscario’ કહે છે. ક્ય મ્માકાર
દેશમાં આ પદ્ધતિનો સમાવેશ થાય
શક્યોતો.

સમગ્ર આકૃતિ (Mass)

કાઈ પણ વસ્તુવિષયની સમગ્ર
આકૃતિ જ્યારે પ્રકાશની અંતિમ
માર્ગે રોકે છે, અથવા એક વસ્તુ-
જ્યારે બીજી વસ્તુની આડે આવે
છે, ત્યારે બીજીને ગાળે ફાંછીને તે
વસ્તુ સંપૂર્ણપણે ચોતાની હાજરી
તથા ચોતાના ક્ષેત્ર તરફ આપણી
દૃષ્ટિને આકર્ષે છે. આવી રીતે પ્રકા-
શમાં આંતરણ થવાથી આપણે
એકે એક અખંડ વસ્તુ તરીકે તેની
હાજરી અનુભવી શકીએ છીએ.
પણ તેના બીજા બધા અવયવોના
જુદાજુદા અંશોનું અસ્તિત્વ અ-
નુભવી શક્તા નથી કે તેની વિષયો
નિર્ણય શકતા નથી. તેને તો માત્ર
એક દીવાલની માફક-એકઠાકણની
માફક-એક ફાંકણ તરીકે-આપણે
અનુભવીએ છીએ આપણે એ
આંતરણમાં એકોનો કીણવડથી

વિચાર કરવા બેસતા નથી, અથવા તે એકો વિચાર કરવાનો અવ-
કાશ જ હોતો નથી. કેમકે એકે તે ગાળ જોડતી જ કે એક વસ્તુ તેની
સમગ્ર આકૃતિ પર બીજી વસ્તુના ફાંછીને ગાળે રોકે છે ને બીજી
એક વસ્તુને જોવા કેની નથી. આકૃતિ એ. પડ જોઈએ તો જાણીએ કે
એક જાડ તેની પાસેના નાનાંનાના જાડ તથા વેલવેલાના સમગ્ર
જગ્યા સાથે એક ટાકણ કે પ બનીને સામેના પેલા મકાનને જોવાનો
રસ્તો ફાંછી જોઈ છે. એ રીતે આપણે કોની સમગ્ર આકૃતિ (mass)
આંતરણ થયે સમગ્ર રૂપે, અખંડ રૂપે, વિરાટ રૂપે અનુભવીએ છીએ,
પરંતુ તેના અંદરોની વિગતો આપણી નજરે પડતી નથી. તેનું એ
અખંડ, સમગ્ર, વિરાટ રૂપ તેના અંદરોનું અસ્તિત્વ જાણી નહીં
તેનાં પાંદડાં, ફળ, ડાળીઓ વગેરે કાઈ પણ આપણી નજરે પડતું નથી.

પોણા જાણતા જેવા વાદળોના ઘેરા બૂરા આકાશને એક ખૂણે,
હિમા-આકાશદિત હિમાવચ જેવા ઘેરા ઘેરા રૂપે, એ ઘેરા આકાશને
ધણીખરે ભાગ જંગ કાંકી રહે છે (ચિત્ર નં. ૫૮) તેવી રીતે સફેદ
આકાશને અંદરના પ્રકાશદાશીને જોવા રહે છે સફેદનાં એકબીજાને
વજળીને જોએલાં આપણું વિવિધ મકાનો (આકૃતિ નં. ૫૯) તેમની
એક જ દીવાલોનો અંતરાય એક અખંડ કિલ્લાની જેમ આકાશના પ્ર-
કાશને માર્ગે ફાંછી રાખે છે. એ વખતે પછી એ દરેક મકાનનો દેખાવ,
તેના ઓરડા, બારીબારણું વગેરે કંઈ જ આપણી નજરે પડતું નથી.

દરેક ચિત્રકારો જ્યારે કાઈ પણ પેનારમ (panorama) અ-
થવા એક અખંડ વિસ્તારવંતા દૃશ્યનું ચિત્રણ કરે છે, ત્યારે તેમને
જુદાંજુદાં ગા પની અવી સમગ્રાકૃતિઓ-massesમાંથી એક સુદૃશ્ય
ગા પના પ્રમાણ (proportion) ની કલ્પના કરી લેવી પડે છે. ચિત્ર

વસ્તુમાં એક સુદૃશ્ય, સુમધુર, નયનરંજક, આંખને વૃત્તિ કરે એવા
એક પ્રમાણ (proportion) ની અથવા આરસારવંતા-balance ની
અથવા વજનના સમતોલન-equilibrium ની સૃષ્ટિ તેણે થાઈ છે.
એ સમગ્રાકૃતિ-mass ના અવધાનની હંથાઈ પહોળાઈને તેની
પાછળની વસ્તુની હંથાઈ પહોળાઈ કરતાં ઘણી જ વધારે હોત તે
સામેનું અવધાન (mass) બદલે થઈ જઈને સમગ્ર ધબળી બાર-
સામ્યતાને balance ને તુકસાને પહોંચાડત. એટલે આ બંને વસ્તુની
વચ્ચે આંખને વૃત્તિદાયક એવું એક પ્રમાણ ને માપનું રસાણું કરડું
એ ચિત્રકારનું અવશ્ય કૌશલ્ય છે. હાથા ને પ્રકાશની આ સમતોલન
સમગ્રાકૃતિ equilibrium of mass, એ ચિત્રરચનાના છંદનું એક
જરૂરી સાધન છે. કે-એ કલ્પકાર (Corot) મિસેના ‘આસરાનું દૃશ્ય’
નામના એક ચિત્રમાં (જુઓ આ નિચેનું ચિત્ર) હાથા અને પ્રકાશ-
ના આ પ્રમાણને આત્યંત સુંદર પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. (આદિ)

Our Friends Abroad

પરદેશી

ગિરોના

૫૨૦

આ પત્ર મેળવનાર : ડૉ. ડી. કે. સોનેજ સુખનાથ શાહ, કપાયેશ (હાદિવાનાડ)

Dobrovského 27,
PRAHA VII (Czechoslovakia)

Prague (આગે) તા. ૧૬-૭-૧૯૪૬

પ્રિય ડૉ. સોનેજ,

તમારા તા. ૪-૭-૪૬ ના પત્ર મારે આભાર માનું છું. શરૂઆતમાં હું આગામી સપ્તાહની પ્રાગનું વર્ણન દરીશ. આનું એક નામ Praha (પ્રાહ) છે. તેની વસતિ દરેક લાખની છે અને યુરોપ-બંદરે દુનિયાનાં સૌથી મુંદર સહેરો પૈકીનું એક છે. આગ્રહ સહેરો Vitava (વિટાવ) નદીના બંને કિનારાની દરેકીકે ટેકરીઓ પર વસેલું છે. આ બંને કિનારા કેટલાક થોડાં વડે ભેડાએલા છે, જેમાં 'ગાલ્ડે પ્રિન્સ' સૌથી પ્રાચીન (૧૪ મી સદીમાં બંધાયેલા) છે.

'બઘતવ' નદીના બાયા કિનારે એક ટેકરી પર પ્રાચીન Hradcany (હ્રદચની) નામનો કિલ્લો અને બહુ 'પ્રાગિક દેવળ' આવેલાં છે જેમાં આજે તો આગામી દેશના પ્રમુખ નિવાસ કરે છે. પ્રાગ 'સેક્ટર દેવળોનું સહેર' કહેવાય છે; જેકે ખરી રીતે તો અહીં તેથી થો વધારે વેળા છે.

૨. આપત્તની દરમિયાન પ્રાગ ખંદે ખરડાઈ જ રસપ્રદ છે. બુલ્ગારીની યાદગીરીથી આજે રસ્તાઓ પર રોમનિક, ગ્રીસિક, રીનેર્સ, બેરોક, રોકોકો અને આધુનિક ડંબના મહેલો અને દેવળોની હારની દાર ભેળામાં આવે છે. આખા પ્રાગમાં અને અત્યંત પ્રિય છે તે તો Malá Strana (મલાં સ્ટ્રાના) ને Hradcany (હ્રદચની) ની નીચેના ભાગમાં આવેલું છે. વાંદીયોની ગલીઓમાં કોઈ મરતાં અદૃશ્ય મુંદર રચ્યા નવરે પડે છે. [હું એક નામોના ઉચ્ચાર 'દેવનાગરી'ના લખ્યું હું કાણકે અંગ્રેજી લિપિમાં લખેલા ઉચ્ચારો ગૂંચવણ બરેલા દોષ છે.] ... હું તમાને પ્રાગનાં કેટલાક દૃશ્યો યોગદોશી મારખું કે આ સુલભ વર્ણન પ્રાગનાં મહાલોનો બંધા આજે નહિ આપી શકે. હવે મેં ફેરિયાથી થયું તેમાં બંધા આજે મારખું કરે છે.

કેટલાકે કહ્યું છે કે મેં કોની સારવારી આજે તો પૂર્વે ને પશ્ચિમનું ગમ્યા બિન્દુ છે. તેની સાથિની તરીકે અથા વર્ણના નવરે અર્થમાં આપી દુનિયાના વિદ્યાર્થીઓ અહીં એકા થયા હતા તે તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધોને સ્વયં પણ મેં ગણનામાં થયા હતા તે સ્વયંથી સ્વાયં ...

હાલમાં આગરે ત્યાં યુવાનો અને વિદ્યાર્થીઓ માટની આંતર-રાષ્ટ્રીય ઇવન્ટોમાં છે, જેમાં દુનિયાભરના વિદ્યાર્થીઓ માટે પૂરતાં સુખસુવંત છે અને ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ દેશના આજવા આવે છે.

દેનમાં ફરી માટે ત્યાં ઓગસ્ટ મહીનામાં મારી એક સભી આવે એવી આશા છે. તેની સાથે હું સંપૂર્ણ અર્થમાં દેનમાં જઈશ. દિવ્દ-રતાન આટલું દર છે એ કેટલું અધુરું પ્રમુદાયક છે : ... ૧૪મી નવેમ્બર મારીમાં જેટલા આનંદથી કુલનાય છે તેટલા જ આનંદથી અહીં એ આગામી અજવાના થયેને મેં ના પહેલો વિવર કર્યો હતા. એ વખતે રાત્રિ દરમિયાન પણ મેં સેરીઓમાં તૃપ્તિ હું દવું.

પ્રાગ એટલે વિદ્યાર્થીઓનું, સંગીતનું અને 'સોકોલ' (Sokol) કસ્ટોમરનું પ્રાગ હું તમાને પ્રાગ આજવાનાં આમંત્રણ આપું છું પ્રાગને સાથે અનુભવ લેવાની એકમાત્ર સમ્મતિ એ જ છે. ...

દિવ્દરતાનની કદ વસ્તુમાં મને રસ છે તે અભ્યુત્પન્ન બહુ મુશ્કેલ છે; તોજાનું હું કે આખું દિવ્દરતાન : અવળત, કલિદાસ, કથા અને અધ્યાત્મની અભવની હોયતો હું પુસ્તકોમાંથી લખી લઉં છું અને વર્તમાન લખાવે વર્તમાન પત્ર કે રેડિયો દ્વારા લખી શકું છું. ...

એ તેમ દબ સુધી મળી ગયા ન હો તો દિવ્દરતાનનાં ખાખાની રસ (ઓક્ટોબર ૧૯૪૬)

સમતબત્તનાં સાધનોએ સમતબત્તતિથે મહેરબાની કરી લખાવેલા. તમારી પ્રતિ બેતાનો હું માનું છું કે તમે તમારા દેશનું જીવન સારી રીતે માલોમ છે. મને રસ પડે અંતુ કંઈ દોષ તો ફૂવા કરી લખેલા.

અમો દેખ રહી છું કે હિન્દી માળ્ય કો વિલકુલ મૂલ થયાં. આપમે તો મી એક વાત વૂઠું. કેસી તરફ ચેક (Czech) 'A' વિદ્યાર લિખના છે. અર્થાત મેરે વહેતે નામમેં વો 'અ' છે. લેટિન અથા 'મિલદ' લિખતી છું, હો સવતા છે કે હિન્દી અભિનમ 'અ' નહીં વહેતે. યદિ 'મિલદ' લિખું તો ફિર મલત મી હોય. હમ લિપ્ કો હસ વાત મેં લખ્યા 'આ' નહિ ઘોર હમારી ભાગ હમમેં દરિયાવત્ત કરતો છે આજા છે કે આપ મેરી હિન્દી લખમેં ઘોર સોજ ઉત્તર વેરે. આપકી માનુષાયા મયા છે, કૃતા તિલિપ.

આપકી વહન

મિલદ કલમોવા Milada Kalabova
નવાં સરનામાં

નેપરલેન્ડનાં કુમાર-કુમારીઓને પત્રવ્યવહાર કરવામાં આજે દિવ્દી પત્રગિરો નીચેને કેટલેક લખીને સરનામાં મેળવી શકો : International Contact, Karrestraat 24 A-Breda (The Netherlands). અથેલ, દેશ અથા જર્મન ભાષામાં પત્રવ્યવહાર કરી શકો. દરેકે પોતાનું નામ, સરનામું, બલિ (કુમાર કે કુમારી છે તે) વચ, સાથે આને સરના વિષયો, પત્રવ્યવહારની બાધા અને કઈ બલિ તમા વચમાં ગિરો સાથે પત્રવ્યવહાર કરવા ઉપેકરે છે લખી જઈશું. આ માલિની 'કુમાર'માંથી જાણ્યોને કલેષ કરવો.

આઈ સરકુટોરન મેરાલી (મૅક્સ ૧૪૫, ગોબ્લાશ) મારફતનાં, ગયા આજા પ્રક્ટ વખતે પત્રગિરોમાં ૧૪ સરનામાંને અનુક્રમીને બાપી રહેલાં સરનામાં આ નીચે આપ્યાં છે. તેનો કુપયોગ કરવા ઉપકર, પત્રવ્યવહાર કરવી વખતે, પોતાને એ નામ તે આઈ સરકુટોર (કુમાર પ્રાસિક મારફત) મળ્યું હોવાને કલેષ કરવા બરેલી છે. (13) Miss Margaret Johnson, 145, Stokesley Crescent, Bilingham, C. Durham, (England); (16) Miss Rejeanne Duchanne, 1870 Prefontaine Avenue, Montreal-4, (Canada); (17) Master Joe Bennett, 3 Tonne Street, Shema, Malta (Europe); (18) Miss Robin Cristianescu, 13 Justus Street, North Bondi, Sydney, (Australia); (19) Master Victor P. Alard, 'Fati House' 1061 Grobman Street, Malta (Europe); (20) Millard M. Howard, 621 W. Market Street, Bethlehem, Pa. U.S.A.; (21) Mr. Gustaf Rothell, Rosenlundsgatan 6-B Goteberg, (Sweden); (22) Mr. A. Majeed Khadrou, Sweet Home, 23, Willington Street, Port Louis, Mauritius; (23) Betty Howie, 14, Bradon Street, Edinburgh, (Scotland)

સોજી : આ હંબર જેલે અંગ્રેજ ?

મેકરકી : બિજાડી.

સોજી : બિજાડી મે ? — કદ બિજાડી મે ?

મેકરકી : બિજાડી બહુ બહુ મેલાં જવાની તમારને — મકરકી

આપકે : તમારે ત્યાં બિજાડી મે ?

હડીસીંગ : વ હવે ક્યારે શરૂ થશે ?
 રણુછાડલાલ : આગળાઈ આવે ને સાંચા હાથે ત્યારે આગળા
 દાદાભાઈ નવજન્મ મને સખે છે કે એક મહિનામાં આવી જશે.
 મનમભાઈ : પણ મુખાઈથી આઠાવાદ શરીરે તે લાગીશું? સરકાર
 દેવની વાતો કરે છે, પણ રેલ તો હજી મોડું થે બતાવતી નથી.
 રણુછાડલાલ : ખત્રાત કહોતીશું.

હડીસીંગ : રંછાડભાઈ સાહેબ ! આઠાવાદ એ બંદરે દોત તો
 મેરું સારું ?

રણુછાડલાલ : ન હોય તેથી ન જઈ શકે તેમ નથી. ઉઘોય મનર
 બંદરે ગયું? કહોય મનર મું બંદરે ગયું છે? ખંભાત મું, બરૂચ મું,
 ધરને મું. આપણે કહોય લાગીશું તો ઉઘોય બંદરે લાવશે.

મનમભાઈ : (હસીને) આઠાવાદને કપાડીને આપ દરિયા પારે
 લઈ જાય !

રણુછાડલાલ : ના દરિયાને આઠાવાદની પારે લાગીશું. એકે
 બાતરે તે એ રેલ છે.

હડીસીંગ : વાર, ખત્રાતથી સાંચાએ આઠાવાદ લાવવાનું કામ
 કરશે ?

રણુછાડલાલ : જેને મનર હોય તે રણુછાડલાલ ઠાહલાલ.
 મનમભાઈ : આરે એ તે હઈ આપના કામ ?

રણુછાડલાલ : શેઠ, આપ ખૂબ વના સ્વયં જવામાં છે ? આઠા
 નામ મીંડે હું તો ઇન્જનેરીની સાથે હજી તમામ લેવાનું છું એનું નામ
 જ પાસેવાના પરિણામથી હવે હવે આપતદાર છું ?

હડીસીંગ : મેરું સાહેબ !

રણુછાડલાલ : તમને મેરું પાલવે, મને કયું પાલવે.

મનમભાઈ : હવે રૂબ હઈ ?

હડીસીંગ : અને હું પણ ?

રણુછાડલાલ : પમારો. અને મનમભાઈ આપના છે, અને હડી-
 સીંગ ! આપના એક.

મનમભાઈ : બધા આપના જ છે.

★ લેખક : પછી સાંચા આગળા. રણુછાડલાલ ખંભાત ખા.
 તણુ આ સત્યારોહાયા ને બજારમાં આગળા સાંચા આઠાવા-
 વા વાળા. વિજ્ઞાપતથી આવેલો એક ઇન્જનેર કોલેસમાં
 ખાધે મથા. રણુછાડલાલ દિગમ ન હાથે. એક વરસમાં
 ગિવ ધમધમકાર ત્યાંથી અને ખૂબ કમાવા લાગી એમની
 વાહવાદ બોલેલો જોલાવા લાગી. સાંચા આ તણુ
 કાપડિયાઓને.

પહેલો : માણસ બેઠો બોહોર. એક વાર સાંચા દરિયામાં જુઓ.
 પાડે વળી ઇન્જનેર કોમનિયાનો બોલ મથો. પણ રંછાડભાઈ ન હવે
 તે ન જ હયા.

બીજો : હા. મિલ મારી બેટી ધમધમકાર ચલાવી.

ત્રીજો : હાથે હથોડા મળે કામ કરેલું, શેઠ ! મારા ને તમાસાથી
 એ ન થાય.

પહેલો : મારા ને તમાસાથી છું, શેઠથી ન થાય ! નમરશેઠથી
 ય ન થયાં, ને ચોટાના શેઠિયા હાથમાં જઈ લઈને બેસી રહ્યા.

બીજો : લાહોના બાપના મનર ધરડો ખવાય છે ? વાલુકો ને પાર
 કરી બહો; કારખાનાં ને કારખાનાં તે નામરનાં જ.

ત્રીજો : વાલુકાની છુમ્મરની કે રાણી.

પહેલો : કે જાન કાપડ ફાડવાનું.

બીજો : મીઠાના નંદા વાંચ્યા? લંક લાગશે ન્યાત કરશે ને ન્યાત
 થશે. શોના તણુએ થયા. મું સમગળ્યા ?

ત્રીજો : તમરીની બહિલારી.

પહેલો : તમરી તે કાપાળમાં. હાથ ને અક્ષત ચલાવ્યા મનર
 કાપાળમાં જ પડતું રહે. હાગ બીડવા મનર ધામ પહેલાતાં નથી.

બીજો : વાત સવા સોળ આની. બીજે દત તો સાંગા હવે તેને
 દેર ફર્યા માની વાત બાબુને મૂક્ત.

ત્રીજો : ને ત્યાર બાદ તરત ઇન્જનેરને કોમનિયું બેસી મું ત્યારે
 તો દેવના કાપમાં શકા જ ન રહેત

પહેલો : એમ વાત છે, મારા શેઠ ! રંછાડભાઈ દેવને ન ત્રાંધ્યા.
 દેવ આંગે માંડ્યો. એનું નામ તે રંછાડભાઈ. મું સમગળ્યા ?

બીજો : નીકર 'મા' અને કોકીમાંથી મડ' એવો માટ માલ હું ને
 તમે તો હળથી જઈએ ને હાથમાં લઈએ.

ત્રીજો : કોરહેસેતે હું ને તમે જઈ લઈને હજારો ફારીએ છીએ.

પહેલો : ને એલે સાત થેડીના વિચાર કર્યો.

બીજો : સાથે આઠવાદના થે કર્યો ને ?

ત્રીજો : સાથે નહિ, પહેલો, મારા શેઠ ! આઠવાદની આખાડીમાં
 કોલે પેલાની આખાડી મેઈડ ને આઠવાદની આ બાડીમાં આખાડી
 ને આખાડી ઠાકરાં માની આખાડી આવી મડ, સમગળ્યા ?

પહેલો : કાનની વડ મડકું ના ફેગ કહેવાય ?

બીજો : ખરી સમાવત તે કહોય આપને તો.

ત્રીજો : વાત સવા વીસ. પુનદાન તે ફેડવાને પહેલો ?

પહેલો : પુનદાન ચોતાને માટ, ઉઘોય કોને માટ.

બીજો : સાચું છે કે બીજી મિલ કરે છે ને શેઠા કોલસાની

આલોની કંપારી પણ કરે છે ?

ત્રીજો : ને ખંભાતથી દરિયા તાવવાના છે !

પહેલો : એમ વાત છે આપણે માનીએ કે કોલસેર હાથ કાગા કરે.

બીજો : ને શેઠાં લવાર દીપે.

ત્રીજો : આઠવાદનું નામ બદલતું પડશે.

પહેલો : બદલ્યાં બદલાય છે ? રંછાડભાઈ કે રંછિયાભાઈ કહે-

વાથી મું વધારે છે ?

બીજો : સવા સોળ આની ને એ ને અક્ષતચાહો વારસ છે !

ત્રીજો : બહુ ઝીણું.

પહેલો : સો વરસ છવે.

બીજો : સો મિલ કરો.

ત્રીજો : ને સહેરને વારો. હવે હાંડો.

પહેલો : આપને, શેઠ !

★ લેખક : સંપતિ વધતી જાય, આઠવાદની તથા રણુ-
 છાડલાલની. બીજી મિલ થઈ. માણુબાઈને થેર દીકરાં પણ
 થયાં. એ દીકરાં સમય કાનગીર પાક્યાં. સાઠ ત્રાખની
 સમાવત કરી બેરોન્ટ બન્યાં. રણુછાડલાલ આઠવાદ
 રણુનિર્મિતિદીના પહેલા પ્રમુખ થયા. આઠવાદને તે-
 માણુ બેટર આપી ને ચાકીનાં પાણી આપ્યાં બદલામાં
 બોલો પણ આપી. હવે તમને રણુનિર્મિતિદીની તેમની
 આંકિસમાં લઈ જઈ છું. રણુછાડલાલ કાગાના કામને
 વાંચી રહ્યા છે. એક રણુનિર્મિતિ સેમર મળવા આવે છે

મેમ્બર : પ્રેસીડેન્ટ સાહેબ ! આ તો હવે હદ થાય છે. આખા
 સહેરમાં જનમજાદ મળ્યા છે. ગઠની વાત પડતી મુકતી ન હીક છે.

(જાકેડોબર ૧૯૪૧) ૨૩૨

રુ. ડોડલાલ : સહેરને આગિયા વલુ મું. તમારો અગિયા વલુને.

અવ : સાદેળ : પાત પડતી ખૂંડ.
રુખોડાલાલ : મિટી કે સહેરનું મગજ પ્રમાણ છે તેમજ સજા.
અવ : સાદેળ : મુખ્ય તે પ્રમુખ દાગની પાત છે.
રુખોડાલાલ : પ્રમુખ તે હામ પ્રમુખને કોઈનું છે.
અવ : સાદેળ : આમાં આપ જિલ ન કો.
રુખોડાલાલ : આરે તમને કો જ દેવું છે.
અવ : હામ બહુ નીકળી છે. માગિ કોઈ છે.
રુખોડાલાલ : તમારે ધર જાળવવામાં છે ?
અવ : પ્રમુખમાં આખાં પાંગ છે.

રુખોડાલાલ : મંગળી મા અપરે દવા પીવડાવે ત્યારે તે પીડ-
નાં નથી તે વખતે તમારાં પત્નીનો દાખ આપવા તમે હરી ચવા
છો ? કાણ, હમારે વિચાર કરો. પ્રમુખ તે સહેરની માતા છે.

અવ : પત્ન આ તે પાત જ નથી છે. આપને તે સહેરની
ઉંચા પ્રમાણે આજવાનું છે

રુખોડાલાલ : આપવાનું કરવાએ કરવા દેવાય ? પોતાના સહે-
રનો સ્થિ બને તેમ તમારે મરે તેની ઉંચા સહેરની તે ન દેવાય;
તમારો પત્ન ન દેવાય.

અવ : પત્ન કોઈને ન કોઈને તે કઈ તેમને પરાણે અપાય છે ?

રુખોડાલાલ : માં મું પરાણે મારવા નથી માગતો. તુલો
બાપ, તમારી ફરજ છે કે આ કામમાં તમારે પ્રમુખને મદદ કરવી.
બાપી હોમ પ્રિયતાના રુખોડાલાલ દવાવા લેવા દેવા તે તમારી મરજ.

અવ : સાદેળ : હોમમતને માન ન આપવું તે તે ભેદુમ્મી.
રુખોડાલાલ : હોમમતની તમે કોઈ કોઈને ક્યાંય આમલમાં
મુકારો ત્યારે તેમનું સ્વખમાસ વજરો. હોમમતને કેવલવાની ફરજ
બલબતી નથી તે સોમવાના માથે અપાઈ પાંચાઈ કરવા છે નું
હોમમતને કેવલવા આ ખુશીમાં બોલો છું. મું સખાન્યા : સાદેળ

અવ : સાદેળ : ...

રુખોડાલાલ : મેં મું કહી સાદેળ-જ. બીવ મગવા આપ-

નારા છે. સિખાર : બીવ મેંબર સાદેળને મારહ.

બીવે અવ : સાદેળ :

રુખોડાલાલ : મીટી.

બીવે અવ : બહુ કોટ્ટુ જઈ રહ્યું છે.

રુખોડે હાલ : તમે કોમાં બાજ ન લેશો.

બીવે અવ : આડીમાં પાળીની પિકર સહેલાં સમાપ્ત થવા

છે. હોમ બનમગર છે.

રુખોડાલાલ : તમે તે કાંઈ છે ને ?

અવ : પત્ન સાદેળ : હોમમતની પાત છે, મારા મગલી નથી.

રુખોડાલાલ : બાપર રુખોડાલાલ મેંબર કોઈ રોઈ પત્ન

લગતા મગ પરાનું મુંબુ. મેં અપરે.

અવ : માવ દેળ હોમમતનું મુંબુ.

રુખોડે હાલ : બાપર હોમને મેંબરવા. ફરિયા, મેરિ રાને
સહેર અને પત્ન "હોમમતનું હોમમતનું" મેંબર મુંબુવા વચારવા.
સામા બીવે લખી હામને કે આવી દિમાગમાં સ્વલભ્ય વગરો.
હવે આમની પાત પડતી ખૂંડ. તમારે વચારો સમી મું છે ?

અવ : પ્રમાણે પાળી પત્ન કે તમાં આડી હાલ નહિ. જન્મ
અપા પાળેલા પત્ન મગર છે અને કુલ દગર પડી દેમો મો કુલ-
રુખોડું મું પડી મેં મારવા અપરે મેં સહેર નામી મારો

રુખોડાલાલ : મેંબરું દગર બહુ બધાનું આમલવાનના કુપારિયું
માં આજીવનમાંનાં કરો માળી બધાં મેં. તમારે તમારે પીડું દેવા
તો મેં મારું દેવા છે નામાં મું કરવા મામાં ફેરવો છે ? તમારે
વાંચો, વિચારો અને પાળી આપો. સાદેળજ.

અવ : પત્ન સાદેળ : ...

રુખોડાલાલ : મેં મું કહી સાદેળ-જ. બીવ મગવા આપનાર
છે. સિખાર :

સી પાલ : સાદેળ : મેંમાગની મીટિમને નબન મેંબર છે.

રુખોડાલાલ : વાકી મેંમાગ.

હો. રુખોડાલાલ
સી પાલ
નામની મેંમાગ
"કુમારના" વડા
વાચીને તે આપ-
વાની મરજ ન જ
દેવા. બાવન કરવા
વચની મેં કુમારે
કસિલામીમવન-
માની વિચારી અ-
વશથી લગતા
માત્રોવા કાંબોડા
"કુમાર" ને મેંમાગ
પડેલા પરિચય મુલરવને કાંબોડા અને વચારી મીટિમે મુંબુવા
વિચારી અને કુમનિનિનિતા આમલસામાગ કરવાના કમીમગર
વિચારી જરી કોમાં મીટિમે કાંબોડા. મીટિમે અને વાચી કોમાં
"કુમાર"ના વાચીને કેવર કોઈની વિલેય મારો છે. કસિલામી
કાંબોડા અને આમલમી કાંબોડા મેંમાગ પાળીની લેખનપ્રવતિ વલુ
વાચી અને કાંબોડાની સારવેય તપા માંકે મેંમાગિયાનું માંકુ રુખોડા
અમેરિકાના સોમ આપત્ત રુખોડાલાલ કાંકે પ્રમુખની મેં કાંકે
વાચીને કાંકે મેંમાગ મેંમાગને આપી મગવા. આમલ મેંમાગિયાનું
ની મેંમાગ લીવડા કેવરમુખ છે આ મામલા ત્યારે આમલ
આમલ મેંમાગ વિચારું અને આમલ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગિયાને.

★ લેખક : તમારો મેંમાગી મગલાર રુખોડાલાલ
આવે છે નામી પા કાંકે પાલ છે. રુખોડાલાલ
કાંકે છે મેંમાગોના વચારા વચારે છે.

પડેલા : રુખોડાલાલ : આ મેં મગર નથી જાણી. તમારી પાલ
જાણ છે.

બીવે : હાલના વચારા પડકર દેવા મો પડ. રુખોડે મું કરવા
નામ છે નથી મેંમાગ તમારી વચારામાગ તમારે વચારા મામાં

બીવે : મેં મો મગર વચારાવાચી છે. હોમ નથી. કે મગર છે.

મેરિ : મેંમાગી મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ

મગર પીવડાવવાના છે. મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ

મુલરવિચાર : આમલ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ

મગર : મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ

બીવે : હાલ મેંમાગ મેંમાગ

બીવે : મારે મેંમાગ મેંમાગ (રુખોડાલાલ પડકર કાંકે પાલ છે)

રુખોડાલાલ : મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ મેંમાગ

રજુડાડશાલ : બાઈઓ !

આવાજ : બેટી ને, રાક્ષસ !

રજુડાડશાલ : બાઈઓ! તમે મને સાંભળવા આવ્યા છો, તમને નહિ. અગાધાવાદમાં બેટી પળી છે, તેમાં રાક્ષસની બેટી શું કરવા કહેશે? રાજમૂવતી બેટી સાર નર આપશે. પણ રાક્ષસની બેટી ચાર માં પાસે કંઈ નથી. અર બેટી માર નથી, રાક્ષસની બેટીની અને તમને બોલું બરાબરનાઓના દુરાચરની ધાર છે. મરેનાંમાં કે મેનાની સંખ્યા ઇવનાંમાં કરતાં ઘણી વધારે છે તેઓના મન ગળીએ તો મારી બુદ્ધિની મોટી છે

— એક અવાજ : તમે મરેનાંઓમાં બોલો અને બુદ્ધિની વધારો. રજુડાડશાલ : હું બળીશ, પણ તમને ઇવના રાખીને. તમારા કાંઈ રાગાતીને સાંભળો. અરના અને અરનીના ફાલ્કા અને ચંદ્ર-કાચદાને તોળી મેરો તો રજુડાડશાલ નહિ પણ માથાસ લાગશે. આજે મરેનાં મે કહેવા આવી શકે તો મને નર હરકો આપે કે મે ગર મોટી આપી, મારે તો આમ ઇવના મરેના વધાંના કપડા ખાવાના છે. પણ હોય ' બેટી અને વજુરને તો નરીબમાં વગર ને મારો લખેમાં ન હોય !

એક અવાજ : આપને કોણ ગાળો ફર શકે ?

રજુડાડશાલ : મેનાની હું સેવા કરે તે; બીલ કોણ ?

બીલે અવાજ : આપની સેવાઓની કોણ ના પાડે છે ?

રજુડાડશાલ : એ ન દુઃખ છે. કોઈ ના પાડતા નથી. અને હું ના પાડું તો ગાળો સાથે કાકરા નહિ પણ લાકડીઓ ખાઈ. (ગંજીર અવાજ) હું તમારો મુલામ, મોટર મારે ગાળો, માર, મહેલમાં ને કપડા બધુ સઘન કરવાનું. અને મુલામને બીલું મરેનાવાળું શું હોય ?

બીલે : આપ તો ગામઝા નાક છે.

રજુડાડશાલ : હા. અને તે પણ તમારું. તો કાપડું દોળ તો કાપી નાખો. (અંધારથી) ભાલે મારે દિલ બુદ્ધિ દુઃખ છે ને આમ-કાવાદને મેં મારું માન્યું ને મેના હું થયો, મેની ખાતર મેં મારી તલ થસી, મેના કુખે મારો ને મુખે હરથો. તે અગાધાવાદે મારે દિલમાં નરખાથો! મારામાં વિશ્વાસ મૂકીને મારે વિશ્વાસપાતકથી ધણી આવજો : ના, ના, ના. વિશ્વાસ છે, ખરે વિશ્વાસ છે.

રજુડાડશાલ : (મેટીથી) તો વિશ્વાસ મૂકી નહિ. ને હું કરું તે તમારી ખાતર, તમારી મન ખાતર, તેની મન ખાતર, અને (દંડથી) આજે મારે મૂંઝવે બીજામાં અનેક બીજાઓને નરખાથાના કુખી આત્મા ખાતર, કરવા દો, કરવા દો. (વાળીઓના અઘમકાઈ)

★ લેખક : અને અગાધાવાદને ખીલ આપનારે તેને અર અને વૈદર વડે પણ આપ્યાં. હવે આપણે જાણે તે માત્ર પ્રાચીન સમાજમાં રાખી કરીએ ને રજુડાડશાલ ને, તેમના મિત્રો, મોજાનામ સાસરાઈ, મહીવતરામ કપરામ અને ઓપાળામ રેશમુખ સાંત વગળી. મહીવતરામ મોલતા સંભળાય છે અને એક ધાત્વની મૂર્તિ ઉપર પેન્સિલના પ્રદર્શક કરી રહ્યા છે.

મહીવતરામ : મૂર્તિમાં ને સત હોય તો મધ ન રજુ ! બુઝો. આ મૂર્તિ શું હૃદય છે ? લાલછા ? તમારામા ને સત હોય તો બોલો. કાંઈથી બોલો ? તમે કંઈ માનતા હોવાનો હો. શું સમાજમાં ન હો? નીકર પેન્સિલના માર સઘન કરો ! બોલો! શેના બોલો! અરના, નેલે હો. મુધારાએ સામિત કરી આપ્યું છે કે મૂર્તિનું રંજ છે, પાખેડ છે, વધેમ છે, બુદ્ધિનીતા છે, નરતા છે, અને મુધારાના મુરે આજે મારે અગાધા કરી નાખો છે. બુઝો ! આ મૂર્તિને હવે હું આ

પત્રથી તમને મારે મેરથી કીધું છે કે મેથી કરી ન રાક્ષસ ન રહે.

રજુડાડશાલ : પરમાત્માની સદનશીલતા મળી પાડ માનવો. મહીવતરામબાઈ, મે તમારા કે મારા સાથે અગા કંઈક પડે તો આપણે સઘન ન કરી રાખીએ ને બુઝો. પાકીએ. પણ મેથી આપણે ! મર સામિત થઈશું ?

મહીવતરામ : રજુડાડશાલ ! તમારા હૃદયમાં કોઈકે કંઈક મૂર્તિનું તરફ મેળ છે, તમારી કલ્પિત બરાબર નથી. આ હૃદય ની કોઈક નહિ પણ માથાસ પણ નથી. તે હવે સામિત થાય છે ને મૂર્તિ દોલત મે વેરનાથી બમ પાડી દોલત, અને મે હૃદય દોલત તો મારે દાગ થયાની કીધી દોલત. મેમાથી એકે બન્યું નથી, કોઈકે મે કહ્યું તે નર સત્ય છે. બુઝો આ ઉકેલી વાર લાલછાને સાથે પેન્સિલના એક કંઈક મારું છે. હૃદય-ગો-ગો-ગો !

રજુડાડશાલ : મેણું ? પેન્સિલ તૂટી ગઈ? રાખ ન નર અનુભવ ? મહીવતરામબાઈ : હવે લાલછાને બુદ્ધિ ન મારો, દો! નેમાં સર નથી. ને પેન્સિલ સમાજની હીને તે મોટી માટે કાંઈ આપી પેન્સિલ લેતા આપણે.

મહીવતરામ : તમારા લાલછામાં ચાપ હોય તો તેની મેરથી મારી લો.

મોજાનામ : મહીવતરામબાઈ ! મૂર્તિઓને મારવા માટેનાં ખાસ સાધનો કહે તો સમાજ નરખા. કેમ રજુડાડશાલ ?

રજુડાડશાલ : (બુદ્ધિ મેરથી) મૂર્તિને આજે મે મારવા કપાર અથવા છે ને મેરે થાળા નહિ પાડે ત્યા મુખી નહિ મેળે ! મોજાનામબાઈ તમે કે કહે.

મોજાનામ : મહીવતરામબાઈ ! એ મૂર્તિ આપણે મેની હીને તેને સાથે સમી રાખવાની છે. મારે મે મેરે સિસા રાખી હોય તો પણ મેરે તુકસાન ન થાય તેની રીતે કરને.

રજુડાડશાલ : હા, મે તો મારા બીલનું રાકડું છે મળી એ કંઈ પ્રતિષ્ઠા કરેલી મૂર્તિ નથી. પ્રતિષ્ઠા કરેલી મૂર્તિ તે માર ખાતર સમાજ મુખી આજે મે ખરી ? કેમ, મોજાનામ ?

મોજાનામ : હા; શું મારા બધ મહીવતરામ ! બાપડા બાળકના રમવાને કીધી નાખ્યું ! ઉડો. હવે.

મહીવતરામ : રજુડાડશાલને સાચું ન કહ્યું છે. પ્રતિષ્ઠા કરેલી મૂર્તિ સમાજ મુખી આવવાની પદ્ધતિ ન ન કરે.

રજુડાડશાલ : આજથી નિયમ કરે કે મૂર્તિને કી માર ન મારવે. આપણે તેને આપણા મેરથી કોઈકે લઈ તે ન્યાય ન આપી તેથી કેમ કરશે પડે અને કેમ કરવાથી લોહી મરમ થાય અને પેન્સિલ તૂટે ! કેમ મારી પેન્સિલ તમે તોડનાખો ! અને તેમના મારણ ? અગાધાવાદને ઉઘાડો, પાણીની, અરની, ઉઘાડો, હાંપતકોના નર છે કે નહિ તેની મુખી માર નહિ, પણ માત્રની મૂર્તિમાં સત છે કે નહિ તે ખાતર !

મહીવતરામ : એક પેન્સિલ તૂટી તેમાં તમે મારા પર પિડતાળ પડી. અને બીલને રાકડું ને આનું અથવા ? આજે પ્રાચીનસમાજ મૂર્તિને રાકડામાં આપે ? બાળકને આ કંઈક પડે ?

મોજાનામ : અને સાચો સનાતની લાલછાને મહીવતરામને સ્વાધીન કરે ? કેમ મોજાનામ ?

મોજાનામ : રજુડાડશાલે મારું નામ વરસામ છે મેરને મુધારામાં કે પ્રાચીનતામાં કરામાં મે અજ્ઞા હોય તો !

રજુડાડશાલ : બાઈ, મને તો બંનેમાં અજ્ઞા છે; પણ સૌથી વધારે સમાધાનમાં છે.

રસદર્શન

પોતાને સૌન્દર્યસેષાં પ્રવેશ કરવાનાર જીવન-પ્રસંગોનાં દ્વિતરણો

૬૫૬

[૩૧]

ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ

ભા. રતમાતાને જે કંઈ પ્રશ્ન, પૂર્વ-પશ્ચિમ ચારે દિશાએથી નહીં છે, અને ન્યાયી નેહ છે ત્યાંથી રૂપરખાના બંધાર ત્રેહ મારા ચક્ષુ ધમ્મ થયાં છે. વર્ષાઋતુમાં સ્વિચ્છેના સહ દ્વિ પવંત નેના ગમે અને પશુ સુદલાચ ગભીરા, ઘમણાં બુલાઈથી પુલે જતાં આ વર્ષા પશ્ચિમપાટની શોભા જે પેઠ ભરીને નેહ. પવંતનાં શિખરે મેં વળેડી આ લીલાછમ બની ગયા હતાં અને વળેડે રમેણ, મેઘ, સરિનાઆ ને સરવેરોથી એ ગિરિપ્રેરણ મેળાદર બની હતાં અડાસા, લોનાવસા, મુળશી પેઠા વગેરેની કુદરત તે અલોકિક હતી એના સોંદરેનાં અનુસંધાન દ્વારા મન બની જે ચાલતી આડી એ પશુ ધમ્મનાં મ્થાને ને કંઠાસના આનંદ પેઠ ભરીને બોગમ્યા.

પુણ્યમાં મહા નરી નેમિનાર, એક બેગ્રાને ત્રીજે માળેથી સ્પર્શિસારંથે માણવાને અપૂર્વ આવસર મને થયો. નર્મકિનાર પર પહેલી રાત, અખરાત ને પાછલી રાતની અિમિત પ્રકારની બદલાવી શોભા આટલી નિઃકંટાથી મેળવાતી હતી મને કહી ગયો નહોતી નીલ આકાશમાં પ્રથમ તારાના તથા વીજળીના ટીકાઓનાં પ્રતિબિંબથી ઝંટિત રૂપેરી સન્વિત આછા અલંકારે અમેરી પવિત્ર સો-ભાગ્યવતી જેવી ક્ષામતી હતી. પાછલી રાતે તે પછી ચાંદની ખીસી પહેલાં એ ચાંદનીના આછા પ્રકારમાં અને પછી પ્રાતઃકાળ યતા રૂપાના મેળાદર રંગમાં નહી, નહીના બંને કિનારા, પાછળના પહોડે ને મેળાદર આકાશ ને નેચા ન કરી. કાંઈ વધેની ઊભવળી માફક જે એ રાત ને પ્રભાતના મીઠા ક્ષણો સ્પર્શિત નિર્ગંધથી થાયલા.

પછી મેં પુણ્યમાં પવેની, ચતુર્સિંગી, સગમેયર, બેદ માર્ટન, વરકર (બાવળી), મળાને પૂઠ તથા સનવારપેઠના પેશાવાનાં મેલાં.

પવેની પરીથી પરીથી આપું પુણ્ય, એની બંને નદીઓ સમયે નવે પડતું હલ્લો, બાજી રાવના કૌતશ, ત્રીજો, છલ્લ, આરાત્રીઓ અને રૂપના તથા કોશરખાનાં ને સુરંગેની એકાદિક ન્યાયો, ન્યાય ઇતિહાસને મનોમય આગળ પ્રત્યક્ષ કરી રહ્યાં છે. અહીં નેલકાનારાયણની ખર્નિશ અને ગણ, પવેનું હરિશ્ચંદ્રને મંદિરમાં પ્રવેશની તથા બંધી ને આદિના પર પાડતું ત્યારે તે ને નેન્યાય તથા બારાંજેરી હરિશ્ચંદ્રને ફરીની છૂટ છે ને બારી થી ન સસ્યાં ફરી નહીં.

ચતુર્સિંગી કેપર જ્યાંનું પૂરી જી છાવળીએને રપ્તેથી હવ. લડાઈને પ્રસંગે વાળે રૂપિયા ખરચીને કરેલાં મકાનો અને સાધનો આડે વેરજીવજીવ થઈ રહ્યાં હતાં. અહીંથી ફરખુસન કોલેજ અને એનાં છાત્રાલય દૂરથી દેખાતા હતાં. એ કોલેજની સુંદર સ્તિતે, કે જખણ અને ગુજરાતને એ અલભ્ય કામ આપ્યા છે તે જાણના બદલામાં એ રમણેથી એ સંસ્થાને પ્રણામ કરી. ગરિયાં તે સવારે વખતે કાંઈ જુલરી પશુ ન હતો, એટલે માતાજીનાં દાર બેધ હતાં. પશુ ખરાં માતાજી તો ત્યાંથી ન્યાં નવર નાણે ત્યાં -એવેર અને મેદાનીમાં, પહોડાં વગર અને પુણ્ય નમરીના સરવમાં મેલાતાં હતાં. બહુ હલારે પહોડાં કેપર ચડવાનું મળવાથી મને આનંદ થયો અને એ ધારિને આપનારીમાંથી દૂરથી મેલા હતા તે તો રૂપરે ખામીને માતા પૂરની સાથે મેં એડતાને અનુગ્રહ કર્યો.

બેદ માર્ટન તે ત્રણેક વખત નર્મ આઘો, બાગનાં ફૂલો, રંગો મેકાને ને કોઠાનત રતા કપરાંત ખરી મગ તે પૂઠ પરથી નહીના પાળીને આપો ધોધ પડતો નેલામાં છે. ચરે કોઈ મારપર પાણી વહી રહ્યાં છે પશ્ચાત્ત બ્રહ્માને દૂરફર બરા પવંત રોકે છે અને કિનારે બાગનાં વિશાળ રંગ પર પંખી કિન્કાટ કરી રહ્યા છે. બેધથી આગળ દૂરફર સુધી નહીં વતી આગ્ય ને બાગની બ્રહ્મા થી અલિત ખેલરેમાંથી બની કેઈ શરવાકણુ જેવી કાને છે.

ભુલઈની ધારાસભા પૂરી થાય તે પહેલાં જાનંતેર મહારાજનું ન્યાયરથાન આજેરી મેલે હલ્લો. પશુ આજેરીની મેદારજસ ચાર વાજે બેગડવાની હતી અને અમે તો એક વાગ્યાના બસરડેસને પહેલો મકાન વચ્ચે એ વખત મળ્યો તે દરમિયાન અમે શતવાર પેડમાં આવેલા પેશાવાડાના બળવું ભજેલા મહેડાની આમશી મેડીના એકિલકાસિક બેડમાં બળેને મેડા. 'આપણા પૂર્વજેનું રમણજી કસવતું આ રમણ બજારો તહિ.' એવા પાટિયાંએ આપણા મન પર બહુ અસર કરી. પેશાઓથી આજ સુધીના ઇતિહાસ નવર સમજા હતી રહી. રમણને અને મલાચ રથાન કરવાના પેશાઓના મનોરથો ક્યાંના ક્યાં કીકી ચ્યા અને જી હબર માણથી વેપાર કરવા આવેલા એકેને કિન્દના સવે-

સત્તાધીરો બના. ફરી પાછો નાટકને પ્રવેશ બદલાયો ને 'વસાન્ય મારો ન્યાય' સિદ્ધ હલ છે-અને તે હું હલ ન્યાય વેના કારતા લોકમાન્ય ટિળક પ્રકર્યા; નેમકોના દેહલિય પછીના આ પંચ્ચીસીમાં ફેરો જે-કેલી લડતોને જેને આપી પેઠાએલી કીલ્લીની વાટાધારનાં શુભ પરિણામોની આશામાં, ભારે હલ્લે અમે એ એકિલકાસિક રમણને પ્રણામ કરીને એકેની ન્યાય માટે નીકળ્યા.

આજેરીના રતો અભ્ય હતો. પવેડી, વળેડીએ અને ખેલરો એટલાં લોકાંબળ બની ગયાં હતાં કે એ આપું દરય નીકરિના પ્રદેશનું રમણજી કસવતું હલ્લો. નાની દેડનાં વળી નહીં પૂરી મત મુદર બની હતી અને યાત્રાનો દિવસ તહિ હોવાથી મંદિરે તથા બીજાં મેલાલાલય રમણે સાન્નિધ્યકે મેડે રાકાયાં. એક મંદિરના છબાંથી નહીં બહુ ન મુદરે આપી હતી મેળાખાસિર આપણામાંથી આવારનાર ટ્રેડિયાં કરતો સૂર આપી પશ્ચિમ પૂર્વ વહેતી નદીને દરિયામન બનાવી દેતો. આજેરીની પવિત્રતા, વાવાવળીની સાન્નિધ્યતા ને સુકિર્ણેદ્ય નેત્રે મેળાય હતાં નિવૃત્તિનાથ સનાદેવ, સોપાન અને મુનાબાઈ એવાં કમ્ય મેડા ને ચાંચરે એવા પંડિત ને મોડીની મર્તિઓ ત્યાં મેડે. તુસારામના સિંચ માહાપાના સંગાધિ મંદિરમાં અમે તુકારામના અભેંબોની દરેક સિલિત પ્રતો મેલા મળી. એ ન્યાયોથી દેડનાં વળીને તર રમિયામણો લાગતો હતો.

૧૧. રાતરેકે મહારાખના સંતોષિયે એ પુરતક લખ્યું છે તેની ચર્ચા કરતા અમે, સંતો ની ઠીક વરે આપણું લોકાંબળ કેવું મેદારી ને સંતોષી રહી સર્ચાં છે તથા બીજ પ્રભુઓના પ્રમાણમાં આપણું અમલ્ય મણ્યાં એ પુરતક પ્રમુખમિથી કેવાં વરણેજ ને, કેવાં નીત નથા ના કિન્દવાન આજ દિન સુધી સર્ચાં છે એ વિષે વાતો કરતા કરતા અમે પુલે પાછા આવ્યા.

કેડેમાગ રોડ પર કરવાં મને બ મેલાયેની રમેશખનિ અને નીશરા સાંબેલી. અને મતમેદાનહાસ સામળના બેગ્રાના બનીચામાં બેસી સર્ચાં કે પનિશરા સાંબેલીમાં અને ચાંદની રાતામાં બારીમાંથી પ્રમુખારના કરવામાં એ સમય માળ્યો છે ને તે કદી બુવાવ એમ નથી. (માહ)

આધુનિકતા

આવો બ્રાહ્મણ ને આર્ય, આવો શાસ્ત્રી અનાર્ય.
આવો કિસ્મત, મુસલમાન ને આફ્રિકા,
આવો આવો પવિત્ર, નિઘલ નિશ્ચિત ગિત,
માની મુસ્લિમા સર્વ સરખા ફતો,
માના અભિષેક તબો મંચલ આ કુંભ લેખો,
સહુને રખશે તરી બરાઈ પુણ્યનીરે :

(રવીન્દ્રનાથ ટાગોર)

આરતભાગિને લેખકચરનીરે

સ. બ. રણછોડભાઈ ડોહાલાલ સી આઈ. ઈ

તેમનું કૃપાનદાન કરાવતી રેડિયોનારિસ આરંભમાં પ્રકટ થઈ છે તે મહાન અમલવાદી ન નહિ, પણ મહાન ગુજરાતી રણછોડભાઈ ડોહાલાલની મહત્તા આ વખે બહુ ઓછી પ્રોત્તી છે. હિંદમાં પીલડકોશની સી પહેલી રચના કરી અમલવાદને સમૃદ્ધ અને અમળી રહેશે બનાવનાર એ શાકા પછી ડીપી બુદ્ધિના ને બાદોશ નરસી કવનરેખા હને પછી આપવા ધારી છે. દરમિયાન, એમને અંત સંપર્ક પામનાર રૂપ નરસીકવિના લેખનારે 'મારગમક' ના નેપિશા રાજાઓમાં નીચેના અવતરણ મેળના બ્યક્તિત્વો ખ્યાલ આપી રહેશે.

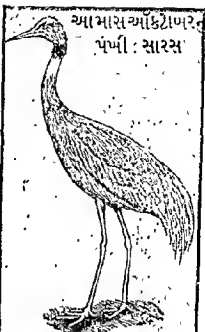
રણછોડભાઈ ડોહાલાલ: અગ્રણ્યવાને, સુતરાળી મિત્રના કલ્યાણ પ્રવેશ રેખાપીને, મુ. નિશિવાસિદાસ પ્રેસિડેન્ટની પદવી લેઈ અને રાજાના સિદ્ધિને પોષક સુધારા દાખલ કરીને, નરસીકાં કૃષ્ણ પદવી આપનાર રણછોડભાઈ ડોહાલાલ: લેખનારના બાળમિત્ર: પાલખથી સી. આઈ. ઈ. પદ પામેલા: પુત્રની પ્રતે અદ્યક્ષ થત આપનારા, જેને પરિણમે અંગના પોત સર અંતબાહ બેદિનેટની આશ્વાસરણ પદવી મેળવી શક્યા, તે રણછોડભાઈ ને સોમલાલ. રાજા સાંભળી પહેલાં રણછોડભાઈને આપવા એ સવાનું મ્યાન લેખનારનામું માર.

● રાહીપતરામ મિત્રાચત જઈ પાછા આપ્યા તેમને નાતબો લેવા કે એ પાતરામી નિતાન બલિષ્ઠકાર કરશે એ થયો નાતબલગમાં આઠવાથી સમુદ્રચમનનો પ્રકાશ બેસકેરે મંડળમાં ચર્ચાય છે. રણછોડભાઈ અંગની ડાકડી વાણી અને રોડીથી રહે છે: 'બુઝ, ત્યાં મળે મળે છે, શોખ મળે છે, હાથ મળે છે: શા માટે હિંદુ પોતાનો પાવાપીરના ધર્મે સાચવી ના રા? આ સામાન્ય સત્યને વંરેતુરિયતિની હસીદીથી તપાસવાને સંજય ઉડાવીને નહીં એ જલાવાય છે. કાઠવાર વળી ધર્મનાં નિષિધ તલ્લીની ચર્ચા માય છે તેમાં પછુ રણછોડભાઈ પોતાની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિને કપચીકા, કાચો તેમજ ખેડી હસીલમાં ફરીને વિવશુજ હાથ મારે છે.

● રણછોડભાઈ મિત્રનાં ઉદાગમર બેઠા ત્યાંથી નરસીકાને મને 'રણછોડભાઈ રેડિયો' ને નારાથી લેશે આજીવન. આંધીબેના રેડિયો એ નહિ, પણ અભિજનથી આવશે (વેદેશ વંતસામગ્રીને રેડિયો. રણછોડભાઈ આજે દયાલ દોત તે એ કથા રેડિયો રેડીયસ?

● નિતાન ઉદાગમ સાર કરતાં પહેલાં રણછોડભાઈ અંગે સરકારની નોડીમાં પાલટિલ ખાતામાં અગ્રણ્ય રહ્યા. નોડીમાં પછુ પોતાની સંકેતથી હાથ મારી: પછુ 'અભિતબુ ન પ્રમાવે' લેખના આરંભને લીધે નોડીમાં, એ પ્રસંગે અપારે આ આરંભની તપાસ ચાકરી હતી ત્યારે રણછોડભાઈના મન ઉપર અત્યંત શ્રામ, વિચારમાં નહીં રાખે એવી મુદાવરતા વગેરે બાબોએ એવું મેર કરેલું કે નોડીમાં ગારા પિત્તને થેર આવેલા તે નદાવલ એસે તે વખતે ફીકમાં લેટા લેખીને પાણી સરી રૂપ નાખતે નાખતે અધવચ અટકે, લેટા પોતે ને પોતે રહે, ને રણછોડભાઈ અધવચ મળવી ગેયા કરે.

● પછુ આ અભિતબુ આસતા બનાવતાં પરિણુગ અગ્રણ્યરીતે મુજરાતને લાભકરી નીચ દર્શાવે. રણછોડભાઈની લીક્ષ્ણ બુદ્ધિ, ફરસિયા, કીધામાં કીધી વિવત્તો મુજબ અધવાસ ઉપવાદિ આશાધારણ મુજિનાં વસેણુ આ સમયથી તેમજ અંતબલ સુધી પ્રવેશ થતાં આમાં ગિતનું સાંચાકામ, કીધા, સરની વિગત આરંભથી તે કોલ સુધી એકા ગિત જોજ આપનારને એવી રીતે સારવતતા કે એમની કીધવર ને સંક્રિપી બધા છક થતા. મુનિસિપાલિટીના પ્ર-

આમાસઆક્રોશખરત
પંખી : સારસ

સમગ્ર વેલકીંગે કરતાં આ પંખી વિશે આપણે ત્યાં કથા અને કોનર્નું આદવાદ પાતાવરણ કથાનું છે, ને કોઈ દુખાતાં બીજું પ્રાણુલાન કરે એવી અર્થદ પ્રેમની લોકલિતિ કોને માટે કોટકી બધી પ્રચલિત છે કે એના નામથી આરંભુ કોઈ અન્યનું છે.

પણ મુજરાતનું અભિપ્રાયસી, લેખરસ મુજરાતમાં બધા વકને વિદેશના પંખીમાં મોટામાં મોટામાં થોડું આ પંખી લેખુ દરો દરકાબર પ્રાણરે મોટાસોમાં ને સિયાનામાં નંદીનામાં ને લગાવ કાઠીકા થેર બંબોની ધીલકી એ અધવા: પાંચમીકોને દોણે વમીને અવતા કે પિતરમાં સતપારી રહેતાં એ જ નામ છે.

પાણરે કોમી રહે, અંધો નીચ વળ, બીચવંતી મીચી મોતદર આસ, કંદો છાં પ્રકુલ્લ કરનારે અંબોર અંબોર અંબોર આવાન અને કોટ રમ્પરે અબવાદત પણ સાંવરેથી વામતો પ્રવાદ-અપટી નિરાતી એ મહાન પંખીને આજીવની મદદના માટે પંખી રહે.

આમરથી આક્રોશખરત સુધીના, લંચર ની દવારી વચ્ચે કે નરીના યલિયાર ડાકર, દાખળ-સીકીકાંના આરકુ દુર મોટા માળા એ બાપ છે: ને કોલકાં નિયંત્રણ છે કે મોટા માળામાં હંડો રોવવા બેસા પણ કોઈ કોપમાં પશુની મે તાતાર નદિ કે ત્યાંથી એને ખરેશી રહે. હંડોમાંથી બચાવ નીકળે તે તરત માળાનુ સાધ્ય અરખા નીકળે પડે છે. રવખતે વનુંકાંતિમસક આ પંખી એવાના ના-પોષ્ટા, હંડો મુજિવાં વગેરે માળ ને મેરે પાણીમાંની અપાત વળુકીને નરે બરી. ૧૯૨૦ ને ૧૯૨૧ ના લેખ કપડાઈ સાંચાદિત.

મુખ તરીકે અગદાવાદની અપૂર્વ સેવા રજૂઆતમાંની હતી એ નિર્વિ-
વાદ છે. પરંતુ એ સેવામાં એમણે વાપરેલું સુદ્ધિશક્તિ, ધૈર્ય શત્રુવાદિ
ગુણો બધાના બહુવામાં નહિ હોય. અગદાવાદમાં અગત્ય દર સાથ
કોલિરોનો રોગ આવતો જ. રવરજ પાણી રજૂઆતમાંની દુરસ્તિતા-
થી આવું તરવરી એ રોગ નાબૂદ થયો. એ પાણીની ચોખ્ખા તોગજ
ગરદાની ચોખ્ખા બનેના નિકટ સંબંધ દોષ તે માટે એક expense
જોવાયો હતો; પરંતુ એ પંડિત પોતાનો રીપોર્ટ તૈયાર કરે તે પૂર્વે
રજૂઆતમાંથી એની જેઠે એના જ વિપયની ચર્ચા કરવામાં, એની
બહા ળતાવવામાં, એનો મત ફરવવામાં, પોતાની સૂઝે અબવાર
અને સુદ્ધિશક્તિને થોગે એ વિષયની આશ્ચર્યક પ્રતિભૂતા પ્રગટ
કરી હતી. દરેક વિષયમાં આ ગુણગુણથી રજૂઆતમાંની પતા હતા.

● આ ચોખ્ખાઓ સાથે આરંભના અગદાવાદના નમરનો બહુ
જ વિરોધવૃત્તિ દર્શાવતા હતા. લોકોને ચકાવવાના પાનની સત્તુઓ
પણ હતા. નમરવાસીઓના મન પોતાની તરફ વળે એ હેતુથી અ-
મદવાદમાં કાણુપુરના રસ્તા પર આવેલા કંઠાપાકડમાં કોમપાકડમાં
મીઠો ભંદેર રાખ્યો હતો. તેમાં બાપણ કરવાનું રજૂઆતમાંથી શરૂ
કરું ન હતું. તે કસરી બેઠો લોકોએ રમખાણ મચાવ્યું. . . ને આ-
ખરે એ જ લોકો કેટલાંક વર્ષ પછી રજૂઆતમાંથી આશીર્વાદ લેવા
લાગ્યા. 'ઓણે ખરો' એ કોમળી સુદ્ધિશક્તિ માટે અમરવાદના
વાણિયાઓને એ સમજામાં પડેલું પ્રમાણુપત્ર અને કવાર સાબળેલું છે.

● મારા પિતાની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિના રજૂઆતમાંથી આદ્ય સદકારી
હતા. ધર્મસભા નામની સરથા પ્રાપ્તવાગા એ બંને મુખ્ય વાલક
હતા. આદિમાયા એક નાના દહેલાન બોધવિચારા એ નાની સભા
મળતી થઈના વિપયના વાદવિવાદ થતા, એમાં રજૂઆતમાંથી ધાટો
બહુ બળથી બહાર પડતો હતો. ઉત્તર કાળમાં એ અતિ મન રવરે
જોતતા, ભંદેર સભામાં બેઠા થઈ બાપણ કરે ત્યારે જેનું ગોલકું
છેક પાસે બેઠેલા સિવાય કોઈ સાબળી ના રાકે, તે ધર્મસભામાં
ધાપા પડનારા હશે તે કોઈ વાની પણ ના રાકે. એ ધર્મસભા મરી
ઈ મરી ના ગઈ; શુક્ર ચર્ચાથી ભોળાનામને ફંટોત પા થયો. પ્રજા
જેઠે નિકટ સંબંધ રથાપનારી સક્તિની બૂલ પ્રગટ થઈ ને ધર્મસભા-
ની ચિતાની રાખમાંથી 'પ્રાર્થનાસભા' પ્રગટ થઈ સઘવરૂં આવી.
એ પ્રવૃત્તિમાં પણ રજૂઆતમાંથી આરંભનાં વર્ષોના બહુ ઉત્સાહ-
થી સહાયતા આપી હતી. પરંતુ મુતિબળ વિષે રજૂઆતમાંથી અને
ભોળાનામ એ બેની વચ્ચે સઘવરૂં થતેજેલો લોભને પરીણમે ખરે
એકેય એ બેનું એ કામમાં બંધુ નહિ. એક મોસમ એવી થઈ કે
પ્રાર્થનાસભાની બેઠી ઉપરથી એક રવિવારે રજૂઆતમાંથી મુતિબળ-
પ્રધનું રોડન કરે, તો બીજે રવિવારે ભોળાનામ ખડનું એમ બંન્નદુષ્ટ
લાંબો વખત આટલું, ઉપરે, કમેકમે, રજૂઆતમાંથી સહાયકરૂપિ
અનિયત થઈ, ને પ્રાર્થનાસભાની ઉપાસનામાંમા આવવાનું એણે
છેક ગયું. આવે ખરા; પણ આપરી અવાની દોષ તે વખતે, ઉપાસના-
ના કાર્યક્રમે બેતે; કોટયે સુધી કે કોઈક વાર તો 'ન્યહેવ' ન્ય-
દેવ' શબ્દોચ્ચાર છેલ્લી કહીને અંતે થાય અને સાથે દારમાં
રજૂઆતમાંથી રથુજ આઈતિ આંધેખાથે 'ભાઈ સાહેબ' હમે
મેઠા પડ્યા' એ સખડો ઉચ્ચારી, બે હાથ વડે પ્રથમ અર્ધે તુ-
રની રેખા આંધી, અંતે તાળેલા પાડવાને અવાજ લગમલ થાય
અપી રીતે હાથેથીએ જોડાય. અને એ રીતે નમરકાર કરવી, સુખ-
દના બેસા દીધાથી અંકિત કપાળવાળી, ખમા ઉપર મલ નાખેલી,
કરગણ પાધડી પહેરેલી, કામિયા રંગનો દનડો પહેરેલી, એ મુતિ
નવન સગમ અત્યારે નેહરું. ('રમરમકુકર'માં નવસિદ્ધર)

વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ જોઈએ તો અવાજ એ કોઈ પણ એ દ્રવ્યોના
અકુળવાણી, ધૈર્યબુધી કે કૂલદારીથી ઉત્પન્ન થતાં આંદોલનોનું પરિણામ
છે. આ આંદોલનો અચરે આપણી કાલ્પનિક કપર અગદા છે ત્યારે
અવાજ આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે. અવાજનું સૂક્ષ્મ રવરજ તે રવર,
અને કહીશ રવરજ તે ધડાકો કે ઘોંઘાટ.

ઘોંઘાટનો અણગમો બધાને હોય છે. ધણીને બખર નહિ હોય
કે બચ અને ત્રાસની જેમ શરીર પર માટીબ્જાર થાય છે તેમ
ઘોંઘાટથી પણ થાય છે. કેમકે તેનાથી ચિત્તની સંતિ અને મનની
કોઠામટાનો નાશ થાય છે. સત્તા અવાજથી લોહીનું દળાવુ થયે છે.
પાવનતર બગરું છે અને નિદ્રાવરદમાં દરમ્યાન પણ જાનનંદ ફરે-
રાય છે. આટલું કહીશ અવાજ સાંભળ્યા કરવાથી અણુનિદ્રાના જ્ઞાન-
વૃત્તને નબળા થઈ બહેરાપણું પણ આવે છે. આપ, મારે અવાજથી
તંદુરસ્તીને નાશ થાય છે અને તળીબાના અભિપ્રાય મુજબ સત્તા
ઘોંઘાટથી આપણી મુઠાં મોઢું થાય છે. આધુનિક કુચમાં સીમીયોઈ
લેખાતાં યંત્રો, મીડિયા, ટ્રેન, મોટર અને ગ્રોવેરિયેલ વગેરેએ આપણને
સુખસંપન્નતા આપ્યાં છે, પણ તેનાથી ઉત્પન્ન થતા બારે અને
કંઈક અવાજની ત્રાસ અને હાનિ પણ મોઢાં નથી ઉત્પન્ન.

અવાજનાં ત્રણ આવરણક તરંગ છે: પ્રગાણ, મોટાઈ અને વુજ
(Timbre). અવાજ ઉત્પન્ન કરનાર કોઈ દ્રવ્ય એક સેકન્ડમાં ૧૦૦
આંદોલનો ઉત્પન્ન કરે અને એ અવાજ ઉત્પન્ન થાય તે મુશ્કેલીથી
સામળી શકાય તેવો હોય છે. જેકે કો બહુવું બરનું છે કે આપણા
દાન સૂણના ૧૬ આંદોલનોથી માંડી ૪૦,૦૦૦ આંદોલનોથી ઉત્પન્ન
થતા અવાજ સાંભળવાની શક્તિ ધરાવતા હોય છે.

અવાજનું માથ કાઢવા માટે એકે કોઈ નક્કી કરવામાં આવે છે:
એક સેકન્ડમાં એક હલ્લર આંદોલનોથી ઉત્પન્ન થતા અવાજને એક
'ડેસિબલ' અવાજ કહેવામાં આવે છે; બીજા દેશોમાં એકમનું નામ
'ફોન' રાખવામાં આવ્યું છે.

અવાજનું મોટાપણ એકલા અવાજની તીવ્રતા ઉપર જ નથી
અવલંબ, પણ તીવ્રતા સાથે કમ્પરેન્સિયાના મિશ્ર ઉપર પણ અવ-
લંબે છે. એક સૂણમાં થતાં આંદોલનોની સંખ્યા એકી થોડી તેતે
અવાજ ઘેર હોય છે. જુદીજુદી કમ્પરેન્સિયાવાળા બે અવાજનું
મોટાપણ તે એકસરખું હોય છે. તેમાંથી જેમાં આંદોલનો મોટાં
હોય છે તેના કપાદાનમાં તીવ્રતા (Intensity) વધારે હોય છે અને
એવાથી તે અવાજ કાનના પડમાં ઉપર વધારે દળાવું ઉત્પન્ન છે.

અવાજ એકેડેસિબલથી માંડી ૧૨૦ ડેસિબલ સુધીની દસાને
હોય છે. ધરિયાબળું કંઈક કે ગુસ્સાપુર વાતને અવાજ ૧૦ ડેસિબલ
નો અણુપ. ધરમાં હરરૂપે થતો અવાજ ૨૪ ડેસિબલનો અને
ટુકોમાંથી પસાર થતા ચવનથી ઉત્પન્ન થતો અવાજ ૩૦ ડેસિબલનો
હોય છે. કામચ ફારવાનો કે આંદોલનોમાં થતા અવાજનો આંક ૪૦
ડેસિબલનો લેવાય હાઈપરસેન્ટિવા અવાજનો આંક ૫૦ અને શાંત
રસ્તા ઉપરના અવાજનો આંક ૫૦ ડેસિબલનો ગણી શકાય. ટેકસી-
નો અવાજ ૬૫ અને ટ્રકનો અવાજ ૭૫ ડેસિબલનો હોય છે. માળીના
દંડડાનો અવાજ ૮૫ ડેસિબલનો અને હથોડાનાં ધાનો અવાજ ૯૫
ડેસિબલનો હોય છે. મોટરના બુંગળાનો અવાજ ૧૦૦ ડેસિબલનો
અને મેંદા પ્રિન્ટિંગ મેશિનો અવાજ ૧૧૦ ડેસિબલનો હોય છે. ગોંડા-
પ્યેનાના પંજાથી થતો ધુરધુર અવાજ ૧૨૦ ડેસિબલનો હોય છે
અચરે ૧૨૦ ડેસિબલનો અવાજ આપણને ત્રાસદાયક થઈ પડે છે.

ઘોંઘાટથી મનુષ્યપ્રકૃતિ ઉપર મની માટી, અસરો ધનામાં લઈ
(આંકેટોબર ૧૯૪૩) ૨૩૮

પશ્ચિમના વેસ્ટમિનિસ્ટર ચોરસ ક્ષેત્રમાં ન થાય, આ કેમ અને તેમ આંતરે કલ્પના થાય તેવા કલ્પના યોગ્ય રહ્યા છે. ચંપાગમાં રહી એજીડી સ્થિતિક આખી અને મોટી મશીનરીમાં અવશ્યભોલ સેલેક્ટર ખાતે અવાજ કલ્પના કરે છે. સેલેક્ટર અવશ્યભોલમાં પડતા વેસ્ટમિનિસ્ટર એક બંધે કરના મતવાળું ચંપાગ બતાવે છે. આજે તેા તમે ગિલ્ડકુષ અવાજ ન કરે તેથી ધાતુ બનાવવા ધાતુકારીઓ અને ઈન્જેનરી થાયી રહ્યા છે.

ધોંધાટથી અવાજોનાં બે કલાપો છે: એક તેા ધોંધાટ કલ્પના કર ન થાય તેણે કંઈક ચંકુ લેલેયો. સાર્વેશમાં ત્રિસાળ મકાનો બંધાયી વખતે લેખે બે કલ્પના હથેલાના અવાજને ત્રિસાળના કલેક્ટરિક અર્થે વેલિટઅને કલ્પના થયો લેલેયો. મેટ્રોસે અવાજ જોડા કરવા ઈન્જેનેરીનીતમાં જોડાં કાઢવામાં લેલેયો.

ધોંધાટથી અવાજોનાં બીજા કલાપ કલ્પના રક્ષણ મેળવવાનો છે. રેડિયો, રેડિયોનાં હોર્ન, ક્રામોફોનનાં ઘેરા અવાજો, ક્રૂના ખડ-ખડાટ વગેરે ત્રાસદાયક અવાજો કલ્પના દ્વારા બંધ કરી શકાય. ધરમાં ખાતે અવાજ કે ધોંધાટ જોડા આપે તે મશીનની સવરો વચ્ચે હવામાં પડ, આ વચ્ચે કે ધાસનું પડ ત્રાસદાયી ધાસ રહે છે. આને લીધે બદારથી આવતો ધલ્લેખરો અવાજ રોયાર્થે તલ છે.

ફોનો કે સંવાદાકર્મમાં મતા અવાજને રોયાર્થે કાઢવા અને તેનું પ્રત્યક્ષ કરણ કરી તેને દયાવવા માટે એક ફોનોટ મશીન રોયાર્થે કાઢવામાં આપ્તું છે. આ રાશીનું 'અવાજ રિફ્રેક્ટિવ' મેનુ કામ કરે છે. રેડિયો મેની કામગીરીએ આ રિફ્રેક્ટિવ ની સાથે કામના અવાજનું એકલું રોયાર્થે પકડવું થાય છે. ખૂબ તેની કલ્પના અને કાલુજી વધુ થાય છે. આ યંત્રથી ફેરફાર ત્રિસાળનાં સવાજ તેવા અવાજને પકડાય છે.

અવાજ સાંભળી વિજ્ઞાનની સહાય લઈ આપ્ત છે અને તેમાં બહુધા સફળતા વધતી જાય છે. બિનઅવાજ કામગીરીએ રોયાર્થે છે, તે બધિધમાં બિનઅવાજ ડેન, રોયાર અને અંતરેયેન ખૂબ આપણે લેલેયો તેા નવાઈ નહિ.

—સિયમસાર વિવેચી

આયોડિન

આયોડિન કે કોલ કપર લગાડવામાં આવતી અને 'લાલ દવા'ના નામથી લોકપ્રખ્યાત બલ્બીની દવા 'ટિક્સર ઓફ આયોડિન' કહેવાય નહિ. લોક દોષથી કે ટિક્સર ઓફ આયોડિન-એટલે આયોડિનના અર્ધ-આયોડિન નામની દવામાંથી અમુક મિશ્રણે કરીને બનાવવા છે.

આયોડિનની રોષ દી. ૧૮૨૬માં B Courtois-એ જીનીનામાં ના એક દેવળ રસાયણશાસ્ત્રીએ એકે દરિયાઈ વતરપતિના kelp-ફેશ-નામનાં રોષાસાંદામાંથી કરી લીધી. આપણે તેા સામાન્ય રીતે લગાડવાની દવા તરીકે જ એનો ઉપયોગ બલ્બીએ લીધે, પણ અંતર-વાસક તરીકે લાડકાપમાં તેમજ જીવનના ખાતરમાં પણ એનો ઉપયોગ થાય છે. પાટા પીડી કરવાના વજારાની પીલા કેન્કી બંધાવી દવા આયોડિન પણ આપોડિનમાંથી જ બને છે. એ ઉપરાંત મર્બનિક પદાર્થોમાં રંગ (એટલેક દારૂક)ની બનાવટમાં અને ફેટો-મારીની પેટ્રોલી બનાવટમાં પણ તે ખૂબ વપરાય છે.

જનતાને મોરા બાળનું આયોડિન રક્ષિત્વ અમેરિકાના ગ્રીસ (Calk)માં આપે છે. એ તિલાય અવાજ, ઓટલેન્ડ, કાન્સ, ડોવે, રિગિયા તે બનાવના દરિયાકાંઠાના કપરથી દરિયાઈ વતરપતિના કેપામાંથી એ મેળવાય છે. અમેરિકા, બતા અને દર્યાદેશી વિજ્ઞાના તેમજ તેમના કુવાઓમાંથી પણ તેનો સારો જીવો મળે છે. દરિયાઈ વતર પતિના કેપમાં આયોડિન દવા તરીકે મરીકમાં અમુક કલ્પનાવામાં તરવા પૂરવા વપરાય છે અને તે માટે બનાવમાં લાઈ-કેપ નામની આયોડિનની દીકરીઓ મળે છે. —સિયમસાર વિવેચી

આ માસ (ઓક્ટોબર) ઇતિહાસમાં

- તા. ૨ જાન્યુઆરી પશ્ચિમ ગદાત્મા ધોંધીકેડો ૧૮૧૩, ૧૮૬૬.
- તા. ૩ એપ્રિલ રાજકીય કોર્ટ ડેનીસનનું અવસાન, ૧૮૨૨.
- તા. ૧૨ કોલંબોને અમેરિકા ખેડ રોડીયા, ૧૮૨૮.
- તા. ૧૬ દિલ્લી રાજકીયતામાં પદેક્ષે ભૂકેડા કાલવાર બંધબંધ ૧૮૦૫
- તા. ૨૧ એપ્રિલ પ્રવલે ગદાસાંદાની રાખીનું ગિરદ અવાજનાર ટ્રક્ટરના નોકસુદમાં ફેરફાર સામે અમેરિકાને અંતિમ વિજય આપ-વી એમનો નો-સેલા વલિલે રિયોને નેલસન તેમાં બચી મર્યા, ૧૮૦૫
- તા. ૨૩ બજવાન બુધના ઇંગ્લીશમાં પ્રેસીડેન્સી બેરિંગ દિલ્લા રેવન્યુરેસીયને કમરી મુકાફરી જેટીને આવવાને ને સંપ્રધાયેન ધરો-બ્રેથે આદીથી લઈ જઈ ગોતાની પ્રબલે નવદ કપરેશ આપ્તી આપ-નાર વિષ્ણુવાત સીની યાત્રી લુભેન સંકનું અવસાન, ૧૬૪૮.
- તા. ૨૬ પદેક્ષે કે રેડિફિનિયા કી વલ્કનામાં એપ્રિલ દેશો તરીકે નવજાત તે રેડિફિનિયાનાં યુગકર્મમાંથી નોર્થે કુર્ટ પીકીને રેડિફિનિયી રેવન્યુ સંપ્ત બન્યુ, ૧૮૦૫.
- તા. ૨૬ રાજ્વી એલિઝાબેથના પ્રેમવાત દરવારી તે ગદાન રોષકરકરી સર ચોલ્ટર રાયે (લુગેના એક રેડામાંનું મુખવિષ)નો લખ, ૧૯૧૮.
- તા. ૩૧ આખી પીમ વરસ પદેક્ષેથી પચ્ચીકીમાં દિલ્લા રાજ-કારખા 'યુનાઈટેડ પ્રિડ' તરીકે જાળવતા ગદાન પારકી નેના રાર રીક્રાસાદ બદલાનું અવસાન, ૧૯૧૬.

આ માસની અંતિમિરોય
ફેડન ફેક

જનતાના નાલિક રોયાર્થમાં વેસાનિક સમુદાયી તરીકે સીપદેનું કાલુ ગદ મેળવ-નાર અને બ્રિટિશ રાજાવત્તને અલગ સંપ-તિવાળો જે રાજસ રાખેના ન્યુ ઓર્લેન્ડ અને ઓર્લેસિયાનાં રોષ સંરોધના કદી આ-પીનેય સામાન્યના રચનાત મહાકુરુમાં અવના પામવાર ફેશન રેવર કુનેલ જીવે ઉલ્કેડનાં ચોક્કસાયર પરચુલનાપારન મામે ૧૮૬૮ની રજામાં કોલંબોને માધુરી માનુ-ને ત્યા મર્યા. કુમાર વય કોર્ટ નેપારીની મુશાક્કીમાં આખીને પ્રિસાને સાદ સાંભળી એ નીકાખાતમાં કાપાય થયા અને ખેન તે દરિયાથી આખવ વખી એ માધુરી રચના બદાલનાં વરો બાપ, ને પહેથી એણે કોલંબના દિનારાની સાચીય મેળવની કરી આપી. ૧૮૬૮માં એને વાલિકિરની વેસાનિક રોષસકરના સહારીકોમાંપ જેની એ વરસની સમગીરીમાં એણે ન્યુ ઓર્લેન્ડ તથા આજ સુધી અજાત ઓર્લેસિયાના સમુદાય પૂરે દિનારાની રોષ કરી તેમાં મેળવે આપ્તી કરી. તે પાછીની જોતી જિજ્ઞાસા સહારમાં 'એડવર' નવ-દાઓમાં એણે આજા દરિયા મેળાપરનાં ગદાસાજર જેટી નાની અનેક કાલુયા રોયાર્થ ને લાખાના કેપમાં અમુક વેસાનિક સર્વે અર્થવત કર્યા ત્યાંથી ૧૮૩૫માં પાંચ કરનાં ટાઈલે બનું બદુશામ કરી કેવલ મોસાએટીનો કોષા મેળવેપર અને આપ્ત.

તેની લંકડી સાર પશ્ચિમ લાખાપરના જનતાને વચ્ચે-પશ્ચિમ અને મેળવવા મેળવે, જેમાં લાખાઈ રાખેનાં મેળાદિને સરિદ આપ-કુખીની પારસુપીના કનર અનેરિકાના અમર પશ્ચિમ મિનારાની પાછી મેળવની કરી બાલવસને લીધે નેને પાછા લાખાઈ રાખેનાં કરનું પડવું નજી નાવતીએ સાથે મેળવે કલાપીમાંને ૧૭૬૪ના બન્યુઆરીની ૧૭મી તારીખે માર્યો મર્યા.

હાલના અશાન્ત અને
અચોક્કસ સંજોગોમાં
જ્યારે

જાન માલ અને
કુટુંબની શલામતી
સુરક્ષિત બની છે

ત્યારે ધીમાએને ભરોસે ન રહેતાં જાતે જ
તેઓના સંરક્ષણ માટે તજવીજ કરે.

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ

આપને આપના તેવા
પ્રયત્નોમાં ગદદ કરવાની
સંપૂર્ણ ખાત્રી આપે છે.

નૂતન વર્ષાભિનંદન

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ એશ્યોરન્સ કું. લિ.

પોતાના પોલીસી હોલ્ડરો એજન્ટો અને
સહકાર્યકર્તાઓને નવું વર્ષ સુખારક ઇચ્છે છે

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ એશ્યોરન્સ કંપની લી.

હેડ ઓફિસ
કેલકત્તા

મુખ્ય ઇલાખ
શ્રી. કે. જી. મરચન્ટ

ઇલાખ મેનેજર

જનરલ મેનેજર
શ્રી. યુ. એન. ચેટરજી

૪૫-૪૭, એપોસો રફીટ - ફોર્ટ - ટે. નં. ૨૨૦૪૮ : ૨૨૦૪૯

અમદાવાદ સાખા : શ્રી જનસંત સુતરીયા, ઇલાખ મેનેજર, વક્રીલ બીલ્ડીંગ, ચાર રસ્તા, ખાડીયા, ટે. નં. ૨૩૭૮

**બાયો
ટોના**

બચ્ચાઓનું

અતિ પ્રિય ટોનીક

રોય એન્ડ કું.

મીસેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૨.

આકર્ષક
ટકાઉ મોજડી,
પઠાણી ચંપલ,
લાલાન સેન્ડલ

ફિફાયન
એક જ લાવ

ખરીદવાનું ભરોસાપાત્ર સ્ટેજ

મોહનલાલ કરસનદાસ સોલંકી
ગાંધીરોડ, વેરાઈપાડા પાસે અમદાવાદ.

ખસ પુજલી ખરજલું
અને ચામડીના ચેપી દર્દો માટે
કમ લખીટર ખસ
ચુલાળી મલમ

૨૪ કલાકમાં આરામ આપે છે
લાલ કાળી દરાજ
અને ખરજવા માટે
કમલ લોશન

ભદુર અસર કરે છે.
કાયદો ન થાય તો પૈસા પાછા
લખો : જ્યેશ્ઠ એન્ડ કું. નડીયાદ

એજન્ટ : સરૈયા પ્રધર્સ
મયુ દરવાજા • અમદાવાદ

મનુભાઈ જમનાદાસ
મયુ દરવાજા • અમદાવાદ

આયુર્વેદાશ્રમ ફાર્મસી લિમિટેડ (અહમદનગર)ની
પ્રખ્યાત ઔષધિઓ!

સુપર્ણા

સુપર્ણા ટીકડીઓ મેલેરીયા અને લેને
લગતા ટાઢીઆ-સુદતી તાવને હઠાવવા-
ના દરેક યુક્તિ ધરાવે છે. જરૂર મુજબ
અમુક સમય ચાલુ લેવાથી સંપૂર્ણ
આરામ આપે છે.

કાર્ફો

ગમે તે જાતના કફ તથા ખાંસી માટે
'કાર્ફો' [KASPHO] અકસીર છે.
વસાકા અને ઘીચ પ્રખ્યાત ઔષધિઓ-
ના મિશ્રણની આ ટીકડીઓ ખાંસીના
મૂળ કારણને દૂર કરે છે.

ગુજરાતના
સોલ એન્ડ કં.

ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય

૧૪, બારડોલો
મુંબઈ-૨.

મળવાનાં સ્થળ :

ચંદુલાલ પ્રેમચંદ ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ • હરીશંકર દેવશંકર મુકલ, ઉમરેઠ.
મોહનલાલ પ્રભુદાસ, ધેડુડા • પી. શિવદત્તની કું. કાપરા, વડોદરા.
એ. રાય એન્ડ કું. રાયપુરા, વડોદરા. • હિન્દી વરેલ ભંડાર, મુરત.
તથા જીઆર સ્ટોર્સોને ત્યાંથી મળશે.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મગજનાં જ્ઞાનતંતુઓ જળવાન બને છે, ઘોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ ઉગે છે, જોડા મટે છે, ચાદરશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાઢ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક ક્ષત્રુમાં જીંદગી, પુરુષો અને બાળકો માટે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂ. ૨-૦-૦

અધે મળે છે

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સેન્ટ્રલ રોડ
મુંબઈ-૪

સુગંધના શોખીનો માટે

દેવભોગ્ય સુરભિ

કસ્તુરીમિશ્રિત મનોહર સુગંધવાળી,
ધીમાં ઘૂંટેલી મશાગી દારૂપિની કાળી
ઓપધિયુક્ત અને હંદી

‘મેડીકેટેડ સેનક’

(ફિયા છાપ) રતલ ૧ના રા. ૮-૦-૦

માથાના તથા દાંતના તમામ દર્દો માટે

ચુદાચુદા કુલોની મિશ્ર અને મધુર સુવાસ
ફેલાવતી, શાસ્ત્રીયરીતે બનાવેલી ગુચરાતી
દારૂપિની પીળી

‘મહાસુગંધી તપકીર’

(રાણીસિદ્ધ છાપ) રતલ ૧ના રા. ૧-૮-૦

મોઢાના તથા દાંતના તમામ
દર્દો માટે અમરકારિક

મુકુલ સેનક દુધ પાવડર

દાંત પરની છાદી, પાયોગ્રિયા, મોઢાના
અવાચું, કુખતા હલતા દાંત વગેરે તમામ
રોગોનો તત્કાલિક નાશ કરનારી સ્વાદિષ્ટ
અને અદ્ભુત તપકીર

રતલ ૧ના રા. ૫-૦-૦

ખીલ સાદી નેમળ સુગંધી અસંખ્ય બનાવટોની
માહિતી માટે ૫૪૦૫૫૬૧૨ કહે

મહાસુગંધી સેનક વર્કસ

સિદ્ધાર (મલિયાવા) B. S. Rly.

નૂતન વર્ષાભિનંદન

સમય સાથે આગળ ધપે છે
હિંદી અગ્રગણ્ય વીમા સંસ્થા

ખો મ્ખે લાઈફ

એક્સપેન્સ કું લી.
(સ્થાપિત ૧૯૦૮)

નવું કામ

૧૯૪૬

૧૯૪૫

મેળવેલું રૂ. ૨,૭૩,૦૦,૦૦૦ રૂ. ૩,૧૪,૦૦,૦૦૦

બચાઈ

અચેલું રૂ. ૨,૫૧,૦૦,૦૦૦ રૂ. ૨,૭૭,૦૦,૦૦૦

બીડમે લાઈફમાં વીમા ઉત્તરત્વે અથવા તેનું

પ્રતિનિધિત ધરાવવું એ કાયદાકારક છે.

સૂર્યકાન્તા બી. શાહ બી.એ.

બાંચ મેનેજર

કુવારા સમિ, મોંધીરોડ : અમરકાપાલ

ઉપસાધાઓ

રેશન શેડ, નડીઆદ રાવપુરા, વડોદરા

વડી આફીસ : ૪૫-૪૭ • ચર્ચમેડ • મુંબઈ

અલીમ ફાઇનલ દવાઓ

ફેસીંગ ઓધલ
અમો માટે તાત્કાલિક

લોન લેનિક
વારસુ વીદામી

વા હે લી
અમો માટે
કોઈ એ વધેક

રફત શુધ્ધિ
લોલી સુધારનાર

મલેરીયા દેખલેસે
તાવનો ફટ્ટો શરૂ

અલ્લી માટે લખો

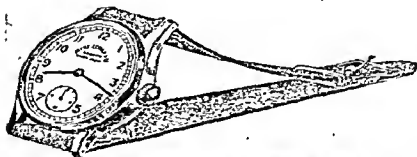
ધી અલીમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ
આગ્રાશી

આંચ:—મોંધીરોડ : બરોડા

ચીત્તો સમય જાણવા
માટે જે દિવસથી સૂર્ય-
છાયા-ઘંટો વપરાતાં
થયાં ત્યારથી વખતની
અગત્ય ઘણી વધી ગઈ

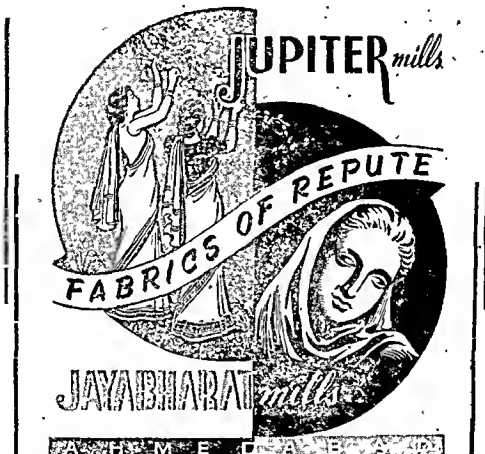
છે. તેથી જ તો દરેક જણુ બધી ઘડિયાળોમાં અભીરુપદ લોગ-
વતી, રૂપમુંદર અને નિયમિતપણામાં ચોક્કસ એવી ફાવર-લેબુના
ઘડિયાળ જ માગે છે. જોકે હાલમાં તો તે મેળવવી મુશ્કેલ
છે, પણ એક દિવસ તમારી ધીરજને પાલો મળી રહેશે.

FAVRE-LEUBA

ફાવર-લેબુના ઓન્ડ કંપની લિમિટેડ • મુંબઈ • કલકત્તા

જયુપિટર મિલ્સ... જયભારત મિલ્સ અમદાવાદ.

- ઉગ્રાણી તથા પર્યટનમાં તેમજ વારતહેવારના પ્રસંગે મુંઝવે સમગ્ર માટે સુચોગ્ય
- શારીરિક સ્વાસ્થ્ય સંરક્ષણને અવલોકીને કાળજીપૂર્વક બનાવેલું
- કસ્ટમરના સિદ્ધાંત અપનાવી લેવું

વૉચલ ★ સાડી ★ શર્ટિંગ ★ હાથરમાલ ★ પોપલીન

દિવની મુર્તિકલાના કેષ કાળ પાંચમી સદીની હિન્દી વસ્ત્ર વિવિધ કલાકારના-
 માની ત્રણ પ્રકૃતિઓ આપી છે. જ્યારે જાનુ (નીચ)ની સારનાથ-
 માની પ્રકૃતિના ભારતીય મુર્તિકલાને મુખસિદ્ધ નમુના બતાવે છે. તેની
 મુખાંગના ગોપિચર્ય આધાર કલાત્મિક નમુના છે. હિન્દી વાચન સરહદો
 આધાર-કિંદાર પ્રદેશસિદ્ધિ અને સ્થાપતિ કાર્યો સ્થાપી મુર્તિકલા પર પડેલી માત્ર
 અમર એમાં રખાય છે. આથી પ્રદિર્શા વિદ્યથતા કલાત્મક દિવની મુર્તિકલાનું
 સાર્વભૌમિક જાણવું પણ આ અકર્મના 'મધુરાના ગિરિપદ'ના સ્થાપના
 કાર્યપુરે નેમ, આ દેશના મેના જે પૂર્વના કાવળી મુર્તિકલા હતી. આ ઉપર
 આપણી કાળી પ્રકૃતિના સુમદ્યના મધુરાના ગિરિપદને સ્થાપના નમુના છે.
 આ એકર્મના એ સ્થાપના અનુષ્ઠાને આ ત્રણ સિદ્ધિઓના મુખાંગ,
 વાચ, અને મેના નક્કરકલાનું વિવિધ એવા અને રસરસ્ય મેળ ખરેશે.

अपराधिन को बंधावत एक दिन के लिए प्रत्यक्ष दीव्यरक्त में डूबाने में

आपडुआर: दिनांकी अरु निर

न्यायती कालनां नागरिकानुं भासिक

तवी-अव्युत्पार्श्व सवत

नमस्ते-१९४१

२७५

SLIZ

આપને રાહ
જોવડાવવા માટે
દરગુજર ચાહીએ છીએ

“ફેવોરેટ” અને કાચા માલની વાત જાણુએ સખીએ તોપણ ફેવરે લ્યુબા
વડિયાળા જનાવવામાં ઘણા મમય લાગે છે; કેમકે એકેએક વડિયાળા
કારીગરીનો સંપૂર્ણ નમૂનો હોયી જોઈએ. એટલે આપને ગદ્ય જોવડાવવા
માટે અમે દિવસીર છીએ; પણ પીરજ પરચો તો જોકે દિવસ તમે પણ
ફેવરે લ્યુબાની વડિયાળા મગરૂર માલિક બની ચક્રો.

FAVRE-LEUBA

ફેવરે-લ્યુબા એન્ડ કંપની લિમિટેડ, મુંબઈ-૬૯૬૫૫

સ્વાદિષ્ટ
ખનાવનાર

સ્વચ્છ
પાચનકારક

ચોખ્ખું

વિરામીનવાળું

તમને તાકાત આપવા સ્વાદિષ્ટ
કઢીમાં મસાલા ઉપરાંત કંઈક
વધુ ચીજની જરૂર છે—તમને
ડાલ્ડાની જરૂર છે !

તમારો ખોરાક વિરામીનવાળા ગરમાથી રંધાએલો હોય એ
આપણુક્તરી પસંદગી છે. આ સત્વર પાચનકારક સંધવાતું
સાધન સાદી વાનગીઓને ખુશખોદાર સ્વાદથી સજ્જત કરે
છે—તે દરેક ગૃહિણીને આવી સાદી વાનગીઓમાંથી સંપૂર્ણ
સંતોષ મેળવવામાં મદદ કરે છે. ચોક્કસ ગરમા તેના ભણીતા
પોષ્ટિક સત્ત્વોથી તમારો હૃદયનો ખોરાક સુધારે છે અને
તમારા કુટુંબમાં તે વૃદ્ધિરાની તાકાત લાવે છે.

★ ઘણા પાચક (Digestants) નો ખરેખરો તમારો ખોરાક
આપણે જાણે છે. તેમાં તેમના ખોરાકો તરતો માટે થઈ
શાયેલી ૧૫૦ ઉપરના લેન્ગ્થવાર હિંદી વાનગીઓની માહિતી
છે. તમારી નજર માટે ૪ આંખની દિકાએ Dept. ૮૭૭૨
P. O. Box No. ૩૭૩, Bombay, સરનામે મોકલો.

દરેક વ્યક્તિને દરેક
- નહીં
એક જ વસ્તુ

તમારા વસ્ત્રોની જાંઘી વધુ મેલા લાગે કેવી રીતે ધોવાય છે તેના પર આધાર રાખે છે। ખાનમાં રાખે કે ને પહેરતાં વધુ ધસાય છે તેજ વધુ મેલા લાગે છે—અને તેથી નવાં થોડાંક સાબુ લગાવી તમારા કપડાં સ્વચ્છ કરવા માટે પાણીમાં ભીંજવી ધોવા મારે। એ સારે તેમને સૌથી પહેલાં નુકસાન પહોંચે છે. તમારા વસ્ત્રો સનલાઈટની રીતથી ધોવાડો અને ધોવા મારવાથી થતી બચાવવી અટકાવે.

સનલાઈટનું સમૃદ્ધ, આપમેળે કામ કરતું શીજી, બીનાં વલોમાં હેમલ રીતે મસળવાથી તેમને દરેક વખતે સંપૂર્ણ અને સ્વીસલામત રીતે સ્વચ્છ અને સફેદ બનાવશે. આ મોડે સાબુ ધોવા માર્યા વિના મેલ કાઢે છે: વસ્ત્રોને પીણાં જેવાં મુલાયમ તેમજ તમારા હાથોને પણ સુવાળા અને લીસા રાખે છે.

તે
સનલાઈટની રીતથી
ધોવાયેલું છે!

**સનલાઈટ
સાબુ**

LEVER BROTHERS (INDIA) LIMITED

અમૂલ્ય દાંત !

તમારા હાસ્યની
રમણીયતા ત્યજી છે?

એક કુલાળી હાસ્ય તો કદી ત્યાગી શકે છે એવનવાની આજેકે શબ્દ છે. હાસ્યના પારખા કોલવાણી જેને ભરખાં પૂરતા અંતિ. એક, બાર, ત્રણ... ત્યાં જિજ્ઞાસુ અને સમજાવે છે તેનાં હાસ્યનાં પાંચે પારખાં પામીને એકે અને પાંચમીએ રાખે છે—તમારા હાસ્ય ખાટીની અમૂલ્ય વાજી.

* તમારા પારખાં કિચકો જાડે કાંઠાનાં કોરોને પાંચની રંગ સીસમી વેસનાં કોરો તેમાં છે.

SR. 27-50 GJ

D & T. GIBBS LIMITED, LONDON, ENGLAND

વેળુકણ

• સિખરિણી •

અમે કંઠે જિભા ખડક ખમતા સિન્ધુજળની
ખદા, થોદા શા ના કરત પરવા યતુદળની;
જિકાતા થા છોને, સ્થલ નિયતથી ના જ ડગલું,
અહુ આપત્તિમાં અધિક ઉલટું ધૈર્ય અગલું.
અમે કંઠે જિભા અડીખમ સમા, સ્પર્શ થઈને,
મિલાંવો હાથો ને પરસ્પરને સાથ દઈને;
અમારો ના તૂટ્યો ગઢ, અસ્થિત એ આખર લગી
રહ્યો, ને સિંધુમાં પશુભળ ગયાં છેક જ ફૂંચી.

છતાં સામાદિથી આગ મહીં કયાં છિદ્ર, તહીંથી
મવેશીને ખોળા જળકણ થયા ફેરી મહીંથી;
અમે આજે આહીં તટ પર પડ્યા વેળુકણ થે,
રહ્યા ચંપાઈયે રિપુપદ તળે. આશ પછુ રૂઢે:
અમે બેઠા યાશું, હજીય ખડકો કો દિ' ખનશું,
અને સિન્ધુ આશ ફેરી શરીરના કોટ ભિલશું.
દેવજ તા. ચોટા

જવલંત આ જીવન યજ્ઞવેદિ,
એમાં જહી જાગ્ય જરી થયું હવે,
ને રક્ષવી અંતર, લક્ષમશાન્તિ !
દેશજાજ પરમાર

દૂરથી આવે કોઈનું ગાણું

દૂરથી આવે કોઈનું ગાણું,
રંગરંગના રાત રીવરે, પૂસાર
રંગરંગ રીવરે સોંપનું રાણું.
રંગની રિમની, નગરને તીર
સુખમ મિલન તેવા,
શીતલ પવન, જલ થલ સહ
ગોનમાં રમિલાં :
શાંત હૃદય-ખીન થે કોણે ત્યાં
જગતું ખીત પુરાણું ... દૂરથી
આજની ભૂમિએ અતીત મધુર
આવિષો વિધુર રેશે,
નીલકમળની પાંખડી ધરતો
શિશિર રે મુજ રેશે :
પાંખડીને જલમાંથી તથાપિ
તોળે યુગ જાનવરું ... દૂરથી
બાંધેલ પડમાં ગાજ સમી રહ્યો
દેમ ફરી જાનવારો !
નદી ફરજને કળકતો ધોડી
સાપ જાને કલતારો;
ફરને ઘુલ, અતીકને યાત
દર ખેડાય રે ધાનું ... દૂરથી
રાતેન્દ્ર સાદ

અગ્નિને

હે અગ્નિ, આવશે તું, બન્ને જ આવશે !
કિંજા ધાત્રી થે તુજ પાસ આવવા
પણા થે તો કાળ થઈ દુની મને;
પરન્તુ બીકે પમ આલતા નાતા.
આવશે સ્વયંભૂત : મુજ રવામનજ તને !
રે, શાંતિ ના ગામગ યજ્ઞને આ !
દશીર રો દોહાડું, અને બાપી જણું
તો શી જ ચિન્તા ? નદિ તો જમી જઈ
એ અગ્નિમાંથી, નવસા દેવકાંથે,
જન્મી નવા, નીજગણું થઈ દુગા !
મહાનરમ રાવણે

નેવેદ

કોઈ ખરે દુષ્કરી પવ, કોઈ જનકજીવ
કોઈ ખરે દીકા મોતી, કોઈ મહિમનવ-કોટ
કોઈ ખરે દરિદ્ર વાજ, કોઈ રૂપ અદ્ભુત
કોઈ ખરે રતન-હિત નવજ મોરી રૂપ—કોઈ
કોઈ ખરે તોપ કોઈ, કોઈ અમલક
કોઈ ખરે અનુચાર, કોઈ તો પરાક—કોઈ
કોઈ ખરે જનન-આણું, કોઈ મુડીનાં દુલ
હું નો પાડું તારે કાંઈ મુલ નીતનું દુલ—કોઈ
રતિલાસ યાચ

આ

અને

તે

વાળુ પતાની ત્રણે મિત્રો દીનનખાનામાં આઠ પદચાપડયા પાતો કરતા હતા. પહેલું ય ડગરે ચાળસ લખલખના હતા. વિનોદ હાસ્યર હતા. છેલ્લા એક દાયકાથી એ હાસ્યી કરે છે ને સારી પેઠે ભમી પછુ ગયો છે. અનુવે ને શરત વગીસ છે. અનુવ અતિપુર-માં અને શરત કલકત્તા હાઈકોર્ટમાં પ્રેક્ટીસ કરે છે. એમણે પછુ પોતાના ધંધામાં નામના મેળવી છે. આજ પતાનીને કંઈક મત દોહને એ પ્રસંગે શરતે બેને મિત્રોને આમંત્રણ આપ્યું છે.

વિનિવ નાતોમાંથી સહુ પોતપોતાના ન્યયસાય-જીવનના અનુ-ભવોની વાતે ચર્ચા ગયા. તરિકા પર કોણી દેહવી, આંખો ખીંચી અનુવ હોકાની નખામાંથી મુગંધિત ધુમાડાને એક લાગે દમ ખેંચતાં બોલ્યો, ‘જેમજેમ આ ધંધામાં જોડા બેતરતે, ભૂલ છુ તેમતેમ લાગે છે કે દુનિયામાંથી દયા, માયા, ધરે ધનુ ન લખે પરવારી ગયું છે માત્ર સ્વાર્થ, કુટિલતા, બીજનું દોહર્યા’ કરી જવાની રૂતિ જ બધે દેખાય છે. વધુ સગય આ ધંધામાં રહે કાલ ન્યાય-ન્યાયનાનો જેઠ ગનામાંથી હુકમદાર જરો એમ લાગે છે. માય છડ રીતે મુદરોમાં જીતવા એ એક જ વાત સદુથી મોટી લાગે છે’

કંઈક વિચારતાં વિચારતાં શરતે કહ્યું, ‘એ ખરું છે. અદાલતમાં માનવ-પ્રતિભાની કાળી જાલુ જ વધુ દેખાય છે. એ સારી દોષ સાકે તે તેની બીજાની જામીલ ભૂખા વિના બરાબર લાગતું નથી. કમ સોપવા જતાં ભૂલે આપ આપું કલેજમાં થઈ જરો એમ લાગે છે.’

અનુવે કહ્યું, ‘ફક્ત એવું લાગે છે એમ નહિ, એ જ ખરું છે. તમે કું માનો છો એ નથી ભણેતા, પછુ હું તો માનું જ છું કે કુલતવા નામના એ સદુજીવને કાલ્ય અને નવલકથામાં ગાવામાં આવે છે, એ દુનિયામાંથી તદન નાજદ થઈ ગયો છે—’

વિનોદે હસતાહસતા બોલ્યો, ‘તમે બધા નાદક ‘સિનિક’ થઈ ગયા છો. માનવી પરને વિશ્વાસ ગુમાવવો શોચ્ય નથી. એમાં આપણું જ તુકસાન છે.’

અનુવે કહ્યું, ‘લાસ-નુકસાનની તો કંઈ ખબર નથી; પછુ એ જોઈ છે, ભૂલછું છે એની જ વાત કરે. કુલતવામાં કોઈન નથી થયાં એના હવે આરસોસ પછુ નથી થતો. પ્રાચીન કાળનો એરાવત—કસ સુંકાળો કાપી હવે નથી રહ્યો એના શોક કરના જેમ નજારો છે એ જ રીતે ! નક્કર સત્યને સહજપણે સ્વીકારી લેવું જ રહે છે.’

આંખિતો શરતે બોલી બેઠો, ‘એ વાત વાદ આવી નવ્ય છે. એવું તો પછીયે વાર થયું છે, કે જેના પર ઉપકાર કર્યો દોષ એ જ એવો દોષ આપે છે બસ. પછુ આ એક પ્રસંગ તો કેમ કર્યો નથી છુડાતો.’ ને શોધવાર રહીને એ બોલ્યો, ‘વચ્ચે, હું ખરાબ ચરિત્રનો ગણાયો હતા એ તો તમે સાંભળ્યું હશે?’

અનુવે કહ્યું, ‘હા, સાંભળ્યું હતું ખરું. કેક કહેવું હતું કે દમણમાં ‘રતવળખ ખૂલ બેઠે છે. એ કહેવું કે દમણમાં તો બંદવનો જ છે, એમાં શરત ખોટું કું છે રૂપ પેસા દોષ તે હું વે બહને?’

જોદ હસીને બોલ્યો, ‘મારે કાને પછુ વાત આવી હતી. કહે-તું નામ નહિ આપું, પછુ એવું તો આખાંદ વળું કરેલું કે વાત

ન માનવી એ આકરે હતું. છતાં મે—’

તરગણ એ અને મારી પત્ની સિવાય બીજા કોઈક જ એ વાત સાચી માનવાની ના પાડી હશે. એટલે સુધી કે કેટલાક ધંધાદારી મિત્રો ‘પછુ ‘મગ’ માણવાને લેખે મારી સાથે વધુ બળવા લાગ્યા હતાં એજવા વિચારતા હશે કે માલો, એક માલદાર સરદાર મળ્યો છે.’

‘પછુ થયું હતું કું?’ અનુવે પૂછ્યું.

શરતે હસીને કહ્યું, ‘એક જલુ ઉપર ઉપકાર કરેલો. વાત સાચ સાધારણ છે. સાંબળશો તો હસશો. અનુવ, હું તો પેલા નિવારને બોળે છે. એની પુરમાં પ્રેક્ટીસ કરે છે. નીચર વગીહ, દરના સંબંધે મારે સ્થો થાય છે. એ નિવારની સ્થિતિ પહેલાં સારી હતી, એના બાપ મોટા પગારની નોકરી કરતા. પછુ એના અવસાન પછે એ લોકોની મારી દસા બેઠી. ધરમાં રળી શકે તેવા માણસોમાં એક નિવાર એકલો જ. એણે ત્યારે વગીલાત લાઇ જ રાર કરી, એટલે આર્થિક સ્થિતિ કેવી દોષ એ કહી શકશો.’

સગો દોષા છતાં મે એ લોકોને અમારી સાથે કાઢે સંબંધ ન દતો. ક્યારેક વિગદ જેવા ખાસ પ્રસંગે એમાં મળતાં મેટુંભૂં. ત્રણેક વર્ષ પહેલાં મારી બહેન સાતાના દીકરાના અભ્યાસન કાણે અમેલો, ત્યંક નિવાર સાથે એટો થઈ ગયો. પછા દિવસથી મળ્યા નહેતાં. આંખિતનો એ મળી જતાં હું થમકી બેઠ્યો. એના મોં પર એની સ્થિતિની—એની દરિદ્રતાની છાપ દેખાઈ આવતી હતી. દેખાધે, રૂપે-રંગે એ શોકમાંલો દતો—છતાં ખરાબ આર્થિક સ્થિતિએ એના મોં પર ભૂલે કાળો પડતો પાડી દીધો હતો. આંખિતો સાથે એ એક તરત સંકોચનો બાપ (ભૂલે સદુથી કંઈક શરમજનક વાત એ છુપાવવા માગતો ન હોય તેવો) દતો.

એણે આવીને મને પ્રણામ કર્યો. મેં પૂછ્યું, કેમ છે? જવાબ મળ્યો, હીક છુ. મેં પૂછ્યું, વગીલાત કેવીક થયે છે?

મનમાં બહુ અનુતાપ થયો. સગો બહેને કૂરનો રહ્યો, પછુ સગો તો છે જ ને? મેં થાણું દોત તો હું એને માટે કંઈ કરી ન શકત કું? કે સંસારપુષ્ટિએ એ અભિગનથી જેમ એકલો હાથા કરતાં દેલે ય રથએ ધવાયો જગમગા હતો, અને હું મારા કાર્યમાં એવો મરેલ દતો કે એની તરફ ફરીને જરાવાર જેવાની મેં કુરસદ નહેતાં હેતો.

એને મેં મનોમાન નક્કી કર્યું કે એને મટે કંઈક કરવું જ. પછુ મે પૂર્વે એને સદુથી વધુ મુશ્કેલી રી છે એ ભૂલવી જરૂરી હતી. આવેશ-માં આવી હવે ખબર કરવા જતાં એની મુશ્કેલી વધારી ન મુકાય એ જેવાનું હતું. માનઆખરે એવો ને એવો રાખી, એને ને એના કુટુંબને ખરેખરી મદદ થાય તેવું કંઈક મારે કરવું હતું.

ત્યાં બીજું કોઈ ન હતું. કુશંગતાથી એને પૂછવાનું મેં રાર કર્યું. ઉપલાની ફેમલાઈપીએ મેવાર પ્રશ્નો પૂછતાં એણે એની ખરાબ આર્થિક દાહતાની વાત બહેર કરી. ખૂબ ને કરીને એ વાત એ લગી રાખતો હતો તે અગ્નિકં એના મોંમાંથી નીકળી ગઈ. આખરે એ બોલ્યો ‘બીજું તો કંઈ નહિ. શરતે દા; અગીયો તો અવારનવાર મળી રહે છે. કામ પછુ ખાસ મોઢું કરું છું એવું નથી. પછુ એક વરતુને અમને

એણે કહ્યું, 'નિતાઈ મારા ગિય છે. એનાં મન મનિના અગતઃ-હું
એને ત્યાં ગએલો, ને એણે તો તમે એને ધર્મ પુરવડો બેઠ મોકલેલા;
-મારી મામે જ માણસ એ આખી ત્રણેયો. નિતાઈએ હસીને કહેલું
કે તમે એનું મોં બંધ કરવા માટે જ આમ'

વાત પૂરેપૂરી સમજાઈ ગઈ. કેસવને કેઈ વધુ કહી શકેલા નહિ.
નિતાઈ વિષે વિચાર કરતો કરતો હું પાછો ફર્યો."

દિગ્વીવાર સુધી ત્રણેય ગિતો ચૂપ રહ્યા. આખરે એક નિશ્વાસ મૂકી
વિગદ્ય બોલ્યા, 'હું, દુનિયામાં ભાતભાતમાં માણસ છે. હું એ મારે
એક અણુવજ કહું, સાંભળો. ધણેા વખત થઈ ગયેા એ વાતને. ત્યારે
મારા દવાખાનાની શરૂઆત જ હતી.

મણુવા બબર અને બાદુબચાનને નાકે મેં નાનું દવાખાનું ખોલ્યું
હતું. રહેવાનું દવાખાના કંપર જ રાખેલું. ત્યારે હું પરસ્પર ન હતો.
દવાખાનું સારૂ ચાલુ હતું અને સમયે એક દિવસ મારવા કીચો
માથે મુસલમાનોને કઈ કમરોડો યથા. વાત નહિ, ચિત નહિ ને હિન્દુ-
મુસલમાનોએ એક દિવસ જે બીજીને એકબીજા પર આક્રમણ શરૂ
કરી દીધું. લાડી, છરા વગેરેના કપયોગ દુરથી યથા લાગ્યો.

એ બંધકરતાનું સંવિસ્તાર વણું ન કરવાની કેં જરૂર નથી. તમે
પણ એ વખતે કલકત્તામાં જ હતો, એટલે શેઠુધણુ જેનું નવરૂપ હતું
જ. મારા દવાખાનાની સામે જ ત્રણ ખૂન થઈ ગયાં. અગામી
જેણું, છતાં કેંઈ કરી ન શક્યો. આજે લતો જ મુસલમાનોના હું હિંદુ.
આવી રિશ્તિમાં મારા હિંદુત્વનું પ્રદર્શન ન કરવામાં જ સફારી હતી.
છતાં મેં દવાખાનું ખુલ્લું રાખી મુસલમાન તેમજ હિંદુ વાતે
વિનામુદ્દે પાસાળી કરવાનું ને દવાદાર આપવાનું સાહસ કરેલું
એમ ન હસતે તો મારી ભતને જ હું એ દેવાદાર લાચરૂન રહેત.

એ લતમાં નુરગિયા નાગનો એક બુડો હતો. પોલોસની માફને
શેરીનાં કાલિયાઓ પછી એને માળખવા બેઠ કહી શકાય. નમળ-
ગો અંધકર બુડો હતો એ. કદાચ આખા કલકત્તામાં અગી જેની ન
જરૂર. ખુલ્લે આગ કોકેબનો વેપાર કરતો, છતાં કોઈની તાકાત ન હતી
કે જઈને એ નુરગિયાને પકડી લે.

હુલ્લક વખતે એ મારા દવાખાનાની પાસેની જ એક ગરીબમાં
છુપાઈને બેસતો. રડતો વેરાન બેઠે, શેઠ એકલેકલ હિંદુ ત્યાથી
પસાર થતો દેખાતો એ હાથેક લાંબો છરો લઈ, બિહરી પંથે અગી
પાછળ પડેલી વાસમાં કે પેટમાં તે પડેલી રેતો. છરો માર્યા એના
જ એ અદરજી બની જતો! એ પછી શેઠીવાર વીસાચીસ, કો હા,
પોલીસની સીડી, જેમ્સબ્રન્સ ટોળાંબોને અગળ, અને જગમોએ
અગ્નિ સ્થાનાત્તર થતાં ફરી બધું ચૂપચાપ-સુગમ.

એ રીતે કેટલાંક અણુધાર્યા ખૂન થયા પછી એ મારે લોકોની
આવાજ એકદમ બંધ થઈ ગઈ. નુરગિયા એની મૂલીમાં કબજક પંથ
બેઠો કે, પણ કોઈ શિકાર નજરે ચડતો નથી જ્યારે આવે છે ત્યારે
લાડી-ભલવારથી સમગ્ર ટોળાંબોને શિકારી કરે જ આવે છે. એ સમયે
નુરગિયા અને એના સહધર્મીઓ પોતપોતાના મથાને લપાઈ જતા
ને દેખી શકેલા થયા બદ પાછા બહાર દેખાતા.

એ રીતે એ દિવસ થયા. હુલ્લક ચાલુ જ હતું દુગીની બંધી
દોડાને પેદાશર સંભળતાં હતા. છતાં અગાઉ લતો અંકદગ સાનત
હતો. નુરગિયાના હાથને કેં જ કાગ નહોતું કે પછી એ દિવસ સાંજ
આખી થરમા બારીબ જેસી મૂંડોમૂંડો મારત તરફ જઈ રહ્યો હતો.
આખામાં મુસલમાન કંપર ખટ ખટ ખટક સાંભળતાં રોડિયું કરી એણે તો
પરે ચાખડી પગમાં પહેરેલા એક હત્તાર હિંદુસ્તાની બેલા ધગધગ
ચાલ્યા આવે છે. એણે શરીરે ઝીંઝીલા જેવું કપડું પહેલું હતું, ને

વિચાર, કપાળમાં મોઢું ત્રિપુંડ તાણ્યું હતું. માથે વાવડાની જેમ
મોટી ચોટથી ફરતી હતી. એને એમાં જ મને કાંચે પાંદે કે અંદરે!
હમણાં જ પેલો નુરગિયા દોડ ફૂટતો છરો વધને આગે બળેલો!
ને એમ જ થયું. એ બેલા મારા થર મારો પડેલો-ન પડેલો
ત્યાં તો નુરગિયા પાછળથી વાળની જેમ એના પર ફર્યો. એની
બીજી ગળમાં તો એક જાળર કાંઠે યઈ ગયો. ત્રિપુંડધારી બેલાએ
એકસરે એના શરીરે વીંડીએલા વચ્ચ નીચેથી એ હાથ બહાર કાઢવા
એ એ હાથમાં હતા બે છરા! નુરગિયાના હાથમાંની છરી હાથમાં
જ રહી ગઈ. બેલાએ ધીમળી વેગે એક છરો એની છાતીમાં અં-
એક છરો એના પેટમાં પેલો દોધો! ને પછી જેમ આભો દત્તો એમ
અંતરે વીંડાળી, શાન્તિથી નિર્ભયપણે પાછો ચાલ્યો ગયો.

નુરગિયા પગથી પર પડ્યો પડ્યો ચીસો નાખવા લાગ્યો, ને પછ
દસકોટકસકોટક મારા દવાખાનાના જ રખડુ પડેલાઓ કંઈ મેં
પટપટ પડ્યો એના લોહીથી બારણું, હંબરો, બધું ખરડાઈ ગયું.
હું ને મારો કોમ્પાઉન્ડર એને કપાલીને અંદર લઈ આવ્યા માન
તો થઈ કે મને ત્યાં પડ્યો પડ્યો જ મરતો દીકરો! એમાં કર
તેવાટું એ કલ્લજીમડમાં મેં માર પડ્યો પડ્યો બંધે એનાં પાપ
પ્રાવધિત કરતો! પણ હાત્તર થઈને હું એમ કરી ન શક્યા.

જળમ તપાસીને એણે તો છાતીને કા ખાસ બંધકર ન હતો.
પણ પેટને કા ચિત્તાનનક હતો. પ્રાયશિકે ઉપચારો કર્યા પછ
એમ્બુલન્સને ફોન કરવા જતો હતો, ત્યાં નુરગિયામાં મારા તર
આખ મોટી ટ્રક રવેરે હતું, 'ડાગર સાહબ!'

હું એના પાછ કતો એ બોલ્યો, 'બદ બચાવી દો. આખો
લાખ રૂપિયા આપીશ.'

રેલે બસાઈને મેં કહ્યું 'એની જ તો મહેનત કહે પૂં, બાઈ' મેં
કલ કોલેજમાં ભ. એ કદાચ ત્યાં બસી જવાય તો.'

નુરગિયા અટકી જતો બોલ્યા, 'મોટિયા પોલેજમાં ન મોક
લરો, બાણુ! હિંદુ ડાગર એ આખીને મારી નાખશે.'

અસ મો બાગી મેં કહ્યું, 'એ તો સાચુ જ છે! મોટિયા કોલેજ
ના દાકતરો પણ બધા તારા જેવા જ બસ ને! મણુ હું એ જું તું
એર ન આપી શકું કે હું એ હિંદુ જ છું ને!'

'આખ અચસા કાગ નહિ કિયેશા.' કહી નુરગિયાં બેભાન થ
ગયા. એટલું બધું લોહી વહી ગયું કે વધુ એલવા એ અસમર્થ હતા.

મેં પણ વિચારું, રેયાનરે કરવા ભતાં કદાચ રત્તામાં જ મર
જશે. નિરુપાય બની, ધરપીતાયે બબર બની, મારે ત્યાં જ રાખ્યા

માનવીના મન જેવી અજબ કીજ દુનિયામાં કદાચ બીજી નથી
એ માણસ માટે મારા મનમાં ધિકાર અને ધણુનો પાર ન હતો
એને મેં નજરોનજર ત્રણવાર ખૂન કરતાં જોયાં હતાં. એને જ સાત
દિવસના કલમજા સંધેરે હું સા માટે છવાડવા મળતો હતો, સા મા
એ એને સચ્ચે કર્યો, તે આજે પછી હું તપી કી શકશો. સા મા
જ્યારે એને એર આપવા ઇચ્છતું હતું ત્યારે જ હું સા માટે એને જ
દાખુનો રસ પાતો હતો! પૂરેપૂરી બેભાનતામાં જ્યારે એ બંધ
હતો કે 'મારો મારો, હિંદુકો મારો!' ત્યારે હું એને માથે આક્રમણ
કેરતો હતો! માનવીના માનસ વિષે નમે તેટલી ગયાં કો; કદા
આનો કોઈ જે અપરોધા પછી કરી શકશે. આમાં કદાચનો સંભે
પણરૂજ શરીર ઠાથેજ છે. એથી મારે માટે તે આ એક પ્રશ્ન જ થાય છે
એ દિવસે એને પહેરી વાર તાવ બીત્યો એ દિવસે પચાસીમાં
બીડીને બેસી, પહેરી જ વાત એણે આ કરી: મને એ કોકે કોકેને આપીને
મેં થસીને ના પાડી. ' (અતુસંધાન આગળ પાન ૧૮૨)

વિચરવાના એક ક્ષેત્ર અને આદર્શ છે. તે રૂપના હંદનું અથવા ઉદ્ભવિતું શુંકર નિઃકલ્પ કરે છે. આ હંદવિતિ અથવા હંદલીલા-
Rhythm-અરેખર શું છે તે અદેશમાં વર્ણની બળવતું બહુ મુશ્કેલ છે. સ્ત્રીન અને નવાવતમાં તે આ Rhythm-હંદલીલા-વિચરની બહુ જ નજીક વિશિષ્ટતા અણી છે. આ હંદલીલા એ બંને રૂપની નાલીના ધણકાર જેવી છે. સંગીત અને વૃત્યકલામાં તે એ Rhythm-હંદવિતિમાં રૂપ અને આદિતલ આપણે સહેલાઈથી સમજી શકીએ છીએ. પણ વિચરમાં હંદવિતિ અનુભવની જ્યાં આવે છે. અંતિતો દોષ, પણ માત્ર નહીં કરી-આંધા-રસ્તે એ આવાન કરે એ અંતિતો હંદન હરી રાકાય હંદને વિવિધવિચર પ્રકારની બંધ, માર, હાવઆવથી, નાનામોટા તાલ વડે અને વચ્ચેવચ્ચે વિરામ હંદને પાતાને પ્રકાર કરે છે. ધબીવાર આપણે હંદનું રૂપ સમજાવવા પડિયાજના લોકકર્તા દાખલા આપીએ છીએ. પણ પડિયાજના લોકકર્તા હંદ એ તો રૂપને એકધારે હંદ છે. એમાં વિવિધતાને-વિચરતાને કે નવીનતાને અપકાર નથી. હંદનું જ્ઞાન રૂપ તો પ્રકાર પામે છે એવિ અથવા વિરામની મદદથી. વિવિધ પ્રકારના હંદ અને વિવિધ રાજની ગતિ તથા વિરામના સંગિત્રણથી ઉત્પન્ન ક્રેમીયા અને સૂર્ય આચારદાઓ હંદ રૂપી રાકાય છે. હંદમાં તો અમુક જગ્યા આકર્ષણ કરવાની શક્તિ રહેલી હોય છે કે માખાં આપણાપણ તેનું અનુસરણ કરવા લગ્નચાઈ બય છે, જેમ કોઈ ઉત્તમ સંગીતના હંદમાં શ્રોતાઓ લીન બનીને રોમવા માંડે છે, અથવા તો ક્રેષ્ટ વૃત્યના તાલથી સાધીસાથ આપણા પથ આપણે જ નાલી લે છે તેમ.

કવિતા અને ચિત્રમાં હંદની આ અતિ-લીલા પ્રવચ્ચરને બળાવની આશય છે, કારણ કે કવિતા અને ચિત્રમાં વિષય-અર્થ હાલિયાલી રાકતા નથી. એને તેર કાચ અથવા કૃતકની જ મર્યાદામાં, નિષ્ક અને ગતિલીન અસર આપવા રેખામાં રૂપ કિલિબજ દરીદીમાં દોષ છે. ચિત્રમાં અતિ બળાવવાના કૃત્ત એક જ રૂપાય છે-જ્યારા લેની રેખાઓના સમૂહની મદદ લેની છે (જુઓ આકૃતિ ૧૧ થી ૧૭). જ્યારા દરીદી રેખાઓના ઉત્પાન-પતનની જ-કાચની ચાલીસોળાની જ ગતિ અથવા રંગનાને આકાર આપી રાકાય છે. એકે સીધી રેખાના અમુક પકારના અવલંબન વડે પણ ગતિના માત્ર સમજાવી રાકાય છે (આકૃતિ ૧૨). ચિત્ર નં. ૭૦ તથા ૭૧માં કાળના અણાલની લાવવરમાય વાંચી રેખાઓમાં ગતિનું ચિત્ર કેવું સહેલાઈથી ખીલી લેઈ શકે એ વાંચી રેખાના પ્રત્યેક વળાકમાં એક નિશ્ચિત 'સંચય' બંધિ (મદદ) છે, આ 'સંચય'માં મદદ જ હંદની સંધિ આવી કરે છે. ગતિને આ સંચયવિતિ દોષ તો તેનાથી રેખાને ખીલી રાકતો નથી. એટલે ગતિ અથવા સંચય એ હંદની નજીક પ્રાપ્તવિતિ જોવા છે. હંદમાં, હંદમાંની ગતિમાં હંદ પ્રકારની રાકતો નથી.

ગિતોમાંની રેખાઓમાં રહેલ જુદાજુદા મદદની ગતિમાં એક નિયમ રહેલો હોય છે એ નિયમને મોખાને તેને એ ગતિ વડે વાંચી શકાએ, તો પછી અગ્રમ રેખાવિતિ હંદમાં નાલી લે. અંબધના બળનામાં બળ મવાની મેના હાલિયાલના પ્રાણુઓની નજીકને હંદને બળની જાય છે. આંતરના બળ મરેખામાં, કે સાંધી, અગ્રમથી વા મથુરામાં કિલિયાગાની મથુરાની કિલિયાઓમાં કાળના અણાલની હંદ-લીલામાં આવેલ સુખપુર કદ-દરેકે ગતિ આપી છે ચિત્ર ૭૦-૭૧. રેખા (નવેમ્બર ૧૯૧૬).

પડિયાજના લોકકર્તા ગળાગળના માર્ગને (ચિત્ર નં. ૬૮) તે રેખાની આપણાં ૩૫ આપી મકાવ ને એક અગ્રમ વાંચી રેખાના નરમ મુખિાન માય. એવા હંદવાળી વાંચી રેખા નેવાળી આપણ તમા માય છે. રેખાનરેખા એવા એકધારા હંદમાં ને એકરસે આ માયમાં પણ હંદલીલાના અમુક રસને અનુભવ મેળવી આંખ તૃપ્તિ પામે છે. સાપની ચંચલ, સીધ ગતિલીલામાં આપણને એ પ્રકારના હંદ-રસને આજાસ માય છે (ચિત્ર ૬૯). સમુદ્રના તરંગોના એક કપર એક આલ્યા આવતા નિરવચિત્ત હીલોળાના એકધારા મથુર રસને આરવાહ આપણ મનને દોહાવવાન કરે છે. (ચિત્ર નં. ૬૩). રાન-નવાવના ચિત્રકાર સમુદ્રની આ લંબીમાળાની અદ્ભુત ગતિલીલા અને તેના કલ્યાન-પતનના ચેતનાઓ ધણકારને અદ્ભુત દેખારસમાં જીવન કરવાની કલામાં સિદ્ધદેવે છે જ્યારે અમાત્ર અપાની ચિત્રકાર દોહાકારનું સુપ્રસિદ્ધ 'સમુદ્ર તરંગ'નું ચિત્ર આનું સારસ રૂપાંત છે. (ચિત્ર ૭૨). 'કુમાર'નારપત્રમાં એકની ચિત્રચેતરીકે એ આવી મળે.

આદાર, ક્ષેત્ર, ભૂમિ, રેખાન, વિસ્તાર-Space.

રેખાને પ્રકારવા માટે રમાન આપવા ક્ષેત્ર એક છે. એ ક્ષેત્ર ન દોય તો રેખાનું અસ્તિત્વ મળુ ન દોઈ શકે. પદમુખિ વધર ચિત્રાંકન ન થઈ શકે. પ્રસાર કરવાના આ મુળ, વિસ્તૃત કરવાની આ નરરિયાત, તે જ આદારને ક્ષેત્રને, પદમુખિને વિસ્તાર (Space) આપે છે. રેખા પડે-ખાસ દરી સીધી રેખા વડે વિસ્તૃતિમાં આજાસ થાય છે. આ આકાર, આ વિસ્તૃત, આ ક્ષેત્ર (Space) એ જ વિવિધ રેખાને એક રહેવાનું રમાન છે અને તેની ગતિ તથા મગનામગનના માય છે.

આ વિસ્તૃતિ મુખ્ય પ્રકારની છે : (૧) લંબાઈ, (૨) પડોળાઈ અને (૩) ગળીરતા અથવા હંદાણ કે ફૂલવ. ચિત્રના કાચ કપર તો માય એ જ પ્રકારનાં ક્ષેત્ર રાકય દાય છે : લંબાઈ અને પડોળાઈ. એ બે પ્રકારમાં ત્રીજી જ્ઞાતિ-અટલે કે કિડાણું, ગળીરતાનાં, ફૂલવનાં આજાસ કરાવતા એ ચિત્રકારને મુખ્ય હેતુ દોષ છે. આત્રણ પ્રકારના મુખ્યને લીધે જ કોઈ પણ કલિવચિત્ર આપે કે અસજ રેખાની આનિદ બાષ મન પર પડે છે. સપાટ કાચ કપરનું, માત્ર લંબાઈ અને પડોળાઈમાં એ જ પરિમાણનું સમતલ ચિત્ર, હાથા અને પ્રકારના ત્રીજી પરિમાણની મદદ વડે ધનવ અથવા ફૂલવ પામે છે, અને બંને પદમુખિનાં રમાન દરીને કપર કપરી આવડે ન દોય એમ આંખને કાષ છે. આવા ધન પરિમાણવાળી માયાસરિનું નામ ચિત્ર.

વિષુધ ચિત્રકાર રેખાના વિન્યાસની કુશલથી તથા પ્રકારને મેળ સમીપે કોઈ પણ જગ્યા મુક્તિના સરીની રેખાલતા (Solidity) ધનતા, માંસલતા અને તેના કાચ રૂપને આજાસ આપે છે. પદેકાં કે પદમુખિની સાંધે કિલિ-સમગ્રતલ દર્શન આ રેખા અથવા માવા-પ્રકારના સંધેમથી પળવ કે મોજ રૂપ મારણ કરે છે, અને જ્ઞાત્ર અટલ કે સત્વ દોષ એની જગ્યામાં આપણને નાખે છે. મદદાં જેમાં માય લંબાઈ અને પડોળાઈ જ દરી, ને કિડાણું અને ગળીરતા-અવનવા પ્રાપ્ત કરે છે. રૂપચિત્રોમાં આ મગમાન આપવા કિડાણું-ફૂલવનાં આજાસ આપણે જુદું નજીક છે એવાન દરેક નાંખની અને સીધું અણ દર મુખી કિડાણું છે એવા આજાસ આપવા વધર પદમુખિ સત્વ દોષ નું કારણ નથી. આની વિષુધિ અથવા વિન્યાસની માયાસરિ રમા વધર રૂપચિત્ર કૃત્ત કપર મનને અટલ કરે કિડા

ઉં. સુન-ચાત-સેન (અનુસંધાન પાઠજ્ઞતા પાંચ ૨૪૮થી) મોડા મુલકને કેરિયામાં, સરગથી બોધમાં માંડુ ધાલતું પડે એવી નજર સિદ્ધત આપી. ચીનની અગત્ય આજના પ્રલંભને તે દેશના કયા કાચમાં કું બની રહું છે તેની ખખર પણ પડતી નહિ. પણ હેશનો છુલ્હિમાન વર્ગ કંઈ આત્મજ્ઞ નહોતો રહ્યો. એ વર્ગમાંથી કંઈને ખાતે એક કાન્તિકારી સરકાર રચાઈ; પણ કાંઈ તેયારીના એ બળવાને ચીની સરકારની ફોજે અપકીમાં ચોળી નાખ્યા.

ડૉ. સુન સમજી ગયા કે હેશમાં ત્યારે કાન્તિની તેયારી થાય એમ નથી. એ હોનારહુલ પાયા ક્યાં. ત્યાં રહીને એમણે ગોમણે વિશ્વસિદ્ધિના પોતાના નવા મંડળને એકઠું કર્યું અને "ચીંગ ચુંગ હુઇ" (યુગસ્થાન પામણ ચીન) નામના રાજગીય મંડળની રચના કરી. રાજસત્તાને ફેંક દેનારે હાથ હોનારહુલ સુધી પહોંચે એમ નહોતો. પીરેપીરે બધાને ખાવરી થવા લાગી કે રિચાપારના મુલકમાં નસતા ચીન-ચો તરફથી જ કાન્તિ માટે નાણું ને માણસો મળે શકે એમ છે. બીજે વર્ષે આ મંડળે એક ડગલું આગળ ભર્યું. મંડળની મુખ્ય કચેરી હોંગકોંગમાં લઈ જવામાં આવી. મુજબ ચીનના રાષ્ટ્રવજ્જ પહેલ-વહેલો ત્યાં જ તેયાર થયો. રવજી નીલા આકાશમાં તપતા સૂર્યનું ચિત્ર એ પર અંકિત થયું. પવિત્રતા ને તેજસ્વિતામાં એ પ્રકીર્ણ હતો. આજે પણ પોતાની સ્વતંત્રતા અને અધિકારોની રક્ષા માટે ચીનવાસીઓ એ જ રાષ્ટ્રવજ્જ ફેરફાર કરે છે. ૧૯૫૬માં હોંગકોંગમાં રથાપચારમાં આવેલા આ મધ્યકેમી કાન્તિની તેયારી આ દવે એવા તો ત્રણથી વધારવા માટે કે ફોદ કાચકાની અવધમાં તો રેલનાં પાણીની જેમ કાન્તિની લાવના દેશ આપામાં ફરી વળી.

ડૉ. સુને દવે હોનારહુલ ઊઠાડ્યું અને પરિજીમજીની સીમાઓ વિસ્તારી. પહેલાં એ અમેરિકાનાં ચોયુજા સરનાના-યુનાઇટેડ સ્ટેટસ-માં ગયા અને ત્યાંથી ઇન્કલંડ ગયા. રશિયાને એમ કેમ વિરલ લેવેન મજબૂત હતો, હિંદને એમ કેમ વિરલ ગોંધીજી ચાલ્યા છે તેમ ચીનને ડૉ. સુન-ચાત-સેન એમ વિરલ લેવામાં ગયા. લેવેન અને ગોંધીજીની પેટે સ્વપ્નદ્રશ્ય અને વાસ્તવવાદીના વિલક્ષણ મોઝ ડૉ. સુનના ભાડિતલમાં પણ થયા હતા. એના રાજમાં સંપૂર્ણ ન્યાય, સંપૂર્ણ ન્યાયતા અને સંપૂર્ણ સંતોષ પ્રવર્તાવે દોષ એવી લેહોની રચેલી સરકારનું સ્વપ્ન ડૉ. સુનને લાઇનું હતું. પણ એમણે એ પણ એઈલીફ હનું કે વિદેશી સત્તાઓના ધુણસપદ આધિપત્યને ચીન ક્યાની દે અને તેમના બેરબરિયા હોવાનો દાવો કરે તે પહેલાં જ પાને છું હતું તેમ પશ્ચિમી રાજસત્તાના કાચ ચીને પણ શોખી લેવા પડ્યો. એટલે વિદેશી મૂઠી, વિદેશી નિયંત્રણ અને વિદેશી વૈજ્ઞાનિકોની ચીનને તૈયાર કરવાની કલિયો અપાતા ચતા દેશજી એમ એ માનતા હતા. અમેરિકા અને ઇન્કલંડ કંઈથી આ પ્રકારની મહદ મેળવવા માટે એમણે એ દેશોને પ્રવાસ આદર્શો. પણ એમની પ્રયત્નિ તે વખતે કંઈ બની રહી નહોતી. ચીનની રાજસત્તા અદ્યતન નિશ્ચયબળવાળા આ બંધકર પુરુષની કાન્તિકારી પ્રવૃત્તિઓથી ચક્કરી રહી હતી ને કોઈપણ ઉપાયે એનો કાંટો દૂર થતો હોય તો તેમ કરવા રાજી હતી.

એટલે ડૉ. સુન હંડન પહેલાંથી કે વરત જ ચીનના એકચી-ખાતાએ એમના અપદરજીનું કાલતરે મોકલી બેગને કેદ કર્યો. આ કેદમાંથી છટકા ડૉ. સુને બાહુ ફાંડી ગાંધી, પણ એકે હુપાય નડ્યો નહિ. પણ એ રામાયક પ્રસંગમાં ઈશ્વરે ભણે એમની કે મઠી ચીન-સમસ્તતા પોતિતોની પ્રાપ્તિના સાંમજી હોય તેમ, એવો ખાતાવા નેક પોર્ટરનું હેતુ આ મહાપુરુષનું દુઃખ એઈને દ્રવી બહુ. એણે ડૉ. એક વારના શિક્ષક રાજસેન કે-ટસીને ડૉ. સુનના ચુપ

કાચવાસની વાત પહેંચાડી. બીજે દિવસે સવારે તો હંડનના સમાચારપત્રમાં બલકા એવકા આરેર આ જ મુખ્ય સમાચાર છપાયા ૧૭મ્બેડની પરદેશ કચેરીએ ડૉ. સુનેને લોકલે હોડાની રીધા. ૪૯, પોર્ટલેન્ડ પ્લેઈસની એ નાનકડી કોઠારી, એમાં ડૉ. સુનની ક્ષત્રી અઠકાવત મઈ હતી તેને એ વિલક્ષણ પ્રસંગની સ્મૃતિ રૂપે હજી પણ જેમની તેમ ભવનવર્ગમાં આપી છે.

એ પછી ચીનમાં એવા બનાવો બનવા માંડ્યા કે ડૉ. સુને પાઠા કૃપાની નજર પડી. બોઝે બહાનું કાઢીને જર્મન નોકાએ ગોખાએ-ચીને ૧૯૪૬માં બંધને લીધો, ને બીજી પશ્ચિમી સત્તાઓએ પણ ગોતપોતાનાં અધિકારરેખે જમાવવા માંડ્યા; એટલે પાઠા ક્યાં સિવાય છુટકો જ નહોતો. પણ ચીનમાં રહેવાથી પકારા જવાનું જોખમ હતું, એટલે એમણે જવાનું જર્મન ત્યાંની મુનિવર્સિટીઓમાં બજુતા ચીનના વિદ્યાર્થીઓમાં કાગ કરવા માંડ્યું. યાક કંઠાએ કે દાર એટલે કું, તેની ચીનના આ ખીલા હજારકને ખજ ન દોધાની. હસાદ એ રૂઢિતોને એ અવતાર દીધો. એ પરિસ્થિતિ સાથે એને પ્રસંગ પાડવાનો હોતો ને જોતાં બાકી ચીનનું એણે જિત ધણીને દિવાલખ જેવું જ લાગતું. પણ ડૉ. સુનની વાળીય કંઈ એવો બહુ હતો, કંઈ એણે મિજાનું બજ હનું કે સંભળનારને જ એ રાજ સવય બની જઈ. જમતની મહાસત્તાઓમાં આજે ચીનનું અણના થાય છે તે ડૉ. સુનની અવિશ્વાસ કાન્તિસાધનાને જ આધારી છે.

વર્ષો સુધી વિદ્યાર્થીઓમાં એમણે કામ કર્યું; જવાનું, ડૉક્ટરનાં આનામ વચ્ચે કેટલા જે આંકાફર ક્યાં, મંડળો રથામાં, આરેરો આપ્યા, મંત્રજાઓ કરી, યોજનાઓ ઘડી, પ્રોસાદાન આપ્યું ૧૯૦૨માં કે-ટસીમાં, અને ૧૯૦૪માં હુનાનાં કાન્તિકારી દોષો બેઢ ભરાં પણ કર્યા. પોતે રાજસત્તાએ એમને તરત જ જવાની રીધાં જવાનું પણ દવે લેવી ગયું. ચીનને એમણી લેવાની જવાબની મુર દેવામાં ડૉ. સુનની પ્રયત્નિ આડખીટી રૂપ હતી. એટલે એણે ચીન વિદ્યાર્થીઓને દેશન કરવા માંડ્યા ડૉ. સુને જેણું કે દવે જવાનું રહેવામાં સાર નથી. ઓમાં જનનું જોખમ પણ છે. એટલે એમાં ચોતાનું મધક આનામ ખાતે આપ્યું. ૧૯૦૭ અને ૧૯૦૮માં કાન્તિ ના ચિચેય પ્રયત્નો થયા, પણ એય નિષ્ફળ થયા. ૧૯૦૯માં નાઈ એકાં કરવા માટે ડૉ. સુને વજી યુરોપયાત્રા આરંભી. નાણું વિ-આયે તેમ નહોતું. ડૉ. સુનેના કાર્યકામ હજી ગોંધીજીની માફક અર્થ સાથે કાચકા નહોતો. એટલે રાજસત્તાને ને સૈનિકા મેળવ માટે નાણાંની મુકળ નજર હતી. જેમની કને નાણાં હતાં તેમાં ડૉ. સુનમાં વિશ્વાસ નહોતો. દેશન પ્રયત્ન, ત્રાસ ને કરનો કંઈ જા નહોતો. ને છતાં સુન-ચાત-સેનની શ્રદ્ધા કરી જ ડગી નહિ. આસાર્ય શ્રદ્ધાથી, ખંતીથી, એ મંડળ જ રહી.

કાન્તિનુ જ્ઞાણવાયા પ્રયત્નો તો થતા જ રહેતા હતા અને મેં અમીર-બંદાઓનાં આજ રીતે ખૂબી પણ થતાં રહેતાં હતાં. લોકાં કાન્તિની વાત રમગી પર્થગઈ હતી. ચીનના સમગ્રે આ બધાથી બડા જળને થતા સેન માટેની બસરી રાકે કરી. પણ એમાં ય કાન્તિવાદે ન જળને લેડાયા ૧૯૧૦માં આ જ સંચે કંઈને લેડાઈ રાકે કરે પણ એમાં નિષ્ફળતા મળી. ૧૯૧૧ના માર્ચમાં કાન્તિકારી પક્ષના જીવી શલક્ષણ જીવનોને લડતાં લડતાં પડ્યા. "પીગાં ફૂલ-ટીટી" એ નામે વિખાત રથમાં એ પીરાની કમરોની નાચાએ હજી પણ ફેલ્લ પ્રેશવાસીઓ ભય છે. (અનુસંધાન આજના દલ રપખે)

આ અંગે તે (અનુસંધાન પાછળના પાન રાખી)

એ પછી રોજ કોઈને માટે એ આજીજીએ કરી કરતો, ને હું ના પાડત્યા કરતો. હું ને આપતો તે ન આપતો.

એક દિવસે એણે કહ્યું, 'ડાંગર સાલણ, દસ ઢબર રૂપા દૂગા. એક પુરિયા કોઈને દીજાયે.'

મેં કહ્યું 'એ તો કહ્યું, પણ તારી પાસે રૂપિયા ક્યાં ?' એણે કહ્યું, 'ધમાન કસમ, કોઈ દૂગા.'

મેં કહ્યું, 'બહુમથું હવે, તસિકતા ન કર. ભણી લે કે હું તને એક રતીસાર કોઈને એક લાખ રૂપિયાના બદલામાં પણ નહિ આપું.'

વળી એક દિવસે એ કોઈને ખાના માટે અધીરા થઈ ગયા, બળ ન કરાયો. મેં એને કહ્યું, 'અચ્છા નૂરગિયા, મેં તો તને સગી આપે તણ ખૂબ કરતાં જોયા છે, હવે તો હું તને પોલીસમાં પકડાવી દઉં તો ?'

એ હસીને જોલ્યો, 'કંઈ નહિવાય, મારી પાસે સાબીની જોલકા છે. 'કહ રીતે ?' મેં પૂછ્યું.

એણે કહ્યું, 'હુલ્હડ રેવા હું હાજતમાં હતો. ન માનતા હો તો માણુમાં જઈ જોઈ આવે. ત્યાં મારા અંજુડાની હાથ સુધાં પકી છે.'

એની સમતાનિયત જોઈ હું ગમ્યો. થાતાનો મજબૂત બચાવ તોયાર કરીને, બધી ધાકી તેંચારી પછી ન એ હુલ્હડમાં ઝંપલાવે છે !

એ પછી એક દિવસે (ત્યારે એ એના સરીસાં પરી સમિત નહોતી આવી. મેં એનું પ્રેત જેવું હાથ મેં એને કહ્યું, 'તારો જળગ મટી ગયા છે. હવે તું ઉંઘે છે તો જઈ રાકે છે.'

એ કંઈ જ જોલ્યા પિના કોઈને બેસાયું ધોડે ધોડે નાવતો બદાર ગયો. જલ્દી વેળા નીચે વળી મેં એ કસમ કરતો ગયો.

લાખવા શ્રેણે મહિના સુધી એ ન દેખાયો. એક દિવસે મેં મારા હોંકાયાક-દરને પૂછ્યું, 'પેલા નૂરગિયા પાછો દેખાયો નહિ.'

કોમાકાદર તમારા જેવો 'સિનિક' હતો. એણે કહ્યું, 'હવે સા માટે આવે તમે મુંઝે જો લાખ રૂપિયા દેવા અપરો એમ માનતા હતા ? રેવાને ય આશા ન રાખશો. હજીકનો લાખ એટલે તમારું જ ખૂન કરી નાખે તો નવાઈ ન પામું.'

વાત સાચ નાખી દેવા જોવી ન લાગી. નરહત્યારા એકડાનો છવ બચાવના બદલ હું પરતાવા લાગ્યો.

એ જ દિવસે જોયાર વેળા હું એકડા જોડા હતો. એક એક નૂરગિયા આવીને બેસો રહ્યો. હવે એ માંદો ન હતો. પાકડ, કદાવર, લાત હુમ્મો વહન વાગ્યો, એક લાખી મોટી સલામ કરી એ જોલ્યો, 'હલ્હા !'

મેં કહ્યું, 'કેમ નૂરગિયા ? શા અખર છે ?' પેલા લાખ રૂપિયા લાગ્યો કે કહ્યું.

એણે લૂંટીની અંદરથી એક મોટું મોટું બંદલ મટી કહ્યું, 'માલિક, લાખ રૂપિયા અપવાની તો મારી લાકાત નથી; ગણુ આ પાંચ ઢબર લાગ્યો. એ રવીકારી મને જાણુ મુજા કર.'

હું અચ્છા થઈ ગયો. કહ્યું, 'એ પાંચ ઢબરને હું કું કું ?' એણે કહ્યું 'હલ્હર, એ મારું નજાસુ છે. ઉમાનથી કહ્યું હું કે આપી વધુ દેવાની મારી લાકાત નથી.'

મેં હસીને કહ્યું, 'નૂરગિયા, તું કું એમ પાર છે કે મેં રૂપિયાના ચોલે તારો છવ બચાવો દતો ?' એ ચૂપ રહ્યો.

મેં ફરી કહ્યું, 'તારા કોઈના વેચાણના, લોકોનાં લોહીના રોમળુના રૂપિયા તું ન પાછા લઈ ના. મને એ ન અપે. તારા જેવાનો છવ બચાવની મેં ને પાપ કહ્યું છે એની યાદ લખવાન મને હોય.'

રૂપિયા આપવા માટે એણે ખૂબ ખૂબ પ્રયત્નો કર્યા, પણ મેં ને ન લીધા. એણે પછી જે કાકુરી-લીનવણી કરી પણ હું અચળ રહ્યો, ત્યારે એને બંદલું બેડ કપાડી, એક રીતે દેણે બરાબ પાછો આપ્યો ગયો.

આટલ દિવસ બાદ ફરીથી આવીને એણે કહ્યું, 'માલિક, તમે હિંદુ થઈને લખીપૂજીને મારા જેવા દુશ્મનનો છવ બચાવો. મેં વાત હું કેમયે બીવી નહી સહતો. તાર, રૂપિયા તમે ન લેશો. મને તમારો અવાજ બતાવીને સમિત. ભગ હુંકમ કરશો એમ કરીશ.'

મને એક સરસ વિચાર ઝૂકી આવ્યો. મેં કહ્યું, 'જેમ કહીશ એમ કરીશ ? ખરું કહે છે ?'

એ જોલ્યો, 'અન કપૂલ, હીમાન કપૂલ. એમ ન કરીશ તમે કહેશો એમ ન કરીશ.'

મેં ફરી કહ્યું, 'નૂરગિયા, બરાબર વિચારીને કહેજો. આવેશમાં કે લેસાડમાં આવીને ઉમાનના નામે જેમનેમ ન લોહી બેસતો.'

એ જતા અચ્છાદને જોલ્યો 'મારો ધર્મ નહિ છોડી શકું. બીજું ને કંઈ કહેશો એ કરીશ, —પ્રજા કસમ.'

એ કહ્યું, 'ના, ધર્મે તારે નહિ ઓડાને પડે, પણ આ તો એવી ય વધુ આકર છે, નૂરગિયા !'

એ જોલ્યો, 'બહે દોષ. તમે ફરમાવો !'

મેં કહ્યું, 'વાકું હું ફરમાવું છું. તારે કોલેવ ઓડવું પડશે. કોઈનેનો ધંધો ઓડવો પડશે. ને ઓડવી પડશે આ હુંદાખીરી. જોલ કરી સમીત !'

સંભળતાંવેત એ પત્યર જેવો બની ગયો ! એ પછી ધોડેધોડે ખુસી પર બેસી ગયો. ધણીવાર સુધી કંધાણે લાપ હવે એ હું વિચારતો હતો એ તો એ ન બહુ. આખરે એક મોટો કોડો નિશાસ નાખી એ જોલ્યો, 'ખાનુજી, તમે મારી દુનિયા લીનવી લીધી. જહુ સાક, એમ ન ચરો. કોઈને મટીશ, એ ધંધો મટીશ, આ હુંદાખીરી પણ મટીશ. પણ એમાં તમને રો કાપરો થયા, માલિક ?'

એને ખસે કાપ મટી મેં કહ્યું, 'મેં તું અરેખાત એ મૂઝી છોડીય, તો મને રો લાભ થયો એ એક દિવસ તને કહીય.'

હુંદાખીરી એણે સરળતાપૂર્વક ઓડી લીધી. પણ કોઈને ઓડવા જતાં એણે સંકેતે રહેણું એ વર્ણવું જાહેરવિત છે. પ્રથમ પ્રથમ તો રોજ રહેણું આવી મારા પગ પાસે એ માથું પકાડતો. કોઈનેની વળ દેવી પેલાવિક બળ છે એ કોઈને ન ખાતાર નહિ સમજી શકે, રોજ મારા પગ પાસે માથું ધસતોલસતો કહેતો, માલિક, એકવાર હુકમ આપો—એકવાર—એક વાર રમ આપો. સોયથી અણી પડે આવે એકેણું ન આપશ. વધું નહિ આપશ. ક્યારેક ક્યારેક તો મને એવી કંઈ ઉપચારી કે મહાપરાણે હું મનને સમીત કરતો.

પણ જનજનું મોલખન હવે એ હુંદાખીરી બીને કોઈ હોત તો સ્વાર-નોયે પ્રવિણ તોડી ચૂક્યા હોત. પણ નૂરગિયા ભુલદોષની જેમ એની વાતને વળગી રહ્યો હતો.

કોઈનેની જાનને છવતાં એને પૂરું એક વર્ષ લાગ્યું. છેલ્લે દિવસે આવી એ મારે પગે આવી પડ્યો, ને જોલ્યો, 'માલિક, આવે સમ-ભવું કે શાખાટે તમે મને કોઈને ઓડવા કહ્યું હતું. તમે માનવી નથી, પીર નથી છે, પીર નથી !'

હવે એ નૂરગિયાએ બીકા-તમાકુની દુધન માંડી છે.

'ક્યારેક સવારમાં વહેવા મારે દસખાને આવી પડશે તો તમે એને એ પ્રથમ આવીને મને સલામ કરતો બેસો.'

નાટ્યના પ્રકારો

પ્રા

ચીન કાળમાં અતિવ પ્રચલતા નૃત્ય અને નાટ્યના અનેક પ્રકારો તે આજ સુધી થઈ ગયા છે, પણ તે કાળનો નાટ્યવિજ્ઞાનજ્ઞ બાલુષા જેવો છે.

પ્રાચીન કાળમાં નાટ્યનું સંખ્ય નામ 'રૂપક' હતું. 'નાટક' તેો રૂપકનો માત્ર એક પ્રકાર હતો.

નાટ્યના રૂપક ને ઉપરૂપક એવા બે ભેદ હતા. તેમાં ઉપકના દસ અને ઉપરૂપકના આઠાર પ્રકાર હતા. તે આ પ્રમાણે:

ઉપકના પ્રકારો: (૧) નાટક, (૨) પ્રકરણ, (૩) આણ, (૪) વ્યાધાન, (૫) સખનમ, (૬) રિપ, (૭) દંડામૃત, (૮) અંક, (૯) ગીતિ અને (૧૦) પ્રદર્શન.

ઉપરૂપકના પ્રકારો: (૧) નાટિકા, (૨) ચોટક, (૩) ગ્રાહિ, (૪) સક, (૫) નાટ્યસાક, (૬) પ્રથાન, (૭) કલ્યાપ, (૮) કાવ્ય, (૯) પ્રેક્ષ, (૧૦) રાસક, (૧૧) સજાપક, (૧૨) શી સદિવ, (૧૩) શિલ્પક, (૧૪) વિજ્ઞાસિકા, (૧૫) ઊર્મિકલકા, (૧૬) પ્રકરણિકા, (૧૭) દક્ષીણ અને (૧૮) આશ્લિષા.

રૂપકના દસ પ્રકારના લક્ષણો આ પ્રમાણે છે:

નાટક રૂપકમાં નાટક મુખ્ય છે. તેની કથા દેહક સત્ય યજ્ઞના પર રચાયેલી હોય છે. તેનો નાયક રાજા કે દેવી પુત્ર હોય છે. મૃત્યુ અને વીર રસ તેના મુખ્ય રસ છે. 'રાત્રીવ્રત', 'મુદ્રારાક્ષસ', 'વેળીસુંદરી' વગેરે આ પંક્તિમાં આવે છે.

પ્રકરણ: પ્રકરણનું પરંતુ કવિચલિત હોય છે અને તે સામાન્યિક કે પ્રેમ વિષય પર રચાયેલું હોય છે. તેનો નાયક રાજાથી કે તરલા વગેરે. —કેટલેકે રંગી બ્રહ્મણ કે પ્રતિષ્ઠિત ખનિષ વૈરય હોય છે. પ્રકરણ બે ભાગમાં વહેંચાયેલું છે: સુદ્ધ અંક સપ્રણ. સુદ્ધ પ્રકરણની નાલિકા જેવડા અને સંખ્યે પ્રકરણની નાલિકા પુલીન સી હોય છે. 'મુષ્કકટિક' અને 'માલગીમાધવ' એ વર્ણનો છે.

આણ: એ અંક આનું હોય છે તેનો દેવ ગનેશજનનો હોય છે. તેનો પ્રારંભ તમા અંતરમાં સંગીત આવરણ હોય તે અને એક જ ગાય ધોળી અંધાઆનું અનુરણ હરે છે. તેમાં ઉપરોક્ત મૃત્યુ આવે છે.

વ્યાધાન: 'ગાપુર', 'તમા' સારસાલિલકથાનામાં એવા આ કેટલાક આવે. વ્યાધાન પણ એક આનું રૂપ છે. એને તેમાં ઉદેશ મુદ્દવર્ણન હોય છે. તેનો નાયક આનું એવા વીર પુત્ર હોય છે. 'નમદ્ગન્ય', 'સોમલિકાદસ', 'યન્ય ગિન્ય' આદિ આ પ્રકારના છે.

સખનમ રસ: ત્રણ અંકનું રૂપ છે. દેવતાનં વચ્ચેની રેખાઓનું સુદ્ધ તેનો વિષય છે. તે ગીરસ પ્રધાન અને સુદ્ધ મૂનપુત્ર હોય છે. એકાદ, ગદ્યોદ્યોગરતે નાટ્યોત્પત્તિ આદિ પદ્યવેદોના બન્નેથી ભતાનેટો 'સમુદ-ધાન' નામનો પ્રયાગ આ વર્ણનો હતા.

રિપ: ચાર અંકનું વીર તથા બધાનં રરપ્રધાન રૂપ છે. દેવ અથવા બ્રહ્માર તેનો નાયક હોય છે.

દંડામૃત: પ્રેમ કે મૃત્યુવર્ણના વિષયવાળું ચાર અંકી રૂપ છે. તેના નાયક દેવદેવી હોય છે. 'કુસુમરીપરલિપ્ય' એનું દર્શન છે.

અંક: કલ્પરસ પ્રધાન, પ્રસિદ્ધ પીસાલિક પરંતુનું એક અંકી રૂપ છે તે આ દેવતા છે. એમકે 'આગિધા યવ તિ'.

પ્રદર્શન: હારેયરસ પ્રધાન એકઅંકી રૂપ છે તેનો ઉદેશ સમાજ-પ્રચલિત વિષયતાઓ પર કટાક્ષ કરી તેને દૂર કરવાનો હોય છે.

'દામ્યાલ્લવ', 'ક્રીડાસવરંધ' ને 'ધૂતરંગામય' વગેરે આ ભત્તનો છે. ઉપરૂપકના વિવિધ પ્રકારોનાં લક્ષણ દેવમાં નીચે પ્રમાણે છે:

નાટિકા: મૃત્યુરસ પ્રધાન હોય છે. તેનું ભંધારણ સંગીત પર રચાયેલું હોય છે. ક્રીડાવર્ણ 'ફેલાવર્ણ' નાટક આ વર્ણનું છે.

ચોટક: આ પણ સંગીતપ્રધાન હોય છે. તે પાંચ, સાત, આઠ કે નવ અંકનું હોય છે તે તેનો વિષય પાર્શ્વિક કે રેખાવિષય હોય છે. 'વિકસિર્વશીય' ને કેટલાક આ વર્ણનું કહે છે.

ગ્રાહિ: એક અંકી હોય છે. તેમાં નવદસ પુરુષપાત્રો ને પાંચ સ્ત્રીપાત્રો દર્શાવેલો, 'રેવત મદનિક' આ ભત્તનો છે.

સક: એમાં આશ્ચર્યકર કથાને પ્રાકૃત ભાષામાં રચી કરવામાં આવે છે એમકે 'કર્ણભરી'.

નાટ્યસાક: એ પ્રેમ અને ક્રીડાપ્રધાન એક અંકી ઉપરૂપક હોય છે. તેમાં અથવા ઇતિ મુખી નૃત્ય અને સંગીત રહેતું હોય છે.

'નર્મણી' અને 'વિજ્ઞાસની' આ લક્ષણવાળા છે.

પ્રથાન: નાટ્યસાક જેવું જ સંગીતમુખ્ય ક્રીડાવર્ણ ઉપરૂપક છે. તેમાં પાત્રો હીન અને ગીયતા વર્ણનો હોય છે.

કલ્યાપ: પ્રેમ અને હારેયવિષય મુખ્ય એક અંકી ઉપરૂપક હોય છે. 'દેવી-મદારવ' આ ભત્તનોમાં આવે છે.

કાવ્ય: સંગીતની બદલાવાણી, પ્રેમવર્ણનથી મુખ્ય એક અંકી ઉપરૂપક હોય છે. 'વાદ્યોદય'નો આ વર્ણનો સંગીતવાદ્ય હોય છે.

પ્રેક્ષ: ગીરસપ્રધાન એક અંકી ઉપરૂપક છે. તેના નાયક અંધ મદિનો હોય છે. એમકે 'વાલીપદ'.

રાસક: હારેયરસ-કટીક એક અંકી ઉપરૂપક. તેમાં મુદિમાન નાયક નાયિકા તથા ખીલે ત્રણ મૂર્તિ નરપાત્રો મધ પાંચ નરો ન હોય છે. 'મનકાલીન' આ પ્રકારનું છે.

સજાપક: ચાર અંકી હોય છે. તેનો નાયક પ્રચલિત મર્મોની વિરજ ભત્તનો હોવા જોઈએ. 'માલાકાલિપિ' આ ભત્તનો છે.

શી સદિવ: સંગીતપ્રધાન એક અંકી ઉપરૂપક હોય છે. તેની નાલિકા લંબી હોય છે. 'કીડારસપ્રધાન' આ પ્રકારનું છે.

શિલ્પક: માયાથી કે આશ્ચર્યકર યજ્ઞના વિષયવાળું ચાર અંકી ઉપરૂપક, તેનું રસરસ સમાધાન હોય છે. તેનો નાયક બ્રહ્મણને પ્રતિનાયક યાદાલ હોય છે. 'દનકાલીન માધવ' આ પંક્તિનું છે.

વિજ્ઞાસિકા: પ્રેમ અને ક્રીડા વિષયનું એક અંકી ઉપરૂપક છે. દુર્ગેશિકા: એ હારેયરસપ્રધાન ચાર અંકી ઉપરૂપક હોય છે.

'બિન્દુમતિ' આ પ્રકારનું છે.

પ્રકરણિકા: એ 'નાટિકા'ને અનુગમન હોય છે.

દક્ષીણ: અથવા ઇતિ મુખી સંગીત અને નૃત્યવર્ણ એક અંકી ઉપરૂપક છે. તે એક પુરુષ અને આઠદસ સ્ત્રીઓની ભવવાય છે.

'કલિવેનક' આ પ્રકારનું છે.

આશ્લિષા: હારેયરસમુખ એક અંકી ઉપરૂપક. ત. 'કાગદવા' નાટ્યના આ વિવિધ પ્રકારોમાંથી હાલ તો 'રૂપક' પ્રકારનો 'નાટક' અને 'પ્રકરણ' છે. તેમાં જ ઉપરૂપક પ્રકારની 'નાટિકા' એક ત્રણ પ્રકાર ને ઉપલબ્ધ રહ્યા છે.

અરતનાટ્યસાકમાં ઉપરૂપકોનું વર્ણન નથી; તેથી તે પછળના કાળમાં પ્રચલિત થયાં હશે તેનું અનુમાન કરી રાખવું છે. નાટ્ય

કલાની આગક દેસી ખીનવળી થઈ હશે તેનો કહેવક ખાલ નાટ્ય-
પ્રદર્શની આ વિધિથી જોઈને આવે છે. પ્રાચીન કલાના આ નાટ્ય-
વૈભવનું હાથ તો રંગરણ જ કરતું રહ્યું તે કાળમાં વિદ્યાભાષા સાથે
સંગીત, નૃત્ય, અભિનય વગેરે કલાવિધિઓની પણ તાલીમ આપવા-
માં આવતી હોવાના અનેક કહેવનો સંસ્કૃત સાહિત્યમાંથી મળી રહે
છે: ગુપ્ત વાસ દરમ્યાન અર્જુન વિરાટ નવરમાં રાજકુમારી જન્મને
નૃત્યની તણીમાં આવેલા હોવાની વાત ગદ્યાભારતમાં આવે છે.
આથી અર્જુન નૃત્યકલામાં પણ કુશળ હોવાનું જણી શકાય છે.

આગક સંગીત, નૃત્ય, અભિનય વગેરે નાટ્ય વિધિઓના શિક્ષણ
માટે નાટ્યશાળાઓ બંધાતી અને રાજ ને તેનો નિશ્ચય કરતો.
મહોત્સવો તેમ જ લગ્નમાં ગાંધિક પ્રસંગોમાં નાટ્યપ્રદર્શનો એક
એક રૂપ મળતા. નાટ્યકારો કપરાત પ્રતિષ્ઠિત કુળનાં સીપુરોએ
તેમજ રાજવંશીઓ પણ તેમાં ભાગ લેતા

નાટ્યશાળાના અધ્યાપક નાટ્યાચાર્ય હોવાના તે રાજ નેમજ
પ્રભુમાં તેમનું અદ્યમાન પદ. નાટ્યાચાર્યનું પદ મેળવવા તેમને અનેક
પ્રકારની સિદ્ધિઓ મેળવવી પડતી. પરંતુ કાળે કરીને સ્થિતિધરને
કારણે તેમની 'નટ' મામની હક્કની ભતિયા પડતી થઈ અને નાટ્ય-
કલાને તેઓ અત્યંત પોષણના સાધન તરીકે હવેથી કરતા લગ્યા.
ક્ષત્રી અભિકર્મીની પડતીની સાથે અપાર્થ વગેરે હક્કની ભતના અ-
ભિક્ષ પ્રયોગો પ્રચારમાં આવ્યા અને તેની સાથે પ્રાચીન શુદ્ધ
નાટ્યકલા ધીમેધીમે વિહુત થતી ગઈ.

(નાટ્યપત્રને આધારે)

ચોગેન્દ્ર ત્રિવર્ણી

આપા અને શિક્ષી (અનુસંધાન પાછળના પાન ૨૫૫થી)

પણ હવે તો તેઓએ દિંદી કળાનાં સારાં વિચારો અને આજ્ઞાઓને
પણ આદર આપવા માંડ્યાં છે.

અમે વિજ્ઞાનવિદ્યામાં ગયા ત્યાં વનસ્પતિસાથને છપસાથના
પ્રાપચારિક પ્રો. મુખરજી સાથે કાન્તિભાઈનું પિજાન કરાવ્યું; તે સાથે
તેમનો હૌદિકરનાર સૌખ પણ પ્રદર્શિત કર્યો. તેમણે પેતાના નાના
ખજીરામાંથી સુંદર ફૂલોનો એક શુદ્ધ અને તેવાર ફરી આવ્યો,
તેમાં એમણે એ ખજીરી રંગોના શેલ ક્યાં તે પરથી તે કલાકાર
પણ હોવાનું નિષ્ક્રમે જોઈ મેં સદનું પકડી પાડ્યું; અને અરેબર તે
વિચારો પણ દેશતા ને કલાકારોની કૃતિઓ પણ સંપૂર્ણ અભ્યુષણ-
પૂર્વક સાંકે પેતાને ત્યાં આવવાનું આગમણ આપ્યું અને સાથે જ
કેમ અજળ વસ્તુ મને જાતવાનું થયત આવ્યું.

એ કિયવતની બીજી શ્રીરામ રમતને ત્યાં નીલાની. તે દિવસે
એમને ૧૦ વર્ષ પૂરાં થયાં તેનો ધરમાં ઉત્સવ હતો. તેમનાં પત્નીએ
ભતભતની રંગોઈ જાતાવી હતી. આસપાસનાં ગુજરાતી પંડોશીઓએ
તો તેમને ડરાન્યાં હતાં કે ગુજરાતના સાહિત્યો શુ પીના સાહિત્યોને
ત્યાં જમશે નહિ. એ ભવંડું ત્યારે મને ભારે એક થયું કે કાળજીથી
એદામાંથી આવ્યા સાદા એદો પણ હજી સાતા નથી. એમના પત્ની
જાણું સુસજ્જિત નહોતાં, પણ તેમની બધી વિધિયો તેમને અભિનિ-
યેમ ઉભરાઈ જતા હતા. અરેબર એ એક રસદાણું હતી. જાણું
લાગીજીએ હૃદયે અમે જુદા પડ્યા. પેર આવી સામાન બાંધી તેવાર
રાખ્યો અને પછી કાન્તિભાઈ સાથે પ્રો. મુખરજીને ત્યાં ગયા.

રવાબી બાગ

તેમણે પણ ગાનું રવાગત ભારે કાઠથી તેવાર રાખ્યું હતું. જલ્દી
પવાળી અમે તેમણે કહેલા રમણે જવા નીકળ્યા. એ હતો 'આખી
બાગ'. આખીની રેખાવાત સંદેશ દાદજીજીએ લખ્યા સાધારણની સંજ-

દાવાના મુજબ રવાબી ત્યાં સમાધિ છે તેને રવાબીબાગ કહે છે. કેટલાક
અસહ્ય મતવાળા રોષકોને ત્યાં લાખો રૂપિયા ખર્ચેને ગંદિર કરવા
માંડ્યું છે. પૈસા કેમ લાવવાને તે માટે મતલબ હોઈ શકે; પરંતુ એ
ત્યાં જે જોયું તેનું વર્ણન રાજેશી કરવું જ શક્ય ન. દસપંદર વર્ષ
મયાં એ ગંદિર બંધાયાં કરે છે. એકસી આરસ જ બધે વધરાય છે.
પણ આખીની રેખાની આપદશા એ છે કે મધ્યમ ધાર્મિક માણસો પણ
સુરેશી ક્ષત્રીઓને જ કેટલે અમીને તેને કામ રોષે છે, તેમ આદર્શ પણ
એક હમ હજારેના લાખમાં બાંધકામ રોપાયું છે. એક દિંદી સંતની
સમાધિ ઉપર તેણે કુશા આધ્યાત્મિક મીઠી થાંભલા થાંભલા ને આજેના
રોગન કામનો તાખો ગંદિરની રચના કરી છે એ જોઈ, પહેલાં તે
માટે જીવેશી થયે. પણ પ્રે. મુખરજી કહે કે હવે એ બુદ્ધી ભગો
અને કેટલેકાણે ખોટી આરસની કોટરની બંદી તકનીકો મુજબ,
એની નકશી અને રૂપાનો કૃષ્ણપાનના લુખાને લુખાને લેઈ આંખ
હરી જ વડે. જાણે પત્થરમાંથી જ સીધી બીજી નીકળી હોય એવી
એ લાકડી કે કુચળી જળી નેકો જોતાં ધાર્મિકાણનાં ચમત્કાર જ
લાગે; અને તે કામ પણ આજના જમાનામાં દિંદુરતાની સહાઈએ
કહેવું જ્યત્નનું દિંદી શિવજીનું ગોચર આ છપવા કારીખોમાં હજી
એ દકષીત જળી મ કડી થાસ લીધી અને કાંમને મનદે પણ નીચા.
આસપાસના માંડવા નીચે તેવાર થતી તકનીકો અને તે પર એકચિત્તે
હાથ બધાવતા એ જયપુરી સહાઈ જોતાં જાણે તે રેખના પુરો હોય
એને ચમત્કાર કરતા લાખો. દર વરસે નૃદા નય છે તો નવા
આને છે. આજે રાજગતનાં જીતાથી ભરચક છે અફસોસ, કે એ
વજાને થતી વધારા કોશ ન હોય; સમાય પણ ન હતો. રાજા રામ
રામ સાથે દિંદાનાં સહિયોનો, તમાકુનાં માતલબનાં બેલરમાનું જ

રસને જવાની કતાવણ હતી એટલે આપા બંદશન તરફ રવાના
થયા. કાન્તિભાઈ અને રવાબીબંદેને આપાના ગુજરાત બનાવું હતું
પણ પ્રેરનાર પાણુ અટકાવણું લાગ્યું. ખીસ્કિસે દસવાસે આખીની
મા આડી જલ્દવાની હતી સવારે કુલેશ બંદશની એકેસે સિદ્ધિ
એ રાજ બંદશની રંગોના શેલ ક્યાં તે પરથી તે કલાકાર
પણ રવાબી બાગનો પદ ખૂબ થયાં થયા લાગ્યા. કોશેસ માટે
જોમાં ભતભતની વાણે મળે. ઉપર એક કાળો પણ સુંદર કિમિયન
બોલી બેઠો: 'ખાદે; કેમો તો, રેશ બતાવ દોના દે; તુમને મેં
માવીશ્વરકા નામ કહી સુતાય? હદાસે ત્યાં આ કે દેશીકર ખી
એરમે મોકા જ આરે કલાને કે આદર્શ દે' હું સમજ્યા કે એ તાન્ત્ર-
વરમાં જ લી શરારાભાર દેશીકરે નીમાએસ આપવા હાદા-
સાદેલ માવલકર માટે કહે છે. એથી મનામાં મને આનંદ થયો કે
માવલની કાપ છેક દેશી આજ્ઞાભતા સુધી પણ દેતી પડે છે.

અમરેશમાં ગાડી ખાસી કરી અને આવતી મેંલકમાં આગક
રીએશન થયું છે એ નહિ તેની વાત કરવા નતાં નમ્યાયું કે અમે કે
નામાદાર જ ત્યાં ન હતું. આખીની નહોતું ખજાર ન થયો ન હતો.
હું થાત જ મેલક આવ્યો. જોમાં જમ્યા જ ન હતી. આખરે કહ્યો
કહ્યોએતપ આંખોના કમ્પાઈમેન્ટમાં જમ્યા એઈ કુટુંબના માણસોને
તેમાં કોઈકે દું બાજુનાં ડાખામાં થકી બેઠો અને પાગ જ મિનિરમા
પ્રેમ બીજી એટલી ધીની મૂંઝવણ પાડી આખરે આજ્ઞાવાદને પદ
ચલ્યા તેની ખૂબ નીચેનું અનુભવી.

(સંકેત)

મધુ: બા, તે ગાલકોને તો મોઢો બેસીનું ટુંટું આવ્યું?
બા: પણ એટા, થાલવી તારા કરતાં મોટી છે ને?
મધુ: અને તે એને એમ બધું વધારે ને વધારે આવ્યા જ ને?
એટલે તો પછી એ મોટી જ રહેવાની ને?

પણ એ નિષ્કળતા ઉઠતી જ હતી. ડૉ. સુન તે તા પુરોપમાં જ દલા ને ૧૯૧૨ના ઑક્ટોબરમાં રાજસત્તા સામે મોટું બેઠ સળગી ઉઠ્યું. એને પ્રેરનાર તાત્કાલિક કારણોની નીતરમાં અહીં નહિ જોતરીએ. કાન્તિકારીઓને ફરી શકે તેવા કોઈ નેતા તે વખતે જ્યોતે નહોતો, તે નેતા એમણે હપલબી લીધા. એક સેનાનાયકને સૂતો હાકાકીને તેને નેતા બનવાની ફરજ પાડવામાં આવી. એની નામની નેતાઓરી હેઠળ પચાસ દિવસની અવધમાં કાન્તિકારીઓએ ચોદ પ્રાંતો સર કરી લીધા. આથી ગજરાઈ બેઠેલી રાજસત્તાએ શુઆન-શિહ-કઇની સરહદી હેઠળ એક બળવાન સેન્ય કાન્તિકારીને ભીડાવવા મોકલ્યું. એ સેન્યે આગળેવાગોલા કાન્તિકારીના છુકા કાઠી નાખ્યા હોય; પણ ચીનનું નરણી પાશ્વર હશે તે ડૉ. સુન આ બેઠની વાત સાંભળીને હતાપણા હતાપણા ચીન આવી પહોંચ્યા. શામકાઈ જોતથી પછે તેમણે ચીની પ્રતિસત્તાના પ્રમુખ થવાનું કહેણું તે સ્વીકાર્યું, પણ ચીનની પ્રતિ હજી એમને પરી કોળખતી થઈ નહોતી. વળી શુઆન-શિહ-કઈ એક બળવાન સેન્યને મોખરે બેઠો હોતો. અંદરે ડૉ. સુન સમજાવ્યા કે કાન્તિને સફળ બનાવવી હશે તે પોતાના જીવનગરના પ્રતિવક્ત્રીની મદત્તવાકાશને સતેજ કરીને એને એના સૈન્ય સંહિત પોતાના પક્ષમાં બેળવી લેવો પડશે. ચીનના ઉદ્ધારને જ ગૌરવ રદવા કરતા, અદ્યુત આત્મવિશ્વાસના આ અવતારે પોતે પ્રમુખ થવાનું માંડી વાળી શુઆનને નૂતન ચીની પ્રતિસત્તાના પ્રમુખ થવા કહેવડાવ્યું. બહુ કોની શાહ હોવા જોડો. હોય તેમ, ગદાવધાકાશી રીઆમે કો સ્વીકારી લેવામાં જરા થ વાર ન લગાડી અને કાન્તિને પૂરો સાથ આપવાની શરત મંજૂર રાખી. એણે ચીનના સંધારને માઠીત્યાગ કરવાની શિખાગણ આપી, કે સ્વીકાર્યા વિના તે બાપડાને છૂટકો જ નહોતો. ચીનના સમ્રાટ શાહીત્યાગ કર્યો, ડૉ. સુનનું સ્વપ્ન જઈયું, ચીની પ્રતિસત્તાએ જન્મ થયો, રાજ્યની શાલિક રેલત બની.

પણ હજી તે થણું કરવાનું બાકી હતું. અથવા હવે જ બપુ કરવાનું હતું. 'લોકોની પાર્લમેન્ટ' નામની સભ્યા બેઠી કરીને શુઆનને પ્રતિસત્તાકોને પહેલો પ્રમુખ ચૂંટવામાં આવ્યો. 'પુનરુત્થાન પાગમ ચીન' નામનું એ મંદળ ડૉ. સુને આગ્રહ રાખ્યું હતું અને તે પાછળથી 'ચાઇના લીમ' બન્યું હતું અને જ શુનનું વ્યવસ્થિત કરી તેને 'કુશ્કાનિતાન' અથવા 'રાષ્ટ્રીય પ્રત્યક્ષ' એવું નામ આપવામાં આવ્યું ને એ પછે સત્તામાં રાજો પાસુ કયો, અને નિર્મોહી, નિરજુહી ડૉ. સુન એમાં પોતાને માટે જાણું રચાન મેળવવાની કરી જતામની જ કર્યા વિના સાંતિથી બપાન પહોંચી ગયા. લોકોનું રાજ થયું એટલે શું સોડ તાણીને સઈ જઈ જ એમને તો બીજ સુધરેલા દેશો પાસેથી ધણધણ શીખી લઈને પોતાના દેશને લાગે અણુધા હોતો.

૬૯. ૧૯૧૪ના નવેમ્બરની ૨૫મીએ બનેલા એક બનાવને આપણે અજે નોંધવો જોઈએ. ડૉ. સુનના જીવનની એ એક મહત્વની ઘટના હતી. તે દિવસે એમણે ચીની કાન્તિને અગ્રેક રીતે સહાય કરવા અને પોતાના પુરમ મિત્ર આર્થો ડુંગની બીજીપુત્રી ચીંગલીંગ સાથે લગ્ન કર્યું. એ નાની હતી અને ડૉ. સુન એને ત્યાં જતા ત્યારથી તે એમને કોળખતી હતી. તેમના વ્યક્તિત્વ અને પ્રવ્રતિથી એ મુગ્ધ બની રહી હતી. ડૉ. સુન એની કલ્પનાને વીર હતો. એટલે એના મોડી બહેન એઈ લીંગ, જે ડૉ. સુનની સેક્રેટરી બની હતી તેણે જ્યારે લગ્નને કારણે એ રચાન છોડ્યું ત્યારે ચીંગ લીંગે એ સંધાવ્યું. સેક્રેટરી તરીકે ડૉ. સુનની પ્રવ્રતિઓ સાથે એ તદ્દાકાર બની ની બધી કે તેને ઝાઝું સમજાવ્યું પણ પડતું નહિ. ડૉ.

સુનનું સ્વપ્ન એણે પોતાનું કર્યું ને અઢોરાસ ચીન, ચીન ફેરતા આ કાન્તિકારકની સેવાશુધ્ધા એ એનું પુરમ કર્તવ્ય થઈ પડ્યું. ડૉ. સુન એને પિલાટીય દત્તા છતાં એગની સાથે લગ્ન કરવાનો એણે નિશ્ચય કરી લીધો. કોઈપણ દિસાએ એને તે આ મહાપુરુષને જવા દેતા હોતો, અથવા આપણે હોતો ને એમ કરીને કાન્તિની જ્યોત જલવી રાખવી હતી. માતાપિતાએ અને સમાજે એનો પુષ્કળ વિરોધ કર્યો. ડૉ. સુનની કારકીર્દિ ને વૃદ્ધાપર્યા બંને ચીંગ લીંગના ભાવિને કઈ પછે કઈ ભર્તામાં હટસેકી દે તે કહેવાય તેમ નહીં. છતાં ચીંગ લીંગ અઢજ જ રહી ને આ વીરની સેવામાં જીવન સમર્પી દીધું.

૭૦. એક નવી મુશ્કેલી બાકી હતી તે ચીનના નવા સંસેગ્રામાંથી જ બેળવી થઈ. ડૉ. સુનની ગેરદાનગીરી લામ લાગે શુઆને સમ્રાટપદ પાસુ કરવાની પેરવી કરવા માંડી. એણે એવો વિચાર કેલાવવા માંડ્યો કે ચીનને પ્રતિસત્તાક લંગ પ્રતિકૂળ છે; ત્યાં તો રાજસત્તાક તંત્ર જ અત્યુદય છે. ૧૯૧૩માં એણે 'રાષ્ટ્રીય પ્રત્યક્ષ'નું વિસ્તરન કર્યું ને ૧૯૧૫ના ડિસેમ્બરમાં પોતે મોઠા કાઠેલી ચૂંટણીમાં બહુમતી પાસે રાજસાહીને પછે મત આપણી ને પોતે રાજ બની બેઠો. પણ કાન્તિકારી પછે વર્ષો સુધી ને મહેનત કેલાલે ને કદ સદન કરતાં તે હેઈ 'રાજ બદલવા' માટે નહિ જ તરત્તુ દક્ષિણ ચીનમાં મેટાડ બજારો કાઠી નીકળ્યો ને શુઆનની હામ બાગી મઠી. ૧૯૧૬ના માર્ચમાં એણે રાજપદનો ત્યાગ કર્યો, પછી મોઠો પડ્યો અને હાથે દરીને નિષ્કળતા તથા ગૌરવલગ વહોરીને જીવતી ગયા.

તે પછી ચીનની ચાતનાને અંત ન આવ્યો. શુઆનના જીવ પછી બીજા અને કે રાજકો કૂટી નીકળ્યા ને ઝંઝરચંદર લડવા લાગ્યા. શુઆનના જીવતો તો સરહાઈ કાયાધરવા રહેતા હતા, પણ એના ચૂંટણી એમને પોતાની આકાંક્ષાને માર્ગ શોખીયા યથેશી લાગ્યો. એગના સૈનિકોએ પ્રભને ત્રાસત્રાસ પોકરાવો.

૭૧. સુન પાછા ક્યાં અને કેન્ઝનમાં રહીને કાન્તિકારી પક્ષને ફરી સંગઠિત કર્યો. ૧૯૨૩માં એમણે કેન્ઝનમાં કાન્તિકારી સંસેગ્ર રાખીને ને પોતાને આસપાસુ પ્રમુખ તરીકે બંદરે કર્યો. ચીની સમાજને સારંગવાદ અત્યુદય હોવાનો પોતાનો મત ન હોવા છતાં એના કેટલાંક અંગો એમને અમર્તા હતાં. એટલે એમણે રસિયા સાથે પણ મોટી સાધી અને તેની મદદથી પક્ષમાં બળ પૂરું. આગવોર્ગમાં કાન્તિવિશ્વાસનાને ફેલાવો કરવાને રસિયા સહાયકોએ (પાસ કરીને બોરાકીય) ડૉ. સુનને પોતાના સિદ્ધિતિ, પ્રવર્તઓ વગેરે લખી કાઢવાની રાજના કરી, જેને પ્રતિજ્ઞાએ 'સાન મિન યુ' અર્થાત્ 'રષ્ટ્રવા તણ સિદ્ધાન્તો' નામનું સુપ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રચત્ર ડૉ. સુને બહાર પાડ્યું. ચીની પ્રતિ આજે એનો બાઈબલ કે ગીતાની જેમ સરકાર કરે છે ને સાળા-કોસેળના વિશ્વાર્થોએ એને હંકર્ય કરે છે.

૭૨. ૧૯૨૩માં હતાર ચીનની પેઈચી સરકારમાં બેઠો સત્તા પછી લેવાયલી પાઠવામાં આવ્યો અને મધ્યરદ્ય સત્તાની સ્થાપના કરવાને ડૉ. સુનને આગ્રંત્રણ મળ્યું. પરંતુ એની સ્થાપના થઈ શકે તે પહેલે કેન્ઝનના પેપારીઓએ ડૉ. સુનની અર્ધસારંગવાદી સરકાર સામે બેઠ જાગ્યું. તે સમયે એ કેન્ઝરના દેઈથી પીડાતા હતા. એ પેઈચી ગયા તો ખરા, પણ વાકાધારે સાર થાય તે પહેલે ૧૯૨૫ના માર્ચની ૧૨મી તારીખે એમને દેહ પડ્યો. કાર્ય અપૂરુ રહાને અસંતોષ લઈને ગયા, પણ હતાશા થઈને ગયા નહોતા. પોતાના જીવનકાળમાં ચીને ને સિદ્ધ કર્યું હતું તે હેઈ જોણું નહોતું, છતાં ને કામ બાકી હતું તે માટે એ ચીનની પ્રતિ માટે પ્રેરક સંદેશો મુક્તા ગયા. ડૉ. સુનના 'વસિયતનામા'ના નામથી એ સંદેશો પ્રસિદ્ધ છે. યશવંત સુકલ

અ.

ઐમાસાગી શરૂઆતમાં મેં એ રૂપિયામાં એક છત્રી નેચાવી લીધી. હા, એ રૂપિયામાં છત્રી! સહી છત્રીની કિંમત પણ આજકાલ તો ફરજીયાર રૂપિયા થઈ છે, અને સુસ્તરીમાં પણ પાંચઠ રૂપિયા કાઢ્યા સિવાય છત્રી મળતી નથી, તોપણ એ રૂપિયામાં મને છત્રી મળી ન રહી તોને મેંની ધણીને નવાઈ લાગશે. બીજાએની વાત ન ક્યાં કરીએ? ખુદ સુસ્તરીવાળા દુકાનદારને પણ મેં ન્યારે એ છત્રી પસંદ કરી ત્યારે નવાઈ લાગી.

પહેલાં એક વાત રજૂ કરી છત્રી તો હીક. હું ઐમાસાગી છત્રી વાપરવાની વિચરું છું. પણ જેવે જ્યારે છત્રી લેવી ન છે એવું નહીં હવું ત્યારે હું સુસ્તરીમાં ગયા અને એ દુકાનદારને ઐમાસાગી આજી કિંમતવાળી છત્રી બતાવવાનું કરું. પાંચઠ રૂપિયા સુધીની એવું મને જોવાર સારામાંની છત્રીઓ બતાવી. એમાંની એક હું લેવાનો પણ દત્તો. એ દુકાનમાં ખુણામાં પડેલી એક છત્રીએ મારું ધ્યાન ખેંચ્યું. 'એ...હી છત્રીની રી કિંમત છે?' મેં પૂછ્યું.

'એ રૂપિયા, સાદેળ. પણ તમે એ લેશો નહિ. બધું વાગી તમારા ઉપર ન પડશે.' એણે કહ્યું.

'પણ ખુણામાં એ તો નથી છે તે છત્રી ન છે ને? અને એ કયા-કયાને જોવાર દિવસ માથા ઉપર ધરી રાકશે ને?' મેં પૂછ્યું.

'હા,' એ બોલ્યો, 'પણ સાદેળ—'

મેં એના તરફ એ રૂપિયા નાખ્યા ને એ છત્રી શરૂ આપ્યો આમ મેં એ રૂપિયામાં છત્રી લીધી;એકઠું ન નહિ, પણ એ દેરેશથી આપણે ઐમાસાગી છત્રી લઈએ છીએ એ કહેરા પણ પૂરુંવા સરખ ગયા. ઐમાસાગી પાળાગી આપણું રાખણ કરવું એ ન છત્રી લેવાનો દેરેશ છે એવો ધણીની માન્યતા છે. પણ એમાં તો આપણે આપણી ભતને ઉતરીએ છીએ! આપણે વગર છત્રીએ વરસાદમાં ફેરવા પડા-બેઠા છીએ એટલા ન નાકે એવી વધારે આપણી પાસે છત્રી હોય ત્યારે પડણીએ છીએ! વળી વધારામાં, એ જોવાઈ નવ, ફરી નવ, બીજી નવ કે કામરે! મળે નવ ત્યારે ફરફરે મનગતપ કરીએ એ તો જુદું. છત્રી લેવામાં આપણે ખરી કહેરા તો 'કેમ જાણે' એકીભવતા થાકેલા છે! છત્રી નાખી કે શું? એમ કાઢ પડે નહિ, અથવા પડ્યોને પસાર થવાની સારે બાજીના માણસો જેમ 'આ કાણ પિતાન નવ છે?' એવી દરિયી આંખોએ જોઈ રહે છે, તેમ (અજાણ, એમાં પાસે છત્રી હોવા છતાં એ જેતે તો પડજતા ન હોય છે) આપણી સામે કાઢેલું નહિ, એ દોષ છે, તે ને હવે કે એ રૂપિયામાં પેલી છત્રી નાખતી તો ન લેવાઈ માટે કહેરા પૂરુંજાણે સરખ થયા તે આજ ન અર્થમાં. ખરેખર તો આપણે છત્રી આપણે પોતાને મ કે ખિલકુલ લેતા ન નથી; એ વધી અટપટ બીભને મળે દોષ છે!

મેં લાગે છે કે સહેજે મેં વાતો આપણે આ રીતે કેવળ બીભને માટે ન કરીએ છીએ. એક કો એટલે બીભને કરે; બીભને કરે તોયે તોયે કરે; અને પણ બધા ન એ વાત કરવા માટે છે. એ પાત્રો પોતાને ખરેખર કાઢે કપાળે દોષ છે આપણે એથી પોતાને કંઈ સુખ મળે છે એનો વિચાર કાઢ ન કરવું નથી.

પણ મારું કહેવું એમ નથી કે માણસો ફર પોતાનો ન વિચાર કરે, ન બીભને વિચાર ખિલકુલ ન કરે. હું તે કહે એમ કરીએ કે બીભને સુખ મળવું દોષ, તે આપણું કાઢે કુલ સહી લેવામાં પણ કંઈ વાંધો નથી. પણ આપણે એવી અનેક વાતો કરીએ છીએ કે એવી આપણને તો કંઈ સુખ મળવું નથી ન, પણ બીભને અને એ કાઢી ફેરવેલ વધવાય દોષો નથી. એ કુલ અપરિવર્તિત છે આપણા કુલ સદન કરવાની બીભને સુખ મળવાર છે એ સદન રજી (નવેમ્બર ૧૯૪૧!)

કાઠે તો હીક છે; પણ વગર કાણે જ આપણા છત્રીને નાચી દેશ્ય કરજતો એવો કો અર્થ? એક વાળી એક માટીમાં બુસા મારતો પેટા અને માનવભતિયાં પછી ફેર શો થઈ?

પરિચિતિવા પાઠશાળામાં નાખ્યા સિવાય માનવની મુક્તિ થતી નથી એમ કહેવાય છે આગામિક, આર્થિક, સામકીય વગેરે દોષ નાખતા પાઠશાળા માનવી અર્થિક સુકામુલ્ય છે. અને તેથી ના પડતાં વાલકોને મેટીથી નાખ્યાં જોઈએ એમાં તો કાલજ નથી; પણ અલેક્ષમાં વચલાતી એક કહેવાય જગણે જેમ 'કાલકર્મની રીત આત પોતાના પાશમાં ન વાળ' તેમ, આજનનકાલિની રીત આત પડતાના ન માનવા પાઠશાળા તોડી નાખવાનો થાય તે કાલે જ ના સુધી મારીમાટી વ્યક્તિએ મારીમાટી કાલે કરી રહી છે ત્યાં સુધી આપણા જીવાના આપણીથી છત્રી કાપે કુલિયાઈ'થી ન કાલેમાટ કરવામાં રી દરજી છે!

અને એ કહેવું કહેવું છે! મનુષ્યની રીત બધાનું ઐમાસાગી લક્ષમણ માર મહિતા બેઠે એક રીત ને તોમ દિવસનું દોષ છે. એમાં કાલ દિવસ તો વરસાદ ન નથી પડતો. કહેવે બાજી રવા બીભ મેલા દિવસ એમાંના ઐમાસાગી આજી તોમ દિવસ તો રીતે ન વરસાદ પડે છે. બાજી રવા તોમ દિવસ, એમાં પણ વરસાદ મેં ન વરસાદ નથી આપણે વરસાદ ન અથવા કાઢે કામને મળે દોષ એમાં વરસાદના વંદર દિવસ તો નવ ન, એટલે રવા કુલ માર દિવસ, બરીક મેં ને ન વરસાદ દોષ તો આપણીવળાં પાંચ વિનિદ કાઢે આ બીભને કે કાઢ ખુણામાં દોષ રહી આપણે પડજતા વગર એકાપત્રી ફેર આવી રજીએ. આમા કાલ દિવસ બીભને નવ, દબે કુલ આજ ન દિવસ રવા. આપણું જનું નાજવું અને વરસાદનું એથી વરસાદનું એમ થાકામથાળ બધું જાણે તો મારે વારે મારે આ રીતે વારે મારીલામા ફર વારે વગલ આપણને છત્રીને વરસાદ માય અને જેમાં પણ એટલા કોલા વરસાદમાં કે પાસે છત્રી હોવા છતાં મેં આપણે પાળ પડણીએ તેણે એ ન અને તે છત્રી અને ને કિમત આપી છત્રી લેવાની આપણે જી પાળાવ કરીએ છીએ; એ જાણે નવા પત્રી મા વિષાસ માળીએ, એમાં એ જી નવ ત્યારે પડણીને વરસાદ માળેને એવી પાળ માળીની પેટે કેવું વેળીએ છીએ? અને એ ન કરી નવે નવ ને જ રવામાં કાલઅજાણ કો કુલ માળીને બોલે.

નાના; આજન. વરસાદ'છત્રી કાપે મુલિયાઈ' આજની એવી

Our Friends Abroad

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ

ভিত্তিক

-પણી

Felix Klebinoff A.
56, Herzl St. HAIFA (Palestine)

वन्द्यास्तु गिनः

તમારો ખત તોઘ્યોડાં અકવાદિયાં છપર મળ્યો દત્તો, ખબરું
અદેખર દિસમીર છું કે આજ સુધી તમારે જવાબ ન આપી મળ્યો.
લાલગાંઠું અભૂત કામગારી રહ્યું. પદેગર તોઆકારતેજી જે.એસ.બી.
(જ્યુડીસી રોડકેસ્ટ પોસ્ટોફીસ)—પદ્ધતી વસાહત પોલીસ—તો મગ
દેઈ તેગાં માદે દિવરો રે કલાક અગ્નિ રાતે ૮ કલાક કામગીરી
ખાતવની પડે છે. તે પછી માદેમારા પિતાના આઈફીકોમાના કારખાનામાં
કામ કરતું પડે છે. લાલગાંઠું અઢી ગરમી ખબર પડતી દોઢા આઈફીકો
મની રાત ૫૨ બહારગાં છે, જેટલે તમારે ખબાર આપશે કે આગદે
દેઈલ કામ કરતું પડતું દરો.

તમે જે એસ.પી. વિષે લખાતી માગણી કરેલી એટલે એપી
લીનીઓ તેને વિષે લખી ન્યૂઝસ્ટેશનને પોલીસ (આમારા દેશમાં
માટે)ની સાથેમાં ૧૩૭૬-૭૭નાં તિહાને દરગિયાન યથેલી, જે તેણી
આમારી લખાણને પરના અરજી દોળાઓના દુમ્મશ સામે પોલીસ
ઝીંઝીને લેલિ બધા રસાઓ સધાતાં રાજિયો, જે રજા પાળના વર્ષો
દરગિયાન બધા નેવરેલેયો આમાં અપી બધા એ બધા પેલી 'નાઈટ
આર્ટ્સ'ની માગણી બાળીની દુકાનીના જ પોલીસ, જેના આર્ટી બેનર
વિઝીયલ દુભાવળી 'બાળાના વીર' ન્યૂઝસ્ટેશન વિનંતીતરી પાઠનાં
તેણાં દાહ નીચે તાલીમ પામેલા, જુદા સળખી કીઠાં આ દુકાની
એટલે પછી એક માગણી રજા કરી લીધી, ન્યૂઝસ્ટેશન રોગેલું આ-
કાળુ પછી એક પુષ્ટિશાહને ડાહીની રળું લગતે તેણા આ પછી દુકાનીના
સી.એન.સી. (ફાનાન્ડેર ઇન્ડીયો)ની સીપી દુકાન નીચે પછી તેણા
માં આપી, જેમાં કીંગમે સંપર્ક કરેલી તાલીમ માગી ગઈ અને
પેલેશાહનાં બાળામાં માટે ખરા બનીને બાહ્ય બેનરવા તેણી સળખ
બાની ગયા.

તને તમારા સવાલો વિષે હું વીસ વરસનો છું અને યશસ્વી નથી.
મરજી હોય તો મારું સરનામું તમારા પત્રગિતાને મોકલી દાસી.
હું તમારો પ્રયોગ આભારી યશસ્વી... તમારો મિત્ર ફેલિપ્સ

तमन्ते। गित इति॥

ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନସିଦ୍ଧି ।

(१) गौडभद्राजी उद्योगधर राय, वगडी इ.पी. नगरप्रभू;
(२) बाभू, देव राव, रंग ४० कुतुम्बिवास, भिरनर नगर देव,
मुंण्ढ-३; (३) रत्निकला भण्डिकार राव, सरस्वती नगर ३० शी.
माराय, दशरान पुत्र, सरस्वती देव, जिविस्वित्, नगर-
वाड; (४) जल, भा. रा. माट्टी-३ नैन वाडि, माट्टी, मुंण्ढ-
-१६; (५) जे. पी. देवी, सी. पी. आ. नैन वाडि, माट्टी,
मुंण्ढ-१६; (६) शिवराम माराणी, रंग दीरड माराण-२
नैन नैन वाडि, माट्टी, मुंण्ढ-१६; (७) दशराम कु-
लाव विन्दी, C/O सुमेलप्रसाद सेनाकुला विन्दी, भा.वा.सी.
भा.वा.सी. वगडी; (८) सुदेश जग. प्रभा, सरावरा, नगर-
देवराय वाडव (जी.पी.सी. आ. ४); (९) गनसु नगर मुंण्ढ-
वा.पी. विमलिनवास, आ.वा.सी., पाटीपरा; (१०) आ. दे. नगर,
नगर मरीद नगर; (११) जग. वि. देवी, नगर-
नगर; (१२) गनसु नगर C/O. वि. दे. वा. माट्टी देव वा.
देव (नगर-१६)

મીઠુકરી

અને અભિલાષ, આરત્ર કરે વચ્ચાં હો બહે,
બહે કરજી સિદ્ધિનાં મુકજ સબ હો સાગરો,
તથાપિ પુરુષાર્થ-નુનથી બીધાય ના હરથને:
સારો સકલ વ્યથે એ પશુક તેજ ના ચાપની - અચનત પાકક

રા. બ. રણછોડલાલ ઓડાલાલ એ આઇ.ઈ.

ગયા અંકમાં જેમની છબી નાનિયા પ્રસિદ્ધ થઈ હતી તે રા.બ. રણછોડલાલ ઓડાલાલને જન્મ સંવત ૧૮૭૬ની ચૈત્રી અમાસ તે બુધવારે, ઈ. ૧૮૨૩ની ૨૬મી એપ્રિલે અગાવાદમાં સારોદરા નામર જ્ઞાતિમાં થયા હતા. જેમના પિતા ઓડાલાલ ખટખાખા વિદ્યાભાઈવાને ત્યાં કારભારી-બસી હતા તેમને ફારસી બાષાનાં સાથે જ્ઞાન હતું તે ધણી પતિન, માન, ધર્મિયને સદ્ગુણી હતા અને જેમનાએ સંસ્કાર રણછોડલાલના સંપૂર્ણ બેવરેલા.

વડાદરેથી તે અષ્ટાવાદ આન્યા એ તેના જેમના કોઈના એક પુત્રો રિધવા પતાં જેમને બહુ આપાત થયા અને સંસારમાંથી રસ કોરી જતાં પતની સાથે કાશીએ જઈ રહ્યા. ત્યાં એમને એક પુત્રી થતાં તે પાછા અગાવાદ આવ્યા અને થોડા સમય બાદ અને પુત્રીને જા સાથે મિત્રનારી થાતીએ ગયા. પુત્ર ન હોવાને કારણે નિસાર થયેલા એ દંપતીને મિત્રનારમાં કોઈ તખરનીય પ્રતાપી પુત્ર થવાનો આશીર્વાદ આપવાથી રણછોડલાલને જન્મ થયો.

છ વરસની ઉમરે, અગાવાદના પ્રસિદ્ધ તુજભરાય મહેતાજીના આમી નિશાળે એ બજવા બેઠા; અને પ્રાથમિક અભ્યાસ પૂરો કરી પૈતાના રામભાઈ ગરંધરાથી ચાલ્યો આરતો ફારસી અભ્યાસ કેન્દ્રીના મુનશી સાંચે કર્યો. એ પછી લોખાનાથ દીનેદિયાના પિતા સાસાબાઈ પાસે જઈ તથા લોખાનાથ બંને સાથે ફારસી શીખતા. એ જ વખતે સાસાબાઈએ જી બનેને અંગ્રેજી પણ શીખવવા માંડ્યું. એ તેના હેરાળા અંગ્રેજી વિધેનો બીજકુલ થવાર ન હતો અને વદ્દઅલ્લમ માણસો જ અંગ્રેજી શીખતા. અંગ્રેજી નિશાળ તો અગાવાદમાં હોય જ ક્યાય? પુત્રેની કેઈ દેસાસે અગાવાદ આવેલો તેણે અંગ્રેજી નિશાળ માંડી હતી, ત્યાં લોખાનાથ તથા રણછોડલાલ બજવા જતા. ત્યાર પછી ઈ દેસાસે નામી પોસ્ટોએલે અગાવાદમાં સખાસ્કપ્શન રૂઝ કાઢી ત્યાં એ બંનેને પૈતાનું અંગ્રેજી જ્ઞાન પાકું કર્યું અને બહારના તથા ખંતથી એ જ્ઞાન પાછળથી એકદુ તો વિકસાવ્યું કે મેટા ન્યાપારી તથા રામપ્રકરની પત્રવ્યવહારમાં એ બાહેરા ગણાતા.

જેનવળી પૂરી થયા પછી ઈ. ૧૮૪૨માં ૨૦ વરસની ઉમરે રણછોડલાલે સરકારી કરેમ ખાતામાં ૧૫ રૂપિયાની નોકરી લીધી. નોકરીના કામમાં તે ધણી ચાલાક હતા અને પૈતાની બહોલશીથી ઉપરીજાને ખુશ કરી નાખતા. આથી પૈાકી જ મુદતમાં તે બધાં સરકારી મંડેલોમાં કાબેલ માણસ તરીકે બનીતા થઈ ગયા, અને આટલે વરસમાં તો ગોચરબે દેખાકોડાના પોસ્ટિકલ એજન્ટના ફક્તરદારની જગ્યાએ પહોંચ્યા. એ વખતે વડોદરામાં રેસિડેન્ટ તરીકે આકેદાગ નામે અંગ્રેજ હતા અને રણછોડલાલ પૈતાના અંગ્રેજ જ્ઞાનને લીધે એ રેસિડેન્ટને કેટલીક મદદ તથા સલાહ આપતા. એ રેસિડેન્ટના ફક્તરદાર તરીકે રણછોડલાલની જ ન્યાતાના નિદિયાદના મારોદરા સુરન્નરાય એવારાય નામના એક અખરદાર અને ખટપટી માણસ હતા. તેણે લેવણી રણછોડલાલ સાથે દેસ રાખી ખટપટ શરૂ કરી અને, લખાવાડની રામગોડીના નિર્ણય કરવામાં રણછોડલાલે આઠ દબર રૂપિયાની વાચ લોખાના આદેશ બહોલ કર્યો અને પરિણામે રણછોડલાલની નોકરી અટકી ગઈ. એ કે પાછાં એ આદેશની પાસમાં રણછોડલાલ નિરોધ કર્યો.

અકેદ

આપણે ત્યાં વિષ્ણુ ભગવાનના વાદન તરીકે અને પરિચરમાં જગતી રમિયાદાલી તથા અપેરિહાના રામપ્રતીક તરીકે અને માનવીએ વ્યાપકરણે જિરજાવેલા આચરવામાં મંડીની ધણી બનેતા છે. એમાં સીધી કોઈ ગોદાદન ઉપર, એ પાંખો પહેલો થતાં ૮-૯ ફૂટ થાય એવા નિશાળકાંચ, અરજ પરાનાં આછો સોનેલે ચાંચવાળાનાં રમી રૂંદના પીછાંવાલો એ શોભાવમાન મરુદ તથા તેનાંથી કાતરેલા દંડોરીવલ હાથ લિંગમાં તો એ સિધ પ્રદેસના વતની.

જુમરાજાના અમલ વતની તો દોની દેવક. આજણે ત્યાં એને ધોળાના કહે છે. પહેલો પાંખો પાંચ-છ ફૂટ થાય. રૂંદ કવિલા થાય જેવો થોડાકપડતો બદામી. માથું તે મણુ કાળારાપડતો. છાતી પર આછાં છાંત્રાં પાંખોનાં બે આઠાં પડા. સાંચ કોરા, છંટે અણીદાર અંકડા જેવી વણેલી, જે રૂંદ બરી ને છેડે કાળી. સાંચળથી તે થયનાં આંખમાં સુધીના આખા પંજ પીછાંથી બેરહા. આંખમાં પીળાં, છેડે કાંચ નખ. દિંદંદરમાં થે સંચંચાપક આ શરૂદ દેખાવે બીકલામેજેવો, પછુ રેખાવે ખુશામિલન, રામળથી થે જાય આખમાં રિયર દેખાતી પાંખો પર ઓરવતરી રીતે ત્યાં કરતો એને જેવો એ દેહાણ છે.

પાછુ દેખાવે ઓરવતરી આ પંખી જોસાંકે તદન દંભકું અને રેખાવે બહુ બીમક છે. મુજેલું મોર, સાપ, સસલા, દેડકાં, કાંચેલા કે નાનાં પંખીને દળી આનારે; અને રામળી બાન તથા કાચકારી પછુ બીજ બાજુમાં છે. આ ઉપરાંત તળાવ-સંદોવારને તીરે રહેલા રેવેદેડ હાથ, પહાડની કાણ તેડાકપર માળા બાંધના ગીચ જંજબના વાસી છપંટ રિંજલ (એનું છોરશી નામ રાવન) અને ગાંધી નગરો કે રવિયાના કાંઠે રહેલા કિશોરક એ નકેડની બીજ બનેતા જવદેવન જવદેવ છે. (છી 'વનેગર'ના લખાણ ઉપરથી સંપાદિત)

મોદીમાં હતા ત્યારથી જ રજૂઆતના નવલ રેલવે સેવા તરફ ધ્યાન દેવામાં આવેલું. પોસ્ટલિક એજન્સી દ્વારા નેડરની પાસે તેમને બેઠન રૂપ લાગતી હતી અને એવા જ વિચાર થતા કે હાલ એવા ધંધા કરી દેવા તેનારું કે જેમાંથી નવલ રેલવે સેવામાં સરખાતાં હાલના તરફ ગઈ, પણ એમાં સંધ્યો આધાર રેલવે પર, અને તે બાદ માસ પહેલેથી નહિ, તે પછી વિભાગથી આવતા કાપડ ઉપર વિચાર થયા. એમને મુખે કે વિભાગમાં કે પાકડ ન હોવા છતાં આ દેશમાંથી કે ત્યાં જઈને અહીં કાપડ કે આવે છે અને છતાં જો કે સાંકેતે આરંભ થયો નહીં રહે છે તો અહીં જ કાપડ બનાવતાં તે બેસીયાર રેલવે થાય.

અંતે છે. ૧૮૭૭માં તેમણે મિલ કાઢવાને વિચાર કર્યો. પણ આગાહવાદના શ્રીમંતોની તેમાં સાથ આપવામાં હિંમત થાતી નહિ. ૧૮૭૬માં વોરોદેશી અગાહવાદના સૌ પહેલાં ચોપાનિયા 'વર્તમાન-પત્ર'માં એમણે એના આદરણી હાપવા મોકલ્યાં, પણ કોઈ જ એ બંધામાં પડવા આગળ આવ્યું નહિ. પછી ૧૮૭૭માં એમણે બરુચમાં કપાસ લોટવાના સંઘો ધરાવતા જિ. એન્ડ સેન્ટન નામના અમે-રિકન સાથે મુલ્યવધાર કર્યો અને વોરોદેશના રોડા શ્રીમંતોના સાથથી મિલ કાઢવાના કરાર કર્યા. પણ કચરાની કેટલીક બાબતોમાં વધી પડ્યો. અંતે ૧૮૭૮માં એમણે આપણે પોતે અગાહ-વાદમાં મિલ કાઢવા કંપની જમાવી અને વિભાગથી સંધ્યા સંગળાવી. તે આપણાં દરિયામાં ફૂટી ગયા. આમાં જરા પણ હિંમત ન હોવાથી બીજી વાર સંધ્યા સંગળાવી, અને રેલવેને અભાવે ગાડામાં નાખીને બેસાત બેડેશી અગાહવાદ લાવ્યા. એ સંધ્યા મલામત માટે રોડા નામના હાલેરને (વિદ્યાર્થી યોગદેવેસે તે કોલેરાથી અગાહવાદમાં આવતાં જ મરણ પામ્યો) આગ કપરાકપરી વિષ-તિજો આવતાં છતાં રજૂઆતમાં દારી પાડી નહિ. એમણે બેંક, પીસ, કીલુવક તંગા પરિવહનથી ધંધાને પાકા પાયા પર મૂકી દીધો અને તેમાંથી અત્યંત ધન કમાયા.

આગાહવાદના અગ્રણી નામરિક તરીકે છે. ૧૮૬૨માં સરકારે એમને અગાહવાદ રજીસ્ટ્રિસાધિતના સવ્ય નીચવા અને ૧૮૮૩માં તેમણે મરદન તથા ૧૮૮૫માં પ્રમુખ તરીકે નિમણૂક કરી. એ સ્થાનેથી એમણે અગાહવાદને નિકલકારીને એવી જ શુદ્ધ પાણી અને ઘરની થોળાની સેટ આપી. એ માટે પણ એમને જે અમ અને લોક-વિરોધ વેકમાં પડ્યાં છતાં એ તો જાણુ બહુની વાત છે.

એમનાં હૃદયન, સખાવત, પરમાર્થ, તથા હત્તમ છુદ્ધિજનની કદર કરીને સરકારે એમને રાજ બાદાહર તથા ૧૮૮૨માં સી.આઈ.ઈ. ના ગાનવંદા ઉપલક્ષી આપ્યાં.

આગ, આગાહવાદને હૃદયન અને આદર્ય આપીને તેને આગાહ કરનાર એ ગાદીન નર છે. ૧૮૮૮ના ઓક્ટોબરની ૨૨મી દારીન તે છુદ્ધવારે ૭૫ વર્ષની વયે, એક મુખ, એક પીત અને એ પ્રતીતી મૂકીને અવસાન પામ્યા.

(સંકલિત)

વેલ્ટેજલ ધી અને સેપ્ટેમ્બર ૬૫

ફ્રાન્સીની નદીએ આવતા મણુતા આખણ આ દેશમાં મુજબી પરિ-રિપતિએ હવેલી દેનેલી અમતને કાણે બંદરે પ્રમાણ હપર જે કસમી અસર થઈ છે તેને પહેલાં વળવા સામાન્ય નવના આજે ન-ફ્રાંકે વેલ્ટેજલ ધી, મગફળીના તેલ ને સેપ્ટેમ્બર ૬૫ તરફ વળી રહી છે. સેપ્ટેમ્બર ૬૫માં વિદ્યાર્થી અને અમુક પોષકતત્ત્વ રહેલાં હોવાની બહેસાતો પણ થઈ રહી છે. સરકારી પ્રચારવાતા પાસે ડા. એકાદેટના અભિપ્રાય પણ પડેલા છે કે સેપ્ટેમ્બર-૬૫માં

પોલીસ, બી-૨ મુખનાં વિદ્યાર્થી અને ધણે જ અગત્યનાં પોષક તત્ત્વ કેટલકાં હોય છે. વેલ્ટેજલ ધીના કૃપાકાર પણ પ્રચાર કરી રહ્યા છે કે જેમાંનાં થી વિદ્યાર્થીઓ મરણ છે. બેરોરાથી કરાતા આ પ્રચારની સમીક્ષાએ છેડાં વધેાં દરમ્યાન 'વનરપતિ ધી'નું ઉત્પાદન વધારીને પ્રતિવર્ષ એક લાખ ૮૦ મુખી લઈ જવામાં આનું છે. હવે તે ઉત્પાદન વધારી ૩ લાખ ૨૦ મુખી લઈ જવાની યોજના થઈ રહી છે. આ હેતુ પાર પાડવા રોજ સરેરાશ ૩૦ ૮૦ માલ ઉત્પન્ન કરનારાં વનરપતિ ધીનાં પંદર નવાં કારખાનાં પોલવામાં આવશે એવી યોજના છે. તેથી શું તથ્ય છે એ જુએ અગત્યનાં છે.

વનરપતિનાં તેલોમાંથી ઉત્કર્ષકનાં વાણુ (કાર્બોન) પસાર કરી તેને ચાંદ્રિકરી તે જમાવવાથી વનરપતિ ધી બને છે. આ બનાવટમાં મુખ્યત્વે મગફળીનું તેલ વપરાય છે. સૌ પ્રથમ મગફળીના તેલને 'ફિટર' ક્ષેત્રમાં આવે છે. આ પીલાએલા તેલમાંથી સાસાધણિક ક્રિયાઓ વડે અસરને દાખી હઈ તેનાં રૂપ ને વાલુકર કરવામાં આવે છે.

તે પછી આ વિષુદ્ધ સૌતને એને નીકલ ધાતુની ઝીણી રજાએ આવતા તેની જુઓવાળી નળીમાંથી પસાર કરવામાં આવે છે. આ ધાતુમાં ક્રિયાશીલ છે કે તેનામાં ક્રિયા પરિવર્તન થઈ નથી, પરંતુ કોના સંપર્કમાં આવવી વરતુમાં બે પરિવર્તન આવે છે. ક્રિયાદાર તેલમાં કાર્બોન વાણુને સંધ્યો કરવામાં આવે છે. આ વાણુનાં સંધ્યોને વધુણે તેલને તરલ ભાગ થઈ અને રવાના થાય છે. પ્રવાહી તેલને થઈ અને રવાનાર બનાવવાના આ જ પ્રક્રિયા છે.

પરંતુ આ બધી ક્રિયા કરતી વેળા તેલને ૧૫૦થી ૨૦૦ સેંટીગ્રેડ અમી આપવી પડે છે. આ મુખી તેલ કુદું પરે ત્યારે તેને પીનાં એવા હોયો તથા રૂપરંગ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે નકલી થી બને છે. તે પછી તેમાં બનાવતી મુજબ અને શાંતિમાં કાલીની મરખીમાં કાઢવા-માં આવેલાં બનાવતી વિદ્યાર્થી ક્રિયાઓમાં આવે છે.

કોઈ પણ તેલી પદાર્થનું મલનિંદુ ૩૩ અંશ સેંટીગ્રેડથી નીચું હોય તો જ તે સરળતાથી પચે તેવું જાણી શકાય. પણ આ વનરપતિ ધીનું મલનિંદુ ચાલીસથી અઠાવીસ અંશ સેંટીગ્રેડ જેટલું હતું રાખવું પડે છે; કારણ કે નહિતર તે પંચન કે સંકુચ પ્રતિ જેવા મરમ દેશમાં થીણું ને કાણુદાર રહી શકતું નથી. અને તે એવું થીણું ન રહે તો તેને થી તરીકે ખરીદે પણ કોણ જ આથી તે પચવામાં ખૂબ જ ભારે બની જાય છે. પરિણામે કોલોનીમાં પાચક રસો તેના પર પૂરક કામ કરી શકતા નથી અને તેથી તે પચ્યા વખતે જ આ પાચે બનાર નીકળે છે. પણ હિંદી દોહરો-આશ દીને પંચન શુ.પી.માં-એ જે અનુભવ છે તે જમાવી વનરપતિ ધીના વાચર શર થયા ત્યારથી આગળનાં કાળે બનાવનાં દરિયાઈ થઈ છે.

'વનરપતિ ધી' એ એક દલીલ એવી કરવામાં આવે છે કે મુજબી મુજકોમાં 'માર્ગરિન' એ એક પ્રકારનું ફેઝિયો પાચણ જ છે એ-અતિ વિષુદ્ધ પ્રમાણમાં વપરાય છે તો પછી અહીં 'વનરપતિ ધી' વાપરવા સાથે રોા વધેા હોઈ રહે જ પણ એ 'માર્ગરિન' ત્યાં અતિ ફેઝિયો પાચ જે વપરાય છે. વળી સાસાધણિક દ્રવ્યો પણ ફેઝિયો પાચ પદાર્થનું દ્રવ્યનિંદુ કપારે ૩૩-૩૫ અંશ સેંટીગ્રેડથી વર્ધનાન પામે એવી એવી બનાવટ વેળા કાળક રાખવામાં આવે છે.

માણુસ માનની પાચનશક્તિ માટે અનુરૂપ ને આર્થિક દ્રષ્ટિએ વરવડી રાકે એ દ્રષ્ટિએ જુદાંજુદા નિમગ્ન પદાર્થોના મગેલાએ તો સૌ પ્રથમ સ્થાન મણુનું આવે છે. તે પછી થીણું, કાચેલું, કાચેલું ને તલ અથવા સરખતું તેલ, એ પછી સર્મિનું તેલ, કુકરની વરખી અને એક તથા એ પછી છે છેક વનરપતિ ધી આવે છે.

માધુકરી

અનેક અભિપ્રાય, આરંભ હિંદુ વચ્ચાં હો બહે,
'બહે ફરજ સિદ્ધિનાં મુલ્ય સર્વ હો સામટાં,
તથાપિ પુરુષાર્થ-નૂતની નીધાય ના હરખને:
રોડો સદૃશ ક્યયે ને પલ્લવ તંત્ર ના આપની. -જયન્ત પાઠક

રા. બ. રજુહાડલાલ હોડાલાલ સી આઈ.ઈ.

મયા અંગ્રા નેગની ઇવન-નાટિકા પ્રસિદ્ધ થઈ હતી તે રા. બ. રજુહાડલાલ હોડાલાલને જન્મ સુધે ૧૮૭૬ની ચૈત્રી અષાઠસ ને બુધવારે, ઈ. ૧૮૨૩ની ૨૬ મી અપ્રિલે અમદાવાદમાં સરોદરના નામર જ્ઞાતિમાં થયો હતો. અંગના પિતા હોડાલાલ પાટજીના બિંદાબા દીવાનને ત્યાં કારબારી-બક્ષી હતા તેમને કારસી બાપાનું સાઈ જ્ઞાન હતું તે ધણી પતિજ, માત, ધર્મિયને સહુશી હતા અને અંગનાએ સંસ્કાર રજુહાડલાલના સંપૂર્ણ કીર્તવ્ય.

વરોદેથી તે અમદાવાદ આવ્યા એ વેળા એમનાં એકના એક પુત્રી ત્રિધવા થતાં એમને બનુ આધાર થયો અને સંસ્કારમાથી રસ ઊઠી જતા પત્ની સાથે કાશીએ જઈ ગયા. ત્યાં એમને એક પુત્રી થતા તે પાછા અમદાવાદ આવ્યા અને જીદા સમય બાદ એને પુત્રી સાથે મિરનારની યાત્રાએ ગયા. પુત્ર ન હોવાને કારણે નિરાશ થઈલા એ દંપતીને મિરનારમાં કેશ તપસ્વીએ પ્રતાપી પુત્ર થવાનો આશીર્વાદ આપવાથી રજુહાડલાલને જન્મ થયો.

૭ વરસની ઉમરે, અમદાવાદના પ્રસિદ્ધ તુલનરામ મહેતાજીની યાત્રી નિશાળે એ બહુજા બેઠા; અને પ્રાયગિરિ અવધાસ પુરેા કરી પોતાના વચ્ચાં પરંપરાથી આવડે આજતો કારસા અબ્બાસ કેમુદીન મુનશી પાસે કર્યો એ પછી મોળાનાથ રીવેટિયાના પિતા સાથે બાઈ પાસે એ તથા મોળાનાથ બંને સાથે કારસી શીખતા. એ જ વખતે સાસલાઈએ એ જામને અંગેજી પશુ શીખવવા માડયું. એ વેળા દેસામાં અંગેજી વિદ્યાનો બીલકુલ પ્રચાર ન હતો અને વ્હાલજી ગાબુસે જ અંગેજી શીખતા. અંગેજી નિશાળ તે અમદાવાદમાં હોય જ કયાથી ૧૭ મેથી કેશ દેસાએ અમદાવાદ આવેલા તેણે અંગેજી નિશાળ માંડી હતી, ત્યાં મોળાનાથ તથા રજુહાડલાલ બહુજા જતા ત્યાર પછી કી દેવાજા નામે પોર્ટુગીઝે અમદાવાદમાં સળગિયાન રૂઝ કાઢી ત્યાં એ બંને અંગેજી જ્ઞાન પાડું કરું અને પ્રદારના તથા અંતથી એ જ્ઞાન પાઠજીની અટક તે વિકસાવ્યું કે મોટા વ્યાપારી તથા રાજપ્રકરજી પત્રવ્યવહારમાં એ બાહોસ ગણાતા.

ફેબ્રુઆરી પરી થયા પછી ઈ. ૧૮૨૭માં ૨૦ વરસની ઉમરે રજુહાડલાલે સરકારી કસ્ટમ ખાતામાં ૧૫ રૂપિયાની નોકરી શીખી. નોકરીના કામમાં તે ધણી ચાલાક હતા અને પોતાની બહોશીથી કપરીઓને ખુશ કરી નાખતા. અત્યંત ચોક્કસ મુદતમાં તે બધાં સરકારી મંડળોમાં પોલેલ ગાબુસ તરીકે બહુજા થઈ ગયા, અને આટલે વરસમાં તે રોજબરોજ દેવાકાઠામાં પોલિટિકલ એક્ટના દફતરદારની ન્યાયાએ પદોંચ્યા. એ વખતે વરોદમાં રેવિન્યુ તરીકે આડકાગ નામે અંગેજી હતો અને રજુહાડલાલ પોતાના અંગેજી જ્ઞાનને લીધે એ રેવિન્યુએ રેવરીક મદદ તથા સલાહ આપતા. એ રેવિન્યુએ દફતરદાર તરીકે રજુહાડલાલની જ ન્યાયતા નિર્ધારના આડકાગ સુરજરામ અંબારામ નામના અકબજર દાર અને અટપડી ગાબુસ હતા. તેણે દેવથી રજુહાડલાલ સામે દેસા રાખી અટપડ મઝ અને, હુખાવાડાની રાજવાડીનો નિર્ણય કરવામાં રજુહાડલાલે આઠ દબર રૂપિયાની યાત્રા આરોપ બેઠો કર્યો એને પરિણામે રજુહાડલાલની નોકરી અટકી ગઈ. તેને કે પાછા આરોપની ૧૫૫૨માં રજુહાડલાલ નિર્દોષ થયા.

આ માસ (નવમ્બર)નું

ગરુડ

આપણે ત્યાં વિશ્વ બગવા તરીકે, અને પશ્ચિમમાં જર્મનીની રીતે અમેરિકાના રાજ્યપત્રીક માનની એ વ્યાપકપણે બિરદાવેલા શાળા ધંખીની ધણી બતા છે, એક ગોઠડન હજાર, જે પાંચા ૮-૯ ફૂટ થાય એવો નિરાશ પર્વતો આપણે સોનેરી શંખનાળાં પીઠાવાળો એ શોખાધવાન તેનાથી જીવંતો ટીપ્પીરીશ્વર તે એ સિંધ પ્રદેશના વતની, શુભચત્રોને અમલ વતની તે આપણે ત્યાં એને પોંગવો કરે પાંચા પાંચ-૭ ફૂટ થાય, જેમ જેવો ચેશરાપડતો બહામી, ને કાળારાપડતો, છાતી પર આઠા જેવો, એ આડા પડા. આજ અભીદાર આંકડા જેથી વળેથી ને છેડે કાળી. સાચળથી તે પ સુધીના આપણ પછ પીઠાંથી અગાં પીળાં. છેડે કાળા નખ. સર્વવ્યાપક આ મરુડ દેખાવે પલ્લુ દેખાવે પુષ્પાભિભવ, રાજ આખમાં રિચર દેખાવી પાંચા રીતે તથા કરતો એને જેવો પશુ દેખાવે ગ્રીવશીલ આ તદન હલકું અને રવખાં જે મુઝેકું માંસ, સાપ, સસલાં, કે નાનાં પંખીને દાણી ખાના. બાજર તથા કામડાંથી પલ્લુ બ આ ઉપરાંત તજાવ-સરોગ દેપોડેડ હજાર, પઠાડની રાજાના બાંધના ગીચ નજલન. હંજલ (મિનું) ગુજરાતી નામ રા નર્મદા કે જિરિયાના કોડે રહે મરુડની બીજ બતાવે અવલે (શી) પંખેરનો જાણી

મેસ્ત્રીમાં હતા ત્યારથી જ રણછોટરાજાનું વલણ રેવતંત્ર વેપાર વર્ષ પુરુષ દર્શ આસિ. પોલિટિકલ એજન્ડા જેવી બાદે મોટી પણ તેમને બંધન કેપ લાગતી હતી અને એવા જ વિચાર થતા કે કોઈ એવા ધર્મી નજરે પડેલા તે સાફ કે તેમની મળણવલાસ થાય. પહેલાં એમની કન્યા આંધ્ર જનાવવામાં કારખાતાં કાઢવા તરફ ગઈ, પણ એમાં સધળો આધાર રોરડી પર, અને તે યાદે માંસ પહેવું નહિ, તે પછી વિલાયતથી આવતા કાપડ ઉપર વિચાર ગયા. એમને મથું કે વિલાયતમાં કે પાકિસ્તાન ન હોવા છતાં આ દેશમાંથી કે ત્યાં જળને અહીં કાપડ કેપે આવે છે અને છતાં જો એ લોકોને આલેખી બધો નફો રહે છે તે આજે જ કાપડ બનાવતાં તે બેશુમાર પેઢારી થાય.

અંતે જી. ૧૮૭૭માં તેમણે મિસ કાદવાના વિચાર કર્યો, પણ અગદાવાદના શ્રીમંતેભી તેમાં સાથ આપવામાં દિગ્ભત ચાલી નહિ. ૧૮૭૭માં વડોદરાથી અગદાવાદના સૌ પહેલાં ચોપાનિયા 'વર્નામાન-પત્ર'માં એમણે એનો અટકાવો છપવા મોકલ્યો, પણ કોઈ જ કો ધંધામાં પડવા આવજાળાઓ નહિ. પછી ૧૮૭૯માં એમણે ભૂવરમાં 'ક્યાસ લોકવાનના રૂચે' ધરાવતા પિ. ભેસ્સ લેન્ડન નામના અંગ્રેજિસ સાથે પત્રવ્યવહાર કર્યો અને 'વડોદરાના થોડા શ્રોતેતેના સામ્યથી-મિસ કાદવાના કારો કર્યા. પણ કારોની કેટલીક બાજતો-માં વધી પડ્યો. અંતે ૧૮૭૯માં એમણે આપણને પેતે અમલ-વાદમાં મિસ કાદવા કુંપની જમાવી અને વિલાયતથી સાંધા બંધાવ્યા. તે આવાતાં દરિયામાં ફરી ગયા. આથી જતા પણ દિગ્ભત વ હારેતાં બીજા સાંધા મિસ કાદવા, અને રેલવેને અંધારે સાંધાના નાખીને ખંજાત બંદેરથી અગદાવાદ લાગ્યા. એ સાંધા ચલાવવા માટે ટોલ નામના ઉત્તરેને મિત્રાયતથી જોલાવેલો તે દોલેરાથી આગાવાદમાં આવતાં જ માથું પાગમાં આપ ઉપરાડવરી વિપ-સિચો આવતાં છતાં રણછોટરાજી દારી ખામું નહિ. એમણે ખંત, ધીરજ, બીજામુલ તથા પરિશ્રમથી ધંધાને પાસા પાયા પર ખૂંચી લેલો અને તેમાંથી અદ્ભુત કમ બનાવ્યા.

અગદાવાદના અમળી નામરિક તરીકે જી. ૧૮૭૭માં સરકારે એમને અગદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના સભ્ય નીમ્યા અને ૧૮૮૩માં તેના ચેરમેન તથા ૧૮૮૫માં પ્રમુખ તરીકે નિમણૂક કરી. એ સ્થાનેથી એમણે અગદાવાદને નિરાકરીમના જેવી જ શુદ્ધ કાચી અને ગરમી ચોળાની બેટ આપી, એ માટે પણ એમને કે ધણ અને લોક-વિરોધ વેઠવાં પડ્યાં હતાં એ તે બહુ બળીકી વાત છે.

એમને ઉલોગ, સંખાવત, પરમાર્થ, તથા ઉત્તમ બુદ્ધિજનની કદર કરીને સરકારે એમને સાત બહાદુર તથા ૧૮૮૫માં સી.આઈ.ઈ. ના માનવંતરી ઉક્તિઓ આપ્યા.

આમ, અગદાવાદને ઉલોગ અને આંધ્રજ અપાતે તેને ચાળાદ કરનાર એ ગદાન નર જી. ૧૮૮૯ના ઑક્ટોબરની ૨૬મી તારીખે ને પુણાપરે ૭૫ વર્ષની વયે, એક પુત્ર, એક પૌત્ર અને એક પ્રપૌત્રી યુગીને અવસાન પામ્યા.

(સંક્ષિપ્ત)

વેલ્ડેબલ ધી અને લેરેરેટેડ કૂંધ

કૂંધનીની નદીએવાળા મહાતાઆપણ આ દેશમાં યુદ્ધની પરિ-સિત્તિએ છોલી કરેલી અદ્ભુતો કારણે બહેર બ્રમ્હા ઇવન ઉપર કે કારમી અસર થઈ છે તેને હકોઈય જણ્યા. આગામ્ય બનાવ આજે વ-કૂંધેવેલ્ડેબલ ધી, ગમકળીના તેલ ને રોપરેટેડ કૂંધ વરદે જળી રહી છે. નીપરેટેડ કૂંધમાં વિદ્યાર્મિનો અને અણક વોપક વતની રહેલાં દોલ-ની બહેરતા. પણ થઈ રહી છે. સરકારી પ્રચારખાતા પાસે ડૉ. બેંકરેડના અભિપ્રાય પણ પડેલો છે કે નીપરેટેડ-રિલે-કૂંધમાં

૩૦ (નવેમ્બર ૧૯૬૬)

પ્રોક્ષી, બી-૨ મુખમાં વિદ્યાર્મિનો અને ધણું જ માલત્યું વોપક તત્ત્વ કેલ્ક્યુલેશન હોય છે. વેલ્ડેબલ ધીના ઉત્પાદકો પણ પ્રચાર કરી રહ્યા છે કે એમાંથી વિદ્યાર્મિનોથી બચવું છે. મેસ્ત્રીઓ કમતા આ પ્રચારની સાદિસાથે છેલ્લાં વર્ષો દરમ્યાન 'વનરપતિ ધી'નું ઉત્પાદન વધારીને પ્રતિબંધ એક લાગુ દન મુધી લઈ જવામાં આવ્યું છે. હવે તે ઉત્પાદન વધારી કે લાગુ દન મુધી લઈ જવાની યોજના થઈ રહી છે. આ દેવું પાર પાડવા દેલો 'સરિસલ ૩૦ દન માલ ઉત્પાદન કરવામાં વનરપતિ ધીનાં પંદર નર્માં કારખાતાં બિલવામાં આવેલો એવી ચોળા છે. તેથી મું તત્ત્વ છે એ એવું અંગતવનું છે.

વનરપતિમાં તેલોમાંથી કલકલનક વાણુ (હાઇડ્રોજન) પસાર કરી તેને ચાર્જિસીતે જમાનવાથી વનરપતિ ધી પ્રથમ બ્રહ્મજીનીય તેલને 'ફિલ્ટર' કરવામાં આવે છે. આ પીસાએલા તેલમાંથી રાસાયણિક દિસાએવરે બાકીને ધણી દર તેનાં રંગ ને વાસદૂર કરવામાં આવે છે.

તે પછી આ વિશુદ્ધ સંગિતેસને નીકલ ધાતુની ઝીલી ૨૦૦ ક્લો આપવા તે તેને ગ્રંથણવાળી બળીમાંથી પસાર કરવામાં આવે છે. આ ધાતુમાં એવા ગુણ છે કે તેમાંથી ક્ષુ પ્રતિરોધ વધે તથા, પરંતુ એના સંપર્કમાં આવતી વસ્તુમાં એ પરિવર્તન થાય છે. કિયાદાસ તેલમાં હાઇડ્રોજન વાણુને સંધાર કરવામાં આવે છે, આ વાણુના સંધારને પરિણામે તેલનો વરસ ભાગ થક અને રવાદાર બને છે. પ્રવાહી તેલને બદલે એ રવાદાર બનાવવાનો આ જ કારણ છે.

પરંતુ આ બધી દિસા કરતી વેળા તેલને ૧૫૫ થી ૨૦૦ સેંટીગ્રેડ ગરમી આપવી પડે છે. આ પછી તેલ કુંદે પડે ત્યારે તેને ધીના નેષા દાણી તથા ફાપરન પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે નક્કી થી બને છે. તે પછી તેમજ બનાવરી સુરંધ્ર અને શાફ્ટ માલિની મરજીમાંથી કાદવા-માં આવેલાં બનાવરી વિદ્યાર્મિના લોખવામાં આવે છે.

કેઈ પછી તેલ પદાર્થનું ગરમીનું કંઈ એક સેંટીગ્રેડ થી નીચું હોય ત્યાં જ તે સરળતાથી પડે તેવું મળી શકાય. પણ આ વનરપતિ ધીનું ગરમીનું માળીસથી ભારતાળીસ બેસ સેંટીગ્રેડ જેટલું કુંદે રાખવું પડે છે; કારણકે નહિવર તે પંખબ કે સંયુક્ત પ્રાંત એવા અરથ દેશમાં થીજી ને કાણુદાર રહી રાખતું નથી. અને જો એવું થીજી ન રહે તો તેને ધી તરીકે બરીદે પણ કૈણુ કે આથી તે પાચતમાં ખૂબજ વધે જતી નય છે. પરિણામે દોળાગીમાં પાચક રસ તેના પર પૂરેલાં કાગ હરી કાકાં નથી અને તેથી તે પચ્યા વગરનું જ ગાદા વાટે બહાર નીકળે છે. કાણુ ડિટી ઓક્ટો-આસ કરીને પંખબ કુ. થી-ગા-નો એ અનુભવ છે કે બનાવરી વનરપતિ ધીનાં વાપર સાથે પેલો ત્યારથી આગમનતામાં કાળિયાતરી ફરિયાદ વધી છે.

'વનરપતિ ધી' અને એક કીલીસ એવી કરવામાં આવે છે કે કુદોથી મુલકમાં 'માર્બેરિન' એ એક પ્રકારનું દિવા માખણ જ કે એ-અતિ વિશુદ્ધ પ્રમાણમાં વપરાય છે તે પછી અહીં 'વનરપતિ ધી' વાપરવા સામે શો વાંધો દોઈ રહે? પણ એ 'માર્બેરિન' ત્યાં અતિ જાણ પ્રમાણમાં એ વપરાય છે. બધી રાસાયણિક દરિયે પણ દિવા આપ વધાર્યું કવણુનું કારણ ૩૦-૩૨ એક સેંટીગ્રેડથી વધવાન પામે એવી એવી બનાવેલો કાણુ રાખવામાં આવે છે.

માણસ માનવી પાચનશક્તિ માટે અનુકૂળ ને આર્થિક દરિયે પચવડી શકે એ દરિયે બહાદુર શિનગ પદાર્થોના કમ વેચાણ તે સી મધમ રસાન માખણનું આવે છે. તે પછી કોઈકળું છે, કોઈકળે તેલ અથવા રાસસવનું તેલ, એ પછી મગજનું તેલ, કુકરની નરમી અને મેંદ તથા એ પછી છેક છેલ્લે વનરપતિ ધી આવે છે.

આ રીતે જોતાં, તેમાં બે વિદ્યાગિનિ હોય છે તે બન્નાં તેમાં હોવામાં એકવાર રવીકાર કરીએ તો પશુ, એક દશાત તે હોવા એવી છે કે એ તેલમાં રહેલું ચરબીનું તત્વ ‘દાઈફ્યુઝેન્ટ’ થતાં જ પથ્થવામાં મારે બને છે. એથી એને મુકાબલે માનું તેલ સંચિતરૂપે જ વાપરવું થયું સરજ પડે એમ છે. આપણા શરીરને જોઈતી ચરબીનું તત્વ આપણને બે માને ગળી શકે: પ્રાણિજ ચરબીમાંથી તે વનસ્પતિની ચરબીમાંથી થી. દર્બે, પ્રાણિજ ચરબીમાંથી વનસ્પતિની ચરબી પથ્થવામાં સહેજ બારે તો હોય જ છે; તેને તેને પાણી થયું બારે બનાવીને પાણી એના કરી અર્થ નથી. આપણી સાદાવારી પ્રભને પ્રાણિજ ચરબી પૂરી પાડનાર એકમાત્ર સાધન થી-માખણ કે કુદમ્બી મતાઈ હતી. એ જતાં રહેતાં પ્રભને ચરબીનું તત્વ મેળવવા માત્ર તેલ કે તેલ-ને ફાડીને બનાવેલા આ વનસ્પતિ થી કપર જ આધાર રાખવું પડે.

બીજા બાબતે ડૉ. પદ્મવર્ધને આ બનાવડી ધીના પશુઓ ઉપર અખતસા કરી સિદ્ધ કર્યું છે કે આ ધીના ઉપયોગથી પશુઓની વૃદ્ધિ અને ઉત્પાદક શક્તિ બંને અટકે છે. ઉદાહરણ તરીકે પ્રયોગોથી પુરવાર થયું છે કે જો ઉદારને એમાં આદારમાં તેલની નમ્યાએ આ બનાવડી થી આપવામાં આવેવું તેમાં બચ્ચાનું ચરમ્બગામ્ બૂળ વધેવું જોવામાં આવે છે અને જો શાંદાં બંધી થતાં તે પશુ ચરવાને પાંચ જ છપતાં દર્તાં. પશુઓ ઉપરના પ્રયોગોમાં જોવામાં આવતી આવી અસર માનવ એમાં મારે હાથ તુરત નહિ તો નાચકના ભવિષ્યમાં એકાદ પેઢીમાં નહિ જોવામાં આવે એની શી ખાતરી? દ્રાહ પશુ આ બનાવડી થી વાચનારા ઉપર આગ અસર સૂઝે. ફોફોસોફેટો નમ્યામાં સિંચાય નથી જ રહેતી. આથી સમગ્ર દિલ્હી પ્રભની ક્રેડવૃદ્ધિ, વંદ્યવૃદ્ધિ ને આરોગ્યવૃદ્ધિને અર્થે તેના વપરાશ પર પ્રતિબંધ કરતો કાયદો કે તેને શુદ્ધ થીમાં એલેવીને રાકાય તે અર્થે તેમાં ફરજિયાત રજ નાખવાનો કાયદો કરવાની બૂળ જ અગત્ય છે.

હવે સેપરેટેડ દૂધની વાત લઈએ. શુદ્ધ દૂધમાંથી ગલાઈ નીકળી જતાં તેની સાથે જ વિદ્યાગિનિ ‘એ’ અને ‘કી’નાં બધાં તત્ત્વો જતાં રહે છે અને બાકી પશુ વરદાઓ-પ્રોટીન, બી વિદ્યાગિનિ અને કૅલ્સિયમ-બલ્ક છે. દૂધની ગલાઈ એ જ તત્ત્વો તત્વ. બાળકોને વિરોધારી દેહ તથા મનની વૃદ્ધિ માટે વિદ્યાગિનિ ‘કી’ થયું જ અગત્યનું છે. એને અપાવે જેટલી વૃદ્ધિ રાકાય જ નથી. એથી તો ડૉ. એકાઉડના મત મુજબ રિકન્ડ દૂધ માત્ર પુષ્ટ ઉગરના માણસની જ આખી રાકાય છે. છતાં કઈ ઉગરે માણસનાં દેહ અને મન પ્રગતિ કરતાં આટલી નહિ બને છે એ કળતું સુસંદેહ છે. એથી વિદ્યાગિનિ ‘કી’ વગર પુષ્ટ પથનાં માણસો ચલાવી જ શકે એ બંધારે રહી તો રાકાય જ નહિ.

બીજા બાબતે જોતાં વિષ્ણુવાત વનસ્પતિદારી માં પેના અનિ-પ્રાય મુજબ વિદ્યાગિનિ ‘એ’ માત્ર પ્રાણિજ દ્રવ્યોમાં જ આવ્યું પડે છે. વનસ્પતિમાં એનો સહેતર અભાવ છે. આ રીતે જોતાં તે પ્રભને માંસ કે ઘડાં ન બની શકે અને એનો વિદ્યાગિનિ ‘કી’ મેળવવાનો એકમાત્ર આધાર જોખનું દૂધ, ગસાઈ, માખણ અને થી કપર જ હોય તે પ્રભને એનાથી વંચિત રાખતી એ એક યુગો જ છે.

ડૉ. એકાઉડ રિકન્ડ દૂધમાં વિદ્યાગિનિ ‘એ’-કો-સી-ન્ટ્રેટ મેળવીને અખતસા કરી બંધારે કરેલું કે એ રીતે એ દૂધ બરીબ માતાઓનાં બાળકોને માટે લાભદાયી નીવડે છે. છતાં એની સાથે વર્નિનિયાની બ્રિશિફેરસ ફોન્ડર-સોના મત જોઈએ તો, ‘વિદ્યાગિનિ કો-સે-ન્ટ્રેટ’માં અણુધર્મો ઉપયોગ નુકસાનકારક નહોતો છે. જણા વિદ્યાગિનિ ‘કો’ના અભાવવાળા જોરાક (સેપરેટેડ દૂધ) ઉપર બિલ્ડેલી ટેન્નાર્ક જે બનાવડી પ્રભ એરોમિલિયા અને આંખનાં કરોડો ભોજ થઈ

પડવાને અદનાજ પશુ બંધારે આવ્યો છે. જુદ ડૉ. એકાઉડ દિલ્હીની ન્યૂટ્રીશન એન્ડ વાઈટરી કમિટી માં આજ રીતે રાષ્ટ્રીયોમાં જ પશુ સ્વચ્છતામાં મૂકી છે: (૧) વિદ્યાગિનિ ‘એ’ માત્ર પ્રાણિજ કલ્પતિ: જ લુપ્ત છે; (૨) દિલ્હી સેવા બાગની સાકાદારી પ્રભને પૂરત મલાઈવાળું દૂધ જ વિદ્યાગિનિ ‘કો’ આપવાનું સાધન છે; અને (૩) વિદ્યાગિનિ ‘એ’ના સહેતર અભાવે એરોમિલિયા, આંખના ક્ષયપ્રમ સુકાઈ, ટેન્ડ રિક્ત, પર્શીશ્ચા અને ડગેરિસિ થવાના સંકેત બને.

હવે એ દરિયો સેપરેટેડ દૂધનાં બાકી વધતાં તત્ત્વોના અભાવ કરીએ તો એ તત્ત્વોમાંનું વિદ્યાગિનિ બી અને કૅલ્સિયમ (ચૂનો) તે વનસ્પતિના બીજા જોરાકોમાંથી પશુ મળી રહેવાનો પૂરો સંકેત છે. કૅલ્સિયમનું સારું પ્રમાણ તો દિલ્હીએ પાનપટ્ટીમાં વપરાતા ચૂના માંથી થે મળી રહે તેમ છે. પરંતુ થે જરૂર જરૂર સર સોલ્ટ મે કેરી સનને અભિપ્રાય છે કે ‘દેહકે ભત્તાના ડારોને પથાવના ચરબીન જરૂર પડે છે. જો જોરાકમાં ચરબી ન હોય તો કૅલ્સિયમ પચવું નથી.’ આ દરિયો જોતાં કૅલ્સિયમ પથાવનાના એકમાત્ર આધાર થ કે દૂધની ગલાઈ વગર બાકી રહેવું કૅલ્સિયમ પશુ શા ઉપયોગનું રહે. દિલ્હી વનસ્પતિ-આદારીઓએ હવે કાંઈ પશુ જોગે જોખન દૂધ માટે ઉપયોગ કરી લેતાં શીખી લે. બેને જોઈએ. જોગે થે જરૂરને હોય તેજી તો મોટારોને રથાને માથેને રાખવાની સજવડ કરી લે તો જ એમની આંખ પ્રભ બરબાદ થતી અટકશે.

કાચમાં નમ્રીનતા

જરૂર છતાં સખતમાં સખત અને પારદર્શક પદાર્થ તરીકે કાચ આને ચાર દબાર વર્ષ થયાં માનવાની સેવા બનતી રહ્યાં છે. તેમજ, હોવાથી અત્યાર સુધી તેની વપરાશ અપરિહિત હતી. પશુ હુકાકાન જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે જ નહીં શીખણે એને સંકેશ થતો. કાચ ખરાબ તોમાં શુદ્ધધર્મો અદ્યુષ્ટ અને બૌદ્ધિક દેવમ ક્રાંતિ આવે એવી નથી નતને. કાચ પશુ પેદા કરવામાં આવ્યો છે એ સાકડાની પેટે મહેરી રાકાય એવો, ખૂંટીએ મારી ચકાં તેવો, પાળણીમાં તરી રહે તે રખણની પેટે વાળી રાકાય એવો તથ સૂતરની પેટે કાંતી અને દેશપની પેટે વળી રાકાય એવો હોય છે.

એ કાચનું કાપડ પશુ બને છે. કોરોળિયાની બળના તાર એ જ બારીક અને મુલાયમ કાચના તારનું, રાઈસિકના વિશ્વલ દ્વારા બનાવેલું એ કાપડ બીજ કાંઈ પશુ પદાર્થ કરતાં અધિકાર છે જોણી બી નીંધાય પડે છે. કૃત્રિમ કાચ-પાણી બનાવવું માટે તેમજ તે જ મારવાનાં રોશ તરીકે પશુ આ નવી બળના કાચનો વપરાશ થાય છે આમ તો કાચ બરડ હોય છે; પશુ આ નવી બનાવટમાં તેં એટલો તો રિયલિસ્ટ થક બનાવવામાં આવ્યો છે કે એ કાચના કાપડના કક્કાને કાચમાં લઈ તેને એ તેટલો વાળીએ અને પછી હટી મૂકે હોય તો તેના ઉપર જરાય નહ કે કરમલી પડયાં વગર તર મૂકી થઈ નહ છે. એ કાચના કાપડ રૂને સુંવાળા કાચના કાપ સાથે મિશ્રણી એવી બળના તકતા બનાવવામાં આવ્યો છે કે જેને લાકડાની પેટે મહેરી રાકાય છે તેમાં બીજા પશુ ટાંકી રાકાય છે. એ કાચ બનાવને આગનાર તેમજ અગ્નિથી સગથી ના જો રહેતો હો. તેનો વપરાશ રાઈગરથી માંડી કરમલી સંલગ્નમાં થવા માંડ્યો છે. ફ્રેમ-ગ્લાસ એ કાલસારંગી હિદ્રાણ કાચની બળ છે. તે બ્લ થી થે હલકો, હિદ્રાચને તરી શકે તેવા શુદ્ધધર્મમાંથી હોવાથી તેને ઉપયોગ લાઈફ-એટ વગેરે બનાવવામાં તેમજ શુદ્ધવિષયક સંલગ્ બનાવતાં કારખાનાંઓમાં ઉડા તરીકે થઈ રહ્યો છે.

એરોમિલિની બનાવટમાં પશુ આ કાચનો વપરાશ શરૂ થયે

છે. આ કાન્યનું બેરોબ્ધિન, એકલગીનિયમના બેરોબ્ધિન કરતાં વળન-
માં આરંભે ઘડવું પણ તેના કરતાં બાણી મરજુત, ઝડપથી ભગી
રહે તેવું, આટું અને લાંબા વખત સુધી કામ આપી રહે એવું હોય છે.
પાયરેલસ કરતાં પણ અધિકતા એક સુપર-પાયરેલસ કાન્ય
બનાવવામાં આવે છે. આ કાન્ય ૧૯૫૦ બેરોબ્ધિન સુધીની ગરમી સહન
કરી રહે તેના તથા બીજા પદાર્થોને આપ જ્ય તેવું રસાયણો લર-
નામાં આવે તોપણ કાંઈ ના બંધ તેના છે. રસાયણો અને તેલબળ
બનાવવામાં કારવાનાં જોખાં એ કાન્યના પરખ અને નળીએ વધરાવા
માંડયું છે. અગાઉ ન્યાં પોલાદની નળીઓ આડ દિવસમાં જવાબે
પરતમ થઈ જતી લઈ આ કાન્યના પરખ અને નળીઓ નાનું મધુર સંત
સુધી ધસાયા વગર કામ આપ્યા કરે છે. — સિવમસાદ વિવેકી

મકાઈ

અનાનની અછતને કારણે રેશનિયમમાં આપતી ફરજિયાત મકાઈ
સામે યશ્વમે અજુબગી છે, અને બોરાકમાં તેના કપધોય વિષે સંક
પણ સેવાય છે. ગરુત આપદ્યમ્ તરીકે આપનાવની પરી રીક જગત-
ના સંકુપધોય છુટકામન પ્રબ હમેશાં સુધી કાઢે છે. મકાઈનાં
સુશ્વત્ત્વો તપાસીને તેનો યથાથે કપધોય કરવાનું એ માન પર લે-
વામાં આવે તો બોટા અજુબગી બની મેળે ફર થઈ જશે.

મકાઈ બોરાક તરીકે ધણે રમણે પ્રચલિત છે. આપણે ત્યાં પૂંચ-
મકાઈ જિલ્લામાં કોઠે ઘડતે બાકે મકાઈના લોટના ને રાંદલા
આપ છે. ઘડતી સાથે મકાઈને બોરાક તરીકે સુરખની મેળે તે
બોમાં ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેની માત્ર એક ખાખી દેખાય છે: વિશામિન
'કો' અને 'બી' મકાઈમાં નથી અને પડમાં છે. ખાખી ફેલરીની
અને બીને તરવાની દરિયે બેનેમાં બહુજા બોટા તકાવત છે. જુઓ:
તરવા: પડમાં મકાઈમાં તરવા: પડમાં મકાઈમાં
સેજ ૧૨.૨૮ ૧૪.૬ મૂલો ૦.૦૫ ૦.૦૧
પ્રોટીન ૧૧.૮ ૧૧.૧ ફેરફાર ૦.૩૨ ૦.૩૩
ચરબી ૧.૫ ૩.૬ 'કો' વિશામિન ૧૦૮ —
બનીજ ૧.૫ ૧.૫ 'બી' વિશામિન ૧૮૦ —
રેસા ૧.૭ ૨.૭ 'સી' " —

કાર્બોહાઇડ્રેટ ૫૨.૨ ૬૬.૨ ઓક્સિજન ફેરફાર મૂલ્ય ૯૮ ૯૭
ઘડને બાકે મકાઈ બોરાક તરીકે વાપરીએ ત્યારે એ સારા
સાકબાળ ને કપ કંઈક વધારે વાપરીએ તો ખૂબસૂં તત્ત્વો ગળી રહે.
મકાઈમાં થઈ જશે. રવાદ નથી; પણ સોધક વસિ હોય તો મ-
કાઈની પે કેટલીક સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ બની રહે છે. પડના લોટ સાથે
મકાઈના લોટ ૨:૧ ને પ્રમાણમાં મેળવેને બાખરી; પરી, ખાખી-
પરી, સફરપાસ તથા રેવાબવામાં આવે તો તે ધણુ જ ફરફરું
તે સ્વાદિષ્ટ બને છે. મકાઈના લોટને ફરફરો દબાવી, કારામાં એક
દિવસ પલાળીને તેનાં ટોકળાં સરસ બની રહે છે. એ ટોકળા પોળાં
તે ખાવામાં ગણ સ્વાદિષ્ટ બને છે. એકલા મકાઈનાં ટોકળાં પહેલ
ન પડે તો ગોળાની કમ્બી અને દોળાના દડા મેળા દેવાવવાથી
પણ સારા આવશે આવે છે. એ જ રીતે મકાઈનાં પકાડાં તથા પડાં
પણ બને છે. તલેક દલાક વાગજથી મકાઈનો તડા કરવો હોય
કાસમાં પલાળી સખવામાં આવે તે પછી તેમાં આડ, મરજાં, કોષ-
મીર, તલ વગેરે નાખીને ભણાવીને જેમ તળવું. ટોકળાં ને પકાડા
પરતે પોળાં બનાવવા પોલા બાઈ કાળે નાખવામાં આવે છે; પહેલ
બને ત્યાં સુધી બેને કપધોય આકાશ કરવાએ વધારે સારું છે. આખા મકાઈને ૨૪ કલાક પલાળીને કોઈ દહાળનું સાક ફાંચે તેની રીતે તેનું
સાક પણ મરજાં છે. સાકને કલાકો પહેલાં તેમાં ચોટું દૂધ નાખવાથી મકાઈમાં ખૂબસૂં કેટલા તલ્તે ગળશે અને સાકથીએ સ્વાદિષ્ટ
પણ બનેશે. આખા મકાઈની ધાણી પણ બને છે. બપોરના નારતા વખતે ભાકરોએ આપવામાં કસા જ વાંધો નથી. મકાઈની સાથે લીલાં
સાકબાળ અને કપનું પ્રમાણ હંકે વધારવામાં આવે તે મકાઈ લગભગ થઈ બની જશે.

આ માસ (નવેમ્બર) ઈતિહાસમાં

તા. ૧ હિંદની પ્રથમ સામાજી તરીકે વિદ્યાર્થિઓને ઢંઢેરા, ૧૮૫૮
તા. ૩ મુબાઈમાં મદાનારાઆણનારા ધરતીકંપનો આંચકો, ૧૮૫૪.
તા. ૬ કેમ્પીના બેઝી નવનાલાલ બળભંનો જન્મ, ૧૮૮૮.
તા. ૫ બેંગલો રાષ્ટ્રપુરુષ દેશબંધુ ચિત્તરંજન દાસનો જન્મ, ૧૮૭૦.
તા. ૭ હેલ્લા(દેહી) મુખલળાદશાસનબહાદુરશાહ અરુનું મૃત્યુ, ૧૮૬૨.
તા. ૧૨ પહેલા યુરોપીય મહાધુલની તલફૂળી, ૧૮૧૮.
તા. ૧૨ ચીનના તારણદાર રાષ્ટ્રપિતા સુન-યાત-સેનનો જન્મ, ૧૮૬૬.
તા. ૧૪ સોયમચ્છરી જુસે બુલાનારનો પ્રવાસ શોધીકાંધવો, ૧૭૭૦.
તા. ૧૪ મુન્નરાત વિદ્યોગીકની રૂપાપના, ૧૬૨૦.
તા. ૨૦ મહાન રસાયન ચિત્તક ટાંકેટોયનું અવસાન, ૧૬૧૦.
તા. ૨૪ દેવેનની વિમારકાનિના જન્મ પહેલેરનો જન્મ, ૧૮૩૫.
તા. ૩૦ મયાત અમેરિકન હારયલેખકમાં દ્વેષીતનો જન્મ, ૧૮૩૫.

આ માસની વ્યતિવિશેષ
પંડિત જગદગુરુસાગર મહેડે
ભારતદેશના જનભુજાનમાં અધિવેષ
રાષ્ટ્રપુરુષ તરીકે તથા દુનિયાનરમાં હિંદુ-
રતાનના રાષ્ટ્રપુરુષ તરીકે મહાભાગા-
શીલ પછી બીજું જ રવાન ધરાવનાર, ને
દેશની આજાપી સ્વાતંત્ર્યની ઉમાધૃષ પ-
દેશી રાષ્ટ્રીય સરકારના મેાવડી પંડિત જ-
ગદગુરુસાગર મહેડેનો જન્મ ઇ. ૧૮૮૯માં
નવેમ્બરની ૧૪મી તારીખે અસ્થાનવાર્ધના અથણી અને ગર્ભશ્રીમત
નાગરિક તથા વજીત પંડિત મેાલીલાલ મહેડેને ત્યાં મુલાકાતે. મેાડા
લાગનું શિશુજી ઇસ્કુડમાં હેડો અને ડ્રેગિસનમાં લઈ તે મિશ. કો.
(કેન્ડાલ) અને બ્રિટિશર ધરણ પણ પિતાના ધંધાની સુરેરેખા આ-
ગત ક્ષણવાવા માટે દિશમાં આવીને વક્તાત સાર કરતામાં તે દેશના
નવજન રાષ્ટ્રપુરુષના ધણારે બેગનો ૧૯૨૫માં અને ૧૯૨૭માં કોંગ્રેસ-
ની મહાસમિતિમાં સ્વરણા પછી દેશકાર્યમાં જ હુણી યથા. કો
કોંગ્રેસના મહામંત્રી યથા. દેશની સ્વાતંત્ર્યવેદી પર પિતાની સાથે
સર્વ જન-મંબલત અગ્રીરી દોખી હમને આશદધાર તથા તે પછીની સાથે
બધી જ રાષ્ટ્રીય હલતોમાં મેાખરે રહી અનેક વારે જલ, યથા, અને
સત્યનિષ્ઠ વાવવાબજન તથા ઉમ્મતોનરની વધનિત્તવાળા એ યુવાન
મેતા દેશના તલજીવનની મેનોમીત અને આસાત સ્વાતંત્ર્યમ્મિત બની
અથા. ૧૯૨૯-૩૦થી કોંગ્રેસ અને સુધીમાં પાંચેકવાર એ કોંગ્રેસ-
ના પ્રેરણક થયે છે અને આજે પહેલી રાષ્ટ્રીય સરકારના તથા રવાન
પર પણ સ્વાભાવિક રીતે એ જ જાગ્યા છે. જેવવાસ દરમ્યાન
લખેલી પોતાની આતમકથા તથા જગદવા હતિદાસનું રવાદસન
વગેરે અનેક પુસ્તકોથી એ વિદેશોમાં પણ ખ્યાત થયે છે; અને
સેતાનાં સુલેખકના દરબિયાન રસિદાની બંને તે મંડી છે. ૧૯૩૪માં
કોંગ્રેસના પ્રતિનિધિ તરીકે ચીનની રસિદામાં ત્યાંનો શેપક પાખી
જાવનાર એ મેતા આ દેશના વિદેશ સાથેના સંબંધોના કોપી વધુ
જ્ઞાત પુરુષ હોઈને નથી સરકારમાં વિદેશ પ્રધાન તરીકેનું નોત્તક
અને મહત્વનું રવાન પણ એ જ સંભાળે છે.

આ માસની વ્યતિવિશેષ
પંડિત જગદગુરુસાગર મહેડે
ભારતદેશના જનભુજાનમાં અધિવેષ
રાષ્ટ્રપુરુષ તરીકે તથા દુનિયાનરમાં હિંદુ-
રતાનના રાષ્ટ્રપુરુષ તરીકે મહાભાગા-
શીલ પછી બીજું જ રવાન ધરાવનાર, ને
દેશની આજાપી સ્વાતંત્ર્યની ઉમાધૃષ પ-
દેશી રાષ્ટ્રીય સરકારના મેાવડી પંડિત જ-
ગદગુરુસાગર મહેડેનો જન્મ ઇ. ૧૮૮૯માં
નવેમ્બરની ૧૪મી તારીખે અસ્થાનવાર્ધના અથણી અને ગર્ભશ્રીમત
નાગરિક તથા વજીત પંડિત મેાલીલાલ મહેડેને ત્યાં મુલાકાતે. મેાડા
લાગનું શિશુજી ઇસ્કુડમાં હેડો અને ડ્રેગિસનમાં લઈ તે મિશ. કો.
(કેન્ડાલ) અને બ્રિટિશર ધરણ પણ પિતાના ધંધાની સુરેરેખા આ-
ગત ક્ષણવાવા માટે દિશમાં આવીને વક્તાત સાર કરતામાં તે દેશના
નવજન રાષ્ટ્રપુરુષના ધણારે બેગનો ૧૯૨૫માં અને ૧૯૨૭માં કોંગ્રેસ-
ની મહાસમિતિમાં સ્વરણા પછી દેશકાર્યમાં જ હુણી યથા. કો
કોંગ્રેસના મહામંત્રી યથા. દેશની સ્વાતંત્ર્યવેદી પર પિતાની સાથે
સર્વ જન-મંબલત અગ્રીરી દોખી હમને આશદધાર તથા તે પછીની સાથે
બધી જ રાષ્ટ્રીય હલતોમાં મેાખરે રહી અનેક વારે જલ, યથા, અને
સત્યનિષ્ઠ વાવવાબજન તથા ઉમ્મતોનરની વધનિત્તવાળા એ યુવાન
મેતા દેશના તલજીવનની મેનોમીત અને આસાત સ્વાતંત્ર્યમ્મિત બની
અથા. ૧૯૨૯-૩૦થી કોંગ્રેસ અને સુધીમાં પાંચેકવાર એ કોંગ્રેસ-
ના પ્રેરણક થયે છે અને આજે પહેલી રાષ્ટ્રીય સરકારના તથા રવાન
પર પણ સ્વાભાવિક રીતે એ જ જાગ્યા છે. જેવવાસ દરમ્યાન
લખેલી પોતાની આતમકથા તથા જગદવા હતિદાસનું રવાદસન
વગેરે અનેક પુસ્તકોથી એ વિદેશોમાં પણ ખ્યાત થયે છે; અને
સેતાનાં સુલેખકના દરબિયાન રસિદાની બંને તે મંડી છે. ૧૯૩૪માં
કોંગ્રેસના પ્રતિનિધિ તરીકે ચીનની રસિદામાં ત્યાંનો શેપક પાખી
જાવનાર એ મેતા આ દેશના વિદેશ સાથેના સંબંધોના કોપી વધુ
જ્ઞાત પુરુષ હોઈને નથી સરકારમાં વિદેશ પ્રધાન તરીકેનું નોત્તક
અને મહત્વનું રવાન પણ એ જ સંભાળે છે.

આ રીતે જતાં, તેમાં ન વિદ્યાગિર્મો દેવ્ય છે તે જ્યાં ન તેમાં હોવાની મૈકવાર સ્વીકાર કરીએ તોપણ, એક દંડીય તો હોવા એવી છે કે એ તેલમાં રહેલું ચરણીનું તત્વ 'હાઈડ્રોજન'માં પથવામાં આવે બને છે. એથી એને મુકાબલે કાણું તેલ સીધીસીધું ન વાપરતું વધુ સરળ પડે એમ છે. આપણા સરીરને એથી ચરણીનું તત્વ આપણને બે માગે મળી રહે: પ્રાણિજ ચરણીમાંથી ને વનરપતિની ચરણીમાંથી. હવે, પ્રાણિજ ચરણી કરતાં વનરપતિની ચરણી પથવામાં સહેલુ થાય તો હોય ન? છેને તેને પાણી વધુ બંદે બનાવીને ખાવી એના કરી અર્થ નથી. આપણી શાકાહારી પ્રજાને પ્રાણિજ ચરણી પૂરી પાડનાર એકમાત્ર સાધન ધી-નાખણ કે દૂધની મલાઈ હતી. એ જતાં રહેતાં પ્રજાને ચરણીનું તત્વ મેળવવા માથે તેલ કે તેલ-ને કાઢીને બાલવેલા આ વનરપતિ થી કપર ન આધાર રાખવા રહ્યો.

ખીટ બાલવે આ ડા. પદવતરને આ બનાવથી ધીના પચુએ કપર અખતરાએ કરી સિદ્ધ કર્યું છે કે આ ધીના કપચેાચથી પચુએની વૃદ્ધિ અને ઉપાદાઈ શક્તિ બંનેને આડે છે. ઉદરને કપરના પ્રયોગોથી પુરવાર થયું છે કે એ ઉદરને એમના આહારમાં તેલની જગ્યાએ આ બનાવથી થી આપવામાં આવેલું તેમાં બચ્ચાનું મરણપ્રમાણ બૂબ વધેલું જોવામાં આવ્યું છે અને એ શરાર બચ્ચાં બંને ને પચુ રાખનાર વડે ન છવતાં હતાં. પચુએ કપરના પ્રયોગોમાં જોવામાં આવતી આવી અસરો માનવ એકાદ માટે દાહ તુરત નહિ તે નાનક-ના લગ્નિયમાં એકાદ પેઢીના નહિ જોવામાં આવે એની સી ખાતરી દાહ પછુ આ બનાવથી થી વાપરનારા કપર આની અસર સુદૃઢ-હાઈડ્રોજન જણાયા સિવાય નથી ન રહેતી. આથી સમગ્ર દિહી પ્રજાની ક્રેકવૃદ્ધિ, વંશવૃદ્ધિ ને આરોગ્યવૃદ્ધિને અર્થે તેના વપરાશ પર પ્રતિ-બંધ કરતો કાયદો કે તેને શુદ્ધ ધીમાં એળવી ન શકાય તે અર્થે તેમાં ફરનિયાત રંગ નાખવાતો કાયદો કરવાની બૂબ ન અગત્ય છે.

હવે સેપેટેડ દૂધની વાત લઈએ. શુદ્ધ દૂધમાંથી મલાઈ નીકળી જતાં તેની સાથે ન વિદ્યાગિર્મ 'એ' અને 'ડી'નાં બધાં તત્વો જતાં રહે છે અને બાકી મધુ વરગતો—પ્રોટીન, બી વિદ્યાગિર્મ અને કેલ્સયમ—રહે છે. દૂધની મલાઈ એ ન થીનું તત્વ. બાળકો ને કિસોરોને દેહ તથા મનની વૃદ્ધિ માટે વિદ્યાગિર્મ 'એ' મધુ ન અગત્યનું છે. એને અગત્ય દેહની વૃદ્ધિ સકય ન નથી. એથી તે ડા. એકાઈડના મત મુજબ રિકન્ટ દૂધ માત્ર પુષ્ટ વગરનાં માણસોને ન આવી સકય તેવું છે. છતાં કઈ ઉમરે માણસના દેહ અને મન પ્રગતિ કરતાં અટકી નહ બંધાઈ જાય છે એ કળવું સુરેકરે છે. એથી વિદ્યાગિર્મ 'એ' વગર પુષ્ટ થયાનાં માણસો ચલાવી ન શકે એ બંદોસે રહી તેો સકાય ન નહિ.

ખીટ બાલવે એ જતાં વિષયાત વનરપતિસાસી ઝેર-પા અખિ-પ્રાથ મુજબ વિદ્યાગિર્મ 'એ' માત્ર પ્રાણિજ દ્રવ્યોમાં ન માલુમ પડેલું છે. વનરપતિમાં એના સંદરત અભાવ છે. આ રીતે જતાં એ પ્રજાને માંસ કે હડાં ન ખખી શકે અને એના દિશાગિર્મ 'એ' મેળવવાને એકમાત્ર આધાર ચોખ્ખું દૂધ, મલાઈ, માખણ અને થી કપર ન હોય તે પ્રજાને એનાથી વંચિત રાખવી એ એક ગુનો ન? છે.

ડા. એકાઈડે રિકન્ટ દૂધમાં વિદ્યાગિર્મ 'એ-ડા-સે-ટેન્ડેન્સ' મેળવતો અખતરો કરી નહરે કર્યું કે એ રીતે દૂધ ચરીખ માતાઓનાં આગેકે માટે લાભદાયી નીવડેલું છે. છતાં એની સાથે વર્નિનિયાની પ્રકલ્પરત ફા-ફર-સનેગત મેલએ તો, 'વિદ્યાગિર્મ ડા-સે-ટેન્ડેન્સ' હતા કાચોચ તુલસાનાકાર નજીયા છે.' વળી વિદ્યાગિર્મ ૧. આસાવવાળા બોરાક (સેપેટેડ દૂધ) કપર વીતરેલી ડે-માર્ક ૧. બનાવતી પ્રજા એકાઈડિયા અને આખનાં દેહોની સાથે થઈ

પડવાનો અહેવાલ પણ બહાર આવ્યો છે. ખુદ ડા. એકાઈડે દિહની 'ન્યૂ લીસન એડવાઈસરી કમિટી' આગળ કહેવાયેલાં બે વલુ સંસ્થાતો મૂકી છે: (૧) વિદ્યાગિર્મ 'એ' માત્ર પ્રાણિજ દ્રવ્યોમાં ન તુલ્ય છે; (૨) દિહની મોટા બાચની શાકાહારી પ્રજાને પૂરી મલાઈવાળું દૂધ ન વિદ્યાગિર્મ 'એ' આપનારું સાધન છે; અને (૩) વિદ્યાગિર્મ 'એ'ના સંદરત અભાવે એરોથેમિયા, આંખના ક્ષયમાં સુષ્કતા, ટેડાઈસન, પાથારિસા અને એડિટિસ થવાનો સંભવ પડે.

હવે એ દરિયો સેપેટેડ દૂધમાં બોરી વખાં તત્વોને અભાવ કહીએ તો એ તત્વોમાંનું વિદ્યાગિર્મ બી અને કેલ્સયમ (પ્રોતે) તો વનરપતિના બીજા બોરાકોમાંથી પણ મળી રહેવાનો પૂરો સંભવ છે. કેલ્સયમનું સાફે પ્રમાણ તો દિહીએને પાનપડીમાં વપરાયેલા ચૂના માંથી થે મળી રહે છે. પરંતુ થે જરૂર નબરલ સર સેપેટેડ કૅલીસમનો અભિમાય છે કે 'દેહકે નતના કાકોને પચાવવા ચરણીની વરર પડે છે. એ બોરાકમાં ચરણી ન હોય તો કેલ્સયમ પચવું ન નથી.' આ દરિયો જતાં કેલ્સયમ પચાવવાના એકમાત્ર આધાર થી કે દૂધની મલાઈ વગર બાકી રહેલું કેલ્સયમ પણ શા ઉપયોગનું રહે!

દિહના વનરપતિ-સાકાહારીઓએ હવે કોષ પચુ એને ચોખ્ખા દૂધ માટે અવરજીવી થી લેતાં શોખી ન હેલું જોઈએ. નજીક રહે વરગી હોય તેઓ તો મોટરોને રથાને આપને રાખવાની સગવડ કરી દે. તે ન એમની બાંધે પ્રજા બરબાદ થતી અટકશે.

કાચમાં નવીનતા

બરડ છતાં સખતમાં સખત અને પારદર્શક પદાર્થ તરીકે કાચ એ બારે હબર વર્ષે થયાં માનવીની સેવા બનવી રહ્યાં છે. તે બરડ દોષથી અત્યાર સુધી તેની વપરાશ ગતીદિત હતી, પણ બુદ્ધકામની ભવિષ્યતોને પહેરેથી વળગા મારે ને નીકળી પડે. આને સંકો-પતે લાચ બસ્યાં તેમાં ગુણધર્મો અદ્ભુત અને ઓલોચીક હેતુમાં ક્રાંતિ આણે એવા નવીન ભવનો કાચ પછુ પેદા કરવામાં આવ્યો છે.

એ લાકડાની પેટે વહેરી શકાય એવા, ખૂંટીએ મારી શકાય તેવા, પાણીમાં તરી રાકે ને રખાવી પેટે વાળી શકાય એવા તથા સુતરની પેટે કાંઈ અને રસાગની પેટે લણી શકાય એવા છે.

એ કાચનું કાપડ પણ બને છે. કોલિયાની નળના તાર એવા બારીક અને મુલાયમ કાચના તારનું જ્વાલિટના મિશ્રન દ્વારા બનાવેલું એ કાપડ ખીલ કોષ પણ પદાર્થે કરતાં ચડિયાતું ને ગોળીની ન વંધાયા તેવું બને છે. કૃત્રિમ લાંબ-ચમી બનાવે માટે તેમજ દેશાં મારવાના દોરા તરીકે પણ આ નવી ભવનો કાચને વપરાશ થાય છે.

આમ તો કાચ બરડ હોય છે; પણ આ જવી બનાવટમાં તેને એકાદ તો રિયલિટમાં પ બનાવવામાં આવે છે કે એ કાચના કાપ-ડના કક્કાને લાંબમાં લઈ તેને ગમે તેટલો વાળીએ અને પછી છટો મૂકી ફાટી તો તેના ઉપર જરાયે બંડ કે કચડથી પડવા વગર તરત રીધી થઈ જાય છે. એ કાચના નકા રને સુવાળા કાચના કાપડ સાથે મિલાવી એવી ભવનો તકતો બનાવવામાં આવ્યા છે કે જેને લા-કડાની પેટે વહેરી શકાય છે ને તેમાં ખીટા પણ ડોડી શકાય છે. આ કાચ અચાનકે ખાળનાર તેમજ અગ્નિથી સળગી ના બે તેવા હોય તેવા વપરાશ સીદગરોથી માંડી સળગતી સભવરમાં થવા માંડ્યાં છે.

કોમ-આસ એ કોષસારંગી છિદ્રાણુ કાચની ભવ છે. તે ખચ-થી થે હલકા, છિદ્રમય નેતરી શકે તેવા ગુણધર્મવાળો દોષથી તેનો ઉપયોગ લાકડા-એડ વગેરે બનાવવામાં તેમજ બુદ્ધિવિષયક સર્વભ-બનાવતાં કારખાનાંઓમાં ઘટો તરીકે વધ રહ્યો છે.

એકાઈડેની બનાવટમાં પછુ આ કાચનો વપરાશ રાજ થયો (નવેમ્બર ૧૯૨૧) ૨૧૧

છે. આ કાચાં બેંદો પેલે, બેંદુખીનિયમના બેંદો પેલે કરતાં વધારામાં અમુક દસકડે પણ તેના કરતાં બરાબર મળ્યાન, અડપચી છકકે તેવું, સાદું અને લાંબા વખત સુધી કામ આપી રહે એવું હોય છે. ખાથેદસ કરતાં પણ ચરિત્રસેતી એક સુગર-ખાથેદસ કાચ બનાવવામાં આવે છે. આ કાચ ૧૧૫૦ એસ સુધીની ગરમી સહન કરી શકે તેવા તથા ખીલ પડાઈએ બાજુ બચે તેવાં રસાયણો બર-વામાં આવે તેાપણ ફાટી ના લય તેવા છે. રસાયણો અને તેલબ બનાવવાનાં કારખાનાંઓમાં એ કાચના વખર અને નળીઓ વપરાયા તાંડરિ, અગાધ ભ્યાં પોલાદની નળીઓ ચુક દિસમાં જવાઈને ખતમ થઈ જતી ત્યાં આ કાચના વખર અને નળીઓ વચ્ચે કંપર્યાં સુધી ઘસાયા વચર કામ આપ્યા કરે છે. —શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

મકાઈ

અનાજની આછતને કારણે રૂંદાનિયમમાં આપાત ફરજિયાત મકાઈ સાથે ઘણુંને અણુગમે છે, અને ખોરાકમાં તેના કંપર્યામ વિશે સજા પણ સેવાય છે. પરંતુ આપદૂધનો તરીકે અપનાવતી પાટી દરેક વસ્તુને સદુપયોગ બુદ્ધિમાન પ્રેમ દુરોચે શોધી કાઢે છે. મકાઈનાં શુણ્વત્તેના વપરાશને તેના શ્યાવે દુપયોગ કરવાનું હેતુ મન પર લેવામાં આવે તેા ખોટા અણુગમે બની ગમે ફર પડી જશે.

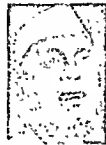
મકાઈ ખોરાક તરીકે યંત્રે રમણે પ્રચલિત છે. આપણે ત્યાં પંચ-મકાઈ મિલકાતમાં લોકો ઘરને બરસે ગણાવના ઘોરના જ દોરવા પાપ છે. ધઈની સાથે મકાઈને ખોરાક તરીકે સરખાવી લેએએ તેા બોમાં ખાસ ધ્યાન એએ તેની માત્ર એક ખાતો દેખાય છે: વિશાગિન 'મો' અને 'બી' ગમકાઈમાં તથી અને ધઈમાં છે. બાકી કેસરીકની અને ખીલ તત્વોની દૃષ્ટિએ બંનેમાં બહુજ ઓછો તફાવત છે. બુઝો: તત્વો ધઈમાં ગમકાઈમાં તત્વો ધઈમાં મકાઈમાં લેજ ૧૨.૨૮ ૧૪.૬ મુસ ૦.૦૧ ૦.૦૧ પ્રીટીન ૧૧.૮ ૧૧.૧ ફોફોર ૦.૩૨ ૦.૩૩ થરચી ૧.૫ ૩.૬ 'મો' વિશાગિન ૧૦૮ — બની ૧.૫ ૧.૫ 'બી' વિશાગિન ૧૮૦ — રેસા ૧.૨ ૨.૭ 'સી' " — —

કાળીદાહટ્ટુ . ૭૧.૨ ૬૬.૨ બોંસમાં કેસરી મુસ ૬૮ ૬૭ ઘઈને બાદે મકાઈ ખોરાક તરીકે વાપરીએ ત્યારે જે સાસા સાહબાહને કે દુધ છંક વધારે વાપરીએ તેા ખૂટતાં તત્વો મળી રહે. મકાઈમાં મઠ જેવા સ્વાદ નથી; પણ સોષક રતિ દોષ તેા ખ-કાઈની ચે કેસરીક સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ બની રાકે છે. ધઈના લોટ સાથે મકાઈનો લોટ ૨: ૧ના પ્રમાણમાં ભેજવોને કાચની: પતી, આત્રી-પતી, રાહરપાસા વગેરે બનાવવામાં આવે તેા તે બધું જ દેસું ને સ્વાદિષ્ટ બને છે. મકાઈના લોટને કરકો દળાવી, કારમાં એક દિસ મલાઈને તેનાં ઢોરમાં સરસ બની રાકે છે. એ ઢોરના પાયાં ને ખાવમાં પણ સ્વાદિષ્ટ બને છે. એકલા મકાઈનાં ઢોરમાં પસેલ ન પડે તેા કોખાની કાજી અને કાલેના કટા બેલા દળાવવાથી મળુ સારા બને છે. એ જ રીતે અકાચમાં પકાડાં તથા વડાં પણ બને છે. ગણેક કલાક આગળની મકાઈનો બટો દરરોડે લોટ ઊંચામાં પકાવી રાખવામાં આવે ને પછી તેમાં આદુ, અરચાં, સોષ-ગીર, તલ વગેરે નાખીને બહ્યાની નેમ લગાવે. ઢોરમાં ને પોંડા વખારે પાયાં બનાવવા સોડા બાઈ કાચાં નાખવામાં આવે છે; પરંતુ બને ત્યાં સુધી કોને કપયોગ કોહા દરજોએ વખારે સારું છે. અખા મકાઈને ૨૪ કલાક પલાનીને રાઈ દોવનું સાથ કરીએ તેની રીતે નેનું રાક પણ થઈ રાકે છે. સાકને ઉત્તરવાં પડેલાં તેમાં ચોટું કપ નાંખવાથી મકાઈમાં ખૂશાં દેરવાક તત્વો મળે અને સાકસાથે સ્વાદિષ્ટ પણ બનેશે. આખા મકાઈની માલી પણ બને છે. બપોરના નાસ્તા વખતે ઢોરમાંને બનાવવામાં કોઠા જ નાંખી નથી. મકાઈની સાથે લીલાં રાહલાહ અને દુધનું પ્રમાણ છંક વધારવામાં આવે તેા મકાઈ સ્વચ્છ થઈ બની જશે.

આ માસ (નવેમ્બર) ઇતિહાસમાં

- વા. ૧ હિંદની પ્રથમ સામ્રાટ તરીકે બિટારિયાનો દંદેરા, ૧૮૫૮
- વા. ૨ મુંબાઈમાં મદોનાસાગરનારો પાર્ટીકેપમે આવેલા, ૧૮૫૪.
- વા. ૩ કોમિસના એવી જાનાવાલા બનજોને જન્મ, ૧૮૮૬.
- વા. ૫ બંગાળી રાષ્ટ્રપુત્ર દેશબંધુ વિપરેજન દાસનો જન્મ, ૧૮૭૦.
- વા. ૭ ઉદેલા (કેટી) મુખતબાદશાહબાદુરશાહઅરુનુચ્યુ, ૧૮૬૨.
- વા. ૧૨ પેટોલા યુરોપીય મેડાલુબની તરફથી, ૧૯૧૮.
- વા. ૧૨ ચીનાતાસરપુદારાષ્ટ્રપિતાશુન-ચાત-ચીનનો જન્મ, ૧૮૬૬.
- વા. ૧૪ મોષકસુરી થી બુઝાહાલમેનું પચાઉ રોપીકાટયો, ૧૭૭૦.
- વા. ૧૫ મુજરાત વિભાગીકની રચાપના, ૧૯૨૦.
- વા. ૨૦ ગાદાન રશિયન સિલક ટોદરોશનનું અવસાન, ૧૯૧૦.
- વા. ૨૪ હેન્ડની વિષારકાલિતા બબ્બ વોલ્ટેરોનો જન્મ, ૧૮૩૫.
- વા. ૩૦ પચાત અંગેરિકન દરવચેષકમાર્કે દુવેઈનો જન્મ, ૧૮૩૫.

આ માસની વ્યક્તિચિત્રો
પંડિત જવાહરલાલ નહેરુ

બારતદેશના જનમજાનમાં અધિદેવ રાષ્ટ્રપુત્ર તરીકે તથા દુનિયાખરમાં હિંદુ-સ્તાનના રાષ્ટ્રપુત્ર તરીકે ગણાતાઓમાં પીટ પછી બીજું જ રવાન મહાવનાર, ને દેશની આમાત્રી સ્વાતંત્ર્યની ઉપાર્થ પં-દેશી રાષ્ટ્રીય ચરકારના મોખડીપંડિત જવાહરલાલ નેહરુનો જન્મ ૧૮૮૬ના

નવેમ્બરની ૧૪મી તારીખે અલ્હાબાદના અમમી અને મુલ્કીકીત નાગરિક તથા વકીલ પંડિત મોતીલાલ નેહરુને ત્યાં થયો હતો. મોટા બાળનું કિશોરુ ઉપરકમાં હેરા અને ફોફિમતમાં કઈ તે કોમ. એ. (હંટાળ) અને બેરિસ્ટર થયા; પણ પિતાના ધંધાની ચૂનવેજા અજ સંભાવવા માટે દિલ્હીમાં આવોને વકાલત સાર કરતાંમાં તેા દેશના ન્યશ્વત્રાષ્ટ્રમાત્રના પલબંદેએગેરે રખર્યા; અને ૧૯૧૮માં ફોફિમ-ની મદાસકિમિમાં યુરોપા પછી દેશકાયામાં જ યુજી ગયા. એ કોમિસના મદામાં રેયા, દેશની સ્વાતંત્ર્યવેદી પર પિતાની સાથે સર્વ જગતના અખરી દોમી દહને અસહકાર તથા તે પછીની બીજી જ રાષ્ટ્રીય સહતોમાં મોખરે રહી એક વાર નેહ થયા, અને રાષ્ટ્રનિષ્ઠ બાવનાબસ તથા કમ-તેજવી વ્યક્તિત્વવાળા એ ગુવાન નેવા દેશના તરખુવગેની મનોમૂર્તિ અને સાપાત સ્વાતંત્ર્યમૂર્તિ બની ગયા. ૧૯૨૮-૩૦થી ગાંધીને આજ સુધીમાં પર્વિષકાર એ કોમિસ-ના પ્રમુખ થયા છે અને આજે પહેલી રાષ્ટ્રીય સાહસીક વડા રવાન પર પછુ સ્વાભાવિક રીતે એ આવ્યા છે. જેલવાસ દરમિયાન સળેશી પોતાની આત્મકથા તથા જગતના દલિદાસનું દેખાઈશન તરીકે અનેક પુસ્તકોથી એ વિદેશીમાં પછુ ખ્યાત થયા છે; અને પોતાના યુરોપવાસ દરમિયાન રશિયાની અને તે પછી કી. ૧૯૩૬માં ફોફિસના પ્રતિનિધિ તરીકે આંતની સફરમાં ત્યારે સંઘર્ષ પામે અપવાદ એ નેવા આ દેશના વિદેશ સાથેના સંબંધેના સોધી વધુ સ્વત યુગ્ય દેખાને નથી સરકારમાં વિદેશ પ્રવાન તરીકેનું નાનુક અને અદ્યતન રવાન પણ એ જ પ્રમાણે છે.

(‘યુવાન સમાચાર’માંથી તારીખે)

એકવાર રા. બ. રણછોડલાલે એક ગૃહસ્થના સમાચાર પૂછ્યા. જવાબ મળ્યા કે 'માણસ છે, ત્યાંથી કાલે સરખામમાં આવશે.' એમણે પૂછ્યું: 'સરખામમાં સોના? આગ-ઝાંડી છે ને?' આ બાબતમાં માણસને બદલે મેસાજા સમજવામાં એગનું રખતન વધ્યું હતું. જવાબ આપનારે સભ્યતાથી કહ્યું, 'દેલવે રટશન છે તે તો મેસાજા, માણસ નહિ.' તરત રણછોડલાલેના હાથ પોતાના માલ પર પડ્યો: 'આ શું? હું બહારો?' એમ એ બેઠાસાઈના ખમ્મે પોતે પોતાને સભ્ય કરી.

તામિલ દેશમાં થએલા પાંચ રાજવંશે ૫૫૧૨ રજા સેકા સુધીમાં, બહુ તડકીછાંપડી નેએકો. તેના સિક્કા પર ચિત્રવિચિત્ર આકૃતિઓ મળી આવે છે. પશુ પાકભણી બીજાં ધર્મે છોડીને બ્રાહ્મણ ધર્મ અંગીકાર કર્યા પછીના કાળના બધા સિક્કાઓમાં માછલીની આકૃતિ હોય છે. ૭૫૨ આપેલા સોનાના સિક્કાની એક બાજુ ચંદરવા નીચે એ માછલી-ઓ છે, બેને જગણે પડે એ દીપક અને ડાબે પડે એ ચામરનું ચિત્ર છે. સિક્કાની પાછલી બાજુ અણુકેસ લિપિમાં કેકલખાણ છે. કેરળના ચેરા વંશનો તો આજ સુધી માત્ર એક જ સિક્કો મળી આવ્યો છે જેની બંને બાજુ નાચરીમાં લખાણ છે.

આંખ પડી એવેલા માલીયા ધોવા માટે કોટરવરણા પાણીમાં થોડું ટપેન્ડાઈનાખીને ધોવાથી ચમક આવશે.

દુનિવતો મોટામાંમોટો મહાસાગર પાસિફિક, વિશ્વરશમાં એવડો નેમી છે કે પૃથ્વીના ઝોળા ૭૫૨ તેના કોઈ પણ જ આત્યંતિક કિનારા એકીસાથે બેઈ રાકતા નથી.

કહેવતોના અર્થ: 'કાંઠા નિશાળિયાને વત-ફેણું મળ્યું.'-જ્યોતીબાબડતવાળા માણસો શોતાનું આજ્ઞાન છુપાવવા માટે અથવા આત્મસંતોષ માટે મોટો રોજ કે કાંઠ વધુ રાખે તે દર્શાવવા માટે વપરાતી આ કહેવતને મળતી બીજી કહેવતો પણ છે: 'અણુકેસબીહન-મને અજ્ઞા મળ્યા'; 'કાંઠો કાંઠે ને કમકો ભારે'.

અનેકાર્થી રાજ: મુંજ=અણુગણાટ; દ્વપી વાત કે ભેદ; ચલોડી, ચલોડીનું અડ; ચલોડી નેટરું જનન, રવી; ગાંઠ.

લિંદની ૧૬૪૧ની વસતિમણુની વખતે યુદ્ધએલા ૨૨ સવારો પૈકી બે કોઈ પણ પ્રશ્નો જવાબ સોધી મુશ્કેલ બન્યો. હોય તો તે માણસોની 'ઉગર' વિષેના હતો 'દેશ-બ્યાપી અખજીતને કારણે આ દેશના ૩,૯૯, ૦૦૦,૦૦૦ સોકાના ૭૫ ટકા બ્રાહ્મી ઉગર તો વસતિમણુતરી કરનારાઓએ ગયા ૮૦ વરસમાં બનેલા બનાવોને લગતાં પ્રશ્નો પૂછીને તે પરથી અટકે મૂકેલી દાખલવાતરી કોઈને ૧૯૦૧માં થએલ મહારાષ્ટ્રી વિકટોરિયાનું અવસાન નાદ હોય પણ ૧૮૯૮નો દુકાળ યાદ ન હોય, તો કદાપી લે કે એને જન્મ લગ્નમ ૧૮૯૪-૯૫માં થયો હતો.

ગણિત-ગમત

$$\begin{aligned}
 2^3 &= 1 = 1^2 = (1)^2 \\
 1^3 + 2^3 &= 8 = 2^3 = (1+2)^2 \\
 1^3 + 2^3 + 3^3 &= 36 = 6^2 = (1+2+3)^2 \\
 1^3 + 2^3 + 3^3 + 4^3 &= 100 = 10^2 = (1+2+3+4)^2 \\
 1^3 + 2^3 + 3^3 + 4^3 + 5^3 &= 225 = 15^2 = (1+2+3+4+5)^2 \\
 1^3 + 2^3 + 3^3 + 4^3 + 5^3 + 6^3 &= 441 = 21^2 = (1+2+3+4+5+6)^2
 \end{aligned}$$

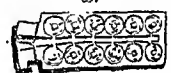
અને એ પ્રમાણે આગળ તમે ચાહો તેટલું વધારી શકાય.

—મ. ના. ખની

આપણે પ્રાણુ જૂતકાળમાં સચવાયેલા છે. તે જૂતકાળના કોડારમાં જ રાખી મૂકવાથી કસો લાગ નથી. તેને વનમાન-કાળની ભૂમિમાં ચાવીયું તો જ ભવિષ્યકાળને પાક આપણે હાથ લાગશે. —કાલેલાર

પત્ની: પુરુષો મગજને બહુ તકલીફ આપે છે તેથી જ મોગને ગાયે તાલ પડતી લાગે છે. પતિ: અને સ્ત્રીઓ મોંને વધુ તકલીફ દે છે તેથી જ તેમને મૂઠા નહિ લગતી હોય!

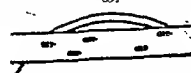
કાદવરો પેટના કૂમિ પર સેન્ટોનીન ના-મનીને દવા આપે છે તે આંખ ઉપર થયું વિ-પરીત અસર કરે છે, ને કમજાની માફક પદાર્થો પીળા દેખાવા માટે છે; આટે કોઈ નિષ્પ્રાણની સલાહ વિના તેનો ઉપયોગ ન કરવો.

મલય દેશમાં સિક્કા આજ એકસાથા નોટલા પાડવામાં આવે છે. જરૂર પડે તો બાંગ્લાબાંગીને વાપરવાના!

અમેરિકાની ટિલ્ટો પર ને કોઈપણ પૂર્વ-દેશની બ્યક્તિની છબિ આવી હોય તો તે ડા. સુન થત સેનનીન-ઈ. ૧૯૪૨માં ચાનના રશરણમાં અમેરિકાએ કાટેલી ટિલ્ટો પર.

યુદ્ધમાં બહાદુરી માટે અપાતો વિઠોટ-રિયા કોસ ચન્દ્રક દમણી સુધી કીમિયન યુદ્ધમાં પહોંચેલી તેઓની યાદગીરમાં બનાવવામાં આવેલો. એ હવે પૂરી જવાથી સાદી ઠંડાણ અનંદલમાંથી તે બનાવે છે.

એક પૂલ નીચેથી, જતા રહેના પાટાના આ દરમ્યાં આ બાજુ ને એ એકલા છેડા જણાય છે તે નરી આંખે દેખાય છે તેજ બહારના પાટાના નહિ, પણ ચંદરના પાટા-ના છે. કશ્ચિત્તો એક વધુ નમૂનો.

(નવેમ્બર ૧૯૪૧) ૩૩

AZAD HIND POSTAGE STAMPS

આઝાદ હિંદ સ્ટેમ્પ

સ્વતંત્ર દિશમાં રાષ્ટ્રવા માટે આ ટિકિટો લગાડી દરમ્યાન જર્મનીમાં 'હિંદુસ્તાન નેશનલ આર્મી' માટે ઊપવામાં આવી હતી. અમેરિકામાં આ ટિકિટો પોંચે ડાહરે એટલે ત્રણ ભાગ રૂા. ૧૭ના ભાવથી વેચાત છે.

તમે ટિકિટ મંગદ કરતા હો તો ને તમારા આલ્બમમાં મોકલો ઉમેરો કરો. તમને મંગદનો કદાચ રસ ન હોય તો પણ 'સ્વતંત્ર ભારત'ની આ પહેલી મારટેજ સ્ટેમ્પની ખૂબશરત ડિઝાઇન તમને દિલ્હિ-સંચલના રોષીની ખવાવશે. નવ ટિકિટના કમ્પોઝિટ સેટના રૂા. ૫૦૦૦ તમારા ઓર્ડર બકટી મોકલશો. ટિકિટો બૂલ્ક હોવાથી માલકોને વિનંતે છે કે ઓર્ડર સાથે રૂપિયા મોકલવા નહિ. માલકોથી ત્યાં મુખ્યના ઓર્ડરે વી.પી.ટી મોકલવામાં આવશે.

સરનામું બ્રિથિશ્વા ૨૨૭
J. S. P. Mewar
P.O. Jharjo (Dist. Monbhum) E.I.R.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મગજનાં સ્નાનતંતુઓ બળવાન બને છે, ઘોળા વાળ કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે. વધે છે અને ટાલમાં વાળ ઉમે છે, જોડા મટે છે, ચાદશક્તિ અને આંખોની દષ્ટિ વધે છે. માલ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો મટે છે દરેક ક્રતુમાં બહેનો. પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂા. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂા. ૨-૦-૦

બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ - સેન્ડર્સ રોડ
સુંબઈ-૪